

Monumenta antiquae Hungariae. Edidit Ladislaus Lukács.

Lukács, Ladislaus. comp.

Romae, Institutum historicum S.I., 1969-

<http://hdl.handle.net/2027/uc1.b3473410>

HathiTrust

www.hathitrust.org

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives

http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

This work is protected by copyright law (which includes certain exceptions to the rights of the copyright holder that users may make, such as fair use where applicable under U.S. law), but made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives license. You must attribute this work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work). Only verbatim copies of this work may be made, distributed, displayed, and performed, not derivative works based upon it. Copies that are made may only be used for non-commercial purposes. Please check the terms of the specific Creative Commons license as indicated at the item level. For details, see the full license deed at <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>.

UC-NRLF

B 3 473 410

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU

Vol. 131

MONUMENTA
ANTIQUAE HUNGARIAE

IV

(1593–1600)

EDIDIT

LADISLAUS LUKÁCS S.I.

ROMAE

INSTITUTUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU

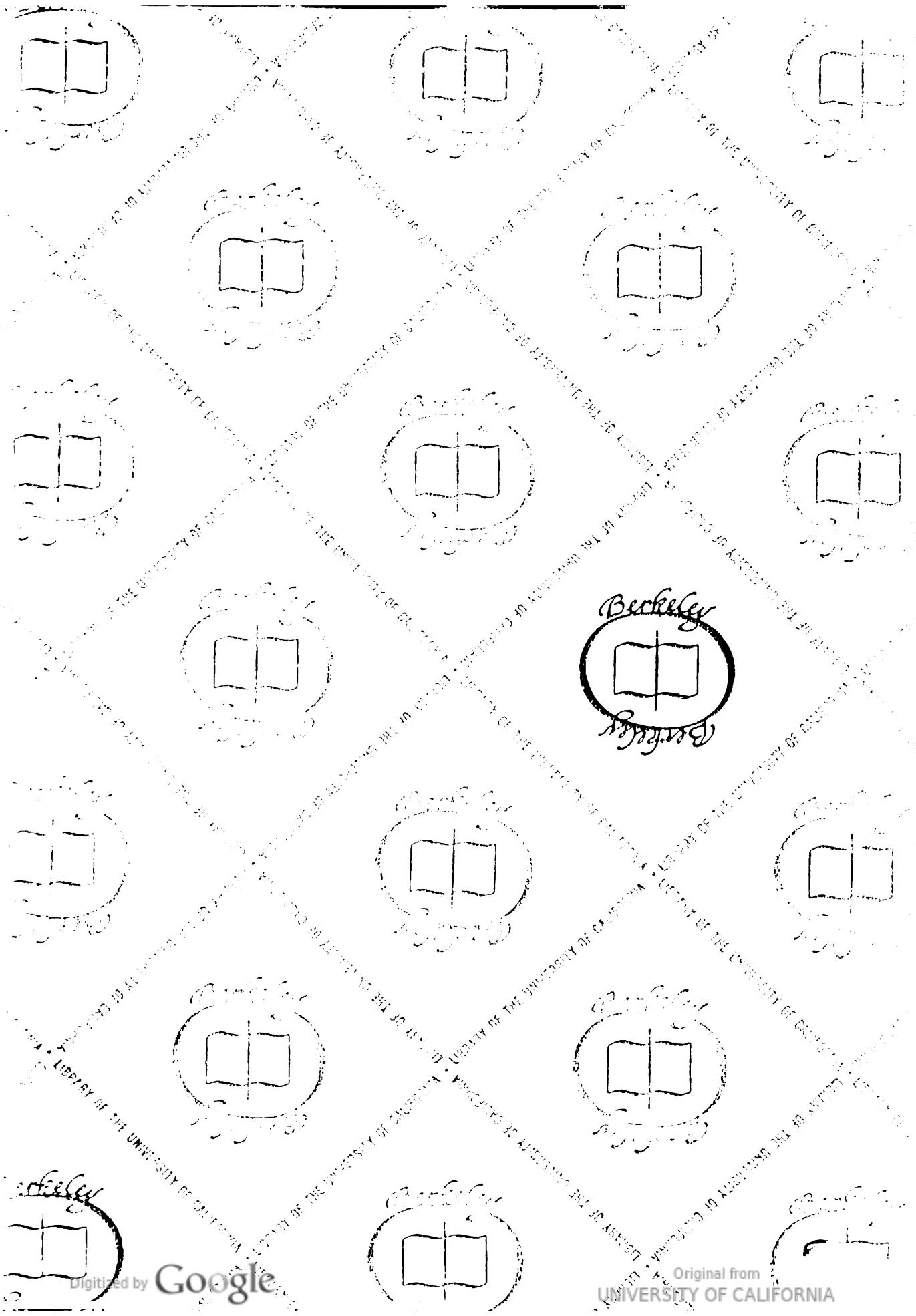
VIA DEI PENITENZIERI 20

1987

Digitized by Google

Digitized by
UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARIES

**MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU
A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA
VOLUMEN 131**

**MONUMENTA
ANTIQUAE HUNGARIAE
IV
(1593–1600)**

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU
A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA
VOLUMEN 131

Cap / a.c
M A N I

MONUMENTA
ANTIQUAE HUNGARIAE
IV
(1593–1600)

R O M A E
INSTITUTUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU
VIA DEI PENITENZIERI 20

1 9 8 7

MONUMENTA
ANTIQUAE HUNGARIAE

IV
(1593–1600)

EDIDIT
LADISLAUS LUKÁCS S.I.

R O M A E
INSTITUTUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU
VIA DEI PENITENZIERI 20

1 9 8 7

Generated on 2017-10-21 07:01 GMT / <http://hdl.handle.net/2027/luc1.b3473410>
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use.html?cc_by_pc_nd_4.0

Printed in Italy - Photocomposition by Institutum Historicum S.I.
Printed by Tipografia Pontificia Università Gregoriana - Roma

ISSN 88-7041-131-6

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

BX3745
H8L8
v.4
MAIN

INDEX GENERALIS

Index operum impressorum	Pag. XIX
Notae compendiariae	XXI

INTRODUCTIO GENERALIS

CAPUT I

DE STATU RERUM PUBLICARUM HUNGARIAE SAEC. XVI	1*
---	----

A — QUAESTIO TURCICA IN HISTORIA HUNGARIAE

1. Periculum turicum in saeculo XV	
2. Clades apud Mohács (1526) et pax hadrianopolitana cum Turca (1568)	

B — BELLUM QUINDECIM ANNORUM (1591-1606).	2*
---	----

1. Anno 1591 resumuntur inimicitiae bellicae	
2. Princeps Transylvaniae rumpit foedus cum Turca	3*
3. Vicissitudines belli anno 1594	4*
a — Tres exercitus ab Imperatore instructi	
b — Strigonii infelix obsidio	
c — Coniuratio procerum Transylvaniae contra Principem	
d — Jaurinum dolo obtinet Turca	6*

C — RERUM PUBLICARUM IN TRANSYLVANIA SUMMA PERTURBATIO.	7*
---	----

CAPUT II

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM.	9*
---	----

DOCUMENTA

1593

1. Catalogus personarum et officiorum collegii thurociensis	Pag. 1
2. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 2 ian.	1
3. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. B. Viller S.I. prov., Roma 2 ian.	1
4. P. L. Maselli S.I. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Braunsberga 9 ian..	2
5. Rudolphus Imp. II., Litt. protect. pro coll. thuroc., Pragae 20 ian.	4
6. P. B. Viller S.I. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 22 ian.	5
7. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 30 ian.	6
8. P. A. Carrillo S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 12 febr.	6
9. P. B. Viller S.I. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 16 febr.	6
10. P. B. Viller S.I. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 17 febr.	7
11. P. L. Maselli S.I. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Calissio 18 febr.	8
12. P. B. Viller S.I. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 6 mart.	9
13. F. Forgách ep. vespr. - De thuroc. praep. protectione, Posonii 22 mart.	10
14. P. B. Viller S.I. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Posonio 22 mart.	12
15. P. A. Carrillo S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 30 mart..	13
16. P. A. Carrillo S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 1 maii.	13
17. P. A. Carrillo S.I. - P. B. Viller S.I. prov., Alba Iulia 1 maii	13
18. Clemens Papa VIII - Facultates conc. pro Transylv., Roma 29 et 31 maii	14
19. P. A. Carrillo S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 31 maii	14
20. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 26 iun.	14
21. P. A. Carrillo S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., mense iun.	14
22. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. I. Leleszi S.I., Roma 17 iul.	15
23. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. I. Leleszi S.I., Roma 31 iul.	15
24. N. Kurtić sac. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Jasovia 3 aug.	16
25. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. I. Leleszi S.I., Roma 28 aug..	17
26. C. Francken S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 13 sept.	18
27. P. G. Scherer S.I. v. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 18 sept.	18
28. S. Báthory princ. Transylv. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 20 sept.	19
29. P. G. Scherer S.I. v. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 25 sept.	19
30. P. C. Carrillo S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 9 oct.	21
31. Clemens Papa VIII - P. A. Carrillo S.I., Roma 8 nov.	21
32. P. G. Scherer S.I. v. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 13 nov.	22
33. P. C. Acquaviva S.I. gen. - C. Keresztúry, Roma 27 nov.	23
34. P. A. Acquaviva S.I. gen. - S. Bodoni canc. princ. Transylv., Roma 27 nov..	23
35. S. Pethő - P. C. Acquaviva S.I. gen., Sztropko 7 dec.	24
36. Ex litteris annuis Prov. Austr. S.I. anni 1593	25

1594

37. Catalogus personarum et officiorum collegii thuroc.	30
38. P. G. Scherer S.I. rect. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Viennae 12 febr.	30
39. P. A. Carrillo S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 16 febr.	32

40. S. Báthory princ. Transylv. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 22 febr.	33
41. C. Keresztyúr cap. Kövár – P. C. Acquaviva S.I. gen., Ex S. Benedek 26 febr.	34
42. P. G. Scherer S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienná 26 febr.	34
43. P. B. Viller S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graecio 13 mart.	40
44. P. B. Viller S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 2 apr.	41
45. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 2 apr.	42
46. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 2 apr.	43
47. P. B. Viller S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 9 apr.	44
48. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 23 apr.	45
49. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 28 apr.	46
50. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 28 apr.	46
51. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 30 apr.	46
52. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 7 maii	47
53. P. B. Viller S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 14 maii	48
54. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Torda 20 maii	49
55. P. S. Cassovius S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 1 maii	49
56. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. prov., Roma 28 maii	50
57. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 11 iun.	51
58. D. S. Pethö – P. C. Acquaviva S.I. gen., Ex Sztrópkó 13 iun.	51
59. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 13 iun.	52
60. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 27 iun.	52
61. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 11 iul.	53
62. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 15 iul.	53
63. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Leleszi S.I., Roma 30 iul.	54
64. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Olomucio 16 aug.	55
65. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Ratisbona 18 aug.	70
66. D. Terianus Liptay S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graecio 22 aug.	70
67. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Olomucio 24 aug.	71
68. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Ratisbona 25 aug.	72
69. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Ratisbona 1 sept.	72
70. P. B. Viller S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 10 sept.	73
71. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 17 sept.	74
72. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 21 sept.	75
73. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 24 sept.	75
74. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 1 oct.	76
75. P. I. Zanitius S.I. sup. – P. L. Maggio S.I. vis., Thurocio 8 oct.	77
76. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 8 oct.	78
77. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 11 oct.	79
78. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 18 oct.	79
79. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 25 oct.	80
80. P. S. Szántó S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 28 oct.	81
81. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 31 oct.	104
82. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 1 nov.	105
83. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 5 nov.	105
84. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 8 nov.	105
85. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 15 nov.	105
86. P. I. Leleszi S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Laureto 17 nov.	106
87. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 27 nov.	107
88. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 6 dec.	107

89. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 27 dec..	108
90. P. B. Confalonieri S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Braunsberga 27 dec.	108
91. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 27 dec.	109
92. Ex Litteris annuis Prov. Austr., anni 1594.	110

1595

93. Catalogus personarum et officiorum collegii thurociensis	120
94. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 14 ian..	121
95. Clemens papa VIII – P. V. Ladó S.I., Roma 15 ian.	121
96. P. L. Classovitius S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Thurocio 19 ian..	121
97. P. P. Dionantius S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Thurocio 19 ian.	123
98. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 24 ian..	124
99. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 31 ian..	124
100. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 3 febr.	124
101. M. Koppány S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Braunsberga 10 febr..	125
102. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 14 febr.	126
103. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 18 febr.	126
104. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 18 febr..	126
105. P. B. Viller S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 24 febr.	127
106. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen. Vienna 24 febr.	128
107. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 6 mart..	128
108. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. O. Navaroli S.I., Roma 26 febr..	128
109. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 26 febr.	129
110. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Zanitio S.I. v. rect., Roma 26 febr.	129
111. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 6 mart..	130
112. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 10 mart.	130
113. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 11 mart.	130
114. P. C. Acquaviva S.I. gen. – S. Báthory princ. Transylv., Roma 11 mart..	130
115. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 18 mart..	131
116. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 10 apr..	131
117. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 18 apr..	131
118. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 25 apr..	131
119. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 28 apr..	132
120. P. I. Vivarius S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 30 apr..	132
121. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 3 maii	133
122. P. A. Carrillo S.I. – P. B. Viller S.I. prov., Alba Iulia 3 maii	133
123. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 6 maii	133
124. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 6 maii	134
125. P. A. Carrillo S.I. – P. B. Viller S.I. prov., Alba Iulia 6 maii	134
126. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 6 maii	134
127. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 7 maii	135
128. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 8 maii..	135
129. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Monostorino 12 maii	136
130. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Monostorino 14 maii	136
131. P. A. Carrillo S.I. – P. L. Maggio S.I. vis., Monostorino 14 maii	136
132. P. A. Carrillo S.I. – P. L. Maggio S.I. vis., Monostor 16 maii	137
133. S. Mérey – P. C. Acquaviva S.I. gen., Patavio 19 maii	138

134. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 22 maii	140
135. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 29 maii	142
136. P. C. Acquaviva S.I. gen. – Matthiae Archiduci Austriae, Roma 3 iun.	142
137. P. C. Acquaviva S.I. gen. – D. S. Mérey, Roma 3 iun.	143
138. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 3 iun.	144
139. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 3 iun.	144
140. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 4 iun.	145
141. S. Báthory princ. Transylv. praepositus S.I., Alba Iulia 7 iun.	145
142. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 10 iun.	146
143. P. I. Reynel S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 12 iun.	146
144. P. C. Acquaviva S.I. gen. – S. Báthory princ. Transylv., Roma 17 iun.	147
145. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 19 iun.	148
146. P. C. Acquaviva S.I. gen. – S. Báthory princ. Transylv., Roma 24 iun.	148
147. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 24 iun.	149
148. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 24 iun.	149
149. P. C. Acquaviva S.I. gen. – S. Báthory princ. Transylv., Roma 26 iun.	149
150. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. B. Viller S.I. prov., Roma 8 iul.	150
151. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 10 iul.	151
152. N. Kurtić sacerd. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Jasovia 13 iul.	151
153. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 15 iul.	152
154. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 15 iul.	152
155. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I., Roma 15 iul.	153
156. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 2 aug.	154
157. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 16 aug.	154
158. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 19 aug.	154
159. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Ex Tasnád 27 aug.	155
160. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 22 aug.	155
161. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 28 aug.	156
162. P. A. Carrillo S.I. – Monostoriensium bonorum ratio, Claudiopoli 11 maii .	156
163. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 30 aug.	156
164. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 9 sept.	156
165. P. S. Ernhoffer S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Cracovia 21 sept.	157
166. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 25 sept.	158
167. P. A. Carrillo S.I. – P. I. Reynel S.I., Alba Iulia 25 sept.	158
168. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 29 sept.	158
169. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 30 sept..	158
170. P. C. Acquaviva S.I. gen. – S. Szuhay episc., Roma 30 sept.	159
171. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I., Roma 7 oct.	160
172. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 14 oct.	160
173. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 17 oct.	161
174. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 19 sept.	161
175. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 22 oct.	162
176. P. M. Pollardt S.I. – P. B. Viller S.I. prov., Ex Szamosujvár 24 oct.	162
177. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 25 oct.	163
178. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 29 oct.	163
179. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 29 oct.	163
180. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 2 nov.	164
181. P. M. Pollardt S.I. – P. B. Viller S.I. prov., Claudiopoli 2 nov.	164
182. P. A. Carrillo S.I. – P. B. Viller S.I. prov., Claudiopoli 2 nov.	165

183. P. I. Wujek S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 8 nov.	166
184. M. Alart S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 8 nov.	167
185. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 8 nov.	169
186. P. L. Maggio S.I. vis. – S. Szuhay episc., Praga 11 nov.	170
187. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 11 nov.	171
188. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 17 nov.	171
189. P. B. Viller S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 20 nov.	171
190. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 25 nov.	172
191. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 25 nov.	173
192. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 25 nov.	174
193. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 6 dec.	174
194. P. B. Viller S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 11 dec.	174
195. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 13 dec.	176
196. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 16 dec.	176
197. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 16 dec.	176
198. P. L. Maggio S.I. vis. – S. Szuhay episc., Vienna 18 dec.	177
199. P. B. Viller S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 18 dec.	178
200. P. L. Maggio S.I. vis. – F. Forgach episc., Vienna 19 dec.	178
201. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 23 dec.	179
202. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 23 dec.	180
203. P. P. Maggiori S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 26 dec.	180
204. P. I. Wujek S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 28 dec.	182
205. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 28 dec.	184
206. Ex litteris annuis Prov. Austr. S.I. anni 1595	184

1596

207. Catalogus personarum et officiorum S.I. in Hungaria et Transylv.	189
208. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 1 ian.	189
209. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 13 ian..	190
210. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Cassovia 13 ian.	190
211. P. C. Acquaviva S.I. gen. – S. Báthory princ. Transylv., Roma 13 ian..	190
212. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 13 ian.	191
213. P. P. Maggiori S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 21 ian..	192
214. P. S. Ernhofer S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Cracovia 31 ian.	194
215. P. M. Pollardt S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 4 febr..	194
216. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 6 febr.	196
217. P. A. Carrillo S.I. – P. I. Tyrio S.I. ass. Germ., Praga 6 febr.	196
218. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 8 febr.	196
219. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 13 febr.	196
220. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 16 febr.	197
221. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 17 febr.	197
222. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 17 febr.	197
223. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 17 febr..	198
224. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 17 febr..	198
225. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 19 febr.	199
226. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 24 febr.	200
227. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 2 mart.	200

228. P. L. Maggio S.I. vis. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 4 mart.	200
229. P. I. Wujek S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 6 mart.	201
230. S. Bocskay cap. – P. A. Carrillo S.I., Alba Iulia 8 mart.	202
231. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 9 mart.	203
232. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. rect., Roma 9 mart.	204
233. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 9 mart.	205
234. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. M. Pollardt S.I., Roma 9 mart.	205
235. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. G. Vásárhelyi S.I., Roma 9 mart.	206
236. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Sulyok S.I., Roma 9 mart.	206
237. S. Báthory princ. Transylv. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 12 mart.	207
238. S. Báthory princ. Transylv. – P. A. Carrillo S.I., Ex oppido Szenc 19 mart.	208
239. P. Sennyei mag. princ. Transylv. – P. A. Carrillo S.I., Vienna 19 mart.	208
240. P. I. Zanitius S.I. rect. – P. L. Maggio S.I. vis., Posonio 19 mart.	208
241. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. L. Maggio S.I. vis., Roma 23 mart.	210
242. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 23 mart.	210
243. P. A. Carrillo S.I. – P. A. Possevino S.I., Roma 16 apr.	211
244. P. P. Maggiori S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 21 apr.	211
245. P. C. Acquaviva S.I. gen. – S. Báthory princ. Transylv., Roma 27 apr.	212
246. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 27 apr.	213
247. F. Forgách episc. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 3 maii	213
248. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 11 mart.	214
249. P. A. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 1 iun.	215
250. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. rect., Roma 1 iun.	216
251. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Toletto 7 iun.	217
252. P. C. Acquaviva S.I. gen. – F. Forgách episc., Roma 22 iun.	217
253. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 22 iun.	218
254. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. B. Viller S.I. rect., Roma 22 iun.	218
255. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 6 iul.	219
256. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. rect., Roma 6 iul.	220
257. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 10 aug.	220
258. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 17 aug.	221
259. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 31 aug.	222
260. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 31 aug.	223
261. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. rect., Roma 31 aug.	223
262. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 31 aug.	224
263. P. C. Acquaviva S.I. gen. – Ad omnes provinc. Praep., Roma 1 sept.	224
264. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. Alber S.I. prov., Roma 14 sept.	225
265. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. rect., Roma 14 sept.	225
266. P. I. Wujek S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 19 sept.	226
267. P. P. Maggiori S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 19 sept.	229
268. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 26 oct.	229
269. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 4 nov.	230
270. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. rect., Roma 16 nov.	230
271. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 16 nov.	231
272. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 16 nov.	231
273. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 27 nov.	232
274. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. rect., Roma 7 dec.	233
275. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. rect., Roma 14 dec.	233
276. P. I. Wujek S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 15 dec.	234

277. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 21 dec.	237
278. S. Báthory princ. Transylv. – Litt. fund. coll. albens., Alba Iulia 28 dec.	237
279. P. I. Wujek S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 30 dec..	240
280. Ex Litteris Annuis Prov. Austr. anni 1596.	241

1597

281. Catalogus personarum et officiorum in domic. S.I. in Hungaria et Transylvania	252
282. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 4 ian.	252
283. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 4 ian.	252
284. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 4 ian..	253
285. S. Bányay S.I. – P. O. Navaroli S.I. rect., Alba Iulia 11 ian.	253
286. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 20 ian.	257
287. P. T. Crysteccus S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 24 ian.	258
288. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 27 ian.	259
289. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 17 febr.	262
290. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Wujek S.I. v. praep., Roma 22 febr.	265
291. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 22 febr.	265
292. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Thurotio 28 febr.	266
293. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 8 mart.	268
294. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 14 mart.	268
295. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 1 apr.	269
296. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 5 apr.	272
297. F. Káthay de Lugos – P. C. Acquaviva S.I. gen., Olomutio 20 apr...	273
298. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 1 maii	274
299. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Neapoli 2 maii. .	274
300. S. Báthory princ. Transylv. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 10 maii.	276
301. S. Szuhay episc. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Tyrnavia 20 maii	276
302. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 2 iun..	277
303. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 5 iul.	278
304. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 20 iul.	278
305. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Comotovio 26 iul.	279
306. F. Káthay de Lugos – P. C. Acquaviva S.I. gen., Olomutio 4 aug.	280
307. P. C. Acquaviva S.I. gen. – S. Báthory princ. Transylv., Roma 12 aug.	282
308. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 23 aug.	282
309. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 30-31 sept.	283
310. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 5 sept.	285
311. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 6 sept..	286
312. P. T. Crysteccus S.I. sup. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 10 sept.	286
313. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 16 sept.	289
314. F. Káthay de Lugos – P. C. Acquaviva S.I. gen., Olomutio 22 sept..	291
315. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 18 oct..	293
316. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Pázmány S.I., Roma 18 oct.	293
317. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 22-29 oct.	294
318. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 1 nov.	298
319. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 1 nov..	299
320. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Dobokay S.I. sup., Roma 15 nov..	299
321. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 22 nov.	299

322. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 20 dec.	300
323. P. A. Carrillo S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 29 dec..	300
324. Ex Litteris Annuis Prov. Austr. anni 1597.	301

1598

325. Catalogus personarum et officiorum domic. S.I. in Hungaria et Transylvania	313
326. P. T. Crysteccus S.I. sup. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Thurotio 13 ian.	313
327. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 24 ian.	315
328. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 24 ian..	316
329. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. T. Maistre S.I., Roma 24 ian..	316
330. P. Baranyay convict. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Olomutio 8 febr.	317
331. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 14 febr.	318
332. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 28 febr..	318
333. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 14 mart.	319
334. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. T. Crystecco S.I. sup., Roma 14 mart.	320
335. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 14 mart..	320
336. I. Kuthassy archiep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Posonio 15 mart.	320
337. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Olomutio 28 mart.	322
338. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 30 apr.	323
339. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 2 maii	324
340. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 2 maii	325
341. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 2 maii	325
342. D. F. Daróczy – P. F. Alber S.I. prov., Darotio 11 maii.	326
343. P. C. Acquaviva S.I. gen. – D. F. Verantio episc., Roma 23 maii	328
344. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 23 maii	329
345. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 23 maii	330
346. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 23 maii	330
347. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Pázmány S.I., Roma 23 maii	330
348. P. M. Pitačić S.I. – P. F. Alber S.I. prov., Darotio mense maio.	331
349. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 13 iun.	336
350. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 11 iul.	337
351. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 11 iul.	338
352. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 25 iul.	338
353. F. Káthay de Lugos – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 28 iul.	338
354. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 1 aug.	340
355. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 1 aug.	341
356. F. Forgách episc. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Nitria 2 aug.	342
357. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 24 aug.	343
358. P. M. Pollardt S.I. – P. B. Viller S.I., Claudiopoli 25 aug.	346
359. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 5 sept.	347
360. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 5 sept.	348
361. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. T. Crystecco S.I. v. rect., Roma 5 sept..	349
362. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 5 sept..	349
363. P. C. Acquaviva S.I. gen. – F. Forgách episc., Roma 26 sept.	350
364. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 26 sept..	351
365. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 26 sept..	352
366. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I., Roma 26 sept.	352

367. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. L. Lucari S.I., Roma 26 sept.	353
368. P. F. Alber S.I. prov. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Praga 5 oct.	353
369. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. F. Alber S.I. prov., Roma 14 nov.	358
370. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 14 nov.	360
371. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 14 nov.	360
372. P. C. Acquaviva S.I. gen. - I. Kuthassy archiep., Roma 12 dec.	361
373. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 12 dec.	361
374. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. I. Vivario S.I., Roma 12 dec.	362
375. P. L. Lupius S.I. - P. G. Duras S.I. assist., Germ., Sellia 14 dec.	363
376. F. Forgách episc. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 19 dec.	363
377. P. S. Szántó S.I. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 23 dec.	365
378. Ex Litteris Annuis Prov. Austr. anni 1598.	368

1599

379. Catalogus personarum et officiorum in Hungaria et Transylvania	374
380. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. F. Alber S.I. prov., Roma 16 ian.	374
381. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. praep., Roma 16 ian.	375
382. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 9 ian.	375
383. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. F. Alber S.I. prov., Roma 30 ian.	376
384. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 30 ian.	380
385. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. T. Crysteccus S.I. v. rect., Roma 30 ian.	381
386. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 30 ian.	381
387. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. S. Kabos S.I., Roma 30 ian.	382
388. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. I. Zanitio S.I., Roma 30 ian.	382
389. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. S. Szántó S.I., Roma 13 febr.	383
390. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. F. Alber S.I. prov., Roma 6 mart.	384
391. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 6 mart.	384
392. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. T. Crystecco S.I. v. rect., Roma 6 mart.	385
393. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 6 mart.	385
394. P. A. Carrillo S.I. - Ad Curiam regis Hispaniae, Alba Iulia mense apr.	386
395. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 17 apr.	386
396. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Dobokay S.I. super., Roma 17 apr.	387
397. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 17 apr.	387
398. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Carrillo S.I., Roma 15 maii	388
399. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. F. Alber S.I. prov., Roma 12 iun.	388
400. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 12 iun.	389
401. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. S. Szántó S.I., Roma 12 iun.	390
402. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. F. Alber S.I. prov., Roma 26 iun.	390
403. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 26 iun.	391
404. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. F. Alber S.I. prov., Roma 24 iul.	392
405. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 24 iul.	392
406. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. A. Dobokay S.I. sup., Roma 21 aug.	393
407. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. I. Zanitio S.I., Roma 21 aug.	394
408. P. C. Acquaviva S.I. gen. - P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 4 sept.	394
409. P. T. Crysteccus S.I. - P. A. Carrillo S.I. rect., Thurotio 27 sept.	395
410. P. I. Vivarius S.I. inspect. - Thuroc. coll. visitatio	395
411. P. I. Vivarius S.I. inspect. - P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 27 sept.	398

412. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 2 oct..	398
413. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. G. Vásárhelyi S.I., Roma 2 oct.	399
414. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 16 oct.	400
415. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 16 oct.	400
416. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. T. Crystecco S.I. sup., Roma 16 oct.	401
417. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. G. Vásárhelyi S.I., Roma 16 oct.	402
418. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 13 nov.	402
419. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 13 nov.	403
420. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 13 nov.	404
421. P. C. Acquaviva S.I. gen. – F. Forgách episc., Roma 27 nov.	406
422. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. T. Crystecco S.I., Roma 27 nov.	406
423. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 24 dec.	407
424. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 24 dec.	407
425. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. F. Alber S.I. prov., Claudiopoli 30 dec.	408
426. Ex Litteris Annuis Prov. Austr. anni 1599.	409

1600

427. Catalogus personarum et officiorum domic. S.I. in Hungaria et Transylvania	416
428. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 1 ian.	417
429. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 6 ian.	419
430. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 10 ian.	420
431. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Thurotio 11 ian.	421
432. P. F. Alber S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 17 ian.	422
433. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 21 ian.	423
434. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 22 ian.	424
435. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 22 ian.	425
436. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 24 ian.	426
437. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 31 ian.	427
438. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 1 febr.	430
439. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 5 febr.	432
440. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 5 febr.	433
441. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. Alejandro Dobokay S.I., Roma 5 febr.	433
442. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. I. Zanitio S.I., Roma 5 febr.	434
443. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 18 febr.	435
444. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 18 febr.	436
445. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 21 febr.	437
446. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 27 febr.	440
447. P. L. Classovitus S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Thurotio 2 mart.	443
448. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 4 mart.	446
449. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 4 mart.	447
450. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 9 mart.	448
451. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 18 mart.	450
452. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 11 apr.	451
453. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 12 apr.	453
454. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 15 apr.	456
455. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 15 apr.	456
456. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 1 mai	457

457. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 6 maii	459
458. D. I. Torday paroch. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Ex Gyalu 6 maii	460
459. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 7 maii	461
460. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 15 maii	464
461. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 21 maii	465
462. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 23 maii	465
463. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 23 maii	466
464. P. S. Szántó S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 28 maii.	468
465. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 2 iun.	473
466. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 13 iun.	474
467. P. C. Acquaviva S.I. gen. – I. Kuthassy archiep., Roma 17 iun.	475
468. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. F. Alber S.I. prov., Roma 17 iun.	476
469. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 1 iul.	477
470. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 1 iul.	478
471. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 13 iul.	479
472. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 20 iul.	482
473. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 29 iul.	483
474. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 30 iul.	484
475. P. T. Mestrius S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 31 iul.	486
476. P. F. Kőrösy S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 31 iul.	489
477. P. F. Sulyok S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 31 iul.	490
478. P. A. Carrillo S.I. rect. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Sellia 7 aug.	491
479. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. rect., Roma 12 aug.	492
480. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 26 aug.	493
481. P. A. Carrillo S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Bruna 11 sept.	495
482. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – D. N. Mikáczy episc., Claudiopoli 17 sept. .	496
483. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 18 sept.	497
484. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Claudiopoli 21 sept.	500
485. P. A. Carrillo S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Labaco 17 oct.	500
486. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. P. Maggiori S.I. v. praep., Roma 21 oct.	502
487. P. A. Carrillo S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Labaco 23 oct.	503
488. P. A. Carrillo S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Labaco 30 oct.	504
489. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Dobokay S.I. rect., Roma 24 nov.	505
490. P. P. Maggiori S.I. v. praep. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Alba Iulia 26 nov.	506
491. P. A. Carrillo S.I. prov. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Graetio 27 nov.	507
492. P. C. Acquaviva S.I. gen. – P. A. Carrillo S.I. prov., Roma 16 dec.	508
493. Ex Litteris Annuis Prov. Austr. anni 1600.	509
Appendix I – P. S. Szántó S.I.: Historia S.I. in Transylvania (1599)	526
Appendix II – P. S. Szántó S.I.: De origine et propagatione haeresum in Hungaria (1600)	569
Appendix III – P. S. Szántó S.I. – P. C. Acquaviva S.I. gen., Vienna 13 iun.	580
Appendix IV – Elenchus sociorum, qui ex regnis olim corona hungarica unitis oriundi, annis 1593-1600 in Societatem Iesu ingressi sunt.	592
Index personarum, rerum et locorum	594

INDEX OPERUM IMPRESSORUM

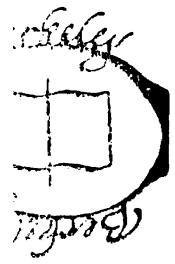
- ANDRITSCH, Johann**, *Die Matrikeln der Universität Graz I (1586-1630) II (1630-1662)*. Graz 1977-1980.
- BASCAPÉ, Giacomo**, *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI*. Roma 1931.
- BIAUDET, Henry**, *Les nuntiatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648*. Helsinki 1910.
- Cat. Prov. Austr.* = *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I. I (1551-1600)*. Romae 1978 (= MHSI).
- DUHR, Bernhard, S.I.**, *Geschichte der Jesuiten in der Ländern deutscher Zunge II/1*. Freiburg im Br. 1913.
- Encyclopedie Cattolica I-XII*. Romae 1948-54.
- GAUCHAT, Patritius, OMConv.**, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi IV*. Monasterii 1935.
- GULIK, Guilelmus van-EUBEL, Conradus**, *Hierarchia catholica medii aevi III*. Monasterii 1910.
- HERMANN Egyed**, *A katholikus Egyház története Magyarországon 1914-ig (Historia ecclesiae catholicae in Hungaria usque ad annum 1914)*. München 1973.
- Institutum Societatis Iesu I-III*. Florentiae 1892-1893.
- ISTHVNFI, Nicolaus**, *Historiarum de rebus hungaricis libri XXXIV*. Viennae 1758.
- LÜHR, Georgius**, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Brausberg 1578-1798*. Königsberg 1925-26.
- Monumenta Antiquae Hungariae (MAH) I-III*. Romae 1969 1976 1981 (= MHSI).
- MI Const.** = *Monumenta Ignatiana. Constitutiones S.I. III*. Romae 1938.
- Monumenta Paedagogica S.I. V (Ratio studiorum)*. Romae 1986.
- NAGY Iván**, *Magyarország családai (Familiae hungaricae nobilitate donatae) I-XIII*. Pest 1857-1868.
- ÖRY Miklós**, Pázmány Péter tanulmányi évei (*De studiis P. P.*). Eisenstadt 1970.
- PASTOR, Ludwig von**, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters I-XVI*. Freiburg im Br. 1891-1931.
- POLGÁR László**, *Bibliographie sur l'histoire de la Compagnie de Jésus 1901-1980 II/1 (Europe)*, Roma 1983.
- Révai Nagy Lexikona I-XXI*. Budapest 1911-1935.
- RUPP Jakab**, *Magyarország helyrajzi története (Historia topographiae Hungariae) I-III*. Pest-Budapest 1870-1876.
- SACCHINUS; Franciscus, S.I.**, *Historia S.I. pars quinta sive Claudius*. Romae 1661.
- SCADUTO, Mario, S.I.**, *Catalogo dei gesuiti d'Italia 1540-1565*. Roma 1968 (= Subsidia ad historiam S.I. - 7).
- SCHRÖTELER, Joseph, S.I.**, *Die Erziehung in den Jesuiteninternaten des 16 Jahrhunderts*. Freiburg im Br. 1940.
- SOMMERVOGEL, Carlos, S.I.**, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus I-X*. Paris 1890-1909.
- STEINHUBER, Andreas, S.I.**, *Geschichte des Kollegium Germanicum Hungaricum in Rom I-II*. Freiburg im Br. 1906.

- SYGAŃSKI, Jan, S.I., *Korespondencya Ks. Jakóba Wujka z Wagrówca z lat 1569-1596*. In: *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Posnańskiego* 44 (1917) 295-359; 45 (1918) 125-60; 46 (1919) 1-110.
- Synopsis historiae S.I. – Lovanii 1950.
- SZILAS László, S.I., *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen 1591-99*. Romae 1966 (= Bibliotheca Instituti Historici S.I. – 26).
- SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái (Scriptorum Hungariae vita et opera)* I 1891.
- TOMEK, Ernst, *Kirchengeschichte Österreichs* II. Innsbruck-Wien 1949.
- VERESS, Andreas, *Annuae Litterae S.I. de rebus transylvanicis temporibus principum Báthory 1579-1613*. Budapest 1921 (= Fontes rerum transylvanicarum 5).
- *Carrillo Alfonz jezsuita atya levelezése és iratai (Epistulae et acta Patris A. C. S.I.)* I-II. Budapest 1906 1943 (= Monumenta Hungariae Historica 32 41).
- *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (Matricula alumnorum Collegii Germanici et Hungarici)*. Budapest 1917.
- VOCELKA, Karl, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II (1576-1612)*. Wien 1981.
- ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon (Lexicon historico-ecclesiasticum protestantium hungarorum)*. Budapest 1977.

NOTAE COMPENDIARIAE

a. = annus, anni etc.
add. = addit, additum etc.
adnot. = adnotatio
ARSI = Archivum Romanum S.I.
c. cc. = caput, capita etc.
cod. = codex
corr. = correxit, correctum ex
del. = delevit, deletum etc.
doc. = documentum
ed. = edidit, editum etc.
e. gr. = exempli gratia
ex comm. = ex commissione
f., ff. = folium, folia etc.
fasc. = fasciculus
ib. = ibidem
id. = idem
i. e. = id est
in marg. = in marg.
l. dub. = lectio dubia
lin. subd. = linea subducta
MAH = Monumenta Antiquae Hungariae

MHSI = Monumenta Historica S.I.
ms. = manuscriptum
n. = numerus
ob. = obiit
om. = omisit, omissum etc.
p., pp. = pagina, pars etc.
P., PP. = Pater, Patres etc.
p. corr. = post correctionem
prius = ante correctionem
R. = Reverendus
r = recto
rep. = repetit, repetitum etc.
rest. = restituit, restitutum etc.
S. = Sanctus
sq., sqq = sequens, sequentes etc.
sup. = supra lineam
t1, t2 = textus primus, secundus etc.
v. = vide, verso
vol. = volumen
[] = Claudunt ea, quae nos ipsi introduximus in textum
] = lectio varians.

INTRODUCTIO GENERALIS

CAPUT I

DE STATU RERUM PUBLICARUM HUNGARIAE SAECULO 16.

A - QUAESTIO TURCICA IN HISTORIA HUNGARIAE

Quartum volumen seriei, quae inscribitur «Monumenta Antiquae Hungariae», complectitur octo ultimos saeculi 16 annos. Argumentorum princeps (res publicas quod spectat) procul dubio est quaestio turcica. Anno enim 1592, post multos annos in pace transactos, novae conflagrations bellicae ortae sunt, quae 15 fere annos continuos regnum Hungariae vastarunt.

1. *Quaestio turcica in historia Hungariae usque ad annum 1590.*

Quaestio turcica coepit saeculo 15 sollicitiores habere hungaros. In primis enim decenniis exercitus turcarum semper propius accessit ad fines meritionales Hungariae. Anno 1440 obsidebat iam Albam Graecam (Beograd), portam haud parvi momenti, quia per eam ingressus patet in Hungariam. Licet Turca, re infecta, abire coactus fuisse, attamen propositum ultra progrediendi et nova regna occupandi minime depositus. Inter maximas eius victorias numeranda est occupatio Constantinopolis, anno 1453 obtenta. Qua incitati, anno 1456 iterum tentarunt turci capere Albam Graecam, sed et hac vice sine successu. Memorabilis hic triumphus christianorum effecit, ut regnum Hungariae per multos annos tranquillitatem aliquam habere posset. Sed dum Turca ad novas aggressiones bellicas se praeparabat, hungari parum, vel nihil fecerunt, ut instantे necessitate iterum efficaciter resistere et impetus inimicorum reprimere possent.

Societas enim hungarica interea profundam transformationem subiit. Nam dum fides et mores christiani paulatim languescere, novus spiritus paganus, sub formam sic dicti «humanismi», reviviscere coepit. Homines, dum magna cum admiratione contemplantur antiquorum monumenta, leguntque eorumdem scripta varia, sensim assimilant eorum spiritum, eorum modum videndi, aestimandi iudicandique mundum universum. Ordo valorum mutatur. Homo obtinet primatum, qui omnia ad suam utilitatem refert. Ab ripitur a passione dominandi, possidenti et gaudendi. Multiplicantur dissidia non solum inter privatos, sed etiam inter populos. Nascitur spiritus nationalismi, qui omnem formam confoederationis contra inimicum communem reddit impossibilem.

Haec profunda animorum mutatio in primis in aulis principum, procerum ac praelatorum invaluit, sed paulatim radices egit etiam in animis humiliorum. Rustici ipsi non solum alta voce inclamat iustitiam, sed etiam insurgunt contra oppressores suos, ut humaniore vivendi modum tandem obtineant. Maxime notum est illud rusticorum bellum, quod anno 1514 in Hungaria conflagravit. In quo rusticorum «inversis falcibus velut fenum falcabant nobiles dominos suos et eos, qui partibus eorum adhaerebant. Haec igitur furiosa multitudo rusticorum, postquam regem Hungariae, Ludovicum fugasset et exercitum nobilium fudisset, caeperat expugnare arces et civitates, quae parebat regi vel nobilibus. Cumque obsidebant Temesvarium in campo plano ad fluvium Tibiscum situm, supervenit ex Transylvania cum ingenti exercitu Ioannes Zapoli, qui rusticorum exercitum ad internationem delevit. Ob hoc praeclarum facinus fuit electus in regem, mortuo Ludovico» (SZANTÓ, *Historia ...; inferius*, p. 526). Haec cruenta conflictatio abyssum inter classes eiusdem nationis adhuc profundiorem reddidit. Diminuta est praeterea aucto-

ritas regia, procerumque praecipuorum potestas aucta. Ita potentissimum regis Matthiae Corvin imperium, post eius mortem (1490), divisum, enervatum se exhibuit, regnique moderatores insensibiles, ne dicam caecos, facti sunt quoad periculum gravissimum turicum, quod ineunte saeculo 16 iterum non solum Hungariae, sed toti christianaे imminebat.

2. Clades apud Mohács (1526) et pax hadrianopolitana cum Turca (1568)

Exercitus enim turcarum, victor progrediens, anno 1521 tandem cepit Albam Graecam et ingressus est in Hungariam. Regnicolae hoc tremendo eventu expergesfacti, praepropere praeparant exercitum. Ipse rex Ludovicus etiam se comparavit, ut se inimico obsisteret. Missi sunt legati ad principes diversos, ut auxilia peterent, sed frustra. Ipse princeps Transylvaniae, Ioannes Szapolyai, fortissimum exercitum possidens, diu et turpiter cunctatus est, ita ut tempore loco praelii non adasset. Cumque ne exercitus quidem regis adeo esset animatus, ut generose vitam et sanguinem daret ad patriam salvandam, non est mirum, illum non potuisse multitudini turcarum resistere, sed die 29 augusti 1526, in planicie prope Mohács cladem gravissimam perpessum esse. In quo funestissimo praelio non solum maxima pars militum, sed etiam proceres et praelati, imo et ipse rex vitam amisit.

Exercitu regis prope exciso, nihil obstabat, quominus turci iuxta flumen Danubii ultra vincentendo procederent. Et reapse paulo post iam prope Budam inveniebantur; mense vero octobri usque Viennam pervenerunt. Quod eo facilius evenire potuit, quod hungarorum animos impennis electio novi regis occupabat. Cumque in unicam personam convenire non potuerint, elegi- runt duos reges: una pars Ferdinandum, archiducem Austriae, qui sororem defuncti regis Ludovici uxorem duxerat; alia pars Ioannem Szapolyai, principem Transylvaniae. Divisionem igitur animorum secuta est etiam divisio regni. Quae immensum in modum favebat Turcae, quia duo reges continuo et acriter inter se armis contendebant, ut in totius regni possessionem venire possent. Ad quem finem omnis generis donis et promissionibus conati sunt proceres et praelatos ad suam partem attrahere. Turca autem, rebus publicis ita stantibus, facile occupare potuit multas arcas et conspicuam partem territorii regni. Anno 1541 dolo cepit Budam, fortissimam regni arcem. Ita divisio regni non in duas, sed in tres partes consummata est. Cumque annis subsequentiibus neuter regum solus et divisus potuerit cum minima saltem spe successus contra turcas bellum gerere, coacti sunt pacem petere, quae anno 1568 Hadrianopoli inita est, ea conditione, ut partes conservarent terras, eo tempore possessas, sed Ferdinandus, rex Hungariae, et Ioannes Szapolyai, princeps Transylvaniae tenentur Turcae 30.000 florenorum aureorum quotannis solvere. Haec pax, ad septem annos constituta, annis 1575, 1583 et 1590 renovata est.

B – BELLUM QUINDECIM ANNORUM (1591-1606) CONTRA TURCAS

1. Anno 1591 resumuntur inimicitiae bellicae

Licet pax hadrianopolitana etiam anno 1590 renovata esset, Turca tamen inimicitias bellicas resumpsit, quod Imperator tributum in tractatu pacis constitutum solvere recusaret. Immo, mense augusto anni 1593 bellum quoque eidem aperte indixit. Notitia huius novae conflagrationis bellicae rapidissime diffusa est, et, post tot annos in pace transactos, immensus timor corripuit animos hominum. P. Viller, praepositus provinciae Austriae S.I., iam die 6 martii 1593 significabat Patri Generali: «Turca interim non feriatur, sed dum magnates occupantur Posonii, quaerit omnem occasionem ulterius pergendi. Valde reformido, ne tandem, accepta arce, intret Moraviam; quod multi timent. Fui in illa arce, quae est praesidium Moraviae. Certe potentiae turcicae resistere non poterit» (mon. 12 § 2 p. 10). Et timor regnicolarum in dies magis crescebat. De quo fideliter refert P. Scherer, rector collegii viennensis, die 25 septembri ad P. Generalem scribens: «Sat turbationum hic iam propter metum thurcarum, qui dicuntur moliri viennensem

obsidionem. Hodie discedunt rursus hinc praelati et proceres hungari, qui implorarunt Caesaris et austriacorum auxilium contra thurcas. Praeter Sisseck, occupavit Thurca aliquas arces et abduxit sex milia animarum. Collegium nostrum viennense, graecense et hungaricum in maxima sunt trepidatione. Heri pro exhortatione desumpsi mihi hoc thema: « Audituri estis praelia et opiniones praeliorum. Videte, ne conturbemini etc.» . . . Si opus esset nostros mittere ad superiorem provinciam Germaniae, cuperemus provinciali, sive viceprovinciali et rectoribus eius provinciae per R.P. Vestram commendari, ut praebherent nostris hospitium. Magnus congregatur thurcarum exercitus in Hungaria. Procul dubio aliquid magni moliuntur. Nostri milites nondum caeperunt congregari, sed tantum in consultatione res nostra versantur» (mon. 27 p. 19).

Nova dimicatio cum turcis interim bonis auspiciis inchoata est. Unus ex eorum exercitibus, sat multus, prope Sziszek (Sisak) in Croatia profligatus, fugiens in flumine Kulpa immersus, una cum Basa bosniensi, periit. In Hungaria autem apud Albam Regalem haydones iam civitatem ingressi erant; sed, cum frustra expectassent, ut auxilium sibi a germanis mitteretur, coacti sunt civitatem relinquere. In parte superiori Hungariae recuperatae sunt Fülek et Nograd.

2. Princeps Transylvaniae rumpit foedus cum Turca

Transylvania, cum a multis annis confoederata et tributaria esset Turcae, indicto bello Imperatori, non potuit restare neutrius partis. Turca non tardavit admonere Principem, ut una cum exercitu turcico castra moveret contra Imperatorem. Princeps, gravi angustia animi cruciatus, num hoc sibi christiano facere liceret, consilium petendi gratia, Patrem Carrillo, theolum suum, Romam ad S. Pontificem misit. Responsum non potuit esse aliud, quam, ut interrupto cum Turca foedere, una cum Christianis principibus contra communem inimicum pugnaret. Princeps, cognita Pontificis voluntate, paratissimum se ostendit ad eam sequendam. Quod haud obscure declarat in epistola, mense februario anni 1594 ad P. Generalem scripta: «Hoc autem, ut hoc tempore in negotiis meis gravissimis nemo possit desiderare, consilium Suae Sanctitatis et Vestrae D. Rev.mae, tanquam nobis rebusque nostris maxime salutare, magno animo, plurimis gravissimisque difficultatibus posthabitatis, et Dei auxilio abruptis, subscrispimus; omnem spem nostram non tam in hominibus auxiliisque humanis, quam in Deo, quem Sua Sanctitas et V.ra D. R.ma hoc excogitantes, consilium pree oculis habuerunt, collocavimus» (mon. 40 p. 33).

Sane, laudanda est optimi Principis christiani voluntas; attamen consilium Pontificis in rem traducere fuit res nimis ardua. Nam inter Transylvaniae proceres haud pauci inveniebantur dissidentes, quia hanc repentinam rupturam gravissimis periculis plenam esse arbitrarentur. Facile enim praevideri potuit, Turcam hanc Principis defectionem severissime esse puniturum. Opponebant se confoederationi cum Imperatore catholico etiam timore ducti, ne innovatam religionem, cuius servidi fuerant non solum sectatores, sed etiam fautores, relinquere et ad antiquam redire cogerentur. Princeps tamen, superata horum resistantia, obtinuit, ut die 27 iunii 1594 regnum in comitiis pacis cum Turca renuntiationem et novam cum Imperatore confoederationem approbaret. De quo non communi eventu P. Carrillo exultans scribebat die 11 iulii Patri Generali: «Longe tamen iucundiores nactus sum nunc materiam scribendi. Hac enim ipsa die, convocatis in hunc finem tertio regni ordinibus, Ser.mus illorum omnium consensu effecit, ut regnum hoc palam deserat Turcam, piaque arma contra illum suscipiat. Res profecto, quae maximo labore atque sudore constat. In ea Ser.mus meam profecto vicit opinionem, adeo se semper strenue gessit. Neque aliter fuisset modus superandi plurimas gravissimisque difficultates. Possimus affirmare, hodie inflictum esse turcis vulnus lethale, praeciso dextro brachio, cuius loco Transylvania illis erat» (VERESS. Epp. Carrillo II 107-08). Quod vere «lethale vulnus» potuisse esse, nisi inconstantia Principis et Strigonii infelix obsidio omnia evertisset.

3. Vicissitudines belli anno 1594

Imperator in annum 1594 tres exercitus contra turcas instruxit. Primus eorum, sub Maximiliano archiduce, in Croatia cepit arcem Sziszek et Petrogradum. De Maximiliano, ob assiduas victorias reportatas passim dicebatur: Ivit, vidit et cum triumpho et gloria reversus est (mon. 80 p. 93). Quod minime potuit asseri de duobus aliis summis ducibus. Secundus exercitus, duce Teuffenbach, germano, in superiore Hungaria, prope Agriam conflictatus est cum turcis, militesque arcem Hatvan obsederunt. Et, licet non multum abesset, ut arcem caperent, attamen Victoria illos ex inopinato fugit. Ut causam huius insuccessus P. Szántó adducit: «Fertur, Teifelbak magnam pecuniae summam a turcis accepisse, ut desisteret ab oppugnatione; et deinceps globis stramineis iaculari praecepisse» (mon. 80 p. 90).

Strigonii infelix obsidio – Tertio exercitui imperiali praeftuit Matthias archidux; eiusque praecipui consiliarii militares fuerunt D. Ungnad et F. Hardegg, uterque germanus et lutheranus. Hic exercitus die 5 maii 1594 incepit obsidere Strigonium, munitissimam arcem, et usque ad 15 eiusdem mensis feliciter pugnatum est. Restabat oppugnanda solum interior civitas. Quod tamen non evenit, et exercitus ingloriose abire coactus est. P. Szántó multa de hac Strigonii infelici obsidione memoriae tradidit, et non unam huius ignominiosi insuccessus causam recenset. Una earum fuit, quod a duobus haereticis et germanis, Ungnad et Hardegg totus exercitus regebatur, quorum parum intererat sors Hungariae, et quibus nec milites saxones, nec hungari subesse et obedire volebant. «Mathiam vero archiducem, qui voluptati dabat operam, tantum curabant, ac si non esset in rerum natura» (mon. 80 p. 91). Alia causa fuit invidia germanorum erga hungaros «qui cum frequenter petiissent sibi concedi facultatem faciendi insultum et impressionem in civitatem interiorem, nunquam obtinere potuerunt, obsistentibus Ugnod et Ördög. dicentibus, honorem illum germanis deberi» (*ib.*).

Multa tradit idem pater etiam de vita perversa militum: «Videbantur omnes sordes, omniaque scorta Germaniae eo confluisse. Ibi erant quotidianae comessationes, compotationes et ebrietates. Eo omnium rerum venialium copia ex Germania et Hungaria deferebatur, ut merito propterea multitudo congregata, non exercitus, sed nundinae a turcis appellarentur. Ibi tot fere erant diversarum sectarum impostores et praedicatores, quot principales domini; quorum quilibet suum secum habebat pseudoprophetam . . . Visebantur praeterea in castris germanorum choreae mulierum et puellarum, audiebantur sonus cythararum, tubarum, tympanorum et symphoniarum, ac si non ad praeliandum populus convenisset, sed ad convivia et nuptias celebrandas. Sine ulla verecundia et pudore, palam ab impiis et sceleratis militibus perpetrabant adulteria, fornicationes, scortationes, stupra, et eius generis carnalitates. Nam sceleratae mulieres et puellae germanicae sponte et catervatim eo confluebant, tanquam ad nundinas et certissima lucra. Nec illis contenti fuere impuri saxones, sed armata manu irruerant ad vicinos pagos ungarrowrum, et inde rapiebant mulieres et puellas quoquot invenire poterant, et illis pro libitu abutabantur. Ab isto carnali vicio nec ipse primarius dux exercitus fuit immunis, corruptus a duobus illis intimis consiliariis bellicis, Ugnod et Ördög haereticis, qui varias puellas ad tentoria eius deducebant. Et haec non clam siebant, sed aperte coram utroque exercitu turcarum et christianorum» (mon. 80 p. 92 93). «Postrema causa infelicis obsidionis fuit crudelitas germanorum, et praecipue perditissimorum saxonum lutheranorum in pauperes rusticos et in suos plusquam tartarica inhumanitas, iusticiae praeterea nulla administratio, nulla disciplinae militaris administratio» (*ib.*).

Coniuratio procerum contra Principem Transylvaniae

In felix Strigonii obsidio haud parum contulit, ut eodem anno in Transylvania immanis quaedam tragaedia accideret. En casus ob consequentias gravis, prout a P. Szántó memoriae datus est: «Aderat in ista obsidione Ioannes Bornemissa, missus in auxilium a Principe Transyl-

vaniae. Et iste direxit bombardas maiores aliquamdiu, et demolitus est interiores muros civitatis superioris. Conduxerat septem millia peditum ungarorum nomine Principis sui. Et pecierat insultum sibi concedi, sed non obtinuit, obstantibus duobus haereticis consiliariis. Qui videns, rem omnem proditione agi, et nihil ungaris concedi a germanis, reversus est et narravit transylvanicis omnibus, quid sub Strigonio ageretur. Et forte hic fuit auctor rebellibus transylvanicis (erit enim et ipse unus ex illis), ut mallent adhaerere turcis contra germanos, videntes tantam eorum ignaviam et crudelitatem in ungaros, quam foedus cum illis servare et contra turcas militare. Nam ante hanc obsidionem Balthasar Batori fuit in eadem sententia cum Principe, contra alios senatores, ut arma contra turcas sumerentur. Sed post redditum Bornemissae ab obsidione, mutavit sententiam» (mon. 80 p. 94-95).

Proinde Balthassar Báthory nihil intentatum reliquit, ut quam plurimos ex proceribus ad suam partem traheret. Inscio Principe, nova comitia indixit, in quibus «monet regnicolas, ut diligenter considerent, quam sit periculoso a potentissimorum turcarum amicitia recedere; quam ex adverso sit infirmum germanorum auxilium et infida amicitia. Quid multa? Ita procerum regni animos permovit, ut consentirent, comicia Claudiopolim transferre, et ibi de novo principe eligendo deliberare, quandoquidem Princeps nullo modo posset a sua sententia dimoveri. Itaque decernunt comprehendere Principem et eius doctorem Alphonsum Carillum (quod eius consilio videretur Princeps omnia agere) et caeteros amicos Principis, qui amicitiam et faedus turcarum detrectarent, et vinctos ad Synam basam, vel Imperatorem turcarum mittere» (*ib.* p. 85).

Princeps, cognita eorum voluntate, mature fuga sibi salutem quaerit et ad castrum suum Kövár confugit. Deinde imperat avunculo suo, Stephano Bocskay, capitaneo varadinensi, ut una cum exercitu veniat in Kövár. Interea non solum regnicolae, (seu communis nobilitas, qui nullo modo in destitutionem Sigismundi et novi principis electionem consentire voluerunt, prout factiosi proceres desiderarunt), sed etiam ipsi coniuratores rogarunt Principem, ne gravaretur Claudiopolim reverti. «Hoc autem ideo suadebant sediciosi, ut si illum elicere ex arce Kövár possent et Claudiopolim adducere, facilius ibi veneno vel aperta vi perimerent; atque hac ratione alium, quem vellent, sine tumultu principem eligerent» (mon. 80 p. 86).

Sigismundus, «stipatus magna militum manu, 8 augusti Claudiopolim ingressus est, comitia inchoata non interturbat, sed passus est omnia per 20 dies benigne peragi» (*ib.*). At die 28 eiusdem mensis iubet, ut senatores omnes adsint, et more solito ipsum in ecclesiam deducant. Cumque advenerant, «signum dat suis praetorianis, ut dominos senatores omnes comprehendant, et compedes, quos apud se paratos habebant, in pedes eorum iniant». Quod et fecerunt. Ex coniuratoribus in custodia detentis die ipsa quinque ad medium forum deducti sunt et capite truncati «spectante e sua fenestra Principe, qui lachrymabundus fertur dixisse: Tu nosti Domine Deus, quod ego non sum causa necis istorum, sed ipsi sua perfidia eam sibi accersiverunt» (mon. 80 p. 87).

Quod de veris coniuratoribus ageretur, ideoque poena pro huius generis criminis lege sancta affliti sint, palam confessus est unus ex coniuratis: «Restabat Gregorius Litteratus, qui iudex regni ordinarius fuerat; loquax procurator, cui in causis forensibus tractandis non erat similis. Hic, cum videret socios suos ante se examines iacere, dixit clara voce: Iusto Dei iudicio haec patimur; vere enim proditores fuimus, et nisi nos hac hora Sua Serenitas comprehendisset, hodie ei moriendum fuisset. Quod si quispiam meis verbis fidem non adhibet, eat ad talem domum, et in tali loco venenum inveniet, quod ei praeparaveramus propinandum. Quem, si venenum non extinxisset, aperta vi constitutum erat illum e medio tollere. Plura apud meam uxorem secreta nostra invenietis. Deinde petita a Principe et circumstantibus venia, iussit carnificem suum officium agere» (mon. 80 p. 88).

P. Carrillo, accepta de coniuratione notitia, et praevidens, se praesertim ab haereticis accusandum, quod dedisset Principi consilium extirpandi factiosos et haereticos proceres, die 25 au-

gusti (quando igitur coniurati nondum capti, nec ad mortem damnati fuerant; Ratisbonae, procul a loco factorum) haec Patri Generali scribebat: «Laetatus fui, me alegatum eo tempore, ne si praesens suissem, suspicarentur poenam de illis meritam exigi meo consilio» et paulo postea, die primo septembri eidem repetebat: «Laector maxime, quod tempore istius punitionis absim, ne ullum cogitet, meo consilio fieri» (VERESS, *Epp. Carrillo* III 116 117). Cumque ex Polonia nuntiatum est, Patrem Carrillo a cardinali Báthory ob cruenta facta Transylvaniae accusari, ita ille respondebat Patri Generali: «Quod vero attinet ad me, non potest conqueri iuste Dominus Cardinalis, nisi conqueratur, quod, ut habui in mandatis a Sua Sanctitate, procuravi, ut Transylvania a Turca deficeret. Quodsi hinc occasionem immerito proditores acceperunt, scelera V.rae Paternitati iam nota perpetrandi, propter quae, me tot milliaribus, divina providentia, abente, poenas dederunt, non me, sed scipos accusare possunt» (*ib.* p. 132).

Ceterum, quaestionem quod spectat, cui decretum severissimae poenae adscribendum sit, Princeps – teste Szamosközy, illius temporis historiographo – Francisco Nádasdy declaravit, se occisionem coniuratorum nec voluisse, nec ordinasse; auctores eius atrocitatis fuisse Stephanum Bocskay et Franciscum Geszthy, duces supremos militum, qui omnibus modis coegerunt ipsum, ut illorum voluntati consentiret (cf. SZILAS, *Carrillo* p. 75).

Jaurinum civitatem dolo obtinet Turca – Tragicus in Transylvania eventus nondum erat consummatus, cum ecce eodem anno 1594 in Hungaria alias, non minus tristis et gravis, accidit. Turca enim, obsidione Strigonii feliciter repulsa, quotidie propius castra sua Jaurinum versus movebat. Capitaneus arcis erat comes ab Hardegg, de quo superius sermo iam recurrit. Natura civitatem reddebat eam fortissimam: «Omnes milites omnium nationum, qui viderunt illam civitatem, in his duobus consentiebant: 1. locum esse vi et armis inexpugnabilem, nisi fame vel proditione. – 2. quod si Ördög ibi relinquetur, absque ullo dubio traderetur. Et tamen, contra omnium hominum iudicia, illi commissa est defensio civitatis» (mon. 80 p. 96).

De exercitu autem imperiali, et imprimis de eius duce, ab Hardegg, P. Szántó easdem, immo graviores culpas denuntiat, quam apud obsidionem Strigonii: «Secure se effundebant germani in cuncta scelera et in omnia genera voluptatum, ignorantis, proditorem ipsorum non dormire, sed dolos cogitare, quomodo totum exercitum, una cum civitate traderet in manus turcarum. Qui saepe primarios turcas ad se in civitatem accersebat et convivia illis exhibebat» (*ib.* p. 97).

Primam gravissimam cladem subierunt nostri a turcis die 8 septembribus, cum hi invaserunt propugnaculum, ex quo subito germani fugerunt «sive id ex timore fecerint, sive ex commissione sui capitanei». Quam fugam P. Szántó durissimis verbis commentatur: «Inaudita res est, et omnibus saeculis commemorandum, quod trecenti turcae vel tartari fugaverint et castris exuerint 60 millia christianorum, si tamen christiani dicendi sunt illae feces et sordes haereticorum» (*ib.* p. 98). Cumque Capitaneus dudum decrevisset, turcis tradere civitatem, «convocatis prima riis decurionibus, hunc ad eos habuit sermonem: Videtis, strenui milites, alimenta nobis deesse, auxili spem nullam esse a nostro Imperatore, potentiam hostis non posse nos effugere, sed vel fame, vel gladio pereundum esse. Una sola via conservandae vitae restat, ut dedamus civitatem», et «confestim Capitaneus misit unum italicum, et unum germanum, et unum ungarum cum tribus famulis ad Basam, qui offerrent ei civitatem ea conditione, ut liceret ipsis cum rebus suis exire. Consensit Basa post multa cum illis colloquia» (*ib.* p. 99).

«In festo igitur S. Michaelis archangeli prohibet Capitaneus, ne quisquam sub paena capitis emittat bombardam aliquam magnam vel parvam. Et paulo post ingreditur Sinan basa magna comitante caterva» (*ib.*). P. Szántó attribuit causam huius funestissimi eventus praecipue militibus haereticis, et non haesitat asserere; «Verisimile est, generalem fuisse hoc anno coniurationem haereticorum contra catholicos, ut eos auxilio turcarum exterminarent ex Ungaria, Germania et Transylvania. Nam et transylvanorum proditorum legati eodem tempore versabantur in tentoriis Basae Sinensis, et Basa Anatoliae sedulo negocium cum suis germanis tractabat; et

forte propterea imperiales haeretici tam languide promiserunt auxilium contra turcas, cancellario Ungariae in senatu eorum peroranti. Nec quisquam misit aliquod subsidium praeter Episcopum Salzburgensem. Et sane una vox haereticorum est, malle se turcis adhaerere, quam catholicis» (*ib.* p. 100). Quae gravissima verba confirmantur etiam nonnullorum italorum declaratione: «Erant inter turcas, a quibus ducebantur, aliqui apostatae itali, qui dicebant alios italis compatriotis: Cur venistis contra nos, ad iuvandos istos canes haereticos; non videtis, illos centies detiores esse turcis? Et ab illorum capitaneo proditam esse civitatem asserebant» (*ib.*).

Proditor capitaneus Hardegg, licet «tempestive se ante alias cum suis rebus» subduxisset, effugere tamen non potuit, quominus Viennae a tribunali quodam militari ob turpissimum crimem proditionis ad mortem damnaretur. Infelici homini haec crima particularia attributa sunt: 1. quod sine globis iusserit tormenta contra turcas exonerare. – 2. quod praecipios tres famulos miserit ad Sinan basam, qui dicerent, eum secure posse Viennam venire; quod nullus esset hic miles, nullaque ad pugnas praeparatio. – 3. quod auream vestem gemmis fulgentem accepit a Basa, et thesauro gentem inter parietes incluserit; qui dicitur iam inventum. – 4. quod praecipuum bombardarium germanum suspenderit, omnibus militibus contradicentibus, ob id, quod multos occidisset turcas» (*ib.* p. 100-01).

Turcam sane non latebat momentum huius victoriae insperatae: «Fertur – ut tradit P. Szántó – interrogasse Basa, quae porta Viennae esset fortior; et cum aliqui illorum iudicarent hanc, alii aliam fortioriem, respondit Basa, quaecunque illa sit, illius claves iam habeo; intelligens Jaurinum, quod non solum huius civitatis, sed etiam totius Austriae et Moraviae clavis et porta erat» (*ib.* p. 99). Eiusdem fuit sententiae etiam P. Maggio, visitator provinciae Austriae, qui die 25 octobris Praga scribebat Patri Generali: «Tradito per proditionem turcis Jaurino, post nostrum Vienna discessum, omnes hae provinciae cum tota Hungaria in tanto versantur periculo, quantum satis explicari non potest; iactaque sunt magna fundamenta prolixae eversio- nis et plurimarum calamitatum, nisi Dominus ipse faciet potentiam in brachio suo. Nam patefacta est hosti via, ut in Austriam, Moraviam, Bohemiam et circumquaque excurrere inoffenso pede possit, liberrimeque exspatiari. Iactura maior est, quam credi potest; et eo plus pertine- scenda, quo magis obduruimus et coelum obduximus. Si non erit campestris resistantia, omnia hostis occupabit, alioqui prona ad deditio- nem defectionemque; sin erit, nihilominus ab ipsismet nostris militibus, qui turcis peiores sunt, et communiter haeretici, misere (ut experientia docet) vastabuntur prophanabunturque, quia videtur Deus nos castigare velle» (mon. 79 p. 80).

Quicumque relationes de vicissitudinibus huius belli attente legat, non potest sibi non per- suadere, imperii turcici potentiam eo tempore adeo iam imminutam fuisse, ut ab exercitu forti, non corrupto, devinci et ex Hungaria expelli potuisset. Cum autem Europa tales exercitum tur- cis opponere non valeret, periculum turcum permanebat, Turcaeque exercitus per fere centum annos continuavit devastare regnum Hungariae.

C – RERUM PUBLICARUM IN TRANSYLVANIA SUMMA PERTURBATIO OB INCONSTANTIAM PRINCIPIS

Ineunte anno 1595, quando contractus confoederationis Principis Transylvanae cum Rudolpho imperatore Pragae subscriptus fuerat, P. Carrillo magna cum laetitia potuit scribere ad Patrem Generalem: «28 die ianuarii Dei singulari beneficio de omnibus foederis capitibus ita conventum fuit, ut utraque pars reputet omnia transacta magno honore ac commodo suo et provinciarum suarum. Unde omnes, quotquot in conventu illo interfuius, tanto gaudio pro- fundebamur, videntes rem tantam tam cito et tam bene absolutam et confectam, ut lachrymis prae gaudio non possemus continere. Neque minor fuit laetitia totius aulae ac civitatis, statim atque viderunt finitam concordiam» (*VERESS, Epp. Carrillo II* 146).

Similique animi affectu certiorem fecit Patrem Generalem mense maio de alio quodam eventu, qui non minus sibi cordi fuerat: «Quae cupivi, ex quo huc missus fui, posse tandem ali-

quando ad V. am Paternitatem perscribere, nunc, ut possim, Deus sua summa benignitate prae-
ter omnium opinionem perfecit magno catholicorum solatio, et consensu admodum facili ac
prompto sectariorum. Est, mi admodum R. de Pater, decreto generalium comitiorum, quae Al-
bae a 16 aprilis celebrantur, finienturque intra duas vel tres horas, Societas revocata, restitu-
tus ad duo collegia, claudiopolitanum et albanum una cum residentia monostoriensi; eodem
que decreto abolitum decretum megiesiense, quo patres electi fuerunt, et quae ibi fuerunt contra
libertatem religionis catholicae constituta» (*ib.* p. 161-62).

His feliciter peractis, P. Carrillo sane credere potuit, tempus tandem pervenisse, ut rebus
publicis agendis valediceret et Transylvaniam relinquere posset. Quare abhinc iteratis vicibus
urget apud P. Generalem, ut ab hoc oneroso officio liberetur: «Ego exspecto plenam liberatio-
nem, et ut hinc avocer, sicut a novem mensibus fere scribo» (*ib.* p. 212). Sed hoc pium et ardens
desiderium non tam cito expleri potuit. Pater Generalis quidem libenter hoc ei concessisset, si
etiam Princeps huic annuisset. In hunc sensum scribit P. Generalis die 25 novembris 1595: «Si
per Serenissimum licebit, isthinc primo quoque tempore, hoc est cum opportunum duxerit, di-
scedat, et Viennam ad nostros profiscatur» (*ib.* p. 214). Attamen Princeps iterum iterumque
alias missiones, resque publicas agendas illi commisit.

Postquam enim ille currente anno 1595, diversas et haud communes victorias contra Tur-
cam reportasset, exeunte eodem anno Pragam se profectum decrevit, ut cum Imperatore ipso
futuras contra Turcam actiones concordaret. Voluitque Patrem Carrillo apud se habere (cf. *ib.*
p. 220). Mense vero martio anni 1596 misit eundem ad S. Pontificem et ad Regem Hispaniae, ut
pecuniam ad res bellicas gerendas necessariam corrogaret (*ib.* p. 231). Unde mense septembri fe-
licissimus, propter conspicuam summam pecuniariam obtentam, in Transylvaniam reversus est.
Quae tamen felicitas brevi in profundam tristitiam transformata est. Princeps enim prorsus ino-
pinato propositum abdicandi principatu manifestavit. Causam huius incredibilis animi muta-
tionis assignare plus quam ardua res est. Tragica coniuratio procerum et consequens infelix ma-
trimonium animum Principis videntur adeo conturbasse, ut posthac res et momenta cum neces-
saria serenitate ac prudentia videre et diiudicare nequiret.

P. Carrillo igitur initio anni 1597 denuo iter Pragam versus facere coactus est, ut difficile
abdicationis negotium ageret. Quae tractatio protacta est in longum, et solum mense decembris
ad conclusionem pervenit (*ib.* p. 261-62). Princeps itaque die 10 aprilis 1598 in comitiis principa-
tum Imperatori renuntiavit, et post aliquot dies discessit versus Moraviam, ut ducatus ipsi assi-
gnatos acciperet. Iterum voluit, ut P. Carrillo illum comitaretur. Postquam autem illuc pervene-
runt, libere illum abire permisit.

Ad Transylvaniam gubernandam designatus est Maximilianus archidux. Qui tamen illuc
nunquam pervenit. Interim Sigismundus Báthory valde delusus propter miserabilem statum re-
rum, quem in Moravia invenit, secrete regressum in Transylvaniam praeparavit, et die 20 augu-
sti 1598 noctu et veste mutata Claudiopolim ingressus est «cum summo periculo – ut scribebat
P. Alber provincialis ad P. Generalem – rumpendi foederis cum Caesarea Maiestate initi, et Tur-
cae aliqualiter connivendi. Quae fuga Ser.mi Sigismundi maximum hoc tempore negotium in
aula exhibet» (mon. 357 p. 343).

P. Carrillo eo tempore erat in itinere Romam versus, vocatus a P. Generali, ut de statu re-
rum transylvanicarum et aliarum referret. Nondum illuc pervenerat, cum a S. Pontifice remissus
est in Transylvaniam, ut omnia tentaret, ne Sigismundus ad Turcam deficeret. P. Carrillo obti-
nuit a Sigismundo, ut legatos mitteret ad Imperatorem, qui de rerum novo statu agerent. Sed
non potuit impedire, ne Princeps ideam cum polonis se coniungendi conciperet, et, ut hoc in rem
deduceret, ex Polonia ad se vocaret cardinalē Báthory. Cui mense martio anni 1599 resignavit
principatum. Nihil mirum, si P. Carrillo, post novissimum inopinatum eventum, in ultima epistles
ex Transylvania data declaravit: «Io però non voglio già più havere a fare con provincia
tanto mutabile» (VERESS, *Epp. Carrillo* I 329).

P. Carrillo quidem potuit post tot annos calamitosos Transylvaniam relinquere, attamen in ipsa provincia res publicae in dies peiores factae sunt. Cardinalis Báthory, novus princeps, conflictare coactus est cum Michaeli vayvoda Valachiae, a quo devictus, in fuga etiam vitam misere amisit. Secuta sunt tempora turbulentissima. Imperator enim res transylvanicas parum curabat. Adventu autem Michaelis vayvodae «introductam isthic esse – prout refert P. Alber provincialis – hac mutatione magnam barbariem» (mon. 432 p. 422). Res non mutatae sunt ne praesentia quidem Bastae, capitanei Imperatoris, qui licet Michaelem e Transylvania expulisset, at suo modo agendi tyrannico animos transylvanorum adeo exacerbavit, ut anno 1604 palam contra Imperatorem insurrexerint.

CAPUT II

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM

I — CODICES SERVATI IN ARCHIVO ROMANO S.I. (ARSI)

1. — *Austr. I* II; v. MAH II (Doc. 3 22 23 25 33 34 45 46 56 63 76 100 101 104 108 110 118 126
136 137 138 139 144 146 147 149 150 154 155 158 170 172 179 190 191 196 201 211 212 222 223
224 231 232 233 234 235 236 241 245 246 248 249 250 252 253 254 255 256 257 259 260 261 264
265 268 270 271 272 274 275 282 283 284 290 291 299 303 304 308 311 316 318 320 322 327 329
331 332 333 334 339 340 343 344 345 347 349 350 354 355 359 360 363 364 365 367 369 370 372
373 374 380 381 383 384 385 387 388 389 390 391 392 395 396 399 400 401 402 403 404 405 406
407 408 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 434 435 439 440 441 442 448 449
451 454 455 457 461 467 468 469 470 473 479 486 489 492).
2. — *Austr. 20*; v. MAH II (Doc. 278).
3. — *Austr. 132*; v. MAH III (Doc. 36 92 206 280 378 426).
4. — *Austr. 228*; v. MAH II (Appendix I).
5. — *Boh. 93* (*Historia 1593-1626 I*); ff. 373; 330 × 223 mm. (Doc. 493).
6. — *Epp. Ext. 15* (*Epistolae Episcoporum 1586-1599*); 322 ff.; 340 × 235 mm.; compactum.
(Doc. 247 301 336 356).
7. — *Epp. Ext. 29*; v. MAH II (35 40 58 141 230 237 238).
8. — *Epp. NN 2* (*Epistolae Gen. Extraordinariae – 1584-1629*); 349 ff.; 290 × 210 mm.; compactum (Doc. 48).
9. — *Germ. 121*; v. MAH II (Doc. 186 198 200).
10. — *Germ. 165*; v. MAH II (Doc. 176).
11. — *Germ. 168*; v. MAH III (Doc. 475).
12. — *Germ. 171* (*Epistolae Germaniae – 1593*); 339 ff.; 340 × 240 mm.; compactum (Doc. 4
- 9 10 11 12 14 24 26 27 29 32).
13. — *Germ. 172* (*Epistolae Germaniae – 1594 I*); 327 ff.; 340 × 220 mm.; compactum (Doc. 38 41 42 43 44 47 51 52 53 55 57 62).
14. — *Germ. 173* (*Epistolae Germaniae – 1594 II*); 301 ff.; 340 × 220 mm.; compactum (Doc. 66 71 73 75 79 80 81 90 91).
15. — *Germ. 174* (*Epistolae Germaniae – 1595 I*); 268 ff.; 340 × 220 mm.; compactum (Doc. 96 97 105 120 128 131 132 134 135 143).

16. — *Germ. 175 (Epistolae Germaniae – 1595 II)*; 321 ff.; 340 × 225 mm.; compactum (Doc. 152 181 182 183 189 194 199 203 204).
17. — *Germ. 176 (Epistolae Germaniae – 1596)*; 281 ff.; 240 × 220 mm.; compactum (Doc. 208 213 216 225 228 229 240 244 263 266 267 276).
18. — *Germ. 177 (Epistolae Germaniae – 1597)*; 326 ff.; 340 × 227 mm.; compactum (Doc. 279 285 286 287 288 289 292 294 295 296 302 305 309 312 313 317).
19. — *Germ. 178 (Epistolae Germaniae – 1598-1599)*; 352 ff.; 340 × 220 mm.; compactum (Doc. 326 330 337 338 342 348 357 368 375 376 377 409 425).
20. — *Germ. 179 (Epistolae Germaniae – 1600)*; 305 ff.; 335 × 225 mm.; compactum (Doc. 428 429 430 431 432 433 436 437 438 443 444 445 446 447 450 452 453 456 458 459 460 462 463 464 465 466 471 472 474 476 477 478 480 481 482 483 484 485 487 488 490 491 Appendix III).
21. — *Ital. 161 (Epistolae Italiae – 1592-1596)*; 329 ff.; 325 × 220 mm.; compactum (Doc. 86).
22. — *Pol. 50*; v. MAH III (Doc. 493).

Fondo Gesuitico (F. Ges.) olim Romae «al Gesù», nunc in ARSI

1. — *F. Ges. 646*; v. MAH III (Doc. 133).
2. — *F. Ges. 648*; v. MAH III (Doc. 297 306 314 353).
3. — *F. Ges. 650/B*; v. MAH III (Doc. 411).
4. — *F. Ges. 1477 (Collegia 106)*, fasc. 26 (Olmütz) (Doc. 67).
5. — *F. Ges. 1644*, fasc. 15; v. MAH II (Doc. 64 410).
6. — *F. Ges. 1651 (Collegia 262)*, fasc. 7 (Vienna) (Doc. 70).

II — CODICES AD ARCHIVUM ROMANUM S.I. NON PERTINENTES

A u s t r i a — Viennae — Archivum Provinciae Austriae S.I.

Cod. *Litterae Annuae Provinciae Austriae (1589-1599)*; v. MAH III (Doc. 280 324 378 426 493).

H u n g a r i a — Budapest — Bibliotheca Universitatis

1. — *Collectio Hevenesiana t. IX f. 1-8*; v. MAH II (Appendix II).
2. — *Collectio Prayana t. IV* (Doc. 5 13).

Restat adhuc, ut de ratione nostrae editionis aliquid breviter dicamus. In hoc volumine abundant litterae, quae Patrem Carrillo respiciunt. Numero sunt 140 et quartam partem omnium constituunt. Cumque editae iam sint a clarissimo Veress (*vide Index op. impress.*: supra. p. XX), eas iterum typis mandare iam ob hanc rationem, et ob alias non minus validas, non putavimus. Inveniet autem benevolus lector earum introductionem particularem, ad modum in aliis nostris voluminibus usitatum. Argumenta quoque in eis tractata recensentur in *Indice personarum, rerum et locorum*.

Finem *Introductionis* facere non potuimus, quin sinceram animi gratitudinem exprimamus omnibus, sed imprimis Patri Mario Colpo S.I., nec non Dominae Stephaniae Proposito (nata Stamigni), qui etiam in hoc opere praeparando summum nobis auxilium contulerunt. Quae omnia Deus, fons omnium bonorum, cumulatissime illis retribuat.

1

CATALOGUS PERSONARUM ET OFFICIORUM
COLLEGII THUROCIENSIS
Pro anno 1593 conscriptus

TEXTUS: Vide ed. in *Cat. Prov. Austr.* I 526-27.

2

CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S. I.¹
P. ALFONSO CARRILLO S. I.²
Roma 2 ianuarii 1593 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ed. ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 81.

SUMMARIUM: 1. *Ob pacem inter Báthoreos restauratam gaudet.* — 2. *A P. Viller, sup. miss. transylv. declarato accipiet operarios hungaros.*

3

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S. I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S. I.¹
Roma 2 ianuarii 1593 — Graecium

TEXTUS: *Austr.* I II 631-32 (*prius* 35v-36r); conceptus in regestorum libro exaratus.

SUMMARIUM: 1. *De repressa conspiratione contra Principem Transylvaniae.* — 2. *Mittantur illuc operarii.* — 3. *P. Cassovius, graviter vulneratus, fortasse substituendus in munere rectoris.*

. . . 1. Accepi porro^a cum litteris R. V. ae² alteras illas transylvanicas, quarum lectione plurimum gavisus sum³. Et plane sperandum est, Dominum, qui tam praeiens et tam grave

^a pro sup.

¹ Cl. Acquaviva S.I. (1543-1615), italus, praep. gen. S.I. ab anno 1581; cf. MAH II-III 5*-6* et passim.

² A. Carrillo S.I. (1553c-1618), hispanus, superior iesuitarum in Transylvania; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 642-43 et MAH III passim.

¹ B. Viller S.I. (1542c-1626), belga, praep. prov. Austr. annis 1589-1595; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 809; superior maior missionis S.I. in Transylvania; cf. MAH III 806 838 851.

² Litteras scl die 8 dec. 1592 Graecio datas; quas vide in MAH III 851-52.

³ Agitur de litteris, quas D. Wolfgangus Kabos die 28 oct. 1592 ex Transylvania fratri suo Stephano S.I. misit; quas v. in MAH III 840-41.

periculum depulit⁴, animosque inter se^b reconciliavit, maius aliquod bonum ex hac pace producturum. Gaudeo autem res illius missionis cordi esse R. V.ae; idque maximae consolationi futurum nostris omnibus prospicio^c; praesertim P. Alphonso^d, qui cum hactenus haereret, nunc tandem ex litteris R. V.ae certior factus fuerit de superiore suo.

2. Significabam nuper mittendum illi^d esse aliquem, qui P. Gregorio succedat^e: nunc vero ex eius litteris^f video^g, altero item opus esse, qui concionari possit hungarice^h. Sed facile mihi persuadeo, idem iam ab eo scriptum R. V.aeⁱ. Quare ei tantum suggero, ut perget illos habere commendatos, et iuvare qua poterit.

3. P. Cassovii casu graviter perculti sumus^j, eique compassi, et collegio, cui non potest id non fuisse peracerbum. Speramus tamen de [632] divina pietate rem futuram extra periculum; quod vehementer cupimus, et de eventu moneri prima quaque occasione . . .

Perscriptis iam litteris, quibus significabam expectare me de successu vulneris P. Cassovii, redditae sunt alterae P. V.ae^k; ex quibus cognovi gravius fuisse periculum opinione nostra; quae res auxit pariter dolorem, quem ceperam ex priore nuntio. Quoniam tamen confidimus Dominum, qui tanto discrimini adfuit, eundem nobis incolunmem redditurum, non putavimus de alio rectore deliberare, nisi quod forte secus suaderet cicatricis deformitas. Quod R. V.ae erit desplicere, ut eam personam sine nota sustinere amplius non posset; ob comitia praesertim et conventus, externos, et alia id genus, quae publice obire debet, qui collegio illi praeest. Iam vero cogitandum esset R. V.ae, quis substitui posset; P. vero Cassovius privatim illic relinqueretur, ut successorem instrueret eique consilia subministraret . . .

^b inter se *sup.* / ^c prospicio *del.* in primis autem / ^d illi *sup.* / ^e nunc *del.* etiam *ex; sup.* vero ex eius / ^f litteris *del.* P. Alphonsi / ^g video *del.* duobus.

4

P. LUDOVICUS MASELLI PRAEP. PROV. POL. S.I.¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Braunsberga 9 ianuarii 1593 — Romam

TEXTUS: Germ. 171, f. 4r-5v (prius 114 37); originale cum conclusione autographa Patris Maselli.

SUMMARIUM: 1. Magnae rerum publicarum perturbationes in Moldavia. — 2. De PP. Merckler et Mediomontano. Missio S.I. illic dissoluta. — 3. Novissima inde percepta.

⁴ Alludit ad dissidium inter Bathoreos et de eorum reconciliatione; de qua cf. supra, adn. 4.

⁵ A. Carrillo S.I.; v. supra, adn. 2.

⁶ Vide ep. Patris Generalis (19 sept. 1592) de P. Vásárhelyi e Transylvania revocando, aliumque eius locomittendo; MAH III 831 n. 3.

⁷ Vide ep. Patris Carrillo (27 dec. 1592); MAH III 833 n. 3.

⁸ Vide *ib.* 847 n. 3 et 4.

⁹ Stephanus Cassovius S.I., rect. coll. Thuroc.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 643. De eius casu cf. ep. Patris Prov. (8 dec. 1592); MAH III 851-52 n. 3.

¹⁰ Vide *ib.* 852 adn. 7.

¹ L. Maselli S.I. (1539-1604), italus visitator et praep. prov. Poloniae annis 1588-1593; cf. SCADUTO. Catalogo . . . 94; MAH III 616.

1. Cum his diebus et Leopoli et ex aliis partibus multa de rebus moldavicis² accepissem, statim venit in mentem, ut P. tem quoque V. R. de iisdem certiorem redderem. Sciat ergo P. tas V. magnas hoc anno in illa provincia revolutiones fuisse; nam post miserandam mortem M. ci olim Bartholomaei Bruti³, quem princeps Moldaviae Aaron⁴ post septem hebdomadarum carcerem naso absciso stranguli et cloacam proiici mandaverat, statim etiam idem ipse Princeps ab Imperatore Turcarum principatu in iunio exutus, et Constantinopolim abductus fuerat, vel ob eam solam, ut fertur, in Brutum commissam tyrannidem. Qua occasione usus, quidam Petrus ex principibus^a (ut ipse hic in Polonia et coram R. M. te et coram proceribus constanter asseverabat^b) Moldaviae prosapiam suam dicens, vir militaris et, ut affirmabat, catholicus, dum Aaron est Constantinopoli, sedem vacantem occupat, etiam non habito nec expectato vexillo turcico.

2. Eodem autem tempore P. Marcus Merclerus⁵ a me, cum essem Leopoli, per litteras evocatus, relicto in statione altero patre, socio suo, P. Ioanne Mediomontano⁶, in Poloniā ad me venerat. Sed cum essem in Livonia, Vilnae aliquot hebdomadarum spatio me expectando substiuit. Ubi cum illum invenissem, omnemque statum illius provinciae intellexisse, in eam veni sententiam, omnibus patribus idem suadentibus, ut quam primum etiam alterum Patrem inde, propter multas praegnantesque rationes inde avocarem, et missionem penitus dissolverem⁷. Quod tanto libenter feci, quanto magis P. tem V. in id etiam propendere scirem. Verum, ne penitus [4v] illos christianos desereremus, illud simul omnibus faciendum videbatur, ut in locum nostrorum bonos aliquos parochos illic per R. mum D. Archiepiscopum Leopoliensem⁸ substitueremus; quod et fecimus. Nam duos bonae spei iuvenes, hungaricae, germanicae et sclavonicae linguae gnatos, ex Seminario Pontificio Vilnensi acceptos, pro hac missione statim destinavimus; perque ipsum P. em Marcum primum quidem Ill. mo D. Nuncio Apostolico⁹ (qui consilia haec nostra collaudavit), deinde vero R. mo D. Archiepiscopo Leopoliensi consecrandos praesentavimus.

3. Porro dum haec in Polonia fiunt, ecce in Moldavia novae mutationes; ille enim Petrus post paucas sui principatus hebdomadas, ab Aarone illo paulo ante e Moldavia expulso, capitur, principatu exiuit, naso privatur, Constantinopolimque ad Turcam mittitur; ubi ex^c unco ferreo suspensus, vita tandem miser spoliatur. Haec P. Laterna¹⁰ ex patre quodam franciscano, qui e Moldavia Leopolim venerat, se audivisse scribit. Idem et Pater Marcus confirmat. Tempore autem postremi istius tumultus ille Pater, qui solus in Moldavia remanserat¹¹, videns varias spoliari a turcis ecclesias, sibique evidens instare vitae^d periculum, in Transylvaniam ad alios nostros patres commigravit; atque ita nunc nullus ex nostris est in Moldavia; speramus tamen illos duos seminaristas brevi per R. mum D. Ar-

^a ex principibus m. Maselli sup. / ^b asseverabat] del. ex / ^c ex sup. m. Maselli / ^d vitae sup. m. Maselli.

² De rebus moldavicis v. MAH III 86 et passim.

³ B. Brutus, italus, cancellarius Petri Schiopul, principis Moldaviae; cf. MAH III 417.

⁴ Aaron Tirianul (ob. 1597), princeps Moldaviae annis 1592-1594; cf. ib. 751 et passim.

⁵ M. Merckler S.I. (1555c-1595), transylvanus saxon; cf. MAH III 881.

⁶ I. Mediomontanus S.I., transylvanus; cf. ib. 880.

⁷ De missionis moldavicae dissolutione cf. ib. 643.

⁸ Ioannes Demetrius Solikowski, archiep. leopol. ab anno 1583; cf. GULIK-EUBEL III 240; MAH III 71.

⁹ Germanicus Malaspina, italus, ep. de San Severo, nunt. ap. in Polonia annis 1592-1597; BIAUDET. *Nontiatures* . . . 157 et 272.

¹⁰ Martinus Laterna S.I. (1552-1598); cf. MAH III 5 et passim.

¹¹ I. Mediomontanus S.I.; vide supra, adn. 6.

chiepiscopum Leopoliensem (qui habet amicum illum Aarone Principem) illuc introducendos; quamvis nihil adhuc certi a quoque de hac re habuimus. Pater Marcus vero Leopoli vel Jaroslaviae meum adventum expectabit¹² . . .

5

RUDOLPHUS II ROMANORUM IMPERATOR¹
 LITTERAE PROTECTIONALES PRO COLLEGIO THUROCIENSI S.I.²
 Pragae 20 ianuarii 1593

TEXTUS Bibl. Univ. Budapest., Coll. Pray. t. IV 59-60; transumptum saec. 18.

Rudolphus secundus, Dei gratia electus romanorum imperator semper augustus filibus nostris Reverendis Stephano Feyerkeowy³, episcopo nitriensi ac administratori episcopatus agriensis, locique eiusdem nitriensis perpetuo, et comitatus zaladiensis comiti, per Ungariam locumtenenti et praefecto camerae nostrarae hungaricae; nec non Francisco Forgach de Ghymes, electo episcopo wesprimensi⁴, locique eiusdem comiti perpetuo, consiliariis nostris; item magnificis Nicolao Pálffy de Erdeöd⁵, comiti comitatuum posoniensis et comaromiensis, cubiculariorum nostrorum regalium in Hungaria magistro, partiumque eiusdem regni nostri cisdanubianarum generali, arcisque et praesidii nostri uyvariensis praefecto et capitaneo, ac cubiculario et consiliario similiter nostro; nec non Nicolao Dersffy de Zerdahel⁶, comiti comitatus hontensis simul vel divisim constitutis salutem et gratiam.

Quoniam nos fideles nostros religiosos Stephanum Cassovium⁷, rectorem caeterosque patres Societatis Iesu in praepositura thurociensi commorantes⁸, tam in personis, quam vero cum universis rebus bonisque ac iuribus eorundem quibusvis possessionariis ubilibet. et in quibuscumque istius regni nostri Hungariae partiumque ejus subiectarum co-

¹² Paulo post, die 22 apr. 1593, P. Maselli haec de rebus moldavicis referebat: «Quandoquidem status rerum transylvanicarum satis nobis perspectus est, scimusque certe hoc tempore non esse necessarios istic multos operarios, ideo scribo nunc Patri Villorio, qui ipsem coram his diebus illas necessitates vidit. offendo illi statim P. Marcum Mercerum, si vult illum habere. De aliis autem non hungarum non videtur hoc tempore tractandum, satis enim superque hic sunt occupati . . . iam certo scimus duos illos seminaristas pontificios, factos sacerdotes Leopoli, pervenientes in Moldaviam, suisque in parochiis collocatos esse. Faxit Dominus, ut respondeant nostrarae expectationi. [138v] P. autem Ioannes Mediomontanus, ob evidentia pericula vitae, quae ipsi ab Aarone principe imminabant, iam ante inde discesserat, ac in Syculiam (quae est Transylvaniae pars) se receperat. Scripsimus tamen iam ad illum, ut primo quoque tempore ad Patrem Carolum in Transylvaniam se conferat» *Germ. 171*, f. 138.

¹ Rudolphus II (1576-1612), imperator; cf. MAH II et III passim.

² Vicissitudines foundationis collegii hungarici S.I. v. *ib.* p. 10*-19*.

³ St. Fejérkóvy OSB (ob. 1596), ep. nitr. etc.; v. *ib.* 198 et passim.

⁴ Fr. Forgach de Gimes (1566-1615), ep. vespr.; de quo cf. MAH II-III 636 et passim.

⁵ N. Pálffy de Erdöd (1552-1600), optime de collegio S.I. in Hungaria erigendo meritus; de quo cf. MAH II-III 705 et passim.

⁶ N. Dersffy; de quo cf. MAH II-III passim.

⁷ De quo cf. supra, mon. 3 adn. 9.

⁸ Vide catalogum personarum collegii thurociensis pro anno 1593 conscriptum, in *Car. Prov. Austr. I* 526-27.

mitatibus habitis et existentibus iustis ut puta et legitimis, in nostram regiam recepimus protectionem et tutelam specialem vicem et in persona nostra regia vestrae ducimus committendos tuitioni et protectioni.

Ideo fidelitati vestrae harum serie firmiter comittimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus a modo deinceps praefatos patres tam in personis, quam vero dictis universis rebus, bonisque ac iuribus eorundem quibusvis possessionaris ubilibet et quibuscumque dicti regni nostri Hungariae, partiumque ei subiectarum comitatibus habitis et existentibus, iustis, ut praemittitur, et legitimis contra quoslibet violentos et illegitimos impetatores, turbatores et damnificatores, qui ipsos in dictis ipsorum bonis ac personis turbare et molestare illegitime et indebite niterentur, tueri, protegere et defendere modis omnibus debeat et teneamini, autoritate nostra regia [60] praesentibus hac in parte vobis concessa iureque ac iusticia mediante. Secus non facturi . . . ; praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in arce nostra regia pragensi die vigesima mensis ianuarii, anno Domini 1593.

Rudolphus

Himmelreich⁹

6

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 22 Ianuarii 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171, f. 23r-26v (prius 194-96 137-139).*

SUMMARIUM: 1. *P. Cassovius rector vulneratus sanatur sine deformitate.* — 2. *Imperatorem collegium hungaricum in regni comitiis sustinere speratur.*

. . . De rectore collegii hungarici non sit sollicita V. R. P.¹, quia ille maleficus non est damnatus morti, nec ulla est in Patre laesio foeda vel enormis, quia aduncus malleus ille descendit per frontem inter os et pellem, ut vix aliqua cicatrix appareat. Et proinde non est, quod de alio cogitetur rectore.

Iam sollicite agimus, ut Imperator manu teneat collegium in his conventibus generalibus regni. Cogimur iam quaerere literas protectionales a Caesare [25r] secundum consuetudinem regni², sine ulla nostri futura iniuria aut damno. Dubitabat Dominus Rumfius³, an essent futurae necessariae. Dominus Curtius⁴ iudicat necessarias. Quod erit bonum, promiserunt se facturos apud Caesarem. Si iam evaserimus periculum ex clamoribus nobilium, res in tudo erit. Faxit Deus pro sua bonitate, ne aliquod incommodum patiemur. Quaeso, mihi R. de admودum Pater, iubeat orare pro Caesare, qui nobis iam benevolentior in dies redditur; et reddetur, Deo dante, si Divinam Majestatem oraverimus. Et certe tempus est, etiam extra nostram causam, ut iuvemus nostris orationibus Caesarem, ut V. R. P. poterit isthac intelligere . . .

⁹ Tiburtius Himmelreich, Rudolphi II imperatoris a secretis; cf. MAH III 150.

¹ De casu P. Cassovii, rect. coll. thurocz. sermo recurrit in ep. Patris Generalis, diei 2 jan. 1593; v. supra, mon. 3 adn. 3.

² Quas videsis supra, mon. 5; cf. etiam infra, mon. 13.

³ Wolfgangus S. Rumpff, Imperatoris a consiliis et maiordomus; cf. MAH III 170.

⁴ Iacobus Curtius (Kurz) de Senstenau, Imperatoris a consiliis et vicecancellarius; v. VOCELKA. Rudolf II 108.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 30 ianuarii 1593 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ed. ap. VERESS, *Epp. Carrillo I* 40-41.

SUMMARIUM: 1. *Quid faciendum, si Princeps bellum gerere cogeretur contra christianos.* — 2. *De memoriali circa facultates pro Transylvania a S. Sede petendas.* — 3. *Propter concordiam procuralam inter Bathoreos non est timenda adversariorum offensio.* — 4. *Iterum de memoriali Amalteo dato.*

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 12 februarii 1593 — Romam

TEXTUS: Vide ed. ap. VERESS, *Epp. Carrillo I* 42.

SUMMARIUM: 1. *De litteris receptis.* — 2. *Exspectat adventum Patris Viller, prov. Austr., qui etiam de reditu S.I. in Transylvaniam cum Principe tractabit.* — 3. *De facultatibus pro Transylvania a S. Pon-tifice petendis.* — 4. 1. *Gálfy, princeps S.I. expulsionis auctor, interceptus et in carcerem detrusus est.*

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 16 februarii 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171, f. 52r-55v (prius 150-52 87-89); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Proficiscetur in Hungariam, ut adsit comitiis, in quibus de collegio hungarico age-tur.* — 2. *De sociis pro missione transylvanica dandis.* — 3. *Se conferet fortasse in Transylvaniam.*

1. Revertor his diebus ex Boemia, ut me conferam quam primum in Hungariam, ut adsim dietae, ut vocant, sive comitiis. Impetravimus a Caesare literas et protectationes et commendatitias ad praecipuos dominos^a ad nostri defensionem, more regni, sine ullo in-commodo Societatis¹. Deus dirigat. Postulavi etiam, ut V. R. P. dignaretur obtinere a S. S. te aliquas commendatitias ad episcopos et catholicos proceres; sed nescio, an iudicaverit V. R. P. et S. S. bonum et utile nobis. Fiat Dei voluntas.

^a dominos sup.

¹ Qua de re cf. supra, mon. 6 § 2.

2. En mitto literas P. Carillii de rebus Transylvaniae, quas modo accepimus, nimis tarde². Sed tamen ex his colligere potest V. R. P. ad suam consolationem, quid de Transylvania sit sperandum; quod ut ita evadat, Deum optimum oro. Spero V. R. P. nobis non defuturam in hominibus ad instaurandas ruinas tantae molis. Nos impares sumus. Spero V. R. P. nobis datus aliquem bonum humanistam et rhetorem, unum tum ad legendum^b tum perorandum coram Principe et nobilitate^c; de aliis autem pro lectionibus caeteris etiam dignabitur considerare, ut quando opus erit, sint praesto. De rectore futuro non existimo V. R. P. aliam cogitationem adhibituram, quam ut P. Carilius rector constituatur.

3. Postquam secundo vocabor³, cogitabo de itinere; alias non me movebo. Timeo tamen, ne vocer quando congregationi nostrae essemus intenti⁴; quam meditor intra Pascha et Pentecosten indicere; quod omnes fere consulunt patres professi. Hic promulgavi congregationem generalem⁵, alibi nunciaturus hac septimana. Spero omnes facturos secundum et voluntatem V. R. P., et necessitatem tantae rei . . .

^b legendum *del. et; sup. tum / c nobilitate del. tum.*

10

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 17 februarii 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171. f. 56r-57v (prius 156-58 90-97); autographum.*

SUMMARIUM: *Mittitur Petrus Pázmány, ut Romae cursum studiorum theologicorum peragat.*

. . . His diebus ingressuri sunt iter romanum Petrus Pasman hungarus¹, ex voluntate V. R. P.², et Iacobus Colens boemus³, optimi duo fratres. Ille solum absolvit cursum [philosophicum], in quo fuit Kovenselius⁴, et etiam incepérat a festo Omníum Sanctorum theologiam. His addo Christophorum Vinter coadiutorem⁵, qui etiam gratia V. R. P. assumi-

² Agi videtur de ep. diei 13 dec. 1592 Patris Carrillo; quam v. in MAH III 852-54.

³ De itinere Patris Prov. Austr. in Transylvaniam v. MAH III 850.

⁴ De congregatione provinciali, quae præcedere debebat congregationem generalem quintam, Romae a 3 nov. 1593 ad 18 ian. 1594 celebratam, v. *Synopsis hist. S.I.* 114.

⁵ Novis rebus studentibus socii in Hispania impearunt a Clemente VIII, ut congregatio generalis indiceretur; v. *ib. et Hist. S.I.* V 1. XI p. 14-18.

¹ P. Pázmány S.I. (1570-1637), hungarus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 747.

² P. Generalis epistola, diei 18 jan. 1592, Petrum Pázmány Romam vocavit, ut studia ibi perageret; cf. MAH III 743-44; et N. ÖRY: *Pázmány Péter tanulmányi évei* (Cursus studiorum P. P.). — Die 16 jan. P. Gen. ad P. Provincialem scribit: «Expectamus, ut ad nos mittat R.V. Petrum Pasman, de quo bis iam scripsimus; cui addere poterit socium Iacobum Colens, pro quo ipsa facultatem a nobis petierat; tum duos item alteros. si videtur, hungaros, de quibus scriptum fuit 16 augusti. Sed Pasmanum in primis mitti cupimus. nisi quid grave obstet in contrarium; de quo tempestive monere nos oportebit» *Austr.* I II 634.

³ De I. Colens S.I. (1568c-1623) cf. *Cat. Prov. Austr.* I 646.

⁴ Ioannes Raphael Kobenzl S.I. (1571-1627); cf. *ib.* 707.

⁵ Chr. Winter S.I. (1546c-1616); qui tamen iuxta catalogos personarum non videtur Romae commorasse; cf. *ib.* 800.

tur. Frater est fidelis et optime scribit, sed tarde. Si remittetur huc, gratus erit. Rogo autem V. R. dignetur nostri recordari, ut ad nos remittat cum foenere aliquos bonos operarios, maxime boemicam et hungaricam linguam callentes. Ego equidem aliquos bonos etiam fratres mitterem, ut sugerent viva ubera matris; sed cum habeamus duos cursus theologicos⁶, in tanta penuria hominum fieret, ut professores theologiae nullos auditores haberent⁷ . . .

11

P. LUDOVICUS MASELLI PRAEP. PROV. POL. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Calissio 18 februarii 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171, f. 58r-59v (prius 131 61-62); originale cum conclusione autographa Patris Maselli.*

SUMMARIUM: 1. Visitavit cardinalem Báthory. — 2. Ioannem Tordanum dimittendum esse censem ob gravem imprudentiam commissam.

. . . 1. Ill.mum Cardinalem Battoreum¹ . . . nuper in sua sede, 30 leucis Brunsberga dis-sita, invisi . . . In pontificio [seminario]² vero cum essent octo hungari, ab Ill.mo Cardinali commendati³, adeo patrocinio tanti principis abuti incaeperant, ut etiam de studiis ratio-neque studendi pro suo arbitratu^a disponere^b, resistendo^c superioribus, voluerint. Qua de re reddidimus certiorem Cardinalem, speramusque meliora. Constituit autem ille bona cum venia P.tis V. in eodem seminario pontificio alere octo transylvanos suis expensis. Nondum tamen res executioni mandata est.

2. Accidit autem istic post meum discessum quiddam, quod omnes qui de hac re aliquid sciebant, magno maerore affecit. Unus enim ex nostris, Ioannes Tordanus, hungarus⁴, qui cursum audiebat et socius praefecti seminarii pontificii erat, suasit cuidam hungaro alumno Cardinalis, ut ad familiarem quemdam Cardinalis hungarum scribebet, significando multos in Societate esse, qui Cardinali non faverent, imo non bene de illo sentirent etc.⁵ Res ea Patri Rectori et consultoribus adeo scandalosa visa est, ut statim illum a cursu abreptum, ad me transmiserint, ac ante discessum palinodiam canere, et scripto contrarium testari adegerint. Fuit in octo anni in Societate, bisque in novitiatu recocitus; atque nunc tertio iam ad illum mittitur. Tamen, quia non videtur habere naturam idoneam pro Societate, parum de illo speram. Ideoque petimus a P.te V. facultatem dimittendi illum; nisi enim ostenderit extraordinariam aliquam mutationem, revera non videtur esse pro nobis . . .

^a arbitratu^b del. cum / ^b disponere sup. m. Maselli / ^c resistendo corr. ex rebellione.

⁶ Unum Viennae, alterum Graecii; cf. ib. 518 et 523.

⁷ De adventu Romam duorum scholasticorum P. Generalis die 3 apr. ad P. Provinciale scribens haec refert: «Pasmany et Colens hesterno die salvi advenerunt; quos vidimus perlibenter» *Austr. I II* 644.

¹ Andreas Báthory de Somlyó (ob. 1599), nepos Stephani B., regis Poloniae; ab anno 1584 cardinalis; de quo cf. MAH I-III 974 et passim.

² De pontificio seminario Braunsbergae a. 1578 a P. Possevino eructo cf. MAH II 30 et passim.

³ De his alumniis hungaricis v. LÜHR. *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578-1798* (Königsberg 1925) 44-46.

⁴ De I. Tordano S.I. (1565c-1612) cf. MAH II 1026-27.

⁵ Cardinalem Báthory non fuisse Societatis amicum, clarissimis factis demonstratum est; cf. MAH II passim.

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 6 martii 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171, 68r-70v (prius 159-61 93-95); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De comitiis regni Hungariae relatio.* — 2. *De periculo turcico.* — 3. *De voto ingrediendi S.I. Francisci Forgách, ep. vesprimiensis.*

. . . Imperator etiam nobis multas commendatitias dedit ad omnes episcopos et praecipuos magnates Hungariae¹; quas his diebus, cum essem Possonii, distribui. Brevia in mea absentia distribuit P. Rector thuroensis²; cui adest pro solatio et consilio P. Ioannes Reinelius³, qui Serenissimo Principi Mathiae⁴ concionatur. Etiam urserunt me, ut dominis hungarisi latine concionarer. Feci unam concionem; post quam ad alias me sollicitarunt, sed non potui diutius illic morari. Laus Deo, omnes praelati Hungariae modo bene sunt erga nos affecti, et contra quorundam eorumque paucorum impetus defendunt nos. Sed plerique magnates regni catholici nos egregie tuentur. Modo caetera sint salva in his comitiis, bene de collegio spero et de eiusdem stabilitate confido.

Comitia in principiis his periculose admodum inchoata fuerunt⁵; et maxime uno ex magnatibus authore⁶, qui non dedit parvam rebellionis et conspirationis adversus Regem occasionem; est enim haereticus. Periculoso fuit, ne se vel Transylvano vel Turco tradarent. In festo S. Mathiae res tota eo vergebant, ut comitia re infecta solverentur. Aliquot diebus urserunt sibi dari archiepiscopum strigoniensem⁷ et alios episcopos, qui desiderantur; item thesauriarum regni et palatinum cum summa, secundum consuetudinem et leges regni, potestate. Item, petiverunt contributiones in manus sibi dari, ut nihil de iis ordinare possit Rex. Item, ut possint sine scitu Regis ad diversos principes mittere legationes. Item, possint indicere dietam sive comitia, quando iudicaverint necessarium. Item, possint alere exercitum sex millium equitum et trium hungaricae gentis; qui exercitus habeat duces solum hungaros; et hoc per unum annum. Quo haec singula spectarent, potest V. R. P. suspicari. Atque in his omnibus minabantur se extrema tentaturos. Haec gerebantur, quando Possonii eram. Audio iam res has temperari per Serenissimi Principis a Caesare responsa. Audio etiam, haec quidem urgeri, sed ut singula fiant cum regia autoritate. Unum autem timeo, ne ecclesiastici decipientur perdantque libertatem ecclesiasticam per haereticorum et maxime illius factiosi hominis astutias⁸. Hinc reformido, quod, si nos non possint exturbare regno⁹, intollerabili exactione, ut caeteros ecclesiasticos, nos praemant.

¹ Vide litteras protectionales (20 ian. 1593) Imperatoris pro collegio thurocz.; supra, mon. 5; cf. etiam supra, mon. 6 § 2.

² St. Cassovius S.I.; v. supra, mon. 3 adn. 3.

³ I. Reynel S.I. (1547-1619), bohemus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 764.

⁴ Matthias II (1557-1619), archidux, filius Maximiliani II imp.; ab an. 1608 rex Hungariae, ab a. autem 1612 imperator.

⁵ Comitia generalia regni Hungariae celebrata sunt a die 10 febr. ad 19 martii; *Mo tört. krón.* II 412.

⁶ Agi videtur de Ladislao Révay; cf. MAH III 661 et passim.

⁷ Sedes archiepiscopalnis strigoniensis ab a. 1573 vacabat; proventus in defensionem regni devoluti sunt.

⁸ Vide supra, adn. 6.

⁹ De expellenda Societate ex Hungaria agebatur iam a. 1590; v. MAH III 554.

2. Turca interim non feriatur, sed dum magnates occupantur Possonii, quaerit omnem occasionem ulterius pergendi. Valde reformido, ne tandem, accepta una arce, intret Moraviam; quod multi timent. Fui in illa arce, quae est praesidium Moraviae. Certe potentiae turcicae resistere non poterit. Atque haec de rebus hungaricis V. R. P., ut nobiscum gemat calamitatis et compatiatur, tum etiam et orationibus et consiliis nos iuvet.

3. R.mus Episcopus Vesprimiensis, Franciscus Forgas fecit votum ingrediendi Societatem¹⁰; habetque animum quotidie intrandi, si Societas velit illum recipere. Quod si nolit, petit sibi votum relaxari; ita tamen, ut possit esse particeps gratiarum et bonorum Societas; imo desiderat aliquid sibi imponi perpetuo, quo se intelligat Societati obligari. Bonus vir est, et credo quod quotidie ad maiora erigetur et assumetur. Proximus est, ut vel fiat agriensis episcopus vel archiepiscopus strigoniensis. Non existimo in Societate maiora praestare posse, quam in suis officiis, ad quae Deus videtur illum vocasse. Videat V. R. P., quid debeam illi respondere. Hactenus quidem dicit, V. R. P. respondisse, illum solvi a voto, si existimet in saeculo posse maiora Ecclesiae praestare. Ille autem dicit, se nolle esse sui iudicem nec arbitram tantae rei, propter conscientiam, quam habet satis scrupulosam et delicatam. Quaeso, dignetur V. R. P. respondere, quia anxiatur bonus vir¹¹ . . .

. . . Cum haec scribo, valde mihi periculosa scribuntur ex Hungaria; nimirum conluisse hungaros se missuros legationem ad Caesarem, qui sive velit sive nolit, se missuros ad varios principes pro subsidio; alia quaedam nondum habeo, sed cras; quod erit nimis tarde pro V. R. P.¹² . . .

13

**FRANCISCUS FORGÁCH, EPISCOPUS VESPRIMIENSIS
DECLARATIO
DE SUSCEPTA THUROCIENSIS PRAEPOSITURAE PROTECTIONE
IN FAVOREM SOCIETATIS IESU
Posonii 22 martii 1593**

TEXTUS: Budapest, Bibl. Univ., Coll. Pray. v. IV 60-62; apographum saec. XVIII transumptum.

Nos capitulum ecclesiae posoniensis memoriae commendamus per praesentes. quod Reverendissimus Franciscus Forgach de Ghymes¹ electus episcopus Wesprimiensis. loci-

¹⁰ Vide eius epistolam, diei 15 nov. 1587, ad P. Generalem datam. qua petiit absolutionem a voto ingrediendi Societatem; MAH III 89-90.

¹¹ P. Generalis respondit die 3 apr. 1593 ad P. Provinciale hunc in sensum: «Rev.mum Vesprimensem, de quo in aliis litteris, 6 eiusdem mensis, licebit R.V.ae nomine nostro absolvere ab omni vinculo. quo se Societati obstrinxit; neque est quod in ea re amplius haereat; quoniam cum militiae ecclesiasticae iam dum se addixerit, speramus illum, praesertim in isto gradu. Ecclesiae utiliorem futurum». Austr. I II 644.

¹² De statu rerum publicarum Hungariae in proxima ep. (13 mart. 1593) P. Provincialis haec P. Generali referebat: «De rebus hungaricis nihil in praesentiis habeo. quam id quod scribit mihi P. Rector Thurocensis, his adjunctis. Ex quibus valde reformidem valde magnas procellas et tempestates. Turca nihilominus pergit et castella etiam si parva demolitur et capit. Plane reformido, ne fiat aliquid. quod toti christianitati sit futurum perniciosum. Sic parum confido de collegio hungarico, et consequenter de collegio transylvanico. Deus est potens, sed magna sunt hominum peccata. Non properet V. R. P. in negotio transylvanico. nisi aperte intelligat, quid de Hungaria sit futurum» Germ. 171, f. 77.

¹ De F. Forgách v. supra, mon. 5 adn. 4 et mon. 12 adn. 11.

que eiusdem perpetuus comes, nec non Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis consiliarius coram nobis personaliter constitutus, diurna et matura intra se deliberatione prachabita, sponte et libere confessus est et retulit in hunc modum:

Quomodo ipse certis respectibus bonis animum suum ad id moventibus et inducentibus, signanter vero pietatis zelo, ex speciali commissione et mandato praefatae Sacr.mae Caesareae Regiaeque Maiestatis, Domini nostri clementissimi², ad requisitionem Reverendi Patris Stephani Cassovii, rectoris collegii Societatis Iesu³ in praepositura thurocziensi habiti motus et inductus, singularem protectionem et defensionem tam personarum dicti collegii, quam etiam oppidi Sellye, pagorum ipsi oppido adiacentium et pertinentiarum eius ubilibet et in quibusunque comitatibus, intra ambitum huius regni Hungariae existentibus et habitis, in se recepisset et assumpsisset. Afferens futura pro cautela ipsum oppidum Sellye cum pagis eidem adjunctis, omniaque bona eorum et iura possessionarum pleno iure ad dictum collegium Societatis Iesu pertinere nec se quidquam iuris in predictis omnibus habere, sed solum gubernationem [61] requisitam suscepisse hac lege, ut quando-cunque moderno vel pro tempore existenti superstite legitimo rectori supradicti collegii magis expedire visum fuerit, liceat alia ratione aut per alias supradictum oppidum cum pagis adjunctis et universis curam bonis possessionariis gubernare et administrare absque ulla renitentia aut aliqua praetensione ipsius Domini Reverendissimi Wesprimiensis. Hoc per expressum declarato quod, si quid aedificaturus esset intra metas et territoria dictorum bonorum, similiter si domos alias etiam nobilitares empturus aut terras arables, prata, piscinas, sylvas, loca allodialia extirpant. emendo vel quavis alia ratione comparaturus, gratis cedere debeant praefato collegio; ita ut intra metas et terminos praefatorum bonorum nihil prorsus habere possit ipse vel ii, quorum forte opera in administratione proventuum uteretur bonorum immobilium, sed sive aedificationis, sive compatriotionis, sive pignorum loco aut quoconque alio nomine ac titulo quicunque immobilium bonorum acquisitorum esset cum pleno iure et gratis, ut praefertur, virtute praesentium, sine ulla alia disquisitione ac processu iuridico ipso facto censeantur ad praefatum collegium pertinere, neque etiam permittet, ut quisque nobilium in toto praefato dominio ulla bona immobilia emat, inscio aut invito rectore dicti collegii; quod si fieret, teneatur ipse huiusmodi domum, agrum vel quidvis immobilium recuperare, propriis expensis, et ipsi collegio gratis assignare. De proventibus autem eiusdem dominii bonisque mobilibus inibit cum rectore collegii iustum rationem, eaque omnia iuxta eiusdem voluntatem certis terminis et temporibus in eius manus consignabit.

Si autem (quod Deus procul avertat) inopinato casu aliquo vel morbo vel etiam morte praepediretur, in aliquo termino privatim inter ipsos constituto, quominus negotium cum rectore collegii transigere posset, eique et immobilia bona consignare tempestive et rationem inire de proventibus et bonis omnibus mobilibus; ex tunc virtute praesentium, sine ullo omnino iuridico processu, quidquid rector collegii plena fide sine iuramento et testibus suum esse dixerit, tam in bonis mobilibus, quam immobilibus, id illi pleno iure relinquatur, nec aliquo successionarum aut [62] quovis alio iure quicquam cuique quaerere liceat in supradictis bonis. Hoc quoque addito, quod nomine rectoris intelligatur etiam vice-rector, qui in supradicto collegio tunc forte, cum haec usu venirent, vacante rectoris officio, legitimate eius vices obiret.

² Vie litteras protectionales Imperatoris pro collegio thurocziensi datas; supra, mon. 5.

³ De St. Cassovio S.I. cf. supra, mon. 3 adn. 3 et passim.

In quorum omnium fidem et evidens testimonium praesentes literas nostras assecutorias praefato Reverendo Domino Stephano Cassovio rectori dicti collegii in praepositura thurocziensi habiti, ac successoribus eiusdem, sub sigillo nostro capitulari communi suadente iusticia dandas duximus et concedandas, imo dedimus et concessimus.

Datum feria secunda proxima post dominicam Oculi⁴, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo tertio.

Lecta.

14

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Posonio 22 martii 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171, f. 84r-85v (prius 209 155-56); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Canonici posonienses petunt, ut fiat quedam missio Societatis Posonii.* — 2. *In comitiis regni Hungariae nihil est propositum contra S.I.*

. . . 1. Iam iam apud me fuerunt Domini Canonici Possonienses, qui suo et praepositi sui¹ nomine petunt a nobis missionem hic; ut nimirum in cathedrali ecclesia demus concionatorem patrem. P. Scherer², P. Reinelius³, qui adhuc est hic, et P. Rector Thuroensis⁴ iudicant, non negandum esse hanc missionem, quandoquidem detur nobis occasio optima sensim constituendi collegium hungaricum; et certe, rebus optime consideratis, nullibi melius statui possit, quam hic, ubi sunt regni comitia et iudicia; vel certe Cassoviae⁵, si unus ex Serenissimis Principibus illic, ut agitur, resideret. Et ideo ad omnem partem coniiciemus oculos et sinemus nos a divina providentia dirigi et gubernari.

2. Intra aliquot horas solutis et, laus Deo, non male comitiis conclusis⁶. Serenissimus Mathias⁷ Viennam repetit; qui certe, ut heri fassus est, totus nostrae Societati est addictus. Dicit se non habuisse occasionem faciendi, quod Sua Sanctitas in suo brevi commendabat⁸; maxime quod nihil sit a regno propositum contra nos. Supplex quidem libellus a privatis hominibus datus fuit, sed bono consilio fuit oblitteratus, ita ut nullam habuerunt responsum.

Iam, laus Deo, praelati in regno fortiter et graviter pro defensione nostra decertarunt. Si in principio, quando data est Societati praepositura⁹, fuissent ita amici nostri, non tanta passi fuissemus. Sit nomen Domini benedictum in saecula¹⁰ . . .

⁴ Die 22 martii.

¹ Andreas Monoszlay (1552-1601), praep. poson. ab a. 1584; cf. MAH III 187 et passim.

² G. Scherer S.I. (1540-1605), austriacus; cf. MAH III 95 adn. 9.

³ Ioannes Reynel S.I.; de quo v. supra, mon. 12 adn. 3.

⁴ St. Cassovius S.I.; cf. supra, mon. 3 adn. 3 et passim.

⁵ De proposito constituendi collegium S.I. Cassoviae cf. MAH III 48 et passim.

⁶ De comitiis generalibus regni Hungariae cf. supra, mon. 12 adn. 5.

⁷ De Mathia archiduce cf. ib. adn. 4.

⁸ Textus brevi pontificii , diei 12 febr. 1593, invenitur in ASV, *Arm. 44*, v. 38, f. 225r.

⁹ Praepositura thurocz. data est ab Imperatore Societati a. 1586; v. MAH II 918-20.

¹⁰ Responsum Patris Generalis, diei 5 iunii 1593: «Respondebo nunc ad reliquas epistolas R. V. ae, quas de variis rebus scripsit proximis mensibus. Et primum quidem, quod indicat de missione Posoniensi a canonicis postulata, mihi bene probatum est; neque puto neglectam a vobis fuisse hanc occasionem, de cuius successu libenter audiam in posterum. Quod Stephanus [Alexander] Dobokay missus est ad theologiam, utendum in eo censuit R. V. dispensatione propter Hungariae necessitatem; id quoque probavimus» *Austr. I* II 647.

15

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 30 martii 1593 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* I 42-44.

SUMMARIUM: 1. *Exspectat facultates pro Transylvania a S. Sede petitas.* — 2. *P. Viller prov. Austr. superior missionis transylvanicae renuntiatus.* — 3. *Nondum accepit operarios.* — 4. *Petit mitti ex Polonia M. Alard et M. Koppány.* — 5. *P. Ladó tandem ad ultima vota admittendus.* — 6. *Vásárhelyi in Austriam mittendus. P. Mediomontanus in Fenes commoratur.*

16

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 1 maii 1593 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* I 44-45.

SUMMARIUM: 1. *De patribus Merckler et Mediomontano.* — 2. *Princeps petit, ut P. Classovitus in Transylvaniam mittatur. Iter Patris Provincialis in Transylvaniam procrastinatur.* — 3. *In comitiis non est tractata remissio S.I.* — 4. *Commendatur N. Bogáthi, iuvenis nobilis.*

17

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
Alba Iulia 1 maii 1593

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* I 45-48.

SUMMARIUM: 1. *Non potest adesse congregatiōnē provinciali.* — 2. *Veniat in Transylvaniam quanto citius.* — 3. *In comitiis nihil de religione actum est.* — 4. *Mittit litteras annuas missionis.* — 5. *Commendat N. Bogáthi.* — 6. *Mittitur quidam fidus tabellarius.* — 7. *Cum quo veniat P. Classovitus.* P. Vásárhelyi autem mittetur in Austriam. — 8. *De PP. Mediomontano et Merckler.* — 9. *Desiderat habere ciphram, qua P. Generalis nonnunquam in suis litteris utitur.* — 10. *Item, ut mittatur I-II Summae S. Thomae.* — 11. *Princeps mittit Patri Leleszi 400 aureos.*

18

**CLEMENS PAPA VIII
FACULTATES SPIRITUALES ET PASTORALES
CONCESSAE S.I. IN TRANSYLVANIA
Romae 29 et 31 maii 1593**

TEXTUS: Vide ap. SZILAS, *Carrillo* . . . 147-48 n. 15-16.

19

**P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 31 maii 1593 — Romam**

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* I 48-49.

SUMMARIUM: 1. *Brevi habebuntur comitia generalia. Bathorei possunt aspirare ad coronam poloniam.* — 2. *PP. Merckler et Classovitius nondum pervenerunt.* — 3. *Aedificat templum catholicis.*

20

**P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 26 iunii 1593 — Albam Iuliam**

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 84.

SUMMARIUM: 1. *De facultatibus a S. Pontifice pro Transylvania concessis.* — 2. *De promovendo ad ultima vota Patre Ladó.* — 3. *De futuro non vereatur.*

21

**P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
[Ad medium annum 1593]**

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 82-83.

SUMMARIUM: 1. *Permuli poloni savebunt Principi Transylvaniae, si novus rex erit diligendus.* — 2. *Exspectat facultates S. Sedis pro Transylvania.* — 3. *Nondum pervenerunt socii adeo desiderati ex prov. Austriae.* — 4. *Venit Ioannes Tordanus, dimissus, qui iterum in Societatem admitti desiderat.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI LELESZI S.I.¹.

Roma 17 iulii 1593 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 652 (prius 46); conceptus.*

SUMMARIUM: *Permittit, ut sanitatis recuperandae causa in Italiam se transferat.*

Gratissimae mihi fuerunt litterae R. V.ae 18 iunii scriptae²; libenterque ipsius petitionem amplexus sum³, ut ex animo certe cupio omnem ei consolationem et opem, quam licebit, adferre. Quare quod ad locum attinet, videat ipsa, in⁴ utro esse malit, seu Patavii, seu Laureti^b, eoque se transferri curet in nomine Domini. Curabimus enim, ut excipiatur debita caritate, promptaque sint omnia^c, quae^d opus erunt, quaeque ipsa desiderat. Videat de caetero, ut iter hoc quam commodissime instituat; quod illi prosperum ac secundum optamus. Dominum insuper oramus, ut diurnae huius infirmitatis patientiam R. V.ae augeat ad meritum, eamque caelestibus suis donis implet abundanter. Egoque vicissim eius precibus et s. sacrificiis me plurimum commendo. Romae, 17 iulii 1593⁴.

^a in *del.* quem / ^b seu Patavii, seu Laureti *sup.* / ^c omnia *del.* quibus indig[et] / ^d quae *del.* R. V.ae.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI LELESZI S.I.

Roma 31 iulii 1593 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 654 (prius 47); conceptum et regestum.*

SUMMARIUM: *De rumore, quod Princeps Transylvaniae iter romanum praeparet; quod omnino dissuadendum putat.*

¹ De I. Lelesz S.I. (1548c-1595), hungaro cf. *Cat. Prov. Austr. I* 719, et MAH I-III passim.

² Quae tamen desiderantur. Vide eius epistolam, diei 27 dec. 1591, Viennae datam, qua valedicit, quia ultimam eam esse putabat; MAH III 719-22.

³ Ut ad recuperandam salutem in Italiam se conferre posset, petiit iam anno 1585; cf. MAH II 816-17 et MAH III passim.

⁴ P. Generalis die 30 iulii 1593 certiore reddit Prosperum Malavolta S.I., praepositum provinciae Venetae de itinere Patris Leleszi in Italiam: «Il P. Giovanni Lelesio desidera venir a purgarsi costa in Padova per le sue indispositioni, perché così spera rihaversi. Questo è Padre, che ha faticato molto nella Compagnia et in particolare in Transilvania con molto servizio di Dio, v'è meritevole che se gli usi ogni carità. Però lo raccomando caldamente a V. R., acciò quando sarà costi, sia ricevuto et trattato et aiutato con molta ammirazione; et poi faremo che il collegio ne sia sodisfatto. V. R. ne lassi ordine al Rettore, conforme a questa nostra raccomandatione» *Ven.* 4, f. 21.

Iam iam legi, quae R. V.a 16 iulii dictavit de rebus Transylvaniae¹. Ex quibus confirmari video, quod minime crederemus, de adventu Principis in Italiam; quo minus certe differendum duximus R. V.ae significare, consilium hoc, iudicio nostro, valde periculosem ipsi ac regno videri (praesertim hoc rerum et temporum statu); et quod probari posse hic cuiquam, vix credam. Et quidem cum proximis diebus re primum audita S. Sanctitati communicassem, visus est aperte idem sentire; tametsi etiam persuadere sibi non poterat, propter varias suspiciones et pericula, quae sine dubio adferret hoc iter. Quare, quod moneo P. Alphonsum, ne consilii auctorem ullo modo se preebeat², idem velim curare R. V.am, ac dissuadere potius omni studio, eas ob causas, quae allatae sunt, et ne nobis imputari possit, si quid male cederet; quod Deus avertat. De caetero, quod attinet ad R. V.am, moniti sunt lauretani nostri, ut eam omni caritate excipient et tractent, cum venerit³ etc. Romae 31 iulii 1593.

24

D. NICOLAUS KURTIC SACERDOS, OLIM S.I.¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Jasovia 3 augusti 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171, f. 230r-31v (prius 293 263-64); autographum.*

SUMMARIUM: *Petit iterum admitti in S.I., vel saltem, ut liceat alterum ordinem ingredi.*

Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Libenter, Pater in Christo Reverende, Vestram Reverentiam requisivissem iam prius de statu meo sat infelici; sed cum id tempus non concessit, necessario debui differre, ut de mea emissione aliquem modum petam; sed cum non sit alius, quam ut eandem supplices orem, ut, si fieri potest, quod et poterit a P. V., me iterum recipiat et connumeret inter suos. Nam, Pater Reverende, etsi aliquis error contigerit, non tamen in aeternum excludendus sum; quia ego ad omnia paratus sum, et quascunque paenitentias suspicere nunquam recusavi nec recusabo. Rogo itaque P. V. propter misericordiam Dei, ne respiciat miseriam meam, sed succurrat filio perdito. Quid denique etiam proderit V. R. pernitio mea? Scio errata, fateor. Sed consolatur me Christus, qui non venit vocare iustos, sed peccatores ad paenitentiam. Libenter redire cupio, Pater mi; ne quaeso ulterius exul sim patria.

Quod si iam omnino hic mihi manendum erit, nec me voluerit V. R. suspicere iterum, saltem concedat Paternitas V., ut ad alium ordinem mihi iter sit liberum; nam vivere extra religionem ego nulla ratione possum. Et quicquam P. V. de meo statu concluserit, rogo, me certiore reddat per patres turocenses. Sum non ita procul valde ab ipsis, apud Reverendissimum Episcopum Waradiensem² in Jassow parochus. Et ego etiam, Deo dante, tempo-

¹ Quae desiderantur.

² Vide ep. (31 iulii 1593) Patris Generalis ad P. Carrillo ap. VERESS: *Epp. Carrillo I* 49.

³ De itinere Patris Leleszi in Italiam ob valetudinem recuperandam v. supra, mon. 22.

¹ De N. Kurtic, olim de Societate, cf. *Cat. Prov. Austr.* I 712, et MAH III 897.

² Martinus Pethe de Hetes, ep. varad. (1589-1600); cf. GULIK-EUBEL III 347 et MAH III 945 etc.

re comitiorum, quae futura sunt Posonae in ianuario, ascendam et requiram ab eis. Misere-
mini mei Pater, miseremini mei propter Christum passum; revocet quaeso, revocet misera-
ram animam de medio incircumcisorum, ut et ego una cum R. V. particeps esse possim coronae gloriae. Deus opt. max. conservet V. R. P. in sua sanctissima gloria.

Datae in Jassow 3 augusti anno Domini 1593³.

Vestrae Reverenda Paternitatis filius indignus

Nicolaus Curtitz praesbyter

25

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI LELESZI S.I.

Roma 28 augusti 1593 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 657* (*prius 48*); conceptum et regestum.

SUMMARIUM: *Iter italicum in ver proximum differat.*

Vidi ultimas R. V. ae litteras¹ cum iis, quas P. Rector de eodem arguento ad me scripsit². In quo velim sibi persuadeat, ut iam intelliget, non defuisse animum ipsi gratificandi, ita nec defuturum in posterum, quoad in Domino iuvare et consolari licebit. Atque hinc etiam, opinor, interpretabitur, quod de ipsius profactione, nunc denuo re cogitata, consultius visum est, ut, quandoquidem iam instat incommodior^a anni tempestas, quae iter laboriosius et caeli mutationem redderet periculosorem, differat hoc consilium in ver proximum; quo tempore, si animus idem erit, ferentque, ut spero, vires et valetudo, eandem in nobis^b promptitudinem reperiet, quam proxime ostenderamus. Dominus interim R. V. am sua consolatione sustentet, augeat omni caelestium bonorum copia. Egoque vicissim eius precibus etc. Romae 28 augusti 1593.

Addita P. Lelesio — Aedificavit nos caritas Patris Rectoris; ex cuius litteris perspeximus, quam libenter R. V. ram retineat. Et revera pondus habent rationes, quas attulit, ne eam tanto periculo exponi permetteret³.

^a incommodior *del. caeli tempestas* / ^b nobis *del. sibi polliceri potest, prom[ptitudinem]*.

³ Petilio eius commissa fuisse videtur Patri L. Maggio S.I., qui anno 1594 Roma missus est ad visitandam provinciam Austriae; nam fol. 231v P. Sirmond, secr. ass. adnotabat: «Scriptum P. Maggio 2 apr. — P. Maggio scribat».

¹ Quas invenire non potuimus.

² Etiam litterae Patris Scherer, rect. coll. Vien. desiderantur.

³ En responsum Patris Generalis (28 aug. 1593) Patri Scherer datum: «Accepi quas V. R. scripsit circa P. Lelesii profactionem. Nos certe bene merito bono Patri gratificandum omni ope duxeramus. Ideo ne hanc quidem consolationem negandam, si profutura esset. Quod quum vobis futurum non videtur, scribimus, ut consilium hoc differat in ver proximum; praecipue cum instet hyems, et praeter itineris incommoda periculosior nunc futura sit haec caeli mutatio. Tunc porro exacta hyeme, paratos fore, ut quod modo impetrarat, si in eodem perget et conducere iudicabitur, iterum concedamus» *Austr. I II 657*. — Litterae Patris Generalis videntur tarde pervenisse Viennam. Qui enim scribit ad P. Viller provincialem (18 sept.): «Doleo posteriores meas litteras ad P. Lelesium maturius non venisse. Revocabam enim a discessu auditis rationibus, quas P. Rector in medium attulerat». *Austr. I II 59*.

CHRISTIANUS FRANCKEN, OLIM S.I.¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 13 septembris 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171*, f. 263r-64v (*prius* 201 144 148); autographum.

SUMMARIUM: *Petit iterum recipi in S.I.*

Reverendissime clarissimeque Domine,
 Domine ac observandissime in Christo Pater.

Cum multi multis locis infeliciter discesserunt ex sanctissima Societate Iesu, tum nemo horum infelicius id fecit, quam ego. Nam caeteri post discessum suum aut cita morte rapti, aut crapula et venere demersi, tota vita latitarunt tenebricosi. Mihi vero nec mors, quamvis saepius vocata, venit; et vita obtigit minime quidem illa obscura, sed infamiae claritate misserrima, ipsaque morte deterior. Quamobrem saepissime mihi in mentem venit, infamem hanc vitam generoso animo, etnicorum exemplo, abiicere; sed retinuit me hactenus sola contemplandi suavitas, unicum vestrae Societatis relictum adhuc mihi donum; quod divitiis, honoribus, ducendae uxori, vitae denique ipsi anteposui semper. Rogo igitur te, mi Religiosissime Domine, rogo te quantum possum, rogo te plus etiam quam possum, ne tui olim in Collegio Romano alumni prorsus obliviscare; mihi profecto suavissimi tui imago ingenii animo infixa meo semper haeret, nec quicquam mihi suavius recordatione vitae, quam Romae sub tua cura et disciplina vixi. Cupio [263v] R.mam P. V. suavissime valere. Datae raptim Pragae 13 septembris anni 1593².

Reverendissimae Dominationis Vestrae servitor addictissimus

Christianus Francken

P. GEORGIUS SCHERER V. PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Vienna 18 septembris 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171*, f. 270r-72v (*prius* 174-77 111-14); autographum.

SUMMARIUM: *Magna animorum turbatio et metus ob turcarum in Hungaria progressum.*

¹ Chr. Francken, germanus, a. 1579 reliquit Societatem; multa contra Ecclesiam scripsit; haud semel etiam resipuit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 669, et MAH II-III passim.

² Responsum a P. Generali non accepit, sed Patrem Maggio, visitatorem prov. Austr. monuit, ut illum consolaret; nam in f. 264v haec adnotatio curiae legitur: «P. Maggio, ut ipsum consoletur; alias responsum: non posse admitti, quoniam impedimenta; hortandum ut consoletur».

¹ G. Scherer S.I., rect. coll. vienn., qui tempore absentiae Patris Viller Romae in congr. gen. V, etiam v. prov. munere fungebatur; v. supra, mon. 14 adn. 2.

. . . Sat turbationum hic iam propter metum thurcarum, qui dicuntur moliri viennensem obsidionem. Hodie discedunt rursus hinc praelati et proceres hungari, qui implorarunt Caesaris et austriacorum auxilium contra thurcas. Praeter Sisseck, occupavit Thurca aliquas arces, et abduxit sex milia animarum. Collegium nostrum viennense, graecense et hungaricum in maxima sunt trepidatione. Heri pro exhortatione desumpsi mihi hoc thema: «Audituri estis praelia et opiniones praeliorum. Videte, ne conturbermini etc.»². Importune hoc tempore a nobis discedit P. Provincialis. Faciam tamen auxilio consiliariorum meorum quod potero in gubernandis illis collegiis et aliis . . .

Si opus esset nostros mittere ad superiorem provinciam Germaniae, cuperemus Provinciali sive Viceprovinciali et rectoribus eius provinciae per R. P. Vestram commendari, ut praebarent nostris hospitium.

Magnus congregatur thurcarum exercitus in Hungaria; procul dubio aliquid magni moluntur. Nostri milites nondum caeperunt congregari, sed tantum in consultatione res nostra adhuc versantur, et comitia imperialia celerabuntur primum 6 ianuarii sequentis anni. Quicunque casus accidat, [272r] necesse erit, non omnes fugere, sed aliquos confessarios et concionatores cum rectoribus manere, vitamque suam in discrimen extrellum propter aedificationem populi offerre. Ego reliquum vitae meae libenter offero, ut a Thurca, si Deus voluerit, occidar. Sat diu vixi, et statutum est hominibus semel mori³ . . .

28

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 20 septembbris 1593 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 418-19.

SUMMARIUM: *Ut Patri Carrillo, suo nomine Romam misso, auxilio sit.*

29

P. GEORGIUS SCHERER V. PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Vienna 25 septembbris 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171, f. 275r-78v; autographum.*

SUMMARIUM: 1. *P. Cassovius non recte obit munus rectoris collegii hungarici.* — 2. *De periculo turco.*

² Mt. 24 6.

³ Hebr. 9 27.

I. Exiguo hoc mei^a viceprovincialatus tempore¹ expertus sum Rectorem hungarici collegii² non recte obire munus suum³ ob sequentes rationes:

1. Rarissime est apud suos, semper hinc inde vagatur. Quidam frater, proxime^b Turocio huc Viennam veniens, in publica recreatione dixit, se toto biennio, quo fuit Turocii, ultra duos menses suum Superiorem non vidiisse.

2. Absque licentia nuper ex Hungaria profectus est Pragam in Bohemiam ad Caesarem, ut dissuaderet Caesari, ne daret archiepiscopatum Hungariae cuidam nobili hungaro. Caesar respondit illi per Secretarium Hungariae, se velle eum, quando opus erit, vocare; interim redeat domum ad^c suos. Quae responsio, si ad stylum aulae examinetur, ironica est, et videtur habere hunc sensum: Non immisceas te importune istis rebus ad te non pertinentibus; si fuerit opus tuo consilio, vocabo te; non vocatus ad consilium ne accesseris.

3. P. Provincialis prohibuit illi, et reliquit in ordinationibus proximae visitationis, ne Rector Hungariae regnum Hungariae exiret^d absque facultate Provincialis vel Vice-provincialis. At, hoc non obstante, proxime rursus fuit Viennae. Et cum ei obiicerem, quare contra ordinationem P. Provincialis veniret huc, ipse respondit: se illas ordinationes nondum legisse.

4. Dicit, se habere a P. Provinciali plenam potestatem constituendi ministros, procuratores, [277r] praefectos studiorum etc. Igitur ad libitum constituit omnia; et quos ego nomino, ille reicit. Non credo P. Provincialem ei tantum potestatis dedisse.

5. Pergit uti sex equis in curru ad imitationem baronum et praelatorum. Calceis suis superindit crepidas; qui mos ambulandi est tantum nobilium et aulicorum. Scio ipsi saepe prohibitum a P. Provinciali; nihilominus pergit.

6. Cum monerem illum, ut consiliariorum suorum opera uteretur in rebus maioris momenti, ipse respondit, se quidem habere tres tantum consiliarios, P. Busaeum, P. Marcum [Pitačić], P. Thomam de Turre Alba^e, sed nullum confirmatum esse a P. Provinciali; quod ego credere non possum. Notatur saepe in ipso, quod sine scrupulo contradictoria in uno colloquio dicat.

7. Vult iam^f transferre collegium turocense Posonium, et Caesari ob id supplicare. Ego super hac re ter consilium habui cum meis consultoribus; omnes dissident, ne hoc iam tentetur, quod Caesar, consiliarii et omnes, per quorum manus transiret hoc negotium, habeant satis negotii cum bello contra thurcas; importunam esse istam petitionem hoc turbulentio tempore.

8. In ultima visitatione P. Provincialis ordinaverat, ut iuxta regulas procuratoris ad ci-stam pecuniae ipse et procurator diversas claves habeant^g. Nondum hoc fecit. Ego autem illi non auderem pecuniam committere soli.

9. Exercet negotiationem cum equis. Vili enim precio emit equos in Hungaria, quos postea duplo vendit in Austria et alibi^h. Puto hanc negotiationem non esse secundum nostrum institutumⁱ. Iam enim propter illum caeperunt aliqui iesuitas vocare Rosstauscher; hoc est, permutores et venditores equorum; quod nomen probrosum est. [277v]

^a mei del. semi [?] / vice sup. / ^b proxime del. Turoco / ^c ad sup. / ^d exiret sup. / ^e iam del. [?] / ^f et alibi sup.

¹ Vide supra, mon. 27 adn. 1.

² St. Cassovius S.I.; de quo cf. supra, mon. 3 adn. 3.

³ Qui iam antea a P. Szántó severe accusabatur; cf. MAH III 648-49 et passim.

⁴ De quibus cf. cat. coll. thurocz. a. 1593; in Cat. Prov. Austr. I 526-27.

⁵ Reg. 5 procuratoris collegii; v. Institutum S.I. III 116.

⁶ Etiam species negotiationis vitanda; v. reg. 5 procuratoris provinciae; ib. p. 94.

10. Suos officiales vocat plenos et absolutos officiales, ita ut possint omnia ad libitum agere, et non opus sit molestare rectorem, referendo subinde negotia ad ipsum. Cum hoc ex ore ipsius audivissem, dixi, Chare Pater, si P. Minister, P. Procurator, P. Praefectus et reliqui plenam habent⁶ potestatem faciendi quidvis, certe rectoris officium otiosum erit et absque cura. Ab ea enim hora, qua constituetur aliquis officialis, rector nullam amplius curam habebit, sed omnia secure committet officiali. Ego nunquam adhuc in Societate de istis plenis et absolutis officialibus audivi. Reverentia V. vellet forte tales officiales habere, ut ipse interim posset curru hinc inde vagari et tractare negotia ad nostram vocationem non pertinentia. Haec volui Reverentiae V. scribere de Rectore Hungariae.

II. Thurca post occupatum Sissek, adhuc nihil singulare occupavit. Omnia tamen praesidia sunt in periculo maximo, ut est Vesperinum, Canischa, Nova arc etc.⁷. Periculo exponitur Hungaria, Austria, Styria, Moravia; et per consequens collegia, quae sunt in istis locis. In mediis tamen tremoribus bene confidimus de misericordia Dei. Quando erit opus, satis tempestive dimittam fratres ex collegiis ad tutiora loca⁸.

Commendamus nos omnes s. Sacrificiis ac precibus R. P. V. . . .

⁶ habent *del.* poste.

30

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Vienna 9 octobris 1593 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 85-86.

SUMMARIUM: *Viennam pervenit, brevi iter Romam versus prosecuturus, Principe Transylvaniae id volente.*

31

CLEMENS PAPA VIII
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 8 novembris 1593

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo I* 50-51.

SUMMARIUM: *Ut Alexandrum Comuleum, legatum pontificium in Transylvaniam sedulo iuvet.*

⁷ Veszprém, Nagykanizsa in Hungaria et Érsekujvár (Nové Zámky) in Slovakia.

⁸ Qua de re cf. supra, mon. 27.

P. GEORGII SCHERER V. PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 13 nov. 1593 — Romam

TEXTUS: *Germ. 171. f. 306r-v (prius 183 125); autographum.*

SUMMARIUM: *Querimonia contra Patrem Cassovium repetit.*

. . . Rectori Hungariae¹ P. Provincialis reliquit in ordinatione ultimae visitationis, ne excederet fines Hungariae absque ipsius et meo scitu et consensu². Ego quoque peculiariter prohibui, ne Pragam ad Caesarem iret. His non obstantibus, me inscio et insalutato, Pragam iam secundo profectus est. Sunt igitur turocenses nostri communiter absque capite et oves absque pastore. Idem pater adhuc (contra tot prohibitiones ab obedientia factas) utitur in curru sex equis more baronum, comitum, praelatorum et principum; etiam more aulico incedit simul calceatus et crepidatus, ut ita loquar. Congregat pecuniam et non dat clavem ad eam procuratori iuxta regulam³ et P. Provincialis ordinationem. Timeo, ne contingat aliquando gravis casus. Ego nullam possum habere curam collegii hungarici, quia me non curat Rector; et praetexit se habere a P. Provinciali facultatem iuxta libitum omnia administrandi. Scripsi hac de re saepius. Exspecto responsum, et commendo me humiliter cum tota provincia R. P. V.⁴ . . .

¹ St. Cassovius S.I.; cf. supra, mon. 3 adn. 9 et passim.

² P. Scherer iam in ep. diei 25 sept. ad P. Generalem data conquerebatur ob hunc et alios eiusdem patris defectus; v. supra, mon. 29.

³ Vide ib. adn. 5.

⁴ P. Scherer etiam in proximis epistolis breviter tractat hanc quaestionem; in ep. diei 18 dec.: «Nostris turocenses in Hungaria videantur plane absque capite et rectore. Iam a duobus mensibus vagatur rector P. Cassovius. Puto illum adhuc Pragae haerere»; deinde die 28 dec.: «P. Rector turocensis adhuc haeret Pragae, et egit cum Cardinali Madrutto de disponendo archiepiscopatu Hungariae. Quod si Caesar intellexerit nostros se huic rei immiscere, non fieri inde nobis coniunctior, sed magis alienus» *Germ. 171*, f. 323v et 327r; demum die 7 ian. 1594: «Rector turocensis nondum est apud suos, sed haeret Pragae. Consultores ipsius urgent me, ut revocem eum Turocium. Inter alios scribit P. Busaeus, qui Turocius est consultor et admonitor rectoris, haec verba ad me: Ut verum fatear, in nullo unquam collegio, toto vita tempore, quo in Societate vixi, tot difficultates cum externis atque internis, tot querimonias a rusticis et subditis, tot lamentationes de debitis et operariorū solutionibus, tam crebras et diuturnas Superioris alicuius absentias vidi atque in hoc ipso varallensi collegio etc. Utitur rector iste sex equis adhuc in curru suo quoties per Hungariam proficisciatur. Scandalizantur ex ea re catholici et haeretici; quia tot equis solent tantum barones et magni praelati uti. Procurator collegii illius scribit, in absentia rectoris telonium quoddam a nostris abalienandum esse» *Germ. 172 f. 6r*. — Ad tot lamentationes contra rectorem, P. Generalis breviter respondebat die 20 nov. 1593: «Curavimus etiam dudum, ut P. Cassovius commoneficeret officii sui. De caetero agemus cum P. Provinciali, dispiciemusque, quid consilii capiendum sit» *Austr. I II* 659.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
D. CHRISTOPHORO KERESZTÚRY PRAEF. ARCIS KÖVÁR¹
Roma 27 novembris 1593

TEXTUS: *Austr. I II 792 (prius 115); conceptum et regestum.*

SUMMARIUM: *Rem catholicam promovere continuet.*

Magnifico Domino Chritophoro Kereztry

Contristasset nos non mediocriter, quod gravi morbo D. V.rae cognovimus², nisi eodem nuntio accepissemus illam periculo eruptam, ac pristinae iam^a, ut confidimus, valetudini restitutam. Ex quo nunc laetandum potius censemus, tum privata D. V.ae caussa, cui, ut eam scimus ad^b Dei voluntatem penitus resignatam, non dubitamus, quin hoc quicquid fuit incommodi, libenter et magno cum fructu a divina manu accepit; tum vero publicae reipublicae ac religionis.

Speramus, potentissimum Dominum, in cuius nutu vitae nostrae momenta sunt, idcirco D. V.am incolumem servare hoc potissimum tempore voluisse, ut iuxta^c pietatis sua^d zelum, resflorescentem in isto regno Dei cultum videat, omnemque in id studium et operam pro sua parte conferat^e. Quod^f quantum omnibus perspectum est, quam serio ipsa^g contendat^h; proptereaⁱ Deum ac Dominum orare non desinimus, ut plurimos eius^j similes exicit, eamque interim singulari praesidio confirmet, et multis meritorum cumulis augeat ad coronam.

De caetero D. V.ae affectum omnem et obsequium, si quid in Domino possumus, paratum semper deferimus. Romae, 27 novembris 1593.

^a iam sup. / ^b ad del. divinam; sup. Dei / ^c iuxta del. suum desiderium ac / ^d sua sup. / ^e conferat del. Nec Hoc quidem ut hoc tp / ^f quam del. id / ^g ipsa sup. / ^h contendat del. Deum / ⁱ propterea del. Deum / ^j eius sup.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
D. STEPHANO BODONI PRINC. TRANSYLVANIAE A SECRETIS¹
Roma 27 novembris 1593

TEXTUS: *Austr. I II 792 (prius 115); conceptum et regestum.*

SUMMARIUM: *Principem in religione catholica restauranda assistere perga.*

¹ Chr. Keresztry, nobilis transylvanus, de religione catholica in Transylvania optime meritus; cf. MAH II-III 381 et passim.

² De morbo D. Christophori P. Carrillo fecit certiorem P. Generalem, cum Romae commorabatur.

³ De quo cf. MAH III 517 et passim.

Generoso D. Bodoni secretario

Redeunte isthuc P. Alphonso², qui mihi D. V.ae litteras attulerat³, facere non potui, quin eam vicissim resalutarem. Pergratum autem^a fuit ex illo audire, non solum quam vehementer expetatur, et quantae curae sit^b progressus religionis (id enim minime dubitabam), sed quod^c valde optatum erat, id brevi futurum, ut res serio pertractetur^d. Qua quidem spe^d, cum libentius illum reverti passus sum, ut cum reliquis sociis adhuc isthic commoretur, tum Dominum Deum enixius oro, ut quod cum Ser.mo Principe communibus votis hactenus expectamus, id primo quoque tempore ad ipsius consolationem regnique huius salutem ac dignitatem perficere dignetur. D. V.a, ut in hoc negotio tam salutari non parum potest, ita perget pro suo zelo ad divinae gloriae obsequium fideliter laborare. Dominus idem vires addet, et condignam meritis mercedem reponet. Quem iterum precor, ut Dominationem V.am cum abundantia gratia diu servet incolumem.

Romae, 27 novembris 1593.

^a autem sup. / ^b sit del. negotium / ^c quod . . . id in marg. / ^d spe del. ut; sup. cum.

35

D. STEPHANUS PETHÖ DE GERSE¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Ex arce Sztropko 7 decembris 1593 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 29, f. 156r-57v (prius 292); autographum.*

SUMMARIUM: *Petit sacerdotem, qui curam agat spiritualem suorum subditorum.*

Reverende admodum in Christo Pater, officiorum meorum debitam oblationem.

Cum in hoc regno Hungariae catholicis et legitimis sacerdotibus plurimum egeamus, et in tam copiosa messe veris operariis careamus, nec possimus hoc contagioso tempore opportuniore remedio tantis malis occurgere, quam ut ad R. P. V. confugiamus². Et quia iusta et pia est nostra petitio, ideo V. R. summopere rogamus, dignetur ex suo erga nos christiano studio, nobis duos sacerdotes assignare, qui nobis et huic rudi populo, per modernos haereticos corrupto, adesse ac evigilare.

Nos iis, quibus Deus nos praefecit, saluti consulere cupimus, et omnem dabimus operam, ut spei et expectationi de nobis in pueritia, dum apud patres studeremus, conceptae.

² A. Carrillo S.I., qui die 26 nov. 1593 litteras patentes occasione huius redditus a P. Generali accepit; quas v. in *Hist. Soc. 61*, f. 49r.

³ Litteras Stephani Bodoni non invenimus.

⁴ Scilicet publica Societatis revocatio in Transylvaniam; qua de re agi coeptum est; cf. supra, mon. 16.

¹ St. Pethö (ob. 1610), nobilis hungarus, olim S.I. alumnus Viennae; de cuius familia nonnulla traduntur in litteris annuis provinciae Austriae 1593; v. inferius, mon. 36 § 5; cf. praeterea NAGY IX 260 264-65.

² Ut a Societate operarios vineae Domini in ea parte postularet, fuit a P. Classovito animatus; qui eo anno operam suam in excolandis subditorum animis posuit; v. infra, mon. 36, et mon. 62 adn. 5. De P. Classovito v. supra, mon. 16 adn. 4.

nunc demum correspondeamus et satisfaciamus. Non dubitamus, quin R. P. V. minore amore et benevolentia gentem hungaricam inter caeteras nationes prosequatur, quae non tantopere fortassis penuria cœlestis ac divini sermonis laborant; potissimum cum haec non solum haeresibus referta, verum etiam mahometicae superstitioni sit exposita; quod constare V. R. pro comperto habemus.

Nos sacerdotibus, quos R. V. nobis miserit, necessaria providebimus tam in victu, quam etiam in aliis ipsis concermentibus, modo id velimus petitum habere a R. V., ut continuo hic resideant. Domus pro illis aedificabitur satis conveniens, ubi residentiam optimam habituri sunt.

Rogo iterum atque iterum R. P. V., ut hac in parte voto et desiderio meo satisfiat, acceptura cumprimum a Deo opt.^a max. summum praemium, tum vero sibi laudem immortalem comparatur, utpote^b qui meis piis et iustis precibus non deerit. Reliquum est, ut R. P. V. Deo ter opt. max. recommendem; cuius me praecibus diligenter^c insinuo. Datae ex arce nostra Stropko, 7 die decembris anno 1593³.

Reverenda Paternitatis Vestrae amicus benevolus

Stephanus Petheö de Gerse liber baro etc.

^a opt. sup. / ^b utpote sup. / ^c insunuo ms.

36

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAEC S.I.

Anno 1593

TEXTUS: 1. *Austr. 132*, p. 188-191 (*prius 13v-15r*); exemplum Romam missum, a P. Provinciali subscriptum. — 2. Viennæ, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. «*Litt. Ann. Prov. Austr. 1589-1600*»; p. 281-90; exemplum ad usum provinciae conscriptum.

SUMMARIUM: 1. *De obitu Thomae Beiczy, scholastico hungaro*. — 2. *In comitiis regni Hungariae forte conclamatum est contra S.I.* — 3. *Fructus spirituales Thuroczii in cura animarum collecti*. — 4. *Novitii in Hungaria peregrinantes male a quodam haeretico tractati*. — 5. *Excursio pastoralis P. Clasqvitii in Stropkov*. — 6. *Opera apostolica Thuroczii peracta*. — 7. *Vicissitudines scholarum ob haereticorum molimina*. — 8. *Conversio viri cuiusdam, doctrinae fama insignis*.

³ Responsum Patris Generalis tarde, die 2 apr. 1594 missum est: «Gratissimae fuerunt Illustres D. Veterae litterae; quas simul ac vidi, eiusque petitionem intellexi, non minus ipse desiderium sensi iuvandae animarum illarum salutis, de quibus D. V. pio zelo sollicita est. Et sane cum apud gentes omnes, quibus huius minimae Societatis opera usui esse possunt, eam minime desiderari cupiam; tum certe in nobilissimum istud regnum præcipua quaedam est propensio; ut magnopere doleam nobis tam paucos esse huius linguae idoneos operarios, qui submitti ad messem queant, et in tam ampla ac tam fertili Domini vineam laborare.

Quod vero ad id spectat, de quo D. V. nominatim scribit, ut duos concedamus. vellem utique et plures. si licaret. Quare scribo ad P. Visitatorem, qui nunc commode ingressus est provinciam, ut totum hoc negotium dispiciat cum R. V.; quem spero, quantum Instituti nostri ratio permettet, solatio non defuturum. Egoque interim omnia in Domino officia deferens, Deumque oro ut Ill. rem D. V. multis in dies meritis. ubique ornatam gratia diu servet incolumentem» *Austr. I II 664*.

Collegium thurocense

In hoc collegio et duobus aliis locis, ut plurimum, hoc anno 24 socii vixerunt¹; et si duos excipias, prospera usi fuere valetudine. Frater unus, natione hungarus, cum recuperandae valetudinis causa ad nos Vienna missus fuisset, ingravescente in dies morbi malo, spiritum Creatori suo, a quo illum acceperat, reddidit²; magna profecto fratum et patrum, qui adfuere omnes^a, consolatione et voluptate. Paulo ante mortem et sacramentis necessariis communitus est, et votis Societatis in fratum praesentium corona renovatis, licet eadem iam saepius renovasset.

Hoc anno diversis temporibus ad varia loca missiones factae fuerunt; ex quibus non exiguus in multorum salutem fructus redundavit. Nec defuerunt nostri consilio et diligentia in animorum discordiis componendis et in gravissimis tempestatibus atque religionis procellis contra Societatem atque publicam pacem excitatis sedandis.

2. Contigit non ita pridem in publico totius regni Hungarici conventu negotium collegii nostri ventilari, et de bonis thurociensis praepositurae, Societati nostrae in Hungaria regiae Maiestatis benignitate donatis³, disceptari, non sine magno nostrorum, qui aderant et quorum intererat, metu atque trepidatione⁴. Ter etiam publice contra nos conclamatum est a 17 comitatum legatis, quorum una eademque haec vox erat, ut bona thurociensis praepositurae, quae Societas possidet, militibus in regno sustentandis et alendis applicarentur. Sed Dei voluntate et benignitate voces adver-[189]sarium suppressae sunt et eventus alias quam sperabant, subsecutus est.

3. Vir quidam nobilis et generosus, cum adhuc scholas haereticus frequentaret, nostrorum opera conversus fuit; qui postmodum in patriam reversus, a concionatoribus, quos lutheranus pater convocaverat, oppugnari poterat, nunquam tamen expugnari; ita enim singulorum ora inter disputandum obturavit, ut maxima parentis admiratione, vix hincere aut respondere valuerint. Moritur tandem in suis erroribus pater; haereditatem eius adit filius catholicus, et tanto animarum zelo communisque salutis fervore catholicos fovet atque prosecuitur, ut ubique pietatis et orthodoxae religionis vestigia post se apud omnes relinquit. Solet in celebrioribus solemnitatibus ad se patrem e nostris aliquem saepius evocare, qui salutares ad subditos conciones habeat, eos ab erroribus revocet aut vacillantes in fide confirmet, confessiones eorundem excipiat et angelico caelestis panis alimento animas reficiat.

In feriis natalitiis unus e sacerdotibus nostris 30 de totius vitae peccatis homines confitentes audivit; inter reliquos adolescentem quandam nobilem, de quo lepida haec contigit historia. Evocatus hic fuerat, eo quod catholicus esset, a generoso illo Domino, ad festa Natalitia celebranda. Pater adolescentis, insignis lutheranus, illi praefectum aulae suae custodem adiunxit, qui filium a communione et confessione prohiberet, observaretque diligenter omnes templi aditus et limina, ubi nostra peragi solent sacrificia. Verum diligens ille, scilicet^b speculator, egregia fraude delusus fuit; nam quo tempore diurnas pree-

^a qui adfuere omnes *om. IA / b IA* scilicet (*corr. ex si diis placet*) *sup. J* si diis placet *IB*

¹ Catalogum personarum collegii thurociensis pro anno 1593 conscriptum v. in *Cat. Prov. Austr.* I 526-27.

² Thomas Beiczy S.I. (1570c-1593); qui a. 1592-93 Viennae docuit in classe grammaticae; obiit Thurotii die 21 sept. 1593; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 518 537 et 628.

³ Litteras donationis praepositurae (19 maii 1586) v. in *MAH* II 918-20.

⁴ Vide relationem Patris Provincialis hac de re; supra, mon. 12 § 1.

templi agit excubias, eodem pater cum adolescente hortum petit, eiusque confessionem inambulando excipit; qua absoluta, secretius quoddam una cum generoso Domino conclave ingreditur, ubi sacram synaxin utriusque porrigit. Sicque tandem bonus ille adolescens voti sui compos effectus, cum illo corporis sui custode pervigili, rerum omnium ignaro, laetus ad paternam domum revertitur.

4. Quantus vero pater huius adolescentis catholicorum et maxime nostrorum osor atque persecutor fuerit, vel hoc unicum sat docere potest exemplum. Ex novitiatu nostro peregrinationis causa duo vel tres noviti in Hungariam ad thurociense Societatis collegium missi fuerant. Qui cum casu arcem praeterirent, ipsumque parentem adolescentis in horto suo cernerent, unus ex illis stipem corrogaturus aut eleemosynam petiturus illum accessit; a quo nonnulla percunctatus, ubi iesuitam esse cognovit, baculo quem manibus tenebat, adeo dorsum contundit, ut nisi fuga sibi temporis consuluisset, manus eius sine multis vulneribus vix evasisset. Sed non multo post tempore, non sine maxima filii voluptate, Deus eum e medio sustulit⁵.

5. Alius quidam vir magnificus, egregie catholicus, noster quondam Viennae convictor⁶, ut subditorum saluti consuleret, datis ad thurociense collegium litteris, unum e nostris sacerdotibus sibi mitti postulaverat. In cuius rei gratiam virum aulae suae primarium ad nos transmiserat; qui nobis referebat, in 15 vel 16 pagis, ex quo tempore Lutheri evangelium percrebusset, nullas fere catholicas conciones habitas, nulla catholicorum ritu sacramenta administrata, nullos gregis dominici legitimos pastores fuisse. Magnificum vero Dominum ex nostrorum laboribus magnum sperare christianaee idei emolumentum, multarum animarum, quarum iam desperata pene esset salus, reductionem. Quare (ait) obtestari et obsecrare nos per extremum iudicii diem, ne spem et expectationem suam hac in re fallamus. Tandem sacerdotem unum, quem secum in curru abduxit, obtinuit⁷. Qui postquam ad arcem Magnifici pervenit, dici non potest, quanta omnium laetitia et voluptate utriusque coniugis exceptus fuerit; ex cuius praescripto, se omnia facturum promisit. Unde paucis post diebus vetus calendarium, quod in illud usque tempus a subditis observatum fuerat, abrogavit. Lutherano parocho, ut cum omni supellectili sua loco cederet, imperavit. Templum, haereticorum sordibus et sacrilegiis prophanatum, expiari mandavit. Altaria omnibus suis ornamentis spoliata ex paternis, quas pater delegaverat moriens, vestibus [190] exornari curavit, adiunctis aliquot pretiosis in sacerdotum usum casulis. Sacerdos noster, post primas ad populum conciones, quam plurimos, qui totius vitae delicta faterentur, habuit.

Nobilis quidam vicinus, sed haereticus, postquam satis de doctrina lutherana contulisset, et a patre meliorem fidem edoctus fuisset, libros quos domi haereticos asservaverat, ad eum detulit, et alium se in posterum vitae statum initurum promisit. His tam prosperis et felicibus catholicae religionis successibus exultans, magnificus Dominus mox ad R.dam P. Vestram et P. Provincialem nostrum literas dedit⁸, ut ibidem aliquorum e nostris residentiam impetraret. Negat enim sine nostrorum patrum laboribus et studiis se vivere aut catholicam religionem inter subditos propagare posse. Offert quoque in necessarios alumno- rum apud nos alendorum, usus et vitae sustentationem, annuos census ac redditus. Omnia denique se facturum recepit, ubi primum R.P. Vestrae vel a R.P. Provincialis litteris de nostrorum residentia certior factus fuerit.

⁵ Similis sors contigit peregrinantibus novitiis etiam anno 1591; v. MAH III 731-36.

⁶ Stephanus Pethö, nobilis hungarus; v. eius litteras, diei 7 dec. 1593, ad P. Generalem datas; supra, mon. 35.

⁷ Leonardus Classovitus S.I.; v. Cat. Prov. Austr. I 645 et MAH I-III passim.

⁸ Litteras eius v. supra, mon. 35.

6. In hoc nostro oppido, ubi Societatis collegium est, multa quoque Deus ad communem animarum salutem per nostros operari dignatus est. In seriis paschalibus a 1000 confitentium et communicantium excreverat numerus; ex quibus plurimi repetitis a prima aetate peccatis, per sacramenta sese et a scelerum servitute et a molestia daemonum vindicarunt.

Quidam febri corporis et animi per annos aliquot laboraverat. Fractus diuturnioris morbi molestia, Deum veluti autorem execrari et detestari non desinebat. Quod cum uni ex nostris sacerdotibus significatum fuisset, hominem ad se duci rogavit, adductum salutari bus monitis instruxit, insuper pulveres aliquos terrae sigillatae in iusculo bibendos obtulit; quos ubi sumpsisset, ex toto corpore erumpente sudore, sequenti die molestia febris corporalis liberatus. Supererat adhuc lutherana animi febris eradicanda; quam in templo nostro poenitentiae et eucharistiae sacramentis plane extirpavit et eradicavit.

Alius quidam in hoc comitatu vir nobilis, in humanioribus litteris apprime eruditus, cum saepius de controversiis fidei nobiscum contulisset, tandem haeresibus omnibus, in quibus totum aetatis suae tempus transegerat, nuncium remisit, plurimos libros variarum sectarum^c ad patrem detulit; ad cuius etiam pedes prostratus, peccatorum suorum veniam absolutionemque impetravit; parentem quoque suum aetate confectum, a 50 annis more catholico nunquam de peccatis confessum, nec caelesti pane refectum, ad idem faciendum suo exemplo et cohortatione adduxit.

7. Nunc, quod ad scholas nostras attinet, hoc generatum affirmare possum, non quidem eas cum aliis provinciae collegiis esse comparandas; adolescentum tamen pietate, modestia atque doctrina non esse multo inferiores. Exiguus est, fateor, scholasticorum numerus, cum vix 100 excedat; attamen sat magnus et copiosus, si quis huius comitatus, quem incolimus, statum consideret. Circumdati enim sumus undequaque haereticis, qui severe cavent, ne quis cum jesuitis commertium habeat, aut filios ad illorum scholas eruditionis causa ableget. Quotquot praeterea sunt concionatores haeretici, in publicis hominum caetibus nos concionum suarum probris insectantur. Non desunt interim boni adolescentes, qui litterarum desiderio flagrantes vel invitis parentibus et locis remotissimis ad scholas nostras confugiant. Atque multi etiam nobiles in suis forensibus subselliis elaborant, ut nullus iure suo civili potiri possit, qui vel nostras conciones audiat et templa visitet. Ita enim decreverant, ut illis qui nobis favent, administrari ius nullo modo possit. Quamquam id efficiere non possunt, quin varii homines ad nos veniant et convertantur; alii ipsi eorum, aliqui nobiles, et concionatores, cum ad nos accedunt, vehementer demirantur nostras consuetudines et summopere in erudiendis iuvenibus diligentiam.

Nobilis quidam adolescens catholicus, cum a parente haeretico, ne ad sacerdotem nostrum proficeretur, prohibitus fuisset, ut speculantes patris sui oculos falleret, vestes quibus induitus erat, simplici et rustico habitu commutavit; deinde^d domum egressus, itineri [191] se accingens per duo fere miliaria pedestri itinere ad patrem nostrum contendit; a quo perhumaniter acceptus et tam corporali, quam caelesti animi cibo reiectus, eum ad paternam domum pater noster remisit.

8. Alius quidam magnificus prudentiae, ingenii et doctrinae fama insignis, eiurato calvinismo, reliquias tamen eius sectae animo inclusas gerebat. Hic adversa correptus valitudine, extremum vitae discrimen metuens, sacerdotem nostrum a tribus miliaribus accersiri curavit; et ut tanto facilius patri persuaderet, sancte promisit, se omnibus erroribus nuncium plane remissurum, et sincere atque candide delicta omnia, quibus urgeretur, patefacturum; promissis et precibus acquevit pater, se ad iter accingit, quem ubi arci suaे app-

^c sectarum *del.* *tA* aspersos / ^d deinde *del.* domum egressus.

propinquare intellexit, e lecto, licet aeger admodum, se proripiens, patrem vix ingressum amplectitur, eius adventu nihil gratius sibi accidere potuisse ostendit, delictorum suorum vulnera illi mox detegit. Confessionis medicina ad animi sanitatem aequitatemque redit. Praesentibus aliquot nobilibus, sed haereticis, in catholicae Ecclesiae laudes prorumpit. Iesuitas vero esse animarum pastores exclamat. Paucis post diebus eum Deus non solum corporis viribus, quas per infirmitatem amiserat, corroboravit, verum etiam duabus amplissimis arcibus suis, ex turcarum faucibus eruptis, locupletavit. His tam prosperis fortunae casibus exultans, pro grati animi significatione, magnam pecuniae summam patri nostro offerre volebat; sed eam noster, instituti sui memor⁹, magna omnium admiratione, honeste constanterque recusavit.

MISSIO TRANSYLVANICA

Hoc anno ita sibi ipsis obedientiae praescripto socii quatuor distribuerunt tria loca, ut Albae Iuliae duo sacerdotes, Fenesini unus item sacerdos, et Udvarheliae alter laboraverint, ac pro virili, Deo adiutore, contenderint aliquem fructum in Christi horreum inducere.

R e s i d e n t i a A l b e n s i s

Conciones diebus dominicis et festivis coram Ser.mo Principe, magna hominum, praesertim nobilium, frequentia habitae sunt, non dissimili, neque minori fructu, accendentibus etiam haereticis, quam annis elapsis. Caetera quoque parochorum munia executi sunt nostri haud indiligerenter. Haeretici unus et quadraginta a Deo nostrorum ministerio ad catholicam fidem adducti sunt, inter quos insignis fuit conversio nobilissimae cuiusdam matronae. Quo autem fructus iste magis ac magis in dies augeatur, in animum nostri induixerunt, ut corrogatis eleemosynis pulchrum admodum templum exaedificaretur intra coemiterium, quod pro catholicis optimo lapideo muro anno elapso cingi curaverant. Itaque opus fuerunt aggressi in mense maio, ut ad medium septembrem fuerit aedificium usque ad initium testudinis deductum, magno catholicorum solatio. Ad primum autem lapidem ponendum instituta fuit celeberrima supplicatio ex templo nostro antiquo S. Stephani, ad locum novi templi, quod Angelo custodi dicatum fuit. Res profecto valde laudata et commendata etiam ab haereticis. Sex praeterea per pulchra candelabra argentea et tintinnabulum item argenteum pro templo nostro sunt parata. Instaurata praeterea omnia tecta, quae collapsa fuerant monasterii S. Michaelis, quod una cum villa fuerat patribus nostris attributum, locus perquam commodus et amoenus, amplissimo etiam collegio.

Cum hoc eodem anno Turca bellum indixisset christianis in Hungaria, Serenissimus, pro sua pietate, voluit Suam Sanctitatem consulere, quanam ratione se deberet gerere hac in parte, nihil enim aliud magis in votis bonus Princeps habebat, quam ut christianos proprio etiam sanguine iuvaret. Unde ad hanc rem perficiendam, unum ex nostris ablegavit ad S. Pontificem, a quo etiam idem Pater coactus fuit Roma Pragam, de eisdem rebus acturus cum Sacra Caesarea Regiaque Maiestate venire. Deus pro sua bonitate efficiat, ut res tandem eum eventum sortiatur, quem universa christianitas potest exoptare. Opera denique nostrorum in tribus parochiis, in quibus catholici non fuerunt pastores, catholici constituti sunt.

⁹ In virtute Constitutionum socii ministeria apostolica gratis peragere tenentur; cf. *Constit. P. VI* c. 2 § 7; *MI Const. III* 183.

M i s s i o F e n e s i e n s i s

Fenesini 35 haeresi abiurata ad fidem catholicam redierunt. Accidit autem semel magna omnium admiratione, ut quaedam mulier haeretica, dum interesset concioni Patris nostri, opere daemonum, omnibus spectantibus, e media hominum corona, qui concessionem audiebant, rapta fuerit, per rupes, saxa et flumina trium italicorum miliarium spatio vecta, in cuiusdam montis iugo tandem derelicta a daemon, fuit virtute S. Crucis, cuius signo memor catholicorum doctrinae, seipsam tunc muniverat, ex quo quidem iter aegre admodum ad vesperum remeans (quod quidem iter prius confecerat uno fere momento), confessionem instituit, nostra fide suscepta sincere, atque ab eo tempore nihil daemon amplius contra illam potuit. Agni Dei virtute, quem civis Patris consilio maximo opposuit igni, quo domus tota conflagrabat, extinctus prorsus fuit ignis. Complures dissidentes ad concordiam perducti sunt. Ad extremum complures baptismio ab eodem Patre donati, e quorum numero octo fuerunt annorum unius et viginti; mater quoque una cum quinque filiis.

R e s i d e n t i a U d v a r h e l i e n s i s

Hoc anno labore nostri sacerdotis, Dei bonitate, 250 nostram fidem suscepserunt, Ecclesiaeque catholicae fuerunt aggregati. Ad centum totius vitae confessiones aliorum hominum exceptae. In variis haereticorum locis conciones et sacra sunt administrata. Baptisi plurimi annorum 10 20 et 25. Studiosi iam in schola catholica sub cura nostri Patris ad centum numerantur. Contulit se Pater noster, institutis publicis supplicationibus cum frequenti populo ad quaedam loca sancta, olim miraculis illustria. Neque tamen hoc tempore defuerunt infirmi, qui Dei benignitate a suis languoribus liberati fuerunt. Utinam Deus concedat, ut in posterum ubiores colligamus cum gaudio.

37

CATALOGUS PERSONARUM ET OFFICIORUM COLLEGII THUROCIENSIS S.I. Pro anno 1594

TEXTUS: Vide in *Cat. Prov. Austr.* I 537-38.

38

P. GEORGIUS SCHERER, RECT. COLL. VIENN. S.I. P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I. Viennae 12 februarii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 172, f. 55r-57v (prius 152-53 et 515-15); autographum.

SUMMARIUM: *Quae officialis noster de P. Cassovii modo se gerendi enarraverit.*

Quod R.da P. V. iusserit P. Stephanum Cassovium, rectorem thurocensem a rectoratu deponi¹, in ea re valde prudenter fecit². Etenim, ut iam nihil dicam de ambitione ipsius, qua anhelat ad dignitates, et de^a frequentibus diuturnisque absentias a collegio, quae tamen capitalia puncta sunt, tantummodo afferam, quae hisce diebus mihi de eo narravit noster officialis selliensis, vir nobilis, zelosus in fide catholica, Societatis amantissimus, fidelis administrator nostrorum bonorum selliensium.

1. Iste rector – inquit – est nimis gulae et crapulae deditus, et solet nonnunquam usque ad median noctem mecum sedere, garrire et potitare. Appropinquate media nocte abrumpit conversationem, dicendo se deinceps propter celebrationem iejunum esse debere. Ego – ait officialis – hactenus ignoravi, qua hora noctis inciperet iejunum sacerdotum celebrantium, sed iam didici a P. Stephano.

2. Mane, contra morem boni religiosi, stertit in lecto usque ad horam octavam, praetextens dolorem stomachi, quem contrahit ex nimia voracitate et nimio potu.

3. Negotiatur cum equis, emendo eos minore, et vendendo postea maiore precio. Aliquando habuimus in stabulo sellensi circiter triginta equos huic negociaioni expositos; cuius rei fama excitati quidam vicini nobiles et alii saeculares, venerunt Selliam visum equos iesuitarum, quos ipsis non absque pudore et verecundia ostendere debui. Lucrum tamen nullum fuit in hac negotiatione, quod plerique equi interierint.

4. Negotiatur cum croco. Quadam vice emit crocum pro 264 florenis spe lucri maioris ex revenditione. Sed frustra. Cum enim crocum hoc clam [56v] Viennam deportasset, et ferme omnes officinas ac domos mercatorum perlustrasset, nullum ex omnibus invenire potuit, qui illi pro croco idem precium quo emerat, nedum maius dare voluisse, sed omnes aestimarunt singulas libras croci duobus florenis minus quam ipse emerat.

5. Sacerdotes non debent esse percussores. Sed pater iste hac in re quandoque tyrannis est. Non repetam percussionem illam vitriarii, a quo repercuttus et insigniter laesus est; sed referam tantum, quod fabrum quendam lignarium suo breviario ita contuderit, ut coactus fuerit ad aliquot dies periculose decumbere. Colaphi sunt communes, convitia: tu bos, tu porce, tu asine etc. pervulgata et familiaria.

6. Mandaverat mihi, ut nomine suo dicerem Domino Illieshazy³, qui est ditissimus in Hungaria et haereticus, ut vel non iocaretur cum iesuitis, vel sciret de vita ipsius actum fore; imo, nisi ipse^b (P. Stephanus)^c obstitisset, quod in proximis comitiis hungaricus occisus fuisset Dominus ille. Tunc ego: Absit, ut hoc dicam Domino Illieshazy; statim enim esset actum de te et toto collegio vestro⁴. Obsecro, tace hac de re. Haec officialis.

^a de sup. / ^b ipse sup. / ^c (P. Stephanus) in marg.

¹ P. Generalis, auditis gravibus contra P. Cassovium querimoniis (de quibus cf. supra, mon. 32), ordinem dedit P. Viller provinciali, ut illum a rectoratu amoveret; litteras patentes (22 jan. 1594) ea de re v. in *Austr. I* II 660.

² Eiusdem sententiae fuit etiam P. Reynel (de quo cf. supra, mon. 12 adn. 13), rect. coll. graec.: qui die 31 jan. 1594 haec de illo ad P. Generalem referebat: «Rectorem Hungariae vix aliquo ex consultoribus sciente aut approbante constitutum, puto et putavi semper ad id muneric ineptum esse. propter elationem animi et corporis in vestitu exquisitiori, et prosopopeis externis et modicum spiritum Societatis in eo eluentem. Mirantur aliqui mecum, quomodo P. V. illum tandem possit in hoc officio ferre» *Germ. 172*, f. 43.

³ De Stephano Illésházy cf. MAH III 4 et passim.

⁴ De periculis conclamationibus nobilium haereticorum in comitiis generalibus anni 1593 contra S.I. cf. supra, mon. 36 § 2.

Super hoc atroci puncto examinavi P. Alexandrum Dobokai⁵, quem pro teste allegabat officialis. Ille affirmat, ita esse; se tunc praesentem fuisse in illo colloquio, et audivisse ex ore P. Stephani eiusmodi verba.

7. Se superbiorum iesuitam nunquam vidisse eet ob superbiam ferme omnes praelatos et saeculares dominos Hungariae ipsi infensos esse.

8. Praecipuos dominos hungaros scandalizari propter frequentes ipsius discursus, et appellare illum passim erronem, zingerum, etc.

9. Denique se suadere, ut quamprimum deponatur et substituatur vir gravis, matus, humilis, sua vocationis amans etc. [57r] Haec et plura alia. V. gr. quod sit prodigus et decocor bonorum thurocensium; quod praeter morem Societatis semper externum famulum secum habeat, qui illi detrahat caligas et similia officia praestet; quod sit garrulus et mendax etc. Officialis sellensis sponte sua, antequam quicquam sciret de odinatione R. P. V., candide narravit et in aurem dixit.

Cum haec ita se habeant et timendum sit, ne rediens Praga reliquiam pecuniam collegii invadat et dissipet, iudicavi cum consultoribus, ob periculum morae, non esse expectandum P. Provincialis adventum, sed mittendum eo P. Ioannem Nicolaum⁶, qui eum quantocutius a suo rectoratu deponat nomine R. P. V., prius tamen dextre assecurata pecunia nostra, ad quam solus ipse clavem habet. Nullus melius novit proventus et alia particularia illius collegii, quam pater ille. Successum rei nondum intellexi. Intelligam autem post paucos dies et ad R. P. V. diligenter perscribam. Nemo ex illa depositione scandalizabitur, sed potius omnes aedificabuntur . . .

P. S. De quibusdam clenodiis templi a P. Cassovio oppignoratis nihil scribo; fortasse iam scit R. P. V., et forte ea oppignoratio facta est consensu P. Provincialis. Ego nihil aliud scio, quam quod audivi ab officiali.

39

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 16 februarii 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 88-89.

SUMMARIUM: 1. *Pervenit salvus, sed brevi Pragam proficiscetur.* — 2. *P. Dobokay sine mora in Transylvanianam mittatur.*

⁵ De A. Dobokay S.I. cf. supra, mon. 14 adn. 10.

⁶ I. Nic. Donius S.I. (1538-1594), flander; qui annis 1588-91 officio superioris missionis in Hungaria fungebatur; cf. MAH III 545 et Cat. Prov. Austr. I 656-57. — P. Generalis, die 5 martii 1594 respondens, scribebat Patri Scherer: «Spero etiam, quod in P. Cassovii liberatione a R. V. gestum est, hoc modo non male cessurum. Satius tamen duxissem, idque, opinor, suavius et tutius fuisse, si vocatus Viennam per spem negotiorum, ibi de voluntate nostra certior factus fuisse. Expectamus ergo, ut de successu nobis significetur» Austr. I II 660.

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 22 februarii 1594 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 29, f. 160r-61v (prius 147); originale.*SUMMARIUM: *Secutus est consilium S. Pontificis et Patris Generalis.***Reverendissime Domine et amice nobis observandissime!**

Non minus gratae literae V.rae R.mae D. nobis extiterunt¹, quam ea quae nomine eiusdem Pater Alphonsus² ore retulit. Ex utrisque etenim palam perspxi perpetuum et insignem eius aliorumque sociorum in nos amorem et observantiam. Res profecto, quam nos, sicut decet, maximi facimus; ac subinde cupimus, ne officia plurima V.rae D. R.mae atque aliorum sociorum, quae ex pietate minime vulgari et charitate christiana in me contulerunt, conferreque non desinunt, in hominem ingratum collata unquam censeantur.

Quare obnixe rogamus, ut V.ra R.ma D. una cum sociis, sicut caeperunt et haud paucis annis ab ineunte mea aetate perrexerunt constanter, eadem animi constantia pergant, nosque solito amore complectantur. Faciant hac in re, quod filius iure potest charitatis exigere a parentibus spiritualibus; nos vero contenti erimus, ut a nobis officium obsequentis filii vicissim exigatur. Hoc autem, ut hoc tempore in negotiis meis gravissimis nemo possit desiderare, consilium Suae Sanctitatis et V.rae D. R.mae³, tanquam nobis rebusque nostris maxime salutare, magno ani[mo], plurimis gravissimisque difficultatibus posthabitibus, et Dei auxilio abruptis, su[b]scripsimus; omnem spem nostram non tam in hominibus auxiliisque humanis, quam in Deo, quem Sua Sanctitas et V.ra D. R.ma hoc excogitantes, consilium prae oculis habuerunt, collocavimus. Partium V.rae D. R.mae, cui nos hoc nomine semper erimus addictissimi, erit, ut quaecunque fuerint, ad hoc salutare consilium promovendum et solide firmandum, sua pietate atque prudentia apud Sanctissimum Dominum foveat et promoveat.

Deus V.ram D. R.mam una cum sociis nobis et universae Ecclesiae quam diutissime servet incolumem. Albae Iuliae 22 die februarii anno Domini 1594.

Reverendissimae Dominationis Vestrae tanquam filius addictissimus Sigismundus Bathory Transilvaniae Princeps⁴.

¹ P. Generalis accepta Principis epistola (diei 20 sept. 1593; v. supra, mon. 28), qua Patrem Carrillo, ob grave quoddam negotium Romam missum, P. Generali commendabat, responsum Principi dandum eidem Patri Alfonso tradidit.

² P. Carrillo Albam Iuliam pervenit die 2 februarii; cf. VERESS, *Epp. Carr. II* 88.

³ Consilium scilicet, ut Princeps in conflictu cum turcis partes christianorum ageret; cf. ib., 418-19.

⁴ Responsum Patris Generalis est diei 30 iulii: «Accepi litteras C. V.rae, indices benignitatis et fiduciae, quam in nobis collocare ipsi libuit, et iure certe potest, ut in addictissimis et observantissimis sui. Et quoniam me, quae communicata volebat, ex P. Alphonsi litteris accipere voluit, gratumque existimavi fore, si de iisdem rebus ad eundem describerem, dignabitur C. V.a illum audire; et nos solita sua humanitate complecti, ut nos vicissim eidem semper obsequia et animum policemur, Deum orantes, ut C. V.am in omnibus piis eius votis ac studiis prosperet, ac digno tandem aeternae coronae praemio remuneret» *Austr. I* II 793.

D. CHRISTOPHORUS KERESZTÚRY¹ CAP. ARCIS KÖVÁR

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Ex Szent Benedek 26 februarii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 65r-v (prius 498 503); originale.*

SUMMARIUM: *De felici Patris Carrillo reditu gaudet.*

Admodum Reverende Domine, Domine!

Advenit nobis Reverendissimus Dominus Doctor Alphonsus desideratissimus²; quem sanum per Dei misericordiam providentiam excepimus. Sit illi gloria, qui et famulum suum nobis incolumem reddidit, et suaे causae procuratorem sese cernere permisit. De his pluribus non^a est ut scribam.

Moderni status circa res transylvanicas credo clarius intellecturam Rev.mam R. V. per Rev.mum D. Doctorem Alphonsum³. Deus enim non deest nobis. Ago gratias, quas possum toto corde, pro beneficiis et animo sincero in me Rev.mae D. V. declaratis. Iam Dei beneficio fruor, senex, optima valetudine; utinam detur occasio, et gracia divina cooperetur, ut ad laudem et gloriam eius immensae Maiestatis aliquid boni excogitare possim; vires corporales et voluntas imbecillis manent.

Deus optimus maximus R. D. V.ram Ecclesiae suae sanctae conservet. Datae ex Sancto Benedicto die 26 februarii 1594. Eiusdem^b Reverendissimae Dominationis Vestræ servus

Christophorus Keresztury

^a non sup. m. Keresztury / ^b Eiusdem . . . Keresztury autogr.

P. GEORGIUS SCHERER RECTOR COLLEGII VIENNENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 26 februarii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 66r-67v (prius 158 521 525); autographum.*

SUMMARIUM: *Acceptit puncta de Cassovio, a P. N. Donio Thurocio missa.*

¹ De Chr. Keresztury cf. MAH II-III 381 et passim.

² P. Carrillo Roma attulit litteras (diei 27 nov. 1593) pro Chr. Kereszturi: quas v. supra. mon. 33.

³ P. Carrillo enim paulo post suum reditum, nova missione accepta, iterum proficisci debebat: cf. VERESS, *Epp. Carrillo* II 88.

Miseram Thurocium P. Ioannem Nicolaum¹ cum P. Brassicano², qui meo loco res collegii illius iuxta mentem R. P. V. disponeret. Verum ex istis punctis³, quae retulit, cognoscet R. P. V. totum successum rei et totum statum negotii.

Omnia sunt iam sita in ipso P. Provinciali, qui, vereor, nimis tarde veniet. Interim non quiescat Rector. Nisi deponatur a rectoratu et cum ignominia eiiciatur ex Societate, vix satisfiet cum nostris tum externis. Tanta scandala orta sunt ab unico illo rectore, ut mirum sit⁴. In hac provincia res est nova et inaudita. Timendum, ne nimia benignitate plures tales serpentes alantur in Societate, qui paulatim in tantum numerum excrescant, ut Societatis puritas tandem emergere non possit⁵ . . .

A P P E N D I X

Puncta collecta a P. Ioanne Nicolao Donio S.I. de modo agendi Patris Cassovii

I

Posonii dixerunt duo canonici, cum iam ibi essemus: Scimus bene, quid P. Stephanus Pragae egerit; ipse affectat archiepiscopatum, et egit, ut obtineret. Idem dixit parochus, et etiam D. Praepositus⁶.

Turozzi dixit P. Stephanus ad P. Theodorum⁷, se voluisse promovere quandam in archiepiscopum; et respondisse viros primarios in aula Caesaris: tales conditiones et qualitates huiusmodi in archiepiscopo requererentur, in P. Stephano omnes esse. Adiecit tamen, se non cupere, si autem proponeretur, se velle manibus et pedibus obluctari.

Cum D. Révay comite⁸ contendit coram Locumtenente, episcopo⁹ usque ad tu tu etc.; ita ut diceret Episcopus: Abite, venistis, ut coram me contenderetis? Et est ita exacerbatus comes, ut tunc dixerit, se putasse P. Stephanum esse alium virum, sed iam cognoscere. Et omnino existimant, quod propter P. Stephanum litem de homicidio¹⁰ suscepit contra nos.

¹ De missione Patris I.N. Donii Thurocium cf. supra, mon. 38 adn. 6.

² Hieronymus Brassicanus S.I. (1555c-1599), saxon, anno 1594 Graecii concionatoris munere fungebatur; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 634.

³ Quae puncta appendicis instar huius epistolae exhibemus.

⁴ De querimoniis ob modum vivendi agendique scandalosum Patris Cassovii v. supra, mon. 38.

⁵ Modum Procedendi Patris Scherer hac in re P. Generalis non probavit. Hunc enim in sensum respondebat ei die 2 apr. 1594: «Ex litteris R. V. ae 26 februarii datis cognovi, dolens certo, quod in P. Nicolai profectio acciderat. Et sane verendum aliquid erat in hac festinatione. Propterea magis probabatur, quod superioribus etiam litteris significavimus, ut P. Cassovius Viennam suaviter vocaretur. Sed omnia, ut spero, resarciet P. Magii adventus, quem puto iam isthuc pervenisse; et hoc imprimis negotium diligenter ac serio exacturum, ut magni plane momenti est, in quo tam multa concurrunt nullo modo negligenda, ac ne differenda quidem» *Austr.* I II 661.

⁶ Andreas Monoszlay; cf. supra, mon. 14 adn. 1.

⁷ Th. Busaeus S.I. (1543c-1609), flander, qui a. 1594 Thurocii variis muneribus fungebatur; v. *Cat. Prov. Austr.* I 537.

⁸ Franciscus Révay (1568-1622), innovatae religionis, qui ut vicinus praepositurae thuroc. multum incommodabat nostris; cf. MAH III 202 215 760, et NAGY IX 698, *Révai Lex.* XVI 214.

⁹ Stephanus Fejérkóvy; cf. supra, mon. 5 adn. 3.

¹⁰ Lis orta est a. 1588 ob homicidium a subditis comitis Illésházy perpetratum; cf. MAH III 257-58 et 267-68.

D. Illeshasius¹¹ dixit ad comitem Revay: Quaeso, relinqu P. Stephanum; est homo rabula, cui si unum verbum des, reddet alia decem. Garriet totum diem et verbis meris te opplebit.

Scelliae in convivio ipse primo loco sedit; ad latus posuit Episcopum Vaciensem¹², qui est Vicarius Generalis in Hungaria; postea Praepositum Posoniensem¹³. Et cum a quodam patre admoneretur, noluit aliter facere, sed primum locum obtinere.

Officialis antiquus, Nicolaus Zeggy exhausit subditos, ut dicant, se sub nullo saeculari domino crudelius habitos esse; protestando, si ipse redeat, se domibus relictis, velle aufugere. Et illi officiali P. Stephanus addictissimus est. Item singuli subditi, quorum trecenti sunt, [68v] pendunt tres gallinas; omnes collegit officialis, etiam sequentem annum anticipando, ut dicant nostri in collegio, se ex omnibus integro anno viginti non comedisse.

Cum P. Stephanus Pragam iturus esset, ostendit magnum saccum et longum P. Theodoro¹⁴, monens aliquoties, ne illum saccum omnino in nulla necessitate attingeret. Iam ille saccus evanuit. Et quando admonetur, ridet et respondet, non fuisse ibi pecunias. Sed P. Thomas Thoralba et P. Ioannes Procurator¹⁵, volunt ex rationibus ostendere, antequam Pragam iret, habuisse P. Stephanum mille et septingentos, vel quingentos circiter taleros. Quaeritur iam, ubi sint?

Exercuit aliquando mercaturas in croco magna copia¹⁶, et habuit equos triginta septem. Omnia vero in magnum damnum collegii cesserunt.

Quando loquitur P. Stephanus, loquitur per Nos. Et quando aliquid externis nunciat, vocat se praepositum turoensem.

Gloriatus est, quamdiu fuit Pragae, suo beneficio fratres comedisse semellas. Quid autem egerit Pragae, non retulit, nisi quod alias imagines distribueret turocensibus fratribus.

Turoci fere omnes eunt attoniti, quasi grex sine pastore. Confusio magna est in officiis domesticis, pro domo nulla provisio est. Nemo ex omnibus habet caligas bonas vel integras. Ex tela nihil omnino habent in provisione. P. Stephanus autem ex subtili tela habet industria ampla, et vestes, ut nihil desit.

In itinere ad quandam honestum virum in curru sedentem, quia non cessit illi ex semita curruum, in mediis campis [69r] dixit: Cuius vaccae tu es vitulus porce? Respondit alter: Quid dicit Vestra Dominatio? Tunc iterum repetivit contumeliam.

In hospitio verbis contumeliosis contendit cum hospite nolens solvere, quantum debebat. Tunc dixit hospes, se nec illum nec alios deinceps recepturum ex nostris. Quare socius, P. Ioannes¹⁷ clam satisfecit hospiti in solutione.

P. Stephanus habet nomen gloriosi et vani hominis. Verbi gratia, de suis equis ultra trinty, de bombardis etiam inauratis, quas tamen non habuit. Et quod in duabus horis duos tentoria militaria ex tela per quatuor sartores possit conficere; ad quod Praepositus Posoniensis¹⁸ caepit fistulare tanquam mendacium. Et statim P. Stephano supra ianuuam scriptum est, hic homo vanitates loquitur.

¹¹ De Stephano Illésházy, comite cf. *ib.* p. 44 et passim.

¹² Stephanus Mathisy, ep. vac. annis 1589-1594; v. GULIK-EUBEL III 345; cf. MAH I-II 461 et passim.

¹³ A. Monoszlay; v. supra, adn. 6.

¹⁴ Th. Busaeus S.I.; v. supra, adn. 7.

¹⁵ De Thoma de Torralba (1554c-1595), hispano, et Ioanne Zanitio (1561c-1607), croata cf. *Cat. Prov. Austr.* I 800 et 824.

¹⁶ Omnis species negotiationis severe prohibetur sociis; cf. supra, mon. 29 § 9 et adn. 6.

¹⁷ I. Zanitius S.I.; v. supra, adn. 15.

¹⁸ A. Monoszlay; v. supra, adn. 6.

Posonii apud parochum reliquit magnum tapetem turcaeum et unum calicem, prohibens, ne ulli nisi sibi restitueret; et adhuc ibi est. Sed Procurator secum auferet Turocium.

In hypocausto suo Turocii multo tempore secum habuit fratrem suum, et saepe cum illo se occlusit numerans pecunias. Et plus illi fudit, quam patribus et fratribus. Et cum P. Thomas Thoralba diceret, non esse bonum, ut semper externus adesset propter aliquando res secretas, de quibus loqui necessum est; respondit, ita oportet, ut attendas tibi, quid loquaris. Eundem fratrem invenimus occlusum in hypocausto, et etim ibi dormientem, relicum custodem rerum suarum a P. Stephano.

Franciscus de la Fonte¹⁹ dicit, se multos aureos consuisse P. Stephano in varios cingulos, quando ivit Pragam.

P. Stephanus superiori autumno curavit Scelliae quandam per officialem baculis cedim more hungarico, cum gravi laesione valetudinis; quod diceret illum sibi in navi nescio quomodo restitisse. [69v]

Quando aedificarunt Turocii collegium, mirabilia referunt, quod subditi fuerint afflicti nimis laboribus; ita ut manus in caelum contra nos levarent.

Pro octo alumnis vel convictoribus²⁰ alit ultra viginti, et multos ex illis vestit, cum tamen pars maxima sit ex ingeniosis omnino stupidis et inutilibus.

Quando loquitur de P. Viceprovinciali, raro appellat P. Scherer, sed ordinarie solum Scherer. Et dixit aliquando, quis ille est? Unus concionator; et minatur se velle illum et similes egregie describere apud P. Nostrum Generalem. Et vocat hominem natum ad destructionem collegiorum. Et inter externos semper minatur cum Caesare.

Praepositus Posoniensis dixit, P. Stephanum vixisse in comitiis splendide et non iesuítico more²¹.

Portat ex collo horologium cum rotulis inauratum, cui insculpta est turpissima imago Veneris. Admonitus a P. Ioanne Zanicio, quare hoc faceret, respondit de imagine Veneris: Quendam externum curasse pro sua amasia sponsa, et postea sibi donasse.

Turocii est frater transylvanus Casparus²², qui admonuit illum in ultimo discessu Pragam, ut rebus suis consuleret melius; alioqui gentem hungaricam magna affecturum ignominia. Et, cum esset primus rector hungaricus, timendum, ne istis moribus deponeretur ab officio. Post reversionem interrogavit fratrem illum, quid interim de se cogitasset? Respondit ille, certe nihil boni; putabam omnino, quod aufugissetis cum pecunia. Et notandum est, eundem fratrem, cum abesset P. Stephanus et Pragae moraretur, vidisse per insomnium illum indutum estomide rubra, cardinalitia vel archiepiscopali; et tunc dixisse patribus turociensibus: Ego credo, quod iste homo talia tractet Pragae de rubra cappa. Et cum nos ibi essemus, adiecit, veniet utinam Superior, aperiam os meum, et clamabo in coelum, ut exaudiar. [70r]

Discedens Praga, accepit mutuo centum taleros a convictu, et scimus, cuidam domino Pragae donasse illum viginti quinque ducatos.

Et iudicium commune est, vel largitionibus hinc inde factis pecuniam consumpsisse, vel clam repositam tenere bonam summam.

¹⁹ De Fr. de la Fuente S.I. (1541c-1611), hispano cf. *Cat. Prov. Austr.* I 714.

²⁰ Iuxta voluntatem fundatoris collegium ex proventibus praepositurae certum numerum iuvenum, ad sacerdotium praeparandorum alere tenebatur; cf. MAH II 920.

²¹ Rector collegii thurocensis, cum fuisset etiam praepositus, ius habebat interesse comitiis regni; cf. MAH III 639.

²² G. Albensis (Dósa) S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 617.

Cum esset in sede ad iudicia et de adventu nostrorum intelligeret, dixit se timere, ne Pater Scherer adesset; addubitans, utrum deberet domum redire, quia literas et scripta haberet, quae nollet omnino videre P. Scherer.

Cum videtur etiam valere, manet in lecto ad septimam horam. Alias, si habeat aegrius, ad octavam vel nonam. Et ait se non posse valere, nisi hinc inde vagetur; non posse esse in istis sordibus domi, debere versari in aulis episcoporum et Caesaris.

II

Relatio cuiusdam Patris (Ludovici²³, qui in missione est)

Magister postarum italus retulit mihi, se audivisse a comite Revagio²⁴, nullam aliam ob causam comitem S. Georgium expugnandum suscepisse²⁵, nisi propter P. Cassovium, qui verbis certando cum Comite, ei dixerat, se tantum posse in colligendo militum numero, quantum Comes. Qui hoc auditio, videbo – inquit – utrum tantum praestabit, quantum ego. Patri Stephano vires verbis non responderunt, interim S. Georgius apud haereticos perit.

Iusserat mihi, ut dominis et magnificis, cum quibus in missionibus vursor, se usque ad mortem fore rectorem, et a nullo pendere dicerem; insuper, ut nullum praeter eum domini nomine vocarem.

Item dixerat mihi ut, quando a P. Provinciali essem quaerendus circa bonorum gubernationem, persuaderem eidem Provinciali, nullo modo ista bona posse teneri, nisi illi fiat perpetuus rector; [70v] et hoc mediante Imperatore, a quo confirmetur; ne – inquit – sit in potestate P. Generalis constituere aliquando germanum, aliquando italum, aliquando hispanum rectorem.

A tribus annis non patuit mihi liber ad eum aditus, ut difficultates missionum ei exponerem, aliquod accipiendo remedium. Ab externis audivi, et non sine scandalo, dum in itinere est, nullis pecuniis parcere, ut meliora quaeque pro cibo et potu habeat. In itinere, quando occurrit aliquis casus, non modo verbis, verum verberibus tractat servos externos.

Quod ei commiserat P. Provincialis, me praesente, nihil exequutum est; et cum ei semel obiecssem, negabat.

Ita de se alte cogitat, ut nulli episcoporum caedat.

Subditi nunquam, ut aiunt, tam magnam pecuniae summam et reliqua dederunt, sicut hisce annis; tamen nunquam pauperiores fuerunt nostri in hoc collegio. Et huius causa est, quia unus pro omnibus delicate vivendo omnia consumit.

Ego propter Deum per tres annos non potui obtinere ab eo plura, quam unum par calceorum, vestem nullam, caligas nullas.

Fratrem externum ita superbe in vestitu et victu tenet, ac si essent Societatis bona ipsius haereditaria. Plus reponit in eo solo curando, quam in multos Societatis fratres.

²³ L. Lucari S.I. (1561-1621), dalmata; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 723.

²⁴ Franciscus Révay, comes; cf. supra, adn. 8.

²⁵ De aggressione et occupatione templi S. Georgii cf. MAH III 661.

Vix audivi eum aliquando exhortantem patres et fratres, ut incumberent in salutem animarum. Quare nullus zelus animarum, devotio nulla videtur in hoc loco, et per consequens nulla benedictio. Quamobrem, si V. R. vult, ut sit hic Domini benedictio, curet primo, ut iussa P. Provincialis exequantur. - 2º ut Superior non sit partialis sicut iste, qui quicquid est boni in domo, apud se clausum tenet, et nulli fratrum fudit. - 3º ut non quaerat dominari, sed Deo servire, contemnendo praesentes commoditates, quas ex istis bonis potest habere. [71r]

III

Puncta ex missione P. Ioannis Nicolai

1. Patentes sibi ostensas dissimulavit, eas quippiam continere, quod ipsum P. Ioannis Nicolao subiiceret.
2. Cum iretur ad caenam et P. Ioannes primum locum occuparet, tunc se animadvertisse, ipsum praetendere autoritatem, quam negabat.
3. Iterum ostensae sunt patentes, et clarissimi ipsi demonstratum, quod P. Ioannes in totum collegium et superiorem ipsum habere autoritatem.
4. Respondit, Patrem Scherer hanc autoritatem non habere alium subdelegandi, et novum ac inusitatum in Societate. Immo ipsius patentes continere battologiam.
5. Petita sunt rationes ab ipso, ut iuberet procuratori facere rationes. Respondit: Patri dicatis, quod non habebit rationes, etiamsi ipse P. Scherer adisset, quia quaedam sunt v. gr. expensa in varias res, in quibus non fero patrem Scherer iudicem, et quarum solum P. Provincialis conscientia est. Item, non teneor reddere rationes, nisi post annum elapsum ab ultima visitatione.
6. Nomine P. Ioannis missi sunt confessarius et monitor, ut declararet, num ipsum vellet pro superiore agnoscere. Respondit, se non agnoscere; si velit quippiam ordinare, se non prohibitum. Verum visurum, quidnam velit mutare. Et si Pater Scherer esset hic, se nullius personae mutationem pati velle; quod non possit mutare.
7. Remisit se ad literas P. Provincialis, per quas probat, se licite hinc inde prosectum. Egit tandem cum P. Ioanne Nicolao privatim, sed eadem fuit resolutio negativa.
8. Quatuor ex sacerdotibus, quibus patentes P. Provincialis ostensae fuerant, missi sunt rursus ad Rectorem, ut testarentur se illas vidisse et agnoscisse, haec omnia ex iusu non solum Provincialis, sed etiam Generalis fieri; atque idcirco ad obedientiam eum obligari. Respondit, non dico vos mentiri, sed non teneor vobis credere. [71v].
9. Prohibuit, ne iterum veniremus, quia ista acta, nugas, faeces, sordes, bagatellas appellabat. Et nunciavit, ut cito se expeditat P. Nicolaus, et non sit amplius illi molestus.
10. Negavit se iturum ad mensam, ne cum P. Ioanne concurreret in competencia primi loci; quod non sit illi cessurus, quod et fecit.
11. Cum peteretur solutio aurigae et viaticum, respondit, primo, se nullam pecuniam habere, et hoc certum esse. Si procurator aliquid habet, quod unum vel alterum velit dare florenum. - 2º Dicatis – inquit – P. Ioanni, quod, nisi socii personam respiceret, velut innocentem in hac actione, quod nec hoc in gratiam P. Ioannis velit facere. - 3º Quod Viennae dedit Procurator, scribat ad rationes provinciae. Quod debetur aurigae, qui conduxit, solvat; se, ait, non misisse pro illo.
12. Prohibuit P. Ministro, ne daret pro reditu carnes et victualia.

13. Urget discessum, prohibet quicquam peculiare in mensa dari, si diutius manserint. Omnibus denique consideratis, visum est omnium consilio et iudicio, expectandum esse et differenda omnia in adventum P. Provincialis. Haec ita se habere testor

Theodorus Busaeus monitor et consultor — Thomas de Turre Alba consultor
Ioannes Zanitius procurator — Florentinus Morus²⁶ collegii confessarius²⁷.

43

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. ASTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graecio 13 martii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172*, f. 82r-83v (prius 222 583 590); autographum.

SUMMARIUM: *Brevi in Hungariam proficiscetur propter casum P. Cassovii.*

Ecce Dei optimi beneficio et orationibus V. R. P. et charissimorum patrum huc die 10 huius mensis salvi et incolumes advenimus¹, non sine magnis difficultatibus. Iam hodie propero versus Hungariam, etiamsi necesse fuisset mihi aliquantulum quiescere. Sit nomen Domini benedictum.

Accepi informationem de Rectore thuroensi, qui noluit recipere P. Ioannem Nicolaum, missum a P. Viceprovinciali². Homo hypocrita non videtur dignus mundo, si vera

²⁶ Fl. Morus S.I. (1551c-1616), hibernus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 735-36.

²⁷ In folio (scheda parvula) manu Patris Scherer adnotatio: «Autographum istorum punctorum a nostris thurocensibus per Nicolaum missorum, misi nostro Patri Provinciali Graetium»; et *ib.* f. 73v idem Pater: «P. Cassovius putatur causam suam archiepiscopalem tractasse non tantum cum Nuncio, sed etiam cum Legato Veneto et intimis consiliariis Caesaris, ut patet ex literis, quas ipse net Praga in Hungariam scripsit; quas D. Praepositus Monoslai se vidisse et legisse dicit. Dominus Locumtenens dicitur cum aliquot episcopis iam super hac re consilium habuisse, et putant domini praelati Hungariae hoc totum ex instinctu Societatis fieri». Demum P. Scherer eadem de re die 4 martii sribens ad P. Generalem referebat: «Ad reliquam informationem de P. Stephano Cassovio, rectore thuroensi, quam ante octiduum ad R. P. V. Romam misi, oblitus fui addere, ipsum P. Cassovium solere literas superiorum ad inferiores et inferiorum literas ad superiores aperire ac legere; lectas postea prout placet reddere vel non reddere, mittere vel non mittere. Haec retulit ipsius consultor et monitor. Expectant nostri et externi, quid tandem futurum sit cum rectore isto, qui tam notabiliter, ne dicam enormiter peccavit et exorbitavit. Nihil adhuc scimus de adventu P. Provincialis. Omnis mora circa collegium illud periculosisima est» *Germ. 172*, f. 74r. — P. Generalis die 2 apr. respondebat Patri Scherer de casu Patris Cassovii; v. supra, in adn. 5.

P. Viller, provincialis nimis tardi, hoc est, die 16 iulii misit has relationes de P. Cassovio ad P. Generalem, una cum hac epistola: «Ecce ex variis relationibus et narrationibus tam nostrorum quam externorum mittimus gesta P. Stephani Cassovii, ut R. V. P. iis ad cautelam utatur, si opus fuerit; quia hic in Hungaria non reperitur; ex quo reformidamus, ne romanum suscipiat iter; vel certe et ad cardinalem Madrucium et Nuncium apostolicum Ratisponam, illicque agat et peragat quae incepit, ut sibi pollicetur. R. mus Nuncius apostolicus mihi propria manu scripsit, quod revera ambiverit archiepiscopatum, quodque sit plane amens et stultus; hocque multi alii dicunt. Omnes in Hungaria praelati, episcopi et alii, tam magnates, quam ecclesiastici habent hominem illum exosum, sicque spero non nobis esse reformidandum» *Germ. 172*, f. 302-03.

¹ P. Viller adfuit Romae congregationi generali quintae, a die 3 nov. 1593 ad 18 ian. 1594 celebratae.

² Vide ep. P. Scherer diei 26 febr., supra, mon. 42.

sunt, quae scribuntur. Timeo, ne non me recipiat, sitque peior Driotrepse³. Deus, ut spero. aderit mihi. Accipio mecum ad hoc P. Vivarium⁴, ita P. Magius⁵ iudicavit. Nunquam cogitassem in homine Societatis posse esse tantam fictionem et hypocrisim, qua fateor me esse delusum⁶. Sed Deus non est falsus, quem spero mihi adiutorem in hoc molesto itinere et difficulti negotio.

Non habemus ungaros pro rectore. P. Scherer et consultores putant P. Marcum⁷ non esse sufficientem, sed P. Ioannem Zanitium⁸, qui, etsi sit recens in Societate, putant esse idoneum, quia fuit canonicus in Hungaria, estque homo maturus et humilis, sciens iura hungarica. Deus inspiret, ut faciam quae sit eius voluntas.

P. Magius bene habet, et iam promulgavi visitatorem in hoc collegio, et viennensi Rectori scripsi.

44

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 2 aprilis 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 122r-23v (prius 160-61 523-24); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Propter inundationem non potuit in Hungariam proficisci.* — 2. *De duabus arcibus a Turca liberatis.*

1. Conatus sum difficillimis itineribus a Graecio, ubi reliqui P. Magium¹, transire et penetrare in Hungariam ad nostros², sed aquarum inundatione, quae adhuc perseverat, prohibitus fui. Postquam cum periculo non levi tentavi una cum P. Ioanne Vivario³ aquas

³ Cf. 3 loan. 9-10.

⁴ Ioannes Vivarius Aquensis S.I. (1550-1618), germanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 811.

⁵ Laurentius Maggio S.I., italus, visitator prov. Austr.; cf. *supra*, mon. 24 adn. 3 et *infra* passim.

⁶ En iudicium severum Patris I. Reynel, rect. coll. graec., qui die 14 martii 1594 haec referebat P. Generali: «P. Provincialis coactus est illico excurrere in Hungariam propter evidens illius collegii periculum in capite suo. Lamentatur quidem bonus P. Provincialis, se deceptum ab isto homine. Verum bonam partem nimiae suae facilitati poterit ascribere. Fecit rectorem sine consilio suorum consultorum, quorum nullus, ut puto, suasisset, quantoquidem vanus et elatus illius animus plerisque perspectum erat; nec ambitio quidem eiusdem officii occulta. Non audivit et sufficienter eos, qui notabiles defectus gloriosi illius hominis volebant referre. Satis etiam vidit, quam esset circa suam personam in victu et amictu exquisitus. Sed quia forte illi blandiri noverat, et saepius recenter equos procuraverat, reddidit illum in cernendis suis defectibus minus acutum. Plura aliquando exempla ad P. V. scripsi, in quibus levitas Provincialis obfuit. Quam etiamnum mihi in regimine collegii obesse sentio, quum fere omnes in promovenda disciplina (rigorem illi nimium vocant) ad P. Provinciale aspirant» *Germ. 172, f. 84-85.* — Idem etiam P. Generalis de hac re sentiebat; scribebat enim Patri Reynel die 2 apr. 1594: «Erga P. Cassovium usi sumus hactenus cohortationibus, quibus sperabamus fore, ut suavius corrigeretur. Sed res eo tandem pervenit, ut liberandum ab officio statuerimus; quod iam diu fortasse utilius fuisset. Veremur enim, ne boni Patris Provincialis facilitas, nimium ei concesserit. Et certe in quibusdam aliis non obscurus fuit bonitatis excessus, quanquam in iis ipsis nota erat bona Patris voluntas et caritas. Cui, quoniam quies nunc etiam tribuenda est, quaerendusque successor, Deum oro, ut provinciae idoneum et utilem moderatorem substituat» *Austr.* I II 660-61.

⁷ M. Pitačić (Scisciensis) S.I., croata; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 753.

⁸ De I. Zanitio S.I. cf. *supa*, mon. 42 adn. 15.

¹ L. Maggio S.I., visitator provinciae Austriae; cf. *supra*, mon. 24 adn. 3.

² Iter suscepit, ut St. Cassovium, rect. coll. thuroc. ab officio deponeret; cf. *supra*, mon. 43.

³ De quo vide *ib.* adn. 4.

transire et non potui, reversus sum, adhibito etiam consilio R.mo Episcopo iauriensis⁴, cancellario et Praeposito Possoniensi⁵, amicis nostris; qui etiam sciverunt de ambitione Rectoris thuroensis, quem iudicabant potius vocandum ad me, quam ut irem ad illum. Ego tamen volui per me id efficere in loco, more nostrae Societatis, quod putabam suavius. Sed quoniam necessitate repulsus sum, reverti volui ad tempus Viennam. Ad me itaque Rectorem vocavi; qui, si non venerit, ad ipsum me conferam et plane illum deponam; quod omnes iudicant faciendum, etiam illi praelati. Intelligo, nihil esse pecuniarum; imo illum accipisse mutuo, ex quo magis doleo, quod non potuerim cito illuc proficisci. Sed forte Deus meliora ordinavit hac necessitate . . . [123r] . . .

2. His diebus duae arces acceptae sunt turcis; una versus Styriam Berenche⁶ dicta, inter Canisa et Zyghet⁷; altera Novo Grad⁸; quarum haec est magni momenti; interfuit Sere-nissimus Mathias⁹, cuius praesentia territi sunt et tradiderunt arcem; illam hungari Domini Nadasdy¹⁰ et Cyrius, comes¹¹ cum suis copiis fecerunt impetum in illas partes, et territi turcae tradiderunt. Iam post Pascha novae fient impressiones. Expectantur undique copiae, tum etiam italicae.

45

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 2 aprilis 1594 — Pragam

TEXTUS: Austr. I II 662-63 (*prius* 51); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: 1. P. Cassovius, rect. coll. thuroc. *quam primum ab officio privetur*. — 2. *Mittit re-sponsum D. Stephano Pethō dandum*. — 3. *Ut Christianus Francken iterum in Societatem admittatur, non expedire iudicat*.

1. Expectabamus in dies magno desiderio litteras R. Vae de reliquo itineris successu; quem speramus interim^a felicem fuisse, ipsumque incolumem cum sociis ad metam cum Dei gratia^b pervenisse¹. Quare non putavi diutius differenda quaedam, quae^c occurrerant R. Vae commendanda circa provinciae visitationem. Ac primum illud, quod nunc quidem praecipue videtur urgere, ut quamprimum liberetur rector turocensis. Valde nobis dispi-

^a interim *sup.* / ^b cum Dei gratia *sup.* / ^c quae *del.* ex variis litteris

⁴ Ioannes Kuthassy (ob. 1605), episc. iaurien. (1592-1598); cf. GULIK-EUBEL III 232.

⁵ Andreas Monoszlay; cf. *supra*, mon. 14 adn. 1.

⁶ Berencze; cf. Révai Lexikon III 198.

⁷ Nagykanizsa et Szigetvár.

⁸ Érsekujvár (Nove Zámky) hodie in Slovakia. Cf. etiam ISTVANFI 381-83.

⁹ Matthias, archidux Austriae; cf. *supra*, mon. 12 adn. 4.

¹⁰ Franciscus Nádasdy (1555-1604), comes; cf. NAGY VIII 19 et Révay Lexikon XIV 167.

¹¹ Georgius Zrinyi (1549-1603), comes; cf. NAGY XII 436 440; et MAH I 465 adn. 39; ZOVÁNYI, Egyh. Lexikon 709.

¹ De felici successu itineris P. Maggio, visitatoris, necnon aliorum, qui in eiusdem comitatu Roma re-versi sunt, cf. *supra*, mon. 43.

cuerant, quae accidisse dicuntur in P. Nicolai profectione². Quae ipsi sane non probabamus³, sed eo nunc maturius et [663] cautius agendum erit, ut omnia sine strepitu conficiantur. In quo facile pro sua prudentia videbit R. V., quid facto opus sit; nos vero libenter de totius rei exitu audiemus . . .

2. Mitto cum hic duarum epistolarum exempla. Una est liberi cuiusdam Baronis hungari, de quo querendum erit ex P. provinciali ut, cognitis eius titulis, addatur inscriptio litteris nostris, quibus ipsi respondemus⁴. Scribimus autem, gratum nobis fore, si quid in tam pia caussa iuvare^a ac promovere possumus. Caeterum expensuram R. V.am, quid pro hungarorum penuria, qua laboramus, et pro ratione instituti nostri praestare et quo modo^e licet. Quare considerandum hoc etiam erit cum P. Provinciali ut, quantum in nobis erit, animae illae omni cultura non destituentur . . .

3. Petebat etiam Christianus Francken iterum admitti^b; in eamque rem litteras miserat ante aliquot menses. Sed nullo modo id faciendum iudicamus; idque ipsi respondere oportebit, si ad R. V.am se convertet. Nam eius litteras rescribendas in praesentia non duximus . . .

^a iuvare ac sup. / ^e et quo modo sup.

46

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 2 aprilis 1594 — Graecium

TEXTUS: *Austr. I II 664 (prior 52); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De felici successu itineris in Austriam gaudet.* — 2. *Aliquis constituatur, qui interim collegio thuroc. praesit.* — 3. *De P. Dobokay in Transylvaniam mittendo.*

1. Scriptis iam litteris nostris binae redditae sunt a R. V.¹; ex quibus magna cum animi voluptate cognovimus, illam non solum secundo itineris successu ingressa esse provinciam, sed quod pariter optabamus, communis omnium plausu et alacritate susceptam . . .

2. Placet autem ante omnia prospectum fuisse illi negotio, quod ut in aliis litteris videbit², ante omnia commendatum esse cupiebamus. Et nunc scire in dies optamus, quemadmodum res P. Provinciali successerit. Qui quidem in iis, quas ad nos scripsit, significabat actum a se fuisse de successore P. Cassovii, sed non iudicamus necessarium, ut in certo aliquo renuntiando nunc laboremus. Satis erit, ut R. V. cum P. Provinciali aliisque dispiciat.

² De quo cf. ep. Patris Scherer, v. prov.; supra, mon. 42 et 43.

³ Vide responsa Patris Generalis Patri Scherer data (5 martii et 2 aprilis); supra, mon. 37 adn. 6 et mon. 42 adn. 5.

⁴ Vide ep. Patris Generalis (2 apr. 1594); supra, mon. 35 adn. 3.

⁵ Cuius epistolam (13 sept. 1593) vide supra, mon. 26.

¹ Prima epistola, quae a P. Maggio, visitatore scripta et conservata, est diei 30 apr. 1594: quam inferius. mon. 51 — saltem ex parte — exscribimus.

² Vide supra, mon. 45.

cumque deligat, qui pro ratione temporis et rerum, quae acciderunt, aptissimus videbitur ad collegium interim gubernandum, dum de alio rectore deliberatur. Nec aliud occurrit R. V. ae litteris respondendum.

3. Addam hoc tamen: P. Alphonsus³, cum hic esset, egisse nobiscum diligenter, ut P. Alexandrum Dobokay, qui Scelliae concionatur, ipsi pro Transylvania concederemus⁴. Nolumus tunc illi certo promittere, donec aliquid amplius de missionis statu audiremus. Nunc vero sribit se coactum gravi de causa unum ex iis, quos secum habebat, alio amandare, et fortasse omnino dimittere⁵; ac plane^a sibi necessarium fore P. Alexandrum, ut in aula concionetur. Quamobrem, etsi verebar, ne difficile esset illum hoc tempore ab hungariorum abducere, cum rectorem etiam avocamus, spem tamen feci R. V. am illum, si fieri possit, vel^b Pragam, quo P. Alphonsus ipse redibat, statim missurum, vel in Transylvaniam, si hoc melius videretur⁶ . . .

^a plane sup. / ^b vel sup.

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 9 aprilis 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 133r-34v (prius 411 414); autographum.*

SUMMARIUM: *Brevi deponet P. Cassovium ab officio rectoris collegii Thurociensis.*

Quandoquidem ob inundatas aquas transire in Hungariam ad deponendum Rectorem¹ non potuerim, illum huc evocavi. Egi cum illo. Omnia fere vel negat vel dissimulat, etiam quae sunt apertissima. Confitetur se egisse cum Cardinali Madrucio², cum Nuncio Apostolico³, sed negat ambivisse archiepiscopatum. Et tamen est constans fama inter praelatos et magnates Hungariae adeo etiam, ut auriga, qui illum huc duxit, dicat suum dominum fore super omnes episcopos et sacerdotes Hungariae. Partim confitetur, partim negat; res est certa; et quia non loquitur vera Superiori interroganti, dignus omni poena. Interim confitetur et communicat cum scandalo. Constat etiam, non recepisse V. R. P. patentes⁴, de quibus illi testificati sunt quatuor sacerdotes, se vidisse V. R. Paternitatis voluntate.

³ A. Carrillo S.I., qui — missus a Principe Transylvaniae — mense octobri a. 1593 Romae fuerat; cf. VERESS II 85-86 et SZILAS, *Carrillo* . . . 48-56.

⁴ In scripto «Memoriale Transylvanae», a P. Carrillo Romae relicto, de P. Dobokay legitur: «Petitur pro Transylvania Pater Alexander Dobokay, qui nobilis transylvanus est, et nunc Scelliae concionatur» *Germ. 175*, f. 229; de quo cf. supra, mon. 37.

⁵ Agitur de dimittendo P. I. Mediomontano; cf. supra, mon. 39.

⁶ Vide responsum Patris Generalis, die 2 apr. 1594 Patri Carrillo datum ap. VERESS, *Epp. Carrillo*, II 94.

¹ De proposito deponendi P. Cassovium cf. supra, mon. 43.

² Ludovicus Madrutius (ob. 1600), tridentinus, cardinalis ab a. 1561; cf. GULIK-EUBEL III 43.

³ Caesar Speciano (ob. 1607), italus, episc. cremonensis, nunt. ap. Imp. annis 1592-97; cf. BIAUDET, *Nontiatures* . . . 166; MAH III 828.

⁴ Litterae patentes de depositione Patris Cassovii datae sunt die 22 ian. 1594; cf. supra, mon. 38 adn. 1.

tem et meam⁵; et tamen non recepit missos a P. Viceprovinciali. Insuper non salutat, nec salutavit rectorem huius collegii, P. Scherer, quem non plus facit, quam putidum canem; ita enim dixit ministro⁶, optimo viro; appellat Patrem Scherer tyrannum, item exiturum ad saeculum ante annum elapsum, esse stupidum et similia probra et contumelias iacit in illum. Haec habentur certa, et tamen, ut omnia caetera, negat. Perfictae frontis et cauteriae conscientiae, homo superbissimus. Ita enim in tota Hungaria appellatur. Et quia foetet, secundum voluntatem V. R. P., hodie vel cras deponam ab officio. Iam misi in Hungariam, ut promulgetur P. Ioannes Zanitius⁷ superior, qui rem geret quounque V. R. P. de alio constituet, postquam audiet P. Visitatorem⁸; quem in hac causa expectassem, si periculum non vidi sem in mora propter hominis superbi factionem⁹ . . .

48

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 23 aprilis 1594 — Viennam

TEXTUS: *Epp. NN 2, f. 26-27; conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Collegium viennense provideat de sustentatione Patris Leleszi in collegio patavino degentis.*

La R. V. si ricorderà che quando facessimo venire a Padova il P. Lelesio¹, dicesimo che quel collegio non ne doveva patire, ma che il collegio di Vienna dovesse contribuire, come quello che per questo padre haveva havuto buona summa di denari². Però ci pare conveniente che la R. V. adesso ordini che si mandino a Padova denari, acciò tanto più comodamente sia provisto; se bene non se gli manca di cosa alcuna con molta carità, né doverà ciò parere [27r] al collegio di Vienna [ingiusto], poiché il Signor Prencipe di Transilvania diede questi denari per aiuto del Padre. Con che etc.³

⁵ De quo cf. supra, mon. 42 III n. 8.

⁶ Ministri officio fungebatur a. 1594 in collegio viennensi Georgius Sprenger (1560c-1595), saxo; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 529 et 788.

⁷ De quo cf. supra, mon. 42 adn. 15.

⁸ Laurentius Maggio S.I.; cf. supra, mon. 24 adn. 3 et passim.

⁹ Responsum Patris Generalis (30 apr. 1594): «Etsi vix erat, quod R. V. ae litteris responderem, quas ab ea Graetio, ante hungaricam profectionem, et Vienna proxime accepi, hoc tamen significandum putavi, eas ad nos pervenisse, gratumque fuisse, quod P. Cassovium isthuc evocavit, ut eum liberaret ab officio. Quod quidem iam diu factum oportuit, et nunc expectamus, quomodo res tota successerit. Caetera, quae ad collegii huius statum pertinent, omnia dispiciet P. Visitator, et remedium efficax atque ita firmum apponet, ut prosit ei in posterum» *Austr.* I II 664.

¹ Vide epistolam Patris Generalis, diei 28 aug. 1593, ad P. Leleszi, qua permittebat, ut recuperandae salutis gratia in Italiam se conferret; supr mon. 25.

² A Sigismundo Báthory, princ. Transylv., accipiebat 200 talleros aureos annuos, vitae durante, pro suis necessitatibus; cf. MAH III 535.

³ P. Generalis respondens P. Bernardino Confalonieri, rectori collegii patavini, die 16 oct. 1593, scribebat: «Si è ricevuta la lettera di V. R. intorno alle cose del P. Lelesio, et se ne scriverà da noi a Vienna. Fra tanto s'habbia buona cura di lui, che di nuovo la raccomando, perché o da quella parte o da altra faremo che colesto collegio non ne resti aggravato, et confidendo che V. R. non sia per mancargli d'ogni solita et neces-

P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 28 aprilis 1594 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 99-101.*

SUMMARIUM: 1. *De successu negotiorum sibi commissorum.* — 2. *Patrem Medimontanum sine mora dimittet.* — 3. *Petit Patrem Sulyok mitti in Transylvaniam in substitutione Patris Dobokay, quem obtinere non potuit.*

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 28 aprilis 1594 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 101-02.*

SUMMARIUM: *Ioannem Bodoni, Romam proficiscentem commendat.*

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 30 aprilis 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 172r-v (prius 164 530); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Patri Carrillo suasit, ut finem legationum faciat.* — 2. *Non potuit illi dare Patrem Dobokay.* — 3. *Petit litteras Nuntii de negotio Patris Cassovii.* — 4. *De bello turcico.*

saria carità» *Ven.* 4, f. 30r. — Et die 23 apr. iterum : «Scrivo al P. Maggio per le spese del P. Lelesio, ne credo vi sarà difficoltà per contribuir a quelle» *Ib.*, f. 47. — P. Maggio autem hunc in modum respondebat, die 14 maii, Patri Generali: «Nunc mihi redditur V. P. literae 23 aprilis datae de negotio P. Lelesio; quod mihi curae erit, prout et caritas et iustitia postulat» *Germ.* 172, f. 197r; et iterum die 18 iun.: «Circa negotium P. Lelesio ordinavi, ut quotannis, incipiendo a principio praesentis 1594, hoc collegium pendat 200 taleros illi collegio, ubi patrem esse contigerit, donec deposita pecunia exhauriatur. Sed vix tam cito poterit inchoari, consumpta iam pridem deposita pecunia, et sic satis obaerato collegio» *Ibidem*, f. 236. — Etiam in *Memoriali*, die 26 sept. 1594 a P. Visitatore P. Rectori collegii viennensi relicto, legimus: «Collegio, in quo P. Lelesium habitare contigerit, collegium viennense quotannis numerabit pro ipsis aegrotantis et sociorum illi ministrantium sustentatione ducentos taleros, ex ea 1200 aureorum hungaricorum summa, quam ipse P. Lelesius, cum ex Transylvania venisset, in collegio depositum, donec tota restituatur. Et haec persolutio currere incipiat a calendis ianuarii huius anni 1594» ARSI, *Fondo Ges. 1651*, fasc. 7, doc. 22; autographum.

. . . 1. Nunc id tantum scribendum occurrit, P. Alphonsum¹, cum hic per diem nobiscum quievisset, heri ad stationem suam discessisse. Faxit Dominus, ut sit finis istarum profectionum; quemadmodum hortatus sum, ut curet; quandoquidem negotia per eum tractata eo perducta sunt, ut eius opera deinceps egere non videantur; quod et ipse fatetur².

2. P. Dobokay non potuit illi concedi³; est enim ille in castrensi missione, a qua iam sine gravi incommodo et offensione revocari non potest. Quod ipse intelligens, a petitione destitut et contentus abiit. interim P. Sulioch⁴ veniet, et providebitur.

3. Si fieri posset, ut V. P. ad me mitteret saltem exemplum utriusque epistolae Nuntii de cassoviano negotio⁵, pergratum mihi foret; nec evulgabo, sed eo considerate utar⁶.

4. In hisce partibus omnia sunt plena militibus, qui ad bellum contra turcas proficiuntur, et loca nostra, per quae transeunt, non optime tractant. Fortunatum tamen huius expeditionis eventum speramus . . .

52

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. ASTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 7 maii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 190r-v (prior 166 379); autographum.*

SUMMARIUM: *Ut Ioannes Bodoni recipiatur inter convictores Seminarii Romani. — 2. Matthias archidux, in castris hungaricis, petit ut P. Brassicanus sibi concedatur.*

1. Ante paucos dies discessit hinc Romam adolescens quidam transylvanus¹, frater illius D. Stephani Bodoni, qui a suo Principe ad Summum Pontificem missus Romani Collegii hospes fuit, et iam est supremus sui Principis cubicularius, eique percharus. Hic adolescens convictor noster hic fuit et, ut audivi, in convictu non male se gessit, a nostris vero non bene tractatus fuit. Cumque ille Romam proficisci decrevisset, ut in Seminarii conturbernio conviveret, fui requisitus, ut eum V. P. commendarem. Ego vero, et si non ignoro illius convictus difficultatem, quia tamen ille omnino profecturus erat, non potui hoc meum officium potentibus negare, cum propter fratrem, cuius ratio habenda est, tum propter ipsum adolescentem nobilem, ut aliquo modo praeterita sarciantur. Peto ergo a V. P. etiam atque etiam, ut eum amanter et officiose complectetur.

¹ P. Carrillo, Praga, confectis omnibus cum imperialibus negotiis de confoederatione principum christianorum contra turcas, die 24 apr. profectus est; cf. VERESS. *Epp. Carrillo* II 99.

² Cf. eius declarationem ibidem.

³ De P. Dobokay Transylvaniae concedendo cf. supra, mon. 46 § 3.

⁴ Cf. VERESS. *Epp. Carrillo* II 99.

⁵ Caesar Speciano, nunt. ap.; cf. supra, mon. 47 adn. 3.

⁶ Utrum accepit, nescimus.

¹ Ioannes Bodoni; vide litteras commendatitias Patris Carrillo ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 101-02.

2. Ser. mus Matthias², qui Strigonium iam obsidere dicitur, P. Hieronimum Brassicanum³, qui illi concionari solet Viennae, postulavit ad se in castra mitti, ut eodem munere ibi apud ipsum fungatur. Itaque post biduum proficiscitur cum socio. Missio quidem plena periculi est, cum spe tamen non modici fructus coniuncta . . .

53

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 14 maii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 198r-99v (prius 167 535-36); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Cassovius, rector coll. thuroc. depositus, sacrilege furatus est.* — 2. *De PP. Brassicano et Dobokay, qui in castris hungarorum concionantur.*

. . . 1. Iam in P. Stephano Cassovio laboratur qui, meo iudicio, homo nefarius fuit, dignus omni cruce¹. Si diutius durasset in illo loco, omnia expilasset. Iam meditabatur sacra vasa vendere, postquam iam plurima sacrilege abripuisse; quorum partem apud illum invenimus, et suspicamur adhuc maiora illum in occulto habere. 200 hungaricos ducatos habebat in cingulis duobus tibiarum: Dicitur habere adhuc unum cingulum corporis, quod continebit, secundum meum iudicium, ad 500 vel 600 ducatos. Et tamen non pudet illum splendide mentiri.

Credo quod ultra 1500 ducatos partim sacrilege furatus sit, partim turpiter abliguriverrit. Et ideo cum essem isthic², dicebam V. R. P. et P. Tyrio³, me reformidare, ne pecunias, quas suspicabar esse in loco illo, expilaret. Quod et factus est, quia nihil plane discedens reliquit. Et tamen conatur reddere rationes quasdam, quae in singulis lineis mendacia continent. Iam ab uno fere mense nec confitetur nec celebrat, quia cum confessariis convenire non potest. Nec mirum, quia cum res sacras retineat, cum ambiverit et negat, cum simoniaaco egisse putem, cum nullum sensum habeat suae vocationis, cum hypocrita vixerit, quomodo fieri potest, ut conscientia hominem non discruciet. Ille conatur agere cum V. R. P.⁴ et cum Summo Pontifice. Caveat sibi V. R. P., quia profecto ab hoc homine quivis etiam prudentissimus decipi potest; ut bene animadvertis P. [198v] Visitator, qui, si cum illo sensim et prudenter non egisset, habuisset, quod ageret. Sed res nondum est finita; finem enim multum reformido. Haec paucis volvi insinuare, etiamsi P. Visitator abundantius V. R. P. informare potest . . .

² De Matthia archiduce cf. supra, mon. 12 adn. 4.

³ De H. Brassicano S.I., saxone cf. supra, mon. 42 adn. 2.

¹ P. Maggio, visitator, eodem tempore in una epistola secreta («Soli» signata) non minori severitate iudicat Cassovium: «Cum Cassovio hactenus laboratum et parum effectum est. Rationes administrationis incertae et male fundatae. Ille vero lubricus et testicosus, cui credi vix potest. Perstat in petenda dimissione et persequenda negociaione iampridem inchoata (de qua istuc scripsit Ne [Nuncius], si dimittatur; sin minus, dixit se ad Ex [Papam] velle scribere. Quare istuc advigilandum erit. Ego vero cunctator ero. Rogo autem, ut haec epistola statim igni tradatur» ARSI, *Fondo Ges. 1651*, fasc. 7, doc. 26; autographum.

² Romae, tempore congregationis generalis V; cf. *Synopsis historiae S.I.* 114.

³ Iacobus Tyrius S.I. (ob. 1597), scotus, assistens Germaniae (1592-1597); cf. SCADUTO: *Catalogo 148-49.*

⁴ Vide epistolam Cassovii, diei 21 maii, ad P. Generalem; inferius, mon. 55.

2. P. S. – Hieronymus Brassicanus⁵, qui antea Serenissimo Principi Mathiae hic concionabatur, est ab eodem vocatus ad castra; cui adiunctus est socius Simon frater⁶, qui fuit mecum Romae. Sed etiam alias, Pater Alexander Dobokai⁷ hungarus etiam missus est ad castra hungarorum. Iam valide obsidetur et oppugnatur Strigonium . . .

54

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Torda 20 maii 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 102-04.

SUMMARIUM: 1. Princeps plurimum exhilaratus his, quae a Patre acta sunt. — 2. Balthasaro Báthory concessit Patrem Merckler; Ioannem autem Mediomontanum dimisit. — 3. Populi excitati ad bellum contra Turcam.

55

P. STEPHANUS CASSOVIUS S.I.¹
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 1 maii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 210r-v (prius 537); autographum.*

SUMMARIUM: *Petit facultatem, ut Romam visitare possit.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Non dubito, quin V. R. P. melius novit, quid circa me geratur, quam ego ipse. Liberatus sum ab officio, quod habebam in Ungaria. Desideravi a puero videre Romam ob illa veterorum monumenta, quae tum isthic, tum in itinere non sine magna voluptate animi et spirituali fructu conspiciuntur. Egi de hac re cum R.P. Visitatore; significavit, se non esse alienum, sed voluit, ut a V. P. ego peterem. En peto quam possum obnixe et humiliiter, nec sine certa spe obtainendi; tum quia id mihi promissum fuit a Superiore prima commoditate. qua per negotia collegii licet; tum quia plane confido, V. am P. pro singulari sua charitate hanc mihi consolationem non denegaturum, primamque hanc meam petitionem exauditu-

⁵ De quo cf. supra, mon. 42 adn. 2.

⁶ Fortasse Simon Rest S. I., tridentinus; de quo cf. *Cat. Prov. Austr.* I 763.

⁷ De quo cf. supra, mon. 51 § 2.

¹ De eo cf. supra, mon. 3 adn. 9 et passim.

ram, habituramque rationem praesentis mei status. V. R. P.tis sanctis precibus me plurimum commendo. Viennae Austriae 21 maii 1594.

Admodum Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Stephanus Cassovius²

56

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 28 maii 1594 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 666 (prius 53); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *Frater D. Bodoni recipietur inter convictores Seminarii Romani.* — 2. *P. Sulyok perget studiis incumbe.* — 3. *De litteris Nuntii de P. Cassovio.*

Quod R. V. scripsit de fratre D Bodoni¹, merito factum est. Egimus iam cum P. Rectore Seminarii², et speramus, antequam veniat, locum illi inter convictores futurum . . .

2. P. Alphonsus petebat a nobis, ut P. Sulio recta mitteremus in Transylvaniam³. Verum id nobis expedire nullo modo videtur, cum is adhuc sit iuvenis et inexpertus; ac proinde minus illi missione aptus hoc tempore, et magis obnoxius periculis ac difficultatibus, quae solent incidere. Quare satius ducimus, ut absolutis nunc studiis⁴, perget tertium annum probationis, seque ad futuros labores praeiparet. Atque ut interim R. V. isthic perspiciat, num quis alias maturior^a mitti possit ad P. Alphonsum; quod vehementer orat; et deinceps magis erit necessarius, uno e sociis dimisso⁵ . . .

3. Litteras D. Nuntii de facto P. Cassovii quaerimus adhuc diligenter⁶. Nondum enim reperiri potuerunt, ut ad R. V. amittatur exemplum. Quod fiet, Deo dante, proxima occasione . . .

² En responsum Patris Generalis, diei 18 iunii eiusdem anni: «Vidi litteras R. V. ae, quibus petit, ut sibi Romanam venire liceat. Qua de re, cum praesentem isthic habeat P. Visitatorem, scribendum aliud non occurrit, quam ut cum eo, sicuti caepit, agere perget, et quod ille satius in Domino duxerit, studiose amplectatur, et obediat. Ego quidem non video necessariam causam ullam, cur subire nunc debeat hoc iter, ut melius omnino iudicem abstinere. Audiet tamen, ut dixi, P. Visitatorem. Interim eius precibus me commendo, Deumque oro vicissim, ut ei gratiam tribuat abundantem» *Austr. I II 668.* — Eodem die P. Generalis scribebat etiam Patri Visitatori: «Ut Cassovius Romanam veniat, nullo modo probamus. Petuit ille quidem hoc a nobis. Sed respondemus, ut stet R. V. ae iudicio, eique obtemperet. Itaque impediendum erit omni ratione hoc iter. Litteras vero nostras, si melius ita videbitur, ei reddi non erit necesse. Fortasse enim satis erit, ut intelligat me, quas dedit, accepisse et R. V. ae respondisse, non probari, ut veniat . . .»

¹ Vide ep. Patris Visitatoris, diei 7 maii, supra, mon. 52 § 2.

² Ioannes Paulus Navaroli S.I. (1547c-1597), romanus, rector Seminarii Romani annis 1590-97; cf. *Rom. 53*, ff. 151v 211v; *Hist. Soc.* 42, f. 11r. — De Seminario Romano cf. POLGÁR. *Bibliographie* II 389.

³ Vide epistolam Patris Carrillo, diei 28 apr., ad P. Generalem ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 99.

⁴ Franciscus Sulyok S.I. (1568-1602), hungarus transylvanus, qui annis 1586-1595 Romae studiis ecclesiasticis operam dabat; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 792 et MAH III 795.

⁵ I. Mediomontanus S.I.; cf. VERESS. *Epp. Carrillo* II 103.

⁶ De qua re vide supra, mon. 51 § 3.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 11 iunii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 172, f. 226r-v (prius 396-98); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De PP. Brassicano et Dobokay, qui in castris hungaricis versantur.* — 2. *Quis possit mitti auxilio Patris Carrillo, non videt.* — 3. *De Ioanne Bodoni inter convictores Seminarii Romani admisso.*

. . . 1. Brassicano bona instructio scripta data est, et socius adiunctus¹. Vereor, ne occasio castrorum et castrensum periculorum, quae plurima sunt, aliquid militaritatis illius vivacitati adglutinet. Alioquin satis habet, quod aget cum concionibus, vulneratis et aliis aegrotantibus; estque ipse vir bonus, nec minus obediens, quam vivax. Eadem instructio missa fuit ad P. Dobokai², qui solus in castris hungarorum ex necessitate adhuc versatur. De utroque ero sollicitus, et cum Turozium pervenero, curabo, ut huic de socio provideatur.

2. Ut P. Sulioik tertium istic annum peragat³, mihi bene probatur. Sed quis P. Carrillio dari possit, equidem non video. Summa enim eiusmodi operariorum penuria est. Turozii scrutabor. Si P. Dobokay in castris necessarius non esset, conarer, ut etiam cum incommodo illi daretur. Sed avocari non potest. Et huius belli eventu fere summa rerum continetur.

3. Pergratum est, adolescenti Bodonio locum in contubernio Seminarii paratum esse⁴
. . . [226v]

Sequenti hebdomada Turozium cogitamus, tum in Moraviam, inde rursus Viennam, si Dominus concederit . . .

D. STEPHANUS PETHÖ DE GERSE

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Ex arce Sztropkó 13 iunii 1594 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 29, f. 170r-71v (prius 398); originale.*

SUMMARIUM: *Iterum petit, ut duo patres, qui suorum subditorum in spiritualibus curam agant,mittantur.*

¹ Vide supra, mon. 52 § 2.

² Vide supra, mon. 53 § 2.

³ Vide supra, mon. 56 § 2.

⁴ Vide ib. § 1.

Admodum Reverende in Christo Pater, Pater nobis observande
Officiorum meorum debitam commendationem.

Decima die maii in castris sub arce Hatwan accepimus literas V. R. P.¹ Ex quibus cognovimus, quod negotium nostrum V. R. P. Patri Visitatori commiserit; sed nondum quippiam intelligere potimus, quae sit voluntas eius² de mittendis duobus patribus et uno fratre ad nos, qui hic Ztropkoviae iuvandae animarum salutis causa resideant. Quibus victimum, amictum et alia necessaria diligenter providebimus. Ideo V. R. iterum atque iterum rogamus et obtestamur, ut huic nostrae tam iustae petitioni opportuno remedio provideat. Pro tam pio facto a Deo opt. max. praemium, a nobis vero singularem actionem gratiarum est acceptura. Bonum responsum a V. R. expectamus; quam prospere valere cupimus.

In arce nostra Ztropko, 13 iunii anno 1594.

Stephanus Petheö de Gerse liber baro.

59

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 13 iunii 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 105.

SUMMARIUM: 1. Princeps constantissimus in exequendo consilio contra Turcam. — 2. Nondum accepit quemquam operarium pro Transylvania.

60

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 27 iunii 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 105-06.

SUMMARIUM: 1. Comitabitur Principem in castra se conferentem. — 2. De P. Sulyok et P. Mediomontano dimisso.

¹ Quas videsis supra, mon. 35.

² De responso, quod P. Visitator Domino Pethö dare intendebat, cf. supra, mon. 45 § 2.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Alba Iulia 11 iulii 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 107-08.
SUMMARIUM: 1. Princeps consensu regni scissit foedus cum Turca. — 2. Legati mittuntur ad Imperatorem ob novum foedus cum illo. — 3. Petit, ut mittatur P. Dobokay.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Sellia 15 iulii 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 172, f. 301r-v (prius 243 392); autographum.
SUMMARIUM: 1. Visitavit Varalliam et Selliam. — 2. Nescit, ubinam Cassovius sit. — 3. De petitio ne operariorum a D. Petheō facta.

Admodum Reverende Pater noster in Christo. Pax Christi.

1. Scribo haec pauca vel ex ipso itinere, ut V. P.tem salutem, et ne ipsa ob diuturnum meum silentium de nobis solicita sit. Fuimus Varalliae, nunc Selliae sumus; de quibus postea copiosius¹; nec enim iam fieri potest. Nunc id tantum habeat, hanc regionem vere Indianam esse, addo et Iaponiam. Vix credi potest, et tamen verum est. Varalliae accepi V. P.tis literas 18 iunii datas², quae mihi usui erunt. De successoribus, cum aliquid certi consecutus fuero, perscribam.

2. Ubi haereat Cassovius, plane ignoro. Ipse viderit, qui iam dudum foris est³.
 3. Mitto V. P.ti adiunctas illius Baronis hungari literas⁴, qui alias etiam scripserat. Urget ille perpetuam duorum e nostris residentiam; quod fieri non potest, nec debet. Locus eius, Stropkvia dictus, distat Varallia quatuor aut etiam quinque dierum spatio. Nos indigemus operariis pro nostris subditis; quibus vix sufficiemus. Et tamen non semel eo P. Leonardum Classovitum misimus⁵; et conabimur, ut iterum excurrat ad unum alterumve

¹ Vide eius epistolam, diei 16 aug., et relationem de visitato collegio thuroc. et residentiae selliensis; inferius, mon. 64.

² Quas videsis supra, mon. 55 adn. 2.

³ Litteras Domini Petheō ad P. Generalem v. supra, mon. 58.

⁴ De St. Cassovio v. ep. Patris Viller; infra, mon. 63.

⁵ De P. Classovitio cf. supra, mon. 16 adn. 4; deinde mon. 36 § 5.

mense, aut summum tres; non autem, ut illic semper sit⁶. Plura non possum. Cras versus Moraviam cogitamus. Unde copiosius et plenius scribam.

Commendo me orationibus V. P.tis et sanctis sacrificiis. Selliae 15 iulii 1594.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Laurentius Magius⁷.

63

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI LELESZI S.I.

Roma 30 iulii 1594 — Patavium

TEXTUS: *Austr. I II 670-71 (prius 55-56); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De peregrinatione lauretana.* — 2. *Nicolaus Bogáti bene se gerit.*

1. Gaudeo R. V.am tantum esse animi ac tantum etiam, ut confido, virium, ut iter lauetanum inire velit¹. Cupio sane, ipsi esse salutare, ut futurum etiam mihi spondeo cum divina gratia. Caeterum, quum video illam cogitare de medio augusto, quo tempore^a nimii adhuc calores fore videntur, submonere^b visum est, ne quid praecepit, ac tempus potius commodum expectet, si quid tum vel leviter timendum senserit. Affectae enim valetudini R. Vae omnia tuta quaerenda sunt. [671]

2. Nicolaus Bogati² hactenus, ut audio, bene se gerit, et pro officio erit^c autem in posterum nobis commendatior his litteris R. Vae³ et Principis, a quo alitur, gratia. Neque est, quod plura nunc addam, nisi quod R. Vae precibus et s. sacrificiis me commendo, eique vicissim secundam peregrinationem opto cum benedictione. Romae 30 iulii 94.

^a tempore sup. / ^b submonere del. illum / ^c erit del. ille; sup. autem.

⁶ Non multum post annis P. Generalis epistolam communem dedit ad Societatem, quibus ordinavit, ut huiusmodi residentiae imprimis in regnis septentrionalibus constituerentur; quae deinde optime successerunt; cf. *Cat. Prov. Austr. I 8*-9**.

⁷ Responsum Patris Generalis est diei 20 aug. 1594: «Spero R. V.am reducem ex Hungaria futuram Viennae, cum hae litterae pervenerint. Unde vicissim expectamus varallensis visitationis summam, cum ea consolatione, quam afflictis illius collegii rebus allatam non dubito . . . D. Baroni de Gerse nihil scribimus in praesenti. Eius enim litterae ad nostras respondebant; respondebatque, se nondum cognovisse, quid sentiat R. V., cui eius negotium commiseramus. Speramus autem contentum fore iis, quae ipsa constituet» *Austr. I II 672*.

¹ P. Leleszi, recuperandae salutis gratia, Patavii commorabatur; cf. supra, mon. 48.

² P. Carrillo epistola, diei primi maii 1593 commendavit Patri Generali N. Bogáthi; v. ap. VERESS. *Epp. Carrillo I 45.*

³ Quae tamen litterae Patris Leleszi non reperiuntur.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Olomucio 16 augusti 1594 — Romam

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 15, doc. 6; autographum.

SUMMARIUM: *Relatio de collegio thurociensi visitato*.

. . . De rebus nostris turocziensibus haec V. P. compendio habeat. Neque enim opus est longum sermonem texere in iis repetendis, quae istic non ignorantur¹. Bona illius praepositurae et ampla et magni momenti sunt, estque insignis et plena, secundum regni iura, iurisdictio. Sunt enim, praeter arcem Znyo bene munitam in preealto monte prope Varalliam sitam, duo oppida Varallia et Sellia, et 16 pagi, quorum 13 ad Varalliam, 3 ad Selliam pertinent. Lustravi ipsorum potiorem partem; alteram non potui, quia nimis aberat. Sed ab una discitur altera.

Omnia vero tam oppida, quam pagi plane rusticana et aperta sunt, nullus vel sepe cinctus, ut mos gentis est. Regio tamen satis amoena est et fera. Si bene administrentur, ultra 4000 talerorum, sine subditorum iniquo gravamine, communibus annis reddent. Qui proventus praediorum accessione multum praeterea augeri possunt.

Sed idoneis et industriis operariis opus est, quales paucissimos habemus. Quare tantae moli administrandae vix sufficiimus. Innumerae sunt molestiae, pericula non pauciora, quae dominii reverentiam consecuntur; quod in Cassovio satis, superque experti sumus, qui se ut dominum et praepositum, suae conditionis oblitus, exhibebat et male administravit². Is in Transylvaniam profectus esse dicitur. Porro arrendare, ut loquuntur, res plena offensionis est in eo regno, et cum maximo periculo, ut experientia docet³, consociata, cum in universum fidere externis hominibus minime tutum sit, et male cedat.

Huc accedit gravissimum onus, parrochiarum cura. Nam, praeter alias duas ab haereticis occupatas, quatuor in bonis nostris parrochias habemus, quibus de pastoribus provide tenemur. Et quoniam sacerdotes catholici ac caelibes vix reperiuntur, nostri parochiale onus sustinere compelluntur, saepe soli (iam socios habent), incommoidis pressi et multis periculis expositi.

Taceo infinitas litium occasiones, periculosum cum nobilibus agendi modum, penes quos est pro ratione potentia, adeo ut, qui per vim alterius bona occupat, possessione unius anni etiam praescribat. Quid autem hic iesuitae, quibus vim vi repellere non licet.

Perdifficilem item dominandi rationem, cum et regiminis benignitate nobilitas irritetur, qui subditos cum ipsius periculo (ut ipsa vociferatur) audaciores reddemus; et dominii severitate subditorum animi exulcentur, et ad clamorosas de suis dominis lamentationes concitentur, quod solum quiritandi ius miseris omni iure spoliatis et fere mancipiatis relictum esse videtur.

¹ Multa enim relata sunt ad P. Generalem annis praeteritis de praepositura thurociensi: cf. MAH III 185 225 873-79.

² De casu doloroso Stephani Cassovii cf. supra, mon. 38 et passim.

³ Haec via iam tentata fuit, sed male successit; cf. MAH III 679 708-09.

Ingentem vero hungaricorum iurum, mirabiliter mirabilium, et vastum chaos quis commemoret? Quae iurum moles hominem requirit in illis peritissimum, experientissimum, solertissimum, adeo et saepe non valde religiosum, nisi turpiter et ruinose hallucinari velit.

Quocirca, si de his bonis acquirendis nunc ageretur, omnino consulerem, ut nec oblata reciperentur. Quia tamen ea possidemus, non facile dimittenda puto⁴. Nam subditi saltem, quorum numerus magnus est, et catholici qui erant, conservantur; et ad mentis sanitatem, qui declinarunt (inter quos sellienses maiore ex parte, ac obstinatores sunt) subinde revocantur. [1v] Quare tam Selliae, quam Varalliae, convocatis locorum primoribus, praecipiendo praeceperimus, severis etiam adiectis poenis, ut a peregrinis religionibus sibi caveant, et nostras ecclesias statis diebus frequentent, haereticorum synagogas omnino devitent. Nec dubium, si bona ad aliorum manus devenissent, aut e nostris elaberentur, nihil de catholica religione reliquum est, haeresi ubique principante; et animis hominum in eam ob carnis libertatem propendentibus, et lupis circumquaque insidiantibus, atque (quod miserandam hanc calamitatem dolenter auget) speculatoribus ipsis hinc dormientibus, illinc ad perniciem sui gregis vigilantibus. Summa, ad atheismum omnia tendere videntur.

Fateri tamen oportet, nostros conatus fundationi hactenus (in quo multi nos carpunt) minime respondisse, cum in tam perdita India et profligata Japonia id illa velit, ut et subditis nostris operam damus, et ad alios etiam nostri labores deriventur, non solum in erudenda iuventute, sed etiam in bonis sacerdotibus subministrandis, qui parrochiis catholico ritu administrandis praeficiantur. Atque in hunc finem seminarium quoddam institutum quidem fuit, quod utique fructum suum in tempore dedisset, si cura illius habita fuisset. Verum quod hactenus infelicitate nobis cesserit, cassoviana fidelitas et prudentia⁵ effecerunt, cuius insanae superbaeque vanitates rem nostram universam perturbarunt. Quod si praesentis belli eventus nobis infaustus (ut non sine metu esse debemus, si praesertim, quod Deus avertat, obsesso Jaurino, Turca potiretur) accideret, nos quidem omnibus istis molestiis amissione bonorum liberaremur; sed de totius plane Hungariae regno actum foret. Et hae praeterea provinciae Austriae, Moraviae, Bohemiae, cum inferioribus Stiria, Carinthia, Carniola in summo discrimine versarentur, nec uspiam tuti esse possemus. Si vero (quod etiam non desperamus) melior fortuna sequatur, ratio certe ineunda erit, ut obligationi melius satisfiat. Est enim res plena invidiae et oblocutionibus exposita, praepositura tam pingui, in eo regno praecipua, multorum concupiscentiam solicitante, atque a magnis praelatis possideri solita, nunc iesuitas potiri, ut regno consultum sit, nec tamen extra bonorum terminos debitum speratumque fructum redundare.

Quod ad collegium attinet, Varalliae fixum est, et eius pars commoda elegantique habitatione exstructa; altera superest extruenda. Bonum templum, praeter oppidi parochiale, habet, quod proprium monasterii (claustrum vocant) fuit. Scholae apertae sunt usque ad humanitatem inclusive, quibus ad proximam studiorum renovationem rhetorica non tam nova addetur, quam intermissa restituetur. Qui scholas frequentant, ducenti plus minus numerantur, ut plurimum pauperes, disciplinae tamen studiosi et bene proficientes. In collegio regularis observantia, animorum coniunctio, fraterna charitas, Christi beneficio, satis viget; quod sane mirum est in eo collegio, quod multis perturbationibus saepe iactatum fuit, praesertim suo rectore Cassovio, qui vix ullam eius curam habebat. Superiore pe-

⁴ P. Generalis anno 1588, non obstantibus numerosis et gravibus difficultatibus, decrevit praeposituram non esse resignandam; cf. MAH III 238-41.

⁵ Alludit ad gubernandi modum scandalosum Cassovii, rectoris.

rito, maturo ac prudenti, quem quaerimus, ne cum reperimus, qui loco illi adaequatus sit, opus est. Nam qui iam praeest⁶, per modum provisionis, vir quidem bonus, pius ac religiosus est, hungaricorumque iurum sit satis peritus, et ab omnibus amat. Verum triennio tantum est in Societate, regimini non assuetus, et in oeconomicarum rerum praxi non multum versatus, nec tantae moli vertendae satis par, cum praesertim procuratorum quoque munus eum exercere oporteat. Curatum est, ut ille bene instrueretur, ac spero, operam non frustra in eo collocatam fuisse. Quae illi tradidi, ex adjuncto exemplo V. P. cognoscet⁷, quorum multitudinem magna^a ex parte minutam, et ad temporaneum memoriale pertinentem^a, ne miretur, cum novellum superiorem sic communiri oportuerit, et consultores cum superioribus omnia probarint, et^b ego noluerim ipsi quicquam ignotum esse^b.

Caeterum Varalliae collegium figere non convenit. Est enim locus valde rusticanus, angustus, semotus, ac veluti angularis, difficilis communicationis, periculosi accessus, a slavis habitatus, ad quos hungari suos mittere non dignantur; atque honestis [2r] pro iuventute hospitiis, multisque commodis ad honestam vitae sustentationem necessariis destitutus. Selliae multo commodius statuetur, cum oppidum, licet apertum, Varallia tamen et amplius et frequentius et civilius sit, et commodiore regione ad Vagum fluvium, in mediis hungarum, prope frequentia oppida situm, multis commodis abundans, nundinis celebre, facilius communicationis, securique accessus, atque (quod caput est) frequentiae confluentis iuventutis expositum et accommodatum. Etenim alium in Hungaria locum collegio querere, vel de illo extra Hungariam, illiusve in finibus erigendo, ne quidem cogitandum mihi^c esse videtur ob magnas difficultates et gravia incommoda, quae inde sequentur. Quare, si collegium excitandum sit, in nostris bonis illud excitari oportet, nec alibi quam Selliae. At unum se hic impedimentum obiicit gravissimum, quod Selliae Strigonio itinere unius tantum diei distat, et quidem expedito. Quandiu autem a turcis Strigonium possidetur, frequens iuventutis concursus Selliae tutus fore non videtur. Tam propinquaque enim collecta iuventus illis ad excurrendum incitamento erit, ut optatissimam praedam de improviso rapiant; quod illis in oppido plane aperto et nulla munitione firmato, ac proditionibus exposito, facillimum esset. Nec transitum Vagus impediret, ad quem superandum rationes illis non deerunt. Ergo cunctandum videtur, et praesentis belli eventus expectandus, quidque crastina dies ferat, observandum; tum demum consilium capiendum esse puto.

Interim V. P. non ignoret, omnes in illis partibus prae timore ac periculo hostilium excursionum fugam meditari, nostrosque per certum nuntium his diebus a nobis petiisse, quid sibi faciendum foret in hac communi omnium trepidatione; quibus responsum fuit, ut commune exemplum sequerentur, nihil negligentes, nihil item temere agentes. Tametsi spero, non fore opus, ut illi se loco moveant, aut arcem Znyo in repentina casu illis satis futuram.

Mitto cum his litteris vota quatuor e nostris, qui Varalliae formati sunt⁸ . . .

Olomutii 16 augusti 1594.

^a magna^a . . . pertinentem in marg. / ^b et ego . . . ignotum esse sup. / ^c mihi sup.

⁶ Ioannes Zanitius S.I.; vide *Cat. Prov. Austr.* I 824.

⁷ Vide ordinationes a P. Visitatori collegio thuroc. relicta, inferius, appendix huius mon.

⁸ Sunt P. Fl. Morus, hybernum, Fr. Gaspar Albensis, transylvanus, Fr. Michael Hochholtzer, germanus, et fortasse Fr. Ioannes Modler; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 617 692 733 735.

De gravissimis motibus in Transylvania cum summo Principis discriminé excitatis, et Dei benignitate sedatis, et de iterata P. Alphonsi ad Caesarem profectione nihil scribo, quia ipsum Vienna transeuntem scripsisse, non dubito⁹.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Laurentius Magius¹⁰

APPENDIX

ORDINATIONES P. LAURENTII MAGGIO, VISITATORIS PROVINCIAE AUSTRIAEC S.I.

Mense iulio 1594

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 12, doc. 2; fasc. sex foliis (325 × 210 mm.), numeris 1-6 signatis constans; autographum Patris Visitatoris cum nonnullis correctionibus, iuxta Patris Generalis annotationes factis. Primum folium desideratur. — 2. *Ibidem*, doc. 1; exemplum apographum coae-
vum, iuxta textum primum, ante correctiones factas exaratum; 4 foliis constans.

Pro collegio turociensi

1. Collegii clausura valde commendata sit, nec facile permittantur externi adolescentes ascendere ad nostrorum cubicula; multo vero minus cuiquam in cubiculo ministrare, nec confessiones externorum in cubiculo audiri.
2. Per oppidum nemo ex nostris vagari permittatur, praesertim solus; ac multo minus in oppidi domos ingredi, illicive bibere vel oblatos haustus admittere.
3. In hortum domesticum non admittantur foeminae, ut ulla in re illic occupentur; in vicinum autem hortum non nisi plures simul ad necessarios labores, et per communem ianuam magnam ac praesente milite; nec ullibi quispiam e nostris solus cum sola subsistat; et in universum omnis cum foeminis non necessaria confabulatio a nostris devitetur.
4. Casuum conferentiae bis, si fieri potest, aut semel saltem in hebdomada habeantur; quibus omnes nostri sacerdotes cum superiore intersint.
5. Nullus extra collegium dormire permittatur, nisi magna cogente necessitate; et tunc non solus ille sit, sed socium habeat secum aliquam e nostris.

⁹ Epistola Patris Carrillo, diei 18 aug., Ratisbona ad P. Generalem datam, v. ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 110-15.

¹⁰ Die 10 iulii Thurotio nonnulla scripsit etiam P. Neukircher, socius Patris Visitatoris, de collegio thuroc. visitato: «Adiiciam aliquid de hoc collegio thurociensi, quod laborat iam diu defectu personarum idonearum pro quibusdam officiis; praesertim vero rectoris; et hic ipse Superior minus facit, quod et ipse et alii intelligent alium expectari Superiorum. Videtur ergo expedire, ut habeat Superiorum confirmatum. Audivi P. Bartholomeum Villerium animo designatum pro huius collegii rectore: quem timerem non admodum profuturum huic loco; tum propter alia, tum quod libenter discurrat et iter faciat; tum quod se negotiis alienis a suo officio immisceat. In hoc autem loco aut etiam Selliae occurrerent illi occasiones plurimae; quas ipse etiam necessitates esse putaret, ut solet. Itaque esset bona ex parte nomine rector, et fratribus disciplinaeque et necessitatibus nostrorum non esset provisum satis. Et haereremus in iisdem difficultatibus, quas experti sumus sub rectoribus superiorum temporum» *Germ. 172*, f. 288ar-bv.

6. Curetur diligenter, ut melior et magis albus panis pinsetur, qualis etiam in oppido reperitur; et pistor, ut hoc praestare possit, laboribus ne gravetur.

7. Cum pulsatur ad orationem matutinam, examen, exhortationem, et quasvis alias occupationes spirituales, aliquot ictus ad ordinarium pulsum addantur. In abstinentia sextae feriae non pulsetur ad primum, sed tantum ad primam et secundam mensam pulsus detur, et quidem simplex, non duplicatus. In vespertina ieiunii collatione nec ad primum nec ad duas mensas pulsetur, quia unica tunc est mensa, sed unicus pulsus, non duplicatus detur.

8. Nostri fratres, qui quatuor minores suscepunt, coronulam in capite gestent.

9. Quilibet faciat suam orationem et examen in suo cubiculo, et non alibi sine facultate; et tunc nemo per collegium discurrat sine magna necessitate, aut cum quoquam colloquatur. Omnes autem, qui possunt, orare flexis genibus assuescant. Porro horae canonicae vel in cubiculo recitentur, vel certe extra loca distractionum et irreverentiae occasionibus exposita.

10. Superior et minister ne simul absint a collegio; et alteruter nostris semper adsit, quando recreationis causa extra collegium prandetur, et tunc nullus omnino externus illuc ducatur aut admittatur.

11. Ordinationes, quae a superioribus mittuntur, consultoribus quamprimum communicentur.

12. Sit aliquis, qui domesticorum famulorum curam habeat, et illos orandi atque examinandi conscientiam modum doceat; sed ne inter illos et nostros nimia sit familiaritas, tam isti vero domestici famuli, quam externi operarii, qui ex nostra culina vivunt^a, convenienter^b tractentur in cibo et potu; qui melior sit, quam qui modo dabatur.

13. Regulae domesticorum officiorum modo a superiore modo a ministro singulis mensibus cum ipsismet officialibus examinentur, et earum observatio curetur, iis subministratis, quae ad illorum observationem necessaria deprehensa esse fuerint.

14. Quando deerit consultationis materia, superior habeat cum suis consultoribus conferentiam super constitutiones et regulas, percurrendo primum regulas, ut videant, an aliquid in iis non sit in usu, et quomodo in usum deducendum sit; deinde Constitutiones ipsas ordine^c pro adipiscenda Instituti intelligentia^d, cavendo tamen, ne contra Institutum disputationes inducantur, et in dubiis ad Superiorem recurrendo.

15. In historia collegii, quam P. Classovius¹ iam conscribit, fiat deinceps progressus, secundum^e temporis successionem; et ne materia desit, cura colligendi, quae subinde contingunt, et^f in codicem referendi alicui demandetur. [1v]

16. Superior vix unquam a collegio longius abscedat, nisi eiusdem collegii necessitas, quae excusari non possit, eum compulerit; et tunc quam minimum fieri possit, absit, et socium aliquem e nostris semper secum ducat².

17. Quaecumque pertinent ad indumenta nostrorum, sive linea, sive lana, mature procurementur, ut et mature illis provideri possint; et materia bona coemantur, ac tela honestior, quam quae proxime empta fuit.

18. Erga pauperes et miserabiles personas vigeat charitas et misericordia, ordinata quidem, sed non restricta; nec diu permittatur expectare ante ianuam, maxime frigoris tempore.

^a vivunt *del.* communiter / ^b convenienter *m.* *Maggio* in marg. / ^c ordine *sup.* / ^d intelligentia *del.* communicando; *sup. m.* *Maggio* cavendo / ^e secundum *del.* spiritus; *sup. m.* *Maggio* temporis / ^f et *sup.*

¹ De L. Classovito S.I. cf. supra, mon. 16 adn. 4 et passim.

² Ob hunc defectum maxime inculpabatur Stephanus Cassovius, superior collegii; cf. supra, mon. 42, appendix.

19. Si contigerit Cassovium huc venire, nullo modo in collegium admittatur, et ab illius consuetudine omnino abstineatur. Quaedam vero illius⁸ philosophica scripta³, si pertierit, concedi poterunt.

20. Nulla recreatio nostrorum, sive omnium sive aliquorum, in praedio nostro Sanctae Crucis fiat; et si ad alium locum (qui convenientior praedio esse debet), omnes convenient hebdomadariae recreationis causa; non inde se subducere aut per montes vagari permittantur^h. [1r]

21. Consultores P. Superioris erunt: P. Theodorus Busaeus (qui eius etiam admonitor erit), P. Leonardus Classovitus, P. Thomas Torralba et P. Petrus Dionantius⁴. P. Superior vero ne parcus sit in consultando, et quoscunque patienter audiendo.

C i r c a t e m p l u m

22. Templi tectum, ubi opus est, quamprimum reparetur, ne pluvia testudinem destruat. Et lignei cancelli, qui sunt in sinistra chori parte post ingressum, protrahantur usque ad oppositum parietem, ut tam apertus superiorum et inferiorum mutuus aspectus impediaturⁱ.

23. Hostiae pro missa pulchriores fiant, et magis albae, et ex farina puri tritici; et in ciborio, ubi Venerabile Sacramentum asservatur, eidem corporale accommodatum substernatur. Et^j ante Venerabile Sacramentum lampas continue ardeat^j.

24. Nullo modo in posterum permittatur, ut in processione Corporis Christi, ullave alia, nostri fratres coadiutores albis et casulis induiti procedant. Magnam^k enim hoc habet indecentiam et plane intolerabile est^k.

25. Servetur rubrica, quae habet, ut singulis dominicis diebus non solum aqua, sed etiam sal, et non pro uno altero mense, benedicatur; et sacristanus vel quispiam alias dominicis diebus aquam recens benedictam per cubicula deferat.

26. Quandiu parochus in oppido non habebitur, puerperae in nostrum templum induci, et ex eodem Venerabile Sacramentum ad oppidi et vicinorum pagorum aegrotantes ea decentia, quae hic adhiberi poterit, oleum quoque infirmorum deferri poterunt^l.

27. In^m administranda Eucharistia precatiuncula: *Domine non sum dignus* dicatur tertio sicut primo et secundo, nullis aliis verbis additis; videlicet: *Domine Iesu Christe, non sum dignus etc.*; et in porrigenda Eucharistia non dicatur: *Corpus et Sanguis*, sed tantum *Corpus Domini nostri etc.*; et in ablutione, quam sacerdos post communionem sumit, ad vinum aqua etiam in abluendis ditis addatur^m.

C i r c a s c h o l a s

28. Ex discipulis humanitatis, quicunque idonei esse poterunt, diligenter praeparentur ad rhetoramicam; cuius schola ad proximam studiorum renovationem restituetur; in qua,

⁸ illius sup. / ^h [ab hinc sequimus textum primum] / ⁱ Et . . . impediatur solum in t1, et add. m. Maggio / ^j Et . . . ardeat solum in t1, et m. Maggio add. / ^k Magna . . . est solum in t1, et m. Maggio add. / ^l poterunt del. t2 Lignei cancelli . . . aspectus imperdiatur [text. v. sup., n. 22; qui text. in t2 est n. 27] / ^m In administranda . . . digitis addatur m. Maggio add. t1; in t2 desideratur.

³ Cassovius enim annis 1589-90 Graetii in universitate S.I. philosophiam profitebatur; v. *Cat. Prov. Aust. str. 1* 643.

⁴ De consultoribus cf. catalogum personarum collegii a. 1594 et 1595; supra, mon. 37 et infra, mon. 93.

cum aliquis progressus factus fuerit, instituatur aliqua lectio seu exercitatio de casibus conscientiae, ac de controversiis, quantum satis esse videbitur pro formandis futuris parrochis; quod P. Theodorus⁵ praestare poterit, sicut etiam se obtulit.

29. Singulis mensibus singulorum studiosorum chartulae examinentur, ut certo sciatur, an confessi fuerint⁶; et illorum in pietate profectus valde commendatus sit; et ut bene in catholica religione stabiliantur. Nec illi a suis lectionibus avocentur, ut in templo occupentur. Catechismo vero, cum in templo habetur, intersint maiores aequae ut minores; quibus aliquis e nostris adsit.

30. Cum studiosi castigandi sunt⁷, non id fiat super nudum, nec pars castiganda sit oculis intuentium obiecta. Abstineatur vero ab impetu, convitiis, colaphis, baculis; et castigatio moderata sit; nec ullus ab altero vel a seipso castigetur. [1v]

Circa oeconomiam et rerum temporalium administrationem

31. Ut oeconomiae diligentem curam haberi, et bonorum augmentum cum industria, tum amissorum recuperatione procurari oportet; ita cavendum est, ne lucrorum cupiditate mercantiles quaedam negotiations invehantur; quales sunt: emere equos ac revendere⁸, et id genus aliae, quae ad lucrum faciendum⁹ ineuntur. Memores enim esse debemus, nos huc missos esse non ad temporalium rerum, sed animarum lucra, ad quae caetera omnia exigenda sunt, studiose ac diligenter procuranda.

32. Subditi praeter communia iura et regni constitutiones ac privilegia, si quae illi habent autentica solideque fundata, nullo modo graventur laboribus aut exactionibus; et in illis regendas abstineatur a percussionibus, convitiis verbisque contumeliosis; et potius per iudicem loci, quam per nostros, siquid delinquent, puniantur iuxta leges provinciae, prius causa tota bene cognita, ne cui iniuria fiat. Et generatim ita illos in officio contineri oportet, ut tamen ad benignitatem potius, quam ad rigorem inclinandum sit, cum summum ius summa sit iniuria.

33. Oppidi huius et vicinorum pagorum subditi compellantur, etiam paenis propositis, ut dominicis et festis diebus ad templum veniant, et integro sacro, concionique intersint; et huius rei seria executio fiat, cum illi aequae iuste ad rem divinam, atque ad temporales labores cogi possint; et non solum haeretici ad suas synagogas, verum etiam catholici ad catholicas ecclesias suos subditos compellant. Ad processiones etiam, si quando fiant et *Rogatum* supplications prodeant more maiorum suorum.

34. Si ab educillatione cervisiae ac vini¹⁰ sine gravi damno¹¹ ac iurium nostrorum detimento abstinere non possimus, illud saltem omnino caveatur, ne educillatio in nostro cellario, aut ante cellarium fiat, propter multa inconvenientia, quae potitatio parere solet; sed si quis ex nostro cellario aliquid hauserit, illud secum domum asportet, et illic pro suo arbitratu bibat.

⁵ faciendum *del.* / ¹¹ invehuntur / ¹⁰ gravi damno ac add. ¹¹ m. Maggio

⁶ Theodorus Busaeus S.I.; cf. supra, mon. 42 adn. 7 et passim.

⁷ De nomine poenitentium in scripto confessario dando v. MP III 246 349 et IV 381.

⁸ De castigandis discipulis cf. *Const. P.* IV c. 16 § 5; MP I 311 313, et MP II-V passim.

⁹ Haec fuit una tot aberrationum, a Cassovio commissarum; cf. supra, mon. 42 appendix I.

¹⁰ Haec *activitas saepius annis praeteritis agitata est*; cf. MAH III 118 879 et passim; etiam in Transylvania: cf. MAH II 135 et passim.

35. Curandum autem est, ut istae subditorum potationes moderatae sint, et ultra consuetum tempus non durent; et lusus chartarum nullo modo permittatur, ne et peccata multiplicentur, et illi sua abliguriant cum suarum familiarum ruina; quae omnia incommoda ad dominos spectat providenter avertere. Et ideo haec omnia severe prohibeantur, imposta tam ipsis ludentibus, seu noctu potitantibus, quam hospitibus propinantibus consueta mulcta. Quae tamen aliquando cum relaxari, tum commutari pro qualitate delicti et Superioris iudicio poterit. Saltationes autem et choraceae adeo frequentes non sint, sed in nuptiis tantum, uti alibi fit, illis permittantur. [2r]

36. Qui e nostris pagos visunt, caveant omnino, ne subditos gravent prandiis aut conviviis exigendis; sed si quando apud illos aliquid sumendum est, sit illud valde moderatum et exigui valoris.

37. Privilegia praepositurae a possonensi capitulo autentica desumenda erunt¹⁰, et in codice referenda, eorumque confirmatio ab Imperatore procuranda cum exemptione a secularibus tribunalibus. Quod P. Provinciali commendatum erit.

38. Arx nostra Znyo conservetur in eo statu, in quo est, ac potius habitationes renoveruntur, cum commode fieri poterit.

Circa parrochias

39. Summa diligentia quaerantur sacerdotes idonei, qui nostris parrochiis praeficiantur, ut nostri ab illarum cura liberentur. Sed prius quam parrochiae illis tradantur, professionem fidei faciant, et per omnia se catholice acturos iurent. Quod si ordinarii proventus cum incertis obvenientibus eis non sufficerint, potius ex collegii proventibus aliquid non^p per ordinarium stipendum, sed^p per modum subsidi^q extraordinarii adiungatur.

40. Quod ad varallensem parochiam attinet, nihil prorsus ex eius bonis in collegii nostri hic praesentis commodum accipiatur, sed omnes illius proventus (quod augeri potius, quam minui curandum est), tum siquid candelarum aut aliarum rerum in templo nostro propter funera in parochiali ecclesia facta offeratur, omnia in illius ecclesiae usum et utilitatem convertantur; proventus vero colligantur et conserventur per aliquos ex oppido ad designatos; qui eorum rationem servare ac reddere teneantur. Idem omnino dictum sit de quibusunque proventibus et obventionibus, quae ad ecclesiis pagorum, quo nostri excurrunt, pertinent, ut de iis nihil omnino sibi collegium usurpet, sed illis ecclesiis totum cedat. Has enim^t nullo modo licet accipere, quia esset contra paupertatem Societatis eiusque Institutum¹¹, et ad restitutionem teneremur.

41. Sacrum cantetur¹² et concio habeatur in patriis saltem festis in parochiali ecclesia pro oppidanorum consolatione, quandiu proprius parochus non habetur.

42. Parochialia munia, nempe baptizare, coniungere, sepelire, in parochiali ecclesia administrentur iuxta formam *Agenda Strigoniensis*, quae etiam in vicinis pagis huius filiabus, qui a nostris visitantur, servanda est.

^p non . . . sed add. *1 m. Maggio* / ^q subsidii del. *11* adiungatur / ^r extraordinarii adiungatur add. *11 m. Maggio* / ^s Hac ms. / ^t Has enim . . . teneremur add. *11 m. Maggio*

¹⁰ De difficultate obtinendi litteras foundationales cf. MAH III 118 et passim.

¹¹ Cf. Const. P. VI c. 2 § 7 et litt. G; MI Const. III 183.

¹² Moderationem cantus et musicae in templis nostris, praesertim in provinciis septentrionalibus, visitatores saepe urgebant; cf. MP IV 248 et passim.

43. Caveatur autem, ne quispiam nostrum conviviis nuptialibus, baptismalibus, sepulchralibus, sive hic, sive in pagis [2v] filialibus intersit; ac multo minus thalamis sponsi et sponsae vesperi ante vel post caenam bene prectetur; praeterea, ne se ullo modo negotiis matrimoniorum immisceat, ut hic cum illa, et hoc vel ullo pacto ac conditio ne contrahat.

44. Qui e nostris ad proximos praedictos pagos excurrunt, soli ne eant; et si comes de Societate dari non possit, cuilibet assignentur saltem duo (nisi unus forsan illis aequipollret) studiosi nostrarum scholarum, qui illos comitentur et iuvent; atque^u in ecclesia necessarii non sint^u.

45. Et ne subditos prandiis gravent, sed evangelium sine sumptu ponant, dentur illis equi ex collegio, quando opus fuerit; praesertim si locus absit longius, ut citius et sine labore domum reverti comedunt possint, nisi interdum ob aegrorum necessitates, vel etiam aliorum sacramentorum administrationem aut doctrinam christianam tradendam, necessario illic cibum sumere cogantur. Nec illic haereant per domos rusticorum vagantes, sed peracto suo ministerio, se inde expediant.

46. Nullam vero exerceant temporalem iurisdictionem cum subditis in poenis infligendis aut minis adhibendis, contumeliisque congerendis, ne spiritualia illorum ministeria odiosa reddantur; curent potius apostolicae probitatis exemplum apud illos relinquerre. Siquid tamen contingere, quod remedio egeret, moneant eos, quorum interest, providere.

47. Nihil etiam negotii suscipiant tractandum vel disponendum; nec pecunias tractent sine Superioris consensu, sed in iis tantum occupentur, ad quae pertractanda mittuntur. Et nominatim curetur, ut qui in Valcha hoc tempore occupatur, ab oeconomia illius ecclesiae administranda se quamprimum expediatur, et illam totam vitricis relinquat.

48. Cum proprius Varalliae parrochus habebitur, illius curae praecipui filiales pagi suberunt. Ut vero ille officio suo facere possit satis, iuvandus erit subinde nostrorum excursionibus per modum tantum opitulationis, non autem ut parochialia illic exerceant, quorum administratio illi relinquenda erit.

49. Quod ad duas alias parochias: zlechnsem et zelnicensem¹³, in quibus nostri resident, spectat, curetur, ut illi instructionem sibi datam diligenter obseruent; et quamprimum parrochi, qui illas administrent, haberi poterunt, nostri inde liberentur. Interim proventibus illarum parochiarum nostri illic residentes per modum eleemosinae sustententur. Qui proventus per designatos, ut de varalliensibus dictum est, [3r] administrentur. Quicquid supererit, in earum ecclesiarum, nihil vero in collegii utilitatem convertatur.

50. Circa incerta, quae a paganis exigi vel offerri solent, nostri ea ne exigant, nec tamen oblata reiiciant, ne futuris parrochis detimento sit; et illa quidem, si pecuniae fuerint, designatis ad hoc viris ex pago^v tradantur, ut horum sicut etiam aliorum rationem servent, et^w testes esse possint innocentiae Societatis^w.

51. Cum illi ad collegium confessionis ac spiritus refocillandi causa excurrerint, magna significatione caritatis, excipientur, et illorum necessitatibus, quatenus opus fuerit, prompte provideatur, ut sic resumptis animi viribus, laetiores ad suas stationes revertantur. Expedit autem, ut Superior modo unum, modo alterum aliquando visat, quantum per collegii rationes licuerit; a quo perraro et per brevi abesse debebit.

^u atque . . . sint om. 12 / ^v ad hoc viris ex pago add. 11 m. Maggio sup. / ^w et testes . . . Societatis sup. add. 11 m. Maggio

¹³ Indicem oppidorum et pagorum ad praeposituram pertinentium vide in MAH II 950-51.

52. De sellensi parrochia idem est iudicium; nisi quod propter nimis prolixum iter, neque hinc illuc, neque inde huc illa commeatio tam facile fieri potest. Hoc igitur aliis modis et per occasiones compensandum erit, cum sellensis residentia Superiori collegii subiecta sit.

53. Postremo, quicunque ex nostris in missionibus versantur, maxime curandum est, ne ii soli sint, sed socium de Societate fratrem habeant, ut illis mutuum Societatis emolumen minime desit.

Circa Seminarium

54. Quandiu ex collegii culina et cellario subministrare oportet seminario, quae ad victum necessaria sunt, licet^x danda opera sit, ut cum primum opportunum fuerit, separatam habeant culinam, cellarium et caetera omnia^y (cum hoc tempore separatio fieri non possit), detur illi de eodem pane, eadem cervisia, iisdem cibis ordinariis, quantum satis fuerit, quae nostris in refectorio apponuntur; nec separatim, sed simul pro collegio et seminario coquatur.

55. Hoc medio tempore pecunias, quas convictores pro suo victu numerant, superior seu procurator collegii accipiat, et earum peculiaris ratio in libro servetur. Quas vero afferrunt pro vestitu sibi parando, et aliis rebus necessariis, earum curam habeat regens, qui illis necessaria suppeditet, quoties opus fuerit; servata omnium tam accepti, quam expensi in libro ratione.

56. In vestitu (quem in aliam formam mutare hoc tempore non oportebit) et rebus extra victum necessariis alumnorum nostrorum (qui hoc tempore nec plures duodecim, nec octo pauciores erunt); [3v] tametsi^y, rebus praepositurae bene constitutis, curandum erit, ut hoc seminarium, in quo tantum praesidii ad iuvandas animas positum est, et amplum et lectissimum esse possit^y, statuatur certa et sufficiens pro illorum numero pecuniae summa, cuius una pars sub initium veris, altera sub initium autumni regenti numerentur, ut ipse ex ea provideat illis opportune de necessariis rebus, quales sunt veste, indusia, calcei, libri, charta etc.; et huius pecuniae regens rationem in libro servet.

57. Nullus omnino in curam resve illas seminarii se immisceat, praeter collegii nostri superiorum, cui regens subordinatus erit; et circa loci disciplinam ac studiosorum profectum serventur *Instructiones* et *Regulae convictus viennensis*¹⁴, iam communicatae; quaeunque hic servari poterunt tam in gubernatione, quam in admissione personarum. Et hoc qualemque seminarium superiori collegii valde commendatum sit.

58. Regens non permittat quempiam e suis a quoque avocari, multo vero minus occupari in scriptoribus, aliisve rebus sine suo consensu¹⁵; quem non facile praebet, cum ista sine studiorum ac disciplinae iactura vix fieri soleant.

^x licet . . . omnia sup. add. II m. Maggio / ^y tametsi . . . possit in marg. m. Maggio add.

¹⁴ *Instructio pro praefectis domus convictorum et seminarii confecta 22 augusti 1575* in MP IV 24-26; et *Leges communes ab iis omnibus observandae, qui in collegio convictorum S.I. Viennae degunt* in cod. Germ. 127, f. 134-36.

¹⁵ Cf. MP I 202 n. 69 II 197 n. 14 226 n. 15 et III-IV passim.

59. Convictorum tamen numerus non augeatur (nisi forsan aliqui recusari honeste non possent; quorum solutio sufficiens ac certa esset), donec a maioribus aliquid constitutum et significatum fuerit. Sed si quis recipi petierit, illi consulatur, ut in oppido sibi hospitium quaerat.

60. Si quando alumni vel convictores aegrotent, cura illorum diligenter habeatur, et prompte necessaria, ut charitas exigit, subministrentur. Et caminus infirmariae illorum extra tectum educatur ad vitanda incendii pericula. Nostris etiam, qui apud illos sunt, expensis collegii nostri^z provideatur, sicuti caeteris, qui in collegio morantur.

61. Convictores et alumni, qui in templi choro necessarii non sunt, locum certum habeant inferius; in quo simul sint usque ad officii finem. Semper vero aliquis illis adsit tempore orationis, studiorum, recreationis, et cum ad collegium et templum deducuntur ac reducuntur domum. Nec soli domo exire permittantur; arceanturque a fenestrīs, quae in publicam plateam prospectum habent, ut obiecta minus convenientia devitentur; nisi^a fenestrae sic aptari possint (quod magis optandum est), ut in plateam prospectus illis esse non possit^a.

62. Hospites, qui ad collegium veniunt, ad seminarii mensam, seu ut illic dormiant, non mittantur.

63. Curetur, ut alumni et convictores in seminario hyeme saltem cibum, quem eorum famuli ex collegio acceptum illuc deportent, sumant, ne illi cum tanto incommode et periculo, praesertim noctu, ad collegium venire cogantur. Ad vitandam vero in hyeme luti magnitudinem, et periculum labendi in piscinam, semita, qua ex seminario ad collegium ve- niunt, lapidibus seu lignis sternatur, sicuti aliqua pars iam strata est. Piscina sepe [4r] aut repagulis claudatur. Hortus vero, quo hactenus Seminarium usum est, illi deinceps etiam pro adolescentum recreatione permittatur.

C o m m e n d a t a^b

eidem viva voce in itinere Selliam versus

1. Varalliam cum redierit, videat, utrum expediat P. Classovitium Stropkoviam ad D. Petheō iterum mittere ad duos tresve menses, cum adeo ille urgeat, et res pertineat ad lucrum animarum; et faciat, quod ad maiorem Dei gloriam pertinere iudicabit¹⁶.

2. Circa varalliense telonium, quod D. Franciscus Revay¹⁷ praetendit sibi ex iustitia restitui debere, agatur cum illo, ut suum ius ostendat. Et siquidem literae testificantur telonium praeposito oppignoratum fuisse, et ad illum pertinere, dicatur illi, nos de re iniusta litigare nolle, sed quod iustum est, adimplere velle. Et nobis quamprimum res tota perscribatur^b.

^a expensis collegii nostri add. *11 m. Maggio sup.* / ^b nisi fenestrae . . . non possit add. *11 m. Maggio* · ^b solum in *11*

¹⁶ De qua petitione cf. supra, mon. 35 § 2 58 et 62 § 3.

¹⁷ Cf. supra, mon. 42 adn. 8.

O r d i n a t i o
pro selliensi residentia die 15 iulii 1594

1. Quemadmodum inter nos et cum patribus deliberatum et ad acquitatem pertinere iudicatum fuit, ut petitionis D. Ioannis Chorbae, officialis nostri, et selliensium bonorum arendatoris ratio habeatur, ita etiam fiat. Petitio autem illius continet quod, cum ex contractu P. Cassovii pro selliensibus bonis 2000 tallerorum, et pro parochiae proventibus 300 talleros, videlicet in universum talleros 2300 per annum deponere debuisset, et propter communem anni sterilitatem, et quia proventus parochiae ad 100 talleros non pervenerunt, unde etiam arrendam illorum bonorum post primum annum resignare coactus est, non potuerit ultra 1682 tall. cl. 40 numerare, ideo petiit, sibi remitti tall. 617 cl. 60, qui pro anno 1593 solvendi restant. Cumque eadem sterilitas adhuc fere perseverat, petiit praeterea, ut ex 2000 tall., qui pro praesenti anno 1594 solvendi sunt, sibi 500 tall. remittantur; et quia, examinatis rebus ac rationibus, repertum est, illum praeterito anno 1593 accepisse sequentia detrimenta non ex culpa sua, videlicet in bonis parochiae tall. 207, cum 93 tantum collegerit, et tamen pro 300 in contractu illi computati sint. Item in feno ultra tall. 150 propter communes exundationes, cum ex 200 colligi solitis non collegit tall. 50. Item in educillatione vini ultra tall. 400 ob summam vini caritatem et tenuem propter magnum premium expeditionem, cum ex 1000 fere tall. qui eiusmodi educillatione colligi solent, vix mediam partem collegerit; quae omnes iacturae summam, quam sibi remitti pro anno 1593 petit, superant; aequum visum est, ut eius petitioni fiat satis, remissis illi praedictis tall. 617 et 60; pro praesenti vero anno 1594 ex 2000 remittantur illi tall. 350, ita ut computatis tall. 150 iamdudum ab ipso datis, numeret nobis tall. 1650 priusquam annus elabatur, finiendus ad d. Andreae festum, cum ea conditione, quam ipse obtulit, ut usque ad praedictum huius anni finem omnes expensas, quae ratione bonorum emergere possunt, facere sit paratus praeter dictos tall. 1650. Et quia bona et concordi voluntate inter utrunque partem ex aequo et bono sic transactum est die 15 iulii 1594 Selliae, sic etiam executioni mandetur. Arendatio vero bonorum selliensium ad finem huius anni 1594, hoc est ad d. Andreae festum terminetur, sicut etiam ipse petit, et nobis expedit, non obstante con-[Sr]tractu de quatuor annis, et poena adiecta, si ille resilierit, quem P. Cassovius cum illo fecit. Ipse vero D. Chorba, cum sit vir bonus et catholicus ac nostri amans, retineri poterit titulo officialis pro selliensium bonorum cura, constituto illi debito stipendio.
2. Tentetur, si subditi adduci possint, ut suos labores et onera, sicut peredenses fecerunt, certa pecuniae summa redimant, quod et nobis et illis commodum foret.
3. Curetur, ut iuxta antiquas litteras, quae illos obligant, oppidani templi tectum representant, et de oleo ad continuum lumen servandum ante Venerabile Sacramentum, ac candelis, aliisque ad templum pertinentibus provideant, atque domum pro ludimagistro parent.
4. Binae sartorum et sutorum sodalitates ad sua instituta revocentur, nec interire permittantur.
5. Bona parochiae aedituis administranda tradantur, qui ea in ecclesiae utilitatem current, et bonis industriis augeant. Et vitrici seu aeditui antiqui autoritate ac iuramento adiungantur ad manifestanda bona parochiae ab aliis occupata, ut recuperari possint.
6. Subditi ab haereticorum synagogis severe arceantur, et ad parochiale templum compellantur, sicut illis mandatum est sub gravibus poenis; quarum etiam executio fiat.
7. Sacellum D. Michaelis in caemiterio situm expurgetur, et altare exornetur.

8. Parrochus diligenter quaeratur; et quamprimum videatur, si ille, qui apud Nitriam esse dicitur catholicus et coelebs, et cupidus mutandae conditionis, idoneus sit, et conducatur; qui, si parochialibus proventibus contentus non fuerit, aliquid potius per modum subsidii addatur.

9. Liber parochialis pro baptizatis, patrinis, coniunctionibus etc. habeatur, ut eorum memoria servetur iuxta Ecclesiae morem et praescripta. Et oleum infirmorum^c in^d sacristia servetur loco decenti^d.

10. Nullus nobilis in nostris bonis admittatur, et qui in illis sunt, praestent suos labores, si teneantur, ne praescribant et molesti fiant.

11. De piscina et Vagi piscatione videatur, quid iuris habeamus, et nostri illo commodo utantur ad suam sustentationem.

12. Alodium reparandum erit, et domi fodiendus puteus, et hortus colendus.

13. Subinde paretur a collegio aliqua suppellex pro nostris commeantibus excipiens. [5v]

14. In hac residentia duo sint sacerdotes cum uno vel altero fratre. Victus sit more collegiorum. Vinum detur in mensura. Pensio sit tall. 300, computatis parochiae proventibus, quandiu proprius parrochus non habeatur, et haec summa per partes numeratur commodis temporibus ad faciendas provisiones.

Supradictae ordinationes approbatae fuerunt a P. N.ro Generali die 8 octobris 1594, animadversis quibusdam, quae postea iuxta ipsius annotationes fuerunt emendata. Exemplum vero correctum, ut superius habetur, missum fuit P. Zanitio, superiori collegii die 26 maii 1595; exceptis iis, quae viva voce commendata ei fuerant superius fol. 5, et^e ad finem exempli positum fuit. Etiam *Instructionem* pro patribus nostris, qui in parochiis versantur, approbatam' esse, in qua autem' ad finem numeri 6 addenda sunt ista verba: neque etiam conversari.

Laurentius Magius

D e t e l o n i o

de quo sup., pag. 5 (Ex litteris P. Ioannis Zanitii, superioris collegii turocziensis
datis ad P. Laurentium Magium, visitatorem 7 augusti Turoczio, et acceptis
Olomutii die 12 eiusdem 1594).

Des telonio egi cum Domino Revay, qui paria litterarum mihi legenda et describenda, et ad V. R. transmittendam copiam dedit. Legi etiam adjudicatorias litteras alias Strigonii adhuc factas, ubi Praepositus iudicatus est de usurarii fructu telonii. Proinde de perceptis fructibus pignoris pecuniam defalcandam esse, et telonium restituendam, et quicquid ultra perceperit, restitutioni obnoxium esse. Advertenda est etiam in dictis litteris oppignoratiis quaedam clausula^h, quae indicat Praepositum aliquod ius in telonium habuisse, antequam fuisset oppignoratum. Verum quatenam id fuerit, non constat, cum litteras super hoc non habeamus. Dicit tamen D. Revay, si quandocunque literae reperirentur tales, quae illud ius praepositi, quod habuit in telonium, indicarent, et qualiter ad Dominum de Blatnicza telonium a praeposito pervenerit, et quibus conditionibus se libere cedere velle, quocunque

^c infirmorum del. collocetur decentius in tabernaculo supra Venerabile Sacramentum / ^d in sacristia . . . decenti add.
sup. 11 m. Maggio / ^e et del. simul / ^f approbatam . . . autem sup. / ^g / solum in 11 / ^h clausula del. quod

tempore producentur. Interim tamen nolle pati rem oppignoratam diutius esse apud manus alienas. Si bono modo non remittatur et pacifice, velle prosequi suum ius cum magno nostro incommodo. Dicit etiam, praedictas litteras¹ nobis utiles fore in adipiscenda quadam piscina, ut in ipsis litteris continentur, quia est titulo pignoris, in quo praescriptio nunquam fit.

Ad has litteras (re prius mature consultata cum patribus Provinciali, Rectore, consulitoribus, et supradicta copia transmissa diligenter considerata) responsum fuit die 14 augusti 1594 Olomutio, rem claram esse, de qua litigare non oporteat; telonium scilicet obnoxium esse restitutioni, et ob eam causam quamprimum restituendum esse. In litteris vero cessionis id esse procurandum, ut debitae clausulae et cautelae exprimantur; et illa praecepsit, qua D. Revay se obligat, se liber cedere velle, et telonium denuo nobis restituere, quocunque tempore producentur (si quando tales reperirentur) litterae, quae indicent praepositum ius in telonium habuisse, ut ipse se obtulit. Agendum vero cum illo, ut telonium istud Varallia in aliquem alium locum, et omnino (si fieri potest) extra nostra bona transferatur, cum praecepsit nobis non expedit, quenquam, maxime vero nobilem, aut dominum, praeter nos ipsos, in nostris bonis pedem habere; praeterea, ut in praedicta piscina recuperanda (si quando occasio sese obtulerit) suum nobis auxilium subministrabit pro sua humanitate².

APPENDIX II

INSTRUCTIO PRO NOSTRIS, QUI PAROCHIAS ADMINISTRANT

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1644*, fasc. 12, doc. 4, unius folii (325 × 210 mm.); exemplum coae-
vum. — 2. *Ibidem*, doc. 5; aliud exemplum eiusdem mensura, alia manu exaratum.

Instructio¹ pro iis patribus qui in parochiis collegio S.I. thurocensi subiectis, ad tempus versantur

1. Qui ad parochias collegii, ut animas nobis concreditas Deo mancipent, mittuntur, rem magni momenti esse omnino sibi persuadeant; utpote iure debito panem illis spiritualem subministrare debere, a quibus corporalem metere consuevimus. Et ideo, qui illis in locis versantur, subditis nostris omnino patres benignissimos se praebebunt.

2. Et ne pro suis laboribus mercedem temporalem recipere videantur, caveant diligenter, ne rebus parochiae tanquam propriis utantur, easque ad suum commodum ullo modo vertant, sed sufficiat illis, ut tantum illis utantur, quantum a Superiore collegii fuerit concessum. Et ideo de omnibus et singulis Superiori collegii exactam reddent singulis tribus mensibus rationem.

3. Praemoneant subditos, accepta communitate, se non posse quicquam, pro suis laboribus accipere; sed quae agunt et accipiunt, id facere, ne futuri parochi detrimentum accipiant, ad quos pertinent tam mobilium, quam immobilium res possidere ac ordinare. Proinde res omnes ita procurent, ut pro futuris parochis auctae et amplificatae esse videantur; adeo, ut ad inventarium cum bono odore et laude nostrorum plurima relata esse intelligantur et inveniantur.

¹ litteras del. nobiles / ² Sequimur 12

4. Nullam ex bonis sive immobilibus, sive mobilibus sine Superioris consensu mutationem, sed ne ex quavis re quaestum facient, ut ex pecoribus, frumentis et aliis rebus, quod lucrum proprium sapere possit, nisi id manifeste ad commodum parochi redundare iudicaretur. Hoc autem ipsum potissimum curabunt per ecclesiae vitrices sive loci iudices, qui agrorum et rerum parochiae curam singularem habebunt.

5. Curabunt autem sedulo, ut aliquem bonum virum pro parocho habere possint, etiamsi non fuerit omnibus donis cumulatus, quibus in Domino desideraremus; ut vel sic innotescat, se iis locis proprio commodo non detineri, sed ad ea ipsa missos esse, ut inopiam hominum ecclesiasticorum sublevent et sustineant.

6. Etsi paterne cum omnibus agere et formam gregis sui¹ gerere debeant, tamen caueant, ne familiares se aliquibus, et maxime mulieribus, reddant; quod non solum in communibus congressibus, sed in prandiis potissimum, coenis et convictibus cavere conabuntur; atque sic negotia, quae tractanda erunt cum faeminis, potius in templo, vel coram arbitris extra internas habitationes, cum gravitate religiosa, ut regulae sacerdotum monent²; quas habebunt sibi in promptu et familiares. Et ita intra suas habitationes nullas omnino faeminas sub quovis praetextu habitare sinent; neque^k etiam conversari^k.

7. Ad nuptiarum vero epulas nullo modo se patientur trahi, nec eiusmodi conviviis, sive prandiis, sive coenis nuptialibus, baptismalibus ac sepulchralibus intererunt; ac proin-[1v]de multo minus thalamis sponsi et sponsae vesperi ante vel post caenam bene precabuntur. Quin omnino cavebunt diligenter, ne se ullo modo negotiis connubiorum immisceant, ut^l haec cum illo, et hoc vel illo pacto et conditione cotrahant^m. Haec enim vehementer nostri Instituti integritati repugnant, nec a quovis nostrum sine gravi offensione admitti possunt.

8. Exercitationibus spiritualibus, orationis nimirum, meditationumⁿ et examinis conscientiae sedulo in Domino vacabunt, prout regulae missionum habent³; quas etiam observabunt; atque impensis iis ipsis incumbent, et familiarius cum Deo agent, quo a malorum occasionibus^o ad ipsum Deum magis impelli sese recurrere intelligent.

9. Ita vivent in suae conscientiae custodia, ut quotidie sacris operari, et cum omni modestia et bonis exemplis ad divinum cultum populum pertrahere possint. Eos enim se esse existiment, in quorum vitae exemplis nomen Societatis vel tanquam in lucernis celebre, vel tanquam in tenebris vile et infame reddetur.

10. Singulis mensibus ad provincialem de fructu edito scribent; atque ad collegium, nisi eo mense Superior collegii eos visitasset, ventitabunt, et in eo tamdiu haerebunt, quamdiu Superiori visum fuerit.

11. Disputationes cum concionatoribus et aliis publice vitabunt, sed potius cum haereticis privatim in spiritu mansuetudinis et benignitatis cum animi modestia tractabunt.

12. Nullam exerceant temporalem iurisdictionem cum subditis in penis infligendis, ne spiritualia ministeria odiosa fiant. Monere tamen poterunt ac debebunt eos, quorum interest, proinde ut, cum opus fuerit, provideatur. A percussionibus vero, convitiis ac contumeliis omnino abstinebunt.

^k neque . . . conversari add. t2 m. Maggio / ^l ut del. t2 sic; haec sup. m. Maggio / ^m t2 prius contrahant / ⁿ t2 prius meditationibus / ^o t2 prius occasione.

¹ Cf. 1 Petr. 5 3.

² Reg. sac. n. 17; vide Institutum S.I. III 15.

³ Reg. miss. n. 26; ib. p. 21.

13. Sociorum diligentem curam habebunt, tanquam eorum superiores, ne spiritus devotionis iacturam faciant; eos secum habeant quocunque eunt; nec domo facile egredieos, multo minus vero per domos subditorum vagari patientur; et ut omnibus religiosa conversatione exemplo sint, current. Nullus vero extra propriam domum pernoctet, cum in sua sunt residentia; quam sine Superiorum facultate non deserent.

65

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Ratisbona 18 augusti 1594 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 110-15.*

SUMMARIUM: 1. *Relatio de coniuratione nobilium contra Principem Transylvaniae.* — 2. *Princeps misit illum ad Imperatorem Ratisbonam.*

66

DANIEL TERIANUS LIPTAY S.I.¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Graecio 22 augusti 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 173, f. 49r-50v (prius 232 595-96); autographum.*

SUMMARIUM: *Ut studia superiora Romae peragere possit, petit.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

Quod praesumam, ad Paternitatem Vestram dare litteras, veniam mihi tribui cupio; neque enim dignus censeor, qui ad P. V. aliquid litterarum exarem, sed necessitate cogente et ratione urgente impulsus sum has mittere ad V. P. Ex quibus quid postulem, aut quid in votis toto tempore, quo in Societate brevi licet versor, mihi semper fuerit.

Ante annos quatuor, cum in Collegio Germanico et Hungarico degerem², animum ad Societatem adieci; qua de re cum V. P., sicut etiam cum R.P. Magio contuli, obnixeque in tyronum numerum cooptari rogavi, sensisse haud difficilem P. V. in profectus in patriam impedivisset, meque ex insperato quoddammodo abripuisse; itaque quod Romae malus daemon impedivit, Brunaee Moravorum haud valebat. Ibi enim postmodum rebus in patria revisis, Societatem ingressus³, tempus reliquum Domino consecravi. Absoluto biennio, Graecium ad scholae infimae gubernacula sum missus, ubi etiam iam integro fere anno dego⁴. Quid de me imposterum sancta obedientia statuerit, an in officio confirmabit nec ne, ignoro. Hoc unicum a V. P. rogo submisso, pro singulari in suos amore et cura, si studiis

¹ De quo cf. *Cat. Prov. Austr.* I 796.

² Cf. VERESS, *Matricula . . . 5-6;* STEINHUBER, *Geschichte . . .* I 352.

³ Ingressus est Societatem anno 1591; v. *Cat. Prov. Austr.* I 796.

⁴ Vide ib. p. 546.

animum meum applicari necessum foret, me in romanorum studiosorum numerum adsciri curabit, non tam propter studia, quam Societatis spiritum, a quo vocationis primicias sumpsi, imbibendum; hoc enim triennio, mirum dictu, quantopere haeret semper infixa menti meae pene quotidiana illius matris sanctissimae recordatio, ut aliquando lachrimas excutiat. Quid enim ullo unquam tempore accidere poterat mihi iucundius, quam cum Sua Paternitas sermone suo suavi me moestum iam Roma discedentem, consolata est. Quid dulcior illa aut praestantius charitate patrum et fratrum, qui ubique magnum mihi fuere in rebus spiritualibus adiumentum. Merito itaque Pater Venerande illuc anima mea desiderat, plena siccitate et ariditate, ubi fontes et fluvii ad eam irrigandam et refocillandam inveniuntur. Desiderium hoc meum communicavi cum R.P. Visitatore, P. Laurentio Magio, qui, ut vidit causas et rationes perspexit, bono iussit esse animo, suam operam non desideraturam.

Itaque, Pater Venerande, si quid meae indignae preces valent, neque enim horum temporum, in quae incidimus, valeo imperfectus ferre statum deplorandum, me ad suos sanctissimos amplexus et manuum [49v] oscula venire patiatur. Properabo infans ad matrem gaudens. Certe, vita mihi semper erit acerba, donec Te, Pater Venerande, conspicere licet, tuisque claris aspectibus frui. Graecii Styriae 22 augusti anno 1594.

Admodum Reverenda Paternitatis Vestrae indignus servus

Daniel Terianus Lyptay sclavo-hungarus⁵.

67

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Olomucio 24 augusti 1594 — Romam

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1477*, fasc. 26, doc. 6; autographum.

SUMMARIUM: *Mittit supplementum relationis de visitatione collegii thurociensis facta.*

. . . Negotium mihi a P. Alphonso communicandum suspicor illud esse, quod ego 30 aprilis istuc scripsi, Viennae cum ipsomet in Transylvaniam revertente expeditum fuisse¹. Si quod aliud sit, cum ille mecum id contulerit, faciam, quod V. P. monet. Spero enim nos conventuros, cum ille Ratisbona regredietur . . .

. . . In proximis litteris aliquid ex oblivione praetermisi, quod ad turocziensis collegii explicationem pertinebat². Nempe, templum collegii neque magna, neque etiam omnino

⁵ Responsum Patris Generalis, diei 15 oct. 1594: «Grata mihi fuit epistola tua et recordatio, quam revocasti pristini status et vocationis tuae; tum praesertim, quod tuum in ea perseverandi ac perfectionis adipiscendae studium simul etiam perspexi. Dominus quidem, ut spero, hanc tibi gratiam impertiet; tuque vicissim omni ope contendes, ut coopteris. Caeterum, quod attinet ad redditum in Italiam, et studia in Collegio Romano peragenda, potes hanc curam penes P. Magium, cui iam patefecisti animum tuum. relinquere. Eius enim, ubi hac de re iudicium accepimus, nos omnino id statuemus, quod et tibi utilius et Deo gratius fore senserimus. Nec dubito, quin tu quoque, quod Dominus suggestet, ut obedientiae filium decet, libenter amplexurus sis. Dominus idem te in obsequio suo custodiat, et gratiae suae cumulos impleat abundanter. Ego me vicissim precibus tuis commendo» *Austr. I II* 675.

¹ Vide supra, mon. 51.

² Relationem vide supra, mon. 64.

ignobili sacrorum ornamentorum suppellectili instructum esse; aliquot regulas, quarum observatio desiderabatur, in proxim revocatas esse; collegium nihil aliis debere, neque vi-
cissim ab aliis collegio quisquam deberi praeter illud, quod ex selliensibus redditibus pro-
venire debebit; quae summa, praeter iam acceptam, 1200 taleros si non excedit, saltem
aequat. Quot autem nostrorum ordinariis proventibus sustentari possint, necdum certo
definiri potest, cum praeteriti temporis oeconomia sic administrata fuerit, ut nulla firma
coniectura ex antegressa praxi desumi possit. Quod si deinceps convenienter administretur,
et tempora minime calamitosa fuerint, non dubito, quin saltem 50 et plures ali
queant³. Hactenus certe in magna rerum perturbatione 30 plus minus, praeter quatuor,
aut quinque necessarios famulos, non incommodam sustentationem habuerunt. Praete-
rea fabricatum fuit, et fabricandum erit, et siquidem Selliae, a fundamentis collegium ex-
trui oportebit, quanquam minus splendide, quam a multo tempore variis in locis usurpari
caeptum est . . .

68

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Ratisbona 25 augusti 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 115-16.

SUMMARIUM: *Cum non fuerit praesens tempore luctuosa tragoediae in Transylvania, accusati non
potest, suo consilio eam consummatam fuisse.*

69

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Ratisbona 1 septemboris 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 116-17.

SUMMARIUM: *De negotiis, quae cum Imperatore conficit. — 2. Princeps dicitur coniuratos severis-
simis poenis affecisse.*

³ In relatione quadam Patris Visitatoris «Summa proventuum, debitorum, creditorum etc. singulorum locorum provinciae Austriae» inscripta, de collegio thurociensi haec reperiuntur: «Collegium thurocziense habet quotannis ex bonis praepositurae plus quam ff. 4000; et si pax sit in regno, et anni sint communes, et bona bene currentur et aliqua praedia siant, colligentur ultra ff. 6000. In fine augusti 1595 nihil debebat collegium, et collegio nihil debebatur alicuius momenti. Rationes etiam praecedentium annorum vix ullae certae repertae sunt ob incuriam Cassovii» ARSI, *Fondo Ges. 1651*, fasc. 7, doc. 19.

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 10 septemboris 1594 — Romam

TEXTUS: ARSI, *Fondo Ges. 1651*, fasc. 7, doc. 18; autographum.

SUMMARIUM: 1. *De visitato collegio thurociensi*. — 2. *Ob cladem a Turca exercitui christianorum inflictam tota provincia in gravissimo est pericolo*.

.... 1. Nos fuisse in tribus locis Thurocii, Olomucii et Brunae. Thurocii patres et fratres ordinati sunt, ut in Domino videbatur¹. Superior loci² est quidem, ut appareat, bonus religiosus, sed cum recens in Societate, debilis est, maxime quod magnam molem collegii, eiusque difficillimi, sustineat. Valde necessarium esset, ut illic aliquis veteranus, alterius etiam nationis, constitueretur rector³. Hic, qui est superior, posset esse procurator. Sed de ea re postmodum, quoniam timeo, ne tyranide turcica illud omnino collegium perdamus

2. Visitatio P. Magii haberet successum, si turcica immanitas non impediret. Certe omnes iam hic trepidant. Nam in festo Nativitatis B. Mariae magnam nostri acceperant prope Iaurinum cladem. Sed Jaurinum in summo est periculo, ne brevi capiatur, si captum non est⁴. Omnino timeo, ne debeamus solvere hoc collegium, graecense, [1v] thurocense et moravica duo: olomucense et brunense domum. Quia capto Jaurino, nisi Deus calamitatem avertat per suam misericordiam, actum est de his provinciis. Et proinde dignetur V. R. P. scribere ad provinciales vicinos Bavariae sive Superioris Germaniae, Poloniae, etiam Venetum, ut recipient nostros fratres et patres, si necessitas urgeret. Confito equidem in Dei bonitate, sed quia tanta peccata in his provinciis inundarunt, ut aliud, nisi flagellum Dei, expectare possimus

¹ Vide relationem Patris Visitatoris de visitatione collegii thurociensis; supra, mon. 64.

² I. Zanitius S.I.; cf. supra, mon. 42 adn. 15 et passim.

³ De novo rectore constituendo sollicitus se ostendit etiam P. Generalis; qui die 8 oct. haec ad P. Provincialem scribebat: «De rectore turociensi maturandum est prorsus, ut quamprimum aptissime reperi possit. Et quanquam scribit etiam P. Visitator, quaeri diligenter aliquem eiusmodi, cupio tamen id R. V. ac meis quoque litteris esse commendatum; propter eius loci praecipuum necessitatem, tum quia remotum et seiunctum est ab aliis; tum quod recens periculum, in quo versatum est ob Cassovium, nos acuere et excitare debet, ut prospiciamus in posterum» *Austri. I* II 674.

⁴ De clade exercitus imperialis vide etiam relationem Patris Visitatoris; inferius, mon. 71. — Eandem rem breviter commemorat etiam P. Carrillo epistola, diei 14 sept., Ratisbona ad P. Generalem data; v. ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 117-18.

P. LAURENTIUS MAGGIO VISITATOR PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 17 septembbris 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 173*, f. 103r-04v (*prius* 388-89); autographum.

SUMMARIUM: *De clade ab exercitu christianorum in Hungaria perpessa.*

De accepta clade proxime scripsi¹, prout varii fuerunt relatores, sic satis varie. Nunc certa renuntio. Festo Natalis B. Virginis die accedit funesta haec tempestas. Pugna particularis fuit, in qua vix mille homines ceciderunt; clades universalis; nam totus noster exercitus foedissime dissipatus est, et nemine (praeter solum Deum impietatem, perfidiam et atrociam scelera nostra iustissime castigantem) persequeente, in fugam turpissime se dedit, desertis castris, impedimentis ingentis pretii amisis, danubiali etiam triremium classe paulo post fere tota miserrime perdita, summo detimento, maiore ignominia.

Itali, qui initio iauriensis obsidionis civitatem post Deum conservarunt, a minimo ad maximum usque non modo bene, sed optime se gessisse dicuntur; inter quos Virginius Ursinus, Bracciani dux, ac duo Medicei, Ioannes et Antonius, summam laudem reportarunt²; et quidem Antonius ictu gravioris tormenti laesus, Virginius vero tribus globis graviter sauciatus Viennam curationis causa deportati fuerant; quos salutavi, omnia nostra obsequia illis detuli. Antonius convaluit, et proxime in nostro templo missam audivit, iterum in Hungariam, ubi recolligendo exercitui desudatur, properaturus. Virginius periculose adhuc decumbit, tametsi melius quotidie habere dicitur, et sanandus omnino speratur.

Jaurinum, natura, arte, praesidio, commeatu bene munitum, adhuc defenditur, atque (si absit belli familiarissima proditio, et Deus Sabaoth non aduersetur) conservandum multi arbitrantur. Res dubia est. Si humana spectamus, nulla spes; si divinam benignitatatem super malitia hominum praestabilem intueamur, respiramus. Nec dubium, si laurinum servetur, rem nostram consistere adhuc posse; sin illud (quod metuendum est, et Deus avertat) in hostium potestatem deveniat, actum de his regionibus fore. Hic est non tam nostrorum rerum, quam christiana reipublicae apud nos status; et quidem deploratior, quam periculosior, nisi Deus omnipotentiam suam parcendo et miserando manifestet. Nihil exagero, nec solus loquor. Ego hic cunctor necessario, cum alioqui in Bohemiam mihi prope-

¹ P. Visitator die 10 sept. haec de clade bellica nuntiabat: «Scripsi heri et nudius tertius. Deinceps nihil novi. Clades certa est et maxima. Quid postea secutum sit, ignoramus. Forsan hodie aliiquid sciemus. Ex progressu hostium consilium capiemus. Si abeundum foret, spero caritatem provincialium Poloniae et Superioris Germaniae nobis non defuturam. Sed fortassis hoc anno Vienna relinquitur in pace. Brevi sciemus. Si peteretur, illi maxime timendum foret. In protectione Dei coeli commoramus. Quid cum Matthia, Mediceis, Ursinis, caeterisque militaribus capitibus factum sit, varii rumores, certi nihil, quantum ego scio; et hoc brevi patescat . . . Interim haerebo hic, donec sciamus de progressu hostium, ne nostri in hac communis trepidatione deserantur; nam utrumque abesse non expediebat, et utrumque adesse necessarium non erat. Graecium vero alterutrius excursione maxime indigit. Faxit Dominus, ut itinera excursionibus hostilibus ne nobis claudantur. At Dominus Iesus protector noster est . . . Audio Medicos bene valere; et cladem forsitan non esse tantam, quanta relata est; maximam tamen, et omnia periculis replentem. Quotidie planius omnia. Ferunt etiam exercitus noster non dissolutus, sed graviter morsus. Varii varia. Certum malum, incertum quantum» *Germ. 173*, f. 80-81.

² De Ioanne et Antonio de' Medici, nec non Virginio Orsini cf. LITTA, *Le famiglie celebri italiane*. Tav. XIV et XXIX; ENCICL. ITAL. v. 22 695 696; AHSI 51 (1982) p. 34 adn. 106; PASTOR, *Geschichte XI* 211.

randum esset, donec de hostium progressu certo sciamus. Nam si illis belli eventus favat, et per temporis conditionem progredi liceat, de dissolvendo collegio (necessariis operariis et administris hic relictis) cogitandum nobis foret. Brevi omnia patescant, et Dominus protector ac director noster erit. P. Provincialis [103v] iam Graecium pervenire. De nostris, qui sunt in Hungaria, iam pridem nihil audio, et quid cum illis fiat, ignoro, Vix enim ulla inter nos communicatio hoc tempore esse potest. De divina providentia confidendum est³ . . .

72

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 21 septembbris 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 118-22.

SUMMARIUM: *Quibus poenis mulctati, qui contra Principem coniuraverant.*

73

P. LAURENTIUS MAGGIO VISITATOR PROV. AUSTR. S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 24 septembbris 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 173, f. 119r-v (prius 176 383); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Non habentur socii hungari, qui in Transylvaniam mitti possint. — 2. Jaurinum fortasse conservari poterit.*

³ Responsum Patris Generalis (15 oct.): «Praeter illa, quae R. V. ae litterae 17 septembbris Vienna missae commemorabant, cognovimus etiam magno dolore nostro tristissimum nuntium eorum, quae postea secuta sunt, usque ad initium huius mensis. Gravis omnino et acerba iactura, quaeque nos graviorum metu valde conturbaret, nisi spes in eo esset, qui dicit mari: Usque huc venies et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos. At utinam is facit, ut digni simus illa sua misericordia. Quod ad nostros attinet, etsi nondum diffidimus, tuto posse in provincia consistere, tamen si eveniret, quod Deus avertat, ut propter peculum aliud statutum sit, potest R. V., ut ante scripsi, quo volet eos dimittere. Nemo enim non libenter exceptiet etiam absque commendatione nostra, quamquam ne haec quidem deerit. Iam enim praemonui provinciales Germaniae et Poloniae. Sed videndum in hoc negotio, ut nihil properetur, ac ne caeteris exemplum fugae praebere videamur, occasionemque trepidationis adferre. Propterea nihil suscipiendum videretur in consultis principibus aliisve primariis amicis. Et si tandem necessarium id videbitur, curandum, quod R. V. scribit, ut minuatur potius numerus in singulis collegiis, quam ut integra dissolvantur; nimur, ut amandentur scholastici tantum, et ii, qui minus necessarii sunt; maneant, quamdiu licebit, reliqui; ita, ut nihil decedat de ordinariis ministeriis. Id enim maxime expedire videtur tum ob eam causam, quam dixi, tum quia revera in eiusmodi perturbationibus aliis potius solatio et subsidio esse debemus, qui tunc maxime laborare et indigere solent. Nos Deum pergemus orare, ut miserationum suarum reminisci dignetur, et tantam clamdem a populi sui cervicibus avertere; atque, ut vos interim mediis in fluctibus sereno et forti animo esse et spiritu suo consolari velit» *Austr. I* II 675.

. . . 1. Dum hic sum, P. Alphonsus Ratisbona ad nos venit¹, et iam Pragam profectus est; de cuius, hoc est transylvanicis rebus, nihil scribo, quia ipse scripsit. Mirabilis est Deus, qui hos mortificat, illos vivificat; hic deprimit, illic exaltat. Petit is a me operarios pro Transylvania²; quos ego, si haberem, darem perlibenter. Sed hungari operarii et hungaricae linguae periti adeo pauci sunt, ut colendae vineae non sufficiant. Neque externos sacerdotes nancisci possumus, ut nostri parochiali onere levati, in plures partes dividi possint³. Doleo vehementer, non posse satisfieri. Siquid ego potero, non patiar desiderari officium meum. Utrum vero aliquid fieri possit, nondum satis constitui. Pragae rationes planius subducimus.

2. Res nostrae eundem cursum tenent. Spe tamen maiore sumus, quia Jaurinum conservabitur, si praesertim militare subsidium (quod iam tentari fertur) in eam urbem introduci queat⁴. Quae spes ne nos confundat, sine intermissione orandus Dominus est. Aliquis praeterea exercitus subinde colligitur, qui hostilem distinere saltem, et cunctando impedire, ne progrediatur, possit. Sic putamus Viennae, hoc saltem anno, nihil metuendum fore. Quare Crumnoviam, tum Pragam et ipse properabo . . .

74

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 1 octobris 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 122-24.

SUMMARIUM: 1. *De rebus cum Imperatore peractis.* — 2. *Commendat D. Genga, qui a Principe Romam mittitur, ut S. Pontifici de rebus transylvanicis referat*^{*}.

¹ Vide eius ultimam epistolam Ratisbona P. Generali datam ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 116-17.
² P. Carrillo a multo tempore non desinebat suppeditias pro Transylvania petere; cf. ap. VERESS I 43 et passim.

³ Cf. *Ordinationes Patris Visitatoris*; supra, mon. 64 Appendix n. 39-53.

⁴ De clade apud Jaurinum a turcis inficta exercitu christianorum cf. supra, mon. 71.

* Etiam Sigismundus Báthory, princeps Transylv. commendabat D. Genga Patri Generali ep. 8 sept. data: «Expedivimus celeri cursu fidelem servitorem nostrum, Fabium Gingam ad S. D. N.; cui in mandatis dedimus, ut etiam D. V. R. mam de praesenti regni nostri statu certiore reddat. D. V. R. eam illi fidem adhibeat, quam nobis referentibus tribueret. Deus praepotens D. V. R. mam quam diutissime conservet incolument» *Epp. Ext.* 29, f. 176r-77v.; originale. — De F. Genga, etrusco cf. BASCAPÉ. *Le relazioni . . .* 173; qui typis expressit: «*Discorso del Sig. Fabio Genga fatto a papa Clemente VIII sopra le cose di Transilvania. l'anno 1594*»; *ib.* 173-76.

P. IOANNES ZANITIUS SUP. COLL. THUROC. S.I.

P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

Thurocio 8 octobris 1594 — Viennam

TEXTUS: *Germ. 173, f. 145r-v (prius 385); apographum a P. Visitatore Romam missum.*

SUMMARIUM: *De collegii dissolutione ob periculum turcarum.*

Ex literis Superioris collegii turotiensis octava octobris 1594 ad P. Magium datis.

Pax Christi etc.

Capto per ditionem Jaurino¹ incredibilis timor omnes invasit, et res Hungariae iam in extremis versantur. Quare fugientibus omnibus passim ex illis partibus, et praesertim ecclesiasticis sese ad tutiora loca recipientibus, scholas omnes solvimus, convictores et alumnos ad propria dimittendo, nostros quoque Olomutium die proximo Lunae dimittam inbecilliores, praemissis hodie duobus fratribus Valentino² et Luca, subsequentur P. Theodorus, P. Florentinus, P. Laurentius, M. Balthassar, M. Ioannes, Franciscus Modlerus, Albertus; ne nos repentina opprimat calamitas. Ego cum reliquis patribus et fratribus hic expectabimus adventum rei. Adest P. Marcus, P. Alexander, P. Iacobus Libusius. Aderit etiam P. Thomas, cuius loco habeo catholicum, sed simplicem et coelibem sacerdotem, quem paulo post ipse introducam in parochiam, praescriptis illi conditionibus necessariis. P. Ludovicus adhuc est in Zlech; loco illius habebo parochum, eius magistrum scholae, tractabilem satis et bonum catholicum, utpote nostrum discipulum; sed necdum est sacris initiatus propter praesentes tumultus. Reliqua externa negocia, Deo bene propitio, prospere nobis succedebant; ut cum Domino Revay, et aliis vicinis. Quid vero nobis factum sit de Sellia, nihil scimus. Audimus tamen Turcam circumcirca omnia ferro et igne vastare. Officialis ab eo tempore pecuniam nullam dedit, forte nec datus est, qui omnia sua puto eum iam amisisse, cum sit factus vicinus. V. R. disponat cum nostris per collegia, ne olomucense solum gravetur nostris; quos, ut primum cessaverit tumultus, ad suas stationes remittat. V. R. sanctissimis sacrificiis me plurimum commendo. Thuroczi 8 octobris 1594³.

¹ De clade a turcis exercitui christianorum inficta cf. supra, mon. 71.

² De incolis collegii hic nominatis cf. catalogos personarum collegii thuroc. a. 1594 et 1595 in *Cat. Prov. Austr.* I 537-38 et 548-49.

³ Duobus diebus post P. Zanitius alias dedit litteras P. Visitatori de periculo turcico; quas hic similiter Romam transmisit: «Hisco diebus venit nuntius cum literis R. V. ae, qui loca quaedam turcis se submisso retulit; quo factum est, ut omnes vicini animo sint consternato et idem cogitant; imo aperte loquuntur, se turcis subdere velle. Quod si omnes se tradere inciperent, quid nobis V. R. faciendum consultit? Nam si alii se tradiderint, et nos discesserimus omnes, bona praepositurae statim occupabuntur, et amplius, etiam liberata Hungaria, ea recuperare non potest Societas. Quare ego, (si videretur R. V. ae bonum) communicato cum nostris consilio, idem quod alii possessionati in Hungaria facerem, in conservationem Societatis in Hungaria, adeundo Sinam bassam cum Patre Marco, si opus esset. Subditi nostri sellenses pene omnes dispersi sunt. Ab officiali vero, qui omnia sua reliquit propter metum turcicum, vix unquam aliquid habere poterimus; quare et necessitates non leves simul cum timoribus nos habere et pati oportet. Hodie mittam parochum in Zilnicz; simplicem quidem et idiotam, sed modestum et ferventem catholicum. P. Thomas cum socio redibit. Hoc periculo tempore modestissime et cum magna dissimulatione me oportet agere cum subditis, ne seditionem excitant. Saepe debita officia et imperata, suam praetendentes miseriam, non faciunt; et pacientiam habere oportet» *Germ. 173, f. 145v.*

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma, 8 octobris 1594 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 673 (prius 56); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *Praepositura thuroc., non obstantibus difficultatibus, non est resignanda.* — 2. *Peculiaris cura habeatur seminarii clericorum.* — 3. *De loco collegii mutando nunc non est agendum.* — 4. *Fr. Körösy Graetii studiis theologicis applicetur.*

1. Perlegi litteras omnes R. Vae, quas ex secessu Tiburtino¹ rediens hic offenderam; atque illas in primis, quae de praepositura tuociensi². De qua non est, quod multis respondeam, cum omnes istae difficultates, quas ipsa prudenter animadvertisit, iam dudum hic nobis cognitae; et saepe, si quid operis adferri posset, in consultationem adductae fuerint; nunquam tamen probatum, ut praepositaram nos abdicaremus³; ne proximis quidem annis, cum de ea permutanda quaestio esset; ne videlicet miseras animas, quas in fidem nostram suscepimus, manifesto salutis periculo iterum obiiceremus. Quocirca eo nobis conferendum potius est studium, ut quam minimis incommodis possumus, onus hoc quamdiu necesse est, ferre pergamus, praeterita damna sarciendo, et fructum uberiorem, quam hactenus assecuti sumus, iuxta fundationis institutum et, quandoquidem ipsi semper optavimus, longe lateque cum divina gratia propagando. Et quamquam, ut R. V. significat, multa pendent ex incerto horum temporum statu, nec licebit fortasse omnia, quae expedire viderentur, statim exequi ob rerum perturbationem, consultum est tamen, ut nihil remittat de ista sua cura et sollicitudine, omnia melius in posterum stabiendi. Dominus enim de caetero providebit. Ac mihi certe multum opis^a pollicor ab hac visitatione; cum enim praesens omnia fere^b lustrarit, et praesentes habeat, quibuscum agi possit, facilior futura est omnis deliberatio; ut^c non dubitemus, quicquid oportuni remedii esse possit, id proinde pro sua prudentia animadversuram.

2. Magnum quidem ante omnia momentum in seminario positum videtur, ut quam amplissimum et latissimum semper esse possit. Propterea, si minor est numerus quam conveniat (neque enim de eo cognovimus), constatque, quod in aliis litteris scribit, posse annuis redditibus praepositurae ali ad 50 de nostris^d, censerem ex hoc numero vel mediā partem, si opus sit et ministeriis Societatis nihil obsistat, detrahendam, ut tantumdem adiici possit seminario.

3. De collegii mutatione nunc quidem statui nihil potest, cum adeo evidens sit periculum, si Selliae collocetur^e. Non displiceret tamen hoc consilium, detracto illius viciniae incommodo. Dies igitur, quid facto opus sit, ostendet. Interim, quum qui nunc praefectus est

^a opis sup. / ^b fere sup. / ^c ut sup.

¹ De domicilio S.I. tiburtino cf. SCADUTO, *I primordi del collegio gesuitico di Tivoli . . .*; cf. POLGÁR. *Bibliographie* II 391 n. 4604.

² Relationem Patris Visitatoris de collegii thuroc. visitatione v. supra, mon. 64.

³ Vide resolutionem Patris Generalis de praepositura retinenda; MAH III 238-41 743 759.

⁴ Litterae sunt diei 24 aug.; quas v. supra, mon. 67.

⁵ Vide relationem P. Visitatoris; supra, mon. 64.

Varalliae⁶, utilior procurationi futurus censem; non enim^d congruum esset rectoratum illi tam cito imponere⁷; spero inventum iri alterum, qui oneri aptus sit. Caeterum aedificavit, exhilaravitque nos in Domino, quod de huius collegii disciplina domestica, pace, et mutua unione indicatum est; praesertim cum ista omnia meliora nunc etiam spero, post R. Vae visitationem . . .

4. Quode^e Francisci Keoreosii⁸, cum a nobis discessit, nulla facta est in litteris^f mentio, factum est oblivione. Spero nihilominus velut^g transylvanicum praecipue commendatum fore, ut theologica studia prosequi ei liceat; quod fortasse iam decretum est; eumque in finem Graecii mansit, ut cupiebat . . .

^d enim *del.* tutum; *sup.* / ^e Quod *del.* sine / ^f in litteris *sup.* / ^g velut transylvanicum praecipue *sup.*

77

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 11 octobris 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 124-25.

SUMMARIUM: 1. *De victoria exercitus Principis contra turcas reportata.* — 2. *Princeps Moldaviae paratus, ut cum christianis contra turcas pugnet.* — 3. *Cardinalis Báthory Romam profectus est.*

78

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 18 octobris 1594 — Romam

TEXTUM: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 126-28.

SUMMARIUM: 1. *Nullum responsum a P. Generali accepit.* — 2. *EIAM alii coniurati vita privatis sunt.* — 3. *De restaurazione catholica in Transylvania.*

⁶ Joannes Zanitius S.I.; de quo v. supra, mon. 42 adn. 15 et passim.

⁷ Eiusdem sententiae fuit et P. Provincialis; v. supra, mon. 70 § 1.

⁸ Fr. Körösy S.I. (1569-1603), hungarus, qui Romae Societatem ingressus, ibidemque philosophiae studiuit; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 709. — De eo P. Visitator, die 9 sept. haec pauca ad P. Generalem referebat: «Praeterea Franciscum Keoreosium transylvanicum, istinc missum, hic reperi; de quo nihil quidem nobis scriptum fuit, convenienter tamen disponetur» ARSI, *Fondo Ges. 1651*, fasc. 7, doc. 17. — P. Generalis etiam ad Fr. Körösy litteras dedit die 15 oct.: «Vidi perlitteras tuas; ex quibus non parum gavisus sum, quod tibi iter tuum Dei beneficio tam prospere successerit. Quodque aliud non minus ac multo maius Dei beneficium in te video, incensum videlicet istud, quod ostendis perfectionis ac divini obsequii desiderium. In quo quidem vehementer hortor, ut pergas admittarisque, ut id non solum foveas, verum etiam compleas cum divina gratia. Ita me vicissim excitabis, ut hanc erga te curam et affectum, quem tibi constantem in Domino polliceri potes, non modo nihil remittam, sed reipsa magis magisque confirmem. De caetero, te ac studia tua, omnemque ad Dei gloriam profectum tuum superioribus etiam tuis, qui isthic sunt, scito esse commendata. Christus Dominus te conservet, omniisque augeat gratia et benedictione. Ac tu vicissim pro nobis orare memineris» *Austr. I* II 675.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 25 octobris 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 173, f. 183r-84v (prius 199 384 387); autographum.*

SUMMARIUM: *De periculo gravissimo nostris imminentि ob progressum turcarum.*

. . . De praeteritis visitationibus nihil iam scribo, brevi tamen scripturus; quia in praesenti non vacat. Sat fuerit iam monuisse utrumque collegium [viennense et crumloviense] bene habetur, et recte constitutum est. Quandiu tamen hic status duraturus sit, novit ille, in cuius manu sunt momenta et tempora¹. Nam tradito per prodictionem turcis Jaurino, post nostrum Vienna discessum, omnes hae provinciae cum tota Hungaria in tanto versantur periculo, quantum satis explicari non potest; iactaque sunt magna fundamenta prolixae eversionis et plurimarum calamitatum, nisi Dominus ipse faciet potentiam in brachio suo². Nam patefacta est hosti via, ut in Austriam, Moraviam, Bohemiam et circumquaque excurrere inoffenso pede possit, liberrimeque exspatiari. Iactura maior est, quam credi potest; et eo plus pertimescenda, quo magis obduruiimus et coelum obdiximus³. Si non erit campestris resistantia, omnia hostis occupabit, alioqui prona ad dedicationem defectionemque; sin erit, nihilominus ab ipsismet nostris militibus, qui turcis peiores sunt, et communiter haeretici, misere (ut experientia docet) vastabuntur, prophabunturque, quia videtur Deus nos castigare velle.

Hic est imminens rerum nostrarum status. Nostra provincia tota pericitatur. Vienensis, graecensis, olomucensis, brunensis domicilia periculo vicina sunt; et duo postrema eo viciniora, quo minus se tueri poterunt; crumnoviensis, pragensis et commotoviensis longius quidem et, praesertim commotoviensis, a periculo absunt, sed tamen et haec omnia cum caeteris pericitantur. Thurocziense collegium dissolutum iam est⁴; nam scripsit loci Superior, [183v] se Olomutium versus misisse nostros, paucis aliquot Varalliae retentis. Sellia quoque deserta est. Quocirca serio, nec cunctanter deliberandum est, quid nobis faciendum sit, cum necessitas in proximo fuerit, ne repentina calamitas omnes opprimat. Graecenes in Italiam destinari possent; caeteri partim in Bavariam, partim in Poloniam, prout tempus et commoditas ferent, iis exceptis, quos in suis stationibus perseverare propter spirituale proximorum auxilium oportebit. Caeterum V. P. melius omnia circumspiciet; sed illud certum sciat, omnia in summo versari discrimine. Sicut autem fuerit voluntas in coelo, sic fiat⁵ . . .

¹ Cf. Act. Ap. 1 7.

² Cf. Luc. 1 51.

³ Cf. Gen. 9 14.

⁴ Vide epistolas P. Zanitii, sup. thuroc., diebus 8 et 10, ad P. Visitatorem datas; supra, non. 75.

⁵ Iuvat hic exhibere particulas litterarum ad P. Visitatorem de imminente periculo turco: Ex litteris St. Pawłowski, ep. olomuc. (9 oct. 1594): «Mirabilis hic equidem, post turpem hanc et totius christianaे reipublicae damnosam tanti propugnaculi cessionem, passim omnium mentes invasit trepidatio; adeo, ut quisque abiecto prorsus animo, deditio[n]is potius (si forte vis acrior hostis invaluerit) facienda, quam defensionis suscipienda cogitationem et consilium initurus videatur. Sed haec (ut diximus) peccatorum est merces; quam ne maioribus adhuc malis iratum Numen aggravet, diligenter est orandum. Jaurino in protestatem

P. STEPHANUS SZÁNTÓ S.I.¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Vienna 28 octobris 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 173*, f. 189r-94v (prius 182-87 545-50); autographum.

SUMMARIUM: I — *Historia coniurationis procerum contra Principem Transylvaniae: 1. Nostrorum e Transylvania electionem breviter repetit. — 2. Historiam coniurationis anni 1592 enarrat. — 3. Acta procerum anni 1594 contra Principem.*

II — *Vicissitudines infasti belli christianorum contra turcas in Hungaria.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

I — Diuturnum silentium, quo triennio fere sum usus, nullas ad Tuam Reverentiam scribendo litteras², interrumpere me coegerunt admiranda Dei praepotens opera, quae in Transylvania et in partibus Ungariae hoc anno contigerunt. Quae, tametsi aliqua ex parte Tuae R. nota esse, non dubitem^a, dilucidiorem tamen fortasse haec nostra epistola cogni-

^a non dubitem in marg.

Turcae redacto, et Papa eidem cessa, nisi Komarinense praesidium obstet, quantum periculi Moraviae vicinae immineat, facile P. V. R. dispicere potest» *Germ. 173*, f. 145v. — Ex litteris Ioannis Werner, rect. coll. olomuc. (12 oct. 1594): «Non parum etiam nos retardant mali progressus in Hungaria, cum ignoramus, quid de nobis futurum sit, cum proximi videamur esse, et maiori periculo exposti, quam etiam ipsimet viennenses; nihil enim dubitandum est, nostros cives statim claves hosti, si advenerit, oblaturos, cum nullam habent provisionem bellicam, nec de ea cogitare velint, ut appareat. Deus sit nobiscum» *Ibid.*, f. 145v. — Ex litteris Ioannis Reynel, rect. coll. graec. (19 oct. 1594): «Serenissimus Maximilianus antequam hinc Rachspurgum discederet, superiori habdomada, mihi contulit, se audivisse, quosdam hic non dubitasse asserere, si Turca Graecium accederet, se velle illi civitatem tradere, siquidem in sua confessione eos liberos relinququeret. Colligat hinc V. R., quid nobis sperandum erit, ubi eiusmodi contingit turcarum excursio Graecium» *Ibid.*, f. 145v. — Ex litteris Gasparis Northusii, Vienna ad P. Visitatorem (9 oct. 1594): «Campus noster, totus dissipatus ob nostrorum ignaviam, nondum coaluit. Sperantur restauranda castra sequenti hebdomade. Post Jaurinum foede traditum spes omnis nostra concidit. Sinan bassa dicit 200 milia pugnatorum; parat se ad obsidem Comaram; qua capta, minitatur obsidionem Viennae. Nostri pauci milites laborant inedia, infamia, ignavia, discordia, impudicia, impietate et mille aliis malis. Deus nostri misereatur» *Ibid.*, f. 148. — Responsum Patris Generalis (26 nov. 1594) ad P. Provincialem: «Minus optabilis ille nuntius de fuga varalliensium. Etsi, ut varia postea de hostium recessu audita sunt, in spem venimus, non diuturnam fore hanc calamitatem. Quicquid erit, in Dei manu sumus; eique erimus curae, ut sperandum est. Moniti iam pridem sunt provinciales Germaniae et Poloniae, ut benigne accipiant, si quos mittetis; et nunc venetos etiam moneri curamus pro graecensibus, si opus est. Non erit tamen, ut confidimus, necesse» *Austr. I II* 677. — Idem P. Generalis eodem die ad P. Visitatorem: «Accepi R. V. ac binas litteras 25 et 31 octobris scriptas. Illae omnino gravi terrore plenae, qui nos etiam haud sine sensu perculit; ac gravius etiam commoveret, nisi mediis in fluctibus spem aliquam videremus futuram tranquillitatis, quam posteriores nostrorum isthinc litterae conceptam significarunt. Caeterum, quoniam incerta sunt omnia, prudenter factum a R. V., ut prospiceret in deteriore eventum. Nos iam pridem in Polonium scripsimus, atque in Germaniam Superiorum, ut si qui ad eos venerint, exipient ut fratres. Monebuntur et veneti, ut graecensibus locum parent, si res exiget. Ex iis, quae ad R. V. Varallia scripta sunt, video consilium nostris fuisse, si Bassa ea regione potiretur, ad eum accedere et pacisci ad redimendam vexationem. Scire velim, quid deinde secutum sit; an iverint, et quis successus fuerit, si adierunt» *Austr. I II* 677-78.

¹ De St. Szántó (*alias Arator*) S.I. (1540c-1612), hungaro multa traduntur in MAH I-III passim; cf. etiam *Cat. Prov. Austr. S.I.* I 621.

² Ultimae eius ad P. Generalem datae litterae sunt diei 4 dec. 1591; quas videsis in MAH III 707-14.

tionem rerum transylvanicarum et ungaricarum Tuae R. subministrabit. Semper enim, quo aliqui bellis sunt viciniores, tanto de illis narrare certiora consueverunt. Nam, ut poeta cecinit: Fama malum, quo non velocius ullum, mobilitate viget, viresque acquirit eundo³

1. Huc accedit, quod tragaedia illa magna transylvanica, ante annos quinque agi caepta, in qua religio catholica, publico regni decreto, una nobiscum, in exilium pulsa est⁴, hoc anno primum finem satis luctuosum sortita est. Et cum principii, vel primi actus illius, nos non solum spectatores, sed etiam actores, una cum caeteris exilii nostri sociis, fuerimus, eamque partem tragaediae, sive turbulentae actionis, totam ad Tuam R. copiose perscripserimus⁵, ne historia esset imperfecta, reliquam partem hac epistola attexere placuit, ut exactam totius tragaedie Tua R. habeat cognitionem. Nam in ea parte historiae, quam ante annos quinque Romam misi⁶, ea tantum perscripsi, quae ad nostram nostrorumque sociorum spectabant persecutionem. Quomodo omnes sectae haereticorum, arrianorum, calvinistarum, lutheranorum et sabbatariorum in nos conspiraverint, totam nobilitatem, universumque regnum contra nos concitaverint, et partim precibus, partim muneribus persuaserint primatibus regni, ut in publicis regni comiciis, communi regni, sed iniquissimo decreto, spoliati bonis et possessionibus omnibus, a Serenissimo rege Stephano⁷, nostrae Societati concessis, in exilium pelleremur. Satis nos tunc saepe protestati sumus coram senatoribus regni⁸, iniuriarum nobis fieri, quod nulla nobis obiicerentur crimina, nullus purgandi locus concederetur, sed sine ulla causa, contra omnia iura divina et humana, exilio multaremur, et bonis nostris spoliaremur. Verum nihil nobis profuit tunc haec nostra protestatio, dicente Cancellario⁹: Sic velle regnum, sic oportere fieri, non querendam esse decreti rationem.

Agebantur haec iniqua consilia contra nos ipso die sacro Dominicae Nativitatis, quo Herodes infanti Christo necem meditabatur; et sequenti die, in festo protomartyris Stephani, dictarunt contra nos exilii sententiam; sed consolabantur nos mirifice divina officia illorum dierum; cuiusmodi sunt: Sederunt principes, et adversum me loquebantur; et: Iniqui persecuti sunt me, adiuva me Domine Deus meus, quia servus tuus exercebatur in tuis iustificationibus etc.¹⁰. Item: Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes et scribas; et ex illis occidetis, et crucifigetis et flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem¹¹; Jerusalem, Jerusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt; quoties volui congregare filios tuos etc.¹² Item: Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Surge, tolle puerum et matrem eius, et fuge in Aegyptum; futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum ad perendum eum¹³. Haec omnia videbamus in nobis impleri, qui Christum et eius doctrinam introduxeramus in Transylvaniam, et cum eodem videbamur rursus regno excedere; et non parvam nobis in nostris tribulationibus et summis frigoribus, atque itinerum difficultatibus praebebant consolationem. Et haec quidem illi fecerunt nobis, contra omnem aequitatem et iusticiam.

³ VIRGILIUS, *Aeneis* IV v. 175.

⁴ Publicum regni decretum, diei 26 dec. 1588, quo S.I. e Transylvania electa fuerat, vides in MAH III 269-74.

⁵ Vide relationes nostrorum de expulsione in MAH mon. 96-99 p. 281-373.

⁶ Scripsit «libros tres de dupli persecuzione transylvanica», quos cuidam externo tradidit, ut Romam eos perferret; cf. MAH III 371 476-77 481 491-92.

⁷ St. Báthory (1533-1586), rex Poloniae; litteras eius donationis pro collegio claudiopolitano vide in MAH I 835-36 et MAH II 61-66.

⁸ Textum protestationis nostrorum in comitiis regni, diei 21 et 25, vide in MAH III 262-66.

⁹ Wolfgangus Kovacsóczy; de quo cf. supra, mon. 80 adn. 9.

¹⁰ Cf. Ps. 118 23.

¹¹ Matth. 23 34.

¹² Ibid. 37.

¹³ Ibid. 2 13.

Ipsi post nostrum discessum paeana canebant, epulabantur splendide, choraeis et voluptatibus vacabant, convivia frequenter celebrabant, et compotitabant, quod nos eiicere e medio sui potuissent. Nos interim in itinere exeundo nivosis procellis, et ingenti frigore congelabamur et pene enecabamur; imo ex eadem frigiditate in itinere contracta, socius meus, P. Mathias Tolmani¹⁴ caepit aegrotare in Kisvarda extra fines Transylvaniae, et ibidem intra paucos dies defunctus est. Cui cum in extrema hora Eucharistiam porrexissem, interna repletus laetitia dixit: P. Stephane, lucrati sumus vitam aeternam. Cui ego quidem: lucraremur, qui pro Christo eiusque salutari evangelio exilium hoc molestissimo tempore toleramus. Hunc ego verum iudico esse martyrem; cum relegatio propter fidem, et mores in exilio verum efficiant martyrem; corpus eius vehendum curavi in oppidum Lelez, et ibi in templo catholico sepelivi. Cuius funeri interfuit episcopus ipse Chanadiensis¹⁵, sive Leleziensis, cum suis capellanis; qui me illa hyeme hospicio exceptit et humanissime tractavit. Ubi tamen ociosus non fui, sed festis omnibus contiones habui ad populum, et historiam exilii nostri conscripsi, cuius ea fuerunt praecipua capita, quae superius recensui.

2. Nunc ea, quae post egressum nostrum in Transylvania acciderunt, adiiciamus, et reliquas partes tragaediae prosequamur. Cuius prima pars, quid nos passi simus, demonstravi. Nunc audiat T. R.^b admirabilem Dei erga nos providentiam, bonitatem et clementiam, et de hostibus nostris atque Ecclesiae catholicae adversariis iustissimam et severissimam vindictam.

Nam Ioannes Gychi, gubernator regni¹⁶ sive vicerex, qui quasi alter Herodes Christum persequebatur in membris suis, post promulgatum contra nos impium decretum, non vixit ultra octo dies; qui tamen longam sibi pollicebatur vitam, et pro tam egregio facinore sperabat a suis haereticis se obtenturum principatum, deposito parvulo principe, cuius erat tutor. Et hac spe strenue laboraverat contra nos, violando suum iuramentum, quod praestiterat regi Stephano, de protegenda et conservanda nostra Societate in Transylvania. Sed sefellit illum opinio. Factus est enim omnibus ingratus, et citius quam putabat, faedissimo Herodis morbo extinctus est; celeriusque ipse ad tartara descendit, quam nos fines Transylvaniae egrederemur. Et hac ratione, ipse solus actum secundum huius tragaediae, tamquam persona principalis, sua autoritate brevissime peregit.

Tertium actum egerunt Wolfgangus Kovacioci, cancellarius, Ioannes Galfi, et Paulus Julianus, qui erant intimi consiliarii Gubernatoris; hi coniuraverunt cum multis aliis procuribus regni, tollere omne genus Batoreorum in Transylvania, et ex ipsis haereticis eligere aliquem in principem. Et hoc suum consilium communicaverunt cum turcarum Imperatore. Sed comprehensi sunt astuti in astutia sua a Batoreis, et digna factis supplicia receperunt¹⁷. Giulanus minutum a militibus Principis in aede propria concisus est; Galfi latuit aliquamdiu, hic inde fugiendo; sed inventus, in carcere decollatus est. Hi fuerunt praecipui, qui Gubernatorem et regnum contra nos concitaverunt, et plurimum pollebant autoritate, quia Giulanus acceperat sororem Gubernatoris in uxorem, Galfi autem erat praefectus aulae Principis. Sed qui nos in exilium exturbarunt iniuste, et bonis nostris spoliarunt, iustissimo Dei iudicio, tanquam proditores suis possessionibus privati, in aeternum exilium,

^b T. R. sup.

¹⁴ De M. Thomány S.I. (1548c-1589) cf. *Cat. Prov. Austr.* I 797, et MAH II-III 535 et passim.

¹⁵ Paulus Szegedy, ep. chanad. (1589-1598); cf. MAH III 371.

¹⁶ De I. Gécz (ob. 1589) cf. MAH II-III 535 et passim.

¹⁷ De praecipuis coniurationis auctoribus contra Principem anno 1592 vide in MAH III 840-41.

et in tenebras exteriores missi sunt. Et quod est mirabilius, circa idem tempus Nativitatis Domini, quo nos eiiciendos curarunt, et ipsi post biennium e propriis bonis pulsi, neci traditi sunt. Tertius istorum socius, Ioannes Gerendi, tempestive e Transylvania in Ungariam profugit, et sic mortem quidem evasit, se bona omnia amisit, exilioque spontaneo se ipsum damnavit. Cancellarius tunc quidem astucia sua, expurgavit se a crimine coniurationis, et alios socios suos involvit, (quia forte nondum erat completa malicia eius), sed hoc anno 1594, maiori cum numero coniuratorum et cumulationi de scelere in sagenam Dei incidit, ut paulo post dicernus. [189v]

Ad hunc tertium actum tragaeiae Transylvaniae possumus reducere etiam uxorem cancellarii¹⁸, quae circa hoc tempus in adulterio deprahensa est a marito et repudiata, ludibrium toti regno facta, infamia, maerore et multis erumnis confecta, miserabili morte extincta est. Haec autem hac ratione nostri exilii causa fuit: Nam cum haberet duos filios parvulos, solebat eos studio tunc ad ecclesiam nostram mittere, cum ego contionarer, ut sua garrulitate pueri Principem et alios dominos, qui cum illo adessent, ab auditione verbi Dei avocarent, nunc cum uno, nunc cum altero illorum sermonem miscendo; quod cum saepe facitassent, et propter illorum loquacitatem, iniuriam fieri templo Dei, et auditores privari fructu verbi Dei¹⁹, animadvertissem, zelo divino quadam vice accensus, mandavi famulis Cancellarii, qui eos introducere in ecclesiam consueverant, ut protinus educerent, et caverent, ne deinceps illos tempore contionis introducerent. Hinc conceperat uxor Cancellarii contra nos odium; et fertur, flexis genibus rogasse maritum, cum ad comicia in Meggies pergeret, ut iniuriam hanc suis filiis illatam ulcisceretur, et modis omnibus instaret, ut in exilium pelleremur. Quod impigre maritus eius perficit. Sed impia et haeretica mulier dignas sui sceleris paenas, una cum marito²⁰ accepit, et spurious suos filios, infames, orphantos et spoliatos omni haereditate reliquit.

3. Quartus actus nostrae tragediae hoc anno 1594 inchoatus et finitus est²¹. Quem exacte nobis descripsit P. Valentinus Lado²², noster olim auditor et laboris in Transylvania socius; qui praesens spectator cum principe totius negotii fuit. Cuius litteras accepi 17 octobris, datas Albae Iuliae 24 septembribus²³. Res autem sic se habuit: Serenissimus Princeps Transylvaniae a tempore, quo Imperator, rupto cum turcis faedere, bella cum illis in Ungaria caepit gerere, nihil magis in votis habuit, quam ut relicta societate turcarum, christianis se adiungeret, et contra communem hostem arma capesseret²⁴. Verumtamen pium eius conatum, multa ardua negotia regni, sed potissimum quorundam procerum occulta coniuratio vehementer retardavit. Nam cum praeterita aestate ducere contra paganos exercitum, communi regni consensu, decrevisset, a tam pio proposito partim nefariis consiliis senatorum, partim vero minis saepenumero fuit avocatus. Licet enim saepe comicia regni cogerentur autoritate Principis, et multa salutaria conderentur decreta de bello turcis inferendo, et simularent se omnes consentire, finitis tamen consiliis, nihil eorum praestabant domini senatores, quae palam coram regno polliciti fuerant, sed occulte insidias Principi machinabantur, et de novo principe eligendo clam consilia agabant, qui faedus antiquum cum turcis observaret.

¹⁸ cum sup. / ¹⁹ Dei del. privari / ²⁰ marito del. poenas

²¹ Catharina de Farkas; de hoc casu cf. MAH III 461-62 et 707-08.

²² De hoc tragico eventu vide relationem Patris Carrillo (18 aug. 1594) ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 11015; *Idem, Ann. Litt.* 40-43; ISTHVANFI, *Historia* 399-400.

²³ De V. Ladó S.I. vide supra, mon. 95 adn. 1, et MAH II-III passim.

²⁴ Ex hac Patris Szántó relatione (epistolam Patris Ladó resumentis) Romae facta sunt transumpta. Unum eorum invenitur Romae, Bibl. Ap. Vat., Ottob. 2419, f. 103r-08v; alterum (paulo copiosius, sed imperfectius) Mediolani, Bibl. Ambros., cod. S 86 sup., f. 152-57; cf. BASCAPÈ, *Transilvania* ... 197.

²⁵ De foedere principum christianorum contra turcas vide ep. Patris Carrillo, diei 11 iulii 1594; VERESS, *Epp. Carrillo II* 107-08; et ISTHVANFI, *Historia* 399.

Quod cum Princeps subolsecisset, ut tandem aliquando certi aliquid concluderetur, et animos procerum penitus prospectos haberet, Albae Iuliae comicia generalia indixit, et mandavit, ut omnes nobiles adessent, et civitatum senatores et iudices, ultimam sententiam dicturi de bello turcis inferendo vel non inferendo. Qui cum omnes ad diem constitutum convenissent, et negotia regni ventilata fuissent, advertit Princeps, procerum quorundam nequicia rem totam turbari, et corda inferiorum nobilium ad defectionem sollicitari. Itaque senatum ingreditur, sciscitur, quid causae sit, quod toties iam in publicis comitiis, communi ipsorum consensu bellum contra turcas decretum, nullum posset habere progressum. Hortatur, ut nulla facta tergiversatione, sincere et aperte, quid sentiant, dicant. Deinde mandat, ut nomina eorum, qui turcarum amicitiam suadent, ad se deferant. Quod nisi fecissent, qui scirent, simili eos fore paena multandos cum illis rebellibus. Hac comminatione coniuratores nonnihil territi, cessarunt sollicitare populum, et rursus sicut ante factum fuerat: 11 iunii¹ bellum² communi omnium consensu contra turcas decretum est. Finitis comitiis Princeps ad templum cum senatoribus processit³ gratias acturus Deo pro faelici regnolarum concordia, *Te Deum laudamus* cantoribus more catholico concincentibus.

Haec dum aguntur, nunciatum est Princi, centum millia tartarorum fines Poloniae et Podoliae attigisse, accersitos a Synan basa. Confestim igitur Princeps, accersito Balthasare Batoreo²³, capitaneo generali regni, misit cum exercitu ad fines Ungariae et Transylvaniae, ubi tartari erant transituri, ut ingressum illis omnem praecluderet. Et quia non poterat repente magnus conscribi exercitus, adiunxit ei etiam suos praetorianos, vix 50 pro custodia sui corporis retentis. Balthasar, postquam ad fines pervenisset Ungariae, tartaros vidit ingressos et per villas passim grassantes. Committere autem cum illis praelium noluit, sed tantum a villis et oppidis transylvanicis subiectis avertit, per Ungariam vero libere vagari et transire ad Synam basam permisit. Non tamen integer pervenit exercitus, sed variis modis laceratus est ab ungaris, interfectis diversis in locis 20 milibus tartarorum; contra quos pugnando occubuit insignis miles Franciscus Balassi²⁴, qui ingressus in medium agmen ilorum, scidebat velut rapas capita tartarorum; sed tandem multitudine sagittarum repletus, veluti herinacius, gloriose occubuit.

Porro Balthasar cito perfunctus legatione sua, reversus est in Transylvaniam, et cum suis coniuratoribus, inscio Principe, nova celebrat Tordae comicia, ubi omnia, quae Albae Iuliae erant decreta, convellere nititur. Monet regnolas, ut diligenter considerent, quam sit periculosum a potentissimorum turcarum amicitia recedere; quam ex adverso sit infirmum germanorum auxilium et infida amicitia. Quid multa, ita procerum regni animos permovit, ut consentirent, comicia Claudiopolim transferre, et ibi de novo principe eligendo deliberare, quandoquidem Princeps nullo modo posset a sua sententia dimoveri. Itaque decernunt comprehendere Principem et eius doctorem Alphonsum Carillum (quod eius consilio videretur Princeps omnia agere) et caeteros amicos Principis, qui amicitiam et faedus turcarum detrectarent, et vinctos ad Synam basam, vel Imperatorem turcarum mittere.

Horum perversa consilia postquam Princeps per amicos cognovisset, mature sibi fuga salutem quaesivit, et ad castrum suum munitissimum Kövar, cuius capitaneus est Dominus Christophorus Kerezturi²⁵, vir pius et catholicus, confugit¹. Quo, cum eodem tempore

¹ iulii sup. alia m. / ² bellum sup. / ³ processit sup. / ⁴ confugit sup.

²³ De B. Báthory cf. supra, mon. 2 adn. 4 et passim.

²⁴ De Fr. Balassi cf. NÁGY I 119, et ISTVÁNFI. *Historia* 387.

²⁵ De Chr. Keresztrui cf. supra, mon. 41 adn. 1 et passim.

casu et Carillus se ex fuga recepisset, missus est cum litteris a Principe ad imperatorem Roldolphum, ut eum de statu suo redderet certiorem. Sed is in itinere incidit in manus factiosorum, a quibus in arce Betlehm²⁶ triduo detenus est. Postea tamen, videntes Principem e manibus eorum elapsum, et hunc quo vellet, abire permiserunt. Qui iter suum ad Imperatorem prosecutus est.

Princeps cum vidisset se intecto loco positum, armata etiam militum manu curavit se fortius muniendum. Mandat capitaneo Varadiensi²⁷, ut ad se cum exercitu suo¹ veniat in Kōvar. Idem praecipit capitaneo Huztensi. Octo praeterea millia peditum, qui erant in Zeculia, ad se properare iubet. Deinde missis nunciis ad capita factionum, ad se ut veniant, rogat. Sed illi, postquam intellexissent Principem praesidiis esse militum [190r] vallatum, fingentes varias infirmitates, venire recusarunt. Balthasar ita se venturum promisit, si salvum haberet conductum. Habuit, venit. Quem Princeps primo severe obiurgavit, quod capitaneus regni existens, tales turbas in regno pateretur oriri, et quod tartaros passus fuisset transire. Postea tamen blande demulcens dimisit, monens, ut deinceps diligenter in suo officio esset.

Qui reversus ad suos coniuratores, qui ei principatum promiserant, comicia ipsorum authoritate Claudiopoli coacta, prosequuntur, urgentes novi principis electionem; quam ut facilius persuaderent plebi, spargunt rumorem Principem regno excessisse et principatu renunciasse, liberam omnibus facultatem eligendi loco sui, quem vellent, indulsisse; non agi hic iam minis et terroribus, ut actum fuerat Albae Iuliae, sed liberum, licitumque esse cuique quod sentiret, dicere. Haec cum communis nobilitas (quam ipsi regnicolas vocant) audivisset, una voce omnes clamare caeperunt, nolle se ad alterius principis electionem procedere, vivente suo, proprio et naturali principe. Respondebant coniuratores, illum principatui remisisse nuncium et in regno non esse, missis clamoribus secure ad electionem alterius procederent. Sed contra, illi vehementius vociferando protestabantur, se nullo modo^k electuros quemquam, nisi prius suum viderent Principem, et ore ipsius certo eius cognoscerent voluntatem.

Videntes itaque factiosi, se nihil proficere posse, nec sua impia consilia vivente Princepe progressum et optatum finem habere posse, mittunt legatos ad Principem nomine regni rogantes, ne gravaretur venire Claudiopolim, et comiciis, simulque regnicolarum dissensionibus finem imponere. Hoc autem ideo suadebant sediciosi proceres, ut si illum elicere ex arce Keovar possent et Claudiopolim adducere, facilius ibi veneno vel aperta vi perirent; atque hac ratione alium, quem vellent, sine tumultu principem eligerent.

Princeps tamen nihil metuens eorum insidias, stipatus magna militum manu, 8 augusti Claudiopolim ingressus est, comitia inchoata non interturbat, sed passus est omnia per 20 dies benigne peragi. Finitis comiciis articulos communi consensu regni constitutos approbavit, qui nihil aliud continebant, quam quasdam tantum de communi tributo solvendo sanctiones. 28 augusti simulans serenissimus Princeps, se causa audienda concionis ad templum catholicorum iturum, et mandat, ut adsint omnes senatores et consiliarii deducturi ipsum more solito ad contionem. Qui cum ad palacium convenissent, portas civitatis Princeps repente obserari et a militibus custodiri iubet, et palatium cingi mandat peditibus Zeculis. Tum signum dat suis praetorianis, ut dominos senatores omnes comprehendant, et compedes, quos apud se paratos habebant, in pedes eorum inlicant. Milites iussa Principis

¹ suo sup. / ^k modo sup.

²⁶ Bethlen in Transylvania.

²⁷ Stephanus Bocskay (1557-1606), ab anno 1592 capitaneus varadiensis, postea princeps Transylvaniae; *Prot. Egyh. Lex.* 83.

strenue exequuntur, irruunt repente in senatum, singulos comprehendunt, dicentes: domini omnes vos captivi estis Principis, nemo se moveat. Cumque Balthasar defendere se conatur, et clamaret, vim ipsis inferri contra leges, miles admoto stricto ense ad guttur eius, tacere iubet, nisi capite velit subito privari. Tunc conticuere omnes, et ex inopinata rei mutatione, mortisque imminentis pavore pene exanimis effecti sunt.

Quibus, postquam compedes fuerunt inieoti, deducti sunt in inferiorem domum palacii, et singuli iussi sunt dare sua chirographa ad praefectos castrorum suorum, ut sine mora illa tradant hominibus a Principe missis; quod et fecerunt, licet inviti. Moxque omnium bona tam mobilia, quam immobilia, ad rationem Principis sunt occupata, et in fiscum redacta. Solis tapetiis et aulacis, qua ex aedibus et arcibus eorum sunt avecta, 30 currus dicuntur fuisse onerati; ingens praeterea apud eos thesaurus inventus est, magna copia gemmarum et vestium preciosarum, vasa plurima aurea et argentea, quibus mensae solent ornari.

Nomina autem captivorum sunt haec²⁸: Balthasar Batori, Alexander Kendi, Franciscus et Gabriel Kendi, Wolfgangus Covacioci, cancellarius, Ioannes Ifjú pr. Balthasar et Andreæ Bathori²⁹, Ioannes Forró, Ioannes Gerendi, Albertus Lonay, Gregorius Literatus, et Balthazar Szylvasi. Ex quibus ipso die decolationis Sancti Ioannis Baptistae produc-ti sunt ad medium forum claudiopolitanum Alexander et Gabriel Kendi, Ioannes Ifju, Ioannes Forro et Gregorius Literatus, ibique capite truncati sunt, spectante e sua fenestra Principe, qui lachrymabundus fertur dixisse: Tu nosti Domine Deus, quod ego non sum causa necis istorum, sed ipsi sua perfidia eam sibi accersiverunt. Erant omnes isti quinque haeretici diversarum sectarum; et praecipui authores fuerunt, ut collegio et gymnasio nostro claudiopolitanu privaremur; ob id iusto Dei iudicio et ipsi in eadem civitate vita pri-vantur. Exclamasse fertur Alexander Kendi, cum iam iam esset feriendus, iniuriam ipsis fieri, quod non audita causa, mortis sententia damnarentur, cum nec vilem aurigam, leges sine causa interfici paciantur. Sic et nos in publicis combiciis protestabamus, iniuste nos exilio damnari et bonis privari, non audita causa; sed non fuimus auditи a te in primis Alexan-dro, primario et seniore senatore, a cancellario et reliquis sociis vestris; merito ergo nunc, nec vestra causa discutitur; praesertim cum toti regno vestra perfidia, sedicio et coniuratio sit notissima. Nostra autem innocentia adeo omnibus nota erat, ut nec ipsi adversarii aliud obiicere possent, praeter unicam religionem catholicam, quod eam in¹ regnum introduxissemus, vel potius reduxissemus, quam ipsi magno labore et multis comitiis exterminassent. Erat Alexander iste, caput totius coniurationis, gener cancellarii et Balthasar, qui per illum in hanc miseriam deductus fuit, ut discant catholici, non inire cum haereticis connubia. Deinde monet carnifex Alexandrum, ut missas faciat querelas, dignamque suis flagiciis mortis sententiam excipiat. Qui, cum intuitus fuisse nigrum et deformem cyngarum, sibi ense stricto astantem, dixit: Ad nostram ignominiam iubet nos Sua Serenitas per hunc vilissimum homuncionem truncari. Iam si omnino moriendum nobis erat, cur non misit aliquem ex suis praetorianis, ut viri honorati ab honesto aliquo viro capite privaremur [190v]. Quasi vero permagni referat, a quo quis suspendatur, a turca, tartaro vel cyngaro, dummodo secundum leges reus puniatur. Verumtamen carnificum officium nimis infame

¹ in sup.

²⁸ De quibus cf. epistolam Patris Carrillo (21 sept.) ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 119-22, et ISTHVNFI. *Historia* 400.

²⁹ De Ioanne Ifjú, vitrico Andreac et Balthassaris Báthory v. NAGY V 218.

est apud ungaros; nec inveniri potest ex ipsis, qui illud subire velit, sed per turcas captivos, vel cingaros reos transylvani et ungari puniunt, vel germanos carnifices conducunt. In bello autem singuli ungari, singuli sunt carnifices, nec dedecori ducunt turcis capita amputare, sed honori.

Post Alexandrum decolatus est consanguineus eius Gabriel Kendi, deinde Ioannes Ifiu, postea Ioannes Forro, qui tacuerunt. Restabat Gregorius Litteratus, qui iudex regni ordinarius fuerat³⁰; loquax procurator, cui in causis forensibus tractandis non erat similis. Hic, cum videret socios suos ante se exanimes iacere, dixit clara voce: Iusto Dei iudicio haec patimur; vere enim proditores fuimus, et nisi nos hac hora Sua Serenitas comprehensisset, hodie ei moriendum fuisse. Quod si quispiam meis verbis fidem non adhibet, eat ad talem domum, et in tali loco venenum inveniet, quod ei praeparaveramus propinandum. Quem, si venenum non extinxisset, aperta vi, constitutum erat, illum e medio tollere. Plura apud meam uxorem secreta nostra invenietis. Deinde petita a Principe et circumstantibus venia, iussit carnificem suum officium agere.

Eodem die Ladislaus Zalanti³¹ in propriis aedibus occisus est; qui acriter se defendit, et priusquam caperetur, aliquos ex praetorianis glebo traiecit; qui maiori inde ira perciti, in frusta eum conciderunt. Georgius Vas³², arrianus, morte Arpii extinctus est; cum enim intellexisset, socios coniurationis partim occisos, partim carceri mancipatos, vehementi terrore correptus, caepit urgeri necessitate naturae, et, cum in loco secreto consedisset, crescente metu mortis, animam faetidam una cum intestinis excacavit.

Reliquorum mors dilata est ad tempus, ne si omnes simul iugularentur, tumultus aliquis oriretur in populo. Cancellarius et Balthasar Bathori in arcem Uyvar incarcerandi missi sunt. Erat Cancellarius infimae condicionis homo, quem rex Stephanus antequam esset princeps electus, assumpserat pro paedagogo sui consanguinei, iunioris Stephani Bathoro; et miserat ad studia in Italiam Patavium, ut ibi in fide catholica confirmaretur. Ubi Covacioci promotus in doctorem medicinae, publico iuramento professus est fidem catholicam. Quem Rex, postquam princeps factus fuisse Transylvaniae, exaltavit ad officium cancellariae, ratus, tanto sibi, suaequa familiae fidelio rem fore, quanto pluribus illum sibi beneficiis devinxisset. Sed non multo post homo perfidus mutavit religionem; et, ut magis placeret dominis transylvanis, eorum sectam amplexus est; et uniuscuiusque religioni se accommodabat, ut plura munera consequeretur; similis Paulo Julano, qui dicere solebat, stultum esse, alligare suam conscientiam ad aliquam religionem. Porro accepisse fertur cancellarius a ministris diversarum sectarum pro nostro exilio 40 florenorum. Reliqui duo Franciscus Kendi et Ioannes Bornemisza³³ ad arcem Gialu custodiendi missi sunt. Erat Bornemissa strenuus et nominatus miles, sed impius lutheranus. Hic flexis genibus rogaverat Principem et Gubernatorem³⁴, ut nos e regno pellerent. Et erat veleti os et lingua haereticorum in comitiis.

Verum iam et praedicti quatuor privatim in arcibus, in quibus servabantur, dicuntur strangulati. Supersunt adhuc in carcere albensi Ioannes Gerendi, Albertus Lonay, Balthasar Sylvasi et Georgius Zalanci, haeretici diversarum sectarum, qui ne unius quidem horae vitam audent sibi polliceri. Andreas Batori³⁵ mature in Poloniā fugit; Stephanus Batori

³⁰ De quo cf. MAH III 285.

³¹ L. Szalánczy; cf. NAGY X 460.

³² De quo vide MAH III 140.

³³ De I Bornemissa vide *ibid.* 24 et 406.

³⁴ Ioannes Ghéczi; vide supra, adn. 16

³⁵ A. Báthory, card.; de quo vide supra, mon. 11 adn. 1 et passim.

de Somlio, ad alium Stephanum Batori de Nir in Ungariam transfugit. Nunc dicitur esse Pragae, sperans interventu Imperatoris se veniam capiti suo posse apud Principem impertrare. Hi duo Batorei, Stephanus et Balthasar, hac ratione fuere nostri causa exilii, quia, cum promisissent se nunquam consensuros in nostram electionem, postea tamen, cum promisisset Gubernator alteri eorum principatum, alteri vero palatinatum regni, si consentirent cum reliquis regnolis, mutarunt ambo sententiam et consenserunt³⁶, et factis fidem negarunt. Deinde ambo nomine tantum erant catholici, factis vero haeretici, vescentes carnis omnibus diebus indifferenter; postrema, quia vita utriusque erat plusquam epicurea, sine ulla scintilla pietatis; ex qua non poterat sequi finis alius, quam qui secutus est. Sed nec Andreas Batori quicquam nobis et catholicae religioni profuit, cum prodesse plurimum potuisset. Hic fuit infastus exitus coniuratorum, et eorum, qui nostri exilii causa fuerunt, et totius tragediae transylvanicae, cuius actus duraverunt ad sex ferme annos.

Nomina autem praecipuorum dominorum Transylvaniae, qui in officio et benevolentia Principis constantes permanserunt, sunt haec: Magnificus Dominus Christophorus Kerezuri³⁷, catholicus, cui merito suam vitam Princeps acceptam referre una cum nostro Carrillo debet; duo Toldy catholici, Stephanus et Albertus³⁸, Pancratius Sennei³⁹, olim meus discipulus, sed frigidus catholicus; Stephanus Bochkay⁴⁰, lutheranus, capitaneus varadiensis, Benedictus Mindzenti⁴¹, optimus catholicus, Franciscus Gezti⁴², Stephanus Chiaki⁴³ et Ladislaus Giulasi⁴⁴, lutheranus; Zeculi, qui maiori ex parte catholici sunt omnes; et saxonies lutherani, qui primi haereses in Transylvaniam ex sua Saxonia invexerunt.

Nunquam tanta spes restituenda religionis catholicae affulsit in Transylvania, atque hoc tempore, postquam capita arrianorum, calvinistarum, lutheranorum et sabbathinorum, qui authores nostri exilii fuerunt, sublata sunt, ut proinde non sine causa amici mihi e Transylvania scribant: Reverttere Pater in terram Israel, quia defuncti sunt, qui quaerebant animam pueri⁴⁵. Sed absit a me, ut eo redire desiderem, unde semel electus sum, et ex martyre redeundo confessor fieri velim. Statutum est, mihi in exilio mori; inconstans et variabilis Transylvania non me amplius videbit.

In festo S. Lucae evangelistae accepit quidam mercator viennensis italus litteras ex Transylvania, in quibus scribitur, Principem ademisse calvinistis cathedral templum albense⁴⁶, et concessisse illis ecclesiam quandam exiguum semidirutam, extra civitatem. Petebant illi, ut liceret eis efferre vestes sacras, et vasa sacra aurea et argentea. Respondit Sua Serenitas, ea non esse ibi reposita ab ipsis, nec a parentibus eorum, sed a catholicis; relinquenter itaque omnia intacta. Deinde referebatur in iisdem litteris, Principem Transylvaniae 40 naves vel triremes turcarum, onustas bellicis instrumentis, cum quatuor millibus turcarum intercepisse, qui veniebant ad Synam basam. Item, octo millia turcarum mactasse, quos miserat Basa ad finitimas arcis custodiendas. Fertur etiam, Lippam arcem expu-

³⁶ Cf. MAH III 354.

³⁷ De quo cf. supra, mon. 41 et passim.

³⁸ De Stephano et Alberto Toldy vide MAH III 835.

³⁹ De Pancratio Sennyey vide MAH II-III 407 et passim.

⁴⁰ Vide supra, adn. 27.

⁴¹ De B. Mindszenti, capitaneus arcis Székelyudvarhely, cf. VERESS. *Epp. Carrillo* I 29.

⁴² De Fr. Geszty cf. MAH III 243.

⁴³ De St. Csáky cf. VERESS. *Epp. Carrillo* II 267.

⁴⁴ De L. Gyulaffy vide Révai Lex. IX 238.

⁴⁵ Cf. Mt. 3 20.

⁴⁶ Cf. VERESS. *Litt. Ann.* 46; *Idem, Epp. Carrillo* II 128.

gnasse, et civitatem Tömösvar obsedisse⁴⁷. Sed ista nondum sunt usque adeo certa. Et haec de transylvanicis rebus sufficient. Libet paucis his adiungere infelicem exitum belli, quod hoc anno infelicissime contra turcas gestum est in Ungaria. [191r]

II – Anno Domini 1593, mense septembri et octobri satis faeliciter cesserat praelium christianis cum turcis⁴⁸. Nam in Dalmatia sub Zizeg mersus fuit in Cupam, fluvium bosnensis Basa cum 20 millibus turcarum; in Ungaria quoque apud Albam Regalem caesus fuit Basa budensis cum 20 et ipse millibus turcarum; et nisi comes ab Ördög⁴⁹, dux germanorum obstitisset, Albam Regalem facile recuperare potuissent. Cuius civitatem haydones ungari triduo in potestate sua habuerunt, sed cum nullum veniret illis a christianis auxilium, relinquere coacti fuerunt. In altera quoque parte Ungariae, versus fines Poloniae et Transylvaniae, arx Fülek et Novograd cum aliquot aliis castellis, deditio^m a turcis recuperata fuerunt. His victoriis allectus Imperator maiorem exercitum curavit conscribi pro praesenti anno, ut ex tribus partibus Turca impugnaretur. Per Dalmatiam archidux Maximilianus⁵⁰ cum suis crucigeris satis faeliciter pugnavit. Recepit Zizeg et Petrinum complanari iussit. Et multo plura praestitisset, si a militibus desertus non fuisset. Secundus exercitus fuit ultra Danubium versus Agriam, in quo fuerunt germanorum et ungarorum ad 50 millia; cuius dux fuit Teifelbak⁵¹, germanus, qui obsedit Hatvan, arcem munitissimam. Fluvium, qui impedimento erat, ne arx capi posset, magno labore averterunt. Et facile iam capi potuisset, nisi proditio intervenisset. Nam et vexillumⁿ haydones, pedestres milites Stephani Batori⁵² in arce collocaverant; sed quia non secuti sunt plures, repulsi sunt a turcis. Fertur, Teifelbak magnam pecuniae summam a turcis accepisse, ut desisteret ab oppugnatione; et deinceps globis stramineis iaculari paecepisse. Et sic exercitus ille hoc anno 1594 nihil memorabile gessit.

Tertius exercitus fuit ex ista parte Danubii, quem duxit archidux Mathias⁵³ sub Strigoniūm, civitatem archiepiscopalem Ungariae, quae inter Gramum amnem et Danubium sita est in colle amenissimo⁵⁴. In hoc exercitu communi hominum opinione fuerunt diversarum gentium milites 300 millia; occupabatque ad duo milliaria ungarica, quae sunt 20 italica. Ubi a quinta die maii usque ad 15 diem eiusdem mensis satis faeliciter pugnatum est. Nam montem S. Thomae, ex quo tuebantur civitatem turcae, obtinuerunt nostri, turcis, qui ibi erant, partim occisis, partim fugatis. Post paucos dies, civitas quoque exterior strigoniensis, in qua olim cives habitabant, sponte tradita est a rascianis, qui in ea erant. Restabat expugnanda interior civitas, in qua olim soli canonici habitabant cum archiepiscopo. Ibi erat templum cathedralē constitutum in summitate montis, quod usque in hodiernam diem, cum omnibus ornamentis altarium et libris^o ad officium divinum necessariis fuit illaesum a turcis conservatum. A quibus aeditus unus constitutus fuit, qui certis diebus templum purgaret et pulveres ex libris et altaribus excuteret. Et hoc anno a nostro exercitu igne injecto totum templum combustum est.

^m deditio *ms.* / ⁿ vexillum *del.* Stephani Batori / ^o libris *del.* et libris

⁴⁷ De successibus bellicis Sigismundi Báthory contra turcas cf. VERESS, *Epp. Carrillo* II 124-32 passim.

⁴⁸ De vicissitudinibus bellicis anni 1593 multa traduntur ab ISTHVNFI, *Historia* 368-80.

⁴⁹ Ferdinandus Hardegg (1549-1595), comes; cf. WURZBACH, *Biogr. Lex.* 7 p. 352; *Allg. Deutsche Biogr.* 10 p. 555. — Hardegg a P. Szántó nominatur, causa contemptus, semper in hoc scripto ördög: quod est nomen diaboli in lingua hungarica.

⁵⁰ Maximilianus archidux Austriae (1558-1618), frater Rudolphi imperatoris; cf. *Allg. Deutsche Biographie* XXI 72-76.

⁵¹ Christophorus Teuffenbach (ob. 1598); cf. WURZBACH, *Allg. Deutsche Biographie* XXI 72-76.

⁵² St. Báthory de Somlyó (ob. 1601), iun.; cf. MAH III 243 adn. 4 et passim; ISTHVNFI, *Historia* 387.

⁵³ De quo cf. supra, mon. 12 adn. 4.

⁵⁴ De obsidione Strigonii cf. ISTHVNFI, *Historia* 384-86.

Laboratum est diu a nostro exercitu in expugnatione interioris civitatis, sed nihil effectum est. Nam, licet maenia diruerent, turcae iterum noctu omnia restaurabant, novos ageres excitabant, et fossas ingentes intra muros fodiebant, ut qui ingredi vellet, necessario in fossas praecutis sudibus plenas incidendum illi esset.

Causae autem, cur haec interior civitas capi non potuerit, plures assignari possunt. Prima est, quia a triginta annis ungari nullum potuerunt archiepiscopum impetrare a suis regibus, Maximiliano et Rodolpho⁵⁵. Frustra igitur Deus restituisset archiepiscopalem civitatem, in qua nullus futurus fuissest archiepiscopus, sed aliquis haereticus capitaneus, qui rusticos per turcas in catholica religione conservatos hactenus, transferret ad perfidiam haereticorum, ut factum est in Fülek, Novograd et aliis castellis a turcis recuperatis, in quibus constituti sunt capitanei et ministri haeretici, cum multarum animarum detrimento.

Secunda causa est, quia a duobus haereticis, Ugnod David⁵⁶ et comite ab Ördög⁵⁷ totus exercitus regebatur. Nam licet ibi adesset archidux Mathias, nihil tamen poterat facere, nisi quod illi consuluisserent. Isti autem contra omnium hominum iudicia et sententias, liberum turcis ingressum et egressum per Danubium preebebant usque Budam, quo saucios milites deferebant, et recentes cum commeatu adducebant, quando volebant.

Tertia causa est, quia exercitus noster fuit confusa multitudo sine capite; nullus certus dux, qui lustraret et ordinaret exercitum. Nam capitaneo Ördög, qui fuit constitutus supremus dux campi, nec saxones, nec ungari subesse et obedire volebant. Mathiam vero archiducem, qui voluntati dabat operam, tantum curabant, ac si non esset in rerum natura.

Quarta ratio est invidia germanorum contra ungarios; qui, cum frequenter petiissent sibi concedi facultatem faciendi insultum et impressionem in civitatem interiorem, nunquam obtinere potuerunt, obsistentibus Ugnod et Ördög, dicentibus, honorem illum germanis deberi. Assenserunt ungari, ut daretur illis modus, dum^p recuperatur locus. Itaque germani laeti tympanis et fistulis die constituto signum dant futuri insultus, et procedunt ordine lente cum sua gravitate, quasi certo confestim muralem coronam, et primi certaminis consecuturi gloriam. Turcae cum gudio eorum adventum praestolabantur. Portas illis aperiunt. Patiuntur omnes intra maenia ingredi. Et primo maiora contra eos tormenta laxarunt; quibus magnam partem prostraverunt, reliquos gladiis peremerunt. Germani fuerunt 7 vel, ut alii putant, 10 millia; et quod mirabilius est, turci nudis brachiis et nudis pedibus, sine galea et thorace ferre contra eos processerunt. Ex quorum clamore ita fuerunt territi germani, ut metu plane obrigescerentur, nec gladio, nec bombarda uti scirent, sed colla tantum ferienda ut pecora porrigerent. Cum isti mactarentur, totus noster exercitus ex monte, qui civitati imminent, contemplabatur, nec tamen alii milites in subsidium missi sunt. Ab eo tempore ita Turcae milites germanos contempserunt, ut non plus sibi ab illis metuerent, quam si cum statuis pictis vel pueris sibi negocium esset. Quadam vice irruerunt 70 turcae in castra germanorum, et tria millia sugarunt, multos occiderunt, et maiora tormenta, cum non possent secum auferre, inclavarunt, ne possent uti. Alia vice tres turcae 70 sugarunt alemannos, et concubinas e sinu eorum abduxerunt, et suspenderunt ex muro peibus sursum. Contra germanos sic multis diebus lusitarunt cum illis sicut cum pueris. Qui

^p dum sup.

⁵⁵ Sedes archiepiscopal is ab a. 1573 ad a. 1596 vacabat; v. GULIK-EUBEL III 323.

⁵⁶ De D. Ugnad (ob. 1600) cf. WURZBACH, Biogr. Lex. 54 p. 178.

⁵⁷ De F. Hardegg (ördög) v. supra, adn. 49.

videntes se non posse esse tutos a turcis, impetrarunt a Principe, ut ungaris undique cingentur et defenderentur. Ne autem cuipiam videantur incredibilia, quae de timore germanorum dixi, addam aliquot exempla in huius rei confirmationem, quae hoc mense octobri contigerunt.

Excurrent ad fines Austriae duo turcae ex Sinan basae exercitu, et inciderunt in septem milites germanos armatos gladiis et bombardis, quibus turcae dixerunt, sequimini nos Jaurinum, alias capita vobis amputabimus. Qui confestim ut pecora secuti sunt, non audentes nec gladios extrahere, nec bombardas exonerare. Accidit, ut eadem via ascenderet Viennam Dominus Christophorus Peteo⁵⁸ cum suis famulis, quem videntes turcae, confestim fugerunt, et 7 germani insequebantur illos. Quos sistere gradum iubet Peteo. Petit, cur sequerentur turcas. Respondent, ita ab illis praeceptum esse sibi. Arguit stulticiam illorum dominus ille ungarus, et mandat redire. Illi contra asserunt, se teneri ire, alias turcae amputaturi essent eorum capita. Vi tamen eos coactus est repellere. Qui haec narravit, vir catholicus et fide dignus, et saepe turcas in duello vicit. [191v]

Item, missi fuerunt quatuor millia germanorum Comaromium, ut ibi obsessos a turcis iuvarent. Quadam nocte, cum prope Danubium consedissent et obdormivissent, pulvis in unius lagenula tormentaria accensus ingentem flamمام disrupta lagenula excitavit; quo territus [excubitor] caepit clamare et fugere. Ad cuius clamorem caeteri excitati, omnes fugerunt, abiectis bombardis. Sequenti die, intelligentes nullos adfuisse turcas, redierunt et collegerunt bombardas.

Item, alia nocte, cum dormirent prope Danubium, vigili, qui excubabant, videntes boves tranantes Danubium, existimantes esse tartaros cornutos, nunciant sociis tartaros adesse. Et iterum, abiectis bombardis, omnes fugerunt. Nec solos milites terror iste divinus invasit, sed totam fere Germaniam, adeo ut^a Ratisbonae dicantur multi cives fugisse.

Quatuor sunt, quae confortant militem christianum in paelio: fides vera, finis bonus, propter quem pugnatur, conscientia pura, habitus militaris, longo usu et exercitatione acquisitus. Et cum nullum horum habeant haeretici milites germani, sed istorum contraria, non mirum, si metuunt, etiam a strepitu unius folii. Frustra ergo contra Turcam miles in Germania conscribitur, cum plus valeant modo in bello 10 itali, hispani vel ungari, quam 100 germani. Frustra hactenus Sua Sanctitas misit pecuniam pro bello contra turcas, quae tota inter manus consiliariorum haereticorum periiit. Hortus Imperatoris instar civitatis cum multis turribus constructus, lapidibus preciosis, picturis et columnis ornatus, in finibus Ungariae et Austriae ex pecuniis Pontificis dicitur constructus, et iam debet destrui, quia non distat a Jaurino itinere unius diei.

His addamus quintam rationem, propter quam male cessit obsidio strigoniensis nostris militibus. Ista autem sumitur ex enormibus flagiciis, quae impune grassabantur in castris nostris. Videbantur omnes sordes, omniaque scorta Germaniae eo confluxisse. Ibi erant quotidiana commissationes, compotationes et ebrietates. Eo omnium rerum venialium copia ex Germania et Hungaria deferebatur, ut merito propterea multitudine congregata, non exercitus, sed nundinae a turcis appellarentur. Ibi tot fere erant diversarum sectarum impostores et praedicatorum, quot principales domini; quorum quilibet suum secum habebat pseudoprophetam. Missi fuerunt etiam ex nostris duo patres ad illas nundinas:

^a ut sup.

⁵⁸ De Christophoro Pethö cf. NAGY IX 258 259 264.

P. Hieronymus⁵⁹, saxo, qui Archiduci et germanis contionatus est. Sed semen verbi Dei cecidit in saxa, in vias, et inter spinas, et sic nullum fructum attulit. Ipse quoque pater intra paucos dies in morbum gravem incidit, et redire coactus est. Alter pater ungarus Dobokay⁶⁰ adhaesit Domino Palfi⁶¹, duci ungarorum, et sic conservatus est, nec fuit sine aliquo fructu.

Visebantur praeterea in castris germanorum choreae mulierum et puellarum, audiebantur sonus cythararum, tubarum, tympanorum et symphoniarum, ac si non ad praelandum populus convenisset, sed ad convivia et nuptias celebrandas. Sine ulla verecundia et pudore, palam ab impiis et sceleratis militibus perpetrabantur adulteria, fornicaciones, scortationes, supra, et eius generis carnalitates. Nam sceleratae mulieres et puellae germanicae sponte et catervatim eo confluebant, tanquam ad nundinas et certissima lucra. Nec illis contenti fuere impuri saxones, sed armata manu irruerant ad vicinos pagos ungarorum, et inde rapiebant mulieres et puellas quoquot invenire poterant, et illis pro libitu abutebantur. Ab isto carnali vicio nec ipse primarius dux exercitus fuit immunis, corruptus a duobus illis intimis consiliariis bellicis, Ugnod et Ördög haereticis, qui varias puellas ad tentoria eius deducebant. Et haec non clam siebant, sed aperte coram utroque exercitu turcarum et christianorum.

Dominica 18 post Pentecosten Viennae monachus franciscanus coram toto populo hanc assignavit causam, cur exercitus noster nullum haberet successum, quod dux illius cum scandalio omnium turcarum et christianorum turpem ibi duceret vitam; et se vidisse te-status est puellam, quae e Vienna ad illum deducta est, cum in currum imponeretur; et nominavit parentes illius, et digito demonstravit domum, ex qua educta fuit.

Magnum Deus hoc anno inter duos fratres demonstravit discrimin^r: unus in Dalmatiā duxit exercitum. Ivit, vicit, et cum triumpho et gloria reversus est. Alter vero nihil, nisi ignominiam reportavit; quia alia erat illius, alia huius vita, alias ille habebat consiliarios, alias iste.

Postrema causa infaelicis obsidionis fuit crudelitas germanorum, et praecipue perditissimorum saxonum lutheranorum in pauperes rusticos, et in suos socios plusquam tartaria inhumanitas, iusticiae praeterea nulla administratio, nulla disciplinae militaris administratio. Haec ut manifesta fiant, exempla aliquot saxonicae crudelitatis subiiciam. Cum descenderent ex Saxonia in Ungariam quatuor millia saxonum, licet stipendum supra meritum illis esset solutum, gratis tamen toto itinere tractari voluerunt. Nec contenti his, quae sponte ab oppidanis et civibus offerebantur, passim villas et suburbia civitatum populabantur. Nam et collegii nostri olomucensis praedium spoliarunt equis et pecoribus; nec sola pecora, sed etiam puellas invitis parentibus abducebant. Accidit, non procul ab Olomoucio, inter alias puellas, unam liberali forma virginem in manus illorum incidere; quam cum pater virginis nullis precibus posset e manibus eorum extorquere, reversus domum attulit 300 taleros, quos pro dote filiae magno labore et multo sudore conquisierat et reposuerat, deditque illis pro redemptione filiae. Sed accepta pecunia perdit nebulones, hominem bombardā traicerant, et filiam eius abduxerunt. Mitto similes alias nequitias eorum, quas perpetrarunt descendendo per Moraviam et Austriam.

^r discrimin *in marg.*

⁵⁹ H. Brassicanus S.I.; cf. *supra*, mon. 39.

⁶⁰ De A. Dobokay S.I. cf. *supra*, mon. 39 adn. 2.

⁶¹ De Nicolao Pálffy cf. *supra*, mon. 5 adn. 5.

In Ungariam postquam pervenissent, ibi longe crudelius, quam turcae et tartari grassati sunt. Pagos multos catholicorum rusticorum primo bonis omnibus spoliarunt, deinde combusserunt et in solitudinem redegerunt. Si quid in foveis subterraneis abscondissent miseri rustici, gladii explorantes et transfigentes terram, inveniebant et auferebant. Si quis rusticorum aliquid repetere ausus fuisset, bombardis traiciebatur. Quicquid farinae, tritici, hordei, avenae invenerunt, equis suis dederunt. Sicubi in aliqua vini^{*} dolia incidebant, inde non recedebant, donec omnia exhaustirent, volutati ut porci in vomitu suo. De pecoribus, equis et bobus pauperum christianorum ita praedas egerunt, ac si essent turcarum.

Mense iulio, cum iam triticum fere esset maturum, latissimos campos plenos praestantis et pulcherrimis frugibus, quos solum intueri summa erat voluptas, omnes impii saxones destruxerunt a Strigonia usque ferme Budam, amplius quam per centum miliaria italica. Inde saginarunt equos suos. Quod illi consumere non potuerunt, concularunt. Sed divina ultio non sivit eos diu inultos. Nam et ipsi et equi eorum variis morbis perierunt.

Pari crudelitate grassati sunt in vineas et hortos. Tantum damni accepit hoc anno per germanos Ungaria^t, quantum non accepit per 20 annos per tartaros et turcas. Accidit ut metu tartarorum quidam rustici ex remotioribus villis fugientes, venirent pro defensione ad castra christianorum, et consisterent ad littus Danubii cum uxoribus, liberis, pecoribus, curribus et modica suppellecili. Quos aggressi perditи saxones bonis omnibus peius quam tartari spoliarunt. Venerunt illi conquestum ad Principem, sed nihil obtinuerunt; respondit, se nihil posse facere.

De Solimano turcarum imperatore referri audivi, quod, cum sub Zigeto esset, tantam servabat disciplinam et iusticiam, ut pro una olla lactis, quam non solverat mulieri, strangulari iusserit janicerum. Et cum vagari vidisset inter fruges quendam equum, et quaevisisset, cuius esset, cum nullus auderet suum dicere, iussit iuxta fruges, ubi damnnum intulerat suspensi. Sed in exercitu nostro, non solum furta et rapinae impune committebantur, sed etiam homicidia. Nam imbelles^u saxones turcas videntes fugiebant, clam autem incautos ungaros scopetis traiciebant. Nec tamen ulla vindicta [192r] de facinorosis sumebatur. Sed quid mirum, si in catholicos haeretici milites crudeles fuerint, cum etiam in suos socios tartaris et barbaris omnibus inhumaniores extiterint. Nam ex porcina vita, quam ducebant, infecti moriebantur ut canes. Iacebant cadavera suorum sociorum circa tabernacula eorum, et non erat in illis tanta pietas et humanitas, ut effossa humo absconderent, sed ibi a canibus lacerari et devorari paciebantur. Hinc secuta est tanta infectio aeris, ut non dubitent quidam affirmare periisse ibi prope 50 millia hominum, profluvio sanguinis et aliis infirmitatibus et gladiis atque globis turcarum. Quod si Deus olim propter unum peccatum Acham⁶² totum iudeorum exercitum punivit, nonne iuste tam impium exercitum igne et sulphure perdere potuisset. Sed benignius egit propter preces fidelium, quae interim fundebantur per totum orbem.

Aderat in ista obsidione Ioannes Bornemissa⁶³, missus in auxilium a Principe Transylvaniae. Et iste direxit bombardas maiores aliquar diu, et demolitus est interiores muros civitatis superioris. Conduxerat septem millia peditum ungarorum nomine Principis sui; et pecierat insultum sibi concedi, sed non obtinuit, obstantibus duobus haereticis consiliariis. Qui videns rem omnem proditione agi, et nihil ungaris concedi a germanis, reversus est et

^{*} vini in marg. / ^t Ungaria in marg. / ^u imbellas ms.

⁶² Jos. 7.

⁶³ De quo vide supra, adn. 33.

narravit transylvanis omnibus, quid sub Strigonio ageretur. Et forte hic fuit autor rebellibus transylvanis (erit enim et ipse unus ex illis), ut malent adhaerere turcis contra germanos, videntes tantam eorum ignaviam et crudelitatem in ungaros, quam foedus cum illis servare et contra turcas militare. Nam ante hanc obsidionem Balthasar Batori⁶⁴ fuit in eadem sententia cum Principe, contra alios senatores, ut arma contra turcas sumerentur. Sed post redditum Bornemissae ab obsidione mutavit sententiam. Hactenus de rationibus infaelicis obsidionis, quae etiam in causa fuerunt, ut nostrae et vestrae 40 horarum preces non illum nobis fructum adferrent, quem praestolabamur. Venio nunc ad reliquam partem historiae.

26 iulii, cum esset nunciatum basam Sinensem, cum ingenti exercitu Ungariam esse ingressum, relicta obsidione strigoniensi, totus noster exercitus fugit, vel ut honestiori utarer vocabulo, recepit se in insulam, quae est ex opposito Jaurini, inter duo brachia Danubii, subsannantibus et illudentibus et focus ex superiori loco ostendentibus turcis. Cum ad obsidendum ibant nostri, spe totam Ungariam devoraverant, et germani iam inter se divisorant et vendiderant vineas et aedes strigonienses. Nunc autem cum pudore redeunt, nullo post se reliquo praeclaro facinore, sed ingenti foetore et infamia. Qui postquam in insula consenserunt, locum tantum et non vitam mutarunt. Imo multo hic maiora flagicia dicuntur ab illis patrata, quam in priori loco.

Interea quotidie Sinan basa proprius castra sua Jaurinum versus promovebat. Et circa finem iulii Tatam arcem deditioce accepit. Arx ista non procul ab Alba Regali in amoenissimo loco sita est, quam Sanctus Stephanus rex compatri suo donaverat, quem nomine ungarico tatam vocabat; a quo et arx postea Tata dicta fuit. In qua nulla erat provisio, nulla praeparatio ad bellum, nulla spes auxili a nostro exercitu. Ob id tradere coacti fuerunt pauci milites, qui in ea erant. Hinc venit exercitus ad Sanctum Martinum, monte Sancto Pannoniae situm. Non erat isto sanctior locus in Hungaria. Hic ex voto Sancto Martino aedificaverat templum Sanctus Rex⁶⁵, et primam fundaverat archiabbatiam benedictinis, adiungens illi totum comitatum somogense cum 99 villis et oppidis. Templum erat stratum tabulis marmoreis, altaria pulcherrimis imaginibus exornata, et in singulis inter alios sanctos ubique apposita effigies Patronae Hungariae. Ad latus dextrum maioris altaris infra pavimentum oratorium sibi extruxerat, cuius adhuc ibi visitur sedes marmorea. Nusquam in Hungaria et Transylvania plures in contione auditores habui, quam ibi⁶⁶ et Varadini, ob sanctitatem loci; quae tanta erat, ut raperet ingredientes in admirabilem devotionem et pietatem, non secus ac romanae ecclesiae. Huc reges Ungariae olim in hebdomada sancta ad confitendum et poenitentiam agendam sese recipere solebant ob loci sanctitatem. Est in monte rotundo, ab occidente habens Jaurinum duobus milliaribus, 20 italicis distans. A meridie extenduntur vineae jauriensium in monte Sokoro usque ad S. Martinum. Ab oriente duae sylvae maxima Bakon et Vertes interponuntur inter Albam Regalem et S. Martinum per 5 millaria ungarica. A septentrione ad medium fere milliare defluit Danubius.

Erat archiabbatia ista Locumtenentis et episcopi nitriensis⁶⁷; sed praeterito anno resignerat Domino Baranky⁶⁸, qui tunc e studiis ex Urbe redierat. Alebantur ibi 30 aut 40 tantum milites pro custodia et specula, ut cum rumor turcarum esset, dato signo maiori

⁶⁴ Vide supra, adn. 23.

⁶⁵ Sanctus Stephanus, primus rex Hungariae (1000-38).

⁶⁶ De excursione apostolica Patris Szántó anno 1590 in Pannonhalma vide MA H III 564.

⁶⁷ Stephanus Fejérkóy OSB; cf. supra, mon. 5 adn. 3.

⁶⁸ Paulus Baranyai, hungarus, alumnus Collegii Germ.-Hung. Romae: obiit anno 1596 in pugna contra turcas; cf. VERESS, *Matricula* p. 4.

tormento, jaurinensibus significant militibus et papensibus. Sed cum vidissent pauci isti milites Sancti Martini campos vicinos turcis veluti locustis opertos, et viderent se nec pulveres, nec globos habere pro defensione tenuissimi muri, quo caenobium (quod iam in formam castri redactum fuerat) circumdabatur, et scirent certo sibi nullam spem auxilii esse a castris christianorum, locum sponte dediderunt turcis. Sicque sanctissimum templum una cum caenobio in potestatem pervenit turcarum, quod usque in hodiernum diem a contaminatione barbarorum incontaminatum fuerat conservatum.

Inter Sanctum Martinum et Jaurinum interponitur amaenus campus, et in illo Sinan basa castrametatus est; cuius longitudo et latitudo occupavit duo milliaria; totum spatium, quod est inter Jaurinum et S. Martinum. Quod videtur tantumdem esse, quantum est spaci inter Romam et Tusculum et Tybur. Aliqui dicunt fuisse 500 millia turcarum et tartarorum simul, aut ad minimum 300 millia.

Quinta igitur augusti basa Sinensis, nullo post se relicto hoste, Jaurinum obsidere cepit. Quod situm est inter Rabum fluvium (qui ex montibus Styriae et Austriae descendit) et inter Danubium; et distat a Vienna in aestate itinere unius diei, sive quis per aquam descendat, sive per terram. Capitaneus ordinarius jauriensis erat comes ab Ördög. Omnes milites omnium nationum, qui viderunt illam civitatem, in his duobus consentiebant: 1. locum esse vi et armis inexpugnabilem, nisi fame vel proditione; 2. quod si Ördög ibi relinqueretur, absque ullo dubio traderetur. Et tamen, contra omnium hominum iudicia, illi commissa est defensio civitatis. Quod videntes canonici, tempestive res sacras inde exportantes, fugebant, certo certius scientes, civitatem esse tradendam. Quod et factum est. Missi sunt eo pro defensione civitatis quinque aut sex millia militum, partim ungarorum, partim germanorum; et invexerunt magnam copiam comeatum pro uno (si durasset tandem obsidio) anno sufficientem. Et deinde in insula opposita erat exercitus christianorum, inter quem et civitatem solus Danubius interponebatur; et per Danubium pontem ad civitatem ex navibus fecerant, ut liber esset transitus ex civitate ad insulam, et ex insula in civitatem.

Sinan basa autem ex adversa parte, ultra Danubium per terram impugnabat civitatem. Sed nihil proficiebat, quia ex insula nostri poterant submittere semper res omnes necessarias et milites quot volebant; sicut et submiserunt, quamdiu insulam tenuerunt. Nam cum circa idem tempus in auxilium missi fuissent duo millia itali a Duce Florentiae⁶⁹, omnes missi sunt Jaurinum⁷⁰. Vix post ingressum illorum intercesserant octo dies, et ecce famuli Ördög per portam, quam germani custodiebant, intromiserunt turcas. Quos cum ex suis propugnaculis itali et ungari turmatim ingredi vidissent, celerrime desilentes acri pugna commissa retrocedere compulerunt, multis ex illis interfectis. In ea pugna maxime eniuit virtus et fortitudo Domini Flaminii itali, qui sua manu 17 mactasse dicitur, simulque una vice tres sua lancea transfixisse turcas. Verum et ipse ibidem gloriose occubuit. Dum enim caedi intentus esset turcarum, incaute extra pontem posuit pedem, et in Rabum fluvium delapsus suffocatus est. Atque hac ratione ista vice civitas beneficio italorum conservata est.

Cogitabat basa Sinensis nostrum exercitum ex insula excludere, qui videbat se frustra laborare in oppugnanda civitate, dum ille ibi esset. Submisit itaque quadam vice per naves 6000 tartarorum; alii dicunt fuisse 10 aut 12 millia, quod probabilius est; qui noctu ingressi sunt insulam; sed partim caesi, partim in aquis submersi sunt. Eregerant turcae ex opposito

⁶⁹ Ferdinandus I de' Medici (1549-1609), archidux Florentiae; *Diz. Encycl. Ital.* IV 684; VERESS. *Epp. Carrillo* I 77 et passim.

⁷⁰ De participatione militum italorum in rebus bellicis contra turcas in Hungaria cf. supra, mon. 71.

civitatis propugnaculum, unde verberabant maenia civitatis. Sed ungari et itali irruentes, turcas e propugnaculis sugarunt, multos peremerunt ex maioribus tormentis; unum avexerunt, reliqua, cum non^v possent auferre, inclavarunt. Perit ibi insignis miles ungarus, Ioannes Bornemissa⁷¹, qui a nostris iaculantibus e muro contra turcas globo tactus est. [192v]

Altera quoque vice ungari et itali aggressi sunt idem propugnaculum ea conditione, ut postquam eliciissent turcas e suis cavernis, equitatus germanicus subito subveniret, protegendo pedites sub alis suis. Sed turpiter fuerunt decepti. Nam postquam secundo turcas ex propugnaculo fugassent, superveniente maiori turcarum exercitu, fugere caeperunt, sperantes se a germanico exercitu protegendos. Sed ille mansit immobilis. Imo quidam ex illis, iussu Ördög ex superiori ripa fluvii solvit molam, quae destruxit pontem. Sicque exclusi nostri, ad duo millia perierunt, partim pugnando, partim in aquis.

Aderat in exercitu nostro Dominus Bekes, egregius adolescens catholicus, qui ex Polonia cum 100 equitibus ungaris et polonis suis expensis, iuvaturus christianos, venerat; qui cum excubias ultra castra turcarum ageret cum quibusdam aliis ungaris, incidit in 200 turcas comeatum in 70 camelis vehentes. Et praelio commisso, vicit et camelos illis ademit. Ex quibus 10 donavit^w Principi, et alias aliis dominis.

His victoriolis et stratagematibus elatus noster exercitus, nihil sibi ab hoste sciebat metuere. Secure se effundebant germani in cuncta scelera et in omnia genera voluptatum, ignorantes proditorem ipsorum non dormire, sed dolos cogitare, quomodo totum exercitum, una cum civitate traderet in manus turcarum. Qui saepe primarios turcas ad se in civitatem accersebat, et convivia illis exhibebat. Construxerant nostri in extremitate insulae, in ripa Danubii propugnaculum quoddam, in quo posuerunt aliquot maiora tormenta, quibus arcere possent hostes ab insula, si ingredi vellent. Commissa fuit primo huius propugnaculi custodia italis; qui quamdiu tenuerunt, insula tuta fuit a tartaris et turcis.

28 augusti^x persuasit comes Ördög Archiduci, ut itali amoverentur ex propugnaculo, et submitterentur germani. Quod cum turcae et tartari intellexissent, noctu per scafas transierunt Danubium, et summo mane in festo Nativitatis S. Mariae invaserunt propugnaculum. Ex quo subito germani fugerunt, sive id ex timore fecerint, sive ex commissione sui capitanei Ördög. Turca facti domini propugnaculi, tormenta, quae ibi parta erant, convertunt contra castra christianorum, et fortissime iaculari incipiunt. Quorum mugitu ita totus exercitus territus est, ut omnes in fugam verterentur, fugientibus primis germanis. Quod cum animadvertisserint Dominus Virginius Ursinus et Dominus Ioannes Medices, qui procul aberant a propugnaculo, accurrunt cum paucis suis italis, et magnis clamoribus revocant germanos. Sed illi tanto fortius fugiebant. Ipsi nihilominus aggressi sunt tartaros, et ex propugnaculo bis extubarunt. Sed tandem superveniente turcarum multitudine, cedere coacti sunt. Virginius captus a tribus turcis, tenebatur iam iam ligandus, sed ille unum scopeto traicit, secundum pugione transfodit, tertium gladio peremis. Et sic evasit manus eorum, accepto tamen ingenti globo, qui adhuc haeret in ventre eius. Sed, ut fertur, convalescat brevi, quia non sunt laesa vitalia membra. Aberat tunc dux ungarorum Palfi⁷², qui in sua arce ex vulnere in praelio accepto decumbebat, et ungari maiori ex parte dispersi turcas venebantur.

^v non sup. / ^w davit ms. / ^x septembbris ms.

⁷¹ De quo cf. supra, adn. 33.

⁷² Nicolaus Pálffy; v. supra, adn. 61.

Inaudita res est, et omnibus saeculis commemorandum, quod trecenti turcae vel tartari fugaverint et castris exuerint 60 millia christianorum, si tamen christiani dicendi sunt illae feces et sordes haereticorum. In ipsa fuga erat quilibet de se sollicitus, et de sua pelle. Archidux fuit solus relictus cum Ugnod, qui facile a turcis captus fuisse, nisi duo capitanei ungari, Maytheni et Pancratius accurrisserent cum suis famulis, et Principem eduxissent. Narravit Pancratius Episcopo Jauriensi, (qui mihi postea retulit) se vidiisse in castris nostris inter fugiendum non pauca vasa pulvris et funiculum ardentem abiectum a germanis fugientibus, et applicasse ad vasa in tanta distantia, ut non nisi post 3 horas ad pulveres perveniret ignis. Et postea, cum extra insulam esset, retro respexisse et vidiisse ingentem flamمام ex castris ascendentem; qua tartari et turcae usque adeo fuerunt territi, ut celerrimo cursu properarent ex insula eggredi, pecuniis tantum, et rebus preciosis secum asportatis. Mirabili Dei providentia factum est, ut utramque partem, eodem tempore, terror Dei invaderet, et tartari in unam, christiani in aliam partem citato cursu ex insula fugerent; ut sic etiam Deus immensam suam misericordiam erga impios nostros milites declararet, non permittens eos gladiis hostium iugulari, ut locum et tempus praebetur paenitentiae, sed castris tantum exuens; idque iustissimo iudicio, ut qui pauperes rusticos deprædati erant, ipsi quoque bonis omnibus spoliarentur. Ingentem tunc praedam turcae et tartari consecuti sunt. Solum in pecuniis plus quam miridem talerorum. Nam ibi erant stipendia militum, innumeras praeterea res aureas et argenteas, orbes, catharos, patenas, pocula aurea et argentea, vestes preciosas et cæthanas aureas invenerunt^v. Eo enim multi germani res suas preciosiores, ostendendi vel vendendi gratia, tanquam ad nundinas detulerant. Sed et mercatores plus inde damni, quam lucri reportarunt. Solus unus querebatur, se ibi ultra trecenta millia aureorum amisisse. Sic Deus novit raptores et oppressores pauperum punire.

Postero die venerunt in insulam haydones liberi milites ungari, ut viderent, quid accutum esset, pugnaturi cum tartaris, si adessent. Sed neminem invenerunt. Praedam autem copiosam, ex qua sufficienter singuli ditati sunt, et multa etiam aliis reliquerunt. Tertio die Maytheni et Pancratius eo Archiducem deduxerunt, et adhuc invenerunt 60 magna vasa viini, currus non paucos farinae et aliorum rerum venalium, quas Jaurinum inferri mandavit. Potuissent nostri milites, si voluissent, iterum redire in insulam, et Jaurinum defendere, sed præ pudore et pavore non sunt ausi redire, sed longius fugerunt ad Ovar, vetus castrum, tribus milliaribus supra Jaurinum, deditantes impuros turcas et tartaros præ abominatione oculis deinceps intueri.

Turcae quoque non sunt amplius ausi intrare in insulam, putantes ubique suffoscos esse pulveres; deinde etiam, quia nihil illis profuisset locus ille pro expugnatione civitatis. Naves tamen omnes, ex quibus nostri pontem fecerant, acceperunt; et 15 triremes, quae hic erant ex Vienna deductae pro expugnatione Strigoni. Habitæ his navibus præclusit Turca ingressum^z omnem in civitatem, et caepit eam arctius obsidione præmtere. Montem ex opposito civitatis excitavit altiore muris; ex quo tantam vim globorum immittebat, ut non possent in muro milites consistere. Nec minus diligenter ungari et itali se tuebantur remittentes non pauciores, nec minores globos contra turcas. Itali multa ignita serta conficiebant, et volatiles ignes, et in hostes iaculabantur. Sed illi facile se contra omnes ignes pellibus recentibus animalium tuebantur.

Inter bombardios præcipue laudatur Dominus Marcellinus italus, qui adeo certus erat in iaculando, ut quicquid visu notare posset, illud globo contingeret. Hac ratione multa tormenta turcarum confregit, et principales turcas circa tentorium Basae sustulit. Cen-

^v invenerunt sup. / ^z ingressum in marg.

tum libras lapidis evomebat suum tormentum, simulque integrum turmam hostium lapides dispersi perimebant. Modo hic est Marcellinus infirmus, qui audet affirmare, se solum ad 10 millia turcarum occidisse. Videns capitaneus Ördög, quod multum damni Marcellinus inferret turcis, expulit eum ex propugnaculo, et germanum substituit; cui praecepit, ut sine globo exoneraret bombardam. Quod videntes turcae, scalis appositis aliquoties concenderunt propugnaculum illud, sed semper deturbati fuerunt. Non minorem laudem reportarunt duo alii bombardarii Domini Ioannis Medices: Perlenus et Ioannes Iacobus. Item unus ex germanis, quem Ördög ad murum suspendi iussit, quod multos turcas occidisset. Duo alii ex germanis, metu illius ad turcas defecerunt. [193r]

Postea cuniculis factis sub Raba fluvio, et pulveribus immissis tentarunt turcae propugnaculum civitatis quaterere. Sed non successit, quia pulvis ad latus propugnaculi erupit et non nocuit. Postea tentavit flumen a moenibus avertere, et fossam humo implere, sed quandoque inundatione aquarum, quandoque crebris ictibus bombardarum, prohibitus est. Postremo construxit pontem super flumen usque ad murum; quem facile magistri bombardarum disiicere potuissent, sed Ördög non permisit. Ex illo ponte crebro quaciendo murum perforavit in tanto spacio, ut duo vel tres homines possent intrare. Potuisset facile foramen illud claudi ab his, qui erant in civitate, sed Capitaneus non est passus. Vel potuisset fossa fieri, ut ingredi volentes in eam inciderent, et ex opposito agger opponi, sed nihil horum passi sunt milites facere. Per illud ergo foramen assiduos insultos faciebant turcae, et die noctuque fatigabant milites. Cum autem Capitaneus dudum decrevisset, turcis tradere civitatem, et timeret, ne itali essent contrarii, illos plus caeteris laborare et vigilare cogebat. Erat copia carnis, panis et vini in civitate; ex quibus gratis germanis dabatur quantum vellent; italis nec pro duplo precio, nisi nigerrimus panis. Germani in cellariis potitabant, itali in moenii vigilabant, ut fracti inaedia et vigiliis facilius in ditionem consentirent.

Itaque Capitaneus convocatis primariis decurionibus, hunc ad eos habuit sermonem: Videtis, strenui milites, alimenta nobis deesse, auxilii spem nullam esse a nostro Imperatore, potentiam hostis non posse nos effugere, sed vel fame, vel gladio pereundum esse. Una sola via conservanda vitae restat, ut dedamus civitatem. Principio omnes milites contradixerunt. Sed cum negaret illis alimenta, globos, pulveres et vinum, consentire coacti sunt in ditionem. Confestim Capitaneus misit unum italum, et unum germanum, et unum ungaram cum tribus famulis ad Basam, qui offerrent ei civitatem ea conditione, ut liceret ipsis cum rebus suis exire. Consensit Basa post multa cum illis colloquia, et dati sunt tres obsides turcae, et tres a nostris legatis famuli, quos Basa donatos aureis vestibus remisit. Fertur, interrogasse Basa, quae porta Viennae esset fortior, et cum aliqui illorum iudicarent hanc, alii aliam fortiorem, respondit Basa, quaecunque illa sit, illius claves iam habeo; intelligens Jaurinum, quod non solum huius civitatis, sed etiam totius Austriae et Moraviae clavis et porta erat.

In festo igitur S. Michaelis archangeli prohibet Capitaneus, ne quisquam sub paena capitis emittat bombardam aliquam magnam vel parvam. Et paulo post ingreditur Sinan basa magna comitante caterva. Communis populus, cum nihil de ditione scivisset, videntes turcas catervatim per portas intrantes, caeperunt mulieres praesertim et pueri clamare cum ingenti ciulatu. Quod advertens Basa, manu silentium indicens, copiosam pecuniam in vulgus spargi iubet, et ut bono animo sint omnes, monet, se illis in patrem et defensorem futurum. Sedato clamore et tumultu, civibus cum suis uxoribus et liberis dat liberam facultatem manendi vel discedendi. Militibus permittit duplex stipendium, si velint sibi militare, vel liberam facultatem abeundi cum rebus suis. Egressi sunt duo millia militum; ex quibus

500 erant itali (isti enim tantum remanserunt ex duobus millibus), caeteri ungari et germani. Ex communi autem populo cum mulieribus et pueris egressi sunt ad 8 millia. Milites saucios, qui incedere non poterant, posuerunt in naves, ut Viennam veherentur. Reliquerunt ingentem comedatum turcis, qui ferme enecti fame erant; ultra centum dolia magna vini, panis, carnis, farinae magnam copiam, maiora tormenta bellica circiter 300; quorum preciosiora hic e Vienna delata erant pro oppugnatione Strigonii, et inde infecta Jaurinum; item duo millia dolia pulveris bombardarii. Postquam, qui volebant ex civitate abire, abivissent, Sinan basa caepit perambulare maenia civitatis. Videns murorum fortitudinem, et tormentorum praestantiam et multitudinem, identidem ingeminabat: Alla, Alla, Alla, quasi miraculo deus tam fortem locum in potestatem eius^a tradidisset; et hortabatur filium^b Belerbecum, ut constans in secta mahometica permaneret, quae tam faelicem haberet successum. Deinde processit ad templum maius, et totum pavimentum complanari iussit, sublatis sepulchris, quae eminebant, et altaribus; tum curavit dealbari, et sic in cultum Mahometi excravat.

Porro populo christiano, quem emisit ex Jaurino, Basa adiunxit tria millia equitum turcarum, qui secure ad vetus castrum, ubi noster exercitus erat, eos deducerent, ad tria miliaria ungarica. Sed perfidi turcae infirmos nostros milites, qui in navibus erant, omnes occiderunt et spoliarunt. Tres itali videntes, quid cum aliis aegrotis ageretur, in Danubium desilierant, et natoando evaserunt et Viennam pervenerunt. Alios, qui terra iter faciebant, simili modo contra fidem datam spoliarunt, sed non occiderunt. Multos tamen ex puellis et pueris rapuerunt et retinuerunt. Proditor Ördög tempestive se ante alias cum suis rebus subduxerat, et oves suas exposuit laniationi luporum. Erant inter turcas, a quibus ducebantur, aliqui apostatae itali, qui dicebant aliis italis compatriotis: Cur venistis contra nos, ad iuvandos istos canes haereticos; non videtis illos centies detersiores esse turcis; et ab illorum capitaneo proditam esse civitatem asserebant. Monuerunt praeterea eos, ne retro ultimi manerent, quod, ut omnibus notum est, fidem datam turcae non servarent.

In eodem comitatu ibat cum illis Basa quoque Anatoliae, natione germanus augustanus, qui sollicitabat ad redeundum mulieres germanas, pellices et concubinas militum germanorum. Hic interfuisse dicitur comitiis imperialibus aestate proxime præterita, et sedisse in senatu Ratisbonae. Per hunc agebat sua negotia Sinan basa, cum duobus illis haereticis Ugnod et Ördög, primariis consiliariis bellicis. Et verisimile est, generalem fuisse hoc anno coniurationem haereticorum contra catholicos, ut eos auxilio turcarum exterminarent ex Ungaria, Germania et Transylvania. Nam et transylvanorum proditorum legati eodem tempore versabantur in tentoriis Basae Sinensis, et Basa Anatoliae sedulo negocium cum suis germanis tractabat; et forte propterea imperiales haeretici tam languide promiserunt auxilium contra turcas, cancellario Ungariae in senatu eorum peroranti. Nec quisquam misit aliquod subsidium [193v] præter Episcopum Salsburgensem. Et sane una vox haereticorum est, malle se turcis adhaerere, quam catholicis; et maledicunt orationibus 40 horarum, quod per illas impediatur, quominus ipsis citius lux Evangelii per turcas oriatur.

Sed opportune Deus manifestavit proditores (quibus præsens annus fuit fertilissimus) primum in Transylvania, deinde hic Viennae, ubi post omnium militum et nationum clamores contra Ugnod et Ördög, ambo sunt amoti a latere Archiducis, et Ugnod quidem arestatus est, ut dicunt hic Viennae; alter vero captivus tenetur in palatio Archiducis, cuius famuli examinati, ad 20 puncta morte digna sunt fassi contra illum. Quorum præcipua sunt haec: 1. quod sine globis iusserit tormenta contra turcas exonerare; 2. quod præcipuos tres

^a eius sup. / ^b filium in marg.

famulos miserit ad Sinan basam, qui dicerent, eum secure posse Viennam^c venire^d, quod nullus esset hic miles, nullaque ad pugnam praeparatio; 3. quod auream vestem gemmis fulgentem acceperit a Basa, et thesaurem ingentem inter parietes incluserit; qui dicitur iam inventus; 4. quod praecipuum bombardarium germanum suspenderit, omnibus militibus contradicentibus, ob id, quod multos occidisset turcas.

Sed iterum unde egressi sumus, Jaurinum redeamus ad Basam Sinanum. Is primum refecit exercitum suum fame confectum, alimento copioso, quod invenit Jaurini. Si quidem tanta inedia laboraverant tartari et turcae, ut vix tantum frumenti cocti daretur singulis in die, quantum vola manus capere posset. Illi, qui ad insultus pellebantur, rogabant christianos, qui erant in maeniis, ut pusillum ipsis panis proiicerent. Qui saepe dabant nigros et duros, quos ipsi nolebant comedere. Tartari autem et turcae ut lupi famelici subito devorabant. Eodem die, quo tradita est civitas, colligatis sarcinis volebant turcae discedere, non valentes diutius nec ipsi nec equi eorum famem sustinere. Et quia intellexerat Sinanus ex villis et oppidis vicinis rusticis aufugisse metu tartarorum, prohibuit, ne cuiquam nocerent, et proclamari iussit, ut secure omnes ad suas villas redirent, habituri benignum et clementem dominum. Ex quibus multi redierunt.

Est civitas campestris, nomine Papa, tribus milliaribus a Jaurino distans, saepibus circumdata, ubi 300 circiter milites alebantur, qui videntes Jaurinum (unde pendebant) traditum, fugerunt cum omni populo, reicta vacua civitate; quam ingressi turcae vino et frumento satis ditati sunt. In aliis quoque villis nobilium multos antiquos acervos frumenti invenerunt, quos curarunt sibi per rusticos triturari. Postquam epulis exempta fames, mensaeque remotae, convocat Sinanus multitudinem rusticorum, et collem, ex quo oppugnauerat civitatem, complanari iubet; deinde fossas civitatis expurgat, et profundiores facit, ut non solum Rabus, sed etiam Danubius circumduci possit circa maenia. Fortificato Jaurino, invitabatur Viennam Sinanus a proditoribus. Sed cum videret ille, inter Jaurinum et Strigonium interpositum esse Comaromium, castrum fortissimum, illud prius expugnandum sibi suscepit; tum ne hostes post se relinqueret, tum etiam, ut dominus hac ratione esset totius Danubii a Buda usque Viennam.

Itaque 10 octobris caepit obsidere et adhuc obsidet⁷³. Situm est Comarium inter Vagum flumen et Danubium, 20 circiter milliaribus a Viennna. Ex una parte adhaeret continenti, et ex ea parte super terram locavit sua castra Sinanus; ex aliis partibus ita texit navibus et pontibus flumina, ut non videantur aquae. Et ex tribus partibus quatit muros. Ante paucos dies misit ad capitaneum castri germanum Brauner, rogans, ut traderet arcem. Qui respondit, se non esse, ut Ördög, proditorem, sed ibi elegisse sibi sepulturae locum; et tempore pacis se amicum esse turcis, tempore belli hostem. Accepta Sinanus hac responsione, fortius iussit verberare castrum, et propugnaculum unum pulveribus evertit. Sed illi, qui intus sunt, edocti a strigoniensibus turcis, fossas grandes fecerunt, et aggeres ex opposito propugnaculi excitarunt, qui instar muri illis serviunt. Novum modum invenit Sinanus evertendi muros. Mittit per scaphas muratores ad radicem maeniorum, qui perforent murum, et pulveres imponant; qui incensi elevant maxima maenia. Nec possunt laedi muratores, qui excavant maenia, quia noctu communiter peragant negocium, cum non possunt videri. Deinde recipiunt se intra foveam, quam fecerunt intra muros; et ampliant foveam quantum volunt; nec ab ulla bombarda laedi possunt; nam ex opposito sub aggeribus lati-

^c veniam ms. / ^d venire in marg.

⁷³ De obsidione arcis Komárom cf. ISTHVARFI. *Historia* 396-97.

tant ianiceri bombardarii, qui ex muro arcent volentes accedere^e. Ita, ut ne respicere quidem extra murum, qui in civitate sunt, audeant.

Postquam ex insula iauriensi noster exercitus divino terrore correptus fugisset in vetus castrum, varie dispersus est. Nam Archidux cum ungaris Posonium se contulit; milites germani in finibus Austriae per villas distributi sunt; ubi cum pari ratione vellent praedari, ut in Ungaria fecerunt, non pari eis faelicitate rapina successit. Nam cum in quodam pago Austriae bona sui hospitis consumpsissent, petebant sibi vinum afferri, alias verbera minabantur et nece. Rusticus tradidit illis vasculum vini, quo pro se servaverat; et cum vidisset eos ebrios, clausit fortiter fenestras et portas domus, ne exire possent, et domum incendit, et ibi combussit illos, nec amplius vinum pecierunt. Numerus militum, quot intus fuerint, incertus est.

In alio pago petebant tres saxones a rustico panes, carnes et pecuniam ad emendum vim. Qui dedit illis panes sufficientes et vitulum unum, et talerum. Illi his non contenti petebant triplum, alias mortem minabantur. Rusticus, postquam substitisset et paululum cogitasset, dixit, redite cras et dabitur vobis. Interea congregavit alios vicinos, quibus narravit insolentiam et ingluviem militum. Consentient omnes, ut contra illos se defendant. Sequenti die redeunt milites, petentes tres vitulos. Rustici monent, ut sint contenti his, quae data sunt, et recedant. Unus ex insolentioribus aggreditur aperire portam, ut irruat in rusticos; sed manus ei confestim ab illis amputatur; et fugit una cum caeteris sociis. Rustici insequantur, crebro bombardas exonerantes, sed sine globis. Nolebant enim eos laedere, sed terrere tantum. De italis militibus nulla concreta.

Item, in alio pago tribus a Vienna milliaribus distante, milites circiter quadringenti, cum vidissent nova sua vina ex vineis in villam inferri a rusticis, acceperunt [ab] illis dolia aliquot. Et interfectis pecoribus eorum, caeperunt epulari, et rusticis sua vina pecuniis vendebant. Qui irati congregati sunt ex diversis villis in magna multitudine, conflixerunt cum militibus; vicerunt, interfectis ex illis trecentis. Ex rusticis duo tantum desiderati. Ista inconvenientia debent sequi, quando iusticia a nemine administratur. Caeteri milites fugebant, sed in vindictam sociorum aliquot pagos rusticorum combusserunt. Huiusmodi strategemata militum saxorum cum rusticis plura possent referri. Sed haec sufficient, ne nimia prolixitate molestus sim Tuae Reverentiae.

Archidux Mathias nondum Viennam reversus est. Fertur dixisse, quando quidem iam ita sum disfamatus, vel moriar, vel aliquid facere tentabo, quo ignominiam hanc oscurem et a me depellam. Congregavit Posonii 120 millia militum, ungarorum maiori ex parte. Venerunt 18 millia bohemorum in auxilium. Sed nimis cito didicerunt a germanis artem [194r] fugiendi; et 14 millia ex illis fuga dilapsi sunt, qui husitae fere omnes erant. Remanserunt tria millia peditum et octingenti equites; sed fortasse et isti hactenus evacuerunt. Insula, in qua est Comaromium, et ubi locavit Sinanus castra sua, dicitur Chaloköz nostra lingua, et habet 10 millaria et centum italica in longitudine, et 4 alicubi in latitudine, vel 5.

Non procul ab isto loco abest nostrum oppidum Selliae, et tres villa: Pered, Kyralfalva et Hozzufalu⁷⁴, quae tributariae erant vel iauriensibus turcis, vel comaromiensibus. In hac insula in diversis villis sunt 30 millia domorum. Et ex singulis prodire debet unus miles rusticanus. Qui faciunt triginta millia. In eandem insulam contulit se noster exercitus, et

^e accedere in marg.

⁷⁴ De oppidis et pagis ad praeposituram thurociensem pertinentibus cf. supra, mon. 64, et MAH II-III 951-52 et passim.

speratur hac hebdomada conflictus. Si nunc profligaretur exercitus Sinani, hac hyeme ad-huc Jaurinum fame recuperari posset. Speranda sunt nunc meliora, quia amoti sunt a late-re Archiducis duo haeretici consiliarii bellici, qui malorum omnium erant causa; et dati sunt alii, duo ungari, duo itali et duo germani. Ipse quoque Mathias, agnito suo errore, me-ditatur poenitentiam. Si noster exercitus vicerit, et castrum Comaromium fuerit conservatum, tui erimus Viennae. Sed si fuerit amissum, actum est de Vienna, et de tota illa parte Ungariae, quae attingit fines Styriae et Austriae. Nam, licet in illis finibus habeant aliquot arces tres barones ungari: Nadasdi, Bathiani et Zereni, illae tamen non sunt tanti momenti, ut possint diu magnos exercitus turcarum sustinere⁷⁵. Una sola Canisa est, quae est porta Styriae, sicut Jaurinum erat Austriae; sed pauci sunt intus milites, et non habent necessaria ad pugnam et obsidionem. Vienna est in magno tremore, et cives sunt in continua migratio-ne, studiosi disfugerunt, nos quoque non sine metu exitum rei praestolamur, et sive ad fu-giendum, sive ad occumbendum parati.

22 octobris egressi erant e castris suis duo millia turcarum, ut pabulum sibi et iu-mentis suis quaererent in villis vicinis; et inciderunt in illos ducenti haydones ungari im-berbes. Occiderunt multos ex turcis, alias fugarunt, et 33 captivos, cum multis asinis et mulis Posonium introduxerunt, et sequenti die vendiderunt sub hasta totam praedam, una cum turcis. Videtur hoc bonum omen futurae victoriae, si aliquis sathan non inter-turbet.

Habes, Pater Reverende, tragaeiam transylvanicam ante annos sex inchoatam, et hoc anno lugubri satis, sed utili pro Ecclesia Christi exitu terminatam. Cui adiunximus hi-storyam bellorum hoc praesenti anno gestorum in Ungaria infastissimum progressum. Qualis futurus sit eius exitus, novit Deus. Sed et nobis hac vel sequenti hebdomada notus erit. Vestrae prudentiae erit, haec, ut a nobis syncero et candido animo scripta sunt, ita ae-quique bonique consulere, et pro nobis totaque Ungaria et Transylvania Deum sedulo exora-re. Vale. Viennae 28 octobris 1594.

Vestrae Reverentiae indignus in Christo servus

Stephanus Arator

⁷⁵ De his arcibus et proceribus cf. supra, mon. 44 § 2.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 31 octobris 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 173, f. 201r-v (prius 201 386); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Collegium thurociense dissolutum propter bellum.* — 2. *Etiam aliis provinciae collegii idem periculum imminet.*

. . . 1. Quae mihi V. P. circa praeposituram thurociensem commendat¹, erunt mihi cordi; si tamen per turcas nobis licuerit eam possidere. Nam quo loco res nostrae sint, ex adjuncto exemplo facile cognoscet². Videtur quidem Superior loci festinans, quam forsan opus erat, properavisse. Quamvis ego existimo, gravem illi in tanta omnium consternatione ac fuga festinandi causam non defuisse³. Caetera, quae iis litteris continentur, habebbo commendata . . .

2. Franciscus Keoreosius, frater noster, Graecium ad theologica studia missus iam pridem fuit⁴. Faxit Dominus Iesus, ut eius incolatus illic prolongari possit⁵. Nam omnia ad fugam et ditionem inclinata sunt. Cum rerum nostrarum status is sit, ut in extremo spiritu versemur. Tametsi non omnino spiritu destituti, his diebus inter nos deliberatum fuit, quid cum nostris fieri oporteat, si tempestas proprius accedere perseveret⁶. Nam tota provincia pericitatur; etiam peritura, nisi Dominus omnipotenti misericordia hostium furorem coerceat. Hoc autem visum est omnibus propter vicinorum regionum commoditatem, ut, si necessitas compulit, graecenes in Italiam, olomucenses et brunenses in Poloniam, Viennenses, huc, qui cum caeteris in Bavariam allegentur; exceptis iis, qui in singulis domiciliis pro spirituali proximorum auxilio et locorum nostrorum custodia necessarii erunt, divinae gratiae commendati. Peto a V. P. etiam atque etiam, moneri illarum provinciarum praepositos, ut quando ipsi montes fugam nostrorum recipere nolent, ipsimet saltem nos recipient, ne turcarum et tartarorum praeda omnes siamus. Etsi enim meliora semper ac viciniora saluti spero (nam cum Dominum habemur iratum, speramus propitium, quia cum iratus fuerit, misericordiae recordabitur), negari tamen non potest, omnia in tanto discrimine versari, ut humana ope vix depelli queat. Divina opus sit, quae impietati ac peccatis nostris, quorum numerus quotidie crescit, certe non debetur . . .

¹ Vide epistolam Patris Generalis (8 oct. 1594); supra, mon. 76.

² Alludit ad epistolam Patris Zanitii, superioris collegii thurociensis (8 oct.) ad P. Visitatorem datam: quam v. supra, mon. 75.

³ Quod iudicium P. Visitator etiam die 29 nov. ad P. Generalem scribens confirmat: «In minuendo thurociensi collegio nimis properatum fuisse animadvertisimus. Tametsi et illud intelligimus, illam minutionem ex eo metu profectam esse, qui in constantem virum cadere sine ulla difficultate potuisset. Iam prospectum est parrochiis nostris de sacerdotibus, qui illas administrent, nostris ad caulas gregis revocatis. Et forsitan aliquae excursiones sient in ea loca; praesertim in sepusiensem comitatum, ubi ostium ad spirituale animarum lucrum aperitur. Alioqui hungaricae res ex filo pendent» ARSI, *Fondo Ges. 1403*, fasc. 10, doc. 3; autographum.

⁴ De quo cf. supra, mon. 76.

⁵ Cf. Ps. 119 5.

⁶ Vide epistolam Patris Visitatoris, diei 25 oct.; supra, mon. 79.

82

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 1 novembris 1594 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 128-30.*
SUMMARIUM: 1. *Non cardinalis Báthory, sed alius eius nomine Romam se contulit.* — 2. *De bello contra turcas.* — 3. *Nondum pervenerunt legati ex Transylvania.*

83

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 5 novembris 1594 — Pragam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 130.*
SUMMARIUM: *De colloquio cum D. Genga, legato Principis habito.*

84

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 8 novembris 1594 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 131-32.*
SUMMARIUM: 1. *Nova de bello contra turcas.* — 2. *Carrillo accusatur a cardinali Báthory, quod praecipuus auctor tragaediae transylvanicae fuerit.*

85

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 15 novembris 1594 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 134-35.*
SUMMARIUM: 1. *Nova de bello contra turcas.* — 2. *Imperator fortasse Viennam se conferet.* — 3. *P. Sulyok mittatur una cum Legato pontificio in Transylvaniam.*

P. IOANNES LELESZI S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Laureto 17 novembris 1594 — Romam

TEXTUS: *Ital. 161*, f. 202r-03v (prius 10); autographum.

SUMMARIUM: 1. Princeps Transylvaniae in periculo positus, fortasse Cardinalis Romam vocandus a S. Pontifice. — 2. Milies itali auxiliares a Pontifice non in Hungariam, sed in Transylvaniam mittantur. — 3. Etiam Rex Poloniae exhortandus, ut opem ferat Principi Transylvaniae.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Quaeso, ignoscat mihi R. P. V., si tardior in respondendo sim¹. Videt enim desolatiō nem virium mearum: a planta pedis usque ad verticem capitis non est in me sanitas². Et eo loci sum, ubi omni propemodum destitutus humano auxilio in aerumnis meis contabesco. Haec tantum breviter R. P. V. ae significanda duxi; quae, si iudicaverit, ad Suam Sanctitatem referre poterit.

Primum: Sublato Balthasare et bonis Cardinalis in fiscum reductis, videat Sua Sanctitas, an Principis vita non in discrimine versetur propter Cardinalem³. Si enim non laesus coniuraverit in Principem, iam patesfacta coniuratione, interfectis fratribus, quid faciet? Nonne bonum esset illum elicere Romam etc.

Secundo: Fortasse putat Sua Sanctitas, Transilvaniam sibi sufficientem esse ad resistentium turcicae potentiae. Id vero nequaquam cogitandum est, cum ille exercitum summum viginti millium educere ex Transilvania possit; et illum quidem inermem. Veniebat ergo mihi in mentem, bonum esse, si Sua Sanctitas auxilium, quod velit^a mittere italicum

^a vellit ms.

¹ P. Generalis die 11 sept. 1594 scribebat Patri Leleszi: «Non parum nobis in Domino consolationis attulit, quod ex nostrorum litteris accepimus, R. V. am salvam isthuc pervenisse; et eo quidem tempore, quo ipsa optabat; et non dubito, quin plurimum etiam consolationis acceperit. Deo certe agimus gratias, qui hactenus eius iter prosperare dignatus est. Optaremus autem eas esse vires, ut Romam usque venire posset, ubi eam libentissime complecteremur. Caeterum Dominum eundem oramus, ut suam in R. V. am benignitatem continuare atque augere velit, multumque ad meriti cumulum gratiam superaddere. Meque vicissim ipsius precibus et ss. sacrificiis commendo. Romae 11 sept. 94» *Austr. I II* 672. — Die vero 15 oct.: «Legi non sine consolatione, ut caeteras omnes R. V. ae, sic ultimas Laureti scriptas 15 septembrios. Et quod ad suam quidem commemorationem attinet, eligat ipsa, ubi malit. Libenter enim id permittimus, nec deerimus commendationi apud rectores, ubicumque eam esse cognoverimus. ut omnem ipsi caritatem et consolationem impendant. De transylvanicis iam audiverit etiam R. V., quae coniurationem illam secuta sint, in quibus adfuit haud dubie divina providentia optimo Principi. Sed ut verum fatear, non possum sine aliquo metu esse propter istos successus belli turcici. Potens est tamen Dominus illum protegere. Quod certe vehementer optamus, omnibus votis exposcimus. Dominus idem R. V. am nobis reddit incolumem, eamque impleat abundantia caelestium munera copia. Ego vicissim ipsius precibus etc. Romae 15 octobris 1594» *Ibid.* p. 674-75.

² Is. 1 6.

³ Andreas et Balthasar Báthory fuerunt ex eis, qui anno 1594 contra Principem coniurarunt. Andreas card. fugit in Poloniam, sed bona omnia in Transylvania possessa amisit; Balthasar vero etiam vita privatus est. Cf. de hoc tragico eventu relationem Patris Szántó; supra, mon. 80 I 3. Ob hanc causam timet P. Leleszi. ne vita Principis in discriben vocetur a parte card. Báthory.

Viennam, mitteret in Transilvaniam^a. Duplex enim commoditas inde sequeretur. Una, quod hac ratione Transilvania conservaretur. Quae sine tali auxilio, sine dubio, si non peribit, at in summum discrimen veniet. Altera, quia ungaris cum italis bene convenit. Quod tamen Sua Sanctitas inter germanos et italos contrarium experitur^b. Sublatis autem nunc proceribus, Princeps ille vehementer indiget capitaneis et duxoribus exercitus; maxime vero bombardariis, qui plane in illo regno desunt. Si quindecim millia italorum auxiliorum haberet, posset paulatim versus Danubium tendendo occupare castra turcica inferioris Ungariae; [202v] tum vero occupare Danubium, aliqua turcica civitate expugnata in ipso littore; quam firmo praesidio munitam, paulatim per ripam ascendendo Danubii, stringeretur Sinan bassa in medio. Atque ita alia gerendi belli consilia suspicere deberet.

Tertio: Salutare esset, si Sua Sanctitas Regem Poloniae^c ad opem Transilvano feren-dam excitaret. Haec ego imprudens significanda duxi, iudicio R.dae P. V. relinquens omnia etc.

Ego hic omnino male valeo, et tamen quo me vertam, nescio; commovere enim me ipsum non possum. Sanctis sacrificiis et precibus R.ae P. V. me plurimum commendo.

Laureti 17 novembris 1594. Reverenda Paternitatis Vestrae indignus servus

Ioannes Lelesius

^a experitus ms.

87

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 26 novembris 1594 — Pragam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 140.

SUMMARIUM: *De calunnia contra Patrem Carrillo a card. Báthory sparsa.*

88

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 6 decembris 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 142-43.

SUMMARIUM: 1. *De D. Genga.* — 2. *Princeps Valachiae cogitur, ut hostem se ostendat turcis.*

^a De militibus italis, qui in Hungaria contra turcas dimicarunt, cf. supra, mon. 71 et mon. 80.
^b Sigismundus III, rex Poloniae (1587-1632).

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Praga 27 decembris 1594 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 143-44.
 SUMMARIUM: 1. *Legati transylvani nondum pervenerunt Pragam.* — 2. *F. Genga spargit notitiam, ieiuitas fuisse in causa, quod a Principe interficerentur proceres.*

P. BERNARDINUS CONFALONIERI PRAEP. PROV. POL. S.I.¹.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Braunsberga 27 decembris 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 173, f. 284r-86v (prius 38-40 209-10); autographum.
 SUMMARIUM: *Cardinalis Báthory benevolum se exhibet erga S.I.*

... Ill.mum Cardinalem experior hic valde benevolum². Post illam enim visitationem miechoviensem, de qua R. P. Vae scripsi³, aliquoties iam coram variis ex nostris amantem mei mentionem fecit, atque ad se Helspergam invitavit. Quo omnino ivissem, nisi ipse intra aliquot dies huc venire constituisset. Tunc videbo, utrum offeret se aliqua bona occasio colloquendi de rebus transilvanicis. Habui iam a Patre Alphonso Cariglio plenam de tota tragedia informationem⁴.

Austriaci, si venerint, erunt gratissimi⁵ (quamvis desiderarem, ut non nisi utiles venient, cum omnia fere collegia inveniam valetudinariis et parum utilibus referta) . . .

¹ B. Confalonieri S.I. (1552c-1618), italus mediolanensis; ingressus Societatem anno 1568, praep. prov. Poloniae annis 1594-99; *Hist. Soc.* 41, f. 92v; *Rom.* 53, f. 23v; *Synopsis hist. S.I.* 682; supra, mon. 48 adn. 3.

² De A. Báthory, cardinali cf. supra, mon. 11 adn. 1, et mon. 80 adn. 35 et passim.

³ Quae litterae desiderantur.

⁴ Cf. VERESS, *Epp. Carrillo* II 131-32.

⁵ Vide epistolam Patris Generalis (26 nov. 1594) ad P. Provincialem Austriae; supra, mon. 79 adn. 5.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 27 decembris 1594 — Romam

TEXTUS: *Germ. 173*, f. 290r-91v (prius 215 390-91); autographum.

SUMMARIUM: *De statu animi nostrorum, permanente periculo turcico.*

. . . Non miror, V. P.tem gravi sensu percussum esse ex iis, quae a me perscripta fuerunt¹. Nec dubito, quin multo adhuc graviore percilleretur, si praesens ea ipse videret, quae tam longe audita, usque adeo dolenter contristant. Nec alienis quorumvis litteris aliud sibi persuadere patiatur. Quietem ab hoste (si quies dici potest, quae nihil certum affert, formidinisque plena est) iam quidem, quoniam hyems est, utcunque habemus. Sed, quantum ex rerum conditione animadvertisit, exultamus ad horam. Siquid melioris fortunae sequetur, ut non omnino disperandum est, Deus pro sua iudicium superexaltanti misericordia fecerit. Nam in secundis causis nil est, cur confidamus, aut quicquam praesidii collocemus, quamdiu cum prima non melius illae convenient.

Quod ad nostros attinet, ita inter nos deliberatum fuit, ut illis prospiceretur in detriorum eventum. At vereor, ne ab ea speculatione proxim dissentire contingat. Nam dum cunctemur, aliis cunctantibus, facile nos opprimere potest repentina calamitas. Si vero antevertamus, diiudicabunt nos omnes, carpemur ab omnibus. Sed spero Dominum Deum daturum servis suis significationem, quando fugiendum sit a facie arcus².

Non fuit opus, ut nostri Varallenses eam rationem sinaicam inirent, quam ad me perscripserant³. Quoniam turcae, capto Jaurino, ad eas partes non se extenderunt. Itaque illi quiete adhuc sunt; atque etiam sellienses; qui post fugam (de subditis loquor) se ad oppidum retulerunt. [290v] Verum quamdiu hac quiete frui licebit, incertum est; cum periculo expositi sint, maxime sellienses, qui hosti multo sunt viciniores, et brevi temporis spatio, si hostis excurret, opprimi possunt, nisi Vagus fluvius impedit. Cuius tamen traiectus non adeo magnus aut difficilis est. Interim, qui Varalliae residui sunt ex dispersione, minime otiantur. Discipulos recolligunt, quos docent in scholis, et vicinos iuvant excursionibus; suosque repetunt, quos amandarunt. Sed non ante remitteremus, omnes saltem, quam ex multis cordibus, quae gravida sunt, et adhuc parturiunt, cogitationes⁴ . . .

Rebus vratislavensis expeditis, ad graecense collegium, quod unicum mihi lustrandum superest, iter dirigemus, salutatis non tam [291r] in via, quam ex via nostris olomucensis, brunensis et viennensis; adderem et varallensis, sed quia nimis magna dgressio est, et iter non satis tutum, nondum satis constitui, quid futurum sit. Dominus dirigit gressus nostros⁵ . . .

¹ P. Generalis accepit binas a P. Visitatore litteras (25 et 31 oct.) de periculo turcico datas; ad quas die 26 nov. respondit; vide supra, mon. 79 adn. 5.

² Is. 21 15.

³ Vide epistolam Patris Zanitii, superioris collegii thurociensis (10 oct.) ad P. Visitatorem, in qua sermo recurrit de suo proposito adeundi Sinan basam, si opus esset, ut praepositurae possessiones salvaret; supra, mon. 75 adn. 5.

⁴ Cf. Lc. 2 35.

⁵ Cf. Prov. 3 6.

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAEC S.I.

Anni 1594

TEXTUS: 1. *Austr. 132*, f. 197-238; exemplum Romam missum. — 2. *Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. Litt. Ann. Prov. Austr. 1589-1599*; exemplum in provincia conservatum.

SUMMARIUM: I — *Hungaria* — 1. *Collegium thurociense*. — 2. *Missio Sellensis et Castrensis*. — 3. *Missio Zlechiensis*. — 4. *Missio Zelnicensis*. — 5. *Missio Stropkoviensis*.

II — *Transylvania* — 1. *Missio Transylvanica*. — 2. *Residentia Albensis*. — 3. *Residentia Fenesiensis*.

C o l l e g i u m t h u r o c i e n s e

Collegium thurociense habuit hoc anno, cum iis, qui in missionibus fuere, sacerdotes 12, socios reliquos. Horum magistri 5, caeteri coadiutores¹. Nonnulli adversa usi valetudine, meliorem divino beneficio recuperarunt. Fuit quidam P.N. Ignatii aliorumque sociorum iam in caelis agentium precibus cum se commendasset, videt in somnis patrem quendam veluti Roma missum hilari vultu calidis linteis dolorem a capite fricando tergi avertentem. Quo deinde remedio usus vires recepit.

Alacritatem addidit non [343] mediocrem P. Laurentii Magii visitatoris praesentia², cura paterna et industria. Cuius suavitas, simul et gravitas morum etiam Magnifico Comiti Revai³, non levi adversario Societatis³, admirationi fuit atque venerationi; flexitque non nihil implacabilem illius animus, ut sese nobis benevolentiores exhiberet. Gravissima enim quaeque hoc anno, si unquam alias, ab hoc homine passi sumus. Qui, etsi mitigata aliquantulum, non tamen omnino videtur sopita. Nam in primis publicis comitiis octo comitatus in suam sententiam pertraxit, ut e regno pelleremur⁴. Deinde sua auctoritate perfecit, ut alias ne nobilium quidem vicinorum liberi scholas collegii frequentarent. Postremo nova quadam in ius evocatione plurimum collegio molestus fuit. Cum enim anno praeterito quidem lutheranus parochus in aede parochiali sua a latronibus intempesta nocte direptis pecuniis mactatus esset, eius caedis tanquam authores homines Societatis Iesu, quorumque nomina habere potuit, in ius evocavit; adeo animo averso, ut etiam admodum R.P.N. Generalem, P. Robertum Bellarminum (cuius nomen ex libris contra haereticos editis deprompsit⁵), aliasque, qui Hungariam nunquam, nisi forte pictam viderunt, in illa sua citatione posuerit. Quae collegio quidem adeo molesta non fuisse, nisi iure regni quicunque in causa homicidii citationem sub poena perscriptionis, non per procuratorem (ut in aliis causis), sed in propriis personis comparere tenentur; non secus, quam in crimine laesae Maiestatis et honoris causa. Et quidem nostri, quos esse praesentes contigit, comparuerunt citati; in absentes lata sententia fuit, facto ipso proscribendos sequenti iudicio.

¹ Vide catalogum personarum et officiorum collegii thurociensis pro anno 1594 conscriptum in *Car. Prov. Austr. I* 537-38.

² De visitatione collegii thuroc. et residentiae sellensis cf. ep. et relationem Patris Maggio, visitatoris; supra, mon. 64.

³ De lite cum Francisco Révay, comite cf. MAH III 661 760.

⁴ De tentaminibus procerum innovatae religionis, ut S.I. ex Hungaria pellatur, cf. supra, mon. 9 12 et 14.

⁵ Quorum maximae celebritatis est liber *Controversiarum*; de quo cf. SOMMERVOGEL I 1156-80. et MAH III 652.

Sed divina virtute et nostrorum perhumana consuetudine eo perductus est, ut promitteret, se facilem cum patribus eius causae componendae rationem initurum; idque potissimum ea de causa, quod remissum sit bonis conditionibus thelonium in oppidulo collegii constitutum, quod ad arcem Blatniczam (eius Revaiana familia nunc est haeres) olim pertinuisse, sed praeposito thurociensi oppignoratum fuisse privilegia authentica Comitis testantur. De hoc illi cum Rege primum, deinde cum collegio non levius fuit controversia. Consilio demum superiorum, ne litigiosi esse videremur, si quidem ius habeat non iniquum, illi cessimus⁶.

Exceptus denique est in collegio nostro dialogo tum ipsi, tum reliquis auditoribus viris nobilibus non ingratu, adiecta oratione graeca et latina. Quae res mirum dictu, quantum placuerit, vicinorumque nobis conciliaverit; ut qui prius aliis authores erant, ne liberos nostris erudiendos traderent, nunc ultro suos offerent. Comes vero iam nunc amicus non solum dici, sed etiam haberi vult, suam subinde pollicitus operam in conciliandis adversariis controversiisque nostris componendis. Affirmant eius domestici, eum solum quando cum nostris agit, quietem aliquam habere, laetioremque vultum p[re]se ferre.

Quaedam lites de metis cum vicinis tandem aliquando finem acceperunt. Supersunt tres; quibus propediem speramus finem imponendum. Hoc anno collegium non nihil auctum est novo praedio et aedificii parte usibus nostris accomodata.

Scholae florere et numerum aliquem obtinere caeperant. Iamque rhetorices classis accessura erat, cum infoelici belli exitu, capto Jaurino, munitione Hungariae fortissima, fugientibus quibusque periculo proximis praesens discrimen studiosos invitatos dissipavit. Nostros quoque decem, quibus ita consultius videbatur, in vicina collegia coegit. Reliquam in collegio, quam in missionibus primam quamque occasionem reducendas iuventutis aucupantur. Alumni et convictores, quorum tricesimum excesserat, quoad nobiscum fuere, specimen rarae diligentiae tum in literis, tum in pietate p[re]abuerunt; potissimum vero tempore belli. Nam et privatim aliquoties avide petentibus primum viginti quatuor horarum oratio concessa, et publice in nostro templo cum studiosis reliquis repetita. A sociis nostris etiam flagellationes corporis plures menses in templo coram Venerabili Sacramento Eucharistiae frequentatae. Quater ad vicina templa supplicando magna frequentia populi et pietate processum. Cum a suis praceptoribus studiosa iuventus non sine lachrymis avelleretur, quidam nobiscum ad subeundum periculum, ut remanerent, aegre precibus multis obtinuerunt. Tantus amor nostri, tantus verae pietatis. Horum Deus unum praesentiscentem quodammodo, et sese ad faeliorem vitam comparantem sexto die fatigatum febribus nobis eripuit. Alius sacerdotio signitus est ad ferendam opem patriae brevi mittendus. Libet etiam hoc de convictoribus et alumnis addere: eos non tam constitutionibus, quam pia quadam consuetudine et solertia in officio retentos; plusque effectum apud illos privatis cohortationibus, quam quovis alio modo acerbiori. Si quando suos praefectos offendissent, facile veniam petebant non sine significatione doloris et demissionis.

Vir primarius, ad bellum proficisciens, ex itinere visendi collegii studio deflexerat. Hic in convictorem adolescentem incidens, quaerit ex eo, ut sibi placeat patrum disciplina. Respondet ille, sibi et placere, et displicere non nihil. Placere, quod optime iuventutem erudiant, tum literis, tum pietate; displicere, quod suus praefectus sibi domi et foris, et inter studendum et inter recreandum adsit; ut, quod aliquando liberet, non liceat. Atqui hoc est,

⁶ Hac de re v. supra, mon. 64 I-B et III App.

inquit vir militaris, quod filio meo cupiebam. Itaque pollicitus est, cum primum ex bello rediisset, filium [in] nostram disciplinam traditurum. Omnes, ut uno verbo dicam, in usu sacramentorum poenitentiae et Eucharistiae fuere frequentes.

Iam quod ad populum collegio subditum attinet, nemo est in oppido et in pagis adiacentibus, qui festis Paschae cum Deo non redierit in gratiam. Aegri primam medicinam ab expiatione peccatorum et communione panis caelestis petunt. Idem partui vicinae mulieres, idem matrimonio iungendi factitant. Ituri ad bellum his sese praesidiis primum armados censuerunt plerique. Favitque Deus; nam multis aliis caesis, de nostris militibus solum quatuor desiderati, caeteri salvi, licet obiecti non raro turcis fuissent, redierunt. Quidam etiam in castris, cum eius copia fuit, sacrificium missae audierunt, ridentibus haereticis. Quod vero singulis mensibus aut etiam dominicis aliquos sacramenta adeuntes viderimus, praetereo, quia aliis idem annis factitatum. Ex unius vel alterius sacerdotis labore tempore Paschatis [345] suscepto, coniectura fieri potest de aliis.

Unus supra centum quinquaginta in quodam pago, et alter in oppido sexcentos, quarum supra triginta fuerunt generales, confessiones exceptit. Ita magno labore etiam a reliquis satisfactum multitudini. Nec paucis integra peccatorum detectio manifestae saluti fuit. Uni pax hoc remedio conscientiae reddita; alia persona 60 circiter annorum, intellecto sigillo confessionis rite facta totius vitae manifestatione, sumpta item Eucharistia, et agno Dei ad pectus ingestato, haeresim, timorem domini sui haeretici, vitae illecebras, daemonum illusiones, quibus admodum exagitabatur, excussit. Virginis pagi nostri apud haereticos servienti persuaderi nullo modo potuit, ut apud pseudo sacerdotes, quam apud nos potius sacramentorum fieret particeps. Alia, ne haeretico nuberet, concionatori persuasa. Quatuor personarum pudicitia liberius evagata limitibus sancti matrimonii circumscripta. Superstitiones in quodam pago sublatae. Inter quas ea erat: Mulieres introductae in templum post partum, circumeuntes pedibus infantis impellebant altare; quaesitae causam dixerunt, ne infans clamoribus et fletibus sit molestus parentibus.

Reducta in eodem pago pia vetus consuetudo, deprecandi culpam ab invicem cum caelesti pane residiendi sunt. Quidam quinque annis inter haereticos militans, alias toto vitae tempore ab Ecclesia catholica alienus; hic tandem haeresim abiecit, et vitae maculas totius abstersit. Non pauci terramenta daemonum passi, aquam lustralem remedio habuerunt. Qua re fit, ut plurimos desiderium catholicae religionis teneat, sed metus haereticorum dominorum miseros absterret. Quaedam partus difficultate periculum adibat vitae. Impetravit a nostris sacras reliquias. Concessae sunt S. Crucis et S. Damiani. Quibus impositis laboranti, servata mulier est, filium incolumem edens. Illudebat homini daemon, ut se a Deo missum ad praedicandam populis poenitentiam; imo etiam amplectendam catholicae religionem assereret. Deprehensa est nequitia ex multis, tum eo quod angelos malos salvandos olim affirmaret; ostensem erranti, non esse spiritum Dei, quo ageretur, et ab inicio ut abstineret, suasum; solum id persuasum, ut ne progrederetur ulterius. Promisit igitur, eo se redditum, unde venerat.

Excusum est ex hoc collegio ad nobilem quandam, amicum Societatis, festis Paschae et Natalis Domini; plurimi auditum tum ipsius subditi, tum etiam vicini catholici nobiles de peccatis et sacramento Eucharistiae pasti. Fuere, qui per interpretem sacerdoti nostro conterentur, cum is vulgarem linguam non calleret. Quorum hominum tanta est in fide constantia, ut nulli alteri, quam nostris sacerdotibus, quorum sinceram esse religionem sibi persuaserunt, suam conscientiam credere velint; maxime cum circumquaque haereticis ministris omnia perstrepant. Eam ob causam ad quinque magna ungarica milliaria (quae aestivali die integro vix confici possunt) ex templo nostro nobili viro in nostris scholis litteris

imbuto graviter decubenti Eucharistia est allata. Qui sollicitatus a propinquis et amicis, ut sacerdoti, qui a fide apostataverat, confiteretur; at is generose respondit: avertat Deus, ut fidem meam abnegem. Deinde ad catholicum virum sibi sanguine iunctum conversus dixit: si absque sacramentis decessero, tu reddes rationem in extremo die iudicii ante tribunal Christi. Is, ut sancto eius desiderio satisfaceret, nostrum subito [346] accersit; qui celerrime confecto tanto itinere, aegroto adfuit. Quem ut vidit, magno repletus gaudio dixit, se ex patris aspectu iam melius habere. Itaque facta totius vitae confessione, sumpturus corpus Christi exclamavit: Quis ego sum, ut Dominum meum affixus lecto sic excipiam? Aliaque in hanc sententiam tum suo, tum aliorum magno sensu pronunciauit. Qui ex eadem infirmitate paulo post incolumis evasit.

Cosaczii (genus militum ferocissimum et rapacissimum in defensione Poloniae tartaricis pugnis assuetum) ad bellum turicum hac transierunt. Hi Deo gratias agebant, quod magnam partem Hungariae emensis, tandem Ecclesiae catholicae templum ingredi et sacris caeremoniis adesse liceret. Peccata nonnulli apud sacerdotem deposuerunt, et magna significatione pietatis mensae divinae participes facti sunt. Hi subditis collegii dicebant, se eis, nisi catholici essent et Societati parerent, multo maiora damna allatueros fuisse; ita, etsi non omni, tamen maiori iniuria abstinuerunt reverentia Societatis Iesu et catholicae religionis. Patres, certe dici non potest, quanto in honore habuerunt.

Annus hic verna siccitate non nihil imminuit de frugibus. Visae tamen ubiores in ditione nostra ob crebriores pluvias. Animadversum hoc in toto comitatu a vicinis haereticis et invidentibus, quidam respondit, cum vos stertitis aut potatis, iesuitarum subditi cum eorum dominis pro necessitatibus publicis publice orant, et Deo sanctisque invocatis, hanc rerum copiam consequuntur.

Missio Sellensis et Castrensis

Selliae et in finitimis locis duorum sacerdotum singularis exstitit industria, quae durum illius populi frequentibus contionibus adeo emolivit, ut confessiones sint auditae plures centum et triginta; quarum aliae multorum annorum, adeoque totius vitae fuerunt nonnullae. Haeresi renuntiarunt ad decem, multi in fide confirmati vacillantes. Morientes et infirmi adiuti stipe tum in anima tum in corpore. Unus franciscanae familiae se adiunxit, qui diu nostrorum consuetudine arctissima utebatur. Quod eo admirabilius hisce in partibus, quo rarius religiosorum caetus. Libri haereticorum flammis traditi. Iuvenis simplex et devotus visus est sibi a malignis spiritibus per somnum in excelsum montem abreptus. Quo ex tempore terroribus plenus pacem et tranquillitatem habere non poterat. Nostrum adit sacerdotem, rem narrat, remedium petit; suasum illi, ut aquae benedictae usum faciat sibi frequentem. Data etiam particula agni caerei, quam in collo gestaret. Discussi vani timores, mentis tranquillitas reddita.

Missus hinc in castra sub Strigonium sacerdos, magnum Societatis Iesu nomen non solum apud catholicos, sed etiam haereticos magnates hungaros conciliavit⁷. Versabatur in tentorio Magnifici et Illustrissimi Domini Nicolai Palphi, partium cisdanubianarum regni Hungariae generalis capitanei⁸. Die festo aderant summi [347] viri, tum ecclesiastici, tum saeculares. Desiderabatur contionator. D. Palphi, re desperata ab aliis, producit patrem in speciem admodum iuvenem, ut cui vel aetas vel natura autoritatem et existima-

⁷ Alexander Dobokay S.I.; cf. supra, mon. 39 adn. 2 et passim.

⁸ De N. Pálfy, comite, de Ecclesia et S.I. optime merito, cf. MAM II-IV passim.

tionem negaverit, gracilitati corporis formam non iniucundam addiderit. Veretur Prorex⁹ et alii quidam episcopi et praelati, ne vel minus doce, vel non satis ungarice dicat, aut etiam obmutescat, existimationique catholicorum in tam nobili consessu non nihil deroget. Ille Deo fidens, facto signo crucis, orationem exorsus omnium ora vultusque convertit in se. Deinde in progressu sententiarum pondere, dictionis elegantia, actionis gratia sic tenuit animos omnium, ut hominem et Societatem admirari et suspicere satis non possent. Fama subito per totam Ungariam increbuit, in castris unum iesuitam iuvarem inter omnes Ungariae sacerdotes eluxisse. Dimissa contione, Prorex patrem accersit, ad prandium invitat, amoris et gratulationis signa ostendit; eumque in magno deinceps non solum ipse, sed et caeteri homines praelati ac nobiles honore habent. Auditur avide, a quibusdam etiam conscientiae negotio adhibetur.

In his Magnificus Dominus Valentinus Balassi fuit¹⁰, qui cum in oppugnatione Strigoni aenea pila pedem utrumque traiectus esset, Sacerdotem illum acciri iubet. A quo de peccatorum confessione admonitus, statim annuit horamque confessioni facienda constituit. Qua reversus sacerdos, Balassium ex libello precario pie Deo supplicantem invenit. Cui conscientiam aperit magno sensu, Dei et Beatissimae Virginis auxilium implorans. Eius vulneri dum chyrurgus ferrum admovet, illud Virgilii pronunciavit: Nunc animis opus Aeneam, nunc pectore firmo. Inculcaverat illi noster, ut se totum Dei beneplacito committeret. Fecit diligenter. Cuius indicium non obscurum exstitit, quod cum eum pater dolore gravius affligi cerneret, atque inter alia hoc idem illi inculcaret, respondit: Tamen, mi pater, id decrevimus, ut sic fiat. Sollicitus de filiolo, quem octennem reliquit unicum, scripsit in ea infirmitate supplices litteras ad Serenissimum Principem Matthiam¹¹. Nec putavit eas cuiquam tutius credi, quam eidem sacerdoti. Quem his verbis allocutus est: Scio te pater et natura et instituto esse veracem. Rogo itaque, ut has post obitum meum Serenissimo Principi tradas. Petebat iis, ut filium suum ad scholam Societatis mitteret, ibidem octennio catholica religione et litteris imbuatur. Denique hora vespertina, quae ipsius obitum praecesserat, cum solito vehementius vi morbi conflictaretur, admonitus, ut se divinae dispositioni traderet, in Deoque spem suam collocaret, respondit: Christus mortuus est pro me, et ego diffidam? Tuus miles fui, Domine, tua castra secutus sum. Obiit tandem vir catholicissimus, et miles generosissimus, cuius ut vitam transactam universa admirata est Hungaria, ita in illius exitu omnes extollebant Dei clementiam, quae etiam undecima hora conductos primis adaequat¹².

Illistrissimus ac Magnificus Dominus Palphi¹³, rarae et virtutis et religionis militum dux, praeterquam quod sese ad bellum sacra confessione et communione communivit, etiam in castris, frementibus [348] haereticis, quotidie sacrificio missae interfuit, nisi aliquando subito aliquo hostium motu prohiberetur. Videre erat summam Dei prouidentiam in defendendis suis. Nam sacerdote divina peragente, saepius globi ex arce missi tentoria in castris et aedem D. Martini in civitate strigoniensi a rascianis christianis dedita, quatiebant, nostro tamen sacerdote in sacrificio missae cum auditoribus perseverante.

⁹ Stephanus Fejérkövy OSB, ep. nitriensis et regis Hungariae locumtenens; cf. supra, mon. 5 adn. 3, et MAH III passim.

¹⁰ Valentinus Balassa (Balassi), nobilis hungarus, eximus poeta, miles item insignis; cf. SZINNYEI I 389-91.

¹¹ De Matthia, archiduce Austriae cf. supra, mon. 12 adn. 4 et passim.

¹² Cf. Matth. 20 7.

¹³ De quo vide supra, adn. 8.

Missio Ziechensis¹⁴

Haec missio propter inopiam sacerdotum catholicorum etiam hoc anno continuata est non sine lucro animarum et fidei catholicae splendore. Fit enim in dies non paucorum ad fidem veram accessio. Nuper inserti Ecclesiae tanquam tenerae plantulae tempore atque usu rerum nostrarum confirmantur magis ac magis. Quorum constantia frequentissimis assiduisque vexationibus haereticorum enitescit. Cum enim in liptoviensi comitatu praeter Ziechenses tres pagos non sit locus aliquis, ubi publice catholica religio tradatur, quocunque boni viri sese conserunt, ab adversariis fidei tractantur indigne. Neque seipsi deserunt, sed cum opus est, rationibus in templo auditis sanam doctrinam pro viribus tuentur; et si cogantur etiam ad verbera descendere propter fidem, audent. Cuidam gravi morbo correpto suasit, in absentia patris, haereticus, ut sese execramentis lutheranis prophanaret. Ille, si copia desit catholici sacerdotis, facile se caritatum etiam in morte ea fassione et caena constanter affirmavit. Alii negotiis ad haereticas civitates evocati sacramentorum causa longo itinere domum sese retulere. Liquata cera et in aquam effusa, ex eius variis imaginibus divine quidam soliti, cum in contione huius vitii detestationem audissent, consuetudinem divinandi omiserunt. Difficili partu laborantes cingulo, quo sacerdos utitur celebrans, admoto, opem non raro senserunt. En coenii templi cuiusdam oppidi labe haereticorum infecti, rogatus noster, catholicae fidei insinuandae causa contionem habuit. Qua sic permoti sunt auditores, ut haereticum loco moveri, eiusque loco sibi promitti nostrum sacerdotem ab haeretico domino, quamvis frustra, petierint.

Missio Zelnicensis¹⁵

Zelniche pagus collegio septem milliaribus distans, nuper recepto Filek ex turcis, unde periculum agrestibus imminebat, morte haeretici parochi graviore salutis discriminé liberatus est. Nam eo missus noster sacerdos, populum ad Ecclesiam catholicam adiunxit. Totius vitae maculis purgatis sacram synaxin sub una specie ritu catholico perceperé supra ducentos septuaginta. His accesserant poloni quinque, quorum unus summo generi apud suos et loco sacramentorum causa Zelnicząm divertit. Non minorem laudem consecuta est puella, quae neglectis maledictis publicis sui lupi potius, quam pastoris, hic divinorum mysteriorum facta est participes. Delata est Eucharistia in proximum castellum aegro [349] cuidam nobili polono, et extrema unctione ministrata. Usus benedicti salis, aquae, herbarum, ciborum annis viginti quinque intermissus, approbantibus senioribus est reductus. Ieiunia restituta, usus carnium feriis sextis et sabbathi sublatus. Processum solemniter cum corpore Christi eius festo die per pagum cum lataniis, per sata die Sancti Marci, ululantibus circum circa lupis in suis cathedris. Diurna et continua siccitas agris nocumento erat. Itum cum supplicatione et omnium sanctorum invocatione ad medium miliare in sylvas ad quandam fontem in festo S. Ioannis Baptiste (quod olim in simili necessitate factitatum referebant) res mira dictu, finita supplicatione, copiosus imber effusus est, qui tum subditio pago, tum etiam vicinorum agros large irrigavit. Hoc sophista quidam, fato nostri, divinae bonitati precibus piorum flexae tribuebat. Idem pater in pagos excurrerit anno praeterito ex servitute turcica erectos. Quos iam reperit invitatos in faediorem et nocentiorem servitutem haeresum a novis dominis abduci. Solatus est miseros, ut potuit, qui mirum in modum gestiebant et optabant, ut apud ipsos consisteret. Talem hic in media Europa videmus Indiam. Populo autem probe ad catholicam religionem formato datus est parochus catholicus, ut etiam seliensi oppido, et nostri cum fructu ad collegium revocati.

¹⁴ Zliechov (Zsolt), pagus in Slovakia.

¹⁵ Sielnica (Zelnicze), pagus ibidem.

M i s s i o S t r o p k o v i e n s i s

Stropkvia in finibus Hungariae, Rusiae et Poloniae oppidum hoc anno a nostro sacerdote quater visitatum cum tribus pagis vicinis ad Ecclesiam catholicam reductum est, rogatu Magnifici Domini Stephani Petheō¹⁶; qui quondam cum suis fratribus Viennae sub disciplina nostra institueretur, a Magnifico Parente multis lachrymis in ipsa conversione ad fidem catholicam illi patri commendatus est, conversis ad fidem fere omnibus incolis. Intra nonum mensem auditae confessiones 841; ex quibus de tota vita fuere et plurimorum senio confectorum 226. Reducta observatio festorum, iejuniorum tum Quadragesimae sanctae, tum aliorum, quae iam a plurimis negligebantur non solum, sed etiam per contemptum violabantur. Eiectus parochus lutheranus, ludi rector, cum obstinatior esset, impatiens rituum Ecclesiae, sponte discessit; cui ex lublinensi collegio rheto adolescens evocatus successit. Litaniae, processio Corporis Christi in eiusdem solemnitate, quae vicinos etiam ruthenos non mediocriter ad pietatem excitavit. Usus aquae benedictae, orationes, et sacrificium pro defunctis, ritus sepeliendi catholicus, benedictio caereorum, ramorum, ciborum suis temporibus usitatae, aliaeque id genus caeremoniae Ecclesiae catholicae iam pridem his in locis per lutheranos et calvinistas abolitae, sunt denuo revocatae. Quae res valuit ad multorum conversionem, cum aevo iam graviores olim huiusmodi ritus observari solitos a catholicis recordarentur, et meliora fuisse tempora confirmarent. Accidit hoc in genere quiddam non paucis salutare.

Materfamilias sine sacramentorum [350] participatione obierat. Negata est Ecclesiae sepultura mortuae, quae viva redire in gratiam cum Deo et Ecclesiae neglexisset. Quod factum adeo quosdam permovit, ut qui multo tempore convenire in templum officii divini et sacramentorum causa intermiserant, ii agminatim repente confluerent, et confessione peccatorum atque Eucharistiae sumptione sese in Ecclesiae gremium reciperent. Spectaculum erat iucundissimum, cum annis confecti homines utriusque sexus, caeci alii, claudi alii templum ingredi, mutuam opem aliis alii porrigit sequi invicem ad sacerdotem adducere conspicerentur. Hic unius a loco sacro cadaver exclusum animos plurium caetui sanctorum adiunxit.

Inter hos fuit praefectus arcis, qui cum nullis rationibus ad sacramentum paenitentiae posset adduci, gravi morbo laborans ex sacerdote quaesivit, num in loco sacro sepultura se datus sit, si mori contingeret. Minime, sacerdos inquit. Territus ignominiae nota, saluti suae consuluit, et totius vitae lapsum apud sacerdotem integre deponens, sacro epulo refectus, cum animae salute corporis etiam vires intra paucos dies recuperavit. Eadem vis in aliis multis, desperata valetudine utentibus, horum sacramentorum enituit; adeo ut vehementer miraretur, qui aera compulsare solet ad funera, cum videret hoc genere medicinae speratum quaestum quodammodo sibi interverti. Circa processiones litaniarum et Sanctissimi Eucharistiae sacramenti illud notatu dignum observatum est a quibusdam, et sacerdoti postea iure iurando affirmatum, quod qua in festo Sancti Marci cum litaniis sanctorum itum est per hyberna sata, inde in festo Corporis Christi, cum ex adversa parte ex templo Sanctae Crucis deferetur Eucharistia, per segetem vernam aura quaedam lenis subito coorta iucunda agitatione spicarum triticearum, quae iam erumpabant, Sanctissimo Corpori Christi et reverentiam exhibere et gratulari visa sit, emisso quodam vapore subtili et candidulo. Quod eo mirabilius visum est, quandoquidem ad eam horam placidissimus et quietissimus aer extitit, ut caerei incensi commode gestarentur; tum vero leniter commoveri et sata

¹⁶ De St. Pethō et de missione in eius possessionibus cf. supra, mon. 35 adn. 1 et mon. 36 § 6.

fluctuare et adversum Eucharistiam quodam gestu veluti procumbere. Spectavit eam rem ex turri templi parochialis et arcis vir senex catholicus, cui campanas impellendi munus erat, et vir lutheranus organista. Tum rei miraculo Jordanus (hoc erat semi nomen) percitus: Vides tu, inquit, organista rem miram? Video, reddit, et stupeo. Cui Jordanus: Nonne tibi videntur sata ipsa sensum quendam praesentis Christi in Eucharistia gestu hoc atque agitatione, tum veluti clarificatione mostrare. Ut primum enim in sata perlatum est Sacramentum, subito haec velut exultantium frugum extitit commotio. Mirabatur vehementer lutheranus atque assentiri cogebatur. Aliis quoque in rebus fidei sibi satisfieri dicebat, ut tamen sese ad Ecclesiam aggregaret, forsitan amicorum vultum atque sinistras opiniones reveritus, adduci non potuit.

Cum vero his in locis vulgatum sit, beneficia vigere plurima, homines [351] intellecta lustralis aquae virtute, ea diligenter uti, agros, hortos, domosque suas aspergere. Notata est virtus auxillii divini. Cum enim noxiae tempestates vicinorum agros laesissent grandine, Stropkovini damno caruere, et licet venti fulminaque saevirent adeo, ut aliquot tectis labes illata sit, arbor ingens, quae in cymiterio Sanctae Crucis erat, eversa, satis tamen nocumentum est allatum nullum. Illud quoque ad gloriam Dei praetereundum non est, quod Thurnani (pagus est milliari hungarico distans Stropkonia) die prima aprilis sub vesperam contigit. Venerat illuc sacerdos noster cum Magnifice Domino Stephano Petheo, ut confessio-nes hominum eius loci exciperet. Reperit expectantes in sacello. Iamque se ad audiendum peccata parabat. Ecce tibi duae anus festine advolent et sacram stolam petunt. Rogat, quemnam in usum. Respondent, laborare in partu mulierem iam tertium diem. Stola si ex collo suspenderetur, sperare se liberationem. Negat sacerdos ad manum esse. Hora fere elapsa rusum adsunt trepidae mulieres, et si quid esse auxillii, orant; parturientem iam iam cum foetu ipso peritaram. Sacerdos, cum aliud non esset, promit ex Breviario particulam indusii Reverendi Patris Nostri Ignatii, beatae memoriae, involutam imaguncula Beatissimae Virginis tradit. Hoc, inquiens, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti pectori laborantis imponite. Faciunt, ut erant edoctae mulieres, et dicto citius mulier parit filium incolumem. Cui deinde Georgii Ignatii inditum nomen est in baptisme.

Ut vero multa communia omittamus, liberationem captivorum, introductionem iam primo novi calendarii, pueros christiana doctrina imbutos, infirmos visitatos, morituros sacro oleo perunctos, plurimos baptisatos, illud neque tacendum, neque relinquendum. Ex ruthenis fructus aliquis perceptus, tradita illis doctrina christiana, quam avidissime hauriebant, suos popones (sacerdotes appellant hoc nomine) incusantes, quod neque dominicam orationem pronuntiare sciant. Quo in genere effectum est, ut non solum pueri puellaeque, sed etiam annosi homines memoriae commendata oratione dominica, angelica salutatione, symbolo apostolorum, decalogo, Deo et patri gratias egerint, quod iam orandi formulam aliquam didicissent.

Rutena foemina aegritudine rapiebatur ad exitum. Negabat se morituram, nisi praevia peccatorum confessione. Popus vocatur (aberat fere milliari), etiam altera vice currit ad nostrum patrem. Accurrit, agentem animam reperit. Exhilarata mulier viso sacerdote, confessionem facit, catholicae Ecclesiae adiungitur, et sub ipsis absolutionis verbis, praefocante illam morbo voce vitaque sensim destituitur. Exhalanti tamen animam ut es- set, aliquod solatium exeunt supra pectus in teca asservatum Corpus Christi positum. Quae res rutenos adstantes ita movit, ut deinceps sacerdoti nostro plurimum faverent, cumque amarent.

Quidam, genere trax, seu ut hic vocant rassianus, graecae fidei primum, postea turca, tum lutheranus, postremo contionibus patris auditis et privatum etiam institutus catholicus

rarae pietatis aliis est exemplum, [352] ut qui iam mori, quam semel agnitam catholicam fidem amittere praeoptet. Fuit haec missio multis polonorum utilissima. Quorum non pauci iam societatem lutheranorum cum erroribus amplexi erant, alii sensim languescebant. Nunc erecti et confirmati omnes animum cum fidei iustitiaeque officiis resumpserunt. Nonnulli quoque catholici ex vicinis oppidis et pagis calvinistarum, cognita sacerdotis nostri praesentia, ad confessionis et Eucharistiae sacramenta advolarunt. His atque permultis aliis spiritualibus utilitatibus Magnificus Dominus Stephanus Petheō egregie iam rem catholicam illis in partibus promovet, summeque elaborat, ut res ecclesiasticae quam diligentissime florent. Quin etiam pro sua pietate tum a R.do admodum Patre Nostro, tum a Patre Provinciali postulavit aliquam missionem fieri per nos¹⁷, ut illae gentes pastoribus desertae in una fide continerentur.

II — Missio Transylvanica

Nostri quatuor, qui in Transylvania habitant variis in locis¹⁸, diligenter in animarum salutem incumbunt; atque partim plerosque ad gremium Ecclesiae reduxerunt, partim contentionibus et sacramentorum usu catholicos in fide confirmarunt. Quorum singulares historias percensere difficile est, quod Pater Alphonsus Carillius toto fere anno 1594 gravioribus et pluribus negotiis fuit impeditus, quo minus res privatas annotare potuerit. Illud tamen memoria dignum videtur, Principem Transylvanae pro singulari sua pietate et in religionem catholicam amore, maximis difficultatibus et periculis domi eruptum, foedum turcici tyranni excussisse iugum. Ille enim maluit ditionibus omnibus atque adeo vita ipsa orbari potius, quam cum suo magno commodo christianis bellum inferre. Atque in hoc divinae Maiestatis dextera eluxit. Nam, cum immanes turcae multis promissis urgerent, ne ab avito foedere desciseret, et optimates sui copiosa et potenti manu urgerent, ne se christianis coniungeret, alioqui de eius vita vel exilio ageretur; ille cum iam insidias optimatum devitans e principatu excederet, ecce consilium subministratur, ut omnino in finibus provinciarum suarum subsistat, atque ad plurimos tum proceres, tum nobiles et civitatum primores scribat se inique ex ditionibus exturbari. His litteris lectis, communi voce contra optimatum voluntatem Princeps revocatus, atque provinciis restitutis, dignum de coniuratis supplicium sumpsit¹⁹. Atque inde ad harum provinciarum solarium ipse Princeps sacrum foedus cum Imperatore iniit. Atque ex domo austriaca Mariam Christiernam²⁰ despontavit. Quae quidem, etsi clarissima sint haec trophyea, tamen multis et praeclaris victoriis contra turcas et tartaros habitus ad omnium consolationem nobilitata abunde videntur.

Residentia Albensis

Patres duo Albae in eisdem ministeriis similiisque fructu versati atque annis elapsis. Catholicorum numerus quadraginta haereticis auctus, qui haeresi relicta catholicam religionem amplexati fuerunt. Unus praeterea minister haeresim publice abiuravit, qui opera nostrorum in quadam parochia, prius quidem haeretica collocatus, eam ab erroribus ad veritatem traduxit.

¹⁷ Vide eius ep. (7 dec. 1593) ad P. Generalem; supra, mon. 35.

¹⁸ Quorum nomina vide in *Cat. Prov. Austr.* I 538.

¹⁹ De coniuratione procerum Transylvanae anno 1594 contra Principem abunde refert P. Szántó; v. supra, mon. 80.

²⁰ Maria Christierna (1564-1621), filia Caroli II archiducis, soror Ferdinandi II imperatoris et regis Hungariae. De eorum sposalitione vide SZILAS. Carrillo . . . 80-81.

Pater, quem elapo anno Serenissimum Principem scripsi ad Summum Pontificem, et a Sua Sanctitate ad Imperatorem alegatum²¹, perfecta legatione sua, ita revenit, ut Serenissimus Princeps et omnes regni senatores maxime probaverint consilia et monita Summi Pontificis, instituendi videlicet foedus Transylvaniae cum Imperatore christiano adversus Turcam, christiani nominis hostem. Quare eundem patrem senatores omnes ad unum, qui aderant (aderant autem fere omnes) censuerunt remittendum ad Caesarem una cum capitibus et conditionibus foederis. Is igitur secunda vice Pragam repetens et inde rediens in Transylvaniam retulit decretum Caesaris authenticum, in quo propositis capitibus ordine respondebatur; et petebatur, ut a Sua Serenitate et ab ordinibus Transylvaniae decretum reciperetur. Ob rei etiam gravitatem Pater, quamvis sibi facta fuerit facultas et potestas a Serenissimo de illis capitibus concludendi, noluit tamen tantam rem in se recipere, sed totam conclusionem ac receptionem decreti in Serenissimum ordinesque totius regni reiecit, ne de illo ullus posset unquam conqueri. Tota Caesaris responsio exposita et in decreto ostensa Serenissimo Principi admodum placuit. Unde in comitiis generalibus mense maio Tordae statim ac pater revenit, celebratis, laboravit strenue bonus Princeps, ut ordines regni Caesaris responsum confirmarent reciperentque, statim contra Turcam arma sumerent, mitterenturque aliquot praecipui domini legati, qui agerent cum Caesare de firmando tandem foedera.

Ita tamen fuerant iam animi aliquot praecipuorum senatorum praeter expectationem mutati, ut frustra laboraverit Princeps, uti et duobus etiam aliis conventibus Albae coactis in eundem finem intra spaciun duorum mensium: adeo animi aliquot procerum fuerant obfirmati, ut viderentur a partibus turcarum unquam posse abduci. Non destitit tamen idcirco pius Princeps. Tertio enim conventu Albae congregato, adeo serio rem tractavit, ut nullus ausus fuerit non probare bellum contra turcas et foedus cum christianis. 10 et 11 die iulii, qua pro gratiarum actione Serenissimus cum tota nobilitate ad nostrum venit templum, et in eo vespertinae preces una cum *Te Deum laudamus* decantatae, assignati quindecim dies, quibus nobilitas suas repetens domus, re bene ad bellum instructa reverteretur, castra Serenissimi Principis secutura.

Paucis autem post diebus, cum per angustias huszienses, in confiniis Transylvaniae atque Poloniae tartari in Hungariam ad 80 mil. (ut communiter fama ferebatur) penetrasserint, consciis, ut creditur, nonnullis ex illis senatoribus, palam caeperunt albensis acta refigere, ac contra Serenissimi Principis dignitatem et vitam, quod nollet turcis adhaerere, ita moliri, ut, prius illo patri nostro, in cuius necem etiam conspiraverant tanquam instigatorum foederis christiani, quam paratissimus fuerat pro christianis sustinere, ex itinere abducto in arcem Bethlehem tanquam in carcerem, Serenissimum Principem coegerint in arcem Keōvar fuga sibi consulere. Proditores Suae Serenitatis Claudiopoli mox convocatis comitiis generalibus de alio principe eligendo egerunt serio. Voti tamen iniusti et iniqui compotes effecti non fuerunt. Contra illos enim magna fidelitate tres nationes: saxonica, siculica et hungarica, tota militia clamarunt constanter, se superstite legitimo suo principe Sigismundo, alium habere principem nolle. Quare instituta a regnolis honorifica legatione ex arce Keōvar Claudiopolim Serenissimus revocatur, ubi voluit in eisdem comitiis peregere; perexitque ita feliciter, ut secunda vice etiam fuerit communi consensu decretum bellum contra turcas, et constituti quinque praecipui domini, qui Pragam, ubi iam idem pater e carcere bethlehemico miro consilio eliberatus, rem eandem cum Sua Maiestate, mandato Serenissimi Principis agebat, irent, foedusque pro tutela christianorum firmarent.

²¹ Alfonsus Carrillo S.I.

Caeterum, advertens Serenissimus Princeps, proditores minime quiescere, sed iterum similia pro turcis et contra suam personam moliri, eos omnes Claudiopoli curavit comprehendendi in mense augusto. E quorum numero, amplissimis eorum facultatibus fisco traditis, novem vel decem fuerunt extremo affecti supplicio²². Horum numero non pauci, miro Dei iudicio, fuerant praecipui authores proscriptionis nostrorum patrum²³.

Residentia Udvaraliensis²⁴

A fine anni 1592 ita Deus rem catholicam Udvaraliae promovit, contionante patre nostro in arcis templo, ut deficientibus haereticis, facili negotio occupaverit pater noster templum parochiale extra arcem, ab haereticis a 35 annis possessum; in quo ministri habebant suum, ut vocant, archidiaconum. Qui coactus fuit abscedere, non vi, sed fructu, quem vidiit se haud posse iam impedire. Duo millia et eo amplius tam ex oppido, quam ex adiacentibus pagis, ad quos pater excurrebat, ad nostram fidem accesserunt. Sex item ministri ac contionatores haereticorum, inter eos non mediocris existimationis, conversi. Uxor etiam Domini Capitanei Arcis, cum matronis eiusdem civitatis non paucis, catholicis annumerata. Baptisati plurimi 16 20 25 et 30 fere annorum. Aqua lustrali statim atque in nomine Domini quidam se intinxisset, ex gravissimo morbo liberatus fuit.

Residentia Fenesiensis²⁵

In hac residentia maximo fructu spirituali, non minori modestia et aedificatione versatus fuit P. Marcus Merclerus²⁶, filius profecto sincerus obedientiae ac singularis pietatis. Qui, paucis mensibus post anni initium sequentis, morbo quodam detentus diu, fuerat ex hac vita calamitosa eliberatus, ad meliorem ac faeliciorem, magno sui apud omnes desiderio relicto, pervenit. Cuius quidem mors cum accidisset, superiore omnium residentiarum transylvanicarum Pragae agente, ac caeteris patribus absentibus, nihil potuit annotari de fructu per optimum patrem percepto, nisi quod ecclesia ibi optime culta, fructum ingentem [fecisse] et agricolam impigrum fuisse, non obscure testatur. Atque haec visa fuerunt digna, quae de rebus missionis Transylvaniae ad Vestram Reverentiam perscriberentur.

93

CATALOGUS PERSONARUM ET OFFICIORUM COLLEGII THUROCIENSIS S.I. Pro anno 1595 conscriptus

TEXTUS. Vide in *Cat. Prov. Austr.* I 548-49.

²² Vide supra, adn. 19.

²³ De S.I. expulsione e Transylvania anno 1588 cf. MAH III mon. 96-99 p. 281-373.

²⁴ De missione in Székelyudvarhely (Odorheiu) in Transylvania a. 1593 v. supra, mon. 36.

²⁵ De missione Fenesiensi v. *ibidem*.

²⁶ De Marco Merckler S.I. cf. supra, mon. 4 adn. 5 et passim.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 14 ianuarii 1595

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 144-45.*

SUMMARIUM: *Novas de rebus transylvanicis notitias expectat.*

CLEMENS PAPA VIII

P. VALENTINO LADÓ S.I.¹

Roma 15 ianuarii 1595

TEXTUS: *Romae, ASV, Arm. 44, v. 49, f. 35; regestum.*

SUMMARIUM: *Hortatur patrem, ut in vinea Domini transylvanica strenue laborare prosequatur. Annuntiat missionem Alfonsi Visconti, nuntii ad Principem Transylvaniae.*

De tua pietate et zelo divinae honoris ea accepimus, quae nos in Domino delectarunt. Vinea ista Transilvaniae magna est, sed qui illam excolant, operarii pauci sunt². Quo magis te hortamur, ut pro tua virili parte strenue labores.

Nos pro sollicitudine nostra pastorali, proque ea caritate, qua et Sigismundum Principem, et populos istos complectimur, mittimus nostrum et Apostolicae Sedis Nuntium, Venerabilem hunc fratrem Alfonsum, episcopum cerviensem³, cuius virtus, prudentia et vitae integritas multis et gravibus in rebus spectata est. Ex eo copiosius caetera intelligens.

P. LEONARDUS CLASSOVITIUS S.I.¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Thurocio 19 ianuarii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174, f. 50r-51v (prior 104 513-14); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Visitatio collegii utilis fuit.* — 2. *P. Viller, praep. prov. offensum se exhibuit in valedicione.* — 3. *Novus P. Superior nimis sollicitus fuit in dissolvendis scholis et collegio ob periculum turcarum.*

¹ De V. Ladó S.I. (1551c-1615), siculo cf. *Cat. Prov. Austr.* I 713, et MAH II-III passim.

² Cf. Matth. 9 37.

³ A. Visconti (ob. 1608), italus mediolanensis, nuntius ap. Imp. annis 1589-1591, *episcopus cerviensis* 1501-1601; cf. BIAUDET, *Les nontiatures . . .* 292.

¹ De L. Classovitio S.I. cf. supra, mon. 36 adn. 7.

Admodum Reverende in Christo Pater. – Pax Christi.

Scripsi anno elapso R. P. T. 18 die aprilis Stropkoviae, literasque obsignandas misi P. Theodoro Busaeo, monitori Patris Superioris thurociensis², quas an T. R. P. acceperit, dubito³. Nullum enim responsum accepi. Scribam his literis, quae postea contingunt.

1. R.P. Visitator, Laurentius Magius, optatissimus omnibus venit, suamque visitationem more maiorum sub finem iunii et initium iulii peregit⁴. Neminem, puto, fuisse nostrum, qui non singulari laetitia perfusus sit ea visitatione. Nonnulla utiliter constituta, quae, ut res tempusque postulat, mandantur executioni.

2. Die, quo cum R.P. Bartholomaeo provinciali discessit, accidit quiddam, quod animis omnium quandam perturbationem iniecit. Post valedictionem, ut eramus omnes simul, et ex ore P. Visitatoris ultima verba dicentis pendebamus, inter amplexus mutuos, nescio quo errore, nemo statim a P. Visitatore ad P. Provincialem complectendum accessit, sed ruebamus in amplexum aliorum, qui comites futuri erant discedentium. Hic R.P. Provincialis, forte se contemptum ratus, maerens in cubiculum se abdit. Quibus primo error animadversus est, Patrem sequuntur, complecti cupiunt; excluduntur. Tentarunt plures, reiciuntur; vix responsum accipiunt. Breviter, sive id praeseferebat Pater, sive res ita erat, offensum omnes animadvertisimus. Itaque omnes collecti accedimus, adfuit et R.P. Visitator, venia petita, placamus Patrem. Molesta non paucis ea res fuit, quod nescio, qua ratione praetentus in valedicendo tam se omnibus gravem subito exhibuerit Pater.

3. A mense octobri necessariis aliquot personis ad hunc usque diem caruimus. Nam vulgata Jaurini per turcas occupatione, rumore perterritus P. Superior patres aliquot et socios, partim scholis, partim rei domesticae necessarios Olomucium dimisit. Inter hos fuit P. Theodorus Busaeus, praefectus scholarum, monitor, et praefectus rerum spiritualium, P. Florentius britannus, confessarius collegii, praecoptores syntaxeos et principiorum. Confessario tamen successit P. Marcus Scisciensis, Sellia revocatus, ob eundem metum, vici-nior periculo. Solutae etiam scholae, convictus, et alumni dimissi. Magna clades scholarum. Primo terrori obsecundatum. Monebatur P. Superior, ne missionem hanc sociorum et scholarum praecipitaret, ante quam exploratum haberet, an victor Turca etiam has partes aggredi vellet. Facile id esse, missis hominibus Tirnaviam vel etiam Posonium, cognoscere. Verum P. Superior nactus eam occasionem, ut periculo, si quod esset, studiosos eximeret, et nostros, qui forte timidiiores erant [50v] dimisit⁵. Quae res, si facta non fuisset, hyeme tantum numerum studiosorum habuissemus, quantum nunquam hactenus. Confluebant enim adolescentes ex partibus periculo vicinioribus ad nos in montibus, ut tutioribus locis, habitantes. Verum P. Superior, ut postea ex ipsomet audivi, id ipsum hac missione cavit, ne iuventus illa hic haereret, quae fere ex inopibus constabat, opusque esset eos ferre ex collegio sustentare. Dicebam Patri, collegio non imponi necessitatem quoslibet alieni, sed pauperibus tantum tribui, quantum vel superesset, vel pro facultatibus liceret. Nihil persuaderi potuit. Itaque neque, qui remanserant, neque qui adveniebant, recipiebantur.

Scholae solverunt usque ad Adventum Domini. Tum paucissimi, qui domi haerebant, congregari caepti usque ad novum annum. Novo anno revocati nostri Olomucio, 13 die Ianuarii reversi sunt P. Theodorus Busaeus, P. Florentius, duo et praecoptores. Sociis, qui

² Stephanus Cassovius S.I., de cuius depositione eo tempore agebatur; cf. supra, mon. 47.

³ Non invenimus.

⁴ Die 16 aug. 1594 misit relationem de collegio thurociensi visitato; v. supra, mon. 64.

⁵ Eiusdem sententiae fuit etiam P. Maggio, visitator provinciae Austriae; cf. supra, mon. 81 § 1.

comites esse possent patrum doctrinae christianaee causa in pagos excurrentium, aliaque pietatis officia obeuntium caremus. Cum enim qui adsunt, necessariis domus ministeriis occupentur, fit, ut interdum externos adolescentes adiungere sit necesse patribus, vel ea, quae pie inchoata sunt, intermittere.

Haec sunt, quae in praesens occurribant scribenda; de quibus quid sentiendum sit, facile videri poterit. Bene valeat V. R. P. et pro nobis oret. Datum 19 die ianuarii anno Domini 1595.

Citius missem literas, verum sigillo, quo huiusmodi literae secundum regulas obsignantur, caruimus, absente P. Theodoro.

Vestrae Reverendae Paternitatis in Christo filius

Leonardus Classovitius

97

P. PETRUS DIONANTIUS S.I.¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Thurocio 19 ianuarii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174, f. 52r-53v (prius 105 519); apographum.*

SUMMARIUM: *Cum sit consultor domus factus, de Superiore collegii referit.*

Reverende admodum in Christo Pater. — Pax Christi.

Quandoquidem placuit R.do P. Laurentio Maggio, visitatori nostro, me in numerum consultorum collegii thurociensis ascribere, nolui discedere ab obedientiae s. limine, sed potius ut filius parere malui et secundum regulas consultorum² scribere V. R. ae de statu nostri Superioris.

Is est Pater Ioannes Zanitius, vir bonus et humilis, in quo nullum ambitionis vel particularitatis signum notatur, sed communi Societatis consuetudine ac sorte cum aliis contentus est. Unum quidem, quod meo iudicio scribi posse videtur, est, quod non ea spirituali prudentia ac discretione in animorum patrum ac fratum tractatione videtur insignitus, sicut aliquis fortasse veteranus miles in hac potestate versatus iam a multis annis. Neque magnus oeconomus esse videtur, sed experientia rerum magistra et unctio Sancti Spiritus paulatim, ut spero, eum docebit. Deinde difficile est ei etiam et superiorem collegii agere et procuratorem, ut ipsem saepe fassus est. Praeterea notabatur, habere aliquam aversionem a natione germanica; sed monitus a R.P. Provinciali, se emendare studet. Fortassis, si magis addictus esset studio orationis, illi non obesset. Sed credo, quod paulatim magis ac magis se ad institutum Societatis accommodabit. Bonus enim zelum habere videtur.

¹ De P. Dionantio S.I. (1557c-1605), hollando cf. *Cat. Prov. Austr.* I 654.

² Cf. reg. 10 consultorum; *Institutum S.I.* III 138.

Aliud quod scribam, non habeo, nisi quod me valde commendem precibus et sanctis sacrificiis V. R.ae. Datum Thurocii 19 ianuarii 1595.

Vestrae Reverentiae in Christo filius ac servus

Petrus Dionantius

98

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 24 ianuarii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II 145-46.*

SUMMARIUM: *De confoederatione Principis Transylvaniae cum Imperatore confecta.*

99

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 31 ianuarii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II 146-47.*

SUMMARIUM: 1. *De conditionibus foederis Imperatoris cum Principe Transylvaniae contra Turcam.* — 2. *De matrimonio contrahendo Principis cum filia Ferdinandi archiducis.* — 3. *De expeditione milium Principis in Moldavia.*

100

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 3 februarii 1595

TEXTUS: *Austr. I II 682/a (prior 61); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Commendat A. Visconti, qui a S. Pontifice mittitur ad Principem Transylvaniae.*

Non est multis mihi apud R. V.am commendandus Ill.mus et R.mus D. Visconti¹, qui nunc a S.mo D. N. nuntius mittitur in Transylvaniam. Satis nota ipsi sunt optimi praelati merita et eximius amor in Societatem nostram. Cuius causa iure officium omne a nostris illi

¹ De A. Visconti, nuntio cf. supra, mon. 95 adn. 2.

debitur. Commendavi eum rectoribus collegii viennensis atque pragensis², qua enim iter habiturum cognoveram. Si quo appelle, ubi R. V.a eum coram salutare possit, et nostrorum obserquia offerre, prolixe facturam non diffido. Idem vero, si opus videbitur, etiam per litteras facere poterit, ut omni ratione constet, nos muneri debito non defuisse.

Reverentiae Vestrae precibus etc. Romae 3 februarii 1595.

101

MATTHIAS KOPPÁNY S.I.¹
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Braunsberga 10 februarii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174, f. 117r-v (prius 52 215); autographum.*

SUMMARIUM: *Petit, ut sacerdos ordinatus mittatur in patriam, ubi maxima est inopia sacerdotum.*

Admodum Reverende in Christo Pater. — Pax Christi.

Vehemens appetitus et animi quidam motus assiduus me impellit, Pater Reverende, ut inusitatam hactenus rationem scribendi attentem; qui nisi tantus et tam iustus esset, ut resistendum ei reluctandumque censissesem, nunquam R. V.ae molestus litteris meis fuissesem. Breviter res mea sic se habet.

Incredibile desiderium me occupaverat, populares meos iuvandi spiritualibus auxiliis. Cumque mecum rationes inquirens, quibus tam pium studium perficere valerem, visa est mihi valde idonea institutum Societatis, quum in eodem opere versari advertebam. Quare animum adieci ingrediendi religionem, ut et mihi ipsi et meis prodesse possem. Contuli me in Poloniam e Transilvania, brevique tempore, necdum absoluta probatione noviciorum, unde veneram, remissus sum. Sed cum nec ibi propter fuorem haereticorum diutius commorari licuit, redii in Poloniam cum sociis, et hic iam sexennio, partim in discendo, partim in docendo vesor.

Quare hoc potissimum tempus mihi idoneum visus est, V. R.tiam interpellandi et rogandi, ut meis rationibus suadeat, permittatque id oneris subire roganti, quod ultro imponere debuisset obedienti; scilicet, ut post absolutam philosophiam possim sacris initiari ordinibus, et desiderium, quod tanto tempore fovi et tuli, perficiam. Animus est in Transylvaniam vel Hungariam redeundi, ibique hoc potissimum tempore, quo summam esse necessitatem video, nullum laborem refugiendi. Id a me haud incommodo fieri potest; nam iam ante et casibus conscientiae annum et amplius operam dedi, et studia philosophiae pene absolvı.

R. V. de meo desiderio a R.P. Provinciali nostro², ad quem etiam scripturus sum, certior etiam fiet. De me vero, si quid V. R. scire cupit, P. Masellus³ dicere poterit; is me pror-

² Litterae commendatiae Patris Generalis ad P. Paulum Neukircher, rectorem collegii viennensis (2 febr.), et ad P. V. Sturm, rectorem collegii pragensis (2 febr.) datae reperiuntur in *Austr. I II* 682/a. Scripsit etiam eadem de causa ad P. Carrillo; v. ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 148.

¹ De M. Koppány S.I., transylvano, qui anno 1587 Societatem ingressus, anno 1595 ab ea dimissus est: cf. MAH III 880.

² Bernardinus Confalonieri S.I.; supra, mon. 90 adn. 1.

³ Ludovicus Maselli S.I., visitator et praepositus provinciae Poloniae; cf. supra, mon. 4 adn. 1.

sus novit. Responsum a V. R. ad Patrem Provincialem serio expectabo. Datum Braunsber-
gae anno 1595 10 februarii.

Vestrae Paternitatis filius et servus

Matthias Coppani⁴

102

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 14 februarii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 148-49.

SUMMARIUM: *De matrimonio Principis Graecii celebrando.*

103

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 18 februarii 1595 — Pragam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 150.

SUMMARIUM: *Ut laborem, gravem et satis molestum apud Principem, ferat fortiter, animatur.*

104

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 18 februarii 1595 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I* II 682/a (*prius* 61); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De pecuniis ad sustentationem Patris Leleszi in collegio viennensi depositis.*

⁴ De M. Koppány P. Confalonieri, praep. prov. Poloniae, die 26 iulii haec P. Generali referebat: «Hodie Brunsberga litteras accepi, in quibus inter caetera haec scribit rector 30 iunii: Mathias Coppani noster, ut hactenus semper, sic nunc continuus est etiam apud praeceptorem suum P. Richardum, nec inde avelli potest. Vota renovavit heri, sed confiteri generaliter noluit. Dicit se iam pridem litteras scripsisse adhuc ante infirmitatem ad R.P. Generalem, quibus e Societate dimitti postulavit. Quicquid illi dico, non haeret. Nihil enim se capere posse affirmat, usque dum resolutionem certam de rebus suis habeat. Quae ideo scribo, ut P. V. dispiciat, quid cum illo sit agendum. Dum Brausbergae essem in visitatione, audivisseque a quibusdam illum in vocazione vacillasse, diligenter ea de re cum illo egi; sed affirmavit omnino, nunquam se de relinqua vocatione cogitasse, sed tantum solito tristiorum fuisse propter casum suorum conterraneorum» *Germ. 175*, f. 51r.

De pecunia P. Lelesii meminimus, quid a se viennensibus nostris praescriptum R. V. superiore anno significaverit¹. Et quidem recte id nobis constitutum videbatur, si observatum fuisset. Sed sive difficultas, sive quid aliud solutionem retardat, non leve est incommodum bono Patri, quod hoc subsidio privetur.

Quare iterum haec pauca visum est repetere: Primum, ut urgeat illos R. V., ne amplius differant. Deinde, ut moneat nos, cum primum ex illis cognoverit, quae summa supersit ex universo deposito Patris Lelesii. Sic enim fortasse facilius occurret, qua ratione negotium hoc expediri ac terminari possit in posterum.

Reverentiae Vestrae precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 18 februarii².

105

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 24 februarii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174, f. 141r-42v (prius 3 335-36); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De querelis hungarorum contra socios collegii thurociensis, quod subditos male tractent.* — 2. *P. Carrillo cum legatis Principis Transylvaniae Graetium versus profectus est.*

. . . 1. His diebus excurri, remanente P. Visitatore Viennae, in Hungariam, ut nostros patres in comitiis Possonii dirigerem. Sed vix extuli pedem et ecce magnae contra nos querelae agitatae sunt: quod nostri nescio quae in subditos egerint imprudentius. Nondum res sedata est. Fere rediisse, sed visum est, ut eventum expectaremus¹ . . . [142r] . . .

2. Legati Transylvaniae cum P. Carrillo hodie Graetium versus iverunt². De rebus etiam transylvanicis et foedere nihil scribo, quia puto P. Alfonsum sufficienter informare V. R. P.³

¹ P. Maggio, visitator prov. austr., de pecunia Patris Leleszi solvenda collegio italico, ubi ille recuperandae salutis causa commorabatur, scribebat die 14 maii 1594; vide supra, mon. 48 adn. 3.

² Paucis diebus post (28 febr.) Laureti pie in Domino obiit P. Leleszi (c. *Cat. Prov. Austr. I* 719). De pecuniis ad eius sustentationem Viennae depositis P. Generalis ordinabat, ut Romam mitterentur; v. infra, mon. 118.

³ De his querelis P. Generalis die 18 martii scribebat ad P. Maggio, visitatorem: «De illa thuroczien-
sium querela expecto quidem eventum cum R. V. Sed hortor interim vehementer, ut quae in hoc genere no-
stris praescripta sunt, diligenter servari curet; et si quid ab aliquo peccatum est, quod non puto, unde orta sit
haec expostulatio, ut id non impune abeat, quo cautiiores fiant in posterum» *Austr. I* II p. 688. — Cui P.
Maggio die 3 apr. breviter hunc in modum respondebat: «Eventum querelae thuroziensium et ipse ignoro,
cum nihil postea literarum ea de re acceperim. In tenues aures eam reor evanuisse» ARSI, *Fondo Ges. 1443*,
fasc. 13, doc. 13.

² Legati, qui Principis matrimonii contrahendi gratia eo missi sunt; cf. supra, mon. 102. Legatorum au-
tem nomina recensentur apud VERFSS. *Epp. Carrillo I* 130 adn. 3.

³ Vide epistolam Patris Carrillo, diei 6 martii, Graecio Patri Generali datam: infra, mon. 111.

106

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 24 februarii 1595 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 150-51.*

SUMMARIUM: 1. *Tentamina Cassovii, olim Societatis, ut redditum Patris Carrillo in Transylvaniam impediatur.* — 2. *Nova de rebus gallicis habere desiderat.* — 3. *De successu militari Principis Transylvaniae contra turcas.*

107

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Graetio 6 martii 1595 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 152-53.*

SUMMARIUM: 1. *De matrimonio Principis Transylvaniae Graetii celebrato.* — 2. *De Principis successu militari in Valachia.*

108

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. OCTAVIANO NAVAROLI S.I.
 Roma 26 februarii 1595 — Brunam

TEXTUS: *Austr. I II 685; conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De successu militari Principis Transylvaniae et de gravi periculo turcico.*

Vidi cum litteris R. Vae superiori mense scriptis², schedam alteram, quam mittebat de successu rerum transylvanicarum³. Non est plane diffitendum, grave esse, ut ipsa disserit, nec sine dolore agnoscimus periculum, quod imminet rei christiana⁴. Caeterum in manu Dei auxilium nostrum, qui prosperis illis boni Principis successibus, ostendere videtur.

¹ Octavianus Navaroli S.I. (1553c-1617), italus cremonensis, magister novitiorum Brunae annis 1587-1603; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 738.

² Non sunt conservatae.

³ P. Generalis, auditio successu militari, die 11 martii epistolam congratulatoriam dabant Principi; cuius textum v. apud VERESS, *Epp. Carrillo II* 429-30.

⁴ De gravi periculo turcico superius multa relata sunt a nostris; vide imprimis epistolam Patris Szántó: supra, mon. 80.

quam facile sit ipsi omnes protegere, atque adeo locupletare, si se ipsius donis dignos reddant. In nobis est iustum ipsius iram, qua possemus opera revocare, et tam gravia peccata, quibus illa passim provocatur, piis orationibus melioris vitae subsidiis redimere . . .

109

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 26 februarii 1595

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 151-52.

SUMMARIUM: *Gaudet ob foedus christianorum contra Turcam feliciter compositum, necnon sperat matrimonium Principis pignus multorum bonorum christiana reipublicae futurum.*

110

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI ZANITIO V. RECTORI COLL. VARALL. S.I.

Roma 26 februarii 1595 — Varalliam

TEXTUS: *Austr. I* II p. 684 (*prius* 62); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *Alacriter perget ferre onus muneris.*

Sentio equidem, quid laboris R. V. ae adferat ista gubernatio, quae cum ipsa per se sit gravis tum homini novo, et hac rerum perturbatione non potest non gravior videri. Debet tamen in his omnibus bono animo esse, ac de divino auxilio bene sperare. Quod quidem minime defuturum est. Tum scio etiam P. Visitatori curae futurum, ut si minus eam statim liberare licebit, suppeditet tamen adiumenta, quae solatio esse possint.

Gaudeo interim restitutum collegium eo loco esse, atque eam satisfactionem omnibus R. V. am dare, quam ex aliorum litteris cognovi¹; quod ipsi peculiariter incitamento esse debet, ut alacriter perget labores suos Dei obsequio impendere, sive diutius ferendum erit hoc onus, sive quid aliud ab obedientia imponetur.

Reverentiae Vestrae omniumque nostrorum precibus et s. sacrificiis me commendō. Gratia Domini nostri etc. Romae 26 februarii 1595².

¹ Vide litteras PP. Classovitii et Dionantii consultorum collegii varallensis; supra, mon. 96 et 97.

² P. Generalis, in epistola 26 februarii ad P. Maggio, visitatorem data, eundem hortabatur, ut Patrem Zanitium in munere superioris obeundo, data occasione, animaret: «Bonum etiam fuerit, dum alius Valliae rector renuntiatur, eum qui nunc pro rectore gubernat, animare; et si opus est, maiore aliquo auxilio sublevare, vel in procuratoris officio, vel in gubernatione; in qua cum adeo novus sit in Societate, verendum, ne, quod ipse etiam reformidat, minus possit onus sustinere» *Austr. I*, II p. 686.

111

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Graetio 6 martii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 152-53.
SUMMARIUM: *1. De celebrato matrimonio Sigismundi Báthory cum Maria Christierna archiduchissa. — 2. De novis successibus militaribus Principis contra turcas.*

112

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Graetio 10 martii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 153.
SUMMARIUM: *Rebus confoederationis contra Turcam feliciter transactis, iter in Transylvaniam arripit.*

113

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 11 martii 1595 — Graetium

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 154.
SUMMARIUM: *1. Mittit notitias de sociis ex Gallia expulsis. — 2. Dedit litteras gratulatorias Principi Transylvaniae ob successus militares contra Turcam.*

114

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
SIGISMUNDO BÁTHORY PRINC. TRANSYLVANIAE
Roma 11 martii 1595

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 429-30.
SUMMARIUM: *Ob successus militares contra Turcam reportatos congratulatur ei.*

115

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 18 martii 1595 — Graetium

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 154-55.

SUMMARIUM: 1. *De moliminibus P. Stephani Cassovii, olim superioris collegii varallensis, contra Patrem Carrillo.* — 2. *Ulteriores notitiae de sociis ex Gallia expulsis.*

116

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 10 aprilis 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 155-57.

SUMMARIUM: 1. *Princeps laetus ob redditum Patris Carrillo.* — 2. *Petit patres Dobokay et Sulyok pro Transylvania.* — 3-4. *De successu militari contra Turcam in Moldavia.*

117

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 18 aprilis 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 157-59.

SUMMARIUM: 1. *Accepit relationem de rebus gallicis.* — 2. *De comitiis regni, quae brevi celebrabuntur.* — 3. *PP. Dobokay et Sulyok desiderantur pro Transylvania.* — 4. *De novis victoriis militaribus contra Turcam.* — 5. *Stephanus Cassovius desiderat iterum in Societatem admitti.*

118

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 25 aprilis 1595 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 690 (prius 65); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *Pecunia Patris Leleszi, Viennae deposita, Romam mittatur.* — 2. *Approbatur, quod itineri transylvanicō renuntiaverit.* — 3. *P. Sulyok brevi Transylvaniam versus proficiscetur.*

1. Etsi bonum P. Lelesium, ut R. V. iam pridem cognoverit, ad meliorem vitam traducere Domino visum est¹, cupio nihilominus, ut pecuniae, quae Viennae depositi, huc ad nos per partes, qua fieri poterit diligentia, transmittantur. Dispiciet ergo R. V., cuius hoc erit iudicium, quae ratio praescribenda sit, ut nec viennenses solutione graventur, nec nobis illa diutius expectanda sit, quam res ferant, in quibus summam illam bene collocatum iri confidimus².

2. De transylvanica profectione non sine causa haeret R. V.; et mihi certe parcendum potius videtur ipsius valetudini; praesertim cum vix appareat ulla ratio, cur tantum laboris subire debeat.

3. De P. Sulio³ iam indicavi P. Alphonso, adfuturum brevi; hactenus enim socium tantum expectabat ex iis, qui Laureti fuerant cum P. Lelesio b. m. Spero autem istic futuros ante discessum Serenissimae⁴.

119

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 28 aprilis 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 159-61.

SUMMARIUM: 1. Stephanus Cassovius honeste dimissus est a Societate. — 2. Gratias agit pro P. Sulio Roma misso. — 3. In proximis regni comitiis agetur de libertate catholicis concedenda. — 4. Notitiae bellicae.

120

P. IOANNES VIVARIUS AQUENSIS S.I.¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 30 aprilis 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174*, f. 195r-96v (prius 63 446); autographum.

SUMMARIUM: P. Golinus, Regis Poloniae a confessionibus, adversas notitias de Principe Transylvaniae spargit.

¹ P. Leleszi supremum diem obiit Laureti, 26 februarii 1595; v. *Cat. Prov. Austr. I* 719.

² P. Generalis de pecuniis Patris Leleszi scribebat iam die 18 febr. ad P. Maggio, visitatorem; v. supra, mon. 104.

³ De P. Sulio profectione Roma in Transylvaniam, P. Generalis in epistola diei 18 martii significabat P. Provinciali Austriae: «Curabimus item, ut P. Sulio suo tempore isthuc redeat» *Austr. I II* p. 687. Et iterum eidem die 25 apr.: «Rescribo nunc etiam de P. Sulio, daturum se in viam brevi, ut Graetii sit ad praefixum diem, si fieri possit» *Austr. I II* 689-90.

⁴ Agitur de profectione in Transylvaniam Mariae Christiernae, archiducissae, post matrimonium cum Sigismundo Báthory, principe celebrato; cf. SZILAS, *Carrillo* . . . 80-81. — Responsum Patris Visitatoris et Patris Provincialis ad hanc epistolam datum, videsis inferius, mon. 128 et 129.

¹ I. Vivarius Aquensis S.I. (1550-1618), germanus, qui annis 1591-1600 Pragae regentis convictorum et concionatoris munere fungebatur; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 811.

. . . Per hunc cursorem unum visum est necessario R. ae P. V. operiendum. Intellexi ex magno viro in aula caesarea et amico Societatis, P. Bernardum, qui Cracoviae degit, ni fal-lor, Regis ipsius confessarius², adversari Transylvaniae Principi, et ea informare huc Pragam sive scripto sive sermone, quae ex diametro quasi pugnent cum informatione P. Alphonsi Carillii; ita quod nostra aula aliique permulti non exiguum offensionis materiam hinc sint hausuri, resque in grave periculum atque incommodum erumpere possit, ni R. P. V. mature occurrerit . . .

121

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Alba Iulia 3 maii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 161-65.

SUMMARIUM: 1. *Societas revocata in Transylvaniam decreto regni.* — 2. *De sociis ad collegia aperienda necessariis.* — 3. *Pecunias, libros etc., e Transylvania a nostris asportata repetit.* — 4. *Bonum fuerit, si ipse Transylvaniam relinquet.* — 5. *S. Pontifex rogandus, ut pensionem pro seminario pontificio iterum assignet.*

122

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Alba Iulia 3 maii 1595 — Viennam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 165-66.

SUMMARIUM: *De decreto regni, quo Societas in Transylvaniam revocatur; et de sociis, qui ad collegia aperienda desiderantur.*

123

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 6 maii 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 797.

SUMMARIUM: *In locum Patris M. Merckler defuncti mittetur Roma P. Sulyok, et, si amoveri potuerit, etiam P. Dobokay.*

² Bernardus Golinus (Golinski) S.I. (1543c-1618), prutenus, ab anno 1587 Regis Poloniae a confessiob-nibus; cf. *Pol. 7 II*, f. 197r; FEJÉR, *Defuncti . . .* I 108.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Alba Iulia 6 maii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 167-68.

SUMMARIUM: 1. *De decreto revocationis Societatis in Transylvaniam, et de sociis ad collegia inchoanda necessariis.* — 2. *Mittatur Roma delineatio collegii albensis, ante electionem ad P. Generalem missa.* — 3. *Pro decreto revocationis gratiae agendae Principi et Cancellario.* — 4. *Desiderantur pro Transylvania PP. Funes et Ortis.*

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Alba Iulia 6 maii 1595 — Viennam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 168-69.

SUMMARIUM: *De decreto revocationis Societatis in Transylvaniam, et de sociis necessariis pro collegiis aperiendis.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 6 maii 1595 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 690-91 (prius 65); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Discessit Roma P. Sulyok, ut in Transylvaniam se conferret; ubi autem admodum desideratur etiam P. Dobokay.*

. . . Discessit hinc hesterno die P. Sullock¹, qui satis hoc tempore poterat esse P. Alphonso, nisi obiisset [691] P. Merklerus². Nunc plane videtur necessarium, ut de alio etiam cogitetur.

¹ De cuius profactione cf. supra, mon. 118 § 3.

² De M. Merckler S.I. cf. supra, mon. 4 adn. 5. — Vita functus est mense martio 1595; v. *Cat. Prov. Austr. I* 729.

Et quidem P. Alphonsus praecipue cupit Patrem Dobokay³. Itaque videat R. V., num quis alius sit veteranus, vel an ordinari possit ex iunioribus, qui eius vices defungatur, si eum in Transylvaniam mittere licebit. Quod si is abduci nunc non potest ab exercitu, quaerendus erit alius, ut dixi, ne missio illa necessaria ope destituatur⁴ . . .

127

**P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.**
Alba Iulia 7 maii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 170-72.

SUMMARIUM: 1. *Suspicio de Principe Transylvaniae sparsa, vana est; quare nemini proponenda.* — 2. *De subsidio fratri Stephani Bodoni Romae dando.*

128

**P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.**
Graetio 8 maii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174, f. 209r-v (prius 90 493); autographum.*

SUMMARIUM: *De pecunia Patris Leleszi Viennae deposita.*

Pecunia, quam P. Lelesius Viennae depositu¹, proximis annis in collegii fabricam tota consumpta fuit a nostris; qui bona fide sibi persuaserant, eam, post ipsius decessum, collegio remansuram, nec extra huius provinciae dominia transferendam.

Quare, si illa pecunia avertatur, collegium proculdubio graviter sauciabitur, et res ipsa offensione non caritura merito putatur. Quae vero alia ratio praescribenda sit, hoc praeser-

³ De missione Patris Dobokay in Transylvaniam agebatur haud semel anno superiore; v. supra, mon. 51 adn. 3.

⁴ Eodem die eademque de materia scribebat P. Generalis etiam ad P. Provincialem: «Discessit hinc hesterio die P. Sugliok, ut proficiscatur in Transylvaniam. Sed obitus P. Mercleri facit, ut de alio etiam statuendum sit. Quem P. Alphonus nominatim cuperet esse P. Dobokay. Qua de re scribo pariter ad P. Visitatorem, ut, si fieri ulla ratione potest, eius desiderio satisfiat. Cupit praeterea mitti ad se Simonem coadiutorem, vel alium huius similem. Quod quum ab ipsomet P. Alphonso acceperit, neque id difficile futurum arbitror, plura non addam . . .

¹ De quibus pecuniis P. Generalis die 25 aprilis ordinabat, ut Romam mitterentur; v. supra, mon. 118 § 1.

tim perdifficili tempore, ut viennenses solutione non graventur, equidem non video, nisi quae, superstite P. Lelesio, praescripta fuit, ut scilicet quotannis, donec tota summa absumentur, ducenti taleri transcribantur. Siquid aliud V. P. ti visum fuerit, exequamur².

129

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Monostorino 12 maii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 172-74.

SUMMARIUM: 1. Rediit in possessionem collegii claudiopolitani et abbatiae monostoriensis. — 2. S. Pontifici supplicandum, ut pensionem seminario pontificio iterum solvat.

130

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Monostorino 14 maii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 174-75.

SUMMARIUM: 1. Princeps desiderat, ut dux sit Nuntius in Transylvaniam a Pontifice missi. — 2. Urget socios pro aperiendis collegiis necessarios. — 3. Aaron vaivoda Moldaviae a militibus Principis Transylvaniae captus et Albam deductus est.

131

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Monostorino 14 maii 1595 — Viennam

² Eodem die eademque de materia scribebat Patri Generali etiam P. Viller provincialis: «Quod vero V. R. P. sribit P. Visitatori, ut pecuniae illae Patris Lelesii, Viennae relictae, isthuc mittantur, optarem V. R. P. paulo tardius exigere dignetur. Nam reformido aliquam in nostris hominibus offensionem: maxime quod eiusmodi pecuniae ex canonibus existimari possint eius provinciae. in qua acceptae sunt: quodque multis annis collegium viennense non mediocres molestias ex infirmitate boni patris accepit: quodque duos etiam aliquando plures fratres aluerit, eorum sumptus non computando. Et ut alias rationes taceam, bonus pater easdem pecunias relictas post mortem collegio viennensi conservavit. Prinde difficile erit illas alteri rei ascribere sine plurimorum offensione. Faciat interim V. R. P. quod bonum in Domino iudicaverit; hoc autem non ignoret V. R. P., easdem pecunias esse applicatas aedificio collegii, quod essent datae collegio, modo suas necessitates haberet P. Lelesius; et ideo est collegium eviscerare ad interitum, cum non habeat in promptu» *Germ. I74*, f. 207r-08v. — Responsum Patris Generalis v. inferius, mon. 139.

TEXTUS: *Germ. 174, f. 215r-v (prior 186 304); apographum a P. Maggio Romam transmissum.*

SUMMARIUM: 1. *Cras A. Visconti, nuntius ap. Principi praesentabitur. — 2. Aaron vaivoda Moldaviae a militibus Principis captus, Albam deductus est; Turca Principem ad suas partes protrahere conatur. — 3. Societas in Transylvaniam revocata; Claudiopoli una schola iam aperta.*

1. Sum ab hesterno vesperi cum Illustrissimo ac Rev.mo Nuntio Apostolico, D. Alfonso Viceconte, episcopo cerviensi¹ in Monostor. Cras deducam illum Albam Iuliam ad Serenissimum. Erit ordinarius in Transylvania nuntius, nec a latere Serenissimi, qui optime nunc valet, discedet. Vir est optimus, cuius praesentia optime laetor.

2. Cum Waivoda Moldaviae² Serenissimo ac christianis infidelis esset, quaedamque moliretur clanculum cum turcis, captus fuit a militibus Serenissimi Principis et Albam nunc deductus. Turca novis legationibus urget Serenissimum curatque pertrahere iterum, sed plane frustra, ad suas partes. Veniat ergo Serenissima Sponsa quam citissime, rogo. Ipsius enim praesentia summopere necessaria est.

3. Patres Societatis decreto Principis et comitiorum generalium revocantur ad sua collegia. In comitiis omnia, quae faederis pragensis erant, ab omnibus ordinibus totius regni fuerunt iuramento confirmata, sicut petiverat S. Caesarea Maiestas. Sed hac tamen conditione, si veniat Serenissima Sponsa etc.

Significet R. P. Generali, me iam aperuisse unam scholam Claudiopoli, et opus esse, ut adducantur huc quamplures, per quos instaurentur collegia.

132

**P. ALFONSO CARRILLO S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Ex Monostor 16 maii 1595 — Viennam**

TEXTUS: *Germ. 174, f. 215r (prior 186 304); apographum a P. Maggio Romam missum.*

SUMMARIUM: 1. *Princeps Transylvaniae potitur provinciis Transalpinae et Moldaviae. — 2. De comitiorum generalium actis. — 3. Conspiratores contra Principem publice damnati. — 4. Societas Iesu decreto publico revocata.*

1. Utraque provincia, scilicet Moldavia et Transalpina a Serenissimo Principe Transylvaniae obtinetur. Quem autem ducem suum¹ Serenissimus Princeps iam antea in Transalpinam miserat, is paucis ante diebus in Bulgariam irruptus, ibique depopulationibus longe lateque factis cum turcis praelium iniit. Quorum non exiguo numero interfecto, magna- que etiam praeda acta, rursus Danubio transmisso, in Transalpinam salvus et incolumis remeavit.

Quod vero ad Moldaviam attinet, quia Waivoda² eius nutare, et eam, quam iam ante praestiterat fidem parum sincere colere videbatur, eum Serenissimus Princeps comprehen-

¹ De quo cf. supra, mon. 95 adn. 1, et mon. 130 § 1.

² De Aaron vaivoda cf. supra, mon. 77 adn. 3, et mon. 130 § 3.

¹ Albertus Király; cf. ISTHVNFI, *Historia . . . lib. 29 p. 411-14; VERESS. Epp. Carrillo II 180 adn. 1.*

² De Aaron vaivoda cf. supra, mon. 131 § 2.

di, atque ad se cum omni gaza sua adduci curavit; qui nunc una cum coniuge sua captivus est Serenissimi Principis; aliumque waivodam in locum eius sufficiendum curavit³. Nunc tota illa provincia pacata Serenissimus Princeps Transylvaniae potitur.

2. Quod ad comitia transylvanica attinet⁴, in iis de apparatu bellico imprimis tractatum est, et confirmata acta omnia pragensia; ita quidem, ut Serenissimum Principem, liberosque eius pro legitimis suis principibus Transylvania semper habitura sit. Quod si vero eum sine haeredibus decidere contigeret (quod Deus avertat), tum ut omnis Transylvania ad hungaricam coronam redeat. In hanc quidem conditionem, cum proceres ipsi, tum etiam omnes ordines iuramentum praestiterunt; hoc tamen addito, si Serenissima Sponsa ad diem prefixum in Transylvaniam ducetur. Quam omnes primo quoque tempore videre vehementer cupiunt.

3. Denique quae proximis diebus hic apud nos acciderunt, quorum ea opera facta sunt, ii ab omnibus ordinibus damnati atque proditores pronunciati sunt.

4. In id quoque Transylvania consensit, ut patres iesuitae in Transylvaniam introduci, ii que Albae Iuliae, Claudiopoli atque in Monostor collocari, sedesque suas ibi habere possint⁵.

133

STEPHANUS MÉREY LIBER BARO¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Patavio 19 maii 1595 — Romam

TEXTUS: ARSI, *Fondo Gesuitico* 646, fasc. 204; autographum.

SUMMARIUM: *De exequendo proposito ingrediendi Collegium Germanicum consilium petit.*

Reverendissime in Christo Pater

Cum eo intentu ex patria in Italiam sim profectus, ut Romam in Collegium Germanicum, Deo volente, me conferam, ibi studiis operibusque piis operam navem²; quod meum instinctum, cum et bonum piumque esse Serenissimus Archidux Mattias³ princeps viderit approbaritque, suis literis commendatitiis promovere instituit⁴. Hoc idem fecere Reverendissimi Episcopi ex nostris partibus.

¹ Stephanus Rásvan; cf. ISTHVNFI. *Historia* . . . lib. 29 p. 416.

² De comitiis cf. supra, mon. 131 § 3.

³ De Societatis revocatione in Transylvaniam cf. supra, mon. 121 et passim.

⁴ De nobili familia Mérey cf. NAGY VII 415-20. Stephanus M. annis 1593-94 in universitate patavina studiis iuridicis operam dabat; cf. VERESS. *Matricula et acta hungarorum in universitatibus Italiae studentium* I 102 104 106.

⁵ Eius nomen non appetat inter alumnos Collegii Germanici; cf. VERESS. *Matricula* . . . II.

³ De Matthia archiduce cf. supra, mon. 12 adn. 4.

⁴ En textus litterarum (23 febr.), quibus Stephanum M. Patri Generali commendabat: «Cum, sicut accepimus, nobilis, nobis gratus, Stephanus Merey, liber baro in Eberhart, applicato ad statum ecclesiasticum animo, Collegio Hungarico Romae existenti aggregari cupiat, Nos sane edocti eundem, praeter avitae nobilitatis decus, iis qualitatibus esse praeditum, ut Ecclesiae non ornamento solum, sed usui etiam aliquando futurus videatur; Vos benigne requirimus, eundem vobis de meliore nota commendatum habere, omnique illum benevolentia prosequi velitis. Erit illud nobis singulariter gratum, pro occasione benigne recognoscendum. Datum in arce regia Posonii, die vigesimo tertio mensis februarii, anno Domini 1595. — Matthias — W. Unverzagt — A. ab Altenstaig» *Epp. Ext.* 29, f. 191r-92v (prius 2); originale.

Sed cum Paduam attigerim, me adversa quaedam valetudo invasit ita, ut nullo modo iter hoc, tempore aestivo et calore ferventi, non sumptis antea medicinis, et corpore debilitato non prius refecto et in pristinum statum reducto, continuare possim. Quibus visi considerataque mea iuvenili aetate, quam non eam esse reperi, quae mihi consilium sufficiens suppeditare queat, quid in hoc negotio facta opus sit, me ad R.mum P. Rectorem patavium Societatis Iesu contuli⁵, eique mea voluntate patesata et literis commendatitiis demonstratis, ab eodemque consilio petito, pro sua humanitate et benevolentia tale mihi consilium suppeditavit, ut literas ad T. R.dam P. pertinentes cum suis transmittam; quas et transmitto, et reliquarum suprascriptiones, quae cuique missae sint, T. R.mae P. prescribam. Eandemque quam obnixe possim rogem et orem, ut quid imposterum faciendum sit, suis me certiore reddat.

Itaque R.mae P. titulos scribam, quibus lectis T. R.ma P. mihi demum scribit, an ego solus cum literis Romam proficiscar, interim medicina vel valetudinis cura posthabita, an vero literas transmittam, meque aere mitescente postmodum illuc conferam. Quibus titulis visi, T. R.ma P. commodam mihi praebebit occasionem et rationem, mittendarum vel retinendarum.

Tituli autem vel nomina exaratarum sunt haec: A Serenissimo Principe Archiduce Mattia ad Sanctissimum D. N. Clementem octavum, ad Ill.mum et [102v] Rev.mum Cardinalem Alphonsum Gesualdum episcopum albanum⁶, et ad T. R.mam P. Reverendissimum autem episcoporum: Episcopi scilicet Nitriensis⁷, scilicet locumtenentis, et Reverendissimi Jauriensis⁸, scilicet cancellarii hungarici ad Sanctissimum D. N. Clementem octavum, ad R.mum P. Ludovicum Mansonium rectorum Collegii Germanici⁹, ad Ill.mum et Reverendissimum cardinalem Alphonsum Gesualdum, episcopum ostiensem, ad Reverendissimum et Illustrissimum D. Minutium¹⁰, secretarium Summi Pontificis; Commissarii autem Pontificis ad Ill.mum Cardinalem Sanctum Georgium¹¹, nepotem Summi Pontificis, ad Ill.mum Cardinalem Gesualdum, ad Ill.mum Cardinalem de Como¹². Haec sunt nomina partim a Serenissimo Principe, partim a Rev.mis Episcopis, partim a Commissario Summi Pontificis in mei promotionem et commendationem literarum exaratarum.

Quae an sint per me absque ulla mora illuc deferenda, an vero solum transmittenda, donec calor vehementior transeat, T. R.ma P. pro sua sapientia, voluntate humanitateque iubere ordinareque poterit. Quod reliquum est, me totum T. R.mae P. dedo et commando, benignum expectans responsum. Datae Patavii in collegio Societatis Iesu 19 die maii anno 1595.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae servitor et filius subiectissimus

Stephanus de Mere baro in Eberhar ungarus manu propria¹³

⁵ Hieronymus Barison S.I. (1560c-1614), italus patavinus; cf. *Rom. 53*, f. 36v; FEJÉR. *Defuncti* I 15.

⁶ A. Gesualdo (ob. 1603), italus, protector Hungariae; cf. GULIK-EUBEL III 61-66.

⁷ Stephanus Fejérkőy, episc. nitriensis; cf. supra, mon. 5 adn. 3.

⁸ Ioannes Kuthassy; cf. supra, mon. 44 adn. 4.

⁹ Ludovicus Mansoni S.I. (ob. 1610), italus siculus; cf. STEINHUBER. *Geschichte . . .* I 195 247 280.

¹⁰ Minutius Minucci (1551-1604), italus; cf. MAH III 431 adn. 1.

¹¹ Cinthius Aldobrandini, card. ab a. 1593; cf. GAUCHAT IV 4.

¹² Ptolomeus Gallio, card. comensis dictus; cf. MAH II 11 et passim.

¹³ Responsum Patris Generalis (3 iunii) v. inferius, mon. 137.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 22 maii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174*, f. 224r-26v (prior 91-92 494-96); autographum.

SUMMARIUM: 1. *P. Pollart mittetur cum Sponsa Principis in Transylvaniam*. — 2. *Matrem autem Sonsae P. Reynel comitetur*. — 3. *Fortasse etiam ipse una cum illis descendet*. — 4. *Res thurocienses per commissarios placatae*. — 5. *De quadam ordinatione data in instructionibus thurociensibus*. — 6. *Considerationes de modo procedendi nostrorum in Transylvania post decretum revocationis*.

. . . 1. Transylvanica residentia supplementis egere certum est; et nunc multo magis, cum in comitiis decretum sit, non solum catholicam religionem omnibus liberam esse debere, ut P. Alphonsus [Carrillo] proxime ad me perscripsit, sed etiam Societatem nostram ad sua collegia revocandam esse, ut ex adjunctis a Serenissima Archiducissa mihi traditis litteris V. P. cognoscet¹. Nam quae ad me pertinent, nondum Vienna accepi. Sed P. Dobokay omnino dari non potest, nec aliis veteranus hungarus apud nos reperitur, et ex iunioribus vix est, qui tuto extrudi aut decenter ordinari possit; vel enim nimium immaturi sunt, vel nimium rudes. Sed tamen aliquid auxilii subministrabitur ex nostra tenuitate. P. nimirum Marcellus Pollartus², vir matus et bonus operarius, quem Serenissima Sponsae Mater filiae confessarium dari enixe poposcit. Nam Sponsa, mutata sententia, brevi (ad medium, ut fertur, iunium) in Transylvaniam dederat.

2. Eadem Serenissima, decumbente iam pridem graviter eius confessario, P. Emerico³, rogavit me instanter, ut P. Reinelius⁴, collegii rector, illius loco, ipsam in hac profectio comitetur, illud urgens, ne in tanto itinere, tantaque necessitate a nobis deseratur, cum praesertim speret, se intra trium quatuorve mensium spatium per Poloniam, quo revertens declinabit, reversuram. [224v] Non potui tantae nostrae Societatis matri et egenti hoc solatio pientissimae viduae negari. Itaque ille proficiscetur. Sic ego, donec provideatur, cogar hic affixus esse, absente maxime Provinciali in Austria . . .

3. Urget me subinde P. Alphonsus, Principis nomine, omnino ut in Transylvaniam huius tanti comitatus occasione proficiscar⁵. Et nunc magis optandum id est, cum Societas revocatur. Quod si provinciae caput brevi, ut V. P. mihi spem facit, detur⁶, et caetera in tempore confecta fuerint, ego omnino profici in nomine Domini cogito, nisi interim aliud V. P. visum fuerit.

¹ De quibus videsis inferius, adn. 10.

² Marcellus Pollart S.I. (1554-1637), belga; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 754.

³ Emericus Forsler S.I. (1535c-1595), germanus; obiit Graetii die 3 novembris 1595; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 668.

⁴ Ioannes Reynel S.I. (1547c-1607), bohemus; cf. *supra*, mon. 12 adn. 3.

⁵ De profectio Patris Visitatoris in Transylvaniam v. *supra*, mon. 118 § 2.

⁶ Novus provinciae Austriae praepositus die 12 septembribus renuntiatus est Ferdinandus Alber S.I. (1548-1617), tyrolensis oenipontanus, qui usque ad annum 1600 provinciam gubernavit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 4^a 618. — Rector autem collegii grancensis declaratus est die 28 oct. 1595 P. Viller, hucusque praepositus provinciae; cf. *ib.* p. 5^a.

4. Thurocziensium subditorum accusationes effecerunt⁷, ut per decretos a Principe, nostris etiam potentibus, commissarios res tota examinetur et constituatur. Nostri optimum exitum cum magno emolumento coniunctum sperant, nobis scilicet decimas quasdam non parvi momenti, quae antecessorum incuria diu [225r] non penebantur, adiudicatum iri. Negari tamen non potest, quin nostri in modo agendi modum excesserint, et querimoniis occasionem praebuerint.

5. In annotationibus circa Instructionem pro collegio varallensi ad § 24 V. P. moneri cupivit, quomodo et per quos fuerit illud introductum⁸. Ego hactenus oblivione non respondi. Nunc satisfacio. Cassovius id fecit, qui praeterea in stationibus processionis tapete sibi ad genuflectendum super scabellum sterni tanquam praepositus et praelatus mandabat. Quod tapeten Martonius alter Ser. noster⁹ illi violenter subtrahebat, publica contentione offensioneque. Sic illi, quorum uterque postea dimissus fuit, sed Martonius multo ante, quam ego huc venirem . . .

6. Cum haec scripsisset, transilvanicae litterae Vienna supervenerunt, quarum excerpta cum his transmitto, iis praetermissis, quas supra me mittere scripsi¹⁰. Forent enim supervacaneae. Ex iis P. V. plenius cognoscet, quid in comitiis factum sit, quid item P. Alphonsus petat. Ego non puto festinandum esse in tanta mole sarsienda, nec ante quicquam molienda, quam publico edicto, patentibusque Principis litteris revocemur¹¹. Cum enim publice emissi sumus, publice revocari debemus. Alioqui si secus factum fuerit, utrum id tutum aliquando futurum sit, dubitari merito potest. Hoc ipsum P. Provincialis iudicat, et bene. Quare ad P. Alphonsum ea de re scribetur. Interim expediret statum rerum intueri, et manum praeparare, tum subinde aliquos illuc alegare. Verum ut uterque nostrum simul excurrat, fieri non potest, quantumvis ad breve tempus. Causam superius exposui. Si tempestive provinciae de capite prospectum fuerit, et caetera expedita erunt, ut ante dixi, ego facilius potero. Sed et novellum provinciale proficisci expediret, ne partem illam suae provinciae ignotam [225v] penitus habeat. Dies diei eructabit verbum¹², et Dominus nos docebit facere voluntatem suam; et forsitan ante Sponsae discessum adhuc ex Urbe lux aliqua nostras tenebras illuminabit. Illud in memoriam revoco, non omnes a P. Alphonso nominatos eo mittendos esse; praesertim vero quos inde removere necesse aliquando fuit, eosdem rursum illuc reverti, nullo modo expediret, nisi rem periclitari, aut etiam perditam vellemus. Probatis eget, atque obtemperantibus regio illa, adeo dissita et separata¹³ . . .

⁷ De subditorum querimoniis cf. supra, mon. 105. – In responso Patris Generalis, diei 21 iulii, Patri Visitatori dato, haec de eodem negotio leguntur: «Cum litteris R.ae V. 10 iulii scriptis, accepi exemplum eorum, quas Superior Turoensis ad eandem scripserat. Quod quidem, ut expectatum, ita certe gratum accidit; tum ob Societatem praesenti molestia liberatam; tum quod sperandum est, profuturum etiam in posterum, quod modo iudicatum est» *Austr. I* II 697.

⁸ De ea re cf. supra, mon. 64 § 24.

⁹ Nicolaus Martonius S.I. dimissus anno 1592; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 727.

¹⁰ Quas videsis supra, mon. 131 et 132.

¹¹ Litterae patentes Principis, quibus Societas in Transylvaniam revocatur, datae sunt die 7 iunii 1595; quas v. infra, mon.

¹² Cf. Ps. 18 3.

¹³ Responsum Patris Generalis (3 iunii) videsis infra, mon. 141.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 29 maii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174*, f. 236r-v (prius 93 502-03); autographum.

SUMMARIUM: *De profactione in Transylvaniam Sponsae Principis.*

Decretum est, ut ad 12 sequentis iunii diem Serenissima Sponsa versus Transylvaniam in viam se det¹, Serenissimo Sponso cum omnibus Transylvaniae statibus vehementer perurgente, ne ista deductio pro communi christianitatis bono ulterius differatur. Spero P. Suliochum in tempore aſſuturum², ne tam opportuna commeandi occasio praeterlabatur. De me non habeo quod dicam, praeter id quod proxime scripsi³, nisi quod suspenso animo sim, donec V. P. litterae ab hoc me suspendio liberent. P. Alphonsus novis litteris transmissis me ad excurrentium propter ea, quae in comitiis de nostra Societate statuta sunt, quaeque praesenti inspectione opus habent, urgere non cessat. Nam de mittenda iam nostrorum multitudine meum iudicium proxime significavi⁴. Ac sane dolendum esset, si haec profectio in tanta necessitate atque opportunitate impediretur. Impeditur autem, quandum provinciae et huic praeſertim collegio de capitibus prospectum non fuerit⁵. Verum divina providentia in sua dispositione non falleſtur . . .

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
MATTHIAE ARCHIDUCI AUSTRIAЕ¹

Roma 3 iunii 1595

TEXTUS: *Austr. I II* 692-93 (prius 66); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De admissione in Collegium Germanicum Stephani Merey baronis.*

Litteras Serenitatis Vestrae, quas in generosi D. Stephani Merey liberi baronis gratiam ad me scribere dignata est², proxime accepi cum debita reverentia. Et quanquam dominus ille nondum huc venit, quod Patavii haerere coactus sit ob infirmam valetudinem, non putavi tamen perfectis litteris Serenitatis Vestrae differendum, quin ei bonam nostram voluntatem et obsequendi studium testarer. Quod quidem re ipsa exhibere conabimur erga

¹ Qua de profactione cf. supra, mon. 134 § 1-2.

² De cuius missione in Transylvaniam cf. supra, mon. 118 § 3.

³ Vide supra, mon. 134 § 3.

⁴ Vide ib. § 6.

⁵ De novo provinciae Austriae praeposito declarato v. ib. adn. 6. Novus autem collegii graecensis rector die 28 oct. 1595 nominatus est Bartholomeus Viller, officio praepositi defunctus; v. *Cat. Prov. Austr. I* 5°.

¹ De Matthia archiduce v. supra, mon. 12 adn. 4 et passim.

² Eius litteras commendatitias v. supra, mon. 133 adn. 4.

D. Baronem, quam primum in Urbem pervenerit. Idque nunc etiam ipsi per litteras pollicemur. Esset quidem fortasse nonnihil difficultatis, ut admittatur in Collegium Germanicum, si leges spectentur, quod [693] decreto Pontificis nominatim excludantur, qui operam in Italiae gymnasiis aliquando dederunt³. Sed omnem apud Sanctissimum exceptionem vincet Serenitatis Vestrae commendatio. Quam ego nunc, post devotam obsequiorum oblationem, pluribus non morabor, nisi quod Deum oro, ut eandem cum omni prosperitate incolumem et de communi Ecclesiae hoste triumphantem quam dutissime conservet. Romae 3 iunii 1595.

137

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

D. STEPHANO MÉREY BARONI HUNGARO¹

Roma 3 iunii 1595 — Patavium

TEXTUS: *Austr. I II 692 (prior 66); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Primum valetudini consulat, dein se conferat Romam.*

Accepi litteras Dominationis Vestrae², easque ut vide libenter, ita ipsam libenter hic excipiemus, cum iter ei per valetudinem persecui licuerit. Et quanquam nonnulla foret alioqui difficultas, ut D. V. inter Collegii Germanici alumnos locum obtineat, propterea quod diserte Pontificis decreto exclusi fuerunt ii, quos constaret, in gymnasiis Italiae operam aliquando posuisse³, certum mihi tamen est, S. Sanctitatem rationem habituram litterarum, quas accipiet a Serenissimo Archiduce⁴, aliisve Reverendissimis. De quibus litteris melius duxerim, ut eas D. V. penes se retineat, reddendas, cum in Urbem venerit. Ita enim maiorem vim habituram videntur; nisi forte praemittendas putaret eas, quae ad D. Minutium⁵ perscriptae sunt, in quibus nihil video incommodi. Caeterum dum isthic haeret, et consultit valetudini, hortor ipsam, ut frequentandis sacramentis, piisque aliis operibus se exerceat, tum hoc ut initum quoddam sit eius viae, quam in Collegio ingressurus est, tum ut sic etiam bonum de se gustum praebeat dominis illis, qui de ipsius adventu cognituri sunt. Christus Dominus D. V. am incolumitati restituat, eandemque cumulet suis caelestibus donis. Romae, 3 iunii 1595.

³ Cf. STEINHUBER, *Geschichte . . .* I 161.

¹ De St. Merey vides supra, mon. 133 adn. 1.

² Quas videre est *ibidem*.

³ De quo impedimento cf. supra, mon. 136 adn. 3.

⁴ Cuius litteras commendatitias videre est supra, mon. 133 adn. 4.

⁵ De M. Minucci vide supra, mon. 133 adn. 10.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 3 iunii 1595 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 693-94 (prius 66-67); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *De pecuniis Patris Leleszi Vienae depositis.*

Quod R. V. in litteris 8 maii¹ de P. Lelesii deposito indicavit, [694] scripsit ad nos de eodem pluribus P. Provincialis². In quo quidem mirarer, a viennensibus nostris sic agi vel existimari, quasi pecuniam illam iure sibi deberi contenderent, cum certum sit, quod cum hoc mitti iussimus, id natum ex libera P. Lelesii dispositione, quam saepius nobis aliisque testatus est; et qui eas largitus est, sic eum deditio constet, ut Patris esse et ab eius arbitrio pendere voluerit.

Aliud est, quod R. V. significat, collegio grave futuram solutionem, nisi sensim et per partes exigatur. In quo quidem, quum consultum ei cupio, neque onus imponi, quod facile ferre non possit, permitto omnem R. V. ae potestatem, non solum ut statuat, quum et quomodo soluti sint (sive praescriptam iam rationem eos retinere velit, seu aliam si occurrat), verum etiam, ut de tota summa tantum eis remittat, quantum in Domino aequi consulet, vel propter angustias collegii, vel propter sumptus olim factae, de quibus P. Provincialis scribit, si qui sint, quorum ipsa habendam rationem censeat. Ita semel concludetur hoc negotium³ . . .

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 3 iunii 1595 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 694 (prius 67); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *Considerationes de restauracione Societatis in Transylvania.*

¹ Quas videsis supra, mon. 128.

² Vide *ib.* adn. 2.

³ Eodem die P. Generalis nonnulla scripsit de eo arguento etiam Patri Provinciali: «De pecunia P. Lelesii, vidi, quae R. V. proposuit; et quum P. Visitator de eodem arguento quaedam etiam rescripserat, indi- cavi illi, quid facto opus visum sit; neque hic pluribus repetendum censeo, cum ab eodem auditura sit» *Austr. I II 693.* — De eodem negotio agit P. Generalis etiam in epistola, diei 16 septembri, ad P. Visitatorem data: «De pecunia Lelesiana, de qua quidem sperabam, me hoc tabellario rescriptum, sed nondum licuit rem totam expendere, ut semel aliquid tandem statuamus; quod postmodum facturi sumus» *Austr. I II 702.*

Perscriptis iam litteris¹, addenda haec fuerunt, cum R. V. ae alteras accepissem², et binas P. Alphonsi [Carrillo] de revocatione nostrorum in Transylvaniam³. Quo quidem nuntio valde sane, ut par fuit, recreati sumus. Caeterum necessarium in primis hoc etiam iudicamus, quod R. V. significat, ut qui publice electi inde fuimus, publicis etiam Principis litteris revocemur⁴. Quare bonum factu esset, si quamprimum eae litterae curarentur et nobis una cum exemplo decreti comitiorum primo quoque tempore mitterentur.

Quod Serenissimae Sponsae datus est confessarius, bene habet, neque item negandus fuit P. Reynelius Serenissimae Matri Archiducis. Porro quam satius ducimus, ne de alio Graetii superiore statuamus, antequam declaratus sit praesensque provincialis, de quo iam nuper scripsimus. Supplere interim poterit hoc munus P. Villerius⁵, atque idem Serenissimo, iuxta Matris desiderium adesse, eique operam navare, iuxta R. V. ae directionem . . .

140

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 4 iunii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 175-77.

SUMMARIUM: 1-2. *Valde expectat socios pro collegiis inchoandis.* — 3. *S. Pontifici supplicandum, ut iterum solventur pecuniae pro seminario claudiopolitano.* — 4. *Litterae patentes Principis de revocatione Societatis non sunt necessariae.* — 5. *Restituantur omnes res ex Transylvania a nostris asportatae.* — 6. *Sponsa Principis admodum expectatur.* — 7. *De Nuntio ap. ibi praesenti.* — 8. *De Valachia et Moldavia Principi subiectae.*

141

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE
PRAEPOSITIS SOCIETATIS IESU
Alba Iulia 7 iunii 1595

TEXTUS: *Epp. Ext.* 29, f. 204r-05v (*prius* 391); originale. — *Ib.*, f. 206r-07v aliud originale. Fol. 207v m. Carrillo: «Mittantur statim Patribus provinciali Austriae, ac Patri Rectori, Visitatori»; et alia m.: «Revocatio Societatis in Transylvaniam».

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo* I 174.

Nos Sigismundus, Dei gratia Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae et Sacri Romani imperii Princeps, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes

¹ Vide supra, mon. 138.

² Vide supra, mon. 134.

³ Vide supra, mon. 131 et 132.

⁴ Vide supra, mon. 134 adn. 11.

⁵ Vide supra, mon. 134 adn. 6.

etc. Recognoscimus et testamur per praesentes literas nostras, fideles nostros, Spectabiles et Magnificos Nobiles, caeterosque status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitiis in hac civitate nostra Alba Iulia, ad diem decimum sextum mensis maii novissime elapsi, ex edicto nostro congregatos, unanimi consensu (id quod nos quoque summis votis expetebamus) de revocandis patribus Societatis Iesu ad pristina ipsorum loca et domicilia, in hoc regno nostro Transsylvaniae ab ipsis ante possessa, statuisse et conclusisse.

Quocirca Reverendissimum ac Reverendos patres, D. Claudium Aquavivam, praepositum generalem, caeterosque Societatis Iesu praepositos et superiores requirimus rogamusque benevole, ne nonnullos ex suis in hoc regnum nostrum quam primum mittere gravenatur; certoque sibi persuadeant, ipsis patribus neque collegia ac domicilia, neque sufficientes redditus defuturos, nosque eosdem eo quo par est favore, benevolentia et benignitate complexuros.

Datum in civitate nostra Alba Iulia, septima die mensis iunii, anno Domini 1595.

Sigismundus Princeps

Stephanus Josica cancellarius

142

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 10 iunii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 177-78.

SUMMARIUM: 1. *De sociis, quos Princeps pro Transylvania desiderat.* — 2. *De Valachia et Moldavia Principi subiectis.* — 3. *De pensione Pontificis pro seminario claudiopolitano.* — 4. *Mittit 100 talleros pro D. Bodoni.*

143

P. IOANNES REYNEL RECT. COLL. GRAEC. S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Graetio 12 iunii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 174, f. 248r-v (prius 88 492); autographum.*

SUMMARIUM: *De sua et Patris Visitatoris profactione in Transylvaniam.*

Debueramus hodie discedere¹, sed Serenissimae Sponsae febris impedivit usque in crastinum. P. Emericus² in horas singulas tendit ad mortem ac destituit omnibus viribus. Caeteri, praeter unum convalescentem, in collegio bene habent. Commando illos P. Visitatori, quem spero hic mansurum his tribus vel quatuor mensibus, quibus cum Serenissima abesse cogor.

Proposuit de sua profectione transylvanica³, sed nec mihi, nec consultoribus meis visum est expedire, ut iam proficiscatur, ubi propter nuptias et belli strepitum vix quicquam temporis dabitur ad tractandum collegiorum negotia. Expectat tamen a R. P. V. resolutionem . . .

Breviter concludo, commendando R. P. V. et per eam omnibus nostris romanis hanc Serenissimae profactionem; ex qua magna reipublicae christianaे utilitas dependet . . .

144

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE
Roma 17 iunii 1595

TEXTUS: *Austr. I II 798 (prius 118); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Litterae testimoniales de D. Nicolao Bogáthi revertente in patriam.*

Redit ad Serenitatem V. D. Nicolaus Bogathi¹, quem hinc discedentem tanto libentius prosequor hoc testimonio, quod existimavi Serenitati V. ae non ingratum fore, quod de ipso vere scribere licebat. Ita enim his annis, quibus Romae versatus est, omnibus se moribus suis et actibus probavit, ut non parvam certe virtutis ac pietatis indolem ostenderit. Studia etiam philosophica sic peregit, ut quantum in eis profecerit, publicis disputationibus magna cum omnium approbatione testatus sit. Ut mihi etiam gratuler hac causa, quod eum videam Serenitatis iustum expectationem minime fraudaturum, idoneumque aliquando futurum, qui accepta beneficia suis obsequiis agnoscat.

Dominus Deus Serenitatem Vestram perpetuis caelestium bonorum omnium incrementis semper augeat, eandemque nobis et populis suis servet incolumem. Romae 17 iunii 1595.

¹ P. Generalis die 3 iunii ad Patrem Reynel scribens approbavit, ut Matrem Sponsae Principis in Transylvaniam comitaretur: «Quod vero addebat de proxima Sponsae profectione, audio amplius id agi, ut R. V. cum Serenissima Matre proficiscatur. In quo quidem, si insistet, deesse non possumus optimae Patronae voluntati. Quare, ut scribo ad P. Magium, id reliquum erit, ut R. V. bono animo iter hoc suscipiat, quod quidem ni fallor, fructuosum erit, atque ipsi etiam non iniucundum, vel hoc etiam nomine, quod onus interim hoc deponet, et privato se otio recreabit» *Austr. I II 693.*

² E. Forsler S.I.; de cuius aegritudine vide supra, mon. 134.

³ Vide *ib.* § 3.

¹ Quid P. Reynel de profectione Patris Visitatoris in Transylvanię existimaverit, vide supra, mon. 143.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Alba Iulia 19 iunii 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 179-80 et I 160-61.

SUMMARIUM: 1. *Urget, ut mittantur socii necessarii pro scholis aperiendis, et ut res asportatae restituantur.* — 2. *De Patris Vega missione in Transylvaniam.* — 3. *Optima de successu militari nuntiantur.* — 4. *Sponsa Principis avide expectatur.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE
 Roma 24 iunii 1595

TEXTUS: *Austr. I* II 798-99 (*prius* 118); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *Gratias agit pro Societatis in Transylvaniam revocatione.*

Quemadmodum nihil nobis optatus his annis fuit, quam ut quod Serenitatem Vestrarum pro religionis catholicae dignitate piis votis moliri videbamus, id ei tandem exequi ac perficere divina gratia liceret; ita summo plane gaudio nuper exiluimus, cum ex P. Alfonso litteris accepimus de felici exitu comitiorum generalium. Nec vero ullus esse potest divini honoris amans, quin pariter hoc nuntio laetetur, S.tis V. zelum, pietatem et constantiam collaudet, Deumque glorificet, qui sancto eius conatus et vota ubique fortunet.

Sed nos in hac communi gratulatione praecipua nimirum causa provocat, primum ut gratias agamus S.ti V., quod [799] istam etiam de nobis curam suspicere non gravata sit; deinde ut gaudeamus tum Societatem nostram revocari, cum redditia per S.tem V. catholicae fidei libertate liberius nostris atque fructuosius ministeria sua obire licebit.

Quare gratias quidem, quantas capere possumus, ex animo habemus. Quum vero huncce animum nulla re alia magis declarare possumus, quam humilibus obsequiis, haec ipsa pro omnibus parata spendere, quibus in rebus ad divini cultus augmentum Serenitas V. iis uti dignabitur. Spero autem, cum ita gratum S.ti V. futurum intelligam, ne propediem missurum idoneus aliquot ex his etiam sociis operarios, dum interim praecedunt ii, qui proprius absunt in Austria et Polonia.

Precabimur de caetero Deum opt. max., cuius haec sunt omnia, ut pari semper praesidio et favore Serenitatem Vestrarum prosequatur, eique ac regno ipsius omnem tribuat prosperitatem.

Romae 24 iunii 1595.

147

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 24 iunii 1595 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 695 (prius 67); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *Forsan melius, quod in Transylvaniam non descenderit.* — 2. *Missio Patris Dobokay illuc iterum tentanda videtur.*

. . . 1. Quod vero innuit R. V. moram illam litterarum nostrarum et adventus novi provincialis obstitisse, ne praesenti opportunitate uteretur ad excursionem transylvanicam¹, mihi certe, ut vere dicam, hic casus non valde displicet. Scio consolationi futuram illam fuisse R. V. et non parvo in omnibus adiumento. Verum hoc rerum statu et temporis, et propter distractiones, quae deinceps aulam totam occupabunt, et quo pauci adhuc ibi de nostris, nec satis stabiliti, omnibus his de causis non valde propendendum, ut R. V. tantum laboris sumeret in praesentia.

2. Caeterum consolationis illius, quam allatura nostris erat, non minima pars erit, si quemadmodum instituisse ipsam video, mittat aliquos ad P. Alphonsum; atque in primis, quum is adeo expetitur, Patrem Dobokay², si fieri absque gravi incommodo potest, ut eo amandetur. Memini, quid de eo rescriptum alias fuerit, sed fieri potest, ut nunc commodius sit eum revocare, quam tum fuit . . .

148

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 24 iunii 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 181.*

SUMMARIUM: 1. *De sociis mittendis et de rebus restituendis bene sperandum.* — 2. *Mittit litteras Principi, quibus gratias agit pro revocatione Societatis in Transylvaniam.*

149

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
SIGISMUNDO BATHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE
Roma 26 iunii 1595

¹ Quas videsis supra, mon. 146.

² Ab anno 1593 P. Dobokay saepius desiderabatur pro Transylvania; cf. supra, mon. 39 § 2 et passim. Attamen nunquam, annis subsequentibus, patriam suam videre potuit.

TEXTUS: *Austr. I II 799 (prius 118); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *F. Genga Roma in Transylvaniam revertens commendatur.*

Etsi ad Serenitatem Vestram literas dedi nudius tertius¹, facere tamen non potui, quin eandem iterum cum omni obsequio salutarem per D. Gengam², qui nunc isthuc revertitur, peracta, quam Ser.tas V. ei commiserat, rerum suarum tractatione. In qua quidem, ut nobis certe visum est, cum industria simul et diligentia versatus est. In iis vero, quae nobiscum aliquando communicavit (quod quidem non praetermisit, ubi operae pretium fore iudicabat) gavisi plane sumus, quicquid opellae et consilii nostri erat, ut symbolam conferre, eo nimirum animo, quem intelligimus, nos debere tot et tantis meritis Ser.tis V.ae, cui omnem a Domino prosperitatem precor, et gratiam. Romae 26 iunii 1595³.

150

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. ASTR. S.I.

Roma 8 iulii 1595

TEXTUS: *Austr. I II 695 (prius 67); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Accepit patentes litteras Principis Transylvaniae de revocatione Societatis. Socii eomittendi.*

Accepi litteras 24 iunii scriptas¹, cum patentibus Principis Transylvaniae de revocatione nostrorum². Quas quod R. V. in membrana etiam describi vellet, non puto id magnopere laborandum, cum satis videtur auctoritatis esse in his, quae missae sunt. Hoc vero cupio R. V.ae praeципue commendatum, ut res olim e Transylvania in istam provinciam translatas, quae nunc a P. Alphonso repetuntur³, eas primo quoque tempore restituendas curer. Atque operariis etiam iuvet, quoad poterit. Imprimis mittat P. Dobokay, quum is maxime desideratur. Et facilius nunc, opinor, mitti poterit, quemadmodum nuper P. Maggio significavi⁴ . . .

¹ Quas vides supra, mon. 146.

² De Fabio Genga cf. supra, mon. 74 adn. 4.

³ F. Genga eodem die (26 iunii) commendatus est a Patre Generali etiam Patri Carrillo; v. VERESS. *Epp. Carrillo II* 181-82.

⁴ Quae desiderantur.

² Patentes Principis litteras vides supra, mon. 141.

³ De rebus restituendis cf. supra, mon. 121.

⁴ Vide supra, mon. 147 § 2.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 10 iulii 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 182-83.

SUMMARIUM: *Laetatur ob revocationem Societatis in Transylvaniam. Litterae patentes Principis de hoc facto iuridico procurandae.*

NICOLAUS KURTIĆ SACERDOS, OLIM SOCIETATIS¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Jasovia 13 iulii 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 175, f. 31r; autographum.*

SUMMARIUM: *Repetit, ut iterum in Societatem admittatur.*

Ex multo tempore iam desideravi ad Vestram Reverendam Paternitatem dare meas, sed tabellarium, per quem id tute facere potuisse, habere non potui. Nunc nacta occasione certa, negligere nolui, quin V. Reverentiam meis inviserem, simul etiam depraecarer, ut V. R. malitiae meae ac iniquitati ignosceret veniamque daret, ac hac exigua paenitentia triennali contenta esset, meque, licet indignum, iterum ad hanc sanctam Societatem cooperaret.

Quid, Pater in Christo Reverende, quid, inquam, proderit Vestris Reverentiis meus in hoc pelago interitus, quid perditio. Sane scio, me errasse. Sed P.tis V. charitas maior est errore meo. Ne itaque respiciat errorem meum. Homo fui et ideo errare potui. Errata tamen corrigerem volo, tantum gratia T. R.ae adsit post Deum. O Pater mi amantissime, nescio, quid dicam, an me accusem, vel tunc temporis meos superiores, a quibus summopere rogabam, ut me reciperent in Poloniā, quia sentiebam ac praevidebam periculum meum. Sed nihil profuerunt litterae meae, nil petitio, quia in tantam ruinam ego non incidissem; (sed quod semel factum et ut erit etiam) [?].

Quod si V. R. P. me admittere noluerit, habeam liberum ad alium ordinem transire. Nam extra collegium aut congregationem sum veluti piscis extra aquam. Si autem iubet me in parochiis vitam traducere, et in hoc obediam, modo ut, ubi potero, a patribus dependar.

¹ Nicolaus Kurtic, anno 1592 dimissus, anno 1593 petiit, ut in Societatem iterum reciperetur; vide eius epistolam (3 aug.) supra, mon. 24.

Fui dimissus, Pater amantissime, in Polonia² a Rev.do P. Ludovico Masselli, qui fuit et visitator. Is totum poterit referre P.ti V. Recte valere cupio P. V. in annos quam plurimos. Datae Jazoviae anno Domini 1595 13 mensis iulii.

Vestrae Reverendae Paternitatis filius indignus

Nicolaus Curthicz, alias Zentmihali, parochus oppidi Jazow

Non, item rogo P.tem V., gravetur ad [me] scribere, ut sciam cui rei me applicare oportebit.

153

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 15 iulii 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 183-84.

SUMMARIUM: 1. *De sociis pro Transylvania designatis* (Wujek, Pázmány). — 2. *De pensione pro seminario claudiopalitano a Summo Pontifice petenda*.

154

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 15 iulii 1595 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I* II 697-98 (*prius* 68-69); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: 1. *De rebus a nostris e Transylvania asportatis, nunc restituendis*. — 2. *De sociis pro Transylvania designatis* (Wujek, Pázmány).

Etsi iam R. Vae ac P. Provinciali non semel suggestimus, quod Transylvani nostri cupiebant vobis esse commendatum, ut quae in provinciam istam translata fuerant e Transylvania, seu libri seu supellectilia alia, ea primo quoque tempore ipsis restitui iuberent¹; unaque operarios adderent, qui vel tum inde venerunt, vel isthuc ut eo ient, aliunde missi fuerant, libuit tamen haec omnia denuo propriis litteris commendare, nunc maxime, cum ipsis etiam, re cogitata, hinc et aliis ex locis aliquot designavimus, qui eodem profiscantur.

2. Et quidem scribimus in primis de P. Iacobo Wieco² in Poloniam, quia praeterquam quod a Principe valde expetitur, idoneus maxime visus est, qui caeteris omnibus hoc initio praeficiatur, nomine V. Provincialis. Designavimus item binos alios, qui utriusque collegii superiores esse possint, lectorem controversiarum, philosophiae unum, rhetorices unum:

² De L. Maselli S.I. cf. supra, mon. 4 adn. 1 et passim.

¹ De rebus restituendis vide supra, mon. 121 et 150.

² Iacobus Wujek S.I (1541c-1597), polonus; annis 1579-84 et 1587-88 v. praepositus fuit in Transylvania; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 822, et *MAH II-III* passim.

quos omnes hinc mittere cogitamus cum Pasmano³, qui hungarice, si opus sit, concioneatur. De germanis autem concionatoribus scripturi sumus P. Hoffaeo⁴. Sed quum praeter hos omnes, multi, ut R. V. videt necessarii futuri sunt, serio commendandum erit P. Provinciali, ut quoad fieri poterit, sensim eos submittat. Qua in re monitus [697] etiam a nobis est P. Confalonierius⁵, ut praeter eos, quos Transylvaniae debet, iuvet etiam e suis, quantum in Domino provinciae vires permiserint. R.ae V. precibus etc. Gratia etc. Romae 15 iulii.

155

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. PETRO MAGGIORI S.I.¹

Roma 15 iulii 1595 — Camberiam (Gallia)

TEXTUS: *Austr. I II* 682, et *Lugd. I*, f. 237v; conceptus et regesta.

SUMMARIUM: *Voluntas Patris Generalis, ut se in Transylvaniam conferat.*

Cogitantibus nobis de mittendis in Transylvaniam operariis, quos ibi, post editum de revocanda Societate decretum, magno studio expectari cognovimus, cum de superioribus maxime solliciti essemus, qui cum fructu praeesse aliis possint, venit in mentem R. V., quam speravimus, pro vetere sua experientia, commode aliquam eius oneris partem, ac libenter etiam, quicquid hoc laboris est, divini obsequii zelo subitram.

Quare ita in Domino facere statuimus, et has dare ad R. V.am, ut prima quaque commoditate veniat in Italiam, Bononiam versus, aut vicinum aliud collegium; quo cum eam pervenisse cognoverimus, aut prius etiam significabimus, qua ratione reliquum iter persequi debeat. Et quum, ut dixi, non dubito, quin alacri animo hunc nuntium acceptura sit, atque iter ipsum ingressurus, plura non addam, nisi quod Deum oro, ut R. V.am incolumem deducat cum omni gratia et benedictione. Ac me vicissim eius precibus etc. Romae 15 [iulii 1595]².

³ De Petro Pázmány S.I., qui Romae studiis incumbebat, cf. supra, mon. 10 adn. 1.

⁴ Paulus Hoffaeus S.I. (1530c-1608), germanus, assistens Germaniae, deinde visitator provinciarum germanicarum; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 692.

⁵ De B. Confalonieri S.I., praep. prov. Poloniae cf. supra, mon. 90 adn. 1.

¹ Petrus Maggiore (Maiorius) S.I. (1542c-1604), romanus; de quo cf. *Cat. Prov. Austr. I* 725, et MAH I 202 adn. 3.

² P. Generalis epistola diei 14 ianuarii 1595 iam significabat Patri Maggiore, fore ut novam destinatorem accipiat: «Et quod ad illas spectat, quas ultimas accepi 21 decembris scriptas, circa R. V. ae in ista provincia commemorationem, placuisse mihi hanc animi indifferentiam, quam ostendit. Caeterum nihil est, quod sollicita sit in hoc negotio. Nos enim, ut spero, nihil statuimus, nisi maturo consilio, et prout expedire ac necessarium prorsus esse videbitur. Orandus autem Dominus, ut sive isthic manere contigerit, quod certe optandum est, seu alio migrabit, eius semper obsequium et honorem promovere liceat, cum ipsis gratia: quam R. V. ae precor uberrimam» *Lugd. I*, f. 233.

156

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 2 augusti 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 184-86.

SUMMARIUM: 1. *Sponsa Principis in Transylvaniam pervenit.* — 2. *Missi sunt etiam ex provincia Austriae nonnulli socii (PP. M. Pollarde, Sulyok, M. Kabos, fratres coadiutores Caspar Albensis et Simon Rasz).*

157

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 16 augusti 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 186-87.

SUMMARIUM: 1. *Varia de adventu Principessae referit.* — 2. *De victoria exercitus Principis contra turcas prope Temesvár.*

158

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 19 augusti 1595 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I* II 699 (*prius 69*); conceptus et regestum. — In margine epistolae eadem manus adnotabat: «Mutata quaedam in his litteris».

SUMMARIUM: *De monachis hungaricis Ordinis S. Pauli in Collegium Germanicum admittendis.*

Reverendi Patres religiosi ordinis S. Pauli per Hungariam¹ libello supplici S. Sanctitati oblato petierunt impetraruntque, ut in hoc Germanico Urbis Seminario, aliisque pontificiis, quae sunt in ista provincia, inter hungaros alumnos, qui in ea vulgo admitti solent, possint ipsi quatuordecim e religiosis suis habere. Quod quidem, quoniam ita convenire visum est Sanctissimo, nobis quoque, ut par erat, gratum accidit; eritque certe gratissimum, quicquid opis Societas hac occasione adferre poterit, ut huic illorum sancto ornandi et promovendi ordinis sui studio cooperetur.

¹ De ordine S. Pauli primi eremita multa habentur in MAH ; de eius reformatione v. I 643 II 30 adn. 6 et III 649-51.

Itaque sic visum est, quamprimum R. V. am de re tota commonefacere, primum, ut reverendis patribus illis, quibuscum isthic tractandum erit negotium, hunc animum nostrum declareret, et nostrorum illis operam spondeat; deinde, quo facilius in posterum et fructuosius cedant omnia, de regulis et aliis, quae a religiosis eorum alumnis observanda erunt², sic cum eis conveniat, ut simul paratiore veniant, quos mittent; et quam minimum fieri poterit circa eorum probationes et examen descedatur a communi aliorum alumnorum disciplina, si qua forte in parte necessario cum illis dispensandum sit.

Et quoniam in iis, quos admitti cupiunt, nonnullos etiam polonus censeri volunt, sic omnino visum est faciendum, ut quos ex ea gente offerent, in istius provinciae seminariis³ maneant, nec Romam mittantur. Ex quatuordecim porro, de quibus postularunt, iudicatum est, Romam mitti posse quinque, reliquos novem per alia provinciae seminaria distribui⁴. De quibus omnibus moneri eosdem patres oportebit, et rogare in primis, ut providere velint, quo apti semper et idonei proponantur, tum ut admitti per seminarii leges possint, tum ut fructus, quem expectant, uberior sit, et certior ordini suo atque Ecclesiae. Neque aliud erat in praesenti, quod his litteris addenda videretur, nisi quod R. V. ae etc. Gratia etc. 19 augusti 1595.

159

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Ex Tasnád 27 augusti 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 188.

SUMMARIUM: 1. *De victoria exercitus Principis prope Temesvár reportata.* — 2. *Mater Principes-sae profecta est.* — 3. *Caspar Albensis missus in Poloniā, ut res transylvanicas inde referat. PP. Su-lyok et Kabos incepérunt humaniora docere.*

160

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 22 augusti 1595

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 188.

SUMMARIUM: *D. Gasparus Mazza, venetus, missus ad Principem, commendatur.*

² Monachos convictores subesse oportebat iisdem legibus ac convictores; vide *Mon. Paed.* III 142, et SCHRÖTELER, *Die Erziehung . . .* 124 et passim.

³ In seminariis pontificis Braunsbergae et Vilnae; de quibus cf. POLGÁR, *Bibliographie* II 407 465.

⁴ Seminaria pontificia provinciae Austriae fuerunt Viennae, Pragae, Olomutii et Graetii.

161

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 28 augusti 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 189-90.

SUMMARIUM: 1. *Lippa occupata ab exercitu Principis.* — 2. *Qui se in Valachiam una cum siculis contulit, ut contra turcas bellum ageret.* — 3. *Petit alios quoque socios pro Transylvania.*

162

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
QUAE CIRCA BONA TEMPORALIA MONOSTORIENSIA,
SOCIETATI RESTITUTA, DISPOSUERIT

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 191-94.

SUMMARIUM: «*Monostoriensium bonorum ratio atque administrationis modus et familiae a die 11 maii anni 1595»*

163

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 30 augusti 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 194-95.

SUMMARIUM: 1. *Bonae notitiae de exercitu Principis in Valachia contra turcas certanti.* — 2. *Ab omnibus officiis et negotiis aulicis se liberari sperat.*

164

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 9 septembris 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 195-96.

SUMMARIUM: 1. *Gaudet ob nuptiarum et rerum bellicarum Principis successus.* — 2. *De sociis iam missis et mittendis.* — 3. *De restitutione rerum asportatarum.* — 4. *De restaurazione seminarii claudio-politani.*

P. SIGISMUNDUS ERNHOFFER S.I.¹
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Cracovia 21 septembris 1595 — Romam

TEXTUS: ASV, *Nunz. di Pol.*, Add. 2, f. 159-60; apographum coaevum, a P. Generali ad Curiam Romanam transmissum.

SUMMARIUM: 1. *De Mariae ducissae, matris Sponsae Principis Transylvaniae, commoratione Cracoviae.* — 2. *Variae notitiae de rebus bellicis contra turcas.* — 3. *P. Wujek, una cum nonnullis sociis, profectus est in Transylvaniam.*

. . . 1. Archiducissa 5 septembris sana et incolumis ex Transylvania huc reversa est². Serenissimi Reges una cum filiola itinere trium dierum a Cracovia illi occurrerunt magno cum apparatu. Vigesimo quinto huic in Austriam redibit, quam usque ad fines Poloniae Serenissimi comitatibus. Toto tempore, quo hic fuit, varias ecclesias, hospitalia et utramque nostram domum cum Serenissima Regina invisit. Ipsius instinctu oratio 40 horarum pro necessitatibus christiana reipublicae instituta fuit; ad quam tam Serenissimi Reges, quam ipsa Archiducissa huc venerunt. Serenissimus Rex prima vice sacco indutus cum fraternitate misericordiae adfuit . . . [159v] . . .

2. Ex Transylvania Serenissima Archiducissa habuit literas a Cancellario Principis³, qui scribit, turcas, qui Danubium traicerunt, hic ab exercitu transylvanicu fusos, aliquot vexilla erepta et inter reliqua viride Machometis, quod pro malo omni habent; et quatuor tormenta capta cum multis spoliis, et unum bassam occisum. Haec Victoria heri confirmata fuit ex castris Magni Cancellarii Poloniae⁴, qui proprium hominem propter pecunias ad Regiam Maiestatem misit. Scripsit praeterea Cancellarius Transylvaniae, arcem munitissimum⁵ [160] per deditioem accepisse transylvanos, et alias quinque a turcis desertas. Ex castris Magni Cancellarii haec habentur certa: Magnum Cancellarium ad petitionem valachorum et ipsius vaivodae ingressum Walachiam, ut tartaris transitum prohiberet, qui ad ducenta millia dicuntur (computant autem tartari pro persona et singulos equos). Vaivoda ad Transylvanum discessit, ut contra turcas Principem iuvet. Interim per modum provisionis Magnus Cancellarius vaivodam constituit valachum, ne provincia sine capite sit⁶. Quae inde bona vel mala orientur, tempus declarabit. Archiducissa valde est sollicita, ne incendium propter Valachiam oriatur. Deus omnia bene vertat.

3. P. Iacobus Wicus nudiustertius cum suis comitibus in Transylvaniam profectus est⁷. Qui omnia certa ad V. am R. P. perscribet . . .

¹ S. Ernhofer S.I. (1547c-1597), bavarus monachiensis; anno 1592 ex provincia Austriae in Poloniam missus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 662.

² Cf. supra, mon. 159.

³ Stephanus Jósika; cf. supra, mon. 78 adn. 9 et passim.

⁴ Ioannes Zamoyski (1542-1605); cf. MAH II 8 et passim.

⁵ Lippa; cf. supra, mon. 161.

⁶ Res a Zamoyski gestae omnino aliter interpretantur ab historico ISTVANFI. *Historia* . . . 416.

⁷ De cuius missione in Transylvaniam v. supra, mon. 154.

166

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 25 septembbris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 196-99.

SUMMARIUM: 1. *Quibus muneribus funguntur socii in Transylvania degentes.* — 2. *Restorationes in collegio factae.* — 3. *Petit, ut tandem avocetur ex Transylvania.* — 4. *De novis successibus militaribus Principis.*

167

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. IOANNI REYNEL S.I.
Alba Iulia 25 septembbris 1595 — Graetium

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo I* 165-66.

SUMMARIUM: *De improvisa irruptione exercitus poloni in Moldaviam, dum Princeps Transylvaniae in Valachia contra turcas bellum gerit.*

168

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 29 septembbris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 199-202.

SUMMARIUM: 1. *Novae victoriae de turcis reportatae.* — 2. *Memoriale de rebus transylvanicis.*

169

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 30 septembbris 1595 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 702 (prius 71); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Daniel Bakay, quem ipse et episc. vaciensis commendarunt, in Collegium Germanicum admissus est.*

Cum redditae fuissent litterae Rev.mi Vaciensis¹ et R. V.ae, actum est cum Rectore Collegii Germanici², ut adolescenti illi, quem proponit³, locus detur inter alumnos. Itaque Reverendissimo rescribimus, ut eum mittat, cum primum ipsi videbitur, literasque nostras, quo recta mittantur, viennensi Rectori commendamus.

Quanquam nostris hic veniebat in mentem, serum nimis anni tempus esse, ut mitti hoc anno possit, non solum propter itineris hiberni incommoda, sed quod, cum vix adfuturus sit ante finem novembris, securisque postea sint 40 dies probationis, verendum sit, ne inchoato iam per aliquot menses philosophico curriculo, condiscipulos suos assequi non possit. Ideo consultius fore censebant, si post hyemem mitteretur; tum enim posse reliquos menses, qui ante studiorum renovationem erunt, rhetoricas tribuere, in qua parum adhuc versatus videtur. De his tamen nihil scribimus ad Episcopum, atque integrum etiam relinquisimus R. V.ae, an ei proponi, nec ne debeat. Quoniam, etsi adolescentem quamprimum mittat, dabitur opera, ut eius studiis et profectui omnibus modis consulatur. R. V.ae precibus etc. Gratia Domini Nostri etc. Romae 30 septembbris 1595.

170

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

STEPHANO SZUHAY EPISC. VAC.¹

Roma 30 septembbris 1595

TEXTUS: *Austr. I II 702 (prius 71); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Daniel Bakay admissus in Collegium Germanicum, cum primum videbitur, mittatur Romam.*

Cum litteris R.mae Dominationis Vestrae, quas de Daniele Bakaj² inter hungaros alumnos recipiendo scripsit, una etiam redita est informatio, quam de eodem miserat P. Magius visitator. Quibus acceptis, statim curavimus, ut nobili huic adolescenti locus in Collegio certus esset, gavisusque omnino sum, nihil admodum obstitisse, quominus D. V.ae desiderio inserviri statim posset, ut optabam. Potest enim illum huc mittere, cum primum videbitur. Quin si quos deinceps alios in hunc finem proponendos iudicavit, de his praemoniti dabimus operam, ut minime excludantur. Nam et pium certe opus, et optabile censemus, ut amplissimi et nobilissimi regni ecclesiis multi parentur operarii, qui D. V.ae eiusque RR.morum collegarum sancto zelo curisque adlaborent. Atque hic ego R.mae D. V.ae, cum debitis obsequiis, omnem precor felicitatem, Deumque oro, ut eandem gregi suo multos annos servet incolumem. Romae 30 septembbris 1595.

¹ Stephanus Szuhay (ob. 1607), episcopus vaciensis annis 1594-1600; v. GULIK-EUBEL III 44.

² Ludovicus Mansoni S.I.; cf. supra, mon. 133 adn. 9.

³ Daniel Bakay non invenitur inter alumnos his annis in Collegium Germanicum admissos; vide VERESS. *Matricula . . .* 7-9.

¹ De quo cf. supra, mon. 169 adn. 1.

² Vide ib. adn. 2.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. PETRO MAGGIORI S.I.

Roma 7 octobris 1595 — Patavium

TEXTUS: *Lugd. I. f. 239v; conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Nonnulla de illius profectione in Transylvaniam.*

Vidi indiculum quaestionum, quas R. V. mihi proponendas misit de rebus transylvanicis¹. Sed si, quod spero, redditae ei fuerunt, quas ante scripsi 16 septembris², nihil est, opinor, quod de his amplius requirat. Significabam enim nos viceprovincialem in Transylvania designasse P. Wiecum³, qui cum antea ibidem versatus sit, partim haec nota iam habet, de quibus R. V. interrogat; partim etiam si quid incidet, de quo dubitandum videatur, ex officio nos pro re nata informabit.

Quod vero attinet ad viaticum R. V. ae, iam quidem perscriptum est Mediolanum, ut refundantur, quae ipsa Camberii acceperat, tum etiam Patavium, ut eidem numerentur, quae pro reliquo itinere fuerint necessaria. Caeterum si nondum forte eo litterae pervenisset, quibus haec scribebantur, potest nihilominus R. V. a patavinis nostris viaticum accipere. Quod redi postea et in eorum rationes referri curabimus. Nec plura in praesens, nisi quod Deum oro, ut eam perducat incolumem; ac me vicissim etc. 7 octobris 1595⁴.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA¹

Roma 14 octobris 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Austr. I II 801 (prius 119); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De novo munere ei assignato et de versione polona S. Scripturae continuanda.*

¹ Qui indiculus desideratur.

² In quibus haec habentur de itinere in Transylvaniam aggrediendo: «Patavium — P. Petro Maiorio — Mediolanum et Bononiam — Harum exemplum Bononiam etiam mitto, ut si eo forte pervenerit, iter Patavium reflectat. Ibi autem, ut spero, brevi cognoscet, cum quibus iter prosequi debeat. Iam porro speramus in Transylvaniam pervenisse P. Iacobum Wangrovecium [Wujek], quem ut ibidem alias versatum, omniumque gnarum, v. provincialem iterum ad tempus aliquod designamus. [239r] Ab eo R. V. omnia intelliget, quae pro Dei obsequio facere licebit» *Lugd. I. f. 238v-39r*.

³ De I. Wujek S.I. cf. supra, mon. 154 adn. 2.

⁴ P. Generalis die 14 octobris alias breves dedit litteras Patri Maggiori: «Patavium — P. Petro Maiorio — Accepi a meis ultimis binas R. ae V., alteras Mediolani scriptas 20 septembris, alteras septimo post die Bononiae. Libenter audio, de quibus pro suo zelo certiores nos fieri censem oportere . . . Mitto ad R. V. am patentes pro itinere; quod faustum ei denuo precor cum divina gratia» *Lugd. I. 240v.* — Litterae patentes, quarum sermo occurrit, habentur in cod. *Hist. Soc. 61*, f. 50r.

¹ De I. Wujek S.I. cf. supra, mon. 154 adn. 2 et passim.

Cum sperarem R. V.am, Deo propitio, in istas partes iam pervenisse, isthuc potius, quam in Poloniam dirigendas meas literas putavi. Gavisus autem sum in primis ac plurimum recreatus parato ipsius animo et resignatione, quam in hoc toto negotio declaravit. In quo certe confido, Dominum adiutorem et futurum, ut magno cum fructu et communi omnium consolatione perferat hoc onus, quod ipsum alioqui grave esse non poterit; [801] ac praestabimus etiam, si Deus volet, ut non sit diurnum. Allevabit autem, non solum quod hoc statu rerum et principio, ut R. V. scribit, non adeo multa erunt, quae ipsam occupent, sed quod P. Petrum Maiorum rectorem futurum mittimus, qui quod a nostrorum curam attinet, pro longa experientia, quam habet, facile satisfaciet, ut confido, et R. V.ae laboreminuet ab hac parte. Idem mihi etiam de caeteris polliceor, qui pro Transylvania designati sunt, aptos omnes fore et aedificationi.

Quare spero, nihil prohibitum, quominus R. V., dum istic erit, bonas horas habeat, quas institutae versioni tribuere possit, eamque sensim ad calcem perducere²; quod quidem plane fieri cupimus pro eo fructu, quem inde videmus ad Ecclesiam perventurum. De iis, quae R. V. in Polonia iam perfecta reliquit, scribimus P. provinciali, ut ea serio et brevi curet a censoribus recognosci. Et quum aliud modo non occurrit, quod his addam, R. V.ae precibus etc. Gratia etc. Romae 14 octobris 1595.

173

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 17 octobris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 202-04.

SUMMARIUM: 1. *Advenit P. Wujek cum nonnullis sociis.* — 2. *Repetit, ut avocetur.* — 3. *De vicissitudinibus belli contra turcas.*

174

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 19 septemboris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 204-06.

SUMMARIUM: 1. *Novissima ex castris Principis.* — 2. *In Moldavia Stephanus Báthory preeest exercitui polonorum et turcarum.*

² De versione polona S. Scripturac a P. Wujek facta cf. KOCH, *Jesuitenlexikon* 1860-61, et SOMMERVOGEL VIII 1227-42.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Alba Iulia 22 octobris 1595 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 206.*
 SUMMARIUM: *Petit, ut quamprimum e Transylvania revocetur.*

P. MARCELLUS POLLARDT S.I.¹
 P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Ex Szamosujvár 24 octobris 1595

TEXTUS: *Germ. 165, f. 79r; apographum coaevum, Romam missum.*
 SUMMARIUM: *Relatio de successibus bellicis Principis Transylvaniae contra turcas.*

Ex litteris P. Marcelli Pollardt datis in Uyvar 24 octobris 95 ad R.P. Provincialem

Deo benedicto sit laus, paululum nunc res geramus ex foelici Serenissimi nostri Principis in Valachia successu, quem ex litteris Domini Cancellarii² ad Serenissimam nostram³ his insertis R. V. cognoscet⁴.

Redierat ex castris huc die 20 huius Dominus Stephanus Hoszuthoti⁵, aliquando convictor noster graecensis, nunc Serenissimae nostrae famulus cubicularius; qui nos optime de victoria obtainenda sperare faciebat. Aiebat plerosque janizaros fuga dilapsos, hostem ita timere nostrum Principem, ut nec ad levia quidem certamina elici posset, quia quoties tentabant, nostri superiores evadebant. Die 11 huius capti sunt a nostris turcae 28, camelii 18, equi plurimi et trucidatorum capita multa, cum iis ad Ser. mum in castra allata sunt. Milites ungari tot quotidie convertuntur ad fidem catholicam, ut P. Valentinus Lado⁶, qui unicus ex nostris in castris versatur, audiendis eorum confessionibus non sufficiat, et quod mirum videtur, nullus eorum, qui conversi fuerunt, hactenus occubuerat.

Addebat praefatus Stephanus augurium quoddam: Aliquot ante diebus, cum nostri castrametati fuissent, avis quaedam magna cani capite (vulturem aiebant) primo consedit ad crucem in castris valachorum erectam, inde ad tentorium Serenissimi, a quo tres dies detenta et pasta, dimissa sequebatur sponte nostrum exercitum. In festo S. Sigismundi mane ante auroram apparuit quasi fax quadam ardens in coelo, quam se vidisse ait praefatus

¹ De M. Pollarde S.I. cf. supra, mon. 134 adn. 2.

² Stephanus Jósika; cf. supra, mon. 78 adn. 9.

³ Maria Christierna.

⁴ Litterae Cancellarii desiderantur.

⁵ St. Hosszúthóty, hungarus, castriferrens, anno 1587 philosophiae studuit Graetii; cf. ANDRITS. Matikeln . . . 5.

⁶ De V. Ladó S.I. cf. supra, mon. 95 adn. 1 et passim.

Stephanus. Et Serenissimus, ubi hoc signum vidit, plurimum exhilaratus est, et statim Illum Nuntium Apostolicum⁷ ad idem videndum vocari curavit.

Eodem die Serenissimus noster confessus est Patri Valentino et communicavit, arma sua per Dominum Nuntium bendici fecit; quibus indutus, flexis genibus benedictionem ipsem accepit, et surgens ait: Nunc armis catholicis munitus, spero fore, ut bonus Deus mihi famulo suo victoriam de suis inimicis det; sum etenim et catholicus et filius et servus catholicorum. Ex equo deinde militem clara et hilari voce ad fortiter pro Christi gloria dicandum cohortatus est. His ita peractis, Dominum Stephanum ad Serenissimam Coniugem, quam intellexerat male valere, remisit; qui nobis haec narravit.

177

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 25 octobris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 207-08.

SUMMARIUM: 1. *Summum gaudium manifestat ob successus Principis contra turcas.* — 2. *Urget, ut revocetur ex Transylvania.* — 3. *Simon Rasz aegrotus.* — 4. *Hortum quendam pro collegio claudiopolitano acquisivit.* — 5. *Vocatur a Serenissima.*

178

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 29 octobris 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 208-09.

SUMMARIUM: *Ut e Transylvania revocetur, nonnihil expectandum, donec status Societatis stabilior fiat.*

179

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 29 octobris 1595 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 706 (prius 73); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Non est necesse, ut de retinenda praepositura thuroc. iterum deliberetur.*

⁷ A. Visconti; cf. supra, mon. 95 adn. 1.

... Quod vero spectat ad turocensem praeposituram, meminit R. V., quanto studio agitata fuerit a nobis haec deliberatio, cum de eius permutatione tractaretur¹: unum semper obstare visum esse, ne subditorum salutem, cuius gratia hoc onus suscepimus, et abiicere iterum videamur, si praeposituram dimittimus. Alioqui, si commoda ratio se offerret, qua simul etiam subditis consuli posset, nihil optabilius fuerit Societati, quam ut difficultatibus istis sese quamprimum expedit. Neque abs re fuerit, si R. V., dum isthic est, diligenter hoc caput expendi curet, et vias omnes dispici, si quid forte opportuni consilii capi possit. Interm, si eam retinemus, et succedent, ut R. V. scribit, res bellicae christianis, permittimus eius iudicio, de collegio Selliae figendo, sicut alias etiam cogitatum fuisse meminimus² . . .

180

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 2 novembris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 209-11.

SUMMARIUM: 1. *Sponsa Principis Claudiopoli commoratur et bene se habet.* — 2. *Exercitus Principis in Valachia occupavit Bucuresti et oppugnat Giurgiu.* — 3. *Repetit, ut revocetur ex Transylvania.*

181

P. MARCELLUS POLLARDE S.I.

P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Claudiopoli 2 novembris 1595 — Graetium

TEXTUS: *Germ. I75, f. 214r (prius 165 289); apographum, a P. Viller Romam missum.*

SUMMARIUM: *Relatio de bello contra turcas in Valachia.*

Ex literis P. Marcelli Claudiopoli 2 novembris 1595

Ex his habemus Sinanum bassam ex cathafracto insignem factum peripatheticum (sciunt hungari, quid sit paripa). Bogaresto¹ enim, metropoli Valachiae, priusquam eo nostri pervenissent, recta ad pontem suum profugit, ubi in insula, ad quam ex hac parte, pars pontis, et inde ad Turciam altera pars facta fuit, respirare dicitur. Scribunt, nec ibi quidem meticulous hostem permansurum fuisse, nisi rupto ponte subsistere coactus fuisse. En, mi Pater Reverende, quanta dextera Domini per hunc Davidem suum contra superbissimum Goliat operetur. Bogaresti dicunt fuisse extinctam a Sinano bassa bonam munitionem, in qua nostri repererunt triginta septem minora tormenta, et duo maiora, Bassa nuper captus ictu sclopeti sub axilla tactus, et ali begus in capite laesus Coronae curantur, forte paulo post in Huivar adducentur.

¹ De hac quaestione cf. supra, mon. 76 adn. 3.

² De transferendo collegio thuroc. Selliam cf. ib. § 2.

¹ Bucuresti.

Serenissimus optime valet, et in castris semper laetissimus est. Habet magnum exercitum, nec timet Turcam, quia Deus pugnat pro illo. Miratus Ill. mus Nuntius² eius vigilatiam, industriam, et labores immensos: speratque brevi fore, ut Sua Serenitas verissime illud usurpare possit sibi: Veni, vidi, vicit Deus. Milites turcae ex terrore, quia begum Julensem clam monuerunt, ut bene armatus deducentes se certo loco exciperet, sine ullo praesidio dimissi sunt, et telum, quod in nostros dirigebant, in ipsorum caput conversum est. Sunt enim illi a liberis haidonibus, praeter Begum et paucos, qui ad exercitum nostrum refugerunt, ad unum omnes trucidati.

182

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. BARTHOLOMAEO VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Claudiopoli 2 novembris 1595 — Graetium

TEXTUS: *Germ. 175, f. 213r (prius 214 322); apographum coaevum, a P. Viller Romam missum.*
 SUMMARIUM: *Vicissitudines belli Principis contra turcas in Valachia.*

Serenissimus igitur vi occupavit arcem Tergevisti, excitatam ex monasterio a Zinano relicto, ac Bassa, qui praeerat, capto 19. Ibidem res composuit Serenissimus plurimis impedimentis, tormentis, pulveribus ac maximo commeatu inventis. 20 vero die inde discessit, ultrius pergens ad quaerendum Zinanum, qui festinabat magno timore perculsus ad traiciendum Danubium. Vere sunt miracula, pro quibus ingentes Deo gratiae agendae. 21 octobris alter exercitus Serenissimi, qui est in tractu themesvariensi, ditione recepit arcem Jeniu.

2º novembris, paulo ante officia divina, pervenit cursor, qui ex castris Serenissimi principis 26 octobris descessit. Ex cuius quidem literis et Illustrissimi Nuntii Apostolici¹, P. Valentini² atque aliorum habetur, postquam Serenissimus Princeps Tergovisto, ubi 42 tormenta bellica receperat, 20 octobris discessit, occupatam fuisse a Sua Serenitate civitatem Bokorestum, una cum arce a Zinano excitata; ex qua Zinanus etiam 29 bombardis relictis aufugerat. Quare nulla mora facta, insecurus fuit hostem Serenissimus usque ad arcem praeципuam Girgev, quam a 28 octobris obsidet. Zinanus vero neque in hac arce ausus consistere, ad Danubium se contulit, castra posuit in quadam insula, quatuor milliaribus distante a Girgev; ex qua etiam fugeret, nisi fracto ponte impediretur. Fractus autem fuit pons, dum magna festinatione fugientes turcae transirent. Ex quibus tunc plurimi fuerant submersi. Itaque, sicut scribit Illustrissimus Nuntius, poterit Serenissimus cum Dei adiutorio dicere: Veni, vidi, vici; sit nomen Dei benedictum. Serenissimus vigilantissimus dicitur in exercitu, atque idcirco milites omnes admodum esse cum Sua Serenitate contentos, cum videant se habere Principem strenuum militem.

Siculorum libertas est nobilitas, qua nemini servint, sed soli Serenissimo tempore belli³. Non sunt nunc quadraginta millia, quia Serenissimus noluit, ut omnes proficisci-

² A. Visconti, praeiens in campis Principis; cf. supra, mon. 95 adn. 1 et passim.

¹ A. Visconti; cf. supra, mon. 181 adn. 2.

² V. Ladó S.I.; cf. supra, mon. 95 adn. 1.

³ De libertate siculorum cf. supra, mon. 166.

rentur, sed media parte fuit contentus. In qua maior numerus est peditum, sed optimus est numerus equitum. Tenentur tamen singuli quotannis dare Serenissimo unum florenum, unum cubulum tritici, et quoties suscipiet filium aut filiam, unum bovem, ne sine alimento proles Principis deficiat. Ut ut sit, sunt vere strenui milites.

De arcis Jenieo ditione iam prius scripsi⁴, pacto dimittendi milites libere, ac deducendi ad confinia; sed cum illi fraudulenter monuissent begum Giulanum, ut veniret ad confinia, ut et nostros mactarent, nostri solos illos dimiserunt, quos in itinere liberi haidones interfecerunt. Nostri caeperunt ex illis duodecim arcibus: Faczad⁵, Tot Varallia, Lip-pam, Jenieo; caeteras ob metus deseruerunt turcae.

183

P. IACOBUS WUJEK¹ V. PRAEP. S. I. IN TRANSYLV.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 8 novembris 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 175*, f. 231r-32v (*prius 229-32 332*); autographum.

EDITIO: SYGAŃSKI, *Korespondencya . . . III* 91-93.

SUMMARIUM: 1. M. Alart desiderat disponere de bonis familiaribus. — 2. In restaurazione S.I. in Transylvania non esse properandum.

1. Scripsi iam ante R. P. V. me Michaelem Alard a cursu philosophico Posnania abstraxisse, eo quod neminem alium ungarum haberem, qui posset esse comes itineris et interpres meus, et qui scholae alicui praesesse posset in his saltem initiis. Is autem, quia est claudiopolitanus, utprimum huc venit, statim ab affinibus et cognatis de sua haereditate compellari caepit. Unde constituit, nostro etiam consilio, de bonis suis disponere. Habet domum valoris circiter 300 fl., vineam forte 50 fl. et aliquid suppellestilis. Nescio, an tota summa perveniet ad 500 fl. Et quamvis magna est necessitas huius collegii, quia et aedificia sunt reparanda, et suppellex denuo tota comparanda, et viatica magna pro his, qui venerunt et qui venturi sunt, persolvenda, redditus autem collegii non parum accisi, et subditi tributis ad bellum exhausti, ita ut nobis nihil solvere queant; quia tamen aedificationis publicae, quam privatae utilitatis maior habenda est ratio, nostro etiam consilio, vellet hoc patrimonium suum in usus pauperum scholasticorum, quos hic alemus, onverte-re. Cuperet tamen, si ita visum fuerit R. P. V., ut Romae vel alibi in Italia sua studia continuare queat, partem istius pecuniae pro viatico reservari, ne gravetur provincia, sed ut suo sumptu ire et redire queat. Et quidem iuvenis est bonus et ingeniosus, et, ut ex prioribus catalogis calissiensibus et posnaniensibus R. P. V. potest intelligere, quantum ego scio, bene se gessit hactenus in Societate, ut dignus aliqua gratia R. P. V. esse videatur. Et omnino aequum videtur, ut cum scholis transylvanicis bene prospectum fuerit, saltem sub finem anni sequentis, vel in Italiam (si ita placuerit R. P. V.) vel in Austriam mittatur ad studia sua persequenda.

⁴ Quae litterae desiderantur.

⁵ Faget in Transylvania.

¹ De quo cf. supra, mon. 154 adn. 2 et passim.

2. Nudiustertius venerunt huc tres, patres duo missi Praga: P. Franciscus Gilius² et P. Franciscus Sartorius³ ungarus; tertius vero Ingolstadio: P. Ioannes Leinberer⁴. Quamvis R. P. Magius scribat se P. Gerardum Pollart⁵ mittere, qui tamen cum istis non venit. Iam isti pro scholis claudiopolitanis abunde sufficiunt, modo veniat rector collegii⁶. Paucos enim adhuc habemus studiosos, quia seminarii pecunia non solvitur. Albae autem nulla est adhuc collegii fundatio, neque aedificia, nisi pro aliquot personis. Itaque non existimarem nunc plures huc mittendos, praeter istos, qui mittuntur a R. P. V., donec successum tam belli, quam rerum aliarum videamus. Nam, licet Principi nostro non [231v] male haec belli initia successerunt, nondum tamen est finis. Habet et habebit hostem potentissimum, et domesticos adversarios et proditores multos. Dominus eum conservet. Quandoquidem in eius salute tota salus tam Societatis, quam religionis catholicae in his regionibus sita esse videtur. Quod si quid illi adversum acciderit, quod Deus omen avertat, nos hic subsistere non possemus: imo vero in nos cuderetur faba, qui fuerimus autores mutationis huius. Turcae profecto, si hic rerum potirentur, quod absit, in nos maxime saevirent, quorum consilio sciunt Principem ipsis desertis se cum christiano Imperatore coniunxisse. Quare non existimarem nobis esse properandum⁷, sed paulatim progrediendum, quoad Dominus plenam a turcis libertatem principi dederit, et seminarium sit restitutum. Non habemus hic, nisi 4 scholas, tres grammaticae et supremam humanitatis, in qua discipuli sunt 5 aut 6, et hi non satis apti. Rectore opus est pro claudiopolitano collegio, et superiore pro albano. Si P. Alfonsus, uti sperat et iudicat expedire, hinc avocetur⁸, et uno vel altero magistro unguaro pro initiosis albani collegii, si tamen magistri ex nostris dabuntur, antequam fiat sufficiens fundatio, et collegium cum scholis aedificetur, quod tam cito fieri non poterit. P. Alfonsus est Albae una cum uno fratre coadiutore, P. Marcellus cum Serenissima Principessa, cum quodam externo adolescente, qui cuperet esse Societatis, P. Valentinus⁹ in castris cum Serenissimo sine socio aliquo ex nostris. Nam coadiutores paucos habemus¹⁰ . . .

184

M. MICHAEL ALART S.I.¹
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Claudiopoli 8 novembris 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 175, f. 230r-v (prius 227 330); autographum.*

SUMMARIUM: 1. Cupit bona familiaria pauperibus studiosis donare. — 2. Interrupta studia superiora Romae absolvere desiderat.

² F. Gilius S.I. (1558c-1598), brabantus: cf. *Cat. Prov. Austr.* I 675.

³ F. Sartorius S.I. (1566c-1602), siculus; cf. *ib.* 774.

⁴ I. Leinberer S.I. (1560-1599), germanus; cf. *ib.* 718.

⁵ G. Pollarde S.I. (1559c-1602), belga; cf. *ib.* 754.

⁶ Qui erit P. Maggiore; cf. *supra*, mon. 155.

⁷ Eiusdem fuit sententiae et P. Maggio, vis. prov. Austr.; cf. *supra*, mon. 134 § 6.

⁸ P. Carrillo eo tempore iteratis vicibus petiit, ut Transylvaniam relinquere posset; cf. *supra*, mon. 180 et passim.

⁹ V. Ladó S.I.; cf. *supra*, mon. 182 adn. 2.

¹⁰ Responsum Patris Generalis videoas inferius, mon. 190.

¹ De M. Alart (Alard) S.I. cf. *supra*, mon. 183 adn. 1.

1. Memor promissionis meae, Pater admodum Reverende, quam in ipso statim in meo in Societatem hanc sanctam ingressu feci², de bonorum scilicet distributione, et nunc parente utroque, quin et vitrico orbus, fratribus sororibusque immature ante de-natis, ultiro ad T. Rev.am scribere volui, ut de bonis illis, quae mihi non tam ius haereditarium et testamentum legitimum, quam maternus in filium diversae religionis af-fectus, vitrici infensi cupiditas, civiumque haereticorum in catholicum studium, reliqua fecerunt, disponere iuxta R.ae V. aut aliorum superiorum arbitrium consiliumve liceat.

Solicitarunt me frequentius vitricus et alii affines per litteras ante triennium, cum Brunsbergae viverem³, in partem bonorum meorum haeres venirem; cui ego id temporis, ut quidam affinium meas vices obiret, significavi. Deinde, cum is infaustis se nuptiis tribus quattuorve mensibus a matris obitu copulasset, vix totidem mensibus superstes, miser de vita decessit. Accepi ergo ab eo tempore crebriores de morte vitrici; atque, ut ne distrahe-rentur bona paterna, pauca illa licet, e Polonia evocabar, aut, si nequirem, voluntatem meam indicarem. Feci quod potui, et plenipotentiam (quod vocant) Calissio ad affinem et D. Martinum Litteratum⁴, virum catholicum, ante duos annos misi. Sed antequam illa per-veniret, fere partiti erant inter se bona. Iam me, quando omnino meum redditum despera-rent, revocata Societate, R.dus P. Iacobus V. Provincialis⁵, Posnania, ubi philosophiae curriculum eram aggressus, a Logicae fine ea conditione abstraxit, ut cum hoc iter non pos-set sine aliquo hungaro suspicere, Cracoviae a R.do P. Provinciali⁶ me, si non esset alias, impetraret. Quoniam vero nullum alium e provincia se tum mittere posse diceret, magna si-gnificatione suae in me voluntatis aegre admodum dimisit, praesertim quod R.dus etiam P. Massellus⁷, ut me nonnisi finito cursu in Transylvaniam remitteret, suaserat. Dimisit ta-men, ea lege, ut quemadmodum R.dus P. Iacobus etiam Posnaniae pollicitus erat, ultra unum annum studia inchoata semel, ne intermitterem.

Quamprimum autem Claudiopolim venimus, postridie adfuit amita, ac deinde alii af-fines, patruo excepto ministro haeretico, aliquot a civitate milliaribus degente, molesti sa-tis, ut de patrimonio disponerem, sique molestiam eximerem. Significavi mox R.do P. Al-phonso et R.do P. V. Provinciali. Uterque negavit, esse properandum, ne nimium appetens divitiarum, et ea sola de caussa rediisse viderer. Iam ergo mense praeterlapso caepi a longe intelligere, vix omnia omnino conflata et vendita sexcentorum aut septingentorum sum-mam exceedere posse, quos ego cuperem in usus pauperum studiosorum propter aedifica-tionem convertere; maxime eorum, qui ad ecclesiasticum statum aut religionem aspirant. Quae etiam fuit mea ante annum Calissii in exercitiis spiritualibus deliberatio. Aliquid etiam in xenodochia elarginer. Amicis et consanguineis meis nihil opus est, nisi forte affini expensas, in huius mei negotii contra vitrici vim procuratione factas restituere debeam.

Spero me hoc modo magis exutum et nudatum fore, liberioremque a molestiis. Neque forte Cos. civitatis amplius (quod paucos ante dies fecerat) internuncios mittet sciscitatum, quo sim animo, an velim ad eos redire, et aut rectorem in eorum gymnasio, aut etiam con-cionatorem agere. Cui graviter equidem respondi, facesseret cum istis nugis, mihi certum fixumque esse, etiamsi universum mundum polliceretur, etiamsi Claudiopolim auro onu-

² Societatem Iesu ingressus est anno 1587 Cracoviae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 617.

³ Ubi magistrum grammatices et humanitatis egit; cf. *ib.*

⁴ De M. Literato cf. MAH III 96 et 247.

⁵ I. Wujek S.I.; cf. supra, mon. 183 adn. 1.

⁶ B. Confalonieri S.I.; cf. supra, mon. 90 adn. 1 et passim.

⁷ Ludovicus Maselli S.I., visitator, dein praepositus provinciae Poloniae; cf. supra, mon. 4 adn. 1 et passim.

stam offerret, simili quid ne cogitaturum quidem unquam per divinam gratiam, delibera-
tum mihi esse per decem et eo amplius annos. Et est ille Cos., qui me puerum adhuc ante
decennium prope (quod probe meminit P. Ioannes Krakowinski⁸) evocatum est sylvis,
tempore pestis, multis promissis magnificis a fide nitebatur avocare, et sumptus civitatis
publico ex aerario cum alio item senarore praecipuo ad studia in exteris provinciis tractan-
da, ubivis tandem locorum cuperem, liberaliter et benevole, ut sibi videbatur, offerebat.
Sed ille idem Deus, qui mihi tunc pueru rudi adsuit, aderit, confido, etiam adultiori in po-
sterum. His nihilominus atque aliis similibus molestiis, quas ego pro Christo delicias repu-
to, eximet me T. R., si mihi suam voluntatem per litteras significaverit. Crederem autem me
magis utilem idoneumque fore Societatis alumnum studiis finitis, paratum nihilominus et
promptum ad Superiorum nutum exhibere me semper connitar.

Atque ut ad extremum cogitationem meam aut inclinationem R.ae T. exponam, ani-
mumque hac, cuiusvis naturae sit, cura exonerem, nescio quem affectum sentio iam a pri-
mis annis, quibus catholica religione imbutus sum, sedem illam et domicilium verae fidei.
Romam videndi et loca illa sancta lustrandi, maxime cum mihi R.dus P. Ferdinandus Ca-
pecius⁹ felicis memoriae, aliquando a discessu matris meae, querentis saepius sibi filium vi
[230v] abripi diceret: Mi fili Michael, olim tu tecum, si vixerimus, Romam videbis. Verum-
tamen hoc praecipue ad animi quietem perfectam exponentem censui. Tuae R.ae integra
esto voluntas. Ego certe quicquid me fiet, de manu Dei expecto. Dominus solitus est mei.
Tamen si quid expectare in sequentem annum possem, per Superiorum voluntatem, ne gra-
varem provinciam, aliquid pro viatico e patrimonio seponerem.

Valebit T. R. Pater admodum Reverende, sui filii, indigni licet, in sanctissimis sacrifi-
ciis et orationibus memor. Datum Claudiopoli 8 novembris 1595.

Vestrae Reverentiae obsequens in omnibus filius

Michael Alart claudiopolitanus

185

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 8 novembris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 211-12.

SUMMARIUM: 1. *Exercitus Principis occupat in Valachia arcem Giurgiu.* — 2. *Liberationem suam
ex Transylvania a novem mensibus exorat.*

⁸ I. Krakowinski S.I., qui annis 1584-87 in collegio claudiopolitano magistrum humaniorum litterarum
egit; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 650.

⁹ F. Capeci S.I., rector collegii claudiopolitani annis 1584-86; cf. *ib.* 642.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. ASTR. S.I.
STEPHANO SZUHAY EPISC. VAC.¹

Praga 11 novembris 1595

TEXTUS: *Germ. 121*, f. 294r-v (prius 249); regestum.

SUMMARIUM: *Duo patres ad curam animarum Strigonii dari non possunt.*

Tametsi R.mae D. V. literas his diebus accepi², quibus lecto affixus aegrotans decumbo, nolui tamen differre, quin brevi saltem epistola ad eas quamprimum responderem. De Strigoni Dei benignitate recuperato³ in catholica religione conservando pium Ser.morum Principum et R.ae D. V. zelum satis probare non possum. Nec dubitandum est, Dominum Deum Sabaoth nostris in illius urbis et arcis expugnatione ob eam causam favisse, ut eliminata mahometica spuria, integer eius cultus illic restituatur, et catholicus splendor iterum excitetur. Ad quam rem procurandam, quod duo sacerdotes, hungarus et germanus, qui Strigonii figentur, de nostrae Societatis ordine postulantur, equidem R.mae D. V. sollicitam pietatem animadverto, plurimumque commendo. Caeterum (vere ut dicam), non mediocris sese mihi offert et in re difficultas ob ingentem praesertim talium operariorum angustiam, propter quam domiciliis etiam nostris non parum restrictis sufficienter providere nequimus.

Et R.ma D. V. non ignorat, thurocziensis praepositura quantae molis sit, quantumque illius necessitatibus debeamus; accessisseque domicilia Societatis in Transylvania proxime recuperata, quibus varia illius etiam gentis supplementa subministrare necessum fuit. Taceo frequentia nostrorum funera, quibus nostra suppellex minuitur. Quocirca peto a R.ma D. V. maiorem in modum, aequo et animo ferat, quod nihil iam certi ad ipsius petitionem respondere possim.

Sed cumprimum Viennam pervenero, rem accuratius considerabo, et siquid a nobis fieri poterit, quemadmodum fieri posse desidero, perscribam, daboque semper operam, ne Societatis nostrae officium desideretur, quantum ipsa per sua instituta poterit, quantumque per facultatem suarum virium valebit. Spero enim me hinc brevi discessurum Viennam versus, cum praeter invaletudinem nil aliud me remoretur. Quo si paulo tardius me pervenire contigerit, R.ma D. V. ne miretur, quia cunctantius in itinere me pergere ac nonnihil declinare oportebit. Illud vero submonere non praetermittam, quicquid de nostri Ordinis viris futurum sit, minime negligendum esse, ut Strigoni de iis provideatur, qui parochialem curam exerceant, cuius administratio nostris hominibus incumbere non potest. Quod R.mae D. V. non puto fore difficile; sed neque R.dos Canonicos Strigonienses huic sueae ecclesiae necessitati existimo defuturos.

Literas [294v] R.di P. nostri Generalis, et meas de tyrnavensi adolescente Romam mittendo iamdudum acceperit R.ma D. V.⁴ Quam opto rectissime valere, et coelestibus charismatibus cumulari. Pragae ex lecto 11 novembris 1595.

¹ De St. Szuhay cf. supra, mon. 186 adn. I.

² Quae desiderantur.

³ Vide ISTHVNFI. *Historia* . . . 408.

⁴ Quas videsis supra, mon. 170.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 11 novembris 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 212-13.

SUMMARIUM: 1. *Gaudet ob victorias Principis contra Turcam.* — 2. *Idea collegii albensis olim missa nondum reperta est.*

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 17 novembris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 213.

SUMMARIUM: 1. *Princeps cum triumpho ex Valachia revertens Coronam pervenit.* — 2. *Repetit, ut avocetur.*

P. BARTHOLOMAEUS VILLER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 20 novembris 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 175, f. 241r-42v (prius 80 481-82); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De notitiis, quae ex Transylvania missae sunt.* — 2. *Molimina Cancellarii Poloniae in Moldavia contra Principem Transylvaniae.*

1. En iterum optima nova ex Transylvania: Machabaeus ille et David, qui gerit praelia Domini, profligavit tandem Antiochum et Goliath superbissimum, qui haeret in insula, quem persequitur Serenissimus Transylvanus. Iam iam veniunt ista nova et Serenissimi Maria mater, eius soror Maximiliana, Serenissimus Ferdinandus et Serenissima Maximiliana serviendo ad mensam 12 pauperibus nobis retulerunt cum gaudio, et ex literis P. Marcelli Pollart cognoscet V. R. P., cuius copiam mitto¹. Deus sit benedictus. Duodecim arces

¹ Epistolam Patris M. Pollarde, diei 2 novembris, vide supra, mon. 181. — P. Viller transmisit Patris Generali etiam «Exemplum literum Mag.ci Domini Stephani Josicæ, cancellarii Transylvaniae ad Ser.mam Mariam Transylvanae Principem» (9 novembris 1595): «Hac pene hora advenit a Ser.mo Principe, Domino meo Clementissimo, cursor meus, Egregius Georgius Eordeogh, qui laetum de successu belli transalpinensis suae Serenitatis nuncium attulit. Bassam enim Sinanum Sua Ser.tas tanta cum celeritate secuta fuit, ut illum cum exercitu turcico flumen Danubium tanseuntem, vix quin intercepit, plerosque autem turcas transitu

his duobus mensibus accepit a turcis Transylvanus: 4 vi, reliquas deditio[n]e et turcarum fuga. Serenissimus Maximilianus accepit etiam aliquas ad 4 non omnino contempendas. Incep[er]at obsidere Solnok praecipuam, sed defuerunt pedites ad insultus. Itali manent in hibernis non procul a Iaurino, ibique operiuntur occasione[s] aggrediendi laurinum. Sed res apparabantur contra Papa arcem. Deus det faelicitatem.

2. De Polonia et de Cancellario² in Moldavia mira hic et dicuntur et reformidantur. Vulpinanti Cancellario Poloniae nihil hic creditur³. Malaspina in Polonia male audit, et omnia in illum redundabunt, si quid mali acciderit⁴. Compatrio[n] certe illi. Res eiusmodi non ausim committere calamo, cum nihil habent consolationis. Si quid acciderit a Cancellario mali, nescio quid de illo amplius dici potest, quam de hoste christianitatis⁵. Atque utinam S.mus D. N. totis viribus in id incumbat, ut pax sit inter Poloniae Regem et Transylvaniae Principem; [241v] qui si erunt coniuncti, non est quod timeamus Turcam; et maxime cum foedus sit percussum inter Caesarem et Moscovitam, et inter Moscovitam et polonos.

190

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLV.

Roma 25 novembris 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Austr. I II 802 (prius 120); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Consentit, ut in restauranda Societate in Transylvania sensim procedatur.*

prohibitos ad internectionem deleverit; pontis etiam, quem Sinanus prope maenia arcis Gyrgio vocatae in finibus regni transalpiensis ad littus praetacti fluminis Danubii sitae, super ipso flumine magno cum labore sterni curaverat, partem unam incendio sustulerit, altera parte adversa propterea quod eam ipsem Sinanus (quo nostros a transitu arcere posset) destrui fecit, minime potita. Porro Serenitas Sua praecriptam arcem Gyrgio die ultima praeteriti mensis octobris vi expugnatam, in potestatem suam redegit, praesidiumque turicum in ea relictum penitus delevit. Obsidio autem ipsius arcis triduo dumtaxat duravit. Iam vero Serenitas Sua, favente Deo Praepotente, confecto hoc bello et pacato totius transalpinae statu splendido cum triumpho redditura est. Id quoque in castris Serenitatis Suae cursor meus circumferri audit. Sinanum ob rem iam antea male gestam, iussu Imperatoris turcarum, captum ad excelsam portam eiusdem Imperatoris deduci. Haec grata et optata fama de prospero successu Serenitatis Suae audita oportet, ut Deo, opt. maximo gratias agamus. Ego vero crastino die in signum victoriae Suae Serenitatis summo cum gaudio bombardas etiam explodi curabo» *Germ. 175*, f. 235.

² Ioannes Zamoyski; cf. supra, mon. 165 adn. 4.

³ De quo cf. supra, mon. 167 et passim.

⁴ Germanicus Malaspina, episc. de San Severo, annis 1592-97 nuntius ap. in Polonia; cf. BIAUDET. *Notitiae* . . . 157 272.

⁵ Ad haec illustranda en «Exemplar litterarum cuiusdam poloni in castris Mag.ci Cancellarii Poloniae ad amicum transylvanum: «Tartari venerunt in Moldaviam et nos in nostris castris aggressi sunt. Verum ii a nobis tormentis maioribus et sclopetis repulsi sunt. Illorum occubuerunt 800 circiter, nostrorum pauci; equi tamen nostri ex illorum telis plurimi sauciati sunt. Cum videret Begus turca, qui tartaros adducebat, sibi difficilimum fore hac pertransire, petivit cum Magno Cancellario colloquium; quod facile impetravit. In hoc colloquio faedus polonorum cum turcis confirmatum est, hac conditione, ut Voivoda, a polonis in Moldavia constitutus, maneat, vexillum autem ab Imperatore turcico accipiat. Deinde conventum est, ne tartari per Moldaviam aut Podoliam aut per alias ad coronam Poloniae [pertinentes] partes in christianos transeant. Quas conditiones Magnus Cancellarius et Begus proprias manus subscriptione et sigillorum impressione confirmarunt. Pergunt itaque tartari per partes inferiores in Hungariam; et Belgrado ad vos facile divertunt. Vigilandum itaque vobis istic erit» *Germ. 175*, f. 235.

Pergratum mihi fuit, quod ex R. V. ae litteris¹ de ipsius adventu cognovi, quodque addidit P. Alphonus, se nostros de officio, quod ei commisimus, publice statim commonuisse. Mitto autem cum his patentes eiusdem officii, atque alteras item, quibus P. Petrum Maiorum claudiopolitani collegii rectorem facimus, ut, postquam appulerit (appulisse autem iam credimus), eas opportuno tempore illi tradat. Venisse autem cum ipso, aut praeiisse etiam alios arbitror, qui vel hinc vel ex Austria designati fuerunt. Ita sensim augebitur numerus, ut sensim etiam in restituendis Societatis ministeriis et oneribus procedatur. Neque enim tam laborandum videtur, ut multa statim hoc initio suscipiantur, quam ut bene et utiliter fiant, quae suscipientur. Dabit dies interim nova subsidia et lumen adferet maiorem, ac maiorem quoque, ut cum Dei ope confidimus, rerum publicarum et simul nostrorum, quae ab illis pendent, progressum atque augmentum.

Videbit R. V. quae ad P. Alphonsum scribo circa ipsius redditum², quem si probat etiam R. V., uti probare illum audio, hoc promptius exequi licebit eo modo, quo ad illum scribo. Neque aliud nunc addo, nisi quod R. V. ae etc. Gratia etc. 25 novembris.

191

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 25 novembris 1595 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 709 (prior 74); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De revocatione Patris Carrillo e Transylvania.*

. . . Quod ad P. Alphonsum attinet, cum idem mihi antea suis litteris insinuaret¹, respondi, perae pretium videri, ut illic tandi haereat, quoad bene stabilitae sint res nostrae². Quia tamen video urgere illum vehementius hunc redditum, atque illum necessarium ipsi videri, tametsi causas diserte non explicet, poterit R. V. illi significare, quod ipsi nunc etiam ad illum respondimus³: si obtinere poterit a Serenissimo, ut bona eius cum venia discedat, quemadmodum sibi ipse polliceri in ultimis litteris videbatur⁴, nos cum nihil morari, quo minus Viennam veniat; quo postea ex loco facile fuerit eo mitti, quo expedire fuerit iudicatum . . .

¹ Quas videre est supra, mon. 183.

² Vide inferius, mon. 192.

³ Vide litteras Patris Carrillo (22 octobris) supra, mon. 163 et 177.

⁴ Cf. ep. Patris Generalis, diei 29 octobris, ad P. Carrillo; supra, mon. 178.

³ Vide inferius, mon. 192.

⁴ Vide supra, mon. 188.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 25 novembris 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 214.

SUMMARIUM: *Si per Principem licebit, suum e Transylvania discessum praeparare potest.*

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 6 decembris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 214-16.

SUMMARIUM: 1. *De rebus collegii et seminarii agetur cum Principe.* — 2. *Princeps reversus solemnitater gratias egit in ecclesia.* — 3. *Desiderat Transylvaniam relinquere et in Hispaniam reverti.*

P. BARTHOLOMAEUS VILLER RECT. COLL. GRAEC. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 11 decembris 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 175, f. 264r-65v (prius 82 484-85); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De victoriis Principis Transylvanae contra turcas.* — 2. *Intercessionem S. Pontificis supplicat, ut periculum belli inter Poloniam et Transylvaniam avertatur*

1. Cognovi ex literis V. R. P. datis 25 novembris¹ meas de rebus transylvanicis literas fuisse gratas, credo, subsequentes fuisse gratores binas, quibus scribebam Sinan bassam omnino esse profligatum et fusum. Unum non addideram in meis ultimis², quod iam certo confirmatur; nimirum, turcarum 25.000 omnino esse ad intermissionem deleta et mactata. Qui, cum fugeret Synanus ille, prae multitudine turcarum pons super Danubium fuit ruptus, et multi in eo casu perierunt. Remanserunt autem cum suis begis aliquot ad 25.000 turcarum ad defensionem transeuntium, qui omnes fuerunt caesi. Iam Machabeus ille victor revertitur domum cum ingenti spolio et praeda. Singuli milites, etiam gregarii, habuerunt ex divisione praedarum ad 50 ducatos aureos, duos aut tres equos, duos boves vel bucephala.

¹ In quibus haec paucissima solum de rebus transylvanicis reperiuntur: «Gavisi sumus illo felici transylvanico successu» *Austr. I* II 708.

² Litteras, diei 20 novembris, vide supra, mon. 189.

los. Reliqui maiores et nobiliores locupletiori praeda onusti cumulati sunt. Scribunt ex illis castris, dici non posse, quantum damnum Turca ex hac strage tulerit. Ab hominum memoria non est auditum Turcam ita afflictum et profligatum fuisse. Est enim merus Dei digitus et potens eius dextera, cuius nomen sit benedictum in aeternum.

Extremo dolore affectus est Sina bassa, cum videret ex altera parte Danubii et suos miserandum in modum mactari, et arcem Girgeo omnibus turcis trucidatis capi. Emittebat quidem tormenta bellica quanta vi poterat, sed omnes globi ob Danubii latitudinem incassum et nequaquam cadebant. Sic irriti eius conatus fuere. In arce Girgo inventa sunt 30 magna tormenta. [264v] Scribit ipse Serenissimus Princeps Transylvaniae, praedas esse tantas rerum bellicarum, quae sufficere poterunt pro duobus regnis. In arce Girgo inventa sunt 2.000 turcarum cadaverum. Quatuor triremes in Danubio captae sunt; una bombardis maioribus submersa, reliquae captae; et in iis reperta duo millia mancipiorum christianorum; quae liberata. In arcibus quoque multi christiani liberati sunt. Atque haec de Transylvania.

2. Caeterum rogo V.am R. P. per viscera Iesu Christi, ut non gravetur accedere Summum Pontificem, quatenus dignetur pro sua paterna bonitate subvenire ruentibus polonis et transylvanis ad interitum³. Taceo de his omnibus ditionibus, quia actum erit de Hungaria et Transylvania, si non avertatur bellum inter polonos et transylvanos, quod iam citum putatur, si nondum plane sit accensum. Scio, haec esse politica. Sed commune est magnum et indeleibile malum. Tarde medicina parabitur, si iam his duabus mensibus utrique Principi propinetur. Iam iam a Serenissima Matre venio, quae consolari non vult, sed in lachrimis natat, quod utrinque pila minantia pilis opponuntur. Si non forte remedium et cito adhibebitur, et hoc per S. Sanctitatem, nihil ex his locis sperandum est. Magis uniendi essent illi duo Princeps Polonus et Transylvanus ad debellandum Turcam, quam quivis alii. Si Italia cum his proximis nationibus coniungeatur, forte melius. Sed ista aliis relinquo. Proper Deum, mi R. admodum Pater, non gravetur hoc officii genus pro republica christiana suspicere, cum neququam suscep- tum est hactenus bellum his annis praeteritis, si pax [265r] et confoederatio solida inter polonos et transylvanos non formetur et foedus non icitur. Agat, quaeso, V. R. P. quae poterit, et Deus retribuet⁴ . . .

³ De moliminibus Cancellarii Poloniae in Moldavia contra Principem Transylvaniae cf. supra. mon. 189 § 2.

⁴ P. Generalis die 16 decembris hunc in modum respondebat Patri Viller: « Quod subdebat suggerendum Sanctissimo, ut occurrat discordi isti principum catholicorum, id quidem adeo illi cordi ac curae est. quippe cum gravissimum huius rei momentum ob oculos habeat, ut nulla cuiusque cohortatione opus habeat; et nisi quaedam ipsum his diebus infirmitas detinuisse, iam, credo, non parum in hoc negotio promovisset, et promovebit, ut spero, propediem, ac perficiet, ne ex christianorum malis laetitiae causam habeant eorum hostes» *Austr. I II* 712.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Alba Iulia 13 decembris 1595 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 216-17.
SUMMARIUM: 1. Princeps Transylvaniae desiderat fundare Lippae collegium S.I. — 2. Idem restituit proventus seminarii claudiopolitani. — 3. De Stephano Rasvan, principe Moldaviae, in munere a S. Báthory confirmato.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 16 decembris 1595 — Pragam

TEXTUS: Austr. I II 710 (*prius 75*): conceptus et regestum.
SUMMARIUM: 1. Socii thuroc. collegii severe monendi de recta subditorum tractandi ratione. — 2. N. Kurtic iterum admitti potest.

. . . 1. At male certe nos habuit, quod de thurociensibus nuntiatus est. Et quanquam alias iam in simili casu ostendi R.ae V., quantopere cupiam, ut nostri tales subditorum offendentes omni studio praecaveant¹, hoc tamen ipsum velim illis denuo diligenter inculcari, et scripto Instructiones dari, si quae addi clariores possint; tum moneri P. Provincialem, ut collegium illud vel hoc nomine saepius posthac visitari, et de huiusmodi rebus inquire iubeat . . .

2. Scripsit ad me iterum D. Nicolaus Curticz, parochus iazoviensis, petens iterum recipi in Societatem². De quo, cum bonas habeam informationes, scribam P. Alphonso³, nisi melius in Domino sentiat, illum ecclesiae, cui praeest, inservire, admitti posse, et Brunam amandari. Quod significandum erat R.ae V. . . .

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 16 decembris 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 712.
SUMMARIUM: N. Kurtic iterum admitti in S.I. potest.

¹ Cf. epistolam, diei 18 martii 1595, Patris Generalis ad P. Maggio datam; supra, mon. 105 adn. 1; v. etiam mon. 134.

² Vide eius epistolam, diei 13 iulii; supra, mon. 152.

³ Vide epistolam, diei 16 decembris, Patris Generalis ad P. Carrillo datam; inferius, mon. 197.

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

STEPHANO SZUHAY EPISC. VAC.¹

Vienna 18 decembris 1595

TEXTUS: *Austr. 121, f. 296r-v (prius 251); conceptus autographus.*

SUMMARIUM: *Repetit, quod operarios de S.I. pro Strigonia recuperata suppeditare nequit.*

Viennam tandem nudius tertius ad vesperam perveni, acceptis paulo ante in ipso itinere postremis R.mae D. V. literis². Huius tarditatis adventus nostri causa ea fuit, praeter caeteras alias, quod ex pragensi invaletudine³ non bene confirmatus, Crumloviae rursus aegrotans plurium dierum spatio decumbere coactus fuerim. Merito, ut ipsa mirari non debat, quod tardius forsitan opinione sua satisfaciam. Neque enim vitio voluntatis, sed necessitatis impedimento hoc officium, quod diutius non patiar a me desiderari, hactenus dilatum est.

Memor itaque petitionis R.mae D. V., cuius cogitationem nunquam deposui, ut primum Viennam appuli, nihil habui antiquius, quam ut in eam rem aliorum etiam patrum nostrorum, quos in consilium adhibui, sententiis adiutus, toto pectore incumberem; et quidem hac de re accurate deliberavimus magna voluntatum inclinatione in eam partem propendentiae, petitioni ut fieret satis.

Verum cum ad praxim ventum fuit, omnes haesimus, propterea quod reprehendimus, dum rationes subducemus, a nobis hoc maxime tempore praestari non posse, quod maxime cupiebamus; illudque merito usurpari posse: velle adiecit nobis, perficere non invenimus⁴. In prompta causa illa est, quam Praga scripsi⁵: magnam mihi tunc offerre difficultatem, et nunc multo maiorem experior.

Narro bona fide R.mae D. V., inter hungaros nostros unum esse P. Dobokay⁶, qui aliquid materna lingua praestare queat. Caeteri vel immaturi sunt, in studiis occupati, vel hungarice balbutiunt. Ac certe, bonus P. Dobokay, diurnis continua laboribus castrenibus defessus, doctrinaeque praesidiis (quippe qui a studiis ante tempus amotus fuit) minus sufficienter instructus; et recolligere vires, et eruditione magis communiri eget, ut postea utilius [296v] ac liberius in negotio versari possit; nec minus illi, quam militibus ipsis, quibus diurnam operam suam praestitit, hyberna deberi videntur.

Quod ad germanos vero concionatores attinet, nisi aliquod collegium necessario concionatore privare maxima iniuria velim, nullum in praesenti, qui Strigonio idoneus sit, dare possum, donec qui formantur, aetate, caeterisque praesidiis adolescent. Sic multa futuro tempore fieri poterunt, quae praesenti fieri non possunt. Nec dubito, quin R.ma D. V., pro sua singulari prudentia, has meas literas probatura sit, et hanc promptam voluntatem nostram, cum praesenti rei impossibilitate coniunctam, pro sua erga nos benevolentia, com-

¹ De quo cf. supra, mon. 186 adn. 1.

² Quae desiderantur.

³ Cf. eius epistolam, diei 11 novembris, ad St. Szuhay; supra, mon. 186.

⁴ Cf. Rom. 7 18.

⁵ Vide supra, mon. 186.

⁶ De A. Dobokay S.I. cf. supra, mon. 39 adn. 2 et passim.

plexura, cum praesertim militari praesidio strigoniensi satis superque futuri esse videantur ii, quos R.ma D. V. se destinaturam scribit, qui parrochiarum curam ordinarie exerceant.

Dominus Iesus R.mae D. V. felicissima Natalis Domini festa cum omnium bonorum incremento largiatur, eamque diutissime servet incolumem. Vienna 18 decembris 1595.

199

P. BARTHOLOMAEUS VILLER RECT. COLL. GRAEC. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 18 dec. 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 175, f. 278r-79v (prius 81 483); autographum.*

SUMMARIUM: 1. Princeps expeditionem bellicam praeparat contra Temesvár. — 2. Conatus Imperatoris, ut concordia inter polonos et transylvanos restauretur.

. . . 1. De Transylvania nihil habemus aliud, quam quod Princeps ad finem novembris expectabatur Coronae, ubi futura erant comitia, ut de statu bellico ordinarent. Haec P. Ca- rillius 17 novembris. Scribitur aliunde, quod Princeps mandaverit fieri expeditionem contra Temisvar, quodque ipse progrediatur illuc; quodque ad 100 currus excepit seminarum et senum et puerorum fugientium ex Temisvar, eo quod timerent obsidionem. Scribunt etiam aliqui, quod maximam praedam Princeps ex illis abeuntibus acceperit. Haec non ha- beo ex Transylvania, et ideo non affirmo.

2. Caesar mittit legatum in Poloniam, ut statuatur inter Caesarem, polonos et transyl- vanos amicitia¹. Audio vocari Episcopum Olomucensem² Pragam eam ob causam. Cupe- rem maiorem hominem illo, quamvis sit optimus . . .

200

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.

FRANCISCO FORGÁCH EPISC. VESPRIM.

Vienna 19 decembris 1595

TEXTUS: *Germ. 121, f. 297r-v (prius 252); exemplum manu Patris Maggio correctum.*

SUMMARIUM: Nonnullae rationes, ob quas deponat cogitationem ingrediendi S.I.

Binas accepi literas R.mae D. V.¹, tardius quidem et in itinere cum essem, sed hoc nomine mihi gratissimas, quod ex iis cognoscere licuerit, ipsius valetudinem satis adhuc felicem; tum vero propensam in me voluntatem, atque in universam Societatem nostram studium. Cui propterea vehementer gratulor. Optoque illi eam quietem, quam in turocziensi collegio sectata est, in omnem vitam salutarem esse. Si ea nostrorum charitas fuit, et in R.mam D. V. osservan- tia, quae ipsius honori debetur et pietati, est, cur iure meritoque gaudeam.

¹ De inimicitia inter polonos et transylvanos cf. supra, mon. 194 § 2.

² Stanislaus Pawłowski, episc. olomuc. annis 1579-1598; GULIK-EUBEL III 279.

¹ Quae desiderantur.

Caeterum, quod secundis literis a me petit, diligenter ea de re solicitus fui, nec aliud in mentem venit pro tempore, quod non esse nunc oportunum, mutare consilium. Scit enim R.ma D. V., quae sit conditio patriae, quam indigeat bonis praelatis Ungaria. Scit praeterea, rem nunc non integrum esse, ut iusta metuenda sit et ecclesiasticorum et saecularium, quin etiam S. C. Regiaeque Maiestatis offensio. Neque illa res Societati nostrae admodum convenire videretur. Quotus enim quisque erit, in illa praeceps regni licentia, qui non Societatem nostram dicet, vocaciones ecclesiasticas in regni perniciem intervertere. Accedit, Summi Pontificis authoritas, quem suspicamus confirmationem episcopatus concessisse², ut si maxime velimus, sine eius voluntate nihil tentare possimus.

Videt ex his R.ma D. V., quam et secura et quieta conscientia in suscepto episcopatus munere versari possit. Ne quid tamen ad perfectam animi tranquillitatem deesse videatur, scribo ego Romam, et a R. P. N. Generali expecto sententiam³, qui quod pro sua religione definiverit, in eo licebit nobis esse quietis. Opto R.mam D. V. rectissime valere, ac sanctissimis Dei donis cumulari; cui faelicissima Natalis Domini nostri festa ex animo precor. Viennae 19 decembris 1595.

201

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 23 decembris 1595 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 803 (prius 120v); conceptus et regestum..*

SUMMARIUM: *1. Res nostras sensim stabilire pergit et fausta omnia successura sperat. — 2. M. Alard S.I. bona patrimonialia distribuat et ad studia prosequenda Romam veniat.*

Quod R.a V. binis suis litteris, quas ineunte novembris scriptas¹ his diebus accepi, nihil opus esse significat, ut de pluribus isthuc mittendis hoc tempore cogitemus, nobis quoque ita faciendum visum est, et ab initio facile nobis persuaseramus, non multos fore tam cito necessarios². Atque hanc ob causam scripturi nunc sumus ad P. Hoffaeum, ne propretet in mittendo altero concionatore, quem e provincia rhenana designarat³; et scripsimus

¹ F. Forgách, ab anno 1587 episcopus vesprim., die 10 iulii 1596 translatus est ad sedem nitriensem; cf. *Dict. d'Histoire* 17 (1971) 1046-47.

² En responsum Patris Generalis (13 jan. 1596) ad P. Maggio: «Vidi quae R. V. respondit R.mo Vesprimensi (Francisco Forgacz); nec melius potuit, meo iudicio. Itaque hortandus est bonus Praelatus, ut scrupulum hunc deponat. Melius enim omnino, ad Dei obsequium fore censemus, ut pastorale hoc munus gerat, quam si Societatem nostram ingrederetur; cumque, ut admitteretur, tanto et antea, et nunc studio adnisi sit, ac nos admitti eum non debere iudicemus, potest sane in posterum tranquilla esse conscientia, ac sperare, acceptam Deo fore hanc suam voluntatem, cuius votum expleturus erat, si per Societatem licuisset. Nos certe hac eius pietate valde aedificati sumus; et cum satis intelligamus, quam optandi sint istis in locis similes praelati, non omisimus apud Sanctissimum D. N. debitum officium, ut confirmationis eius negotium expedire» *Austr. I II 713*.

³ Eas, quae die 8 novembris datae sunt, vidé supra, mon. 183; aliae desiderantur.

² Cf. epistolam Patris Generalis (25 novembris) ad P. Wujek; supra, mon. 190.

¹ Cf. supra, mon. 154.

iam Viennam, ut patrem alterum e castris redire huc iubeant, quem ad docendam rhetoricae in Transylvaniam mittere statueramus⁴.

Interim pergit sensim R.a V. res nostras stabilire et in pristinum statum revocare. Convenient etiam plures scholastici, restaurabitur seminarium. Res denique ipsae publicae confirmabuntur, de quibus quidem magna omnino spe sumus, et R.am V. nobiscum sperare volumus fausta omnia, cum Dei gratia, ut hactenus fluent, in posterum successura.

2. De Michaelis Alart fratri nostri bonorum distributione⁵ permittimus R.ae V. iudicio, ut iuxta piam voluntatem suam distribuere illa possit. Videndum id solum erit, ut cum suorum satisfactione omnia peragat, et communi etiam cum aedificatione. Permittitur item, ut proximo autumno huc veniat ad reliqua studia conficienda. Quare tum curabit R.a V., ut congruo comitatu et tuto utatur; ac bonum etiam fortasse fuerit, si aliquot ante mensibus de illo nobis revocet in mentem. Gratae mihi fuerunt eius litterae⁶, sed cum aliud nihil sit, quod ei rescribam, poterit R.ae V. meis verbis salutem illi precari. Atque hic ego me R.ae V. precibus etc. Gratia etc. 23 decembris 1595.

202

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 23 decembris 1595 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 219.*

SUMMARIUM: 1. *Gaudium ob victorias Principis contra Turcam obtentas.* — 2. *Cui mittit nucem indicam, medicinam contra velena validam.*

203

P. PETRUS MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 26 decembris 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 175, f. 284r-v (prius 331); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De viginti sociis, qui exente anno 1595 in Transylvania degunt.* — 2. *De laboribus in scholis et cura animarum.* — 3. *Indigent fratre circa res medicas experto.* — 4. *De templo et aedificiis.* — 5. *De PP. Marietti, Sulyok et Dobokay.*

⁴ Designatus P. Campobuono, italus; quod eruitur ex eiusdem litteris (23 decembris 1595); quas videsis in *Germ. 175, f. 282.*

⁵ De quo negotio cf. supra, mon. 183 § 1.

⁶ Quas videre est supra, mon. 184.

Ex Transylvania

1. In Transylvania hodie, qui est dies Sancti Stephani, sunt e nostris 20¹; praeter hos unus novitius coadiutor, admissus initio Adventus: 14 sacerdotes, quorum 3 sunt Lippae: R. P. V. Provincialis, P. Alfonsus et P. Valentinus; unus Albae Iuliae: P. Marcellus; alii 10 Claudiopolis; 6 sunt fratres; 4 coadiutores, unus Albae, hic tres, quorum unus laborat dolore colico: Bartholomaeus polonus; duo fratres scholastici: unus legit in classe humanitatis; alter, qui fuit meus socius in via, grammaticae. Quatuor sunt classes: humanitatis una, tres grammaticae.

2. Scholastici erunt ad 200, quorum maior pars est haeretica; et tamen serviunt sacris, et canunt magnum sacram. Neque unquam adhibita est ulla cura, et nostri debent hoc modo converti plurimos. Aliqui se parant ad baptismum, cum sint iam arriani. Hodie misi unum ex nostris ad nobilem haereticum, qui petiit, ut aliquis mitteretur ad baptizandum suum filium, quem vult baptizari catholice. Omnes catholici laetantur nostrorum adventu, haeretici dolent. Maximus fructus in his partibus colligetur ex missionibus. Reditus harum regionum sunt in pagorum numero, ubi rustici debent dominis servire, et dare decimam et censem annum, et colere domini campum, si quis sit. Homines sunt satis affabiles et rationis capaces, sed duri ad frigus, indumenta et lectos. Seminarium nobilium restituerunt, datis iam a Ser.mo Principe 700 taleris ad hoc usque ad festum S.ti Georgii².

3. Nos hic egeremus potissimum aliquo, qui haberet aliquam experientiam circa morbos et aliqua remedia simplicia, quia neque sunt medici, neque medicamenta. Aliquis coadiutor pharmacopola esset optimus. Si P.ti V. videatur, mittat aliquem. Nam dubitatur sequenti anno de contagione, quae singulis decenniis regnat in his partibus, et absunit omnia, sive propter aerem faetidum, sive propter sordes.

4. Habemus templum commodum, quod mundabitur; est enim tectum fere telis aranearum. Collegii aedificium etiam est commodum, sed inclinavit nonnihil. Hac aestate aedificatus est fornix reectorii, qui utinam esset extreundus; est enim nimis demissus et obtusus. Nullus est ianitor, omnia sunt aperta. Post festa accipiemus aliquem externum, qui fungatur hoc munere. Victus et lecti facile reducentur ad modum nostrum.

5. P. Mariettus faciet cathechismum latine. P. Franciscus Sulyok concionabitur ordinarie in templo nostro, et placet civibus. Scripsi Vienna de P. Alexandro Dobokay³, non expedire, ut concedatur Domino Palfio⁴, etiamsi R.mus Vaciensis⁵, cum quo de hac re agi, id curet maxime; tum quia Palfius dixit se illum missurum in Italiam cum suis filiis, tum etiam quia dixit se illi procuraturum archiepiscopatum strigoniensem; et ipse est iuvenis, licet bonus et firmus in sua vocatione. Idem reliqui scriptum et fusius R. P. Visitatori.

Me R.P. V. precibus et sanctis sacrificiis obnixe commendo, orando Deum, ipsam servet incolumem in sua gratia et amore. Nil dico de redditibus, quia eos non novi, et sunt incerti et difficiles; cum novero, perscribam. Claudiopoli, die 26 decembris 1595.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

¹ De sociis, qui in hac paragrapho recensentur, cf. catalogos personarum collegii claudiopolitani et residentiae albensis pro anno 1596 confectos; inferius, mon. 207.

² Vide litteras foundationis seminarii claudiopolitani, anno 1583 a Stephano Báthory, rege Poloniae datas, die autem 27 decembris 1595 a Sigismundo Báthory confirmatas, et anno 1602 a P. Maggiore authentificari factas; MAH II 393-95. Cf. VERESS. *Epp. Carrillo* II 221.

³ Quae litterae desiderantur.

⁴ Nicolaus Pálffy, dux exercitus, apud quem P. Dobokay ab anno munere capellani castrensis fungebatur; cf. supra, mon. 92 I § 2.

⁵ Stephanus Szuhay; cf. supra, mon. 186.

P. IACOBUS WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 28 decembris 1595 — Romam

TEXTUS: *Germ. 175*, f. 297r-98v (prius 333 230-31); autographum.EDITIO: SYGAŃSKI. *Corespondencya . . . III* 94-97.SUMMARIUM: 1. *Accepit litteras patentes.* — 2. *Quae cum Principe circa nostras res acta sint.* — 3. *Qui collegium Albae Iuliae et Lippae fundare intendit.* — 4. *P. Carrillo cum Principe Pragam proficiscetur.* — 5. *P. Ladò promovendus ad gradum Societatis.*

1. Cum essem in visitatione albanae residentiae, binas R.ae V. literas accepi ipso die Natalis Domini, 14 oct. et 25 nov. datas, una cum patentibus viceprovincialatus, et rectoratus collegii claudiopolitani¹. P. Petrus Maiorius venit Claudiopolim ipso die S. Thomae apostoli, quem ego quidem nondum vidi. Nam evocatus Albam a Principe, cum rediret a valachica expeditione, totum mensem decembris partim hic Albae, partim in itinere lipensi consumpsi. Hodie sunt hic vota renovata. Spero, P. Maiorium, uti scribit R. P. V., magno mihi adiumento futurum, ut possim liberius in mea versione pergere².

2. Cum Ser.mo Principe semel tantum locuti sumus, quando eum salutavimus. Reliqua per Cancellarium ipsius, D. Stephanum Josikam tractemus. Ac primum, iussit Princeps piscinam Zukiensem³ nostram, Bathoreorum negligentia disruptam, sequenti vere a suis colonis refici, et interim pro Quadragesima sequenti collegio claudiopolitano dari lucios 100 et totidem carpiones ex piscina darociensi, pago nostro contigua. Quam quidem nos a Principe petieramus, ut eam cum zukiensi nostra commutaret, quia haec est bonis nostris contigua, illa autem remota. Quae a nobis non ita potest custodiri, cum ibi nullos colonos habeamus. Verum id Princeps non concessit.

Deinde seminarii erectionem confirmavit, et ut pro hoc quidem anno fl. 700 seminario numeraretur⁴, sequenti autem anno et deinceps iuxta fundationem annui 1000. Qui tamen, ut audio, non nisi mense novembri sequenti haberi poterunt. Addidit insuper collegio claudiopolitano medium pagum Makó⁵, aliis pagis nostris contiguum, et promisit reliquam medietatem a nobilibus se redempturum et nobis assignaturum. Solvit etiam pro viaticis nostrorum ad 500 vel 600 fl.

3. Deinde collegium albanum omnino fundare instituit, velletque id esse plenum, ut Claudiopoli. Pro quo praeter ea, quae iam nostri Albae obtinent, promisit se daturum duos bonos pagos, et amplam decimam unius pagi, et summam pecuniariam annuam. Ubi literae fundationis confectae fuerint, mittemus eas ad R. P. V. Praeterea Lippae (quam civitatem nuper a turcis cum 11 arcibus eripuit) vellet itidem fundare collegium ex bonis, quae olim fuere orosiensis capituli⁶. Ideoque voluit, ut eo cum P. Alfonso excurrerem et locum

¹ Videsis eas supra, mon. 172 et 190.

² In versione S. Scripturae in linguam polonam; cf. supra, mon. 172.

³ De piscina «Barátok-tava», in territorio Alsó- et Felső-Zsuk sita, cf. MAH II 511 et passim.

⁴ Cf. supra, mon. 203 § 2.

⁵ De possessione Mákó (Mákófalva), a Christophoro Báthory anno 1580 pro scholaribus pauperibus collegii claudiopolitani data, cf. MAH II 72-73.

⁶ De praepositura S. Martini et capitulo de Arad (Orod) cf. RUPP. *Magyarország helyrajzi története* II 60-64.

inspicerem. Distat ea civitas Alba 18 miliaribus ungaricis, et sita est ad eundem fluvium Marusium, per quem ex Transylvania plurimum salis quotannis eo navibus demittitur. Murorum ambitum maiorem habet, quam Claudiopolis. Sita est loco valde amoeno et commodo. Nam a dextris habet finem montium transylvanicorum, a sinistris vero patet magna planicies versus Temesvar et Giulam. Verum civitas pene tota ab ipsismet turcis, qui eam soli inhabitabant, exussa est, cum viderent eam defendi non posse. Mansit tamen una grandis ecclesia, quae fuit olim coniuncta monasterio in fine civitatis, quam et ipsam turcae prophanaverunt; et tres moscheae turcicae, et arx integra, et domus non multae, quas modo nostri milites inhabitant. Caeterum Lipae collegium esse non poterit, nisi prius Giulia et Temesvar a nostris expugnatae fuerint. Nam et bona, quae pro collegio assignare cupiebant, distant tribus miliaribus ungaricis a Lipa, et fere in turcarum ditione; et Lipa ipsa satis tuta non est.

Cogitabamus de mittendo isthuc ex nostris uno contionatore, et si Princeps volisset, et modum vivendi illi assignasset. Verum, ut audimus, statim post nostrum discessum advocatus est illuc a militibus minister haereticus. Et hodie non potuimus apud Principem habere audientiam, cum tamen Cancellarius nos venire iussisset. Et audio, Principem hodie discessurum. Itaque neque fundatio fiet albani collegii, et res catholica parum habebit successum.

4. P. Alfonsus, acceptis R. P. V. literis, cum iam discessum pararet, rogatus est a Principe per Cancellarium, ut cum eo Pragam excurreret. Et ita faciet, nihil tamen illi aperiendo de suo abitu, nisi cum Pragae fuerit. Eius loco Albae relinquam superiorem P. Marcellum Pollart, confessarium et concionatorem Ser.mae Principessae; quae tantisper hic Albae manebit et gubernabit provinciam una cum aliquot senatoribus. Cogitabam P. Valentignum, qui hic contionatur, mittere Lipam, si Princeps poposcisset, et eius loco mittere huc P. Gregorium Vasarhelinum; qui tamen Claudiopoli est valde necessarius, quia est procurator collegii. Mittam forte et tertium sacerdotem huc, si potero, qui etiam in absentia P. Marcelli posset domus curam habere.

5. P. Valentinus Lado dignissimus est, omnium nostrorum iudicio, qui ad certum Societatis gradum promoveatur⁷. Non mitto de eo informationem iuxta puncta missa a R. P. V., quia illa non habeo. Sed dico in genere, eum in omnibus missionibus moldavicis, transylvanicis, castrenibus, et in collegiis nostris, et in residentiis ubique optime se gessisse, et magnum ubique fructum fecisse, ut etiam dignus videatur P. Alfonsi iudicio, qui fiat trium votorum professus. Sed meo iudicio satis erit, si fiat coadiutor spiritualis. Non enim habet magnam doctrinam, sed probitate et integritate vitae caetera compensat.

De P. Marcello Pollart nihil adhuc dico, qui hic novus est. Melius eum novit R. P. V., utrum et ille sit ad certum gradum promovendus. Similiter Fr. Gaspar Krishowski, qui fuit infirmarius P. Lelesii, et iam diu bene laboravit in Societate. Videat R. P. V., an dignus sit, ut fiat coadiutor formatus.

Ego crastino die Claudiopolim redire cogito, ut illum collegium et seminarium disponam et visitem, et faciam votorum renovationem. P. Alfonsus ibit eo mecum, et inde cum Principe ulterius. Gaudemus hanc illi oblatam evadendi occasionem, ne prorsus spretus et abiectus a Principe videretur, et ut parcatur expensis itineris. Ibit enim currū et sumptibus Principis. Nos interim in ministeriis nostris progrediemur strenue, quoad fieri poterit.

⁷ Coadiutor spiritualis factus est die 4 augusti 1596 Albae Iuliae; v. *Cat. Prov. Austr.* I 713.

Pasmanius⁸ nondum ad nos venit. Commendo me s. sacrificiis R. P. V., quam bene in Domino valere cupio. Albae 28 decembris anno Domini 1596 ineunte, quem R. P. V. ac toti Societati nostrae faustum et fortunatum precor et opto.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Iacobus Wuiecius

205

**P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.**
Alba Iulia 28 decembris 1595 — Romam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 219-21.*

SUMMARIUM: 1. *Cras Pragam proficiscitur in comitatu Principis; qui cum Imperatore de bello turcico ager.* — 2. *Quae Princeps de rebus Societatis in Transylvania constituerit.* — 3. *De collegio Lippae fundando.* — 4. *P. Maggiori peruenit in Transylvaniam.*

206

**EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAEC S.I.
Anni 1595¹**

TEXTUS: 1. *Austr. 132, f. 197-238; exemplum Romam missum.* — 2. *Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. «Litt. Ann. Prov. Austr. 1589-99», p. 197-238; exemplum in provincia conservatum.*

SUMMARIUM: 1. *Collegium thurociense.* — 2. *Transylvania.*

1. Collegium thurocense

Varalliene collegium et residentia sellensis numerarunt hoc anno socios 24. Ex quibus sacerdotes 10; nam qui in Silinensi et Stetiensi residentiis², ob pastorum inopiam parochorum munus obivere, ad collegium sese receperunt. Vita functi sunt duo presbyteri³; unus in Sicietatem admissus.

Scholae in 4 classes tributae, non minus in pietate proficiunt, quam in litteris. Hoc ostenderunt variis carminibus et dialogo, cum Serenissimi principis Transylvaniae Sponsa⁴ una cum matre hac transiret, nostrumque collegium inviseret. A quibus non mediocri laude ornatae sunt. Fuerunt quidem anno praeterito et convictores et externi, occupato a tur-

⁸ Petrus Pázmány S.I. anno 1595 Romae studiis theologicis operam dabat; cf. *ib.* 747.

¹ Vide Litt. Ann. anni 1594 supra, mon. 92.

² De Zlechensi et Zelnicensi missione cf. supra, mon. 92 I § 3 et 4.

³ Laurentius Critander S.I. et Thomas de Torralba S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 651 et 800.

⁴ Maria Christierna principessa; cf. supra, mon. 92 adn. 20 et passim.

cis Jaurino, ob tumultus bellicos dispersi. Hoc tamen [anno], licet a periculis non omnino liberi, rursus collecti, maiore numero ludum frequentant.

Difficultates cum in rebus externis, tum quae religionem ipsam concernunt, non leves experti sumus. Ab exactionibus pro bello, quia non immunes, taleri propemodum mille et 500 a nobis numerati. A franconibus equitibus et praedium nostrum direptum, et coloni vestibus spoliati. Fuerunt non nulli ex iis, qui nos perditum cupiunt, qui subditorum animos non solum a nobis averttere, sed etiam ut debitas quotannis pensiones denegarent, laborarunt; effeceruntque in generalibus regni comitiis, ut nos tyrannidis et iniustae exactio- nis insimularent. Verum nostrae causae et Deus praesens fuit, et Maiestas Imperatoria adiumento, quae severe colonis per litteras mandavit, ut quidquid ante per auream Belae regis bullam praepositurae nostrae tributum fuit, et in posterum [407] solvatur; alias maio- ra incommoda experturos. Repertus non nemo ex regulis, qui cum prius omnes intendis- sent nervos, ut nos qua insigni maledicentia, qua superbis et invidis sermonibus in odium apud proceres, qui ad comitia confluxerant, traheret, blanda unius e nobis oratione ita mutatus est, ut usque ad stuporem omnium acerrimus esset rerum nostrarum defensor et pro- pugnator⁵.

Ex arbitris, quos ad has controversias componendas Imperator nominaverat, princeps fuit Rev.mus Vaciensis⁶, qui quo in nostrorum ordinem esset animo, ostendit hoc ipso, quo negocio ad exitum perducto, tria in templo nostro altaria consecravit, sacramentum confir- mationis (rem locis in hisce novam), et quatuor minores ordines contulit. Multi sane Spiritus Sancti gratia participes effecti, primorum ordinum ex studiosis duodeviginti.

Vir nobilis haeresin opera nostrorum abiuraverat. A cuius propugnatoribus mirum quanta tulit. Palam pro concione proscissus, in circulis et conviviis contumeliis oneratus, furto privatus pecoribus, ad extremum non sine veneni suspicione e medio sublatus. Verum has omnes vexationes, et mensium aliquot cruciatu aequo animo perpessus est, non sine multorum admiratione. Ex hoc uno exemplo proditur, quanto his in partibus odio ferantur in reli- gionem catholicam; maximeque in nomen iesiticum, ut Calvinii, sic Lutheri sectatores, cum nec dissimilia nec minora plerisque faciant, cum forte fidem aspexisse deprehendant.

Et quanquam durissima, ut dixi, experiamur, non tamen frangimur animo, sed obsfir- mato pectore in diversa excurrimus loca, et pleno virorum consensu falsitatem labefacta- mus augustanae confessionis, et veritatem asserimus catholicam. Qui labor maximo fructu non caret.

Sacerdos quidam, nomine solum catholicus, 20 totos annos turpi concubinatu religio- ni obfuit. Nec solum diebus sacri Adventus maiorisque ieunii turmatim confessiones exce- pit, sed etiam ad utramque speciem homines modo non impulit. Hunc cum noster in extre- mis offendisset, author ille fuit, ut (quanquam in sequentem diem reiiciendum dictitarat) sacra exomologesi scelera expiaret (iam enim desperatae salutis indicia extabant). Quod eo sensu perfecit, ut non temere credamus caelitibus illum associatum, iusta nostro procurante catholico ritu illi persoluta.

Mulier, quae cum ob sclera, tum ob salutis spem abiectam daemonibus filiam devo- verat, a quibus dies et noctes misere torquebatur, non solum post acceptam ab uno ex no- stris Agni caelestis effigiem⁷, detersaque per confessionem peccata, fiduciam recuperavit, sed etiam filiam a malo spiritu liberam vidit.

⁵ De hoc negotio cf. supra, mon. 105 et 134.

⁶ Stephanus Szuhay; cf. supra, mon. 186 adn. 1.

⁷ Figura «Agnus Dei» dicta, ex cera fusa; cf. MAH I 541 adn. 4.

Vocatus sacerdos ad sepusiensem dioecesim, sexcentos et amplius audivit, qui se de totius vitae peccatis accusarunt. Nam qui certi temporis noxas abiecerunt, fuerunt tam multi, ut nonnunquam ab ortu solis ad primam usque facem, licet a ieiunio, expediri non potuerint. Eiusdem sacerdotis oratione perfectum, ut imposterum singuli sua peccata singulatim confiterentur; quod parochis laborem fugientibus in desuetudinem venerat. Alius itidem noster, accersitus a quadam principe faemi-[408]na, quingentis paenitentibus aures praebuit. Templum arcis ad usum catholicum aquae Gregorianae aspersione reduxit, et primus post multorum annorum spacium sacrum in illo instauravit. Non minore laborum faenore cumulatus alter; nam mille quinquaginta confessione noxas expiarunt. Alii pecunias aut male partas, aut furto sublatas restituerunt; flagitia multorum generum explicarunt, spem salutis desperati conceperunt, inimici discordes animos concordi benevolentiae coniunxerunt. Quam multi, Deo propitio, nostrorumque labore catholicam fidem haeretica abiurata perfidia profiteantur, nutantes corroborati, ab utraque ad unam reducti sint, non est facile dicere. Certe, cum sacerdos noster per haeretica loca iter ficeret, incidit in virum nobilem, eoque de capitibus fidei nostrae disserens rem adduxit, ut ipsum cum coniuge et filia Ecclesiae restituerit. Excitavit uni oppido tanti sui desiderium, ut post unam atque alteram concionem diuturniorem obnoxie illius moram expeterent. Quendam, qui propter domini metum catholicum mentiebatur, nec nisi dubius ad communionem sub una specie accedebat, sincere credere docuit. Roscianum, a catholico domino in expeditione contra christianos interceptum, ubi graecorum superstitioni valedixit, in libertatem precibus cum domino agens asseruit.

Suus quoque fructus extitit P. N. Ignatii exercitiis, ea tradita Rev.mo Vesprimensi⁸, de quo fusius nonnulla scribenda. Dedit hic operam litteris Romae in Hungarico Collegio. Cuius institutio adeo firmas in illius animo egit radices, ut moribus et consuetudine omnibus ordinum hominibus praeluceant. Secundum Jaurinum a turcis occupatum in parentis aedes, summi alias nominis et honoris, sed Calvini pepe penitus infecti concessit, suoque more frequenter sacris, quibus ut interesset, matri quoque persuadebat, operam dedit. Displicuit hoc parenti, ac proinde in domo pelli vellet, ut papistarum nugis nuncium mitteret, imperat. Episcopus indignum ratus praeferre parentem Deo, dat ad unum e nostris litteras, quibus in animum se induxisse aperit, paternos relinquere penates, petitque, ut ad aliquod tempus locus aliquis in collegio sibi adornetur. Impetrato, quod volebat, eos quatuordecim diebus in spiritu progressus fecit, ut cum semel mensae nostrorum adhibitus fuisse, magna contentione superiorum sollicitaverit, quo consuetudine nostrorum aliis sibi mensae sibi ministrandi potestatem concederet, pro erratis parvae accumbere mensae, paenamque publice subire liceret. Non latuit animus filii patrem, ob id quod scripsit, ut familiae honori consultum volens, ad germanorum fratrum arces sese conferret, rebus suis per oportunas. Respondit se semel domo exactum nec esse verendum aliquam maculae notam ex patrum consuetudine contrahendam, quando maiores sui familiarissime vixerint cum aliorum familiis religiosorum, ex quibus uni post exaedificatas sub ipso [409] castello aedes, amplos etiam proventus assignaverint. Et sic voluntati parentis obsequi noluit.

Missi quoque ex hoc collegio duo in castra hungarica, ut ad milites verba ficerent, eorumque confessiones exciperent, nec nihil profectum. Alter ex illis duobus militibus vix animam trahentibus opere fuit; ipsos enim cum publico in loco iacentes reperisset, humeris in commodorem locum transtulit, postquam animi curationem, qui illis adessent, pecunia conduxit.

⁸ Franciscus Forgách; cf. supra, mon. 200.

2. Transylvania

Versati sunt primis huius anni mensibus in Transylvania ex nostris sacerdotes tres, duo Albae Iuliae, Udvarheliae unus⁹. Ubi vero omnium totius regni procerum consensione ac publico decreto in generalibus comitiis ad 16. tum maii congregatis, Societas revocata est¹⁰, nihil sibi plentissimus Princeps aequo curandum duxit, quam ut nostris, eodem mense per suos delegatos et senatores claudiopolitanos, sollemni diplomate collegii ibidem ac abbatiae monostriensis possessio redderetur¹¹. Convocati igitur ex variis locis sacerdotes octo, magister unus et duo coadiutores¹², qui in excolenda hac vinea studium suum collocabunt.

Collegium claudiopolitanum

Restitutum est Societati hoc collegium, ut supra diximus, mense maio. Collocatus in eo sacerdos, qui concionatorem et superiorem ageret¹³. Apertae statim tres scholae grammatices, humanitatis una, in quibus externorum opera usi sumus, quoad alii ex nostris submitterentur. Accesserunt diversis temporibus sacerdotes octo, quorum aliqui concionibus, aliqui docendis humanioribus litteris incumbunt. His unus magister adjunctus est et duo coadiutores¹⁴; alii aliis Societatis officiis occupantur.

Coeptae iam haberi dominicis et festis diebus conciones quaternae: duae in templo nostro hungarica et germanica; duae in Monostor, utraque hungarica. Quorum sane initia, ut in deserto iam pridem solo, fuerunt non infructuosa: nonnulli ab haeresi absoluti, alii a superstitionibus abducti, nutantes in fide confirmati; redditu a quodam 50 aurei, sacerdos unus a vaga ac militari vita, alius a concubinatu abstractus. Multi confessione generali expiati, inter quos iam annum agens centesimum, alter nonagesimum, nunquam recte conscientiam sacerdoti detexerant. Baptisati in civitate 40, foris in excursione quadam 32, et inter hos plerique adulti. Adeo vero populus, audita hostri patris concione, de veteri eaque romana et catholica fide complectenda commotus fuit, ut haereticam rabulam mox electuri fue-[410]rint, nisi dominorum, quibus subiecti sunt, metus obstitisset. Nihilominus obnixe a nobis petierunt, ut apud dominos eorum causam agamus, ut a praedonibus animarum, qui ipsis et maxime invisi sunt, tandem aliquando liberentur. Duo infirmi, exclusis per nos haereticis, saluti animae consuluerunt.

Cum Serenissima Princeps ad festum Omnis Sanctorum Claudiopolim venisset, magna pietatis significatione, cum tota sua aula in templo nostro communicavit, ac sequentibus aliquot diebus, in quibus hic commorata est, pluribus sacris audiendis, catholiconum animos plurimum erexit. Auditae etiam circa idem tempus nonnullae confessiones diu intermissae.

Iuventus in quatuor scholas distributa paulatim crescit. Speramus amplum numerum, ubi seminarium fuerit restitutum¹⁵. Aluntur interim corrogatis piorum eleemosynis 20 pauperes, quorum studia confidimus his partibus suo tempore non modicum profutura.

⁹ Vide *Cat. Prov. Austr.* I 549.

¹⁰ Decretum Principis vide supra, mon. 141.

¹¹ Vide «Mandatum Sigismundi Transylvanae Principis d. 4 iulii 1595 idiomate hungarico super designando collegio, templo et monasterio pro Alphonso Carrillo» MILLER, *Cat. Ms. Bibl. Nat. Széchen.* p. 549.

¹² Quorum nomina vides in *Cat. Prov. Austr.* I 559-60.

¹³ Gregorius Vásárhelyi S.I.; cf. supra, mon. 3 adn. 6 et passim.

¹⁴ De statu personarum collegii exeunte anno 1595 vide relationem Patris Maggiori, rectoris; supra, mon. 203.

¹⁵ De restitutione seminarii cf. supra, mon. 204 § 2.

Residentia Albae Iuliae

Fructuosa omnino fuit, pro paucitate nostrorum in concionibus aliisque officiis Societatis hic opera: Reducti ab haeresi 66, a turcica superstitione erepti 4; fuere inter eos, qui haeresim eiurarunt, duo filii cuiusdam insignis dynastae et tres primariae nobilitatis aulici; item aliquot calvinistici evangelii declamatores, quorum conversione magna speratur ad fidem catholicam accessio. Dominabitur in concionibus prae caeteris unus, qui et humanitate et eruditione reliquos facile anteibat. Huius a Calvino defectio, ut reliquis haereticis molesta, ita catholicis fuit admodum grata. Provisum est eidem de parochia oppidi non vulgaris, in quo cum calvinismus omnia prius occupasset, sic huius industria hominum animi permoti sunt, ut iam omnes praeter duos ad nostram Ecclesiam transierint. Eiecti similiter ex aliis oppidis et nonnullis pagis et arcibus plures dogmatis calvinistici buccinatores, et eorum loco catholici substituti; quorum opera ubique tam utilis fuit, ut difficile sit eorum numerum inire, qui haeresim reliquerunt. Operabantur duo passim sacris et, nusquam consecrati, dicta variis locis sacramenta administrabant. Uterque per nostros a tanto sacrilegio resipuit.

Restitutum est catholicis hoc anno ipsa Dominica Laetare templum Albae celebrimum, quod ariani et calvinistae iam 40 annis tenuerant. In huius reconciliatione, mira Serenissimi eluxit pietas, cum reconcilianti sacerdoti ipsem aquam lustralem argenteo vase praeferreret, ac sacro missae officio, magna omnium admiratione ac devotionis significacione, inserviret. Evenit autem singulari Dei providentia, ut hoc ipso die Graetii, sponsalibus cum Ser.ma ac Pientissima archiduce Maria Christierna per legatum sollemniter celebratis¹⁶, Deus bonum principem geminato gudio cumulaverit.

Porro foederis inter Imperatorem ac Ser.mum Principem¹⁷ is fuit hoc [411] anno fructus, ut Princeps Sinanum bassam supremum belliductorem, plusquam ducentis millibus Valachiam ingressurum, ingenti clade affecerit, ac omnibus fere impedimentis exutum in turpissimam fugam coniecerit; tribus praecipuis arcibus, quas turcae firmissimo praesidio munierant, in suam potestatem redactis et beegis aliquot, qui dynastae sunt inter eos, et uno bassa captis¹⁸. Adfuit Principi unus ex nostris concionator¹⁹, cuius labor multis in exercitu salutaris fuit.

Non minus felix altera Principis visa est expeditio, quam per suos duces alibi suscepit; profligatis enim bassae temesvariensis copiis, ac duobus etiam in pugna beegis comprehensionis, Lippa²⁰, munitissima civitas, cum duodecim aliis arcibus ditioni christiana est adiecta. Redeuntem Claudiopolim ex belli Principem et pro agendis Deo gratiis²¹ primum in aedem nostram divertentem, quidam ex nostris patribus luculenta oratione latina exceptit, idem officii genus etiam praestitum est, cum sexto augusti in eodem templo nuptiae sollemni apparatu fuerunt celebratae, quas nostri quoque variis et exquisite pictis emblematis et aliis carminibus exornarunt.

¹⁶ Qua de re cf. supra, mon. 102 107 et 111.

¹⁷ De foedere concluso cf. supra, mon. 109.

¹⁸ De successibus militaribus Principis contra turcas multa relata sunt superius.

¹⁹ Valentinus Ladó S.I.; de quo cf. supra, mon. 95 adn. 1 et passim.

²⁰ De occupatione arcis Lippae cf. supra, mon. 161.

²¹ De gratiarum actione cf. supra, mon. 193.

Residentia udvarheliensis

Uberem hic sacerdos laboris sui retulit fructum, cuius opera cum in collegii claudiopolitanis restitutione esset necessaria, mense maio revocatus est; ac eius loci cura alteri parochio saeculari commissa; obstitit enim personarum inopia, quominus alius ex nostris restituiri posset.

Haec de primitiis nostri reditus in Transylvaniam.

207

**CATALOGUS PERSONARUM ET OFFICIORUM
COLLEGII THUROCIENSIS S.I. IN HUNGARIA ET CLAUDIOPOLITANI,
NECNON RESIDENTIAE ALBENSIS IN TRANSYLVANIA**

Pro anno 1596 conscripti

TEXTUS: Vide in *Cat. Prov. Austr.* I 559-62.

208

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 1 ianuarii 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 176, f. 1r-2v (*prius* 91 431); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Thurocii fructus spiritualis in proximo et scholis exspectationi minime respondet.* —
2. *De dependentia viceprovincialis a praeposito provinciae Austriae.*

. . . 1. Cum R. itaque Patre Visitatore a mense augusti loca huius provinciae, Graecio et Transylvania exceptis, lustravi; Graetium post octiduum, Deo volente, cum eodem aditurus, ubi suam P. Magius visitationem finiet. In Transylvaniam vero, ubi nostros absque longiore mora visitare expediret, si P. Vae probabitur, iter proxima aestate suscepturus. Provinciae huius locorum eam hucusque magistro R.P. Magio caepi notitiam, quae ad provinciae administrationem imprimis mihi necessaria erat. Ita vero praesenti haec peragratione provisum a R.P. Visitatore ubique est, ut aliqua maioris momenti, ad pleniorum consultationem, Graetii postremo instituendam reiicerentur; de thurociensi imprimis collegii et nostrorum in Hungaria commemoratione. Thurocii namque excessivae nostrorum circa temporalia praepositurae illius occupationi et saeculari potius administrationi², cum damno et dissipatione spiritus, fructus spiritualis in proximo et scholis minime respondent, nec aliquando, experientia docente, respon-sura videntur . . . [1v] . . .

¹ De F. Alber S.I. cf. supra, mon. 134 adn. 1 et passim.

² De difficultatibus circa administrationem praepositurae thurociensis cf. supra, mon. 105 134 et 206.

2. De Transylvaniae Vice Provinciali nihil a P. V. P. Visitator aut ego accepimus: quater se a Provinciali Austriae dependere ipse debeat, quaque per se exequi possit. Recurrit hactenus ad me P. Iacobus Wuicus in rebus istic occurrentibus; eique ego, quod convenire videbatur, re cum P. Visitatore communicata, respondi. In posterum facturus, prout P. V. constituerit³ . . .

209

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 13 ianuarii 1596 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 222-23.

SUMMARIUM: *Ut a Principe licentiam relinquendi Transylvaniam obtineat, non urgeat vehementer.*

210

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Cassovia 13 ianuarii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 221-22.

SUMMARIUM: *Expectat intelligere, quo sibi eundum, quidve faciendum sit.*

211

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE

Roma 13 ianuarii 1596

TEXTUS: *Austr. I* II 804r-v (prius 121); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *Ob victorias contra Turcam reportatas laetitiam manifestat, et congratulatur.*

In communi gaudio et gratulatione, quam ex felici Serenitatis Vestrae reditu et victoria boni omnes praeseferunt, defuturum me officio putavi, nisi nostram etiam peculiarem laetitiam his litteris testarer, quam dudum omnes ex tot divinis in eam beneficiis, secundoque rerum fluxu percepimus. Pro quo quidem, ut Dominum hactenus assidue oravimus, ita nunquam preces istas et vota intermissuri sumus. Et quanquam nonnihil nos in hoc gaudii sensu percutit, quod de Serenitatis Vae infirmitate accepimus, speramus tamen nos primo

³ Cf. responsum Patris Generalis, die 17 februarii datum: infra, mon. 224.

quoque nuntio meliora audituros. Interim humilia nostra obsequia eidem semper offerentes, ne multis morer Serenitatem V., et quum de caeteris, quae in eius negotiis hic occurunt, omnia perscripturus est D. Ioannes B. Genga¹, qui ea magno semper studio et fide tractat, hoc tantum ad extremum petam, ut indicum munusculum, quod per eum nuper Serenitati V. destinavimus², aequo animo admittere non gravetur. Ita Deum ac Dominum obtestor, [804v] ut Serenitatem V. de hostibus Ecclesiae perpetuo triumphantem victrici manu protegat, et servet cum omni prosperitate incolumem. Romae 13 ianuarii 1595.

212

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 13 ianuarii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 803-04 (prius 120-21); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: 1. In restaurandis rebus S.I. in Transylvania lente nostris festinandum est. — 2. De revocatione Patris Carrillo e Transylvania.

1. Ex litteris R. V. ae 25 novemboris die datis¹, cognovi, eam nondum eo tempore accepisse, quas primas in Transylvaniam miseram 14 octobris². Spero tamen has postea pervenisse, ac binas item, quas proximis mensibus scripsi: 25 novemboris ac 23 decembris³. Cumque in hisce litteris ad ea fere omnia responderim, quae R. V. nunc repetit, hoc tantum ipse repeatam in praesentia: bono animo esse R. V. am oportere, ac nobiscum sperare meliora, quam hactenus [804] ominari visa sit. Potens est Dominus, etiam supra vota nostra praestare, nec abbreviabitur manus illa, quae hucusque tam mirabiliter operata est. De caetero, quod in oculis suis bonum erit, faciet. Nostrum est, ad eum nostros attollere, et in ipso confidere.

Non displicet tamen, ut ante rescripsi, quod V. R. significavit, lente nostris festinandum esse. Id enim nobis semper antea visum est. Credo, P. Maiorum iam isthuc pervenisse, et litteras item, quibus eum rectorem collegii huius constituebamus. Si Albae tamen potius collocandus iudicabitur, cum R. V. collegio etiam praeesse simul possit; et quia, se discesserit P. Alphonsus, Superiorem alium quaeri oportebit, faciet R. V., re cum P. Alphonso communicata, quod magis expedire videbitur. Permittimus etiam R. V. ae ac patrum istorum iudicio, ut in evangeliis, quae pro concione explicantur, ordinem romanum vel germanicum a nostris observari curent, prout consultius item in Domino fore iudicarint. P. Alphonsi breves 17 novemboris scriptas⁴, quibus, quia nihil est, quod rescribam, cupio id ei cum salute significari. R. V. ae precibus etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 13 ianuarii 1596.

¹ De I. B. Genga, italo, Principis Transylvaniae Romae agente cf. supra, mon. 202.

² Vide *ibidem*.

³ Quae desiderantur.

² Quas videsis supra, mon. 172.

³ Vide supra, mon. 190 et 201.

⁴ Vide supra, mon. 188.

Addenda P. Wieco — His iam scriptis, allatae sunt alterae sexti decembris⁵; quo magis miratus sum, nullam in eis fieri mearum, quas ante scripsi, mentionem. De P. Alphonsi discessu idem ipse cum R. V. iudicavi. Propterea, etsi aliis litteris feci ei potestatem de agendi cum Ser.mo Principe⁶, nunc tamen moneo, suspendi adhuc posse hoc consilium; quod verstrum erit, re inter vos collata, diiudicare⁷.

213

P. PETRUS MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 21 ianuarii 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ. 176, f. 27r-v (prius 30 403); autographum.*

SUMMARIUM: 1. P. Wujek visitavit collegium claudiopolitanum. — 2. De funeribus catholicorum sine sacerdote. — 3. S. Sacramentum portatur ad infirmos occulte. — 4. Ob linguarum necessiarium ignorantiam fere inutilem se sentit. — 5. Magistro Alart detur facultas distribuendi patrimonium et Romanum se conferendi. — 6. Ne tam cito P. Wujek redeat in Poloniam. — 7. Non permittendum, ut mulieres in collegio laborent. — 8. P. Ladò dignus, ut vota ultima emitti possit.

1. Scripsi R. P. Vae 26 decembris¹ et primo ianuarii². Postea R. P. Viceprovincialis instituit et perfecit visitationem. Vota renovata sunt 6 ianuarii; officia distributa; quorum catalogum ipse mittit³. Clausum est collegium. Hodie primum apertum est seminarium, et cras erunt 12 scholares. Expectabimus eleemosinam Summi Pontificis⁴.

2. Agitatum est inter nos de funeribus catholicorum, in quibus mittimus aliquot ex discipulis sine ullo sacerdote. Videretur e re catholica, si unus e nostris, donec habeamus alium sacerdotem, illud pietatis officium susiperet, sicut iungimus matrimonia et baptizamus, ut fit in Indiis. Haeretici etiam celebrant sua funera et adsunt ministri. Heri cum quatuor cereis quidam sepulta est in nostro templo ex dispensatione. Scholastici omnes adfuerunt. Non video, quare sacerdos indutus superpelliceo non possit celebrare funus, saltem in caemeterio catholicorum vel in templo nostro. In his enim duobus locis catholici sepeliuntur. Hoc dico, quia forsitan in viis urbis, si praeferreretur crux, et superpelliceo indueremus, esset aliquis motus. Quamvis vere existimo, si id fieret modeste, non esset timendum. Hoc in consultationem deductum, omnes, excepto uno, dixerunt esse ad gloriam Dei et catholicae religionis. Alius tamen dixit, eundum pro nobilioribus, non pro infimis, ut alias aliquando factum est. Et heri adfuerunt duo e nostris cum pallio, sed nihil omnino dixerunt. R. P. Viceprovincialis non dixit suam sententiam; et existimo, velle expectare voluntatem P.tis V. Ego coepi agere cum civi catholico, ut ageret cum Principe de sacerdote catholico pro catholicis. Forsitan, Dei gratia, in redditu aliquid fiet.

⁵ Vide supra, mon. 193.

⁶ Vide supra, mon. 192.

⁷ Vide supra, mon. 209.

¹ Quas videsis supra, mon. 203.

² Quae desiderantur.

³ Catalogum, die 18 ianuarii exaratum, videre est in *Cat. Prov. Austr.* I 561-62.

⁴ De pensione Summi Pontificis pro seminario pontificio claudiopolitano cf. supra, mon. 164 et 195.

3. **Sacramentum Sanctissimae Eucharistiae fertur ad infirmos in sinu inter corporale ac si iremus in campos.** Esset quidem periculum, forsan insultus, quia sunt calvinistae et arriani valde petulantes, et non habemus efficacem defensionem. Si Serenissima habuerit filium, ut maxime cupimus, bene erimus. Alioquin sumum in ancipi, quia fit aliquid boni, et diabolus pati non potest.

4. Caeterum quod ad me attinet, sum fere inutilis. Deberem scire linguis: ungaricam, germanicam et sclavonicam seu polonicam; saltem duas priores; et cum unam cupio, altera retrahit. Multo plura mihi videbar praestare posse vel in Gallia vel in Italia, vel certe legendi, ubi lingua latina satisfaceret. Iam saepius debo dare responsa per interpretem. R.P. Viceprovincialis erat satis pro omnibus; neque tamen is habet aliam linguam quam poloniam. Ille scit negotia totius provinciae, novit personas. Et sumus solum 19 e nostris. Fiat tamen voluntas Dei. Certe experior magnam vim obedientiae. Dominus me custodiat. [27v]

Huius regionis homines libenter vident italos, sed non omnes intellegunt. Princeps Serenissimus hinc ivit Pragam incognitus.

5. Habemus hic magistrum Michaelis Allardum, docentem in classe humanitatis, bonum iuvenem. Is cuperet disponere de suis bonis⁵. Nullum habet ex parentibus, neque fratrem, neque sororem. Si P. V.ae videatur, potest illi concedi, nam semper fuit, ut dicunt, firmus in vocatione, et est bonus iuvenis. Verum cuperet et venire Romam ad studia perficienda philosophiae et theologiae⁶. Si venerint alii, potero ferre; sin minus, nullum habemus, quem in eius classe sufficiamus.

6. Caeterum P. Viceprovincialis forsan rogat redditum in Poloniā. Sed, etiamsi opus, quod habet p̄ae manibus, bonum sit⁷, id fieri non potest. Is enim, ut dixi, scit omnia, et ego nihil scio. Et, si alter revocandus esset, minus noceret mea absentia, quam ipsius, meo et omnium, ut puto, iudicio. Inter nos omnes est pax et charitas, quam Dominus augeat et conservet.

7. Nuper, cum inter subditos nostros, qui venerant in collegium laboratum, venerunt etiam quaedam mulieres, et per collegium ferebant ligna. Id cum audivi, iussi, ut non ascenderent. Cum videretur difficile nostro procuratori, ego ipse ivi, et misi coadiutorem, qui id prohiberet. Et factum est. P. Viceprovincialis vocavit me, et dixit, esse morem, nec esse periculum. Respondi, non possum ferre, et si debent laborare, nos alia in re illas occupaturos, et non in nostro collegio. Et ita fiet, illo etiam conquiescente. Et audio, cives scandalizari, cum vident mulieres ingredi collegium, quamvis enim non sint ita periculosae forsan, ut in Italia. Regio in tota magis abhorret et detestatur commercium, quam ulla natio. Hoc non turbavit pacem. Turbasset forsan, si non acquievissent. Si enim mulieres ingredi deberent, expediret collegium esse apertum. Intellexi autem nunquam antea fuisse solitas venire. Et quidam fratres dixerunt, si ingrediantur, se non mansuros in hoc collegio. Verum ut dixi, non fiet amplius. Id enim praecepi officiali nostro, ne mulieres mittantur.

Non agam pluribus. Me R. P. V.ae precibus et sanctis sacrificiis obnoxie commendo, orando Deum, ipsam servet incolumem in sua gratia et amore. Claudiopoli 21 ianuarii 1596.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

⁵ De hoc Michaelis Alart negotio familiari cf. supra, mon. 183 et 184.

⁶ Quod concessum est ei; cf. supra, mon. 201 § 2.

⁷ Versio S. Scripturae in linguam polonam; de quo cf. supra, mon. 172 et passim.

P. Viceprovincialis iam miserat in fine novembbris puncta annalium. Mitto quaedam addenda, si P. Vae videatur. Scribitur de P. Valentino [Ladó] pro coadiutore formato. Est bonus et vere Israhelita, egregius in missionibus et boni exempli.

214

P. SIGISMUNDUS ERNHOFER S.I.¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Cracovia 31 ianuarii 1596 — Romam

TEXTUS: Romae, Arch. Secr. Vat., *Nunz. di Polonia*, Add. 2, f. 162r-v; apographum.
 SUMMARIUM: *Moldavia iterum a polonis occupata*.

. . . Credo V. R. P.tem iam dudum intellexisse, quis status Valachiae sit, quae Podoliā attingit, et a transylvanicis Moldavia vocatur. Nimirum, quod Princeps Transylvanus misso exercitu cum Stephano Rusan, quondam vaivoda ibidem², ut Hieronymum vaivodam, quem Cancellarius constituit³, eiiceret et provinciam recuperaret, spe iam illum ceperat, prout ipse Legatus Pontificis recuperatam scribebat. Verum [162v] praeter opinionem res aliter cecidit. Stephanus enim Rusan cum plurimis tam hungaricis, quam valachis captus, reliquus exercitus caesus 14 decembbris, paucis exceptis, qui fuga elapsi sunt. Stephanus Rusan, post paucos dies, cum quibusdam valachis publico iudicio condemnatus palo affixus est. Serenissimus Rex noster haec nova alieno animo intellexit, quod causam valachicam in comitiis amice componendam statuerat.

Princeps Transylvaniae Pragam ad Caesarem est profectus⁴. Causa necdum palam constat. Varii varia dicunt. Cum certe aliiquid intelligerem, suo tempore V. P.ti significabo.

215

P. MARCELLUS POLLARDT¹ S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Alba Iulia 4 februarii 1596 — Romam

TEXTUS: Germ. 176, f. 41r-v (prius 20 393 396); autographum.
 SUMMARIUM: 1. *De statu rerum residentiae albensis*. — 2. *Bassa temesvariensis captus et capite plexus est*. — 3. *De tumultu siculorum represso*.

¹ De Sigismundo Ernhofer S.I. cf. supra, mon. 165.

² De Hieremias Movila et Stephano Razvan vaivodae Moldaviae v. B. SULER. *Regenten . . .* II 3 (Ploetz 1962) 346; et supra, mon. 195.

³ Germanicus Malaspina; de quo cf. supra, mon. 189 adn. 4.

⁴ De profectione Principis Pragam ad Imperatorem cf. supra, mon. 204 § 4.

¹ De M. Pollardt S.I. cf. supra, mon. 134 adn. 2 et passim.

Quandoquidem P. Alfonsus Carilius ab uno et amplius mense hinc abest², nec est, qui R.mae P. V. de nostris aut aliis rebus hinc scribat, gratum me facturum putavi, si id in me reciparem.

1. Sumus hoc tempore duo sacerdotes et coadiutor unus, Casparus Chriscovius³; sani, laus Deo, omnes corpore ut et animo. Damus pro nostro modulo operam. P. Valentinus Lado, meus hic socius, vere bonus vir mihi videtur. De fundatione collegii hic, quanta sit spes, sine dubio iam P.tas V. ex P. Viceprovinciali et P. Alfonso dudum iam intellexerit⁴. Dedit Ser.mus ante discessum suum pagum unum, cuius possessionem nuper accepi. Parvus et exiguis inde proventus haberi potest, cum praeter ligna, quae ad culinam et fornaces gratis ex nostris sylvis vehere coguntur, non nisi decem daleri tertio quoque anno pendantur. Forte post reditum, opera Patris Viceprovincialis, perfecta siet fundatio.

2. Heri a supremo capitaneo in finibus temesvariensibus missus est huc cursus cum litteris quarum haec summa est: Ante paucos dies Temesvarium venisse novum Bassam bono praesidio. Unde hic timent aliquo modo, ne aut Lipam obsideat, aut aliud quipiam contra hanc provinciam tentet. Propterea etiam hic in suis finibus praesidium augent, et attendunt, si quid machinaturus sit. Antiquus [Bassa], dum Constantinopolim cogitet, a nostris interceptus est, et ipsem Bassa certo in paelio occubuisse et capite plexus dicitur, plerique commilitones interficti, pauci fuga dilapsi narrantur. Currus etiam ultra septuaginta supellectile varia et pretiosa in nostrorum manus feruntur⁵.

3. Siculi etiam, qui tumultum meditabantur, paucis interfictis, qui coriphaei videbantur, sedati sunt. Serenissima nostra bene valet, matrisque pietatem sedulo imitatur. In festo Purificationis cohonestavit illa cum sua aula processionem, quae forte a 50 annis in hoc templo intermissa fuerat. [41v]

Aliud modo, quod R. P.ti V. scribam, nihil occurrit, nisi, ut eidem me humiliter commendem. Albae Iuliae, 4 februarii, anno 1596.

R. P.tis V. servus in Christo

Marcellus Pollardt

² De profectione Patris Carrillo cum Principe Pragam cf. supra, mon. 204 § 4 et mon. 214.

³ Vide catalogum personarum et officiorum residentiae albensis pro anno 1596 concinnatum in *Car. Prov. Austr. I* 562.

⁴ De fundatione collegii Albae Iuliae cf. supra, mon. 204 § 3.

⁵ Eadem de re scribebat P. Pollardt die 5 februarii etiam Patri Viller, collegii graecensis rectori hunc in modum: «Bassa temessvariensis a militibus transylvanicis, industria Barbilii [Borbély] Georgii, magni illius Capitanei, capite truncatus est. Trecenti equites, cum quibus Constantinopolim pergebat, ad unum capti vel interficti. Similis fuit sors maioris multitudinis, quae curribus Bassam comitabantur. In quibus quidem curribus capta plusquam centum quinquaginta foeminae, magna vis lapidum praecciosorum, et plusquam centum quinquaginta millia tallerorum. Quae quidem omnia in praedam militum transylvanorum cesserunt. Caput Bassa Lyppam, unde nostri fuerant egressi, fuerat iam adductum. Unde Albam transmittebatur. Mox huc ad Serenissimam Filiam transmittendum. Utinam adducatur, quando istuc veniemus. Hic Bassa erat antiquus maxima experientia ac dexteritatis, idcirco a Turca vocatus, ut per ipsum bellum futurum dirigeretur melius. Sit nomen Domini benedictum. Hic Bassa tempore nuptiarum profligatus fuit a nostris, qui vix ter suo equo effugit, cum turbare nuptias voluerit.» *Germ. 176*, f. 43r.

216

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 6 februarii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 223-24.
SUMMARIUM: *Pragam pervenerunt, sed Princeps febri laborat.*

217

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. IACOBO TYRIO ASSISTENTI GERMANIAE S.I.
Praga 6 februarii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 224.
SUMMARIUM: *1. De negotio N. Bogáthy. — 2. Princeps Pragae aegrotat.*

218

P. ALFONSO CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 8 februarii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 225-26.
SUMMARIUM: *1. De dilatione sui discessus e Transylvania. — 2. De salute Principis, qui melius se habet.*

219

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 13 februarii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 227-28.
SUMMARIUM: *1. De morbo «variola» Principis. — 2. Negotium de Moldavia cum polonis compostum est.*

220

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Praga 16 februarii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 228-29.
 SUMMARIUM: 1. *De morbo Principis.* — 2. *De compositione negotii moldavica.*

221

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 17 februarii 1596 — Pragam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 229.
 SUMMARIUM: *Obtenta Principis licentia, Viennam se conferat.*

222

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 17 februarii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I* II 716-17 (*prius* 78); conceptus et regestum.
 SUMMARIUM: 1. *Bene quae Princeps de rebus S.I. statuerat.* — 2. *Lippae nondum res maturae, ut collegium institui possit.* — 3. *De promotione ad gradum S.I. Patris Ladó.*

1. Ex litteris 28 decembris¹, quas ultimas habeo a R. V., cognovi, redditae ei tandem fuisse, quas scripseram. Principem porro varia collegiis nostris partim restituisse, partim adiecisse, quae libenter audivimus, praecipue cum sperandum sit, in eius reditu perfici posse, quae inchoarat. [717]

2. De lipensi collegio² facile mihi persuadeo, quod R. V. scribit, nondum eo loco res esse, ut institui possit. Interim tamen, si ad iuvandas animas illas mitti eo possent e nostris aliqui, non videretur occasio praetermittenda. Non solum enim res disponerent ad collegii erectionem, sed quod optandum esset, populum munirent adversus haereticum illum doctorem, qui advenisse dicitur.

¹ Quas videsis supra, mon. 204.

² Vide *ibidem*.

3. De P. Valentini promotione referendum erit ad P. Provincialem; ac de caeteris etiam, qui maturi videntur, ut accepta iuxta formulam informatione, de singulorum gradu statui a nobis possit. Nec plura sunt, quae his addam, nisi quod R. V. ae precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 17 februarii 1596.

223

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 17 februarii 1596 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 714 (prius 77); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De consultatione facta circa praeposituram thurociensem.*

. . . Quod ad thurociensem praeposituram spectat, vidi ex litteris R. ae V., quod in consultatione iudicatum est¹. Caeterum cupio, R. V. ut, omnibus in utramque partem rationibus et de toto praepositurae statu bene instructa, redeat in Italiam, ut suo deinde tempore hic deliberari etiam possit, et difficultatibus illis provideri. Credo, interim a R. V. nihil praetermissum, quod pro rerum praeSENTI conditione perfici potuerit . . .

224

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 17 februarii 1596 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 715 (prius 77); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. In quo consistat dependentia viceprovincialis Transylvaniae a praeposito provinciae Austriae. — 2. Non sunt tam cito visitandi nostri in Transylvania.

Quod quaesitum est a R. V., quomodo dependere debeat V. Provincialis Transylvaniae ab Austriae Provinciali¹, bonum duximus fore, ut R. V. communem provincialium potestatem, a se tamen dependentem, ei permittat, in admittendis verbi gratia, et aliis id genus ordinariis. Hoc enim propter locorum distantiam, quae ipsa nos movit, ut viceprovincialem faceremus, necessarium videtur. Et cum ea sit experientia P. Wiecus, quam R. V. novit, et P. Maiorum habeat, aliosque, a quibus iuvari possit, nihil incommodi metuendum credimus in hac parte.

¹ Vide responsum Patris Generalis, diei 29 oct. 1595, de retinenda praepositura thurociensi; supra, mon. 179. — Litterae Patris Visitatoris de consultatione desideratur. Agit autem eadem de re P. Alber, praepositus in epistola, diei 1 jan. 1596; vide supra, mon. 208 § 1.

¹ Qua de re P. Alber in epistola, diei 2 jan. 1596, petiti a P. Generali responsum; vide supra, mon. 208.

2. Haec etiam causa eadem persuadet, non esse, cur R. V. tam cito cogitet de visitanda Transylvania². Praeter molestias enim et pericula itinerum, verendum est, ne hac sua diuturniore absentia incommodet reliquis collegis, quibus hoc praesertim initio assidue potius attendendum est; praecipue cum in Transylvania, rebus adhuc inchoatis, nihil sit, quod R. V. ae praesentiam magnopere desideret, et patres illi, ut dixi, R. V. ae mandata exequi omnia possint. Quare cum aliud non sit, quod his addam, R. V. ae precibus etc. Gratia Domini nostri Iesu Christi etc. Romae 17 februarii 1596.

225

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 19 februarii 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ. 176, f. 59r-v (prius 94 101 444); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De dependentia v. provincialis in Transylvania a praeposito provinciae Austriae.*

— 2. *De rebus S.I. in Transylvania constitutis. — 3. De P. Pázmány et de novitiis in Transylvania educandis.*

... 1. Declarationem item P.tis V. exspecto, prius petitam, circa curam rerum nostrorum in Transylvania: quanta mihi incumbat, viceprovinciali isthic agente, et quae provincialis sunt exercente¹.

2. Scripsit in proximis literis V. Provincialis: Fundationem albensis collegii post reditum Ser.mi Transylvani (qui modo est Pragae, inde huc venturus) perficiendam, collegiumque instituendum cum scholis etc.² Ac tunc novos praeceptrores aliquos officiales a me mittendos.

3. Meminit Pazmani, quem absolutis studiis, Roma exspectat³. Significat admisisse se ungarum quendam pro coadiutore, qui uni e patribus Claudiopoli, ut instituatur, commissus sit, sub quo bene proficiat. Videtur itaque insinuare, eam institutionem loco novitiatus illi futuram. Et sane nimis longe positus est novitiatus brunensis pro iis, qui recipiuntur in Transylvania. Indicabit alia huius generis P. Alphonsus Carilius, quando cum Ser.mo Transylvano huc veniet ...

² Idem consilium datum est a P. Generali etiam Patri Maggio, visitatori de visitatione nostrorum in Transylvania; cf. supra, mon. 147.

¹ Declarationem petiti epistola diei 1 ian. 1596; vide supra, mon. 208. Eam accepit epistola diei 17 februarii; vide supra, mon. 224 § 1.

² Cf. supra, mon. 204.

³ De P. Pázmány cf. ib. adn. 8.

226

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 24 februarii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 230.

SUMMARIUM: 1. *Exspectat dispositionem de sua persona.* — 2. *Princeps sanitati restitutus.*

227

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 2 martii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Gen.* II 230-31.

SUMMARIUM: *Princeps desiderat, ut in Hispaniam se conferat, ut subsidia pecuniaria ad bellum contra Turcam necessaria corroget.*

228

P. LAURENTIUS MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Graetio 4 martii 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 176, f. 105r-06v (*prius* 55 418); autographum.

SUMMARIUM: *Patrem Carrillo pro rectore collegii thurociensis proponere cogitat.*

Quae V. Paternitas binis literis 17 februarii datis mihi commendavit¹, equidem expediā, et cum primum Transylvaniae Princeps, qui hac hebdomada expectatur. Graecio, ubi per brevi temporis intervallo haesurus est, abscesserit, redditum meum in Italiā accelerabo. Citius plane mihi integrum non fuit, neque etiam erit, quam sciamus. quid in hungaricis comitiis (quotidiana in expectatione sumus) nobiscum actum fuerit². ut thurocensium necessitatibus provideatur; et imprimis rector illi collegio, quod hactenus fieri non potuit, tandem aliquando detur. Equidem de P. Carrillio, si nobiscum remaneat, omnio cogito, immo cogitamus omnes, multis de causis. Alioqui, sicut hactenus fuit, ita deinceps summa erit prospiciendi difficultas, pari cum necessitate coniuncta. Brevi omnium finis erit . . .

¹ Quas vides supra, mon. 223.

² Vide relationem Patris Zanitii, diei 19 martii, de hoc negotio. Patri Maggio visitatori datam: inferius. mon. 240.

P. IACOBUS WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 6 martii 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ. 176*, f. 126r-28v (prius 22 395); autographum.

EDITIO: SYGAŃSKI, *Korespondencya* . . . III 97-99.

SUMMARIUM: 1. *De litteris hinc inde redditis et acceptis.* — 2. *Si M. Alard mittetur Romam ad studia continuanda, alius scholae magister erit necessarius.* — 3. *Litterae romanae pro Transylvania scriptae potius Graetium mittendae.* — 4. *Versio S. Scripturae in linguam polonam bene procedit.* — 5. *P. Carrillo, qui Transylvaniam relinquere desiderat.* — 6. *Conversio nonnullorum innovatae religionis ministrorum.* — 7. *De Bassa Temesvariensi occiso.*

Binas R.dae P.tis V., alteras 23 decembris, alteras 13 ianuarii datas¹, accepi prima martii. De collegio claudiopolitano iam utcumque constituto, et de seminario restituto, scripsi ad R. P. V. in ianuario copiose². Quas litteras una cum catalogo nostrorum, qui hic sunt³, et cum informationibus de duobus ad gradus promovendis⁴, per Cracoviam misi. Forte iam erunt redditae R.dae P. V.

2. Scripsi etiam a R. P. Provincialem nostrum austriacum⁵, ut de alio magistro mature cogitet, qui substituatur in locum M. Michaelis Alart, cui R. P. V. concessit, ut Romam veniat ad continuanda sua studia autumno sequenti⁶. De distributione bonorum illius nulla est difficultas⁷. Domum enim et vineam, quae ad ipsum pertinebant, vendi curavit, et eam pecuniam pauperis scholasticis distribuet. Suppellectilis partem consanguineis distribuit, ut essent contenti. Scripsi tamen ad ipsum, ut omnia ex consilio P. Rectoris faciat, ad maiorem Dei gloriam et communem aedificationem.

3. Literas R.dae P.tis V. 14 octobris datas⁸, accepi ego die Natalis Domini, una cum patentibus, sicut postea scripsi R.dae P. V.; et illas quoque, quae 26 novembris datae fuerunt⁹. Solae 29 decembris datae nondum ad me pervenerunt. Quamobrem expediet moneri P. Secretarium, vel eum, qui ad nos literas, nomine R.dae P.tis V., scribit, ut in posterum literas inde ad nos Graecium potius, quam Viennam dirigat; ubi in fasciculum ad Ser.mam Principessam nostram coniectae, citius et tutius ad nos perveniant. Sic enim et ipsa Serenissima fieri iubet.

4. Pater Maiorius statim est declaratus rector collegii claudiopolitani, et illud naviter gubernat. Hic Albae loco P. Alfonsi P. Marcellum [Pollardt] superiorem constitui propter maiorem autoritatem et faciliorem aditum ad Principes. Nunc etiam, ut liberius P. Rector

¹ Quae habentur superius, mon. 201 212.

² Quae non conservantur.

³ Catalogum sociorum, ineunte anno 1596 in Transylvania commorantium, vide in *Cat. Prov. Austr. I* 559-62.

⁴ De promotione Patris Ladó et Casparis Krzyszkowski ad gradum Societatis cf. supra, mon. 204 § 5.

⁵ Cf. supra, mon. 225.

⁶ Cf. epistolam rectoris collegii claudiopolitani (21 ian.); supra, mon. 213 § 5.

⁷ De distributione bonorum familiarium vide epistolam Michaelis Alard (8 nov. 1595); supra, mon. 184.

⁸ Quas vide supra, mon. 172.

⁹ Vide supra, mon. 190.

claudiopolitanus officium suum exercret, ego me Albam contuli, ut tanto diligentius vacarem reliquae versioni¹⁰. Et iam, Deo iuvante, maiores prophetas absolvvi. Supersunt minores et Macchabeorum liber; quod, eodem Domino iuvante, ante Pascha perficiam. Visum est etiam R. P. Visitatori et P. Provinciali, ut hic ordinem romanum in evangeliis sequeremur, cum nihil sit, quod impedit.

5. P. Alfonsus vellet se in Austria a Principe extricare¹¹. Successum videbimus. De rebus nostris nihil agi potest absente Principe, qui, ut video, vix ad Pascha redibit. Interim nos agimus, quae nostri sunt officii. [128v]

6. Discipuli nostri ab haeresi paulatim ad fidem catholicam convertuntur¹². Nuper etiam ministri lutherani seu calviniani septem ad fidem catholicam redierunt¹³, et unum ex suis ad nos miserunt. Verum omnes illi habent uxores. Qualis etiam unus in nostro pago claudiopolitano a P. Alfonso fuit constitutus. Qui contionatur tamen, et baptizat in necessitate; caetera autem sacramenta non administrat. Verum brevi sacerdotem eius loco pone-re cogitamus. Illum autem in pagum Mako (cuius medium partem iam possidemus, et alteram medium Princeps promisit se daturum)¹⁴ collocare apud eos, qui hactenus ministros haereticos semper habuere, ut eos paulatim catechiset et instruat.

7. In absentia Principis milites nostri lipenses Bassam temesvariensem, Constantinopolim redire cogitantem, noctu aggressi, multis ex turcis caesis, aliis in fugam compulsionis, ad septuaginta currus variis vestibus et pecuniis onustos caeperunt, et optimam praedam retulerunt. Caput etiam, quod Bassae ipsius esse putabatur, attulerunt, sed praefecti militum esse alii affirmant¹⁵.

Cupio Reverendam Paternitatem Vestram bene in Domino valere; cuius sacris sacrificiis et orationibus me cum transylvanis nostris obnixe commendo.

Albae 6 martii, anno Domini 1596. Reverenda Paternitatis Vestrae filius indignus et servus in Christo

Iacobus Vuiecius

230

STEPHANUS BOCSKAY CAP. ARGIS VARADINENSIS P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Alba Iulia 8 martii 1596

TEXTUS: *Epp. Ext. 29, f. 237r-38v (prius 2 391); originale.*

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II 232.*

SUMMARIUM: *In confinis et praesidiis Transylvaniae omnia pacata sunt.*

¹⁰ De versione S. Scripturae in linguam polonam cf. supra, mon. 172 § 2 et 204 § 2.

¹¹ De revocatione Patris Carrillo e Transylvania vide ea, quae P. Generalis die 13 ian. eidem scribebat: supra, mon. 209.

¹² Qua de re cf. supra, mon. 203 § 2.

¹³ De conversione ministrorum innovatae religionis cf. supra, mon. 206 II.

¹⁴ De pago Mákö cf. supra, mon. 204 § 2.

¹⁵ De quo cf. epistolam Patris Pollardt (4 febr.); supra, mon. 215 § 2.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 9 martii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr.* I II 719; conceptus et regestum.

SUMMARIUM: 1. *De commercio epistolari.* — 2. «*Ordinationes* typis recenter expressas, accipiet.

— 3. *De ieunio pridie renovationis votorum.* — 4. *De votis ultimis Patris Ladó et Fratris Krzyszkowski.* — 5. *De sociis pro collegio albensi mittendis.* — 6. *De P. Pázmány, qui tertiam probationis annum Romae transiget.* — 7. *De pensione pontificio pro seminario claudiopolitano.*

1. Redditiae mihi per hos dies fuerunt, quas R. V. 3 et 19 ianuarii scripsit, et quas denique 2 februarii¹; cum iisdem etiam catalogus nostrorum cum officiis et occupationibus singulorum². Quae omnia vidi libenter; ac libenter etiam in suis quemque versari puto. Nam quod de P. Vasarhelino innuebatur, accepi quidem ab eo litteras³, sed in iis nihil erat, quod eum minus contentum ostenderit.

2. Addemus his litteris exemplum ciphurarum, quas R. V. desiderat. Ordinationum⁴ exempla in Austriam missa sunt complura. Itaque peti aliqua poterunt a P. Provinciali. Et fortasse hinc aliquod mittemus, si occurret, qui deferat; quum per tabellarium mitti non esset operae pretium.

3. Quod quaesitum est de ieunio pridie renovationis votorum, usus hic est, ut abstinentia diei Veneris, si quae ea hebdomada iuxta regulam observari deberet, in eum diem transferatur. Alioqui nihil peculiare in hoc genere fieri solet propter ipsam renovationem.

4. De P. Valentini et Gasparis fratris nostri promotione⁵ describam postea, aut P. Provinciali; ad quem melius fuisse, ut nuper indicabam⁶, mitti a R. V. informationem, ut ipse eos una cum caeteris proponeret.

5. Credo etiam illi et P. Visitatori curam futurum, ut subministrent hungaros, qui albensi collegio necessarii erunt. Iam enim saepius id illis suggestum est, et visi sunt ipsi per se satis animati.

6. De Pasmano fuerat quidem hic cogitatum⁷, sed melius postea visum est, ut studia prius absolvat, ac tertium etiam forte annum peragat in Urbe. In qua molesta videri mora non debedit quia tanto postea paratior et aptior veniet ad laborandum.

7. Significavi etiam nuper P. Alphonso de pensione seminarii necessum videri, ut curet Serenissimus ipse per D. Nuntium agi cum Sanctissimo. Id nisi fiat, periculum esse, ne res diutius aequo protrahatur⁸.

¹ Quae omnes desiderantur.

² Catalogum sociorum, qui ineunte anno 1596 in Transylvania degebant, vide in *Cat. Prov. Austr.* I 561-62.

³ Quas videsis inferius, mon. 235.

⁴ *Ordinationes praepositorum generalium communes toti Societati* (Romae 1595); cf. POLGÁR, *Biographie . . .* (AHSI 1964) p. 94.

⁵ Agitur de promotione ad gradus Societatis Patris Ladó et Fratris Krzyszkowski; cf. supra, mon. 204.

⁶ Cf. supra, mon. 222 § 3.

⁷ De missione Patris Pázmány in Transylvaniam cf. supra, mon. 154 § 2 204 § 5 et 225 § 3.

⁸ De pensione S. Pontificis pro seminario claudiopolitano cf. supra, mon. 183 184 et 213.

Quod superest, pergit bono animo R. V. et de reditu tam cito non cogitet. Videt enim ipsa, quam futura sit necessaria stabiendi rebus collegiorum his maxime initis, praecipue, si P. Alphonsus istuc non redeat. Neque plura sunt, quae his addam, nisi quod eius precibus ... Gratia ... etc. 9 martii 1596

232

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.
Roma 9 martii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 718 (prior 79); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *Alacriter pergit munere rectoris fungi, licet linguam regni ignoret.* — 2. *De Matthia Koppány, anno 1595 e Societate dimisso.* — 3. *De Michaelis Alard patrimonio.* — 4. *Nonnulla de re disciplinæ religiosæ et administratione sacramentorum.*

1. Binas R. V. ae eodem die scriptas, qui fuit 26 decembris¹, ac tertias item postmodum accepi 21 ianuarii. Quae mihi omnes pergratae fuerunt, tum ob felicem exitum itineris R. V. ae, tum ob varia, quae narrabant de fructu spirituali, quem Dominus operatur per ministeria Societatis. Spero maiorem et gratiorem in dies futurum. Idque in primis sperare nobiscum oportet R. V. am, nec dubitare, quin multa possit cum divina gratia in istis partibus ad Dei obsequium perficere, licet ea linguae adiumenta non habeat, quae alibi usui esse possent. Dominus enim supplebit. Itaque opus est tantum alacritate, quam ipsam credo R. V. ae non defutaram.

2. *De Matthia Coppani*² res a nobis diligenter fuit examinata, meliusque tum ipsi, tum nobis fore iudicatum, si viveret extra Societatem. Quare monendus est, ut in ea sententia acquiescat. Quod si sacerdos fiet, ut scribitur, et animum habet in Domini vinea laborandi, non deerit forte isthic, ubi fructuose occupari possit, in tanta penuria catholicorum sacerdotum, si Serenissimus ipsius opera uti volet; quod nobis futurum facile pollicemur.

3. *De Alardo fratre nostro*, eadem iam pridem ad nos scriperat P. Viceprovincialis; cui tum etiam respondimus³. Et fortasse studio distulit in aliud tempus ei significare.

4. Quod scribit R. V. de clauso collegio et exclusis aditu mulieribus, bene habet⁴. Nullo modo enim ferri debuit, ut ingredierentur. Neque id etiam permittendum, quod fieri dicitur, ut scholastici haeretici sacris inserviant, canant, aut quoque modo cooperentur. Sed de hoc capite, et de aliis, quae ad sepulturae ritus et sacramentorum administrationem spectant, plura, ut speramus, cum P. Viceprovincialis litteras, quas eum de his rebus scripturum innuebat, accipero. Nondum enim ad nos de his scripsit. Rescribam etiam eidem de aliis omnibus. Quare nihil est, quod his addam, nisi quod R. V. ae precibus etc. *Gratia Domini nostri etc. Romae 9 martii 1596.*

¹ Quae reperiuntur supra, mon. 203.

² *De M. Koppány, anno 1595 e Societate dimisso*, vide supra, mon. 15 § 4. Vide etiam eius epistolam, diei 10 febr. 1596, ad P. Generalem datam; supra, mon. 101.

³ *Responsum* (23 dec. 1595) videoas supra, mon. 201 § 2.

⁴ Cf. eius epistolam (21 ian. 1596); supra, mon. 213 § 7.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 9 martii 1596 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 718 (prius 79); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *Transylvaniam relinquere potest, obtenta Principis licentia.* — 2. *Gaudium ob Principis restituta salute.* — 3. *Accepit nuntium de caede Bassae Temesvariensis.*

1. Etsi ex litteris meis, quas scripsi 17 februarii¹, potuit R. V. videre, nos in priore sententia manere, ut, si bona cum venia Ser.mi Transylvaniam liceat relinquere, Viennam petat, ibique aut alio in provinciae collegio maneat, quoad re per litteras communicata, de R. V. aliud, si opus sit, postea deliberemus. Nunc tamen, acceptis litteris, quas ipsa Praga misit 7 februarii², his idem respondere libuit, ne quis scrupulus haereat in animum R. V. ae. Quod enim posterioribus antea litteris significaveramus, operae pretium videri, ut R. V. haereat adhuc aliquantisper in Transylvania³, id scribebamus, quum ita prorsus sentiebamus, idemque nostrorum, qui illic sunt, iudicium esse videbamus. Nunc tamen, cum suas R. V. am causas habere non dubitemus, et iam egressa sit Transylvaniam, nihil moramur, quominus, ut dictum est, utatur hac occasione, exploretque animum Serenissimi.

2. De cuius restituta incolumitate magnopere laetati sumus. Ut contra, calde nos affligerat nuntius infirmitatis. Adeo, ut extraordinarias nostris orationes pro ipso indixerimus.

3. Accepimus etiam litteras de caede Basse Temesvariensis. Christus Dominus has Serenissimi victorias, omniaque adeo fausta perpetuet, et R. V. ae omnem det gratiam et consolationem. Egoque vicissim eius precibus etc. Romae 9 martii 1596.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. MARCELLO POLLARDT S.I.

Roma 9 martii 1596 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Austr. I II 721; conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Respondit ad litteras, die 4 februarii datas.*

Plurimum recrearunt nos litterae R. V. ae tum laeto illo nuntio de strage turcarum¹, tum reliquis, quae addebat de pietatis exemplis, quae insthic eduntur a Serenissima. Nos quidem ex hac Serenissimorum Principum pietate magnam in spem ducimur diurnae prosperitatis. Quam cum ad Ecclesiae bonum intelligamus magnopere pertinere, hoc stu-

¹ Quas videre est supra, mon. 221.

² Sunt litterae, die 8 februarii datae; quas videsis supra, mon. 218.

³ Vide eius epistolam, diei 13 ianuarii 1596; supra, mon. 209.

⁴ Litteras Patris Pollardt, die 4 februarii datas, vide supra, mon. 215.

diosius pro ea semper oramus. Quod praecipue nuper egimus, cum allatum esset de morbo Serenissimi, quem proximis P. Alphonsi litteris magna cum animi laetitia convalescere cognovimus². De caetero, R. V. am pluribus non hortor, ut officium hoc suum, tum privatum erga Serenissimam, tum quodcumque a Superioribus imponitur, omni fide ac diligentia exequi semper studeat, quoniam hoc mihi de ipsa pollicetur cum divina gratia. Quam R. V. ae uberem precor, et me vicissim eius precibus etc. Romae 9 martii 1596.

235

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. GREGORIO VÁSÁRHELYI S.I.

Roma 9 martii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 721; conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Responsum ad litteras, quas ut consultor rectoris scribebat.*

Litteras R. V. ae vidi sane libenter¹; eruntque, ut spero, usui in eum finem, quo ad nos scriptae sunt. Gavisus porro sum tam felicibus initii restitutarum rerum nostrarum; quas quidem Dominus in dies promovere dignabitur. Id modo nostris elaborandum, ut eius gratiae cooperari studeant. In quo quidem peculiariter id procurandum R. V. ae, ut Patri Rectori, pro eo munere, quod erga eum gerit, fidelem operam navet; eo nimurum utiliorem ei futuram, quo plura potest: rerum et locorum gnara, utilius ei suggestere.

Accepi praeterea literas PP. Ioannis Lemberer et Francisci Lili²; quibus, cum aliud nihil sit, quod rescribam, significabit R. V., gratias mihi earum litteras fuisse, ambosque meis verbis salutabit. R. V. ae precibus etc. Deumque obtestor, ut omnem ei gratiam addat. Romae 9 martii 1596.

236

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FRANCISCO SULYOK S.I.¹.

Roma 9 martii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 720-21 (prius 80); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Respondit ad eius litteras, quas ut consultor scribebat.*

² Cf. supra, mon. 226.

¹ Litterae Patris Vásárhelyi desiderantur.

² De PP. Lemberer et Gilius cf. *Cat. Prov. Austr. I* 560-61 675 718.

¹ P. Sulyok in eunte anno 1596 in collegio claudiopolitanus munere concionatoris fungebatur; praeterea fuit etiam consultor rectoris; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 561 et 792.

Eo mihi gratior fuit epistola R. V. ae², quo iam pridem avebam magis de illius rebus audire. Nunc ex ipsius epistola ipsa, sed multo uberius ex Superiorum litteris cognovi, quas ei occupationes imposuerint³, et eas quidem, in quibus potest cum divina gratia uberem fructum in Domini horrea congerere. Quare id reliquum est, ut [721] memor instituti, R. V. zelum ac fervorem suum excitet, labores et conatus omnes ad Deum semper dirigat, eiusque opem assidue flagitet, ut utilem se in eius vinea reddat operarium. Ego de caetero eius litteras crebriores expecto, ac Deum oro, ut R. Vae abundantem gratiam trubiat, cum omni benedictione. Meque vicissim eius precibus etc. Romae 9 martii 1596.

237

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINC. TRANSYLVANIAE

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 12 martii 1596 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 29, f. 239r-40v (prius 390); originale a P. Carrillo Romam allatum.*

SUMMARIUM: *In utilitatem Ecclesiae concedat, ut P. Carrillo cum S. Pontifice et Rege Hispaniae res belli contra Turcam tractare possit.*

Sigismundus, Dei gratia, Transylvaniae, Moldaviae, Wallachiae transalpinae, et Sacri Romani Imperii princeps, Partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Reverendissime in Christo Pater, nobis honorande.

Cum Reverendum Patrem Alphonsum Caryllum, summa urgente necessitate ad Summum Pontificem et Catholicum Regem Hispaniarum mittere coacti simus, Vestram Reverendissimam Paternitatem rogamus, ut ipsa quoque eidem veniam tribuere, facultatemque concedere velit, quo negotia sibi commissa rite et pro nostro voto tractare, perage-que possit. Id, quod Vestram Reverendam Paternitatem haud gravate facturam confidi- mus, quandoquidem eadem negotia non tam privatum nostrum commodum, quam utilita- tem et emolumentum reipublicae christianaee concernunt. Caeterum nos Dominationi Ve- strae Reverendae commendantes, faelicissime eam valere optamus. Datae Viennae Au- striae 12 die mensis martii, anno 1596.

Vestrae Paternitatis studiosus filius

Sigismundus Princeps

² Quae epistola desideratur.

³ Cf. supra, mon. 203.

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Ex oppido Szenc 19 martii 1596

TEXTUS: *Epp. Ext. 29, f. 242r-v (prius 391/4); exemplum Romae confectum*
 EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 234-36.

SUMMARIUM: *Cum polonos et tartaros contra Transylvaniam bellum moliri ex litteris inde missis certior factus fuerit, Imperatorem et S. Pontificem de hoc novo periculo animadvertere oportet.*

PANCRATIUS SENNYEI MAG. CURIAE PRINC. TRANSYLV.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Vienna 19 martii 1596

TEXTUS: *Epp. Ext. 29, f. 241r-v (prius 391/5); exemplum Romae concinnatum.*
 EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 233-34.

SUMMARIUM: *Subsidium pecuniarium a S. Pontifice procurandum, ut periculum belli, quod Transylvaniae imminet, averti possit.*

P. IOANNES ZANITIUS RECT. COLL. THUROC. S.I.
 P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. ASTR. S.I.
 Posonio 19 martii 1596 — Graetium

TEXTUS: *Germ. 176, f. 132r-v (prius 74 426); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De querelis contra Societatem in comitiis regni.* — 2. *Pauci amici Societatis inter praelatos et nobiles hungaros inveniuntur.*

1. Quod hactenus nihil V.ae R. de statu nostrorum negotiorum scripserim, mirari non debet, tum quod scripsisse, nihil erat, tum certe, quia nimium occupatus fui, de die in regno sedendo; et quod reliquum erat diei, cum amicis nostrae Societatis de rebus consultando, qualiter anteverteneremus adversariorum querelas; de nocte vero officio divino recitando et notandis difficultatibus vacabam. Antequam propositae fuissent aliquae contra nos querelae, conveni omnes praelatos et barones, ex quibus paucos tempore necessitatis amicos inveni. Sufficit, me de statu omnium rerum illos informasse, nec multum timere cum gratia Dei adversariorum conatus. Sub finem comitorum proposuerunt contra nos subditii nostri tam thurocienses, quam Cheri¹ nomine selliensium querelas²; quibus, ut potui, scripto re-

¹ In margine manu Patris Maggio: «Iste Cheri [Kéri ?] est nobilis, subditus noster selliensis».

² De querelis subditorum contra nostros turocienses nonnulla relata sunt iam superius; cf. mon. 105 134 196 208 223.

spondi, et necdum aliquid contra nostrum ius statutum esse sciam. Quod si fieret, ut multi volunt, ego provocavi ad Caesaream Maiestatem. Conantur enim adversarii nostri et commissionem anno superiore factam, et caesaream confirmationem tam commissionis, quam privilegiorum invalidare et annullare³. Sed, cum divino auxilio, frustra illos laboraturos existimo. Proposuerant in consilio, quod praedicatores hungaros non haberemus, neque germanum aliquem pro Strigonio daremus, ut teneremur⁴. Indigne ferunt, Patrem Dobokay illis esse subtractum. Petierunt conventum Thuroczi restaurare. Sed responsum est, Rudolphum nolle immutare suam donationem. Quid singulis querelis contra nos factis responderim, V. R. ex adjunctis intelliget⁵.

2. R.mus D. Episcopus Vesprimensis⁶ ad festa Paschatis vehementer pro P. Alexander⁷ rogat. Quaeso V.am R., ne illi deneget. Faciet certe fructum per illos dies non contemnendum. Si quis est in regno praelatus, cui aliquid deberemus facere, certe ille est; et domini Vacziensis⁸, Tininiensis⁹, Micatius¹⁰, Sirmensis¹¹ et D. Cancellarius¹² cum Domino Istvanffy¹³. Qui omnes amantissime salutant R.P. Bartholomaeum¹⁴. Tot sunt ex magnatibus, mi R. P., in Hungaria Societatis veri amici; et praeter hos nulli.

Reliquum est R. P., ut me V. R., prout iam aliquoties petii, ab hoc onere officii libertet, illudque alteri tradat¹⁵. Certe succumbo, et in utroque homine propter miseras et passiones valde deficio¹⁶. Et ut reficiar, V.ae R. ss. sacrificiis et precibus valde me commendo. Posonii 19 martii anno Domini 1596.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Ioannes Zanitius

[132v] Heri vesperi accepi binas V.ae R. litteras: primas sexta martii, posteriores vero 13 eiusdem scriptas¹⁷. Litteras vero P. Theodori¹⁸, nescio quo casu, inter alias chartas occultatas, et paulo ante repertas; quod V.ae R. non miserim cum meis prioribus, quaeso, V.

³ De commissione hac in re constituta cf. supra, mon. 134 § 4.

⁴ De operariis ex Societate pro Strigonia, a turcis paulo ante liberata, dandis cf. supra, mon. 186 et 195.

⁵ Quod scriptum tamen desideratur.

⁶ Franciscus Forgách; de quo cf. supra, mon. 5 adn. 4 et passim.

⁷ Alexander Dobokay S.I.; de quo cf. supra, mon. 39 adn. 2 et passim.

⁸ Stephanus Szuhay; cf. supra, mon. 169 adn. 1 et mon. 186.

⁹ Ioannes Cherody [Erdödy ?]; cf. GULIK-EUBEL III 333.

¹⁰ Nicolaus Mikáczy ab anno 1598 episc. varad.; cf. ib. 347.

¹¹ Demetrius Naprághy; cf. ib. 320.

¹² Ioannes Kutassy, episc. iaurin.; cf. supra, mon. 44 adn. 4; et VERESS. *Epp. Carrillo* I 109 adn. 5.

¹³ Nicolaus Istvánffy (1538c-1615), historiographus.

¹⁴ B. Villler S.I., rector collegii graecensis; de quo saepissime iam sermo recurrit.

¹⁵ Vide informationem consultorum collegii thurociensis de P. Zanitio, superiore; supra, mon. 96 et 97, et epistolam Patris Generalis ad illum (26 febr.); supra, mon. 110.

¹⁶ In margine manu Patris Maggio: « Iam erit prospectum ». In quodam documento, « Consultata Graecii et P. Provinciali a P. Maggio visitatori commendata die 17 martii 1596 » inscripto haec legimus: « Ut thuroensi collegio de rectore tandem aliquando provideatur, P. Ioannes Vernerus, regens seminarii olomoucensis post Pascha illi praesigatur. Curetur vero, ut quod ille in eo seminario bene caepit, per successorem, qui forsan P. Henricus Vivarius esse poterit, bene etiam promoveatur » *Germ.* 176, f. 118-19.

¹⁷ Litterae Patris Maggio ad P. Zanitium desiderantur.

¹⁸ Theodorus Busaeus; cf. supra, mon. 42, et *Cat. Prov. Austr.* I 559 et 639.

R. ignoscat. Certe, non est factum, nisi casu supra dicto. Procuratorem collegii neendum habemus et quando tandem habebimus. Ego iam a prima ianuarii collegio absum, et quid ibi fiat, V. R. ex litteris Patris Theodori intelliget. Certe, ut ex meis cognovi, non satis bene rem se domi habere¹⁹.

241

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. LAURENTIO MAGGIO VIS. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 23 martii 1596 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 722 (prius 81); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De P. Carrillo constituendo rectore collegii thurociensis.*

. . . De P. Alphonso Thurocii praeficiendo¹, non displicet sane R. V. ae consilium, cum aptissimus haud dubie futurus sit, nisi grave id Principi ipsi fore arbitrarer; quem omnino mihi persuadeo, gratius habiturum, si longius absit a Transylvania. Neque enim sine causa verendum illi esset, ne Serenissimus Princeps occasione viciniae occasions saepe arriperet, vel evocandi eum ad se, vel negotia sua cum illo communicandi, et ea rursus ingrendi, quibus expediri se iam pridem optat bonus Pater. Et nunc cognovit R. V., quid ei Pragae acciderit, cum liberandum se maxime speraret². Ex quo fit, ut nihil aliud possim in praesentia de hoc capite respondere . . .

242

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 23 martii 1596 — Graetium

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 234.*

SUMMARIUM: *Quod nomine Principis Romam ad negotia saecularia cum S. Pontifice tractanda se conferre debeat, permolestum accidit.*

¹⁹ P. Visitator Patris Zanitii litteras die 27 aprilis his verbis Patri Generali transmisit: «Quid in hungaricis comitiis nobiscum actum sit, adjuncta P. Zanitii epistola exponit. De cuius responsione ad querelas subditorum forsan scribet P. Provincialis, qui eam apud se retinuit. Eventus belli, quomodo cum rebus nostris thurocensibus procedendum fuerit, edocebit. In cuius expeditionem nostros (ut audivi) 1500 taleros contribuere oportet; magna summa, sed toleranda, dummodo res cadant in praeclaris. Praesens annus omnia indicabit» *Germ. 176*, f. 162r.

¹ P. Maggio in epistola diei 4 martii 1596 proposuit Patrem Carrillo pro rectore collegii thurociensis: quam videsis supra, mon. 228.

² De nova sua, nomine Principis, missione ad Summum Pontificem et Regem Hispaniae cf. supra, mon. 227.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.

P. ANTONIO POSSEVINO S.I.

Roma 16 aprilis 1596 — Mantuam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 236-37.

SUMMARIUM: *Ducem Mantuae non inveniens, rogat Patrem Possevino, ut ipse subsidium pecuniarium pro Principe Transylvaniae ad bellum contra Turcam prosequendum impetrat.*

P. PETRUS MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 21 aprilis 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ. 176, f. 156r-57v (prius 31 404); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Princeps rediit.* — 2. *Fructus spirituales in cura animarum.* — 3. *Pensio pontifica pro seminario claudiopolitano.* — 4. *Difficultas in observanda disciplina religiosa.* — 5. *De scholis.* — 6. *Princeps bene de se sperare permittit.*

1. Scripsi superiori mense, nempe primo martii R. P.ti V.¹ Ab eo tempore nostri Dei gratia corpore omnes bene habuerunt. P. Viceprovincialis fuit Albae; rediit ad nos 18 huius. Ser.mus Princeps Praga venit in hanc urbem 6. Septimo fuit in templo nostro, audit concionem et sacrum; eique dedi ramum², ut et aliis, etsi essent haeretici mihi incogniti. Excepi illum ut voluit, sine versibus. Albam deinde heri rursum rediit ad comitia generalia, quae ad hodiernum diem indicta fuerunt.

2. In Paschate habuimus plures 300 communicantes; non erant sacerdotes, qui satisferent. Non credidisse, esse tot catholicos. Adolescens turca baptizatus est. Haeretici sex Ecclesiae aggregati, non rite baptizati, catholico more baptizati sunt. Ill.mus Nuncius³ hic etiam est, et hoc mane apud nos faciet sacram.

3. Miramur, nihil nos habere isthinc de pensione pro seminario⁴, nisi existiment, omnia perdata. Meo quidem iudicio, deberet haberi ratio, saltem propter existimationem. Fiat voluntas Domini.

4. Quod attinet ad nos, magna est difficultas. Nunquam vidi eiusmodi difficultates. Non possum facere, ut habeatur ratio regularum et obedientiae. Fere permulti faciunt, quod bonum videtur. Non est quidem malitia, sed nescio, quomodo sint assueti. Inter caeteros praecipue coadiutores duo, quorum unus Bartolomeus Tibor⁵; cui tamen necessario compatiendum est, quia infirmus, sed lingua est mirabilis. Et vestes tantum novit, regulas,

¹ Quae litterae desiderantur.

² Ramum benedictum in Dominica Palmarum.

³ A. Visconti; cf. supra, mon. 95 adn. 1 et passim.

⁴ De pensione pontifica pro seminario claudiopolitano cf. supra, mon. 231 § 7 et passim.

⁵ Bartholomeus Tybur S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 802.

nisi ut est vir bonus, neque scit, neque curat. His tamen non obstantibus, collegium tenet cursum suum, etsi cum magna mea tristitia, ut aliquando nesciam, quo me vertam, nisi ad Dominum et B. Virginem. Propter ipsum arbitratus omnia stercora. Revera, in Domino, est magna difficultas oblivious quietem superiorum temporum, etiam cum toto regimine collegiorum.

5. Cras ad alias classes addimus dialecticam rhetoricae iunctam. Quam sustinebit P. Mariettus⁶, qui bene habetur et attendit suis. Impressimus catalogum omnium scholasticorum et amicorum gratulatione.

6. Ser.mus Princeps pollicetur omnia, quae poterit pro Societate. Iuvenis est bonae spei. Si Deus illi adsit, potissimum, ut bona consilia sequatur. Non agam pluribus. Me R. P.tis V. precibus et sanctis sacrificiis obnixe commendo, permitendo caetera P. Viceprovinciali, qui fusius scribit de omnibus. Dominus ipsam conservet in sua gratia et amore. Claudiopoli 21 aprilis 1596.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

Hoc mane Serenissimus venit in templum, audivit sacrum Ill.mi Nuntii. In quo consecratus est sacerdos coram haereticis non sine admiratione omnium. Iam-iam accepimus, in pagis nostris duobus communicasse 290, conversos ad fidem catholicam 18 per nostros.

245

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
SIGISMUNDO BÁTHORY PRINC. TRANSYLVANIAE
Roma 27 aprilis 1596

TEXTUS: *Austr. I II 723-24 (prius 81-82); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De missione Patris Carrillo romana et hispanica.* — 2. *Gaudium totius reipublicae christiana ob victorias militares contra Turcam reportatas.*

1. Cum venisset nuper in Urbem P. Alphonsus¹, reddidit mihi optatissimas litteras Serenitatis Vestrae; confectisque, quanta potuit diligentia, negotiis sibi commissis, Urbe statim egressus est, perrexitque, quo eum porro Serenitas V. destinabat. De successu urbanae tractationis, credo, Ser.tem V. omnia iam ex eius litteris cognovisse, ac, spero, item ex voto illi evenisse; quod idem optamus, ut pariter ac felicius cedatur in reliquo decursu.

Post eius discessum allatus fuit hesterno die fasciculus Ser.tis V.; quem, cum eo absente, recludere iuberer, aperui, et litteras, quae in eo erant pro S.mo Domino N., caeteraque, quae cum eius Sanctitate communicata oportuit, fideliter statim redi curavi². Nec omittam posthac, si quid inde accepero, quae perscribi debeat, Ser.tem V. facere certiorem.

⁶ Ioannes A. Mariettus S.I. (1565c-1625), italus; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 727.

¹ De voluntate Principis, ut P. Carrillo Romam et in Hispaniam ad negotia tractanda se conferat, cf. supra, mon. 227.

² P. Generalis in epistola diei 11 maii eadem de re certiore fecit etiam Patrem Viller, rectorem collegii graecensis: «Cum redditiae nobis ante 15 dies fuissent Ser.mi litterae ad P. Alphonsum, et reserato fasciculo, apertisque litteris cognovissemus, quae fieri oportebat, omnia statim exequenda curavimus. Quod ipsum nuper etiam scripsi ad Ser.mum. Posthaec supervenerant aliae ad eundem, quas, quum ita faciendum monuerat, misimus in Hispaniam» *Austr. I II* 724.

2. Interim vehementer laetamur omnes isto infracto animo et constantia, quam in rei catholicae causa retinet Ser.tas V. Nec certe bonus est quisquam, qui non affici se sentiat eius prosperis et secundis successibus. Quare, [724] cum vota quoque sint communia, et quod Ser.tas V. contra communem Ecclesiae hostem agit, id ut ei feliciter cedat, idem optent et precentur boni omnes, sperare utique debet, istiusmodi sanctis suis conatibus Deum nunquam defuturum. Nos, quas debemus et promisimus preces, non omittimus; easdemque cum humilibus obsequiis nostris Ser.ti V. offerentes, Dominum precamur, ut omnem ei gratiam tribuat et felicitatem. Romae 27 aprilis 1596.

246

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 27 aprilis 1596 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 723 (prius 81); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Patris Szánlo litterae, in Transylvaniam destinatae, diligenter examinandae, ne animos adversariorum contra Societatem exasperare possint.*

Quum indicatum nobis est, P. Stephanum Aratorem¹ asperiores interdum litteras scribere in Transylvaniam, quibus exasperari possint animi extenorum contra Societatem; iniungat R. V.a, meo nomine, P. Rectori viennensi², ut nullas ab eo mitti litteras sinat, quas non diligenter inspexerit, ne quid contineant, quod male accipi possit, etiamsi contra haereticos scribat, ne intempestivo zelo maius bonum impediatur . . .

247

FRANCISCUS FORGÁCH EPISCOPUS VESPRIMIENSIS

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 3 maii 1596 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 15, f. 251r-52v (prius 405 442); autographum.*

SUMMARIUM: *Iterum petit admitti in S.I.*

Reverendissime in Christo Pater mihi observandissime,
humilia obsequia mea Reverenda Paternitati Vestrae offero.

Conanti mihi saepius divinae vocationi ad subeundum statum religiosum in Societate Iesu satisfacere¹ multa occurserunt, quae me remorata sunt, et ut fit in similibus rebus, ab

¹ De St. Szántó (Arator) S.I. cf. supra, mon. 80 adn. 1.

² Paulus Neukircher S.I., rector collegii viennensis annis 1594-98; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 550 et 739.

¹ Iam anno 1585, postquam Romae ad fidem catholicam conversus fuerat, in S.I. ingredi voluit; cf. MAH II 757 765-66.

antiquo humani generis hoste multa impedimenta injecta. Tamen semper eam Dei benignitatem erga me expertus sum, quod non passus est ex corde meo spiritum hunc dilabi, sed desideria illa, quibus ad deserendum saeculum excitabar, reliquit, et magis magisque ursit, ut vocationi suae responderem.

Itaque, quia res mihi est cum tanta Maiestate, quae mihi ultro suam benevolentiam et gratiam offert, nisi salutis meae immemor esse velim, et animam meam in aeternum discrimen adducere, Dei voces surdis auribus praeterire non deboeo.

Supplico itaque humillime R.mae P. V., dignetur misereri discriminis mei, in quo propter officii istius, quod nunc sustineo, molem, versor; cui ex maximis meis imperfectiobibus sentio me parem ferendo esse non posse; et placeat eidem me ad Societatem Iesu admittere, ut vitam eam sub perfecta mei abrenunciatione in ea transigere possim.

Res tota in potestate R. P.tis V. est, quia consecrationem ad episcopatum nondum suscepit, et titulo facile renunciare possum; neque quisquam libertate mea me exuit, aut in suam potestatem redegit, ut ipsis etiam invitis facere non possem, quod vellem. Itaque totus, post Deum, ex arbitrio R.mae P. V. pendo, et humillime supplico, ut ad gloriam Dei et salutem animae meae petitioni meae dignetur satisfacere; et voluntatem suam mihi declarare, quid de me statuere velit. Illam enim cum Dei gratia omnino exequi certum et constitutum mihi est. Et cum his Paternitatem Vestram Reverendissimam bene valere maximopere cupio. Datum ex collegio graecensi, 3 maii, anno 1596².

Reverendissimae Paternitatis Vestrae humillimus filius

Franciscus Forgách

Electus Episcopus Wesprimiensis

248

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 11 maii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 724 (prius 82); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: 1. De sociis necessariis pro Transylvania. — 2. De pensione pontificia pro seminario claudiopolitano. — 3. De votis religiosis Patris Ladó et Fratris Krzyszkowski. — 4. De festis religiosis celebrandis in Transylvania.

1. Accepi quas V. R.a scripsit 19 martii¹. De novis operariis, qui Lippae vel aliis in locis necessarii videbuntur², non possum aliud hinc modo describere, quam ut agere perget cum P. Provinciali. Fortasse aliquos etiam in reditu secum ducet P. Carilius.

¹ Vide responsum Patris Generalis (22 iunii); inferius, mon. 252.

² Quae desiderantur.

² De voluntate Principis fundandi collegia Societatis Lippae et Albae Iuliae, cf. supra, mon. 204 § 3; vide insuper mon. 231 § 5.

2. Qui, hic nuper cum esset, egit etiam studiosissime de pontifica pensione seminarii³. atque omnia isthuc scripsit, ut mihi persuadeo.

3. Reliquum erat de gradu P. Valentini Ladi et Gasparis Kriscovii fratris nostri⁴, de quibus alias informavit R. V.a. Optaram equidem, ut P. Provincialis informationem prius haberemus. Sed quum vix aliam, ut nunc scribitur, datus est, quam quae missa est ex Transylvania, ne longiore mora tempus extrahatur, scribam hoc ipso tabellario, ut utrumque promoveri curet⁵.

4. Unum addam in praesens, quum alias disputatum fuit de festis⁶, quae isthic celebranda nostris essent, iudicatumque, non videri necesse, ut celebrentur omnia, quae in usu provinciae aliquando fuerunt, et nunc penitus desierunt; monendum occurrisse, habendam in primis esse rationem patronorum regni, ut SS. Stephani et Ladislai, aut si qui alii dies sunt peculiari nomine observandi, ut videat R. V.a, ne quid fiat aut permittatur, ex quo sequi possit catholicorum offensio. Cumque aliud in praesens non occurrat, R. V.ae precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 11 maii 1596⁷.

249

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLV.
Roma 1 iunii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 726 (prius 83); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: 1. De fructibus spiritualibus. — 2. De novis sociis mittendis. — 3. P. Sulyok non versetur in aula Principis. — 4. De censura polonae versionis S. Scripturae. — 5. Pensio pontificia pro seminario claudiopolitano.

1. Redditae fuerunt proximis diebus, quas R. V.a scripserat 20 et 24 aprilis¹, una cum indice librorum, qui Claudiopoli a nostris paelegendi erant²; quem vidimus libenter; ut et quae scribebat de quorundam conversione ad fidem catholicam, et de reliquo fructu laborum Societatis. Augebit Dominus hanc messem cum tempore; et vos interim his primitiis recreari et confirmari par est.

³ De pensione pontificia pro seminario claudiopolitano cf. supra, mon. 231 § 7 et passim.

⁴ De votis religiosis emittendis cf. supra, mon. 231 adn. 5.

⁵ Re vera, die 11 maii scribebat Patri Alber, provinciali Austriae: «Significat P. Wiecus, se de P. Valentino Lado et de Gaspare Kriskovio fratre nostro R. V.am informasse, ut ad nos referret. Sed quum sufficiens visa est, quam ad nos misit informationem, et vix plura isthinc potest R. V.a de illis cognoscere, ne longior mora duceretur, re consultata, iudicavimus utrumque formari posse, illum in coadiutorem spiritualem, hunc in temporalem. Quare poterit R. V. P. Wieco significare, ut id exequatur» *Austr. I II 725*.

⁶ De festis in Transylvania celebrandis cf. MAH II 241-47 313-15 325 338-44.

⁷ Eadem die, eademque de rebus scribebat P. Generalis etiam Patri Maggiore, rectori collegii claudiopolitani: «Ad ea, quae R. V.a 10 martii scribebat de magistris et aliis personis collegio necessariis, nihil est in praesentia, quod dicam. Partim enim prospiciet, ut spero, ex iis, quos habet P. Provincialis, partim etiam addeamus forsan alios P. Alphonso, cum redibit in Transylvaniam.

Quod attinet ad seminarium, curavit ipse hoc negotium, cum Romae esset, haud dubie diligenter. Quae autem aut quam propinqua spes sit, credo, vos iam ex ipsius litteris cognovisse.

Scribo interim P. Viceprovinciali de sanctis Hungariae patronis, ut consideret, quid requirat aedificatione; cuius ei curam in primis, ut in tali praesertim re convenient, futuram non dubito.» *Austr. I II 724*.

¹ Binae litterae desiderantur.

² Etiam index librorum in scholis nostris paelegendorum deest.

2. Plures e nostris mittet, ut spero, P. Provincialis. A quo itidem, quum difficile esset de omnibus singillatim eum consuli, credo, potestatem R. V.ae necessariam datum iri, ut possit pro re nata constituere, quae opportuna videbuntur.

3. Quod de P. Sugliok visum est R. V.ae, e re non futuram, ut in aula versetur, idem mihi quoque probatum est; et longe melius fore credimus, ut eum locum impleat P. Valentinus³.

4. De censoribus opris R. V.ae⁴, monebitur iterum P. Confalonieri⁵. Quod vero ad ipsius redditum spectat, sciat nobis rem curae esse, et non neglecturos, cum appetuisse tempus videbitur. Itaque secura perget, cum alacritate et fiducia in Dominum.

5. De seminarii pensione actum hic est saepius, sed, quod antea significare nos memini⁶, aptius in hac re aut efficacius nihil erit, quam si Serenissimus ipse, opera Nuntii, qui isthic est, rem urgeat apud S. Sanctitatem. Ita demum expectari aliquid potest. Alioqui veremur, ne longius differatur negotium. Nec plura his erant, nisi quod R. V.ae precibus etc. Gratia etc. 1 iunii 1596.

250

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.
Roma 1 iunii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 725 (prior 82); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *Scholastici haeretici sacris non deserviant.* — 2. *De grammatica latina E. Álvares S.I.*

1. Non habeo multa, quae respondeam binis R. V.ae 21 et 24 aprilis¹. Quod scribit, difficile futurum, ut non adhibeantur ad ministrandum sacris haereticis, agi hac de re oportebit cum P. V. Provinciali. Nobis certe non videtur difficile futurum, cum adeo pauci sint sacerdotes, et catholici externi non desint, si nostri satis esse non possunt. Iam, ut alias significavi, non solum spectanda est in hoc negotio, quid commodum sit, sed quid liceat. Vix enim videatur hoc licere; nec causa esse, cur petatur a Pontifice dispensatio. Quod si, ut R. V.a significat, incitantur hoc modo haeretici ad fidei catholicae studium, multo magis incitandi videntur, si sentiant se propter haeresim indignos esse, qui ad sacra ministeria admittantur.

2. Exempla Grammaticae Alvari³, audio, in provincia esse, et mitti posse a Provinciali. Quare non iudicatum est operae pretium hinc recta mitti; praecipue per tabellarios, ne sumptus fiant sine causa. Cumque aliud modo non occurrat, R. V.ae precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 1 iunii 1596.

³ Valentinus Ladó S.I.

⁴ Agitur de versione S. Scripturae in linguam polonam; cf. supra, mon. 229 § 2 et passim.

⁵ B. Confalonieri S.I., praep. prov. Poloniae S.I.; cf. supra, mon. 90 adn. 1 et passim.

⁶ Vide supra, mon. 231 § 7.

¹ Litterae diei 21 apr. habentur supra, mon. 244; die 24 datae desiderantur.

² Hac de re significabat P. Generalis, non esse permittendum, ut scholastici haeretici sacrис inserviant: vide supra, mon. 232.

³ De grammatica latina Patris Álvares in scholis S.I. adhibenda cf. *Mon. Paed. V (Ratio studiorum)* 238 et passim.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Toleto 7 iunii 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 237-38.

SUMMARIUM: *Hispaniae Rex promisit se classe navalı et pecunia iuvare Principem Transylvaniae contra Turcam.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 FRANCISCO FORGÁCH EPISCOPO VESPRIMIENSI
 Roma 22 iunii 1596

TEXTUS: *Austr. I II 727 (prius 83); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Ad maiorem Dei gloriam consultius fore putatur, ut religiosa vocatione posthabita, in munere praelati Deo et Ecclesiae servire continuet.*

Reverendissimo Francisco electo episcopo vesprimensi

Et si negare non possum, quin vehementer affectus sim constantia desiderii R.mae D. V.ae, plurimumque in Domino aedificatus, quod isto in gradu posita, postpositis saeculi honoribus et commodis, Christum nudum sequi malit, et arctiori vitae se obstringere¹; necesse tamen est, confiteor, rem acrius intuenti omniaque sincere perpendenti mihi, eundem semper sensum esse, ad Ecclesiae dignitatem, et illud ipsum, quod D. V.a quaerit, divinum obsequium, aptius fore, si oblatum sibi a Domino sortem amplectatur, in eaque forti et alacri animo perget cum eius gratia.

Quin, quo propius hunc zelum considero R.mae D. V.ae, et quantopere optandi sint in Ecclesia Dei atque in regno praecipue hungarico multi eius similes paelati, qui murum se opponant pro Domo Dei, et gregem dominicum, tot hostium insidiis appetitum et vexatum, pastorali cura soveant ac defendant, hoc magis confirmor in pristina sententia, ut nobis committendum non putem, per nos Ecclesiam spe tam praesenti, tantique subsidiis ornamendo privari. Nec certe aliter iudicare possumus, quoniam Pontifici, S.mo D. N. gratum id minime futurum, si accideret.

Quamobrem peto a R.ma D. V.a, ut hoc nobiscum expendere velit, sibique, quod res est, persuadere, nos obviis alioquin animis tam pium votum amplexuros fuisse, honorique Societatis nostrae eius ingressum habituros. Interim, quo minus corporum praesentia coniungi licet, manebit, si placet, animorum coniunctio et benevolentia, quam quidem perpetuam a nobis D. V.ae cum omni obsequio pollicemur; Deum orantes, ut eandem R.mam D. V.am Ecclesiae suae servet quam diutissime cum omnia gratia et prosperitate incolument. Romae 22 iunii 1596.

¹ Vide eius epistolam, diei 3 maii 1596, supra, mon. 247.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 22 iunii 1596 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 728 (prior 84); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Potius P. Werner, quam P. Dobokay remuntiandus est rector collegii thurocziensis.*

Post litteras R. V.ae 19 maii Viennae scriptas, alterae item allatae sunt Thurocio missae 27 eiusdem¹. Ex quibus cognovi, cogitatum a vobis fuisse de P. Alexandro Dobokai² collegio illi praeficiendo. Mihi vero, etsi nondum allata est informatio, quam P. Villerius³ missurus est; ob has tamen ipsas rationes, quas R. V.a describit iuvenilis aetatis et nullius hactenus in gubernando experientiae, nulla ratione faciendum videtur, ut eum praeficiamus hoc tempore. Collegium enim thurociense, ut R. V.a satis intelligit⁴, hominem desiderat et maturum et Societatis gubernationi assuetum.

Quare, cum aptissimus plane habitus sit, quem P. Magius designarat, P. Ioannes Vernerus⁵, si fieri ullo modo possit, ut eo proficiscatur, non putamus ab hac sententia discedendum. Significat quidem R. V.a, illum Olomutio removeri vix posse, sed causas non explicat. Quas tamen, si quae sunt, quae mouere possint, non videtur ignorasse P. Magius, cum eum destinaret. Atque ut aliquid inde fortasse incommodi olomucensibus metueretur, non tanti, opinor, esset, ut praferri non possit thurociensium necessitas. Videat ergo R. V.a, et P. Vernerum animet, si hoc quoque opus erit, meis verbis, ut libenter et alacriter subeat hanc provinciam. Interim maturior fiet P. Dobokai, exercerique poterit in alicuius collegii ministerio, ut suo tempore vel Thurocii vel alibi ad regendum applicari possit, cum idoneus iudicabitur⁶ . . .

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. BARTHOLOMAEO VILLER RECT. COLL. GRAEC. S.I.
 Roma 22 iunii 1596 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 727 (prior 83); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Animet Franciscum Forgách, ut, voluntate ingrediendi S.I. deposita, coeptum vitae cursum retineat.*

¹ Litterae, diebus 19 et 27 maii datae, desiderantur.

² De A. Dobokay S.I. cf. supra, mon. 39 adn. 2 et passim.

³ Bartholomaeus Viller S.I., rector collegii graecensis.

⁴ Vide epistolam, diei 1 ian. 1596, Patris Provincialis hac de re; supra, mon. 208 § 1.

⁵ I. Werner S.I.; de quo cf. *Cat. Prov. Austr. I* 817; et supra, mon. 240 adn. 16.

⁶ P. Generalis etiam in epistola diei 10 augusti repetebat, Patrem Dobokay nondum esse maturum, ut collegio thurociensi praeficiatur: «Vidisse iam potuit litteras 22 iunii scriptas de P. Dobokay. Sic omnino sibi persuadeat, graves omnino visas esse causas, cur de alio potius thurociensi superiore cogitandum puteamus. Idcirco in eadem sententia manemus, cupimusque, R. V.am vel P. Vernerо persuadere, vel, si minus ei bene cessurum creditur, alium nobis quempiam proponere» *Austr. I II 731*.

Ternae mihi nunc in manibus erant litterae R. V.ae: unae breves 20 maii; ad quas nihil est, quod describam. Binae aliae, 3° huius mensis datae¹, variis nos rerum adversus Turcam feliciter gestarum nuntiis recrearunt.

Quod deinde insinuabat de Reverendissimi Vesprimiensis desiderio, equidem, ut ei rescribo², valde afficiar hoc eius tam constanti desiderio et petitione; sed consultius plane iudico, ut zelum hunc animarum, quem Dominus ei largitus est, in oblate episcopatus munere exerceat. Nec dubium nobis videtur, utilius id Ecclesiae futurum, et divino servitio accommodatius. Alioqui pergratum esset optimi praelati votis acquiescere. Curandum ergo R. V.ae, ut eum bonis, quibus potest, modis in Domino confirmet et animet ad caeptum vitae cursum retinendum.

De P. Dobokai sumus in eadem sententia cum R. V.a. Itaque, etsi nondum allata est informatio, respondeo nunc P. Provinciali³, magis probari, ut alias Thurocio praeficiatur. R. V.ae precibus etc. Gratia etc. 22 iunii 1596.

255

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 6 iulii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 728 (prius 84); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De quodam ex familia Daróczy.* — 2. *De nonnullis, quae in «ciphris» Romam perscripta sunt.*

1. Litteras R. V.ae, quibus ea se curaturam significabat, quae P. Alphonsus [Carrillo] de progenie Daroz¹ meo nomine scripserat, accepi. Aliaque ex iisdem cognovi de nostris isthac rebus. Ad quae vix occurrit, quod describam, cum de iisdem antea rescriptum sit non semel, ut de seminario et de reditu R. V.ae in Poloniam². Credo, ad eam pervenisse iam, quas dederam primo iunij³.

2. Accepimus vicissim, quas ciphris perscripserat⁴, ut ex aliis nostris intelliget. Quod eruptus est periculo P. Mariettus⁵, laus Deo. Quem ipsum de more pergimus privatim ac publice orare, ut Serenissimi contra Turcam arma regat et fortunet. R. V.ae precibus etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 6 iulii 1596.

¹ Omnes haec litterae, a P. Viller Patri Generali datae, desiderantur.

² Responsum Patris Generalis (22 iunii), Francisco Forgách, episcopo vesprimensi datum, vide supra, mon. 252.

³ Responsum Patri Alber, praep. prov. Austr. datum, vide supra, mon. 253.

⁴ Franciscus Daróczy, anno 1603 cancellarius Transylvaniae; de quo cf. VERESS. *Annuae Litterae S.I.* 69 140-41 279/229.

⁵ De quibus cf. supra, mon. 248 et 249.

³ Quas videre est supra, mon. 249.

⁴ Quas non invenimus.

⁵ Videtur aegrotasse; cf. inferius, mon. 256.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.
 Roma 6 iulii 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 728 (prius 84); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *De «bezoar» et reliquiis mittendis.*

Bezoarium lapidem, quo R. V.a, suis ad me 27 maii scriptis¹, opus isthuc esse significat, mittam², ut spero, prima quaque opportuna occasione. Expectatur item brevi Procurator Mexicanus, a quo, si quid alterius generis adfertur, cuius participes fieri possitis, consolationi faciam libenter. Nunc enim magna est harum rerum hic penuria.

Quod vero de sacris reliquiis addebat ad consecrationem altarium, commodius, opinor, fuerit in eum finem pauculas peti a vicinis Austriae collegiis. Ut enim hinc per tabellariorum mittantur, non videtur convenire. Postea tamen, si qua erit commoditas transmittendi, et hoc etiam, Deo iuvante, curabitur.

Nunc, quod ad reliquias epistolae R. Vae partes scribam, nihil est, nisi quod P. Marietti³ restituta valetudine gavisi sumus. Omnia precibus etc. Gratia Domini nostri Iesu Christi etc. Romae 6 iulii 1596.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 10 augusti 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 730 (prius 85 86); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *De novis collegiis erigendis, de pensione pont. pro seminario claud., de reditu in Pol.. de censura S. Script. pol.*

¹ Quae litterae non apparuerunt.

² «Bezoar» vocantur calculi, qui in visceribus cuiusdam caprae persianaee reperiuntur; et qui ab antiquis adhibebantur ut medicina contra venena. — De «bezoar» P. Generalis in proximis suis litteris (10 aug.) significabat Patri Maggiore: «Rescripsi 6 iulii de sacris reliquiis et de lapide Bezoario, quae occurrerant. Post haec alteras accepi R. Vae litteras de iisdem rebus. Nondum oblatus est, qui deferre ad vos possit; sed negotium iam alius commisimus, ut primam quoque occasionem arripiant, sive alumnus aliquis e Germanico, siue alius quispiam in istas oras proficiatur» *Austr. I II 729.*

³ Cf. supra, mon. 255.

Ad litteras 24 iunii¹, quod ad rerum nostrarum statum attinet, vix habeo quod describam. De varadinensi enim et albensi vel restitutione vel fundatione², optandum quidem nunc magis est, quam sperandum; sed Dominus, qui tempora novit, non differet ultra, quam fuerit opportunum. De seminario autem saepe iam indicavi³, rem a Serenissimo urgendam esse per Nuntium Apostolicum. Quod vero iterum informat de reditu suo, aliud nunc statui non potest, quam quod alias etiam scripsi, expectandum esse redditum P. Carrillii, quocum singula dispiciemus. At P. Maiorius interim notitiam rerum et usum maiorem acquireret, si in eum conferri hoc onus oportebit. Commando nunc etiam P. Confalonero censuram operis R. V.ae⁴. Quare cum aliud nihil occurrat, ipsius precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 10 augusti 1596. [732] . . .

Addenda P. Wieco — Audio lublinenses nostros in Polonia, quum quod Transylvaniae debent, simul dissolvere non possunt, paratos esse per partes mittere, ut R. V.a iam cognovit⁵. Hoc itaque petebant, ut R. V.a hoc eorum studio et diligentia contenta sit. Quod quum aequum est, non est, quod pluribus commendem. Alioqui necesse erat aes alienum grave ab illis contrahi. Quod, sine dubio, perincommode fuisse; et tamen neque hoc ipsum refugiebant.

258

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 17 augusti 1596 — Graetium

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 238-39.

SUMMARIUM: 1. *De missione Patris Dobokay in Transylvaniam*. — 2. *De proposito constituendi Patrem Carrillo rectorem collegii thurociensis*.

¹ Quae desiderantur.

² De statu domiciliorum S.I. Albae Iuliae et M. Varadini ante annum 1588 v. MAH II 11*-12* et passim.

³ Cf. supra, mon. 249 § 5.

⁴ De censoribus versionis S. Scripturae in Polonia designandis cf. supra, mon. 249 § 4.

⁵ P. Confalonieri, praep. prov. Pol., die 23 iunii hac de re ita referebat Patri Generali: «Docui hunc eundem patrem, non esse necesse, ut accipientur illa 4.000 fl. ad censem a collegio dantiscono. Tres enim potissimum ob causas accipere debebant: Ad dissolvenda debita 2.000. Mille transylvanicum, alerum cuidam alteri, quae ab ipsis accepta erant ad solvenda debita . . . Atque primae necessitati factum est satis, quia transylvanis rescribunt, etiam de voluntate P. tis V.ae, ut habeant patientiam, et per partes mittent, ut in agosto mittent fl. 170 et successive alia. Optarent idipsum P. tem V. significare transylvanicis, praesertim cum, quae sunt restituenda, non tam collegiorum, quam seminariorum sint, quae, ut puto, nondum sunt restituta» *Germ. 176*, f. 186v.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 31 augusti 1596 — Pragam

TEXTUS: *Austr. I II 735-36 (prius 87-88); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De PP. Pázmány et Kobenzl.* — 2. *Viceprovinciali Transylvaniae maior independentia in gubernando concedenda.*

. . . 1. De P. Pasmano et Raphaele dolemus, nos in ista, quam ostendit, necessitate assentiri non posse, ut redeant hoc tempore. Absolvit quidem studia P. Pasmanus, sed durum ei foret ac laboriosum, repente nunc imparatum mitti ad inchoandum curriculum philosophiae. Accedit, quod caput est, quod necessarium ducimus, ut aliquod etiam tempus detur ad recolligendum spiritum in domo probationis¹. Raphaeli² vero deest adhuc annus theologiae, qui ei negari non debet; praecipue cum valetudine integra utatur, nec ullum sit periculum, ut speramus. Itaque carere utroque R. V.am oportebit. Dominus alias suppeditabit e provincia . . . [736] . . .

2. Unum reliquum est, quod his addam. Experiri transylvanos nostros, se tardius a R. V.a responsum accipere ob locorum nimiam distantiam. Itaque necessarium videri, ut P. V. Provinciali multa concedantur, de quibus statuere ipse possit, non expectato iussu R. V.ac. Idem fere nobis videbatur, et alias rescripts³, posse ipsi ordinariam ferme provincialium potestatem concedi. Quam, ut subordinate accipiat, cupio, ut R. V.a scripto ei tradat, quas facultates concedat; et earum deinde exemplum ad nos mittat⁴, ut despiciamus, quid adiici vel demi possit. R. V.ac precibus etc. Gratia etc. Romae 31 augusti 1596.

¹ De P. Pázmány idem responsum dedit P. Generalis die 9 martii 1596 ad P. Wujek scribens; cf. supra, mon. 231 § 6.

² De P. Raphaele Kobenzl S.I. cf. supra, mon. 10 adn. 3.

³ De dependentia Viceprovincialis a Praeposito provinciae Austriae cf. supra, mon. 208 224 225.

⁴ P. Alber paulo post rediget documentum «Quae Provincialis Austriae in gubernatione Transylvaniae per V. Provincialem sibi reservat» inscriptum; quod est huiusmodi: «R. P. V. Provincialis Transylvaniae in capitibus infrascriptis ad P. Provincialem Austriae recurret.

1. De iis, qui petunt admitti in Societatem, referet ad P. Provincialem, eumque informabit secundum capita praescripta; responsoque accepto, vel admittet ipse P. V. Provincialis vel ad Provincialem allegabit. Quod si dona in aliquo praeclariora cernentur, et damnum ex mora immineret, et quoad talen recipiendum de Provincialis consensu non dubitaret, ipse V. Provincialis, cum opportunum videbitur, recipere poterit, et postea Provincialem certiores facere.

2. Ad ordines sacros ut nostri in Transylvania promoveantur, consensus Provincialis accedat.

3. Quos idoneos ad gradus Societatis iudicabit, de iis informationem iuxta formulam ad Provincialem mittet, ut huic ipse quoque suam sententiam addat, et R. P. N. Generali transmittat.

4. Circa regulam 112 Provincialis nihil faciet inconsulto Provinciali, nisi cum immediate a R. P. N. Generali aliquid ei ordinatum esset. Hradaetii 29 septembbris 1596»
Germ. 176, f. 231.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 31 augusti 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 734 (prius 87); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De dependentia Viceprovincialis Transylvaniae a Provinciali Austriae.* — 2. *De censoribus S. Scripturae polonicae, de reditu in Poloniam, de P. Carrillo alibi occupando.*

1. De facultatibus, quas R. V.ae permittere debet P. Provincialis, ad eum iam iterum scribo¹, ut scripto nos moneat, quas concesserit. R. V.ae fuerit, cum indicem acceperit, de aliis, quas addi vellet, nobis significare. Videmus enim necessarium fore, ut amplas habeat ob locorum intervalla. Et nos, Deo favente, curabimus, ut habeat quam multas res postulabit.

2. Scripsi etiam non ita pridem ad P. Confalonerium de censoribus R. V.ae²; de cuius reditu propendemus et ipsi certe, ut diu non differatur. Sed, nisi nos casus aliquis urgebit, hoc est nisi (quod Deus avertat) infectum evadat faedus polonicum, aliquantis per isthic subsidere R. V.am mallemus, quoad P. Maiorius usum maiorem et notitiam rerum transylvanicarum acquirat, ut discedenti possit succedere. Nam P. Alphonsus, quem isthuc iam rediisse arbitror, brevi etiam ipse Transylvaniam cogitat relinquere; et nos alibi iam eum occupare statuimus³.

Christus Dominus omnia disponet et dirigit pro sua immensa caelestina sapientia. Atque haec erant, quae responderem litteris R. V.ae 12 iulii scriptis, quas una cum exemplo litterarum P. Valentini⁴ superioribus diebus acceperam. Nunc omnium precibus etc. Gratia etc. 31 augusti 1596.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.
 Roma 31 augusti 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 735 (prius 87); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De dependentia nostrorum in Transylvania a provincia Austriae.* — 2. *De Patris Carrillo opera alibi adhibenda.* — 3. *De reliquiis et lapide indico «hezoar».*

¹ Vide epistolam Patris Generalis, diei 31 aug., ad P. Provincialem Austriae datam; supra, 259 § 2.

² De censoribus et reditu in Poloniam cf. supra, mon. 257.

³ De Patre Carrillo thuroensi collegio praeficiendo, P. Generalis ita scribebat Patri Viller (31 aug.): «De P. Carrillio iam cognovit R. V.a, statuisse nos ipsum simul ac Transylvaniam reliquerit, thuroensi collegio, iuxta P. V.ae aliorumque consilio, praeficere. Ita enim nuper scripsimus P. Provinciali, cui curae id futurum spero» *Austr. I II 734.*

⁴ Nec Patris Wujek, nec Patris Ladó litterae invenimus.

1. Ad R. Vae litteras 13 iulii scriptas haec pauca sunt, quae respondeam. Quod indicat, optandum esse, ut P. V. Provincialis propter locorum distantiam non dependeat a Provinciali, de ea re scribo iterum ad P. Ferdinandum¹, ut quam amplissimas poterit officii sui facultates ei concedat. Quod si quid amplius necesse videbitur, ubi litteris vestris moniti fuerimus, curabimus, ut nihil, quod opus sit, desideretur.

2. P. Alphonsum iam isthuc ad vos rediisse arbitror. Caeterum neque ipsi animus est, diutius in istis locis consistere; et nos eius opera, ut ipsa iam forte cognovit, alibi uti, Deo favente, decrevimus².

3. De reliquis et lapide indico, nobis non excidit, sed nondum prorsus oblata est baiuli occasio³. Brevi tamen expectamus. Interim R. Vae precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 31 augusti 1596.

262

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 31 augusti 1596 — Graetium

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 239-40.

SUMMARIUM: *De reditu Patris Wujek in Poloniam et de proposito, ut P. Carrillo praeficiatur collegio thurocziensi.*

263

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

AD OMNES PROVINCiarum PRAEPOSITOS

Roma 1 septembris 1596

TEXTUS: *Germ. 176, f. 226r; conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Pro gravibus Ecclesiae necessitatibus in Hungaria et Transylvania fiant orationes et offerantur missae.*

Sanctissimus Dominus Noster, pro singulari suo zelo ac studio, quo ducitur rei christiana conservandae, accivit me nudiustertius, et magno cum animi sensu iniunxit, ut in Societate peculiares fiant obsecrationes pro multis necessitatibus et periculis, quibus exposta hoc tempore videtur Ecclesia catholica, praesertim in regnis Hungariae et Transylvaniae, ob ingentem scilicet belli apparatum, quo instructus dicitur expeditionem Turca ipse suscepisse. Quare quam maximo licet affectu, R. Vae commendo, curet in hac sua provincia, ut nostri iuxta pium et syncerum Suae Sanctitatis desiderium, serio ad Deum placan-

¹ Vide epistolam Patris Generalis, diei 31 augusti, ad P. Alber datam; supra, mon. 259 § 2.

² De proposito, Patrem Carrillo alibi occupando cf. supra, mon. 260 § 2.

³ De quibus idem responsum est a P. Generali die 6 iulii; cf. supra, mon. 256.

dum se convertant. Atque hanc ob causam sacra omnia et orationes, quae ad intentionem nostram dirigi solent¹, proximo duorum mensium spatio in eum finem referri volumus; di-midiata quoque partem illam, quam nuper exceperamus. Eodem etiam applicari poterunt in singulis domibus et collegiis missae et orationes, quae praeterea Superiores indi- cent, aut quas cuique suggeret devotione et zelus erga Ecclesiam catholicam. Cohortandi de- nique Superioribus erunt nostri ad paenitentias, mortificationes et alia id genus pia opera, quae pro regentibus tantique momenti negotiis offerant. Quae ipsi deinde, sicut in Domino videbitur pro sua prudentia moderari ac temperare debebunt. R. V. ae precibus etc. Gratia etc. Romae 1 septembbris 1596.

264

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 14 septembbris 1596 — Pragam

TEXTUS: *Austr. I II 736-37 (prius 88); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De confirmatione privilegiorum thurocziensium.* — 2. *Quo mittendi nostri, si colle- gia ob periculum turcarum dissolvenda erunt.*

. . . 1. Gratulamur confirmationis privilegiorum thurocziensium. Faxit Dominus, ut is fructus existet, qui in ipsius gloriam redundet . . . [737] . . .

2. Quod vero in aliis posterioribus quaerebat, quo mitti nostri possint, si ingruente Turca dissolvenda sint collegia; sperandum est in Dei misericordia, non permissurum, ut tantum mali accidat his provinciis. Caeterum certum est, si quid periculi urgeret, non esse nostris destituendos spirituali auxilio et consolatione illos, cum quibus versantur; et qui vel tum maxime ipsorum opera indigerent. Qua de re, quum scripsi ante duos annos in re simili copiosius ad P. Magium¹, neque aliud nunc consilium ineundum videretur, mitto R. V. ae earum litterarum exemplum, ut suo tempore, si, quod Deus avertat, tale incidat, sciatur, quid ex mente nostra sit, et quemadmodum agere debeat . . .

265

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. PETRO MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.

Roma 14 septembbris 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 736 (prius 88); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De libro «Ordinationum» et iejunio.*

¹ Singulis hebdomadis unusquisque sacerdos sacrum unum ad intentionem Patris Generalis offerre te-nebatur; cf. *Institutum S.I. III 40 § 27.*

¹ Litteras Patris Generalis, die 26 novembris 1594 ad P. Maggio, visitatorem datas, vide supra, mon. 79 adn. 5.

De libro *Ordinationum*¹, quem R. V.a desiderat, nolim eam hoc tempore laborare. Brevi enim cogitamus alteram editionem; qua perfecta, curabimus, ut exemplaria primo quoque tempore perferantur.

De feriae sextae ieiunio sive abstinentia², cognoscet ex P. Carrillo, quod alias respondi, servandum esse nostris morem patriae, in qua versantur. Id ita capendum esse, ut unumquodque collegium rationem habeat eius dioecesis, in qua situm est; non quid fiat in aliis reliqua provinciae. Sed de huiusmodi dubiis, cum incident, prius debet R. V.a cum P. V. Provinciali conferre, quam ad nos scribat.

Salutabit meo nomine PP. Gregorium Vasarhelinum, et Franciscum Sugliok, quorum litteras vidi libenter³. Omnium precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 14 septembribus 1596.

266

P. IACOBUS WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 19 septembbris 1596 —Romam

TEXTUS: *Germ. 176*, f. 228r-29v (prius 26-28 398-401); autographum.

EDITIO: SYGAŃSKI. *Korespondency . . . 100-03* et VERESS. *Epp. Carrillo II* 433-34 (ex parte).

SUMMARIUM: 1. M. Alart S.I. Romam profectus, P. Carrillo autem reversus est. — 2. Princeps in gravem incidit febrim. — 3. Novi socii pro collegio claudiopolitano et albensi desiderantur. — 4. Accepit «Ordinationes». — 5. De reditu suo in Poloniam. — 6. De debito tublinensium solvendo. — 7. Petit exemplum bullae «Caena Domini». — 8. De deducendis funeribus catholicorum. — 9. De commoratione Patris Carrillo in Transylvania.

1. Scripsi ad R. P. V. prima septembbris¹ per M. Michaelm Alardt², qui hinc discessit eques tertia septembbris cum quibusdam mercatoribus Viennam usque, ut inde eat ad R. P. V. ad continuanda isthic sua studia. Decima autem tertia huius rediit ad nos ex Hispania P. Alfonsus Carilius. Quem doluimus in reditu Romae non fuisse, et nihil prorsus subsidii neque ex Italia, neque ex Austria secum adduxisse; cum tamen duos currus habuerit Viennae conductos, in quibus operarii commode, sine ulla nostris sumptibus advehi potuissent; et Pater Provincialis Austriae duos magistros et unum coadiutorem nobis promisisset, quos tamen P. Alfonsus paratos non invenit; licet P. Provincialem de suo adventu praemonuisset, qui tunc fuit Pragae vel alicubi in Bohemia.

2. Scripsi autem R. P. V. ae causam, cur P. Alfonsus a Principe et Nuntio Apostolico³ propere redire huc iussus fuerit. Faxit Deus, ut rebus afflictis afferat remedium. Iam Prin-

¹ De libro «Ordinationum» cf. supra, mon. 231 adn. 4.

² Vide ea, quae S. Pontifex anno 1593 de ieiuniis in Transylvania servandis statuit; VERESS. *Epp. Carrillo II* 83.

³ Litterae, quas PP. Vásárhelyi et Sulyok ut consultores rectoris scripserant, desiderantur.

¹ Quae litterae desiderantur.

² M. Alart S.I., die 8 nov. 1595, ad P. Generalem scribens, manifestavit desiderium, ut studia interrupta Romae continuare et perficere posset; vide supra, mon. 184.

³ Alfonsus Visconti; v. supra, mon. 95 adn. 2 et passim.

ceps cum exercitu iturus erat Varadinum, ut Maximiliano⁴ contra turcas, qui praelio cum christianis decertaturi dicebantur, opem ferret, cum ecce subito in gravem et periculosam febrim incidit, et coniugem ad se accersiri iussit, quae sine mora Albam creditur ventura.

3. Nostrae res sunt in eodem statu, licet iam secundo monitus fuerim a Cancellario Serenissimi Principis nomine, ut quamprimum Albae magistros e Societate constituam. Atque utinam aliqui ex Austria venissent. Ex Polonia promisit mihi tres P. Provincialis, sed nihil iampridem inde literarum habeo, nec adhuc certus sum de ipsorum adventu. Video autem expedire omnino, ut Albae duos saltem magistros habeamus. Sed et hic Claudiopoli tribus praceptoribus indigemus, duobus pro classe tertia et secunda grammaticis, qui ungarice loqui possint et explicare, et tertio pro classe humanitatis seu poetices, loco M. Michaelis Alardt. Qua de re saepius iam scripsi ad P. Provincialem. Nunc enim in infima cuiusdam externi praecceptoris opera uti cogimur, non eo fructu, quem optaremus. Sed, ut omnia in Transylvania sunt mutabilia et inconstantiae plena, ita non ausi fuimus hactenus plures huc adducere. Nunc tamen, quia hoc anno iam a tartaris, opera polonorum, tuti esse dicimur, et Turca cum exercitu non ad nos, sed Budam versus dicitur conversus, non multum ab hoste externo metuimus; magis autem ab internis timemus, si quid, quod Deus omen avertat, Principi adversi contingere. Verum spes nostra in Domino Deo est.

4. *Ordinationes* nunc tandem P. Alfonsum attulit; quas quidem nondum vidimus, sed cras vel perendie afferentur Alba. Omnes nunc bene valemus, quae Dei est gratia; nec male progredimus, quantum in ista personarum paucitate licet. Accepi literas R. P. V.ae datas 10 augusti. De seminario scribo P. Alfonso, [228v] ut suggerat Ser.mo Principi, ut urgeat negocium per Nuncium⁵.

5. De meo reditu quod scribit R. P. V.⁶, expectandum esse redditum P. Alfonsi, quo cum singula dispicere volebat R. P. V., et tandem aliquid constituere; doleo illum in reditu Romae non fuisse. Iam enim, credo, res esset conclusa. Et vere in hoc rerum statu ego, quid hic agam, non habeo. Visitatis albanis nostris duobus tribusve bis in anno, toto reliquo tempore Claudiopoli est residendum. Ubi est rector cum 12 subditis, quibus regendis abunde solus sufficit. Ego si me in eius munus ingero, aut frequentius moneo, vereor, ne magis impediam, quam promoveam. Itaque inclusus in cubiculo maneo totos dies. Dum vero Bibliorum versio nondum erat absoluta, habebam, in quo me utiliter occuparem. At nunc ante duos et amplius menses ea absoluta, non facile invenio, quod agam utiliter. Nam, ut censoriae nostrorum huc mittantur, non expedit, ut ne pereant; et necessarium prorsus est, ut ego cum censoribus conferam, censuras colligam, et tomos hinc inde dispersos. Nam censorum alii sunt Posnaniae, alii Lublini, alii Leopoli; ea quae nondum alii viderunt, ad eos transmittam, et tandem cum illis de locis necessariis re collata, omnia perpoliam. Quod P. Provincialis, etiamsi centies censores moneat, nunquam efficiet. Hoc igitur est, quod me maxime movet (quamvis omnia denique integra relinquo, uti par est, iudicio et voluntati R. P. V.), quod in Polonia multa mihi restant perficienda, quarum hic nil praestare queam; et quod hic prorsus videar inutilis, cum alibi multo utilius, uti arbitror, possem occupari. Verum de his satis.

6. Quod R. P. V. addebat de lublinensibus, ut non urgeantur simul ac semel totum debitum transylvanicum dissolvere⁷, si ad me scripsissent, idem facile obtinuissent. Non enim

⁴ Maximilianus archidux; de quo cf. supra, mon. 80 adn. 50 et passim.

⁵ Vide supra, mon. 257.

⁶ De reditu suo in Poloniā cf. supra, mon. 260.

⁷ Qua de re vide epistolam Patris Generalis (10 aug.) ad P. V. Provincialem; supra, mon. 257.

iam premimur tanta necessitate, ut illis graves esse debeamus. Et quamvis illae pecuniae seminario fere debeantur, tamen quia maxime ex parte sunt ex pontificiis, non est quod eas tam stricte exigamus, quoad pensio pontificia restituatur.

7. Legi avide *Ordinationes* impressas, quas heri primum accepi. Dabimus operam, ut etiam a nobis serventur, quantum fieri possunt in tanta paucitate et distractionibus. Bullas duas *Caenae Domini* peto, ut R. P. V. iubeat ad nos mitti a procuratore generali. Nullam enim habemus expositam. Regula 18 sacerdotum⁸ nondum hic observari potuit. Nam nec P. Marcellus⁹, qui est confessarius Serenissimae eiusque gynaecaei, unquam habuit socium, dum in aula audit confessiones, et nunc cum Serenissima hinc inde manet cum puerō externo, sine socio de Societate. Et confessarii nostri tam Claudiopoli, quam Albae eunt ad infirmos tam viros, quam faeminas soli cum studio aliquo. Quia Claudiopoli non habemus, nisi tres coadiutores, eosque satis domi occupatos. Unus enim est cocus, alter sacrista et vestiarius, tertius ianitor, emptor, dispensator, cellararius et credentialarius. Albae autem unus tantum. Itaque R. P. V. videat, quid fieri hic possit aut debeat. Vota coadiutorum¹⁰ nuper misi non in forma papyri romanae; non enim istam ordinationem sciebam. Corrigam istum errorem brevi.

8. Optant catholici, ut in deducendis funeribus¹¹ ipsorum saltem aliquis unus sacerdos semper adsit. Quod hactenus post restitutionem nostrorum non est factum, propter nostrorum paucitatem et occupationes. Nec antea siebat omnibus promiscue, nisi in funeribus paulo solemnioribus. Quæritur ergo, cum nullus hic sit parochus catholicus, utrum nostri, ut in Indiis, id ordinarie facere debeant, tam divitibus, quam pauperibus ad communem aedificationem; et utrum linteati, sive in superpelliceis id facere debeant. Pro negativa est nostrorum paucitas et occupationes, et quod aliqui ex nostris non id facile susciperent, tanquam a nostro instituto alienum. Pro affirmativa est desiderium catholicorum et aedificatio. R. P. V. videat et constituat, quid sit faciendum.

9. De P. Alfonso, an et quamdiu hic sit mansurus¹², nondum scimus. Scribet ipse R. P. V. ae. Hoc certum est, quod iam minore cum invidia et offensione nobilitatis et cum maiore fructu et profectu rerum nostrarum manere queat, posteaquam vident omnes, quod plerique nunquam futurum sperabant, illum et rediisse et tantum subsidi rebus transylvanicis attulisse.

Cupio R. P. V. am bene in Domino valere, cuius s. sacrificiis et orationibus me cum omnibus hic nostris et Transylvania tota commendo. Claudiopoli 19 septembries (qua die ante annum discessi Cracovia Transvaniam versus). Anno Domini 1596.

Reverenda Paternitatis Vestrae filius indignus et servus in Christo

Iacobus Wuiecius

⁸ Regula 18 sacerdotum est de adhibendo socio, quando sacerdos ad audiendas mulierum aegrotarum confessiones se confert. Quam regulam vide in *Institutum S.I.* III 15.

⁹ M. Pollardt S.I.

¹⁰ Vota coadiutoris spiritualis Patris Ladó et coadiutoris temporalis Fratris Krzyszkowski; cf. supra, mon. 248 § 3.

¹¹ De deducendis funeribus catholicorum cf. supra, mon. 213 § 2.

¹² P. Carrillo iam in epistola die 3 maii 1595 desiderium Patri Generali expressit, ut Transylvaniam relinquere posset; vide supra, mon. 121 § 10; quod saepissime repetit.

P. PETRUS MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 19 septembris 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ. 176, f. 227r-v (prius 34 401); autographum.*

SUMMARIUM: *P. Carrillo reversus est; P. Wujek redditum in Poloniam meditatur; se inutilem reputat; Patrem Dobokay pro rectore proponit.*

P. Alfonsum ad nos pervenit¹, cum hispano coadiutore futuro², sanus et incolumis. Eodem die 13 septembris accepi litteras R. P. Vae datas 10 augusti³. Serenissimus male habuit⁴; melius tamen iam, Dei gratia, habet, et vocavit ad se Serenissimam. Speramus aliquid futurum boni. P. V. Provincialis habet spem sui redditus in Poloniā⁵. Etsi video, futurum utile opus, quod tractat⁶, hic tamen est necessarius; cognoscit et cognoscitur; neque aliis est, quia P. Alfonsum vacat aliis et non intenderet nostris. Ego autem omnino sum inutilis, et aliquando ita sum tristis, ut non possim me liberare. Non intelligo quidquam, humores sunt omnino differentes; et multa alia. Et, si non esset virtus obedientiae, cui nolle vim afferre, certe iam diu supplex petivissem redditum. Et puto, aliquando futurum necessarium. P. Alexander Dubokay⁷ esset, meo iudicio, aptus huic muneri rectoris. Dominus det mihi gratiam satisfaciendi Maiestati sua et Societati. Non agam pluribus. Me R. Vae pre-cibus et sanctis sacrificiis obnixe commendo. Dominus ipsam conservet. Claudiopoli 19 septembris 1596.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

Roma 26 octobris 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 740 (prius 90); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Transylvaniam peculiari modo iuvandam esse declarat.*

¹ De reditu Patris Carrillo cf. supra, mon. 266 § 1.

² De Petro Morales, hispano, quem P. Carrillo ex Hispania secum in Transylvanianum conduxerat, et qui a. 1597 in domo probationis Brunae commorabatur, cf. *Cat. Prov. Austr. I* 735. Cf. etiam supra, mon. 258.

³ Quas videsis supra, mon. 256 adn. 2.

⁴ De morbo Principis vide supra, mon. 266 § 2.

⁵ De reditu Patris Wujek in Poloniā cf. supra, mon. 266 § 5.

⁶ Scilicet censura traductionis S. Scripturae in linguam polonam; cf. *ibidem*.

⁷ De A. Dobokay S.I. cf. supra, mon. 39 adn. 2 et passim.

Accepi cum litteris R. V.ae, 23 septembris die scriptis¹, alterum exemplum votorum²: quod ipsi etiam expectabamus. De nostrorum paucitate quod addebat, gratum certe fuerit tempus illud videre, quo necesse sit plures submittere. Etsi enim experti sumus angustias provinciae, tamen ad tam apta loca mittendi essent vel cum aliquo aliorum dispendio. Oramus ergo, ut quod hactenus fecit Dominus, regnum istud protegat et conservet, hostesque omnes propellat; et quod imprimis optandum est, Serenissimo sana semper et sancta consilia suggestat. Non dubito quin, R. V. nostros isthic, ut idem faciant, cohortetur, sed admonere debent praesentia, ut impensius hoc faciant et preces conduplicent. R. V.ae precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 26 octobris 1596.

269

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Praga 4 novembris 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 240-43.

SUMMARIUM: *Relatio de pugna contra Turcam prope Mezökeresztes.*

270

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRUS MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.
Roma 16 novembris 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 745 (prius 91); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Ob ignorantiam linguae regni non despondeat animum.*

Ad breves illas R. V.ae, quas scripsit 19 septembris¹, nihil haberem in praesentia respondendum, nisi significandum esset, eas mihi redditas fuisse. Nam [745] quod repetit de difficultate, quam in ipsis locis patitur ob linguae patriae ignorationem, iam aliquando rescripsi², bono animo R. V.am esse oportere, siquidem non dissimilis alias fuit conditio quorundam e nostris, etiam italorum, qui in ista provincia praefuerant; quibus tamen non male cessit gubernatio. Nunc R. V.ae defectum virtus supplebit, et divina providentia, in quam propterea convertere oculos debet ac fiduciam. Accedit, quod difficultatem istam dies minuet, et usus atque consuetudo. Quare alacri sit animo, ut dixi, atque illud etiam cogitat, tanto gratius obsequium hoc Deo fore, quo magis ab eo pendebit, et pro ipsius gloria scipsam vincet ac caetera contemnet.

¹ Quae litterae desiderantur.

² Qua de re cf. supra, mon. 266 adn. 10.

¹ Quas videsis supra, mon. 267.

² Vide supra, mon. 232.

Cupio meis verbis salutem dici P. Francisco Gilio³, cuius etiam litteras accepi, et vidi libenter, sed nihil est, quod rescribam. Omnium precibus et ss. etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 16 novembris 1596.

271

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 16 novembris 1596 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 745 (prius 91); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De missione, quam petit Stephanus Fejérkóvy, episc. nitriensis.* — 2. *De Georgio Káldi Romam mittendo.*

. . . 1. Primum de missione, quam petit R. mus Nitriensis¹, placefe boni praeulis zelum, et posse R. V. am aliquos concedere, addita instructione, quemadmodum se ibi gerere, et quibus finibus iuxta Institutum nostrum operam et labores suos definire debeant². De successu deinde missionis moneri nos oportebit, ut ex eventu consilium capi possit . . .

2. Expectabimus etiam Georgium Kadi³, de quo huc mittendo separatis litteris indicabat. Eum enim excipiemus admittemusque suo tempore libenter. Quod fugam vestram vicinis provincialibus commendem⁴, nihil opus est, dilatabunt omnes viscera caritatis, si Dominus tantam cladem permiserit. Sed nos animum non despondemus, speramusque vici-niora saluti . . .

272

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

Roma 16 novembris 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 744 (prius 91); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De reditu in Poloniam.* — 2. *De novis sociis mittendis.* — 3. *Curet regulam socii a sacerdotibus observari.* — 4. *De funeribus catholicorum ducendis.*

1. De reditu R. V. ae in Poloniā, meminisse potest, quid ante iam scripserim: non displicere, ut ipsius desiderio in ea re satisfiat, cum primum commode per res nostras id facere licebit¹. Levi itaque patientia est opus, ut videamus, quo tandem vergant hi motus, et ex-

³ F. Gilius S.I., consultor rectoris; cf. supra, mon. 183 adn. 2 et alibi.

¹ Stephanus Fejérkóvy; de quo cf. supra, mon. 5 adn. 3 et passim.

² De ortu huiusmodi missionibus cf. *Cat. Prov. Austr. I 8*-9**.

³ G. Káldi S.I. (1573-1634), hungarus; cf. *Cat. Prov. Austr. II 633*.

⁴ Vide responsum Patris Generalis eadem de re die 14 sept. Patri Provinciali datum; supra, mon. 264 § 2.

¹ De reditu Patris Wujek in Poloniā cf. superius, mon. 260 et 266 § 5.

ploratum nobis sit de successore; ne reliquos isthic nostros tam diffici tempore destitamus. Animare in primis P. Maiorum oportebit. Sentio enim perincommode ipsi videri eos regere et cum iis versari, a quibus intelligi non possit². Videndum deinde, quid fiet P. Alphonso³. Priusquam enim id constet, de R. V.a statui certo nihil potest.

2. Quod ad sociorum subsidia spectat, vellem sane et ex Austria et ex Polonia missi plures essent⁴; non solum qui Albae scholas aperiant, quae postulantur, sed quod in ista nostrorum paucitate videre non posse Instituti nostri disciplinam conservari. Quo quidem impensius advigilandum est R. V.ae, ut videat, ne quid a quoquam fiat praeter officium.

3. Sed quod maxime curae esse velim, unum illud est, de quo litterae R. V.ae, ut ne quid prorsus committi sinat contra regulam 18 sacerdotum⁵; hoc est, ut socium habeant e nostris, tum qui in aula versantur, tum caeteri, qui foris versantur in quocunque munere. Et miratus sum plane libertatem istam, qua usos isthic video nostros in hoc genere. Quoniam Dei beneficio bene sperem, omnibus successisse; sed novit R. V.a, quanti intersit eam regulam servari, non solum ad cavenda pericula, sed ad vitandas etiam calumnias et fabulas adversariorum. Quare urgendi erunt provinciales, ut cum caeteris sociis coadiutores selectos mittant. Quod ipsis etiam commendaturus sum.

4. Quod optare dicuntur catholici, ut aliquis e nostris sacerdotibus ipsorum funera prosequatur⁶, iam alias monui, admittendum esse, ut inveniantur catholici sacerdotes, in quos munera ista deriventur. Interim vero, quibus in locis nostri propter necessitatem caetera obeunt, quae propria sunt parochorum, nihil absurdum est, ut in hoc etiam inserviant catholicorum consolationi.

Nec iam aliud restat, quod adiiciam. Quare precibus ac ss. R. V.ae me commendo. Romae 16 novembris 1596.

273

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Graetio 27 novembris 1596 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 243-44.

SUMMARIUM: 1. *Paratus, ut Transylvaniam relinquat et collegii thurociensis curam assumat.*

— 2. *Patri Wujek concedendum, ut in Poloniā redeat, et non est necesse, ut novus viceprovincialis constituatur.*

² Vide epistolam Patris Maggiori (19 sept.); supra, mon. 267.

³ De Patris Carrillo commoratione in Transylvania cf. sententiam Patris Wujek; supra, mon. 266 § 9.

⁴ P. Confalonieri, praep. prov. Poloniae, die 8 ianuarii 1597, de sociis in Transylvaniam missis scribebat Patri Generali: «Ante tres vel quatuor menses misi tres in Transylvaniam: P. Balthassarum Iroki [Girochi Gerochij], silesitam, qui alias ibi fuerat, Thomam Dormannum et Georgium [Mysius] Cibinensem transsylvaniaos. Ille cursum philosophiae absolverat, hic post studia humaniora in iisdem scholis usque ad classem humanitatis inclusive docuerat. Coadiutores, quales in illis partibus desiderantur, non habeo, prout scripsi P. Viceprovinciali, et feci illi satis» *Germ.* 177, f. 18r-v.

⁵ Vide *ib.* § 7 adn. 8.

⁶ Cf. *ib.* § 8.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.
 Roma 7 decembris 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 742 (prius 90); conceptus et regestum.*
SUMMARIUM: *De permittenda sepultura externorum in nostra ecclesia.*

Per eosdem ferme dies, quibus ultimas scripsi ad R. V.am mense novembri¹, ternas eius accepi sub initium octobris scriptas². Unum porro in iis erat, de quo rescribendum videatur, quod ad externorum in templo nostro sepulturam spectat. In qua certum est, non posse hoc rerum statu eodem iure censeri Transylvaniam, ac caeteras provincias³. Cum enim aliae isthic catholicorum ecclesiae non sint, indulgeri aliquid necesse est in universum; atque eorum praesertim caussa, quibus ob dignitatem vel aliis etiam nominibus id deberi videretur. Neque aliud hoc statuendum putavi, quam ut certum aliquem modum, re delibera-
ta, prescribat P. Viceprovincialis, quem in posterum sequamini. Hanc enim ei facimus potestatem⁴.

Et quum plura non erant, quae his adderem, R. V. ae precibus etc. Gratia Domini etc.
 Romae 7 decembris 1596.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI RECT. COLL. CLAUDIOPOL. S.I.
 Roma 14 decembris 1596 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 747 (prius 92); conceptus et regestum.*
SUMMARIUM: *Munere rectoris collegii conservato, declaratur vicepraepositus S.I. in Transylvania.*

Quoniam res ipsa tandem impulit, ut P. Wiecum in Poloniā remittere cogeremus,
 cum de successore viceprovinciali cogitaremus, speravimus, quod iam diu venerat in men-

¹ Vide epistolam Patris Generalis, die 16 novembri, Patri Maggiорi datam; supra, mon. 270.

² Quac omnes desiderantur.

³ De sepultura externorum in nostris ecclesiis vide decretum 121 congregationis generalis primae; in *Institutum S.I. II* 184.

⁴ Eodem die P. Generalis hac de re scribebat etiam Patri Wujek, viceprovinciali: «Scripsit ad me P. Maiorius, dubitatum isthic fuisse, an concedi posset in templo nostro sepultura cuidam nobili scoto, qui eam petebat; eandemque dubitationem saepe antea incidisse significabat. Et si autem optandum esset, idem a nobis in Transylvania retineri ius posse, quo alibi ex Instituto nostro utimur in hac parte, videmus tamen aliud haec tempora postulare, propterea, quod nullum aliud in ea urbe catholicorum templum esse dicitur, ut-necesse sit, magno solatio privari multos, si omnibus negetur. Quare, quum nec omnibus etiam passim concedi potest, hoc reliquum visum est consilium, ut R. V., re cum suis collata, dispiciat et P. Rectori prescribat, cuiusmodi personis et quibus circumstantiis permitti debeat. Rem enim integrum facimus prudentiae ac iudicii R. V. ae. Cuius precibus et ss. me commendabo. Gratia Domini etc. Romae 7 decembris 1596. Austr. I II 743.

tem, et patribus quoque isthuc idem videbatur, R. V.am utrumque munus facile, Deo iuvante, praestitaram. Iam nota ei sunt omnia, et si quid amplius desideratur, instruct idem pater ante discessum. Iuvabit et P. Alphonsus [Carrillo] et caeteri, qui vel isthic iam sunt, vel postea venturi sunt. Quare animo tantum opus est et alacritate; quam ipsam quoque non defuturam arbitror, cum eadem divina gratia, quam R. V.ac uberrimam precor cum omni benedictione¹. Ego me vicissim eius omniumque nostrorum precibus et ss. plurimum commendo. Romae 14 decembris 1596.

276

P. IACOBUS WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 15 decembris 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ. 176*, f. 272r-73v (prius 27 399-400); autographum.

EDITIO: SYGAŃSKI, *Korespondencya* . . . 104-08.

SUMMARIUM: 1. *De regula socii a sacerdotibus observanda*. — 2. *De funeribus catholicorum condendis*. — 3. *De debito lublinensium solvendo*. — 4. *Princeps fundavit episcopatum* — 5. *et collegium albensem*. — 6. *De statu rerum publicarum*. — 7. *P. Carrillo tractat abdicationem Principis et redditum Mariae Christiernae Graetium*.

1. Accepi literas R. P. V.ac, datas 26 octobris¹, in quibus respondet ad meas datas in septembri. Verum, ut video, quas 19 septembri dederam ad R. P. V.am², illae non fuerunt redditiae; quas, acceptis *Ordinationibus Generalium*, statim scripseram petens, ut duae bulle *Caena Domini* ad nos mitterentur. Item quod 18 regula sacerdotum³, cuius observatio tantopere commendatur, hic servata non est. Nam et P. Marcellus Pollardt solus manens cum Serenissima sine ullo fratre, audit et Serenissimam et totum eius gynaecaeum sine teste. Et nostri tam Claudiopoli, quam Albae, ob defectum coadiutorum, puero tamen comitate, eunt ad audiendas infirmarum confessiones. Et idcirco quaerebam a R. P. V.a, quid nobis deinceps esse faciendum. Ordinavi quidem Claudiopoli, ut quando nostri confessari ad infirmas faeminas vocantur, tunc moneant Superiorem, ut si possit, det illis socium coadiutorem. Sed hoc raro fieri poterit, cum non habeant, nisi tres coadiutores, quorum unus in culina, alter a sacristia mane abstrahi non potest, tertius etiam est satis occupatus.

2. Quaerebam etiam a R. P. V.a, an noster sacerdos Claudiopoli et Albae comitari debeat funera catholicorum omnium, tam divitum quam pauperum, in superpelliceo, ut fit in

¹ Eodem die P. Generalis certiorem fecit ea de re Patrem Wujek quoque: «Cum, ut ex crebris R. V.ac litteris perspeximus, necesse sit, eam propter operis sui editionem in Poloniam redire, et quae hactenus consilium hoc differre nos coegerant, locum amplius non habeant, tum quod ad publica negotia spectat, tum quod ad privata nostra, propterea quod speramus, P. Maiorum onus hoc deinceps facile, cum Dei gratia, perlaturum; nihil causae visum est, cum R. V.am diutius suspenderemus. Itaque post congruentem eiusdem Patris instructionem, potest ipsum nomine nostro successorem declarare; ac deinde in viam se dare, cum primum commodum videbitur. Ego autem Deum precor, ut R. V.am comitetur et perducatur incolumem cum omni gratia et benedictione. Ac me vicissim eius precibus et ss. plurimum commendo. Romae 14 decembris 1596» *Austr. I II* 747.

² Quas vides supra, mon. 268.

² Quae habentur supra, mon. 266.

³ Qua de re cf. supra, mon. 266 § 7 et adn. 8; necnon mon. 272 § 3.

Indiis. Quod hactenus factum non est, nisi cum personis ditioribus aut illustrioribus, idque sine superpelliceo. In negativam partem est paucitas nostrorum et occupationes, et quod difficulter aliqui ex nostris adduci poterunt, ut id faciant, tanquam inusitatum et quod proculdubio haereticos, quibus plena est civitas, offendet et occasionem fortasse dabit nostros magis persequendi. In contrarium est desiderium catholicorum et aedificatio, et consuetudo Ecclesiae catholicae, quae hic maxime servanda videtur. Nostri consultores partim censem esse faciendum, partim non. Expectamus resolutionem a R. P. V.a⁴.

3. Scripsi etiam tunc de debito lublinensi, nos esse contentos, ut per partes dissolvatur⁵. Illi, ut audio, vellent obtainere a Summo Pontifice per R. P. V.am, ut eis condonentur isti floreni 1000, quos adhuc debent seminario. Verum id forte monere non expedit. Nam tunc cogeremur totius summae dare rationem. R. P. V.a pro sua prudentia isthic providebit.

4. Ser.mus Princeps noster hoc mense et episcopatum albensem fundavit⁶ et collegium nostrum Albae⁷. Evocavit Reverendum D. Napragium, praepositum agriensem et nominatum episcopum sirmensem⁸, eique episcopatum albensem obtulit. Et pro eius provisione arcem Gialu cum pagis ad eam pertinentibus, quam antea Cardinali Bathoreo contulerat. Est vir bonus et doctus iste Episcopus, noster discipulus. Contionem hic unam habuit praeterita dominica, quae valde placuit. Vult in omnibus a nobis consilio et auxilio adiuvari. Nunc ivit ad capiendam possessionem, redditurus ad festa Natalicia.

5. Collegium autem nostrum ita fundarunt, ut duos pagos nobis addiderunt, et unam decimam praecipuam, ut aiunt, ex pago quodam. Summam pecuniariam nondum assignarunt, sed et hanc pollicentur. Ego de fundatione ista dederam Cancellario⁹ *Memoriale*, quod hic ad verbum ascribam: [272v]

Serenissimus Rex Stephanus, sanctae memoriae, considerans sumptus, qui necessarii sunt in victum, vestitum, libros, viatica, aedificia, templi ornamenta et huiusmodi alia, sapienter existimavit, non esse multum, si pro singulis personis Societatis centum annui floreni reddituum constituantur¹⁰, praesertim hic Albae, ubi carissima sunt omnia. Et idcirco fundabat mille florenos, paratae pecuniae in singulos annos ex telonio pontis albensis, vel ex arenda decimarum pro decem personis. Pro aliis autem minimum viginti personis, pagos et decimas, quae redderent annuorum minimum 2000 florenos.

Hoc ipsum et nunc fieri oporteret, ut nimirum assignentur in fundatione paratae pecuniae floreni vel aurei 1000, deinde decimae aliquae optimae et pagi aliquot ungarici vel saxonici boni; et si fieri potest, vicini et coniuncti, qui reddant florenos minimum 2000, si collegium 30 personarum¹¹, quod est infimum, fundare vult Serenissimus Princeps. Quod certe multum videri non poterit, si consideremus pro Seminario Claudiopolitano fundatos esse aureos ungaricos 1000 a Serenissimo et alias 1000 a Summo Pontifice¹²; qui faciunt plus

⁴ Resolutio data est a P. Generali; vide ib. § 4.

⁵ Vide ib. § 6.

⁶ Sedes episcopalnis albensis ab anno 1556 pastore suo vacabat; cf. GULIK-EUBEL III 113.

⁷ De collegio Albae fundando superius sermo non semel recurrat; vide mon. 124 et passim.

⁸ Demetrius Naprághy; de quo cf. supra, mon. 240 adn. 11.

⁹ Stephanus Jósika (Josica); de quo cf. mon. 78 adn. 9 et passim.

¹⁰ De rebus temporalibus a S.I. pro collegio in Transylvania erigendo a Fundatore desideratis et acceptis cf. MAH II 35 et MAH III 60-61.

¹¹ Vide decr. 69 congregationis generalis V (1593-94) de formula acceptandorum collegiorum; in *Institutum S.I.* II 285.

¹² Vide diploma erectionis seminarii a S. Pontifice et a Stephano Báthory, rege Poloniae anno 1583 scriptum; in MAH II 386-90 et 393-95.

quam 3000 florenos. Et quia pisces difficulter hic haberi possunt, indigeremus pago aliquo, qui piscinam habeat adiunctam. De forma autem aedificii postea cum Fundatore erit agendum, ut designetur, et antequam quicquam inchoetur, Romam ad R. P. N. Generalem mittatur approbanda vel corrigenda.

Hactenus *Memoriale*. Interea videbo redditus horum pagorum et decimae; et ubi fundatio erit confecta, mittam eius exemplum ad R. P. Vam¹³. Etsi enim videmur aedificare velle, sicut in diebus Noe, paulo antequam nos obruat diluvium, potens tamen est Deus facere supra id, quod nos cogitare, nedium optare poteramus. De aedificatione maior difficultas erit, cum Princeps in hisce bellis prematur inopia pecuniae.

Interim tamen, ita volente Serenissimo, curam scholarum albensem suscipimus. Atque idcirco advocavi P. Balthassarum Irokium, nuper ex Polonia ad nos missum, qui antea fuit institutor puerorum Principis¹⁴, et interim ipsius Principis cum P. Lelesio. Itaque libenter illum vidit Princeps, eique filios Cancellarii demortui¹⁵ commendavit. Addam illi brevi socium pro inferiore schola, ubi P. Alfonsus cum duobus magistris ex Austria venit; quem ante Natalem Domini certo expectamus.

Et quia episcopatus iam est fundatus, et nostri debebunt in templo cathedrali contionari (id enim nominatum petiit Episcopus, qui etiam vult interdum contionari, cum poterit), hinc R. P. V.a facile intelligit, opus hic esse propter Principem et aulam optimo contionatore. Qualem hic nullum habemus praeter Sulio, qui tamen Claudiopoli est plane necessarius. Idcirco petimus, ut R. P. V.a Patrem Pasmanum¹⁶, qui iam absolvit studia, et forte tertium annum probationis, huc ad contionandum mittat. Habebit hic, quod agat circa conversionem aulicorum et aliorum haereticorum. Nam P. Valentinus¹⁷ est ineruditus, P. Kabos et P. Sertorius iuvenes, nec satis docti. P. Gregorius¹⁸ dicit se Albae manere non posse, quin statim infirmetur; et alioquin in contionibus non satisfaceret. [273r] Petebamus antea et Patrem Dobokaium, sed hunc, ut audio, graecenses retinent, et cupiunt facere rectorem turoensem¹⁹. Nos vel utrumque istorum, vel alterum saltem petimus pro Alba. Quamvis et plures erunt necessarii, sed interim duo sacerdotes, quorum alter sit concionator maioris templi ordinarius, alter nostri templi et pagorum vicinorum concionator, et duo magistri sufficerent, donec plures scholae aedificantur, et successum belli pacis videamus.

6. Nostri transylvani non timent sibi a turcis anno insequenti, eo quod hoc anno pluri ex ipsis partim in bello et partim in fuga perierunt. Unde putant, vires turcas non tam cito esse colligendas. Verum et soli tartari, si venirent, quod Deus avertat, ad vastitatem inferendam sufficerent.

7. Expectamus Imperatori et Archiducissae Styriae²⁰ resolutionem de Serenissima hinc adducenda, quam P. Alfonsus afferet, et legati Imperatoris, qui dicuntur venturi²¹.

¹³ Litterae foundationis collegii albani scriptae sunt die 28 decembris 1596; quas habeas inferius, mon. 278.

¹⁴ B. Gerochius S.I. (1555c-1604), silesius; cf. MAH III 30 et Cat. Prov. Austr. I 674.

¹⁵ Wolfgangus Kovacsóczy; cf. supra, mon. 80 adn. 9 et passim.

¹⁶ De P. Pázmány Roma, studiis absolutis, in Transylvaniam mittendo cf. supra, mon. 231 § 6 et mon. 259 § 1.

¹⁷ V. Ladó S.I.

¹⁸ Gr. Vásárhelyi S.I.

¹⁹ Hoc tamen propositum P. Generalis, ob huius patris iuvenilem aetatem et in gubernando inexperienciam, non approbavit; vide supra, mon. 253.

²⁰ Maria archiducissa, mater Mariae Christiernae, uxoris Principis Transylvaniae.

²¹ P. Carrillo iam tractabat eo tempore Principis abdicationem et redditum uxoris Graetium; cf. SZILAS. Carrillo . . . 91-96.

Atque hoc est initium et caput malorum omnium. De lega polonica nihil hic certi audivimus. Sed finem facio, meque R. P. V.ae sacris sacrificiis et orationibus humiliter commendando. Albae 15 decembris, anno Domini 1596.

Reverendae Paternitatis Vestra servus in Christo

Iacobus Vuieicus

277

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 21 decembris 1596 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 244-45.

SUMMARIUM: Reversus in Transylvaniam, consiliis iuvet Patrem Maggiori, novum vicepraeposatum.

278

**SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE
LITTERAE FUNDATIONIS COLLEGII ALBENSIS S.I.**

Albae Iuliae 28 decembris 1596

TEXTUS: 1. Romae, ARSI *Austr.* 20, f. 331r-v; folium magnitudinis 376 x 566 mm.; exemplum, die 25 martii 1597 Colosmonostre, transumptum. — 2. Viennae (Wien), ÖSTA, Ungarn, fasc. 129 (a. 1596), f. 46-47z apographum, die 20 iunii 1602 authenticatum. — 3. *Ibidem*, f. 52-53; apographum, die 23 februarii 1635, descriptum ex dipomate, quod in collegio viennensi conservabatur. — 4. Budapest, OSzK. Kzt – Quart. Lat. 1280 (X).

Nos requisitorum litterarum et litteralium instrumentorum in sachristia sive conservatorio conventus monasterii Beatissimae Mariae semper Virginis de Colosmonostra, repositarum et locatorum, ac aliarum quarumlibet iudiciarum deliberationum et legitimorum mandatorum executores, memoriae commendamus per praesentes etc.

Quod Reverendus in Christo Pater Petrus Maiorius, rector collegii claudiopolitani almae Societatis Iesu, in sua ac totius Societatis praedictae personis, exhibuit et praesentavit nobis litteras Serenissimi Domini Principis Transylvaniae, Domini nostri clementissimi, in pergamino sub pendentí sigillo eius confectas et emanatas, petens nos debita cum instantia, ut nos easdem litteras transsumi et transcribi facere ac sub sigillo huius nostri conventus pro futura cautela iurium suorum extradare et emanare facere dignaremus. Quarum quidem litterarum tenor talis est:

In nomine Sanctae Trinitatis et Individuae Unitatis Amen. — Nos Sigismundus, Dei gratia, Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinæ, et Sacri Romani Imperii Princeps, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis.

Quod, cum praecipuum munus principum in hoc mortali saeculo in retinendo cultu divino et laudatissimis maiorum institutis consistat, ideo nos inde ab initio principatus nostri, quem Dei optimi maximi beneficio, in orbe christiano adepti sumus, sedulo in eam curram incubuimus, ut in hoc regno nostro Transylvaniae praeclarum aliquod beneficii genus in honorem et ornamentum Ecclesiae Domini Servatoris nostri Iesu Christi praestaremus et conferremus, quo et nostra singularis erga fidem catholicam et Sedem Apostolicam pietas atque devotione notior omnibus testatorque redderetur, et errores in religionem christianam a multis retroactis annis irrepentes (quantum fieri posset) ab hominum animis depellerentur atque amoverentur, et ingenia iuventutis ad amplectenda pietatis et honestarum literarum studia magis inflammarentur et excitarentur.

Proinde, assidue prae oculis nostris versantes paternum erga nos amorem, liberalitatem et propensionem animi Beatissimi in Christo Patris et Domini, Domini Clementis VIII, Pontificis Maximi, qui nos hisce superioribus annis in omnibus conatibus et actibus, bellicisque expeditionibus nostris, quas totius reipublicae christiana causa, contra infideles turcas, infensissimos christiani nominis hostes, ultro suscepimus et faeliciter gessimus, opibus et sumptibus suis et Sanctae Sedis Apostolicae abunde iuvit; ac moti pio favore, beneficentia et liberalitate nostra, qua erga Sacram Romanam Ecclesiam et religionem catholicam afficimur, ut illustre aliquod et grati nostri in ipsam Sedem Apostolicam animi testimonium, et munificentiae nostrae in venerabiles Patres Societatis Iesu, in collegio isto albensi, per Serenissimum quondam principem, Dominum Stephanum, Dei gratia Regem Poloniae ac Magnum Duxem Lithuaniae, necnon Principem regni huius Transylvaniae, dominum patrum nostrum desideratissimum beatae memoriae fundato, ex instituto constitutos, argumentum exstet:

Totales et integras possessiones nostras Toothfalud, Ompaycza Benedik et Olah Gald, alias Felseo Gald vocatas, item duodecim colonos in suburbio albensi, hortum suburbanum, qui fuit olim Praepositi, et foenile per Ser. mum Regem ad collegium applicatum, in comitatu albensi Transylvaniae existentes, habitas, pro nunc ad curiam nostram albensem tentas et possessas, simul cum toto et omni iure regio, si quod in ipsis possessionibus qualemcumque existeret, aut eaedem et idem nostram ex quibuscumque causis, viis, modis et rationibus concernerent collationem; ac pariter cum cunctis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foeneticis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis aquarumque decursibus, molendinis et corundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentium suarum integratibus, quovis nominis vocabulo vocatis, ad easdem possessiones de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, necnon censibus tam ordinariis quam extraordinariis, item decimis et nonis, animo bene deliberato et ex certa scientia ac liberalitate nostra ad praetitulatum collegium albense applicanda, ac memoratis patribus Societatis Iesu in collegio ipso constitutis, eorumque successoribus universis, danda, donanda et conferenda duximus, prout applicamus, damus, donamus et conferimus, iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda, possidenda, pariter et habenda salvo iure alieno.

Porro, idem collegium ampliori etiam gratia et munificentia nostra dotare et illustrare ac publicis usibus et emolumentis praedictorum patrum Societatis Iesu faventer prospicere volentes, quo scilicet et vitam eorum commodius sustentare et ministeriis divinis, honestarumque literarum disciplinis die et nocte melius vacare atque insistere, et aedificia collapsa, attritaque collegii illius reaedificare et restaurare valeant, eisdem patribus Societatis Iesu ex arenda decimarum nostrarum transylvaniensium millenos florenos hungaricales curren-

tis et usualis monetae, per arendatores earundem decimorum pro tempore constitutos et constituendos, paratis in pecuniis annuatim numerandis et persolvendis deputavimus, attribuimus et ordinavimus.

Item, totalem illam quartam decimalē possessionis nostrae Boromlak appellatae, in sede saxonicali Meggyes existentis et ad civitatem nostram Mediensem pertinentis, quae scilicet hactenus vel per arendatorem vel per accumulatorem decimorum nostrarum in rationem nostram percipi et colligi consuevit, nempe: vini, tritici, silinginis, hordei, avenae, mili, lini, canabis, speltarum ac aliorum bladorum et leguminum, terraque nascentium, necon agnorum et apum, atque caeterarum rerum decimorum solitarum, modo simili, patribus ipsis Societatis Iesu, in perpetuum dedimus et contulimus, ac iustum, usitatam et competentem arendam illius quarta decimalis; plebanis dictae possessionis Boromlak per arendatorem decimorum nostrarum pro tempore constitutos et constituendos, singulis annis ex earundem decimorum nostrarum arenda persolvi iussimus atque commisimus; ita tamen, ut iidem incolae possessionis Boromlak tales decimas huc Albam Iuliam devehere et deferre debeant et teneantur.

Denique, praememoratis patribus Societatis Iesu ad commodiorem sustentationem vitae eorundem, alumnorumque suorum ex Camera Salium nostrorum Vizaknensi, quan- docunque opus fuerit, per praefectos Cameræ ipsius sufficienes semper sales dari et administrari mandavimus; ac super his alias etiam litteras nostras præceptorias tam arendatori et accumulatori decimorum quam præfecto salium camerae prænotatae sonantes eisdem patribus Societatis Iesu, patenter extradari et conferri curavimus.

In quorum omnium fidem et testimonium diploma hoc nostrum manus nostrae subscriptione roboravimus ac sigillo nostro communiri fecimus, idque robur dabitae et perpetuae firmitatis sortiri et haberi decrevimus. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die vigesima octava mensis decembri, anni Domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto.

In margine inferiori scriptum erat: Sigismundus Princeps – Stephanus Josica cancellarius – Lucas Varady secretarius.

Quas nos de verbo ad verbum sine diminutione et augmento variationeque sine omni pro futura cautela iurium eiusdem Societatis sub sigillo nostro conventionali extradandas et concedendas esse duximus iure et iusticia requirentibus. Datum feria secunda proxima post Dominicam Laetare, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo septimo.

P. IACOBUS WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 30 decembris 1596 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177*, f. 323r-24v (*prius 29 402*); autographum.

EDITIO: J. SYGANSKI, *Korespondencya* . . . 108-09.

SUMMARIUM: 1. *De fundatione collegii albani.* — 2. *De sociis mittendis ad novum collegium inchoandum necessariis.* — 3. *P. Carrillo iterum Pragam proficisci cogitur.* — 4. *Ipse restat, donec res maioris momenti resolvantur.* — 5. *Turcarum Imperator dicitur mortuus.*

1. Iam tandem habemus fundationem collegii albani¹, cuius exemplum authenticum, cum primum potero, mittam R. P. V.ae². Mille floreni annui paratae pecuniae, decima valoris item 1000 floreni, et duo boni pagi contigui, uno et medio miliari hinc distantes; quorum alter est ungaricus, alter valachicus; praeter alios duos pagos valachicos, quos ante habeb[ba]jmus, et 12 colonos suburbanos, et magno horto suburbano, qui olim fuit praepositi, et prato non procul distante. Quae omnia aestimari possunt ad alios 1000 florenos. Nulla obligatio est apposita, nisi quod ex his proventibus aedificare debebimus collegium et scholas paulatim, quamdiu hic pauci erunt.

2. Iam habemus duos magistros pro utraque schola (non enim hic sunt scholae plures). Indigemus bono et docto contionatore propter Serenissimum, aulam et Episcopum³. Iam enim nostri in magno templo ordinarie contionabuntur, id postulante Episcopo. Quare petimus, ut R. P. V.a quamprimum vel P. Dobokium, qui est Graecii, vel P. Pasmanium, si valet ad contionandum, vel utrumque ad nos mittat⁴. Nam et procuratore indigemus, qui curam habeat pagorum et aedificii. Hi tres sacerdotes cum P. Valentino [Ladó], qui est hic, et duo magistri ad tempus sufficient, donec collegium et scholae exaedificantur.

3. P. Alfonsus non potest in loco consistere. Iterum Pragam praemittitur, quo paulo post sequetur Serenissimus una cum Nuncio et Episcopo, ad capiendum vellus aureum, et transigendum de bello et matrimonio. Serenissima, credo, interim erit gubernatrix, et residet Albae; quod est optabile. Hodie P. Alfonsus hinc discedit Claudiopolim, et inde ad Serenissimam, et mox Pragam.

4. Ego adhuc cogor hic manere donec possessionem pagorum accipient nostri, et literas statutorias accipiamus, et reliqua expediamus, antequam hinc discedat Serenissimus. Calcem fieri curabimus in nostris possessionibus. De lapidibus et lateribus erit maior difficultas. Et haec tamen paulatim providebimus.

5. Turcarum Imperator dicitur certo mortuus. Quare minus sibi a turcis timent nostri anno insequenti. Utinam amissa recuperent. R. P. V.am bene in Domino valere opto. Cuius ss. et orationibus me humiliter commendabo. Albae Iuliae penultima decembris, anno Domini 1597 ineunte, quem faustum et faelicem R. P. V.ae ac toti Societati nostrae Ecclesiaeque sanctae Deus esse velit.

Reverenda Paternitati V.ae filius indignus et servus in Christo

Iacobus Vuiecius

¹ Vide ea, quae die 15 dec. de fundatione collegii albensis scripsérat; supra, mon. 276 § 5.

² Littera fundationis vide supra, mon. 278.

³ Demetrius Naprághy, electus exeunte anno 1596 a Principe; cf. supra, mon. 278 § 4.

⁴ De PP. Pázmány et Dobokay in Transylvaniā mittendis cf. ib. § 5.

Ex Litteris annuis provinciae Austriae S.I.

Anni 1596¹

TEXTUS: 1. *Austr.* 132, f. 259-80; exemplum coaevum Romam missum. — 2. Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. *Litt. Ann. Prov. Austr.* 1589-1599, p. 458-74; exemplum coaevum in provincia conservatum.

EDITIO: Extractum huius partis litt. ann. v. ap. VERESS, *Annae Litt.* 48-56.

SUMMARIUM: I — *Societas Iesu in Hungaria* — 1. *Collegium thurociense*. — 2. *Residentia selliensis*. — II — *Societas Iesu in Transylvania* — 1. *Collegium claudiopolitanum*. — 2. *Residentia albanensis*. — III — *Princeps Transylvaniae Olomutii visitat collegium*.

I — 1. Collegium thurociense in Hungaria²

Collegium thurociense, cum iis qui in selliensi residentia versantur, duos supra viginti socios aluit hoc anno: sacerdotes 8, coadiutores 7, reliquos totidem, qui iuuentutem regunt vel domi in scholis. Nonnulli morbis tentati beneficio Dei in hac solitudine convaluerunt; praeter unum sacerdotem, Iacobum Libusium³, his regionibus ob peritiam linguae et virtutem religiosam pernecessarium; sed quem Deus habere voluit. Concionum, confessionum, exercitatio-[459]num scholasticarum, domestici laboris, excursionum in negotiis collegii tractandis, et aliarum missionum utilitas non mediocris extitit. Praecipua capita in acer-
vum coniiciam.

Collegium hoc anno duorum domiciliorum accessione, privilegiis veteribus praepositoriae thurociensis, decimis et subditorum operis auctum est. Domicilia procuratorem et familiam externam suscipiunt, nec rusticorum aliorumque hominum frequens in penetralia domus nostrae sit accessus.

Privilegia posoniense capitulum hactenus asservabat. Haec ut Superiores a Caesarea Maiestate obtinerent, duo mandata impetrarunt, quibus capitulum privilegia donationesque veteres regum Hungariae tabulis consignatas dare collegio iubebatur⁴. Fecit capitulum, cautionis syngraphe a nobis prius accepta. Ea Pragam delata, Caesari confirmanda obtulimus, postquam Dominus Tyburtius Himmelreich⁵, regni hungarici apud Caesarem secretarius, nostrae Societatis integer amicus, a tineis et situ vindicasset, et ipse sua manu diligenter exscripsisset. Quid multa? Obstupuere proceres Hungariae, cum praeter opinionem et voluntatem ab Imperatore tantam Societati gratiam factam intellexerunt. Quare decimas ipsas 100 annos suppressas et alia consecuti sumus⁶.

Hasce res secundas adversae miscuerunt; ita tamen, ut semper auxilium divinum non dubie sentiretur. Nam in primis praedones sub spetie militum ex praesidiis Hungariae redeuntium stipem ad ianuam collegii petentes, commoditatem aditus quaerebant, qua noc-

¹ Vide *Litt. ann.* anni 1595 supra, mon. 206.

² Vide catalogum personarum et officiorum ineunte anno 1596 et 1597 exaratum; supra, mon. 207 et infra, mon. 281.

³ I. Libusius S.I. (1564c-1596), polonus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 720.

⁴ De difficultate obtinendi litteras privilegiorum praepositurae cf. MAH 118 191 202-03 217 222 430-31; et supra, mon. 64 app. II § 37.

⁵ De T. Himmelreich vide supra, mon. 5 adn. 9.

⁶ Qua de re vide observationem Patris Maggio, visitatoris; supra, mon. 134 § 4.

tu collegium invaderent, nosque spoliarent, conficerent. Quod facinus unus ex iis alibi comprehensus confessus est. Et quia latronum mentio facta est, beneficium, quod ex iis collegio accidit, exponam.

Ante quatuor annos omnes socios collegii comes huius comitatus ad dicendam causam caedis perpetrate, nescio, qua suspicione ductus, in ius evocaverat⁷. Molestissima et turpis res ea videbatur innocentibus. Hoc anno tandem latro quispiam inter cruciatus pallam dixit, se cum aliis praedo-[460]nibus illam caudem perpetrasse. Interrogatus a iudicibus, num iesuitae consilio aut alia ratione iuvissent. Negavit ille constanter, ullam partem eius facinoris ad Societatis homines pertinere. Bonos viros ecce! Ita Deus publice adversariorum nostrorum conatus, quo tempore sibi placitum fuit, elusit.

Equitum et pedum cohortes frequentissime tam hyeme quam aestate ad bellum euntium et inde redeuntium colonis nostris et nobis non mediocri damno molestiaeque fuere, horreis certe calamitatem intulere, collegio cladem minitati. Ne quid gravius committerent, primarii duces apud nos liberaliter accepti caverunt. Inter hos fuit Princeps Anhaltensis⁸ et castrorum Praefectus; ille lutheranus, hic vero catholicus; duo comites itali; omnes viris nobilibus comitati, quos ex fuga et trepidatione infelicitis pugnae⁹ hic recreavimus loco inter montes tutiore. Lugebat Anhaltensis Princeps cognatos in bello amissos duos, qui ex pago collegii Silniza per vim nuper nostrum pecus abegerant, et in extrema dimicatione cum turcis ad Agriam extremo octobri ceciderant.

Ad quod bellum collegium decreto regni 58 equites expedivit, dein nonnullos pedites. Postremo (quoniam turcarum Imperator aderat, viritim omnes ad bellum evocabantur), Superior¹⁰ uno sacerdote comite cum aliquot militibus coactus est in castra discedere. Qui apparatus belli fere tribus millibus talerorum nobis stetit. Opportune factum est, ut quo tempore amittebantur castra, dies is fuit 25 octobris, et exercitus christianorum a turcis profligebatur, P. Superior diei adhuc itinere a castris abesset. Itaque, vitatis mature tartarorum incursionibus, cum socio salvus rediit.

Scholis sub finem anni praeteriti classis rhetoricae accessit¹¹. Ut haec, ita et reliquae suas exercitationes sustinent diligenter. Qui paternis erroribus infecti ad nostram disciplinam veniunt, consuetudine sociorum et institutione praeceptorum sensim inducti in catholicam fidem sponte consentiunt¹². In eo genere laus convictorum eluet, quorum octo haeresin deseruerunt. Hungarorum est iam haec omnino omnium, [461] qui apud nos sunt: non esse hungarum verum, qui solemnioribus Deiparae Virginis Mariae festis neque se expiet, neque corpori Christi communiciet. Omnibus, quibus per aetatem licuit, ob instantis bellii periculum frequens confessio et communio usurpata. Quotidianae preces a scholis ante venerabile Sacramentum, decantatis litanis B. M. Virginis ab omnibus studiosis obitae sunt. Spectarunt saepe viri primarii hospites studiose iuventutis certamina magna voluptate. Quae omnia Societatem, hactenus multis hungarum ignotam, commendant clarioremque reddunt.

Disciplinae ecclesiasticae fructus sunt: Omnes nostri subditi, qui Thurocium, Liptoviam, Vetussolum incolunt, ac Pascha plurimi saepius confessi communicarunt. Cum in-

⁷ De qua lite nostrorum cum comite Révay cf. supra, mon. 92; et MAH III 267 et passim.

⁸ Fortasse Christianus I Anhalt Bernburg (1568-1630); vide *Encycl. Univ. Illustr.* V 601.

⁹ Vide relationem Patris Carrillo de clade Mezőkeresztes; supra, 269, et ISTHVARIFI, *Historia* . . . 428-32.

¹⁰ Ioannes Zanitius S.I.; cf. supra, mon. 44 adn. 11 et passim.

¹¹ De qua schola rhetoricae vide supra, mon. 64 I § 28.

¹² Vide epistolam Patris Maggiori, rectoris (26 dec. 1595); supra, mon. 203 § 2.

firmantur, prima est medicina paenitentia cibusque caelestis. Puerperis idem remedium piaculum est neglexisse. Matrimoniis hoc optimum auspicium. Viginti duo ab haeresibus conversi, quidam etiam fidei professionem fecerunt. Duae supra centum plenae plurum annorum aut etiam de tota vita confessiones auditae. Tribus ad supplicium condemnatis illo severo vitae momento solatio et saluti fuimus. Unus horum vallo, unius alicuius Patris opera Veteresolii, caedis reus, militaris iudicij sententiam, globis sclopotorum traiectus constanter exceptit.

Quatuor in loca quinque, sex septem hungaricis milliaribus a collegio dissita saepius excusum est, et concionibus, sacrificiis, sacramentis hominum turbae non solum agresti, sed etiam nobiliori latum auxilium. In his lutherani baronis coniunx, marito spectante et fremente, cum ginaeaco et adolescentulis catholice communicat. In huiusmodi itineribus ter in pagis haereticorum ditioni subditis abs uno sacerdote doctrina christiana tradita, et a valachis avide suscepta fuit. Valchensi ecclesiae sacristica addita. Varaliensi duo sacerdotalia ornamenta procurata. Slechiensi turris extucta. Ex duabus parochiis collegio subditis duo sacerdotes, cum ad concubinas aliosque pravos mores animum adiunxissent, exacti. Duo matrimonia illegitima impedita, viginti rite coniuncta. Infirmi frequentissime [462] visitati, pauperiorum infirmarii nostri charitate et permissu superiorum valetudo curata (adiungunt haec officia nobis animos hominum hic, ubi nulli medici); septuaginta septem infantium baptismata celebrata. Catholica doctrina per pagos explicata. Duabus partu periclitantibus sacer Agnus ex collo suspensus praesenti auxilio fuit.

Annunciatae Deiparae nocte rusticus colonus noster, nescio unde revertebatur non bene sobrios. Ei monstrum ingens occurrit in via et hominem in lutum praecepitat. Is terroris plenus, recepta sobrietate, ad signum crucis in tanto periculo confugit, et invocata S. Trinitate munit. Mostrum in vicinam piscinam hunc seducere nititur; qui constanter malignum spiritum eodem signo pellit fugientem, donec omnino victus evanuit. Audiebat sibi dici rusticus a portento: quid se signaret? Cum illud signum iis, qui uterentur, non esset usui. Minister haereticus oppidi sepusiensis, qui anno praeterito sacerdoti nostro illic in missione agenti dixerat, venisti ante tempus turbare nos; hoc anno dum alium etiam suae sectae, ministrum adulterii causa gladio puniendum consolaturus comitatur, in officio ipso tactus apoplexia repentina miser examinatus est. Minister alias suadens auditibus, ut ieunii diebus carnes ederent, dum eos exemplo provocat carnesque vorat, subito suffocatus est. Item vir praecipui nominis ipso Annunciatae Virginis die carnes palam in contemptum papistarum comedens, ut ille aiebat, in gravissimum morbum subito incidit, cuius acerbissimo cruciatu postea vultus, animam exhalavit.

Meretur hic commemorari virtus vallorum¹³, qui equites in comitatu veteris soliensis hyemem egerunt. Catholicci isti catholicorum amatores ad quatuor passuum millia Silnizam in templum nostrum officii divini causa ventitabant. Aliquando etiam in medio foro haereticici oppidi excitato altari, custodiis appositis, missae sacrum fieri curabant. Cum vero primo vere ad bellum redeundum esset, dederunt operam, ut nostri eorum sermonis periti, quorum in collegio thurociensi nunc forte versabantur duo, pugnaturos armis caelestibus munirent. Satisfactum est iis copiose, alternis vicibus eo profectis patribus. His (praeter alias) 77 pleniores etiam annorum plurium ac vitae to-[463]tius factae confessiones. Qui numerus ad supra positum pertinet.

Iudem vallones pompam solemnem Corporis Christi, mira alacritate Silnicae, qui pagus est noster, decorarunt. Ducenti in equis festo die advolant. Alii cantu chorum adiu-

¹³ Valachi, valloni dicti intelligendi sunt incoli pagi Valva (Walcha); cf. MAH II 951.

vant, alii signa crucis hilares paeferunt, alii nobiliores portant umbellam, sub qua sacerdos cum Eucharistia procedebat, alii cereos ardentes altera, fitulas ferreas altera manu gerunt. Locis certis, quibus evangelia decantata, benedictionem flexis genibus accipunt, et gloriam Christi, panis vivi, in despectum haereseos horrendo fragore bombardas explidunt. Insonuere montes, vicinia tota, plenissima haereticorum, inusitato pompa genero obstupuit; et multi haeretici ad spectaculum convenerunt, mirati, quid esset.

Hos postea 4 septembbris in expugnatione eversioneque Hatvani munitionis turcicae navasse fortem operam auditum est. Sed non paucos in defensione Agriae fortiter dimicantes occubuisse. Unus comes (quem deinde vidimus), dum castra turcica 25 octobris oppugnarentur, de peccatis ante confessus, inter innumera tela hostium et christianorum, undique frementibus pilis ferreis, cadentibus ex omni parte turcis et christianis, per multam caudem barbarorum intactus evasit. Tribuebat hanc salutem factae apud nos confessioni. Tanti est ad virtutem in christiano milite religionis conscientia, pura scelerum. Contra autem ad ignaviam quam potens sit perfidia, sicut illius dedi, sic et huius argumentum do memorabile, sed quidem christiana reipublicae luctuosum.

Agriae urbs est cum arce imprimis firma; quasi unicum, quod supererat christianis in Hungaria propugnaculum. Hanc turcarum Imperator iam olim tentaverat obsidione irrita. Hoc tandem anno ad 15 octobris cum multo sudore et sanguine occupavit. Ab urbe tertio milliari camporum aequor est pluribus passum millibus longe lateque patens, ubi nullum aspectui impedimentum obiicitur, nullum gressibus praeter aquas, quae hinc inde arcentur lacunis, quando caelum est pluvium. Huc convenere duo exercitus potentissimi: turcicus millium amplius ducentorum, et christianus fortasse 50 descriptorum millium, in quibus numerabantur copiae transylvanorum, cum suo Principe Sigismundo. Qui vir bellicosus et una ceteri respiciebant ad Archiducem Caesaris [464] fratrem Maximilianum¹⁴, huius militiae summum ductorem. Palus utraque castra et uligine multa et aquis stagnantibus dirimebat; atque potum utrisque dabat, ita ut si alteri ad alteros penetrare vellent ac dimicare, aut oportebat vado transire, aut longo ductu paludem circumire.

Utrique tentarunt transitum, biduoque pugnarunt, paeliis maxime equestribus, quibus nostri semper redire superiores. Caesus est magnus hostium numerus et tormenta capta cum manubiis. Tertio die de ducum omnium sententia visum fuit arridentem fortunam sequi, et tota acie decentare; imperatumque totis castris, ut ad fremitum tertium maioris tormenti, quod albescente caelo displosum est, mane omnes ad signa starent sub armis. Hic praefectus vigilum, idemque tessarius per disposita armatorum triginta circiter agmina denunciabat, tessera vocalis, ut esset Iesus Maria omne salutari. Omen haereticorum manus, quae maxima erat, non admisit. Nam ad nomen Maria illi obstrepere, tollere ululatum, furenter id symbolum reiicere, pro quo usurpare Herr, Herr. Quod germanis significatu est ambiguum. Notat enim Domine Domine vel huc, huc, ades dum. Sed proferuntur signa, itur in hostem, qui aciem adversa iam procedebat. Atrox pugna exoritur ab emissariis et antecursoribus, praesertim catholicis. Hostis non diu sustinuit impressionem, cessit loco, et iam castra audaci conatu erant expugnata, fugiebat ipse contento cursu turcarum Imperator. Ad cuius usque tentorium, ac etiam longius penetraverant aliquot peditum cohortes, cum praevia scloporum infesta grandine.

Hi projecti in praedam vestium et auri signati vim incredibilem dum avide convectans, fuere qui sub gaza fatiscerent, et abiicerent pecuniam ad levandum pondus, quam aliqui

¹⁴ De Maximiliano archiduce cf. supra, mon. 80 adn. 50 et passim.

ignari abs turcis insidiose sparsam post crediderunt. Capti qui fuerant in expugnatione Agiae, iam liberi catherinis prorsus, abibant. Erat omnino a christianis certa victoria. Hanc prosequi atque in fusum fugatumque hostem insistere iussi equites lutherani, non longe procurerunt, qui hactenus steterant cum fatali sua tessera. Etenim ecce tibi, repentino velut caelitus tacti, terrore complentur, versisque habenis, retro feruntur in fugam effusissimum nemine persequente, et [465] hostibus alio in diversa fugientibus. Nec uspiam restituerunt, quamvis primi ordinum ductores voce et ferro impetum retardare sunt conati. Per hunc turpis fugae nimbum tot millium furentium equitum turbati fuerunt multi cunei christianorum peditum, qui adhuc sub signis erant, ac prope ad intermecionem protriti. Quam turbatione, dum reliqui vident, nescientes quid ageretur, primum, qui pro castris excubabant ad impedimenta, haec deserere, trepideque ipsi fugere cum omnibus, qui supererant citra paludem. Deinde qui ultra illam spoliabant opulenta castra hostium, licet victores graviter percelluntur, abiiciunt praedam victoriamque deserunt. Omnes sese, qua vada erant, equites, pedites confertim urgere, premere, protrudere in paludem. Ubi numerosa multitudo illorum perfidorum aut aquis aut caeno suffocata turpiter perit.

Inter haec tartari, quasi bis mille, qui nondum diffugerant, et in equis eminus prospectabant, mirati fortunam arripiunt, spoliantiumque lateri, et tergo sponte fugientium acriter instant. Attamen numero pauci et insidiarum ambigui non longe pergunt, sed conversi ad direptionem iidem ipsi abiectam a fugientibus praedam et spolia colligunt, atque deserta suorum castra diripiunt. Sicut et nostra spoliarunt pauci nostri milites, qui praecipuam operam in acie prima hosti profligando navaverant. Atque per tenebras istuc se receperant ex fuga, rati reperire commilitones. Sed iam diffugerant. Qui plurimi certe rebus abiectis omnibus, cum sola salute fugere totam noctem, etiamque diutius.

Certa quidem haec Dei vindicta in eos, qui noluerunt divinae Matris suae, perpetuae Hungarorum Patronae bonum auspicium. Quae vindicta quoque derivata est in alios, gazae nimium quam faede sitientes. Atque nescio, an maior clades sit accepta post illam, quae ad Varnam sub annum Christi 1444. De qua est illud D. Antonini: Hoc Dei iudicium fuit iustissimum, quamvis causam ignoramus. Sed profecto mirabile, quod hic utriusque exercitus par fuerit clades et dedecus. Nisi forte est tam dedecorum, primam impressionem languide sustinere, et cedere victoriam, ut fortuito vincas; quam ulti proiicere acceptam, et ut illam non reti-[466]neas, diffugere. Hoc ipsum nos, aliud autem alii. Libere loqui pergo. Fuere viri probatae fidei et nobilitatis, qui dicerent: victi sumus, bene est, abunde est; haeretici non sumus; qui, si vicisemus, haeretici viciisse diceremur, et haereticis pro ridiculo et nihilo nos catholici essemus. Hoc est, asscripta fuisse victoria haereticis, quorum maximus numerus et nomen erat in castris, et in his plus centum praedicantes fuere, uti plures dolenter referunt testes oculati.

2 - R e s i d e n t i a S e l l i e n s i s

Selliae unus sacerdos cum socio residet, nonnunquam cum duobus, nunc cum tribus¹⁵. Quingenti exomologes in peccatorum fecerunt, complures tota anteacta vita manifestata, multi vacillantes in fide. Sexdecim personae multis annis abstinuerunt a sacramentis, aliae decem aliae viginti, nonnullae triginta, imo et annis quadraginta, quae hoc anno utiliter ea frequentare caeperunt. Quaedam quinquagenaria, absque omni paenitentiae sacra-

¹⁵ Vide catalogum personarum et officiorum residentiae selliensis pro a. 1596 et 1597 conscriptum: *Cap. Prov. Austr. I 559 et 572.*

mento Eucharistiam percipiens, adducta est ad omnium peccatorum confessionem et salutarem usum Eucharistiae. Septem legitimū usum sacramentorum edociti sunt, quae prius indigne percipiebant. Undeviginti errores contra fidem detestati, unitati Ecclesiae catholicae ascripti sunt. Vinctis et capite damnatis adfuiimus, quos tum verbo Dei, tum sacramentis ad spem salutis induximus, et ad supplicia aequanimitter ferenda animavimus.

Inaudierat noster sacerdos apud vicinum nobilem virum, lutheranum quendam centurionem in vinculis detineri, postridie ultimo afficiendum supplicio. Accedit nobilem, petit facultatem eius tantummodo videndi. Annuit ille. Noster reum ad reconciliationem cum Deo et fidem catholicam exhortatus, persuadet, authore Deo, paenitentiam homini; qui obnixe caepit haereticum dominum obsecrare, ut potestatem faceret nostro sacerdoti sacramenta sibi catholico ritu conferendi. Ibi [467] primum deprehendit nobilis artem nostri sacerdotis. Si praescivisset, non daturus ei potestatem conveniendi reum. Cedit tamen vel invitus. Aderant contionatores haeretici, iniquo animo serebant praedam sibi eruptam. Fatabatur interea reus, susceptis devote sacramentis, et ex consolatione sacerdotis magnam sibi infusam laetitiam et constantiam ad oppetendam mortem. Quod et reipsa praestitit, dum tormenta sustinens continuo oraret, et veniam a populo deprecatus, ut suo exemplo superet, adhortaretur.

Peregrinis, morbo, frigore, egestate oppressis hospitio et victu provisum est funusque curatum. Mulier fornicationis spiritui incubo sese devoverat, et multis annis cum eo consueverat. Is solitus erat per fenestram domus illabi, nunc in forma concionatoris haeretici, nunc in alio habitu virili, et cubile eius petere, indeque eadem fenestra excedere, silentium illi magna cum comminatione indicens, ne rem sacerdoti panderet. Quod et praestit illa compluribus annis abutendo sacramentis. Tandem Dei instinctu et gravi morbo compulsa sacerdotem nostrum alloquitur, rem omnem ei detegit, et confessione totius vitae facta sacroque Christi corpore sumpto, Agno cereo ad pectus appenso adhibitis aquis lustralibus liberata est ab immundo spiritu.

II — 1. Collegium claudiopolitanum in Transylvania

Sunt e nostris e Transylvania viginti et unus in duo domicilia distributi. Sexdecim enim commorantur Claudiopoli, decem sacerdotes, tres magistri, totidem coadiutores; Albae Iuliae sacerdotes 4 et coadiutor unus¹⁶. De quibus sane omnibus illud in universum dici potest, in tanta rerum perturbatione ac bellorum tumultibus, in tam saeda haeresum fere omnium colluvione, quibus haec tota mirum in modum squalet atque afflictatur provincia, nullam eis defuisse materiam vel meriti vel laboris. Singuli vero Societatis memores instituti, ita se gesserunt, ut et Societas dignitatem retineret suam et animos ac voluntates omnium eidem, quam maxime fieri posset, conciliarent.

Neque in tam multis procellis sterilis hic omnino agellus fuit. Imo vero eos ad Dei immortalis gloriam edidit fructus, qui reliquis Societatis patribus ac fratribus non exiguum voluptatem laetitiamque asferre possint. Ab uno enim ex iis, qui salubribus praceptis populum excolunt, eiusque confessiones excipiunt, 14, ab alio sex, ab alio duodecim, ab alio amplius quinque et triginta, qui in maximis variisque versabantur erroribus, cum Ecclesia fuerunt reconciliati.

Inter hos autem duo fuere ex illis, quos haeretici ministros appellant, qui quod pestilentissima Calvinii dogmata inani quadam verborum pompa late disseminarent, plurimum

¹⁶ De statu personarum collegii claudiopolitan et residentiae albanensis vide *ib.* 559-60 et 572-73.

sibi apud cives ac plebeculam authoritatis conciliarant. Ii, postquam multa cum uno e nostris sacerdotibus contulissent, impietatem agnoscentes suam, veritati tandem manus dede-runt.

Quam plurimos alias confessionis sacramento expiavit, e quibus nonnulli totius praeteritae vitae scelera nunquam antea per confessionem eluerant; nonnulli vero adeo a recto salutis tramite aberrabant, ut ne Deum quidem, quod horret animus audire, ullum esse existimarent. Ipso sacrosancto Christi Domini resurrectionis die ducenti et 40 ad caelestes epulas accesserunt, reliquis vero diebus festis pauciores quidem, sed pari tamen animi pietate ac sensu.

Iabant duo e nostris Albam, ut fit, animi causa, litterarum studiis ad exiguum tempus spaciun intermissis, cum Thortam pervenissent, quae civitas Claudiopoli passuum millia circiter 15 distat, cumque ibi et nullum cognoscerent, et regionis illius linguam nequaquam tenerent, per interpretem apud quosdam, qui tunc forte in foro colloquebantur, agere caepерант, atque ab eis de hospite aliquo, ad quam [469] vesperi diverterent, sciscitari, obtulit sese illico unus ex illis liberalissime, a quo sine ulla mora domum deducti, humanissime accipiuntur hospitio. Accedit interim hospes, nostrosque, dum se quieti paululum tradidissent, iterum salutat, sermonesque cum illis miscet, latine ut poterat, comitate plenissimas, gratias Deo agit immortales, eosque de caelo in eam urbem delapsos esse, nihil sibi gratius, nihil iucundius unquam accidere potuisse dicit. Mirantur nostri in tanta arrianorum barbarie hominem tam affabilem et quorsum tandem evadat, expectant.

Delabitur ille sensim oratione ad haereticorum precones, atque in eos acerbissime invehitur, veteratores, fraudulentos, rerum humanarum aequa ac divinarum rudes appellat; sibi cum illis, asserit, nullam esse familiaritatem, nullam consuetudinem, eorum conciones se non modo stomachari, verum etiam execrari; in quibus veteres tantummodo romano-rum historiae, poetarum fabulae ac commenta recenseantur.

Dicit praeterea, se filiam habere, quae cum tertiam iam annum agat, sacro tamen fonte nondum sit renata. Quare vehementer rogat atque obsecrat, ne natam unicam, quam summopere diligenter, tam singularis beneficii expertem diutius esse paterentur. Nostri, qui ab homine ignoto se circumveniri facile suspicabantur, apud se esse haereses quidem damnare, sed parce, illud potissimum urgere, quo fere arguento haereticici omnes maxime premuntur, eam scilicet esse veram solidamque religionem, quam olim in Hungaria, dum ea divitiis, rerum gestarum laudibus floreret, reges potentissimi ac sanctissimi coluissent.

Hospita, quae pestiferum olim scelesti virus Arrii fere cum lacte suisset, sagacissime id, quod revera futurum erat, odorans, conclave illud, in quo sermones isti habebantur, frequenter ingreditur, scruta nescio quae, quo melius omnia dissimulat, evolvit. Demum quasi id, quod diu quaerere videbatur, reperisset, filiolam, ibi ob adversam valetudinem in lectulo iacentem, suribunda corripiens, e loco illo de repente se proripit. Maritus uxor fac-tum aegerrime ferens, nostris relictis, eam insequitur, ac tandem puellam per vim ab arctissimo eius complexu abstrahit; quam statim sacerdos, cum ingenti tum suo [270], tum etiam parentis gaudio caelesti expiavit lavacro. Mulier, cum se iam victimam in ea altercatione vide-ret, fremens ac lachrymans in proximum sese cubiculum inclusit.

Nostri igitur, qui serio haec omnia ab homine illo agi conspiciebant, animosiores facti, multo plura de catholicae religionis praestantia, de nefaria Calvinii, Lutheri, reliquorumque huiusmodi portentorum perfidia disserere caeperunt.

Interea hospes, quasi suspirans, unum adhuc sibi ad perfectum laetitiae cumulum deesse queritur. Quod si a Deo opt. max. impetraret, beneficium illud memoria coleret sempiterna. Uxorem ipsam, addit, ad eam pervenisse aetatem, neque tamen baptismi aut

ullius alterius sacramenti adhuc esse participem, seque id non ita pridem, postquam eam in matrimonium duxisset, cognovisse. Quare, cum neque ei hanc unam ob causam nuntium remittere, neque in eam verbis aut verberibus, quam vehementer exoptabat, sententiam posset impellere, ut baptismum peteret, vitam plane acerbam viveret. Iubetur, bono esse animo, et quamvis multum difficultatis in se res illa habere videretur, bene sperare. Tentatur primum mulieris animus a marito leviter. Nihil proficitur, omnia respuit. Maiores admoventur machinae, matris nimirum preces et lachrymae amicorum; unius praesertim, qui et ipse iter faciens, triumque linguarum, hungaricae scilicet, germanicae atque italicae esset peritissimus, ad eandem huiusc mulieris matrem, Deo duce, diverterat adhortationes. Quatitur castellum mali daemonis artibus maxime munitum. Quid multa? Expugnatur. Sacerdoti, cunctis inspectantibus, se ad pedes proiicit, baptismum petens. Christianis igitur mysteriis, quantum loci temporisque ratio patiebatur, prius erudita, caelesti tum abluitur unda, inclytum Annae nomen sibi deligit imponendum. Atque ita uno eodemque tempore, singulari quadam Dei providentia, praeter omnem expectationem, mater et filia miserrime errantes, ad reliquum Christi gregem aggregatae, maritus et uxor religionis dissimilitudine distracti in pristinam concordiam reducti fuere.

Obiit hoc anno Claudiopoli Andreas Concreor [?], cuius obitus animos catholicorum omnium maxima voluptate perfudit. Is cum esset natione scotus, et genere nobilissimus, Serenissimi Transylvaniae Principis opinione permotus, in hanc se provinciam cum selectissima eiusdem nationis equitum manu contulit. Exceptus fuit a Serenissimo, uti par erat, humanissime. Paulo post trepidus ab urbe Lippensi nuncius Albam advolat, qui Principi nunciabat, Lippam eiusque praesidium in extremo pene discrimine versari, verendumque esse, ne urbem atque arcem illam, quam superiore anno gloriose a turcarum manibus eripuerat, iterum maximo cum nostrorum dedecore perderet. Missus eo fuit Andreas cum expeditis quibusdam aliis subsidio. Commissa ergo cum hostili exercitu pugna, ita fortiter ac praecclare se gessit, ut arcis illius propugnatio ac defensio ei potissimum summo omnium consensu tribueretur.

Interea, cum Serenissimus serio de temesvariensi obsidione cogitaret, militem, arma et reliqua, quae ad urbem illam obsidendam necessaria fore videbantur, comparare caepisset, Andream inde accersiri iussit, eumque cum reliquis copiis in eandem expeditionem proficiisci voluit. Ibi ergo omnibus dispositis, dum maenia crebris tormentorum ictibus diruuntur, et nostri per vim in urbem irrumpere conentur, atrox utrinque cooritur pugna. Dux gloriae avidissimus, quique tantum Principem roboris virtutisque singulorum spectatorem ac testem adesse integeret, forti ac fidenti animo in eam partem murorum, qua iam fere in urbem patebat aditus, molitur ascensum. Verum dirissima hostilium sagittarum glandiumque procella, dum ex fortissimis bellatoribus quam plurimi sternuntur, ipsi quoque brachiorum alterum glande traiicitur. Quo ex vulnere cum se et viribus destitui, et sensim deficeret, currum concendens, Claudiopolim invectus est. Quod, ubi perditissimus quidam arrianorum minister, quicum olim coniunctissime vixerat, cognovisset, illum ultro invitavit hospicio.

Veniebant in mentem Duci praestantissimo totius anteactae vitae sclera. Quorum omnium illud erat tum primum, tum etiam gravissimum, quod, cum a pueritia in pravis Lutheri Calvinique opinionibus esset enu-[472]tritus, in iisdem per summam desidiam ac socordiam ad extrellum usque vixisset. Quare cum iam in hanc unam potissimum curam acerrime incumberet, ut discussa densissima illa errorum caligine, veritatis lucem tandem aliquando aspiceret, optimi sibi in primis magistrum querendum esse putavit. Ergo unum ex nostris, qui ad saxones conciones germanicas habebat, non sine caelesti quadam insti-

ctu, secreto advocari iussit, cui, cum ad se venisset, rem totam diligenter exposuit. Nefarius interim preco, qui sibi cum iesuita vidit futurum certamen, ratus multo tutius esse, hostem per alios arcere, quam cum ipso manus conserere, urbis praefectum adit, facinus inauditum exclamat, audere sacerdotem papistam idolatriam (sic enim ab illis appellamur) in puri verbi Dei concionatoris aedes penetrare, ibi in eius oculis praecleara dogmata refutare, hominemque iamiam moribundum seducere. Proinde etiam atque etiam videat, ne si factum huiusmodi silentio dissimulet, universa paulatim concidat religio. Re tota intellecta, renunciari iubet praefectus, liberum esse unicuique in eo praesertim vitae statu quamcumque velit doctrinam amplecti, quibuscumque velit sacerdotibus uti. Nostri tamen, ut inanem evitarent alterationem, et ne sacrosanctum Ecclesiae sacramentum in tetterimum domicilium inferre cogentur, aegroto, ut alio migret, suadent. Paret ille, nullaque interposita mora, multo meliorem civis catholici nactus domum, pestilentem facile derelinquit hospitem. Cum ergo paulo liberius salutaribus Christi praeceptis erudiri caepisset, magno cum pietatis sensu veteres detestatus errores, animi saniem per confessionem evomuit. Ingrave scente deinde morbo, cum iam Ecclesiae catholicae restitutus, et sacramentis omnibus optime communitus esset, inter sacerdotis nostri manus animam tranquillissime efflavit. Maritum ac parentem optimum imitatae uxor et filia a perversa haereticorum vita ad Christi cultum se quoque transtulerunt.

Scholae (quae sunt quinque, tres grammatices, una humanitatis et una rhetorices) quotidie magis florent. Augetur discipulorum numerus, ex quibus cum multi sint vel arriani, vel calvinistae aut alterius sectae, omnes tamen P. Canisii catechismum accurate addiscunt, et contiunculis, quae de eodem argumento singulis festis diebus, cum aliquo apparatu habentur, libenter intersunt. Quatuor etiam ex discipulorum numero prava Arrii doctrina renunciata, vitalibus aquis abluti. Quod sane ad gymnasii nostri decus et gloriam non exigui esse momenti ducimus, praesertim cum haud infimae sortis adolescentes, sed cives essent claudiopolitani. Unius etiam ex istis baptismō, quem cum maiori pompa in templo publice celebrare placuit, Serenissima interfuit. Quo peracto, Reverendissimus D. Alphonsus Visconte, episcopus cerviensis, nuntius tum temporis apostolicus, non contempnendum virorum ac mulierum numerum sacrosancto chrismate confirmavit. Confluerent plures ad nos audiendos adolescentes, ni parentum eos absterret metus.

Non desunt alia quamplurima cum in Societatem, tum in universum hunc catholicorum caetum benevolentiae divini numinis argumenta. Serenissimus, dum Praga superioribus mensibus rediisset, ipso Palmarum die, sacro et concioni magna partim catholicorum, partim haereticorum stipatus caterva interfuit, et oleae ramusculum cum aliis, qui aderant, a sacerdote, qui sacrum fecerat, accepit. Hoc idem a Serenissima quotiescunque in urbe fuit, magna cum pietatis significatione factitatum.

Ipsa veris initio, cum funesta quaedam febris per totam fere urbem late manare caepisset, tantam continuo haereticorum edidit stragem, ut singulis fere diebus duodecim, quindecim, interdum etiam octodecim caderent. In catholicos autem mitissima fuit. Nam et paucissimos infecit, et quos infecerat, sacramentis adhibitis, pristinam illico recuperabant valetudinem. Quare hanc atque alias huiusmodi calamitates, quas provincia haec post [474] catholicam desertam religionem accepit, apud sese multi graves et prudentes viri diligentissime perpendentes, in eam tandem coguntur erumpere vocem, ut asserant, vel totum collapsurum regnum, vel semel collapsam restituendam esse religionem.

Conciones nostrae, tam hungaricae, quam germanicae, satis multos habent auditores, etiam nondum catholicos, qui tamen ad fidem catholicam satis se propensos ostendunt.

2. Residentia albana

Ad hanc residentiam pertinent sacerdotes quatuor; de quibus unus [Carrillo] in negotiis gravissimis totum annum peregrinus est. Alter [Ladó] vero in aestate cum Serenissimo Principe ad Temesvarum oppugnandum profectus, conciones in castris habuit, et militum confessiones exceptit, Sacerdotem schismaticum reduxit. Ad agriensem cladem proficiens, febri corruptus, substitut Varadini, ubi viros iuxta ac mulieres sacramento poenitentiae et Eucharistiae utiliter refecit. In Paschate confessi sunt Albae 300. Ex his haeretici, qui nunquam confessi, 50. Alias item haeresin abiurarunt septem, mahometanam superstitionem duo. Duea familiae, quae intestino odio laborarunt multos annos, reconciliatae. In duobus pagis, quos iam novendecim annis arriani tenebant, baptizati sunt plurimi. In quibus fuere duea faeminae nobiles, et una quidem partus doloribus acerbe cruciabatur. Quae baptizata, statim sine ullo cruciatu peperit. Alterius exemplo venerunt ad baptismum sexdecim viri et mulieres adultae, parvuli vero plurimi. A vaga libidine duea faeminae ad matrimonium traductae. Faemina haeresi repudiata et concubino schismatico, nupsit catholico et vitam faeliciter finivit.

III — [Sigismundus Báthory, princ. Transylv. Olomutii visitat collegium S.I.]¹⁷

Serenissimus Transylvaniae Princeps ad Imperatorem proficiscens¹⁸, hodie nobis valde dicens discessit Olomutio. Venerat is Olomutium 23 ianuarii vesperi post pulsum in praetorio dari solitum, post horam videlicet nonam; aliquot tantum dominis comitatus, reliquo comitatu una cum P. Alfonso¹⁹ post se relicto.

Ubi venisset ad portas iam clausas, aperiri sibi petit, se baronem quandam esse dicens, qui proficiscatur ad Imperatorem. Quem cum intromisissent, apud Schaffer hospitio exceptus est, nulla de Principe Transylvaniae nedum suspicione habita.

Sequenti die, scilicet pridie S. Pauli conversionis, immutato habitu ungarico in italicum, civitatem perlustrat, iam solus, iam uno tantum famulo comitatus. Adierat ipsiusmet Rev.mi Nostri²⁰ aulam. Sed cum ab uno ex aulicis, qui eius notitiam habebat, agnitus fuisse, ne proderetur, illinc se recepit.

Fuit eodem die circa vesperum in collegio, et cum M. Henrico²¹ locutus est, ipso nihil de Principe cogitante. Eodem die mane circa horam octavam venerat ad collegium Cancelarius Principis, Stephanus Josika²² cum uno tantum famulo, sed occultus, nolens indicare, quisnam esset aut unde veniret. Dicebat enim se ex Hungaria Pragam in legatione contendere. Is primo omnium magistrum poeseos convenit, et sciscitur, num aliqui sint ex ungaris iesuitae Olomutii. Dum annuisset ille, petit sibi adduci unum. Dicit ergo illum ad me,

¹⁷ Folium, hanc relationem de commoratione Principis Transylvaniae Olomutii exhibens, sequitur *Litteras annuas* provinciae Austriae anni 1596, in codice *Austr. 132*; et signatum est numeris 279-80 (*prius 136 136 173*).

¹⁸ De itinere Principis Pragam, ut cum Imperatore de rebus publicis magni momenti tractaret, cf. epistolam Patris Carrillo, supra, mon. 216 et passim.

¹⁹ Alfonsus Carrillo S.I.

²⁰ Stanislaus Pawlowsky, episcopus olomucensis ab anno 1579 ad annum usque 1598; GULIK-EUBEL III 279.

²¹ Henricus Tannenberger S.I., germanus, ortus 1571c et dimissus a Societate a. 1599. anno 1596 Olomutii fuit praceptor classis humanitatis; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 557 795.

²² Stephanus Jósika; cf. supra, mon. 78 adn. 9 et passim.

qui tum recte ad scholas cum alumnis veniebam. Alloquor illum hungarice simplicissime, quia non suspicabar illum esse alicuius dignitatis. Respondit ille, et collegium sibi ostendi postulat. Libenter, respondeo ego. Ille vero, vixdum gradus collegii attingens, sciscitatus, quisnam sit rumor de principe Olomutii, et reliqua de Transylvania studiosissime percontatur. Ibi ego suspicare cepi, illum esse transylvanum et non infimae sortis hominem. Post visum collegium duco illum ad theologiam, rhetoramicam et physicam. Quibus visis, mihi valedit. Priusquam tamen discederet, peto ab illo nomen suum. Ille subridens, Stephanus vocor, inquit. Ad quod ego: me non posse discernere, quisnam esset, cum plures sint huius nominis. Tum ille: Parcat mihi, inquit, plura dicere non possum. Et ita discessit. Vir est humanus; quippe qui postea etiam ad convictum venit, et humanissime tecum locutus est.

Dum vero ego circumducero Cancellarium per collegium, venit ipse Princeps ad ianitorem collegii, et detecto capite petit se intromitti. Ianitor quaerit, quisnam sit aut unde veniat. Ille nihil respondet, sed vi intrare conatur. Hoc cum videret ianitor, claudit fores repente, et illum abire permittit. Hoc ipse Princeps postea P. Rectori²³ retulit.

Dum idem Princeps in civitate solus oberraret, et nunc panem, [280] nunc cervisiam et alia quaedam emeret, quae ipse ad famulos deferebat, incidit in effigiem suam venalem; et quaequivit, quanti daretur. Mulier, quae vendebat, duobus cruciferis, inquit. Tum ille: O pauper Transylvanus, quam levi pretio venditur. Cui statim unum talerum pro imagine dedit.

Ipsa die S. Pauli Princeps in eodem habitu italicico cum Cancellario et aliis dominis italicice vestitis Legatum Apostolicum²⁴ secutus, ad summum templum venit, et sacro Reverendissimi nostri interfuit. Ubi a multis agnitus est, plurima ad eum videndum turba confluente. Reverendissimus, sacro absoluto, Legatum salutat. Cum Principem salutare vellet, recedit ille, se manifestari non permittens. Mansit eo die Reverendissimum in prandio una cum Legato Apostolico, ipsis solis tribus comedentibus, omnibus aulicis alegatis.

Circa finem vesperarum in curru Reverendissimi nostri ad collegium venit, plurimis eum comitantibus. Quos cum ille confluere vidisset, ipsem collegium claudi iussit. Visitavit deinde collegium. Ex quo ad novum seminarium veniens, tam alumnis, quam convictoribus omnibus manu porrexit. Quibus absolutis, in eodem curru ad domum Reverendissimi rediit, et ibi se toto sequenti die continuit.

Die Veneris post festum S. Pauli Reverendissimus noster Pragam discessit, Principe Transylvaniae in sua aula relicto. Venit eodem die comitatus Principis cum P. Alfonso [Carrillo]. Sequenti die, scilicet 27, Princeps templum nostrum adiit vestitu hungarico induitus. In cuius [honorem] sacrum solenne et satis prolixum decantatum est eo apparatu, quem hic habere possumus. Finito sacro, ductus est ad collegii aulam, ubi oratione prium a P. Cosma²⁵, tum dialogo brevi per pueros exceptus. Duravit ea res horam circiter.

Hac re absoluta, pransum ivit, plurima eum ubique turba comitante, et uno post eum per plateas pecuniam spargente. A prandio circa horam primam exivit Olomutio, comitatus 50 circiter equitibus olomucensibus non adeo male vestitis. Gaudeo me vidiisse tantum Principem, de quo tam praeclera hactenus inaudivimus; et gaudent omnes, qui eum viderunt, ita ut succenserent illi aliqui, eo quod tot dies egisset Olomutii, et se non nisi semel publice ostendisset. Tantus erat eum videndi ardor. In discessu plena erant civitatis plateae, per quas erat transiturus.

²³ Petrus Torrentinus S.I. (1548c-1614), germanus, rector collegii olomucensis annis 1596-1603; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 557 800.

²⁴ Alfonsus Visconti, episc. cerv., nuntius ap. in Transylvania; cf. supra, mon. 95 adn. 2.

²⁵ Cosmas Nicolai S.I. (1558c-1602), belga, anno 1596 in collegio olomucensi praceptor rhetorices; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 557 740.

**CATALOGUS PERSONARUM ET OFFICIORUM
IN DOMICILIIS S.I. IN HUNGARIA ET TRANSYLVANIA
Pro anno 1597 conscriptus**

TEXTUS: Vide in *Cat. Prov. Austr.* I 571-73.

**P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 4 ianuarii 1597 — Graetium**

TEXTUS: *Austr. I II 749-50 (prius 93-94); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *I. Sociorum, in Transylvania degentium, participatio in congregazione provinciali. —
2. De constituendo P. Crystecco Thurotii et P. Dobokay Selliae superiores.*

... 1. Quod de transylvanicis nostris quaesitum fuerat, an eos venire necesse sit ad congregationem provincialem, qua de re, auditis etiam PP. Assistantibus, quos adhibuimus in consultationem, omnino visum est, tam longis et tam periculosis hoc tempore itineribus exponi non debere. Praecipue cum pauci sint, hoc est unus et alter professus, et horum paucorum praesentia ibi ferme sit necessaria. Potest igitur R. V.a hoc eis mature, meo nomine, significare, ne cui forte mirum sit, quod non evocentur . . .

2. P. Theophilum¹ Thurocii recte praefuturum speramus, et cum fructu etiam Selliae P. Dobokay . . .

**P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 4 ianuarii 1597 — Claudiopolim**

TEXTUS: *Austr. I II 748 (prius 93); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Munere viceprovincialis deposito, redire potest in Poloniam.*

Etsi vix dubitabam, quin ad R. V.am perventurae sint, quas de illius redditu in Poloniā scripsi 14 decembris¹; in omnem tamen eventum his repetendum duxi, quod tum significabam, nos videlicet praesenti rerum statu, et aliis omnibus expensis, de quibus ultro

¹ Theophilus Cristeccus S.I. (1561c-1622), polonus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 651.

¹ Quas videsis supra, mon. 275 adn. I.

citroque saepe ante scripsimus, nihil amplius causae esse iudicasse, quominus R. V.a, officio suo in P. Maiorum translato, prima quaque opportuna commoditate redeat in pristinam provinciam. Reliquum esse, ut eundem successorem suum, brevi hoc spatio, qua potest cura instruat, et quod caput est, animet ad munus capessendum.

2. Redditiae mihi post hoc fuerant litterae R. V.ae 28 octobris². Sed, quum eaedem magna ex parte de hoc ipso reditu agebant, aut de versione, quam habet in manibus, nihil est, quod profectura iam R. V.a, pluribus rescribam. Quare ipsius precibus et ss. etc. Deumque oro vicissim, ut eandem comitetur et perducatur in colum. Romae 4 ianuarii 97.

284

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 4 ianuarii 1597 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 748 (prior 93); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De munere v. provincialis illi collato.* — 2. *De studiis Claudii Vernet S.I.* — 3. *Mituntur historiae domiciliorum S.I. in Transylvania.*

1. Accepit, ut opinor, R. V.a, quas superiore mense scripsi¹; et iam fortasse onus subiit, quod, redeunte in Poloniam P. Wieco, imponebamus. De quo quidem nihil addam in praesens ad ea, quae tum scripsi, quum expecto ipse potius litteras R. V.ae, quibus suscep tam a se curam significet.

2. Quod ad Claudium Vernetum², gratum est, quod R. V.a eius studiorum rationem habuit. Potest itaque, quando commodum videbitur, eum remittere Patavium, et nos cum eo pervenisse illum cognoverimus, dispicemus, porro an ibi subsistere, an alio potius mitti debeat.

3. Addetur his litteris exemplum Historiae Collegii Claudiopoli, et reliquarum Transylvaniacae residentiarum³, quod R. V.a suis litteris postulabat. Cumque aliud nihil sit, quod adiiciam, R. V.ae et nostrorum omnium precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 4 ianuarii 1597.

285

SAMUEL BÁNYAY S.I.¹
P. OCTAVIO NAVAROLI² RECT. DOM. PROB. S.I. BRUNAE
Alba Iulia 11 ianuarii 1597 — Brunam

² Quae Patris Wujek litterae desiderantur.

¹ Vide epistolam Patris Generalis (14 dec. 1596); supra, mon. 275.

² Claudius Vernet S.I. (1569c-1599), gallus; anno 1596 Claudiopoli docebat in classe grammatices; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 808.

³ Vide: *Historia domiciliorum S.I. in Transylvania* anno 1587 a P. Wujek exarata; in MAH III 58-64.

¹ Samuel Bányay S.I. (1566-1604), hungarus, anno 1596-97 Albae Iuliae praceptor fuit grammatices; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 573 625.

² De O. Navaroli S.I. cf. supra, mon. 108 adn. 1.

TEXTUS: *Germ. 177, f. 24 et 24a (prius 17 24 391); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Relatio de suo statu spirituali et corporali.* — 2. *Difficultas in schola dirigenda.* — 3. *Deambulando casu obviam iverunt Principem.* — 4. *Notitiae bellicae et turcicae.*

Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Deus ter optimus maximus concedat V. Reverentiae cum omnibus suis filii³, charissimis fratribus nostris hunc novum annum prospere ac faeliciter in Domino inchoare, parique facilitate ad finem usque deducere.

Quod a tanto tempore nihil literarum ad V. R.am dederim, causa est absentia R. P. Alfonsi; qua nobis omnes ferme commoditates, maxime hic Albae, literas ad V.am R. mittendi subtrahit. Hanc autem tarditatem longitudine harum literarum recompensabo. Ex quibus intelliget V.a R., me nullam rem velle praetermittere, quam V. R.ac libertissime non significarem, si mihi copia non deesset nunciorum. Qua cum careo, necessarium est, ut quo tardiores sunt literae, eo quoque sint longiores.

1. Ego per gratiam Dei videor non nihil respirasse ex difficultate mei pectoris. Non enim amplius tantum ardorem sentio. Facsit Dominus Deus, ut non redeat amplius, ut ego quoque possim aliquid facere in hoc mystico corpore Societatis. In spiritu meipsum mediocriter et, ut verum fatear, magis frigidum quam calidum sentio. V.a R. per viscera charitatis suae, me pauperem cum sanctissimis sacrificiis ac orationibus, cum suis, cum angelorum suorum, nempe charissimorum fratrum nostrorum novitiorum, tum salutaribus per literas monitis, ac consiliis iuvare non aggravetur. Nec miretur V.a R., cur id ab eadem postulem. Nam valde pauci hic modo sumus, et quilibet fungitur ita munere suo, ut non supersit tantum temporis, quo possemus aliquam communem adhortatiunculam habere. Beati illi, qui singulis ferme diebus hoc desiderabili alimento satiantur.

2. Discipulos habeo ad 30 satis inconstantes. Adeo, ut neque audeam propria autoritate uti in iis puniendis. Statis ad aliam scholam haereticam profugiunt. Et sic multoties cogor illis cum maximo animi dolore condescendere. Cogimur etiam ire singulis diebus sabbatinis, vigiliis, festisque ad templum parochiale cantatum vesperas ac sacrum, quo Princeps Serenissimus solet venire.

3. 9 ianuarii exiveram parum cum Casparo⁴, nostro fratre, et duobus pueris spaciatum ad montes postprandium. Et ecce nobis fit obviam solus equitans Serenissimus. De quo, quisnam esset, cum a longe dubitaremus, vix debitam reverentiam potuimus illi exhibere. Et maxime ego, qui, licet magno desiderio tenebar eum videndi, non potui mihi persuadere, illum esse. Ille autem maximam reverentiam nobis exhibuit, et manum utrique porrexit, quam et osculatus sumus. Deinde, detecto capite tamdiu, donec nos quoque non tegeremus, nos cum maxima reverentia allocutus est. Interrogans, quonam vellemus ire, et utrum haberemus animum ad S. Michaelem (id est nostra bona, ubi summa est recreatio) eundi. Sic meo desiderio abunde satisfactum est. Nunquam credidisse, hominem tantae humanitatis ac benevolentiae erga nos esse. Dominus Deus conservet illum salvum et incoludem ad multos annos.

4. 5 ianuarii peditum certus numerus reversus est ex praeda, satisque faeliciter illis successit. Nam vexillum unum Serenissimi, sub Agria amissum⁵, retulerunt una cum Bek Cha-

³ P. Navaroli non solum officio rectoris domus probationis S.I. Brunae fungebatur, sed fuit etiam magister novitiorum. S. Bányay anno 1595 ibi primam probationem perfecit; cf. *Car. Prov. Austr.* I 558 625.

⁴ Gasparus Albensis (Fejérvári – Dósa) S.I., hungarus, coadiutor temporalis; de quo cf. supra, mon. 17 adn. 7.

⁵ De pugna christianorum apud Agriam et Mezőkeresztes cf. supra, mon. 280 adn. 9.

nadiensi et duobus aliis; quos Serenissimo dono obtulerunt. Praeterea ad trecentos turcas trucidarunt. Septima rursus eiusdem mensis unum vexillum cum 18 turcis alia peditum cohors attulit.

Cum Michael⁶, princeps Transalpinae esset apud nostrum Serenissimum (prout in proximis literis V. R. ae significavi⁷), unus Legatus turcicus in Transalpinam ad aulam eiusdem Michaelis principis, cum quodam alio magnae familiae Turca venerat, qui ob absentiam Principis coacti sunt expectare. Interea Locumtenens Michaelis instituit convivium, invitavitque dictum socium Legati. Quem, postquam bene tractasset vinoque incaluisset, interrogavit eum, quidnam fiat aut audiatur Constantinopoli? Respondit sub rosa secreti, quod in absentia Caesaris, cum esset sub Agria, itali irruerint in Galaatam, totamque exusserint, Constantinopolim misere spoliarint, multoque turcarum trucidarint. Praeterea, quod turcae duos filios Caesaris (demortui ex vulnere sub Agria accepto) occiderint, et tertium, 7 annorum, Caesarem constituerint; magnamque perturbationem esse omnium rerum in Turcia. Locumtenens Michaelis statim suo Domino, prout tenebatur, haec omnia perscripsit. Dominus eius, nempe Princeps Transalpinae nostro Serenissimo, Serenissimus Nuntius Apostolico⁸ paria earum literarum misit. Nuntius Apostolicus, quia erant ungarico idiomate scriptae, usus est nostro P. Valentino⁹ pro interprete, qui nobis eadem retulit.

3 ianuarii admissi sunt duo Chausi, id est legati turcici ad Serenissimum nostrum. Qui, inter caetera, literas Bassae Nandor Albensis ei obtulerunt, quae fundamentum legationis continebant. Eas quoque Nuntius Apostolicus, quia erant ungarice, nobis in latinum sermonem fideliter ac secreto vertendas misit. Quarum tenor de verbo ad verbum, prout erant ungarice, absque omni elegantia, in sequenti pagina harum literarum continetur¹⁰. Quas P. Geroto¹¹ V. R. ia communicabit.

Profecti sunt nostri pedites ad occupandam unam arcem a turcis, Dulam nuncupatam, non tamen auxilio tormentorum, sed tantum fraude aliquo ipsis solummodo nota. Arcis enim fortitudo magna ex parte consistit in palude ac luto, quo undique est circumdata. Nunc autem ob frigora, quae sunt intensissima in his partibus, est commodus accessus. Quomodo res successerit, V. R.iae, Deo dante, perscribam. Deus fortunet.

Princeps noster Serenissimus brevi hinc discedet, iturus per postam ad Suam Maiestatem. Deus reducat salvum et in columem. V.a R. si quas superfluas imagunculas, aut agnos Dei¹² habuerit, mittat Viennam ad P. Gerotum, qui mihi per P. Alfonsum eas transmittet. Magno enim in pretio sunt hic etiam viles, et maiori reverentia suscipiuntur ac tractantur, quam in pagis moraviciis. Plura scribere nec vacat, neque materia suppetit. His V.am R. Deo, ter optimi maximo, meque suis sanctissimis precibus ac sacrificiis commendando. Salubrit V.a R. PP. Simonem, Theodorum, Weiskopf, et si qui alii patres sunt. Magistros Zlabinum, Ioannem et caeteros¹³; denique novitos omnes charissimos fratres nostros, rogabite, ut orent pro transylvanica India. Datae Albae Iuliae 11 ianuarii 1597.

Vestrae Reverentiae servus ac filius in Christo

Samuel Baniay

⁶ Michael der Tapfere (S. Patrascu); cf. SPULER. *Regenten* . . . II/3 348.

⁷ Quae tamen desiderantur.

⁸ Alfonsus Visconti; cf. supra, mon. 95 adn. 1 et passim.

⁹ V. Ladó S.I.

¹⁰ Vide appendicem huius monumenti.

¹¹ Ioannes Gerrotus S.I. (1558c-1611), hibernus; anno 1597 in collegio viennensi professorem egit controversiarum; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 563 674.

¹² Figura «agnus Dei» dicta, ex cera fusa; cf. MAH I 541 adn. 4.

¹³ Omnes incolae domus probationis Brunae; de quibus cf. *Cat. Prov. Austr.* I 569.

APPENDIX

Exemplum litterarum bassae Nandor Albensis¹⁴ ad Principem Transylvaniae¹⁵

Principi Transylvaniae salutem ac servitia mea scribo, prosperamque valetudinem eidem opto.

Cum essem Vaczgradi, Vestra Magnificencia scripserat ad me, conscio Michaelie, principe videlicet Transalpinae, quo V. Magnificencia non sit conata offendere potentem Caesarem, sed omnium rerum contra potentissimum Caesarem gestarum ansam dedisse Zinanum bassam¹⁶. Qui, cum iam extremum diem clausit, eandem fidelitatem et obedientiam, quam antea erga splendidam Caesaris portam praestitistis, deinceps exhibatis, potentissimoque Caesari caput inclinando, eius inimicis inimici et amicis amici existatis.

Tempore Patris tui tam bene affectus fuit meus parens, defunctus Mehmett bassa erga Transylvaniam, et ita eam defendit, ut si potuisset fieri, ne unicum avem, male affectam erga Transylvaniam, in fines eiusdem permisisset transvolare, multo vero minus eam ab inimicis molestare.

Quare tu quoque considera patris tui probitatem, ac ita contendas, ut omnes pauperes pro te Deum orent. Ego etiam, cum probi patris filius sim, eiusdem probitatem ac iustitiam imitor. De te quoque apud potentissimum Caesarem multa bona tum verbis, tum scriptis egi. In Panchovam praeteritis diebus quem pontem fecerant solummodo ob eam causam, cum erexerant, ut Caesaris exercitus totus contra Transylvaniam posset proficiisci. Deus autem est mihi testis, quod ego impetravi, ne illac exercitus proficeretur, cau-saque fui liberationis Transylvaniae ab eodem exercitu; quin etiam, si ad pontem varadiensem citius pervenisset, illum quoque destruxisset; sed iam maior pars exercitus transiverat, cum eo perveni.

Magnificentia tua hactenus ad me satis benevolas ac pulchras literas exaravit. Cum vero sub Themesvar exercitum movisses, tunc per literas mihi significaveras, te rursus inde reversurum. Iuxta quarum literarum seriem ac spem ego apud potentissimum Caesarrem in tantum laboravi, ut quaecunque V. Magnificentia contra suam Potentiam deli-quisset, per meam fidem ultra omnia condonaret.

Quare alterius verbis ne credideris, ut neque ego apud potentissimum Caesarem mendax reperiar. Nam hactenus satis multos rubores ac verecundias causa vestri subivi, satisque copiose pauperum sanguinem profudistis. Qui vero arma capit ac exercitum ducit contra suum dominum, nonne manifestum nefas est. Certe id ipsum in vestris quoque scripturis ac sacris codicibus reperitur, quin etiam, si non reperiatur, V. M. una cum suis antistitibus, non dubito, quin id pro malo non intelligat ac iudicet.

Non latet quoque V. Magnificentiam, potentissimum Caesarem Michaeli, principi Transalpinae omnia contra se patrata liberalissime condonasse, eique vexillum in proprium locum remisisse. Quam ob causam tum ipse Michael, tum regnum suum magna iam pace ac tranquillitate fruatur. (Mentitur nequam in toto processu literarum, sed maxime hic, cum idem Princeps eo ipso tempore, quo allatae sunt haec literae, aderat apud

¹⁴ Auctor litterarum est Damad Ibrahim (ob. 1601), dux supremus exercitus turcici; cf. SPULER, *Regen-ten II/3* 409.

¹⁵ De his litteris cf. VERESS, *Epp. Carrillo I* 157-58 198 et 629.

¹⁶ Cuius superius (mon. 80) saepe fit mentio.

nos consultans de bello ineundo contra Turcam, estque maximus turcarum inimicus). Quod enim noster Caesar semel profert, semper in eadem sententia permanet. Praeteritum quoque Chamum, supremum nempe ducem tartarorum, ab officio deposuit, dignitatemque eius Fetthigieno contulit, qui nunc hic exterius militabat. Quod hactenus fuit, deinceps non fiat, nam neque equus ob unicam impactionem est statim interficiendus. Iurémus invicem pro pace communi, ut et tu illius regni princeps esse possis, regnum quoque tuum tranquillitate fruatur. Nemo altiori nocet. Nos quoque amici invicem existentes, libere mutuis utrinque nuntiis utamur.

Ad has autem literas V. M. mihi quam citissime respondeat. Ego quoque, si V. M. suum hominem ad me miserit, sine omni mora eum expediam. Iuro autem per Machumettem, per caput Caesaris, per meam ipsius fortunam, quod quemquaque hominem ad me miseris, a nemine aliquam molestiam aut perturbationem patietur; sed quandocunque sibi placuerit, venire ac redire poterit. Hunc autem potentissimi Caesaris Chausum, nempe Ali chausum apud vos diu non detineatis, sed cum responso citissime remittatis. Me potentissimus Caesar ad Zerdam destinavit, et potentem suum exercitum mihi committens, hic me Nandor Albae reliquit.

Proprio itaque erga V. M. benevolentiae motu moneo ac certam facio V. M., si his meis monitis non obtemperaveris, pacemque nobiscum inire recusaveris, persuadeas tibi, quod potentissimus Caesar ineunte vere, quam primum pascua in campis pro equis reperientur, cum omnibus viribus contra Transylvaniam proficisciatur. Ubi cogitare debes, si tanta est potentia Caesaris nostri, ut quocunque cum suo exercitu proficiscatur, lapis super lapidem permanere nequit; quanto minus exiguum Transylvaniae regnum pacatum ac inconcussum permanebit. Cave, ne pauperum maledictionem tibi inducas. Ego profecto neque donis neque pecuniis indigeo, sed pro Dei et patris mei nomine te nunc instruo ac erudio. Datae Nandor Albae sine die ac anno.

(Si bene considerentur hae litterae, magnam fraudem et astuciam contineri reperiuntur. V. R. faciat describere, unum exemplar Viennam P. Geroto, meo nomine, mittat, quia certe ipse multum scribere non possum.)

286

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. ASTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 20 ianuarii 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 54r-55v (prius 286-87 357-58); autographum.*

SUMMARIUM: *De munere Patri Pázmány assignando. — 2. P. Dobokay Selliae erit superior et concionator.*

. . . 1. Scripserunt ad me P. V. Provincialis Transylvaniae et P. Alphonsus, se postulatores a P. V.a Patrem Pasmanum, ut Albae sit concionator¹. Egit vero mecum hic P. Al-

¹ De P. Pázmány in Transylvaniam mittendo cf. supra, mon. 279 § 2. — P. Generalis de P. Pázmány die 22 februarii scribebat Patri Provinciali: «P. Pasman pergit in tertio anno probationis; bonumque videtur, ut eum absolvat, priusquam de eo in aliis occupando agatur» *Austr. I II* 753. — P. Provincialis vero die 16 iunii

phonsus de eodem patre; cui consultius iudicabat futurum, si ex Urbe reversus aliquamdiu in hisce collegiis detineretur et occuparetur, nec recta ex Urbe in Transylvaniam iret; prius autem modum procedendi in his collegiis addisceret. Consilium propterea probabat P. Alphonsus, ut P. Pasmanus cursum philosophiae prius hic doceat. De hac re statuet P. V.a, meque tempestive moneri curabit, ut de professore philosophiae ad sequentem annum, qui cursum inchoet, cito constet . . . [55r] . . .

2. Hodie post octiduum hinc, Deo volente, discedam cum P. Alexandro Dobokay, quem Selliae, ut ante scripsi², concionibus praeficiam, simulque ei nostrorum residentiae. Viennae spero inveniam P. Theophilum Chrystecccum, quem ducam tecum Thurozium pro superiore, propter causas ante ad P. V.am scriptas . . .

287

P. THEOPHILUS CRYSTECCUS S.I.¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Vienna 24 ianuarii 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 83r-84v (prius 273-74 348-49); autographum.*

SUMMARIUM: *Paratum se declarat assumere munus rectoris collegii thurociensis, si ab obedientia imponetur.*

Vocatus sum a P. Provinciali Praga Viennam, ubi iam octo dies ipsum exspecto, profecturus cum eodem in Hungariam, Thurocium, cui collegio me vult praeficere pro rectore. Id quod Paternitatis Vestrae scitu ac voluntate fieri existimo².

Ego autem non contradico, retrorsum non abi³. Non quod non intelligam, quam huic muneri sim idoneus, hoc praeferim tempore, eoque loco; sed quod credam, omnia, quae ego causari possem, Superiores vidisse atque expendisse. Itaque cum super hac re effudissem cor meum coram Domino, quid P. Provincialis rationibus responderem, non inveni, nisi: Ecce adsum. Confisus non in ulla dotibus aut viribus meis, quia me sentio undequaque destitutum, sed in solo dulci nomine Domini, et vocatione eius, qua vocat ea, quae non sunt, sicut ea, quae sunt.

Ego quidem hoc animo Societatem ingressus fueram, ut inter tot nobilissimos, doctissimos ac sanctissimos florentissimae religionis Dei servos laterem, si quo modo lucernam meam tectam et salvam in occursum Sponsi ad illum diem perferrem⁴; omninoque persua-

iterum in hunc sensum scribebat ad Patrem Generalem: «Denuo mense februarii P. V.ae propter P. Pasmanum et Raphaelem Cobenzl scripsi, si uterque authumno proximo ad hanc provinciam remitti posset. Responsum non accepi. At de Pasmano quidem probabile est, P. Alphonsum ipsum pro Transylvania impetraturum» *Germ. 177, f. 188.* — Cui P. Generalis die 20 iulii respondebat: «De P. Pasmano, iam cognosse potuit ex litteris P. Alphonsi, ipsum una brevi ad vos profecturum, et vestrum isthac iudicium fore, ubinam et qua in re occupandus videatur» *Austr. I II 771.*

¹ De P. Dobokay residentiae selliensi, et P. Crystecco collegio thurociensi praeficiendis cf. supra, mon. 282 § 2.

² De Th. Crystecco S.I. cf. supra, mon. 282 adn. I.

³ Cf. ib. § 2.

⁴ Cf. Is. 50 5.

⁴ Cf. Matth. 25 1-13.

sus fueram semper, Dominum id perfectum esse. Adeo, ut si ab initio suspicatus fuisse, me in Societate eminere unquam posse, omnino alium locum mihi in Ecclesia Dei quaesiisse. Ecce autem, iudicia Dei magna super me, fortasse ut elevans, allidat me propter nimias meas ingratitudines.

Scio tamen et confido, quia misericordia eius super omnia opera eius. Confido etiam in infinita sapientia eius, quod hoc ipsum, quod ab initio tecum constituit, perficiet viam, quam ipse novit, et non sinet etiam super candelabrum, tot inter tempestates internas et externas, extingui lucernam meam.

Rogo autem Paternitatem Vestram, per viscere misericordiae eius, precibus quantis maximis rogare supplex possum, ut me ipsi peculiariter commendare dignetur. Ego enim confido in charitate universi corporis Societatis Iesu et in subordinatione obedientiae eius, quae proxime caput ipsum Dominum Iesum, qui est benedictus in saecula, Paternitas Vesta contingit, quia quicquid pro me miserabilis membro eius, in hac tanta necessitate mea petierit, sit impetratura. Atque etiam idcirco paternam benedictionem, licet absens corpore, sed praesens spiritu, ad hanc praesertim novam gubernationis vocationem, cum omni devotione et lachrymis, peto. Dominus enim scit, cum quanta commotione viscerum meorum et quanto fletu haec ipsa scripserim.

288

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEPOSITUS S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 27 Ianuarii 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 87r-88v (prius 258-59 367-68); autographum.*

SUMMARIUM: 1. P. Wujek reversus in Poloniam. — 2. Funera catholicorum, pueri haeret. non serviant sacram, regula socii sacerdotum. — 3. Eucharistia fertur secrete ad aegrotos, usu sacramento unctionis restituitur paulatim. — 4. Sepultura catholicorum in cimiterio, ubi etiam haeretici sepeliuntur. — 5. De seminario. — 6. Facultates concessae a P. Provinciali. — 7. Vesperae cantatae. — 8. Status personarum et rerum S.I. in Transylvania. — 9. Fructus spirituales exigui, sed non despiciendi.

1. Scripsi R. P. V. ae 19 huius mensis¹, et ita raptim, ut vix fuerit claudendi commoditas. 21 P. V. Provincialis renunciavit me suo loco v. provinciale, lectis litteris P. V. ae. 22 discessit in Poloniam nostro curru et equis. Dedi illi quaecunque visa sunt commoda. Tempus hactenus fuit percommode. Post mensem cum dimidio revertetur currus cum libertino nostro et auriga. Iam sum in mari vasto, et vere, etiamsi P. Iacobus parum faceret, erat tamen summo solatio habere consilium, et posse conferre negotia. Dominus sua gratia iuvabit, ne quid fiat contra ipsius honorem et Societatis bonum, auxilio orationum R. P. V.

2. Quae scripsit P. V. a aliis literis², curabo mandari executioni. Iam pater unus est deputatus ad funera. Pueri haeretici non serviant sacram. Cantores paulatim mutantur in catholicos. Regula 18 sacerdotum servabitur, quantum fieri poterit. Verum de nostris socii

¹ Quae desiderantur.

² Ultima Patris Generalis epistola, Patris Maggiore data, est diei 4 Ianuarii; quam videas supra, mon. 284.

dari non possunt, ut plurimum; nam sumus in Transylvania 21, 4 tantum coadiutores: hic tres, unus Albae Iuliae. Fratres 4 occupati in scholis, reliqui sacerdotes. Sed loco nostrorum mittimus aliquem studiosum ex natu grandioribus, qui sunt in convictu ut pauperes. Sed plerumque non potest etiam cum illis servari, quia hypocasta sunt valde angusta, et porta aperta esse non potest propter frigus. Curatur tamen, quantum fieri potest, ut mariti aut consanguinei aliqui adsint. Si id non sit satis, debemus omnino relinquere visitationem infirmarum. P. V.a videat. Ego faciam, quod iudicabit in Domino. Et hoc scribo ex omnium consultorum sententia³.

3. Duo habemus hic incommoda: unum, quod sacra Eucharistia feratur clam in corporali, sine lumine aut signo aliquo. Idque, ne haeretici insultent aut detur occasio tumultus. Tamen domi exponitur et accipitur superpelliceum. Alter, quod nullus hic est usus extremae unctionis. Paulatim facimus huius rei mentionem, sed nondum palam datur.

4. Est hic etiam cemiterium iuxta ecclesiam olim parochialem Sancti Petri dictam, in quo promiscue sepeliuntur catholici et haeretici, quia ab antiquo habent illic suas sepulturas. Haeretici vellent deturbare catholicos, catholici nolunt amittere suum ius; et idcirco iudicatum est, fieri posse. Nostri studiosi illuc comitantur funera, sed nullus ibit ex nostris. Praeter illud cemeterium sunt alia duo, unum commune omnibus, alter ante nostrum tempulum, quod conceditur ex gratia nonnullis; et haec sunt propria catholicorum, ad quae noster sacerdos deducet etiam funera cum studiosis, qui habent postea suam eleemosinam. In nostris pagis non permittimus haereticos sepeliri cum catholicis. Et in uno cemeterio est mutandum, quia est nimis vicinum aquae, et non possunt fieri fossae commodaee.

5. In nostro seminario sunt 32 studiosi, 30 vero in convictu. Et quia Summi Pontificis non datur pensio⁴, cogimur petere eleemosinas. Est enim hic consuetudo, ut studiosi alantur fere omnes, praecipue pauperes. Et quia, nisi prospiciamus, non erit magna utilitas Ecclesiae, visum est nobis in nostra paupertate iam eligere 4 [87v] saltem, qui sint clerici; et emittant promissionem, quam emitunt in aliis seminariis⁵; et est praescripta a P. Possevino in erectione seminarii nostri⁶, sed nunquam deducta ad praxim. Qua in re supersedendum est vestibus clericorum propriis, sed dabuntur modo uni, modo alteri. Et hi successu temporis erunt sacerdotes. Dotes sint: boni ingenii, classis ad minimum primae grammaticae, aetatis 18 annorum, ut minimum, legitimi matrimonii, quieti et obedientes, et qui habeant talentum concionandi, et virtutes ament, etc. Hic autem duo vitia potissimum regnant in ecclesiasticis: ebrietas et, quod consequitur, caro. Nobis est facile eligere in tanto numero, etiamsi pauci hic inveniantur eximii. Cupio etiam habere iudicium P. V.ae. Supersedendum autem existimavimus erectioni congregationis B. Virginis⁷, ne fiat motus, sicut alias dicitur factus ab haereticis.

6. R. P. Provincialis concessit facultates suas nobis⁸, tribus reservatis: 1. novitiorum admissionem - 2. sacros ordines suscipiendi - 3. admittendi ad gradus. Duo haec videntur

³ De quaestionibus, in hac paragrapo tractatis, cf. responsum Patris Generalis, die 16 novembris 1596 datum; supra, mon. 272.

⁴ Ad quam pensionem obtinendam saepe scriptum est Romam; cf. supra, mon. 249 et passim.

⁵ De promissione alumnorum, ut suo tempore sacerdotes evadant, cf. SCHRÖTELER, *Die Erziehung ... 99-118 (Aufnahmebedingungen ...)*.

⁶ In *Ratio seminarii claudiopolitani administrandi et Leges seminariorum pontificiorum* a P. Possevino anno 1583 exaratis conditio seu promissio suscipiendi sacerdotium non appetit obligatoria; cf. MAH II 423-38.

⁷ Anno 1582 Claudiopoli erecta est congregatio mariana discipulorum; de qua cf. MAH II 10⁹ et passim.

⁸ Quas videsis supra, mon. 259 adn. 4.

servari posse, primum autem difficile nobis videtur, quia non mittetur informatio examinata, nisi bene fuerit cognitus et probatus. Et tunc erunt expectandi tres menses, interdum plures, ut habeamus responsum a P. Provinciali. Videretur satis esse, ut nemo admittatur, nisi omnibus consultoribus consentientibus, et de admissione moneretur. Nam alioquin non permanent in fervore, nisi sint domi, esse autem domi non novitios, est incommodum. At mittere illos Brunam, res est longi itineris, periculosa et magnae expensae. Distat enim itinere 22 dierum continuorum. Dat quidem facultatem recipiendi, si periculum esset in mora, et talenta admittendi essent rara, quod hic vix accidet. Sed neminem ex studiosis recipimus, nisi habeamus magistrum novitiorum. Pro coadiutoribus (cuiusmodi unus sese offert bonus et aptus, de quo scripsi P. Provinciali) habemus confessarium nostrum, qui ad tempus satisfaciet huic oneri.

7. Diebus sabati hora tertia pomeridiana cantantur vesperae, olim quidem B. Virginis, nunc autem voluntate P. Iacobi [Wujek] de tempore. Et quando non est festum, illi psalmi sunt prolixii et inusitati, ut pueri multum debeant et laborare et expectare. Si videatur P. V.ae, probarent omnes, ut canerentur vesperae de B. Virgine, nisi esset festum aliquod, et pueri, qui recitant illas horas, assuescerent.

8. Omnes nostri, Dei gratia, bene habent, excepto M. Claudio Vernet⁹, qui laborat tussi sicca et periculosa, qui cepit cum sputo sanguinis. Videbimus, quid fiet accidente vere. Aliqui alii sunt quidem valetudinarii, sed non infirmi. Et nullum pene habemus remedium. Expectamus aliquid a R. P. V.a. Ex catalogo, quem mitto, intelliget, quid quisque faciat¹⁰. Rerum nostrarum status est, ut simus sine lite et perturbatione ulla, Dei gratia. Serenissimus, praemisso P. Alfonso [Carrillo], Pragam se contulit. Serenissima hic erit hodie, ut Albam Iuliam proficiscatur, ut Serenissimi locum teneat. Collegium Albae Iuliae acceptum est. Habent 4 pagos, quorum possessionem nostri acceperunt, sed non publice pro statutione, ut vocant, ad quam habent literas. Et iam dabo negotium P. Marcello [Pollardt], ut curet significari vicinis omnibus, quorum interesse potest, et est consuetudo. Et ad summum post Pascha adibimus publice possessionem. Aedificii autem forma mittetur ad P. V.am [8r]. Et si quid natum fuerit difficultatis, si res publicae bene succedant, nostrae etiam eundem cursum tenebunt. Decretum, dicunt, nullam esse amplius faciendam mentionem faederis cum Turca. Sunt tamen Albae Iuliae tres chaussii, et expectabatur quartus. Populus vellet tranquillitatem, sed non detrectat bellum contra Turcam. Superiore anno multa illata sunt incomoda turcis; et, excepta Agria, omnia prospere successerunt. Illam compensant Hatvan et Vaccia. Etiamsi Agria dividat nos a germanis, quia fere sita est in transitu medio.

Egemus uno concionatore et superiore Albae Iuliae. Nam P. Valentinus [Ladó]mittendus erit ad missiones sive cum Serenissimo sive cum R.mo Episcopo [Napràghy] in Siculiam. Et non est pro eo munere. Egemus etiam praefecto rerum spiritualium tum hic, tum Albae; sed hic potissimum, ut sit magister novitiorum. Sunt necessarii ad minimum duo coadiutores, non numerato uno, qui erit recipiendus in Societatem. Egemus etiam maxime aliquo infirmario, qui habeat aliquam cognitionem remediorum communium, sive is sit coadiutor, sive sacerdos vel alias. Si res procedant, aliqui mittendi erunt Varadinum, ubi sunt bona nostra fere 1000 florenos annui. Et Lippa¹¹ non debet esse in oblivione. Neminem autem habemus, quem mittamus. Egemus etiam maxime procuratore collegii nostri

⁹ De Cl. Vernet S.I. cf. supra, mon. 284 adn. 2.

¹⁰ Vide Cat. Prov. Austr. I 572-73.

¹¹ De proposito Principis collegium S.I. erigendi Lippae, a turcis vix recuperatae, cf. supra, mon. 204 § 3.

et albensis. Noster enim non est aptus¹²; et erit aptus ad missiones, cum sit concionator et confessarius. Albae iam nullus est procurator, sine quo esse non possunt.

Habemus hic virum bonum saxonem, hoc est transylvanum germanum, aetatis 40 annorum, qui est collegii emptor et facit negotia nostra in urbe. Hic petit admitti in Societatem. P. Iacobus [Wujek] et P. Alfonsus [Carrillo] et ego sumus eius sententiae, ut existemus, melius esse ipsum manere extra collegium, ut hactenus fecit. Fiat tamen particeps meritorum Societatis, et sit tanquam donatus¹³. In fine autem, si infirmeretur, possit vota emittere et sepeliri in nostro templo. Ipse erit contentus, et quiete serviet Societati ac fideliter. Nos etiam non relinquemus illum. Habet domum et aliquas terras. Habetur ab omnibus tanquam Natanael¹⁴ et iesuita. Facit multa bona opera et omnes illi fidunt, tam catholici, quam haeretici. Si P. V.a sit contenta, fiet.

9. Caeterum ab anno incunae 8 ad fidem redierunt. Plures, qui nunquam fuerunt confessi, venerunt ad confessionem. Scholasticorum numerus augetur in dies, et multi pastores, quos vocant (sunt enim praedicantes lutherani vel calviniani) suos filios adducunt in nostris scholis erudiendos. Parva quidem haec sunt, et alia, quae fiunt a nostris, sed in terra deserta et horrida parva existimari non debent. Est magna opinio de Societate, ut maximi quique adversarii cogantur probare vitam nostram et docendi diligentiam et modum. R. P. V.a oret pro nobis, ut servi utiles esse possimus. Dominus ipsam conservet in sua gratia et amore. Claudiopoli 27 ianuarii 1597.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

Consultores scribunt P. V.ae. De quibus iam non habeo, quid dicam, nisi de P. Gregorio, de quo alias scriptum est¹⁵. Ipsi plura habebunt de me. P. V.a, quaeso, libere me moneat, ut patet. Iam scriptis literis, accepi exemplum manuscriptum iubilaei¹⁶ cum literis P. Secretarii et P. Provincialis. Curabimus ad Pascha uti tanto munere, quantum tempus et negotia nostra ferre poterunt.

289

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 17 februarii 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 111r-12v (prior 260 374 383); autographum.*

SUMMARIUM: 1. Successus militaris christianorum apud Lippam. — 2. Possessio pagorum collegio albensi donatorum. — 3. Sepultura cuiusdam matronae in nostro templo. — 4. Disciplina observandi ieunii. — 5. De pecunia, quae ex bonis temporalibus varadinensibus colliguntur. — 6. Varia de personis et rebus nostris in Transylvania.

¹² Gregorius Vásárhelyi S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 572.

¹³ Donatus i. e. oblatus. De statu iuridico harum personarum cf. *Diz. Instit. di Perfezione* VI (1980) 677. S.I. praesertim in Canada habebat multos huic nominis et naturae iuridicae coadiutores; de quibus cf. POLGÁR, *Bibliographie* . . . II nn. 8333-37.

¹⁴ Cf. *Ioan.* I 45-49.

¹⁵ Quae tamen desiderantur.

¹⁶ Urbanus papa VIII die 23 maii 1596 concessit iubilaeum extraordinarium pro Gallia, ut religio catholica conservaretur in illa; cf. *Encycl. Catt.* VI 684.

1. Litteras R. P. V.ae datas 4 ianuarii accepi 11 februarii¹ cum historia collegii nostri et residentiarum Transylvaniae². Iam scripsi, curam a me susceptam, utinam et sustineri possit ad gloriam Dei et bonum Societatis. Scripsi P. V.ae 27 ianuarii. Ab eo tempore christiani prope Lippam fuderunt aliquot turmas turcarum et duos praecipios fecerunt captivos.

2. P. Marcellus [Pollardt] 10 huius et 11 iniit possessionem pagorum publicam pro collegio albensi; nonnullis in periculis, quibusdam contradicentibus et ius aliquod praetendentibus. Videbimus, et ius fiet unicuique. Absentia tamen Serenissimi quibusdam adversarii dat animos; verum, Dei gratia et nostrorum prudenti patientia, omnia cedent in melius.

3. Scripsi alias P. V.ae de sepultura quorumdam in nostro templo. 9 huius fuit dispensandum cum quadam bona faemina, cuius maritus haereticus adiuratus promisit eam catholice sepeliri, verum cum in cemeterio ad fores templi vellemus sepelire, arriani in summo templo obtulerunt locum, quem vellet in suo templo. Acriter illum urgentes, ne hoc modo sepeliri pateretur. Itaque dixit, nisi sepeliretur in templo nostro, se daturum corpus arrianis suis. Re agitata, ad gloriam Dei et catholicorum aedificationem necessarium omnibus visum est, dispensare in canone. Et sepulta est in templo more catholico a studiosis omnibus.

4. De ieuniis sequemur, quantum possumus, consuetudinem regionis. Sed quia non invenitur oleum, neque amigdola ob bellum cum turcis, iudicavimus, dispensandum esse in butiro et lacte in ferculis tantum, ne valetudo nostrorum laboret. Idque scripsi P. Marcello [Pollardt] Albam. Nam facere ut ungari, nostri non possunt. Illi enim pane, alliis et quibusdam noxiis sunt contenti. Et qui non sunt catholici, utuntur carnibus. Hoc idem concedemus aliis, si petant. Verum non faciemus, quod fieri audio in Austria, ubi comedunt caseum, ova et omnia lacticinia promiscue omnes. Nisi cum infirmis dispensandum sit. Si P. V.a probet, prosequemur; sin minus, faciemus, quod iudicabit. Sacraenta administrantur omnia, praeter extremam unctionem, quae hic non est in usu. Cupio introducere, sed concionatores et alii ex nostris non afficiuntur, quia dicunt novum, et posset esse calumnia propter faeminas, quas tangere hic est magnum crimen, et facile de nobis iactarent, quae vellent. Sacra Eucharistia antiquorum more fertur in sinu, ne fiat insolentia, donec catholici fuerint confirmati et Deo placuerit.

Post Pascha, Deo favente, ibo Albam et curabo mitti exemplum authenticum foundationis³.

5. Habemus bona varadinensia, ex quibus, licet parum, colligimus tamen aliquid⁴. Ex superioribus annis habuimus 700 florenos. Ex quibus P. Iacobus [Wujek], praedecessor meus 60 dedit albensibus pro reparatione templi. Ipse pater et nos essemus eius sententiae, ut pecuniae istae non expendantur, nisi pro rebus piis, ut pro templo, aut certe necessariis pro bono communi provinciae nostrae, quia ex nostrorum electione praecipua quaeque ornamenta, libri, et alia dissipata sunt per Poloniam et Austriam et alias provincias, et ordinariis redditibus non possunt reparari, quia difficiliter vivitur, et nostri hic Claudiopoli non habent adhuc praedium, unde antea colligebant ad 200 modios tritici. Si tamen tempora fiant tranquilliora, restituetur in integrum, et coletur, Deo favente. P. V.a [111v] significet,

¹ Quas videre est supra, mon. 284.

² Vide *ib.* adn. 3.

³ Litteras foundationis collegii albensis (28 dec. 1596) vide supra, mon. 278.

⁴ Stephanus Báthory, rex Poloniae anno 1585 donavit duos pagos integros et portiones sex aliorum ad collegium S.I. Varadini fundandum. Sed fundatio ob pestem et Regis obitum in executionem non abiit; cf. MAH III 62 et 81.

quid videatur. Et certo sciat, collegia, ut iam se habent, non posse ferre viatica nostrorum tam longinqua, nisi Serenissimus ipse iuvet, ut hactenus fecit, aut ex pecunia extraordinaria. Pecunia, quae fuit in Polonia et est adhuc, tota consumitur in libris, tela, panno et aliis necessariis, quae inde ad nos advehuntur, et unicuique dabitur, et datur sua portio; licet maior pars sit seminarii et collegii nostri. Et si fiant missiones aliquae, quas cupio. Dei gratia, omnino post Pascha instituere, propter bonum animarum (iis enim constabit fere fructus noster in hic partibus)⁵, qui ibunt, erunt iuvandi, et sine incommodo collegiorum, illa pecunia sublevari poterunt. Semper tamen aliqua summa erit parata, si residentia varadinensis restituetur.

6. De personis nobis necessariis iam saepius scripsi P. Provinciali Austriae. Se excusat. Detur nobis aliquis bonus magister novitorum, expertus, quietus, patiens et spiritualis. Nam alias dicebam P. V.ae, in Galliis esse opus patientia, verum nihil est cum istis partibus. Maiori hic opus est necessario. Sumus enim prope in remotissimis Indiis. Haeretici quidem non sunt ita turbulenti, ut in Galliis, sed alioqui est maior difficultas. Et mihi circumsipienti pauci sese offerunt apti pro Societate. Erunt tamen aliqui, praecipue si eligamus 4 aut quinque in clericos, quibus subministramus omnia necessaria, ut scripsi alias⁶. Congregationem B. Virginis ad vitandas turbas nondum ereximus neque erigemus. Monui etiam P. Marcellum [Pollardt], ut negotiis commandandis Serenissimae sit cautus; aliqui enim obmurmurant interdum. Serenissima cepit possessionem pagorum et bonorum, quae ipsi fuerunt in casu viduitatis destinata. Si ponantur provisores catholici, res bene succedet. Sed mirum, quod Serenissimus fere omnia donaverit. Cor eius tamen erit in manu Domini. Serenissima iam est Albae, etiamsi exigua, habet tamen aliquam regiminis partem verbo tenus collatam.

7. De M. Claudio Vernetto⁷ curabo, cum commode fieri poterit, ut redeat Patavium, ut scribit P. V.a⁸. Praecipue etiam cum laboret tussi ethica, licet nonnihil relevetur. Superiori hebdomada, flante austro, multi mortui sunt, et omnes fere haeretici, ut dicerentur aliqui mortui peste. Sed mirum, hic quanti moriantur flante austro, et biduo vel triduo. Ego existimo, rationem victus et lecti esse in causa, quia vere male vivunt, et in potu plurimum excedunt. Et vinum est mordas. Rogavi P. V.am, si possemus aliquem fratrem vel patrem habere, qualis olim erat P. Maximus⁹, qui sciret aliqua remedia subministrare, esset valde utille omnibus nostris. Expecto etiam, data occasione, bezoar et aliqua alia, cum reliquis¹⁰.

Quaeso P. V.am, det nobis P. Petrum Pazmannum¹¹. Hic absolvet tertium et quartum annum probationis, quae etiam erit continua. Non agam pluribus. Me cum toto collegio R. P. V.ae precibus et ss. sacrificiis obnoxie commendo. Dominus ipsam conservet in sua gratia et amore. Claudiopoli 17 februarii 1597.

Si ad congregationem provincialem¹² possem mittere P. Marcellum [Pollardt] vicerectorem albensem, non esset ab re; etiamsi P. Alfonsus [Carrillo] fere expediet nostra et sollicitabit.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

⁵ De huiusmodi missionibus instituendis vide epistolam (1593) et instructionem (1599) Patris Generalis, in *Cat. Prov. Austr. I 8^a-9^b*.

⁶ Vide supra, mon. 288 § 5.

⁷ De eius morbo vide *ib. § 8*.

⁸ Vide supra, mon. 284 § 2.

⁹ Maximus Milanesi S.I., italus, coadiutor temporalis, architectus et infirmarius; de quo plura habentur in MAH II et III.

¹⁰ Quas res iam petierat antea; vide supra, mon. 256.

¹¹ De officio Patri Pázmány assignando cf. supra, mon. 286.

¹² De praesentia sociorum in Transylvania commorantium in congregatione provinciae Austriae vide responsum a P. Generali datum; supra, mon. 282 § 1.

Literas P. V.ae, datas ad P. Iacobus [Wujek], mittam ad ipsum in Poloniam. Eramus fere eius sententiae, ut aperiremus. Sed, si quid fuerit pro nobis, ipsem scribe. Neque puto, esse aliud responsum, quod sit scitu necessarium; ac proinde mittemus clausas, ut acce-pimus.

290

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. IACOBO WUJEK V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 22 februarii 1597 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 754 (prius 96); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De missione Patris Pázmány in Transylvaniam. — 2. De pecunia a collegio lublinensi seminario claudiopolitano solvenda.*

1. Gratus nobis nuntius fuit, quem ex R. V.ae litteris, decembri mense scriptis¹, accepimus de fundatione collegii albani; quo deinceps stabilito, et regno, ut speramus, paci redditio, uberior fructus erit; nec deerunt, Deo dante, suo tempore idonei operarii, de quibus aget cum P. Provinciali P. Alphonsus [Carrillo].

Quod R. V.a P. Pasmanum hinc addi cupiebat, rescribimus P. Provinciali², qui idem innuebat, satius esse, ut tertium probationis annum absolvat. Ac scire praeterea potest R. V.a, quod P. Provincialis significabat, consultius etiam videri P. Alphonso, ut in Austriae provincia aliquandiu commoretur, et exerceatur, priusquam transeat in Transylvaniam. Sed de hac re dabitur deliberandi tempus.

2. Nunc quod de lublinensibus addebat, petituros videri debiti sui relaxationem a Pontifice³, non credimus id nobis inconsultis aggressuros. Ut autem aggrediantur, nulla ratione auctores erimus. Quare, cum aliud nihil sit, quod adiiciam, R. V.ae precibus etc.

Gratia Domini etc. Romae 22 februarii 1597.

291

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 22 februarii 1597 — Pragam

TEXTUS: *Austr. I II 754 (prius 96); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Deus novam missionem, a Principe desideratam, in sui honorem vertat.*

¹ Quas videsis supra, mon. 279.

² Vide supra, mon. 286.

³ Vide supra, mon. 276 § 3.

Quas R. V.a 25 ianuarii Praga scripsit¹, his diebus accepi; ex iisque cognovi, salvam eo pervenisse; quo profecturam brevi, ex nostrorum, qui in Transylvania sunt, litteris paulo ante cognoveram². In his porro negotiis, quae R. V.a suprema sibi in hoc genere futura sperat, Deum oramus, res ut omnes in sui honorem vertat, et exitum preebeat Ecclesiae universae optabilem. De quo R. V.a brevi nos suis litteris in eodem Domino consoletur. Cumque aliud non occurrat, Deum iterum precor, ut R. V.a affluentem gratiae copiam tribuat; meque vicissim eius precibus et s. sacrificiis plurimum commendo. Romae 22 februarii 1597.

292

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. ASTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Thurocio 28 februarii 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 118r-19v (prius 332-33 520-21); autographum.*

SUMMARIUM: *Relatio de visitatione collegii thurociensis: 1. Gubernatio insufficiens. — 2. Cura animarum in pagis collegii negligitur. — 3. Seminarium transcuratur. — 4. Scholae male succedunt. — 5. P. Carrillo praeficiendus collegio.*

Thurozium ante dies 14 accedens, in Superiore collegii, P. Ioannem Zanitium incidi Possonii. Ubi ille, postquam ad condictam diem secundam februarii propter comitia Possonium venisset, initium comitiorum ibidem exspectavit. Quod ad diem Cinerum postea factum est. Comitatus propterea me P. Zanitius est Selliam, et renovationi votorum, quam isthic feci, interfuit. Inde ipse, socio Patre Dobokay, quem ei adiunxi, Possonium reversus est, ego vero Thurocium perrexii. Repetivit, et quidem serio, mihi P. Zanitius, tempus plane esse, ut his distractionibus et periculis eximatur, quae etiam a paelatis quibusdam, a vocatione eum retrahere conantibus, intententur. Spem ei dedi, futurum, cum Christi gratia, et quidem hoc tempore. Indigit sane bonus pater seria reformatione et reductione a severiore agendi ratione cum nostris et subditis, ex naturae vehementia et iracundia ad moderationem et suavitatem Societatis, ac imprimis, ut in spiritu Societatis bene fundetur.

1. Spem istud perficiendi P. Ioannem hinc amovendi concipio, Dei auxilio, si P. Alphonsus Carillo hic praefici poterit, liberatus a transylvanicis negotiis, quod Pragae se iam obtenturum ipse ad me scripsit¹. Utinam hac ratione istud tandem collegium Deus respiciat, in quo magnam sane reperio turbationem et confusionem et animorum amaritudinem, causata praecipue ex defectu gubernationis, qui hoc quoque anno continuato maiora damna causavit.

2. Cum cura spirituali et gubernatione modo Societatis iacet quoque aut nimium languet zelus animarum, propter quem potissimum horum bonorum administrationem Societas sustinet, cura temporalium nimium Superiore occupato et distracto. Nulli adhuc, ne quidem in bonis et parochiis nostris, sacerdotes sunt catholici et parrochi. Atque, ut Thu-

¹ Quae desiderantur.

² Vide epistolam Patris Wujek (30 dec. 1596) ad P. Generalem; supra, mon. 279 § 3.

¹ Eandem spem manifestavit P. Carrillo, ad P. Generalem scribens; cf. supra, mon. 291.

rozii, Selliae et adjunctis locis parrochos agunt nostri per omnia (quo officio et onere merito post tot annos, quibus in hac praepositura nostri fuerunt, prospectis maiore studio parrochis convenientibus, merito liberari debuissent) in remotioribus duabus per amplis [118v] parrochiis nostris, quae ultra mille communicantes habent, parrochus a biennio defuit, et raro aliquis e nostris patribus ad illos venit, nec diu substitut; ut coacti fuerunt in baptismatibus et similibus nonnulli ad vicinos haereticos ministros quoque accedere et officia ab ipsis accipere, ne plane se suosque negligere viderentur. Iacturam hinc animarum facile est cogitare, iustum etiam deflere. Ac, dum ego quidem hic sum, ex utroque pago viri aliquot ad me ablegati sunt, qui inter alia auxilium spirituale postularent. Consolatus sum eos, et destinavi ac misi ad illos P. Ludovicum Lucari² cum socio, qui totam hanc Quadragesimam apud ipsos transigat, et operam suam utrique pago, qui singuli itinere diei et amplius a collegio distant, impendat, ut sacramentis aliisque officiis hoc sacro tempore reficiantur.

3. Haec cura et sollicitudo pro parrochis non tanta hucusque fuit, quanta esse debebat; neque etiam, ut seminarium promoveretur. In quo ab aliquo tempore propter expensas in bellum vix unum aut alterum alumnum nostri aluerunt. Quem quidem defectum et nullum pene auxilium pro regno in sacerdotibus catholicis ex hac praepositura Societati attributa, subinde obiiciunt praelati episcopi ungari, finem propter quem consenserunt, ut Societati haec cederetur, non obtinere. His omnibus remedium, Deo iuvante, per P. Alphonsum [Carrillo] sperarem.

4. Et sub ipso cum scholis adhuc experiremur, quae in hoc loco solitario et rusticano, omnibus pene necessariis usque ad aquam potabilem pro discipulis destituto, successum non habent, magisque deficiunt, ut taedium ipsi quoque praceptors capiant. Rhetor enim 6, humanista 8, syntaxista 6 numerant discipulos, indignos maiori parte earum scholarum lectoribus. Inferiores duo praceptors aliquando 20, aliquando triginta habent discipulos, maiori parte miseros, mendicos, laceros, incertos, qui a parentibus, cum lubet, ad rusticanos avocantur labores. Convictores sunt circiter 20, qui molestiam pariunt propter ingenia et difficiles mores. Incommode habitant, ex nostra culina cibum accipiunt praetatio soluto, quia res familiaris apud ipsos institui hucusque non potuit. [119r]

5. Ad haec omnia ponderanda fortitudine et prudentia P. Alphonsi [Carrillo] opus es- set, neque P. Theophilus Chrysteccus³ his sufficeret. Quem tamen cogar, subtracto Patre Alphonso, praeficere, et quomodocunque per ipsius praesenti necessitatibus succurrere. P. V.a precibus nos iuvare velit . . .

Exspecto hic iam P. Alphonsum et P. Zanitium, et praesentiam meam ad consolati- nem quamcunque domesticis libenter concedo. Utinam ne diutius ipsi tardent, et ego propter congregationem provincialem et alia hinc discedere cogar, antequam veniant . . .

² L. Lucari S.I. (1561-1621), dalmata; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 571 et 723.

³ Vide epistolam Patris Crystecci (24 ian. 1597) ad P. Generalem datam; supra, mon. 287.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 8 martii 1597 — Pragam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 245-46.

SUMMARIUM: 1. Felicem exitum novae missionis ad Imperatorem precatur. — 2. De quodam Sigismundo transylvano, qui coadiutor temporalis S.I. fieri desiderat. — 3. Stephanus Rákóczy potest declarari particeps meritorum S.I.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 14 martii 1597 — Romam

TEXTUS: Germ. 177, f. 134r-37v (prius 261 375 382); autographum.

SUMMARIUM: 1. Difficultates circa distribuendos socios. — 2. Quaestio quaedam disciplinaris vitae religiosae. — 3. Num discipulus haereticus possit dissimulare conversionem.

1. Superioribus diebus dedi literas ad R. P. V.am¹. Ab eo tempore iam forsan audivere, Serenissimum nostrum esse generalem Inferioris Ungariae, quae incipit a Cassovia inclusive usque ad Danubium, Poloniam et Pontum Euxinum. Brevi ad nos est redditurus. Et quia nondum bene est cum coniuge, sequenti hebdomada debet illa cedere Alba. Quod, etsi in communi permolestum est; res enim est publica; nobis tamen etiam est in particulari permolesta, quia P. Marcellus [Pollardt] erat superior collegii albensis. Et in eo conquiescebam. Iam cogitur sequi Serenissimam, ac proinde illud collegium erit sine capite, sine ministro, sine procuratore. Magister infimae classis² post exercitia spiritualia, quae iam omnes vel fecerunt, vel faciunt, laborat febri, ut sustituendus fuerit externus. Nullus est omnino, qui possit illa officia sustinere. Nam P. Valentinus [Ladó] ibit ad bellum cum Serenissimo. P. Stephanus Kabos est hic minister, cui neminem habeo, qui succedat. Noster Procurator³ omnino etiam est mutandus. Nunquam habui tantas difficultates. Nam hactenus semper habui aliquem, ad quem recurrerem. Hic ego sum solus. Et si quid accideret, res nostrae non bene haberent. Propterea scripsi haec eadem P. Provinciali, quae significo P. V.ac: debet hic alius esse mecum, qui vel esset supra me, vel certe, cui ego res nostrae Societatis tuto possem committere. P. Marcellus esset quidem aptus, sed et ille forsan discedet, ut Serenissima meditatur discessum. P. Alphonsum [Carrillo] venire, rebus ita stantibus, si possit, non expedit. Egemus necessario operariis. Neque expectandus est belli exitus, ut scribit P. Provincialis. Nam quidquid accidat in bello, ratione turcarum nos sumus tutiores viennensibus, ab haereticis autem nihil est formidandum.

¹ Ultimae, quas invenimus, sunt diei 17 februarii; quas videsis supra, mon. 289.

² Samuel Bányay S.I.; de quo cf. supra, mon. 285.

³ Gregorius Vásárhelyi S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 572 807.

Pro magistris cuperem isthinc mitti aliquos iuvenes italos. Senenses vel perusini sunt apti, quia sunt laboriosi. Sint autem patientes et devoti, et qui possint legere a rhetorica inferius. Si P. V.a mitteret saltem tres cum P. Pazmanio et Dubokay, qui est Selliae, et aliquot aliis ungaris pro missionibus et officiis domesticis et procuratoris, essemus iam contenti. Alioqui et nos affligimur, et fere labores nostri in nihilum recidunt.

2. Hic accidit his diebus quaestio: An cum alicuius, qui sit in mensa, dicitur culpa, debeat detegere caput, nec ne. Alias vidi non solum detegere, sed etiam assurgere in signum humilitatis. Et ita faciunt hic, exceptis iis, qui Roma venerunt. Qui dicunt, Romae nihil tale fieri, sed permanere immotos in mensa ac si nihil diceretur de illis. Et quamvis vix credam, ita fieri communiter, volui tamen petere a P. V.a, ut simus omnes uniformes. Si nullum detur signum, possunt aliqui excusare, se non audivisse, et videntur omnino parvi facere, quod dicatur ipsorum culpa. Licet regula dicat, non esse aperiendum caput, nisi superiori.

Scripsi alia mense ianuario et februario⁴; pro quibus expecto responsum⁵. Me R. P. V.ae precibus et sanctis sacrificiis obnixe commendo. Dominus ipsam conservet in sua gratia et amore. Claudiopoli 14 martii 1597.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

3. Dispensamus cum multis scholasticis in delectu ciborum, quia habitant apud haereticos et non dant illis nisi carnes. Immo, sunt aliqui, qui habent parentes haereticos et vellet esse catholici, neque permittuntur aperte. Quaeritur, an clam possint profiteri fidem. Non dubitamus de corde, sed si parentes quaerant, debent respondere, se non esse catholicos, nisi possent dissimulare aut occidi.

295

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 1 aprilis 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 145r-46v (prius 262 374 381); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Maria Christierna Alba in Fogaras migravit. — 2. Princeps Praga reversus est. —*

3. Res nostrae Albae ordinandae. — 4. Monostorini nonnulla construenda. — 5. Litterae fundationis collegii albani mittuntur. — 6. Periculum turicum in Transylvania exiguum. — 7. Casus quidam cum P. Sulyok. — 8. Varia.

1. Scripsi R. P. V.ae 14 martii, 17 februarii, 27 ianuarii¹. Ad quas nullum accepi responsum. Postremae P. V.ae datae sunt 4 ianuarii², acceptae 11 februarii. A postremis meis literis res nostrae fuerunt eodem loco. 20 martii Serenissima discessit Alba Fogarasinum, et

⁴ Vide supra, mon. 288 289.

⁵ Responsa habentur inferius; mon. 299.

¹ Quas vides supra, mon. 288 289 et 294.

² Vide supra, mon. 284.

P. Marcellus [Pollardt] eam sequutus est. Quare difficilius et tardius literas accipiemus et dabimus. Distat enim itinere quatuor dierum aut circiter. Et si redeat Graecium, quod non nulli ferunt, vix uno anno habebimus litteras. Dominus tamen sua gratia iuvabit. Ammituntur multae litterae in itinere.

2. 24 martii rediit Praga Serenissimus et 25 audivit sacrum in nostro templo, et ex templo profectus est Albam. Salutavi et peramanter exceptit et pollicitus est omnem suam operam pro Societate. Ego illi obtuli, quicquid possumus offerre iuxta vocationem nostram. Fusius acturi Albae Iuliae, quo ego ibo statim post festa, Deo favente, propter comitia, quae habebuntur 27 huius, et ut videam, quid fieri possit.

3. Iam enim sunt sine superiore, et carent omnibus auxiliis. PP. Marcellus et Valentinus [Ladó] non sunt eius sententiae, ut ibi collocetur P. Stephanus Kabos, qui iam hic est minister; quia fuit aliquamdiu, et non satisfecit. Et idem sentiebant P. Iacobus Vuieicus et P. Alfonsus [Carrillo]. Verum et ille mutatus est plurimum. Et nullus alias omnino est, qui eo mitti possit. Debet etiam esse concionator ungarus, aut certe duo mittendi essent. P. Valentinus interim est superior, donec illi exeundum sit ad bellum cum Serenissimo. P. V.a videt, an egeamus hominibus. Et Serenissimus petuit, quare non haberemus plures, et an scripsissemus P. V.ae. Cupit maxime plures videre, et vere in tanta paucitate neque possumus iuvare proximum, neque collegiorum onera sustinere, neque servare disciplinam. Et P. Marcellus petit socium sacerdotem, qui esset valde necessarius, quandoquidem manebunt foris tam diu, et possent multa praestare in salutem animarum. Sed nullus est omnino. De P. Alfonso nihil audimus, nisi ivisse Graecium, et quia res Serenissimae non componitur, expediret illum quiescere alicubi. Serenissima dolet maxime, et cogitat patriam. Verum causa publica praeponetur privatae.

4. Monostorini, loco nostro praecipuo, decidit horreum ligneum, ubi trituratur triticum; et iam curamus refici. Expendentur ad 70 floreni. Pons etiam ligneus telonii fit ex lapi-de. Parvus quidem, sed fortior ligneo, quia subditi semper erant in periculo vitae, si fractus fuisset inventus. Ipsi conferunt lapides et operas, nos autem magistrum et calcem. Et fiet ex pecunia collectitia ex ipso telonio.

5. Existimo, P. Alfonsum misisse exemplar autenticum fundationis collegii albensis³; sin minus, ego mittam extractum autenticum in archivum, quod est in Urbe.

6. Nonnulli dicunt, Turcam venturum hoc anno in Transylvaniam. Verum non est probabile, nisi speret aliquam proditionem, quae non esset difficilis. Alioqui enim provincia haec est ita natura munita, ut decem millia hominum fida arcere possint quamvis turcarum vim et numerum.

7. Nudius tertius accidit mihi cum P. Francisco Suglok nonnihil disputationis. De toto negotio dixi, me ad R. P. V.am scripturum, ipsique ostendam hoc caput mearum litterarum, si voluerit audire. Est quidam nobilis in Polonia fugitus insimulatus proditoribus Serenissimi nostri superioribus annis; saltem adhaerens, ut dicitur, proditoribus. Is scripsit P. Suglok communia quidem, sed indirecte cupiens commendationem ipsius apud aliquos. Superioribus mensibus, cum hoc accidisset, dixi, non esse bonum nos miscere [145v] vel ullo modo tractare huiusmodi negotia, tam aliena a vocatione nostra, et quae displicere possint Serenissimo Principi, etiamsi agatur de communibus.

Nudius ergo tertius alias literas accepit eiusdem argumenti cum binis aliis inclusis ad quosdam alios. Aperto illo fasciculo, dixi rursum, mihi non videri bonum, ut ad nos dirigat

³ Textum litterarum fundationis collegii albensis vide supra, mon. 278.

et scribat ullo modo; et in posterum huiusmodi literas ne acciperet; et remedium esse, ut non respondeat. Ipse respondit, me non posse impedire, quo minus conservet illius amicitiam et scribat ut amico. Dixi, me posse impedire, quia ita expedit, et meae regulae ac ordinationes ita praescribunt, et ipsum debere acquiescere suis superioribus. Respondit, se acquiescere rationi. Et ego subiunxi, esse rationem et quidem magnam, quam ita statuerunt nostri superiores. Legique ipsi ordinationem P. V.ae, primum ex monitis ad provinciales datis⁴. Quaesivit, quare ante non prohibuissem. Dixi, quia nesciebam, quod postea audivi. Si P. V.a concedat, ego etiam libenter concessero. Sed res valde est subdita suspicioni, etiamsi vere hactenus nihil mali fuerit.

Hic iam alias scripsit P. Alfonso, qui literas reliquit, neque respondit; et alteri patri, suo affini dedit literas cum inclusis ad D. Cancellarium [Jósika]. Qui suas noluit legere. Et pater ille noster suas non legit, nisi praesente eodem D. Cancellario. Qui dixit, ne attingeremus causam hanc, quia est pupilla Serenissimi Principis, iisdem omnino verbis. Et Serenissimus nuper rediens Praga, maxime infensus fuit cuidam sacerdoti, quod iverit in Polonia, existimans illum ivisse ad card. Battoreum; et vix unquam poterit redire in gratiam. Ego non permittam ab ullo scribi aut recipi literas, nisi sciam, unde et quare, donec P. V.a aliud statuat.

8. Albae Iuliae omnes bene habent, Dei gratia, et M. Samuel Baniay convaluit, et est in sua schola. Hic etiam omnes bene valent; etiam M. Claudius [Vernet], de quo alias scripperam⁵. Multi tamen in urbe moriuntur. P. Valentinus Albae exorcizavit unam energumenam, et sanata est publice; et alias haereticus confessus est, et convaluit, cum graviter aegrotaret. Hic etiam aliqui conversi sunt ad fidem. Non agam pluribus. Alba, si quid occurrat, fusius scribam, et forsitan excurrat usque ad P. Marcellum, ita ipso petente et Serenissima cupiente; si tamen permiscent negotia, quia non habebo, qui me iuvet. Me precibus et ss. ss. V. R. P.ti obnixe commendo. Dominus ipsam conservet in sua gratia et amore. Claudiopoli primo aprilis 1597.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

Non legi Patri Suglok illud caput mearum literarum, de quo scripsi, quia non erat domi, quum dandae fuerunt literae. Sed dicam illi argumentum. Est nonnihil sui capit is, et nullum facit sibi affectum, neque se communicat aliis. Et, nisi iuvetur, facisset negotium. Curabo illum iuvare, quantum potero, sed sunt quidam impetus. Fecit nuper exercitia spiritualia; iuverunt nonnihil. P. V.a si respondeat, curet, ut caput litterarum illi legi possit, si videatur; et si occurrat, separatim mihi significet. De his plura in catalogis⁶.

⁴ Quo praecepitur nostris: Nemo externorum negotia suscipiat; vide *Institutum S.I.* III 267 § 2.

⁵ Vide supra, mon. 288 adn. 9.

⁶ Alludit ad catalogum triennalem, qui anno 1597, occasione congregationis procuratorum exarari oportebat; in quo varia de sociis referuntur.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 5 aprilis 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 147r-48v (prior 263 377 380); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Casus Patris Sulyok feliciter resolutus.* — 2. *A. Visconti, nuntius ap. declarat non videre modum alium stabiendi religionem catholicam, quam si fierent in locis celebrioribus collegia S.I. in Transylvania.* — 3. *De ministris innovatae religionis, qui desiderant converti.* — 4. *Controversia cum iudice civitatis circa colonos.* — 5. *Varii nuntii.*

1. Primo huius mensis scripsi tristiora R. P. V.ae de P. Francisco Suglok¹. Iam Dei gratia laetiora. Hoc mane illi ostendi exemplum, quod dedi ad P. V.am, et recognovit error; dixitque se aquieturum iudicio superioris cuiuscunque. Si tamen videatur, petiturum se consilium a P. Alfonso [Carrillo]. Fui contentus, et ut alloqueretur alios, quibus hoc idem acciderat. Si P. V. scribat, quaero, sua prudentia, rei, non erroris faciat mentionem, quia dixit, sibi illa verba excidisse.

2. Post alias litteras, venit Ill.mus Nuncius² Vienna, et profectus est Albam. Contulit mecum multa. Inter caetera, se omnibus perpensis, non videre modum alium stabiendi in his partibus religionem catholicam, quam si fierent in locis celebrioribus collegia, quae invigilarent comitatibus illis. Hoc autem accidit, quia sacerdotes sunt dissoluti et pauci; sequre hoc propositurum et Serenissimo et Summo Pontifici ac P. V.ae. Res tamen tota dilata est in meum adventum Albam, quo Dei gratia iturus sum statim post Dominicam in Albis. Vere optimus esset modus et, si haberemus homines, fierent multa, et occasio sese offert. Verum moderate nobis agendum est, ne isti moveantur.

3. Cuperem etiam, Serenissimum dare aliquam pensionem ministris ad vitam, si convertantur³. Nam hoc multi petunt, et fient catholici. Alioquin propter panem et filios persistunt in suo ministerio satanico.

4. Nostri omnes bene habent Dei gratia. Habuimus his diebus difficultatem cum iudice et senatu civitatis, sed res est iam composita. Nam consilio amicorum et ipsius D. Cancellarii [Jósika], repetivimus subditos nostros, iuxta iura et consuetudines regni, quos ex literis Serenissimi restituerunt, sed inviti. Dominus Judex venit ad me. Sed respondi, rem iam esse confectam, et nos ad id coactos descendisse, quia multi ibant ad bellum, relictis bonis, uxoribus et filiis. Aquievit quidem, sed non libens et volens. Verum postea melius agnoverit, neque nos sumus primi, qui ab iis petamus, neque postremi. Nam est consuetudo communis, ut redeant ad suos dominos subditi cum suis familiis et bonis omnibus mobilibus. Alioqui enim destituerentur agri et servitia debita dominis suis.

5. Expectamus in dies P. Alfonsum. Dolemus autem Serenissimam, ut audimus, redituram ad Serenissimam Matrem. Fiat voluntas Domini. Nuntius turcarum est Albae Iuliae, qui suadet pacem, interim tamen imparatur commeatus et personae ad bellum. P. V.a oret pro nobis, et quaeso, mittat aliquos, qui nos iuvent in captura piscium. Neque enim

¹ Vide litteras supra, mon. 295.

² A. Visconti; cf. supra, mon. 95 adn. 2 et passim..

³ De conversione ministrorum vide supra, mon. 229 § 6.

verendum est quicquam et, si fieret aliquid novi, non esset periculum personarum⁴. Me R. P. V.ae precibus et ss. ss. obnixe commendo. Dominus det ipsi Pascha sanctum et verum, et ipsam diu conservet in sua gratia et amore. Claudiopoli 5 aprilis 1597.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

297

FRANCISCUS KÁTHAY DE LUGOS¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Olomutio 20 aprilis 1597 — Romam

TEXTUS: Romae, ARSI *Fondo Ges. 648* (Epp. Sel. V n. 329); autographum.
SUMMARIUM: *De collatione Principi Transylvaniae aurei velleris.*

Etsi me non lateat Admodum Reverendam Paternitatem Tuam, gravissimis negotiis occupatam, minoribus rebus ac literis meis indignis sane, quae a T. Adm. R. P. te legantur, minus vacare posse, tamen honesta quadam ratione atque compulsus intermittere haud potui, quin Adm. R. P. T. am alias gravissime occupatam, plusculum non nihil brevi hoc scripto occuparem, et ea, quae in oblatione aurei velleris Serenissimo nostro Principi Pragae contigerunt, non omnia (scio enim pleraque iam dudum Adm. R. P. T. ae innotuisse), sed aliqua saltem eidem prescriberem.

In primis itaque tantus summorum virorum fuit concursus, tanta universorum congratulatio, ut pauci admodum vel plane nulli ex provinciarum adiacentium proceribus comperti sint, qui non internam animi voluptatem, quam partim ex praesentia Serenissimi, partim ex accessione novi splendoris perceperant, indicis publice et coram frequenti salutatione prodere contendissent.

Praeterea Ungariae et Transylvaniae (ut aliarum provinciarum ac regionum iuvenes taceam), qui his in partes honestis literis, vel eiusdem Serenissimi, vel aliorum procerum, vel etiam propriis suis sumptibus operam navant, orationibus et metris congratulabantur. Hoc ipsum officii genus ipse etiam hac mea quantalacunque lucubratione², adeoque rudi Minerva conscripta, quam Adm. R. P. T. suscipiat animo, neque inter suos clientes annumerare non dedignet, obnixe oro atque obsecro. Quod si ab Adm. R. P. T., ut minime diffido, obtinuero, faelicissimum beatissimumque iure optimo ac meritissimo affirmavero.

Ad extremum Adm. R. dus Pater Alphonsus Carillius mihi inter caetera illud commendatissimum esse voluit, ut nomine suo Adm. R. P. Tuam, tanquam Dominum nobis

⁴ De periculo turcico in Transylvania scribebat etiam in postremis suis litteris (1 aprilis); vide supra. mon. 295 § 6.

¹ Fr. Káthay de Lugos, alumnus seminarii pontificii Olomutii.

² Quae lucubratio desideratur.

**benignissimum, offitiose salutarem. His Adm. R. P. Tuam nobis ac reipublicae christianaec
diutissime foelicissimeque valere cupio ac exopto. Datae in alma academia olomucensi, die
20 aprilis, anno 1597.**

Admodum Reverenda Paternitatis Tuae cliens addictissimus

Franciscus Kathay de Lugas
**quem R. P. Alphonsus, quando anno praeterito Romam venerat,
ad Tuam Paternitatem praemiserat ad significandum ipsius adventum³.**

298

**P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Alba Iulia 1 maii 1597 — Romam**

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 246.

SUMMARIUM: *Vixdum reversus in Transylvaniam, iterum ad res Principis agendas Pragam et Graetium se conferre cogitur.*

299

**P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Neapoli 2 maii 1597 — Claudiopolim**

TEXTUS: *Austr. I II 763-64 (prius 100-01); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *1. De duobus transylvanis, qui admitti cupiunt ut coadiutores temporales. — 2. De sepultura catholicorum in templo nostro. — 3. De necessitate mittendi novos socios. — 4. De pecuniis varadinensibus. — 5. De seminarii alumnis. — 6. De sacramento unctionis. — 7. De ieunii observatione. — 8. De communi catholicorum cum haereticis caemeterio. — 9. De facultate Romam appellandi.*

1. Breviter rescribam de capitibus aliquot, quae R. V.a variis suis litteris complexa est. Ac primum quod petebat, ut admitti isthic et instrui possit iuvenis quidam sutor, qui admitti petit in Societatem, facimus de hoc uno R. V.ae potestatem. Nam quod addebat, opus

³ Responsum Patris Generalis (5 iulii): «Quam ad me Dominatio Vestra lucubrationem suam cum litteris misit, accepi et vidi sane perlibenter; tum ipsius causa, et memoriae superioris anni, quam retinebam; tum maxime Ser.mi Principis, cuius honoribus ut ex animo faveo et secundos usqueaque progressus opto, ita omnibus quae eo spectant ob respublike christianaec commoda, plurimum delector. Pergat D. V.a his virtutum et pietatis, bonarumque artium ornamentis, de quibus audio ex P. Alphonso, animum excolare. Et ego Deum precabor, ut iis aliquando ad divinum obsequium, patriaeque adiumentum uti recte possit. Si quid porro erit, quo D. V.ae causa in Domino possim, potest ipsa de animo meo et bona voluntate confidere. Sicut opto vicissim, ut pristinam erga nos retineat. Et Deum oro, ut D. V.am omni gratia impleat, eamque servet incolumem. Romae 5 iulii 1597. Austr. I II 768.

esse, ut novitiatus in Transylvania instituatur, id longioris est consilii, de quo alias rescribetur. Poterit item alter ille Sigismundus particeps fieri meritorum Societatis¹, cuius ministerio [764] se addixit; ac postea etiam inter nostros sepeliri, si quidem expedire etiam vobis iudicabitur, ut ad Societatis vota admittatur ante mortem. Quod R. V.ae iudicio relinquimus.

2. Quod vero ad reliquorum catholicorum funera, iam ante rescripts², non esse in tanta rerum necessitate negandum sepulturae locum iis, qui in templo nostro vel coemeterio condi desiderant.

3. De vicerectore, quando R. V.ae alio ad tempus proficiscendum erit, videbit ipsa et praeſiciet, quem maxime iudicabit idoneum. Interim videbimus rerum successum, et quos ex aliis provinciis submittere possimus, ut dilatent angustias vestras.

4. Varadinenses pecunias³, quae ex annuis fructibus percipiuntur, etsi optandum esset asservari, ut cedant aliquando in eius loci utilitatem, quum Societas restituetur; permittimus tamen R. V.ae, ut ex iis subvenire possit aliis, quae occurrent necessitatibus nostrorum in Transylvania.

5. Quod circa seminarii alumnos institutum est⁴, ut quatuor nunc saltem sint, qui clerici sint, et ordines se suscepturos promittant, recte habet. Placet etiam, quod proponitur, ut diebus sabbathi vesperae de B. Virginis potius, quam de tempore decantentur a scholasticis. Id enim eis facilius erit, et ad cultum B. Virginis in eis fovendum augendumque conductet.

6. De extremo unctionis sacramento⁵ videtur consulendus Episcopus, ut si fieri possit inducatur sensim illius usus, quum durum videtur, tanto beneficio fraudari catholicos.

7. Bonum etiam fuerit, cum eodem Rev.mo deinceps conferre de generibus ciborum diebus iejunii et Quadragesimae⁶, ut dispiciat, quid cum externis dispensari debeat. Videre etiam diligenter R. V.a debet, quid in hoc genere possint nostri per facultates a Sede Apostolica transalpinis concessas⁷, ne quid fiat inconsulto.

8. Quod vero quaesitum est de catholicis, qui communii utuntur cum haereticis caemeterio, id cum ad iuris quaestionem spectat, discuti iussimus a peritis, et quanquam non defuerunt, qui in contraria sententia haererent, plures tamen videmus esse, qui ferri isthic id posse sentiant; isthic praesertim et in similibus locis, pro quibus aliquid etiam fortasse repetiet R. V.a in facultatibus transalpinis.

9. Denique, quod indicabat circa facultatem in Urbem veniendi, liberum fore cuique, si velit⁸; non est, quod sibi persuadeat quisquam, hanc esse mentem Pontificis, ut constabit ex *Ordinationibus* emendatis, quae suo tempore mittentur. Quum missum iam est contrarium decretum S. Sanctitatis, religiosis quibusdam editum, quo vetat, ne Romam veniant absque superiorum facultate. Cuius quidem exemplum petere potest R. V.a a P. Provinciali; ad eum enim missum nuper fuit. Nunc vero hic ad manum non est. Omnia precibus etc. Gratia etc. Neapoli 2 maii 1597.

¹ De quo cf. supra, mon. 288 § 8.

² De catholicorum funeribus vide responsum Patris Generalis, die 7 decembris 1596 datum; supra, mon. 274.

³ De pecuniis varadinensibus vide supra, mon. 289 § 5.

⁴ De alumnis seminarii claudiopolitani cf. mon. 288 § 5.

⁵ De sacramento unctionis cf. ib. § 3.

⁶ De disciplina circa iejunium cf. supra, mon. 289 § 4.

⁷ De facultatibus septentrionalibus cf. I. DÖLLINGER-F. REUSCH, *Geschichte der Moralstreitigkeiten II* (1589) 247-50. — Facultates concessas a Clemente VIII (1592) Societati Iesu in Transylvania vide in MAH III 784; deinde die 25 nov. 1593 Patri Carrillo concessas in VERESS. Epp. Carrillo II 87; quae facultates demum anno 1594 novis auctae sunt; cf. SZILAS, Carrillo 145-49.

⁸ Qua de re cf. *Institutum S.I.* I 528-29 (Appellatio).

SIGISMUNDUS BÁTHORY PRINCEPS TRANSYLVANIAE
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Alba Iulia 10 maii 1597 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 29*, f. 268; originale. Textum vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 436.
 SUMMARIUM: *Ut Patri Carrillo, negotia magni momenti Romae tractanti, auxilio sit, petit.*

STEPHANUS SZUHAY EPISC. VACIENSIS¹
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Tyrnavia 20 maii 1597 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 15*, f. 270r-71v (prius 415); autographum.
 SUMMARIUM: *Stephanum Tapolcsányi mittit in Collegium Germanicum.*

Reverendissime Domine, Pater in Christo observandissime. Pax Christi etc.

Anno praeterito commendaveram Rev.mae P.ti V. quendam iuvenem, Danielem Bakay, ut in Collegium Germanicum ac Hungaricum sanis moribus et liberalibus artibus instituendum eum reciperet². Quem cum itineri accinxisse, et etiam Viennam usque transmissem, contigit interea parentem illius subito mori. Et idcirco eum debuerit mater velut unicum filium revocare.

Quare ora hoc nomine apud Rev.mam P. V. sim excusatus. Nunc loco illius mitto praesentem honestum iuvenem, Stephanum Tapolchanii, ut opinor, bonae indolis et spei, rogoque, ut ipsum in idem Collegium recipere dignetur³. Vicissim mihi confidenter imperabat in omnibus.

Ego cum novem mensium spatio diversis et acerbissimis aegritudinibus plurimum sim extenuatus, suis sanctissimis sacrificiis ac reliquorum Reverendorum Patrum, et precationibus me demisse commendando, Vestramque Reverendissimam Paternitatem diutissime foelicissimeque valere precor. Tyrnaviae 20 maii 1597.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae ad serviendum paratissimus

Stephanus episcopus vaciensis*.

¹ De Stephano Szuhay cf. supra, mon. 169 adn. 1.

² Vide supra, mon. 169 et 170.

³ Stephanus Tapolcsányi ingressus est Collegium Germanicum die 20 augusti 1597 et in matriculis cognominatur Bolerazius. Cf. VERESS. *Matricula et acta* . . . p. 9.

⁴ Responsum Patris Generalis est diei 23 augusti, et est huiusmodi: «Acceptis R.mae D. V.ae litteris, quas in Stephani Tapolchany gratiam ad me dederat, ut in Collegium Germanicum reciperetur, monitus est a me statim Rector Collegii, ut ei locum daret inter alumnos; cum quibus iam habitat in Collegio, prima experientia de more obiturus, responsurisque, ut confido, expectationi et beneficio R.mae D. V.ae. Quae quidem iure suo potest a nobis studia omnia et obsequia expectare, quicquid erit, quod in Domino possimus. Nec tacere certe possimus animi dolorem, quem cepimus, ex tam diurna et gravi eius infirmitate. Si quid autem possunt preces nostrae ac Societatis, libenter, ut debemus, eas offerimus pro R.ma D. V., Deum, quod et nunc facio, enixe orantes, ut ei plenam reddat incolumitatem, eandemque nobis et Ecclesiae suae quam diutissime conservet» *Austr. I* II 778.

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 2 iunii 1597 — Romam

TEXTUS: Germ. 177, f. 181r-83v (prius 322-23 506-08); autographum.

SUMMARIUM: Cum P. Carrillo iterum negotiis saecularibus implicatus sit, quaestio gubernii collegii thurociensis insoluta remanet.

. . . Implicatus denuo est pristinis transylvanicis negociis P. Alphonsus¹, a quibus neque plane exsolutus fuerat, coram de his P. V.ae ipse referet et afflictionem suam indicabit. Discessit enim iam, puto, Graecio Romam versus. Thurocii igitur, ut P. Zanitio et collegio, qua ratione liceret, consulerem², superiorem collegii Patrem Theophilum [Crysteccus] constitui; et P. Zanitium ab eo officio liberavi et Viennam vocavi, ut tandem, ex Hungaria abstractus, vocationi suae attendere possit et spiritui vacare. P. Theophilus etiam probandus erit, antequam rector a P. V.a constituatur. Inditia namque dedit in proximo meo digressu Thuroczii, non debitae resignationis et furibundi aliquo modo ingenii. Doluit postea et deprecatus est . . .

Utinam tandem secundum canonem congregationis proximae generalis, negociis publicis nostri applicentur, vel quoad similia illis parcatur³. Quales gratias P. Alphonsus ex toto suis laboribus referat, et quid illi a praecipuo consiliario aulico obiectum sit, ipse P. V.ae indicabit⁴ . . .

¹ De nova Patris Carrillo missione, a Principe imposita, cf. supra, mon. 298.

² Hoc tempore omnia iam parata credebantur, ut P. Carrillo, a rebus transylvanicis liberatus, munus rectoris collegii thurociensis assumeret. Quare paulo ante (2 maii) P. Generalis ad P. Provincialem scribebat: «Gavisus sum bona illa spe, quam concepit P. Alphonsus, futurum, ut missionem obtineat a Principe Transylvaniae. Nos vero simul ac Thurocii consedisse illum cognoverimus, patentes litteras non differemus» *Austr. I II* 760. — Die autem 9 maii Patri Trevinnio, rectori collegii pragensis: «De P. Alphonso, si libere tandem redibit e Transylvania, cognovit iam fortasse R. V.a, decretum a nobis fuisse, eum Thurocii collocare, ut res collegii illius praeposituraeque constitut et meliorem in ordinem redigat. Quod ut fieret, iam dudum frustra optavimus. Itaque non est, quod speremus, eum Pragae praefici posse» *Austr. I II* 765.

³ Vide congregationis generalis V (1593-94) decretum 47, quo nostris severe prohibetur tractari res statut et politicas; v. *Institutum S.I. II* 275-76.

⁴ P. Alber in epistola, diei 14 iulii ad P. Generalem data, quid aulici de missionibus saecularibus Patris Carrillo sentirent, haec referebat: «P. Alphonsus Carrilio coram P. V.a exponet, quae Graecii iam cognovit. In causa eiusdem transylvanica, ut caelesti lumine per V. P.tem dirigatur, Deum precor. Pragam, si in praesenti, quam nunc agitat causam, revertatur, quantum ex sermonibus quibusdam post redditum Caesaris legati, qui in Transylvaniam proxime missus fuit, colligere potui, parum gratus videtur futurus, et forte non plus quam ante in negocio perfecturus. Quod utinam ad Dei gloriam et christianitatis bonum terminetur, et P. Alphonsus tandem eximatur, et nec ipse, nec alii ex nostris plus, quam par est, similibus involvantur» *Germ. 177, f. 186v.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 5 iulii 1597 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 767-68 (prius 102-03); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *Litterae Romam missae regulariter redditae* — Cl. Vernet S.I. iam Patavii studet — *Causus Patris Sulyok.* — 2. *Controversia cum senatu de subditis vitanda.* — 3. *De fundatione collegii albensis.*

1. Scripsi, cum Neapoli essem, ad R. V.am satis copiose¹. Iamque ex illis cognovit, reditas nobis fuisse, quas intercidisse suspicabatur; omnes enim tuto ad nos perferri et a nobis vicissim transmitti solent per collegium graecense. Nunc praesentem habemus P. Alphonsum [Carrillo], a quo intelleximus, Claudium Vernetum² Patavii relictum [768] fuisse incolumem. Ad P. Sugliok, de iis, quae R. V.ae cum ipso intercesserat³, quandoquidem culpam postea agnovit et R. V.ae satisfecit, melius visum est, nihil ad eum scribi, ne contristetur.

2. Gavisus sum compositam fuisse litem, quae Claudiopoli vobis erat cum senatu⁴. Et quidem, nisi compositam plane putarem, suaderem potius, ut omnia senatui concederentur, quam ut diutius protraheretur. Praestat enim nos, in istis praesertim locis, et tam dubiis rebus ac temporibus, de iure nostro cedere, quam de eo cum offensione periclitari. Quod eo dico, ut R. V.a provideat in posterum, et nihil in hoc genere agi sinat, nobis inconsultis.

3. Fundationem albensem nondum accepimus⁵, quod in Austria eam reliquerit P. Alphonsus apud P. Provinciale. Caeterum, non omittemus propterea gratias agere Serenissimo⁶, et suffragia pro eo indicere. Referet item P. Alphonsus patentes pro D. Provisore et reliquias dudum promissas. Redibique, ut confidimus, cum aliquot bonis operariis. Nec aliud nunc habeo, nisi quod placuerint, quae vidi a R. V.a nostris albensibus praescripta⁷, ut ad Societatis normam et disciplinam, sua sensim accommodent. Omnium precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 5 iulii 1597.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 20 iulii 1597 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 770-71 (prius 104); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: 1. *De rationibus provinciae, quas a congregacione provinciali accepit.* — 2. *De fundatione collegii et aliis negotiis P. Carrillo referet.*

¹ Vide epistolam Patris Generalis, diei 2 maii, supra, mon. 299.

² De Cl. Vernet S.I. cf. supra, mon. 289 § 6 et adn. 7.

³ De casu cum P. Sulyok habito cf. supra, mon. 295 § 7 et mon. 296 § 1.

⁴ De lite cum senatu propter subditos, cf. supra, mon. 296 § 4.

⁵ Litteras foundationis mitti promisit epistola diei 1 aprilis; vide supra, mon. 295 § 5.

⁶ Vide epistolam Patris Generalis (12 augusti) ad Principem Transylvaniae; infra, mon. 307.

⁷ Quae desiderantur.

1. Ultimas ad R. V. am scripsi 5 huius mensis¹, quo ex tempore accepi, quas ad me de-derat 4 iunii²; et cum his exemplum rationum provinciae, quae ad [771] eum Olomutio mis-sae fuerant, peracta congregatione. De quibus nihil hic habeo, quod respondeam, quum si quid est difficultatis, facile explicabitur a P. Provinciali et P. Alphonso [Carrillo]; cui legen-das eas dari iussi, ut observet, quid in eis sit P. Provinciali repraesentandum.

2. Libenter ea vidi, quae R. V. a litteris suis subiecit circa fundationem, et alia isthic ne-gotia Societatis; de quibus, quum brevi hinc, confectis negotiis, redditurus ad vos est P. Al-phonous, plura nunc non scribam, cum ex eo de singulis auditura sit, quae in hoc genere no-bis occurrent. Nunc itaque R. V. ae precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 20 iulii 1597.

305

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Comotovio 26 iulii 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 208r-10v (prius 338-40 526-28); autographum.*

SUMMARIUM: *De infirmariis nostris fratribus, quos etiam externi ad aegrotos advocant.*

. . . In aliquot huius provinciae collegis non habetur medicus, nec aliunde accersiri potest. Propterea infirmarii aliquanto peritiores in illis collocandi videbantur, qui in mor-bis quotidianis medici vicem supplerent. [209v] Horum unus et alter usu experientiaque tantum sunt assecuti, ut non infaeliciter morbos subinde curent. Theophrasti potius princi-piis nixi, quorum aliqua, in saeculo adhuc agentes, perdiscerunt, usu vero et exercitatione in Societate curando nostros plurimum auxerunt.

Et quidem unus horum in crumloviensi collegio instructam pharmacopoliam in colle-gio habet aliquot ab hinc annis¹, et in tanta est existimatione, ut non cives tantum crumlo-vienses, verum et ex vicinis civitatibus pro consilio saltem plurimi currant et importune flagitant. Quorum aliqui ob merita in Societatem et authoritatem tales sunt, ut officium hoc negari non possit. Negatum vero non desinunt, interpositis intercessoribus, donec voti compotes fratrem et remedium consequantur. Quod plerumque salutare experiuntur. Et quantumcunque vel rector vel infirmarius resistunt, et opinionem doctoris nostro fratre removent, tamen res haec tolli non potest, nec sine invidia officium charitatis, quod ipsi ap-pellant, negari. Sunt etiam quandoque viri illustres nobiles, abbates, qui pro autoritate quasi fratrem accersunt, et sanitati, fratris consilio, qui purgationem, venesectionem aut quid simile praescribit, consulunt.

Idem fere est de infirmario nostro Thurotii², qui a crumloviensi instructus est, maio-rem isthic in ea solitudine benemerendi de nostris et aliis occasionem habet, qui alioquin

¹ Quas litteras videsis supra, mon. 303.

² Quae desiderantur.

¹ Martinus Schaffner S.I. (1565c-1608), moravus olomucensis; qui ab anno 1595 Crumlovii munus in-firmarii obibat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 570 et 774. Vide etiam GUILHERMY I 551.

² Michael Machmayr S.I. (1570c-1603), silesius vratislaviensis, qui annis 1597-1603 Thurocii munere in-firmarii fungebatur; cf. *Cat. Prov. Austr.* 1572 et 723.

auxilio humano in morbis destituti sunt. Hunc ante paucas hebdomadas Episcopus ungarus tridui itinere quasi pro authoritate ad se accersivit, morbique diurni, quo gravissime diu laboraverat, frustra aliorum medicorum curatione usus, liberationem consecutus est. Recusant similia nostri, excusant esse infirmarii, quod arti medicae non studuerunt, infirmis praecipue servire in collegiis nostris ipsorum sit officium; nec tamen evadunt, quin aliquando gratificari illis cogantur. Tollere ex his locis eos non expedit, quia auxilio nostri et omni ope in morbis destituerentur, neque essent, qui substituerentur aut officium praestarent. Visum est hoc totum ad P. V. am referre [210r] eiusque sententiam exquirere³ . . .

306

FRANCISCUS KÁTHAY DE LUGOS¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Olomutio 4 augusti 1597 — Romam

TEXTUS: Romae, ARSI Fondo Ges. 648, fasc. 329; autographum.
SUMMARIUM: *Responsum ad litteras, quas a P. Generali receperat.*

Dulcissime Admodum Reverende in Christo Pater, et Domine, Domine benignissime. Salutem in Domino plurimam, servitorumque meorum promptissimam semper oblationem.

Etiamsi mihi dubium nunquam fuerit, quin V. Adm. R. P. omnes ac praesertim adolescentes bonos et ad virtutem summam veritatis ac reipublicae christianaee columnam anhelantes diligat, magnificeque foveat, quotidie magis ac magis id ipsum experior, tantum namque suum erga me amorem, tam inusitatam inauditamque benevolentiam, animi gratissimi submissione, charitatem, qua impulsa meam maxime cupit promotionem; ut me non commode ad gravissimas humanissimasve suas literas respondere posse, me vehementer poeniteat. Non mihi tantum flumen ingenii, non scribendi tantam vim, tantamque copiam rerum humanarum domina fortuna concessit, quae, non dicam, exornare solum, sed ne commemorare possim. Quare si quid hac in re neglectum erit (erit autem quam plurimum), pro summa sua humanitate ac pene divina sapientia, nullis meis meritis, ignorantia, obnoxia oro, ignoscere ne gravetur. Animus enim tantus, et tam accensus amore est, ut, si mihi praesens cum V. Admodum R. P. te, ut spero et opto, loqui licaret, vix eius conceptus explicare possem. Sed ad epistolam venio.

Tria itaque potissimum ex gravissimis dilectissimisque suis literis, eaque viro principe dignissima intelligo: mei scilicet retentam apud se memoriam, in Serenissimum patriamque nostram carissimam, ob singularia reipublicae christianaee commoda, immensam pietatem;

³ En responsum Patris Generalis (23 aug.): «Quod ad infirmarios fratres nostros attinet, qui Crumloviae et Thuroci expetuntur medicinac causa ab externis, curandum est, ne id fiat in posterum. Et legitima excusatio futura videtur, si decatur, Societati hoc minime licere, quum facultas solum haec nostris concessa est, ut qui periti sunt medicinae, eam exercere interdum possunt. Iatos autem constat tales non esse, neque id illos profiteri» Austr. I II 780. — Vide casum Maximi Milanesi S.I., itali, qui anno 1585 Claudiopoli simile «officium charitatis» externis aegrotis exhibebat; MAH II 785-87 et 805.

¹ Vide eius epistolam priorem (20 apr.), una cum responso Patris Generalis (5 iulii); *supra*, mon. 297.

deinde documentum, ut prodentissimum, ita mihi optatissimum, tum meam promovendi conditionem benevolentia incredibilem voluntatem.

At, quoniam ea, quae scriptura P. V. Admodum R.ma consecuta est, sine summo amore, charitate, animoque summe deliberato, quod maximum sapientis officium est, cogitare non potuerit, nullo modo existimare possum quenquam a se ipso, quam me ab eadem P. V. Admodum R.da amari. Quod patrocinium divinitus potius, quam ulla re alia mihi datum esse arbitror. Cui quidem beneficio utinam aliis rebus possem, amore certe omnique conatu, quo ad huius vitae ergastulo mihi vivere fas licuerit, eo ipso respondebo, quo, cum P. V. Admodum R.dae, tum universae Societati, quae mihi charissima est, confido, pro meis viribus, futurum satis.

Reliquum est, ut V. Admodum R.dae P. benignissimum erga me animum amore quo potuero maximo prosequar, studiorum meorum optatam ibi commoditatem ab eadem spe avidissima expectem; absentem, ut Dominum ac Patronum meum gratiosissimum memoria illesa colam; omne magna cum diligentia, industria et pietate leniam desiderium. V. Admodum R.da P. velim sua in me collata studia et officia multum secum recordetur, quae cum sibi potestate liceat, mihi necessitate nefas sit oblivisci; non modo adolescentem aut virum bonum me, cum V. Admodum R.dae P. desiderio abunde, ut spero Deo iuvante, satis faciam, existimabit, verum etiam se a me summa observantia coli ac honorari iudicabit.

Rumore hic feruntur quam plurima, at sine capite pleraque habemus. Illud tamen de Serenissimo facinus viro praeclaro ac christiano, meo iudicio, dignissimum Reverendissimorum Patrum autoritate affirmare non sum veritus. Serenissimus enim Princeps noster (cui sacrosanctum et augustum Numen ultro felicissimum progrediendi concedat successum) paucis ante diebus, ut P. V. Admodum R.dae notum esse non dubito, cum quosdam ex Societate Varadinum ad missionem olim ipsis datam misisset, haeretici negantes illis in civitatem ingressum, ad Serenissimum solemnem legationem allegarunt. Quos cum adventantes intellexisset, honorifice sane recepit; at lectis omnium in conspectu literis, in mille partes eas laceravit, proiecitque ipsorum in facies, iubens tribus bacu-[f. v]lis eos caedere, caesique sunt. Deinde ad urbis Gubernatorem, plebemque haereticam universam horribile dedit decretum: si nimirum deinceps quemquam ipsorum fidei ergo molientem aliquid senserit, funestissimam caedem ac mortem ipsi minaturum.

Legatum quoque eiusdem Serenissimi ac Serenissimae (nam optime convenire dicuntur) Graecii esse dicunt.

Caeterum ex convertendis nostris transylvanicis adolescentibus quantam percepimus voluptatem, silentio haud praeterire possum. Mense enim iunii insignem philosophum et nobilem nomine Michael Gereb² mihi amicissimum et longinqua peregrinatione venientem confirmatum hic, et optimum in patriam misimus catholicum. Nunc habeo alium cum quo, quoniam in eodem museolo duo habitamus, quotidie R. P. Theodorum³, virum summa doctrina et autoritate dignissimum, accedo, quem brevi, Deo duce, ad arcum et firmamentum veritatis venturum. Sed, quia ea, quae mihi placent, prout ingeniali mei vires passae sunt, ostendi, reliqua V. Admodum R.da P. pro sua prudentia et benignitate uberrime considerabit. Me profecto gratum ac memorem beneficii semper habebit. Valeat P. V. Ad-

² Familiae nobiles huius nominis fuerunt nonnullae; cf. NAGY IV 367-71.

³ Huius nominis pater inter socios, qui anno 1597 collegium olomucense coluerunt, non reperitur (cf. Cat. Prov. Austr. I 567-69). Fortasse intelligendus sit P. Torrentinus, rector.

modum R.da in Domino ter opt. maximo cum universa Societate salva et in columis; meque totum et mea et meos commendatos habere non dedignetur. Olomutii, anno Domini 1597, die 4 augusti.

Vestrae Admodum Reverenda Paternitatis cliens et servus in vita sua addictissimus

Franciscus Kathay de Lugas.

307

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
SIGISMUNDO BÁTHORY PRINCIPI TRANSYLVANIAE
Roma 12 augusti 1597

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 437-38.

SUMMARIUM: *Gratias agit pro fundatione collegii albani, et totius Societatis suffragia, quae fundatoribus tribuuntur, offert.*

308

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 23 augusti 1597 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I* II 778 (*prius 108*); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *P. Carrillo Roma profectus conducebat nonnullos socios, designatos pro Transylvania. — Pervenerunt litterae foundationales collegii albensis. — Mittuntur reliquiae et medicinae.*

Nudiustertius redditae nobis fuerunt, quas R. V.a miserat 9 iulii¹; atque una cum litteris exemplum fundationis albensis². Catalogus autem, quorum mentio in iisdem litteris fiebat, non accepimus. Credo, quod de illis postea consilium mutavit. P. Alphonsus [Carrillo] ante aliquot dies hinc abiit, et iam eius litteras vidimus, quas Laureto scripsit ex itinere. Dedimus illi et designavimus etiam nonnullos alios, quos pergens assumat ex aliis provinciis. Quare, spero, non parvum vobis subsidium accessurum. Reddet etiam, ut ante significavi, sacras alias reliquias, et quae R. V.a postulabat indica remedia contra morbos pestilentes³. De reditu autem suo in Transylvaniam, ubi Graecium pervenerit, a quo abesse nunc procul non potest, conferet cum Serenissimis; nihilque, ut mihi policeor, sine consilio et iudicio aggreditur. Et quem aliud nihil erat, quod R. V.ae litteris responderem, omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 25 augusti 1597.

¹ Quae desiderantur.

² Exemplum litterarum (28 dec. 1596) fundationis collegii albensis vide supra, mon. 278.

³ De reliquis et medicinis desideratis cf. supra, mon. 256 et 289.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 30-31 septemboris 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177*, f. 237r38v (*prius 264-65 378-79*); autographum.

SUMMARIUM: 1. Non habet substitutum, si necesse fuerit. — 2. Expedit, ut *P. Carrillo aliquantum secedat*. — 3. Cum Principe agit raro et per litteras. — 4. De voluntate Patris Generalis, ut cursus philosophiae inchoetur, et ut senatus satisfiat de subditis. — 5. De occisione discipuli a quodam alio. — 6. De collegio albensi, eiusque bonis temporalibus, et de concionibus sacris ibi habendis. — 7. Nuntius ap. aegrotat. — 8. Serenissima parata reconciliari Serenissimo. — 9. Varia.

1. Literas R. P. V.ae datas 20 iulii¹ accepi 26 augusti. Plurimum gaudeo, P. V.am nostri esse memorem. Vere enim egemus auxilio peculiari et personarum et orationum. Ego sum hic solus². Esset valde necessarium, mittere aliquem patrem, maturum, qui iuvaret, sustineret, et si quid accideret, succederet etiam. Ex iis enim, quos hic habemus, nullus est praeter P. Iohannem Leinberer³, qui haberet difficultates. Sicut avis in ramusculo, ita nos sumus. Solus Deus auxiliator noster. Nam, qui possent, sunt frigidi. D. Nuntius [Visconti], D. Cancellarius [Jósika], D. Electus Episcopus [Naprágħy] pro sua prudentia accommodant sese temporis. Serenissimus bene cupit nobis, et magis ipsi fidendum, quam ulli in his partibus; sed unus est, et ibit in bellum; omnis proinde res fragilis est.

2. Significavi alias de P. Alfonso [Carrillo]: P. V.a prudenter facit, illum remittendo; sed consulendum ei est, ut redditia ratione legationis, secedat aliquantulum. Quod, etsi nobis in particulari incommode accidat, est tamen consultum Societati et ipsimet patri.

3. Raro ago cum Serenissimo, nisi per literas, quibus semper respondit benignissime; et ipsem significavit mihi, ut agerem per literas. Si negotium P. Alfonsi bene succedet, bene erit; sin minus, ad tempus aliquod patiendum erit, ut patimur saepe, sed parva, Dei gratia.

4. P. Alfonsus scribit mihi duo, nomine P. V.ae; nimirum, cupere ipsam, ut inchoetur cursus philosophiae, quamvis paucos habeamus auditores. Et, ut satisfiat civitati de subditis. Ego faciam, quod videbitur P. V.ae. Verum in rhetorica sunt 7 auditores, quorum duo saepius absunt. Et forsitan nemo audiet ultra logicae partem. Et iam aliquando legit P. Mariettus tribus, aliquando quatuor. Nos statueramus, promovere humanistas praecipuos, ut in classe rhetorices essent ad 18 vel 20, quibus praelegeretur cum rhetorica etiam dialectica, ut sequenti anno ex instituto praelegatur cursus. Interim etiam videbimus, quid ferat dies. Superiori anno ceperat legi dialectica, sed cessandum fuit. Hic faciendi sunt discipuli in classibus inferioribus, si volumus habere aptos. Et pauci sunt, et impatientes laboris, et inepti fere ad speculationem; ad arma promptissimi.

De subditis cum civitate iam convenimus⁴. Et cuperem, P. Alfonsum non movere rem istam, quia dantur illis arma contra nos. Concessimus aliquid, cum collegii honestate. Si se-

¹ Quas vides supra, mon. 304.

² Qua de re vide supra, mon. 295 § 8.

³ De I. Leinberer S.I. vide supra, mon. 183 adn. 4.

⁴ Qua de controversia cf. supra, mon. 296 § 4.

quuti fuissemus sententiam P. Alfonsi, omnes dedissemus. Et tamen Serenissimus nolebat, neque ullus ex patribus. Ego fui tenax, et successit. Iстis neque timor ullus ostendi debet, neque superbia. Et in hoc tutius excedi potest, sed nos non decet. Habuimus amicorum consilium. Secuti sumus sententiam D. Nuntii, et Serenissimus dixit, nullum nos debuisse concedere. Res ita est pacata. Puto, querendum esse ius nostrum cum moderatione. Nam alioqui conculcabunt nos, si permisissemus omnia. Haec fuit sententia omnium consultorum. Voluissem quidem rem non movere hoc tempore, sed mota est a Procuratore nostro⁵, habito consilio amicorum, etiam ipsius D. Cancellarii.

5. Superioribus diebus Deus voluit nos probare. Nam omnes nostri seminaristae et convictores cum duobus ex nostris, qui ipsorum curam habent, die recreationis iverunt in pagum vicinum ad prandium. Ibi post prandium rhetores aliqui secesserunt ab aliis, inscio patre, et biberunt plus quam deberent. Et tandem ad iurgia ventum est. Quidam valde clericus et malus, vulneravit unum convictorem, bonum iuvenem innocentem, et intra horam mortuus est compos sui, et ignoscens ac petens absolutionem a Patre, qui statim accurrit; sed, deficiente sanguine, defecit et iuvenis. Fuimus valde tristes, sed nulla fuit culpa nostra. Et miror, nihil unquam in civitate dictum fuisse, neque bonum neque malum verbum.

6. Albae Iuliae domos in area emimus nostris pecuniis, praeter praecipuam, quae etiam emetur. Ita expediebat, etiamsi fuerit valde incommodum. Factus est murus [237v] circa futurum hortum, quatuor etiam cubicula parata sunt in antiquo aedificio; quae, etiamsi aedificetur collegium, nihil impedit usque ad finem. Tunc enim cum aliis duobus antiquis deiicienda erunt, si area debeat esse maior collegii. Non potuimus alibi facere vi- lius et commodius, nisi vellemus praeiudicare designationi collegii. Habet suas difficultates. Vellem claudere omnino, sed defectu pecuniarum supersedendum erit. Erunt enim mu- ri scholarum externi, qui cingent partem iam cinctam saepibus. Speramus equos Serenissimi abducendos ex nostra area intra duos menses, Deo favente; et tunc collegium erit omni- no bene clausum.

Ex oppido Benediko nostri habuerunt 675 gelimas tritici, et quarta parochi fuit 225 gelimarum; quae separata est. Quatuor autem gelimae facient unum modium. Ex Baram- lak vero 100 gelinas ex sua parte. Nos non habuimus tantum in Monostor. Nam cum triti- co allodiali nostro habuimus solum 786 gelimas, nulla separata quarta, quia nullus est pa- rochus propter vicinitatem et penuriam sacerdotum. Benedikii autem P. Valentinus [Ladó] cepit concionari 17 huius. Placuit omnibus. Ipse minister fuit praeiens. P. Gregorius [Vá- sárhelyi] concionatur Albae, cum Reverendus Electus [Naprágħy] non concionetur. Et sta- tuimus ad festum Omnitum Sanctorum, si S. R.ma D. velit concionari ordinarie, nostri con- cionentur in nostro templo diverso tempore, cum bona venia Reverendissimi; qui instituit aliqua festa. Sed bene est, quod nostro consilio non sit factum. Et sacerdotes plura faciunt scandala, quam cum nostri essent soli; magis nos timebant. Sed Deus omnia diriget ad ho- norem suum. Et ipse bonus Praelatus non est omnino laetus.

7. Ill. mus D. Nuntius [Visconti] est aeger et corpore et animo. Insinuavit, se velle ad locum nostrum venire in Monostor vel Todsalud ad mutandum aerem. Obtuli illa duo loca et omnia, quae possemus, prompte; sed elegit locum Monachi confessarii Se- renissimi. Puto, propter vicinitatem et commoditatem, quia est in itinere trito Albam tendentibus.

De provinciae rationibus permittam P. Alfonso et, si iudicatum fuerit, solvemus.

⁵ Gregorius Vásárhelyi S.I.; de quo vide supra, passim.

8. Serenissima heri vespere venit, et cras communicabit. Est animo forti et constanti. Quaesivit quidam ab ipsa ex primis dominis, et qui tractat omnia et visitavit illam nomine Serenissimi, an cupiat ex animo reconciliari Serenissimo. Respondit cum lachrimis, nihil se magis optare, et se omnium oblituram. Alia ex parte Serenissimus, cum est solus, suspirat et prorumpit dicens, Deum ipsum punitur, quia non convenit cum sua coniuge, sancta faemina. Et tamen daemon semper affert impedimenta. Deus sua bonitate potest afferre remedium. Quo si fieret, esset provincia faelicissima; alioqui punientur peccata nostra.

9. Reverendissimus electus episcopus instituit in maiori templo Albae Iuliae quatuor canonicos, qui canunt quotidie horas omnes et sacram. Dominus det incrementum. Serenissima hoc mane habuit literas a P. Alfonso 2 augusti datas. Quaesito, si ipse non possit adesse ad finem septembbris vel medium octobris, mittat operarios, qui si non sint quieti et laboriosi, non veniant, quia non possumus remittere qui sunt inepti, tam facile, ut in aliis provinciis. Nam proximum collegium Cracovia, vel Turocium distant 12 dierum itinere, et periculoso et difficulti, more hungarico, nihil enim invenitur, nisi feratur, etiam lectus, etc. Non agam pluribus. Me R. P. V. ae precibus et ss. ss. obnixe commendo, cum omnibus nostris. Dominus conservet P. V. am in columem in sua gratia et amore. Claudiopoli 30 augusti 1597. Servus in Christo

Petrus Maiorius [238r]

Admodum Reverende in Christo Pater. Iam accepi literas Alba, quibus significant nostri, R. mum Episcopum modo concionari in summo templo, modo nostrum, modo suum cappellanum. Petuisse etiam, ut aliqui ex scholasticis irent ad cantandas vespertas et sacram. Rem contuli cum consultoribus, praesente P. Marcello. Omnibus visum est, ut nostri habent suas conciones ordinarias vel in summo, vel in nostro templo. Si cathedram summi templi ordinarie concedat nostris, illic concionarentur, cedendo semper ipsius personae, quando vellet concionari; sin minus, nostri relinquerent summum templum, et concionarentur in nostro, etiamsi non essent adsuturi, nisi scholastici nostri. Quod attinet ad scholasticos pro cantu, non est visum concedendum, et hoc faciemus. Agam autem cum illo, cum eo ivero circa finem septembbris, et ad festum Omnis Sanctorum. Cum studiis inchoabimus conciones sive in nostro, sive in alio templo ordinarie. R. P. V. a oret pro me, et Dominus ipsam conservet. Claudiopoli 31 augusti.

310

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Graetio 5 septembbris 1597 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 248-49.

SUMMARIUM: *Graetium pervenit, brevi prosequitur iter Pragam versus; socios autem selectos premitte in Transylvaniam.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 6 septembris 1597 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 780 (prius 109); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De itinere et de negotiis Graetii a P. Carrillo tractandis.*

Libens vidi, quas R. V.a Laureto et Patavio scripsit¹; praecipue cum ob anni tempestatem non parum, ut ipsa scit, sollicitus essem de ipsius itinere ac sociorum. Nunc, etsi nihil, dum ex litteris nosse potui, spero tamen Dominum, qui bonam itineris partem sine valetudinis incommodo tribuit, eundem, quod superest, pari sorte concessurum.

De iis, quae R. V.ae Graecii tractanda commiseram², nihil est, quod ei refricem memoriam. Scio, cordi omnia fuisse et fore, si modo adfuerunt, quibuscum agi debuit. De cætero R. V.ae et sociis uberem gratiam et fausta omnia precor, omniumque precibus et ss. etc. Romae 6 septembris 1597.

P. THEOPHILUS CRYSTECCUS¹ SUP. COLL. THUROC. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 10 septembris 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 250r-51v (prius 330-31 516-17); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Ob negotia circa res temporales frequenter domo abesse cogitur.* — 2. *Domi interea praeest P. Pitačić.* — 3. *Perpauci discipuli in classibus.* — 4. *Ob bona terrestria continuae contestationes forenses.* — 5. *Expectatur P. Carrillo, futurus rector collegii.* — 6. *Subditi nostri Pragae relaxationem decimarum petunt ab Imperatore.* — 9. *Ut a munere superioris liberetur, supplicat.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Quoniam ab aliquot iam mensibus constitutus sum superior collegii thurociensis in Hungaria², de eo deque eius gubernatione informandam esse Paternitatem Vestram admodum Reverendam, necessarium arbitrabar.

1. Postquam igitur P. Ioannes Zanitius, qui ante me Superior fuit, a collegio thurociensi amotus est, ex eo tempore nullus neque minister, neque procurator ibidem est. Et quia urgente quadam animarum iuvandarum necessitate, aut saltem evidenti opportunita-

¹ Quae desiderantur.

² Quae sint ista negotia, erui potest ex litteris Patris Carrillo, die 5 septembris Graetio Patri Generali datis; quas videsis supra, mon. 310.

¹ De quo cf. supra, mon. 282 adn. 1 et passim.

² Cf. supra, mon. 292 § 3 et mon. 302.

te, missus est P. Leonardus Classovitius³, ordinarius templi in collegio nostro concionator, Pruskam, in comitatum threnciniensem (ubi etiam nunc magno cum fructu agit) etiam concionandi necessitas mihi incubuit. Cui tamen concionandi muneri, sicut neque aliis domesticis functionibus possum ita advigilare, quam vellem, propter procuratorias occupationes, quae me frequenter et diu domo abesse hactenus coegerunt. His quidem tribus elapsis mensibus proximis amplius ducenta miliaria germanica hinc inde in negotiis discursando conficere sum coactus, eques plerunque, aliquando curru. Et si omnes dies, quibus domi fui, colligantur, vix erunt triginta.

2. Interea domi praeest P. Marcus Scisciensis⁴, in concionando interdum aliquis sacerdos, qui linguam slavonicam callet, nonnunquam vero etiam ex fratribus aliquis substituitur. Sumus enim tantum quatuor sacerdotes, messis autem in hac haeresum colluvione ampla et longe dispersa, cui subinde succurrere cogimur. Iam enim aliqui ex nobilibus passim ad haereticos desciverunt, causati sacerdotum catholicorum penuriam. Aiunt enim, satius sibi videri, cuicunque sectae addictos esse, quam sacris et Deo, ut ipsi loquuntur, destitui, praesertim in morbo aut alia eiusmodi occasione urgente. Aegre igitur possimus nostros negare, cum aliquando a nobilibus et magnatibus petuntur. Praesertim cum domi fere rusticos eosque nostros subditos habeamus duntaxat.

3. Scholae etiam nostrae perpaucos habent in singulis classibus discipulos. Id quod putatur accidere pluribus ex causis; vel quod locus ipse thurociensis sit minime celebris, et propter slavonicam gentem, apud reliquos hungaros ignobilem, contemptus; vel propter bellum turicum, quod annonae magnam caritatem affert; et incolae regni, quoniam magnos sumptus faciunt in milites, liberos et quos cuperent adolescentes, alere non possunt in studiis iam valde exhausti. Porro, in oppido ipso varallensi, ubi est collegium nostrum, thurociense dictum, propter incolarum tenuitatem et rusticitatem, non est alia fere honesta ratio vivendi, quam in convictu nostro. Cui, quoniam non solvebatur, multi necessario convictores dimittendi erant. Unde etiam factum, ut proximo vere a P. Provinciali sublata sit classis rhetoricae, et quinque discipuli, qui in ea reperiebantur, humanitatis scholae coniuncti. Quod magno nostro cum maerore accedit. Siquidem et iis [250v] pauculis, qui supersunt, scholasticis, parum animi ad prosequenda ibi studia hac intermissione rhetoricae additum; et de opinione, quam hactenus scholae haberunt, non parum amissum. Utinam omnipotens Deus pacem aut victoram saltem ulteriorem christianitati hic in Hungaria largiretur, facile his rebus inveniretur remedium.

4. Quamquam et in pace multo alia est huius, quam caeterorum collegiorum ratio, propter bona terrestria, quae, qui habet in Hungaria, nunquam sine litibus esse et pugnis potest. Perpetua nunc hic nunc alibi disceptatio de terminis et limitibus, quorum invadendorum, mirum, quanta sit licentia. Habemus autem (praeter residentiam selensem, quae huic quoque collegio est subordinata et habet loca tria praeter Seliam, Pered videlicet pagum, Kyralfalva et Hozzufalva) circa ipsum Thurocium duodecim pagos⁵, quorum haec sunt nomina: Friczkopole, Walcha, Lazian, Slovin, Polereka, Andrasfalva, Moskoltz, Sowhowez, Lezczachoro in comitatu thurociensi; porro itinere fere bidui a Thurocio in comitatu liptoviensi tres pagos, uno nomine dictos Slech; in comitatu zolnensi aequa a Thurocio distantem pagum Szelnicze; item in nitriensi fere dimidio intervallo Salkam, praeter oppidum ipsum Waralam, ubi collegium est. Iam nihil fere a rusticis admittitur in vicinos aut contra a vicinis in subditos hosce, quin negotium totum etiam redundet in dominum legi-

³ De L. Classovitio S.I. cf. supra, mon. 36 adn. 7 et passim.

⁴ De Marco Scisciensi (Pitačić) S.I. cf. supra, mon. 36 § 6 et passim.

⁵ De pagis praepositurae vide relationem Patris Maggio, visitatoris; supra, mon. 64.

bus regni. Inde infinitae occupationes de abactionibus pecorum, de aere alieno, de damnis et omni genere iuris dicundi. Quae nostri, licet per externos, quemadmodum et rem familiarem universam tractent, tamen summam curam et inspectionem necessario coacti sunt ipsi retinere. Nam cum annis superioribus habuissent officiales alias atque alias, nulli satisfecerunt. Et procul dubio, nisi vir sit optima fide et prudentia, in magnum periculum aeris alieni et forensium litium facile potest collegium adducere. Postquam ergo omnia nostri experti sunt, didicerunt, et si maiori cum molestia, tamen maiori cum securitate a nostris ista tractari, quam ut externis committantur, quorum vix ullus est, qui non sua lucra quaerat. Rem quidem domesticam procurat nunc valde bene charissimus frater noster, Leonardus Pichler⁶, qui etiam Brunae in eodem munere magna cum laude fuerat versatus pluribus annis, ut spes sit nos emersuros ex aere alieno, quod neglectu rei familiaris talerorum 2.500 contractum est anno superiori.

5. Speramus etiam, quoniam Omnipotens Deus salvum nobis in provinciam reduxit P. Alphonsum Carillium, qui pridem collegio nostro rector est destinatus. Per illum, cum divina gratia, collegium nostrum tam in temporalibus, quam in spiritualibus compositum iri. Interea in spe, silentio et patientia est fortitudo nostra. Quanquam exiguum nobis conceditur silentium.

6. Nam subditi nostri, ex sex pagis conspirantes, ad 60 capita Pragam ad Imperatorem venerunt rogantes sibi per illum decimas, quas ex fundatione collegio debent, relaxari. Sed cum nos iura et privilegia nostra obtendissemus, per consiliarios intimos caesareos reiecta est tota causa ad R.mum Ioannem Kutassi, electum archiepiscopum [252r] strigoniensem⁷, tanquam Locumtenentem Regiae Maiestatis in Hungaria. Qua de re tota, quantam videlicet de istis decimis nostri cum subditis habuerint lites et iudicia et ex quo fundamento, quoniam puto, P. V. admodum R.dam iam ante informatam esse, scribere supersedeo. Mihi quidem istae lites, praesertim cum tanta multorum (licet fortasse non iusta) offensione, notamque avaritiae in Societate, nunquam placuerunt. Quia tamen multo ante iam caeptae erant, nolui deesse collegio. Quare, cum subditi clam et furtim Pragam venissent supplicatum Imperatori, ego quoque, ut eorum calumnias praesens refutarem, huc me conferre coactus sum, ita consultoribus collegii thurociensis unanimiter consentientibus et iudicantibus.

7. Ego autem P. V. admodum R.dam supplex propter sanguinem Christi et reverentiam Beati P.N. Ignatii rogo, ut me dignetur a curis istis saecularibus, ad quas nullum mihi talentum habere videor, liberare. Paratus sum mendicando potius ostiatim sive hic in ista hungarica sclavonia, quam se longissime usque sub turcicam ditionem extendit, et ubi sine ullis pastoribus multus populus est rufus, a quibus in lingua eorum libenter audior, concionando et alia Societatis ministeria obeundo, vel ubicunque et quacunque in re placuerit Partititati V. adm. R.dae, vel etiam aliis immediatis vel mediatis superioribus, tantum istas contentiones forenses et tumultum huius saeculi, si fieri potest, amantissime Pater, humiliter deprecor et a P. V. R. benedictionem peto. Datum Pragae, die 10 septemboris 1597.

Admodum Reverenda Paternitatis Vestrae servus et filius in Christo

Theophilus Crysteccus⁸.

⁶ L. Püchler S.I. (1560c-1614), austriacus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 759.

⁷ De I. Kuthassy vide supra, mon. 44 adn. 4 et passim.

⁸ Responsum Patris Generalis (18 oct.): «Pergratae fuerunt, quas R. V.a ex pragensi collegio ad me scripsit. Ex his enim habui, quam optabam, exactam et plenam de thurociensibus rebus nostris informationem. Qua quidem uteatur, ut spero, brevi post adventum P. Procuratoris, ut de singulis statuamus, prout in Domino expedire visum erit. Interim bono animo et forti esse oportet R. V.am, ut onus hoc, quod obedientiae studio suscepit, alacriter sustinere, seu breve id futurum est, seu diuturnum. Quamquam spero nos, si facultas erit, R. V.ae desiderio brevi satisfacturos. Sed nihil debet hac causa remissius agere, sive in procurandis proximi salute, cuius scilicet aspectu haec tota praepositura a nobis suscepta est, sive in nostrorum profectu et domestica disciplina. Quam quidem R. V.ae plurimum commendov» *Austr.* I II 805.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 16 septembris 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 254r-v (prius 266 384 387); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De cursu philosophiae inchoando.* — 2. *De lite cum senatu.* — 3. *Pauci discipuli, nisi nutriantur.* — 4. *De biennio sui muneris.* — 5. *Variae notitiae.* — 6. *Vota G. Bartolic coadiutoris.* — 7. *Vicini, qui terrena occupare tentant.*

Literae R. P. V.ae datae 5 iulii¹ 9 septembris redditae fuerunt; tardius, quam posteriores, datae 20 iulii², 14 diebus.

1. *De cursu philosophiae faciam, quod praescribit P. V.a, ut conemur inchoare; ita tamen, si discipulos habuerimus. Nam rhetor iam non habet 7 discipulos, ex quibus unus neque vult, neque est aptus ad philosophiam. Duo alii sunt valde incerti, et saepius absentes. Quid ergo faceret miser magister tribus annis cum quatuor, qui forsitan non perseverabunt, ut fert hominum ingenium, parum aptum ad speculationem. Si Pater Alfonsus³ [Carrillo] adducat duos ex nostris, ut pollicetur, et duos hic addamus, si venerint praeceptrores, qui substituantur, erit cursus et non incommodus. Alioqui nullus est eius sententiae, ut inchoetur, ne nos risui exponamus, et magister affligatur. Faciemus tamen omnino, si his non obstantibus, ita iudicat P. V.a.*

2. *Quod attinet ad item cum civitate, rogo P. V.am, non putet, nos esse in lite, quia nulla unquam fuit lis. Neque enim civitas ad item descendit. Verum res composita est, et partem, ut significavi⁴, iuris remisimus, partem retinuimus, et cives sunt contenti. Si P. V.a in huiusmodi rebus non credat mihi et consultoribus, et ipsa affligetur et nos. Et de hoc non agam amplius.*

Hoc unum certum est, si P. Alfonsus 15 diebus tardius venisset, nullum unquam verbum fuisse factum, quia res manifesta fuit. Sed hoc male inter nos saepius accidit, quod unus facit, aliis destruit. Non aggrediemur item ullam, neque sumus aggressi sine scitu R. P. V.ae. Sed in his partibus est longe diversus modus agendi ab aliis provinciis. Si enim aliquis sit omnino mitis et benignus, addito religionis odio, concubabit omnino, ita ut etiam pueri audeant lacessere. At, si modeste, ut religiosum decet, ostendat animum, et lassitus ad iura recurrat, tacent ut agni capti a lupo. Nemo crederet, qui non videret. Et ab actione, quam habuimus, et illis ex parte gratificati sumus, maiori sumus apud illos opinio-

¹ Quas vides supra, mon. 303.

² Videas supra, mon. 304.

³ Die 13 oct. P. Provincialis haec de P. Carrillo Patri Generali referebat: «Ut colligo ex literis P. Carillii, Praga in Transylvaniam iam abiit. Verum optandum, cito se expediatur et Thurocium festinet, et collegii curam et rectoratum aliquo tempore ante comitia ungarica gerat, ut in his postea causam Societatis agat, quandoquidem, ut proxime scripsi, Patri Theophilo in his locus non foret. P. V.a hoc apud P. Alfonsum promovere dignabitur» *Germ. 177, f. 264v.* — P. Generalis autem die 18 oct. de eodem patre ad P. Provincialem sribens: «P. Alphonsus, simulac transylvanicis negotiis expeditus fuerit, Thurocium ire malim, ut iam prius fuerat constitutum. Non deerit, qui Pragae casus doceat, et alia obeat, quae R. V.a commemorat. Valliae vero stabili tandem et idoneo rectore opus est. Qualem illum fore, non diffidimus; et P. Theophilum ab eo munere alienum esse, et sub eius onere iam quodammodo debilitari et affligi videmus» *Austr. I II 806.*

⁴ Vide supra, mon. 309 § 4.

ne et authoritate. Ex Benediko, albensi praecipuo pago expulimus praedicatorem calvinistam sine tumultu. Et unus ex nostris concionatur, P. Valentinus [Ladó]. Una sola vice aliqui dixerunt, se cupere eundem praedicantem. Dixi in visitatione, non posse fieri. Praedicatori concessi aliquid, ut esset contentus. Ipsem audit nostrum et vult fieri catholicus. Si P. Alphonsus adfuisset, timuisset tumultum, et nullus poterat esse. In Mako, pago nostro, ex media parte idem factum est. Est quarta pars decimae salaryum parochi. Nobiles alterius mediae partis initio videbantur non laturi, et irascebantur. Sed quia nos agebamus solum de nostra parte, et nolebam dari quartam nostram calvinistae, tacuerunt. Et iusserunt suos subditos audire nostrum concionatorem catholicum, et dari illi quartam. Quod adduxi, ut P. V.a intelligat, et quid fiat, et hominum naturam, quam paulatim melius etiam ego cognosco. Vocantur etiam catholici ad alias pagos, quorum domini sunt haeretici. Non concedimus, ut paulatim procedamus. Nam esset aliqua occasio in aliquibus, et nos non habemus operarios.

3. Pauci sunt in his partibus discipuli, nisi nutriantur; si nutriantur, multi; et nos non habemus modum. Praeterea P. Alfonsus esset eius sententiae, ut fieret collegium praecipuum Albae Iuliae. Nulli ex nostris unquam placuit, neque placere poterit propter milites et aulam, et rerum omnium caritatem. Et subaudivi [254v] aliquid de translatione seminarii nostri Albam. Mihi certe perinde est. Sed vere neque expedit nostris, neque erit utile, sed incommodum maxime. Qui succendent, experientur.

4. Ego enim iam sum in fine biennii; quo absoluto, incipiam agere de officio meo. Nam satis potest videri triennii pro biennio, cum omni submissione voluntati R. P. V.ae, sicut alias scripsi Camberio. Et quicunque hoc officium habuerit, statuat sibi, soli Deo fidendum, et ab eo tantum expectandam consolationem intus et foris.

5. Res nostrae sunt eodem loco, quo antea. 10 huius mensis fuit turbo cum grandine. Et in pago quodam nostro omnes disiecit domos, currus abripuit, et puellas duas transtulit ad duo stadia. Et tunc quidam, qui venit ex Hungaria, prope Varadinum, dicit, pluisse sanguinem, et se vidisse.

Miles est convocatus Albam. Non putamus tamen futurum quidquam magni momenti. Et turcae, fiducia transylvanorum, fere arces vicinas denudarunt praesidiis, ut irent ad maiorem exercitum, qui est 60 milia hominum, ut ferunt, cum Vezero, primo turcarum. Aliqui putant esse Cicalam. Dominus aderit christianis. Sed certum est, transylvanos respiceret ad orientem solem, ibi sua habent negotia et merces per Danubium et Euxinum. Neque id nos impedit, ut antea tempore Regis Stephani, bonae memoriae, non impediebat. Immo turcae non permittunt fere christianis subditis, nisi religionem catholicam. Sed utnam eo non veniatur. Quid fiet, si convenient duo capita.

6. 21 huius Georgius Bertolius⁵ coadiutor emittet vota sua post biennium et unum mensem. Est bonus iuvenis, etsi parvi iudicii. Est quietus et devotus, quod ego maximi facio, praecipue in coadiutore. Spero, P. Alfonsum adducturum operarios, aut certe praemissurum, quod mallem. Ipse enim vix aderit ad festum Omnium Sanctorum. Et Viennae est pestis. Hic autem nulla habetur ratio, sed negotiantur, eunt et redeunt, scribunt, rescribunt. Neque etiam in peste ulla hic est observatio. Si acciderit tamen, quod Deus avertat, dissipabo nostros ad tempus, ne accidat, quod accidit tempore P. Ferdinandi⁶.

⁵ G. Bartolić S.I. (1566-1614), croata, sartor; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 572 625.

⁶ Ferdinandus Capice S.I. (1545c-1586), italus salernitanus, rector collegii claudiopolitani; qui anno 1586, peste gravissime saeviente, nimis tarde socios et discipulos collegii dimisit; cf. *MAH* II 966.

7. Cum huc pervenissem, hoc mane provisor noster retineri iussit boves aliquos civis claudiopolitani, qui colebant terram nostram prope terminos seu confines. Iudex misit ad me duos senatores. Respondi, me vocaturum provisorem et facturum ius, sine nostro et cuiusque praeiudicio. Si permittatur, paulatim plura occupabunt, ut fecerunt in Kajanto. Sed in huiusmodi rebus habent iura, secundum quae iudicant, et breviter ac perinde, si res amice componi poterit, componetur. Sin minus, in prima sede nobilitatis decidetur. Nos enim sumus ex corpore nobilitatis ac proinde ad illam sedem venire debent. Permittam provisori nostro, quia res est per se manifesta. Non agam pluribus. Me R. P. V. ae precibus et ss. ss. cum omnibus nostris commendo. Dominus ipsam custodiat in sua gratia et amore. Claudiopoli 16 septembris 1597.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

Hac hebdomada publicatum est iubileum⁷. Videbimus, quae sit futura devotio.

314

FRANCISCUS KÁTHAY DE LUGOS¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Olomutio 22 septembris 1597 — Romam

TEXTUS: Romae, ARSI *Fondo Ges.* 648, fasc. 329; autographum.

SUMMARIUM: *Petit, ut ad philosophiae studia Romam venire possit.*

Dilectissime Admodum Reverende in Christo Pater, et Domine, Domine gratiosissime. Salutem in eo, qui vera est salus, servitorumque meorum paratissimam semper oblationem.

Paucis post diebus, cum V. ae Adm. R. dae P. summa prudentia, singularique humanitate plena ac refertas acceperim literas, prout ingenioli mei vires passae sunt, respondi. Quas quidem ob tabellariorum inopiam incerto quasi nuncio ad Vestram Adm. R. P. perferendas tradidi. Quare non sum veritus, modo ut nimis cito has eodem fere exemplo literas exararem; praesertim cum optima mittendi occasio offeratur.

Ego, si mea erga Suam Adm. R. P. merita solum tanta, quanta magis ab eadem praedicari, quam a me aestimari solent, maiori cum verecundia a Vestra Adm. R. P., si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. Difficile enim est homini verecundo solicitare eum, qui sua sponte ad id praestandum summe pollicetur; ne id, quod solicitat, impudenter flagitare potius, quam obnoxie rogare, praemiique magis, quam benignitatis loco metiri certatur. Verum, quia tanta erga me sua extiterit benevolentia et amor, atque etiam gratissimi animi munera, ut facere nullo modo possim, quin ea divinitus potius, quam ullis meis

⁷ Iubilaeum extraordinarium, anno 1596 a Clemente VIII pro Gallia indictum; cf. *Encycl. Catt.* VI 684: et supra, mon. 288 § 9.

¹ Vide eius epistolas, quas ad P. Generalem die 20 apr. et 4 aug. dedit; supra, mon. 297 306.

meritis mihi data esse arbitrer. Estque animi ingenui, cui multum debeat, eidem quam plurimum velle debere, dubitare minime potui, id a Vesta Adm. R. P. per literas postulare, quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. Nec enim extimesco, ut ne ferre sua in me vel immensa beneficia non possem; eoque magis, cum sperarem, haud esse gratiam tantam, tamque magnificam, quam non animus meus capere accipiendo, aut patria, paeclarique ac illustres mei superiores in remunerando cumulandoque collustrare queant.

Ego omnem curam, solicitudinem, sedulitatem, mentis agitationem, animum denique universum in studiorum meorum progressu, et superiorum meorum laude, ut Vesta Adm. R. P. sancte cohortata est, fixi et locavi. Sanxique, in eo me non officii modo utilitatem, verum etiam virtutum nobilissimarum splendorem, ac decus scrutari oportere. Quippe nemini incolumentem, gratissimas conditiones suas tanta curae fuisse unquam existimet, quanta mihi illorum delectatio. Horum autem honos et gloria. In quibus omnia mea decrevi. His Vestrarum Adm. R. P. tanto subsidio praesidioque posse scio, ut nihil prorsus nobis ultra sit requirendum. Habeo haec omnia. Verum ibi, propter summam virorum et Urbis praestantiam atque autoritatem, ex qua, tanquam ex fonte quod perpetua scaturigine manante magnifica studia bonorumque omnium vitae profluunt commoda, ut philosophiae incumbere possim, commoditatem precibus, quibus possum, maximis a P. Vra Admodum R, ut a Domino, Domino mihi ac Patrono benignissimo, postulo.

Nam non immerito Tullius, ille oratorum facile princeps, Athenis filium suum idque apud Cratippum instrui voluit, eo quod sapienter nosset, alterum scientia, alteram exemplis ipsum augere posse. Sed haec P. Vesta Admodum R. prudentius vel prudentissime omnium. Duce nobis et auctore opus est, et eius rei, quam proposui, largitore quodam et datore. Qui, si ex omnibus unus optandus esset, quem cum Vesta Adm. R. P. comparare vellemus, non inveniremus.

Quamobrem, si memorem, si gratum, si bonum adolescentem vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de charissima patria, deque maiorum meorum honore et gloria (quorum utinam expectationi abunde satis facere possim) labore, existimare potest; si dignum denique suis beneficiis iudicat, hoc a Vesta Adm. R. P. obnixe peto, ut subveniat huic meae utilitati (velut efficacius dicam) prope saluti suum mirificum beneficium dicat. De ipsis meis superioribus, quos summo cum honore revereor, patriaque universa tantum Vestrarum Admodum R. P. pollicor, se maioris animi, auctoritatis, perseverantiae erga eandem P. Vestrarum Admod. R.dam Societatemque nobis carissimam, si eorum dignitatem complecti voluerit, reperturam esse neminem. Mihi autem tantum decoris, tantumque dignitatis adiunxerit, ut facile superiorum meorum ardentissimum studium, de me conceptum, consequi possim, et agnoscere P. Vestrarum Adm. R.dam omnium nostrum ut benignissimus, sic studiosissimum exitisse fautorem.

Ni scirem P. Vestrarum Adm. R. videre, perspicueve intelligere, quantum debiti sustinerem, quantoque mihi esset in hac cum mea, tum maxime patriae, quam virorum illustrum maximopere laborat penuria, omni non modo verborum contentione, verum etiam summis meis laboribus ac molestiis elaborandum, copiosius scriberem. Nunc vero Adm. R.dae P. V. omnem rem, animi mei, Eidem addictissimi, voluntatem, meque totum commando atque trado. Unum hoc sic sibi persuadeat velim, quod si a P. Vestrarum Adm. R.dam impetravero, me pene plus sibi, quam ipsis superioribus, patriaeque universae debiturum. Non mihi tam mea salus est cara, in qua sum ab eis adiutus. Aluerunt enim me tute, atque honeste

ad hanc aetatem usque produxerunt. Quam pietas erit in referenda gratia iucunda. Eam autem a Paternitatis Vestrae Adm. R.dae unius charitate, benignissimi animi gratia me assequi confido.

Valeat P. Vestra Ad. R.da et Deus opt. max. in omnibus viis suis atque actionibus augustissima sua gratia comitetur. Olomutii 22 septembbris, anno Domini 1597.

Vestrae Admodum Reverendae Paternitatis servus ac cliens addictissimus

Hungarus Transylvanus²

315

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 18 octobris 1597 — Pragam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 255.

SUMMARIUM: *De difficultate inveniendi concionatorem germanicum pro Transylvania.*

316

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. PETRO PÁZMÁNY S.I.¹

Roma 18 octobris 1597 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I* II 805-06 (*prius* 1-2); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *Ut cursus philosophiae, vixdum inchoatus, bene succedat, ominatur.*

² P. Generalis die 1 nov. in hunc modum respondebat: «Quod postremis litteris suis significavit D. V.a, optare se in Urbem ad philosophiae curriculum venire, et a nobis iuvari petit in hoc negotio; de ea re scribo ad P. Ferdinandum provincialem, ut D. V.ae desiderium planius cognoscat, videatque, quid a nobis praestari, et D. V.ae utilius perfici possit. Potest itaque illum per litteras consulere, sibique persuadere, quod res est, nulla ex parte defuturum officio, debitaeque caritati, ut D. V.ae, quam cupimus, et quam illi alias polliciti sumus, omnem in Domino consolationem praebeat et favorem . . .» *Austr. I* II 809. — Eodem die ad P. Provincialem scribens, mentionem fecit negotii huius: «In scholis olomucensibus, credo, notum esse R. V.ae Franciscum Kathay de Lugas transylvanum, quem P. Alphonsus [Carrillo] socium ante hos annos habuit, cum altero iuvene transylvano. Is nunc per litteras significat, optare se Romam venire ad studia philosophiae, hoc est ut interpretor ad Collegium Germanicum. Rescribo illi, ut recurrat ad R. V.am, cuius hoc iudicio relinquimus, ut re communicata cum P. Alphonso, nisi de ipsius animo iam constaret, Franciscum in Urbem mittat eo fine. Curabimus enim, ut ei locus paretur simul ac R. V.a venturum significarit» *Austr. I* II 810. — Ad haec P. Provincialis die 15 nov. respondebat: «Franciscus Kathay de Lugas transylvanus Olomutii tecum egit, ut liceret ei ad alumnatum viennensem migrare. Cuius rei spem ei fecerat P. Alphonsus, licet aliqui ungari inter alumnos Viennae recipi non soleant. Paratus fui ei satisfacere, dummodo se obliget ad statum ecclesiasticum, quae conditio ab alumnis viennensis exigitur, non item ab olomucensibus. Recusat hanc conditionem subire, atque ita Viennam missus non est. Eandem ob causam, nisi animum mutet, neque inter alumnos ungares in Collegio Germanico locus ei erit. Cognoscam vero, cuius sit animi, quando de hac re tecum agem». *Germ. I* 77, f. 296.

¹ De Petro Pázmány S.I. cf. supra, mon. 10 adn. 1 et passim.

Libens vidi, quas R. V.a ad me scripsit². Ex quibus non solum cognovi, salvam isthuc et incolumem pervenisse, quod optabam; sed quam parato simul et quam alacri animo ad id munus se accingat, quod impositum est a P. Provinciali. Gratum fuerit, si nos crebro de suis rebus certiores faciat, et de huius ipsius curriculi sui successu. Quo tempore id curabit, ut spero, et mihi eius bona voluntas [806] pollicetur, ut dum discipulos excolit doctrina, non minus ipsa in spiritu et omni virtutis genere proficiat, divina adspirante gratia, quam ego R. V.ae cum omni benedictione precor uberrimam, meque pariter ipsius precibus et ss. plurimum commendo. Romae 18 octobris 1597.

317

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 22-29 octobris 1597 — Romam

TEXTUS: *Germ. 177, f. 288r-90v (prior 267-68 385-86); autographum.*

SUMMARIUM: 1. I. Torday, olim Societatis, factus parochus gialuensis. — 2. De PP. Rogerio, Mestrino, Körösy, Káldi, Kabos. — 3. Desideratur pater gravis, qui cum nobilitate dextere et cum autoritate agere queat. — 4. Iudicium de nonnullis personis maximaee auctoritatis. — 5. De bello contra turcas. — 6. Episcopus desiderat, ut discipuli officiis divinis Albæ intersint. — 7. Domini Keresztry fundatio pro sex pueris cantoribus in nostro templo. — 8. Varia de personis.

Scripsi R. P. V.ae 10 huius mensis¹. Ab eo tempore nostri omnes, Dei gratia, bene habuerunt et habent.

1. D. Iohannes Tordanus², alias Societatis in Polonia, et qui isthinc venit ad nos ut, suis negotiis expeditis, proficeretur ad domum probationis, nobis omnino inconsultis, petiti a R.mo Electo [Naprághy] parochiam. Et is, ignarus rerum ipsius, dedit illi parochiam gialuensem, electo ministro haeretico. Rev.mus se excusavit, quod nescivit et fuerit rogatus. Id credo, et omnino caret culpa, praecipue cum hominem, ut sibi videbatur, aptum nactus esset. Sed ille mala fide egit nobiscum, nutritus Romae in Collegio Germanico, huc deductus nostris expensis. Si aliquid saltem dixisset, non invenisset me difficilem, quia nunquam ego dedissem meum sufragium, ut reciparetur in Societatem. Nulli omnino ex nostris, qui eum neverunt, placet. Sed doleo, hoc modo fecisse, quia iam neque audebit venire ad nos, neque confiteri nostris, aut consilium petere. Et Rev.mus electus episcopus sinistram de ipso concipit opinionem. Sed ipse viderit. Nos certe eum iuvabimus, ubi poterimus, etiam non quaesiti. Pro Societate non est aptus. Est mutabilis et inconstans et nimium sibi credens. Dominus illum in doctrinæ sanitatem custodiat.

² Quae desiderantur.

¹ Quae desiderantur.

² Iohannes Torday (1565c-1612), hungarus transylvanus; ingressus Societatem 1586; quam anno 1592 reliquit; anno 1593 ingressus Romae Collegium Germanicum; anno 1601 factus est canonicus strigoniensis; 1604 franciscanus, et demum minister calvinianus; cf. MAH II 1026-27.

2. Miratus sum plurimum, P. Nicolaum Rogerium³ huc missum esse cum tanta capit is imbecillitate. Multi missi sunt ex Austria inutiles nobis, et iam unus substitit Selliae aegrotus, sanis retentis. Vix puto, P. Nicolaum laturum onus scholae rhetoricae. Ego iuvabo, ubi potero, et facio illi animos, sed non est solvendo. Si illi accidat cum scholasticis, quid accidit cum nostris, exsibilabitur. Decrevi differre initium cursus ad Nativitatem Domini; tum quia non habemus nisi quatuor scholasticos, tum etiam ut videam, quid hic bonus P. Nicolaus facturus sit. Iam dubitat de scripto P. V., de intentione et aliis. Satisfacio uno die, sed postridie redditur ad aliud. Volebat scriptum a me. Duxi, me nihil omnino daturum, quia egi cum aliis, et non prosunt illis scripta, viva vox plus habet momenti. Deinde tanta libertas legendi libros quoscunque utiles et inutiles prohibitos, non caret sua difficultate. Ego darem confessario amplissimam facultatem. Duxi tamen ipsi, posse uti omni libertate conces sa, et maiori etiam, si maior esse possit. Curabo tamen, ne habeat libros noxios; quia non deest curiositas aliqua. Verum, praeter scrupulos, habet naturae etiam imbecillitatem et cerebri. Et cum occurrent difficultates cum scholasticis duris et asperis, vereor, ne melancholia ipsius augeatur et fiat inutilis. Curabimus, quantum fieri poterit, ut iuvetur. Sed vere huc non sunt mittendi, nisi sani intus et foris, cum ita distemus a collegis.

Petebam ego aliquos iuvenes italos senenses aut perusinos aut romanos, qui possent addiscere linguam⁴. P. Thomas Mestrius⁵, etsi novus sacerdos, erit praefectus rerum spiritualium, saltē donec melior occurrat. Visum est enim omnibus ad hoc aptus, et erit magister noviciorum. P. Kereösy⁶ iam hic est minister, iturus ad festum Omnium Sanctorum Albam, ubi ad tempus docebit in infima classe, donec venerint, qui sunt venturi cum P. Alfonso [Carrillo]. Si venisset P. Kady⁷, fuissest forsitan aptus pro procuratore. Cogimur enim uti opera nostri ministri, P. Stephani Kabos, etiamsi sit magnum incommodum et nobis et ipsi.

3. Quod attinet ad res nostras, video quidem [289v] impendere nobis magnam aliquam procellam. Quia post Deum neminem habemus ex nostris, qui agat cum nobilitate, quae si nobis faveat, res nostrae in tuto erunt. Iam tum P. Kereösy et qui erat hic ante, P. Kabos, iuvabant, quia habent bonam conversationem. Sed P. Dubokay, qui est Selliae, et P. Paz man, qui substitut Graecii et, ut audio, invitus, maiorem habuissent autoritatem. P. Sulyok haberet etiam, sed frigidus est et parum pro instituti nostri ratione, solum deditus studiis et suis rebus particularibus.

4. D. Emericus est is, qui scitur a P. V., neque facile illum possumus convenire. Alioquin tamen est bonus, amicus et nobis favet, ubi scit esse necessarium. Dominus vero Stephanus, qui maxime deberet esse a nobis, est potius contrarius, et ubi potest, deprimit aut subticit. Et dixit cuidam familiari, ipsum nimium frequentare iesuitas. Paenitebit aliquando. At D. Ladislaus videtur familiaris et discipulus, novus est, necdum confirmatus et stabilis. D. Paulus suis attendit, omissis aliis, respiciens, qua flet ventus⁸. Quis ergo praeter Deum iuvabit? Illi nos nostraque dicamus et consecramus, et speramus, nos non relicturum

³ N. Rogerius (Royer) S.I. gallus, anni 1598-99 Claudiopoli docebat rhetoricae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 730-31.

⁴ Vide eius epistolam, diei 14 martii; supra, mon. 294 § 1.

⁵ Thomas Mestrius (Maistre) S.I. (1559-1629), gallus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 730-31.

⁶ De Fr. Körössy S.I. cf. supra, mon. 76 adn. 8.

⁷ Martinus Káldi S.I. (1568-1632), qui anno scholastico 1597-98 Graetii rhetoricae docebat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 575 et 703.

⁸ Emericus, Stephanus, Ladislaus et Paulus (consideratis duabus cartulis (f. 288a et 288b), litteris adiunctis) sunt nomina tecta. Emericus videtur esse Princeps; Stephanus autem cancellarius Jósika; Ladislaus est episcopus Naprághy, Paulus autem Visconti, nuntius ap.

sine auxilio. Ipsius tamen voluntas fiat. Quidam etiam dicunt, intra quinque annos non fore iesuitas neque sacerdotes in Transylvania. Sed non omnes diaboli praedictiones verae sunt. Neque deerimus nostro muneri, quamdiu ducemus Spiritu. P. V. nos iuvet suis precibus et ss. sacrificiis.

Et quamvis haec ita sint, ut scripsi, et forsitan aliquid amplius, ea tamen, ut video, est natura rerum et hominum huius provinciae, ut nihil violentum possit timeri, neque deceat nos nostra munia intermittere, neque propterea differre, P. V. ut mittat personas necessarias. Et mihi credat, esset necessarius P. Alexander Dubokay, tum quia cognitus et nobilis et gratus Principi et nobilibus, tum etiam, quia est amans instituti illique affectus. Scripsi haec saepius P. V.ae. Faciat, quod videbitur. Hoc unum certo sciat, non potuisse pro me invenire locum aptiorem ad mea peccata purganda, praecipue post discessum P. Iacobi [Wujek]. Neque tamen deficiam Dei gratia, sed usque ad ultimum spiritum laborabo, ipsius gratia adiuvante, cui servio. Expectamus P. Alfonsum [Carrillo], quem abesse est operae pretium, redditia legationis sua ratione. Nos in nostra humilitate, Deo favente, superabimus. Ubi enim minus est humani, ibi divini plurimum adsit, necesse est. Non agam pluribus.

5. Bellum strenue administratur a 15 diebus. Captum est, seu potius desertum, Phellak [Fellak] et Cenadium [Csanád], quae civitas est episcopal, non tamen admodum munita. Iam iverunt obsessum Temesvar. Utinam faelicius, quam superiori anno. Serenissimus est Albae et dicunt, non iturum ad bellum. P. Marcellus [Pollardt] est cum Serenissima Keuyvar [Kővár], arce munita, posita in finibus Transylvaniae et Hungariae. Unde sex horis aut circiter posset pervenire in Zacmar, arcem munitam, et primam Hungariae versus Transylvaniam, ad utrumque parata. Dominus tamen, ut speramus, sua benignitate consolabitur nos aliquando. Me cum nostris omnibus, qui in Transylvania iam sunt 26, commendo orationibus et ss. ss. P. V.ae. Dominus ipsam conservet in sua gratia et amore. Claudiopoli 22 octobris 1597.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius [290r]

Scriptis literis et non datis, fui in Gialu, arce Rev.mi Domini, electi Episcopi [Náprághy], quia audieram, illi accidisse aliquid cum uno ex nostris Albae, qui imprudentius nonnihil dixerat de illo ex fervore. Res est composita, et ipsem P. Gregorius [Vásárhelyi] satisfecit. Post hoc negotium conquestus est, quod octo pauperes cantores, quos elegit Albae ex nostro convictu, non permittantur habitare cum aliis convictoribus; et mentem Serenissimi esse, ut omnes convictores eant ad templum summum celebratum officia. Hoc ego videbo, cum fuero Albae. Pollicitus sum, me iturum ad 15 novemboris. Dicit, etiam nostros praeceptores non accommodare lectiones temporis officii divini. Nos non mutabimus tempus scholarum pro 8 cantoribus. Bonus iste praelatus est assuetus Tirnaviae, ubi omnes scholastici subditi sunt capitulo. Verum agemus ea submissione, ut si fieri poterit, integris nostris rebus, ipsi satisfaciamus. Illos 8 admittere ad convictum, non est difficile. Caetera per D. Cancellarium [Jósika], cum ex bello redierit, absolvemus. P. V.a iuvet nos suis precibus et ss. ss. apud Deum, qui ipsam conservet. Claudiopoli 26 octobris 1597.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

7. Iam accepi literas a Domino Christophoro [Keresztury], qui vult tandem perficere fundationem pro sex cantoribus, qui canant in nostro templo. Dabit 100 modios tritici et 6 dolia vini. Efficient 300 florenos vel circiter; qui mittentur Claudiopolim ad collegium sine expensis; et collegium seu seminarium, quia de illo agitur, alet illos 6 cantores, et erunt ut alii seminaristae. Cum scripserit, mittam exemplum P. V.ae. Nulla est obligatio pro Societate. Hactenus dedit pecuniam, nunc vult dare in tritico et vino, et rem esse perpetuam.

8. Heri pervenit Ill.mus D. Comes Sigismundus Turrianus⁹, et hodie, auditio sacro, profectus est Albam. Cui dedi socium P. Franciscum Kereösy, qui Albae docebit in infima classe, quia alium non habemus. Volebam illum esse ministrum collegii. Dominus comes dedit mihi literas R. P. V.ae 23 augusti datas¹⁰. Gaudeo, exemplum fundationis¹¹ redditum; de subsidio personarum iam significavi. P. Alfonsus adducet duos, ut dicitur, auditores philosophiae; ut P. Provincialis scribit, audituros rhetorica; ut ego, ut nostri patres iudicant, lecturos in infimis classibus hic et Albae Iuliae, donec alias habeamus. Qui substitit Selliae, Ladislaus Puscar¹², ut audio, expuit sanguinem et est phtisycus. Forsan aer natalis proderit. Interim tamen servire non poterit. De aliis, qui sint venturi, nihil audio. Si concionator germanus veniret, P. Ioannes Lemberer posset esse rector vel hic vel Albae. Cum accepero reliquias sanctorum, et remedia indica, significabo P. V.ae, et agam gratias. P. Kereosy erit etiam consultor, et docebit cathechismum diebus dominicis. Nostri ceperunt arcem fortem Bekezkerek [Becskerek] desertam tamen a turcis. Obsident Temesvarium, et nonnulli volunt, urbem esse captam, et agi de deditione arcis. Vix credimus, sed cupimus. Si capiatur, aliqui statim mittendi erunt. Et plus illic proficiemus, quam aliis in locis, ob loci amplitudinem et soli fertilitatem. Mitto schedam cum nominibus amicorum duplarem¹³. Cuperem audire acceptam. Me ss. ss. Paternitatis Vestrae obnixe commendo. 29 octobris 1597. [f. 288ar]

Emericus, amicus, patronus, dominus.

Stephanus, domesticus, fautor, magister.

Ladislaus, familiaris, protector, discipulus.

Paulus, consobrinus noster, consiliarius, comes.

Nicolaus, studiosus, provisor, diligens.

Andreas, fidelis, sodalis, argentarius.

Johannes, iudex, civis, orator¹⁴. [f. 288av]

A - Serenissimus Princeps.

B - Illustrissimus Dominus Nuncius Apostolicus

C - Reverendissimus Dominus Napragius, electus episcopus Transylvaniae.

D - Magnificus Dominus Stephanus Josika cancellarius.

E - Magnificus Dominus Christophorus Kerestury consiliarius Serenissimi et praefectus aulae Serenissimae.

F - Magnificus Dominus Pancratius Segnei consiliarius.

⁹ S. Thurn (de la Torre), qui missus ab imperialibus, ut Mariam Christiernam Graetium conduceret; cf. VERESS, *Epp. Carrillo* II 404 et SZILAS, *Carrillo* 122 160-61.

¹⁰ Quas videsis supra, mon. 278.

¹¹ Litterae fundationis collegii albensis (28 dec. 1596) videsis supra, mon. 278.

¹² L. Puskarius S.I. (1570c-1598), hungarus varadinensis; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 759.

¹³ Responsum Patris Generalis (24 jan. 1598) videas infra, mon.

¹⁴ De hoc brevi elenco nominum vide supra, adn. 8.

- G - Dominus Martinus Litteratus protonotarius.
 H - D. Stephanus Kakas assessor sedis iudicariae.
 I - D. Benedictus Meincenly [Mindszenty] arrendator decimarum transylvaniensium, intimus.
 K - D. Sigismundus Sarmasagi cubicularius.
 L - D. Stephanus Toldi generosus, nobilis.
 M - D. Alexander Kabos, frater patris nostri.
 N - D. Michael Dubokay.
 O - D. Stephanus Bodony.
 Hi omnes sunt catholici, minus autem possunt quatuor postremi. Alii sunt non dissentientes, etiamsi diversae religionis.

318

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 1 novembris 1597 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 807-08 (prius 3-4); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: Responsum de lite cum senatu de colonis — de monito Patri Pollardi dato — de discipulis episcopo concedendis, ut in officiis divinis cantent.

Post binas litteras R. V.ae 30 augusti scriptas, accepi etiam tertias 16 septembrib¹. In quibus, quoniam magna ex parte de iis tantum respondebat, quae nos ipsi superioribus litteris nostris scripseramus, ut de lectione philosophica, de lite colonorum, etc., nihil habeo novi, quod de iisdem rebus adiiciam; ac ne de aliis quidem, quae significabat circa haereticos ex collegii pagis eiiciendos, et de futura lite altera ob fines usurpatos; quoniam in huiusmodi omnibus, spero, R. V.am id curaturum, quod alias monui², ut ne quid fiat cum offensionis periculo, atque [808] ut in alteram potius partem, quoad divini honoris ratio patitur, inclinetis. Ita enim expedit praesertim in hoc rerum nostrarum, quem ipsa scribit, incerto statu; ne si gravius, quod absit, alienentur animi, aliquid contingat, quo animarum salus et honor ipse divinus, qui quaeritur, contra potius retardetur.

Quod monitus est P. Marcellus [Pollardt], ne ea tractet, quae nostris non convenient, bene habet, et pergere in hoc studio et vigilantia debet R. V.a, quoniam hoc in primis, praeterquam quod a nobis saepe interdicitur, ex eo rerum genere est, quae graves parunt offensiones.

De scholasticis autem, quas Rev.mus Albensis ad sumnum templum mitti postulabat ad vesperas preces cantandas et ad sacrum; etsi video non sine causa visum vobis esse id onus defugiendum, habita tamen ratione loci et penuriae ecclesiasticonrum, quae dicitur esse in Transylvania, permitti posse videtur, ut diebus festis et dominicismittantur, modo nulla suscipiatur ex hac permissione obligatio, quo minus postea, cum opportunum iudicabitur, intermitti possit haec consuetudo. Quare, si videret R. V.a, Rev.mum id expetere, bonum censemus, hac conditione non repugnare. Nec plura his, nisi quod R. V.ae precibus etc. Gratia etc. Romae 1 novembris 1597.

¹ Quas vide supra, mon. 309 et 313.

² Vide epistolam Patris Generalis (5 iulii); supra, mon. 303.

319

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 1 novembris 1597 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 257.

SUMMARIUM: *A negotiis saecularibus tandem liberatus, munus rectoris Thurocii brevi assumi posse speratur.*

320

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALEXANDRO DOBOKAY¹ SUP. RES. SELLIENSIS S.I.

Roma 15 novembris 1597 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I* II 812 (*prius 8*); *conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Compatitur tot distractionibus, quas munus Superioris secum fert.*

Libenter vidi litteras R. V.ae²; atque ut eas crebriores mittat in posterum, valde cupio; quo certiores nos faciat de suis ac sociorum occupationibus, quandiu praesertim in remotis et adeo incultis istis locis agit; unde multo iucundiora nobis esse solent, quae pro Dei gloria et proximi salute a nostris fiunt. Compatior equidem tot distractionibus R. V.ae, tum ipsius causa, tum quoniam ita fieri necesse est, ut quod temporis occupent res externae, id spiritualium curae detrahatur. Sed tamen hoc ipsum consolari debet, quod haec omnia propter Deum fiant; qui nobis pro sua sapientia viam aperiet, qua occurri possit his incommodis, et animarum auxilium plenius ac liberius procurari. Qua quidem in re et in rectoris novi electu³ re ipsa iam versamur, et brevi aliquid, ut spero, constituemus. Interim R. V.ae precibus ac ss. me commendo. Gratia Domini etc. Romae 15 novembris 1597.

321

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 22 novembris 1597 — Pragam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 260.

SUMMARIUM: *Nomine S. Pontificis prudenter promovere studeat apud Principem causam reconciliationis cum card. Báthory.*

¹ De A. Dobokay S.I. cf. supra, mon. 39 adn. 2 et passim.

² Quae desiderantur.

³ Alludit ad constituendum novum rectorem, Patrem Carrillo; cf. supra, mon. 319.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 20 decembris 1597 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 814 (prius 10); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *In communitate, novis sociis aucta, disciplinam religiosam melius observari posse sperat.*

Ex quo ultimas ad R. V.am scripsi mense novembri¹, unicas eius accepi, quibus significabat advenisse quinque ex nostris, qui P. Alphonso [Carrillo] pro Transylvania fuerunt attributi. Erit hoc subsidium, ut spero, dum plures mittentur, R. V.ae solatio et adiumento, ut non solum ministeria commodius obire et augere liceat, verum etiam conservandae Instituti nostri disciplinae, quae in parvo numero minus accurate observari potest. Video autem in id studium incumbere R. V.ae, ut ad eam omnia conformet, quoad fieri potest. Quare nihil est, quod illi amplius inculcem in hac parte, nisi ut meminerit, in spe et patientia fortitudinem esse nostram; ut quod statim obtineri non licet, temporis progressu obtingere cum divina gratia posse non dubitemus.

Multi ad nos laeta perferuntur de felicibus Serenissimi gestis in bello turcico. De quibus, etsi nihil adhuc a R. V.a cognovimus, quod certiores nos faciat², excitamur tamen hac spe ad orandum, ut Dominus Ecclesiae suae misereatur, eiusque defensores protegat et victoriis exornet. Omnibus precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 20 decembris 1597.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Praga 29 decembris 1597 — Romam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II 261-62.*
 SUMMARIUM: *De novo quodam negotio, nomine Principis, cum Imperatore tractando.*

¹ Quas vide supra, mon. 318.

² Vide epistolam Patris Maggiорi, diei 22 octobris; supra, mon. 317.

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAEC S.I.

Anni 1597¹

TEXTUS: 1. Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. *Litt. Ann. Prov. Austr. 1589-1600* p. 521-37; exemplum coaevum conservatum in provincia Austriae. — 2. ARSI, *Austr. 132*, f. 307-12; exemplum coaevum Romam missum.

SUMMARIUM: I — *Societas Iesu in Hungaria* — 1. *Collegium thurociense et residentia schelliensis*. — 2. *Missio Prusensis*. — II — *Societas Iesu in Transylvania* — 1. *Litterae Transylvaniae*. — 2. *Collegium claudiopolitanum*. — 3. *Collegium albanum*.

I — 1. Collegium thurociense et Residentia schelliensis

Gravis reipublicae [status], propter solitas in Turcam expeditiones, annus nobis privatim laetus magnopere esse non potuit. Nec tamen prorsus extitit infructuosus.

Fuimus in Ungaria universi tres et viginti². Sacerdotes nimirum decem, magistri quinque, qui totidem scholis praefuerunt. In residentia schelliensi quatuor agunt, sacerdotes duo, tertius procurator, unus coadiutor; in missione pruscensi unus sacerdos. In Societatem adscitus unus, mortuus nemo. Quamquam unus prope abfuit. Is casus, quoniam admonere nos conditionis humanae potest, non reticebitur.

Sacerdos iter faciebat, cum in patentissimis Ungariae campis vespa in eum forte impingit, et relicto repente secundum aurem aculeo, avolat. Ac dolorem quidem aliquem statim attulit, sed contemptus est punctus bestiolae. Interea ipsum cum aliis secure (ut fit) confabulanter sensim rigor quidam occupat, deficit necessaria oratione vox, tenebrae ob oculos oboriuntur. Postremo ipse pro mortuo prolabitur. Socii solliciti deponunt semianimum de curru, in aures: velitne peccata (aderat alias sacerdos) confiteri, et alia, quae morientibus solent, inclamat. Verum ille alienatis sensibus et intercluso spiritu, vix ulla indicia vitae, praeter exiguum cordis cum palpitatione calorem retinebat. Itaque bene diu nihil aliud a comitibus, quam ut extremum spiritum finiret, expectabatur. Donec vix aliquando sibi redditus, et Nitriam, quo tendebat, devectus, bezoare aliisque remediis, discusso veneno, aegre periculum non sine diurno languore evasit.

Praeter Societatis munia, etiam quae parochorum sunt, ipsimet omnia hic subimus tam Thurocii, quam Scheliae, ea est penuria sacerdotum. Curatum est tamen hoc anno, ut duobus collegii pagis, Szilnicz et Schleck dictis (quorum uterque diversam in partem abest itineri diei a collegio) pastores alcuni olim collegii exercitiis P. Ignatii arte praeculti, praeficerentur. Eos tanta gratulatione oviculae exceperunt, ut in altero pagorum lachrymas etiam large profunderent. Et funguntur hi duo parochi pro dignitate munere suo, undique licet circumfusi haereticis, soli in singulis comitatibus singuli, non sine persecutionibus, fidem catholicam tuentur. Consilii interdum et confessionis causa [522] ad collegium recurrunt.

Eadem inopia catholicorum sacerdotum facit, ut saepius peregre a viris nobilibus accersamus ad baptismum, aliaque sacramenta tum senis, tum maxime de vita periclitantibus

¹ Vide *Litt. ann. 1596 supra*, mon. 280.

² Vide catalogos personarum et officiorum ineunte anno 1597 et 1598 exaratos; *supra*, mon. 280 et infra, mon. 325.

ministranda. Quae opera, cum optimatibus negari non possit, etiam tenuioribus navatur; ac interdum quasi divinitus offertur.

Faemina fuit inter medios haereticos, quae cum gravi morbo afflictaretur, maiorem tamen dolorem accipiebat ex eo, quod sacerdotem in vitae discrimine habere non posset. Orabat ergo Deum, vitam ut tantisper propagare possit, dum fit copia sacerdotis. Et impetravit. Mox namque ac noster illac transiens ei praesto sacramentis affuit, migravit e corpore, atque a nostro sepulta est. Supplet vero nonnunquam Dei benignitas sacerdotum absentiam pene cum miraculo.

Adolescens, annos duodeviginti natus, moriturus valde cupiebat confiteri. Sed cum longius abasset sacerdos catholicus, vellentque parentes tanto eius desiderio satisfieri, rogantur, velletne lutherano praedicanti confiteri. Negavit constanter. Obsecravit autem, ut omnes eius pagi incolae ad se advocarentur. Hic ille primum veniam ab omnibus, si quid deliquisset, precari, deinde summa omnium admiratione (pastoriciam enim fere vitam in montibus ac sylvis egerat) ad pietatem, eleemosynam, concordiam et charitatem diserte universos adhortari, perorans denique magna laetitia perfusus: En, inquit, ad Deum iamabiturus sum. Digitumque intendens, ostentabat tres angelos, qui se deducturi essent, ipsumque adeo Dominum adesse, qui se ad nuptias caelestes invitaret. Cumque magnus consecutus fuisset fletus, monebat, ne lugerent, quandoquidem ipse ad gaudia proficisceretur. Atque ita laeticia gestiens, animam reddidit. Et vanitatem absuisse, quiddam, quod subsecutum est, argumento fuit.

Adolescenti cuidam robusto et supra pastorem formoso, suo in pascendis ovibus sodali, hic idem moriens praedixit, fore ut se non multo post sequeretur. Nec fefellit praedictio. Nam is sub idem tempus in morbum incidit, sed religionis non aequa ac socius tenax, persuasus a nescio quo haeretico lupo conscientiam prodidit moriturus. Percommode autem noster sacerdos, re audita, accurrit. Apud quem facti paenitens adolescens, repetita confessione, simul absolutus est a peccatis et vita mortali.

Conversi ab haeresi (excipio missionem pruscensem, de qua seorsim dicetur) quadraginta sex. Singularis fuit conversio cuiusdam virginis, nobili loco natae. Quae cum haeressim cum lacte suxisset, omnemque vitam in ea exegisset, morbo pressa, postquam hortatu piae matronae, nostro sacerdoti peccata confessa est, clara voce Deo. Quot sibi veritas tandem vel sero illuxisset, gratulabatur; magna fame sacrae Eucharistiae accensa, etiam morae, quae in ea adferenda trahebatur, impatiens fuit admodum. Refecta demum expedito epulo, paucos post dies ad feliciorem vitam evocata est.

Humiliori loco, sed aequalis ac pene par fuit in conversione opificis cuiusdam conditio, qui licet pium illud veterum institutum, in templo cereos sui opificii (quodlibet enim proprios habere suevit) accendendi maioribus festis, non omitteret; nunquam tamen vel ad lumen priscae fidei, vel ad confessionem voluit accedere. Donec tandem vicinus et ipse morti, utrumque magno animi sensu praestitit, identidem exclamans: O Deus, quantum ego hanc confessionem expetivi. Et quia suorum in opificio conmilitonum invidiae metu id hactenus distulerat, aiebat, non sibi esse tanti illorum quaecunque, quamvis quotidiana convitia, ut a via, in qua insistere caeperat, vel tantillum deflecteret.

Eodem annumerari potest miles, qui cum totos annos octo hero catholico operam dedisset, in haeresi tamen pertinacissime persistebat. Hic tandem auditis nostri concionatoris exhortationibus, eum in cubiculo privatum convenit, negans, se diutius, conscientia repugnante, sub Lutheri signis posse consistere. Sed tamen nostrum orare, ut pro ipso de mutata religione Deo se responsurum pollicetur. Spondet sacerdos prolixe, munit Ecclesiae sacramentis abeuntem in bellum turicum, in quo fortis et felix miles occubuit.

Eluxit et aliorum in fide constantia. Plerique nobiles odio catholicae religionis edixerant sibi subiectis, ne quis ad templa nostra conciones audiendae aut conscientiae expiandae causa adiret, mulcta 12 florenorum proposita. Frequentant ea tamen clanculum nonnulli. Quod in tam servili rusticitate permirum videri debet. Ex eo genere est paganus, cui cum aliquando in itinere comitem se adiunxisset haereticus buccinator, ac de more in nostrum ordinem convitiis debaccharetur, ita paganus caepit se opponere, ut a verbis ventum sit ad pugnam, ex qua luculento in capite vulnere accepto, solet idem paganus gloriari, se defensae fidei notam reportasse.

Circa Pascha nonnulli, qui inter haereticos degunt non ignobiles, ut Ecclesiae praecepto pareant, satis longum iter ad nos suscipiunt. Vir priscae nobilitatis, cum obnixe rogasset, ut ei unus e nostris mitteretur, nec obtinere posset, omnibus iam occupatis, a sex usque miliaribus currum cum cibis paschali ritu benedicendis ad collegium expedivit. Iisdem feris paschalibus sacerdos noster in pago residentiae schelliensis Kyralfalva, ad 100 hominum confessiones, plerasque generales exceptit; qui deinde omnes eodem tempore novo spectaculo caelestis Agni corpore refecti sunt. Ab aliis quoque sacerdotibus plurimae confessio-nes de tota vita passim auditae, multae quae ob celata gravia criminis deteriores fuerant, cor-rectae.

Huc quadam in parochia promovit exemplum puellae, inter suos non extremae sortis. Monebatur haec a sodali, conscientia patrati cuiusdam ab ea facinoris, aut suspicante, illud in confessione ne celaret. Tum illa: Nae, inquit, desperam, si me meosque sponte infamia de-foedem. Non longum tempus abiit, cum ipsam ultro [524] conscientia exigitante factum complicesque evulgavit. Quare a magistratu ad supplicium quae sita, in miserabiles erum-nas incidit. Unde plures admoniti, accidente praesertim sacerdotis adhortatione, iudicium Dei explicantis, occultare amplius in conscientia noluerunt, quod ne divinitus tandem in paenam sacrilegi silentii palam in lucem erumperet, timuerunt.

A beneficiis et spectris nocturnis quatuor usu Agni Dei et sacramentorum liberati, qui multis annis intermisserant frequentationem sacramentorum, licet inter catholicos profite-rentur, ad eandem aliquot reducti.

Ceram quaerebat noster quidam in usum templi emendam. Cui matrona quaedam gratis aliquot libras donat, semel et iterum arctiori semper pondere. Quam ei liberalita-tem hic in eo genere hominum pene inauditam, ita Deus remuneratus est, impulso ani-mo eius, ut a 12 annis collectum peccatorum pondus apud sacerdotem nostrum depo-neret.

Dissidia unius familiae, filiorum scilicet inter se et cum parente plurium annorum, no-stro sacerdote monitore, arbitro et interprete cum lachrymis deposita, ruente patre in oscula et amplexum sacerdotis, quod tandem finem miserrimis controversiis imposuisset. Idem alibi inter aequae propinquas, quae nec alloquo se aliquot annis dignabantur, præstitum, et confirmata pax, panis caelestis communione.

Ne catholicae quaedam haereticis nuberent, aut ut ii eadem cum nuptis sentirent, per-fectum. Vacillantes in fide et officio multi firmati, multa flagitia impedita, in his supersti-tiones. Anus centenaria, ut a pago, in quo agebat, annuas tempestates arceret, festis Natali-tiis et Paschalibus conserno altissimi cuiuspiam montis iugo, ventis ac nubibus placentam recentem libabat, et, ut comedenter, scilicet exquisita oratione invitabat. Eadem palabun-dos milites, si needum in pagi fundum ingressi essent, ne ingressum invenirent, vi quadam occulta per verba, ut credebat, oppidi sancta excaecabat, magnamque huius beneficii apud paganos gratiam inire putabatur. Verum dedocta, suas artes, tanto tempore exercitatas, ipsa damnavit.

Doctrina christiana in templis, scholis, privatis aedibus et in campis aliquando habita ad iuuentutem. Etsi Varalliae, ut dictum est, scholarum et discipulorum numerus ob bellicos motus et exactiones graves vivendique difficultatem diminutus sit, tamen non intermissa docendi cura, et compensant discipuli paucitatem navitate. In residentia schelliensi feriis Natalitiis Domini ad excitandum populum, qui maiori ex parte adhuc est haereticus, recitati sunt a pueris angelos albo cultu referentibus ritimi hungarici; quod idem in Corporis Christi supplicatione datum, miro studio praesertim parentum in exornandis ad eam ceremoniam liberis, effuso etiam vicinorum haereticorum concursu cum approbatione. Licet autem Schelliae distributus non est more Societatis in classes ludus literarius, sed omnes pueri ab uno praceptor, eoque externo contineantur, semper [525] tamen eis aliquis nostrum advigilat eorumque promovet progressus et pietatem. Confitentur quot, et quibus per aetatem fas, communicant. Sacro quotidie intersunt et aliqui officiose ministrant. Numerantur amplius centum, magna pars oppidanorum filii. Ex his duo ad Societatem adspirant, tertius collegii viennensis discipulus.

Conciones Varalliae festis diebus habentur ordinariae duae, altera slavonice ad vulgus in templo, altera ad scholasticos (quoniam multi slavonice ignorant) latine. In duobus praeterea pagis, collegio vicinis et vectigalibus, altero germanice, altero slavonice. Porro in residentia schelliensi mane domi ungarice, a meridie fere ad pagos excurritur ab utroque sacerdote. Comitiorum totius Ungariae regni tempore ad proceres et populum ex nostris unus bis sacram concionem habuit ungarice.

Rara omnino est Reverendissimi Episcopi Nitriensis³ virtus, coniuncta cum singulari in Societatem nostram benevolentia, dicam, an observantia. Defert enim nostris ut patribus, confitetur quoties fere et quemcunque ex nostris sacerdotem habere potest, et benefacit cum se dat occasio. Collegio thurociensi pixidem S.mo Sacramento adservando argenteam et luculenter inauratam donavit. Residentiae schelliensi sacra biblia maiori forma. Et nuperrime (ut quotidiana in nos eius beneficia mittam) cum angustiae domus schelliensis nos cogerent, etiam in hac periculosa tempestate, veteri aedificio hypocastula quaedam adiicere, dedit laterum fornacem, qui numerus est non minor quadraginta millibus. Obtulitque ultro, si collegium Schelliae aedicandum esset, tantum se daturum calcis ac laterum, quantum toti collegio aedicando sit satis.

Et quoniam aedicandi fit mentio, cum fundamenta eorum, quae dixi, hypocastorum effoderentur, testa reperta est, cum argento non multo (quotque fossores fere inter se distraxerunt), sed veteri signato inscriptione nominis regis Belae, et duplicita cruce regni prisco insigni. Res pro miraculo fuit haereticis mirantibus, quod in tam vetusta moneta crucem conspicarentur. A catholicis vero, quasi pro bono omne et confirmatione avitae pietatis accepta.

Exemplo Rev.mi Nitriensis et nos Schelliae quadraginta horarum solemnem orationem celebravimus. Quae, licet hic inusitata, tamen statim probata, et vero die noctuque praeter omnem nostram expectationem, magno numero frequentata est. Admiracioni fuit ibidem rustici cuiusdam, genibus in acuto gradu ad ipsum honorarii sanctuarii aditum intentis ad duas horas precandi perseverantia. Id enim inter ungaricos paganos monstri simile videri potest.

Serenissimae Principis Transylvaniae⁴ Magistra aulae⁵ cum ad thermas thurocienses valetudinis causa, primo vere se contulisset, nullum diem festum, affecta licet valetudine et caelo saepius frigido ac pluvio, fere intermisit, quin rei divinae in templo nostro se a duo

³ Franciscus Forgách; de quo cf. supra, mon. 5 adn. 4 et passim.

⁴ Maria Christierna; cf. supra, mon. 92 adn. 20 et passim.

⁵ Helena Körössy, uxor Christophori Keresztúry; cf. VERESS. *Annuae Litterae* 71.

bus prope miliaribus sisteret. Die vero sancto Pentecostes, confessa sacerdoti nostro cum fratre et liberis sacrae mensae accubuit. Discedens eadem Domina imagini B.mae Virginis in ara maxima templi nostri, torquem aureolam seu dextrocherium, albanticibus et vibricantibus lapillis distinctum antiquo opere, obtulit anathema.

Serenissimus Mantuae Dux⁶ cum in castra proficiseretur, quam cum rediret, Schelliae in aedes nostras divertit ex itinere, ac humilitatis christiana nec non liberalitatis apud nos suae praeclera reliquit vestigia.

Haec de collegio thurociensi ac residentia schelliensi coniunctim; reliqua est missio pruscensis.

Missio Pruscensis

Pruscum in comitatu trenchiniensi vetus est parochia, decem aliis pagis ornata. Hic 30 et amplius annos lutheranismus viguit magna pernicie animorum. Hoc tandem anno redire in sinum Ecclesiae caepit, opera catholicorum dominorum, qui quondam in collegio vienensi catholici effecti, parentibus vita functis succedentes, de restituenda in suis terris catholica religione serio cogitarunt. Quod eorum incepturn eo praeclarus est, quandoquidem circum circa dominia et parochiae fere omnes Lutheri peste sunt infectae.

Quod ad fructum pruscensis missionis attinet, praeter ea, quae iam exposita sunt, eum hac brevi summa dabimus. Undecim pagi maiori ex parte conversi. Renovata apud plurimos memoria et desiderium excitatum catholicae religionis. Baptisma catholicum ritu ministratum infantibus sexaginta et uni, coniugii sacramentum paribus decem, extrema unctione uni. Paenitentiae et Eucharistiae mysteria quingentis quinquaginta novem. Horum supra 300 generali confessione sese expiarunt. Matrifamias viduae nobili et annis obsitae, quae hactenus utramque speciem Eucharistiae sumebat, licet se catholicam existimaret, usus alterius tantum speciei persuasus. Infirmi frequenter visitati, sacramentorum remediis ad vires pristinas redierunt. Belli causa litaniae, deinde jubilaeum⁷ celebratum, cuius 119 participes fuere. Quod multum videri debet in agresti multitudine, domesticis laboribus et dominorum servitute semper occupata. Doctrina christiana pagi illustrati; lustrationem grata voluntas erga nos et auctior numerus confitentium consecutus. In carcere constitutis intercessione subventum; nonnullis ut mitius tractarentur. Quo in genere etiam turca nobis gratias egit. Quibusdam ut citius exirent e vinculis. Turpes et infames cantiones quidam in proprium dominum fecerat, easque in tabernis magna cum infamia domini canebat. Eum dominus aliquot mensibus in compedibus habuit. Intercessione patris interdum fustuarium ungaricum ei condonavit. Denique, si iure in hominem egisset, capite facinus luendum erat. In gratiam tamen jubilaei vitam et libertatem misero donavit. Ad turcas in compedibus servitutem servientes ver-[527]ba facta. Nonnulli polliciti, si libertatem obtinerent, accepturos fidem christianam. Mulier hatvanensi clade praeterito anno in captivitatem abducta, eiurata perfidia turcica, quam olim puella rapta ex christianis, etiam matrimonio confirmarat, Christo reconciliata est. Huic herus, vir nobilis et huius missionis princeps⁸ testimonium dat: cum prius superba, inquieta et familiae intolerabilis videretur, eam nunc omnibus modestia, pietate, fide praelucere. Eius liberos festis Natalitiis Christi pater

⁶ Federicus Gonzaga; cf. VERESS, *Epp. Carrillo I* 544.

⁷ De iubilaeo extraordinario cf. supra, mon. 288 § 9 et 313 adn. 7.

⁸ De familia nobili Madocsányi v. NAGY VII 232-33.

alius, eo tempore sacrorum causa ad Dominum Ioannem Madachani missus, sacro baptis-
mate regeneratos potestati daemonis eripuerat; aliosque non paucos, iam catholicos pane
caelesti refecerat. Hi fructus animarum. Ad externa veniamus.

Mutationem religionis secuta caeli mutatio. Fatentur rustici, vigente lutheranismo
fruges exiles, saepe grandine aliisque iniuriis aeris vastatas. Hoc anno copiam frugum, caeli
temperie gratissima fuisse conservatam. Adeoque id manifeste notatum, ut ipso die Palmarum
placidissimam et grata tempore faecundam pluviam post sacrificium incruentum velut
accepta prima benedictione caelum effuderit.

Die Sancti Marci cum litaniis ad benedicenda sata sub signis crucis egredientem sacer-
dotem cum scholasticis, populi maxima turba sequebatur. Idque omnibus admiratione di-
gnum apparuit, conculcatam segetem, quae iam in culmum sese attollebat, altera die ita re-
surrexisse, ut ne vestigium laesiorum appareret. Neque solum vulgus, sed etiam domini
curiosius videndi studio in agros egressi fuerant.

Processionem Corporis Christi immolatione Isaac, Natalem S. Ioannis Baptistae,
eiusdem historiae repraesentatione ornavimus. Qui dialogi ob brevitatem, mores et affec-
tus adeo grati fuere, ut privatim deinde domini, convocatis amicis in arcibus suis, eos ex-
hibere voluerint. Spectaverunt magno motu etiam haeretici, plurimumque nobis, tali ac-
tione permoti, favere visi. Quater diversis in locis acti dialogi, quoniam vidiisse semel satis
non erat.

Conati sumus etiam vicinos, grandiores pisces in rete Domini alicere. Quorum unus,
cum audivisset concionatorem lutheranum, cui tanquam parenti se suamque salutem cre-
dedit, disputantem cum sacerdote nostro, affirmare: Nulla bona opera facta in gratia, fide,
meritorum Christi et Spiritus Sancti virtute, mereri vitam aeternam, contrarium docente
patre ex Scriptura, non mediocriter de lutherana sententia dubitare caepit; quaequivitque ex
patre postea: Num vellet respondere Deo pro se, si catholicam religionem amplecteretur.
Annuente patre, libros catholicos coemit, quibus legendis animum confirmaret. Apud
alium huius consangui-[528]neum, inter alia de signo Sanctae Crucis et ipsomet ligno, in
quo Christus peperdit, erat disputatio cum eodem ministro Ioanne Artopaeo. Negabat mi-
nister et cum eo vir nobilis Stephanus Petrócius⁹, ullam esse virtutem signi et ligni Sanctae
Crucis. Sacerdos noster partim Scripturae Sacrae exemplis, partim sanctorum patrum
scriptis, partim experientia miraculorum, in Ecclesia signo et ligno S. Crucis patratorum,
asserebat magnam inesse virtutem. Quomodo generatam (inquit minister); num alteratio-
ne, an rarefactione, an quo alio motu in ligno productam. Responsum, non esse naturalem
illam mutationem, sed virtutem natura superiorem, a Christo impressam contactu corporis
et sanguinis eius. Qualis etiam ex illo exiverat, cum fimbriae contactu mulier a sanguinis
fluxu curata est. Qualis etiam illa fuit, cum virtus ex illo exibat et sanabat omnes. Quid fac-
tum? Illis dicta risu excipientibus, discessum. Sed non tulit Christus iniuriam Sanctae Cru-
cis. Dum completeretur tertia septimana, Deus pro ligna, immisit crucem igneam. Nam
quarta die septembbris hora quinta post meridiem coorta tempestate, quidquid frugum ae-
state in quatuor horrea congregaverat, caelo deiectus ignis exussit, quem neque densissi-
mus tunc e caelo ruens imber, neque ulla hominum industria restinguere potuit.

Tertius vir est catholicus claro genere. Hic fidem catholicam semel in collegio viennen-
si haustam inter amicos lutheranos iam multis annis constantissime retinet. Cui haec mis-
sio pruscensis non exiguo solatio fuit. Singulis enim festis et dominicis diebus etiam pluvio

⁹ De nobili familia Petróczy v. ib. IX 278-79.

tempore, ad duo passuum et amplius millia, Pruscum ad templum sacrorum et concionis causa venire solitus est, frequentare sacramenta, populum sibi subditum ad festorum celebrationem, remissione laborum concessa inducere.

Quartus, qui Trenchinii habitat, vir nobilis et catholicus, ob filium in Societatem Iesu allectum¹⁰, adeo Societati infensus fuit, ut nostris vincula et caedem minaretur, si quem comprehendere commode potuisset. Contigit ut pater inermis Olomutio Pruscum pedes revertens, eidem armato in montibus vastissimis, qui Moraviam ab Ungaria dividunt, occurreret. Salutatus amice, resalutat. De filio sibi ablato expostulat. Nihil gravius molitus, Deo protegente patrem, sine nocturno discedit. Eundem non multo post, pater cum socio Trenchinii, et iterum cum duobus sociis in domo propria invisit. Humanissime cum utroque mensa accipitur, et mitigata dolore amissi (ut sibi videtur) filii, pacatiorem reddit, adeo ut nepotem seminario collegii turociensis alendum et instituen-[529]dum tradere desiderat, amicus ex hoste factus. Sed non eius uxor, quae dolore filii tanto cruciatur, ut nos neque aspicere, neque mitiori verbo alloqui dignata sit, praedones manifestos vocitans et paganos, qui matri filium eripuerimus, et neque in conspectum venire permiserimus, cum Brunae ipsum videre et alloqui voluisset.

Litterae Transylvaniae

Qui e Societate in Transylvania Praepotenti hoc anno in agro ab eo nobis commisso excolendo operam ac studium navarunt suum, unus et viginti fuere. Pauci quidem in tanta veprium ac spinarum ubique succrescentium copia. Bona tamen omnium valetudo animorumque alacritas ad ea onera, quae cum Instituti nostri ratio, tum miserrimus rerum praesentium status quotidie nobis imponunt, perferenda, hanc, quam dixi, nostrorum paucitatem egregie compensarunt. Appulerunt tamen superioribus hisce diebus ad hanc provinciam a nostris alii quinque, quorum oportunus sane adventus et hostibus maiorem incussit timorem, et reliquos socios ingenti quadam laetitia ac voluptate perfudit¹¹. Qui sit hic rerum nostrarum status, patres fratresque charissimi, quae conditio, quid spei ad rem catholicam iam fere collapsam instaurandam affulgeat, his quam paucissimis accipite.

Demetrius Napragius, quem anno superiori antistitem summa cum catholicorum omnium approbatione atque consensu in his locis creatum audistis, in hanc provinciam sibi a Deo datam recte administrandam vigilantissime incumbit. Nihil enim eorum omiserit, quae ad eam fidem, quam profitemur vel conservandam vel propagandam in rem esse cognorit. Cum dioecesim de more obiret, ex quinque oppidis, omnium nimirum, quotquot in ea sunt, amplissimis ac nobilissimis, rabulis pestilentes exegit. In eorumque locum totidem sacerdotes, quibus ea, quae furiae illae, nobis absentibus, contaminaverant, expiarentur, restituit. Quod mirum profecto est, quanta cum celeritate et facilitate confecerit. De illo caepit exemplum Stephanus Josica, totius regni cancellarius, et ex iisdem tres pari studio, pari plane faelicitate eiecit. Nec defuit archiduci Serenissimae [Maria Cristierna] in re simili ardor mentis ac studium adversus Deum pietatis. Nam impium quendam im-[530]piae lutheranorum sectae alumnū e navi exturbavit. Cuius ipse clavum, diis, quod aiunt, hominibusque invitis, invaserat. In quo etsi plus fuerit difficultatis, plus tamen etiam adhibitum diligentiae, vehementius laboratum. Quare et res tota ex animi sententia, Deo

¹⁰ Stephanus Móry S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 736.

¹¹ Statum personarum collegiorum in Transylvania ineunte anno 1598, vide inferius, mon. 325.

bene iuvante, perfecta. Idem quoque alios facturos esse quamplurimos, non dubitamus, si armorum strepitus ac bellorum tumultus, quibus omnia misceri necesse est, pace tandem aliquando resederint.

Quanto vero amore ac benevolentia Princeps ipse rempublicam christianam atque adeo Societatem nostram complectatur universam, non modo plenis humanitatis dictis, verum etiam praeclaris atque illustribus factis, ubi res tulit, ostendit.

Urbs est Waradinum in Transylvania cum primis nobilis et magnificentissimo Ladislai regis sanctissimi sepulchro quondam celeberrima. In ea, quam plurimi adhuc degunt catholici, qui priscae avitaeque pietatis memores, neque minis neque blanditiis adduci unquam potuerunt, ut ab antiqua maiorum suorum virtute ac pietate degenerarent. Hic omnibus illud imprimis grave erat ac molestum, quod in ea urbe, in qua olim religio sedem ac domicilium habuisset, nullum superesset iam templum, nullus locus, in quo ipsi et sacra facerent, et preces, cum opus foret, ad Deum funderent. Delecti igitur nonnulli, qui ad Principem adirent, atque istud ipsum, quod omnibus videbatur aequissimum, impetrarent. Neque patitur Princeps multis se in causa tam honesta verbis rogari. Ultro itaque eis, quicquid postulant, desert, literisque ad urbis praefectum scribit, quibus domum saltem aliquam, in ipsa urbe honestam, catholicis assignari imperat, in qua et concionari, si lubeat, et ritu catholicico sacrificium facere liceat. Hoc male habuit virum, quod omnino praeter spem, opinionemque accidisset. Senatum tamen invitus convocat, publice legit literas. Quid facto opus sit, exquirit. Succensere, indignum facinus exclamare omnes, neque ferendum, ut iterum tempa illa ac domicilia inani idolatriae superstitione profana fierent, quae calvinistae atque arriani, veris iam, si diis placet, ceremonias ac religione sacrassent. Advolant confestim ex his quatuor de totius consilii sententia ad Principem, cum eo iniuriam, quam se accepisse existimabant, expostulant. Insolentium hominum ac contumaciam, quia sibi nequaquam, uti par erat, auscultassent, miratur Princeps; eosque quamprimum e conspectu iubet abire. Ubi videt abiisse, apparitoribus mandat illico, ut homines [531] comprehendant, eosque in vinculis colligatos in carcerem coniiciant, atque eos ibi diligenter conservent. Mandat praeterea, ne quid interim ab ullo, praeter panem et aquam intro ad illos feratur. Ratus, opinor, ad illos curandos, quippe qui non satis sani viderentur, medicamentum nullum reperiri potuisse praestantius. Posteaquam vero tridui diaeta hoc pacto curati essent, quo maturius convalescerent, reliquum etiam curationis adhibendum esse existimat. E custodia igitur derepente producuntur in publicum, duoque ex illis, qui nefarii illius consilii, non tam impulsores, quam autores exstiterant, ad locum supplicii tracti, prosternuntur; iacentibusque et misericordiam nequicquam implorantibus, impolito ac nodoso stipite, in omnium, qui aderant, aderant autem frequentissimi, oculis ac conspectu, validissime latera tunduntur. Atque his demum ornati muneribus, legationeque, si non ex sua, at certe ex bonorum omnium sententia, confecta, domum extemplo iubentur redire.

Habita sunt Albae Iuliæ superioribus diebus, ut cum res postulat, haberi solent, comitia, ad quae cum undique viri primarii plerique et nobiles, omnes variis, ut sit, de causis confluxissent, confluit inter alios quidam non obscuro genere, locoque satis honesto natus. Fuerat hic luctuosae illius nostris aequae ac catholicis omnibus cladis, quam abhinc octo annos Societas accepit, dum ex hac provincia per vim ac scelus, ut tenetis, electa fuit, suasor acerrimus. Bona igitur, ut sibi a Principe, nescio, quae concederentur, vehementer instabat. Qua in re, cum diu multumque laborasset, nihil tamen promoverat. Submittit igitur amicos quosdam ad Principem, qui cum illo agant diligentissime, ut id, quod diu iam orat, si qua ratione fieri possit, exoret. Respondit tandem Princeps, se adhuc optime in memoria habere, quid olim in comitiis mediensis in patres (sic enim nos ipse appellat) cum de illis in

exilium eiiciundis ageretur, debacchatus esset; quippe qui omnibus audientibus ipse primus petulantissime exclamasset, in regno iam amplius ferendos non esse iesuitas. Quare, si perget molestus esse in postulando, faciat id in proclivi, quod esse videt, παλινφθία, ut aiunt, quae impudenter quondam, temereque effutierat, revocet. Quid faceret miser, cum bona ea non modo inhiaret, sed quoque iam prope spe devorasset. Albae Iuliae in maximo ac celeberrimo totius Transylvaniae conventu, qui olim in iesuitarum miseras petulanter insultarat, quanta potest maxima vi vocis, publice vociferatur: Restituantur iesuitae. Surgere primo omnes et mirati, sanusne esset, qui id fecisset; deinde re intellecta, cachinnari, risu emori. Ergo pretium ob temeritatem ac petulantiam condignum [532] tulit.

Accidit fere per idem tempus, ut vir quidam magnis opibus, magnaue praeditus protestate, quaedam, quae collegii erant claudiopolitani, eripere nostris ac per vim occupare moliretur. Id ubi rescivit Princeps, monet hominem per literas eique graviter interminatur, ni a vesana illa mente disstat, fore ut fortunarum pariter et vitae iacturam illico faciat.

Nobis absentibus coloni Societatis nonnulli, quos, ut opinor, ruris iam odium perceperat, rastris falcibusque abiectis, collegii claudiopolitani villas, quas incolabant, deserentes, manuque eos nemine mittente, se in urbem per nefas receperant. Admonitus a reliquis ea de re, qui domi rem familiarem administrat¹², ad urbis praefectum adit, rusticos repetit. Ille vero, se eadem de re cum senatu diligenter acturum, responderet. Redit, quem dixi, administrator postridie, ut quid actum sit, cognoscat, et ita ab illis discedit, ut qui se restituros denegent. Res denique tota, quod cum integra civitate diutius altercari, operaे pretium non videretur, perferenda fuit ad Principem. Qua intellecta agrestium hominum sive ambitionem, sive perfidiam, non ferendam ratus, in pagos, unde in urbem commigrarant, contra civium voluntatem, iubet omnes redire quamprimum.

His igitur aliisque huiusmodi quamplurimis, minimeque obscuris argumentis optimus ac clementissimus Princeps quantoper nos charos habeat, ametque, abunde testatur. Quotiescumque enim aliquam sibi offerri occasionem videt, dignitatis nostrae vel propugnandae, vel etiam augendae, ita Societatem autoritate sua, favore ac studio tuetur, ut nihil fieri possit amantius.

De re bellica hoc anno non est quod plura scribamus, cum neque Princeps, neque is e nostris, qui Principem comitari solet [Ladó], ad bellum profecti fuerint. Haec autem, quod sint notissima, non modo provinciam istam, sed alias quoque multo remotiores pervasisse existimamus; praeliis nimirum aliquot feliciter factis, arcis nonnullas, neque sane ignobilis, in nostrorum potestatem venisse. Sub Themesvar acerrime a nostris dimicatum, a diuturniori vero obsidione, cum frigore, cuius cum esset vis plane incredibilis, omnia riguerant, tum fluminis imprimis Themes. Quod, quia urbem alluit, alio derivandum magno labore ac sudore fuit, maximas frequentesque inundationes perhibuisse. Neque hostem omnino ab obsessione liberatum. Quod e proximis arcibus, quas occupatas fuisse iam diximus, excurratur frequenter, et ne quid frumenti, commeatusve in urbem, importetur, facile impediatur.

Collegium claudiopolitanum

Ex sex et viginti, quos e Societate in Transylvania commorari diximus¹³, viginti sunt in collegio claudiopolitano; sacerdotes decem, magistri quatuor, adiutores quinque; unus denique, qui cum non ita pridem in Societatem fuerit cooptatus, pietatis fundamenta iacit.

¹² Gregorius Vásárhelyi S.I.; cf. supra, mon. 313 § 2.

¹³ Vide supra, adn. 11.

Auctus scholarum numerus. Ludum enim hoc anno aperuimus, in quo ea traduntur praecepta, quibus adolescentes ad eloquentiam informari solent, quin et philosophiam docendi initium facturos esse propediem, Deo haec nobis, quae caepimus, fortunante, speramus. Frequens discipulorum numerus. Multo tamen esset frequentior, ni omnis, quantulacunque est haec provincia, bellis arderet. Quae causa etiam fuit, cur hucusque nulla hic dari, quod maxime tamen cupiebamus, potuerit fabula. Neque enim dicere videbatur, ut nos domi, communis quasi doloris expertes, spectaculis, scenisque apparatus oblectaremur, cum interea foris armorum strepitu, tubarumque clangore cuncta personarent; et civitas ipsaque adeo provincia tota terrore afflita, ac sumptibus pene exhausta, lachrymas profundere facilius, quam ridere posset. Neque vero in iis excolendis male posuimus operam. Maiores enim in dies singulos, tum in literis, tum etiam in pietate progressus fecere. Triginta ex iis, quorum alios Arrii, alios Lutheri, alios vero Calvini pestilentissima dogmata in fraudem illexerant, virus quod imprudenter hauserant, per confessionem evomentes, in gratiam redire cum Ecclesia. Quorum tam salutare consilium eo nobis maiorem attulit voluptatem, quo cum plerique sint genere ac nobilitate illustres, pluribus aliis ad resipescendum adjumento futurum esse confidimus.

Taceri tamen neque potest, neque debet, insignis planeque divina adolescentuli cuiusdam, honestissimo loco nati, in arrepto proposito animi firmitas et constantia. Hunc enim, cum pater, qui Bistricii in Saxonia domicilium habebat (distat autem haec urbs Claudiopolis novem bene longis miliaribus) a nefaria lutheranorum secta defecisse inaudisset, currum repente concedit, et furore incensus, quam citissime potest, ad seminarium advolat. Filius interim, nescio, quo pacto, patris adventum odoratus, abdiderat sese. Percunctatur adolescentes quosdam, quos in ipso seminarii vestibulo colloquentes forte repererat, de filio, ac si nihil eorum, quae acciderant, rescivisset, satisne recte. Rogat deinde, ut, si lubet, illum accersant. Unus e nostris, qui seminario praeverat, ubi illum adesse cognovit, confessim accurrit, hominemque, ut fit, salvere in primis comiter iubet. Dextra deinde comiter praetensa, sciscitur, num ingredi, scholasque et seminarium velit invisere. Ego vero, inquit ille, ac lubentissime. Ingreditur. Attente omnia circumspectat, miratur, laudat. Ubi vero filium inter alios nusquam adesse animadvertis, [534] verba sibi dari arbitratus, iracundiam ac furem, quibus intus ardebat, diutius celare non potuit. Itaque natum sibi charissimum per vim ac fraudem eruptum exclamat, servos advocat, lectulum, libros et reliquam supellectilem exportari imperat. Quid multis moror, ne plane insaniret, nobisque omnibus aliquid inde oriretur mali, adolescentis e tenebris, in quibus delitescebat, clanculum evocandus fuit. Quem ut in conspectum suum venisse vidit, continuo apprehendit, et nescio quid secum murmurans, frustra renitentem, secum Bistricium fremebundus abripuit, ibique cum magistello cuidam, impia Lutheri doctrina apprime imbuto, in disciplinam tradidit. Sed praeclarae indolis filius, tanto patre sapientior, quanto vera in Deum pietas, ceteraque animi virtutes canitiei rugisque dignitate antecellunt, paternae ferocitatis oblitus, occulite sese in viam dat, et longissimo difficillimoque Christo duce confecto itinere, Claudiopolim rursus praeter omnium expectationem reddit. Nec mora, ut ei nihil deesset ad gloriam, et qui patris minas terroresque felicissime superasset, de matris quoque lachrymis ac blanditiis pari cum laude triumpharet, abeuntem, quam diximus, insequitur mater. Quid autem ibi lachrymarum profuderit, quibus precibus, quibus egerit artificiis, ut tenellum adhuc adolescentis animum ad misericordiam reduceret, libentissime commemoram, nisi quae a mulierculis, filiorum amantissimis, si quid accidat eiusmodi, fieri consuevere, omnibus notissima essent. Perfecti igitur, sicuti ceperat, fortissime, hocque tam illustri facto et vicit ipse gloriose, et aliis, quanam ratione vincendum esset, ostendit.

Domi, praeter eas, quae foris, in pagis, duae ad populum de virtutum splendore ac pulchritudine, de vitiorum faeditate, deque aliis huiuscemodi rebus conciones habentur; quas ei grates, uti cupimus, ac iucundas esse, testatur civium tum ungarorum, quam saxo-num, qui ad eas indies maior fieri solet concursus. Si tamen, quod multo magis optandum est, quam utiles eaedem fuerint ac fructuosae iis, quae mox enarrabo, facile planum faciam. Quinque et quadraginta, qua Lutherum, qua Calvinum, qua alios id genus consele-ratos diversarum haeresum architectos execrantes, ex variisque errorum fluctibus, quibus miserrime iactati fuerant, emergentes, in tutissimum Ecclesiae portum tandem venerunt. Totidem fere, qui solo catholici nomine contenti, in peccatorum caeno hucusque delitue-rant, ad sacerdotem adiere, eiusque opera totius anteactae vitae sordes ex animis deleve-runt suis. Alii vero, nec pauci, quos confiteri pudebat, quae patrare nequaquam, uti oportebat, puduerat, veterum delictorum, conscientia stimulante, dirissimi daemonis iugum, quo diutissima oppressi fuerant, sincera integraque erratorum omnium confessione excus-serunt. Reconciliati in gratiam quam plurimi. Neque defuere, qui dum graviter aegrota-[535]rent, et sacramenta rite accepta, et cereas caelestis Agni effigies admotus corporibus aegris, plurimum sibi ad pristinam recuperandam valetudinem profuisse assererent.

Excurrit sacerdos unus paucis abhinc diebus pagum quandam, ut eorum, qui in eo de-gebant, animos alte sopitos somno excitaret, breve aliqua cohortatione a rebus fluxis et caducis ad coelestium bonorum contemplationem traduceret. Exiguo labori fructus re-spondit uberrimus. Nam centum et triginta tres illius oratione commoti, delictis, quibus se obstruxerant, expiatis, numen sibi reddidere propitium.

Sed dum omnia strictim breviterque percurro, unum me fere praetervolaverat, quod quia ad fidei catholicae praestantiam, excellentiamque demonstrandam plurimum valet, paulo fusius recensendum videtur. Artifex est quidam Claudiopoli, natione saxo, antea quidem ignotus ob artis, quam exercet, humilitatem, nunc autem ob arduam luctationem, quae sibi cum deterrimo humani generis hoste fuit, notior. Is non ita pridem, Deo ita sta-tuente, ut vel hoc horrifico supplicii genere, tanquam remedio quodam, hominem gravissi-mo Arrii veterno laborantem sanaret, a daemone vexari affligrisque caepit. Interdum enim cum instrumenta, ut assueverat, in manus ad aliquod opus efficiendum sumeret, licet alio-qui valens ac robustus esset, ita se tamen viribus omnibus destitui sentiebat, ut non tam vi-ribus, quam vita ipsa defectum iri, existimaret. Interdum vero in eam subito impelli videba-tur mentem, ut se in aquam proxime profluente praecipitem daret. Atque ita una eadem-que opera et molestias illas perferendi, et vitam adeo miseram longius producendi finem aliquando faceret. Verum cum hisce cuniculis ac dolis voti se compotem nequaquam fieri posse vidisset daemon, aperte congregendum, maioresque machinas sibi adhibendas puta-vit, cum ecce tibi ex improviso horribilium spectrorum agmine se undique circumvallatum videt. Domum tamen se, quae non multum aberat, ut potest, proripit. Sed eo cum venit, ab iisdem illam quoque circum circa obsessam teneri advertit, statimque omnia simul, tan-quam signo dato, impetum in homulum miserrimum violentissime faciunt. Haerere pri-mum ille, et stupere in huiusmodi praeliorum genere rudis plane ac tyro; deinde prae timo-ris magnitudine de sanitate ac mente deturbatus, furere ipse quoque, ultro citroque cursa-re, brachia nequidquam vibrare, modo cedere, modo acriter instare.

Ex viris quidam, qui haec spectabant, miseratione permoti, accurrunt, hominemque iam multo madentem sudore, a funesta pugna inhibent, vinculisque constrictum, in cubi-culum ferunt. Accitus exemplo arrianorum coryphaeus, qui dum haec [536] scribebam, in-felicem efflaverat animam, aegrotum invisit. Expectabant mulierculae, infimaeque sortis homines, quos hic tunc temporis frequentes ob rei novitatem accurrisse diximus, ut illum e

lectulo liberum vel unico verbo iuberet exurgere. Sed frustra. Nam, postquam bis terve barbam sibi permulsiisset, paucula contracto supercilio locutus, e plebeclae conspectu protinus excessit. Accersitur secundo alter eiusdem sectae, maioris tamen audaciae rabula. Adest meditatus, ut videbatur, totius praeterea oris habitu ad severitatem conformato. Hominem salutat, bonum habere animum iubet, multa gravibus, magnificisque verbis pollicetur. Verum cum parum aut ne parum quidem procedere animadvertisit, rubore suffusus discedit. Quare, cum se iam amplius, quo verterent, nescirent, extrema quaelibet tentare, et ad iesuitas tandem, quos ipsi sacerdotes papistas per ludibrium appellant, confugere coguntur.

Adit ergo unus e nostris¹⁴, in idem et ipse descensurus certamen. Cum pervenit, horatur aegrotum impense, ut animum tam dira calamitate percussum erigat, inque Praepotenti Deo, quem non modo in foeda huiusmodi monstra, verum etiam in alias res omnes imperium habere intelligat, spem omnem collocet suam; et Christum Dominum illis potissimum verbis: Iesu, fili David, miserere mei, compellat identidem. Illud tamen iis, qui aderant, omnibus magnam movebat admirationem, quod, cum oratiunculam illam, quam Dominicam appellamus, pronunciare iuberetur, cum ad extrema illius verba, quibus omnibus liberari malis obsecramus, perventum esset, ita haerebat lingua, ut ea vix aut interdum etiam ne vix quidem, licet quantum maxime posset conaretur, exprimere valeret. Attulerat secum noster exigua cerea particulam, in qua coelestis Agni figura, ab astantibus visebatur impressa. Hanc igitur aegrotanti, nescio quid aliud interim agenti, occultissime admovit, candentem carbonem nudo corpori admotum dixisses; adeo vim sacrae cereae repente sentit, os sibi distorquere, oculis torve circumspectare, nervos omnes intendere, ut caeram excuteret. Perrexit sacerdos, uti caeperat, fiderent; et aqua lustrali adhibita, semel iterumque ac saepius una cum his, qui aderant, precibus ad Deum fusis, tandem post diuturnam cum ferocissimo daemone dimictionem, ad Dei immortalis gloriam, expeditam reportavit victoriam.

Collegium albanum

Degunt Albae Iuliae ex nostris quinque; sacerdotes quatuor, ex quibus duo ad centum et viginti adolescentes in duas pariter distributas classes, erudiant. Adiutor unus. Multa quoque in hoc collegio gesta, digna plane, quae literis consignentur. E quibus tamen omnibus, haec tantum pauca, quam brevissime persequemur. Confessi diversarum nationum, quae in ea urbe commorari solent, quamplurimi. Quorum tamen quinquaginta fuere, qui partim variis ac sociis irretiti tenebantur erroribus, partim vero e peccatorum sordibus per confessionem antea nunquam emerserunt. Liberata ibidem a nostris mulier quoque, quam usque adeo vexabat daemon, ut in templum equis tantummodo pertrahi potuerit. In praecipuo collegii pago concionatori calviniano silentium imposito, qui et nostrorum facile paruit imperio et ad catholicam religionem animum quotidie magis videtur adiicere.

¹⁴ V. Ladó S.I.; cf. supra, mon. 295 § 8.

**CATALOGUS PERSONARUM ET OFFICIORUM
DOMICILIORUM S.I. IN HUNGARIA ET TRANSYLVANIA**
Pro anno 1598 conscriptus

TEXTUS: Vide in *Cat. Prov. Austr.* I 582-84.

**P. THEOPHILUS CRYSTECCUS SUP. COLL. THUROC. S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.**
Thurocio 13 ianuarii 1598 — Romam

TEXTUS: *Germ. 178, f. 13r-14v (prius 28-29 708-09); autographum.*

SUMMARIUM: *De exitu felici litis collegii cum colonis circa decimas.*

Accepi Paternitatis Vestrae literas 18 octobris datas¹. Et gratias ago, quod inutilis abortivi sui meminisse, eumque solari dignetur. Caeterum, quoniam novus init annus, quo tempore scribendum P. Vae formula monet², aliud magnopere nihil occurrit, quam id quod, non dubito, a P. Provinciali iam perscriptum. Nimirum, litem illam collegii thurociensis cum eiusdem colonis super decimis³, tandem exitum, omni nostra expectatione felicorem, accepisse. Ac vere habet Societas, quod Domino agat gratias, non tam propter hunc qualemcumque, fortasse quingentorum annum ex decimis istis censum, quam quod infamia (propter quam exosi omnibus fere regnolis sumus) liberata sit: quasi per iniuriam hae decimae exigenterunt.

In iudicio, quo apud Reverendissimum Locumtenentem et electum archiepiscopum strigoniensem, Ioannem Kutassy⁴ haec decimarum causa, ex Imperatoris mandato, revisa est. P. Ioannis Zanitii opera enituit. In hoc iudicio, praterquam quod decimae collegio sunt adiudicatae, ipsi etiam coloni propter varias delationes, quibus nos tum Pragae in aula Imperatoris ac toto illo per Moraviam, Boemiam et Hungariam itinere, tum alibi diffamantur, in gratia dominorum sunt relictii. Id est: ita sunt in potestatem dominorum traditi, ut ab iis pro libitu quacunque poena multari possint.

P. Zanitius, postquam Posonio rediit, confecto negotio, ita promulgavit (nescio, an ex consilio P. Provincialis) hanc sententiam gratiae, quatenus ea, videlicet Societas, in eosdem suos rebelles colonos, iam condemnatos, uti velit: videlicet, ut caeteris quidam pagis Slovin, Leziachowo, Lazian, Polereka, Andrasfalva, Moskoltz, Vriczkopole nihil aliud imponatur, quam solutio ipsarum decimarum. Oppidani autem varallenses, quia caeteris autores fuisse videntur rebellionis, amittant ius oppidi, aequenturque in rusticans laboribus:

¹ Quas vides supra, mon. 312 adn. 7.

² Iuxta formulam scribendi, P. Provincialis semel quolibet mense, superiores autem locales tertio quoque mense ad P. Generalem scribere tenebantur; cf. *Institutum S.I.* III 41.

³ Qua de lite cf. supra, mon. 312 § 6.

⁴ De I. Kutassy cf. supra, mon. 44 adn. 4 et passim.

arationum, stercorationum etc., reliquis paganis. Nam oppidani hucusque nihil aliud laboris collegio praestabant, praeter bajulos, quotquot et quandocunque essent necessarii aedificio collegii, aut in alia domestica necessitate. Ab arando vero et caeteris rusticinis laboribus, ut dico, exempti fuerunt. Verum hanc exemptionem putantur sibi arrogasse. Nam alioqui alia oppida, quemadmodum et Sellia (quod oppidum et ipsum est infra montes thurociensis collegii) ordinarie non habent talem exemptionem. Insuper voluit P. Zanitius, ut sigillum oppidi, quod maius aliquanto esse dicitur, quam sit taleri communis magnitudo, confringeretur, fieretque eis a P. Provinciali potestas alterius sigilli, quod non sit maius, quam quartale taleri, quod hic ortonem vocamus.

At hactenus quidem executioni nihil horum est adhuc demandatum, sed duntaxat admoniti sunt omnes per P. Zanitium, ut qui sive ex oppidanis waralliensibus, sive [13v] ex aliis paganis nolint hoc iure vivere apud nos, querant sibi alias sedes, vertant collegii solum. Et tempus praestitutum est festum S. Georgii, quae est 24 aprilis huius anni 1598. Haec promulgatio facta est a P. Zanitio praesentibus praecipuis nobilibus huius comitatus thurociensis et universis subditis collegii.

Iam oppidani supplicant misericordiam secum fieri, et caetera se quidem non abnuere, dummodo ius oppidi eis relinquatur. Sed nos eos ad P. Provincialis adventum reiicimus. Proculdubio vix ulli migrabunt ex ditione collegii. Nam quo se cunque vertant, ubique in Hungaria quidem, deteriori erunt conditione. An vero sit eis aliqua misericordia exhibenda, et de hac iam proposita mulcta eis aliquid remittendum, id, credo, P. Provincialis constituet. Habeo rationes in utrunque partem paratas. Ubi venerit P. Provincialis, ei exhibeo. Propediem autem hoc ipsum P. Provinciale ad annuam visitationem expectamus.

Video plerosque nostrorum in severiorem partem propendere. Nominatim P. Zanitium, P. Marcum Scisciensem, P. Leonardum Classovitium, qui obiiciunt, quod hucusque fuerint refractarii. Ego tamen non miror, eos fuisse refractarios; ac miror potius, nihil eos peius designasse, cum tempore difficillimo hoc bellorum exigerentur ab illis onera insolita. Decimae videlicet ab hominum memoria, id est fere centum annis, neglectae, et alia quae-dam minutiora vectigalia, quae priores domini non exegerunt, nec Societas primis annis. Labores etiam non parum aucti sunt propter praedia, quae his annis nova a nostris sunt instituta, et agros aliquos novos extirpatios, lignorum etiam ad calefacientes scholas per hyemem vectaciones, et alias quaedam onera, quae multitudinem nostrorum consequuta sunt. Quibus carebant, cum unus aliquis archiepiscopus aut praepositus cum paucis monachis rerum potiretur.

His rebus igitur (nulla licet, ut puto, nostrorum culpa) exacerbati sunt miserabiles homines, ita ut, ne ad pietatem quidem, ad quam a nostris instruebantur, afficerentur. Unde cum omnem lapidem moverent, ut in pristinum statum se restituerent, non potuerunt nostri non esse valde molesti. Inde illae perpetuae a tot iam annis contentiones, ad varios per orbem usque ad ipsum Imperatorem cursitationes. Quae res maximum nobis, Admodum Reverende Pater, [14r] conflavit odium, etiam apud ipsos catholicos. Videbamus enim, totis his annis nihil aliud egisse, quam cum ipsis colonis nostris aut vero vicinis contendisse, acsi de industria eius rei gratia in Hungariam vocati fuisse.

Nunc igitur, quoniam Deus his turbis finem aliquem affulgere voluit, putarem, in officio quidem agrestia ista et montana ingenia fortiter retinenda, compatiendum tamen ipsis; praesertim cum has decimas non tam ipsi, quam eorum maiores suppresserint, ut aliqua ex parte silentium imponatur iis, qui dicunt, nos ad quaerendas pecunias, non eorum animas in Hungariam venisse. Verum in hac re spero, dabit Deus Societati scire beneplacitum voluntatis suae bona et perfectae.

Caeterum, de reliquis rebus collegii uberior puto perscriptum est a patribus huius collegii consultoribus, quorum una cum his literas mitto⁵. P. Alfonsus, aut quicunque alias est futurus collegii rector, interea, praeter alias meas ineptitudines, excitavit Dominus spiritum quorundam praelatorum, magni nominis in hoc regno, qui cum caetera in me requirant, tum vero genus polonicum obiectant. Sed quacunque ratione liber fuerit, non interest. Agam Deo et beatissimae Dei Matri gratias, cui paratus sum in quocunque humillimo collegii huius officio (propter patrocinium regni Hungariae et loci huius thurociensis, qui ei antiquitus est dicatus)⁶ usque ad mortem servire, si ita visum est obedientiae. Interim ab admodum R. P. V.a benedictionem, absens licet, suppliciter flagito. Datum Thuroci 13 ianuarii, anno Domini 1598, quem felicissimum P. V.ae admodum R. ac universae Societati praecor.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae filius inutilis

Theophilus Crysteccus.

327

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 24 ianuarii 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II* 818-19 (*prius* 14-15); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De I. Torday. — De P. Royer. — De schola cantorum Claudiopoli et Albae Iuliae.*

Rescribam his litteris ad eas R. V.ae, quas scripserat mense octobri¹. Nam et tardius redditiae nobis fuerunt, et, postquam allatae sunt, differre hactenus responsum coacti sumus.

Quod igitur ad Stephanum Torday² attinet, nihil ab eo factum videtur praeter expectationem nostram. Petierat quidem ille a nobis, cum hic esset, iterum admitti ad Societatem. Sed, cum ob praeteriti temporis memoriam de ipsius constantia dubitaremus, satius duximus, ut in parochiae alicuius ministerio se occuparet, virtutisque sua specimen daret, ut, si postea pergeret in Societatis petendae proposito, facilior nobis esset tota deliberatio. Itaque quod parochiam obtinuit a Reverendissimo, paruit in ea re consilio nostro, neque aliud hic erratum videmus, quam quod R. V.a de rei statu non fuerit informata per P. Carrilium, ut futurum putabamus.

De P. Royero³ non habeo quod dicam, nisi ut animare illum et consolari R. V.a studeat, atque, ut in huiusmodi scrupulosi expedire compertum est, liberaliter cum illo agat, et omnia ei permittat, quibus iuvari posse cognoscet. Notus est P. Carrillio, qui et ipse, ut spero, ad bonum Patrem erigendum multum conferet, pleniusque de remediis aget cum R. V.a. [819]

⁵ Consultorum litterae desiderantur.

⁶ De praepositura thurociensi O. Praem., anno 1252 ab Adalberto (Béla) IV, rege Hungariae, in honorem B. V. Mariae fundata cf. RUPP I/2 673.

¹ Sunt diei 22 octobris. Quas videsis supra, mon. 317.

² Cf. ib. § 1.

³ Cf. ib. § 2.

Rescripsi nuper, et temporis et loci rationem postulare, ut nostri, qui Albae sunt, Reverendissimo omnia indulgeant, in quibus pro divini cultus obsequio inservire et gratificari possunt in Domino⁴. Quare, sicut tunc monebam de scholasticis, quos ad suum templum convenire cupiebat, ita nunc de cantoribus, quos inter convictores, ex quibus delecti sunt, ali et regi vellet, re cum P. Alphonso communicanda, videndum erit, ut eiusdem Rev.mi desiderio, quoad vobis licet, abunde satisfiat.

De aliis autem cantoribus, quod D. Christophorus⁵ Claudiopoli fundare in seminario cogitat, ut templo nostro deserviant, id nonnullam habere potest difficultatem, si templum simpliciter sit Societatis⁶, et fundatio eiusmodi permittatur, cupio, ut R. V.a de tota re, et de donationis illius forma et ratione nos plenius informet. Interim omnium precibus etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 24 ianuarii 1598.

328

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 24 ianuarii 1598 — Albam Iuliam

TEXTUS: Vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 262.

SUMMARIUM: *Simulac missionem a Principe obtainuerit, regimen collegii thurociensis suscipiat.*

329

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. THOMAE MAISTRE S.I.¹

Roma 24 ianuarii 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I* II 819 (*prius* 15); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *Quod iam fructuose versetur in collegio claudiopolitano, gaudet.*

Gratae mihi fuerunt R. V.ae litterae, quas primas isthinc ad nos misit cum suo et sociorum itinerario². Atque illud quoque periucundum, quod ex P. Viceprovincialis litteris animadverti³, illam fructuose iam in isto collegio versari, et in iis occupari, in quibus non pauca potest cum Dei gratia, pro divino ipsius obsequio, aliorumque spirituali auxilio promovere⁴. Videat igitur, ut nullam bene merendi occasionem praetermittat, quin se et alios.

⁴ Vide supra, mon. 318.

⁵ Chr. Kereszty; cf. *ib.* § 5.

⁶ Ratione, scilicet, paupertatis; nam ecclesiae Societatis professae nullos reditus habere possunt; cf. *Institutum S.I.* I 65 n. 474.

¹ De Th. Maistre (Mestrius) S.I., gallo cf. supra, mon. 317 adn. 5.

² Quae litterae desiderantur.

³ Cf. supra, mon. 317 § 2.

⁴ Munus, scilicet, praefecti rerum spiritualium illi assignatum est; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 583.

quosunque potest, ad Dei amorem excitans in dies vehementius omnes augendae in caelo per bona opera coronae rationes et vias amplectatur. Christus Dominus R. V.am uberrimis suae gratiae donis augeat. Atque ego vicissim ipsius et P. Nicolai⁵, quem meis verbis salutabit, precibus ac ss. plurimum commendo. Romae 24 ianuarii 1598.

330

PETRUS BARANYAY CONVICTOR OLOMUCENSIS¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Olomutio 8 februarii 1598 — Romam

TEXTUS: *Germ. 178, f. 49r-50v (prius 31 711 714); autographum.*

SUMMARIUM: *Petit admitti ad Collegium Germanicum.*

Non praeterit me, quot ingenii adolescentes auxilio atque subsidio Paternitatis Vestrae Reverenda ab amaris litterarum radicibus, ad earundem fructus optatissimos transcenderunt. Constat etenim, paucissimos fere hoc tempore ad quaerendas expeditiores musas Romam proficiisci iuvenes, qui non ingenue, auxiliaribus V.ae R. P. manibus porrectis, sui desiderii fructum uberrimum sese consecuturos, fateantur.

Hac itaque tam liberali et munifica erga virtutum indole ulterius in me promovenda accensus, non alienum ab instituto meo sum ratus fore, si, nacta occasione utcunque idonea, ad V.am R. P. sitis levanda gratia aliquid litterarum committerem. Hactenus diligenter praecavi, ne in ipso portu musae meae naufragium paterentur. Ideoque superiori anno ex arbitrio et communi consensu superiorum, ad ineundum sucipiendumve pium hoc propositum eram delectus, sed quibusdam incommodis ac difficultatibus praepeditus, accidit, ut in aliud tempus hoc ipsum transferretur.

Iamvero ex fide dignis viris percepi, patere occasionem optimam in Collegio Germanico Romae tam in litteris, quam virtutibus proficiendi. Ideoque supplex ad V.am R. P. praesentes transmisi litteras, ut incomparabili sua benevolentia et humanitate incredibili meum votum promovere non dedignetur, utpote locum, superiori anno sub spe non infima assignatum, brevissimo tempore repetendi restituere velit, oro. Obtenta hac petitione pia, talem me polliceor fore, tam in studiorum cursu, quam post litteras absolutas, qualem me status meus et modernum propositum esse postulant.

His me V.ae R. P. commendo. Datae in novo collegio convictorum S.I. Olomucii 8 februarii.

Vestrae Reverenda Paternitatis subiectissimus

Petrus Baraniay physicae studiosus².

⁵ Nicolaus Rogerius (Royer) S.I., gallus; cf. *supra*, mon. 317 adn. 3.

¹ P. Baranyay, hungarus, dioecesis quinquecclesiensis, studiosus philosophiae Olomutii in collegio S.I. – Ingressus est Collegium Germanicum die 6 maii 1598; cf. VERESS. *Matricula* . . . p. 9.

² P. Generalis, acceptis Petri Baranyay litteris, de eiusdem petitionis exitu, die 14 martii, haec ad P. Provinciam scribebat: «Scripsit ad me Olomutio Petrus Baraniay, hungarus; qui in eo collegio dat operam litteris; petitiique, ut sibi licet in Collegio Germanico inter alumnos locum habere. Rem ad R. V.am referendam duxi, eiusque arbitrio permittendam, ut, si idoneum illum iudicet, ut admittatur, eum mittat in nomine Domini. Iam enim actum est cum P. Rectore Collegii, ut paratum locum habeat, si mittetur. Et quum ad eius litteras nihil rescribo, poterit R. V.a curare, ut ei significetur, me illas accepisse» *Austr. I II* 828.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 14 februarii 1598 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Austr. I II 822 (prius 18); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De fundatione scholae cantorum Claudiopoli. — De constituendo superiore P. Pollardi Albae.*

Paucis ab hinc diebus redditae mihi fuerunt, quas R. V.a scripsérat 14 ianuarii. Binās etiam paulo ante acceperam 19 decembris et 2 ianuarii scriptas¹. Quibus omnibus pauca sunt, quae respondeam. De fundatione siquidem cantorum, quam D. Christophorus meditatur, bonum erit, sicut ante rescripti², ut R. V.a, priusquam res ulla concludatur, plenam informationem huc mittat; quibus nimurum legibus, et an cum aliqua Societatis obligatione coniuncta sit haec fundatio, per quos deligendi et alendi sint, et alia id genus, quae scire nos oportere intelligit.

Adesse iam arbitror P. Alphonsum [Carrillo], quocum licebit de omnibus his controversiis, quae cum civitate et inter Reverendissimi [Naprágħy] subditos et Societatis intercedunt ex otio tractare, et communi consilio, si fieri potest, pacate atque amice omnia componere. Vestrum etiam erit de Marcello [Pollardt] videre, an albensi residentiae praefici debat. Nobis enim non displicet, si modo permittat Serenissima, ut eius in ea re opera uti possitis. Quod, ut spero, non negabit. Omnium precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 14 februarii 1598.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 28 februarii 1598 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 826 (prius 22); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Ut negotium collegii thurociensis circa decimas colonorum maxima cum aedificazione transigatur, diligenter procuret.*

... Ex thurociensium nostrorum litteris cognovi¹, postquam adiudicata collegio fuit lis decimarum, et damnati rustici, qui nostris adversabantur, in irroganda paena, quae Societatis arbitrio permissa fuit, nimis severum visum fuisse P. Zanitum, non expectato, ut scribunt, R. V.ae iudicio. Et nunc eius remissionem postulare varallenses dicuntur, omniaque reiecta esse in adventum R. V.ae. Quam hac occasione commonere volui, provideat di-

¹ Quae omnes desiderantur.

² Vide epistolam Patris Generalis, diei 24 ianuarii; supra, mon. 327.

¹ Vide epistolam Patris Crystecci, superioris collegii thurociensis (13 ian.); supra, mon. 326.

ligenter, ut nostri, quoad in Domino possunt, omnem subditis praestent lenitatem et clementiam; intelligentque, reipsa nos aliud nihil quaerere, quam ipsorum salutem, non bona, non obsequia, non servitatem. Et sane posset non mediocriter officere instituto et scopo Societatis, quem in molesto et gravi illius praepositurae onere sibi proposuit, si sentirent subditi, se durius a nostris tractari, et alio exturbari vel extrudi, quos salutis causa quaerere et conciliare debemus. Quae omnia pluribus exaggerarem, nisi persuasum mihi foret, R. V. am pro sua caritate et prudentia eum ad modum acturam, et P. Zanitium de omnibus sic instructuram, ut sine offensione, ac magna potius cum aedificatione transigatur hoc negotium. Omnim precibus etc. Gratia etc. Romae 28 februarii 1598.

333

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 14 martii 1598 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Austr. I II* 827 (*prius* 23); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De novis sociis in Transylvaniā missis. — Lites cum externis vitandae; potius omnium animos demereri studeant.*

Audivi libenter, quod R. V.a scripsit de fratribus nostris, quos secum adduxit P. Alphonsus [Carrillo]¹. Non deerimus porro, ut alii quoque necessarii mittantur suo tempore; hoc est, cum, rebus provinciae compositis, spes erit firmae quietis, in qua libere et aperte possit Societas sua munera exercere. Quam ad rem expectamus, quid futurum sit proximis comitiis; pro quibus divinam clementiam oramus, ut ea dirigere ad eum finem velit, quem optimum fore novit, et Ecclesiae optabilissimum.

Gratum fuit, quod de novis Serenissimi erga Societatem beneficiis cognovi². De lite autem illa, in qua damnatus fuit provisor Reverendissimi [Naprágħy], aliud non dico, quam quod meminisse potest R. V.a, a nobis semel atque iterum fuisse commendatum³, ut omnibus modis studeat omnium animos demereri³, sed ipsius in primis Episcopi benevolentiam retinere. Omnim precibus etc. Gratia etc. Romae 14 martii 1598.

¹ Cf. epistolam Patris Maggiori (22 oct. 1597); *supra*, mon. 317 § 2.

² De novis Sigismundi principis donationibus pecuniariis in favorem S.I. in Transylvania cf. VERESS. *Ann. Litt.* 254 (26 sec. 1597).

³ Qua de re cf. *supra*, mon. 318.

334

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. THEOPHILO CRYSTECCO SUP. COLL. THUROC. S.I.
Roma 14 martii 1598 — Thurotium

TEXTUS: *Austr. I II 826 (prior 22); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Iudicium illius: oportere nostros mitiorem partem erga subditos sequi in negotio de decimis, approbat.*

Vidi ex litteris R. V.ae¹, quis fuerit exitus litis decimarum; et est sane quod laetemur talem fuisse, et constiterit, collegium iure suo eas petuisse. Caeterum, valde nobis probatum est in hoc negotio iudicium R. V.ae, debere nostros, adiudicata sibi lite, mitiorem erga subditos partem sequi; atque eos sic tractare, ut intelligent, Societatem non, quae sua sunt, querere, sed quae ad ipsorum faciunt salutem, et quae ad spiritualem animarum auxilium, cuius unius causa omnes istas molestias, quae rerum temporalium administratione coniunctae sunt, subire non detrectavit. Scripsi ego iam ante aliquot hebdomas in eandem sententiam P. Provinciali², qui pro sua prudentia idem, ut spero, diligenter curabit. Idemque cupio, R. V.am, pro sua parte, providere, ut lenitas ista et benignitas in subditos, stimulo illis sit et incitamento ad media salutis amplectenda. Quod superest omnium precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 14 martii 1598.

335

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 14 martii 1598 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 262-63.*

SUMMARIUM: *Ob bonum exitum negotiorum, illi assignatorum, laetatur.*

336

IOANNES KUTHASSY¹ ARCHIEPISCOPUS STRIGONIENSIS
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Posonio 15 martii 1598 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 15, f. 300r-01v (prior 46); originale cum subscriptione autographa.*

SUMMARIUM: *De hungaris alumnis, qui male tractari dicuntur in Collegio Germanico.*

¹ Sunt diei 13 ian. 1598; quas videre est supra, mon. 326.

² Vide eius epistolam (28 febr.) supra, mon. 332.

¹ De I. Kuthassy cf. supra, mon. 44 adn. 4.

Reverende in Christo Pater et Domine observandissime.

Inter alia, quae sub generalibus Hungariae comitiis ad rem communem tractari solent, venit aliquoties in mentem, plerisque ex statibus et ordinibus regni, Collegium illud, quod Pontifex Gregorius XIII foelicis recordationis in Urbe ex monasterio S. Stephani de Monte Coelio, quondam ad Ordinem Heremitarum S. Pauli pertinente², pro hungaris erigendum curavit.

Huius fundationis memoria neque sub praesenti conventu regni ordinibus excidit. Nam, dum multa variaque de afflictis Pannoniae rebus (ut in huiusmodi comitiis fieri solet) in medium proponerentur, et de statu istius Collegii sermones invicem conferrentur, non defuerunt, qui ex relatione fidei dignorum se accepisse dicerent, non eo modo, quo pius ille Pontifex voluit, reditus Collegii illius ad alumnos huius converti³, atque dispensari; quin conditionem alumnorum in dies vilescere et sensim prolabi adeo, ut vix amplius vel paucorum iuvenum, qui isthic in praesenti sua continuant studia, decens loci et victus habeatur ratio; atque hoc modo potentissimorum quondam Hungariae Regum maiorumque nostrorum fundationem non obscure everti et quasi in nihilum redigi.

Quod sane nostros homines mirum in modum offendisset, nisi meis monitis ad rem hanc certius indagandam, et spem melioris nuntii fuissent erecti. Ego quidem persuasum habeo, Societatem non minorem nostrorum hungarorum, quam germanorum, vel aliarum nationum curam habere, [300v] neque remissiori gentem in nostram, quam alias, affectione duci. Indeque sperem, ad victimum, amictum, hospitia, conversationem, literarumque et pietatis exercitia nihil alumnis nostris deesse. Nihilominus haec, quae in contrarium ferebantur, R. T. Paternitatem celare nolui.

Ut igitur etiam aliis, quorum animos diversa occupavit sententia, mea persuaderi possit opinio, a Tua R. Paternitate, nomine communi, petendum duxi, velit apud Ill. mum Dominum Cardinalem, regni Hungariae protectorem⁴, ipsosque praefectos seu rectores Collegii Hungarici rem eo diriger, ne bona a dominis Hungariae regibus parta, et a sanctissimis pontificibus aucta, quoquomodo alienentur, aut proventus a Gregorio XIII ad sustentationem alumnorum huius designati alio convertantur, neve conditio illorum, loco, hospitio, victu et amictu, studiorumque profectu in dies decrescat, sed potius augeatur. Qua ratione patres non saltem alumnis ipsis prospicient, sed et universos status ac ordines huius regni magis ac magis sibi devinctos reddent, ubi praesertim iuvenes ex reditibus illis paterna mansuetudine educatos ac literis et pietate pariter imbutos nobis ad messem Christi remiserint.

In reliquo R. T. Paternitatem ad vota valere exoptantes. Datum Posonii die 15 martii, anno Domini 1598.

Dominationis Vestrae amicus

Joannes Kuthassi electus strigoniensis et locumtenens⁵

² De coenobio S. Stephani Rotundi monachorum S. Pauli primi eremita, Romae in Coelio Monte cf. MAH I-II 643 et passim.

³ Vide: «*Memoriale scriptum a P. Stephano Aratore S.I. in Epergies, tempore octavarum ad barones et praelatos Hungariae*» (1589) de alumnis hungaricis in Collegio Germanico Romae: in MAH III 452-54; et ib. 9-10 (mon. 5).

⁴ Alfonsus Gesualdus, card. (ob. 1603), protector Hungariae; cf. GULIK-EUBEL III 42.

⁵ Responsum Patris Generalis (12 decembris 1598) vide inferius; mon. 372.

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. ASTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Olomutio 28 martii 1598 — Romam

TEXTUS: *Germ. 178, f. 84r-85v (prius 32-33 et 712-13); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De P. Carrillo.* — 2. *De Maximiliano archiduce, in Transylvaniam proficiscentem, in spiritualibus iuvando.* — 3. *De P. Viller Graecio amovendo.* — 4. *De translatione collegii thurociensis Selliam.* — 5. *De petitione Fausti Verancsics, ep. chanadiensis.*

. . . 1. P. Alphonsum praesenti septimana adhuc hic exspectabo et profectionem illius in Urbem, quae sane ad finem illius imprimis exoptanda est, dirigam. Quodsi tardaret diu-
tius, literis pro ipso hic relictis, idipsum exequar.

2. Scripsit ad me Serenissimus Archidux Maximilianus¹, et pro suo itinere in Transyl-
vaniam, et consequenter ibidem mansione, confessarium et concionatorem a me postula-
vit. Praeterea P. Alphonsum, ut rerum transylvanicarum peritum, sibi quoque concedi ro-
gavit. Respondi: quoad confessarium daturum me operam, ut idoneum designem. Patri
quoque, cum ex Silesia huc venerit, Serenitatis Suae voluntatem ac desiderium indicatu-
rum. Idoneum vero, qui Ser.mo pro confessario in tam ardua expeditione et Transylvaniacae
administratione concedatur, in tota provincia reperi neminem, praeter P. Ioannem Viva-
rium, sive Aquensem²; quamvis eius abstractio Praga propter magni momenti illius erga
diversos ordines pro religione catholica officia, erga nostra quoque collegia huius et alia-
rum provinciarum, quae in causis, quas Pragae habent, ad illum solent recurrere et expedi-
tionem per ipsum curare, perdifficilis futura sit. Quia tamen Ser.mo Archiduci minime
deesse licuit, resoli me tandem quoad P. Aquensem, et hoc nomine Pragam iam scripsi Pa-
tri Rectori³ et ipsi. Regentem pro ipso Pragae P. Nicolaum Pistorem⁴ constitui.

3. Cum P. Villero Thuroczii, quia ita P. V.ae videtur, militabo. Indicavi antea, quae a
P. V.a ei in Ungaria gubernaturo nostros mandanda videbantur. Utinam ea praestet. Ut
antea nihil de suo discessu, ita post illum hucusque ne verbum ad me scripsit. Eius loco
consultorem a P. V. peto P. Richardum⁵, quia consilia nulla ab illo habeo, nec animus
ipsius est in rebus nostris.

4. Omnino autem, [84v] quod P. V.ae etiam placet, collegium ex solitudine varallensi
tandem amovendum, et Selliam transferendum⁶, ubi multiplex et optata est opportunitas
et occasio ad fructum desideratum ex scholis et proximo referendum. Qui taliter iam etiam
ibidem se ostendit, ut tarditatem hac in re accusare videatur; et praeclara ex collegio ibidem
expectanda sunt; exclusis Sellia authoritate Caesaris et sententia iudicium, a Sua Maiestate
positorum pro illa causa, iis inquiline selliensibus, qui, praetenta sua nobilitate et usurpata

¹ De Maximiliano archiduce cf. supra, mon. 80 adn. 50 et passim.

² De I. Vivario Aquensi cf. supra, mon. 43 adn. 4.

³ Melchior Trevinnius S.I. (1554c-1628), hispanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 577 et 801.

⁴ N. Pistorius S.I. (1561c-1626), bohemus; cf. *ib.* 575.

⁵ Richardus Haller S.I. (1550-1612), germanus, collegii graecensis rector, consultor provinciae; cf. *ib.* 575.

⁶ De qua translatione cf. epistolam Patris Alber, diei 28 februarii 1597, ad P. Generalem; supra, mon. 292.

libertate, magnas turbas excitabant, et damnum quoque in proventibus adferebant⁷. Itaque de hac re et collegii institutione diligenter proxima visitatione, ad quam post octiduum, Deo volente, hinc discedam, dispiciam, et consilio P. Neukirchii⁸, P. Villerii, si adfuerit, P. Zanitii, quem hoc fine Selliae me exspectare iussi, et aliorum isthic patrum opus aggrediar. In quo sanctis precibus P. V.a adesse nobis etiam velit.

5. Reverendissimo Chanadiensi⁹ operam nostram, quantum operariorum paucitas concedet, libenter impendemus . . .

338

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Vienna 30 aprilis 1598 — Romam

TEXTUS: *Germ. 178, f. 107r-09v (prius 5-7 686-88); autographum.*

SUMMARIUM: *De P. Carrillo. — Obitum Patris Gombay annuntiat. — De negotio cum subditis thurociensibus circa decimas. — De P. Viller.*

. . . 1. Scripsit proxime P. Alfonsus [Carrillo], se ad finem maii Thuroczium certo venturum, dimittendum se a Serenissimo Transylvano, postquam ducatus in Silesia eius Serenitati attribuendos cum ipso viderit. Scribit, omnia pacate in Transylvania transacta esse, et Caesari eam provinciam se subdidisse. Serenissimam vero Principessam voluntati quoque Caesaris paruisse, ut eius provinciae gubernationem hoc tempore susciperet. Itaque Albam iam hoc nomine advenisse. Dominus haec prosperet.

Obiit Selliae P. Balthasar Gombay¹ 5 aprilis phthysi extinctus.

Ultima sententia quoad subditos varallenses², reservatur ad meum adventum. Conabimur mansuetudinem ad subditorum utilitatem accommodare³.

P. Villerium⁴ novit P. V.a cum Serm.mo Archiduca Ferdinando⁵ Ferrariam profectum ad obsequia S.mo D. N. praestanda. De hac re ne verbum ad me P. Villerius, meus licet consultor. Non addo de hoc argumento plura, cum putem, P. Richardum [Haller] satis P. V.am informare . . .

⁷ De lite colonorum cum nostris circa decimas cf. epistolam Patris Crystecci, sup. coll. thuroc. (13 ian. 1598); supra, mon. 326.

⁸ Paulus Neukircher S.I. (1548c-1602), silesius, rector coll. vien., consultor prov.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 574 et 735.

⁹ Faustus Verancsics (1540c-1617), episcopus chanadiensis ab anno 1598; quam tamen dignitatem resignavit anno 1608; cf. *GAUCHET* IV 168.

¹ B. Gombay S.I. (1568c-1598), hungarus debreceniensis; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 677.

² De hoc negotio cf. supra, mon. 326.

³ Quod feliciter conclusum fuisse videtur. Nam P. Generalis die 13 iunii hunc in modum rescripsit Patri Provinciali: «Gratum fuit, quod de selliensis controversiae felici exitu nuntiavit. Spero illam pro sua prudenter tum in selliensi, tum in varallensi effecturam, ut nostri eum modum teneant, qui instituti nostri homines deceat, ne nostra querere videamur, sicut alias scripsi, sed communem illius populi aedificationem et salutem» *Austr.* I II 840.

⁴ De proposito constituendi Patrem Viller collegii thurociensis rectorem vide supra, mon. 337 § 3. — De eodem proposito scribebat P. Provincialis aliquanto post (10 iulii) Patri Assistanti Germaniae (Georgius Duras): «In Hungaria vero [Patris Viller praesentia] sane parum rebus nostris consulat, sed ingenio suo in excursionibus ad praelatos, barones, iudicia, sedes laxabit, et parum promovebit; sicque collegium ab initio fere hucusque ex superibus neglectu, pristinam habebit miseriam, et domestici non iuvabuntur» *Germ.* 178, f. 172r.

⁵ Ferdinandus II (1578-1637) archidux, princeps Styriae, imperator.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 2 maii 1598 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II* 834-36 (*prius* 30-32); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De G. Káldi*. — *De controversia cum colonis Thurottii*. — *De P. Carrillo*. — *De semi-nariis pontificiis*. — *De Jaurino liberato a turcis*.

... D. Georgium Káldi¹, quem ante aestivos calores perventurum speramus, excipiemus et complectemur amanter, laeti interim tam bono testimonio eius zeli atque virtutis. Dabitur etiam illi post novitiatum locus in Collegio, ut reliquum theologiae cursum perget. Et quod ad P. Martinum, eius fratrem² attinet, permittimus R. V.ae, ut illum etiam huc mittat, si e re futurum videatur. Gaudebimus enim hoc fratrum nostrorum profectu, praesertim hungarorum, qui adeo pauci sunt, et adeo necessarii ad illam provinciae vestrae partem excolendam ...

Vidi, quae circa varallensem controversiam R. V.ae rescripta sunt³ a P. Zanitio; satis ut appareat, moderate et congruenter iis, quae in hoc negotio commendaveramus⁴. Quare nihil habeo, quod adiiciam in praesens ... [835] ...

De P. Alphonso [Carrillo] et rebus transylvanicis magna prorsus in cura sumus. Ceterum, quod ad novas illas profectiones, de quibus agi dicitur, cum Princeps nihil ad nos retulerit, omnia prudentiae vestrae ac iudicio relinquenda visa sunt, ut expendant, quid, salva Serenissimi benevolentia et integris rebus nostris, in hoc genere negari possit aut debeat. Peractis vero, ut credimus, iam pridem comitiis, expectamus in dies litteras eiusdem, quae nos certiores de omnibus faciant, doceantque, quid de ipso in posterum statuere possumus. Thurocium quidem, si proficiscitur P. Villerus, et collegio illi praeficiendus iudicabitur, meminerimus, iuxta litteras R. V.ae, congruentibus illum monitis instruere. Verum et hoc quoque pendet ex eventu. Quare plura nunc non possumus.

De seminaris apostolicis, nisi quid certius brevi audierimus, unde timeri posthac nihil debeat, curabimus, ut R. V.ae significetur, quid consilii capendum videatur ... [836] Gratissimus fuit nuntius, quem ex R. V.ae litteris accepimus de recepto Iavarino; eoque iucundior, quod prior illa fama, quae paullo ante increbuerat, iam refrigerescere caeperat, et in dubium a quibusdam vocari. Sit Deo laus pro tanto beneficio; ac pro iis etiam, quae, scriptis iam his litteris, ex P. Alphonsi epistola cognovimus, feliciter in Transylvania procedere.

¹ De Georgio Káldi cf. *supra*, mon. 271 adn. 3.

² De Martino Káldi S.I. cf. *supra*, mon. 317 adn. 7.

³ Desiderantur.

⁴ Vide eius epistolam (28 febr.); *supra*, mon. 332.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 2 maii 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 831 (prius 27); conceptus et regestum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 456-57.

SUMMARIUM: *De facultate consacrandi calices et altaria. — De I. Torday. — De episcopo Naprághy, qui parum amicus dicitur Societatis. — De Carrillo, qui accusatur, quod auctor fuerit renuntiationis Principis.*

Binas habebam R. V.ae litteras, 18 februarii et 10 martii scriptas¹. Quibus quod serius respondeo, tribendum est variis nostris occupationibus, ac praecipue hispanicis negotiis, quae nobis hactenus expedienda fuerunt sub discessum PP. Procuratorum².

Nunc ergo quod attinet ad consecrationem calicum et altarium³, diligenter investigare debet R. V.a, si quid certi habere possit, unde constet, eam facultatem superioribus isthac communem fuisse ante P. Alphonsum [Carrillo]. Et nos idem studium Romae adhiberi curabimus, ut videamus, num aliquid extet in antiquis litteris et facultatibus. Si nihil competet, dabimus operam, ut res S. S.ti proponatur; et vobis interim usui erunt altaria, quae parata iam habetis. Et de calicibus bonum erit, ut R. V.a in omnem eventum mature illos offerat D. Nuntio [Visconti].

De Ioanne Tordai⁴ nihil habeo, quod adiiciam. Nec de R.mo Episcopo [Naprághy], nisi quod valde nobis displiceat, non satis amantem Societatis videri. Spero tamen fore, ut eius animum nostri sua humilitate ac reverentia demereantur, faciantque, ut reipsa sentiat se ab illiscoli et diligi, nec dandas aures esse, si quis secus de ipsis obloquatur.

Multo etiam gravius nos movent, quae iactari isthac dicuntur contra P. Alphonsum. Sed et Princeps ipse et Pontifex idonei testes esse possunt, quam alienus esse debeat ab hac nota. Quare hic quoque spem habemus in Deo, quem vehementer oramus, ut totum hoc negotium sua immensa sapientia feliciter explicare velit. De quo quidem et caeteris rebus nostris expecto brevi litteras R. V.ae. Eiusque precibus et ss. etc. Gratia etc. Romae 2 maii 1598.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 2 maii 1598 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 263-64.*

SUMMARIUM: *De periculo, ut novam missionem a Principe accipiat. — Notitiae de actis in comitiis.*

¹ Ambae desiderantur.

² Diebus 23-26 nov. 1597 celebrata est Romae octava congregatio procuratorum; v. *Breves notitiae* . . . p. 9.

³ Facultatem consacrandi calices et altaria obtinuit P. Carrillo a Clemente papa VIII die 25 nov. 1593; cf. VERESS, *Epp. Carrillo II* 87.

⁴ De Ioanne Torday, dimisso a S.I. cf. supra, mon. 317 § 1.

D. FRANCISCUS DARÓCZY¹
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Darotio 11 maii 1598

TEXTUS: *Germ. 178*, f. 113r-v (*prius 69 219 753*); autographum, a P. Provinciali Romam missum.
 In margine superiori f. 113r manu Patris Provincialis adnotatio: «Exemplar litterarum Generosi Domini Francisci Daroczi ad Provinciam Austriae».

SUMMARIUM: *Ut missio quaedam pastoralis in sua possessione instituatur a S.I., petit.*

Filialem obedientiam et servitia demissa offerens,
 salutem in Domino sempiternam precatur.

Etsi Reverendae Paternitati Vestrae facie sim ignotus, magna tamen fiducia et spe solida fretus, duxi, Rev.dam P. V. per literas convenire, meique cordis cogitatus cum ea conferre; causae et petitionis meae dignitate, me compotem voti ab eadem redditum iri.

Ego, R. Pater, ante annos circiter undecim, Viennae in collegio Societatis literis operam dedi, et Dei miseratione ex obstinato haeretico, qui natus, educatus et instructus fui, adiuvante praesertim R.do P. Ioanne Mollense², praceptor meo charissimo, catholicus sum factus, nec secus quam latro paradyso, gremio Ecclesiae catholicae consecratus. In cuius fide hactenus, haeresibus perpetuo septus, eadem Dei gratia, firmiter persevero.

Sed, cum in tota hac vasta regione fidem catholicam pessum olim video, et ne unicum quidem catholicum parochum superesse, verum omnia loca plena esse seductorum, vitam mihi profecto acerbam esse existimo, in hac perfidia et barbarie hominum, et tam ingenti clade animarum. Praesertim cum animadvertissem, neminem praelatorum, nec episcoporum commoveri hac ruina et aeterno interitu animarum a tanto iam intervallo et memoria hominum.

Cum tamen videam, si vel nos paucissimi, qui pridem in Societatis gymnasiis fidem hausimus, operam fidelem navemus, non esse diffidendum, quin, Deo adiuvante, sensim multiformes haereses retundi et fides catholica introduci posset. Itaque ab eo toto tempore, ex quo veri luminis radiis illustratus fui, nihil magis in votis habui, quam ut saltem in hoc meo pago Daroczi, ubi habito, sacerdotem catholicum, qui mihi et familiae subditisque panem Verbi Divini et Sacramentorum distribueret, nancisci possem (quamvis et in aliis vicinis pagis habeam colonos meos, qui itidem libenter audirent, et viderent antiquae fidei pietatem, cuius adhuc tenuem famam ipsimet quoque percipiunt). Sed quid facerem, cum inventu facilis non esset catholicus sacerdos; praesertim qui auderet ex adverso stare lupis, vel qui quod verbo aedicaret, opera idipsum non labefactaret.

Subticere et locum desiderii gemitis supplere sum coactus ad hoc usque tempus, quo instinctu, credo, divino confugi ad collegium Societatis Iesu thurocense, auxilium oportunum et tempestivum liberandis naufragis animabus obsecraturus a patribus; quod

¹ Franciscus Daróczy (ob. 1606), hungarus nobilis, anno 1603 fuit cancellarius Transylvaniae; cf. *Réval N. Lex.* V 312.

² I. Mollensis (Montanus) S.I. (1560c-1613), belga antverpensis; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 734.

et, Deo annuente, obtinui. Nam R.dum P. Marcum³, licet gravate mihi ad tempus obtulere, quid is brevi hoc tempore lucri fecerit, imo, quid potius gratia Dei per illum egerit, non posset paucis expediri. Revixit enim fama catholicae fidei in hoc regno, ubique papistarum nomen iam circumfertur, fremunt concionatores, populus caput attollere, antiquo natu homines laetitia gestire, Darotio, pulso iam impostore, Ecclesiam propagari in dies; bonus odor Christi ulterius pervadere, et allicere finitos, mentes antea seductae impleri gratia, et futurae gloriae pignore incipiunt frui; ut merito cum beato Zacharia concinere queamus: Visitasse nos Orientem ex alto, et illuminasse hos, qui in tenebris et umbra mortis sedebant⁴.

Tam felici igitur successu intentionis [113v] meae in ipsis primordiis viso, Dei honore amplificando, et fide catholica bonisque et christianis moribus plantandis, simulque liberalibus literis impulsus, pro virium et facultatum mearum tenuitate, in animum induxi, in bonis meis Societatis personas tres aut quatuor collocare et sustentare tantisper, donec per Sacratissimam Maiestatem Caesaream et Regiam, vel communis catholicorum consilio et opera in celebriori aliquo huius regionis loco eaedem aut plures personae constanter residere, et collegium insequenti tempore constitui possit. Speramus enim, non defore nobis auxilia ad hanc rem tandem ad Dei honorem et hominum salutem perficiendam.

Obsecro itaque et obtestor per amorem Dei V. R. P.tem, ut me in hoc meo proposito non tantum consilio, sed etiam opera adiuvet et animet; et R. P.e Marco hic confirmando ab eadem, sacerdotem unum ungarum submittet, quem in vicina huic parochia constituam, expulso et inde lupo vastatore, licet portae inferi omnibus conatibus et totis viribus obsistant⁵. Rector etiam scholae constituenda aliquis ex scholasticis Societatis ungarus esset ad nos mittendus, cui nos itidem de victu et salario provideremus.

Credat mihi R. P. V., haec regio non aliter, quam opera Societatis iuvari potest; quam divina clementia ad hoc in Ungariam deduxit, ut se murum pro veritate haeresibus opponeret: Dissiparetur sensim, absque dubio, nidus calvinistarum, tutaque eorundem latibula; veniet in pleniorum regni notitiam Societatis nomen, pristinaque gentis Ungariae religio et pietas, imbre divini roris humectata, repullulabit. Quo facto, quid Deo gratius, quid caelesti curiae iucundius, quid nobis denique optabilius accidere posset. Non animadverto Indiam, et Iaponias frequentari a patribus non improbo. Sed laudabilius fore iudico, si Ungariam, tot saeculis laborantem, universa res publica christiana armis iuverit, R. V. quoque scuto fidei, quo vel maxime eget, adarmare non dignabitur. Quod eadem non ab re est factura. Siquidem beneficia haec in eos conferuntur, qui stolas suas pro christianitate in proprio sanguine lavare⁶ non verentur. Hae sunt vere oves perdite domus Israelis⁷, qui per multa saecula a catholicissimis regibus gubernati, pro fide catholica victricia signa in Asiam non modo milites, sed ut duces aliorum protulere. Verum cum necesse fuerat probationem quandoque subsequi, defecerunt quidem, non inficiar, sed non tam sua, quam aliorum culpa. Condignum itaque est, ut iam tandem radiis aeterni luminis, quos nunc veluti sub dubia luce procul et exules aspiciunt, plenius et perfectius illustrentur.

³ M. Pitačić (Scisciensis) S.I.; cf. supra, mon. 35 adn. 2 et passim.

⁴ Cf. Luc. 1 78-79.

⁵ Adnotatio Patris Alber in margine sinistro: «Direxi eo iam saecularem satis idoneum».

⁶ Cf. Apoc. 7 14.

⁷ Cf. Mt. 10 6.

Ad R.dum quoque Patrem Superiorem collegii thurocensis hac potissimum de causa literas dedi, ex quibus etiam R.da P. V. haec omnia cognoscere, ac de statu haereticorum huius provinciae et nostro satis abunde edoceri poterit. Orans identidem, ne invanum vota fecisse, in posterum quoque suspiremus.

Bene valeat R. P. V. nostrique misereatur. Cuius orationi nosmetipsos orationesque nostras commendamus. Datae Darotii, feria secunda proxima post festum Sacri Pentheco-stes, anno salutis 1598.

Reverenda Paternitatis Vestrae obsequentissimus in Christo filius et servus

Franciscus Daroczy

343

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

D. FAUSTO VERANTIO EP. CHANAD.¹

Roma 23 maii 1598

TEXTUS: *Austr. I II 830 (prius 26); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Ob praelaturam acceptam congratulatur.*

Et nos certe non sine divina providentia factum fuisse intelligimus, quod, cum R.mae D. V. suum nobis in Societate nostra vivendi desiderium aperiret, omnibus modis persuasimus, ut quod divinae gloriae congruentius fore nobis sperabamus, ab hac cogitatione animum avocaret. Destinarat nimurum illam Deus, nihil tale cogitantem, ad hoc munus episcopale, in quo quanto consipitor eius dignitas et potestas atque cura latius patens foret, tanto uberior in Ecclesiam ipsius operae fructus manaret, amplioresque in Dei horreum manipuli inferrentur.

Quare Deo imprimis agimus gratias; deinde ex animo gratulamur cum R.mae R. V.ae, quod amplissimum campum nacta sit, in quo possit pro suo zelo et divinae gloriae studio talenta sua exercere; tum multo magis ecclesiae chanadiensi, cui tam bonus Pastor Dei munere obtigit.

De caetero, eandem rogamus, ut suum istum in Societatem nostram animum retinere perpetuo velit; sibique vicissim ab illa et nobis omnia, quae in Domino poterimus, obsequia polliceri. Neque certe gratius aliud nobis esse potest, quam, ut in promovenda proximi salute, Deique honore amplificando, R.ae D. V.ae similibus inservire et cooperari possimus. Omnia igitur a P. Provinciali prompta et prolixa expectare debet, quem, sponte sua incitatum, litteris etiam nostris hortati sumus². Deum interim supplex oro, ut R.mae D. V.ae ad novum hoc onus abundantem gratiam impetriri dignetur, eandemque ad plurimorum salutem diutissime conservare cum omni prosperitate incolumem. Roma 23 maii 1598.

¹ De F. Verantio (Verancsics) cf. supra, mon. 337 adn. 9.

² Vide epistolam Patris Provincialis (28 martii); supra, mon. 337; praeterea inferius, mon. 344.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 23 maii 1598 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 837-38 (prius 33-34); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De Georgio Kaldi. — De P. Carrillo. — De translatione collegii thurociensis. — Petatio Fausti Verancsics, episcopi chanadiensis.*

Post eas litteras, quas secum attulit D. Georgius Kaldi, binas his diebus accepi, 28 et ultimo aprilis scriptas¹. Quibus omnibus pauca sunt, quae rescribam. De Kaldi enim iam nuper indicavi², quam acceptus nobis eius adventus fuerit. Nunc autem pergit in exordiis sue probationis . . .

De P. Alphonso [Carrillo], postquam peracta omnia in Transylvania, ipsumque in Sillesiam cum Serenissimo profectum fuisse cognovimus, unde sperabat se missionem ab ea prorsus impetraturum, satisfaciendum imprimis boni Patris desiderio, qui similes in posterum molestias non sine caussa reformidans, quam longissime ab istis locis abduci desiderat. Itaque statuimus, omissa de thurociensi rectoratu cogitatione, Romam illum evocare. Quod nunc facturus sum datis ad eum litteris³, et ad P. Maiorum v. provinciale⁴. Thurociensis collegii curam suscipiet, ut antea scripsi, P. Villerius⁵; hoc saltem initio; postea de alio deliberabimus. [838]

Veniebat autem in mentem, thurociensis collegii mentione facta, R. V. ae commentare, quod ipsam quoque optandum iudicare intelligo⁶, ut dispiciat, num fieri tandem possit, ut varalliente collegium in aliud quempiam aptiorem Hungariae locum transferatur, quo possint nobilium filii ad scholas mitti, et unde nostris maior sit cum nobilibus aliisque conversandi et agendi commoditas. Hac enim pacto maior sine dubio fructus esset, et ex scholis progressu temporis producent, qui aliis exemplo atque incitamento essent ad pietatem. Videat ergo R. V. et nos postea informet. Conferet fortasse ad hoc ipsum nonnihil P. Villieri in eas oras profectio et collegii gubernatio . . .

Scripserat etiam ad me D. Faustus Verantius electus episcopus chanadiensis⁷, petens se ac dioecesin suam R. V. ae commendari, ut per nostros illi adesse, operamque iuxta Institutum, ferre velit, ad oneris sui munus fructuosius exercendam. Rescripsi, R. V. am omnia prolixe facturam. Id enim de ea mihi polliceor, quod duplice nomine huic bono Praelato id deberi videatur, tum ipsiusmet gratia, quod Societatis seipsum dicare voluerit; tum ratione dioecesis, quae in eo regno posita est, in quo propter ingentem necessitatem, omnes laborandi et bene merendi occasiones amplecti debemus . . .

¹ Quae die 28 apr. scriptae sunt, desiderantur; quae autem die 30 eiusdem, videsis supra, mon. 338.

² De Georgio Kaldi cf. supra, mon. 339 adn. 1.

³ Vide eas inferius, mon. 346.

⁴ Vide inferius, mon. 345.

⁵ Vide supra, mon. 339.

⁶ Vide epistolam Patris Provincialis (28 martii), supra, mon. 337 § 4.

⁷ Epistola Fausti Verancsics desideratur; responsum autem Patris Generalis (23 maii) vide supra, mon. 343.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 23 maii 1598 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Austr. I II 837 (prius 33); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *P. Carrillo, missione a Principe obtenta, Romanam se conferat.*

Nihil admodum erat, quod R. Vae litteris, 5 aprilis die datis¹, responderem, praeterquam de P. Alphonso [Carrillo], quem, cum, peractis iam negotiis, quae illum isthic detinebant, et Societatis nostrae rebus, Dei beneficio, constitutis ac stabilitis, minus in posterum in Transylvania necessarium fore prospiceremus; ipso etiam id vehementer expetente, revocandum ad nos censuimus, et ea quiete donandum, quae illi post tam graves ac difficiles laborum molestias iure debetur.

Scribo ergo ad ipsum², ut, cum primum expeditus fuerit, missionemque obtainuerit a Serenissimo, Romanam veniat. Quod video, etiam R. Vae iudicium fuisse³. Quare nihil est opus, ut de ea re pluribus agam. Cumque aliud nihil occurrat in praesens, omnium precibus et ss. etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 23 maii 1598.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 23 maii 1598 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo I 296.*
 SUMMARIUM: *De exitu cimitiorum. — Vocatur Romanam, ut coram agatur, quoniam illum mitti expediat.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO PÁZMÁNY S.I.
 Roma 23 maii 1598 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 836 (prius 32); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *De G. Káldi, quem commendaverat. — De translatione collegii thurotiensis.*

¹ Quae desiderantur.

² Vide infra, mon. 346.

³ Vide eius epistolam (30 VIII 1597); supra, mon. 309 § 2.

Gratae nobis fuerunt, quas R. V.a scripsit de D. Kaldi¹; cuius talentum et zelum cum iam ante ex P. Provincialis litteris² cognovissemus, gavisi plane sumus, Hungariae maxime causa. Deoque gratias egimus, quod in vineam suam vocarit tam bonum operarium. Nec certe gratius nobis in ista provincia accidere potest, quam ut hungari multi et boni admittantur. et. qui recepti iam sunt, omni virtute proficiantur, ut aliis deinde auxilio ac saluti esse possint. Quare et R. V.am in primis iterum hortor, ut quae hunc quoque scopum ob oculos habet, auxilia illa et praesidia indies augeat, quibus possit, cum obedientia exiget, uberes fructus colligere.

De commodiori collegii loco in Transylvania³ conquirendo, libens accepi R. V.ae iudicium, quod a nostro non discrepat. Faxit Dominus, ut consilium exequi brevi liceat. Intervim autem illum oro, ut eandem implete omni gratia, meque ipsius precibus et ss. commendatio. Romae 23 maii 1598.

348

P. MARCUS PITACIĆ S.I.¹

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Darotio mense maio 1598

TEXTUS: *Germ. 178, f. 142r-44v (prius 70-72 220 754-56); autographum. In margine superiori f. 142r manu Patris Provincialis: «P. Marcus Scisciensis ex missione darocziensi ad P. Provincialem Austriae».*

SUMMARIUM: *Fusa relatio de missione eius apostolica Darotii.*

Missus isthinc ex collegio thurocziensi 28 martii, cum generoso Domino Francisco Daroci² pervenimus 4 aprilis incolumes in pagum Anarch [Anarcs], sororis domini Francisci, quam ipse pridem convertit. Ibi postridie sacrum feci et concionem habui, stupentibus, qui aderant, res hactenus invisas et inauditas; et concionem valde probantibus; praesertim marito illius dominae, haeretico et magnis scrupulis agitato de veritate sectae calviniana.

Cognito adventu sacerdotis papistae eo, mox convenerunt me tres personae proiecta aetate sacramenta olim desiderata expertentes, quae etiam alacri animo percepserunt, et in fide avita firmati conquievere.

Toto itinere cum domino Francisco egi de rebus salutis et modo inducendi religionem christianam in hanc regionem, plane possessam a calvinistis; itemque famulitio ipsius exhortando, et ad fidem reducendo. In pago Vazecz [Vázsecz-Vážec] venit ad nostrum hospitium concionator eius loci, quo cum sermonem habuimus iucundum de religione. Et cum assererem, illius caenam dominicam esse mere profanam, quia non esset legitime ordinatus, ille se Vitembergae ordinatum, et literas sigillo Sancti Petri ordinatas habere iactabat,

¹ Litterae Patris Pázmány desiderantur. – De G. Káldi cf. supra, mon. 339 adn. 1.

² Quae desiderantur.

³ Transylvania pro Hungaria; eo enim tempore agebatur de translatione collegii thurotiensis; cf. supra, 337 § 4.

¹ De eius missione pastorali in Darócz vide epistolam Francisci Daróczy (11 maii) ad P. Generalem; supra, mon. 342.

² Cf. ib. adn. 1.

et proinde catholicum esse. Mirabamur stuporem hominis. Videam, dico ei, si catholicus es: Num coronam geras? Et in verticem intonsum suspicio. Ille, inquit, platam Scriptura Sacra non praecepit gestare sacerdoti, se nihilominus esse catholicum. Dic vero nobis, bone vir, inquimus illi, unde dicitur catholicus. Respondit ex cato et lycos. Obstupuimus acumen. Bene est, concedimus, talem esse te catholicum, hoc est, lupum. Sed revertor ad propositum.

Quinta aprilis in dicto pago Anarch, peractis rebus divinis, ecce tibi adest pastor calvinista a domino evocatus. Conveniunt pauci pagani. Aggreditur concionem, me et domino Francisco ad fenestras foris auscultantibus occulti. Mox invehitur in sacras imagines, indulgentias, invocationem sanctorum. Ubi absolvit, assedimus mensae. Toto tempore prandii cum domino Francisco exagitavimus eum, ut oportuerit eum, aliquoties dicta revocare, mirantibus, qui aderant; praesertim sororio domini Francisci haeretico, pastoris sui ignorantiam.

Inde postero die contendimus ad bona domini Francisci, et septima aprilis pervenimus ad pagum Darocz, ubi residet potissimum dominus Franciscus. Advocatur loci eius pastor calvinista ad prandium. Instituitur sermo de caena Domini, totum caput 6 D. Ioannis de spirituali sumptione exponit. Convincitur a nobis ipso textu Scripturae non posse omnia de ore fidei exponi. Amittit ille tunc coram praesentibus multum suae existimationis, et scrupuli inieci de falsitate dogmatis calvinistici, praesentibus aliquot viris nobilibus.

Hic pagus Darocz, ubi resideo, maiori ex parte domino Franciso paret. Sunt tamen inibi tres alii domini nobiles haeretici habentes suos colonos. Vetus calendarium in tota hac plaga viget. Die dominico proximo, dum me dispono ad templum mane, pastor me praevenit, et incipit campanas pulsare, sed arcetur a domino Francisco, aditu templi; et sese ad aedes unius viri nobilis confert, post se trahens paganos maxime ex parte. Ingredior ego templum desolatum, horridum, stillicidiis et imbris valde labefactatum, altare unicum relatum, sed violatum; in medio baptisterium inversum, ex quo profanam suam caenam [142v] pastor administrat; suggestum ante ipsum altare contiguum, versa facie ad populum et tergo ad altare, pastor unde inclamabat. Itaque suggestum illud ab altari amovemus, et in loco idoneo collocamus. Mensam profanam tollimus, expurgamus locum. Sequuntur me ad templum dominus Franciscus cum suis militibus et domesticis frequentibus, et quidam dominus nobilis, qui tum casu aderat, et pauci, iisque pauperiores ex pago. Imprimis aqua lustrali, plus quinquaginta annis profanatum expio templum, instituo concionem. Adsunt, magno meo gaudio, tres poenitentes, primitiae ecclesiae darociensis. Suscipiunt inter sacrificandum panem coelestem. Tum primo auditum est, non sine stupore: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Auditum et creditum. Aperto hoc aditu, cum iam exposuisse modum levandi conscientias peccato, ineundaque cum Deo reconciliationis, privatimque obvios quosque ad id extimulasse, coepere ferme quotidie tota aetate prius incognitum a dolo diaboli desertum et exosum hactenus unicum ovile Christi cum summa animi dulcedine introire, matrisque Ecclesiae catholicae gremio advolvi.

Iam altero die dominico, hoc est 12.a aprilis, mane rursus praevenit me ad campanas pulsandas pastor. Excurro protinus, inhibeo illi pulsum (aberat autem dominus Franciscus). Ille pulsare pergit, et in me odio calviniano inflammatum vultum et linguam vibrat. Quid tu, mihi ait, cum probro hic oberras, homo impudens. Cur diocesim meam invasisti. Et plura in hunc sensum. Adiuvabat partes pastoris vir nobilis, indignabundus, sibi etiam licere uti campanis. Adfuit mihi miles domini Francisci, qui pastorem a pulsandis campanis minis absterruit. Ego coram praesentibus pastorem alloquor: Pro ea contumelia, quam mihi gratis irrogavit, habere me in animo eum ad sedem spiritualem Tirnaviam evocare; ibi

ei notum fore, unde et a quo sim missus. Vestram, respondit, profanam sedem non curo, sed si heri Beregszaszii adfuisses, ubi nostra sedes est spiritualis, tibi utique dedissem responsum. Mox ille cum sua parte ad aedes illius nobilis viri, ego in templum cum meis auditoribus me confero. Nec desunt, qui nomina ulti dent Ecclesiae, et sacramentorum fieri participes exoptent.

Interea redit domum dominus Franciscus, et cognita pastoris audacia (licet frequens conventiculum praedicantium cum coetu nobilium egerit, ne dominus Franciscus eum pastorem sede moveret, sed tam illum, quam me sineret concionari, populumque utri nostrum vellet, adhaerere) ei diem decimum quintum hinc, quo vellet, abeundi praefigit.

Hic interponendum duxi, priusquam huc appuli fere uno mense, archidiaconus calviniani huius districtus unum pagum exiguum ob causam, imo fere nullam, privaverat omnibus divinis (si fas est ita dicere) subsidiis, interdixeratque eorum proprio concionatori et aliis, ne illis ullum sacramentum administrarent, nec baptizarent infantes, nec praedicarent. Nec potuit inclemens archidiaconus, etiam rogante comitatu, ut interdictum solveret, adduci.

Itaque cum frequens coetus nobilium, concionatorum fastum et audaciam taxaret, dominus Franciscus interdicti illius pagi nobilibus meam operam, si uti vellent offert. Annunt illi. Postridie illuc pervenio. Non aderat tunc illius pagi pastor. Auditio enim et perspecto meo in hanc provinciam accessu, indexerunt conventum, in quo de antichristi infasto et insperato ad se occursu, quid facto opus esset, mature consultabant, seseque, ut fortiter pro parte Calvini etiam extrema perferrent, adhortabantur. Et mox, ubi me in interdicto pago concionem habuisse et baptizasse accipiunt, e vestigio interdictum solvunt, mandatur cuique pastori conciones frequentissimas et omnem vim ad continendos populos in haeresi adhibere, ne si negligentius agerent, forte ad catholicam religionem inclinaret multitudo. [143r]

Quocirca nullis clamoribus iam parcunt, sed obtundunt passim plebem, ut papisticam idolatriam et impietatem caveant. Dicuntur etiam, binos ex grege suo ad praecipuos magnificos huius inferioris Ungariae destinasse, ad M. D. Stephanum Batori³, M. D. Franciscum Dobo, M. D. Sigismundum Rakoczi⁴, qui nomine suo querantur de domino Francisco, qui me huc adduxerit, utque me hinc pellendum current. Deus scit, quid in me designent. Et quidem conceperam animo, vicinos pagos, praesertim ubi aliquid iuris habet dominus Franciscus, adire frequentius, sed dehortantibus me magnopere catholicis, et etiam ex parte haeretica mitioribus, ne me exponerem periculis, in me pessima quaeque moliri concionatores, praestare Darocii convertendis hominibus commorari; quod et facio.

Interea tota regione tam citra quam ultra Tibiscum fluvium fama perfertur, sacerdotem papistam Darocii consesse opera domini Francisci, et plures adhuc venturos vereri, concionatores vultus pallore metum prae se ferre. Populus, qui iam ab ipsis penitus demensus fuit, et in odium sacerdotum et fidei esferatus, quasi e somno gravi excitus, oculos aperire, et quam fidem vix aliquando se auditurum vel e minus putabat, iam praesentem subito revixisse et palam praedicari, atque ad salutem necessariam graviter asseri audit, videtque, stupet animi dubius, utram in partem vergat.

Incredibile vero est, nonnullae animae, natu iam longaevae, plerisque in locis quanta cordis laetitia gestiant, quae tot annorum decursu ferme integrum avitam religionem chri-

³ Stephanus Báthory de Ecsed (1555-1605); de quo cf. *Egyháztört. Lex.* (1977) 57; vide etiam supra, mon. 80 adn. 52.

⁴ Sigismundus Rákóczi (1544-1608) annis 1607-08 fuit princeps Transylvanie; cf. *Réval N. Lex.* v. XVI 49.

stianam adhuc conservarunt absque ullo sacerdote, inter assiduas vexationes et solicitaciones, minasque haereticorum. Et quam ingentes gratias Creatori Deo agant, quod eos desideratam veritatem postliminio reviviscere et conspicere fecit.

Itaque ex pagis vicinis complures caeperunt huc concurrere ad rem divinam, meque rogare, ut ad se crebrius excurrat. Quibus et annui lubens, licet quoad hic in pago lupus pastor haeret, veritus sim longius abire. Cum in coetu nobilium dominus Franciscus ab omnibus fere de hoc suo facto, quod papistam sacerdotem adduxisset, sugillaretur, quaesivit ab eis, cur tantopere nunc unum pauperem sacerdotem exagitarent gravateque ferrent, cum hactenus Lelesii in vicino episcopum⁵ et complures sacerdotes conventuales aequo animo tulerint. Responderunt, plus sibi nunc damnum ab uno hoc sacerdote imminere, quam ab illis.

Iam darocienses coloni et etiam nobiles illi huius pagi, qui hactenus a me fuerunt alieno animo, abitidente seductore, mitescunt, incipiuntque adire templum, et res divinas spectare, et, me hortante eos ad sacramentorum celebrationem, respondent, id quidem se tandem facturos fuisse, et in religionem catholicam concessuros, sed, quia inaudiverunt ab aliquo, me vix annum commoraturum inter eos, et de alio sacerdote successore nullam adhuc spem habere, se vereri magnopere, si catholici fiant, se in posterum tam catholico pastore carituros, quam etiam concionatorii dogmatis: qui, odio in eos commoti ob defectiōnem ab ipsis, interdicturi sint eis omnibus rebus divinis, et anathemate eos in perpetuo plexuri. Sic adhuc inter extrema haec mala, quae tenacissime apprehenderunt, haerent.

Ego tamen et D. Franciscus studemus hoc gravi scrupulo et terrore eos levare, me non prius hinc abiturum, nisi aliis mihi sacerdos catholicus aut plures etiam succendant. Qua spe illi freti, sensim adeunt poenitentiae sacramentum et Eucharistiae, licet confessionem [143v] et ieiunium gravissima sibi videri existiment. Ego contra, iugum Christi suave et onus leve⁶ dicere.

Adeo satanas hanc regionem calvinismo infecit, ut concionatores perpetuam se pacem hic et sedem inconcussam possessuros iam sibi persuaserint. Inter caeteras pestes, quibus animas hominum trucidant, dirissima mihi videtur illa, quod matrimonia legitima passim, et multo tempore confirmata, vel exigua de causa, si pecunia illis mediocris vel duorum solummodo aureorum detur, ut ipsimet homines mihi dicant, cum de hoc malo illos alloquor, se quandocunque vellent, posse repudii libellum ab iis obtinere, et nullum matrimonium esse tam firmum, quod concionatores, accepto argento, non dirimant. Hoc maxima me tristitia et metu afficit, cum cogor eiusmodi personas insolubili hoc malo obstrictas a sacramentis arcere, et frustra suadere redditum ad priorem coniugem, cum utrimque alia sint initia faedera connubii, et proles susceptae priori vinculo durante; se nescisse antea legem hanc, deceptos pastorum avaritia et licentia data ad quodvis malum.

Aperitur nobis ostium magnum in Ungariam hanc inferiorem, quae adhuc immunis est turcica infestatione, quae vere deserta et sicca est omni irrigatione coelesti, licet sit frumenti et vini ferax. Hic nostrates ungari patres et fratres non secus ac in Indiis, quaqua versus utilissime excurrere, et praedas satanae ereptas in sinum Ecclesiae revocare possent. Vere regio tota iam flavescit ad maturitatem messis animorum, et soli messores ei desunt⁷. A paucissimis nostrorum non minor his in locis fructus, quam ex sterili turoensi solo a multis produceretur. Hic eruditio et scripta, quae in collegiis obsita iacent, reflorescerent.

⁵ Lelesz, olim praepositura O. Praem., eo tempore fuit episcopi chanadiensis; cf. MAH III 371.

⁶ Cf. Mt. 11 30.

⁷ Cf. Mt. 9 37.

hic vere Ungaria a nobis iuvari, et nos Ungariae innotesceremus, et brevi sociorum dextestate et zelo animarum calvinismum terga vertere cogeremus.

Tota haec regio subiecta est more antiquo episcopo agriensi, cui et decimas pendebat. Sunt hic oppida duo Patakinum [Sárospatak] et Bereksasz. Est etiam tertium locus Uihely [Sátoraljaújhely], ubi adhuc exstat monasterium, sine monachis eremitarum; Patakini itidem; in Bereksasz est dirutum, extant fundamenta. In quolibet horum collegium posset magno regionis bono ob fertilitatem viciualium et frequentiam hominum constitui, si modo Suae Maiestati rem exponeret, quam amplas decimas concionatorum aliqui, quae olim episcopo cedebant, in perniciem Ecclesiae nunc percipiunt.

Dominus Franciscus Daroci constituit, in suis bonis residentiam nostrorum trium aut quatuor fundare⁸ tamdiu, donec sua et aliorum huius partis catholicorum nobilium cura et industria in aliquo trium illorum locorum vel residentia initio celebris, vel collegium fundetur. Quo eventu nihil nobis optabilius accidere modo posset. Nam ex huiusmodi residentia, licet pagana, in omnem partem bonus odor Societatis et opera salutaris ad conversionem animarum pervaderet. Non potest utilius in Ungaria opera nostrorum initio poni, quam villas et pagos adeundo, in quibus nobiles resident, qui caeteris dominantur, conversis enim nobilibus, subditi eorum itidem secuturi sunt⁹.

Oppidum Bereksas uno lapide distat a pago Daroz, ubi resideo; nondum vidi. Sed tam populus, quam pastores eius mihi et omnibus catholicis infestissimi sunt. Oneramur passim invidia et maledictis. Ex eo oppido aliquot personae catholicae, quae, capta Agria, huc profugerant, percipiendi sacramenta causa ad me his diebus venerunt. Ea res concionatoribus oppidi mox innotuit. Invehitur atrociter ex pulpito in [144r] eos semel et iterum, et inflamat cives et iudicem in tantum piaculum, ulciscantur, eosque sceleratos, papistas oppido exturbent, iram divinam in eos certissime exarsuram. Sic privatum et publice minis et convitiis appetuntur. Nemine illis suffragante, demum in concione diris devoti inde exturbantur, et a domino Francisco excepti sunt. Est illius oppidi dominus Sigismundus Rakozí¹⁰, alienus a fide catholica. Non deessent ibidem, qui libenter ad nos transirent, nisi fulmina linguae pastorum et excommunicationem eorum metuerent.

Iam agunt pastores cum nobilibus, ut me ad certamen disputationum provocent. Et ipsi nobiles caeterique id exoptant, quia caeperunt fluctuare, ut ex publico illo inter partes conflictu et eventu utra pars praevaleat, potioribus nitatur argumentis, elucescat, eamque, utralibet tandem victrix fuerit, probaverint. Ego, etsi privato colloquio unicuique eorum respondere non subterfugio, tamen publicae disputationi, ex qua in tota hac provincia de catholicae religionis veritate vel infirmitate ab adversarii eiusdem sententia ferretur, me obiicere temerarium duco, et nullatenus tentandum, cum ii vel solis clamoribus me obruerent, et ego alioqui ingenio et lingua tardiore sim, et vix mediocrem controversiarum notitiam habeam, praeterquam quod librorum praesidio caream. Si tamen urgere pergent, praesertim nobilitas, disputationem publicam, ne catholici causae fidei diffidere videamur, omnino R. V. duos patres isthinc, peritos dogmatum calvinistarum, in auxilium mihi mittat. Ego vero, quo tempore mittendi sint, certorem V. R. am faciam, tum, ut spero, superbia pastorum deprimetur, et extincta Ecclesiae veritas resurget, magnique accessus ad Ecclesiam nunc inchoatam his in locis, futuri.

⁸ Vide eius litteras (11 maii); supra, mon. 342.

⁹ De utilitate huiusmodi residentiarum vide MAH III 651 § 5.

¹⁰ De quo vide supra, adn. 4.

Post scripta.

Hic finem imponere literis statueram, sed, dum pluribus diebus nuncium expecto, nova mihi occasio scribendi occurrit. Ubi Princeps Transylvania emigrarat, superioribus diebus varadinenses oportunum tempus nacti, nostros civitate rursus pellunt in proximum pagum, in quo antea semper catholicus sacerdos perduraverat. Concionatores vero huius comitatus berekiensis etiam alios vicinos comitatus et praecipuam nobilitatem extimularunt, forte etiam varadiensi audacia exciti, ut et hic par exitus sacerdoti strueretur.

Itaque 4 maii, frequentissimo coetu nobilium ex pluribus comitatibus convocato, prodeunt tres concionatores, missi a reliquis suis gregalibus, obtestantur omni verborum artificio conventum procerum, uti maturius reformatae ecclesiae suppetias ferant, iam portentosum antichristi satellitem intra viscera grassari; vereri se, si non citius excludatur, opinione citius ulterius serpentum. Et alia in hunc sensum. Tum proceres dominum Franciscum praesentem validis rationibus urgere et terrere, uti concionatori darziensi molestus non sit, pago excedere non cogat, campanis et templo non interdicat, sed libere illum aequae ac me inibi concionari et alia peragere sinat; non se solum, sed alios etiam nobiles esse patronos eius templi. Ille invictivae praedicantium sapienter occurtere, et primatibus ea de re brevi responsum daturum. Ubi dies advenit, quo excedere pastorem pago dominus Franciscus iusserat, is respondit, sibi ab sua ecclesia prohibitum pago abire, et prius mori malle, [144v] quam cedere. Tanta vi fortis ille armatus, custodit atrium suum, et suam praedam, ut nullatenus eam sibi eripi sustineat. Speramus tamen cessurum hostem victori Christo, patientia etiam nostra et conatu exhibito. Nunc hic est rerum status. Templum darotense venuste caepit intra et extra restaurare dominus Franciscus. Sed iam finis esto. V. ac R. precibus et omnium patrum ac fratrum me unice commendo. Darotii maii.

Vestrae Reverentiae sacrificiis [me commendo] in Christo

Marcus Scisciensis

349

**P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 13 iunii 1598 — Albam Iuliam**

TEXTUS: Austr. I II 838 (prius 34); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: De Patre Carrillo, quem Romam evocavit.

Ex quo ultimas dedi ad R. V. am de P. Alphonso [Carrillo], quem in Urbem evocavi¹, ternas ab ea litteras accepi, 22 et 29 aprilis, et 5 maii scriptas²; quae nos omnes in tam incerto rerum statu non parum sollicitos reddunt, et publicae rei causa et nostrae. Itaque quod antehac facere non destimus, hoc nunc etiam studiosius faciemus, et Deo preces nostras

¹ Vide epistolam Patris Generalis, diei 23 maii, ad Patrem Maggiорi; supra, mon. 345.

² Quae omnes desiderantur.

et sacrificia offeramus. Confidimus autem in divina pietate, quam hactenus praesentem experti sumus, eandem omnia moderaturam, exitumque daturam hominum opinione melioram atque laetiorem.

Pergat R. V.a nos de omnium rerum successu diligenter monere, ut possimus mature, cum eiusdem Domini gratia providere, et R. Vae mentem nostram aperire. Omnium precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 13 iunii 1598.

350

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

Roma 11 iulii 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 841 (prius 37); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: Ob insolentiam praedicantium haereticorum nonnihil angit de futuro S.I. in Transylvania. — Thomas Dormann S.I. nondum sacerdotio initiandus. — Coadiutor ibi admissus mittatur Brunam in domum probationis.

Binas habebam litteras R. V.ae, 8 et 27 maii scriptas¹. Quarum alterae nonnihil nos commoverunt eo metu, quem prae se ferebant. Et quidem exempla ista, quae narrabat, insolentiam praedicantium haereticorum non sine caussa vereri nos faciunt, si minus privato periculo, at certe communi catholicae religionis, ne quid detrimenti patiatur. Meliora tamen sperare nos iubet divina providentia, quam erga provincias estas adeo singularem vidi mus his annis. Orare ergo pergimus et pro nostris, et pro reliquis catholicis; et meliora, ut dixi, a vobis expectamus.

De Thoma Dormanno² nescimus, quid rescripturus sit P. Provincialis. Nobis sane, cum casibus operam non dederit, initiandus non videretur; ac ferendo potius esset, ut ministri munus, si opus sit, in eo statu obeat, quam ut promoveatur, qui ad audiendas confessiones tuto applicari nequeat.

De coadiutore item, qui admissus est, difficile, ut alias scripsimus, videtur, ut possint ulli extra novitiatum recte institui. Quare agendum esset cum P. Provinciali, et curandum, ut Brunae edacentur, quamdiu in Transylvania nulla est domus probationis. Nec plura his erant, nisi quod omnibus precibus etc. Gratia etc. Romae 11 iulii 1598.

¹ Quae desiderantur.

² Th. Dormann S.I. (1569c-1611); cf. *Cat. Prov. Austr. I* 657.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 11 iulii 1598 — Viennam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 264-65.

SUMMARIUM: *De proposito Maximiliani archiducis, qui Patrem Carrillo secum in Transylvaniam ducere intendit.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO S.I.

Roma 25 iulii 1598 — Pragam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 265.

SUMMARIUM: *De eius liberatione a negotiis publicis.*

FRANCISCUS KÁTHAY DE LUGOS¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 28 iulii 1598 — Romam

TEXTUS: Romae, ARSI *Fondo Ges.* 648, fasc. 329; autographum.

SUMMARIUM: *Petit commendari Patri Aquensi, ut apud Maximilianum archiducem iuvetur.*

Amplissime in Christo Pater et Domine, Domine semper gratiosissime, salutem omnemque felicitatem.

Cogitanti mihi saepenumero et assiduo animo pervalventi, Amplissime in Christo P. et Domine, Domine gratiosissime, quid nunc in tantis reipublicae motibus exarare possem, quod et Ampl. Tuam legendo deceret, et me iudicio mediocri uti demonstraret, pervaria dicendi seu scribendi materia esse videtur. Ecquidem, ne longitudine litterarum verborumque coacervatione variis, iisque gravissimis reipublicae negotiis magnopere occupatam Ampl. Tuam molestare videar, faciam, ut oratores facere soliti, in vario dicendi genere paucis plurima comprehendam. Nec enim mihi dicendi aut scribendi est tantum flumen ingenii, tantaque copia, qua non dicam explicare animum meum erga Ampl. Tuam ob ingen-

¹ Vide eius litteras die 20 aprilis, 4 augusti et 22 septemboris 1597 ad P. Generalem datas: supra, mon. 297 306 et 313.

tia in me sua beneficia, sed ne adumbrare quidem queam. Facere nullomodo possum, quin in singulas res meritaque Ampl. Tuae eidem immensas agam gratias. Sed mediusfidius facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam Amplitudo T. mihi secum esse voluit, optare videtur gratiarum actionem; nec ego libenter pro tantis eiusdem Ampl. Tuae beneficiis tam vili munere fungor orationis; et mallo praesens, si tempus foret, observantia, indulgentia, assiduitate memorem me Amplitudini T., Domino meo Clementissimo probare. Quod si mihi vita supererit, in eiusdem Ampl. Tuae observantia, indulgentia, assiduitate omnes gratas amicitias et sanctas propinquitates vincam. Amor enim Ampl. Tuae ac de me iudicium utrum mihi plus dignitatis imperpetuum, an voluptatis sit allaturus, non facile dixerim.

Perturbationem rerum mearum ob Serenissimi nostri Principis², (quem ad festum S. Michaelis usque, ni aliud eveniat, Romam venturum existimo) mutatum statum optime scire Ampl.nem T. puto. Idcirco eam silendum censi. Cum igitur Deo ita visum est, ut non conficiam propositum in studiis meum, et obtainere destinatam mihi conditionem; cumque non amplius Serenissimus in Transylvaniam sit reversurus; et de se R.dus Adm. P. Alfonius [Carrillo], in quo omnis spes [f. v] mihi erat, valde dubitaret, nec rationibus meis melius consulere posset, quod me maxime movit, ut benignus Patronus iudicavit, melius fore, si in Transylvaniam cum R.do Patre Aquensi³, qui acturus est concionatorem et confessarium apud Serenissimum Archiducem Maximilianum (futurus namque est carae patriae gubernator) me conferam, rogans eundem R.mum P. Aquensem, ut ob impetrandam apud eundem Archiducem Maximilianum mihi conditionem, strenuam mei habeat rationem.

Quare, etsi incitatum cum sua sponte ad adiuvandum me R. P. Aquensem, tum commendatione R.di Adm. P.is Alfonsi, et aliorum quam plurimorum patrum sciam, nihilominus tamen ad Amplitudinem T., ut ad eum Dominum meum, qui tantum hac in re potest efficere, quantum velit, fretus conscientia officii mei, benevolentiaeque Ampl.is Tuae, quam perpetuam spero futuram, confugere non dubitavi.

Rogatam igitur Ampl. Tuam etiam atque etiam velim, dignetur ob citius et melius meum promovendam conditionem per eundem Patrem Aquensem promotricem benignissimam se praebere. Amplitudinis Tuae est hoc munus, eius partes; ab ipsa hoc haeretica labore defatigata patria, vel universa potius christiana respublica non expectat solum, sed etiam postulat.

Quamobrem, cum hortatione non egeat Ampl. Tua, non utar pluribus verbis. Faciam tamen illud, quod meum est, ut eidem Amplitudini Tuae omnia mea studia, curas, cogitationes sancte pollicear, quae suam laudem, Apostolicae Sedis gloriam, utilitatemve pertinebunt. Quamobrem velim, sibi Amplitudo T. ita persuadeat, me tum sacrae reipublicae christianaec caussa, quae mihi vita charior est, tum etiam quod commendationi Amplitudinis T. et iure iurando promissis meis satisfacere, superiorumque meorum dignitatem amplificari cupiam, et Ampl. [f. r] Tuae et S. Matris Ecclesiae optimis consiliis, dignitati, gloriae nullo loco, dum vitae huius usura fruar, defuturum.

Sed plura quam statueram. Redeo ergo ad unum illud: me in sancta romana Ecclesia fore cum omnibus meis, si modo erunt mei; sin minus, me certe in singulis rebus expectatio-

² Franciscus Káthay, studens Olomutii auxilio Principis Báthory, postquam hic principatu abdicavit, sine patrono remansit.

³ Ioannes Vivarius Aquensis S.I. (1550-1618), germanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 811.

ni Amplitudinis Tuae satis facturum cognoscet. His litterarum mearum finem imponere volui, orans Deum ter opt. max., ut Amplitudinem Tuam in omnem perpetuitatem quam felicissimum nobis orphanis suis conservare dignetur. Pragae 28 iulii 1598.

Amplitudinis Tuae cliens et servus addictissimus

Franciscus Kathay de Lugas

Celeritas errores excusat⁴.

354

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 1 augsti 1598 — Thurotum

TEXTUS: *Austr. I II 845-46* (prius 41-42); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *Acceptit relationem Patris Pitačić de missione darociensi. — De petitione I. Kuthassy, archiep. strig. — De rectore constituendo collegii thurociensis, et de eiusdem collegii translatione Selliam. — De domo probationis Thurotii instituenda. — PP. Dobokay et Pázmány petuntur pro Transylvania.*

Post binas Olomutio datas 21 et 28 iunii, tertias quoque R. V.ae litteras accepi, quas Thurocio misit 10 iulii¹. Primis illis adjuncta relatio erat de missione darotiensi; quae plurimum spiritualis laetitiae nobis attulit². Et hanc quoque laetitiam auxit, novamque spem praebuit, quod in ultimis erat de Ill.mi Strigoniensis petitione³. Cui satisfacere omnino debet R. V.a, et, quantum in istis angustiis, operariorumque inopia licet, prolixe ad tam optabilem messem omnia conferre . . .

Videt igitur R. V.a, non posse in praesenti de thurociensi rectoratu in eum [Viller] transferendo deliberari; non potest etiam de P. Alphonso [Carrillo] amplius agi. Reliquum erit, ut R. V.a vel de P. Theophilo [Cristecus], vel de alio, qui post visitationem et consultationem aptissimus occurret, ad nos referat, ne suspensum diutius haereat hoc negotium.

⁴ P. Generalis die 5 sept. hunc in modum respondebat D. Káthay: «Litteras D. V.ae sub iulii finem scriptas, vidi, ut soleo, perlubenter; etsi grave in his ultissimis accidit, quod post Serenissimi Principis Sigismundi ex Transylvania discessum in nonnullas angustias coniectam se fuisse significat. Sed bono animo esse debet, atque in divina providentia confidere, quae ut neminem unquam deserit, qui ea dignum se praebeat; tum ergo eas potissimum eluet, qui pietatem praecipuo studio colant, et divinae gloriae ac religioni et fidei catholicae vitam suam ac conatus devoverunt. Nos quidem, quantum in nobis erit, parati erimus gratificari. Et in re praesenti, quod commendari causam suam cupiebat P. Aquensi, prolixe id litteris nostris fecimus. Quamquam, post Patris Alphonsi [Carrillo] commendationem, vix necessaria nostra fuerat, cum ea sit P. Aquensis caritas, ut re cognita propense omnia facturus sua sponte videatur. Quod ergo reliquum est, Deum precor, ut ipse sua clementia Domini V.ae propitius adsit, eamque incolumem conservet. Romae 5 septembris 1598» *Austr. I II 849.* — Ad P. Vivariem ita de hoc negotio scribebat (5 sept.): «Commendo praeterea R. V.ae D. Franciscum Kathay de Lugas, de quo plura forsitan cognovit ex P. Alphonso, ut qui Ser.mi Sigismundi praemio destitutus in posterum videtur, R. V.ae intercessione praesidium habeat in Ser.mi Maximiliani liberalitate» *Austr. I II 849.*

¹ Quae omnes desiderantur.

² Relationem Patris Pitačić (Scisciensis) de missione darociensi vide supra, mon. 348.

³ In quo constiterit haec Ioannis Kuthassy petitio, nobis non constat, quia et huius et Patris Provincialis litterae desunt. Verisimiliter assistantiam alicuius patris de S.I. petit in synodo quodam dioecesano futuro; cf. epistolam Patris Provincialis (24 aug.); inferius, mon. 357 § 1.

De caetero, quod ad collegium Selliae stabiendum, expecto etiam, ut cum matura visa res fuerit, ad nos concludenda transmittatur, cum debita informatione. Valde autem tunc probaretur, quod R. V.a suis nunc litteris insinuat, alterum hungaricum novitiatum Varalliae constitui. Multis enim nominibus provinciae prodesset hoc consilium, tum ad parandos Transylvaniae et reliquae Hungariae operarios; tum quod imminuto hac ratione numero brunensium, plures mitti possent ad tertium annum probationis; quem alias significavi, et nunc quoque volebam R. V.ae repetere, non satis adhuc observatum video in ista provincia. Expectabo igitur, ut iam dixi, de hac tota thurociensi deliberatione litteras R. V.ae . . .

De P. Lupio nihil est, quod obsistam, si medicorum iudicium sit, ut redeat in Germaniam; nisi quod doleamus, in tanta hominum paucitate spoliari subinde provinciam suis operariis. Praecipue cum urgere etiam videam transylvanos, ut hungaros aliquos indigenas habeant, quales essent P. Dobokay et P. Pasman, quorum praesentia sperarent in his rerum difficultatibus refrenari adversariorum impetum posse. Quod quidem non putavi R. V.ae dissimulandum. Quandoquidem, etsi difficile id futurum perspiciam, tamen si necessarium Transylvaniae hoc tempore videretur, possemus alios ex aliis locis ad R. V.am mittere, qui horum duorum vel aliorum etiam locum subirent, et officia obirent, excepta lingua hungarica, quod hungaros alibi non habeamus. Hoc itaque consideret R. V.a, et quod antea scripsi, nominatim designat cuiusmodi personis opus habeat in provincia, ut quaeramus . . .

355

P. CLAUDIOUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 1 augusti 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 843-44 (prius 39-40); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De novis sex colonis. — De P. Carrillo. — De hungaris sociis in Transylvaniam transferendis.*

. . . Quod ad transactionem illam de sex subditis, quam P. Sugliok cum fratre suo parabat, non displicet nobis consilium; ac probari, ut ita fiat ad quietem reliquorum collegii nostri subditorum.

De P. Alphonso [Carrillo] scio, illi carum esse, ne isthuc redire cogatur. Id enim ostendunt eius litterae, et resonsum, quod dedit Ser.mo Maximiliano. Addemus tamen et cohortationem nostram, ut sese quamprimum poterit, expediat, et ad nos veniat, ut ante scripsi¹.

De hungaris autem nostris scribam etiam nunc ad Patrem Provinciale², ut videat, quid fieri debeat in ista praesenti necessitate; et alios offeram, qui eorum vices suppleant, ne mittere differat ob eorum occupationes; quamquam supplere pro iis non licebit, qui ob linguam hungaricam in Austria retinentur.

¹ Vide epistolam Patris Generalis (13 iun.); supra, mon. 349.

² De PP. Dobokay et Pázmány in Transylvaniam transferendis cf. supra, mon. 349.

Et speramus, post adventum Ser.mi Archiducis res nostras meliore loco fore, et hac quidem caussa nihil opus hungarorum nostrorum occupationes abrumpere. Bono igitur animo R. V.am esse convenit, et post brevem istam agitationem firmam ac solidam quietem sibi polliceri, Deo praestante, cui cura est de vobis. Omnia precibus etc. Gratia etc. Romae Kal. augusti 1598.

356

FRANCISCUS FORGÁCH EPISCOPUS NITRIENSIS¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Nitria 2 augusti 1598 — Romam

TEXTUS: *Epp. Ext. 15, f. 308r-09v (prius 84 438); autographum.*SUMMARIUM: *Denuo petit admitti in Societatem Iesu.*

Reverendissime in Christo Pater, mihi observandissime,
obsequentissima servitia mea in gratiam R.mae P. V. humillime offero.

Quod dudum interruptam voluntatem et diuturnitatem temporis pene consopitam, de ingressu religionis iterum post liminio repetam, R.ma P. V. non ascribat inconstantiae meae aut levitati, sed quod eiusdem praecepto obediens et morem gerere volui, quo tum per R.dum Patrem Magium, tum per R.dum Patrem Willerium iubebat onus episcopale non subter fugere, quia sic plurimum proficere possem apud proximos, et quasi experientiam volens huius rei facere, aliquamdiu passus sum me ista sarcina gravari.

Verum, quia nec is fructus sequitur, quem R.ma P. V. ominabatur, quia sacerdotibus bonis destitutus sum, qui me in cura animarum adiuvarent, nec mihi inter tot mundi malitias tutum est animam periculo exponere, denuo ad R. P. V.am mihi recurrentum esse existimavi, ut mei misera ex discrimine isto maxima me eriperet. Nam conversatio saecularis et libertas, quae eminentiam nostram, qua caeteris praelati sumus, consequitur, me pulvere suo ac sordibus aspergunt; maxime quod ea perfectione non sum praeditus, qua me salvum et incolumem ab infectionibus vanitatum mundanarum possim tueri.

Quare, Deo adiutore, cogitarem ex ipsis discriminibus evadere, si R.ma P. V. esset contenta, aditum in portum religionis aperire, meque intra illum recipere. Nondum ita obligatus sum huic curae pastorali, quin ipsam ob salutem animae meae deponere possim. Et sane, ut hoc a R. P. V. petam vel imprimis sollicitor ab ipsa, conscientia mea, quae dudum bonum religionis cognovit et appetit, ita ut, si non sequerer iam tandem hanc Dei inspirationem, non satis animae meae consuluisse videri possem. Praeterea, minus tutum etiam fore arbitror propter aliorum fructum meam salutem negligere, tanto magis, si ille etiam sperari non possit. Quid enim praeclari facere potero, ubi omni adiutorio destitutor, et illud ipsum [308v] ignoro, quid mihi faciendum sit.

Quare R.mae P. V., amore Dei, supplico, dignetur de me etiam inter caeteros, quos sua caritate complectitur, sollicita esse, ut tutori loco sint res meae. Si enim illud maxime spectandum est, ut proximis prodesse velimus, multo id felicius praestant religiosi et Socie-

¹ Vide eius litteras, die 3 maii 1596 ad P. Generalem datas: supra, mon. 247.

tatis studia in hac re praecipue insumuntur. Iterum atque iterum supplico R.mae P. V., ut me non repellat, quia video meae saluti non convenire, ut hac dignitate verser, sed potius. ut me sub obedientiam eiusdem constituam. Etsi autem indignum me reputare merito possit R.ma P. V. hoc tam amplissimo beneficio, tamen qua est pietate erga illos, qui sese in perpetuum Dei obsequio addicere volunt, petitioni meae satisfacturam esse, mihi persuadeo.

Quod reliquum est, R.mam P. V. ad gloriam Dei diu et felicissime valere cupio. Datum Nittriae 2 augusti, anno 1598.

Reverendissimae Paternitatis Vestra obsequentissimus servitor et filius

Franciscus Forgacz electus episcopus nitriensis.

357

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 24 augusti 1598 — Romam

TEXTUS: Germ. 178, f. 212r-15v (prius 17-20 697-700); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De persecutione contra D. Fr. Daróczy propter missionem Patris Pitačić.* — 2. *Consultores censent collegium Selliam esse transferendum.* — 3. *P. Cristecus Varalliae relinquendus et P. Dobokay praeficiendus collegio sellensi.* — 4. *P. Pázmány, nisi mittatur, qui pro eo cursum absolvat, transylvanis dari non potest.* — 5. *De fuga Sigismundi Báthory ex Opolio in Transylvaniam.* — 6. *Mittit litteras Francisci Forgách, episcopi.* — 7. *Petit I. Nagy, qui Graetio mathematicen profiteatur.*

1. Ante triduum P. Vae litteras binas accepi. Prioribus, 25 iulii datis, gradus in Societate iis, qui propositi fuerunt, designantur; aliae, prima augusti scriptae fuerunt¹. In his primum erat de missione darotziensi², quae gaudium attulerat. Ea, ob gravem eius causa et religionem catholicam per illam suscitatam, contra Dominum Franciscum et P. Marcum [Pitačić], pusillumque gregem catholicorum a calvinistis praedicantibus motam persecutionem, cui nec vitae discrimen abest, preces a P. V. flagitat. Concitus namque a praedicantibus, comes eius loci, acerrimus calvinista³, ad impetendum Dominum Franciscum, ni statim dimittat P. Marcum, et restituat expulsum praedicantem, in bonis ac fortunis Domino Francisco iam damnum 2000 intulit, et graviora cum vitae periculo minatus est. Nihil motus his Dominus Franciscus, se vitam quoque pro Deo et religione, si opus fuerit, libenter positurum, respondit; et P. Marcus novellam illam ecclesiam minime deserendam sibi censem, nec posse etiam, quicquid sibi immineat. Confudit Dominus Franciscus ad Caesaream Maiestatem pro auxilio contra eum comitem. In quo procurando quatriduo, quo hic fui, laboravi, et spem illius tantum hucusque obtinui. Urgebo.

¹ Litteras, die primo augusti datas, vide supra, mon. 354.

² Vide relationem Patris Pitačić de missione darocensi; supra, mon. 348.

³ Sigismundus Rákóczi; cf. ib. adn. 4 et 9.

III.mo Strigoniensi Archiepiscopo⁴, cum Possonii transirem, P. Ximenium⁵ nominavi: qui, cum opus fuerit, vocatus praesto erit et officium exhibebit. Gratum hoc habuit. Et cum a bello aliqua fuerit quies, negotium se aggressum respondit.

2. Collegium in Ungaria Selliae instituendum⁶ omnes consultores probant; aliique patres, quos consului, qui rerum in Ungaria noticiam habent. Id autem suaviter et ad evitandos sermones et turbationes praelatorum et magnatorum in Ungaria hac ratione aggre-diendum esse iudicavimus: Ut, non facta iam mentione transferendi collegii, nec instituen-di novitiatus Varalliae, scholae tantummodo (quod omnes, etiam externi probant) Selliam transferantur; et quidem proximo D. Michaelis. Commodius enim tunc fiet propter studio-rum renovationem et discipulorum aliunde Selliam accessionem. Initio autem facto schola-rum [212v] Selliae. Scholis namque isthic, quibus ab anno et amplius unus alumnus praefuit, more Societatis institutis, et in tres classes grammaticae pro initio distributis, feliciter illis, ut in Domino confidimus, procedentibus, fructu quoque in proximo crescente, tum, probante P. V.a, Caesareae Maiestati supplicemus, ut liceat Selliae collegium conveniens aedificare (absque regis namque facultate eiusmodi aedificia in Ungaria suscipi nequeunt) et alia pro iusto Societatis collegio curare.

Accomodata vero habitacio modo Selliae est pro 12 e nostris, et locus similiter pro tribus classibus aptatus. Itaque, quia parentes de hoc consilio monendi erant, quorum filii Thurozii instituebantur, de scholis sic iam constitui.

De alumnis a collegio propter praeposituram alendis⁷, haec ratio ineunda videbatur: Quandoquidem ratio haec alumnatus non successit, et ab annis 12 circiter, quibus nostri Thurozii fuerunt, vix tres quatuorve sacerdotes educi potuerunt; forte quia numero pau-ciores fuerunt, et titulus alumnatus potius ad canonicatus et beneficia, quam curam pasto-ram animarum invitabat, Selliae posthac non quidem sit alumnatus; plures vero bonaे speci adolescentes, ad 20 vel 30 sustentationem habeant Selliae ex bonis nostris, accommodatam ad eam rationem, quae Pragae, Graecii, Crumlovii servatur in dominibus pauperum studio-sorum, et paulo etiam meliorem. Qui tamdiu Selliae litteris dent operam, donec ad altiora studia apti sunt. Tunc qui meliora ostendunt talenta, et qui brevi in sacerdotes formari posse existimabuntur, in alio collegio sumptibus collegii selliensis alantur; ad altiora quoque studia in academiis provinciae, qui idonei videbuntur promoveantur.

Ex sex itaque alumnis, quos Thurozii reperi, tres hoc fine maturiores Olomutium misi ad studium casuum. Sumptus pro illis facit collegium selliensis. Duo Selliae a nostris su-stentabuntur, sextum exiguae frugis, dimisi.

Convictores alios minime Selliae a nobis suscipiendos putant, non tantum propter no-tum gravamen et damnum Societatis ex cura [212v] convictorum, verum etiam, quia aegerri-me solutio pro victu ab ungaris ordinarie extorquetur, et non raro amittitur, quod experien-tia longa nimis comprobatum est. Solent nonnulli loco solutionis obiicere divitias praeposi-turae, ut ex iis nobis solvamus etc. Itaque cum scholis Thurozii convictus suaviter cessabit, allegando iam parentibus, non esse locum Selliae pro convictoribus, sicut non est. Interea ci-ves sellienses accommodabunt res suas domesticas ad recipiendos, si opus sit, convictores.

Abductis igitur praceptoribus, Thurozii remanebunt tres sacerdotes et quatuor co-a-diutores. Erit nihilominus Thurozii Superior industrius, qui autoritatem habeat, necessa-

⁴ Ioannes Kuthassy; cf. supra, mon. 336.

⁵ Petrus Ximenez S.I. (1555-1633), hispanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 823.

⁶ Vide scriptum Patris Provincialis: «*Informatio . . . instituendo*», infra, mon. 368 (Appendix).

⁷ De alumnatu cf. eius relationem, die 28 febr. 1597, P. Generali datam; supra, mon. 292 § 3.

rius, propter administrationem bonorum, vicinos nobiles, sedes et iudicia, in quibus comparere debet, qui linguam habeat. P. Theophilo [Cristecus] pleraque desunt, male etiam valet. Relinquendus nihilominus erit, donec studia absolvant et formentur, qui talenta ostendunt.

3. Pro Sellia unicus est P. Alexander Dobokay, qui praesesse possit, et pro hoc initio utiliter praefuturus, iudicio consultorum, speratur. Eum in concionibus sublevabit P. Martinus Kadi [Káldi], hoc fine iam Selliam missus. Tertius cum his est P. Ioannes Rivulinus⁸, qui externa et temporalia Selliae curabit. Alius ungarus sacerdos (excipio P. Pasman) nullus est in provincia. De P. Alexandro itaque in Transylvaniam mittendo nec cogitandum videtur, nisi nostra vixdum inchoata ruere velimus, Superiore scilicet Selliae ungaro, qualis exigitur, destitui.

4. P. Pasmanus transylvanicus concedi poterit, si P. V. eius loco aliquem Graecium misserit, qui cursum Patris Pasman prosequatur, et post Omnim Sanctorum physicam eius loco ibidem auspicetur. In provincia etenim nullus est, qui ei substituatur.

De novitiatu Varalliae instituendo postea cogitabitur. Abductis magistris nostris Thurozio, ordinavi, ut schola parochialis Varalliae restituatur, et salarium magistro, si opus fuerit, ex proventibus collegii augentur, quem nostri in munere docendi dirigent.

5. De P. Alfonso [Carrillo] autem eo casu praeficiendo frustra videretur; qui, postequam Ser.mus Sigismundus Transylvanus ob malam satisfactionem ex aula caesarea hic ei datam, ut praetenditur, 12 augusti ex Opolia clam abiit et in Transylvaniam equis dispositis advolavit⁹, cum summo periculo rumpendi faederis cum Caesarea Maiestate initi, et Turcae aliqualiter connivendi, (quae fuga Ser.mi Sigismundi maximum hoc tempore negotium in Aula exhibet) plus quam probabile est, de novo adhibendum P. Alfonsum, et adiungendum ad negotia transylvanica; minimeque propterea Graeci relinquendum, nec uspiam tutum futurum. Eius quoque Graecii commoratio in officio praesertim rectoris, Caesareae Maiestati displiceret. Cui non placet familiarior eorum Serenissimorum cum certis patribus nostris communicatio. A qua Serenissimos, litteris hoc nomine datis, paulo ante abstrahere conata est. P. Alfonsus denique, qui non minima pars habetur rerum et mutationum, quae in Transylvania acciderunt, non bene in oculis foret Graecii . . . [214r]

6. Sellia discessurus, litterae ad me allatae sunt a Rev.mo Nitriensi¹⁰, eiusdem, puto, argumenti cum adjunctis eiusdem ad P. V.am. Propter has ad eius Rev.mam Dominationem profectus, animum addidi, quantum in me fuit: Seriam cogitationem, adjunctis sacris exercitiis, suasi, in collegio viennensi, directore P. Ximenio¹¹; qua has difficultates, quas in officio experitur, perpendere, remedia excogitare, rationemque in suo officio servandam statuere, seseque ad animi tranquillitatem reducere possit. Virum doctum, theologum, zelo et pietate ornatum, qui ei semper sit a latere et monitoris quoque, cum opus est, officio fungatur, non improbavi; et P. V.am quoque auxilio futuram dixi, ut similem nanciscatur. Amplexus est consilium.

7. Stephanum Nagy¹² a P. V.a collegio graecensi concedi rogamus, ut mathematicam ibi profiteatur.

⁸ Ioannes Rivulinus S.I. (1568-1628), hungarus; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 765.

⁹ De improviso Sigismundi Báthory reditu in Transylvaniam cf. epistolam Patris Pollardt; infra, mon. 358.

¹⁰ Litteras Francisci Forgách (2 aug.) ad P. Generalem vide supra, mon. 356.

¹¹ De P. Ximenez vide supra, adn. 5.

¹² Recte Ioannes Nagy S.I. (1571-1615), hungarus; qui anno 1598 Romae studiis philosophicis dabat operam; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 687.

P. MARCELLUS POLLARDT S.I.¹

P. BARTHOLOMAEO VILLER S.I.

Claudiopoli 25 augusti 1598 — Graetium

TEXTUS: Arch. Secr. Vat., *Particolar I*, f. 245r-v, exemplum coaevum Romam missum.

SUMMARIUM: *Relatio de inopinato Sigismundi Báthory regressu in Transylvaniam*.

EDITIO: SZILAS, A. Carrillo 160-61.

Die 18 huius mensis Serenissima Domina nostra [Maria Christierna], praemissis oneribus, cum tota sua aula Alba Iulia discessit. Quam comitati sunt Domini Legati Caesariani, R.mus Episcopus Albensis [Naprágħy], Magnif. Dominus Christophorus Keresturi²; praeter hos ex praecipuis dominis nemo. Vulgares tamen aliquot ad quartam partem milliaris Suam Ser.tem honoris ergo comitati sunt. Domini Legati cum R.mo Episcopo ad integrum hungaricum, in pagum Theovisch [Tóvis] dictum, progressi sunt. Eodem vesperi pervenit Ser.tas Sua cum sua aula Engedinum [Nagyenyed – Aiud]; sequenti die ad prandium Thordum [Torda – Turda]; quo etiam iterum R.mus Episcopus Albensis Suam Ser.tem assecutus est. Die tertia itineris nostri, qui fuit 20 mensis, pervenit Ser.ma hora 11 ante meridiem Claudiopolim. Senatores cum tribus curribus aliquot equitibus et peditibus venerant Suae Ser.ti obviam et, quanta potuerunt maiestate, in civitatem usque ad hospitium Suam Ser.tem deduxerunt.

Duodecim horis post accessit et Ser.mus Princeps Sigismundus; secum non habens amplius quam unicum famulum et eum, quem postilionem vocamus. Petit hic sibi aperiri portam, habere se quod agat cum Iudice. Porta aperitur. Recta vadit Princeps ad domum Iudicis. Cum eo aliquamdiu, adhuc incognitus, ut fores sibi aperiat, contendit. Quaerit Iudex, quis sit. Respondet: aperiat ostium, facile cum agniturum, quis sit. Exoratus Iudex in hoc, statim petit, ut sit fidelis, et recipiat ut principem Transylvaniae. Ait Iudex, quam ad se attinet, cupere Suae Ser.ti omne bonum, sed nihil posse absque senatu. Convocantur et primarii in domum Iudicis, per quos tamen tota illa nocte effectum est, ut senatores iuramentum fidelitatis Suae Ser.ti praestiterint.

Sequenti mane, hora tertia matutina cecinit tuba nostra, ut cum Ser.ma Domina nostra in itinere suscepto progrederemur. Post horam quartam, ignara Ser.ma, quid fieret, venit ad nostrum templum, ut audiret sacrum, ac dein recta pergeret. Coccii officiales et currus onerarii, exceptis iis, quos camerales vocant, praecesserunt pridie.

Dum Serenissima vadit ad templum, accedit in platea Iudex, et, interprete Rev.mo Episcopo Albensi, dicit Ser.mae, adesse Ser.mum Sigismundum, cupereque cum Sua Ser.te loqui. Haec tam inexpectato nuntio ita attonita fuit, ut vix verba formare potuerit. Resumpto tamen animo, respondit, se esse in via, auditio tamen sacro, reddituram se domum et audituram illum. Absoluto sacro priore (duobus enim quotidie interest), misit Ser.ma ad principem Dominum Comitem Thurianum³, rogavitque, ne aegre moram ferret. Postquam Princeps intellexit Ser.mam rediisse domum, statim et ipse ex domo Iudicis, stipatus paucis civitatis ministris, cum Domino Comite et Iudice ingressus est hospitium

¹ De M. Pollardt (Pollaert) S.I., belga cf. supra, mon. 134 adn. 2 et passim.

² De quo cf. mon. 41 adn. 1 et passim.

³ Sigismundus Turrianus (Thurn – de la Torre); cf. supra, mon. 317 adn. 9.

Ser.mae. Aderam et ego, et vidi Principem indutum brevi veste hungarica lacera, gestantem sub axilla brevem sclopetum seu pistolletum et framea accinctum. Exceptus est a Ser.ma humaniter et familiariter.

Paulo post curat vocari Rev.mum Episcopum Albensem, qui etiam est regni cancellarius, et Dominum Christophorum [Kereszty]. Et ab hoc quidem arcem Kevar [Kovár], ab utroque autem iuramentum fidelitatis petit. Quod quia praestare noluerunt, Iudici civitatis, in liberam custodiam abducendi, traditi sunt. Ubi etiamnum adhuc asservantur.

Expeditis his, circa horam decimam ante prandium misit Ser.mus certos suos homines ad Dominos Legatos et regnicolas. Hi laeti laetum nuntium acceperunt, et omnem fidem et operam promiserant suo Principi. Quod ut facilius crederetur, et literas ad Ser.mum dederunt, et eum, quem ad Legatos Princeps miserat, duo praecipui proceres Magni. Domini Potskay⁴ et Cornis⁵ magna cum pompa usque ad domum Legatorum comitati sunt, praesentesque fuerunt, quando is et redditum Ser.mi Principis et animum aperuit: Ser.mum Principem, videlicet, multis et gravibus de causis in suum regnum redisse, cupereque, ut ipsi statim ad se Claudiopolim veniant. Legati Ser.mo Principi nihil responderunt. Sequenti die missus est alias cum mandato nomine utriusque Principis Sigismundi et Mariae subscripto, ut omnino huc veniant. Interim nomine regni insciis Ser.mis tres missi ad eosdem fuere, ut secundo huic mandato parent. Promiserunt se venturos. Itaque illos hodie expectat Ser.mus. Deus omnia bene vertat.

Ser.mus multo maiorem dilectionem erga Ser.mam ostendit, quam unquam. Heri in festo Sancti Bartholomaei dedit Suae Ser.ti duo monilia, quorum alterum superiore anno Pragae emit 14.000 florenorum, alterum tribus millibus. Aliaque non minoris pretii parata habet, et heri valde sollicite unam ad conficiendam vestem, cui illa affigere vellet, in civitate quaeri curavit. Haec certe bona sunt initia redintegrationis amoris. Hucusque ille⁶.

359

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 5 septembbris 1598 — Thurotum

TEXTUS: *Austr. I II 851 (prius 47); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De proposito transferendi collegium Thurotio Selliam et domum probationis constituerendi. — P. Dobokay Selliae rector, P. Körösy Thurotii magister novitiorum fiat. — P. Cristeccus ab one-re gubernii liberandus.*

De thurociensi collegio Selliam transferendo et novitiatu altero pro partibus hungaricis Thurocii collocando, rescripti ad R. V.am kalendis augusti¹, non displicere nobis utramque deliberationem; expectare autem nos, ut in re gravi, plenam R. V.ae informationem, auditis consultoribus, perscriptisque utriusque consilii rationibus, ut de illis hic quoque consultemus et aliquid decernamus

⁴ Stephanus Bocskay; cf. supra, mon. 80 adn. 27 et passim.

⁵ Casparus Kornis (ob. 1601); cf. NAGY VI 357-62 et Révai N. Lex. XII 46.

⁶ P. Viller has Patris Pollardt litteras pervenire fecit Mantuam ad P. Possevino una cum suis (7 sept.). in quibus scribebat: «Hic mitto literas V.ae R., missas mihi ex Transylvania. Ex quibus intelliget, Principem reversum esse in Transylvaniam. Speramus magna, cum ille ideo redeat, ut pugnet adversus turcas secundum parta priora. Iam intime amat suam sanctam coniugem, quae communiter flexis genibus tres orat horas» ASV, *Particolari 1*, f. 244r.

¹ Responsum Patris Generalis videoas supra, mon. 354.

Tum autem selliensi collegio praefici posse videretur P. Alexander Dobokai, et Thurocii novitiorum curam gerere P. Franciscus Kerussius [Körössy], quanquam de hoc non sine incommodo futurum videtur, et evocetur e Transylvania; sed de ea re conveniet R. V.a cum P. Maiorio, iacturamque istam alio quopiam misso compensabit. Rectorem thurociensem, quem R. V.a describit, nullum videmus. Itaque expectamus, ut ipsa proponat, si quem videt in provincia. De P.e enim Villero agi amplius non debet, ut nuper indicavi²; nec de P. Alphonso, quem nisi Graetii retinere cogamur, expectamus ut in Urbem veniat iuxta ea, quae ante scripta sunt³.

Caeterum, liberationem suam sic urget P. Theophilus [Cristecus] (et R. V.a merito exonerandum esse intelligit), ut ad tempus saltem substituendus illi quispiam videatur, si non statim occurrat, qui collegio praecesse posse, rectorque renuntiari possit.

Pro Rev.mo Nitriensi designari forsitan posset unus e theologis alumnis Collegii Germanici. Sed quia tertium tantum annum curriculi sui absolvit, satusque videretur, quartum quoque illi concedi, resciri a Rev.mo oportebit, an differi tantisper velit, an statim miti. Interim curabimus, ut ad eam missionem et Rev.mi nutum disponetur . . .

360

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

Roma 5 septembbris 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 848 (*prius* 44); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De calunnia haereticorum contra Patrem Sulyok.*

Vidi, quas R. V. 14 et 25 iulii ad me scripsit¹. Atque in primis eius diligentiam et iudicium probavi, quod in illa haereticorum calumnia, quam adversus Patrem Sugliokum [Sulyok] disseminarunt², publica auctoritate comprobari eius innocentiam curavit. Ita enim res postulabat, in istis praesertim locis, ubi adversariorum multitudine et libertas fidem fabulae factura videbatur, nisi occursum statim fuisse.

Caeterum, etsi ut notae sunt haereticorum artes et satanae malevolentia Societatem in odium trahere molientis, conturbare ista nostros non debent. Debent tamen in omni actione cautores reddere, ne locum ullum dent vel fictis et inanibus commentis.

De operariis, quos R. V.a submitti desiderat, considerabimus, exquiremusque, unde nam mitti possint. Interim autem rerum istarum exitum aliquem praestolbimus, quoad certiorem statum capiant. Quod quidem post Ser.mi Maximiliani adventum fore confidimus. Velim tamen de iunioribus, quos linguam discendi caussa nominatim petit, quibus in rebus R. V.a eos occupari isthic posse existimet, dum linguam addiscent; ne, si otiosi esse cogantur, oneri sint potius, quam adiumento, taedioque afficiantur.

² Videsis *ibidem*.

³ De petitione Francisci Forgách episcopi vide epistolam Patris Provincialis, diei 24 aug.: *supra*, mon. 357 § 6.

¹ Quae desiderantur.

² Calumnia haereticorum contra Patrem Sulyok in quo constiterit, nobis non innotuit.

Accepi litteras P. Francisci Gilii³, cui cum ad eius litteras peculiare nihil sit, quod re-scribam, salutem meis verbis dici cupio. Nec plura his in praesens, nisi quod omnium preci-bus etc. Gratia Domini etc. Romae 5 septembbris 1598.

361

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. THEOPHILO CRYSTECCO V. RECT. COLL. THUROC. S.I.
Roma 5 septembbris 1598 — Thurotum

TEXTUS: *Austr. I II 850 (prius 46); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De eius liberatione ab onere gubernandi.*

Accepi litteras R. Vae 25 iulii scriptas¹, quibus magnopere aedificati fuimus. Debet autem ita sibi persuadere, nos in toto hoc negotio bonam ipsius mentem et zelum amplexos fuisse; ut ipsam quoque vicissim, si quid P. Provinciali iustis de caussis minus probatum fuit, aequo animo eius monita tulisse, laturumque in posterum speramus; sive in isto eo-dem officio perget (a quo quidem curabimus, ut pro ipsius quiete ac desiderio, quampri-mum per provinciae facultatem licebit, a P. Provinciali liberetur), sive in alio quocunque, quod ab obedientia imponetur. Pergat interim tantisper alaci animo crucem hanc ferre, Deo duce; quem oro, ut R. Vae vires augeat cum caelesti consolatione. Omnium precibus et ss. me commendo. Gratia Domini nostri etc. Romae 5 septembbris 1598.

362

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 5 septembbris 1598 — Graetium

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 266-67.*

SUMMARIUM: *De cura collegii graecensis ei imponenda.*

³ De Fr. Gilio S.I. cf. supra, mon. 183 adn. 2 et passim.

¹ Quae litterae desiderantur.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 FRANCISCO FORGÁCH EPISCOPO NITRIENSI
 Roma 26 septembris 1598

TEXTUS: *Austr. I II 855 (prius 51); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Pergat suscepto pastorali munere fungi.*

Accepi, quae Rev.ma Dom. V.a pristinum suum Societatis nostraræ desiderium repetens, 2 augusti scripsit¹; et quae de eodem argumento suis litteris addidit P. Provincialis². Nec certe non possumus isto eius tam constanti et incenso in Deum amore non vehementer aedificari; p[ro]ae quo honores omnes et caetera huius vitae commoda tam fortiter aspernetur.

Caeterum, cum animum et cogitationem refecimus ad Hungariae statum, quantopere R.mae D. V.ae similibus praelatis egeat, aut potius, quam paucos sperare possit eius similes, qui ad episcopalem dignitatem ea praesidia nobilitatis, doctrinae, zeliique adjuncta habent, quae Dominus in illam concessit, ut aliud nihil esset, quod nos ab hoc consilio revo caret, orare illam cogimur, ut in tanta necessitate oblatam a Deo bene merendi occasionem non reiiciat.

Nec vero deterreri debet istis, quas ait, difficultatibus, aut fructu etiam minore, quam [855] optaret. Quoniam ita fere sunt, ut recte novit, omnium rerum initia, iis praesertim, qui Deum sincere colunt. Quae quidem tempore lenientur. Et si, quod speramus, pacationem Hungariae statum post haec bella habebimus, uberrimos simul animarum fructus et conversiones, Deo corda mutante, videbimus.

Et nos quidem, quod ad R.mam D. V.am spectat, syncero eius animo et divini honoris perspecto desiderio, parum de divina bonitate polliceri nobis videamur, nisi secunda omnia eius et gregi eius salutaria eventura speremus. Quare hoc reliquum est, ut bono fortique animo in hac pastorali cura perget, et nostris nostrorumque obsequiis, quae parata in Domino semper erunt, suo iure utatur. Gratissimum enim nobis erit, optimis R.mae D. V.ae conatibus obsequi, quicquid erit, quod vel ad privatam eius consolacionem, vel ad suscepti muneric levamen operae, consilii, opisque conferre licuerit. Deum interim precor, ut eandem R.mam D. V.am omni de caelo gratia et virtute confirmet, nobisque et ecclesiae sua diutissime conservet cum omni prosperitate in columem. Romae 26 septembris.

¹ Eius litteras vide supra, mon. 356.

² Cf. epistolam Patris Provincialis (24 aug.); supra, mon. 357 § 6.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 26 septembris 1598 — Pragam

TEXTUS: Austr. I II 856-57 (prius 52-53); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: De persecutione haereticorum contra Franciscum Daróczy ob missionem institutam.

— Probatur intentio et modus translationis collegii thurociensis in Selliam. — De voluntate non admittendi convictores. — De superioribus Selliae et Thurotii constituendis. — I. Nagy studium theologiae finiat oportet. — De Francisci Forgách petitione, qui ingredi Societatem Iesu velit.

Vidi litteras R. V.ae 24 et 26 augusti scriptas¹. Et primo nos aspectu perculerunt, quae in illis erant de molestiis, quae D. Francisco darotziensis missionis auctori exhibentur. Specramus tamen liberatum omnibus iri Caesari auctoritate, apud quem vestrum erit tam pium et catholicum dominum qua potestis ope iuvare; et nos hic precibus nostris caelestem illi opem implorare non omittemus.

Quae a R. V.a deliberata sunt circa varalliensis collegii translationem, nobis omnia valde probantur; ut nimirum Selliae aperiantur scholae sine strepitu, et sine mentione novi collegii; tum deinde, ut re succedente, agatur cum Caesarea Maiestate. Probanus etiam, ut alumnorum seminarii numerus augeatur, sicut scribit, ad 20 et 30; immo, quo plures erunt, hoc nobis gratius erit. Nec moramur, ut hoc vel illo nomine appellantur, dummodo sic instituantur et formentur, ut Ecclesiae quam utilissimi esse possint. Quod quidem R. V.ae iudicio ac prudentiae relinquimus. Referet ad nos postea, quid actum sit, et de redditibus et totius praepositurae, quanti sint, et quomodo vel in nostros, vel in alumnorum, aliosve usus distribuantur.

De convictoribus denique, quoniam tanta est difficultas in exigenda pensione, et sine offensione futurum videtur, si dimittantur, hoc etiam erit in potestate R. V.ae non solum ut Varalliae amplius non sint, quod sublati scholis necessarium erit, sed et Selliae item, ne admittantur.

Quod vero ad superiores spectat, experiiri de P. Alexandro Dobokay Selliae licebit, quemadmodum ei succedat gubernatio; et Varalliae, quoad alias occurrat, relinqu poterit P. Theophilus [Cristecus], ut paucis illis praesit. Quod minus difficile illi futurum est, si a R. V.a suaviter animetur . . . [857] . . . Ioannes Nagy, quem R. V.a pro mathematicis Graetii operabat, e medio theologiae cursu abduci non potest. Quod si aliis occurret, libenter eius loco mittemus. Sed polliceri non auximus, tam cito reperi a nobis posse idoneum, qui mittatur.

De Rev.mi Nitriensis desiderio, quod litteris suis repetebat², quod litteris suis repetebat, idem ipse, quod alias, respondeo, ut in suscepto pastorali munere perseveret. Eget optimus praelatus et auxilio et consolatione. Quorum utrumque, quoad in nobis est, praestari cupimus a Societate crebrius nostrorum ad eum missionibus, ubi se offeret occasio; tum quaerendis etiam et subministrandis idoneis externis operariis, qui in eius vinea sancto ipsius zelo cooperentur. De theologo, qui pro eodem e Collegio Germanico petebatur, proxime rescripti³ . . .

¹ Litteras die 24 augusti scriptas vide supra, mon. 357.

² Litteras Francisci Forgách (2 aug.) ad P. Generalem vide supra, mon. 356.

³ Vide epistolam Patris Generalis (5 sept.); supra, mon. 359.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 26 septembris 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 854-55 (prius 50-51); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De missione Patris Kabos in Poloniam ob reconciliationem Sigismundi Principis cum card. Báthory.*

Quo minus vulgo expectabantur, hoc maiorem admirationem ingesserunt, quae R. V.a 24 augusti scripsit¹. Nos vero, qui peculiari semper affectu res Transylvaniae Domino Deo commendari curavimus, hoc nunc impensis id facimus, quo maius Dei obsequium fore videmus, si pacate omnia terminentur.

Caeterum, de Patre Kabos² ad tam bonum finem in Poloniam profecto reprehendere non possumus; urgente praesertim Ser.mo. Eritque, quod Deum laudemus, si firma fiat reconciliatio³. Providere autem in hac rerum mutatione R. V.a debet, ut nostri, quam erga christianos principes debent, observantiam retinentes, regulae suae memores, cauti sint in loquendo, tum vero etiam in agendo, ne quid proferant [855] aut agendum suscipiant, quod creare possit offenditionem. Interim expectabo, ut de omni rerum nostrarum statu identidem nos informet, deque iis omnibus, quae ad me referri oportere iudicabit.

Unum erat, quod R. V.a significarem, perlatum ad nos fuisse, in templo isthic nostro, non asservari perpetuum ignem in lampade coram S.mo Sacramento. Quod certe, cum in omnibus locis reprehendi merito debeat, tum vero in istis regionibus, ubi exemplo nostro aliis praeesse debemus, et propter haereticorum praesentiam, ecclesiasticos omnes ritus, quam maxime licet cultu et splendore observare, nulla ratione videtur negligendum. Quare cupio, ut R. V.a rem mature corrigi iubeat, aut ad nos certe scribat, si quid sit impedimenti.

Accepi porro litteras P. Sulyok, P. Kereosi, P. Leinberer. Quibus, etsi privatim, temporis angustiis coactus, nihil rescribo, significari tamen eis cupio, pergratas mihi omnium litteras fuisse, eosdemque meis verbis salutari. Omnium precibus etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 26 septembris 1598.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 26 septembris 1598 — Graetium

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 267-68.*

SUMMARIUM: *De eius proximo itinere romano. — De munere rectoris collegii graecensis amplectendo.*

¹ Litterae Patris Maggiори, diei 24 augusti, desiderantur.

² Stephanus Kabos S.I. (1569c-1603), hungarus; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 702.

³ De reconciliatione Sigismundi cum Andrea Báthory cf. supra, mon. 321.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. LUDOVICO LUCARI S.I.¹

Roma 26 septembris 1598 — Thurotium

TEXTUS: *Austr. I II 855 (prius 51); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Pergat in provincia Austriae suam operam Deo exhibere.*

Redditæ nobis fuerunt, quas R. V.a Kalendis augusti scripsit²; ea ferme repetens, quod ianuario mense scriperat, ut eam Lauretum, aut alio certe isthinc evocemus. In quo quidem ita velim sibi R. V.a persuadeat, adeo nobis alienum videri, ut ex provincia ista operarios evocemus, qui Deo in ea famulari possunt, sicut potest eius beneficio R. V.a, ut quotidie non parum laboremus in conquirendis undique aliis, quos submittamus. Non ignorare ipsa potest, quam multis opus sit in tanta provinciae amplitudine, tam multis novis collegiis, tam variis et tam opportunis fructificandi occasionibus. Nec vero contristari illam debet, quod nostros in ista provinciae parte minus incolis acceptos esse scribit, cum hoc ipsum etiam ad meriti augmentum faciat. Quanquam speramus, nonnullis, quae P. Provinciali circa varalienses nostros praescripsimus³, in proxim perductis, maiorem in posterum de proximis bene merendi occasionem fore, ut ipsa suo tempore perspiciet. Quare bono animo esse debet, et pristinam istam cogitationem deponere, Deo ac superioribus omnia relinquens. De quo quidem gratum posthac fuerit ex R. Vae litteris cognoscere. Cuius interim precibus etc. Deum oramus vicissim, ut eandem omni gratia impleat. Romae 26 septembris 1598.

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Praga 5 octobris 1598 — Romam

TEXTUS: *Germ. 178, f. 250r-53v (prius 21-24 701-04); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Thurotii scholae claudentur, Selliae e contra promovebuntur.* — 2. *Domino Himmelreich benefactori detur communicatio meritorum S.I.* — 3. *Mittit «Informationem» de transferendo collegio Selliam.* — 4. *De rectore ibidem constituendo.* — 5. *Mittit iudicium consultorum de conventu Thurotii restituendo.* — 6. *Princeps, reversus in Transylvanianam, coactus est promittere, ut nostros expelleret.* — 7. *De substituto Patris Cristecci inveniendo.* — 8. *De theologo Francisco Forgach episcopo dando.*

1. Prima septembris a R. P. V. ad me datas ultima eiusdem Pragae accepi¹. In iis primo loco informationem plenam P. V. exigit circa collegii thuroziensis Selliam translationem,

¹ L. Lucari S.I. (1561-1621), dalmata; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 723.

² Litterae Patris Lucari desiderantur.

³ Vide epistolam Patris Generalis (26 sept.) ad P. Provincialem; supra, mon. 364.

¹ Quae datae sunt die quinto septembris, vide supra, mon. 359.

et novitiatus Thurozii substitutionem, additis utriusque consilii rationibus. De hac eadem re, cum P. V. Kal. augusti sic scripsisset: «Quod ad collegium Selliae stabiendum, exspecto, ut cum matura visa res fuerit, ad nos concludenda transmittatur cum debita informatione²».

2. Scholae quidem meo aliorumque patrum, quos in consilium adhibui, sententia, propter rationes 24 augusti meis litteris explicatas³, proxima hac studiorum renovatione Thurozii omittendae, Selliaeque continuandae visae sunt absque mentione hoc tempore facta translationis collegii, aut novitiatus Thurozii instituendi; quae postea, tempore oportuno, respectu Caesaris ac regni, plenoque consensu et approbatione R. Vae habita, fierent. Et faelix, uti speratur, scholarum selliensium progressus, argumenti loco postea esset apud proceres regni et Caes. Maiestatem, provide cogitatum fuisse de hac collegii translatione.

Utque scholarum mutationem hac ratione iam faceremus, consuluit quoque secretarius Caesareae Maiestatis ungaricus, Dominus Tiburtius Himmelreich, syncerus amicus, fautor et promotor rerum Societatis in Ungaria. Cui merito ascribitur quicquid hactenus pro collegio thurozieni apud Caes. M. tem in praeteritis hisce gravissimis controversiis impetratum est⁴. Atque cum emolumentum temporale propter labores suos in hisce rebus Societatis, quos minime exiguo habuit, habetque, cum in omnibus ad ipsum confugere oporteat, respuat, dignus omnino videretur communicatione meritorum Societatis. Quod saepius antea in animo fuit P. V. ae insinuare, et hoc beneficium pro isto benefactore nostro rogare.

De scholis igitur ad primam renovationem hoc modo dispositum est, probantibus idipsum consultoribus meis, caeterisque omnibus, uno vel altero patre Thurozii dempto.

3. Informationem plenam, quam P. V. petit de collegii mutatione et novitiatus institutione, iam mitto cum his eam, quam ad meos consultores Thurozio scripsi⁵; et responsum habui: collegium transferendum; cum novitiatus vero Thurozii institutione sensim procedendum videri. Nec quidem res ipsa, praesertim quoad novitiatum, celeritatem admittet. Scripsi nihilominus iam etiam P. Zanitio et P. Theophilo [Cristecus], ut pro informatione de utroque consilio ad me scribant, quod ad P. V., si quid amplius quam nostra informatio contineat, transmittam⁶.

4. De P. Alexandro Dobokay P. Zanitiis et alii, qui eum norunt patres, valde dubitant de illius pro rectore et superiore sellensi sufficientia ob naturam mitiorem, et ad concionandum potius ac fructificandum in proximo, quam gubernandum talento praedito. Ac quoniam alias ungarus, qui sit superior, in provincia haberri nequeat, roganda videbatur P. V., ut aliquo patre alterius nationis, dummodo non germano, polono aut veneto (propter causas alias scriptas ex parte regnicolarum, polonos et venetus excludentium a paelaturis et officiis publicis, germanos vero aegre sustinentes, explicatas⁷) succurrere velit, cum magni referat, collegium sellense ab initio in spiritu Societatis bene fundari ac institui.

Quicunque autem superior erit Selliae, inter alia exercitia patientiae non defutura sibi persuadeat, et pro magnitudine fructus sperati laborem et conatum ab ipso exigendum. Inter ea perget quidem P. Alexander. Qui tamen onus pergit deprecari, destitutus iam etiam auxilio concionatoris. Missus quippe hoc nomine Selliam P. Martinus Kadi⁸, statim in gra-

² Vide supra, mon. 354.

³ Vide supra, mon. 357.

⁴ De T. Himmelreich cf. supra, mon. 5 adn. 9 et passim.

⁵ Quae «Informatio» videre est inferius, tamquam Appendix huius monumenti.

⁶ Informationes a PP. Zanitio et Cristecco petitae desiderantur.

⁷ Litterae, in quibus rationes in contrarium allatae exhibentur, nobis non innotuerunt.

⁸ De M. Káldi S.I. vide supra, mon. 317 adn. 7.

vem morbum ac febres incidit; a quibus ut tandem liberetur, scripsi iam, ut mitteretur Viennam; non facile remittendus Selliam etiam propter parentes consanguineos, qui negotium patri exhiberent.

5. De Thurozio et hoc addo. Cum saepius ante hac, et in singulis pene comitiis ungari-
cis, causa conventus, quem appellant, Thurozii restituendi, acta fuerit, et Caesari propter
illius restitutionem proceres regni semper molesti fuerint, neque destituti aut quietam prae-
positurae possessionem concessuri videantur, donec eum obtineant, existimavit P. Zani-
tius, accuratius de hac re tempestive P. V. am informandam, et iudicium consultorum pro-
vinciae de restituendo hoc conventu perscribendum esse. Scriptum igitur quod de hoc con-
ventu P. Zanitius concepit, meis consultoribus communicavi. Quorum iudicium cum eo-
dem scripto his adiuncta ad P. V. mitto⁹, ut ipsa quoque suam hac in re definitionem addat,
et mature aliquid statuat, ut in proximis comitiis parati simus, magnumque negotium ac
turbationem causa huius conventus in regno declinemus.

6. Redeo ad litteras P. V.ae. Cui probaretur P. Franciscus Kerussius pro magistro no-
vitorum Thurozii, si alio patre Transylvaniae compensaretur. Et hoc quidem, Deo volen-
te, licebit per P. Martinum Kadi [Káldi]. Nutant autem, ut P. V. ex Patre V. Provinciali in-
tellexerit, denuo res nostrae in Transylvania, Principe Sigismundo denuo, ut scribitur
adacto ad promittendum et iuramento promissum firmandum de nostrorum e Transilva-
nia electione. Quod tamen sperat P. Magiorius ad speciem tantum futurum Albae Iuliae,
quo post paucos dies, postquam excesserint, nostri revocandi sint.

7. De P. Theophilii [Cristecus] liberatione omnino sum sollicitus, atque, cum Vien-
nam hoc mense, Deo duce, venero, tentabo, an per P. Gregorium Betkovium¹⁰, quamvis
etiam procuratoris viennensis munus valde is aversetur, succurri, vel qua alia ratione cito
P. Theophilus sublevari possit . . . [252v] . . .

8. Scripsi ad Rev.mum Nitriensem [Forgách], quae P. V. de theologo ei ex Collegio
Germanico curando respondit¹¹ . . .

APPENDIX

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Informatio ad consultores provinciae missa
de collegio Selliae stabiendo et novitiatu Thurotii instituendo

Thurotii 20 iulii 1598

TEXTUS: Germ. 178, f. 182r-83v (prius 25-26 705-06); originales.

Collegium thuroziense seu varallense ad studia litterarum scholasque Societatis mini-
me convenire, neque ad finem salutis proximorum accommodatum esse, praeteritorum an-
norum, quibus hic fuit Societas, experientia nimium docuit. Ut proinde tum aliorum supe-
riorum, tum ipsius P. N. Generalis sententia fuerit semper, quam etiam P. Visitator Magius

⁹ Scriptum Patris Zanitii et iuditium consultorum ea de re desiderantur.

¹⁰ Gr. Betkovius S.I. (1567c-1616), germanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 631.

¹¹ Cf. litteras Patris Generalis (5 sept. et 26 sept.); *supra*, mon. 359 et 364.

in scriptis reliquit¹, et P. N. Generalis per litteras non semel probavit et confirmavit, ut oportunitate concessa, in locum aptiorem in Ungaria thurozense collegium transferatur². Et quidem si Jaurinum recuperetur, Selliam. Iam vero, Dei beneficio, praeter Jaurinum etiam Strigonium in potestate christianorum est. Quae duo loca dum Turca possideret, selliensis collegii consilium plane impediabant. Hanc rem igitur praesenti in Ungaria visitatione serio perpendendam suscepit, excitatus ad hoc ipsum proximis, quas a R. P. N. Generali accepi, litteris³.

Statum porro thuroziensis collegii eum reperi, qui ad mutationem hanc quoque impellere videbatur, cum collegii ratio in hoc loco per se quasi concidat. Ita omnia languent, domi et foris; res et disciplina domestica ob paucitatem nostrorum turbata, animi parum bene secundum spiritum Societatis constituti. Scholae in pristina sunt miseria, ultra 50 in universum in omnibus scholis discipuli, dum iam scholas visitarem, non reperti. Et ii quidem maiori parte pauperes, mendici, qui tempore messis, et aliorum rusticorum laborum fere omnes abscedere solent, et plerique omnino emanere. Sicque vix aliquo fructu quatuor magistri occupantur, taedioque conficiuntur et impediuntur.

Praeter subditos colonos ac rusticos, qui timore servili magis, vix divina in nostro templo frequentant, alia occasio in proximo fructificandi, nisi forte per missiones quandoque ad remotiora loca nobilium catholicorum, qui nostrorum operam expetunt, existit nulla. Ac certe caenobii potius cuiusdam in solitudine constituti, quam collegii Societatis rationem nostrorum in hoc loco habitatio habere videtur.

Ubi propterea residentia melius institueretur duorum triumve sacerdotum cum totidem coadiutoribus ad spiritualia proximorum hic loci et in vicinia curanda. Nisi forte de novitiatu (quandoquidem brunensis pro praesenti provinciae amplitudine minime sufficit, ac omnino hoc tempore ita est repletus, ut plures recipere nequeat. Cum tamen passim in variis locis non pauci, iisque idonei admitti petant) hic Thuroczii instituendo cogitaretur. In quo ad 30 vel plures novitii, [182v] praecipue ungari, sclavi, croatae et alii informarentur. Mitterentur quoque huc ad probationem, qui in Transylvania recipiuntur, nec commode ob itineris longinquitatem Brunam mitti possunt. Et hic quidem Thuroczii ex pluribus, qui recipi petiverunt, tres vel quatuor commode diutius differri non poterunt. Pragae, Commotovii, Crumlovii aliqui ab anno exspectant. Item Graecii et alibi Dominus vocat aliquos. Utinam igitur brevi adiecto alio novitiatu provinciae nostrae, cuius inopia et angustia quo ad operarios et personas nota est, consulatur. Thuroczii sane locus percommodus esset propter habitationem, hortum, quietem et occasionem exercendi novitios tum aliis probationibus, tum in docenda doctrina christiana per oppida et pagos vicinos.

Selliae omnino magnus fructus speratur ibi, constituto collegio, ob loci commoditatem et frequentiam ac communicationem cum variis nobilibus vicinis. Ubi propria ungarica lingua servit, cum Thurozii sclavonica sit, et propterea parentes liberos Thuroczium etiam propter linguam non mittunt. Iam etiam Selliae sub inspectione tantum nostrorum, externo autem adhuc magistro, alumno nostro, 180 discipuli numerantur. Confluentque magno numero, ubi constiterit, scholas more Societatis hic constitutas. Commoditas ibidem est virtualium, propter forum, fluvium Vagum, emolumenta temporalia nostrorum varia. Traiectus ibidem per Vagum ex tota Ungaria communicationem magnam adfert, materiamque fructus spiritualis ad finem Societatis offert.

¹ Vide litteras Patris Maggio visitatoris (16 aug. 1594); supra, mon. 64. Responsum autem Patris Generalis videre est supra, mon. 76.

² Vide litteras Patris Generalis (1 aug. 1598) ad P. Provincialem; supra, mon. 354.

³ Vide litteras Patris Generalis (23 maii) ad P. Provincialem; supra, mon. 344.

Exclusi fere iam sunt Sellia inquieti illi inquilini, qui praetenta nobilitate magnas turbas et molestias creabant, proventus quoque sellienses nostras arctabant. Exsolutis namque eorum aedibus et bonis, fere quater mille taleris, qui hoc fine mutuati sunt, excedere cogentur, ut proinde cum collegio transferendo diutius minime expectandum, sed res, prospere praesertim nostris cum Turca hoc anno belligerantibus, in octobri perficienda videtur. Accommodatis, prout licet, Selliae pro initio habitationibus nostris ac scholis, pro quibus commoditatem praebent domicilia, nobilibus exclusis, coempta, donec exsoluto debito 4 millium, et facultate a Caes. Maiestate impetrata, ad finem Societatis et pro necessitate Ungariae conveniens collegium Selliae aedificetur.

Hoc fine vero industrio in primis et conveniente superiore Selliae opus foret, eoque ungaro, qui talibus initiis et difficultatibus, quae ea solent adferre, par esset, et cum autoritate, prudentia, fortitudine, existimatione polleret; denique dotes boni rectoris haberet. In P. Zanitio nonnulla desiderantur. Idem selliensibus praesertim nobilibus exclusis ob causam contra illos actam et obtentam; ut etiam subditis thurocziensibus propter solutionem decimarum, exosus est. Eique omnino expedit, pro quo et instat, ut tandem in collegio aliquo [183r] ei vivere et disciplinae Societatis assuescere concedatur. P. Alexander Dobocay ad auxilium animarum et conciones conversionemque haereticorum magis propensus, officium superioris deprecatur. Nec convenit superiorem selliensem, quem ut dominum sellienses timent et saepius severius cum illis is agere cogitur, simul concionatorem et ordinarium templi confessarium esse; graviusque simul unus haec onera sustineret.

Quis igitur superior Selliae praeficiendus, et cui conciones ungaricae ibidem, si in P. Alexandro consistendum iudicaretur, demandandae essent, Reverentiae Vestrae cito suum iudicium ad me perscribere velint; simulque quo ad superiorem thurocziensem mihi consulere. Nam P. Theophilus [Cristeccus] diutius in hoc officio relinqui nequit, tum propter alia, tum propter nationem. Quia enim polonus est, secundum leges Ungariae nulli praelatureae praecesse, nec in comitiis nec in aliis conventibus regni locum habere potest, nihilque admitteretur ab ipso vel eius nomine propositum. Atque de hoc ab amicis et praelatis, quibus constat eum polonum esse, serio moniti sumus, ut citius mutetur, antequam ipse et Societas propter ipsum in comitiis confundatur et turbatio aliqua oriatur. Suadent alia quoque, eundem citius a gubernatione nostrorum amovere. Opus vero etiam hic est viro prudente, experto et discreto, qui in sedibus et iudiciis cum aedificazione compareat, occasionses promovendae religionis catholicae, quae praeclarae subinde offeruntur, amplecti et exercere norit. Et, si hic novitiatus fieret, magistro novitiorum consolationi et auxilio esset. Deberet idem linguam sclavonicam callere. Talem utinam Reverentiae Vestrae mihi offerant seu nominent. Expediret omnino cito P. Theophilum liberare, bonum alioqui virum et ad multa praestandum utilem. Reverentiis Vestris sanctis sacrificiis et orationibus res nostras in Ungaria totamque provinciam ac me ipsum in Domino commendo Thuroczii 20 iulii 1598.

Reverentiis Vestris servus in Christo

Ferdinandus Alber.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 14 novembris 1598 — Pragam

TEXTUS: *Austr. I II 862-63 (prius 58-59); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Translatio collegii hungarici permittitur. — T. Himmelreich particeps fit bonorum operum S.I. — Novitiatu Thurottii instituenda. — Ibidem conventus restituendus. — Facultas vendendi ac commutandi nonnulla bona temporalia.*

Pauca mihi describenda sunt ad litteras 5 octobris¹. De translatione siquidem thurociensium scholarum in oppidum selliense, iam ante indicavi, placere nobis consilium R. V.ae². Et nunc tanto magis probatur, quod idem video non solum consultores, sed externis etiam amicis videri; in primisque D. Tiburtio³, cui in toto hoc negotio hungarico plurimum deberi scimus, et patentes bonorum operum Societatis libenter dabimus, ubi de eius nominibus et titulis certiores a R. V.a facti erimus.

Aggredietur ergo R. V. in nomine Domini, experieturque, quemadmodum scholae Selliae succedant, ut, cognito progressu, cum Caesare postea agi possit, et translatio haec eius etiam iudicio comprobari.

De novitiatu probamus sententiam R. V.ae, ut in eo Thurocii figendo his initii non properetur. Licebit interim de futuro magistro novitiorum ea, quae alias scripsimus, providere, ut ad id munus aptetur, magisque ac magis instruatur.

De rectore selliensi dispiciemus cum P. Assistente, num aliunde mitti aliquis possit. Et de conventu item Thurocii restituendo, re tota iterum ex iis, quae alias et nunc denuo transmissa sunt, omnibus perpensis, statuemus, et R. V.ae brevi significabimus. Pergere interea poterit Selliae P. Dobokay; et Thurocii [863] quemcunque R. V. ad hoc munus magis aptum iudicabit . . .

Redditae nobis a P. Procuratore fuerunt binae informationes, quas R. V.a miserat pro collegio thurociensi. Altera, qua petebatur facultas duos agros cum horto vendendi in pago quodam eiusdem collegii. De quo quidem, cum difficultas nulla se obiiciat, patentes scribi iussimus⁴.

Altera erat de quatuor pagis eiusdem collegii cum aliis item pagis bonisque utilioribus permutandis. In qua quidem movit nos ratio illa, quae in contractu secundo loco conferebatur, periculum nullum esse futurum, ut huius pagorum subditi cum dominis sensim et mutant religionem. Quod tamen alia ex parte fient, ut speramus, subditi aliorum pagorum, qui collegio per commutationem accident, et hisce qui relinquentur, caveri forsitan opportuna aliqua ratione poterit, ne ad haeresim compellantur; ut si retineatur ius parochos in eis nominandi, vel aliud quipiam excipiatur in permutatione. Sic permittimus, ut quam

¹ Quas vide supra, mon. 368.

² Vide epistolam Patris Generalis (23 maii) ad P. Provincialem; supra, mon. 344.

³ T. Himmelreich; cf. supra, mon. 368 adn. 4 et passim.

⁴ Facultas vendendi agros data est die 21 nov. 1598. Textus invenitur in libro, qui inscribitur: «Patentium liber II, in quo scribuntur patentes contractuum»; vide ARSI, Fondo Ges. 145, f. 170.

optimo consilio fieri poterit, ineatur permutatio, quae alioquin utilis fore censemur. Mittaturque postea exemplum aut summa contractus, et bonorum acquisitorum index, ut permutatio confirmetur. Nunc enim in informatione nihil expressum de bonis, quae acquirentur⁵. Omnim precibus etc. Romae 14 novembris 1598.

A P P E N D I X

Est in pago collegii thurocziensis, cui nomen Writzkopel, qui distat a collegio medio miliari germanico, praedium, ex coēmpta unica duntaxat sessione rusticana ante duos annos institutum. Habet domum cum duplice horto adjuncto, et tertium praeterea hortum separatum, ac duos agellos steriles. Pretium emptionis fuit quadraginta novem taleri.

Ex his agris plerunque tantum colligitur, quantum seritur. Aliquando etiam minus, et aliquando nihil. Unde fit, ut in huius praedioli villicum ac familiam plus impendatur, quam emolumenti percipiatur.

Deliberatum est ergo, ut retenta domo cum horto adjuncto ad custodiam et tractationem pecorum, quae per aestatem in vicinis montibus, cum utilitate collegii pasci possunt; duo illi agri alicui rustico vendantur, cui etiam hortus ille separatus attribuatur, ubi is sibi domum aedificare possit. Atque hic sessio, quae in praedium conversa fuerat, pago restituantur, quod collegio longe utilius iudicatum fuit.

Primo, ne familiam novam, si praedium istud maneret, absque emolumento, curare et alere collegium teneatur. Deinde, ne pauculi eo loci coloni et pauperes, operis ex cultura duplicitis illius sterilis agri in gratiam dominorum graventur. Tertio, quia longe utilius collegio erit sine cultura agrorum pecora per aestatem isthac pascere. Recuperabuntur denique eo loci rustici unam sessionem, quam ante dominis illibenter vendiderunt.

In contrarium, ne scilicet vendi debeat, nulla ratio occurrit.

Ego Theophilus Crystecus, vicerector eiusdem thurocziensis [127v] collegii, iudico hoc praedium vendi posse.

Ego Leonardus Classovitus, consultor superioris collegii turociensis, idem sentio.

Ego Petrus Dionianus, consultor superioris collegii thurocziensis, idem iudico hoc praedium vendi debere.

Ego Ioannes Zanitius, non quod rationes in contrarium afferri non possent, sed, quia prima intentio nostrorum illa erat, ut in illo pago haberemus certum locum, quo in aestate cum pecoribus (quae in montibus illius pagi longe commodius, quam in domestico praedio pasci possunt) nostri se pastores recipieren, non autem ut illius sessionis steriles agros in usum nostrum colerent coloni; quos colonis iterum vendi posse (retenta domo et duobus circa eam hortis) absque damno collegii iudico.

Venditionem istorum agrorum collegio perutilem futuram censeo, cum praeter gravamen subditorum in eorum cultura, nec dignum quidem cultura fenetum reddunt. Expeditque collegio praedia potius contrahere, id est pauciora bene instructa habere, quam multiplicatis familiis in diversis praedibus curam et sollicitudinem cum parvo emolumento temporali spiritualique augere. – Ferdinandus Alber⁶.

⁵ Ad obtainendam facultatem, P. Crystecus rediget documentum, cui adjuncta sunt iudicia autographa consultorum et Patris Provincialis. Scriptum invenitur in codice *Austr.* 225 I 127-28; illudque ad calcem huius monumenti exscripsimus.

⁶ In quadam parva scheda (127a signata) reperitur iudicium patris cuiusdam romani: «Videtur posse concedi cum clausula, quod pretium inde petitum servetur in alio impendendum, donec in aliis stabilibus bonis investiatur.».

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 14 novembris 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 861 (prius 57); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Nuntius dissoluti collegii albensis graviter omnes perculsit.*

Lectis R. V.ae litteris, 14 et 17 septembribus die scriptis¹, perculisset nos gravius iste nuntius soluti collegii albensis², nisi pro certo id habuissemus, quod et ipsa et alii quoque monuerant, Serenissimus, quamvis ad tempus, hoc ferre cogatur, nihil tamen de sua in Societatem protectione, pristinoque amore remittere.

Caeterum, in hac rerum inclinatione repetendum est, quod saepe monemus, ut nostri prudenter et modeste se gerant; ne iis, qui occasiones querant, ullam in se iustum praebant. Bono de caetero sint animo, et in Deum spem erigant, cuius manum in gravioribus experti sunt. Nos vero quod nostrum maxime debetur, et privatam hanc caussam, et communem rei catholicae ac religionis in Transylvania, omnibus nostris diligenter commendavimus privatis de ea re literis as singulos provinciales.

Pendente autem hoc rerum statu, videt R. V.a ferri aequius debere necessitudo operiorum; in quibus conquirendis et delegendis scire omnino debet, nec nobis, nec P. Provinciali studium deesse. Sed undique angustiae. Quas Dominus aliquando sua benignitate dilatare dignetur. Omnim precibus etc. 14 novembris 1598.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 14 novembris 1598 — In Transylvaniam

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II 268-69.*

SUMMARIUM: *Ob Principis constantiam et pietatem meliora sperat in rebus Societatis.*

¹ Quae litterae desiderantur.

² De dissolutione collegii albensis vide epistolam Patris Provincialis (5 oct.); supra, mon. 368.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 IOANNI KUTHASSY ARCHIEPISCOPI STRIGONIENSI
 Roma 12 decembris 1598

TEXTUS: *Austr. I II 867-68 (prius 63-64); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Hungari aequae ac caeteri Collegii Germanici alumni, sine ullo discrimine tractantur.*

Lectis litteris Rev.mae D. V.ae (quas ante aliquot menses scriptas nuper tandem acce-
 pi) non leviter affectus sum earum argumento, et solicitudine, quam innectam illi vanis ru-
 moribus videbam, quasi Hungarici Collegii alumni minus liberaliter, minusque quam cae-
 teri alumni benevole tractarentur.

Re vera enim, qui Collegio huic praesunt e nostris, ita semper in hungaros se gesserunt,
 ut rem sincere iudicantibus nullam unquam istius suspicionis caussam praebuerunt. Et nos,
 ne quid uspiam discriminis appareret, cum suis aliquamdi cubiculis seorsim a germanis ha-
 bitassent, hoc etiam demum adiecimus, ut permixti inter se nulla discriminē coniunctim habi-
 tent; sicut eodem tecto omnes, communique mensa, veste, caeterisque rebus utuntur.

Ex quo videt R.ma D. V.a, quam immerito isthic molestiam hanc crearint, qui talia
 sparserunt. Nam quod ad redditum attinet, quia hoc contra possūm verissime confirmare,
 praecipuam etiam a nobis nationis huius curam et rationem haberī. Utī re ipsa florentissi-
 mo et religiosissimo quandam regno tum caetera fausta omnia, tum huiusc seminarii fruc-
 tum ad fidei catholicae propagationem quam uberrimam cupimus et a Deo precamur.

Eamque ad rem, quo legitimus alumnorum numerus nunquam desit, monuimus su-
 bindē et alumnos ipsos ex Urbe redeentes, et regni ipsius praelatos nonnullos, ut de aliis si-
 gnificant, si quos idoneos nacti essent. In quo quidem peculiaris, ut aequum est, R.mae
 D. V.ae ratio salva est, cum aliquos ad Collegium destinare dignabitur, qui ipsi posthac te-
 stimonio suo apparebunt.

Interim gratias ex animo agentes pro eximia in Societatem nostram benevolentia, quam
 apud alios in hac caussa declaravit, nostraque vicissim obsequia [868] prompto studio defe-
 rentes, Deum oramus, ut eandem Ill.mam D. V.am Ecclesiae suae regnoque Hungariae diu-
 tissime servet cum omni gratia et prosperitate incolumem. Romae 12 decembris 1598.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 12 decembris 1598 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 866 (prius 62); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Ob liberationem arcis varadinensis ab obsidione turcarum gaudet. — De rebus Tran-
 sylvaniae et Societatis in ea, meliora sperat.*

Ultimas a R. V.a accepi, quas de obsidione varadinensi, aliisque rebus scripserat 3 octobris; redditae autem per eosdem ferme dies alterae fuerunt mensis augusti¹. In quibus nihil erat, de quo rescriptum ante non fuisset. Magna porro animi consolatione liberatum a turcis Varadinum fuisse postea cognovimus. Et hoc metu depulso, speramus. res Transylvaniae ac Societatis etiam nostrae melius habituras. Commandari omnes Deo in alia communi iussimus, expectamusque, quid novi acciderit post redditum P. Alphonsi [Carrillo]. Ad quem in praesentia non scribo, quandoquidem ab eo nullas vidi post eas, quas Rosemberg transiens scripsit 27 octobris. Salutabit autem R. V.a, ac P. Gregorium [Vásárhelyi], cuius item litteras accepi², sed valde antiquas, mensis iulii.

De caetero, spe bona, fortique animo esse oportet R. V.am, omnemque solicitudinem in Deum proiicere, quoniam ipsi est cura de vobis. Omnium precibus et ss. etc. Gratia Domini etc. Romae 12 decembris 1598.

374

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI VIVARIO S.I.

Roma 12 decembris 1598 — Cassoviam

TEXTUS: *Austr. I II 866 (prius 62); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Notitias de rebus transylvanicis grato animo accepit.*

Gratae fuerunt R. Vae litterae 11 octobris scriptae¹. Caeterum, post id tempus recentioribus aliorum litteris cognitum est, varadiensem obsidionem, Dei beneficio, solutam fuisse. Quo nomine gavisi omnes sumus, gratiasque egimus divinae Maiestati, quod Ecclesiae suae hostem tanti momenti arce potiri non permiserat.

Audivimus etiam libenter et de Ser.mi Maximiliani incolumitate, et quod iisdem litteris insinuabat, Serenissimum Transylvananum in Caesaris observantia constanter manere. Sic enim speramus futurum, ut tota haec rerum perturbatio et vicissitudo finem capiat, qui pro Dei gloria religionisque augmentatione maxime optandus est. R. Vae precibus etc. Deum oramus vicissim, ut eam implete omni gratia. Romae 12 decembris 1598.

¹ Quae Patris Maggiori litterae desiderantur.

² Nec Patris Carrillo, nec Patris Vásárhelyi litterae innotuerunt nobis.

¹ De I. Vivario S.I. vide supra, mon. 43 adn. 4 et passim. — Ille paulo ante concessus est a P. Provinciali Maximiliano archiduci, ut auxilio eidem sit in spiritualibus; cf. supra, mon. 337.

P. LAURENTIUS LUPIUS S.I.¹
 P. GEORGIO DURAS S.I. ASSIST. GERM.
 Sellia 14 decembris 1598 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 178, f. 328r-v (*prius* 128 641); autographum.
 SUMMARIUM: *De scholis collegii selliensis et loci conditionibus refert.*

. . . Crede, Pater, timeo ipse loqui, quae coram audio et video. Ita tinguntur omnia, vel fuco inficiuntur. Imo, quia vas sum multo putore corruptum, in me recipiuntur per modum recipientis omnia. Itaque me patresque meos misericordi Deo commendo, atque gaudeo in hac solitudine versari, ubi et mutus et surdus esse cogito.

Sum autem Selliae iam tertium mensem, ubi tres scolas formo cum tribus magistris, in quibus duo novitii. Habemus tribus scholis prope centum discipulos, quorum plurimi vix dum sunt nati. Pusiones sunt, qui me quiddam lalare hungarice docent. Sic quidem corrogo victum, forte non diu. Nempe brevi pergemus esse instabiles aliorum voluntate, nostro dedecore et luctu.

Multi Selliam appellant oppidum, sed non vidi multos nostrates pagos inferiores, plurimos autem vidi omni re superiores. In planicie est quaquaversum patentissima, nullis moenibus, nullis aedificiis melioribus. Omnia sunt mapalia ex luto projecta, ne dicam coacta. Mortales qui vix spectant, vix sciunt ullam immortalitatem. Calviniani prope omnes, etiam aliqui domestici nostri. Puri puti sunt hungari, nullis slavis, nullis germanis misti. Non ita passim alibi in Hungaria iam quarto hinc milliari. Delector videre et vivere istam vitam rusticam. Sic, puto, Deucalionis vixerunt homines. Strigonio absumus diei itineri, Jaurino itidem. Sed aquae impediunt. Si hic tantisper manebo, mea opera, Deo volente, erit bene in usum militibus christianis nostratibus, qui hac frequenter transeunt firmi, infirmi, et in praesidiis sunt non procul, opusque habent spirituali cibo, quibus me libenter impertiari, et fructuose, uti spero per Dei gratiam . . .

FRANCISCUS FORGÁCH EPISCOPUS NITRIENSIS
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 19 decembris 1598 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 178, f. 329r-30v (*prius* 1 680 685); autographum. — In f. 330v legitur adnotatio: «Agendum cum Sua Sanctitate, ut ad eum scribat».

SUMMARIUM: *Repetit desiderium ingrediendi Societatem. Interim petit unum de S.I., qui ad disponendas res spirituales sibi auxilio sit.*

¹ L. Lupius S.I. (1554c-1599), lotharingus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 723.

Reverendissime in Christo Pater ac Domine observandissime,
obsequentissima servitia mea Rev.mae P. V. humillime offero.

Elapsis temporibus iterum atque iterum desiderium suscipiendo institutum Societatis Iesu Rev.mae P. V. per litteras insinuavi, quod scilicet ita cuidam securitati animae meae consultum fore animadverterem, cum in episcopatu periculis eiusdem essem expositus¹. Quia in re visum erat R.mae P. V. me diligenter monere, ut ad fructum, quem in dignitate facere possem, animum et cogitationem converterem, et officium meum iuxta status, in quo positus sum, exigentiam diligenter exequeret².

Cum autem tantae dignitatis, tantique honoris administratio veram accuratamque aestimationem periculosae illius provinciae, quae in cura animarum suscipitur, plane requireret, Deo authore factum est, ut in eam cogitationem venirem, ut hoc per exercitia spiritualia explorarem, an satis firmis humeris et lacertis essem ad onus hoc subeundum; et ubi satis virium suppetret, sequerer hanc ipsam vocationem. Ubi vero me imparem illi ferendo, Deo luce, cognovissem, nequaquam me ad certum non meae tantum propriae, sed aliorum quoque animae causum illi submitterem, quin potius statum salutis meae securiori loco constituerem.

Itaque Wiennae in collegio Societatis in exercitiis spiritualibus versatus sum, et omnes illos modos divinae voluntatis circa me investigandae adhibui, qui a B. Patre Ignatio, optimo rerum spiritualium duce et magistro traditi fuerunt, nihil eorum intermittendo, quae me in eam cognitionem, excepto miraculo et extraordinaria revelatione deducere potuissent. Unde matura plenaque seria collatione facta omnium, quae in utramque partem adferri potuissent, eam denique status electionem feci, ad quam ab ipso Deo me impelli sentirem, et ad religionis portum ingrediendum animamque periculis eripiendam certa animi mei deliberatione ac decreto consensi.

Quam Domini voluntatem, ut libenter amplexus sum, ita eam R.mae P. V. consensu raticandam humillime offerre volui, petens obnixe et per amorem Dei, ne me diutius in hoc honoris et dignitatis statu haerere patiatur, sed aditum ad religionem indulget, in qua Deo iugiter famulari possim, et eius obsequio me totum impendere.

Si vero in huius propositi exequitione aliquae tandem difficultates se offrent, illis per gratiam Dei contraire, donec [329v] vincantur et superentur, paratus ero. Nunc a R.do admodum P. Provinciali pecii, ut aliquem ex patribus mihi adiungeret, cuius consilio et opera, quae in episcopatu ordinanda et disponenda essent, recte constituere possem. Cui Patri paterna sua erga me affectione R.ma P. V. nihilominus committere dignetur, ut eo citius tantoque facilius patris eiusmodi copiam mihi faciat, quo impedimentis, quanto citius sublati, nihil obstet, quominus tandem desideratus effectus huius meae deliberationis et electionis consequatur.

De caetero, me R.mae P. V. bonaे gratiae, precibus ac sacrificiis commendabo; quam Deus iubeat diu esse felicem et in columem. Datum Wiennae ex collegio Societatis 19 decembris, anno 1598.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae humilimus servus et filius

Franciscus Forgacz³.

¹ Vide eius antecedentes litteras, die 2 augusti 1598 datas, ad P. Generalem; supra, mon. 356.

² Cf. epistolam Patris Generalis ad illum, diei 12 decembris; supra, mon. 372.

³ De nova Francisci Forgach episcopi petitione ingredi S.I., P. Generalis in epistola diei 17 apr. 1599 scribebat ad P. Provincialem hunc in modum: «Rev.mo etiam Nitriensi aperte renuntiandum censemus, quod ei non semel per litteras rescripsimus, non debere illum de Societatis ingressu diutius cogitare. Dispicet R. V.a, quas ei caussas allegare debeat, praeter illam primarium episcopatus, quam hactenus produximus. Agemus etiam fortasse cum Sanctissimo, ut eum autoritate sua ab hoc consilio revocet, animetque ad curam pastoralem.» Austr. I II 888.

P. STEPHANUS SZÁNTÓ (ARATOR) S.I.¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Vienna 23 decembris 1598 — Romam

TEXTUS: *Germ. 178*, f. 332r-33v (prius 9-10 689-90); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Confutationem Alcorani interrupit*. — 2. *Historiam anni iubilaei 1575 Romae typis mandare desiderat*. — 3. *De aliis, quae conscribenda in animo habet*.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Cum praecedenti anno caepisse Alcoranum, legem Mahometis evolvere et confutare, iamque spurcissimi illius pseudoprophetae vitam impuram descriptssem, primumque caput Alcorani confutassem, in reliquis inveni tantam obscuritatem propter innumeros barbarismos et solaecismos, ut ne Oedippus quidem ipse sensum verborum intelligere et explicare posse videretur. Erant enim verba utcumque latina, sed sine ordine et sensu hinc inde projecta, tamquam scopae dissolutae.

Hoc autem inde puto ego evenisse, quod primi illi interpretes, qui ex arabico idiomate Alcoranum in latinum sermonem transfuderunt, nec arabicae, nec latinae linguae satis periti fuerunt. Quemadmodum id satis aperte videtur testari venerabilis Petrus, abbas cluniacensis in epistola ad sanctum Bernardum, abbatem clarevallensem, qui primus ante quingentos annos curavit Alcoranum in latinum verti sermonem per magistrum Petrum toletanum, arabicae linguae quidem peritum, sed latinae ignarum. Cui adiunxerat idem dominus Petrus duos alios linguae latinae peritos, Robertum retensem angulum et Hermannum dalmatam, qui illius barbariem expolirent; sed ita expolierunt, ut sensum omnem inverterent et barbarismis implerent.

Abiecto itaque hoc exemplari latino, porrexi exemplar arabicum captivis turcis, quos praeterito anno catechizavi, peritis arabicae et ungaricae linguae. Rogavi, ut quid liber ipsorum contineret, mihi ungarice interpretarentur. Legerunt et viri et virginis turcarum. Fassi sunt, se bene intelligere, sed reddere ungarice non posse. Utrum id ex malicia, an potius ex ignorantia dixerint, nescio. Amissa igitur spe intelligendi et confutandi Alcoranum, quem ideo potissimum cupiebam confutare, quia innumeram [multitudinem] audiebam annis singulis ex christianis ex omni natione ad sectam illam transire, et neminem hactenus extitisse, nec ex graecis, nec ex latinis, qui legem illam impiam solidis rationibus confutasset, ne homines tam impiam legem, contrariam legi divinae et naturali sequerentur. Scriperunt, fateor, multi contra Mahometem, verum nullus legem illius ordine per singula capita confutavit. Sed unus contra unum illius errorem, alias contra alium invehitur extra textum Alcorani. Cum ergo non succederet mihi labor iste, quo in Alcorano caeperam laborare, caepi evolvere antiqua mea scripta².

¹ Vide litteras Patris Szántó, die 28 octobris 1594 ad P. Generalem datas; supra, mon. 80.

² Auctor ad tempus solum ab opere elaborando destitit. Nam anno 1605 Olomutii, cum etiam aliqua spes edendi illud affulisset, iterum manus illi admovit, et ad finem usque feliciter perduxit. Nihilominus libellus nunquam lucem aspergit, licet anno 1611 (priusquam auctor anno 1612 vitam terrestrem clauderet) etiam verba dedicatoria ad cardinalem Dietrichstein conscripsisset. Manuscriptum conservatur Viennae (Wien), Österreichische Nationalbibliothek, cod. 12.415 (Stephanus Arator S.I., *Confutatio Alcorani tribus libris comprehensa*); ms. autographum, 130 foliis (210 x 160 mm.) constans. — Ladislaus Polgár S.I. opus transcripsit, copiosaque erudita introductione instructum anno 1950 Cherii in Italia facultati pontificiae ad licentiam obtinendam praesentavit. Non dum est editum, sed eius exemplum ms. prostat Romae in biblioteca Instituti Historici S.I. Inscriptur: «Szántó István Korán-cáfolata a magyar Izlám-apológiá keretében [De opere «Confutatio Alcorani» Stephani Szántó in hu-ce apologiae hungaricae contra Islam]. Cherii 1950, pp. 118 et 150.

2. Et inter alia incidi in Historiam anni iubilaei 1575, quam eodem anno, cum essem Romae paenitentiarius in basilica S. Petri, accurate satis et curiose conscripseram, annotando per singulos menses et dies omnia pietatis et misericordiae opera, quae per romanos et peregrinos eo anno in Urbe gesta fuerant³. Hanc historiam cum perlegisset, caepi mecum in hunc ferme modum cogitare: Haec historia non male a me descripta est; et quis scit, si non in eum fotissimum finem Deus me Romam tunc adduxerit, ut acta illius anni perscriberem. Et cum instet iam sequens iubilaeus annus 1600, fieri posse, ut multis occasionem Romam proficisci praebemerem, si historia imprimetur ad communem fidelium utilitatem et romanorum atque peregrinorum laudem.

Sed, quia in eum finem fideles in anno iubilaeo Romam proficiscuntur, ut indulgentiam plenariam consequantur, et sacra loca et templa visitent; utrumque autem negant haeretici, et indulgentias et peregrinationes ad loca sacra, ob id, ne nuda historia in lucem prodiret et minus fidei habeat, integrum librum de iubilaeo anno praecedenti scripsi. In cuius priori parte ostendi indulgentias in verbo Dei fundatas esse. [332v] In secunda probavi, peregrinationes ad sacra loca usitatas semper fuisse in populo Dei, et Deo gratissimas et fidelibus apprime utiles. In tertia parte subieci historiam praecedentis iubilaei 1575, quam sicut vidi et a fide dignis audivi, conscripsi. Multa ibi annotavi miracula, quae peregrinis in terra et in mari contigerunt, quae ab ipsismet accepi, quibus contigerunt; nec ea scire alius, nisi paenitentiarius potuisset. Secure audeo dicere, (quod tamen sine ulla iactantia sit dictum) nullius iubilaei historiam ita exakte fuisse hactenus descriptam, sicut praecedentis res gestae a nobis sunt perscriptae.

Quare historia haec proderit et illis, qui praesentes fuerunt Romae illo anno, et illis, qui non adfuerunt. Illi enim legendu[m] historiam recordabuntur, quae acta sunt singulis mensibus in Urbe; isti autem ex lectione libri agnoscent et fundamenta indulgentiarum et utilitatem peregrinationum, et quae pietatis et misericordiae opera facta sint Romae praecedenti iubilaeo, et quae futura sint sequenti iubilaeo 1600, probabili coniectura assequi poterunt.

Hunc librum obtuli R. P. Provinciali, qui misit Graecium, ut a doctoribus nostris examinaretur. Apud quos mansit per octo fere menses, qui postquam perlegissent, probarunt et subscriperunt, sicut mihi rescrispsit P. Provincialis. De ultima tantum parte illis incidit quidam scrupulus, quae, quoniam continet res Romae gestas, eam ob causam iudicarunt, librum Romam ad V. am R. mittendum, ut, ubi gesta est historia anni iubilaei 1575, ibi quoque a patribus romanis revideatur. Quod mihi sane fuit pergratum, tum quod quanto a pluribus liber noster fuerit cibratus, tanto solidiori deinceps consistat fundamento; tum quia certus sum, totam Romam, omnes Illustrissimos Cardinales et praelatos atque religiosos, qui praecedenti iubilaeo in Urbe praesentes fuerunt, amplissimum mihi daturos testimonium, res omnes ita esse gestas, sicut a nobis perscriptae sunt.

Non dubito praeterea, quin adhuc supersint aliqui ex paenitentiariis, qui anno illo una mecum in basilica S. Petri exceperunt peregrinorum confessiones et viderunt simul mecum, quibus caeremoniis portae sancta aperiri et claudi solent; sciunt, quanta liberalitate peregrini a romanis fuerint tractati; viderunt admirabilem multitudinem et pietatem sodalita-

³ Stephanus Arator, *Historia anni iubilaei ... cui pro exactiori historiae cognitione praemittitur tractatus de peregrinationibus ad loca sacra et de antiquitate indulgentiarum atque anni iubilaei*. Arch. prov. Tolet. S.I., Ms. 23, 210 ff. Sors voluit, ut ne hoc opusculum (licet exacte praeparatum) Patris Aratoris, sed *Historia anni iubilaei*, a Raphaele Riera S.I. conscripta, et in linguam germanicam traducta, Constantiae typis mandaretur. Cf. SOMMERVOGEL VII 924 et I. WICKI S.I., *Das heilige Jahr 1575 in den zeitgenössischen Berichten der Jesuiten*. In: Archivum Historiae Pontificiae XIII (1975) 295-96.

tum, severissimasque multarum paenitentias et flagellationes, et de his omnibus testari possunt. Sed et V. R. praesens toto illo anno in Urbe fuit, et iudicare poterit, num vera scripsit, nec ne, si historiam legere voluerit.

Illud tantum vereor, ne multa charitatis et misericordiae opera romanorum in peregrinos et peregrinorum egregia facta praetermisserim, quae ad meam non pervenerunt noticiam. Quae tamen facile suis locis interseri poterunt, si patribus romanis occurrit aliiquid a me omissum, quod ad populi christiani aedificationem facere videatur. Distributa est enim a nobis historia per menses et dies. Notetur, quo die vel mense aliiquid praetermissum est et addatur. Quodsi aliiquid a me minus apposite scriptum invenerint patres censure, et illud omitendum esse iudicaverint, faciant, quod in Domino [333r] melius esse censuerint. Ommittant vel addant, quae voluerint pro libitu. Illud tantum rogo, ne diutius apud se retineant librum, ut fecerunt graecenses doctores. Nam annus iubilaeus sequens 1600 promulgabitur anno sequenti 1599 in festo Ascensionis Domini. Eam ob rem, si ante illum diem liber esset impressus et distractus per diversas provincias, non est dubium, quin ex lectione illius non solum catholici plurimi gravissimis sceleribus onerati, verum etiam non pauci ex haereticis excitarentur ad proficiscendum Romam pro consequenda suorum peccatorum venia. Romanis quoque et peregrinis fortasse occasio daretur ad similia vel maiora etiam pietatis opera exercenda, qualia praecedenti iubilaeo facta sunt, videntes ibi tam romani, quam peregrini laudes suas ob charitatis et misericordiae opera ad longum esse decantatas. Ut ergo liber citius possit imprimi, non erit necessarium iterum in Germaniam vel Styriam remittere, sed ibidem in Urbe (si dignus iudicabitur et ita V. Rae visum fuerit) poterit imprimi. In principio libri praemissi epistolam dedicatoriam ad Principem Styriae⁴, quae si paululum circa finem immutetur, poterit accommodari alicui cardinalium, cui V. R. ae placuerit.

3. A multis annis rogatus sum a praelatis et parochis Ungariae et a nostris patribus, qui contionandi munus subeunt in Ungaria et Transylvania, ut contiones, quas ad populum habui, pro communi rei publicae christianaee utilitate tandem aliquando in lucem emitterem. Sed hactenus non fuit mihi ocium revividendi et corrigendi eas propter occupationes scholasticas et lectiones publicas. Primum enim quatuor circiter annis casus docui conscientiarum. Postea, liberatus ab illa lectione, contiones ad populum ungarice habui singulis festis totius anni, et feris sextis sermonem ex catechismo ad studiosos doctiores. Nuper ab hac quoque catechetica lectione liberavit me R. P. Provincialis, et voluit, ut essem ordinarius confessarius studiosorum et ungarorum, et pergerem in meis contionibus festis diebus. Si aliae mihi non fuerint impositae occupationes, et si hinc intra quinque annos vel sex amotus et alio missus non fuero, incipiam primum latine contiones scribere, ut pluribus nationibus possent prodesse. Deinde ex latino sermone convertam in ungaricum.

Verterunt Biblia ungarice trinitarii transylvanienses, verterunt calvinistae, verterunt et lutherani, et nulla invenitur versio catholica. Quod in magnum dedecus cedit praelatis Ungariae. Quare coguntur et nostri patres, qui sunt in Ungaria et Transylvania et alii catholici haereticorum versiones legere. Si Deus mihi vitam prolongaverit, depravationes et corruptelas haereticorum expungam, et curabo, ut catholicam versionem fideles habeant⁵. Multos praeterea pios libros ex italiclo et latino sermone transferam illis in ungaricum. Modo vero libellum quemdam de operibus misericordiae et potissimum de eleemosyna.

⁴ Ferdinandus II (1578-1637), archidux, imperator.

⁵ P. Szántó incepit quidem Bibliam hungarice vertere, sed non perfecit. Prima completa catholica versio hungarica spectat ad Georgium Káldi S.I., qui eo anno 1598 Romae ingressus est S.I.; cf. Cat. Prov. Austr. II 633 et SOMMEROV р. 897-99.

Haec sunt, [333v] quae mihi hoc tempore scribenda ad V. am R. occurrerunt. Valere eandem opto faeliciter ad multos annos. Datae Viennae Austriae 1598 23 decembris.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Stephanus Arator.

378

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAEC S.I.

Anni 1598¹

TEXTUS: 1. Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. «*Litt. Ann. Prov. Austr. 1589-1600*», p. 594-603; exemplum coaevum in provincia Austriae conservatum. — 2. ARSI, *Austr. 132*, f. 333r-37v; exemplum coaevum Romam missum.

EDITIO: VERESS, *Annuae Litterae 66-70 (pars transylvanica)*.

SUMMARIUM: I — Hungaria — 1. Thurotium. — 2. Sellia. — 3. Missio Darocziensis. — II — Transylvania — 1. Collegium claudiopolitanum. — 2. Collegium albense.

I — Turocium et Sellia in Hungaria

Turocio decem abierunt Selliam sub initium autumni, quo et huius collegii scholae migrarunt². Ladislaus Buskary³ transylvanus, invalidus, medicorum consilio et superiorum cura petens coelum patrium, in veram illam patriam, verumque coelum, uti speramus, hinc transcriptus est. Pro quo in Societatem patuit hinc aditus studiosis duobus, et uni Sellia coadiutori⁴.

Scholae dum steterunt, capita non amplius centum auditorum habuere; memorabili tamen per hanc loci solitudinem, fructu. Exeunte Quadragesima voluntariam flagellatatem, licet publica quaedam habeatur ignominia, ab aliquot matura iam [595] aetate iuvenes subierunt, et ut populares eodem flecterent, codicillum concionatori de Christi morte verba facturo, qui imitationem hanc evulgandam continebat, obtulerunt. Atque in hoc genuis arctandi corporis et alia, praesertim in cultum B. Virginis praecurrebant, ut saepè fuerit opus fraeno, quin et foras virtus quorundam progressa est.

Adolescens loco clarus domum evocatus primum blanditiis, deinde minis ad communandum haereticis execramentis urgetur. Renuit. Sed in templum ducitur. Constantissime negat, se fore idololatram. Denique raptim se proriens, manus et oculos parentis effugit. Pater a templo reversus illico scuticas expedit, et sexaginta amplius flagris acerbe onerat filium. Quae quidem filius, sicut et multis alias verberum verborumque aerumnas patienter tulit. Solatio illi fuit alter quispiam ex condiscipulis, nobilitate par, nec in dissimili certamine constitutus, qui in omni calamitate illum confirmare studuit per litteras; nempe, sibi idem a suis ingruere, se tamen ipsos parentes prius, quam fidem abnegaturum esse. In

¹ Ea, quae in litteris annuis provinciae Austriae anni 1597 Hungariam et Transylvaniam respiciunt, vide supra, mon. 324.

² De translatione scholarum Thurotio Selliam vide Patris Provincialis litteras, die 24 augusti 1598; das supra, mon. 357.

³ L. Puskarius S.I. (1570c-1598); cf. *Cat. Prov. Austr. I* 759.

⁴ Vide elenchem novitorum, qui anno 1598 Brunaë S.I. ingressi sunt; *ibidem*, 593-94.

simili pugna tertii extitit dissimilis eventus, quem parentes a gymnasio longius accitum cum buccinatore verbi in disputationem commiserunt. In qua a puero est datum specimen, ut exploso praedicante, pater non solum filiis (duos enim habebat in scholis nostris) nullum negotium religionis causa facessiverit, sed etiam ipse de eadem capessenda serio in animum induxerit. Iamque dicitur peccata catholico ritu confessus.

Caeterum, licet hinc facta est discessio literarum, manent tamen patres quatuor, qui plebem erudiunt tam domi, quam foris. Atque tres iuvenes ad idem munus, aetate provectionis, breviisque sacris iniciandois in academia olomucensi hoc domicilium alit ac format. Conclaves nostri habuerunt in duobus templis; alteram domi, in vicino pago alteram, et utramque sclavonicam. Tertiam in remotiori pago ad germanos. Doctrinam quoque christianam domi et ruri montanus ac indocilis hic populus est edoctus, cuius tarditatem in usitato quodam stimulo, quod miraculum reor, videtur Deus acuere voluisse. Puerum mater ex ulnis ferre solebat, ut fit, ne vacua iret ad catechisin, usque adeo infantem, ut praeterquam in vocales admodum idque blese et impedita, in aliquas consonantes vocem formare non posset. Hic tamen ita prompte et nominatim [596] Dei decem praecepta enunciabat, ut omnes syllabas atque literas adnumeraret, matrique ipsi, a qua gestabatur, voce praeiret, magno omnium stupore et ad discendum incitamento. Hic per Quadragesimam quotidie sub vesperum uno ex nostris ductore catechismus a parvulis (nam grandiores totum tempus duris laboribus exercentur) in templo decantatus est, spectabili innocentis aetatalae alacritate. Videre erat perfrigus, plerumque litorum, pluvias et nives itinere longiusculo seminudulos accurrere, minutos a maiusculis dorso vectari, flentes reliquos de fenestris et ostiis, si a suis simul non ductarentur. Talia fere domi fiunt.

Nunc de excursionibus. Viri faeminaeque procul dissiti animo alendo ad nos praecepit festis avide accurrunt, et quantum licuit per paucitatem ad quosdam excusum est, proprius quidem ad decrepitos, aegros ac moribundos quotidianum est. Sed si qui longius absunt itinere bidui, quatrudui, et accersendi finem non faciunt. Missus est unus Darotium, qui vicus comitatus sive praefecture est beregiensis, pene lachrymis expressus; de quo postea⁵. Alter expeditus est plus septenis nunciis a magnifico Stephano Pethö⁶ ad extrema Hungariae, quae contingit Poloniā. Qui vir alicubi degustarat nostrum concionatorem, sed fruendi non fuit facultas ob penuriam. Missio Prusciensis⁷, parocho ibi constituto, nunc desiit, nisi quod iste adiutus est utiliter paschali et natali die Christi, atque hoc die ducentiae confessiones auditae, altero plures, et concionatum. Huius loci patrono, Emerico Jakusitio⁸, qui heros catholicus certamine a turcis extinctus est, a nostris et parocho funus est celebratum, magna nobilium approbatione, etiam haereticorum, qui aderant. Ibidem Prusci viri generosi apud nostrum patrem confessione se composuerunt ad militiam, cum viritim nobilitas in castra Budam evocabatur. Inter quos Dominus Ioannes Madochanus⁹, quo die cibo caelesti refectus est, pauperes ad quinquaginta convivio exceptit, et in singulos pecuniam distribuit.

In his excursionibus omne officium Societatis obitur. Imo nostri baptizant, cum desunt, qui faciant. Et saepe desunt. Dicam unum. Sacerdos cum socio, [597] qui ei pro interprete fuit, in pagum venerat seque sacrificio accingebat, cum nunciatur, inde procul diffili

⁵ De missione daroccensi vide inferius, § 3 primae partis huius documenti.

⁶ De Stephano Pethö cf. supra, mon. 35.

⁷ De missione prusciensi cf. supra, mon. 324 I/2.

⁸ De familia nobili Jakusith vide NAGY V 288-90.

⁹ De familia nobili Madocsányi vide *ibidem*, VII 232-34.

nixu infantem editum, de vita pericitari. Rogatur, ut extemplo adsit. Properat, sed quia hic viribus invalidus erat, praecurrit socius, infantulumque vix iam spirantem baptizat. Mirum dictu, subito convalescit puer, mater etiam ipsa, quae paeclusa voce animam agebat, visa a sacro fonte incolumi prole revixit, et ipsa etiam convaluit. Supervenit gratulantibus sacerdos, supremamque manum, scilicet unctione et caeteris caeremoniis imponit infantulo, qui hodie superest. Alibi mulier nocturnis spectris, quae vigilantem et videntem infestabant, nec quietem capere sinebant, remedium ab agno Dei invenit. Alia febrium ardores aquae benedictae haustu extinxit.

Enimvero de re familiari quiddam hic addendum puto, quae hoc anno confirmata est. Nam hoc domicilium aes alienum suum dissolvit. Capsam argenteam cubitalem, auro et iconculis distinctam SS. ae Eucharistiae populo monstrandae comparavit. Eadem Venerabili Sacramento sacellum vetus domi restitutum est. Ruri templum, vetere labescente, novum aedicatum. In alio pago nova lapidea turri excita, et templo additum decus ac firmitas. Pro alio loco calix argenteus inauratus coemptus. Haec omnia per nostros, qui iis locis, uti inito meminimus, sacra pro parochis obeunt. Quod studium magna etiam haereticorum laudatione excipitur. Praeterea nostri bonam stipem saepe contulerunt in advenas et inquilinos inopes. Miles hessus simul cum stipe volens lubens acceptavit religionem. De qua luce multum sibi gratulatur. Eleemosina et sacramentis consultum aliis militibus, qui labore fracti per viam haesitabant. Gratum fuit et viris illustribus officium hospitale, quod beneficium inter hae aspera montium est in tempore bis beneficium. Concludo et tamen dico, in hac asperitate multa albescere ad messem. Nam populus quidem, ipsique nobiles, quorum non facile alibi in Hungaria tam magna frequentia, ut egestas propter ingenii simplicitatem, non multum a vero abhorret Dei cultu; imo illam palam optant, si citra odium liceret. Et, Deo iuvante, licebit; siquidem ii, qui propugnanda haeresi priores fuerunt, sensim mitescere videntur et nostris conciliari. [598]

2. Sellia alterum est nostrum in Hungaria domicilium, quod tres hactenus incoluerunt, velut residentiam, turcarum incursionibus expositi; qui non plus diei itinere aberant. Nunc, posteaquam Jaurinum singulare Dei ope et inopina virtute militis christiani primo vere expugnatum est, et solitiores metu sunt nostri et plures. Sunt omnino duodecim, putantque constantiorem sedem hic figere ad regni emolumentum. Nam oppidum cum pagis aliquot vicinis est nostrae Societatis in solidum. Habitatoribus frequens et viatoribus opportunum; quod inhabitant omnes syncero sermonis idiomate meri hungari quaqua versus ad viginti milliaria passuum, nullis germanis, nullis sclavonibus misti. Quod vix usquam reperitur per istam Hungariam.

Mortuus est unus sacerdos P. Balthasar Gombay¹⁰, hungarus in ditione turcarum puer educatus, qui, licet semper corpore imbecillo fuerit, spiritu tamen fortis ac fervens ad suos populares erudiendos erat impiger, ad parendum factus. Memorabat, se imperfectum quidem esse, paratum tamen semper ad omnia, quae superior iuberet. Quod se ipsa probavit etiam aeger. Obiit sancte. Primus lapis positus Selliae collegii forte collocandi.

Hic iam tres scholae grammatices apertae sunt, bona approbatione huius nationis. Atque statim numerati centum viginti quatuor auditores pueri. Ad quos in dies fit accessio; illorum etiam, qui genere, non item religione sunt nobiles. Habitacula nostris in usum non incommodum aedicata. Templum nova supellectili auctum est, et sartum tectum. Hic in-

¹⁰ De obitu Balthasaris Gombay S.I. vide supra, mon. 338.

fantes pueri centum et viginti quinque sacro baptismate lustrati. Quorum multi ab haereticis et militibus sacramenti ergo sunt delati. Confessiones prope quadringentae exceptae, aliquot de tota vita.

Confidentur etiam liberi haidones, dum huc se recipiunt in hyberna. Est hoc genus militum quidvis audens sine ullo stipendio, hostili spolio vicitans, et ad omnem iniuriam caeli ac ferri duratum. Homines fere ante militiam pecoris pastores, sicut vocabulum gentis notat, asperi et agrestes. In quibus laudabile est, quantum reperias integratatis, nempe alias intenti semper feriendo hosti, praedisque a Turca avertendis.

Ad fidem catholicam conver-[599]si sunt septendecim, quorum aliqui germani ex castris budensibus revertentes, hic confessi, mortem rite obierunt, sepultique sunt a nostris. Alii adiuti rebus commodis, qui aiebant, se primum hic respirasse ex illo contento labore, quem sustinuerant ad Budam, cum perpetuo imbre aequa ac simul cum acri hoste dimicantes.

Puer tredecim annorum e febri decumbens, expetiit a parente in templum deduci. Sed ob vim morbi neque se sustinere ipse, neque abs alio sustinere potuit. Ergo parentem haereticum questibus adgit, ut confessarium vocet. Statim vero atque absolutus est, melius sensit. Die postero Corpus Christi percepit et valuit. Puella quoque id fere aetatis eandem valitudinem a febri, eodem prorsus remedio recepit. Captus miles apud haereticos et damnatus, ut equuleo torqueretur, tum equo raptatus tolleretur in rotam, optavit et obtinuit nostrum sacerdotem. Cuique sacerdos, cupienti corpus Christi, impetravit differri supplicium in alterum diem. Itaque mortuus est significatione magnae in Deum fiduciae. In quo confirmando ad extreum opera posita est.

Idem sacerdos ad regni comitia missus, totam fere Quadragesimam concionatus est ad populum et nobilitatem hungaricam Posonii. Audivit confessiones etiam de tota vita alias. Duas matronas ab usu calicis revocavit, tertiam vacillantem in fide catholica retinuit. Fuit quoque ad Budam, Societatisque munia, praesertim concionando exercuit. Rediens domum, ex via ingressus Vaciam, adiit ad iuvenem militem, natu praeponibilem, morbo gravi afflillum, qui confessus melius habere caepit. Et qui moriturus putabatur, die insequente surrexit. Ab eadem confessione, nostri patris industria et supplice rogatu, miles haido quae sit medicinam, et reperit praesentem salutem, qui pulveris incendio ad Strigonium altius in aera iaculatus, totoque corpore ambustus fuerat, oculis penitus corruptis, persuasus lucem catholicam admittere in animum, simul cum lumine fidei lumen unius oculi recepit postridie a sacra confessione, cui desperatam videndi facultatem acceptam refert. Hanc messem conatus est diabolus mala prurigine criminationum adspargere, sed mentita est iniqitas sibi¹¹, vel ipsorum haereticorum constanti testimonio.

3. Missio Darociensis

Franciscus Darocius¹², vir genere et virtute nobilis, olim studiosus Viennae apud nos, de haeretico catholicus, palam nunc facit, quanti sit probae iuventutis institutio. Darocii est huic domicilium, vico haeresibus infami. Darocium autem est regni hungarici trans amnum Tybiscum, ad Dacie et Russiae fines in radicibus montis Carpathi. Hic aliqui meditatur nostris sedem parare, et iam Turocio, hoc est a ducentis millibus passuum habet sacerdotem, qui paucis mensibus magnam fert trepidationem calvinianis. Horum

¹¹ Cf. Ps. 26 12.

¹² De Fr. Daróczy et missione pastorali apud illum instituta vide litteras Patris Pitačić (mense maio 1598); supra, mon. 348.

minister Darocio se in fugam coniecit, Domino Francisco pellente, cuius quinquaginta duo clientes, tum coloni, tum nobiles, ad fidem, quam ignorabant, venerunt, publica doctrina nostri patris et privata congressione exciti. Pluribus longe inectus est scrupulus et dubitatio de Calvini dogmate, qui fluitantes adherescunt adhuc ad opinionem. Multi refecti sacramentis, quibus aut perperam usi, aut multos annos abstinuerant. D. Franciscus, gravis decreti diplomate a Caesarea Maiestate armatus, perrexit longius nostrum patrem ducere. Hic in alio pago, quem deseruerat minister haereticus, fecit rem sacram, quadraginta annos intermissam, atque habuit concionem frequente populo et approbante. Magna spes affulget rei bene gerendae, si erunt operarii. Orandum est Dominus messis.

II — Collegium claudiopolitanum et albense in Transylvania [601]

1. Claudiopoli vere trepidatum est, Transylvaniaque tota. Nempe bellum ingruere a Moldavia formidatum; deinde gestum fuit ad Lippam, Lugasinum, Chanadinum, denique ad Varadinum; ubi turcarum vis furibunda cecidit. Obsidio varadiensis tenuit sex hebdomadas, civibus in vindictam, uti palam ipsi profiterunt. Etenim paulo ante, furore calviniano perciti, catholicum templum funditus everterant, omni instrumento turpiter perditio, disiecta materias et iuris catholicis emissis, ministro buccinante, nullam a Turca cladem fore urbi, id si auderent. Propugnata est tamen Dei praesidio, qui causam publicam christianorum misericorditer respexit. Serenissimus Maximilianus tenebat summam in exercitu christiano. Cum quo duo de nostris fuerunt¹³. Neque transylvani, de quorum fortunis agebatur, rei bene gerenda defuerunt. Occuparunt moldavam arcem in ripa Danubii munitam, caesis ad Lugosinum octo hominum millibus, et ducum praecipuum capitulo domum relatis. Interea Michael, vayvoda Valachiae¹⁴ percurrit totam Mysiam, principes urbes diripuit, incendit Nicopolim, Borostorum, Ternaram, fusis duobus bassis cum iusto exercitu. Serenissimo Principi Sigismundo misit vexillum regium, sub quo aiunt 30 milia hominum militare, quod hic visum est Claudiopoli eo pondere, ut duo viri bene torosi vexillo ferendo vix sint pares. Reliquis miles captus a christianis et pluvias abiit, nullo facto memorabili. Haec causa trepidationis.

Imminente periculo dimissae fuerunt scholae, quae revocatae non fuerunt frequentes amplius ducentis quinquaginta auditoribus, ante bellum multo frequentiores. Additae sunt tres lectiones, philosophiae una, duae aliae de sacerdotis institutione et controversiis, quas etiam haeretici libenter et attente audiunt. Conciones tum hungarice, tum germanice vere sunt utiles. Triginta quinque hic Claudiopoli ab haeresi absoluti, et novendecim foris ex excursionibus. Quatuor adulti arriani sacro baptismo [602] tinti, et duae turcae mulieres. Duo viri nobiles ad bonam pacem, diu graviterque turbatam, item coniuges eodem reducti.

Quidam morbo daemoneque conflictatus, tentatis omnibus praedicantium allophylorum remediis, interrogatus a nostro patre, num vellet esse catholicus, annuit, et aqua lustrali aspersus, malum utrumque expulit. Quae res dedit multum ruborem haereticis, qui multa tete comminiscuntur, sed profecto solum commenta, ut deterrent iuventutem et plebem a nostro consorcio. Sed turris fortissima nomen Domini¹⁵.

Accepta est hic in re familiari detrimentum et emolumentum. Turris cum omnibus templi tectis monasterii, quod collegi est oppidum, de caelo tacta exarsit. Ad quae resti-

¹³ Ioannes Vivarius et verisimiliter Alexander Dobokay aut aliquis frater coadiutor; cf. supra, mon. 374.

¹⁴ De Michaeli vayvoda Valachiae cf. supra, mon. 285 adn. 6 et passim.

¹⁵ Ps. 18 10.

tuenda amici et legati Caesareae Maiestatis dedere trecentos quinquaginta florenos. Quae summa est ducenorum nummuum pannorum. Serenissimus Princeps pro innata beneficentia redditibus collegii adiecit mille florenos annuos. Quo postulante ante cladem turcicam, quadraginta horarum preces instituae.

2. Sequitur Alba Iulia

Hoc anno, dum nostri Alba migrare coguntur, P. Franciscus Gilius¹⁶ ob sedecim annorum, quos in Societate pertulit, labores, ad praemium immortalitatis, uti pie credimus, emigravit. Scholae, quae grammaticae erant, cum nostrorum migratione cessarunt. Conclaves in templo summo in dominicas habitae frequentes et gratae. Octo mahometricam eiurantes perfidiam, baptizati. Conversi haeretici diversis in locis quadraginta. In pago collegii praecipuo buccinatori calviniano catholicus suffectus sacerdos. Reliqui graeca rutheisticae imbuti sunt secta, mordicus suas tenent caeremonias, festa et ieunia, eoque ad fidem difficiliores, pane angelorum pasti sunt, post confessionem vel nunquam factam, vel diu intermissa, ducenti quinquaginta. Supplicationi Corporis Christi solemnitatem addidit Serenissima et legati caesarei. Quorum Episcopus Vaciensis¹⁷ sacro et ad populum concione eandem illustravit. Nobilibus per excusiones praestita opera; sicutis item magno cum fructu; pagis aliis potentibus [603] sacerdotes catholici dati; aliqui ad honestam vitam reducti; templa restaurata; plurimi in fide confirmati. Ut sunt siculi fere catholici, sed apud eos abusus abusus multi, quos tamen et tolli patiuntur et longum saepe iter pro concione conficiunt.

Addo paenam ob malum in catholicos animum. Iudex erat in pago Bochard, distante non longo ab Alba itinere. Is orthodoxis infestus, in eos multa evomebat temere, sed non impune. Instrumentum enim suum auctor sceleris daemon occupavit, et vexavit crudelissime. Hunc sacerdos externus et catholicus varie tentavit. Dum nil proficeret, adstantes alium e Societate Alba Iulia affore minati sunt. Daemon novisse se hominem ait, quem dicerent, sed non expectaturum, dum veniat. Factum eodem tempore, dum noster his vocibus «ego ibo» se venturum promittit, spiritus nequam, quasi ludibundus, absentis patris repetens verba: «ego ibo, ego ibo». effracta cervice, ore inverso, exsectis, quod est horrendum auditu, virilibus, miserum hominem suffocat, et relicto faetore maximo, abscedit. Audita sub idem momentum a filio extra domum vox miseranda «vae, vae» et clara, quae causa fuit, cur aliqui opera patris advenientis ad sanam mentem ac fidem redirent.

Hi successus impediti sub redditum Serenissimi Principis in Transylvaniam, turbari enim incolae, et nostrorum electionem pertinaciter efflagitare. Et quidem Alba cedendum erat ad tempus, uti speramus, tribus voluntate Principis relictis, et uno in pagis, qui Societatis bona administret. Caeteri Claudiopolim sese contulerunt.

¹⁶ De Fr. Gilio S.I., gallo cf. supra, mon. 183 adn. 2.

¹⁷ Stephanus Szuhay; de quo cf. supra, mon. 169 adn. 1 et passim.

CATALOGUS PERSONARUM ET OFFICIORUM S.I.
IN HUNGARIA ET TRANSYLVANIA
Pro anno 1599 conscriptus

TEXTUS: Vide in *Cat. Prov. Austr.* I 596-98.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 16 ianuarii 1599 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II* 869-70 (*prius* 65-66); *conceptus et regestum*.

SUMMARIUM: *De novitiatu Thurotii instituendo, ibidemque conventu restituendo. — De P. Dobokay, cui gubernatio non bene succedit.*

. . . De novitiatu thurociensi accepimus quidem litteras P. Theophili [Cristecus]; litterae autem P. Zanitii nondum allatae sunt¹. Video, non deesse, quod mature consultandum sit. Itaque rescripturi postea sumus una cum altera quaestione de conventu, quam examinari et expendi a patribus iussimus, ut primo quoque consultatione per tractetur.

De P. Dobokay dolemus non succedere illi gubernationem². Verum haud minus, ut spero fructuose in concionibus occupabitur. Quare, cum in praesens nobis non occurrat, quem Selliae rectorem pro eo designemus, relinquimus arbitrio R. V.ae, ut ipsa deligat, quem optimum iudicarit . . .

Doluiimus praeterea circa permutationem illam pagorum thurocensium³, quod ratio non occurrat, qua saluti eorum in posterum non consulatur, qui alienae fidei committuntur. Itaque cuperem a R. V. suspendi adhuc hoc negotium, quoad re iterum expensa, quid facto opus sit, denuo describamus . . .

¹ Neutram harum litterarum habemus.

² Qua de re cf. supra, mon. 368.

³ De permutatione pagorum cf. supra, mon. 369.

381

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 16 ianuarii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 868 (prius 64); conceptus et regestum.*
SUMMARIUM: *Quod Princeps Patrem Carrillo iterum in Transylvaniam vocaverit, meliora de rebus S.I. ibidem sperari permittit.*

Quas a R. V.a recentissimas accepimus, eae scriptae fuerant 24 octobris¹, redditae autem non ita pridem, nonnullo solatio fuerunt ob ea, quae in iis de Ser.mi [Principis] erga nos benignitate, ac R.mi [Naprágħy] etiam animo, quam hactenus propensiore. Audivimus etiam lubenter, accitum fuisse a Ser.mo P. Alphonsus [Carrillo]. Quod ex Patris ipsius litteris iam acceperamus². Nunc porro in magna spe sumus, post illius reditum meliore loco res mostras fore; praecipue; cum varadinensi depulso periculo³, pacatiora omnia futura sint in Transylvania.

Itaque expectamus litteras R. V.ac, eumque porro hortamur, ut fortí animo pergat, quoad Dominus successorem idoneum nobis ostendat, quem nos certe ipsam consolandi studio quamprimum nancisci cuperemus. Sed hominum inopia, praesertim ad gubernandum, non permittit nos tam cito ac vellemus, R. V.ac spem facere. Nihil tamen curae pretermittimus. Omnium precibus etc. Gratia etc. Romae.

382

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 19 ianuarii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Vide ap. VERESS, Epp. Carrillo II 269.*
SUMMARIUM: *Post novum illius reditum in Transylvaniam meliora sperari licet.*

¹ Quas non invenimus.

² Etiam Patris Carrillo litterae desiderantur.

³ De liberatione arcis varadinensis ab obsidione turcarum cf. supra, mon. 373 et 374.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 30 ianuarii 1599 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II* 874-75.

SUMMARIUM: *Restauratio conventus Thurotii permittitur. — De novitiatu ibidem constituendo. — De examine Patris Forró.*

De conventu thurociensi¹, et si perfectis omnibus, quae ad nos missa sunt de hoc negotio, non ita prorsus expedita res visa est, ut nobis omnino satisfaceremus, in communi tamen omnium vestrum consensu, non putavimus diutius esse differendum, quin instituatur tandem in nomine Domini, concedaturque diuturno indigenarum desiderio, qui illam expetere dicuntur. [875] Reliquum ergo nunc erit, ut R. V.a matura iterum consultatione de modo deliberet; statuatque, quibus conditionibus et legibus uti debeant, qui in eo conventu versabuntur. In quo id primum providendum erit, ut nulla in eos iurisdictio sit penes Societatem, ita ut, si quid delinquent, ordinarium suum habebunt, a quo coerceantur; nec vitio verti nostris possint, si quae interdum de illis querelae audiantur. De loco, ubi collocari debeant, et de salario, quod ad eorum sustentationem, praeter ordinarias taxes, ut vocant, congruum videbitur. De taxis item ipsis, ut moderatae sint; et de personarum delectu, ut probi et honesti diligantur; et si quae alia sint, quae ad rectam administrationem sine invidia et periculo Societatis conferent, ea in nostrorum arbitrio et cura esse poterunt, prout vobis, ut dixi, re deliberata, expedire visum fuerit . . .

De novitiatu thurociensi nihil hactenus accepimus a P. Zanitio; tametsi eius litteras nuper accepimus². In quibus placuit, quod circa permutationem pagorum iudicabat, prospici posse subditorum in posterum saluti et religionis catholicae conservationi, si hac lege permittentur, ut parochi ab ordinario episcopo dependeant, et ab eo nominentur. Quod quidem si assequi licebit, cum satis tutum id praesidium videatur, permittimus R. V.ae, ut permutationem fieri iubeat³ . . .

Nec plura sunt, quae his addam, nisi quod redditae fuerint litterae patrum, qui Patrem Forro examinarunt⁴ . . .

¹ De conventu thurociensi cf. supra, mon. 380.

² Quae desiderantur.

³ Etiam de permutatione pagorum (sicut de vendendis agris: v. supra, mon. 369 app.) conscriptae sunt rationes pro et contra, et adiunctae iudicia consultorum et Patris Provincialis. Scriptum hoc invenies ad calcem huius monumenti.

⁴ Georgius Forró S.I. (1571-1640), transylvanus, qui anno praeterito Graetii cursum theologiei persolvit; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 668.

APPENDIX^s

**Rationes pro commutatione Szelnicz pagi collegii thurociensis
cum aliis bonis aut pagis eidem collegio utilioribus.**

Est Szelnitz pagus in comitatu zoliensi inter montanas metallicas S. Caes. Maiestatis civitates. Distat a collegio unius diei itinere. Qui si vendi deberet, vix quatuor millibus talerorum vendi posset propter metas undique praedecessorum tempore occupatas. Habet hic pagus colonos triginta, inquilinos quatuordecim. Dat collegio annui census 40 fl. Redimunt laborem 25 fl; educillationem 10 fl. Dant etiam singuli coloni ter in anno singulas gallinas, aut eas 7 denariis redimunt. Oeconomia nulla isthic institui potest, tum propter fundi penuriam, tum etiam propter loci a collegio longinquitatem. De eo potissimum quaeritur: An eius commutandi facultas peti debeat a N. P. Generali.

Petendam esse, rationes hae suadent

Primo – Quoniam camerarii Sacrae Caes. Maiestatis nobis obtulerunt optionem eligendi pagum quemcumque aequivalentem in bonis eiusdem Caes. M.tis pro Szelnitz.

Secundo – Commutatione collegium minutet sibi multas et graves molestias, quas subit in administratione bonorum in tot comitatibus⁶. Cogitur enim procurator aut superior collegii, saepe cum periculo vitae, loca infesta latronibus transcendere non solum rei familiaris causa, sed potissimum, ut compareat oportune in sedibus seu congregationibus comitatum. Id, quod cum pluribus de causis hoc praesertim bellorum tempore frequenter accidere solet, tum vel maxime propter iudicia. Siquidem etiam ecclesiastica bona saecularium tribunalibus in Hungaria subiecta sunt. Nam ipsi coloni propter amissam libertatem, per se nihil iure possunt agere, nec se defendere contra quoscunque nobiles, nisi per dominos suos terrestres.

Accidit vero saepe, ut vel quispiam colonorum ab aliquo nobili iniuriam accipiat, vel contra, colonus inferat nobili iniuriam. Atque utriusque generis lis in dominum recidit, qui suos tueri tenetur. Quod si causa criminalis fuerit (contingere enim potest, ut rusticus invadat aut occidat nobilem, aut etiam rusticum alienum) tunc non solum patrator facinoris, sed etiam ipse dominus cum universa familia et omnibus suis, quorumcunque nomina sciri possunt, citantur, et personaliter in iudicio comparere debent. Qui, si non comparuerint (nisi cito negotium componatur, factum bene redimendo) in primis iudiciis quotquot evocati fuerunt, proscribuntur, et de facto rei convincuntur homagiis singuli, id est, redimere coguntur [123v] sua capita. Si vero comparuerint, causae discussio propter multitudinem aliarum fere non statim ventillatur, et tamen toties comparere oportebit, quoties iudicia celebrantur in comitatibus. Porro sententia in huiusmodi et aliis causis est gravissima, quam subire dominus (nisi proscribi malit) cogitur. Vel iuramento se purgare pro sua persona cum quinquaginta aliis ecclesiasticis, si ecclesiasticus sit, vel nobilibus, si sit nobilis, tenentur omnes in ius vocati, se illud facinus non procurasse.

Experti sunt nostri non semel, tales citationes et comparitiones non sine damno, cum muneribus adversarios a litis prosecutione retrahere sunt coacti. Has comparitiones atque

^s Textus habetur in cod. *Austr.* 225 I 123-26; originale. In fol 126v solum haec Patris Provincialis inscriptio legitur: «Informatio de quatuor pagis collegii thuroziensis, qui cum aliis pagis et bonis, collegio utilioribus, commutandi viderentur».

⁶ In margine laterali sinistro manu Patris Alber provincialis: «Habet sua bona collegium in quinque comitatibus: thurociensi, nitriensi, liptoviensi, zoliensi, posoniensi».

etiam occasiones earum facilius cavere nostri poterunt, si bona in duobus comitatibus tantum, nitrensi scilicet et thurociensi habeant, ubi residentes facilius colonos retinere in officio possunt, quam cum per tot comitatus sunt eadem bona dispersa.

Tertio – Szelnitz pagus tam exiguum emolumentum afferat collegio (propter loci potissimum longinquitatem, propter quam non nisi magna colonorum molestia uti illorum laboribus valemus), ut his annis longe plus sit in bellicos sumptus pro illo expensum. At propter vicinitatem metallicarum fodinarum utilissimus est Caesareae Maiestati futurus. Unde maius emolumentum in commutatione speratur a camerariis.

Quarto – Capto, Dei miseratione, Jaurino, si Selliae collegium futurum esset, offertur a camerariis pagus Salgo ibidem, propinquus Selliae, qui vel propter piscinam et promontorium vinearum, longe maiorem afferat collegio utilitatem.

Rationes contra

Prima — *Honestas Societatis* – Iam ante plerisque regni Hungariae proceribus, tam ecclesiasticis, quam saecularibus, hoc nomine exosi sumus, quod inquieti, novatores, et de rebus nostris, quamlibet amplis, non contenti simus. Nec dubium est, quin res malevolis sermonem datura sit: Quod a trecentis amplius annis (praepositus Ordinis Praemonstratensis primum, deinde saecularibus haereticis, postremo episcopis et archiepiscopis haec bona in summa bellorum et temporum varietate possidentibus) nunquam alienatum sit a praepositura thurociensi, id demum iesuitas attentasse.

Praeterea expendendum est: An liceat subditos, qui antiquitus minorem habent servitutis obligationem, accepta permutatione, tradere alteri, quem constat, maiora onera impositurum, quam ex veteri fundatione teneantur; hominesque immeritos a miti Ecclesiae iugo ad saecularium et haereticorum hominum dominatum transference.

Secunda — *Utilitas proximi spiritualis* – Quia subditi, cum sint recens conversi ad fidem catholicam, et plerique simulati (ut in Szilnitz), plane periclitabuntur de fide. Nam et si nunc habent parochos catholicos, tamen mutatis dominis, mutabuntur et parochi. Nec sufficit dicere, ab iis, qui habent iurisdictionem ecclesiasticam, rusticos in fide conservandos. Nam antea haec praepositura quoad utramque iurisdictionem temporalem et spiritualem ad ecclesiasticos spectabat; et tamen plerique eius subditi haeretici fuerunt, neque quales parochos haberent, curatum est. A nostris primum sunt conversi, neque est in toto comitatu zoliensi alias locus catholicus, quam nostrum Szilnitz; neque in comitatu liptovensi, quam Slezcz, neque in thurociensi, quam bona spectantia ad collegium, cum tamen omnes isti comitatus sub iurisdictione ecclesiasticorum catholicorum sint, et ab archidiaconis capitulo strigoniensis catholicis visitentur.

Deinde, esto, retineantur parochi catholici; tamen variis modis possint ab immediatis dominis temporalibus haereticis, tam ipsi parochi, quam eorum parochiani, praetextu aliarum causarum, vexari. Vix invenietur ullus parochus, qui, cum persecuzione, ob solum lucrum animarum, isthic sit perseveratus. Praeterquam quod ipsimet rustici plerumque in religione eadem cum temporalibus dominis sentire malunt, vel studio placendi, vel metu, quia dominorum sane mirus est propagandae haeresis his in locis fervor.

Tertia — *Utilitas temporalis collegii* – Utilitas ex permutatione dubia videtur. Nam non videtur verisimile, meliora oblatum iri bona pro deterioribus. Deinde, ut meliora aut aequae bona offerantur, nescimus, quas habitura sint difficultates, obligations et peri-[124v]cula, seu incommoda, quae aliquot annis interdum post emergunt cum magnis litibus ac damnis seraquentia.

Sed hae rationes facilem solutionem habere videri possunt.

Prima — Quod ad priorem eius partem: — Quia camerarii pollicentur, se velle omnia transigere. Quod nobis omnem curam et invidiam etiam tollet. — Quod ad secundam partem — Cum sub Imperatore sint futuri, non adeo immite iugum habituri videntur. Imo ipsi pagani videntur id optare, ut quoniam plerique omnes pagi vicini sunt Imperatoris, si ipsi etiam sub eiusdem ditionem spectaverint, multas vicinorum vexationes se evasuros. Quas modo, quia ecclesiasticorum et quidem Societatis sint, gravissimas experiuntur, et ab officialibus Caesaris fere opprimuntur.

Secunda — Similes mutationes a N. P. probatas, non fuisse eiusmodi rationibus impeditas.

Tertia — Prudentia utendum esse.

Eadem rationes in utramque partem faciunt pro commutatione trium pagorum in comitatu liptoviensi, uno nomine Slez vocatorum et sub uno iudice degentium. Isti quoque undique bonis Suae M.tis circundati sunt. Quamvis illa in inscriptione modo Dominus Illyeshasy possideat, proprietas tamen est Suae M.tis. Distat similiter a collegio, versus Cassoviam eundo, unius diei itinere. Si vendi deberent, vix sex millibus talerorum propter metarum angustias possent. Nam et istorum sunt occupatae. Sunt in his tribus pagis coloni quadraginta, et inquilini forsitan duplo plures. Annui proventus ordinarii census dant centum florenos. Extraordinarii varie proveniunt pro ratione annorum fertilitatis et oeconomiae. Aliquando vix octoginta floreni fuere. Nunc tamen offerunt pro laboribus centum quinquaginta florenos, si eis mola et praedium relinquatur, quibus nos propter loci longinquitatem et exiguum alioqui proventum commode uti non valemus. Daturi etiam videntur ducentos, ita ut sine ullo labore nostro solverent in parata pecunia trecentos; praeter gallinas, quarum unusquisque colonus tres dat per annum, aut sex denariis redimit. Quorum denariorum centum unum florenum hungaricum (qui idem est cum talero communi) faciunt. Praeter etiam decimas ovium, ex quibus hoc anno habuimus 50 oves antiquas et 14 agnos. Sed hic ultimus decimorum proventus nec stabilis est, neque idem semper. [125r]

Ego Theophilus Crysteccus, vicerector collegii thurociensis, existimo petendam esse facultatem pagi Szelnicz commutandi, nisi obstare videretur secunda ratio, in contrarium allata. Quae commutatio si successerit, tunc demum etiam Trium Slez petendam.

Ego Leonardus Classovitus, consultor superioris collegii turociensis, sentio, nullam faciendam esse permutationem dictorum pagorum, propter rationes in contrarium allatas. Nec me solutiones convincunt.

Ego Petrus Dionantius, consultor superioris collegii thurociensis, dico, expedire, ut petatur a R. P. N. Generali facultas pro commutatione pagi Szilnitz et trium pagorum Slez.

Ego Ioannes Zanitius, licet non sim consultor superioris collegii thurociensis, iussu tamen Rev.di Patris Provincialis, meam quoque sententiam addam: Facultatem petendam non tantum pro solo Zilnicz, sed et pro tribus Szlez de facto commutandis (imo longe utilius et commodius fore, tam pro nostrorum spirituali, quam temporali quiete, bona unita in duobus locis Thuroczii et Selliae, quam ita dispersa in quinque comitatibus administrare) censeo. Nec rationes (praeterquam in causa religionis) in contrarium partem allatae, mihi persuadere possent, cum experientia contrarium ipse non semel expertus sim.

De evidenti utilitate collegii ex commutatione istorum pagorum, quos omnes accessi et inspexi, et quatridui iter ea in re posui, vix dubitandum videtur, adhibita prudentia et circumspectione in ipsa commutatione. Cum periculo ex latronibus et praedonibus in transcendens montibus, quod 12 pluribusve sclopetariis declinandum est, proventus ex pago

Seilniz ita sunt exigui, ut deserendi potius, quam tali periculo et labore curandi viderentur. Saepius namque superiorem et procuratorem propter lites et causas eo proficieti et iura nostra tueri oportet. In aliis tribus pagis Sclez, etiam minores videntur, molestiis et laboribus eorum nomine comparati. De religione potissima est consideratio; ne, scilicet, hanc commutatione facta deserant. Quod quasi certum videtur. Hanc etiam modo tenuiter retinent. Et vix parrochus catholicus ob persecutions vicinorum luporum apud ipsos perseverare potest, cum nec tuto in publicum prodeat. Qua de causa qui modo est parrochus, discessum quoque molitur. Religionis consideratio si habenda non sit, commutationem Szilniz, quia hanc urgent caesareani, quam primum faciendam iudico; postea et aliorum trium pagorum. — Ferdinandus Alber.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 30 ianuarii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 873 (prius 69); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De titulis academicis conferendis. — De Rogerio e Transylvania evocando.*

Quod R. V.a 8 novembris scripsit¹ de doctore theologiae et magistris artium creandis, in ea re, omnibus expensis, nihil properandum censemus. Et quidem, si declinare omnino hi tituli possent inter nostros, longe foret optabilius². Quod si eo tandem descendit oportebit, nunc tamen urgere nihil videtur, licebitque interim cum P. Alphonso [Carrillo] et aliis consultare, et ad nos iterum postea referre, ut statuamus.

De P. Nicolao [Rogerio], dolemus certe, non posse illum isthic eam opem ferre, quae sperabatur³. Caeterum, si iudicatum fuerit, illum ex Transylvania educendum, in Austriam mitti poterit cum P. Alphonso, ut R. V.a significat. Curabimus autem, ut P. Provincialis de eo certior fiat, ubi et quibus in rebus occupari queat. Omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 30 ianuarii 1599.

¹ Quae desiderantur.

² Constitutiones permittunt, ut S.I. scholastici, qui digni inventi sint, ad gradus academicos promoveri possint; cf. *Mon. Paed. I* 257 § 17.

³ Quid P. Maggiори de missione Patris Rogerii in Transylvaniam senserit, videre est supra, mon. 317 § 2.

385

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. THEOPHILUS CRISTECCUS V. RECT. COLL. THUROC. S.I.
Roma 30 ianuarii 1599 — Varalliam

TEXTUS: *Austr. I II* 873-74 (prius 69-70); *conceptus et regestum.*
SUMMARIUM: *De negotio eius cum P. Dionantio. — De scholis Selliam translatis.*

Pergratum fuerunt, quas a R. V.a nuper accepi, scriptas mense novembri¹. Placuitque in primis eius humilitas et modestia circa P. Dionantii negotium² De quo cupimus, ut quieto et sereno deinceps animo maneat, quia non ignoramus, recto ab ea [874] synceroque consilio gesta omnia fuisse.

De scholis Selliam translatis³ mirati sumus, rem accidisse vobis inconsulis. Scire tamen debet R. V.a, nihil sine gravi deliberatione actum esse, multosque bona nobiscum spe esse, futurum, ut translatio haec utilis evadat universae Hungariae. Neque propterea Varalliam destituemus. Quamquam de dōmo probationis, quam isthic figere cogitabamus, ob has, quas R. V.a suis litteris explicat, aliasque caussas, diligenter prius expendendum erit, quam certi quicquam decernamus.

Aedificavit nos interim R. V.ae in B. Virginem et istam illi dicatam sedem pietas et amor⁴; Deumque oramus, ut multam ei caelestem consolationem rependat. Omnium pre-cibus etc. Gratia Domini etc. Romae 30 ianuarii 1599.

386

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 30 ianuarii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 270.
SUMMARIUM: *Recreatus notitia, quod de unione inter principes christianos serio tractetur. — De sor-te etiam collegii albensis meliora exspectat.*

¹ Quae desiderantur.

² In quo constiterit hoc negotium, non liquet.

³ De scholis Selliam translatis cf. *Patris Provincialis epistolam* (24 aug. 1598); *supra. mon. 357 § 2.*

⁴ De praepositura thurociensi O. Praem., B. Mariae V. dedicata cf. *supra. mon. 326 adn. 6.*

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. STEPHANO KABOS S.I.

Roma 30 ianuarii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 872 (prius 68); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Quae pro reconciliatione principum in Polonia egerit, approbantur. — De P. Matthia pro Transylvania obtainendo.*

Lubens vidi, quas R. V.a Cracovia scripsit 18 decembris¹. Eritque omnino quod Deum laudemus de reconciliatione ista principum, si firma et certa erit, ut speramus. Hoc vero non parum doluimus, veritos esse nonnullos in Polonia, ne R. V.a in isto negotio aliqua suscepisset, quae ad rationem status, canone interdictum pertinenter². Sed ab his alienam ipsam, per se satis esse puto, ut admonitione nostra non egeat³.

De penuria operariorum hortati sumus P. Alberum provincialem, et credimus, bonum patrem suppeditare quos potest. De P. Mattheo⁴ indicabimus etiam P. Provinciali Poloniae, ut experiamur, quid eius provinciae necessitas permittat. Interim Deum oro, ut R. V.am omnia gratia impleat, eiusque vicissim precibus etc. Romae 30 ianuarii 1599.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI ZANITIO S.I.

Roma 30 ianuarii 1599 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 873 (prius 69); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De scholis Selliam translati. — De conventu Thurotii restaurato. — Consilium itineris romani deponat.*

Redditae fuerunt litterae R. V.ac¹ cum titulis Mag.ci D. Tiburtii [Himmelreich]². Pro quo scribi iussimus patentes, quas ad P. Provincialem missuri sumus. De scholis Selliam translati³ libenter vidi iudicium R. V.ac, speroque, uti ipsa scribit, futurum, ut in rem et bonum Hungariae cedat haec translatio.

¹ Quae litterae desiderantur.

² Intelliguntur canones 12 et 13 congregationis generalis quintae (1594), quibus interdicitur nostris rerum politicarum tractatio, necnon familiaritas principum et saecularia negotia; cf. *Institutum S.I. II* 547-48.

³ Cf. epistolam Patris Generalis (26 septembri 1598); supra, mon. 365.

⁴ Agi videtur de Ioanni Matthei S.I. (1538c-1604); de quo cf. *Cat. Prov. Austr. I* 728.

¹ Litterae Patris Zanitii desiderantur.

² De participatione meritorum S.I. Domino Himmelreich, benefactori danda cf. supra, mon. 368 § 2.

³ De translatione scholarum Selliam cf. supra, mon. 357 § 2 et passim.

Placuit etiam quod circa pagorum thurocensium permutationem⁴ innuebat de ratione, qua retineri conservarique in fide catholica possint eorum subditi, quos alienavimus. Itaque rescribam ad P. Provinciale tum de hoc capite, tum de conventu restituendo; de quo etiam probata nobis est R. V.ae diligens informatio.

Quod de romana profectione ad extremum scribebat, cupio, ut missum hoc tempore faciat eiusmodi consilium. Videt ipsa provinciae, et Hungariae maxime necessitatem, quae et R. V.am et multos alios, si essent, eius similes requirat. Dabitur aliquando tempus, ut huic eius desiderio satisfieri liceat. Interim curabit P. Provincialis, ut in istis negotiis, quae magnas distractiones adferunt, sic versetur, ut spiritualis suae quietis profectusque curam non omittat. Christus Dominus omni R. V.am gratia impleat. Egoque vicissim eius precibus etc. Romae 30 ianuarii 1599.

389

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. STEPHANO SZÁNTÓ (ARATOR) S.I.

Roma 13 februarii 1599 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II* 877-78 (*prius* 73-74); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De historia anni iubilaei 1575 et aliis eius scriptis.*

Lubens vidi litteras R. V.ae¹, et quae in iis scribebat de operibus suis, quae partim iam scripsit, partim scribere meditatur. Quod ergo ad librum illum attinet, quem de indulgentiis, peregrinationibus et iubilaeo a se scriptum, et Graetii recognitum fuisse significat, ubi is ad manus nostras pervenerit, necdum enim allatus est, curabo, ut censorum iudicium, nostrumque R. V.ae rescribatur.

De sermonibus, aliisque piis opusculis, et de sacris Bibliis, quae hungarica lingua vertere, seu versa et corrupta ab haereticis corrigerre parat, agere ipse potest cum P. Provinciali, ut iuxta regulam et subordinationem omnia fiant. Probabit, [878] opinor, studium R. V.ae, ut nos quidem tum caetera, tum Biblia praesertim perutilia fore, nobis facile persuaderemus. Sed melius est, ut R. V.a iudicium P. Provincialis exquirat et sequatur. Videbit enim, quid istorum locorum utilitas aut necessitas requirat. Cumque aliud nihil sit, quod his addam, Deum oro, ut R. V.ac conatus et labores dirigat, eamque omni gratia compleat. Cuius precibus etc. Romae 13 februarii 1599².

⁴ De pagorum permutatione cf. supra, mon. 380.

¹ Vide Patris Szántó epistolam, die 23 dec. 1598 ad P. Generalem datam; supra, mon. 377.

² De proposito Patris Szántó varia conscribendi opera. P. Generalis certiore fecit Patrem Provincialem epistola diei 13 februarii: «Scripsit etiam ad nos P. Arator de suis quibusdam operibus, quae parari molitur, partim iam scripsit. Et de libro quidem, quem de iubilaeo et indulgentiis, peregrinationibusque composuit, bonum erit, ut quoniam persuasit sibi ad nos missum fuisse, mittat illum R. V.a prima quoque occasione. Ita facilius nobis erit, auditio nostrorum iudicio, rescribere, quod melius in Domino fuerit iudicatum. De aliis autem, hoc est de sermonibus. Bibiorum versione hungarica (quam non inutilem fore arbitraremur iussi, ut conferat cum R. V.a, eiusque consilium et directionem, ut decet, sequatur.» *Austr. I II* 880.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 6 martii 1599 — Labacum

TEXTUS: *Austr. I II 882-83 (prius 78-79); conceptus et regestum.*
SUMMARIUM: *De novitiatu Thurotii constituendo. — De Patre Rogerio e Transylvania revocando.*

. . . De novitiatu varalliensi accepimus etiam litteras Patris Crystecchi¹. Res omnino digna est animadversione. Sed de quo deliberandum amplius nihil censemus, quoad de divisione provinciae accepimus, quae R. V.a superioribus litteris nostris rescribet . . .

Veniet isthuc e Transylvania, aut fortasse iam venit P. Nicolaus Rogerius², quem P. Alphonso [Carrillo] pro illis locis concederamus. Nunc vero deprehenderunt, ob scrupulos, quibus bonus pater vexatur, minus aptum in ea nostrorum paucitate futurum. Videbit R. V.a, quo in loco, et qua in re occupare illum debeat. Eius enim opera et olim in Gallia publice docendo, et postea Neapoli non inutilis fuisse dicitur. Plura autem, opinor, cognoscet tum ex P. V. Provinciali, tum ex ipso P. Alphonso, cui notus est . . .

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 6 martii 1599 — Claudiopoli

TEXTUS: *Austr. I II 881 (prius 77); conceptus et regestum.*
SUMMARIUM: *De Patre Rogerio e Transylvania revocando. — Pázmány tam cito non potest in Transylvaniam mitti. — Patris Carrillo commoratio in Transylvania adhuc utilis iudicatur.*

Ternas habebam R. V.ae¹; quarum ultimae 14 ianuarii, reliquae 20 et 24 decembribus scriptae fuerunt. De P. Nicolao Rogerio², quandoquidem expedire vobis visum est, ut exeat e Transylvania, scribimus ad P. Provinciale³, ut eius opera alibi utatur, prout ipsi et provinciae usui esse posse sentiet. De aliis autem, quos R. V. isthuc mitti cupit, etsi ad manum essent, non videretur operae pretium tam incerto rerum statu. Utilius ergo est, ut exitum istorum motuum praestolemur. Despiciemus interim, qui de iis statui possit, qui Romae sunt.

Nam de P. Pasman, scit R. V.a, illum Graecii occupatum esse, nec debeat a docendi munere tam cito abduci⁴. Sed non deerunt, ut speramus, qui mittantur, si meliora erunt

¹ Litterae Patris Crystecchi de novitiatu Thurotii constituendo desiderantur.

² De P. Rogerio e Transylvania revocando cf. supra, mon. 384.

³ Quae omnes desiderantur.

² De discessu Patris Rogerii e Transylvania cf. supra, mon. 384.

³ Vide superius, mon. 390.

⁴ Attamen paulo postea, die 3 aprilis, P. Generalis scribebat ad P. Provinciale Austriæ: «Quod ad P. Pasmanum attinet, R. V.ae est videre, in quibus illum et ubi occupare velit» *Austr. I II 884*.

tempora. Quod ad P. Alphonsum [Carrillo] attinet, vestrum erit, pro re nata, iudicare, an manere isthic debeat (quod nunc quidem optimum censemus, si gravius nihil obstet), an recedere, et facultate illa uti, quam dudum concessimus.

Dominum autem oramus, ut in hac alisque consilia vestra regat, inflectetque ad suum obsequium. Redditae insuper fuerunt litterae patrum consultorum; quibus, quoniam respondere nunc non licet, salutem dici meis verbis cupio. Omnim precibus etc. Gratia etc. Romae 6 martii 1599.

392

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. THEOPHILO CRYSTECCO V. RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
Roma 6 martii 1599 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 882 (prius 78); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De domo probationis Thurotii constituendo. – De scholis Selliae institutis.*

Vix habeo, quod describam litteris R. V.æ 2 ianuarii datis¹. Quod enim in iis disserebat circa domum probationis², de ea iam proximis litteris respondi, nihil inconsulto factum iri, et placere interim ipsius studium et diligentia, quod libens ad nos, quae in Domino sentiebat, suis litteris perscripserit.

Quod vero ad selliensem migrationem attinet³, doleo equidem, quicquid fuit, quod minus considerate a nonnullis scribitur. Caeterum, orandus nobis est Dominus, ut quod pro eius obsequio expedire superiores iudicarunt, hoc ipse sua gratia prosperare velit, et successum illum his scholis dare, qui Hungariae regno saluti atque ornamento futurus sit.

Neque aliud nunc erat, quod scribebam in praesens, nisi quod omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 6 martii 1599.

393

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 6 martii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 270-71.*

SUMMARIUM: *Ob rerum statum in Transylvania non parum sollicitus.*

¹ Quae desiderantur.

² De domo probationis Thurotii constituendo cf. supra, mon. 369 et passim.

³ De scholis Selliam translatis cf. supra, mon. 357 et 385.

P. ALFONSUS CARRILLO S.I.
 AD CURIAM REGIS HISPANIAE
 Alba Iulia ineunte mense aprilii 1599 — Matritum

TEXTUS: *Vide ap. VERESS. Epp. Carrillo II 271-74.*

SUMMARIUM: *Relatio diffusa de improviso reditu Sigismundi Báthory in Transylvaniam, et de eiusdem nova abdicatione principatus in favorem Andreæ Báthory cardinalis.*

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 17 aprilis 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 886 (prius 82); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De studio Patris Kabos reconciliandi principes, quid sentiat. — De Ioanni Tordai olim de S.I.*

Vidi, quae R. V.a circa P. Kabos profectionem polonicam responderat¹, cum significatum esset, illam minus probatum iri Caesareae Maiestati, et nos ipsi eandem ferme in sententiam rescripsimus, cum in Polonia ipsa notari a quibusdam cognovissemus. Nec enim satis videmus, qui reprehendi queat, quod dissidentium principum animis ad pacem et concordiam reducendis suam operam impendit; quam contra speramus, ut Deo gratam, ita Caesari acceptam ac bonis omnibus fore.

De D. Ioanne Tordano² faciendum est, quod R. V.a illi respondit, ut ad duos tresve annos, quemadmodum cum Romae esset, monueramus, in ecclesiae cuiusdam cura se exerceat, probetque Societas. Quae inde postea consilium capiet, an admitti debeat, si in eius desiderii studio persistat.

De novis operariis bene faciet R. V.a, si tantisper urgere intermittat, quoad motus isti consopiantur, et res nostrae ac provinciae statum aliquem firmiores videant. Tum nobis, Deo iuvante, cura non deerit, plures submittendi. Interim iis utendum est, quos habet, et labores pro munere et viribus metuendi. Cumque aliud nihil sit, quod scribam, omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 17 aprilis 1599.

¹ Responsum Patris Maggiore non habemus. Quid autem P. Generalis de hac Patris Kabos missione senserit, vide supra, mon. 365 et 387.

² De Ioanne Tordai, olim S.I., cf. supra, 317 § 1.

396

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALEXANDRO DOBOKAY SUP. RES. SELL. S.I.
Roma 17 aprilis 1599 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 887 (prius 83); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De secundo scholarum selliensium statu. — De indice amicorum et fautorum S.I.*

Gratae mihi fuerunt litterae R. V.ae ianuario mense scriptae¹ (eas enim serius accepi, nec citius potui describere), tum quod ab ea litteras iam dudum expectarem, tum quod ex iis cognovim, quae optabam de secundo scholarum nostrarum statu, quas ex aliis postea recentioribus litteris nostrorum melius in dies habere perspexi. Spero etiam in comitiis februarii, quae R. V.a reformidari significabat, nihil gravius accidisse ab adversariis; et R. V.am pro sua in Domino prudentia et industria controversias omnes, quoad in ipsa erit, sine offensione composituram.

Gavisus sum praeterea isto indice amicorum et fautorum Societatis, ad quos quidem, praesertim ad eos, quos R. V.a praecipue designat, scripturi sumus prima quoque occasione, adiectis etiam sacris munusculis, si quae erunt, quae digna istis videantur. Interim perget ipsa fortiter susceptum onus sustinere, et nostros domi, foris proximum in spiritu iuvare. Nam quod liberationem optare se indicabat², scio equidem, quanto iucundius esse soleat parere, quam praeesse, sed compati debet necessitatibus provinciae, atque hungarorum nostrorum paucitati, ut quandiu iugum hoc per obedientiam ferendum est, non solum lumbenti, sed etiam alaci animo ferat. Et Christus Dominus sua illud virtute et clementia sublevabit. Quare, cum aliud in praesente non occurrat, R. V.ae precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 17 aprilis 1599.

397

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO S.I.
Roma 17 aprilis 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II 275-76.*

SUMMARIUM: *De voluntate S. Pontificis, ut Sigismundo Báthory auxilio sit.*

¹ Quae litterae desiderantur.

² P. Dobokay a nostris quoque iudicabatur aptior ad concionandum, quam ad gubernandum; cf. supra, mon. 368 § 4 et mon. 380.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO S.I.
 Roma 15 maii 1599 — Graetium

TEXTUS: Vide ap. VERESS. *Epp. Carrillo II* 276-77.

SUMMARIUM: *Romae exspectatur, ut de rebus transylvanicis referat.*

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 12 iunii 1599 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II* 893-95 896 (prius 89-91 92); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De sociorum, qui in Transylvania degunt, praesentia in congregatione provinciali. — De scriptis Patris Szántó. — De reditu Patris Nagy in provinciam.*

. . . Nunc autem, ut postremis ordiar, quas 8 maii scriptas his diebus accepi¹, quod primo loco de transylvanis nostris quaerebat, an ad provinciae congregationem vocari debeant, de ea re alias et tempori rescribemus. [893] . . .

Accepimus autem . . . P. Aratoris historiam manu scriptam de rebus nostris in Transylvania². De altero autem eius opere, quod de iubilaeo scripsit, video, hic iudicium idem esse, quod in provincia fuit, vix e re futurum, ut edatur. Quod ipsi etiam meis litteris insinuavi . . . [895] . . .

De Ioanne Nagio³, quem R. V.a exspectare se scribit, si valetudo eius permittat et studia sua absolvat, non videtur operae pretium, ut interpelletur. Valetudo autem, etsi tentata prioribus mensibus aliquo modo fuerat, nunc tamen meliore loco est. Itaque iudicium de eius reditu differimus in proximum autumnum . . . [896] . . .

De nostris, qui in Transylvania sunt, an ad provinciae congregationem venire debeant, post litteras meas scriptas, datum est tempus consulandi. Et quidem, cum ad provinciam istam pertineant, dubium non est, quin ius habeant, ut intersint, proindeque ad congregationem vocandi sint. Sed, quoniam, ut Formula ipsa⁴ docet, legitima possunt esse impedimenta, propter quae excusandi sint, qui interesse non possunt. Et talia sine dubio nostris, qui in Transylvania degunt, videri nonnulla poterunt ex praesenti rerum statu, locorum intercapidine, itinerum periculis, et nimis diuturna superioris absentia. Poterit R. V.a mature ad P. V. Provincialem perscribere, ut de se ipso aliquis suis, si quos habet, significet, utrum aliqua videantur idonea impedimenta, quo minus adesse possint; et si qua proferet, in iis admittendis difficultem se illi non praebeat. Quod ipsam facturam credimus provincialem congregationem . . .

¹ Quae desiderantur.

² Quod inscribitur: «*Historia collegiorum S.I. in Transylvania . . .*», mense februario et martio anni 1599 ab auctore compositum. Ad calcem nostri voluminis opusculum typis exprimi curavimus.

³ De Patris Nagy revocatione in provinciam cf. supra, mon. 364.

⁴ De legitimis impedimentis vide *Formula . . . in Institutum S.I. II* 602-03.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 12 iunii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II* 892-93 (*prius* 88-89); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *Nostri non se immisceant rebus publicis. — De gradibus academicis nostris concedendis. — De restituto collegio albensi et novis operariis mittendis.*

Non licuit ad hunc diem R. V.ae litteris respondere, ultimo martii et 14 aprilis die scriptis¹. In illis pergratim fuit, quod cognovi, nostros rerum istarum, quae circa regni statum contigerunt, conscos non fuisse. Ita enim omnino curandum est, ut quam longissime absint nostri ab huiusmodi suspicione, quam ubique studiose captant aemuli Societatis²; satisque habeant [893] in animarum lucrum iuxta institutum et vocationem suam incumbe-re. Cuius quidem spiritualis quaestus in tam desertis provinciis nunquam deerunt opportu-nae occasiones. Ac nobis certe, quod in hoc genere posterioribus litteris scribebatur, per-gratium etiam accidit, tot animas superiori Quadragesima ad Christi fidem, Ecclesiamque fuisse revocatas. Faxit Dominus, ut in dies augeatur haec messis.

Patentes officii R. V.ae, quas iam dudum missas putabamus, his litteris addi iussimus.

De gradibus litterariis manemus in sententia, ut nihil adhuc festinemus³. De restituto collegio albensi⁴, si caetera respondebunt, hoc est, si tranquillae, quod optandum est, erunt res Transylvaniae et nostrae, non deerunt operarii, quos R. V.a desiderat. Interim bono sit animo, et nos saepius de successu certiores faciat, eoque diligentius, quo magis suspensos nos reddit haec rerum conversio.

De P. Alfonso [Carrillo] curabimus, quod R. V.a monet. PP. Gregorium Vasarheli-num et Stephanum Kabos, quorum etiam litteras accepi, salutari cupio. Nec enim habeo, quod eorum litteris rescribam, nisi quod fuerint gratissimae. Omnim precibus etc. Gratia etc. Romae 12 iunii 1599.

¹ Quae litterae desiderantur.

² Consilium, ut nostri a negotiis saecularibus tractandis se abstineant, datum est a P. Generali etiam prius; cf. supra, mon. 365.

³ De titulis academicis nostris concedendis cf. supra, mon. 384.

⁴ Restitutio collegii albensis facta est opera cardinalis Báthory, principis Transylvaniae (Vide hac de re eius litteras, diei 8 aprilis 1599, in OL (Arch. Regni Hung. — E. F.L.); cf. VERESS, *Ann. Litt.* p. 257); quam ob rem epistola Summi Pontificis (29 maii 1599) laudabatur, quod iesuitas in albense collegium reduxerit; v. Romae, ASV, *Arm.* 44, t. 43 p. 238.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. STEPHANO SZÁNTÓ (ARATOR) S.I.

Roma 12 iunii 1599 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 892 (prius 88); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Non expedire declarat, ut historia anni iubilaei 1575 typis mandetur.*

Commentarium R. Vae de iubilaeo scriptum iam pridem accepi¹, sed serius tamen, quam ut ante id tempus legi posset, quo editum cupiebat. Ac de editione ipsa, dubitare incipiunt, qui legerunt, quam utilis futura sit ad eum finem, quem sibi ipse proposuit. Cum, quod ad historiam spectat, non defuerint, qui eam compendiosius perscripserint. De indulgentiis vero etc., aliorum opera iam multa excusa sint, et proximis mensibus card. Bellarmii disputatio de indulgentiis². Quare sic oportet comparatam esse R. V.am, ut de eventu sollicita non sit. Nobis enim curae erit, ut tempori fiat, quod pro Dei obsequio congruentius fuerit iudicatum. Accepimus etiam, quae R. V.a scripserat de rebus nostris in Transylvania³. Cumque aliud non occurrat, Deum oro, ut R. Vae labores abundantia gratia remuneret, meque pariter eius precibus etc. Romae 12 iunii 1599.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 26 iunii 1599 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 898-99 (prius 92-93); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De conventu Thurotii restituto.*

His diebus allatae fuerunt litterae Selliae scriptae 29 maii; quibus annexa erat consulta¹io de conventu thurociensi¹, et sententia regni adversus nobiles, qui Selliae infesti fuerant Societati. Cognovimusque ex litteris ipsis, quemadmodum cum illis transactum sit, ut Selliam migrarum. In quo quidem non parum laetandum videtur, quod sopita tandem hac controversia, quietiores ibi res fore speramus, et fructum hunc scholarum nascentium, quem minime paenitendum spondent, ad maturitatem et augmentum facilius producturos.

Circa conventum autem, etsi minime obscurum est, incommodo cessurum Ecclesiae Hungariae, si ad eum stabiliendum et sustentandum, suprimi alumnos oporteat, in quibus posita spes aliqua videtur desertas et destitutas ecclesias sublevandi; Societatem porro

¹ Vide litteras Patris Generalis (13 februarii 1599) ad P. Szántó; supra, mon. 389.

² R. BELLARMINUS S.I., *De indulgentiis et iubilaeo . . .* (Coloniae 1599); cf. SOMMEROV рЕГ I 1204-05.

³ Opus, quod inscribitur «*Historia collegiorum S.I. in Transylvania . . .*»; de quo cf. supra, mon. 399 adn. 2.

¹ Non solum litterae, sed etiam textus consultationis de conventu Thurotii restituendo, desideratur.

utrumque onus, tum alumnorum, tum conventus ferre non posse, si ad conventus sustentationem sumptus aliquos notabiles fieri oportebit; tum quoniam eos, qui conventum administrabunt, mercede sua quotidiana, quam ex labore suo percipient, ali posse et contentos fore alias scribebatur. Et nos, ut regni desiderio satisfacremus, assensi sumus, ut conventus iis legibus, quas diximus, erigeretur. Cavendum nunc est, [899] ne in eo nunc deprecando, vel novis difficultatibus obiciendi inconstantes vel artificiosi videamur. Quod ne accidat, R. V. ae magnopere commendo, ut provideat, sartam tectam Societatis famam conservari, ita ut omnibus constet, bona fide agere, et paratam esse, quantum in ipsa sit, gratificari.

De rectore hungarico, non differemus ad longum tempus sententiam nostram. Nunc tamen aliquantulum suspendimus, quoad cum Alphonso [Carrillo], qui in Urbem iam pervenit, egerimus . . .

403

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 26 iunii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 898 (prius 92); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De futilitate eorum, quae contra Patrem Carrillo iactantur. — De obitu Christophori Keresztury. — De facultate benedicendi calices.*

Vidi in iis, quas 29 maii ad nos scripsit¹, quam varia isthic de P. Alphonso [Carrillo], et contra eum iactata sint, ab iis scilicet, qui vel Societati, vel rei catholicae parum aequi vindentur. Haec vero quam futilia sint et inania, vel ex eo liquet, quod P. Alphonsus nuper in aula fuit Caesaris, et tum ipsi Caesari, tum eius consilio ita satisfecit, ut interesse Societatis videatur, accusatum fuisse, ut tam felici exitu omnia dilueret. Idem, ut spero, de caeteris iudicium erit, quae in Transylvania iactantur, postquam temporis lapsu adversariorum fraudes patuerint.

D. Christophori Keretztry² obitu contristati haud leviter fuimus. Intelligimus enim, quantum virum amiserit Transylvania, quam fidum Principi, quam studiosum Ecclesiae ac religionis catholicae; et quam praeterea iacturam in eo fecerit Societas nostra. Curavimus pro eo indici suffragia per Societatem, ac bonum praeterea missarum numerum in Urbe.

Quod ad calicum benedictionem spectat, brevi aderit D. Nuntius³, qui ex Urbe nuper missus est a Sanctissimo. Non diu etiam aberit Episcopus [Naprághy]. Interim autem videbimus cum P. Alphonso, quem in Urbe iam habemus, quod consilii capi debeat, ut omnibus incommodis obviam eatur. Omnium precibus et ss. etc. Gratia Domini etc. Romae 26 iunii 1599.

¹ Quae litterae desiderantur.

² De Christophoro Keresztury, eximio S.I. amico et defensore in Transylvania, cf. supra, mon. 41 adn. 1 et passim.

³ Germanicus Malaspina, episc. de San Severa, qui annis praecedentibus nuntius fuit in Polonia; cf. supra, mon. 189 adn. 4.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
 Roma 24 iulii 1599 — Brunam

TEXTUS: *Austr. I II 901-02 (prius 95-96); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *P. Carrillo rector erit collegii in Hungaria. — De conventu Thurotii restituto.*

Pauca sunt, quae describam litteris Sellia scriptis 11 iunii¹. De superiore enim illius collegii, quandoquidem liberum deinceps habituri sumus P. Alphonsum [Carrillo], optimum factu videtur, in pristino consilio persistamus, illius praepositurae, collegique curam ipsi committendam². Rerum hungaricarum minime ignarus est, et ad hoc munus iam olim paratus, nunc etiam bene animatus a nobis abiit, ut bona spe simus, commode et cum fructu successurum.

Egit is inter alia nobiscum de conventu thurociensi, ostenditque, quod R. V.a suis insinuat, optandum nostris esse, ut ab eo, quemadmodum sperant, liberetur. Qua de re non habeo, quod addam ad proximas litteras meas³, nisi quod mihi quoque gratissimum futurum sit, si Societas onus hoc sine ulla offensione devitet.

Caeterum, P. Alphonsus Patavii forsan subsistet aliquantis per, ad ulceris cuiusdam curationem, quod ex itinerum agitatione contraxit. Quod R. V.ae signandum duxi, ne mittetur, si paulo serius adveniat . . .

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 24 iulii 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 900 (prius 94); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Cum P. Carrillo praesente de rebus transylvanicis et necessitatibus nostrorum fuse actum est. — De facultatibus a S. Pontifice pro Transylvania obtentis.*

Post ultimas ad R. V.am datas, binae mihi redditae ab ea fuerunt 6 et 15 maii scriptae¹. Interea vero nobis adsuit P. Alphonsus Carrillius, quocum fuse egimus de rebus nostris Transylvaniae.

Et quod inter alia praecipue a R. V.a urgeri videbamus, de subsidio personarum, fecimus, ut distinctam nobis indicem conscriberet earum, quae desiderantur, ut de omnibus

¹ Quae litterae desiderantur.

² De proposito constituendi Patrem Carrillo rectorem collegii in Hungaria, cf. supra, mon. 292 § 5 et passim.

³ Vide litteras Patris Generalis, diei 26 iunii, ad P. Provincialem; supra, mon. 402.

¹ Quae litterae desiderantur.

sensim, quod fieri poterit, decernamus. Sed difficile id nobis est, ut omnia statim praestemus, propterea quod hungaros potissimum peti videmus, et hungaros paucos habemus, eosque vel nondum maturos, vel alibi necessario occupatos.

Permisimus tamen, ut P. Stephanum Zalai² ex Urbe abduceret. Quem; etsi ad tertium annum prius mitti cuperemus, poterit tamen id differri, si R. V.a eius opera quamprimum uti velit. De aliis, ut dixi, iuxta indicem ab eo relictum dispiciemus.

Refert ille praeterea facultatem a Sanctissimo pro Transylvaniae superioribus, ut calices et altaria benedicere possint³; et alia nonnulla, quae litteris suis perscribet. Neque enim ad vos redibit, solitus in posterum, ut speramus, istis omnibus negotiis, et collegii selliensis seu praepositurae nostrae in Hungaria administrum destinatus . . .

406

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALEXANDRO DOBOKAY SUP. COLL. SELLIENSIS S.I.

Roma 21 augusti 1599 — Selliam

TEMPUS: *Austr. I II* 905-06 (*prius 99-100*); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *Brevi liberabitur ab onere gubernandi.*

Quod R. V.a suis iterum litteris 25 iulii¹ pro liberatione sua contendebat, quo liberius possit in proximorum auxilium incumbere, spero eam, si nostra nobis de P. Alfonso [Carrillo] consilia succedant, voti compotem brevi futuram. Designamus enim illum istius nostrae praepositurae superiorem. Sed R. V.a interim parata utramvis in partem esse debat. Quidquid autem accidat, manebit, opinor, P. Zanitius. Hoc enim ipsa ratio postulare videtur, ut rerum externarum procuratione, in qua versatus est, superioris onus sublevet in gubernando.

De duobus collegiis ex thurociensium bonorum proventu instituendis, actum a nostris, quod sciam, non fuit. Hoc solum, ut Varalliae aliquo numero sint, qui et bona tracent, et fructui spirituali dent operam. Quod ut necessarium visum est, ita fiet, ut speramus, sine collegii hungarici detimento. Nec difficile nobis fuerit ex eventu. [906] quid melius sit, desplicere. Et quoniam aliud nihil sit, quod his addam, omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 21 augusti 1599.

² Stephanus Szalay S.I. (1569c-1611), transylvanus, qui anno 1599 studia theologiae perfecit Romae: cf. *Cat. Prov. Austr. I* 794.

³ De hac facultate petita cf. supra, mon. 403.

¹ Quae litterae desiderantur. — De eius liberatione ab onere gubernandi vide epistolam Patris Generalis, diei 17 aprilis 1599; supra, mon. 396.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI ZANITIO S.I.

Roma 21 augusti 1599 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 905 (prior 99); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Bene collocatos esse putent redditus praepositurae, quibus missionarii popolares sustentantur. — De conventu restituto Thurotii et de Ambrosii Budensis viatico.*

Litteras R. Vae 15 iulii scriptas¹ vidi lubenter, quod accurate nos de variis, quae ad bonum istius praepositurae nostrae statum praesentem ac futurum facere iudicabat, prout optandum fuit, informarunt. Caeterum, potest iam ipsa sollicitudinem istam superioribus relinquere. Curabimus enim, Deo adiuvante, ut ad eius gloriam omnia dirigantur.

Unum alterumve minime silendum duxi. Quod ad missiones spectat, non debere illas a nostris improbari; nec male collocatos praepositurae redditus existimari, quoniam ex iis plurimi alentur, qui missiones obeant. Quarum praecipuus spiritualis fructus esse solet; et quas, sperandum est, si minus adhuc, at temporis progressu acceptiores passim in Hungaria fore².

De conventu autem, quoniam variae sunt sententiae, curabunt monitu nostro superiores, ut sive admittant, sive reiiciant, omnem quam possunt declinent offensionem. Neque plura his nunc addam, quoniam de viatico Ambrosii Budensis³ iam alias statuimus, et nunc iterum cum Rectore Collegii Germanici agetur, ut ab auditio ad R. V.am rescribatur. Eius precibus et ss. etc. Deumque oro, ut omnem illi gratiam impertiat. Romae 21 augusti 1599.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

Roma 4 septemboris 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 907 (prior 101)*

SUMMARIUM: *Meliora in Transylvania fore sperat. — Subsidium operariorum ipsi cordi est.*

Diu litteras R. Vae desideraveramus, cum redditae nobis fuerunt, quas scripserat 6 iulii¹. Ex quibus recreati plane sumus, quod res nostrae et publicae eo loco essent, quo nar-

¹ Quae litterae desiderantur.

² De utilitate ac de modo procedendi in missionibus ad populos, P. Generalis litteras ad universam Societatem dedit; cf. supra, mon. 348 adn. 9 et *Cat. Prov. Austr. I 8*-9**.

³ Ambrosii Budensis nomen non reperitur in matriculis Collegii Germanici; cf. VERESS, *Matricula et acta . . . (Budapest 1917) 9-10.*

¹ Quae litterae desiderantur.

rabit. Unde sperare etiam licet, non modo inclinationem nullam deinceps suscepturas, sed meliora potius omnia fore cum Deo adspirante, quem orare non cessamus, ut provinciae huic propitiis esse velit.

De iis, quae cum P. Alphonso [Carrillo] egeramus, rescripti proximis litteris sub finem iulii². Atque inter alia de subsidio operariorum. Sciat R. V.a, ea nobis esse cordi. Videmus enim, quam necessarii sint; neque nunc morae amplius erit, quod antea fuit, rerum scilicet publicarum aut nostrarum, quo vergerent, expectatio. Satis enim nobis est, quod R. V.a scribit, posse nostros tuto sua munia obire. Reliquum est, ut quos quaerimus, reperiamus. Quod etiam brevi futurum, confidimus. Quare bono sit animo R. V.a, memineritque, quod scripsi, nos in eam curam incumbere. Omnim precibus etc. Gratia etc. Romae 4 septembribus 1599.

409

P. THEOPHILUS CRYSTECCUS S.I.

P. ALPHONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

Thurotio 27 septembribus 1599 — Selliam

TEXTUS: *Germ. 178*, f. 350r-51v (prior 284-85 332-33); autographum, a P. Carrillo Romam missum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 277-81.

SUMMARIUM: *Interrogatus a P. Carrillo, declarat linguam croaticam maxime aptam, quae adhibita, a maiori parte slavorum intelligatur, quia maxime proprius accedit ad perpetuam linguam slavam, glagoliticam dictam.*

410

P. IOANNES VIVARIUS S.I. INSPECTOR¹

THUROCIENSIS COLLEGII VISITATIO

Mense septembri 1599

TEXTUS: ARSI, *Fondo Gesuitico 1644*, fasc. 12, doc. 3; autographum.

THUROCIENSIS INSPECTIO

Huc 9 septembbris cum mane pervenissem, ac patres quatuor totidemque coadiutores². tum hospitem unum patrem, ad tempus ibidem a P. Provinciali relictum, invenissem. eodem die omnes exhortatus sum iuxta praescriptionem.

² Vide epistolam Patris Generalis, diei 24 iulii; supra, mon. 405.

¹ P. Generalis ad finem anni 1598 nominavit inspectores ad provinciarum domicilia visitanda. Finis huius peculiaris visitationis et modus in ea procedendi explicatur instructione inspectoribus data; cuius textus italus inscribitur: «*Istruzione per la persona che doverà andare per le case e collegi a vedere et informarsi esattamente come s'osservino gli ordini dati, e procurar l'esecuzione»* ARSI, *Fondo Gesuitico 678*, fasc. 11. doc. 11. — Ad hoc munus obeundum in provincia Austriae electus est Ioannes Vivarius S.I. (de quo cf. supra. mon. 3 adn. 4 et passim).

² Catalogum personarum et officiorum residentiae thurociensis, pro anno 1599 conscriptum. vide in *Cat. Prov. Austr. I* 608-09.

Et quidem ob recentem mutationem³ neque collegii neque residentiae formam certam repperi. Qui praeest, neque fuisse unquam, neque esse absolutum superiorem dicebat⁴: nullas regulas officii sui, nullam particularem instructionem habere, iussum dumtaxat ex rectoris officio decerpere, et servare, quae praesenti statui convenienter; nihil de ullo consultore constare, ex quo collegium una cum scholis Selliam translatum est. Exhibit mihi Ordinationum libros, sed vacuos praeter, in quo tantum scripta erant Responsa ad quaesita ultimae congregationis provincialis, et dubia quaedam circa studiorum rationem; reliqua in chartis mutila et dissipata.

Dumque hic dies aliquot posuisse examinando nostros, supervenit P. Alphonsus [Carrillo] et, rector declaratus, dixit, se mutaturum superiorem, ac alium, quem secum duixerat, substituturum. Tandem vidi, non posse me ordine consueto progredi, neque lectio nem adhibere, tum quod non essent ulli consultores, tum quod mutatio ista intervenisset, et instaret alia constituendi novi superioris, qui tunc graviter, ut et nunc, decumbebat. Ex singulorum igitur responsis ac praecipuorum informatione, ocularique inspectione, quae habeo, subiciam.

Ab ultima P. Provincialis visitatione externis omnia plena inveni, adeo ut nostris quotidie ubique in cubiculis, culina, cella, refectorio, mensa, lectione, recreatione miscerentur, cum maxima nostrorum molestia ac perturbatione. Imo ad mensam legebant externi, ideoque toto hoc tempore nec regulae lectae, nec poenitentiae datae aut factae sunt. Monitus aliquoties tam absurdae permixtionis superior, domum hanc deinceps ad instar convictori alicuius habendam gubernandamque respondit. Quod ego quoque ex ipsius ore, cum exterorum exclusionem urgerem, audivi. Quos a prima mensa et lectione statim removit. [1v]

Ex quo hoc collegium stetit, putat superior, nullum ianitorem Societatis fuisse, sed externos pueros, qui creberrime mutabantur. Et quamvis etiam per nostros collegii porta optime custodita fuisse, patebat tamen toto die hortus ad egressum ingressumque cuivis, quocumque facilime uti adhuc propter culinae, ut aiunt, necessitatem, recreationis et deambulationis nostrorum. Regularum silentii, non intrandi cubicula, nec loca alienis ministeriis deputata, inde nihil tollendi, nihil accipiendi, dandi mutuo, donandi, an ab unoquoque examen oratioque fiat suo tempore, observandi, nulla propemodum amplius cura.

Nostri sive eant ad parochias, quod est ordinarium, sive ad missiones, quod est frequens, carent sociis, quemadmodum et praediorum curator coadiutor. Ordinationes tam scriptae, quam impressae non videntur communicatae, ut oportuit. Nam qui tunc consultor erat, cum adhuc collegium hic esset, solum meminit semel obiter sibi ostensas impressas et vix quicquam se legisse. Coquus immundus, ut culinaria esculentaque omnia. Coqui et dispensatoris regulas toto hoc anno semel sibi tantum lectas retulit. Utrumque enim officium subit.

Tres parochias nostras administrant nostri ob penuriam sacerdotum, qui eo difficilius haberi possunt, quo tenuiores sunt proventus. Ordinaverat P. Magius visitator, ut alii quidam duo parochi externi nostra ope sublevarentur et ad honestiorem sustentationem iuvarentur. Sed quia id factum non est, ambo abre decreverunt. Unde vacuarum parochiarum numerus, nostrorumque onus crescit, nec facile nanciscemur hoc modo stabiles bonosque parochos, sed omnino cura in nos recumbet. Cui, ob personarum inopiam, pares esse cum minime possimus, fient subditi nostri sicut oves sine pastore.

³ De translatione scholarum Selliam cf. supra, mon. 359 369 et passim.

⁴ Theophilus Crystecus S.I.; vide eius litteras (24 jan. et 10 sept. 1597) ad P. Generalem; supra, mon. 287 et 312.

Sacerdos ex nostris, praeclarus alioqui operarius, verbis, gestibus omniq[ue] externa ratione nimis levis apparet⁵, habeturque pro incorrigibili. Cum sit nostrorum confessarius, rerumque spiritualium praefectus, non dubitarem aliquid ab eo impetrari posse, dummodo dextre ac fortiter cum ipso ageretur. Alius missione quadam abutitur⁶, dum hac occasione ad distantes satis urbes curiosus vel otiosus plures dies [2v] evagatur. Dicitur esse de larga, ut aiunt, manica in decidendis casibus, quos nunquam, nisi forte in hebdomadariis, quae rarae sunt, conferentiis audivit. Ut expediret revocari ad aliquod collegium, in quo haec et alia disceret, ac missionibus aptior reddebet, antequam progrediatur longius.

Est tertius pater, multis praeclaris dotibus ornatus, bohemus natus, sed utriusque linguae ita peritus, ut germanice perinde atque bohemice cum gratia contionetur. Hunc P. Provincialis ob tentationes partim ex ipso ortas, partim aliorum imprudentia et vehementia auctas, Brunam, Viennam, huc etiam transtulit⁷, si forte errore agnito, rediret ad cor. Quod nunc tandem, mera magna Dei gratia, factum spero, dummodo a P. Provinciali benignius aliquanto et velut parentis complexu excipiatur ad se reversus filius, qui se totum ac integre in octava B.mae Virginis Natalis Deo et Societati cum multis lachrymis obtulit et commendavit, aliquot diebus se recollecturus per exercitia ac ad bonam confessionem paraturus. Scribit ipse ad P. Provincialem, praesentemque statum exponit.

Non solum circa hunc, sed circa alios nonnullos tentatos aut infirmiores P. Provincialis visus est nonnihil asperior duriorque; existimans fortasse hoc ad fortitudinem impressis scriptisque ordinationibus tam serio commendatam pertinere. Cordiacae (qua interdum idem pater laborare solet) initia cum hic semel iterumque persentisceret et remedium aliquod flagitaret, qualemque iudicaret infirmarius, renuit omnino, dicens, sibi severe a P. Provinciali vetitum, ullam ipsi quantumlibet petenti et egenti medicinam praebere. Interrogatus a me Superior, idem confirmavit, sibi quoque disertis verbis a P. Provinciali idipsum prohibitum. Praeterea ianitori externo ac levi puerlo Superior mandavit, hunc patrem praeceteris singulariter observari, quid, cum quo, quando, quoties loqueretur. Quod ianitor postmodum huic ipsi patri retulit. Superior etiam hoc se ianitori mandasse mihi fassus est. Quorum et similium conscius pater, parum absuit a desperatione.

Pagus noster unus omnino haereticus manet usque in hodiernum diem, ac a nobis ad religionem quod attinet, penitus desertus; nimis durum has animas sub nostris oculis ac in nostris velut manibus damnari. Mirumque totis his, quibus locum hunc obtainemus, [2v] tredecim fere annis nihil a nobis nostra vocatione dignum in hoc genere praestitum aut efficaciter adhibitum, ne tot animarum, quae interim perierunt, ulla ad nos culpa pertineret. Constituisse ac serio iniunxisse P. Magius dicitur, ut ibi sacellum novum extratur⁸. Cuius neque initum factum hactenus est, neque ulla seria cogitatio superesse videatur, cum catholicorum praesertim ecclesiasticorum, quibus exemplo praeire debemus, gravi scando.

Sunt et alii tres pagi nostri paulo remotiores, quibus externus sacerdos a nostris constitutus praest. Quorum salus minus curari, ne dicam, nimium neglegi videtur; adeo quod ipse parochus scandalizetur, dum saltem tanquam terrestres domini, quae possumus et debemus in procuranda subditorum salute, non praestamus.

⁵ Videtur esse Leonardus Classovitius S.I.; de quo cf. *Cat. Prov. Austr.* I 596 et 645, praeterea MAH II-III passim.

⁶ Verosimiliter Ludovicus Lucari S.I.; de quo cf. *Cat. Prov. Austr.* I 596 723; et supra, mon. 367.

⁷ Theodoricus Krallius S.I. (1562c-1633), bohemus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 710, et inferius, mon. 415.

⁸ In Patris Maggio actis visitationis (quae habentur supra, mon. 64) haec novum sacellum construendi dispositio non reperitur.

In parochiali agro varaliensis oppidi nostri extruxerunt fornacem ad coquendos latres argillamque omnem inde effodiunt, nescio in qua potestate. Monui, ne pergent ullo pacto, nisi interrogato P. Provinciali⁹.

411

P. IOANNES VIVARIUS INSPECTOR PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 27 septembris 1599 — Romam

TEXTUS: ARSI, *Fondo Gesuitico 650/B (Epp. Selecta)*, fasc. 584; autographum.

SUMMARIUM: *De inspectione collegii selliensis brevis relatio*.

Selliensem inspectionem una cum his accipiet R. P. V.a¹. Lectionem instituere non potui ob praescriptarum personarum defectum, quae ad eam adhiberi debent². Expectabatur etiam Turotio novus rector, P. Alphonsus [Carrillo], ad quem Superior [Dobokay] executionem, si qua fieri poterat, et reliqua referebat. Denique hostilis terror non parvo impedimento fuit. Spero, P. Alphonsum suppleturum multa, ac virum fore, in quo R. P. V.a conquescere possit. Deus, quod curiae meae prudentiae, industriae et spiritualitati deest, vere sua gratia compensare dignetur ad aliqualem satisfactionem R. P. V.ae; quam nobis diutissime incolumem, meique peccatoris in suis sanctissimis sacrificiis memorem humillime peto. Selliae 27 septembris 1599.

Admodum Reverenda Paternitatis Vestrae indignissimus in Christo filius

Ioannes Vivarius.

412

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

Roma 2 octobris 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 908 (prius 102); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: *De obitu Patris Leiberer et de adventu PP. Szalay et M. Kaldi. — De pago, quem Princeps a nostris tollere, et fratri suo tradere vult*.

⁹ P. Vivarius *Inspectionem thurociensem* una cum epistola, diei 16 sept. 1599, Romam transmisit: in qua de ipsa inspectione haec referuntur: «Turotii interim quid viderim egerimque, adiuncta *Inspectio* R. P. V.am docebit. P. Alfonso (Carrillo) nunc rectori, ubi Selliam me subsecutus fuerit, quod hac fortasse adhuc hebdomada fiet, de iisdem capitibus agam, de quibus hic cum Superiore [P. Dobokay], quem initio inspectionis repperi, egi, et ea, quae longius tempus haud requirunt, executioni per ipsum dari curabo» Romae. *Fondo Gesuitico 650/B*, fasc. 584.

¹ Quae tamen litterae desiderantur.

² Vide statum personarum collegii selliensis anno 1599, in *Cat. Prov. Austr. I* 597.

Ex litteris R. V.ae 19 augusti datis¹ de obitu Patris Leinberer² cognovimus, non sine dolore nostro, cum eripi vobis veteres operarios videamus, quo tempore in conquirendis novis laboramus. Sed, quoniam Domino illum ad meliorem vitam avocare visum est, aequo animo ferre debemus. Iam indicta sunt de more pro eo suffragia. Et credo, interim ad R. V.am pervenisse non solum Patrem Zalay³ sed etiam P. Kadi⁴, qui iacturam istam aliquia ex parte compensabunt, dum nos, ut dixi, de aliis deliberamus.

Quod ad Galdium pagum, quem Serenissimus [Andreas Báthory] fratri suo⁵ restitui velle dicitur, haec occurabant suggesta. Cum pagus ille a Ser.mo Sigismundo nostris datum fuerit, tanquam membrum eorum locorum, quae ad fiscum suum devoluta censebat, si Serenissimus hodie fratrum suorum caussam iudicio (quod verisimile est) retractare iubebit, et decretum fuerit, ea bona devoluta non fuisse, nullum fore dubium, quin pago isto sponte cedere debeamus, cum ad nos iure transferri non potuerit, ac noster dici non possit. Sin autem huiusmodi iudicio non agetur, sed velit nihilominus Ser.mus fratri suo gratificari, eique pagum restitui, tum etiam acquiescere oportebit. Sed facilior erit occasio S. Ser.tem rogandi, ut eius loco aliud quippiam nostris, unde se sustentent, dare velit. Dominus, ut spero, vobis aderit, iuvabitque, ut apud Ser.mum eam vestris obsequiis gratiam obtineatis, quae ad quietem vestram, fructumque ministeriorum necessaria est. Cumque aliud nihil sit, quod addam in praesens, omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 2 octobris 1599.

413

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. GREGORIO VÁSÁRHELYI S.I.

Roma 2 octobris 1599 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Austr. I II 908 (prius 102); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De decimis, et de quodam nostro pago, quem Princeps a nobis tollere et fratri suo dare vult.*

Grave sane fuit audire, quod R. V.a 23 augusti de decimis et pago quodam collegii scribebat; et de exiguo rerum nostrarum stabilitate, quam verebatur¹. Sed nos, Deo iuvante, meliora speramus. Et in re quidem praesenti, conservatum collegio pagum iri, eiusdem Domini providentia, qui decimas conservavit. Plura autem ad P. V. Provincialem scribo, quibus nostram circa pagum illum mentem aperio². Et Deum, de caetero, supplex oro, ut vobis adesse, et Ser.mum laboribus, ministeriisque vestris semper faventem [909] tribuere dignetur. Ego me R. V.ae precibus et s. s. commendo, eidemque copiosam de caelo gratiam precor. Romae 2 octobris 1599.

¹ Litterae Patris V. Provincialis desiderantur.

² De Ioanne Leinberer S.I., concionatore germanico Claudiopoli, cf. supra, mon. 183 adn. 4 et passim.

³ De St. Szalay S.I. cf. supra, mon. 405 adn. 2.

⁴ De Martino Káldi S.I. cf. supra, mon. 327 adn. 7.

⁵ Stephanus Báthory de Somlyó iun.; cf. supra, mon. 80 adn. 52.

¹ Quae litterae desiderantur.

² Vide epistolam Patris Generalis ad P. V. Provincialem, diei 2 octobris; supra, mon. 412.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 16 octobris 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 910 (prius 104); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *De pago nostro, quem Princeps tollere et fratri suo restituere vult.*

De pago collegii nostri, quem repetiturus Serenissimus putabatur, rescripsi nuper R. V. ae, quid esset iudicium nostrum¹. Neque habeo nunc, quod addam ad ea, quae litteris 5 septembbris de eadem repetebat², nisi ut iterum commendem, provideat diligenter, ne qua Ser. mo causa detur offensionis; quam, cum vitari semper conveniat, tum hoc praesertim tempore studiosissime id fieri necesse est.

Et quidem de alia re perlatum ad nos fuit, et Ser. mum ipsum, et Ill. mum D. Stephanum, eius fratrem³ aegre tulisse, quod Dominae, huius coniugi⁴ permisum non sit, ut sacerdantulum suum in templo nostro concionari iuberet, cum e nostris nullus esset, qui concionari ea lingua posset. Omnino enim, etsi multi fuissent e nostris, negari id illi non debuit, quod ad spiritualem eius consolationem pertinere videbatur. Miratus autem sum, R. V. am, quae de caeteris informare diligenter omnino solet, hac de re nullum verbum in litteris suis fecisse. Sed hoc fortasse proximis litteris perscribet. Interim pergitimus de novis operariis statuere, ac praecipue de germano aliquo patre, qui Patris Leinberer vices implere possit⁵. Omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 16 octobris 1599.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
 Roma 16 octobris 1599 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 910 (prius 104-05); conceptus et regestum.*
 EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 282.
 SUMMARIUM: *De munere rectoris Selliae suscepto. — De Th. Krallio S.I. — De professore rhetorices mittendo. — De adaptandis aedificiis Selliae.*

Pergratum fuit, quod ex litteris R. V. ae cognovi¹, eam isthuc salvam pervenisse, et imposito a nobis oneri humeros subiecisse. Spero, cum divina gratia, et nostris utilem futuram eius gubernationem, et toti praepositurae, ad promovendum in ea Dei obsequium sa-

¹ Vide litteras Patris Generalis, diei 2 octobris; supra, mon. 412.

² Quae litterae desiderantur.

³ Stephanus Báthory de Somlyó iun.; de quo cf. supra, mon. 80 adn. 52.

⁴ Sophia Kostka; cf. ÁLDASY, *Le généalogie de la famille Báthory* 9; in: Etienne Batory.

⁵ De Ioanne Leinberer S.I., vita defuncto, cf. supra, mon. 412.

¹ Quae litterae desiderantur.

ludemque animarum, cuius caussa tam difficilis a nobis administratio suscepta est. De illius statu et nostrorum audivi lubenter, quod R. V.a scribere coepit, cupioque, ut id saepe et accurate facere perga.

Quod Superiorem Varallensem renuntiare distulit, bene habet. Et gavisus etiam sum bona spe, quam dabat P. Theodorus Krallius². Ac reipsa opto, ut mutationem istam serio instituat, et quietus vivat in sua vocatione. Quam ad rem non dubito, quin magno ei adiumento futura sit R. V.a.

De rhetore gallo, etsi nullus nunc est in promptu, non diffidimus tamen, quia reperiri possit in annum sequentem; et iam in eo sumus, ut [911] de certo aliquo constituatur.

Et quod reliquum erat, de habitatione sellensi, bonum erit, ut R. V.a angustias istas dilatare incipiat, et ad commodiorem usum aptare, praecipue si dubitatio nulla iam videatur, quin stabiliri eo loco debeat collegium Societatis. De quo R. V.a facilius in re praesenti iudicare potest, et nos, si quid occurrit, mature informare. Omnia precibus etc. Gratiama etc. Romae 16 octobris 1599.

416

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. THEOPHILO CRYSTECCO SUP. RES. THUROC. S.I.
Roma 16 octobris 1599 — Thurotum

TEXTUS: *Austr. I II 911 (prius 105); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De difficultatibus, quas in gubernanda residentia ac prapositura invenit.*

Quas R. V.a 22 iulii ad me scripsit¹, gratissimae fuerunt, quod adeo exacte nobis istius residentiae et praepositurae nostrae statum exposuerit. Et videmus sane varias difficultates ac molestias. Sed qui nos permovit divini honoris zelus, et salutis animarum, ut tam gravem provinciam susciperemus, idem confirmare debet, ut eam, qua in Domino cura possumus, alacriter sustineamus. Neque ego nunc longior ero, ut R. V.ae de singulis, quae incidere possunt, rescribam, quoniam adest iam vobis P. Alphonsus [Carrillo] rector, quem spero domi forisque magnae futurae consolationi et adiumento. Ad illum ergo referri diligenter omnia oportebit, et ad nos porro, si quid erit, de quo certiores nos fieri conveniet. Omnia precibus etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 16 octobris 1599.

² De Th. Krallio S.I. cf. supra, mon. 410 adn. 7. — De P. Krallio P. Generalis die 16 oct. ad P. Provinciam scribens haec significabat: «De P. Krallio melior spes videtur ex quo egit cum P. Alfonso. Itaque prae-stolari eventum oportebit. Est enim quod laetamur, si serio mentem mutet» *Austr. I II 912.*

¹ Quae litterae desiderantur.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. GREGORIO VÁSÁRHELYI S.I.

Roma 16 octobris 1599 — Albam Iuliam

TEXTUS: *Austr. I II 911 (prius 105); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De duobus dominis hungar. quos misit, et de obiectis religiosis procurandis.*

Ad litteras R. V.ae 6 septembbris scriptas¹ pauca sunt, quae describam; etsi gratum fuit, quod hac de re nos monuit. Utemur enim hoc exemplo, ut in posterum similibus occuratur. Duos hungaricos a R. V.a missos in emendis imaginibus, quas cupiebat, collocari iussimus, et in agnos ad R. V.am mitti. Sed operae pretium non videbatur, ut cum litterismittantur, tum propter sumptus, tum quod ita facile corrumparentur. Alia ergo quaeretur appetitor occasio. R. V.ae precibus etc. Deumque oro vicissim, ut omnem illi gratiam impertiat. Romae 16 octobris 1599.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 13 novembris 1599 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 915-16 918 (prius 109-10 112); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De participatione Patris V. Provincialis Transylvaniae in congregacione provinciae.*

— De modo distribuendi communionem. — Socii hungari, praesertim a nobilioribus familiis oriundi, in Transylvaniam mittendi.

. . . Quod ad congregationem venire se posse negavit P. Maiorius, iustae videntur caussae fuisse. Quas item legitimas in aliis, qui absuerunt, fuisse, non dubito¹ . . . [916] . . .

Mirati sumus, quod in aliis litteris erat, in congregatione vestra actum fuisse de modo dandae communionis; hoc est, an in sacro dari debeat, an post sacram. Res enim non tanti erat momenti, ut proponi eo loco debuerit. Videbimus porro suo tempore, quid postuletur. Interim autem, non debet R. V.a vehementius urgere, ut hoc vel illo modo ubique fiat, cum relinqui possit, ut eum collegia modum teneant, qui in singulis locis, vel apud alios receptus sit, vel maiori aedificationi futurus censemur. Quamquam alias rescriptsimus, nisi cum per pauci sunt, hoc est, quatuor forsitan aut quinque, commodius et consultius videri, ut perfecto sacro porrigitur. Eodemque modo, quod a P. Maiorio propositum audio R. V.ae, non videtur exigendum, ut benedictio communicantibus impertiatur post communionem, quum in sacro ipso communicant. Denique cum res, ut dixi, parvi sit momenti, non est in eo magnopere laborandum . . . [918] . . .

¹ Quae autem litterae desiderantur.

¹ De praesentia sociorum transylvanicorum in congregacione provinciae cf. supra, mon. 399.

Addenda Patri Provinciali. – Magno solatio transylvanis nostris fuerunt, qui ad eos nuper missi sunt a R. V.a². Sed video, communem esse nostrorum et amicorum sententiam, rebus nostris, quae satis incertae adhuc videntur, consultum fore, si alii aliquot ex hungaris nostris, praesertim e nobilioribus eo mittantur, qui amicos et affines Societatis benevolos conservent. Petunt autem nominatim Patrem Dobokay, Patrem Forró et Patrem Pazman³. Videat R. V.a, ut, si non omnes, unum saltem aut alterum ex his tribus eo mittat, cum primum id facere licebit.

419

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 13 novembris 1599 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 915 917 (prius 109 111); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De participatione eius in congregazione provinciae. – Schola abecedariorum nullo modo deserenda. – De benedictione communicantium. – De sociis hungaribus mittendis. – De gradibus academicis nostris concedendis. – Principem aequiorem rerum societatis in Transylvania iudicem fore sperat. – Iterum de hungaribus in Transylvaniam alegandis.*

Ad binas R. V.ae 22 septembbris et primo octobris scriptas¹, haec pauca erant, quae responderem. In primis, iustas nobis visas esse caussas, cur R. V.a se ad provinciae congregationem ire non posse iudicarit. Itaque, cum de iisdem ad nos retulisset P. Provincialis, rescripsimus, probari².

De abecedariis nullo modo committendum est, ut deserantur³. Periret enim fructus, qui in istis locis contemni minime debet, tum eos iuvandi, tum parentes, qui his saepe occasionibus ad fidem aut pietatem promoventur. Poterit ergo R. V.a scholas istas, de quibus scribit, prout expedire visum fuerit, distinguere, et infimae externum praeficere; saltem hoc initio, quoad plures sint e nostris.

De benedictione communicantibus non impertienda, quando in ipso sacro communicant, recte videtur sentire R. V.a⁴; et credo, P. Provinciale minime improbaturum. Monebitur a nobis iterum de patribus hungaribus, si quos praeterea submittere licebit. Quod ad gradus academicos attinet⁵, si Serenissimo ita placet, nobis etiam non displicet, ut a nostris conferantur, earum scilicet artium, quas nostri profitentur, et quarum gradus conferre per privilegia sua possunt. Probamus item, ut magistri artium fiant P. Mariettus⁶, P. Sugliok,

² P. Szalay et P. M. Káldi; cf. supra, mon. 412.

³ P. Generalis iam die 6 martii 1599 respondebat P. V. Provinciali, Patrem Pázmány non posse tam cito in Transylvaniam mitti; v. supra, mon. 391.

¹ Quae desiderantur.

² Vide supra, mon. 418.

³ Quod S.I. de scholis abecedariorum tenendis sentierit, videre est in *Constit. P. IV c. 12 § 3*; et in *Mon. Paed. I-V passim*.

⁴ Vide ea de re supra, mon. 418.

⁵ Ut gradus academicici conferantur nostris, qui in Transylvania laborant, vide iudicium Patris Generalis, iam prius prolatum; supra, mon. 384.

⁶ De I. A. Marietti S.I. cf. supra, mon. 244 adn. 5.

et si quis praetera idoneus censeatur. De R. V.a, ut theologiae doctor creetur, non vide-
mus, quae causa urgeat. Accedit, quod non sit in promptu, qui gradum hunc illi conser-
possit. Quare satis erit, ut ipse ex privilegiis nostris magistros privatum nostros creat. Hi
deinde gradum externis conferent. Omnim precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 13
novembris 1599. [917] . . .

Scriptis iam litteris nostris, quas R. V.a cum his accipiet, supervenerunt alterae R.
V.ae 22 octobris datae⁷, quae nonnullam nobis sollicitudinem iniecerunt. Quamquam spe-
ramus, Serenissimum rerum nostrarum aequum iudicem futurum, et nihil amplius a Socie-
tate postulaturum, quam aequitas ferat aut facultas. Quod igitur ad numerum nostrorum
attinet, omnino illi suaviter ostendendum est, Societatem ex isto regno non semel pulsam,
multorum praetera operariorum iacturam variis casibus fecisse, et non posse, nec vero
opus esse, ut tam multos initio isthic habeat. Habere autem saltem eos, qui ad eas scholas
sufficient, quas sustinere nostri ex fundatione debeat. Quod si eas nondum omnes aperue-
runt, eo fieri, ut R. V.a recte respondit, quod nondum idonei sint auditores, qui eas au-
diant.

De bonis autem in annuam pensionem convertendis, si agetur, quod nobis vix persua-
deamus, omnino respondendum est, id nobis inconsulis et sine Sedis Apostolicae con-
sen-su permitti non posse. Ita dabitur tempus, Serenissimo iustas causas repraesentandi. Qui-
bus, non dubitamus, quin permovendus sit, ut nihil tale in Societatem tentari sinat.

De gradibus academicis iam aliis litteris rescripti⁸. Quod vero suadent amici R. V.ae,
ut hungaros nostros, qui in Austria sunt, in Transylvaniam mittamus, est sane id consilium
[918] nostrum etiam desiderium, ut isthuc veniant, qui possunt. Sed cogitare potest R. V.a.
non in solo Transylvania hungaris opus esse; nec posse P. Provincialem, ut huic uni parti
succurrat, reliquias spoliare. Iam tamen iterum monui⁹, ut dicebam, et spero futurum, ut
aliquos brevi adiiciat ex iis, qui nominatim petuntur. De caeteris nationibus curae nobis
erit, nec debet R. V.a sollicita esse. Non enim defuturi sunt, Deo favente, si tranquillis re-
bus uti cum eius gratia licebit. De caetero, et haec privata nostra et publica regni negotia di-
vinae providentiae commendare pergemus. Et cum aliud nihil sit, quod R. V.ae litteris re-
scribam, omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 13 novembris 1599.

420

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
Roma 13 novembris 1599 — Selliam

TEXTUS Austr. I II 914 (prius 108); conceptus et regestum.

EDITIO: VERESS. Epp. Carrillo II 283-84.

SUMMARIUM: *De ratione convertendi colonos in nostris pagis. — De libris religiosis in hungaricum
vertendis. — De aedificiis ad nostrorum habitationem construendis vel adaptandis. — De fratre coadiutore
architecto et pharmacopola mittendis.*

⁷ Etiam hae litterae desiderantur.

⁸ Vide supra, adn. 5.

⁹ Vide epistolam Patris Generalis ad P. Provincialem; supra, mon. 418.

Post ultimas meas, quas scripsi 16 octobris¹, binas R. V.ae atque adeo ternas accepi. Nam hesterno die tertiae accesserunt, 22 octobris scriptae, reliquae 29 septembris et 16 octobris². Magnam omnino animi voluptatem capio, cum video, R. V.am istius praepositurae nostrae negotia, praesertim, quae ad subditorum salutem et seminarii institutionem spectant, serio amplecti. Et, quoad possum, hortor, ut de hoc studio suo nihil remittat, ut fructum tandem eum videamus, quem ad Dei gloriam semper optavimus.

Quod igitur ad haereticos attinet, qui Selliae vel in bonis aliis collegii nostri versantur, valde probo, ut omnis diligentia adhibeatur, quo ad fidem catholicam reducantur, suavi ac frequenti, ut res exiget, adhortatione et instructione. Quod si obstinatos se ostendent, si spem adiment conversionis, tunc R. V.a, re cum Patre Provinciali et aliis consultata, de illis sensim eiiciendis, id exequatur, quod expedire in Domino visum fuerit.

Placet etiam, quod proponitur de piis aliquot libris in hungaricam vertendis per Alexandrum [Dobokay]³. Idque totum R. V.a iudicio permittimus. Speramus enim, adiumento futurum ad illam ipsam conversionem et pietatis augmentum, quod cupimus.

De missionibus autem nostrorum recte ipsa iudicarat, non permittendum, ut soli eas obeant. Quare melius erit, ut bini ad singula loca mittantur⁴. Sic enim citius se expedient, et plura lustrare poterunt, atque ad eadem subinde redire, cum opus erit. Dabitque Dominus cum tempore plures operarios, qui tantae messi sufficient.

De sellensi habitatione, nulla est dubitatio, quin aedificari nova debeat, si quidem nostri stabile collegium illic habituri sunt, ut habituri videntur. Quare potest R. V.a futuri aedificii ideam concipere, situmque et delineationem universam ad nos mittere, ut si quid occurrat, significemus. Interim autem et necessaria constructioni parare, et domicilium, in quo nostri nunc degunt, pro praesenti necessitate aptare, ne quid incommodi patientur.

Architectum, quem mittere ex Italia liceat, nullum videmus. Brunae nunc versatur M. Iosephus⁵, quem poterit forsitan P. Provincialis collegio vestro concedere, vel ad tempus saltem eo mittere. De murariis quaeremus, ac nostros etiam mediolanenses monebimus ac venetos, ut, si qui eius artis Societatem petant, certiores vos faciant. Pharmacopolem e nostris aliquem, Deo dante, mittemus; et si fieri potest, eiusmodi, qui medicinae non sit ignarus. Videmus enim, id vobis prorsus esse necessarium.

Quod superest, Deo agimus gratias, qui in tanto a tartarorum excursione periculo et nostros et nostra servavit. Sit nomen eius benedictum. Et cum aliud nihil est, quod his addam, omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 13 novembris 1599.

¹ Quas litteras vide supra, mon. 415.

² Quae omnes desiderantur.

³ Vide ea, quae P. Szántó paulo prius de libris piis in hungaricam linguam vertendis Patri Generali proposuit; supra, mon. 377 § 3.

⁴ De missionariis ad populos binis mittendis vide instructionem Patris Generalis, mense maio 1599. datum; *Cat. Prov. Austr.* I 9ª adn. 19.

⁵ Iosephus Brizio S.I. (1533c-1604), italus, architectus; qui Brunae construendo novo templo operam navabat; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 636.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
FRANCISCO FORGÁCH EPISCOPO NITRIENSI¹

Roma 27 novembris 1599

TEXTUS: *Austr. I II 919 (prius 113); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De alumnis in Collegium Germanicum mittendis. – De participatione meritorum S.I.*

Quas Rev.ma D. V.a augusto mense ad nos dedit², eae sero admodum, paucis ab hinc diebus redditiae fuerunt. Vereorque, ne incommodo id acciderit propter alumnos quatuor, quos in Urbem mittere cogitabat³. Caeterum dispiciet ipsa, quo tempore mittendos existimabit. Iam enim monitus est Rector Collegii, ut paratum habeat locum. Et nobis sane tum privata R.mae D. V.ae caussa grati erunt, tum ipsius etiam Hungariae, cui operarios parari gaudemus, qui Domini in ea vineam aliquando colant. Hac enim spe hungaros in Collegio videre lubenter solemus.

De participatione meritorum Societatis, scio, quam multis nominibus id ei debeatur. Quare litteras seorsim perscribi iussi, et hic addi⁴, ut fidem Rev.mae D. V.ae faciant nostrae in eam observantiae et obsequii. Quod quidem paratum in Domino semper erit, quaeunque nobis, nostrisque erit occasio, qua ei inservire, et sanctis eius conatibus cooperari possimus.

Christus Iesus eandem R.mam D. V.am Ecclesiae suae nobisque diutissime servet cum omni gratia in columem. Romae 27 novembris 1599.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. THEOPHILO CRYSTECCO S.I.

Roma 27 novembris 1599 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 918 (prius 112); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Indefesso animo pergaat progredi in studio perfectionis.*

Gratissimae fuerunt, quas R. V.a Thurocio ad nos scripsit 2 octobris¹. Nec parum omnino confirmarunt bonam illam opinionem, quam de ipsius virtute et perfectionis studio habebamus. In hoc igitur studio, ut alaci et indefesso animo, Dei ope ac B. Virginis pa-

¹ De F. Forgách vide supra, mon. 376 et passim.

² Quae litterae desiderantur.

³ Fuerunt Gregorius Nagyfalui, Martinus Szentmártoni, Emericus Lósy et Ladislaus Diáki; qui omnes Collegium ingressi sunt die 20 decembris anni 1599; cf. VERESS. *Matricula . . .* 10-11.

⁴ Quae tamen Patris Generalis litterae desiderantur.

¹ Quae litterae desiderantur.

trocino freta, pergit, hortor illam, quoad possum, ut quocunque in loco vel officio versetur, ad hanc vocationis nostrae gratiam semper contendat, et summum hunc in ea gradum ducat, qui religiosae perfectioni, et verae animi resignationi proximus fuerit.

Christus Dominus Reverentiam Vestram abundanti benedictione impleat. Egoque vicissim eius precibus etc. Romae 27 novembris 1599.

423

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 24 decembris 1599 — Viennam

TEXTUS: Austr. I II 921-22 (prius 115-16); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: De coadiutore architecto concedendo Patri Carrillo. — Exspectat notitias de rebus transylvanicis.

. . . De Iosepho architecto, fratre nostro¹, nihil est, quod sollicita sit R. V.a. Faciemus enim cum polonis nostris, ut eum vobis relinquant, cum eo carere possint, ut accepimus. Sed necesse omnino erit, ut Patri Alphonso [Carrillo] concedatur ad selliensem fabricam dirigendam. Id enim ab eo expeti videmus ex proximis quoque eius litteris². Ex quibus lumen agnoscimus, quam serio et efficaciter se applicet ad collegii illius et praepositurae administrationem.

Unum mirati sumus, nihil nos neque ex eo, neque ex R. V.a de transylvanicis rebus post novam istam mutationem, [922] quae fama tantum ad nos pervenit, cognovisse. Cumque a transylvanicis nostris nullas prorsus ex eo tempore accepimus, iure solliciti sumus, quo tandem loco sint res nostrae ac religionis. Ideoque cupimus, ut R. V.a de singularis ad nos scribendum curet diligenter³ . . .

424

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

Roma 24 decembris 1599 — Selliam

TEXTUS: Austr. I II 920 (prius 114); conceptus et regestum.

EDITIO: VERESS. Epp. Carrillo II 284-85.

SUMMARIUM: De scholis ampliatis et ampliandis. — De coadiutore infirmario. — De aedificiis adaptatis et adaptandis. — De candela fundatoris. — De armis in collegio servandis.

¹ De Iosepho Brizio S.I. cf. supra, mon 420 adn. 5.

² Quae litterae desiderantur.

³ Haec sollicitudo effecit, ut P. Provincialis transmitteret litteras, a Patre V. Provinciali, die 30 decembris 1599 acceptas, ad Patrem Generalem; quas videsis inferius, mon. 425.

Cepi non levem animi consolationem ex litteris R. V.ae 17 novembris¹. Ex quibus cognovi adiectam fuisse scholis nostris quartam humanitatis, et in proximum annum rhetoramicam parari. De cuius professore iam ante rescripti R. V.ae, bona spe nos esse futurum, ut idoneum et qualem optat, ante id tempus mittamus.

De infirmario item aut pluribus etiam, si fieri potest, eius artis peritis iam pridem cœpimus deliberare. Dabimusque operam, re constituta, ut de eorum adventu certior fiat R. V.a, priusquam Venetias appellant.

Placet interim, quod de aptatis variis aedificiis membris significabat, et de nova totius collegii exstructione, quam meditatur. Gratum autem foret, si ideam mature mittat, ut mo-neamus, si quid in ea significandum occurrat.

De candela fundatoris², poterit R. V.a, ut scribit, curare, ut Selliae deinceps in sacro apponatur, quo die anni commodius et aptius videbitur. Et prout constituerit, in collegii libro annotare, ne contingat deinceps a successoribus vel ignorari, vel saepius mutari. Quod vero ad sacrum commune, et lectionem secundae mensae attinet, cum perspicuum sit, in tanta nostrorum paucitate observari omnia non posse, quae in pluribus collegiis fieri solent, faciet R. V.a prout in Domino rem postulare intelliget.

Quo etiam nomine, propter necessitatem prohibendum minime visum est, quominus arma in collegio³, separato et clauso in loco, serventur ad repentinis hostium incursus propulsandos.

Neque aliud nunc occurrit, quod R. V.ae litteris respondeam, nisi quod exemplum bullae *In caena* his addi iussimus. Omnim precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 24 decembris 1599.

425

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Claudiopoli 30 decembris 1599 — Viennam

TEXTUS: *Germ. 178, f. 352r-v (prius 137 937); autographum.* — P. Alber litteras Patris Maggiori ad P. Generalem (qui avide notitias de rebus transylvanicis exspectabat) pervenire curavit; cf. supra, mon. 423.

SUMMARIUM: 1. *Duo pagi nostri a Vayvoda sublati, sed unus restitus.* — 2. *Mittatur novus v. praepositus, qui videat et discat mores regni.* — 3. *Vayvoda non tolerat sectas.*

1. Scripsi R. P. V.ae post comitia mense decembri 8¹. Ab eo tempore a Vayvoda sublati sunt nobis duo pagi, Benedek et Gald, collegii albensis. Quod fecit, ut rursum mihi eo redeundum fuerit. Humaniter me excepit. Egi, rogavi, restituit praecipuum pagum, Benedek scilicet. Alterum nondum habemus, et vereor, ne detur calogeris monachis graecis. Fiat voluntas Domini. Non est tanti momenti, nisi propter vicinitatem et terras permistas.

¹ Quae litterae desiderantur.

² De candela fundatori offerenda cf. *Constit. P. IV c. 1 n. 3 B C; MI Constit. III 102.*

³ De armis domi non habendis cf. *Constit. P. III c. 1 n. 14 M; MI Constit. III 84.*

¹ Quae litterae desiderantur.

2. Caeterum, P. Martinum Kady [Káldi] reliqui Albae, et concionatur in summo templo. Expectantur commissarii, alia revolutio impendet. Nos, Dei gratia, vivimus et fungimur nostro munere. Haec civitas pacifice vivit nobiscum. Omnes nos reverentur. Quid autem in posterum sit futurum, Deus scit. Discipuli fere ad medium partem dilapsi. Vayvoda nos videtur magni facere, neque velle admittere, nisi suam religionem et nostram. Illa est graeca, rutenica. Ad festum Epiphaniae fiet votorum renovatio. P. V.a oret pro nobis.

Iam quatuor anni sunt elapsi in officio. Esset e re Societatis, sive hic sim mansurus, si ve non, mittere aliquem, qui mihi succederet, et diseret mores regionis. Non enim sunt communes, ut in aliis provinciis. Gravis, affabilis, et sui contemptor ac patiens. Quae quia ego non habeo, nisi in desiderio, parum proficio. Ill.mus Nuncius² pluribus aget. Me R. P. V.ae precibus et sacris sacrificiis obnoxie commendo, orando Deum, det ipsi felix anni initium cum sua gratia et amore. Claudiopoli 30 decembris 1599.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

Direpta Todfaludini, non potuerunt recuperari, nisi paucae pecuniae. Reliquiae vero sanctorum combustae et projectae sunt. Dominus vidit et passus est.

426

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAEC S.I.

Anni 1599¹

TEXTUS: 1. Viennae, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. «Litt. Ann. Prov. Austr. 1599-1600», p. 635-38 et 665-66; exemplum coaevum in provincia Austriae conservatum. — 2. ARSI, *Austr. 132*, p. 343-370; exemplum coaevum, Roman missum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo I* 345-47 (pars, quae Hungariam spectat); deinde VERESS, *Annuae Litterae . . . 70-74* (pars, quae Transylvaniam respicit).

SUMMARIUM: I — Hungaria — 1. *Collegium selliense*. — 2. *Residentia thurociensis*. — 3. *Excursio pruscensis*. — 4. *Excursio mitticensis*. — 5. *Missio darociensis*. — 6. *Missio nedezenensis*. — II — Transylvania — 1. *Collegium claudiopolitanum*. — 2. *Collegium Albae Iuliae*.

I — H U N G A R I A

1. — C o l l e g i u m s e l l i e n s e

Sellia e residentia hoc anno, accepto rectore², crevit in collegium. In decursu socios habuit 11, nunc alit 14³. Gravior fuit annus praesertim animalibus, e quibus bonam partem

² Germanicus Malaspina; cf. supra, mon. 403 adn. 3.

¹ Ea, quae in litteris annuis provinciae Austriae S.I. anni 1598 Hungariam et Transylvaniam respiciunt, vide supra, mon. 378.

² Rector novi collegii selliensis renuntiatus est die primo octobris 1599 Alfonsus Carrillo S.I., hispanus; cf. *Hist. Soc. 62*, f. 37.

³ Vide catalogum personarum collegii selliensis pro anno 1600 conscriptum; inferius, mon. 327.

nobis pestis depasta est. Angustiae collegii aliquot mansionibus ampliatae, templum collegio portico iunctum, ut commode nostri ad sacra itare possint. Accesserunt et aedes, exactis nobilibus; inter quas una, templo vicina adolescentibus 10, praeter alias tres, sacerdotio proximos, quos omnes alit collegium, et scholis attributa. Has enim augere oportuit ob studiorum frequentiam, quos primo anno numeravimus prope trecentos; modo pauciores, quod vicina loca vastans Tartarus cursum litterarum repressit. Sed iidem, abacto metu, reveniunt eo numero, ut ad tres grammaticae classes addenda fuerit schola poeseos. Spectata est industria discipulorum tum in dramate, studiorum renovationi cum praemiis diligenciae praemisso; tum alias, cum illustres viros salutarent. Quos inter comes haereticus admiratus adolescentum in dicendo peritiam: «Da sensum, inquit, ligno, et iesuitae docebunt ad perorandum». Suus item pietati est locus. Unus religionem S. Pauli ingressus; alii aliam expetunt. Fuit, qui cum ad negandam fidem minis cogeretur, vitam et corpus obtulit. Retulit corpus infirmum, vitam infirmam. Nonnulli ob abstinentiam et ieiunium graves contumelias passi. Aliqui die Parasceves in templo sub noctem in corpora sua saevierunt. Bono exemplo sunt omnibus Reverendissimi Nitriensis⁴ alumni, quos alit omnino 12; habet et ecclesia collegiata nitriensis suos.

Confessiones universae qua domi, qua foris auditae prope octingentae; de tota vita aliquae, aliae a pluribus annis repetitae. Ab haeresi liberati 48. Ex his milites duo Strigoni ad mortem damnati, quos unus e coadiutoribus nostris, istac iter agens, et ad divina mysteria su-[636]scipienda induxit, et ad extremum munere hortatoris prosecutus est. Datus est oppido parochus, qui nos eo munere, quod hactenus exequi cogebamur, levaret. Cathedram tamen retinet noster. E qua, dum verba facit, resipiscunt plures. Ad hungaricam concionem accessit sub anni finem germanica. Doctrina catholica populo rudi tradita domi et peregre. Quod dum unus facit, ad ministrum haereticum, tum concionem meditantem, adit. Operam suam pollicetur, et tandem a tergiversante extorquet ea lege, ne quid de evangelio mane explicato disserat, sed de differentia bonorum et malorum angelorum illud Apocalipsis assumat: «Factum est praelium magnum in coelo»⁵. Auditus est cum aviditate multitudinis curiosae. Ubi, si nil aliud, hoc saltem effectum, ut homines humanitatem Societatis, et mendacia, quibus catholici ab haereticis onerantur, agnoscerent.

Pertinacior fuit alter praedicans, qui tamen coram multis, dum necessitatem Baptismi negat infantibus, convictus est: neque carnem, ossa, sanguinem atque adeo substantiam hominis peccatum esse; neque, quod addebat, more cadaveris peccatum in terra putrescere. Fuit haec redargutio illi pudori, quem ostendit ira; aliis saluti, ut in tingendis sacro fonte parvulis diligentiam ponerent.

Ad comitia regni vocante edicto Caesaris, missi duo. Quorum alter per Quadragesimam pomeridianis horis dierum dominicorum et alias, ubi requirebatur, sermones habuit ad populum. Uterque vero, quantum licebat, operaे saluti proximorum impendit. Ibi publico regni iudicio condemnati nobiles, qui sine iure ius nostrum sibi vendicabant. Eorum agris et domibus exsolutis, ex oppido dimissi, magna nos molestia liberarunt⁶.

Accesserunt templo donaria; et quidem a Ser.ma Maria matre⁷ cum velis quinque eleganter pictis calices duo argentei, pulchro opere inaurati. A Ser.ma Maria Christierna tertius cum simpulis duobus argenteis; a civi tyrnavienne sertum gemmis intertextum; aliunde

⁴ Franciscus Forgách, episc. nitriensis; cf. supra, mon. 421 et passim.

⁵ Apoc. 12 7.

⁶ Qua de re cf. supra, mon. 402.

⁷ Maria archiducissa, mater Mariae Christiernae, uxor Sigismundi Báthory.

vero ad rem sacram et librariam taleri 180. Renovatum caemiterium: in sacrario mensa af-fabre facta, vestibus conservandis idonea.

Exitus anni luctuosus omnino fuit ob excursionem tartarorum mense octobri, omnia circum flamma ferroque vastantium. Constans est fama, ad decem hominum millia paucis diebus in diram servitutem abducta. Nostri divina providentia et bonorum hortatu servati omnes, pars Turotii, pars Posonii, duo in collegio. E civibus amissus unus duntaxat, qui dum per imprudentiam Martem urget, capitur. Reliqua bona, licet periculis exposita, sarta tamen tectaque mansere omnia. Ad primam Adventus dominicam Numini actae per supplicationem gratiae, et oppido muniendo adversus repentinios impetus fossa bene alta lataque atque aggesto aggere mense novembri datum initium.

2. — R e s i d e n t i a t u r o c i e n s i s

Hic sacerdos quatuor cum totidem coadiutoribus, et domi et foris muniis [637] parae- ciarum, ob penuriam parochorum, occupati. Excurritur, dominorum rogatu, in maiores praesertim solemnitates, multorum, non animarum modo solatio, sed etiam sanitatem corporum. Hanc expertus Dynastae cuiusdam, non quidem catholici, at ob nostri de religione prudenter institutos sermones bene affecti, aulae magister, qui sacra exomologesi caelestis- que cibi medicina una cum coniuge e morbo convaluit.

Alius vir nobilis solo sacramentorum voto in extremis pene, recreatur, et votum exsolvit, et sanitatem plene adeptus est. Praestitum remedium polono non ignobili, qui valetudinis ingravescens in thermis quaesito solatio, sacramentis a nostro perceptis illud invenit, et occasionem praebuit in plures inibi bene locandae operae. Extremum adolescenti, duo de viginti annos nato, ingruerat supplicium. Is, ne cum corpore, animae amitteret vitam, laboratum a nostris, ut qui ob pervicaciam, repudiato sacerdote, in certum ruebat interitum; verum precibus sacerdotis ad Deum eo adductus est, ut cum lachrymis saepius confitendi potestatem expeteret. Qua rite perfecta, duas horas in oratione ponit, tum ad quae- stiones raptus, cum nihilo plus, quam ante, libere pronunciasset, populi clamore absolvitur. At aliquanto post, denuo ad supplicium repetitus, aeternum, ut speramus, evasit. Plu- ra de rebus longius a domo gestis, postea.

Nunc quae domi aguntur, non quidem Societati universae, at nobis hoc in loco sunt consueta. Quo pertinent variae, nec rarae per annum sub signis supplications, ad avitae fi- dei memoriam refricandam. Quamquam, ut hoc anno, in singulas dominicas iterarentur, causa fuit bellum, crebra incendia, lues animalium, a qua nostrum territorium fere immune fuit, villis undique iam prope armento exhaustis. Addita oratio 40 horarum hactenus hic non visa, quo tempore tartari populabundi reliquam pene Hungariae partem ingressi sunt, magna simplicioris huius populi die noctisque frequentia. Quam scholastici non solum votis, sed etiam flagris voluntariis in terga saevientibus promoverunt.

Superstitiones, montanae huic genti familiares, repressae; labores partus agno caereo mitigati; depulsa spectra. Cerevisia cuidam, beneficiis, an aliunde, instar bituminis consti- terat. Ea aqua lustrali et sale insperso restituta. Duo virtute extremae unctionis a morte pene ad vitam revocati. Generales confessiones maioris momenti exceptae amplius 20. Ex iis quatuor eorum, qui recens ad Ecclesiam adducti sunt. Ad quam eo difficilius se adduci patiuntur, quod praedicantes non modo aversentur, sed nominatim e pulpitibus diris devo- veant, quos vel indicium orthodoxae religionis habere adverterint. Exculti etiam duo sacer- dotes a vicino nobili missi, ut rebus spiritualibus animum apud nos prius formarent, quam primum Deo sacrificium offerrent et munia [638] paraeciarum susciperent. Postremo ho-

spitalitatis munus exhibut non pauperibus modo, religiosisque viris, sed praelatis etiam ac principibus, inter quos Serenissimus Maximilianus et Serenissima Christierna, quibus in domo nostra ad paucas horas et locus et prandium datum.

3. — Excursio prusensis

Prusci expurgata superioribus annis per nostrum sacerdotem haeresi, eiusdem necessaria hoc anno fuit opera. Siquidem parochus ipsa nocte Paschatis gravissime secundum aurem in propria domo a latrone (cuius invidia submissus fuerit, incertum est) sauciatus decumbebat. Ergo universus labor humeris patris incubuit. Quem tulit non sine fructu contentum et ad Ecclesiam redeuntum. Quos inter senex fuit, qui ob devexam aetatem oculis captus fidei lumen aspexit, et conscientiae tenebras totius vitae confessione depulit. Is veteribus amicis exosus in nobilis cuiusdam catholici benignitate conquiescit. Populi huius gratia voluntas vel ex eo appareat, quod mense iulio pro sacerdote nostro, quem aegrotare inaudierat, communes ad Deum, tanquam pro parente suo, preces obtulerit, quas Deus exaudiisse videtur, redditia eidem cito salute.

4. — Excursio mitticensis

Mittice Trenchinum inter et Nitriam parochia sita est, quatuor constans pagis, annis iam amplius 30 Lutheri spiritu obsessa. Eius administrationem adeptus D. Ioannes Madoczany⁸, auxilio Episcopi Nitriensis, tanquam ordinarii, populo verum pastorem pro praedone dedit, et unum e nostris, qui parochi aegri vices obiret, evocavit. Laboratum mense augusto pro viribus. Iacta fidei fundamenta apud populum agrestem et haeresi penitus infectum. Multi veritatem agnoverunt, vetererem religionem rediisse gratulantes. Tres confessi etiam pane coeli refecti. Alii pertinaciores in suo errore visi. Renovata catholicae religionis memoria, noster, cura relicta parocho, domum revertit morbo affectus, tum ob augusti calores, tum rerum necessiarum penuriam. Ita enim praedicans e cathedra ad stivam abiens, paraeciam expilatam deseruit, ut ne fenestras aut portas integras reliquerit.

5. — Missio darociensis

In hac missione modo duo nostri sacerdotes agunt. Quorum alter solus biennio fere priore ibidem calviniano furori expositus fuit⁹. Cuius vel hoc fuerit argumentum. Invitatus ab aegro catholico sacerdos per hominem calvinistice haereticum, qui literas habebat ab uno buccinatore ad alium, per cuius oppidum eundum erat, perferendas. Quid literae voluerint, probavit eventus. Nam, ubi [Austr. 132, 360] ventum ad oppidum est, comes haereticus Patrem praecedere iubet, dum literas concionatori tradat. Iis perfectis, evangelii praeco solicitare hominem ad trucidandum sacerdotem. Ille vero resistere et se hominis innocentis interfectorum esse nolle. Tantum valuit pia per iter sermocinatio, dum noster comiti suo inter reliqua decalogum, et huius quartum quintumve praeceptum efficacius inculcat. Assecutus deinceps Patrem, odium buccinatorum non sine aversione exposuit. Tentata caedes et per alium nobilem, a quo duo famuli strictis gladiis ad nostrum eodem tempore divinas horas in hortulo persolventem missi, sed ab ingressu horti, qui patebat, divina virtute absterriti, contumeliis inieictis, recesserunt. Similes tamen conatus capitaneus Caesa-

⁸ De I. Madocsányi cf. supra, mon. 378 adn. 9.

⁹ Marcus Pitačić (Scisciensis) S.I., cuius relationem de hac missione vide supra, mon. 348.

reae Maiestatis, vir catholicus nonnihil compescuit. Utilitas. quaecunque est, peregre in discursum posita est: ieunia, festa, confessiones mirum, quantum populus hic calvinisticus horreat, adeo libertati carnis assuetus a puero. Matrimonia praedicantes venum exponunt. Nullum tam ratum est, quod accepta pecunia non dirimant; nullum tam irritum, quod non confirmant. Quod malum paecludit viam plerisque ad Ecclesiam.

Rerum divinarum mira ignorantia, ut abolitis per hos iconoclastas imaginibus, si pendens e cruce Christi ostendas iconem, alii, quid rei sit, ignorent, alii ligneum papistarum deum esse dicant. Redierunt tamen ad Ecclesiam inter tot praedicantium maledicta, quae in catholicos circumsonant, 80. Quorum duae mulieres, altera iam agens animam confessa, altera desertrix thori ad honestatem traducta. Tres item senes: primus iam plures dies derricktus, tandem nostro infirmos quaerenti, extremo cum morte luctamine oblatus, cum peccatorum venia catholice decessit. Alter actus desperatione, quamvis morbus inhiberet, fugit tamen in agrum, ut sacerdotis vitaret conspectum. Sed reductus, deposita perfidia et gravi in proximum odio, tranquillitatem recepit. Tertius demum, cum post latrocinia caedesque malle se mortem aeternam, diceret, quam confessionem, acceptis sacramentis cum corporis incolumente sanam mentem induit. In exequiis comitis cuiusdam catholici habita concio magna procerum frequentia in ea D. Ioannis verba: «Beati mortui, qui in Domino moriuntur». Qua catholicis spes addita, haereticis metus. Res ad magnatem eius provinciae, insigniter haereticum delata, adeo animum eius exacerbavit, ut diceret, neminem ex eo numero fuisse virum, qui catholici sacerdotis dicendi libertatem aut voce aut ferro repressisset.

6. — Missio nedezensis

Dominus Daniel Pongratz¹⁰, illustris nobilitatis, annos plures nostrorum opera usus, domum Nedezi, in comitatu trenschiniensi, destinarat, quo ipse cum coniuge, familia et e vicinia etiam alterius dominii paganis ad res divinas conveniret. Augebatur sensim numerus auditorum, ad quos propalam verba facere, Numinis beneficio, aliquando licuit.

Oppidum est Varina, passibus Nedezo bis mille, in duos fratres, catholicum et haereticum partitum. Praecipuum ius est Danieli catholico, nempe seniori. Ibi paraeccia opima, sed annis iam 30 Lutheri caeno faeda. Excesserat proxime e vita praedicans. Cui exemplo in tanta pseudo apostolorum multitudine, contra ius fasque, subrogatus alias. Feriis paschalibus novus minister facundiae datus erat experimentum. Confluebat certatim, vel temporis sanctimonia, vel novitatis studio, multitudo. Quam ex editiore [361] loco conspicatus et miseratus noster, ad spectaculum evocato D. Daniele. En – inquit – quanti isthic etiam ex tuis ad perniciem et aeternas tenebras properant. Nos interim cum lumine in angulis delitescimus; et tamen primum illius loci ius tenemus. Non surdo dictum. Propere consenso aequo, stipatus satellicio Varinam contendit, et templum per refertam ingressus turbam, ad buccinatorem, nescio quid tum magnifice crepantem: Heu tu, inquit, latrare desine. Quis enim te, hoc ut agas, advocavit. An ego, primarius huius et oppidi et aedis. Haeres non sum, ac dominus? Obmutescit ad ista ille paulo ante facundus. E populo hi stupent et mirantur, illi diffluunt, alii indignantur; frater praesertim cum aliquot nobilibus. Postremo, cum iurgio disceditur. Iussi oppidanii ad condictam diem, quae erat proxima dominica, reverti. Catholicum sacerdotem audituri confluunt frustra. Nam per vim ab aedis curatore abreptae claves. Edictum interim, ut omnes domesticum sacellum rei divinae causa in po-

¹⁰ Daniel Pongrácz (1560-1616); cf. NAGY IX 409.

sterum accedant, nisi male multari et fortunarum pati iacturam velint. Res deinceps varie acta. Haereticis in provinciae iudiciis (sedem appellant) pro arbitrio causam incidentibus; resistente vero fortiter Daniele, ut quibus in negotio religionis nihil esset iuris, neque constaret iudicium, ubi idem esset accusator et iudex. Catholico vero, fratri germano ad tribunal Episcopi Nitriensis¹¹, cuius diaecesi parochia subest, diem dicente. Triumphabit, ut speramus, causa, in qua Dei agitur gloria. Nam. quamvis magnates lutheranum praedicantem iniecerint, fracti tamen sunt eorum animi, qui quidvis subeant facilius, quam coram ecclesiasticis, quibus summa est in regno auctoritas, causam dicant.

Dum noster rei felicem exitum praestolatur, excipit confessiones 50, data publice Eucharistia, idem expertibus amplius ducentis. Caenas diebus ieuniiorum, quae inoluerant, abrogat. Festis, quae ad meridiem modo celebrabantur, suam solennitatem, Angelicae vero salutationi pulsum, iam olim intermissum, restituit. Capitales inimicitiae inter nobilissimos coniuges sedatae.

Increbuit late catholicae religionis hoc brevi spacio fama, adeo, ut tres pagi domino haeretico supplicem dederint libellum, quo et catholicos sacerdotes petebant, et de suis praedicantibus querebantur, quod priscos ritus aboleant, praesertim vero quod Beatisimam Dei Genitricem ore sacrilego meretricem appellare audeant. Habiti ob has preces severe a domino. Persistunt tamen, et modo clam, modo palam nostrum adeunt.

Vigilat interim et pseudo parochus post caretia; et quorum non potest esse vindex, fit accusator. Delatus est aliquis ob laudatam impensius veterem religionem et carceri mancipatus. Post datas sufficientes, ut arbitrabantur, paenas, dimittitur. Ille a carcere recta ad sacerdotem animam carcere solvit, et liberatorem Christum publice accipit. Nova occasio criminis apud dominum in hominem crudelius stomachantem. At ille: En domine – inquit – seu bona, seu caput, sive malis utrumque, lutheranus amplius non sum, catholicus morior. Dedit libertatem homini constantia.

Alter inconstantior, fuga, ne eiurare fidem cogeretur, sibi consuluit. Verum et alio criminato, quo plures haberet reos, usus est artificio. Catholicos omnes, quos suspicabatur, in sacrarium includit, lutheranam confessionem fateri iubet. Praeit, nemine subsequente. Urget, omnibus obstinate tacentibus. Iram minatur Domini. Illi contra, se pariter habere, quorum eum apud Dominum accusent. Hic male conscius innoventes a se dimittit. Ad hanc populi constantiam hoc addo, quod [362] cum nobiles plerique 12 florenorum multam edixissent, si quis ad sacra adiret, eodem et dominos adduxerunt, et liberam sibi veniendi potestatem impetrarunt.

Vir erat locuples, qui ut suos a nostro avocaret, munus suscepit e postilla concionatoris. Sed conventus a Patre se cum suo auditorio ipsi erudiendum dedit. Caeterum hanc missionem impetrasse videntur boni senes, qui renovata religione salutare domini videntes, in pace emigrarunt. Ex his bonam partem unus egerat in haeresi, sed prope rans ad mortem, relicto haeretico, nostrum accersivit patrem, munitusque sacramentis decessit. Anus centenaria (tot fluxerant a pulsis sacerdotibus) facta confessione cum caelesti viatico laeta revixisse fidem perrexit ad Dominum. Alteri votum sacramentorum priusquam sacerdos adveniret, viam ad caelum praebuit. Nec defuit, quae dum se ad extremum communiret, certamen cum animae salute insperatam reciperet valetudinem . . .

¹¹ Franciscus Forgach; vide supra, adn. 4.

II — T R A N S Y L V A N I A

I. — C o l l e g i u m c l a u d i o p o l i t a n u m

Terrori nobis simul fuit et dolori primum, Ser.mae Mariae Christiernae abitus e Transylvania¹², catholicis haereticisque luctuosus; deinde trium principum, quos hoc anno habuimus incertus dominatus. Quibus Societas perturbationibus afflita quidem est, sed non deiecta. Nam cum Ser.mus Sigismundus Ill.mo Cardinali Andreae Battoreo principatum traderet, collegium nostrum Albae Iuliae, anno superiore haereticorum aestu dissolutum, summo omnium ordinum consensu, magna Societatis commendatione restitutum est, septem omnino mensibus, a quo fuerat decretum, ut disturbaretur. Schismaticus vero princeps, Michael vaivoda¹³, ubi nomine Caesareae Maiestatis Tansylvaniam occupasset, nec esset aliquis, qui non formidaret, Societatem tamen nostram benevole complexus est, et superiori collegii palam dixit, se nostros contra omnes adversarios protecturum.

In hac Vaivodae irruptione Ill.mus Cardinalis 28 octobris primum victus, post 31 eiusdem a rusticis in sylvis, Moldaviam petens, interfectus; postremo 24 novembris in comitiis eo, quo per tempus licebat, honore sepulturae datus est. Sacrum missae, officium peregit Rev.mus Episcopus electus [Naprágħy]. Ipse Ill.mus Michael vaida et facem, more catholico, praetulit, et officio interfuit.

Valetudo nostrorum tentata est varie. Unum tamen, P. Ioannem Laymberer¹⁴, virum obedientiae, virtute insignem, strenuum Societatis operarium, vis morbi abstulit. Reliqui, quorum Claudiopoli sunt 28, Albae Iuliae¹⁵, munia Societatis alacres obeunt, non sine multorum salute. Sacrae conciones in populi frequentia habitentur duae, hungarica et germanica. Docetur cathechismus. 1042 veram pro perfidia acceperunt fidem. Adulti sacro fonte abluti sunt 59; ex quibus turcae 5. Miles antequam ad bellum proficiseretur, baptismum petivit et obtinuit. Confessiones frequentiores, quam alias. Totius vitae 200. Uni faeminae, periculosa febri laboranti, confessio remedium attulit. Duo studiosi confessionem et agno cereo spectris et daemonum terriculamentis liberati. Quidam arrianae haeresi valedixerat, sed haereditatis amore arriani fratri opera ad ingenium et perfidiam reversus, sensit illico divini Numinis iram. Nam in gravissimam aegritudinem incidens, humano destitutus remedio, non prius a morbo recreatus est, quam ad Ecclesiam animum adiecisset. Quod ubi fecit, metu mortis liberatus, ad pristinam valetudinem rediit.

Excusiones praecipuae facta sunt duae. Altera ad Magnificum D. Christophorum Kerezuri¹⁶, singulare enim Societatis modo, sed catholicorum omnium praesidium. Qui, post aliquot mensium afflictam valetudinem aequo animo toleratam, moriens et animam et cum coniuge filiam Societati commendavit, ut quandoquidem (ita fatebatur) filiam Societatis precibus a Deo accepisset, eadem [666] Societatis consiliis educaretur, clausit pie diem extremum 23 maii. Cui Societas concessionem et studiosi sua praesentia iusta honorifice persolverunt. Altera ad virum nobilem catholicum et Societatis amicum, cuius coniunx,

¹² De abitu e Transylvania Mariae Christiernae cf. VERESS. *Epp. Carrillo* I 273-74.

¹³ De Michaele vayvoda cf. supra, mon. 285 adn. 6 et passim.

¹⁴ De Ioanni Leinberer S.I. cf. supra, mon. 412.

¹⁵ Vide catalogum personarum collegii claudiopolitani et albani pro anno 1600 conscriptum; inferius, mon. 427.

¹⁶ De eximii huius viri morte cf. epistolam Patris Generalis (26 iun. 1599); supra, 403.

frustra obnidente matre calviniana, veritatem religionis catholicae agnovit et accepit. Cum ea vero 25 de familia vel conversi, vel in fide debiles confirmati.

Varadinenses plerique ob cladem et obsidionem turcicam profugi divina hic officia devote et pie frequentant, rogantque supplices, ut Varadinum patres revertantur. Facturi. Deo propitio, propediem, cum et a capitano arcis catholico, et ab Episcopo Varadinensi¹⁷, civibusque catholicis invitentur.

Exercitationes scholasticae, quamvis nunquam intermissae, numerus tamen auditorum tot afflictionibus imminutus est, ut e trecentis quinquaginta, vix interdum numerarentur ducenti. Praeter humaniores classes, est philosophiae una, casuum et controversiarum duae. Omnia in litteris et pietate progressus spem nobis addit non exigua. Unus coadiutor iuvenis bonus Societati additus. Plurium, qui expectant, voto aliquando siet satis.

2. — Collegium Albae Iuliæ

Collegium hoc magis tumultus intestinos et varias Transylvaniae vicissitudines sensit, quam claudiopolitanum, ut maior fuerit occasio patientiae, quam in animarum lucro laboris. Nam, cum in dominatu Vaivodae communis res esset, omnis tam sacra, quam domestica supplex in pago collegii a militibus direpta, cum vino, tritico et aliis rebus necessariis periit. Ex bonis vero, in fundatione collegio assignatis, quaedam ademptae sunt, quae speramus, ut brevi restituantur.

Factum nihilominus aliquid ad animarum salutem. In pago quidem nostro 40 haec res calvinianam deserierunt. Inter quos oppidi fuit minister. In alio vero sex haeretici reducti. Adulti duo baptizati. Nobilis foemina multis annis in haeresi pertinax, quamvis virum haberet catholicum, tandem Ecclesiae nomen dedit, et in frequentandis sacramentis est assidua. Bis hoc anno 40 horarum preces in collegio habitae ob tumultus provinciae. Edixit Vaivoda, se non passurum in hac provincia, nisi tres religiones: catholicam, seu romanam, graecam, seu constantinopolitanam, et lutheranam¹⁸. Et iam claudiopolitanis significatum est, ut omnino Arrium deserant. Idem et sabathariis seu iudeis, qui tamen sunt pauciores, dictum est. Quem exitum sit res habitura, sequenti anno perscribemus.

CATALOGUS PERSONARUM ET OFFICIORUM DOMICILIORUM S.I. IN HUNGARIA ET TRANSYLVANIA Pro anno 1600 conscriptus

TEXTUS. Vide in *Cat. Prov. Austr.* 1 608-10.

¹⁷ Faustus Verancsics; cf. supra, mon. 337 adn. 9.

¹⁸ Cf. supra, mon. 425.

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia primo ianuarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 1r-2v et 27a (*Postscriptum in parva scheda*) (*prius 276 281 329*); autographum.

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II* 286-89 et 293.

SUMMARIUM: 1. *Mittit delineationem collegii.* — 2. *Accepit librum Rationis studiorum.* — 3. *Conatur restituire disciplinam.* — 4. *Tres alumni seminarii sacerdotes ordinati, qui nostros in cura animarum in parochiis liberarunt.* — 5. *Haydones duos nostros colonos occiderunt.* — 6. *De comitiis regni proxime celebrandis.* — 7. *Cogitat petere, ut Imperator primum lapidem ponat collegii Selliae.* — 8. *Nostri in Transylvania salvi.* — 9. *De darocziensis missionis exiguo fructu.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. 21 decembris ad V.ram Paternitatem postremas dedi¹, una cum delineatione huius collegii².

2. Heri a Patre Provinciali accepi unum exemplar novi Ordinis studiorum³, quod statim tradidi praefecto scholarum⁴, ostendique consultoribus; curaboque, ut iuxta illum omnia fiant, receptis ad me antiquis exemplaribus⁵.

3. Hodie renovata fuerunt hic vota, eo fructu, ut sperem, renovata desideria pia, ut decet, diurna futura, et disciplinam, quam aliqui moleste videbantur hactenus ferre, magis ament. Quae a me profecto alia non inducitur, quam ut serio regulae serventur. In quem finem crebrae quidem dantur transgressoribus poenitentiae⁶. Curabo tamen, Deo bene iuvante, neminem frangere. Iuvet V.ra Paternitas precibus, ut flectam ac in primis meipsum.

Desiderarem in me, ac in aliquibus ex meis, maius studium paupertatis et mortificationis. Cuius defectu video, non adeo libenter pati penuriam, si penuria vocanda est, omnia habere necessaria cum honestate, reiectis solum superfluis. Ad quae, ut adducar, subministranda, est mihi difficile. In omni tamen genere, sciat V.ra Paternitas, neminem esse ita miserum atque Alfonsum. Cui Deus sit pro sua bonitate propitius.

¹ Quae tamen desiderantur.

² Delineationem novi collegii selliensis, Romam mittendam, petuit P. Generalis litteris, diei 13 nov. 1599; vide supra, mon. 420.

³ Libellus, *Ratio atque institutio studiorum S.I.* inscriptus, diu et accuratissime praeparatus, et tandem anno 1599 Romae typis expressus est. Eius novissima editio apparuit Romae anno 1986 (apud Institutum Historicum S.I.), tanquam quintum volumen seriei *Mon. Paed. S.I.*, et num. 129 *Mon. Hist. S.I.*

⁴ Praefectus studiorum collegii selliensis anno scholastico 1599-1600 fuit Georgius Forró S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* 1 608 et 668.

⁵ P. Generalis, epistola communi (Romae 29 martii 1599), qua exemplaria *Rat. stud.* ad praepositos provinciarum transmisit, ordinavit: «Doppo che V.a R. haverà questo libro, che di qua avanti si haverà da praticare, raccolga tutti libri antiqui de Ratione studiorum, che altre volte habbiamo mandati alle provincie, e tutti li bruggi, perché non haberanno più da servire; et ci avvisi poi d'haverlo fatto» *Mon. Paed. V* (*Ratio stud.*) 454.

⁶ Qua de re cf. observationem Patris Classovitii; infra, mon. 447 § 1.

4. Istis festis III.mo Domino Palfio⁷ misi Uyvarinum [Érsekujvár–Nové Zámky] confessionum causa Patrem Petrum Dionantium⁸, Patrem Alexandrum Dobokai ad concionandum in Diak [Deáki-Diákovce], petente hoc Archiepiscopo [Kutassy].

Curavi per ista festa promoveri in sacerdotes tres nostros alumnos, quos iam misi Thurocium. Ubi, cum eo venerim, attribuam eis nostras parochias, ut nostri patres liberentur ab administratione parochiarum etiam Varalliae.

5. Trecenti liberi haydones, ut vocant, seu milites, qui hic commorantur, duos nostros colonos occiderunt. Ad quos compescendos curavi, ut III.mus Palfi mitteret praecipuum suum capitaneum. A quo illis frenum fuit bonum innectum. Ac, licet cogitasse expellere, constituitamen, hic relinquere ad tutelam, concreto fluvio, cum turcae possent excurrere; item, ne alii insolentiores superveniant. Homicidas persecutur, aufugerunt enim, Dominus Palfi.

Cum hic autem sit tanta bonorum administratio, debeantque rector et procurator urgere iustitiae executionem, inquire etiam maleficia, captivare reos etc., consultum esset ad tollendos scrupulos, ut Pontifex viva voce concederet in perpetuum, ut nostri libere haec faciant, cum vix, imo nullo modo possint haec omitti.

Cras post prandium, Deo dante, ibo Thurocium, ut visitem illam residentiam, siatque votorum renovatio.

6. 2 februarii futura sunt Posonii comitia. Pro quibus curo, ut se paret P. Forro conzionatus. Cum quo mittam Patrem Szanitium. Egoque vix potero ab illis abesse. Curabotamen, si aliter fieri non poterit, ut ad brevissimum tempus absim.

His precor a Deo V.rae Paternitati sanctissimum annum novum. Cuius sanctis sacrificiis me plurimum commendabo. Selliae primo ianuarii 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsum Carrilius.

7. Cogito scribere Imperatori, ut, tamquam fundator, dignetur ponere primum lapidem collegii sui. Hoc, suo nomine, demandato R.mo Archiepiscopo [Kutassy], Domino Palfi et Domino Bano Croatiae⁹, optimis catholicis. Id, quod si scriberem, sperarem, me obtenturum.

8. Heri accepi literas nostrorum ex Transylvania, ubi omnes sunt a Deo servi, licet passi fuerint, praesertim albenses, aliquot millium tallerorum damnum. Res adhuc est periculosisima, nisi Serenissimi Austraci, quos magnis iam suspiriis desiderant transylvani, quam optime provinciae prospixerint¹⁰. Obsecrat autem P. Valentinus Lado V.ram Paternitatem, ut velit inde hoc illum educere. Est vir optimus. Unde mihi esset gratissimum. [27a]

Postscriptum. — Nunc ex literis, Darocio 7 decembris datis, intelligo, illam missionem tantam non esse, quanta putabatur¹¹. Unde ex quo nostri eo redierunt, P. Ioannes Rivulinus¹² unicam confessionem audivit, concionem nullam habuit; neque habere potest ob im-

⁷ Nicolaus Pálffy de Erded, comes, amicus S.I. eximus; cf. supra, mon. 5 adn. 5 et passim.

⁸ De P. Dionantio S.I., flandro, cf. supra, mon. 96 adn. 1.

⁹ Ioannes Draskovics (1550-1613), banus Croatiae annis 1596-1608; cf. *Réval Lex.* V 741, et MAH I 888 et alibi.

¹⁰ P. Provincialis, litteris diei 3 jan. 1600, de statu rerum publicarum in Transylvania haec Patri Generali referebat: «Pro noticia quoque rerum nostrarum in Transylvania, quia a sesquimense nihil a P. Magiorio accepi, adjunxi his litteras a P. Martino Kady ad P. Pasman scriptas [quae desiderantur], quae tristiora continent. Ea laetioribus commutare Dei bonitas velit» *Germ.* 179, f. 4.

¹¹ De missione darociensi vide relationem a. 1599; supra, mon. 426.

¹² De I. Rivulino S.I. cf. supra, mon. 357 adn. 6.

becillitatem. Et cum indigeret aliquo salubri cibo, nunquam potuit comparari, nisi caro porcina: excepta una vice, qua inventa caro fuit agna. Tota hebdomada nihil occupationis illis est, nisi ut domi haereant. Quae scribo, ut V.ra Paternitas videat, quid sit faciendum. Poenitet iam Patrem Marcum [Pitačić] eo deduxisse socium. Quaero parochos externos, ut eos liberem. Non invenio tamen. Scripsi etiam Patri Provinciali.

429

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 6 Ianuarii 1600 — Romam

TEXTUS. Germ. 179, 6r-7v (prior 28 138); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Res publicae incertae, sed socii funguntur adhuc suis officiis.* — 2. *De bonis temporibus a Vayvoda ablatis.* — 3. *Expectantur commissarii Imperatoris. Vayvoda bellum parat.* — 4. *De Capitaneo szatmariensi, amico.* — 5. *Res publicae ad bivium pervenerunt: vel haeretici pellentur, vel, si illi cum turcis convenient, futura sint tribulationes.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Litterae R. P. V.ae, datae 13 novembrib¹, iam redditae sunt post votorum renovationem. Quam fecimus, Dei gratia, ut vidi, novo fervore. Solet enim Deus dare internam gratiam, ubi externa deest. Exterius tamen etiam sumus in pace, et fungimur nostris functionibus. De abecedariis faciam, quod scribit P. V.a; ita et de gradibus. Neque opus est, me esse doctorem, quandoquidem ex privilegiis nostris P. V.a concedit². Hoc satis est. Spero, futurum ad gloriam Dei. Nam tota nobilitas hoc exoptat, et habemus hic aliquos nobiles bonaे indolis, qui excitabuntur.

2. De bonis iam non est sermo. Modo conservemus, quae habemus, ut speramus. Hic enim homo³ est propensus ad statum ecclesiasticum promovendum. Sed habemus adversarios. De quo fusius scripsi 30 decembrib⁴, et ante 8⁴.

3. Venerunt duo ex nostris. Unus est germanus, qui sublevat in concionibus⁵; alius notius transsylvanus, qui docet in principiis⁶; et melius habet. Dicuntur venturi commissarii S. C. M.tis. Si ita sit, omnia bene succedent. Et est verosimile, quia Vayvoda cogitat bellum. Nescimus ubi. Dei voluntas fiat. Certe milites innumera ubique inferunt damna, et quaerunt pecuniae ubique.

4. Et quia tabellarius urget discessum, quem D. Capitaneus Sakmariensis⁷, catholicus et amicus expresse misit cum litteris P. V.ae, et P. Provincialis et Ordine studiorum⁸. Et ego

¹ Quas litteras videsis supra, mon. 419.

² In virtute privilegii pontificii, nostri externi studiosi, per P. Generalem, aut aliquem praepositum localem, in universitatibus vel extra illas quoque, possunt promoveri ad gradus academicos; cf. *Institutum S.I.* I 36 et 76.

³ Michael vayvoda; cf. supra, mon. 285 adn. 6 et passim.

⁴ Quae litterae desiderantur.

⁵ Balthasar Fuchsius S.I., germanus; dimissus a S.I. anno 1601; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 609 et 670.

⁶ David Tonsor (Borbély-Vasarhelinus) S.I. (1581-1641), transsylvanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 610 et 806-07.

⁷ Michael Siculus (Székely); cf. infra, mon. 438 § 5.

⁸ De *Ratione studiorum S.I.* (1599), Romae typis vulgata, vide supra, mon. 428 adn. 3.

illi ob haec officia et ad gloriam Dei pro Quadragesima pollicitus sum unum sacerdotem, si aliud impedimentum non occurrat.

Precamur omnes P. V. ae faustum anni initium et progressum faeliciorem, quam superiori anno. Oret, obsecro, pro nobis; et imprimis pro me misero peccatore, qui expectat socium et successorem, si Deus ita voluerit. Sin minus, patientia. Traham, donec fuerit habitus. Me rursum cum toto collegio commendo precibus et ss. ss. P. V. ae. Quam Dominus cumulata sua gratia diu conservet incolumem. Amen. Claudiopoli 6 ianuarii 1600.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

De gradibus, R. P., nihil faciemus⁹, nisi viderimus aliquid speci tranquillitatis maioris. Quod speramus. Differemus, et spem dabimus. Interim, sciat P. V., nos in eo punto esse et statu, ut vel arriani et haeretici sint pellendi; vel, si cum turcis conveniat, sit futura aliqua tribulatio. Nullus est iuri locus, sed prout fit in sua provincia, ita iam hic fit. Quod dicit Princeps, est Dei oraculum, et nemo audet contradicere. Haec, ut speramus, erit occasio boni alicuius. Fuit in sacro, et matutinis in Nativitate more catholico in cathedrali templo. 4 huius celebravit ipse Nativitatem iuxta vetus calendarium. Ad quod festum convenit R. mus noster electus [Naprágħy], et nobilitas, quae aderat. Dominus conservet R. P. V. am, nostri memorem.

430

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graecio 10 ianuarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 8r-9v (prius 129 132 217); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De proposito Principis Styriae mittendi Patrem Carrillo in Hispaniam, ut auxilium pecuniarium petat.* — 2. *Monuit Patrem Carrillo, ut festinet lente, ne iterum ad negotia saecularia gerenda assumatur.*

. . . 1. Destiterunt Ser.mi Principes a voluntate et desiderio adhibendi P. Rectorem Sellensem [Carrillo] in eo negocio, quod proximis P. V. ae exposui¹, persuasi rationibus il-

⁹ De gradibus academicis vide supra, adn. 2.

¹ De missione Patris Carrillo ad Regem Hispaniae, ut pro Ferdinando archiduce subsidium pecuniarium ad confines contra Turcam confirmandos peteret, P. Provincialis in epistola, diei 3 ianuarii 1600, haec ad P. Generalem referebat: «Alterum erat, quod Ferdinandus in angustiis constitutus propter magnum aes alienum, et sumptus necessarios ad fines a Turca defendendos, haereticosque comprimendos, ac denique statum suum tuendum, auxilium apud Regem Hispaniae per mutuum maioris summae querere cogitaret; et pro hac re aptum aequem a fidelem neminem inveniat, quique rem obtinere posset, Patre Alfonso Carillio. Eum propterea ad hunc finem ei concedam, quem statim in Hispaniam ablegare possit, rogavit. Respondi, paratissimos nos esse, in omnibus obsequi carum Serenitatibus, quantum, salvo Instituto, fieri possit. Huiusmodi vero procurationem plane alienam esse, rem saecularem et politicam mere. Qualia negotia ne suscipiamus, severe inhibitum esse proxima generali congregazione. Deinde, si etiam oportaret subire, Patri Alfonso id difficillimum subiturum, qui vix scilicet ab huiusmodi negotiis et profactionibus sese extraxerit, spem illi facta, rebus Societatis in posterum vacaturum. Parum forte rem promoturum propter praesentem Transylvaniae statum novamque turbationem. In qua partem forte habere putaretur, et antea parum accep-

lis a me et P. Villerio adductis. Misso autem cursore, commendant illam rem filiae² et P. Richardo³, qui eam in illa causa dirigit, et negotii totius diligentem curam gerat . . . [8v] . . .

2. P. Alfonsus Carrilius strenue pergit Selliae. Monui vero, ut festinet lente. Consu-lui praeterea, ut parcus scribat ad principes, monarchas, cardinales, ne memoriam sui nimis saepe per eiusmodi scriptiones ingerendo, occasionem det, ut negotiis extraneis de-nuo adhibeant, et longis itineribus exponant . . .

431

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Thurotio 11 ianuarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 12r-13v (prius 249 252 309); autographum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 289-90.

SUMMARIUM: 1. *Tradidit Francisco Forgách Patris Generalis litteras, quibus particeps declaratur meritorum S.I.* — 2. *Tres alumnos, novos sacerdotes, collocavit in nostris parochiis.* — 3. *De proposito erigendi Selliae domum annonae regiae.* — 4. *P. Lucari desiderat visitare familiares suos.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. Primo ianuarii postremas ad V.ram Paternitatem dedi¹. 2 ianuarii Sellia discedens, Nitriæ R.mo Nitriensi [Forgách] obtuli V.ae P. literas², quae fuerunt ei gratissimae. Tene-batur enim magno desiderio, ut Societas meritorum ac laborum particeps redderetur.

2. 4 ianuarii huc perveni, reperique nostros 8, Dei bonitate, salvos; qui iuxta regulam praemissis, quae praescribuntur, nona eiusdem vota renovarunt. Proficiunt in spiritu, licet fratres coadiutores deberent magis inter se colere charitatem. Eodem die tres nostri alumni Deo suas primitias obtulerunt. Sequenti vero die unum illorum misi in Slech, pagum no-strum, a quo alii duo, identidem nostri dependent, ut ibi agat parochum. Distat hinc 40 milliaribus italicis. Antiquum autem slechiensem parochum voco huc, ubi constituam pa-rochum. Atque ita nostri erunt magno liberati onere. Silnitium hac hebdomada mittam se-cundum. Tertium vero servabo pro parochia Sancti Georgii, nobis vicina. Quam spero bre-vi ereptam iri e manibus haereticorum, qui vi nobis eandem eripuerunt ante aliquot annos.

3. Hodie, nomine Imperatoris, accepi literas dominorum consiliariorum Suae Maie-statis in Camera Posoniensi, cum exemplari literarum Ser.mi Mathiae; in quibus petitur, ut Societas, pro Suae M.tis obsequio, pro commodo totius regni, ac ad promovendum bel-

tus fuit in Hispania, quando aliiquid pecuniae pro subsidio Transylvaniae a Rege extorsit. Non decere pa-trem Societas in tali negocio coram Rege eiusque consiliariis comparere. Non esse in mea potestate recto-rem a collegio taliter abducere. Paternitatem autem Vestram grave futurum, quod talem petitionem depre-cari cogeretur. Itaque rogare me, ut in huiusmodi Societati parcere velint. Visi sunt approbare rationes, et ab hac petitione desistere vellex *Germ. 179*, f. 4v.

² Margerita, filia Caroli II, principis Styriae, et uxor Philippi III, regis Hispaniae.

³ Richardus Haller S.I. (1550-1612), germanus, a confessionibus Margeritae, uxor Philippi III, regis Hispaniae; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 684.

¹ Quas videsis supra, mon. 428.

² Litteras Patris Generalis, diei 27 nov. 1599, Francisco Forgách ep. datas, vide supra, mon. 421.
- Episcopus die 21 martii egit gratias pro beneficio accepto (cf. *Epp. Ext. 16*, f. 8-9).

lum contra turcas, patiatur Selliae Domum Annonae Regiae erigi; urgentque, ut quamprimum dem responsum. Selliensibus consultoribus meis res valde probatur; quam existimant futuram maxime ad oppidi augmentum, et ad nostri quoque proventus. Thurocienses pariter patres in eandem rem propendent. A qua neque ego sum alienus, modo serio solideque caveatur, ne huius Domus Annonae publicae ac regiae causa unquam de nostris iuribus quicquam decedat, neque nostri vasalli onerentur. Qua de re nunc scribo Patri Provinciali. Cuius mentem libenter haberem ante meum responsum. Quod idcirco reiicio in meum redditum sellensem, circa initium hebdomadae sequentis futurum, si Deo placuerit. Ultra quod tamen tempus, si nihil perscripserit Pater Provincialis, cum honeste minime possit amplius differri responsum, respondebo, quod Deus suggesserit. Cui per hos dies rem totam commendabo³. His me plurimum commendo sanctis sacrificiis et precibus V.rae Paternitatis. Thurocii 11 ianuarii 1600.

4. P. Ludovicus Lucari⁴ cuperet valde ad unum alterumve mensem sine Societatis expensis excurrere in patriam, ubi mortui sunt nunc sui fratres. Fortassis posset bono Patri concedi.

432

P. FERDINANDUS ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 17 ianuarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, 16r-17v (prius 130-31 et 218-19); autographum.*

SUMMARIUM: *Notitiae de rebus publicis Transylvaniae.*

... [17r] ... De Transylvania ex communi solum fama (a nostris enim, a Patre — inquam — Viceprovinciali [Maggiori] a multo tempore nullas accepi litteras) habeo, Wayvoodam [Michael] Caesari adhuc deferre, principem sanguinis austriaci pro gubernatore; is, si adduci nullus possit, filium proprium proponere. Interim scribunt alii ex Transylvania, inductam isthic esse hac mutatione magnam barbariem; inversa pene omnia, caedes, rapinas, carnis horrenda flagitia vigere, faedare, corrumpere absque discrimine quosvis, et faciem miserabilem toti praevinciae inducere. Cum nostris quomodo agatur, plane ignoro. Praeter direptionem mobilium, ut ex litteris P. Martini Kadi [Káldy], quas misi, P. V.a cognoverit. Caeteroqui existimo, non male.

Commisi rem serio Patri Alfonso [Carrillo], ut advigilet, indaget et praeveniat quaque ratione, meque tempestive moneat. Scripsit mihi, se per litteras commendasse nostros Domino Colonello Caesareo, Georgio Basta¹ et Capitaneo Sakmariensi². Exspecto igitur, quid inde adferatur, ut nostris mature prospiciatur . . .

³ Quid P. Generalis de hac petitione imperialium cogitaverit, rescrispsit litteris, die 12 februarii 1600 ad P. Carrillo datis; quas videsis ap. VERESS. *Epp. Carrillo* II 302-03.

⁴ De Ludovico Lucari S.I., dalmata cf. supra, mon. 292 adn. 2 et passim.

¹ Georgius Basta (1544-1607), italus, dux militum Imperatoris; cf. *Réval Lex.* II 678; VERESS. *Basta György hadvezér levelezése és iratai 1597-1607* I-II Budapest 1909-1913.

² Michael Siculus (Székely); cf. infra, mon. 438 § 5.

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 21 ianuarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 28r-29v (prius 277 280 330): autographum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo* II 291-93.

SUMMARIUM: 1. *Nostri thurotienses a cura parochiarum liberati.* — 2. *De restitutione conventus Thurotii.* — 3. *De debitis collegii, de scholis et de comitiis regni.* — 4. *De domo annonae regiae construenda Selliae.* — 5. *De convertendis nostris colonis.* — 6. *Stephanus Szuhay, episcopus et amicus noster, cupid fieri particeps meritorum S.I.*

Reverendo in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. 11 ianuario Thurocio, unde redii 18 eiusdem, ad V.am Paternitatem postremas dedi¹. Reliqui nostros liberatos, Deo laus, ab onere molesto parochorum, ut scripseram, me facturum. Licet ad aliam parochiam, non nostram, pruzkiensem (quam, mortuo tunc parocho, periculum erat, ne haeretici vacuam invaderent) miserim pro unico solum mense Patrem Leonardum Classovitium². Pro quo socium habere haud potui, magno meo dolore. Vir est tamen, cui Societas tuto potest fidere. Paucis tamen diebus post reperi alium parochum externum, qui intra unum aut alterum mensem illuc se conferet, quo liberetur P. Leonardus.

2. 15 ianuarii universa nobilitas comitatus thurociensis ad me duos praecipuos destinarunt, rogantes me obnixe, cum, ut praefabantur, scirent, me multum valere apud Suam Maiestatem, ne illis proximis comitiis adversarer in postulatione restitutionis antiqui conventus nostrarae praepositurae³. Respondi, rem hanc in me sitam non esse, cum sciam, fini, quem Caesar fundans collegium sibi proposuit, ac vocationi, nostroque instituto maxime adversari. Cum autem videam nihilominus, illos haud destituros, hodie scribo Suae Maiestati, rogans humillime, velit illorum conatum praevertere, ne amplius Suae Maiestati nobisque sint molesti; illis nimirum per Ser.mum Mathiam imperando perpetuum hac in parte silentium, et ut transferatur antiqui conventus protocol et sigillum Nitram aut Tirnaviam. Quod nisi fiat, semper clamabunt. Quomodounque tamen sit, non debet Societas moveri clamoribus illorum, quamdui a Caesare non cogetur hoc onus gravissimum subire, ac periculosissimum multis nominibus, ut exposui meis consultoribus, qui idem censerent.

3. Intra paucos dies, Deo dante, solvam omnia debita collegii antiqua, pro quibus collegi his diebus fere 2500 talleros.

Quatuor scholis hic nunc sunt ultra 250 egregii iuvenes, ac quotidie fere augetur is numerus. Alumnos nostros habeo iam 12. Tres autem antiquos ordinatos posui in parochiis. Comitia fient 2 februarii. Destinavi Patrem Georgium Forro, ut illorum tempore Posonii concionetur⁴; Patrem Ioannem Szanitium, ut tractet negotia. Cui ego adero, hinc excurrendo, ut possum uno die, quando erit opus.

¹ Quae sunt diei 11 ianuarii, et quas videsis supra, mon. 431.

² Vide epistolam Patris Classovitii (2 martii 1600); inferius, mon. 447 § 2.

³ P. Generalis iam pridem permisit (30 ianuarii 1599), ut conventus Thurotii restauraretur; cf. supra, mon. 383.

⁴ Vide supra, mon. 428 § 6.

4. A Patre Provinciali nondum accepi responsum de illa Domo Annonae Regiae, quam Caesar petit, ut patiar hic erigi⁵. Cum autem non sit honestum diutius differre responsum, Caesarque possit sine nostra requisitione illam erigere, cras, Deo dante, respondebo, concedamque, quod petitur, rogans, velit literis bonis cavere, ne ratione huius Domus unquam possit quicquam detrahi de nostris iuribus, neque onerari coloni. Id, quod spero, Caesarem benigne facturum. Ita etiam censem mei consultores et amici, quos consuli; videntque, hoc futurum ad oppidi incrementum et splendorem, ac ad nostri proventus augmentum.

5. Post comitia, Deo dante, magis urgebo conversionem colonorum haereticorum. Ante illa namque amici consuluerunt, ut supersederem nonnihil.

His me plurimum commendo sanctis sacrificiis et precibus Vestrae Paternitatis. Selliae 21 ianuarii 1600.

6. Rev.mus Episcopus Agriensis, D. Stephanus Szuhay⁶, nostri ab antiquo amantissimus, admodum cupit per V.am Paternitatem fieri participem meritorum Societatis.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carillius.

434

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 22 ianuarii 1600 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I II 923-24 (prius 117-18); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De profactione Patris Carrillo in Hispaniam. — Sollicitus ob gravitatem rerum status in Transylvania.*

. . . Vidi, quae Ser.mae a R. V.a responsa sunt tum circa novum magistrum, qui petiatur pro Ser.mo Maximiliano, tum circa P. Alphonsi [Carrillo] profactionem in Hispaniam¹. Et quod ad prius quidem caput attinet, omnino probatur, ut sive P. Villerius, sive alius quispiam idoneus delegatur, qui Ser.mo suam operam navet. De altero autem, recte respondit R. V.a, non posse ab ullo nostrum suscipi hoc negotium, quod ex genere est illorum, quae per canonem interdicuntur². Sed neque ad rem, praesertim hoc tempore, videtur mitti in eum finem quempiam e Societate; multoque minus P. Alphonsum, cuius negotiatio aliis de causis minus grata Regi, et minus efficax fore videretur. Spero itaque cum R. V.a Ser.mam ab hac mente destitaram.

De transylvanicis nostris, gravia prorsus, quae ex litteris illis, quas R. V.a ad nos misit. collegimus. Et si ullo tempore, nunc precibus locus est, ut Dominus provinciae illius mise-

⁵ De domo annonae erienda cf. supra, mon. 431 § 3.

⁶ De St. Szuhay, ep. cf. supra, mon. 169 adn. 1 et passim.

¹ Vide litteras Patris Provincialis (3 ianuarii 1600) ad P. Generalem de hac missione Patris Carrillo in Hispaniam; supra, mon. 430 adn. 1.

² Quintae congregationis generalis (1594) canonem, quo interdicitur nostris, ut res politicas tractent. vide in *Institutum S.I. II* 547 n. 12.

reatur. [924] Et quanquam bene sperandum videatur, si veniat in potestatem Imperatoris, tamen incerti rerum exitus non permittunt, ut sine sollicitudine simus; praesertim de nostris, a quibus nullas hactenus litteras vidimus post novissimam istam rerum conversionem. Quare non omittat R. V.a, quae subinde cognoscet, de his omnibus nos facere certiores³ . . .

435

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
Roma 22 ianuarii 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II* 922-23 (*prius* 116-17); conceptus et regestum.

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II* 293-95.

SUMMARIUM: *Alumnis seminarii separata a nostris habitatio praeparanda. – Eleemosynae Thurotii applicanda in pauperes studiosos. – Annua pensio pro seminario difficuler obtineri possit a S. Pontifice.*

Ex literis 5 decembribus¹ vidi inter caetera, quae pergrata fuerunt, quo studio a R. V.a promoveantur, quae ad pauperum alumnorum curam spectant. Et quanquam bellorum contributiones nondum omnia praestare sinant, quae in animo essent, haec tamen initia minime contempnenda visa sunt. Unicum erat, de quo monerem, quod significabat, se habitationem illis intra collegii septa designasse, curandum esse, ut ea sic a propria nostrorum habitatione disiungatur, aut certe ita secludatur, ut nostris, praeter eos, qui ipsorum curam gerunt, liber ad illos non pateat aditus. Sic enim ratio disciplinae postulat, ne nostri promiscue cum externis versari videantur.

Quod durusculum initio visum est Patri Theophilo [Crystecco] de familia et expensis Thurocii restringendis, quod a R. V.a praescribebatur, non dubito, quin omnia tandem audit a R. V.a eiusque rationibus probari². Sed quod ad elemosinas attinet, quae in pauperes studiosos distribuuntur, melius et suavius forsitan esset, non interdici; quum, etsi multi pauperes Selliam confluunt, ut R. V.a scribit, tamen etiam Thurocii non deerunt, qui Societas subsidio iuvari debeant. Neque opinor, tam graves in eos sumptus fieri solent, quin permitti etiamnum possint. Quod R. V.ae expendendum erit. Optandum certe nobis est. boni operis causa et propter aedificationem.

³ P. Provincialis die 22 januarii 1600 Graetio haec de rebus transylvanicis Patri Generali referebat: «De Transylvania, quod ad provinciae statum praesentem, sane miserabilem, attinet, plenam informationem acceperit P. V.a ab Ill.mo D.no Nuntio Malaspina. Etiam quoad temporalia collegiorum. praesertim albensis, fere expoliati; interna vero nostra: spiritum et disciplinam Societatis non bono loco esse. et tali. ut citius occurrentia seria visitatione vel Provincialis vel alterius a P. V.a missi videatur. colligo ex relatione P. Nicolai Royerii, qui hic iam Ioanni Puteano in professione rhetoricae successit. Et. licet ipsius relationi per omnia acquiescendum non existimem, satis tamen miserum isthic statum esse et laxatam disciplinam, nationum disjunctionem perspicere mihi vide. Utinam res externae isthic sic componantur. ut per media consueta Societatis brevi occurrere liceat. Nihil P. Viceprovincialis vel alias e nostris ad me scribit» *Germ. 179*, f. 30v.

¹ Quae litterae desiderantur.

² De statu rerum nostrarum Thurotii post translationem collegii hungarici hinc in Selliam. vide relationem Patris Vivarii inspectoris, mense septembri 1599 ad P. Generalem missam: supra. mon. 410.

Quod vero de annua pensione ad Pontificem scripsit, si quam possit pro pauperibus scholasticis obtinere, laudo sane R. Vae zelum ac caritatem, sed vereor, ut consequi liceat his temporum difficultatibus, et in variis ac magnis sumptibus, quos Pontifex sustinet. Non deerimus tamen ipsi cum P. Procuratore, si quo modo apud Cardinalem promovere liceat hoc negotium.

Neque aliud erat, de quo scribebam in praesens, nisi quod de rebus nostris transylvanicis solliciti magis magisque sumus, quod a nostris nihil adferatur. Et valde gratum erit studium R. Vae, ut quam accuratissime nos de omnibus informet. Omnimque precibus etc. Gratia etc. Romae 22 ianuarii 1600.

436

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 24 ianuarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 32r-33v (prius 278-79 331); autographum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 296-98.

SUMMARIUM: 1. *De domo annonae Selliae erigenda.* — 2. *P. Crysteccus non ablegetur Thurocio.* — 3. *P. Lucari missionarius apud D. Danielem Pongrácz.* — 4. *Quae a nuntio Visconii Sunmo Pontifici proponenda.* — 5. *De seminario linguae illyricae constituendo.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. 21 ianuarii postremas dedi ad V.am Paternitatem¹. A qua accepi paulo post eodem die, scriptas 24 decembris², una cum bulla Coenae³. Delineationem, quam urget collegii, V.rae P. prius misi⁴. Hodie misi literas dominis consiliariis Caesaris, in quibus annuo petitioni de erigenda hic domo annonaria. Qua de re nullum hactenus a Patre Provinciali habui responsum. Meum tamen diutius haud conveniebat differre. Adhibui tamen cautelas, cum quibus commodo erit nobis, non autem incommodo illa domus annonae⁵.

2. Pater Provincialis vult, ut P. Theophilus Christeccus Thurocio, ubi contentus admodum est, magis sanus, quam Pragae, ac vere servit Deo, et gratissimus est toti comitatui, cum gubernet illa ampla bona valde pacifice, inde discedat. Rogavi dudum pluribus literis, ne faciat. Et adhuc non acquievit. Urgeo, ne faciat. Sed, si iterum mandaverit, exequar, sed vere magno damno thurotiensi [residentiae] et selliensi [collegio]. Hinc cogerer in eius locum substituere Patrem Ioannem Szanitium, qui agit meum ministrum et dirigit procuratorem et negotia civilia. Quo amoto, hic remanerent duo solum hungari patres, qui nullo pacto essent sufficietes conversioni et fructui spirituali colonorum ac vicinorum nobilium; imo, neque confessionibus ipsi duo cum Patre Ioanne Szanitio sufficiunt, et saepe hic

¹ Quas videsis supra, mon. 433.

² Quae videri possunt supra, mon. 424.

³ De bulla *Coena Domini* cf. MAH I 137 adn. 6.

⁴ Quam tamen delineationem collegii selliensis non invenimus.

⁵ Vide litteras (23 jan. 1600), quas P. Carrillo hac de re dedit dominis Cameræ Hungaricae, in VERESS, *Epp. Carrillo II* 295-96.

ob negotia esset avocandus Thurocio. Unde locus ille pateretur primum. Scribo Patri Provinciali nunc, me non cogitare aliam, auditis rationibus eorum, qui praesentes sumus, iudicaturam V.am P. Mi admodum R.de Pater, si hoc perficeretur, in hoc collegio essent procurator et minister alingues. Quod mihi esset magno incommode.

3. Patrem Lucari⁶ censuit P. Provincialis Thurocio mittendum ad missionem Domini Danielis Pungaracz⁷ in Varina etiam solum. Adiunxi tamen ei socium, unum sacerdotem novum ex nostris alumnis, quem reservavi pro parochia nostra Sancti Georgii. Quam specie, nos erepturos ab haereticis iure in his comitiis.

4. Respondens nunc literis Ill.mi Visconti⁸, peto, ut proponat Suae Sanctitati, utilem admodum futuram hic pensionem aliquam pro alumnis hungarisi⁹. 2º ut possint superiores sine scrupulo nostris parochis concedere iurisdictionem, sicut faciebant olim praepositi. 3º ut possint superiores eisdem concedere, ut absolvant ab haeresi et reservatis, cum vereantur coloni nobis suis dominis confiteri. [32v] 4º ut possimus curare alumnos nostros et aliorum dominorum, qui apud nos student, promoveri ad ordines extra tempora et sine titulo. Haec iudicavi tentanda hac via; quod forte facilior erit. Suae Ill.mae Dominationi, si visum fuerit, posset ostendi delineatio collegii selliensis.

5. Seminarii linguae ylliriae nunquam fui oblitus¹⁰. Cum istis mitto nunc V.ae P., quae curavi de hac re scribi. Plures peritos consului; et video, linguam croaticam esse aptiorem caeteris dialectis ad iuvandas nationes Orientis. Croatae plures in hac provincia, quam in alia invenientur. Libri, ubi reperiantur, annotatur literis, quas his inclusi¹¹, me commendans sanctis sacrificiis V.rae P. Selliae 24 ianuarii 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

Hodie mitto Procuratorem, qui desert secum 2530 talleros, quibus solvat debita huius collegii.

437

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 31 ianuarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 36r-37v (prius 283 291 334); autographum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 298-301.

SUMMARIUM: 1. *Crebro scribit iuxta desiderium Patris Generalis.* — 2. *N. Páffy, designatus gubernator Transylvaniae, petit, ut P. Carrillo repeatat Transylvaniam.* — 3. *St. Szuhay, ep. dissuasit Imperatorem, ut domus annoneae regiae construeretur Selliae.* — 4. *Varia domestica.* — 5. *N. Páffy, una cum Fr. Forgách, ep., promittit fundare bursam pro alumnis seminarii.* — 6. *De missione Patris Classovitii.* — 7. *De fratribus (apothecario et muratore) ex Italia Selliam mittendis.* — 8. *Lapidinam invenit in loco viciniori.*

⁶ De L. Lucari S.I., dalmata cf. supra, mon. 431 § 4.

⁷ D. Pongrácz (ob. 1616); cf. NAGY IX 409 et 426.

⁸ Alfonsus Visconti, nunt. ap. in Transylvania ab anno 1595; die 3 martii 1598 creatus est cardinalis; cf. BIAUDET, *Les nonciatures . . .* 292; praeterea v. supra, mon. 95 adn. 2 et passim.

⁹ De pensione petenda pro alumnis a S. Pontifice cf. supra, mon. 435.

¹⁰ De seminario linguae illyricae constituendo cf. litteras Patris Crysteochi (27 sept. 1599); supra, mon. 409.

¹¹ Litterae, quae continuerunt elenchum librorum ad usum seminarii illyrici utilium, desiderantur.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. 24 ianuarii postremas dedi ad V.am Paternitatem¹. Cui tam crebro scribo, quia mandavit; non tamen, ut sim oneri. Quare, obsecro, non obstante crebritate mearum, non laboretur in responso extra tempora consueta, nisi V.a P. iudicaverit rem aliud postulare.

2. Eodem 24 Ill.mus Dominus Palfius², qui me absentem ac versantem Thurocii, hic quaequivat, huc rediens urgebat meum in Transylvaniam redditum, quo ipse a Caesare gubernator est destinatus. Cui tamen ita respondi, licet modeste, ut urgere destiterit. Sit Deo laus. Quid autem alii ursisset de mea persona per Patrem Provinciale, scripsit, ut arbitratur, idem Pater V.ae P. Vere possunt isti principes miserum Alfonsum relinquere tamquam prorsus inutilem ad illorum consilia. Utinam Deus me rebus nostrae Societatis faciat utili. Commandavi eidem Ill.mo nostros in Transylvania. Quos, non dubito, ut est nostri amantissimus, habebit charissimos.

3. 26 ianuarii ad nos huc venit Rev.mus Agriensis³, praefectus Camerae Caesareae, qui, nobis insciis, dixit, se per literas disuasisse Suae Maiestati erectionem hic domus annonae, de qua scripsi V.ae P., cuique annueram optimis conditionibus per literas, quas inscius huius rei transmisera. Nescio, quid tamen fiet.

4. 27 missus mihi fuit frater Georgius Salkovicz⁴, a me petitus: quem institui ianitorum, ne esset externus cum incommmodo disciplinae, ut hactenus fuerat. Quod si alterum accepero, ut peto, pro culina, officia omnia domestica per fratres administrabuntur. Atque ita maior erit regularum observatio.

Eodem die rediit frater procurator⁵, solutis debitis collegii 2500 et aliquot tallerorum. Remanentque solum alii mille aeris alieni; quos intra duos menses aut tres dissolvam, Deo dante. Quo postea possit facilius collegium emergere ex debito aliorum 3.000 tallerorum. quod brevi erit contractum ratione librorum ac ornamentorum ecclesiae. Iuvabit, ut spero. Deus collegium.

Quatuor petunt hic nostram nunc Societatem⁶, duo coadiutores ac duo studiosi. Omnes optimi iuvenes pro cuiusque statu.

5. 28 ianuarii iterum huc rediit Ill.mus Palfius, non urgens iam, Deo laus, priorem causam. Cui tamen, cum proposuisset fundationem unius hic bursae pro alumnis, admodum libenter rem suscepit, promisitque se fundaturum. Unde Suae Ill.mae Dominationi, quia ita me rogavit obnixe, nunc scribo, quomodo iudicem fundandam⁷. Quare, cum Rev.mus Nitriensis [Forgách] similem fundationem mihi prius promiserit, videt V.a P., duas iam esse bursas promissas. Quas multiplicatas Deus ad suam maiorem gloriam promoveat. Excitabo alios etiam dominos. Iuvet V.a P. orationibus. Cum perendie sit dies primus comitiis destinatus Posonii, cras eo mittam solum Patrem Ioannem Szanitium, qui meo nomine se praesentet, redeatque huc ad sequentem diem, ne ibi frustra nostri terant tempus et expellant pecunias. Remittam autem eundem ac Patrem Forronem pro concionibus, quando

¹ Quas videsis supra, mon. 436.

² De N. Pálffy cf. supra, mon. 428 adn. 7 et passim.

³ De St. Szuhay, ep. cf. supra, mon. 433 adn. 6.

⁴ G. Salković S.I. (1575-1648), croata; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 772.

⁵ Leonardus Pichler S.I. (1560c-1614), austriacus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 609 et 759.

⁶ Brunae, in domo probationis provinciae Austriae, inter novitos, anno 1600 in Societatem admissos. ex Hungaria oriundos, reperiuntur: Matthias Hersa, thurotiensis. Matthaeus Maurach, posoniensis. Zacharias Jékel, hungaro-transylvanus, et Andreas Kerekes, slavus; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 6 618-19 630 638 669.

⁷ Textum huius scripti inferius, ad calcem huius monumenti, exhibemus.

scivero, eo appulisse Ser.mum Mathiam. Quod vix ante Quadragesimam erit. Ante cuius appulsi negotia non tractabuntur. Ego autem constitui hic subsistere, ne collegium deseratur. Paratus tamen ad excurrendum eo, si intellexero, meam praesentiam ibi necessariam. Unde quamprimum minus fuerit necessaria, collegium meum repetam; unde, quae literis potero, perficiam.

6. Missionem Patris Leonardi Classovitii prorogavi⁸, inscio Patre Provinciali, monito tamen postmodum, usque ad finem februarii ob magnum fructum et periculum, ne haeretici ecclesiam illam invadant, citius discendente patre, quam possim sacerdotem externum eo mittere. Quem curo, ut sit circa illud tempus paratus.

7. Rescivi, V.am P. sua charitate in hunc locum agere, ut huc veniat pharmacopola senensis, qui nunc petit Societatem; cui murarius adiungatur. Praestaret autem fortassis, si V.ae P. videbitur, eos istic admitti ac formari, aliosque iam prius admissos et formatos hoc destinare. Fiat tamen, prout V.ae P. fuerit in Domino visum.

8. Heri ego cum hoc toto collegio fui multum exhilaratus ob Dei singularem in hunc locum benignitatem, quam fui expertus, licet indignissimus. Mi Rev.de admodum Pater, ex quo primum me miserum huc V.a P. destinavit, videns lapicidinam nimis remotam ad 24 ad 26 millaria italica, via saepe diffici, cupivi, ut in loco viciniori ac via faciliori lapicidinam Deus dignaretur indicare. Ac cum a nemine mortalium ullum indicium lapicidinae scivissem, in pago Mochona nobis vicino, uno exiguo milliari hungarico, ac via percommoda, illac transiens ac locum contemplans, Deus effecit, ut inquirerem aliqua signa, quae non defuerunt, licet incertae. Conduxi lapicidam, quem eo exploratum misi. Qui rediens renuntiavit, se optatam lapicidinam reperisse. Res, quae huic collegio erit maximo compendio temporis, laboris et expensarum. Egi mox cum nostris Deo pro hoc beneficio gratias; quas, rogo, V.a quoque P., tamquam noster pater, nobiscum, filiis suis in Christo, easdem agat. Cui sit laus pro bonis omnibus in aeternum.

His me ac totum collegium, residentiam et missiones sanctis sacrificiis et orationibus V.ae P. plurimum commendo Selliae 31 ianuarii 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

A P P E N D I X

Memoriale – a Patre Carrillo, ineunte anno 1600 D. Nicolao Pálffy, comiti datum, de modo fundandi nonnullas bursas pro alumnis collegii selliensis⁹.

Quos mihi Vestra Spectabilis Magnificentia nudius tertius serio commendavit, ut perscriberem quamprimum, nunc perscribam¹⁰, modum videlicet, quo sit a V.ra Sp.lis Mag.tia instituenda fundatio Selliae aliquot alumnorum, ex quorum educatione ac instructione in bonis literis et timore Dei, eiusdem gloriae, regni huius affliti utilitatis, ac V.rae Sp.is Mag.tiae meriti apud Deum et apud omnes mortales laudis incrementum accedat minime vulgare.

⁸ De Patris Classovitii missione vide supra, mon. 433 § 1.

⁹ Textum edidit VERESS. *Epp. Carrillo I 347-48*, ex autographo; quod eo tempore inveniebatur Posonii. in archivo familiae Pálffy (Arm. I lad. 3 fasc. 11 doc. 67).

¹⁰ Vide supra, mon. 437 § 5.

Modus fundationis alumnorum Selliae

1. Cum fundationum non perpetuarum exiguis sit fructus, illud imprimis curandum erit maxime, ut fundatio sit perpetua, redditibus proinde constitutisque perpetuis sit.

2. Ac, cum perpetui proventus possent ita institui, ut, approbante rege, arces et possessiones V.rae Sp.li Mag.tiae obstrictae sint, atque adeo haeredes, ad quos quocunque tempore devolventur, teneant solvere proventum eiusmodi fundationis; tutius tamen ac firmius esse censerem, si V.ra Sp.li Mag.tia vel aliquam possessionem in hunc finem, regis consensu, donaret, ex qua praedictus proventus haberetur, vel certe parata pecunia emeretur census tantus, quantus proventus ad alumnos requiretur; idque in loco aliquo tuto et seculo, unde census semper posset haberri.

3. Hic autem proventus eo maior erit futurus, quo plures alumnos sustentare V.ra Sp.li Mag.tiae constitueret. Quod si pro duodecim alumnis fundatio institueretur, oportet pro unoquoque 50 fl. hungaricos assignare, pro omnibus autem duodecim 600 ff.

4. Coemenda praeterea aut ex aedificanda Selliae domus, quam inhabitarent; ad quam quidem in perpetuum sartam tectam conservandum aliquot fl. 50, aut paulo minus essent addendi priori proventui.

5. His constitutis, V.rae Sp.li Mag.tiae esset prescribere leges, quibus admittendi essent eiusmodi alumni, quibusque vivendum illis esset; ad quos item spectaret illorum et admissio ac gubernatio.

Haec sunt, quae de suscepta cogitatione scribenda iudicavi V.rae Sp.li Mag.tiae, quam Deus diu servet incolumem.

Selliae, 30 ianuarii 1600.

Inscriptio — Spectabili atque Magnifico domino d. Nicolao Palffy de Erdeod, comiti comitatuum Poson et Komarom, partium regni Hungariae Cis-Danubium generali capitaneo, Sacrae Caesareae Regiaeque M.tis consiliario et cubiculariorum eiusdem magistro. Domino observandissimo. Ujvar.

438

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 1 februarii 1600 — Romam

TEXTUS. *Germ. 179*, f. 38r-39v (prius 29 139); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Concio polonica coniugi Stephani Báthory negata*. — 2. *Res publicae remanent incertae et graves*. — 3. *P. Ladó mittetur Varadinum et Szatmár*. — 4. *Indicta comitia*. — 5. *Advenerunt commissarii Imperatoris*.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Scripsi R. P. V.ae 6 ianuarii¹, respondendo litteris, datis 13 novembbris², quas eodem die 6 acceperam. Postea 15 ianuarii. Redditae sunt mihi aliae, datae 13 octobris³. Qui-

¹ Quas videsis supra, mon. 429.

² Vide eas supra, mon. 419.

³ Quae tamen datae sunt die 16 oct.; quas videre est supra, mon. 414.

bus nihil est, quod respondeam. Solum dicam de concione polonica, negata Mag.ca Dominae, coniugi D. Stephani Battorei⁴, omnium consilio id factum esse; modo ipsi satisficeret, satisfecimus. Rursum institut, et fuit permissum sine alia difficultate. Et polonus monachus, non ita commendatus, est concionatus. Si fuisse vir vitae probatae, nulla fuisse difficultas. Sed res transacta est.

2. A 6 die ianuarii non habemus quidquam novi, et sumus eodem loco. Habuimus literas novas de bonis nostris, sed subtrahuntur 1.000 floreni huic collegio, totidem albensi, et pagus Gald; quem tamen spero, nos recuperaturos. Immo etiam ista 2.000 florenos, quia Ill.mus Vayvoda non scivit, ut audio. Expectantur commissarii. Adhuc erit una mutatio, et postea videbimus, quid sperandum sit. Aperte dixit Vayvoda, se nolle in hoc regno, nisi tres religiones: romanam, valachicam seu graecam, et lutheranam. Sed nescio, an sit res habitura exitum. Omnes timent et sperant. Res non conficietur tam pacate, ut cuperemus. Nos sequimur institutum nostrum, et nemo infert iniuriam aut molestiam ullam. Solum dolemus, istos novos incolas non amare studia. Amant tamen religionem. Iam dixit, ut quidam agerent mecum de mittendis concionatoribus per provinciam. Cras aut perendie veniet senador, cui cura haec fuit demandata. Respondebo, rem hanc ad Rev.mum Episcopum [Naprágħy] pertinere; me missurum, quo ipsi videbitur. Verum nihil fiet, quia nihil est pacatum in pagis, discurrentibus militibus et omnia praedantibus.

3. Alia ex parte a Rev.mo Micatio⁵, electo varadinensi rogamus, ut mittamus aliquem Varadinum. Re agitata et Domino commendata, visum est mittendum aliquem. Quare, nisi aliud accidat, ad initium Quadragesimae mittam P. Valentiniū [Ladó]. Habebit hospitium in arce. Recuperabit nostra bona, et, si succedat, plura inde iam speranda sunt. Cuperem etiam Sakmarinum mittere, ut, si quid accidat, habeamus loca parata sub ditione C. Maiestatis, et inde possemus et ista et illa retinere pro bono catholicorum.

4. Comitia indicta sunt ad 16 februarii. Tunc, putamus, adfuturos dominos commissarios, qui pecuniam pro bello contra turcas afferunt centum quinque millium taleros. Dominus nobis adsit sua gratia. Me R. P. V.ae precibus et ss. ss. obnixe commendando. Dominus ipsam servet incolumem. Claudiopoli primo februarii 1600, Sancto Ignatio dicato.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

P. Valentiniū [Ladó] festis Natalitiis missus est ad bona D. Bodony⁶. Conversit coniugem et 20 ad religionem catholicam; turcas duos et 4 adultos baptizavit. Ill.mus Vayvoda non poterat ferre, esse adultos et non baptizatos. Si haberet mores christianos, esset egregius. [38r; in parva scheda]

Admodum Reverende Pater. — Scriptis litteris et non missis secundo huius, venit Rev.mus electus Episcopus [Naprágħy]. Commendavi res nostras. Pollicitus est suam operam. Heri vesperi pervenerunt domini commissarii C. Maiestatis. Hoc mane salutavi. Cras ibunt Albam. Videbimus, quid sequatur. Petuntur milites plures, quam alias. Nostri non sunt satisfaciendo. Peto, ut aliquid illis remittatur. Fiat voluntas Dei. Duo sunt commissa-

⁴ Qua de re cf. *ibidem*.

⁵ Nicolaus Mikáczy; cf. *supra*, mon. 240 adn. 10.

⁶ De Stephano Bodoni cf. *supra*, mon. 34.

rii: David Hugnod⁷, luteranus, et D. Michael Siculus⁸, capitaneus sakmariensis, catholicus et nobis bene affectus. Orabimus Dominum, ut legatio et commissio haec habeat effectum. R. P. V.a oret pro nobis. Claudiopoli 6 februarii 1600.

Reverenda Paternitatis servus in Christo

Petrus Maiorius.

439

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 5 februarii 1600 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 928 (prius 122); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: Admodum sollicitum se declarat, quod a multo tempore nullas ex Transylvania litteras acceperit.

Non potest non magnam nobis sollicitudinem adferre, quod R. V.ae litteras nullas acceperim, ex quo nova haec in Transylvania rerum conversio facta est¹. Et metum auget, quod in universum aliunde significatum est, varia incommoda passos nostros esse. Non dubito, quin R. V.a scribendi officio functa sit, sed nescio, quo casu fiat, ut litterae non perferantur, quo tempore sunt optatissimae.

Quare, tametsi spero, nos a R. V.a, priusquam has accipiat, aliquid tandem litterarum habituros, cupio tamen, ut, cum his rescribet, plenam omnium rerum narrationem prescribat, et quid opis et praesidii conferri per nos possit, indicet. In hac enim incertitudine nostra, rebus non exploratis, non possumus, quem, pro officii ratione et paterno erga vos amore vellemus, affectum et studium declarare².

Hoc igitur, ut copiose faciat, R. V.am hortor, atque magno interim animo brachium suum et fiduciam in Deo ponat. Quem oramus, ut praecipua vobis providentia adesse omnesque pro nominis sui gloria protegere dignetur. Omnim precibus etc. Gratia etc. Romae 5 februarii 1600.

⁷ De D. Ungnad vide supra, mon. 80 adn. 55.

⁸ De M. Siculo (Székely) vide supra, mon. 432.

¹ P. Maggiорi scripsit ad Patrem Generalem die 6 ianuarii et die primo februarii; quas litteras invenies supra, mon. 429 et 438.

² Hanc suam sollicitudinem ob rerum statum in Transylvania, manifestabat P. Generalis etiam ad Patrem Alber, provinciale et ad Patrem Carrillo scribens; cf. infra, mon. 440.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
 Roma 5 februarii 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 927 (prius 121); conceptus et regestum.*

EDITIO: *VERESS, Epp. Carrillo II 302.*

SUMMARIUM: *De alumnis ad ordines sacros promotis. — De timore irregularitatis amovendo. — De missione darociensi. — De revocatione Patris Ladó e Transylvania.*

Redditiae fuerunt, quas R. V.a Kal. ianuarii scripsit¹. In quibus hoc inter caetera probavi, quod alumnos aliquot ad sacros ordines curavit promovendos. Placuit enim, non solum quod hac ratione animarum cura liberabuntur nostri, qui ad tempus eam sustinebant, sed quod fructum etiam seminarii huius videamus, cuius progressus cordi nobis est, ut R. V.a novit.

Agemus cum Pontifice de casibus istis, in quibus irregularitatis periculum subesse potest, ut pro paterna sua pietate videat, quid indulgendum arbitretur².

De darocensi autem missione, credo, admonitum a R. V.a fuisse P. Provincialem. Cuius erit nostros revocare, si frustra ibi esse intelligat.

Quod vero ad P. Valentini [Ladó] redditum ex Transylvania, nihil visum est decernendum, quandiu in eo statu ibi sunt res nostrae, certoque intelligamus, quid acciderit aut quid futurum sit transylvanicus nostris. Nam, etsi aliquo sustentat, quod a R. V.a nonnulla cognovimus, magnam tamen sollicitudinem adfert, quod a P. Maiorio nihil prorsus litterarum accipimus³. Scribo ad illum hasce, quas R. V.a cum his accipiet⁴, cupioque, ut perferendas curet, eiusque ad nos responsum, ubi acceperit, transmittat. Omnimur precibus etc. Romae 5 februarii 1600.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALEXANDRO DOBOKAY S.I.
 Roma 5 februarii 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 927 (prius 121); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Ut officio patris spiritualis sedulo et graviter fungatur, illum animat.*

Pauca sunt, quae R. V.ae litteris respondeam, quas de se ipsa et de collegii nostri statu scripsit 7 ianuarii. Quod liberationem suam gratam sibi accidisse significat¹, non difficile

¹ Quas vide supra, mon. 428.

² Vide *ibidem* § 5.

³ Huius sollicitudinis mentio fit etiam in litteris, quas P. Generalis, die 5 februarii ad P. Provincialem dabant: «De transylvanicis nostris eodem in metu ac sollicitudine sumus, de qua scribo etiam ad P. Maiorium, ut videat, quibus litteras suas committat. Nec enim credere possumus, illum ad nos nihil hactenus scripsisse» *Austr. I II 929.*

⁴ Quas vides supra, mon. 439.

¹ Litterae Patris Dobokay, consultoris rectoris collegii selliensis, desiderantur.

est hoc nobis persuadere, qui reipsa novimus, quam gravis sit aliorum gubernatio. Caeterum, quiete ista, quae ab aliorum cura R. Vae vacua concessa est, sic illa uti oportebit, ut propriae perfectioni tanto impensius studeat, quo aptior etiam postea et paratior fiat. quodcumque in posterum munus iniungatur.

Gaudeo itaque tale illi datum fuisse officium², in quo possit et suum simul et aliorum spiritum promovere. Non enim ignorat illa, quanti referat hoc officium sedulo et prudenter exerceri, quanto studio commendatum a nobis id fuerit superioribus litteris nostris³. Quare cum perspecta mihi eius fides sit, et zelus instituti, non possum in hac parte fructus non maximos expectare. Christus Dominus eius laboribus conspiret. eamque abundantati gratia impertiat. Ego me vicissim eius precibus etc. Romae 5 februarii 1600.

442

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. IOANNI ZANITIO S.I.

Roma 5 februarii 1600 — Selliam

TEXTUS: Austr. I II 927 (prius 121); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: Quies spiritualis, quam adeo desiderat, considerata maxima operariorum hungarorum penuria, nondum concedi potest.

Accepi litteras R. Vae, 10 ianuarii scriptas¹, quibus inter alia desiderium suum quietis spiritualis iterabat². Et nos certe non solum hoc eius desiderium laudamus, sed effectum etiam illi optamus. Quod si ferret necessitas Hungariae nostrae, ut eam illinc abducere licet, omnino gratum foret, R. Vam voti sui compotem reddi. Sed videt ipsa, quae sit inopia operariorum, et quanto studio superiores id potius agant, ut hungaricae linguae peritos ad vocent undecunque possunt. Non deerit tamen, ut mihi polliceor, P. Rectoris caritas, R. Vae ut, quoad in Domino possit, spatia illi vacua concedat, quibus sese colligat, et spiritum renovet ac reficiat, quoad pleniorum postea quietem consequi liceat. Ego interim Dominum oro, ut illam suo ipso spiritu et gratia replete, quo possit etiam in maximis occupationibus suavem illam animi quietem, quam optat, et quae in summa cum Deo coniunctio ne et amore posita est, nancisci, eiusque fructibus gaudere. Atque ita me vicissim R. Vae precibus etc. Romae 5 februarii 1600.

² Officium praefecti rerum spiritualium; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 608.

³ Instructionem: *De praefectis spiritualibus constituendis formandisque*, anno 1599 ad provincias missam, vide in *Institutum S.I. III* 360-63.

¹ Quae tamen litterae desiderantur.

² De desiderio quietis spiritualis Patris Zanitii cf. supra, mon. 388.

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 18 februarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 49r-50v (prius 286 290 335); autographum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 303-305.

SUMMARIUM: *Mittit pleniorum informationem de necessitate concedendi a Summo Pontifice facultates superioribus S.I. in Hungaria.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pad Christi etc.

31 ianuarii ad V.am Paternitatem dedi¹. Nudiustertius accepi literas Ill.mi Cardinalis Sancti Georgii², qui respondet, petitiones, de quibus una cum aliis literis ad Ill.mum Cardinalem Visconti, ad V.am P.tem prius perscripsi³, Suam quidem Sanctitatem audivisse, cu-pivisseque pleniorum informationem; quam ipse Illustrissimus a nostris istic petiverat, non fuisse vero datam. Quare nunc rursus Suae Ill.mae Dominationi scribo, haud posse dari pleniorum informationem a me Suae Ill.mae perscripta; nimirum:

1°, petivi, ut superiores Societatis in Hungaria valeant parochis in possessionibus collegii existentibus, quarunque ius obtinet patronatus, concedere facultatem in foro interiori absolvendi ab haeresi, alisque casibus reservatis. Haec facultas est pernecessaria, ut ita extendatur; nam, cum sint loca haeresibus infecta, nullaque inquisitio, neque poena contra illas; et Societas, quae habet facultatem eiusmodi absolvendi, sit domina etiam in temporalibus harum possessionum, vasalli ac subditi nostri, qui nos respiciunt tamquam ipsorum dominos, non ita libere nobis interdum confitentur, licet concionibus nostris et conversatione frequenti convertantur.

2°, petivi, ut alumni nostri, quos collegium suo sumptu aluit, et etiam quorumcunque aliorum dominorum alumni in istis scholis hungarici collegii, possint nostra facultate absque titulo ad sacros ordines promoveri, ac extra tempora⁴. Quae res propter paucitatem sacerdotum et haereses est pernecessaria, concessaque alibi fuit alumnis Suae S.tis atque aliis.

3°, petivi, ut superiores huius collegii absque scrupulo conscientiae possint parochis suarum possessionum dare plenam iurisdictionem ecclesiasticam; talem videlicet, qualem alii parochi iure obtinent. Hoc quidem a me petitur, ut non possit subesse scrupulus ullus conscientiae. Nam ante hanc petitionem fuit ita usu receptum, neque solum apud nos, sed per totum regnum, in quo praepositi (bona collegii sunt praepositurae thurociensis collegio applicata) constituunt parochos, quos volunt, sine ullo recursu ad episcopos; qui nunquam contradicunt. Et, quamvis ab usu sit res inducta et defectu disciplinae ecclesiasticae, est nobis haec facultas necessaria in hoc regni statu, in quo perraro episcopi sunt confirmati, ad capitula non recurritur ante confirmationem, cum episcopi, quamprimum eliguntur, acci-

¹ Quae habentur supra, mon. 437.

² Cinzio Aldobrandini; nepos Clementis papae VIII; cf. supra, mon. 50 adn. 3.

³ De facultatibus spiritualibus, a P. Carrillo pro nostris a S. Pontifice petitis, cf. supra, mon. 428 § 5.

⁴ Quae facultas concessa est a S. Pontifice anno 1592 pro Transylvania; cf. MAH III 787 n. 7; et SZILAS. Carrillo 145-49.

piant [49v] bonorum episcopatus administrationem; quam ob causam et ob defectum disciplinae.

4°, nunc addo petitionem, ut possimus parochos nostros, male se gerentes amovere⁵. Accident enim interdum scandala, quibus aliter non possumus mederi. Et alii patroni etiam saeculares solent solum, quamdu illis placet, parochum unum conservare, ut vix inveniantur parochi perpetui et stabiles, adeo est collapsa illa canonum disciplina.

Has literas V.a P. nomine meo, quaeso, mittat Ill.mo Domino Cardinali Sancti Georgii, ut Sanctissimo absque ullo alio memoriali ostendantur. Non dubito, quin Sanctitas Sua pro sua pietate acquiescat. Neque curo, ut Breve conficiatur, sed solum, ut Sua Ill.ma Dominatio in harum literarum fine apposito suo sigillo, suaque subscriptione, ut aliquoties fecit in facultatibus pro Transylvania, fateatur, Suam S.tem postulata concessisse; adnotatis die atque anno.

His S.mo Domino, Suae Ill.mae Dominationi ac R.mae a Deo precor uberrimas ad gubernandum Ecclesiam gratiam. Cuius identidem pro nostra Societate V.a Paternitas sit particeps, mei in suis sanctis sacrificiis et orationibus memor. Selliae 18 februarii 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

444

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 18 februarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 515-v (prius 287 336); conceptus et regestum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 305-06.

SUMMARIUM: 1. *De comitiis regni.* — 2. *De P. Crystecco, quem P. Provincialis Thurotio alegare decrevit.* — 3. *Missionem darocziensem relinquendam esse censet.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

Praeter scripta, Ill.mo Cardinali Sancti Georgii tradenda¹, de nostris rebus addendum occurrit:

1. Nunc meo nomine mitto ad comitia Posonium Patrem Ioannem Szanitium pro negotiis, et Patrem Georgium Forro pro concionibus, ne absim ego cum damno spirituali collegii. Quam ob causam literis me apud Ser.mum Mathiam, qui comitiis praerit, excuso, ei commendans nostra negotia; quae V.a Paternitas habeat in orationibus, obsecro, commendata.

2. P. Provincialis concessit tandem, ut P. Theophilus Christeccus maneat Thurocii superior² usque ad finem comitiorum. Ad quorum tamen finem ordinat, ut omnino mutetur.

⁵ Hanc quoque facultatem habebant nostri in Transylvania; cf. *ibidem* 146.

¹ Quae scripta vide supra, mon. 443.

² De proposito Patris Provincialis transferendi Patrem Crysteccum cf. supra, mon. 436 § 2.

Pragamque mittatur, substituto superiore Patre Ioanne Szanitio, qui hic ministrum et confessarium ordinarium agit, et mittebatur a me festis diebus ad optimum nostrum pagum Pered concionatum, ubi omnes sunt haeretici ad unum; quia, ut nostri fatentur, nihil fuerit cum illis prius laboratum, sicut neque cum aliis. Agebat quoque procuratorem, dum saepissime alio excurrit procurator negotiorum causa. Neque aliter fieri potest. Quae omnia, nisi per hungarum, nequeunt praestari. Accedet aedificium, in quo pariter subsidium ministri hungari requiritur. Unde V.a P. videat, si hinc essent amovendi hungari, qui vere ne solis confessionibus sufficient, cum illo enim solum sunt alii duo. Fiat tamen Dei voluntas. Scripsi Patri Provinciali, me sine ulla mora executurum hanc mutationem. Id, quod faciam absque alia replica, si ante illud tempus aliud non fuerit ordinatum³.

3. Scribo quoque, ut iudicant etiam mei omnes consultores, cum tanta sit hungarorum penuria, minus esse Societati utilem missionem illam darociensem⁴, in qua Pater Provincialis duos hungaros habet. Et tamen non est pagus melior Darocz, in quo illi sunt, quam pagus Pered, quem nequeo iuvare in religione, absente Patre Szanitio. Expellere autem paganos, quod haeretici sint, nisi prius a nostris instructi appareant obstinati, minime videtur consultum.

His iterum me plurimum commendo sanctis sacrificiis et precibus V.ae P. Selliae 18 februarii anno 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

445

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 21 februarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 52r-53v (prior 288-89 337); autographum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 306-11.

SUMMARIUM: 1. *De difficile commercio epistulari cum Transylvania.* — 2. *Res temporales ibi a nostris ablatae.* — 3. *De episcopo Naprágy, qui non est amicus nostrorum.* — 4. *Res publicae et nostrorum permansio in Transylvania incertae.* — 5. *Alumni seminarii iam habitationem distinctam habent.* — 6. *Eleemosynae Thurotii non prohibitae, sed restrictae.* — 7. *Pensio Pontificis pro alumnis seminarii, et delineatio collegii Romam missa.* — 8. *De Georgio Salković S.I., croata.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christo etc.

Etsi 18 februarii postremas ad V.am Paternitatem dederim¹, has nunc tam cito addo, ut V.ae P. mandato paream. Cuius literas, datas 22 ianuarii², hac ipsa die accepi, in quibus

³ De transferendo P. Crystecco Pragam, P. Generalis in epistola diei 4 martii haec significabat Patri Provinciali: «Cupiebat P. Alphonsus P. Theophilum Thurocii relinqu. Et vero, non solum Patri ipsi, qui eius loci pietate delectatur, periculum id futurum credimus, sed hungaricae nostrae praepositurae pene necessarium ob penuriam operariorum. Sed tamen nihil in ea re praescribendum R. V.ae duximus, quod eius sit haec videre, et aliorum etiam locorum commodis prospicere» *Austr. I* II 933.

⁴ De missione darociensi P. Carrillo iudicium suum minus favorable expressit iam in litteris, die primo ianuarii ad P. Generalem datis; vide supra, mon. 428 § 9.

¹ Quas videsis supra, mon. 444.

² Quae habentur supra, mon. 435.

inter alia significat V.a P., valde gratum futurum studium meum, si quam accuratissime de omnibus V.am P. informavero rebus transylvanicis.

1. Mi Reverende Pater, de rebus transylvanicis pauca quidem, sed ea praecipua hactenus perscripsi, de quibus quidem plura literis ac aliorum relatione accipio, quam literis nostrorum. Quas constat mihi, saepius periisse ac interceptas esse. Quod quidem periculum maius fortassis est intra ipsam Transylvaniam, quam extra. Nihilominus ego crebras eo consolatorias scribo. Opus tamen est, horum temporum causa, a quoconque scribatur, cautissime scribere, cum ignoretur, in quorum manus possint literae venire. Quare V.a P. non dubitet, crebras bonos patres inde transmisso istuc, licet non aequa, atque antea, cum iam haud sit tam frequens occasio.

2. Nostrorum res temporales, ut aliquoties indicavi³, admodum sunt imminutae; praesertim Albae, ubi vix possunt se iam alere. Ab hoc collegio Vaivoda abstulerat 3 pagos, et pecuniariam pensionem, quea fuerat constituta pro tertia parte fundationis. Restituit iam tamen unum pagum praecipuum, Benedek vocatum. Collegio pariter claudiopolitano erupta pensio pecunaria. Atque haec omnia non, quod simus iesuitae, sed quia generatim sunt revocatae a Vaivoda donations omnes Ser.mi Sigismundi. Id, quod semper praedixi, futurum, cum ille adeo fuerit in illis nimius et profusus, cum natura liberali, tum etiam illa noxia voluntate deserendi regnum, ut non suppeteret iam modus, quo princeps in ea provincia sustentaretur. A qua sane profusione semper studii illum revocare, sed studium fuit semper irritum.

3. Discipulorum numerus in eisdem scholis admodum imminutus. Postremas a Patre Maiorio accepi Claudiopoli datas 8 decembris; a Superiore vero albensi, Patre Vasarhelino 27 ianuarii. Qui putat, R.mum Electum Albensem [Naprághy], Vaivodae nunc gratissimum, nostris rebus favere. Id, quod ego mihi haud possum persuadere, cum sciam, bonum praelatum vix unquam habuisse sincerum erga nostros affectum. Qui etiam fuit, ut mihi certo constat, licet illi patres ignorent, suasor electionis nostrorum Alba in redditu Principis Sigismundi. Quare clanculum ille nocebit nostris. Arbitror tamen, ipsummet maiori versari periculo, quam nostros.

4. Vaivoda plurimum vexat transylvanos. Quorum multos, post pugnam, iuravit occidi. Exigit intolerandas contributiones. Quo fit, ut illius res minime sint stabiles. Scioque per nobilem, qui ad me ex Transylvania heri venit, propter hanc causam plures esse transylvanos, qui adhuc cupiant et desiderent Sigismundum. Qui, si modum invenerit, adhuc tentabit auxilio turcarum et polonorum. [53v] Caesarea Maiestas nondum providit istis periculis Transylvaniae. Quo, licet fuerat destinatus Ill.mus Dominus Pálffy⁴, optimus catholicus, nostrique amantissimus, adhuc hic haeret. Cuperent multi transylvani iam principem aliquem austriacum. Caeterum, Ser.mus Maximilianus non videtur habere affectum. Licet sint, qui affirment, eum paratum esse eo ire, si omnia fuerint prius sibi composita bene.

Ex istis poterit V.a P. coniicere, quam sit incerta nostrorum permansio, tuta praesertim in Transylvania, ubi, nisi Deus magna sua misericordia impediverit, non finis tricarum et miseriarum ac tumultuum, sed potius initium, vereor, esse. Si Imperator tempestive non providerit, idque solide ac efficaciter, omnem occasionem captabunt transylvani mutandi principem. Quare non censeo, tempus hoc esse mittendi ullos nostrorum in Transylvania. Videt V.a P., unus error, quam multos alias pariat. Deus consoletur nostros ac bonus alios catholicos in illa provincia. Oblitus eram addere: Vaivodam in comitiis noluisse

³ Quod fecit e. gr. litteris, die primo ianuario datis: vide supra, mon. 428 § 8.

⁴ De Nicolao Pálffy, designato ab Imperatore gubernatore Transylvaniae, vide supra, mon. 437 § 2.

pati arianam sectam. Id, quod Electo Albensi [Naprághy] ac nostris haeretici adscribunt. Qui, si daemon illis dederit occasionem, conabuntur nostris rependere. Haec de Transylvania.

5. Optime monet V.a P., ut alumni a nostrorum habitatione disiungantur⁵. Hoc tamen a me perfectum fuit statim atque cogitavi, illos ad domos scholae coniunctas transferre. Quos non contentus una porta, uti scholae fuerant, a nobis disiungere, verum etiam dupliciti, constructo ex crassis trabibus ad tempus muro sufficienter alto ad finem areae scholae intra quam sunt alumni; atque ad murum porta facta, qua magistri ad aream scholae eant. Inter quam et ianuam collegii est paulo plus saptii, quam inter portam primam Collegii Romani et secundam.

6. Eleemosynae Thurocii non fuerunt, absit, a me unquam prohibitae, sed merito restrictae, approbante Patre Provinciali. Nam, certo, siebant maiores, quam locus exigere, licet pius Pater [Crysteccus] scripsisset, eas esse exiguae. Cui tamen semper concessi, ut, non obstante mea admonitione omnino convenienti, erogaret, quod in quacunque occasione iudicaret in Domino erogandum.

7. Pensio Pontificis pro studiosis frustra sollicitabitur. Laetor tamen, me proposuisse semel Suae Sanctitati per Illustrissimos nepotes. Laetor collegii delineationem pervenisse ad manus V.ae P. Cuius sanctis sacrificiis ac precibus me plurimum cum meis commendabo. Selliae 21 februarii anno 1600.

8. Est hic Bruna missus frater Georgius Szalkoviz⁶, croata coadiutor. Sed quem aperte video, non habuisse initio vocationem ad hunc statum, sed ad studia (tenet mediocriter latinam linguam). Fuit tamen imprudenter ab uno nostrorum, cui tamen hoc ipsum declarabat, adductus ac fere coactus. Unde gravissimas in novitiatu passus fuit tentationes, et adhuc patitur, a culina et aliis humilioribus alienus. Absolvit novitium. Et contendo hominem iuvare, ut si non fuit [53r] vocatus ad haec, nunc saltem vocetur et conquiescat. Non despero, cum videam in eo bonum animum, licet non qualem cuperem. Unde in futurum res periculo non caret, cum daemon habeat tam bonam occasionem illum perturbandi. Nunc est ianitor, et in suo officio modeste ac cum aedificatione versatur.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Alfonso Carrillius.

⁵ De habitatione separata alumnorum cf. supra, mon. 435.

⁶ De G. Šalković S.I. (1575-1648), croata cf. Cat. Prov. Austr. I 772.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 27 februarii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 55r-56v (prius 30-31 140-41); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Commendati nostri Vayvodae a commissariis Imperatoris et Legato polono.* — 2. *De fratre Galeatio Rossi, in Italiam remittendo.* — 3. *Desideratur aliquis, qui illi ipsi succedat; et duo alii, qui rhetorica et humanitatem doceant.* — 4. *Aliiae collegiorum necessitates.* — 5. *Liceat mittere tres in novitatum, et tres alios in Collegium Germanicum.* — 6. *Ioannes Torday, olim S.I., iterum admitti petit.* — 7. *Brevi patebit, quo res publicae tendant.* — 8. *Nonnullae, quae socii venturi secum ferant.* — 9. *De discipulis cuiusdam D. Ladislai.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Scripsi R. P. V.ae primo huius et sexto¹. Ab eo tempore nihil novi habuimus. Venient domini commissarii Caes. Maiestatis². Venit etiam Legatus ex Polonia, bonus catholicus et nostri amantissimus, Ill.mus Terranozky. Hi omnes et alii plerique commendarunt res nostras Ill.mo Vayvodae, ut nobis restitueretur et Gald et pensio 1.000 florenorum utriusque collegio. Pollicitus est, se plura additurum et nihil detracturum. Hactenus tamen nihil factum est. Forsan nondum est tempus. Fiat voluntas Domini. Scribo istas et mitto Cracoviam tuto transmittendas R. P. V.ae quamprimum, ut sciat res nostras.

2. Habemus hic Galeatium Rossy³, mediolanensem farmacopolam; virum bonum, sed qui pro istis partibus non est aptus. Volui experiri, sed iam sum certus. Non solum, quia nullam habet conversationem cum hominibus, sed potius fugit. Cum tamen antea, et iam etiam per huiusmodi hominem, qui habetur et est pro medico, praecipui quique converti possent. Sed quia non potest ferre aerem et caelum istud, tota hyeme est inutilis. Et parum absuit, quin superioribus diebus fuerit mortuus. Habet duplices vestes pelliceas. Plures darem, si vellet. Est perpetuo in hypocausto. Si efferat pedem, ita affligitur, ut omnes mirentur. Et ne quid accidat deterius, omnes sumus eius sententiae, ut in Italiam remittatur. Est mollis nimium. Est quidem verum, si posset et vellet se excitare, faceret aliiquid. Sed non est modus. Et alii coadiutores ac fere omnes accipiunt in malam partem. Neque possunt capere tantum languorem. Suadunt exercitium. Nihil potest.

Quare Paternitas V. videat, si hic remittatur, ut omnino remittendum iudicamus, alias est necessarius. Non possumus enim carere quicquid expendatur eundo et redeundo. Dicitur, isthic esse quidam Franciscus Vagiolius vel Antonius Magne, qui et cuperet venire, et dicitur futurus aptus. Qualitates, quae hic requiruntur, sunt haec: debet esse bonus religiosus et quietus, qui permittat se regi; peritus artis simplicium et nonnihil medicinae; sciat loqui latine aliquo modo; amet nationem, et se illi honesta petenti accommodet; non omnia exigendo ad rigorem Italiae, quia non sunt assueti transsylvaniae; et qui habeat religiosam conversationem et iucundam cum patientia. Haec postrema non habet Galeatius. Sed, si

¹ Vide eas supra, mon. 438.

² David Ungnad et Michael Siculus [Székely]; cf. supra, mon. 438 § 5.

³ G. Rossi S.I. (1555-1643); cf. *Cat. Prov. Austr.* I 768.

quis non servet, quae dicit, nunquam amplius ibit ad illum. Et dicit, si maneat hic, se moriturum. Audio, P. Alfonsum [Carrillo] impetrasse unum a P. V.a. Si ita sit, possemus commutare. Forsan Selliae melius haberet Galeatius. Rogo P. V.am, nos iuvet, quia egemus maxime, et multum potest eiusmodi cum viris principibus.

3. Egemus etiam necessario tribus hominibus ad minimum. Uno, qui teneat meum locum, aut mihi succedat, aut me iuvet sive hic sive Albae. Hic enim nullus est, qui id possit, et Societas eget. Primum, posset visitare, tum regere aut omnino aut in parte. Ego facio, quod possum. Sed res nimis est diuturna. Et habemus capita mirabilia; duos plerosque fere deliros, P. Iohannem Aucupem⁴, et Patrem Baltassarem Fuksium⁵ (quem mirantur omnes, huc missum); quatuor alios tam duri capititis, ut vix flecti possint. Unum censorem fere omnium. Sunt [55v] imperfectiones naturales, sed in tam remotis partibus, meo iudicio, faces sunt negotium maius quam alibi.

Alii duo sunt omnino etiam necessarii pro rhetorica et humanitate. Nam P. Thomas Mestrius⁶ docet rhetoricam, est confessarius nostrorum, et praefectus rerum spiritualium, et deberet habere curam novitiorum. Quocirca non potest tam multis officiis satisfacere. Erit necessarius aliis pro rhetorica, aut certe pro spiritualibus, ad quae ipse est aptissimus. In classe humanitatis aliis est necessarius. Iam docet P. Thomas Dormannus⁷, saxo, qui aliis in rebus erit aptior. Nam est saxo germanus; et, si succedat res Varadini, vel ipse, vel aliis germanus debebit mitti propter milites germanos. Non est autem aliis, quam ipse et P. Minister. Quorum alter ibit, et alter erit minister. Facilius autem est isthic invenire magistros pro classibus, cuiuscunque sint nationis, quam pro istis officiis.

4. Caeterum, Albae Iuliae non est superior, neque hic sunt personae necessariae, qui habeant linguam. Debeo necessario dare Domino Michaeli Sekelio⁸, capitaneo sacmariensi aliquem patrem. Et nos omnes sumus eius sententiae, ut Varadini et in Sakmar fiant missiones, ut, si quid hic accideret, habeamus loca parata et pacata, et fiet paulatim. Explorabimus situm et incolarum naturam; tum significabo P. V.ae. Est illic etiam prope P. Marcus [Pitačić] apud D. Franciscum Darotzium⁹. Hac hebdomada mitto P. Valentimum [Ladó] Varadinum. Post Pascha, si res succedat, et nos habeamus aliquid pacis, ipse ibo visum, quid fiat. Rev.dus Micatius, electus varadiensis, et Capitaneus scripserunt mihi et rogant. Quare omnes iudicavimus, mittendum P. Valentimum, qui illic scit res nostras, et est notus et gratus. Rogo P. V.am, iubeat nobis dari P. Petrum Pazman, P. Forronem, Iohannem Nagy¹⁰, qui est Romae. Et, si possit, fiat prius sacerdos. Qui posset venire cum fratre farmacopola.

5. Peto etiam a R. P. V.a, liceat nobis isthuc mittere ad novitiatum tres iuvenes¹¹. Plures essent, sed tribus erimus contenti, qui sunt rhetores et philosophi, ut isthic melius post novitatum studeant, et isthic melius habeant, quam Brunae, ubi non est locus. Accedit annus iubilaei, qui proderit illis. Sunt iam probati et iudicati apti. Differentur tamen ad res-

⁴ I. Aucept (Vogler) S.I. (1568c-1609); cf. *Cat. Prov. Austr.* I 622.

⁵ B. Fuchs S.I. (* 1569c – dimissus 1601), germanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 670.

⁶ De quo cf. supra, mon. 317 adn. 5.

⁷ De Th. Dormann S.I. cf. supra, mon. 350 adn. 2.

⁸ De M. Siculo (Székely) cf. supra, mon. 432 adn. 2.

⁹ De Fr. Daróczy cf. supra, mon. 342.

¹⁰ Qui socii hungari iam pridem, iterum iterumque, fuerunt pro Transylvania petiti.

¹¹ Exeunte anno 1600 Romae ad domum probationis S.I. admissi sunt: Ioannes Végh, transylvanus. Mathias Santić, illyricus, et Andreas Sartoris (Szabó), transylvanus. De duobus prioribus cf. *Cat. Prov. Austr.* II 734 et 778. A. Sartoris annis 1603-05 Romae philosophiae studebat; obiit die 28 decembris 1606 Dillingae in Germania. Cf. *Rom.* 79 149 187v 200v; *Germ. Sup.* 20 212v.

ponsum R. P. V.ae, ut possint hinc discedere mense augusto. Si alii pervenirent, qui mittentur isthinc a P. V.a, eodem curru irent Viennam. Rogo P. V.am, non neget nobis gratiam hanc. Et placebunt ingenia. Nolo iam nominare, quia sunt plures. Et si fuerit facultas, ad plura suffragia seligemus tres aut etiam quatuor, si P. V.a velit. Si in Collegium Germanicum aliqui possent admitti, saltem tres alii, ipsi etiam formarentur, ut postea sint apti ad Societatis munera.

6. Dominus Johannes Tordanus rursum petit Societatem¹² et adhibet intercessores. Respondi, faceret, quod alias dictum est: Viveret quietus et bono exemplo per duos annos; tum loqueretur. Volebat mutare locum. Disuasi, et volui favere, ut ubi fuerat scandalo ebrietate et compotationibus, esset etiam bono exemplo. Videbo, quid faciet. Homo est levis et mutabilis. Iuvabo, ubi potero. Pro Societate non est aptus, nisi maturescat.

7. Quod attinet ad res publicas, mense martio, puto, vos audituros, quo res debeant tendere. Nam [56r] ita stare non potest. Aut deflectet ad Orientem et simu. Septentrionem, aut ad Occidentem. Multi hoc dicunt, alii illud. Fiat voluntas Domini. Multi etiam opinantur, idque non est improbable, . . . Emericum, qui est patronus cum Domino Capitaneo . . . convenire¹³. Quicquid fiat, sit ad gloriam Dei.

His diebus nostri claudiopolitani fuerunt in angustiis, quia iam erat factum decretum de eiiciendis arrianis. Sed res dilata est, adhibito bolo medicinali. Nos bene habemus, Dei gratia. Quamvis a tribus diebus P. Keoreusi¹⁴ laboret febri tertiana, et Gaspar Krizcozky¹⁵ quotidianam habeat, et P. Johannes Auceps¹⁶ sit adhuc convalescens. Cuius litteras mitto cum istis. Non agam pluribus. Me cum nostris omnibus R. P. V.ae precibus et ss. ss. obnixe commendabo. Dominus ipsam conservet. Hodie est 19 annus sui officii, licet esset diversus dies. Est enim secunda dominica Quadragesimae. Dominus det totidem cum maiori quiete Societatis, et consolatione spirituali P. V.ae. Amen. Claudiopoli 27 februarii 1600.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

8. Si R. P. V.a, ut maxime cupio, condescendat, ut isthinc mittantur nobis quatuor, duo praecceptores galli, vel boni itali, Johannes Nagy sacerdos et farmacopola Franciscus vel Antonius, rogo, P. Procurator curet emi unam monstrantiam, seu solem ad proponendum Sanctissimum Sacramentum populo, et gestandum in processione. Expendat autem usque ad 50 aureos monetae vel circiter, et ferant secum bene conservatam. Viennae autem omnes vestiantur vestibus domesticis et palliis novis, quia hic non est tanta commoditas. Farmacopola etiam curet maxime siringam, quia hic non est modus. Et ferat aliqua remedia. Simplicia hic inveniet. Et agaricum¹⁷ Turotii.

9. Discipuli D. Ladislai¹⁸, fidelis nostri amici, sunt in angustiis, quia rem expedire non possunt. Proficiunt tamen, et patronus illis erit propitius. Interim, si fuerint diligentes, curorem inanem dimittent.

¹² De eius desiderio iterum in S.I. admitti vide responsum Patris Generalis, die 17 aprilis 1599 datum: supra, mon. 395.

¹³ P. Maggiори hic adhibet signa conventionalia, sic dicta «chiffra»; ita ut solum destinatarius sciat, quis sit, de quo agitur. Cf. I. WICKI S.I., *Die Chiffre in der Ordenskorrespondenz der Gesellschaft Jesu* . . . Arch. Hist. S.I. 32 (1963) 133-38.

¹⁴ De Fr. Körösi S.I. cf. supra, mon. 76 adn. 8 et passim.

¹⁵ G. Krzyszowski S.I. (1557c-1602), polono, sacristano Albae Iuliae, cf. 610 711-12.

¹⁶ De I. Auceps (Vogel) vide supra, adn. 4.

¹⁷ Agaricum est species quaedam fungi.

¹⁸ Fortassis est Ladislaus Gyulayff intelligendus; cf. Réval Lex. IX 238; VERESS. *Epp. Carrillo* II 109; et supra, mon. 80 adn. 44.

P. LEONARDUS CLASSOVITIUS S.I.¹
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Thurotio 2 martii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 57r-58v (prius 250-51 310-11); autographum.*

SUMMARY: 1. *Diligentissime visitati a P. Provinciali, P. Inspectore et P. Rectore collegii selliensis.* — 2. *De fructu spirituali trium missionum.* — 3. *Quaedam incommoda in idea collegii selliensis.* — 4. *Ne fiant debita in aedificatione Selliae.* — 5. *Dé frumento rusticis mutuum dando.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

Annum Domini Nostri MDC R. P. V.ae et toti Societati faustum et faelicem opto, ut quemadmodum praecedentibus martyrum gloria et uberrimo fructu Societatem universam illustrare dignatus est, sic eam hoc et sequentibus uberiori gratia, donisque spiritualibus augere et in optimo statu conservare dignetur ad gloriam Divinæ Maiestatis suea.

1. Quod ad ea, quae hoc tempore scribenda videntur, attinet, accipiat paucis V.a R. P. In primis, translatu Selliam collegio thuroensi, non video mihi multum negotii in scriben- do futurum, qui in thuroensi residentia cum paucis sociis versor, cum hic, praeter curam subditorum tam in temporalibus, quam in spiritualibus, observationem disciplinae dome- sticae ad normam Societatis, et missiones, nihil sere praeterea sit, quod magnopere referre videatur, ut hisce litteris committi debeat; maxime vero, cum intra paucos menses aestivos ter severe satis visitati et cribrati fuerimus. Primum a R.P. Provinciali, Ferdinando Alber (qui semper solet esse diligentissimus) infra octavas Pentecostes. Deinde a Commissario (sive quo alio nomine vocandus est) R. P. V.ae, P. Ioanne Aquensi in septembri. Quo ad- huc hic Thurocii suum officium urgente, tertius accessit, non minus duobus prioribus dili- gens et exactus, accuratusque sui officii auspex, R.P. Rector collegii selliensis et residentiae thurociensis, Alphonsus Carillius, qui nihil minus, quam R.P. Provincialis hoc suo primo ingressu in thurociensem residentiam in investigandis omnibus angulis rerum nostrarum praestitit. Ut mihi videantur socii nostri tensionibus et pressuris expoliri lapides reponendi sacris aedificiis, et lucernis luculentissimis creberrimisque lustrari tota nostra thurociensis Hierusalem. Existimo itaque ab his tribus patribus (quoniam Aquensis etiam procurator a tota provincia Romam mittitur), quibus omnia interiora et exteriora singulorum et omnium sociorum perspecta sunt, copiose et dilucide prescriptum esse R. P. V.ae quicquid in omnem partem cognitu necessarium erat.

De admittendis in Societatem et instituendis in novitiatu nihil hic habuimus, quod sciam, Thurocii. De gubernatione quoque scholasticorum, cum Selliae sint, silentium est Thurocii. Proficiunt nostri in spiritu, studio orationis et virtutibus, ut quidem mihi videtur, quotidie, quantum per externas occupationes, quibus non mediocriter distinentur, eis licet. Servatur enim et disciplina domestica et ordo, tum orationum, tum examinum, meditatio- numque tempora, non minus, quam in collegiis. Et particulares defectus, qui interdum ac- cidunt, poenitentiis tum publicis in refectorio, tum privatis et cohortationibus Superiorum emendantur. Quo in genere mirus est P. Theophilus Cristeccus, superior residentiae thuro-

¹ De L. Classovitio S.I. cf. supra, mon. 36 adn. 7 et passim.

ciensis, qui cum disciplinae domesticae sit exactus observator, et studiosissimus sui profectus spiritualis, mirifice dat operam privatis potissimum admonitionibus, ut in utroque genere sibi crediti socii proficiant. P. vero Rector, quando nos visitat, et in poenitentiis dandis ob minimos defectus, liberalissimus est, et in adhortationibus privatis ac publicis acer et vehemens.

2. Cum proximis nostris, in dominio praepositurae Thurocii existentibus, agitur pro viribus, ut neminem sciam, qui Paschae feris non fuerit particeps sacramentorum catholico ritu. Et plurimi toto anno sacramenta frequentes adierunt. Tres capitali sententia damnati ob admissa publica facinora. Ream puellam faetus ex stupro concepti et enecti vorax flamma consumpsit. Eius complicem gladius ferit; ut et alium quendam ob societatem lacriminii cuiusdam, idque arbitrio iudicium capitalium causarum.

Distat duobus milliaribus pagus Salka², dominio huic subiectus, [57v] qui adhuc lutheranus est et lutheranae parochiae subditus. De quo iuvando saepe, satis multumque cogitatus est hactenus. Sed factum nihil aut parum. Unicum remedium visum opportunum, ut sacello ibidem exaedificato, per nostros iuventur. Sed haec omnia sunt potentia. Utinam redirent ad actum. De Sellia hic nihil loquor, eiusque pagis tribus. Quam, etsi plenam calvinistis et lutheranis, tamen, forte propter Societatem et paucos catholicos ibi existentes, Deus incendiis tartarorum hoc anno in vicino agro saevientium eripuit, Quod tempore non solum civium et rusticorum, sed etiam nostrorum et studiosorum tanta fuga extitit, ut ex cibis paucissimi, ex nostris unus et alter, ex studiosis fere nulli Selliae remanserint. Tantum terrorum incesserat omnibus tartarorum et incendorum ab altera parte Vagi fluminis conspectus.

Missiones duae insigniores fuere; tertia Paschae et Nativitatis Domini festis accommodata. Primam obivit P. Ludovicus Lucari apud Dominum Daniellem Pancratium, antiqua nobilitate virum³. Hic totius fere anni laboribus tandem efficit, ut varinensis oppidi parochia, tandem, pulso lutherano ministro, catholicum haberet, et populus, Danieli Pancratii subiectus, catholicam fidem amplectetur; vicini quoque non pauci homines ad catholicam fidem advolarent. In secundam, iussu superiorum, abiit P. Leonardus Classovitius, vocante Domino Ioanne Madachanio, viro nobili et catholico, ut mittensem parochiam in comitatu trenchiniensi, pulso lutherano sacerdote, ad Ecclesiam catholicam aggredaret⁴. Huc quoque catholicus parochus, opera Madachanio et Rev.mi Nitriensis Episcopi [Forgách], in cuius dioecesi est parochia, introductus. Quem parochiani et laudent, et prioribus sectariis praferunt, et non pauci sequuntur, cum antea P. Leonardus mensem augustum totum in eis docendis posuerit, et plures tribus ad confessionem sacram toto mense adducere potuerit. Tanta erant obstinatione.

Tertiam quoque P. Leonardus dictis iam festis Prisci peregit, ubi parocho catholico fuit auxilio confessionibus audiendis⁵. Quae quidem Paschae praesertim tempore fuit admodum necessaria. Parochus enim ipso die Sabbathi Sancti vesperi in domo propria gravissime a fure quodam fuit vulneratus, ut officia divina obire festo Paschatis minime potuerit. Quare patri non solum confessiones audienda, sed et concionandum et caetera divina peragenda et sacramenta ministranda erant. Itidem accidit sub exitu anni 1599. Parochus enim toto natalitiorum festorum tempore ex gravissimo morbo decubuit; quo etiam post

² De oppidis et pagis, ad praepositaram thurociensem pertinentibus, cf. MAH II 950-51.

³ De hac missione cf. supra, mon. 436/3.

⁴ De missione mittensi Patris Classovitii cf. litteras annuas 1599; supra, mon. 426 1/4.

⁵ De princiensi Patris Classovitii excursione pastorali cf. ib. 1/3.

novum annum in ianuario 1600 decessit. Quae causa fuit, ut P. Leonardus totum onus parochiae suis humeris sustulerit, excepto, quod novus quidam sacerdos aliquam partem baptisando et confessiones audiendo suppleverit.

3. De proventu ac debitis nihil certi possum scribere, quod eam partem Superiores cum procuratoribus, quorum interest, eas scire. De novo collegio Selliae construendo, cum anno superiore, quid videri posset, perscripserim⁶, iam ne actum agere videar, tacebo. Puto tamen, pericula et damna, quid cogitandum sit, expertos docere. Unum illud attingam. Imaginem collegii duplarem esse per Iosephum, architectum romanum⁷, socium nostrum delineatum. Utramque, puto, ad R. P. V. am missam per P. Rectorem, Alphonsum Carrilium⁸. In altera, quamquam formosa, hoc incommodum inest, quod area scholarum medio templo secernatur, duplexque ex una efficiatur. In altera, quod templum in septentrionem sit collocatum, et vetus cimiterium cum templo parochiali solo aequatum, in scholas areamque scholarum vertatur. Quaecunque forma eligatur, dabit sermones hominibus. Nam in septentrionem erigere templa, inusitatum est hisce regionibus. Destruere quoque vetustissimum domicilium multorum christianorum, quorum corpora in illo cimiterio et templo quiescunt, et in scholas vertere, religionem quandam habere videtur. Quid, si locus alius Selliae eligatur, in quo sine cuiusque iniuria collegium cum suo templo aedificetur. Totus enim ager ille selliensis ad praeposituram thurociensem, Societati donatam, pertinet.

4. Circa aedificationem quoque collegii illud videndum esset, ut pro ratione reddituum, qui ex praepositura colliguntur, fierent sumptus, hoc praesertim belli tempore, quo in bellum non minus quam alii contribuimus. Quod nisi fiat, ingentia debita contrahentur, ex quibus plurimis annis emergere collegium non poterit. Et iam audio fere ad quatuor millia excurrere debitum. Festinando lente pervenitur etiam ad finem. Si vult R.P. Rector ad finem citissime perducere, et ad fastigium collegii structuram, ita faciat, ut suo successori vel nulla, vel minima debitorum onera relinquere studeat. Cum praesertim onus multiplex sustineant hoc tempore bona praepositurae. Nam et se ipsa iuraque sua defendere debet, et collegium sociosque collegiales sustentare et alumnos alere, et belli necessitates sustinere. Taceo, Selliae propinquum esse bellum, et minima inclinatio fortunae in hostes minima nostri exercitus clades, Selliam cum tota illa parte Hungariae pessum datura est. Vidimus anni praeteriti casum, quando ubere tartarorum exercitus totam illam planitatem, quae Nitriam et Vagum fluvios interiacet, incendiis miserandum in modum et populationibus affixerunt. Neque hoc satis fuit, sed utrumque flumen transgressi apud montes nacti Vadum, montibus ipsis, quo se multi subduxerant homines, magnam calamitatem intulerunt, ut etiam Thurocii trepidatum sit, Sellia vero, ut supra scripsi, deserta. Sed haec melius V. R. P. videt atque intelligit, et iam ab aliis satis exposita iudico. Perstringere volui, ne non significare voluisse viderer.

5. Unum addam. Fames imminet, annonae caritas maxima. Subditi nostri carent plenarie pane. Thurocii est (ut audivi ex P. Superiori – [Crysteccus]) tantum frumenti, ut 100 luknae, genus est mensurae, possit aut vendi aut commodari, ut novo frumento compenseatur tanto, quanti nunc venderetur vetus. R.P. Rector [Carrillo] vult, ut frumentum praesenti pecunia vendatur. Populus noster orat, cum pecuniam non habeat, ut sibi frumentum mutuum detur ea aestimatione, qua nunc est. Se soluturos vel precium idem, vel precio par frumentum, quando novum Deus donaverit. In vota populi propendet P. Superior thuro-

⁶ Quae illius litterae desiderantur.

⁷ De I. Brizio S.I., architecto cf. supra, mon. 420 adn. 5.

⁸ Delineatio missa est una cum litteris Patris Carrillo, diei primi ianuarii 1600; cf. supra, mon. 428 § 1.

ciensis, et iure teneri dominos ad hoc praestandum sentit; P. Rector non esse id iustitiae, sed charitatis. Collegio praesenti pecunia opus esse; cum damno differri. Quid censem R. P. V.a in tanta populi calamitate? Videbimus subditos Societatis fame morientes, ut pecuniam habeamus? Et ubi est illud Augustini: Si non pavisti, occidisti. An, ne collegii structura differatur, deseretur vivorum hominum et nostrorum, quorum laboribus et fructu vivimus, vita? Ab aliis dominis petant? Nonnulli petunt, sed qua Societatis laude, quanta infamia. Deinde alii domini suos quoque subditos eadem patientes, quae nostri, habent, eosque pro facultatibus suis sustentant, prout quisque vel tenacior, vel liberalior est. Videt V. R. P., in quo statu res sit. Providere dignetur, ut neque collegio, quod opus est, desit, neque subditi in tanto periculo destituantur.

Hasce literas in ianuario scribere caepi. Finio in martio, quod esse domi non licuerit, missione pruscensi occupato. Rogo, ut V.a R. P. meam tarditatem venia dignetur. Bene valeat cum universa Societate, et pro me Deum oret. Datum ex residentia thurociensi, 2 die martii, anno Domini 1600.

Vestrae Reverendae Paternitatis filius in Christo

Leonardus Classovitus.

448

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 4 martii 1600 — Claudiopolim

TEXTUS: Austr. I II 931 (prius 125); conceptus et regestum.

SUMMARIUM: Laetus ob litteras tandem ex Transylvania acceptas. — Nicolao Pálffy, gubernatore Transylvaniae nominato, meliora sperari possunt.

Ex ultimis litteris nostris¹, si ad R. V.am perlatae sunt, animadvertere potuit, quanto cum desiderio eius litteras expectaremus. Unde dubitare non potest, quam gratae nobis fuerint, quas proximis diebus, post tam diuturnam expectationem, accepimus, 8 decembris scriptas², tametsi tristia prorsus et ingrata communicabant. Sed benedictus Deus, qui ulterius progredi tumentes fluctus non permisit. Nec certe leve est beneficium, quod in tanta omnium rerum conversione ac licentia, et nostros servavit, et damnum atque incommoda vestra his terminis circumscriptis. Speramus etiam futurum per summam eius misericordiam, ut vobis ruinas istas, iacturasque abunde compenset, ut secundum multitudinem dolorum laetificet consolando animas vestras.

Quam ad rem non parum collatuos nobis visus est Ill.mus D. Palfi, quem Caesaris nomine praefuturum huic provinciae accepimus³. Quare bono et forti animo R. V.am, ceterosque nostros esse oportet, et meliora ab eius manu expectare. Non defuerunt istis an-

¹ Quae sunt diei 5 februarii, et habentur supra, mon. 439.

² Quae desiderantur.

³ De ea nominatione vide litteras Patris Carrillo (31 ian. 1600); supra, mon. 437 § 2. — Pálffy autem nunc in Transylvaniam descendit, quia die 23 aprilis 1600 vita functus est.

gustiis vestris orationes fratrum nostrorum; et nos prorsus memores sumus, ut eas Domino commendemus ipsi, et per alios commendandas curamus. Meminerimus etiam de aliquo socio et adiutore R. V.ae propediem statuere. Utinam idoneum reperiamus, qui pari cum ea zelo divinum honorem in omnibus promovere studeat. Omnia precibus etc. Gratia Domini etc. Romae 4 martii 1600.

449

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
Roma 4 martii 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 930-31 (prius 124-25); conceptus et regestum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 311-12.

SUMMARIUM: *De Nicolao Páffy, nominato gubernatore Transylvaniae. — De P. Crystecco Pragam ablegando. — De P. Ladó e Transylvania revocando. — De facultatibus spiritualibus, a S. Pontifice petendis. — Communicatio meritorum S.I. Stephano Szuhay episcopo. — De lapicidina inventa.*

Ternas his diebus R. V.ae litteras accepi, 21 24 et 31 ianuarii scriptas¹. Et quod in his postremis de litterarum suarum frequentia significat, vereri non debet, ne ulla ratione nos offendat. Sed neque animus nobis fuit, cum illam ad saepe scribendum hortati sumus, plus aequo R. V.am in hoc genere gravare. Quare ea moderamine utetur, quam pro re nata congruentem iudicabit.

Vidimus autem in universum lubenter omnia, quae de domesticae disciplinae progressu, deque scholarum et missionum fructu narrabat. Quod a D. Palphio impetravit, ne eius redditum urgeret in Transylvaniam², recte fecit, et nobis valde probatum est. Sed hoc etiam nomine recreati maxime sumus, quod illum ad huius provinciae regimen mitti cognovimus. Magnam [931] enim in spem erecti sumus fore, ut tali gubernatori non solum cum Societate nostra melius agatur, sed etiam, quod caput est, cum Ecclesia et religione catholica. Deus illum dirigat, eiusque consilia et conatus adiuvet.

De P. Theophilo [Crystecco] nobis etiam placeret, relinqu bonum patrem isti praepositurae. Et nos ipsi P. Provinciali commendamus³. Sed tanta est ubique personarum inopia, ut praeter commendationem adhibere nihil debeamus. Eius enim esse debet, in Domino videre, ac providere, ubi maior est necessitas.

Memini, etiam de P. Valentino [Ladó] scriptum alias a R. V.a, cupere illum redire ex Transylvania. Nos vero, in hoc rerum illarum statu nihil movendum censemus⁴. Placatis vero rebus, sententiam fortasse mutabimus. Quod si revocandus sit, non repugnamus, quin ad R. V.am venire iubeatur.

¹ Quas vides supra, mon. 433 436 et 437.

² Vide supra, mon. 437 adn. 2.

³ Vide supra, mon. 444 adn. 3.

⁴ De P. Ladó P. Generalis idem responsum dedit, die 5 februarii ad P. Carrillo scribens. Vide supra, mon. 440.

Pharmacoplam e nostris, postquam de novitio illo, de quo agebatur, consilium minime successit, quaerimus etiamnum. Speramusque, nos brevi certum aliquem habituros, qui idoneus sit pro hoc collegio vestro, et ad illud libenter proficiscatur.

Litteras III.mo cardinali Vicecomiti reddi iussimus⁵. Conveniemus autem inter nos, priusquam de his rebus referat ad Pontificem, ut, collato consilio, dispiciamus, quid et quomodo postulari debeat.

Communicationem meritorum Societatis Rev.mo Agriensi⁶ libenter impertiti essemus, nisi scrupulum inieccisset suis litteris P. Provincialis, qui visus est sentire, illum hactenus parum se in Societatem benevolum ac beneficum praestitis. Quod si verum esset, non possemus communis formula uti, quae horumce benevolentiam et merita commemorare solet. Et res affectata videretur. Quare suspendemus tantisper, quoad R. V.a iterum nos informet. Quod si nihil caussae iudicabit, quominus patentes fieri debeant, eius simul nomina et titulos addet, ut confici rite possint.

Gratulamur ad extremum, et Deo gratias agimus de lapicidina hac adeo commode et opportune reperta⁷. Faciat Dominus idem, ut eadem vobis ad ipsius honorem idoneos aliquando usus praebeat. Omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 4 martii 1600.

450

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 9 martii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 179, f. 62r-63v (prior 292 303 338); autographum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo* II 313-15.

SUMMARIUM: 1. *De domo annonae Selliae.* — 2. *De conventu Thurotii restituendo.* — 3. *De religiosis catholicae restaurazione quid sentiat.* — 4. *Difficultas recte observandi Rationem studiorum in infima classe.* — 5. *Parochus Selliae aegrotus, substitui debet.* — 6. *Petit subscriptionem autographam S. Patris Ignatii.* — 7. *Nonnulla de rebus transylvanicis nostris.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

1. Hodie accepi binas V.ae Paternitatis, datas 5 et 12 februarii¹. Iuxta mentem V.rae P. respondi ad petitionem domus annonae regiae². De qua tamen nunc altum est silentium. neque nostrum est urgere.

2. In comitiis urgent iterum restitutionem conventus thurociensis. Caesar tamen prævenit, ut ego literis petiveram a Sua Maiestate³, bona instructione, quam misit Ser.mo Mathiae, ut nos defēnderet. Sunt tamen valde pertinaces in hoc negotio. Commedo Deo rem totam.

⁵ Vide litteras Patris Carrillo cardinali Visconti dandas; supra, mon. 443.

⁶ De hac Stephani Szuhay petitione cf. supra, mon. 433 § 6.

⁷ De qua lapicidina reperta cf. supra, mon. 437 § 8.

¹ Quae habentur superius; vide mon. 440 et VERESS, *Epp. Carrillo* II 302-03.

² Responsum a P. Carrillo ea de re datum vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 295-96.

³ Cf. supra, mon. 433 § 2.

3. Utinque tamen cedat, finitis comitiis, incipiam hic urgere causam religionis⁴. In qua re, saepius Deo commendata, non videntur mihi haeretici expellendi; tum, quod expulsi abducerent optimos filios iam in nostris scholis adjunctos, qui eo ipso perirent; tum etiam, quod ipsi haeretici parentes expulsi haud possent iuvari. Hic vero, dum retinentur, iuvari possunt concionibus, colloquiis familiaribus (quae iam idcirco institui; sed doleo, me homines sufficietes non habere); item adhortationibus aliis et remediis. Mi Pater, sicut scripsi prius, nostri fatentur, hactenus cum colonis istius dominii selliensis non fuisse laboratum. Nunc vero omnes nostri concipiunt bonam spem; non quidem de omnibus, sed de multis, postquam incepsum est agere cum illis, et ad alias pagos mittere singulis dominicis diebus, qui concionetur, licet cum alium non habeam, cogor onerare magistrum Paulum a Lachikay [Alaszkay] scholae principiorum, hungarum⁵, optimum fratrem, qui duas conciones habeat unoquoque festo in duobus pagis nostris. Tertius deseritur, quia nullus est pro illis. Inter magistros enim nullum habeo hungarum, praeter illum, et inter patres unicum Patrem Dobokay, qui mane et a prandio hic sustinet concionem hungaricam, dum P. Forró est in comitiis.

P. Provincialis vult pergere in missione darociensi⁶ cum duobus patribus hungarisi, ut nunc etiam ad me scribit. Et repeto, Darocium non esse conferendum cum Pered, uno ex pagis, ubi concionatur magister Paulus. Mihi semper haeret, quod dixi bono Patri, minus videri consultum, ut fons nondum impletus redundet, seseque effundat.

Haereticis nihilominus colonis nostris videtur iam imponendum ac observandum, quod prius quidem fuit impositum, sed non observatum, ut non excurrant ad pagos aliorum dominorum haereticorum, ut audiant conciones, et ut frequentent nostras conciones.

Item, mox instituendum contubernium catholicorum sartorum. Ad quod admittantur etiam haeretici, si leges voluerint servare, quae sunt [62v] pro catholicis. Hoc enim contubernium, quia erat haereticorum, fuit dissolutum merito. Sunt autem in hoc solo oppido nostro plus quam 60 vel 70 magistri sartores. Quod mirum est, cum possent sufficere pro magna civitate.

Pagus tertium, Ozufalu [Hosszufalu] difficilis poterit iuvari, qui iure revocatur ad haereticam parochiam cuiusdam domini haeretici, cuius est filialis, ut vocant. Cogitabam autem curare, ut per Archiepiscopum [Kutassy], si possit, ab illa haeretica parochia avellatur. Hae sunt, Reverende Pater, de religione cogitationes. V.ra Paternitas videat, num probentur.

4. Circa novum Studiorum ordinem⁷ solum est difficultas in classe infima propter abecedarios, quos habet coniunctos idem magister. Qui tamen, quantum patitur haec difficultas, servat regulas. Sed abecedarii nunc non possunt separari, neque alias externus illorum aut domesticus constitui magister. Quare perferenda videtur difficultas, ut possumus.

⁴ De colonis convertendis cf. *ib.* § 5.

⁵ Paulus Alaszkay S.I. (1580c-1601), hungarus; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 608 617.

⁶ Quam missionem P. Carrillo relinquendam esse censebat; cf. supra, mon. 444 § 3. – P. Generalis, in litteris diei 15 aprilis, suspensionem missionis darociensis proponebat Patri Provinciali: «Audio, missionem hungaricam darotiensem, quae superioribus annis utilitatem aliquam praebuit, nunc exiguum in posterum ostendit, et duos patres, qui in ea versantur, multo utilius in praepositura nostra operam navare posse, ibique eos valde desiderari. Quod R. V. ae significandum putavi. ut eos revocari, et missionem ad tempus intermitti iubeat, nisi quid habeat, quod secus facere persuadeat» *Austr. I II* 938.

⁷ De nova *Ratione studiorum* S.I. cf. supra, mon. 428 § 2.

5. Parochus selliensis, vir optimus, morbi causa cogitur ad Pascha nobis valedicere. Undique quaero, quem substituam, ne nostri cogantur subire rursus haec parochalia. Spes nunc est inveniendi alium. Deus concedat hoc pro sua bonitate.

Mi admodum Reverende Pater, si ad solatium totius Hungariae regni, undique affliti, posset V.ra Paternitas mittere nobis unam subscriptionem vel alteram propria manu B. Patris Nostri Ignatii, esset magna charitas.

His me cum toto hoc collegio commendo sanctis sacrificiis et precibus Vestrae Paternitatis. Selliae 9 martii, anno 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsum Carrilius.

[79r] Postscriptum. — Accepi literas ex Transylvania hodie, datas 6 februarii. Ubi fere idem status rerum. Albensibus unicus pagus restitutus. Gald autem ac 1000 fl. proventus et sales ablati; claudiopolitanis 1000 item taleri proventus. Timetur peior status, nisi Caesar cito provideat. A quo rogant, ut ego petam confirmationem fundationis. Sed nondum est tempus, quoque de publicis fuerit constitutum.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 18 martii 1600 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 934 (prius 128); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De litteris datis et acceptis. — De successore illi subrogando.*

Gratae fuerunt, quas R. V.a 6 ianuarii scripsit¹. Spem enim illam confirmabant, quam alterae superiores, ad quas nuper respondi², 8 decembris datae³ ostendebant. Atque ita cum divina gratia futurum nobis pollicemur, ut meliora in dies audiamus, et tota haec praeterita tempestas iucunda tranquillitate mutetur. Expecto hactenus litteras trigesimi decembris⁴, quarum R. V.a in his ultimis meminit. Nondum enim ad nos perlatae sunt.

Caeterum, de socio et successore futuro R. V.ae deliberare pergimus. Nec longa fo- ret mora, si quam magnum nobis est desiderium ipsam consolandi et sublevandi, tam prompta esset facultas idoneum subrogandi. Sed Dominus huic etiā inopiae nostrae opem feret. Pergat ipsa interim laeto, fortique animo.

Omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 18 martii 1600.

¹ Quas videsis supra, mon. 429.

² Responsum, diei 4 martii, Patris Generalis vide supra, mon. 448.

³ Quae litterae Patris Maggiори desiderantur.

⁴ Quas invenies supra, mon. 425.

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 11 aprilis 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 80r-81v (prior 293 302 339); autographum.*

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II* 316-17.

SUMMARY: 1. *De covertendis colonis nostris.* — 2. *Ecclesia Sancti Georgii ab haereticis recuperata.* — 3-4. *P. Zanitius Thurotii superior declaratus. PP. Classovitius et Lucari iterum agunt missionarios.* — 5. *Status rerum transylvanicarum peior factus est.* — 6. *G. Zirossi S.I., novitus non bene se gerit.* — 7. *P. Maggiori petit novos socios in Transylvaniam mitti.* — 8. *Stephanus Szuhay, episcopus dignus reputatur a nostris, ut particeps fiat meritorum S.I.* — 9. *Andreas Monoszlay, episcopus Romae a nostris iuvetur.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

26 martii postremas dedi ad V.ram Paternitatem¹. Cuius scriptas 4 martii² accepi 30 eiusdem.

1. 28 eiusdem, convocatis civibus et paganis, sub gravi poena imposui, ne sacramentorum causa et confessionum excurrant ad haereticos³. Hortatusque fui, ut more catholico confiteantur. Non tamen censui cum consultoribus cogendos ad hoc tanta temporis brevitate, cum nec nostri, qui erant tres tantum hungari, instructioni necessaria sufficerent. Apparuit autem Magnus fructus ex hac re totis festis paschalitiis. Quo autem sit maior et Societas possit sectariorum ora claudere, supplicavi Suae Maiestati Caesareae, mittat, quasi ex se, mihi mandatum, tradendum et publicandum, nomine Suae Maiestatis, a Rev.mo nitriensi [Forgách], in quo, tamquam collegii fundator, mihi serio imponat, ne patiar ullum haereticum. Qua re multum commonebuntur obstinati.

2. Eodem die accepi literis, Patrem Ioannem Rivulinum⁴ missum, admodum infirmum, Darotio Cassoviam, ubi periclitabatur. Sed tandem pervenit Thurotium sere mortuus 5 aprilis. Quo etiam die ego fui coactus eo etiam venire cum homine capitulari et homine regio, qui, iuxta consuetudinem, lecta publice sententia, mihi restituerent parochiam Sancti Georgii, a novem annis eruptam nobis vi ab haereticis⁵. Id quod, licet vererentur nostri alium eventum, peractum fuit magna frequentia nobilium et paganorum. In quorum conspectu et hominis capitularis et regii, statim ac restitutis clavibus, inductus fui in templum. Ipsum et coemiterium reconciliavi. Mox *Te Deum laudamus* cantatu, habita concio. In cuius fine declaravi parochum Dominum R.dum Leonardum, ex nostris alumnis, quem ideo mecum adduxeram eo, secique, ut mox ibi ficeret primum sacrum. Quem, finito eo, induximus in domum parochiale, inde lupo et daemone expulso. Sit Deus benedictus.

3-4. Domi vero declaravi superiorem, iuxta ordinem Patris Provincialis, magno meo dolore ac omnium, abducto Patre Theophilo, quem cras mitto hinc Pragam, Patrem Ioan-

¹ Quae litterae desiderantur.

² Quas vides supra, mon. 449.

³ Huius rei mentionem fecit iam in litteris prioribus (9 martii); vide supra, mon. 450 § 3.

⁴ De I. Rivulino S.I. cf. supra, mon. 428 § 9.

⁵ De templo Sancti Georgii, a comite Illésházy, violenta manu occupata, cf. MAH III 726-27.

nem Szanitium, cui valde commendavi domesticam disciplinam. Visitavi paucos nostros illius residentiae. Ac mox remisi ad suas missiones Patrem Leonardum Classovitium et Patrem Ludovicum Lucari⁶, reddituros post «*Quasi modo*»⁷.

Hic careo iam officiali, ut vocant, seu praefecto catholico. Deus det gratiam, ut alium inveniam. [80v]

5. Transylvaniae status est peior, quam unquam, ut literis datis 15 martii ad me inde scribitur⁸. Vaivoda enim Michael duo vexilla turcica, a 100 turcis delata, Coronae accepit pro se ac filio. Ferebatur, ibidem esse iam Ser.mus Sigismundus [Báthory], licet scribant mihi, non credendum; rumorem tamen multorum ibi esse, eum futurum principem iterum, ac foedus cum turcis et polonis; Michaeli ac filio dari Valachiam et Moldaviam; licet alii crederent, Vaivodam conventurum cum Imperatore. Dominus Palfius⁹ nunquam eo ibit, cum res non fuerint compositae. Fuit tamen celerrime ante quatriduum per postam vocatus Viennam. Deus nos iuvet.

6. Frater Georgius Szyrosii¹⁰, coadiutor novitus, quod moneretur privatim et publice de servanda disciplina, veritus non fuit dicere uni saeculari servitori nostro, qui petit admitti ad Societatem, se mutaturum vestem nigrum cum rubra; idque magnis lachrymis. Cui rei ob hoc iter nondum adhibui remedium. Mox tamen tentabo, cum divina gratia, ut sanetur. Est idiota et non devotus. Quales non cupio coadiutores. Fortassis emendabitur. Varii hac mea absentia, licet brevi, morbis tentati iam melius habent, Dei beneficio.

7. P. Maiorius petit rhetorem, humanistam et unum procuratorem. Cuperem tamen statum magis firmum, ut nostri eo de novo mittantur. His me ac totum collegium commendo plurimum sanctis sacrificiis et precibus Vestrae Paternitatis. Selliae 11 aprilis 1600.

8. Nescio, quo pacto fueram oblitus, non obstante illo scrupulo¹¹ Patris Provincialis de R.mo Agriensi [Szuhay], me, cui accedunt omnes patres hic, cum quibus hodie institui hac de re consultationem, ac Thurocii nemine discrepante, censeo, siquidem aliquoties postulavit has literas participationis meritorum Societatis, quas scit datas iam Rev.mo Nitriensi [Forgách], inferiori praelato, dandas ei esse, nisi velimus illum offendere. De quo patres narrarunt mihi plurima, quae ostendunt ipsius in nos merita. Cui causam decimorum thurociensium¹², ex qua accessit magnum incrementum proventui nostro, illi omnes adscribunt, fatenturque perinde rem promovisse atque si fuisset unus e nostris. Constat item, in pluribus comitiis se pro nobis contra alios opposuisse. Id quod paratus est semper facere, ac apparuit praeteritis etiam comitiis. Titulus illius est: Dominus Stephanus Episcopus Agriensis, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliarius, ac eiusdem in Camera Posoniensi Praefectus etc.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

⁶ De his missionibus vide epistolam Patris Classovitii (2 martii); supra, mon. 447.

⁷ «*Quasi modo*», i. e. prima dominica post Pascha.

⁸ Quae litterae, ex Transylvania ad Patrem Carrillo scriptae, desiderantur.

⁹ De N. Pálffy, comite, designato ab Imperatore gubernator Transylvaniae, cf. supra, mon. 437 § 2.

¹⁰ G. Zirossi S.I., slavus, ingressus S.I. anno 1598, et ab ea anno 1600 dimissus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 609 et 827.

¹¹ De communicatione meritorum S.I. Stephano Szuhay, episcopo cf. supra, mon. 449.

¹² De relaxatione decimarum, a colonis nostris ab Imperatore petita, cf. supra, mon. 312 § 6 et passim.

9. Rev.mus Vesprimiensis¹³, isthuc venturus voti causa, defert meas literas clausas ad Vestram Paternitatem, et alias patentes. Magnus amicus Societatis et mecum valde coniunctus. Aget fortassis cum V.ra P.te de collegio, quod cupit Posonii, ubi residet, institui. Ego tamen, ut Suae Rev.mae dixi, noviciatum potius deberet institui, cum quo possent esse concionatores ad fructum spiritualem nobilis civitatis, nobis vicinae itinere unius diei. Ac si reditus sufficerent, duae vel tres scholae, ut Brunae, sed non poterit nunc tot reditus dare.

453

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 12 aprilis 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 82r-83v (prius 120-21 142-43); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De commertio epistolari.* — 2. *Repetit a capo historiam rerum, a Vayvoda gestarum.* — 3. *P. Ladó missus est Varadinum.* — 4. *Quidam socius mittendus est etiam in Szatmár.* — 5. *Petit mitti novos socios.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Literae R. P. V.ae, datae 5 februarii¹, 3 aprilis redditae sunt, et fuere gratissimae. Iam puto plures meas redditas P. V.ae. Nam scribitur Cassovia, diligenter missas Graecium. Eas autem direxi ad Ser.mam nostram Mariam archiducem². Neque possunt amitti, si Cassoviam pervenerint. Scripsi fusius saepius. Quia tamen ita vult P. V.a³, repetam breviter, quea ad nos pertinent.

2. Comitia generalia Albae inchoata sunt die 21 octobris anno 1599 in templo cathedrali, contra voluntatem Ill.mi Nuntii apostolici [Visconti]. Et cum aegrotaret, per me vix impetravit, ne ageretur de tollendo episcopatu in Transsylvania. Nam de Societate parum ille curabat, et promittebat eiici nos, si comitia voluisserent. A prandio eiusdem diei scitum est, Vayvodam transvisse angustias alpium, et penetrasse in Transylvaniam. Atque ita comitia dissoluta sunt. Dei iudicia admiranda. Sequenti die Ser.mus Andreas [Báthory] cardinalis discessit, me prius vocato, commendans se orationibus, et multa pollicitus. Dixi quod debui, non tamquam principi, sed tamquam patri et cardinali. Ivimus ad Ill.mum Nuncium decubentem. Salutavit, discessit, relicto fratre⁴ in urbe cum Rev.mo Episcopo [Naprághy].

23, vix impetrata venia ab Ill.mo, veni Claudiopolim, ne intercluderetur iter. Correp-tus febri tertiana, quinque terminos habui. 28 octobris concurrerunt exercitus. Noster bis reiecit Vayvodom. Sed tandem, quia Ser.mus Andreas discessit, fugit totus exercitus, nem-

¹³ Andreas Monoszlóy, episcopus vesprimiensis a die 21 iunii 1599; v. GULIK-EUBEL III 352.

¹ Quas videsis supra, mon. 439.

² Maria, filia ducis Bavariae, uxor Caroli, principis Styriae, mater Mariae Christiernae, consortis Sigismundi Báthory; cf. supra, mon. 426 adn. 7 et passim.

³ Cf. supra, mon. 439.

⁴ Stephanus Báthory, haereticus; cf. supra, mon. 80 adn. 52 et passim.

ne persequeente. 31 octobris Cardinalis Illustrissimus occisus est a rusticis in sylvis siculicis, cum vellet penetrare in Moldaviam cum 200 et amplius nobilibus, qui omnes trucidati sunt. Ipse fugiens apud opilionem in caulis ovium necatus est. 11 novembbris caput allatum est Albam; 19 reliquum corpus. Quo ego etiam perveni 20. Et 24 in comitiis celebratum est funus, sex ex nostris patribus praesentibus, et funus celebrante Rev.mo Electo [Naprágħy], praesente Vayvoda et facem gestante. Omnia more catholico peracta sunt, toto regno praesente et senatoribus corpus deferentibus, cum feretro, quod fratri iam alias necato⁵ paraverat. Haec de Ser.mo Andrea [Báthory], cuius Deus animam suscipiat in caelum.

3 novembbris Vayvoda ingressus est Albam. Duo ex nostris erant Albae, tres in Todfalud. Vesperi rasciani irruperant in Todfalud. Nostri fugerunt. Et capta sunt praecipua quoque et nostra et aliorum. Sed 3 novembbris nostri subditi valachi et vicini rursum fecerunt vim in Todfalud, et omnia rapuerunt. Si nostri non fugissent, fuissent occisi. Asportarunt triticum, vinum et quaecunque ibi erant. Tunc illatum est damnum, quia rasciani solum ceperant pecunias, et vasa argentea; isti omnia. Damnum acceptum pro nostris posset fere aestimari quindecim millium florenorum vel aureorum monetae. Aliorum autem, qui sua deposuerant, multo plurimum millium. Quaedam tamen [82v] ecclesiastica indumenta recuperata sunt; sed non reliquiae, neque calices. Doluit Vayvoda hoc facto, sed patientia.

Claudiopoli autem 7 novembbris milites D. Bozkay⁶ ceperunt nostros pagos et populi sunt. Fecimus quod potuimus. 15 novembbris discesserunt, innumera mala nobis et quibusdam aliis notatis illata sunt. Dominus illi parcat, si veniae capax est.

Tum, ut dixi, 20 novembbris Albam me contuli. Egi de nostris rebus post funus Ill.mi Cardinalis. Multa pollicitus est. Et 29 eiusdem mensis sum reversus Claudiopolim. Hinc enim prospiciendum fuit rebus nostris. Cum ecce auferunt nobis redditus et bona albensis. Ac 14 decembris statim coactus sum redire Albam. Ivi autem cum aliis nobilibus, ut essemus ad 100 homines in curribus, cum aliquot equitibus. Ego duos habui et tres ex nostris.

16 decembris habui audientiam publicam coram toto senatu et nobilitate. Illic sui deceptus, quia Rev.mus Electus [Naprágħy] pollicitus fuerat, se acturum pro nobis, et ego nihil paraveram. Sed ille nihil unquam dixit. Tunc post salutationem et caeremonias alias, collegi me et cepi proponere, quo modo Societas per beatae memoriae Stephanum [Báthory] regem fuisse inducta in Transsylvania, conservata per Ser.mos Christophorum et Sigismundum; qui etiam fundavit collegium albense; et nos semper fuisse sub peculiari protectione principum, nec posse alias subsistere; et alia huiusmodi, quae proculdubio Deus dabat, et ita cognosco. Tum dedi illi imaginem B. Virginis, tenentem filium mortuum super genuas. Quae placuit illi mirum in modum. Et, vocatis praecipuis nobilibus, quaerebat, an haberent huiusmodi etc.

Hoc facto, proposui petitionem nostram, ut dignaretur, primo, nos defendere contra omnes, qui nobis adversari vellent; 2º, ut fundationes nostras dignaretur nobis confirmare. Primum prolixe fuit pollicitus et praestitit hactenus. Alterum non ita. Ex nostris enim redditibus abstulit 1000 florenos annuos. Ex redditibus et bonis albensis 1000 item florenos, et pagum quendam Gald, quem dedit suo Vladice, hoc est episcopo. De aliis dedit nobis litteras. Totam Stephani fundationem, tum pro collegio, tum pro seminario, tum pro albensis reliquit intacta. Sigismundi non ita. Ille tamen pollicitus est, se daturum plura. Egerunt pro nobis legati omnes, cosacorum capitanei, senatores. Et idem respondit, sed iam se egere pecunia.

⁵ Balthasar Báthory, ob participationem in coniuratione contra Principem Sigismundi, anno 1594 occisus; cf. supra, mon. 80.

⁶ Stephanus Bocskay, capitaneus arcis varadini; cf. supra, mon. 80 adn. 27 et passim.

Hoc accepto responso, 19 redii Claudiopolim. Ineunte ianuario Albae tandem apertae sunt scholae, hoc est una tantum. Claudiopoli semper tenuimus cursum nostrum et nihil immutatum est, mirantibus omnibus. Et quod Dei providentiae est tribuendum, nullus unquam ausus est obloqui. Et, ut magis res sit manifesta, cum fere aliorum dominorum coloni fuerint illis rebelles, et intulerint suis dominis damna permagna, nostri nuquam fuerunt meliores. Et eo ipso tempore castigabantur improbi atque alias, omnibus nobilibus admirantibus. [83r] Soluti fere metu omni, milites valachi fuerunt aliquot diebus in nostris pagis. Tandem diligentia et precibus abducti sunt. Societas igitur est in hoc statu, quo fuit antea.

Scripsi R. P. V.ae 25 octobris de ingressu Vayvoda; 3 novembris, 8 decembris fusius; 30 decembris, 6 ianuarii, primo februarii, 6 et 27 martii⁷. Et istae postremae missae sunt Graecium.

3. 11 die martii misi P. Valentiniū [Ladó] Varadinum cum duobus studiosis externis, rogatus a Rev.mo Micatio, electo episcopo. Illic proficit, frementibus haereticis. Si sit spes residentiae, dixi, maneat; sin minus, post festa redeat ad nos. Capitaneus germanorum catholicus et italus, cui ego scripsi, illum defendit. Capitaneus hungarorum, qui est luteranus, cuperet ascendere illum, ne fiat tumultus. Interim sribent catholici Ill.mo Generali, Georgio Basti⁸, et Ser.mo Archiduci Mattiae, et Caes. Maiestati. Spero, fore, ut illic figamus pedem, frusta pugnante daemone. Sed esset necessarius unus concionator germanus pro militibus praesidiariis. De quo scribo P. Provinciali. Nam ex 300 militibus decem tantum aut 12 sunt haeretici, et res nostra confirmaretur. P. Valentiniū placet omnibus, ab eo expecto literas in dies.

4. Dominus etiam Capitaneus Sakmariensis⁹ petit. Unum illi dabo, si res non componantur, qui coniungatur cum P. Marco¹⁰. Quia in illis finibus debemus in omnem eventum parare locum, si volumus rem hic esse diuturnam, donec admittamus in civitatibus saxonicas. Hactenus res est dubia. Fit tamen manifestius, Vayvodam tendere ad foedus cum Imperatore, nisi Sigismundus [Báthory] praeveniat. Utcunque sit, spero, Societatem mansuram illaesam, quidquid sit de aliquibus bonis. Modus, quo usus sum, certe non est artificatus, orationes, silentium, attendere nostris rebus, et senatores ac praecipuam nobilitatem demereri, quae tota est pro Societate. Et superiori hebdomada primaria domina, marito non dissentiente, conversa est. Alia vero, marito hortante, in festis natalitiis.

5. R. P. V.a oret pro nobis. Et quaeso, mittatur aliquis sacerdos germanus bonus et gravis. Et praeterea aliquis, qui vel me iuvet, vel mihi succedat, qui sit vel italus vel gallus vel belga. Sed paratus ad patiendum, quia intus habemus mira capita, foris etiam mirabilia. Et iam isti dictitant, si P. Capetius vixisset, Societas non fuisset electa. P. Rubenus non placuit. Dominus tamen ita permisit, ipsi sit gloria. Intra hunc mensem, spero, nos vi-suros, quid fiet, et scribam fusius. Iam me orationibus et sacris sacrificiis R. P. V.ae cum omnibus nostris obnixe commendo. Dominus ipsam diu conservet. Non habuimus bullam *In coena Domini*¹¹, quamvis P. Procurator viennensis ponat in rationibus nostris. Esset tamen necessaria. Claudiopoli 12 aprilis 1600.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

⁷ Ex his litteris recensitis habemus solum eas, quae scriptae fuerant diebus 30 dec., 6 ian., 16 et 27 febr.; quas videsis supra, mon. 425 429 438 et 446.

⁸ De G. Basta cf. supra, mon. 432 adn. 1.

⁹ Michael Siculus (Székely) cf. supra, mon. 432 adn. 2.

¹⁰ M. Pitačić (Scisciensis) S.I., qui missionarium egit Daroccii; de qua missione cf. supra, mon. 426/ 5 et passim.

¹¹ De bulla «*In caena Domini*» cf. supra, mon. 436 adn. 3.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 15 aprilis 1600 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 936-37 (prius 130-31); conceptus et regestum.*
 SUMMARIUM: *De litteris datis et acceptis. — De statu rerum transylvanicarum.*

Ex quo ultimas ad R. V.am dedi 18 martii¹, redditae ab ea geminae fuerunt. Harum alterae 30 decembris datae², quas desiderari scripseramus; alterae 1 et 6 februarii scriptae³. Nihil admodum novi continebant, nisi quod instare comitiorum tempus significabant, de quorum successu, cum [937] hactenus nihil audiverimus, in magna sumus expectatione, quid in illis statutum sit, tum de rebus nostris, tum maxime de reliquo statu religionis catholicae.

Quantum autem ex hisce R. V.ae litteris assequi licuit, non diffidimus, quin pacatiora vobis ab hoc Principe futura sint omnia, quam sperabatur. Vestrum erit, quoad in Domino licet, eius animum demererri, et iustis omnibus obsequiis benevolum conservare.

De successore R. V.ae, nullo modo deponimus cogitationem. Sed, quod nuper indicavi⁴, difficilior est deliberatio propter inopiam personarum; talium praesertim, quales hic locus et tempora requirunt. Sed Dominus pro sua pietate nobis aderit. Et R. V.a interim bono sit animo, sciatque, nos hac de re sollicitos in primis esse. Omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 15 aprilis 1600.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
 Roma 15 aprilis 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 936 (prius 130); conceptus et regestum.*
 EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II 319-20.*
 SUMMARIUM: *De G. Salković S.I. novitio. — De convertendis haereticis.*

Pauca haec reddam binis litteris R. V.ae, 21 februarii et 9 martii scriptis¹. Priores enim illiae, cum ad superiores nostras responderint, responsum ipsae nullum requirunt.

Hoc unum tamen addam de Georgii Szalkoviz, probari studium R. V.ae, quod in eo iuvando et in vocatione sua stabiliendo laboret². Et studium hoc efficax omnino esse debe-

¹ Quam vides supra, mon. 451.

² Quae habentur supra, mon. 425.

³ Quae sunt supra, mon. 438.

⁴ Vide supra, mon. 451.

¹ Quas invenies supra, mon. 445 et 450.

² De G. Salković S.I. scribebat P. Carrillo die 21 februarii; cf. supra, mon. 445 § 8.

re, ut si fluctuare adhuc animo intelligatur, tempus ei detur ad deliberandum de statu vitae, ad quem admissus est, ne si incertus perget, et de studiis postea cogitet, negotium sibi et superioribus facessat. Quare, si opus sit, ad P. Provincialem potius remittendus est, et ad novitiatum, quam, ut cum isto periculo diutius retineatur. Spero tamen, R. V.ae monitis adiutum iri.

Quod in alteris erat de haereticis praepositurae per familiares congressus ad fidem alliendis, deque aliis modis, quibus R. V.a eorum salutem procurare studet³, nihil habeo, quod dicam, nisi quod haec omnia et caetera id genus, quae R. V.ae, communicata cum aliis consilia, expedire in Domino videbuntur, nobis itidem probabuntur. Deumque oramus, ut caeptis vestris ac votis adspiret.

De missione darotiensi, sumus in sententia R. V.ae, et de ea scribimus ad P. Provincialem⁴.

De *Ratione studiorum*, quam R. V.a iudicat in ultima schola, propter abecedarios, servari ad unguem non posse, facile intelligimus, non in hoc solum capite, sed in aliis etiam difficile futurum, ut omnia isthic, hoc praesertim initio, in praxim ducantur. Quare contenti erimus iudicio R. V.ae, ut ea exequenda curet, quae observari posse in Domino iudicabit.

Neque aliud erat, quod his addam, nisi quod de B. Patris Nostri [Ignatii] chirographis, dabimus operam, ut aliquae eius reliquiae vel aliud certe quodpiam eius monumentum ad vos transmittatur. Omnim precibus etc. Gratia etc. Romae 15 aprilis 1600.

456

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 1 maii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ.* 179, f. 91r-92v (*prius* 87 100 144); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De sociis, qui desiderantur.* — 2. *Status rerum transylvanicarum.* — 3. *P. Ladó Varadini.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Litterae R. P. V.ae, datae 4 martii, 29 aprilis, redditae sunt¹, cum literis R. P. Assistentis². Omnes agimus et habemus gratias de paterno affectu et orationum subsidio. Ego potissimum de pollicitatione subsidii pro me. Dominus det gratiam, ut cito veniat. Sed R. P. V.a, nulla habita ratione mei, quaeso, mittat hominem maturum, compatiensem infirmatibus, assuetum pati intus et foris. Et, si velit quietus esse, qui pendeat a Deo, neque expectet aliam consolationem, quam conversionem animarum. Spero, illum plus habiturum quietis, quam ego. Sed sit paratus. Si venerit, iuvabo illum, donec revocatus fuero, et iuva-

³ Qua de re cf. supra, mon. 450 § 3 et 452 § 1.

⁴ Vide supra, mon. 450 adn. 6.

¹ Quae habentur supra, mon. 448 et 454. Sed hae ultimae non die 29, sed 15 aprilis datae fuerant.

² Assistens Germaniae anno 1600 fuit P. Georgius Duras S.I. (ob. 1607), belga; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 658-59; eius tamen litterae ad P. Maggiore desiderantur.

bimus nostros. Ego enim solus vix possum. Compatiatur etiam mihi, et imperfectionibus meis, ut ego pollicor, me facturum cum illo, licet existimem, non fore necessarium. Et si sit diversa aliquando sententia, recurrat ad superiores nostros, R. P. V.am et ad R. P. Provincialem, nihil interim movendo intus. Certo sciat autem, se inventurum mirabilia capita. Et haec de hac re.

Rogo autem P. V.am, det illi aliquem infirmarium semimedicum et pharmacopolem, quia carere non possumus, et Galeatus Rossi³ debet omnino remitti, quia neque patitur frigus hybernum, licet omnia subministrantur, neque vult se ullo modo accommodare. Utor hoc vocabulo, quia ipsem dicit, nolo. Nuper sum illum alloquutus coram confessario communi et P. Marietto. Recognovit nonnihil, sed non vult manere, nisi velimus illum hic mori. Ita dicit ille. Multa posset bona praestare intus et foris, sed detestatur mores et vivendi modum. Neque ullius curam vult suscipere, quia dicit illos non parere suis consiliis. Qui veniet, sit iucundus, obediens, et cupidus boni animarum; et qui in modo vivendi sequatur nos omnes, qui, ut puto, sentimus et bona et mala, ut Galeatus. Sed sentit ipse spiritum coadiutoris alicuius male mortificati. Ego interim curabo, ne quid nascatur scandali, quantum fieri poterit, quamvis iam omnes fere illum fugiant, et ipse omnes. Praeter infirmarium adducat, queso, P. Iohannem Nagy et P. Pazman⁴; et tres aut quatuor iuvenes, qui doceant in scholis; et duos vel saltem unum patrem germanum. Et haec de istis.

2. Scripsi R. P. V.ae fusius 12 aprilis⁵, misique literas Graecium, quo istas etiam dirigam. Res nostrae sunt eodem loco, et prosequimur nostras functiones. Quod scribit de M. Domino Pálffy⁶, existimo, esse sero provisum. Ser.mus Sigismundus [Báthory] est in Valachia, eamque iam totam cepit cum tartaris, kosacis et hungar. Fugavit filium Vayvoda. devicto illius exercitu. Vayvoda est in finibus, vel ut conveniat, vel aliquid aliud faciat. Ipsi valachi amant alium. Hoc solum dubitandum est, ne raptus aliqua desperatione provinciam tradat turcis. Speramus tamen, Dominum futurum nobis auxilio. Et vere dico coram Domino, nunquam expertus sum tam manifestam Dei providentiam extraordinariam, quantam in hac provincia. Hodie communicavit publice Domina Zentpaly⁷, cuius maritus ex praecipua nobilitate est; [91v] est in castris. Omnes, tam catholici, quam haeretici, nobis favent. Sed non est fidendum daemoni. Timor Sigismundi et C. M.tis nos, ut puto, post Deum tueruntur. Et vere, si Turca haberet istam provinciam, intra paucos annos haberet totam Hungariam, Polonię et Boemiam. Est arx naturalis, quae decem milibus hominum defenditur a quacunque vi externa. Regio ferax vini, tritici, auri, argenti, salis, et omnium rerum necessiarium ad vitam. Unum deest, quia homines non sunt laboriosi, et dure vivunt, super nudo solo dormiunt, et patientissimi sunt frigoris, inediae etc. Speramus autem, Ser.mum Sigismundum conventurum cum S. C. M.te. Quae iam esset in pacifica possessione, si misisset tempestive. Haec ipsa dicuntur ab omnibus S. M.tis amicis et famulis. Sed et manu tanguntur. Passi sumus multa damna a militibus post meas postremas literas. Damna autem directe sunt subditorum, indirekte nostra, quia nostra, Dei gratia, non attingunt. Itaque, ut concludam, R. P. V.a perseveret orare pro nobis. Illae enim orationes plurimum prosunt.

³ De G. Rossi S.I., italo, infirmario cf. supra, mon. 446 § 2.

⁴ Patres Nagy et Pázmány iam antea petuit P. Maggiore pro Transylvania: cf. supra, mon. 446 § 4.

⁵ Quas eius litteras videre est supra, mon. 453.

⁶ De N. Pálffy, comite, nominato ab Imperatore gubernator Transylvaniae cf. supra, mon. 448.

⁷ De cuius conversione cf. supra, mon. 453 § 4.

3. P. Valentinus [Ladó] est Varadini cum fructu. Haeretici insultabant, sed capitanei catholici represserunt impetum, minitati, fore ut omnes trucidentur cum suo praedicante, si essent molesti sacerdoti catholico. Et quidam vexillifer, frater unius ex nostris, iussit renunciari Ambrosio⁸ praedicanti, qui est fax et origo malorum, si non desistat, se in suggestu traiecturum illum bombarda. Haec plus prosunt apud illos, quam rationes. Acceperunt nostra vina, sed hoc nihil est. Deus et Caesar poterunt compensare. Ego submitto illi necessaria. Et ad Pentecosten, si Deo placuerit, mittam etiam sacerdotem germanum. P. Marcus Sitiensis [Pitačić] est in alio angulo tutiori loco⁹. Illi scribo, si possit, huc venire, ut agamus de nostris. Dabo enim illi socios, ut missio extendatur in omnem eventum¹⁰. Si fuerit pax, nunquam tanta fuit spes reditus ad fidem catholicam. Scripsi alias de tribus mittendis isthuc ad noviciatum, vel certe ad Collegium Germanicum tres alias. Non agam pluribus. Me R. P. V.ae precibus et sanctissimis sacrificiis cum nostris omnibus obnixe commendo. Dominus ipsam conseruet in sua gratia et amore. Claudiopoli primo maii 1600.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

457

**P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.**

Roma 6 maii 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II* 938-39 (*prius* 132-33); conceptus et regestum.

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II* 320-21.

SUMMARIUM: *De ecclesia S. Georgii recuperata ab haereticis. — De P. Crystecco Pragam mittendo.*
— *De curatione M. Hochholtzer S.I., sacristano.*

Plenae consolationis fuerunt litterae R. V.ae, 26 martii datae¹, tum ob alia, tum maxime ob recuperatam ab haereticis parochiam S. Georgii², cuius possessionem magnum nostris ad animarum illarum salutem ostium aperturam sperandum est.

De P. Theophilo monitus a nobis fuerat P. Provincialis³, ut alias significavi. Sed si, omnibus expensis, praeponderare censuit collegii pragensis necessitatem, recte faciet R. V.a, si cum illo sine mora mittat, ut facere instituit.

Gavisi sumus ad extremum Michaelis, sacristani nostri curatione⁴, quam B. P. N. [Ignatii] intercessioni adscribendam censebat. Et nobis plane gratum fecerit R. V.a, ac Deo, ut speramus, si authenticam huius rei narrationem ad nos mittat, quae fidem publicam facere possit. Tempestive enim aderit cum caeteris, quae undique in dies adferuntur, et

⁸ Ambrosius Derecskei (ob. 1603); de quo cf. *Egyháztörténeti Lexikon* p. 146.

⁹ In missione darociensi; de qua cf. supra, mon. 426/5 et passim.

¹⁰ De quo proposito P. Maggiore scribebat fuius die 12 aprilis ad P. Generalem; cf. supra, mon. 453 § 4.

¹ Quae autem desiderantur.

² Qua de re cf. supra, mon. 452 § 2.

³ Vide supra, mon. 450 adn. 6.

⁴ Michael Hochholtzer S.I. (1559c-1622), bavarus; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 609 et 692.

ad B. Patris sanctitatem illustrandam nostrorum opera colliguntur. Hoc igitur expectabo.
Interim omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 6 maii 1600. [939]

Addendum — Et quoniam aliud nihil erat, quod litteris rescriberem, unum addam. Cui occasionem dedit, quod ex litteris nostrorum thurociensium cognovi, magnam illic esse annonae caritatem, et subditos penuria frumenti ad summam inopiam redactum iri, nisi mutuo a nostris accipient. Qua in re, etsi non dubito, quin R. V. ae caritas praesto illis futura sit, tamen, quoniam nostrorum pius zelus fecit, ut consilium hoc nobis sugerendum putarent⁵, minime praetermittendum duxi, quin R. V. am ad id hortarem, quod sponte sua facturam non diffido.

458

D. IOANNES TORDAY PAROCHUS¹
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Ex Gyalu in Transylvania 6 maii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 95r-96v (prius 22 23 25 131); autographum.

SUMMARIUM: *Petit rursum admitti in S.I.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi Iesu etc.

Nisi mihi singularis V. ae Paternitatis benignitas perspecta fuisset, nunquam ad scribendum me adduxisse. Veritus enim fuisset, ne mea demerita irritas fecissent has preces. Haec itaque est, quae mihi spem pollicet, fore ut, quod opto, consequor.

Tertius iam agitur annus, Reverende Pater, quo Roma decedens patriae me restitui, non eo quidem animo, testis est Deus, ut in hoc mundi pistrino moram traherem, sed ut caelestem philosophiam, quam miser interruperam, in sacra sodalitate rursus inchoarem, ichoata prosequerer. Sed, proh dolor, secus evenit.

Dum enim in natali solo res paternas dispono, Episcopus [Naprághy] provinciae huius, variis me circumveniens blanditiis, ne dicam dolis, parochiale onus humeris meis imposuit. En, inquiens, quanta sacerdotum Dei paucitas, en quanta animarum seges. Macte animo, tot Christi oves, ad ovile Christi reducito, ut quae Urbs divinum illum Adalbertum² nationi huic dedit, eadem te illi nunc offerat. Cessi precibus specie honestis, nostri tamen revera noxiis. Et primus catholicae religionis in hoc oppido fundamenta ieci; coquorem deduxi, ut iam, paucissimis dumtaxata exceptis, spreta haeresi, omnes romanam fidem amplectantur. Neque hic tantum locus labores meos vidit, sed Alba etiam urbs, et episcopali et principali sede conspicua.

Excurri etiam in Ungariam aliquando. Et Varadini, ubi calvinistarum praecipuus est nidus, ita laboravi, ut compulisse omnino hactenus ad gremium Ecclesiae maximam nobilissimae et populosissimae urbis illius partem, nisi furor et rabies magnatum mihi obsti-

⁵ Vide litteras Patris Classovitii (2 martii), supra, mon. 447 § 5.

¹ De I. Torday, olim S.I., cf. supra, mon. 317 adn. 2 et passim.

² Adalbertus (Vojtěk Libicenský), sanctus, episcopus pragensis, praecipuus hungarorum apostolus, qui anno 997 in Prussia a paganis occisus est.

tisset. Ego enim sum is, Reverende Pater, qui, cum in dies plurimos converterem, haereticorum rabiem sum expertus. Me armis persecuti sunt. Ob meos labores tumultus ille singularis Varadini coortus est, cuius cum omnem seriem V.ae P. perspectam esse non ignorem, nolo referre.

Nunc tempus esse video, ut me sodalitati restituam. Quod enim mihi prodest, si totum mundum lucrer, cum interim detrimentum animae patior³? Ah, me miserum, quot interim sceleribus Deum offendit, abstractus et illectus mundi vanitate. Ah, quoties animam potestati inimicorum subieci. Peribo, procul dubio, nisi benigna V.ae P. manus me sublevet. Nunquam ego in hac mundi faece mundus ero. Nunquam spiritum immaculatum Deo conservabo. Ne peream, quaeso Pater Reverende, sed, qui multas Christo lu-[95v]crisecit animas, eum V.a P. eidem lucretur. Unicam spem salutis post Deum in V.a P. colloco. Videat V.a P., si reiiciendus sum a V.a P., cuius benigna humanitas in indignissimis etiam nunquam defecit. R. P. Petrus Maiorius, collegii claudiopolitani rector, scripsit ad V. P. hac ipsa de causa⁴. Cui ut potestatem me vel recipiendi, vel amandandi in aliquem locum largiatur, ob sanguinem Iesu Christi peto. Ego interim hic lugens V.ae P. indulgentiam prae-stolabor. Valeat Vestra Paternitas. Gialuini 6 maii anno 1600.

Vestrae Paternitatis servus et filius prodigus

Ioannes Torday parochus gialuiensis in Transilvania.

459

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 7 maii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 103r-04v (prior 294 301 340)*: autographum.

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II* 321-24.

SUMMARIUM: 1. *De G. Šalković S.I. et G. Zirossi S.I. novitii.* — 2. *Reliquiae S. Pátris Ignatii.* — 3. *De Nicolai Pálffy, comitis obitu.* — 4. *P. Crysteccus missus Pragam.* — 5. *De lapicidina non inventa.* — 6. *Contubernium sartorum Selliae.* — 7. *Pagus Hosszúfalu ab haereticis recuperatus.* — 8. *Seminarium a Pontifice constituendum ob maximam penuriam sacerdotum.* — 9. *P. Dobokay in hungaricum vertit regulas nostras.* — 10. *Notitiae ex Transylvania.* — 11. *Missio darociensis revocata.* — 12. *Mittit librum perniciosum arianorum.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. Hac hora recepi datas a V.a Paternitate 15 aprilis¹. Ad quam postremo scripseram 11 eiusdem².

³ Cf. Matth. 16 26.

⁴ Vide supra, mon. 446 § 6.

¹ Quas videsis supra, mon. 455.

² Quae habentur supra, mon. 452.

Cum Georgio Szalkovicz³, cuius tentatio durat, sine ullius tamen scandalo (est enim alioquin frater bonae aedificationis), servabo modum perscriptum a V.a P. Qui identidem servandus forte erit cum fratre Georgio Zirossi⁴, coadiutore novitio, de quo in proximis meis scripsi. Cuius est non tentatio de studiis, sed animo est valde remissus, parum regulorum observans, licet frequenter habeat poenitentias, et licet dicat, se quotidie orare pro perseverantia. Dubitat, num sit eiiciendus e Societate. Daemon enim suo astu, frustra, illi proponit, se laboraturum, cum ob exigua sua talenta (erat antea rusticus et idiota auriga) a superioribus sit tandem, utcunque contendenter et laboraverit, dimittendus. Declaro tamen bono fratri, daemonis esse hanc tentationem. A qua parum ego timerem, si animo et disciplina non viderem fratrem plus aequo remissum post plurima monita et varias poenitentias. Pergam tamen eum iuvando.

2. Pro voluntate mittendi reliquias B. P. N. Ignatii maximas gratias cum toto collegio ago V.rae P, ac obsecro, ne desint eiusdem aliqua chirographa, si fieri poterit.

3. Dominus Pálfius⁵, maximo luctu totius regni, idque merito, obiit sine confessione, ob vim morbi, qua ab initio fuit privatus usu rationis. Caeterum providit Deus viro pio, ut Patri Dionantio, quem illi miseram ad Pascha, examine diligentis trium dierum fuerit optimus confessus, revocatis eodem tempore, iuvante nostro patre, eiusdem vasallis ad communionem unius speciei. Non invenitur illi par substituendus. Societas perdidit sane hic optimum amicum, quo magis ad Deum recurramus.

4. 12 aprilis, iuxta ordinationem Patris Provincialis, misi Pragam Patrem Theophilum Cristecum, ac inchoatus murus praedii domestici, quod necessario debet praecedere collegii aedificium, cum ex praedio debeamus vivere. Erit labor plurimum mensium et expensarum. Sed urgeo, ut absolvatur hac aestate.

5. Lapididae deceperunt Rev.mum Nitriensem [Forgách] et me, affirmantes, inventam lapicidinam vicinam, ut 35 taleros acciperent, cum quibus aufugerunt. Et per alios non invenitur lapicidina vicinior, quam ad 22 millaria italica. Vectura est difficilis.

6. A 14 aprilis caepi laborare cum sartoribus selliensibus⁶ (qui sunt magistri circiter 50), ut ad obedientiam redirent legum antiquarum sui contubernii in cultu templi et processione Corporis Christi, quo illis possem restituere sodalitium suum cum privilegiis antiquis, quibus a nostris ob pertinaciam elapso anno fuerant privati. Ac, licet fuerint duri admodum et fere desperati, praeter omnium opinionem, 21 aprilis ad obedientiam fuerunt revocati, ac eis restituta privilegia. Sit Deo laus. [103v]

7. 24 aprilis pagum nostrum Hosszufalu, filialem parochiae haereticae hactenus, ab ea abstraxi; prohibuique, ne amplius quicquam solvent concionatori haeretico, sed ut illud pendatur ad restaurandum proprium templum, fere iam dirutum. Quo cum fructu diebus dominicis et festis excurrit mane P. Alexander Dobokay.

8. Hodie morbi causa parochus optimus noster valedicit selliensibus. In cuius locum magno labore vix inveniri potuit aliis, qui perendie, Deo dante, veniet. Tanta est in hoc regno sacerdotum penuria, in quo Sanctissimus pie posset instituere seminarium, ut saepius indicavi⁷. Video tamen vel tempora, vel diversa consilia hoc fortassis non ferre. Fiat Dei voluntas. Nostrorum alumnorum sunt 12 vere boni iuvenes. Extendo, quantum possum.

³ De G. Salković S.I. cf. responsum Patris Generalis (15 aprilis); supra, mon. 455.

⁴ De G. Zirossi S.I. cf. supra, mon. 452 § 6.

⁵ De N. Pálffy, comite cf. supra, mon. 5 adn. 5 et passim.

⁶ De sodalitio sartorum selliensium cf. supra, mon. 450 § 3.

⁷ Cf. supra, mon. 445 § 7.

corium nostrum summa caritate annonae, qualem vix meminit Hungaria tam in pane,
quam in carnibus, aliisque subinde.

His me plurimum commendo sanctis sacrificiis et precibus Vestrae Paternitatis cum
toto collegio. Selliae 7 maii 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

9. Curavi per bonum Patrem Alexandrum Dobokay optimam versionem hungaricam
regularum communium, Summarii ac omnium officiorum fratrum⁸ ad profectum spiritua-
lem eorundem. Quae iam est perfecta, et inchoata versio epistolae de obedientia Beati Pa-
tris Ignatii Nostr⁹. Cuius vita sequetur. Martyrologium non potuit adhuc verti.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

10. Ex Transylvania a 15 martii nihil accepi. Quo die scriptae fuerant ad me postre-
mae, de quibus V.am P. feci certiore. Constat tamen, Ser.mum Sigismundum [Báthory]
non potuisse ingredi; ac dicitur, haerere in Moldavia. Ad Vaivodam missus unus Caesaris
consiliarius cum pecunia et muneribus. Sed utinam tarditas non reddit inutile remedium,
quod tempestive fuisset admodum salutare.

11. Iam vult revocare P. Provincialis missionem darociensem¹⁰. Pro qua nullum sacer-
dotem parochum possum inveire. Dolendum profecto.

12. Postscriptum — Ex Transylvania missus fuit mihi liber pestilens arianorum, quem
V.ae P. transmitterem, ut nunc facio, dandum Ill.mo Bellarmino vel Patri de Valentia¹¹
confutandum, quia plurimum nocet. Ego nec legere quidem potui.

⁸ Quarum regularum textus latinus videre est in *Institutum S.I. III* 3-25.

⁹ Vide *ib.* 27-33.

¹⁰ P. Provincialis die 10 maii de missione darociensi haec referebat Patri Generali: «Patribus, in missione
hungarica darociensi agentibus, ante mensem scriptum est, ut ei finem imponant. Et ex illa Thurotzium aeger
iam redit P. Ioannes Rivulinus. P. Marcus Szizensis [Pitačić] brevi, spero, sequetur, nisi Szakmarii, ubi ampla
messis existit, et multo iam tempore missio isthinc expetitur, detineatur. Commandavi eam rem P. Viceprovin-
ciali, Patro Magiorio» *Germ. 179*, f. 110v.

¹¹ Gregorius de Valentia S.I. (1541-1603), hispanus, professor theologiae Dillingae, Ingolstadii et in
Collegio Romano; cf. SOMMERVOGEL VIII 388-400.

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 15 maii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 114r-15v (*prius 295 300 341*); autographum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 324-26.

SUMMARIUM: 1. *Intentio praelatorum Hungariae intercedere in causa praepositurae thurociensis apud S. Pontificem*. — 2. *G. Zirossi S.I., novitus prosequitur in petitione dimissionis*. — 3. *Molimina diversorum adoriri Transylvaniam*.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. 7 maii postremas ad V.am Paternitatem dedi¹. Cui has, ut scriberem, non potui differre propter literas, quas accepi hac ipsa die Praga a Vicecancellario Hungarico Caesaris². Cuius verba inter alia haec sunt: «Dum autem ab haereticis securi nobis esse videamur, circumspiciamus, ne a praelatis supplantemur. Quo enim haec formalia verba Domini Fausti³ tendant, nescio: Habemus quaedam in mandatis ab episcopis nostris ad S.mum Pontificem. Opus habemus exemplo collationis seu donationis praepositurae thurociensis, factae iesuitis. Faciet nobis rem gratam, si illam ad nos mittet quamprimum. — Exemplum hoc certe non habebit, et videant domini praelati, ne illos facti poeniteat, si sine praescitu Caesaris adversi quid huic collegio molientur. Reverentia Vestra scribat Romam patribus, ut ad hanc rem advigilent. Praevisa enim tela minus feriunt». Haec ille, ut est amantissimus Societatis. Cuius admonitione utatur V.a P., insciis tamen reverendissimis illis hungaris, qui isthuc venient. Cum autem sint duo admodum nobis coniuncti, mirarer, si aliquid nobis minus commodum tractarent.

2. Frater Georgius Zyrossy, coadiutor novitus⁴, nullo voto, nequidem sponte, obstrictus, de quo scripsi, petivit iam 5 vel 6 dimissionem. Quem nullis monitis adhuc adduxi ad snum consilium. Adhuc insto, et eculo fieri ad hanc intentionem multas orationes. Vix tamen perseverabit. Est enim multis nominibus in sua vocatione miserabilis et parum firmus. Regularum nullo modo observans, licet tam privatum, quam publice cum omni charitate fuerit monitus. Prius quam Bruna huc venisset, fere fuisset dimissus. Deus nos custodiat. His me commendo sanctis sacrificiis et precibus V.ae Paternitatis. Selliae 15 maii 1600.

3. Transylvaniam dicuntur velle adoriri cum antiquo Principe [Báthory] turcae, poloni, tartari et moldavi. Constat etiam, tartaros exurisse versus Tokai. Vaivoda Michael bono exercitu dicitur occurrere.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrilius.

Est in Hungaria summa charitas annonae. Unde hic populus extrema patitur. Undique quaero modum sublevandi.

¹ Quas vides supra, mon. 459.

² Nicolaus Istvánfy; de quo cf. supra, mon. 240 adn. 13.

³ Faustus Verancsics, episcopus chanadiensis; de quo cf. supra, mon. 337 adn. 9.

⁴ De G. Zirossi S.I. cf. supra, mon. 459 § 1.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
Roma 21 maii 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 940 (prius 134); conceptus et regestum.*

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II* 326.

SUMMARIUM: *Liber haereticorum confutandum nondum Romam pervenit. — De A. Monoszlóy, episcopo, qui collegium vult Posonii fundare. — De G. Zirossi S.I. novitio. — Mittuntur litterae Stephano Szuhay, episcopo de communicatione meritorum S.I.*

Pauca haec erant, quae R. V. ae responderem ad litteras 11 aprilis, quibus significabat, mitti ad nos librum quendam, ab arianis scriptum in Transylvania¹. Sed nos librum hunc non vidimus. Suis certe cum litteris redditus non est. Quare videbit ipse, cui dederit, et nos item expectabimus, ut eius refutationem alicui commendemus.

Rev.mum Vesprimensem [Monoszlóy] laeto animo amplectemur, audiemusque, quae de collegio posoniensi allaturus est. Utinam et illi facultas esset, amplissimum collegium instituendi, et provinciae suppeterent operarii, qui in ea, et in aliis Hungariae civitatibus ad animarum lucrum se impendant.

De Georgio [Zirossi] illo coadiutore, plura non monebo, quia sollicitam video de illius spirituali auxilio R. V.am. Quae, pro re nata, conferet cum P. Provinciali, ut mature dispi- ciat et ad nos referat, quid circa illum, nisi emendetur, statuendum putet.

Addentur his litteris patentes pro Rev.mo Agriensi [Szuhay]. Cumque aliud nihil sit, quod addam, omnium precibus etc. Gratia etc. Romae 21 maii 1600.

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Sellia 23 maii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 121r-22v (prius 296 299 342); autographum.*

EDITIO: VERESS. *Epp.Carrillo II* 27-28.

SUMMARIUM: 1. *De statu rerum publicarum Transylvaniae, et de missione darocziensi.* — 2. *De G. Zirossi S.I. novitio.* — 3. *De rebus residentiae thurocziensis.* — 4. *De caritate annonae.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. 15 maii postremas dedi ad V.am Paternitatem¹. Nunc has exaro, ut significem, heri me accepisse literas ex Transylvania, datas 2 maii, ex quibus constat Ser.mum Sigismun-

¹ Quas videsis supra, mon. 452.

¹ Quae litterae habentur supra, mon. 460.

dum [Báthory] cum tartaris et kosacis, profligato exercitu, quem Vaivoda eo miserat, Vallachiam occupasse. Contra quem pergit Michael vaivoda cum exercitu transylvano. Deus scit, quid erit. Vallachi versus nostros pagos fuerunt populati, unde nostri vix se possunt alere.

Offert P. Maiorius duos sacerdotes pro missione darociensi², modo ei mittantur aliquot fratres pro scholis. Non video tamen, quo pacto hoc tuto fieri possit, tempore adeo periculoso, tantaque eventus incertitudine. Imperator in negotio transylvanico multum tardavit.

2. Frater Georgius Zyrossy³, qui dimissionem petebat, adiutus pluribus remediis, quae adhibui, resipuit. Deus det illi constantiam et perseverantiam.

3. Vocavi huc nunc Patrem Superiorem residentiae thurociensis [Zanitius]. Utrobiique nostri, Dei gratia, bene valent, beneque se gerunt. Parochi tamen sunt admodum molesti. Unde fere cogat iterum demandare nostris unam parochiam novam Sancti Georgii, quam ob vicinatem unus e nostris, manens domi nostrae, poterit administrare; ac, converso proventu toto in templum, uno aut altero anno instaurabitur pulchre ac instruetur ornamentis. Ab haereticis enim omnia fuerunt neglecta. Interea Deus dabit alium parochum, qui namque nunc fuerat a me constitutus, movet multa praeter opinionem, quae parerent nobis magnas tricas, neque vult pati tertiam partem proventus applicari templo, ut iure applicavi.

4. Hic est summa caritas annonae. Solabamur spe futurarum segetum, quae tamen nunc bona ex parte perierunt inundatione Vagi et Danubii, aliorumque fluviorum. Omnes pauperes accurrunt ad nos. Quibus datur, quicquid potest dari. Scholae hac difficultate haud parum imminutae. Deus sit benedictus. His me plurimum commendo sanctis sacrificiis et precibus V.ae Paternitatis. Selliae 23 maii anno 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

463

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 23 maii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 123r-24v (prius 88 145); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Notitiae de rebus publicis Transylvaniae.* — 2. *De conversione haereticorum.* — 3. *P. Vásárhelyi Alba vocatus Claudiopolim, ut quiescat paululum.* — 4. *De operariis pro Varadino et Szalmár.* — 5. *De I. Torday, olim S.I.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Primo huius mensis scripsi R. P. V.ac¹. Ab eo tempore nihil novi. Res enim nostrae sunt ut antea. Publicae vero sunt in crisi. Exercitus maior pars 12 missus est in Moldaviam.

² Quem missionem P. Provincialis suspendere statuit; cf. supra, mon. 459 adn. 10.

³ De G. Zirossi S.I. cf. supra, mon. 460 § 2.

¹ Videas supra, mon. 456.

ubi initio caesus, postea dicitur ingressus, sed nihil boni auditur. Alia pars missa est in Valachiam. Dicitur agi de compositione. Ill.mus D. Petz² est Sakmarini. Fuit etiam Varadini. Inde scripsit Ill.mo Vayvoda de provinciae resignatione. Videbimus, quid siet. Mala non deerunt, quidquid sequatur, sed Dominus aderit.

2. Plurimae nobiles faeminae iam sunt Claudiopoli. Scholae nostrae augentur. 14 saxones sunt conversi. Erasmus³ pastor egit cum P. Baltassare [Fuchs]. Obmutuit quidem, sed gloriatur. Factum est sine me. Prohibui, ne fiat, nisi servatis servandis, quia non prodest, et non est tempus. P. Baltassar Fuxius est nimium fervens, et debet omnino sibi temperare.

3. P. Gregorium [Vásárhelyi] vocavi Alba, quia male habetur, et propter curas non potest dormire. Quiescat hic aliquantulum. Mittam illuc P. Gerardum⁴, quia alium non habeo.

4. Rev.mus Micatius, varadinensis curabit restitui nostra bona Varadini. Modo mittam aliquem sacerdotem germanum, qui sit cum P. Valentino [Ladó]. Quid faciam, etiamsi non habeam hominem. Scripsi P. Provinciali. Deberem alium habere etiam pro Sakmar, quia Dominus Capitaneus [Székely], qui iam est hic, rogat, et pollicetur duos pagos arcicinicos, oppignoratos 3000 flor. ab Imperatore. Quos si habeamus, erit illic sedes fixa. Et mittam unum, qui coniungatur cum P. Marco [Pitačić]. Germanum non habeo. P. V.a significet, quid videatur de Sakmar. Omnes nostri probant in omnem eventum, et est locus tutior, quam Varadinum. Et inde possent fieri excursions, et nos tuto receptum habemus. Antequam autem res ad exitum ducatur, curabo videri locum et renunciari. Non est otium agendi pluribus, quia domini commissarii⁵, qui expedient cursorem, et hic sunt, volunt statim dimittere.

R. P. V.a oret pro nobis, et mittat nobis homines, et mihi successorem saltem in aliquo officio. Et curet mihi responderi de novitiis et studiosis⁶. Dominus ipsam conservet. Claudiopoli 24 maii 1600.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

5. Mitto literas Domini Ioannis Tordani⁷, qui male se gerit in potu et conversatione. Sed cuperet se extricare. Dixi, si vellet ire Selliam. Ibit, si detur spes Societatis. Ego non audeo, neque iudico esse pro nobis. Cuperem tamen illum iuvare, quia est sacerdos.

² Bartholomeus Petz, Imperatoris a consiliis; cf. inferius, mon. 466 § 2.

³ Ioannes Erasmus (Salzwedel – ob. 1601 Claudiopoli), flander, ab anno 1593 pastor arianorum Claudiopoli; cf. *Egyháztörténeti Lexikon* 174.

⁴ Gerardus Pollarde S.I. (1559c-1602), belga; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 754.

⁵ De quibus vide supra, mon. 438.

⁶ De iuvenibus Romam, in domum probationis S.I., et in Collegium Germanicum mittendis. vide supra, mon. 446 § 5.

⁷ Quas videsis supra, mon. 458.

P. STEPHANUS SZÁNTÓ S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Vienna 28 maii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 129r-30v (prius 39-41 181 186); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Mittit scriptum de origine et propagatione haeresum in Hungaria.* — 2. *Desiderat Thurotii residere, ut totus scribendi officio se dedicare possit.* — 3. *Suum officium Viennae Patri Pázmány attribui possit.* — 4. *Notitias varias mittit Patri Sirmond.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Misit ad nos Viennam mense aprilii R. P. Provincialis, Ferdinandus Alberius, literas Patris Sirmundi¹, nomine V.ac P. scriptas, de investiganda origine, progressu, propagatione, incremento atque decremente haeresum in regionibus septentrionalibus, ad petitionem cuiusdam doctoris parisensis, amici nostrae Societatis. Ex tot autem tamque vastis regionibus septentrionis mihi R. P. Provincialis regnum Ungariae cum suis provinciis, Transylvania, Dalmatia, Croatia et Bozna assignavit, ut in his locis haeresum ingressum, augmenta et decrementum investigarem. Laboravi diligenter hac in re integro mense et amplius in gratiam V.ac R. Et puto, me veritatem attigisse et fidei narratione ad singulas interrogations, quae in literis illis continentur, respondisse². Praesertim quantum ad Ungariam, Croatiam, Dalmatię et Boznac regnum attinet.

Res autem transylvanicas breviter tantum attigi, propterea quod de nostrorum patrum in Transylvaniam ingressu, de eorumdem electione, de haeresibus ibi grassantibus, de persecutionibus, quas a trinitariis, calvinistis et lutheranis passi sumus, scripsi tres libros in exilio meo in Lelez, et misi illos ad V.am R. anno 1589³. Item, de reliqua parte tragediae, quam miserabilis morte perierint omnes praecipui haereticci senatores, qui nostri exilii causa fuerunt, scripsi prolixam epistolam ad V.am R. ex Vienna 1594⁴. Tandem scripsi, tertio, iussu V.ac R. et P. Provincialis, totam historiam transylvanicam, de ingressu patrum nostrorum in illud regnum, quae domicilia ibi habuerint, quis fructus contionum et scholaram fuerint, tandem de expulsione et revocatione illorum; et misi Romam ad V.am R. 1599 19 aprilis⁵.

Ex hac itaque historia et ex superioribus libris et literis nostris suppleatur, si quid desideratum fuerit de rebus transylvanicis in ultima historia, quam mittimus hoc anno 1600 mense maio. Quia quicquid habuimus et scire potuimus de rebus transylvanicis, fideliter ad V.am R. perscripsimus, nullaque exemplaria nobis retinuimus, sed ipsam authographam nostra misimus, excepta disputatione quadam solemni, quam habui triduo Varadini anno 1584⁶ cum trecentis et tribus ministris calvinistarum in synagoga eorum. Ad quam conflu-

¹ Iacobus Sirmond S.I. (1559-1651), gallus, linguarum antiquarum eximus cultor, qui Romae per 18 annos functus est officio secretarii Patris Acquaviva praepositi generalis; cf. SOMMERVOGEL VII 1237-61.

² Quae historia typis exprimitur ad calcem huius voluminis; vide infra, Appendix II.

³ De quo libro cf. MAH III 371 476-77 481 491-92.

⁴ Prolixa epistola data est die 28 octobris anni 1594; quam videsis supra, mon. 80.

⁵ Quam historiam quoque invenies ad calcem huius voluminis; inferius, Appendix I.

⁶ In manuscripto perperam est 1594.

xerant ad sex millia hominum utriusque sexus, haereticorum et catholicorum. Si eam voluerit V.a R. videre, libenter communicabo⁷.

2. Unicam rem cuperem petere a V.a R., si mea petitio non esset ingrata et molesta V.ae R. Et spero, non fore eam molestam. Est enim non solum honesta et iusta, verum etiam summopere utilis toti reipublicae christiana, et maxime nationi ungaricae. Quadragesima anni impleti sunt, ex quo Christo, Domino nostro in hac sancta nostra Societate fideliter servivi⁸, magnis exantlatis laboribus, et multis persecutionibus aequo animo toleratis et superatis, divino auxilio, docendo in scholis nostris a syntaxi incipiendo per omnes classes superiores transivi. Concionatus sum in Transylvania, in Ungaria et Viennae annis 20. Nec paucoribus docui doctrinam christianam in templis et in scholis latine et ungarice. Cuperem hanc ultimam vitae meae partem, quae superest, contemplationi et meditationi verbi Dei consecrare, et primum Sacra Biblia iuxta vulgatam editionem, a sacro concilio Tridentino approbatam, in ungaricam sermonem transferre (sicut iam hoc mihi V.a R. benigne indulxit et nos manus eidem operi admovimus)⁹. Deinde homilia de omnibus festis totius anni pro misericordia et inductis parochis, potissimum ungaris, latine et ungarice conscribere. Tandem, si quid temporis et vitae superesset, colligerem libros trinitariorum, calvinistarum et lutheranorum ungarice conscriptos et confutarem.

Ad ista autem commode et exacte perficienda indigerem loco apto et quieto, cuiusmodi non est Vienna [129v], cuius aer semper fuit et est meae complexioni contrarius, ut pote nimium humidus, crassus et pituitosus. Est praeterea collegium inquietissimum, propter peregrinorum diversarum nationum hac transeuntium perpetuam cursitationem, et ungarorum, ad me concurrentium, multitudinem. Sellia quoque, ubi iam novum factum est collegium, vel potius antiquum ex sylvis et montibus eo translatum, ob eandem inquietudinem mihi non probatur. Tum etiam quod, cum notus sim praelatis, episcopis et praecipuis nobilibus Ungariae, si Selliae habitarem, perpetuo ad me invisendum accurrerent et convivia illis oporteret exhibere more ungarico. Atque hac ratione gravaretur collegium et multi inutilis et superflui fierent sumptus. Id autem ita futurum, edoctus sum experientia toto bienio, quo praefui residentiae selliens¹⁰, ubi raro aut nunquam hospitibus carere potui. Nec ratio humanitatis, civilitatis et consuetudo paciebatur, ut hospites eiicerem, vel ab illorum consuetudine me subducerem, ne et mihi et Societatem malum nomen crearem et aversos eorum redderem animos. Qui autem a nobis benigne et humaniter fuerunt tractati, idem postea et ipsi nobis humanitatis et hospitalitatis beneficium exhibuerunt, tam catholici, quam haeretici. Est enim antiqua patriae consuetudo, ut praelati, nobiles, religiosi mutuum sibi hospitalitatis officium gratis exhibeant, quotiescumque contigit aliquem illorum ad aedes alterius diverti.

Itaque non invenio quieti meae locum aptiorem, nec operi, quod meditor facere, convenientiorem, quam residentiam turoensem, ubi et aer est salubris, et locus ab omni hominum concursu remotus, inter montes et sylvas, quasi quoddam eremitorium consistens. Datur etiam ibidem magna occasio visitandi vicinos nobiles festis diebus, et per contiones et exhortationes reducendi integras familias ad gremium Ecclesiae catholicae. Nam, licet in illis locis montanis incolae sint sclavi vel germani, domini tamen illorum sunt nobiles unga-

⁷ Hoc scriptum desideratur. Sed historiam disputationis auctor enarrat in *Historia collegiorum*; vide infra, Appendix I, f. 20r-25r.

⁸ Ingressus S.I. anno 1561 Romae ex Collegio Germanico; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 621.

⁹ De proposito transferendi S. Biblia in hungaricum sermonem cf. supra, mon. 377 § 3 et mon. 389.

¹⁰ Quod evenit anno 1590; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 747.

ri, qui cuiuscumque sint sectae, non magnopere a nostra conversatione abhorrent. Huc ergo cuperem migrare et reliquum vitae meae tempus ibidem exigere, si probaretur Vestrae Reverentiae, non ut ociose vitam transigerem (ab ineunte enim aetate ab ocio semper abhorrei), sed ut quietius et maiori cum fructu meditationi verbi Dei vacarem, et opus, quod molior ad gloriam Dei et utilitatem Ungariae, commodius et exactius ad optatum finem perducere possim.

3. Et, quia in viennensi collegio est necessarius semper unus ad minimum sacerdos ungarus, qui continuet ungaricam contionem (ex qua plures hic ungari nobiles convertuntur, quam Turoci vel Selliae), et excipiat confessiones ungarorum hic habitantium et aliunde advenientium; posset in meum locum substitui P. Petrus Pazman, qui Graecii vel iam absolvit, vel brevi absoluturus est philosophiae cursum¹¹, ut exerceret se in lingua ungarica et in contionando, priusquam in Transylvaniam remitteretur. Nam illum cum Dobokay et Forro transylvanicis iudicarem omnino quamprimum remittendos¹². Quia sunt egregii nobiles et multos habent consanguineos, cognatos et affines haereticos. Quos si solos converterent ab haeresi, satis magnus esset fructus. Deinde, quia et domini transylvani magis erga suos compatriotas afficerentur, quam erga exteras nationes, nec iure eos possent eicere ex regno, sicut fecerunt antea cum patribus diversarum nationum, aegre ferentes admodum, quod a polonis et aliis peregrinis nationibus ipsorum princeps regeretur. P. Franciscus Sulloik gratus est transylvanicus et magno fructu contionatur. Nec minus grati erunt Pasman, Dobokay et Forro, si redierint. Non desunt alii ungari in Societate, qui vices istorum supplere possint in Ungaria. Nam Romae habetis duos aut tres, Graecii tres aut quatuor¹³; et nunc habeo egregium adolescentem pae manibus, quem brevi missurus sum Brunam¹⁴.

Haec sunt, quae V.ae R. significare volui. Benignum a V.a R. expecto responsum, et eandem faeliciter in Domino valere cupio ad multos annos. Datae Viennae Austriae 1600 28 maii.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Stephanus Arator.

[130r] — Ad R. P. Sirmundum — Nova austriaca, ungarica et transylvanica.

Nescio, qualia apud vos sint tempora. Hic usque ad praesentem diem continuatur hyems. Aprilis totus fuit frigidus et nivösus. 25 aprilis moritur in Ungaria febri Magnificus Dominus Pálfi¹⁵, optimus catholicus, miles egregius et dux exercitus ungarici. Reliquit post se quatuor filios magna expectationis, cum amplio patrimonio. Cogitaverat erigere seminarium Selliae studiosorum¹⁶, ut haberet inde catholicos parochos pro suis castris, oppidis, villis et subditis.

In festo S. Marci et sequentibus tribus diebus nives pro pluvia habuimus. Maius quoque totus frigidus et pluviosus fuit, et in superiori Austria loco pluviae nives altae usque ad

¹¹ Philosophiae cursum tradebat P. Pázmány Graetii annis 1598-1600; cf. *Cat. prov. Austr.* I 747.

¹² Hi socii hungari saepius repetebantur a P. Maggiore v. praeposito S.I. in Transylvania; cf. supra, mon. 446 adn. 10 et passim.

¹³ De his sociis hungaricis, in variis provinciae Austriae domiciliis residentibus, cf. eiusdem provinciae catalogos personarum pro annis 1600 et 1601 exaratos; in *Cat. Prov. Austr.* I 599-614 et II 1-12.

¹⁴ Fortasse Zacharias Jékel, transylvanus, qui die 25 augusti 1600 ingressus est domum probationis S.I. Bruneae; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 22.

¹⁵ De cuius obitu certiorem fecit Patrem Generalem P. Carrillo quoque; cf. supra, mon. 459 § 3.

¹⁶ De seminario clericorum a comite Pálffy ergendo cf. supra, mon. 437 § 5.

genus in montibus caeciderunt. Vix tres aut quatuor dies sereni et calidi; reliqui obscuri, tetrici, frigidi et humidi. Aliis annis flos, gemma et iucundissima pars totius anni solebat esse maius. Modo in obscuram et frigidam hyemem videtur mutatus, ut necessarium fuerit calefacere hypocasta et vestes assumere hyemales. Herbae intra terram se continent, non audent pree frigore prodire. Arbores fructiferae refertae sunt erucis et brucis, non solum flores, sed etiam folia depascentes. De vineis parva vel nulla superest spes. Pessima haec sunt inicia et portenta novi saeculi.

Est praeterea tanta caritas panis et carnis, quantam non meminerunt viennenses a multis annis. Mensura frumenti (Mut a germanis dicta)¹⁷, quae antea vendebatur 10 aut 12 taleris, nunc precium eius ascendit ad 90 taleros. Bos ungaricus, qui prius 15 poterat emi florenis, nunc vix pro 50 aut 60 emi potest. Et neque sic potest inveniri, quia anno Domini 1598 fuit maxima lues boum et vaccarum in Austria et in Ungaria. Praecedenti autem anno exercitus tartarorum, turcarum, vallorum et germanorum, quicquid residuum fuit ex pecoribus et frugibus, instar locustarum absumpsi. Ex partibus autem extremis Ungariae, quae non sunt laesae ab exercitu turcarum vel christianorum, non permittuntur Viennam venire boves. Nam ex ea parte, quae attingit Dalmatiam et Styriam, pelluntur in Styriam, Carinthiam et Venetias. Ex superiori autem Ungaria versus Cassoviam et Agriam, pelluntur in Bohemiam, Moraviam et montanas civitates. Et commercium cum Transylvania en biennio iam interclusum est. A quibus multa millia boum emittebantur singulis annis in has partes. Ibi ante 13 annos vidi vaccam cum ingenti vitulo uno talero vendi. Si milites ex Germania descenderint, morte illis pereundum est, nisi secum ferant viaticum.

Collegium hoc nostrum magno aere alieno gravatur. Ex quo non emerget, nisi minuantur numerus patrum et fratrum. Nam prope media pars redditus absumitur in peregrinos tam nostros, quam extraneos praelatos huc transeuntes.

De turcarum in Ungariam adventu adhuc est altum silentium. Dux Mercurius¹⁸ expectatur, qui praesit exercitu christianorum.

Prima maii e Lincio, metropoli superioris Austriae, iussu Imperatoris expulsi sunt ministri haeretici cum liberis et uxoribus. Cives et senatori iniqua miseratione commoti in littore consistentes proiecerunt illis in naves non parvam copiam aureorum et talerorum pro viatico. Mandavit capitaneus, nomine Imperatoris, iudici et civibus, ut contionem Patris Scherer¹⁹ et Cehender²⁰ audiant. Sed hactenus non potuerunt adduci. Ob id captivi tenentur consul et iudex in arce, donec multam impositam solvant propter inobedientiam. Ex communii tamen populo multi concurrunt ad contiones nostrorum.

Lepida fabella nasutiores se defendunt. Aiunt, quemdam puerum nunquam adduci potuisse, ut primam literam alphabeti addisceret, ne cogeretur secundam, tertiam, quartam, et sic consequenter reliquas omnes addiscere. Sic etiam se nolle iesuvarum contiones audire, ne postea cogerentur confiteri, missas audire et omnes alias ceremonias papisticas suspicere. Sed non existimo posse eorum obstinationem durare. Non enim lutherani expoununt se morti, vel spoliationi bonorum pro sua fide. Nostri patres Lincii optimum et permaenum locum cum templo occuparunt in arce, sub qua labitur Danubius, et serio manda-
vit archidux Mathias capitaneo, ut cogitet serio de fundando collegio. Utinam iacentur

¹⁷ Muth; de quo cf. A. MARTINI, *Manuale di Metrologia* (Torino 1883) 827.

¹⁸ Philippus Emmanuel Mercoeur (1558-1602), dux Lotharingiae; cf. HÓMAN-SZEKFŰ III 354; *La Rousse du XXe siècle* IV (1931) 811.

¹⁹ Georgius Scherer S.I.; cf. supra, mon. 14 adn. 2.

²⁰ Ioannes Zehender S.I. (1564c-1613), germanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 825.

firma fundamenta huius novi collegii, tam in spiritualibus, quam in temporalibus, ne contingat illi, quod pragensi et viennensi contigit collegio, pro quorum fundatione cum superabundantes offerrentur redditus ab imperatore Ferdinando, ex indiscreta quadam humilitate et imprudentia acceptare nostri noluerunt, sed tenuibus proventibus contenti, deserta et ruinosa elegerunt loca. Quasi census illius non Deo, sed ipsis offerrentur, et quasi illis de se tantum et non de futuris cogitandum foret. Nunc autem libenter cuperent habere et patres pragenses civitatem cum castro, quod offerebat Imperator pro fundatione collegii; et viennenses caenobium scotorum cum templo magnifico et [130v] redditibus annuis, qui ascendent ad 15 millia talerorum ex decima vinearum, oppidorum, villarum et praediorum. Sed sero sapiunt Friges. Tunc defecerant monachi, nunc per scholas nostras iterum resurgunt. Tardioris enim ingenii adolescentes, quibus libertas placet, quam primum loqui congrue possunt, ad monachos se conferunt et cucullos induunt et fiunt similes aliis in vita et moribus.

Itaque, boni illi patres, qui reiecerunt redditus oblatis et sordida elegerunt loca, Deo imprimis iniuriam intulerunt, cui bona illa ad illustrandam gloriam ipsius a fidelibus offerabantur. Et Deus ordinaverat illa ad sustentationem suorum servorum, a quibus laudatur iugiter. – 2º magnum intulerunt damnum fundatori, qui pio suo desiderio fraudatus est. Nec habet tantum precii pro modica oblatione, quantum pro maxima habuisse. – 3º subditis irreparabile damnum illatum est. Nam civitas, quae offerebatur collegio pragensi, manet haeretica. Et quis memorasse poterit, quot millia animarum a tot annis ex illa ad tartara descenderunt, quae non mansisset uno anno haeretica, si fuisset sub nostra potestate. Sic bona scotensia unus ebriosus et scortator abbas possidet, tres aut quatuor vagos adolescentes tenet cucullis indutos, qui aliquid pro forma cantent in templo, nec illis solvit quicquam, sed ex sacramentorum administratione et venditione ali debent. Interim de animabus, quae sunt sub illa abbatia et ecclesia ad 10 millia, nulla cura est, sed in suis haeresibus et erroribus pereunt. – 4º maximum damnum factum est patribus pragensibus et viennensis, qui propter malam primorum electionem emergere ex debitibus non possunt.

Haec exempla faciant superiores cautiores, ne facile reiciant, quae a fidelibus offeruntur pro salute animarum suarum. Melius est enim abundare et superfluos redditus habere, quam deficere. Ex superfluo enim possunt varia opera misericordiae fieri. Ex nihil autem nihil potest dari. Et deinde, quia variae sunt necessitates collegiorum, variae patrum et fratrum hinc inde cursitationes. Postremo videmus primos sanctos patres benedictinos et carthusianos nihil ex his, quae oblata fuerint Deo, reiecerisse, sed acceptasse omnia tamquam vota Deo facta et oblata a fidelibus pro salute ipsorum; et solidissime sua coenobia fundasse.

Rumor est hic Viennae, Sigismundum [Báthory] principem cum 16 millibus tartaris et kozacis ingressum fuisse Transylvaniam, et Michaelem valachum cessisse illi. Sed de hac re nihil ex Transylvania habemus. Audivi a transylvanis dici, quod cum natus fuisset Sigismundus [Báthory], plena manus sanguine habuisse, et mathematicos praedixisse, illum multum sanguinis humani fusurum, ter regnum amissurum, quarto recuperaturum et diu regnaturum. Ter, scimus, amisisse regnum: sernel anno 1594, quando senatores contra illum coniuraverant et fugiens salvatus est in arce Kövár apud Dominum Christophorum Kerezturi²¹. Sed eodem anno, occisis coniuratoribus, recuperavit regnum. Secundo perdidit, quando Imperatori resignavit. Tertio quando Cardinali resignavit. Si modo quarto poterit recuperare et Valachum eicere, probabile est, eum diu et faeliciter regnaturum post tot fortunae ludibria. Quod faxit Deus trinus et unus. Amen.

²¹ De Christophoro Keresztury cf. supra, mon. 41 adn. I et passim.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 2 iunii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 135r-v (prius 89 146); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De damnis a militibus illatis*. — 2. *Res nostrae Varadini*. — 3. *Cura animarum cum fructu*. — 4. *Novi socii necessarii*.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Scripsi R. P. V.ae 24 maii¹. Data occasione volui salutare. Accepi literas P. V.ae, 18 martii et 15 aprilis datas², 29 maii, cum literis Ill.mi Domini Malaspinae³ et Rev.mi Domini Amaltei⁴. Quibus brevi respondebo, et negotium curabo, cum D. Bogathi⁵ redierit ex bello.

1. Expectabo successorem. Nos eodem loco sumus, licet hodie sit sublatum nobis teloneum monostoriense, quod serebat nobis 150 vel 200 florenos annuos. Sed nihil est. Si res accommodentur, omnia restituentur. Sin minus, neque illud curabimus. Cosaci circa Albam intulerunt multa damna. Nostris subditis pepercereunt, quia sunt catholici. Iam eunt versus Lippam, quo turcae et tartari convenient.

2. Rev.mus electus Varadinensis [Mikácz] scribit mihi, se curaturum, ut restituantur bona nostra. Et nostri sunt iam securi. Mittam unum germanum, quia nostri patres ita succurrunt nobis, ut prospicitur toti provinciae, quae penitus desolatur. Iusta tamen sunt Dei iudicia.

3. Interim nobilitas confluit, et nostrae scholae augentur. Fit fructus, invito diabolo. Heri solennem habuimus processionem. Adfuerunt ad minimum 15 nobiles faeminae haereticae, praeter catholicos, qui plures erant.

4. Iam P. Pazman Graecii suum cursum absolvet. Rogo P. V.am, non permittat, nos fraudari nostra spe, quia noster est, si placet P. V.ae⁶. Et est magnus campus laborandi. Cum illo, quaeso, mittatur semi-medicus. Si esset sacerdos, esset melius, quia hic dabimus famulos et fratres, qui serviant. De novitiis expecto⁷. Non possum pluribus, quia discedit tabellarius. P. V.a oret pro nobis, sed me praecipue ipsius precibus et sanctis sacrificiis commendo. Dominus ipsam conservet. Claudiopoli 2 iunii 1600.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

P. Ioannem Nagy⁸ et aliquos iuvenes expectamus. Si Deus dederit gratiam quietis, res haec brevi habebit exitum, nisi peccata impedian.

¹ Quae sunt supra, mon. 463.

² Quas videsis supra, mon. 451 et 454.

³ De Germanico Malaspina, episcopo de S. Severo cf. supra, mon. 189 adn. 4.

⁴ Athilius Amalteo, olim nuntius ap. in Transylvania, cf. MAH III 771.

⁵ Nicolaus Bogáthy; de quo cf. VERESS. *Epp. Carrillo* I 45.

⁶ Vide ea, quae eodem tempore P. Szántó de sociis hungaricis, in Transylvania desideratis, scribebat ad Patrem Generalem; supra, mon. 464 § 3.

⁷ P. Maggiore petiit facultatem mittendi nonnullos novicios Romam ad domum probationis; cf. supra, mon. 446 § 5.

⁸ De I. Nagy S.I. cf. supra, mon. 446 § 4 et passim.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 13 iunii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 147r–48v (prius 90 98 147); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Teloneum monostoriense restitutum.* — 2. *De rebus publicis.* — 3. *P. Vásárhelyi Albam remissus.* — 4. *De residentia S.I. in Szatmár constituenda.* — 5. *Res nostrae Varadini.* — 6. *Ite- rum petit PP. Pázmány, Nagy et alios.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Scripsi R. P. V. ae 2 huius¹. Ab eo tempore nihil novi accidit. Id quod eodem 2 acciderat de nostro teloneo, compositum est, ipso, qui iusserset, dictum revocante per litteras, asserens, se non iussisse; et ut possideremus, sicut antea, seque etiam pro nobis intercessum apud Vayvodam. Aliqui excitaverunt nobis tricas istas.

2. Vayvoda adhuc est in Moldavia, obsidens Huttin, arcem praecipuam ad Nestram. Plurimos remisit et multos amisit. Persistit in voluntate conveniendi cum Imperatore. Et Ill.mus Doctor Petz², qui est in Sakmar, rem illic tractabit, missis hinc legatis, nisi res mutetur.

3. Fui coactus remittere P. Gregorium [Vásárhelyi] Albam cum alio fratre pro schola propter pericula et temporis incommoda.

4. M. Dominus Michael Zeckel³, commissarius et capitaneus sakmariensis scribit hodie S. M.ti Caesaraeo de bonis illis ecclesiasticis prope Sakmar redimendis, etiam suo nomine, si S. M. non possit, ut nos habeamus et illic sit saltem unus sacerdos. Locus est plane contiguus Sakmarino, fluvio Samos intermedio. Pagus praecipuus vocatur Nemeti. Coloni se rediment maiori ex parte. Summa est 3000 talerorum. Partem aliam dabit ipse. Et si opus sit, nos etiam aliquid emendocabimus, quia omnes nos valde cupimus illic habere aliquam sedem fixam, ad quam possimus nos recipere. Distant hinc 12 milliaribus hungaricis. Varadinum hinc 16. Sakmarinum Varadino circiter 12. Darotzi Sakmarino 5. Inde est iter liber in Poloniam, Germaniam et Moldaviam. Neque possunt fieri excursiones tartarorum. Si res succedat, bonum erit pro nobis; sin minus, fiat voluntas Domini. Ego mittam unum patrem cum Domino Commissario, qui brevi ibit una cum legatis Vayvoda, et redibit. P. Marcum [Pitačić] statui collocare Sakmarini, ut inde prospiciat catholicis illius tractus. Habebit sacerdotem alium socium hungarum, qui excurrat.

5. Varadini res iam sunt quietae. Mittam unum patrem germanum qualemcunque, si P. Provincialis non me iuverit. Si restituantur nostra bona, locus etiam ille iam erit tutus, et plurimi sunt catholici. Dicitur tamen, turcarum Princeps venturus in persona ad obsidendum. Antequam fiat, evolventur aliquot dies.

¹ Quas videsis supra, mon. 265.

² Bartholomaeus Petz, Imperatoris a consiliis; vide C. WURZBACH. *Biographisches Lexikon . . . XXII* (1870) 145; VERESS. *Epp. Carrillo II* 455.

³ M. Székely (Siculus); de eius proposito fundandi residentiam S.I. in Szatmár cf. supra, mon. 453 § 4 et passim.

6. Expecto aliquem semimedicum loco Galeatii, qui omnino debet hinc discedere propter frigora, quae faciunt illum plane inutilem⁴. Est massa carnis humidae sine osse.

Rogo P. V.am, mittat nobis P. Iohannem Nagy, et iubeat mitti P. Petrum Pazman, quia audio, nostros patres velle illum retinere pro theologia. Certe nos non possumus ullo modo carere. Debet esse Albae, Deo volente. Expecto etiam pro me successorem. Fiat voluntas Domini. Iam absvoli probationem quarti anni. Utinam bene. Voluntas prompta quidem, sed caro infirma est valde⁵. Et cuperem aliquantulum vacare mihi ipsi, si Deo placaret et P. V.ae. [147v] Cupio, P. V.am significare suam voluntatem de missione et residencia sakmariensi. Et cogitet, nos hic esse in Indiis, et inter homines valde instabiles; neque esse meliorem modum pro securitate nostrorum et nostrarum rerum, quam habere locum et Varadini et Sakmarini, quamvis non sint magnae sedes. Varadini poterunt ex nostris bonis ali 5 aut 6 ex nostris cum famulis. Totidem Sakmarini. Sed sufficient tres propter paucitatem personarum. Utuntur autem famulis externis, nostris studiosis, qui aliquando erunt nostri.

Mense augusto, ut alias scripsi⁶, cuperem tres mittere ad noviciatum, totidem ad Collegium Hungaricum. Expecto responsum a P. V.a. Cuius precibus et sanctis sacrificiis me cum nostris omnibus obnixe commendo. Dominus ipsam conservet. Claudiopoli 13 iunii 1600.

Respondeo Ill.mo Malaspinae et Rev.mo Amalteo⁷. Nihil est, quod ubique legi non possit. Nihil scimus de congregatione procuratorum. Cuperemus litteras Japonicas, sed latinas. Annuas nunquam hic habuimus.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

467

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
IOANNI KUTHASSY ARCHIEPISCOPO STRIGONIENSI
Roma 17 iunii 1600

TEXTUS: *Austr. I II 943 (prius 137); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De admissione Christophori Fejérváry in Collegium Germanicum.*

Redit in Hungariam nobilis adolescens, Christophorus Feyérvárius¹, qui commendationis nobis attulerat ab Ill.ma D. V.², peractis solennibus sacri iubilei, cuius causa venerat, sed frustratus Collegii Hungarici. In qua illum libenter iuvassemus, si in potestate nostra fuisset. Sed cum nec illo adhuc in litteris profectu esset, qui in Urbis alumnis requiritur,

⁴ Galeatus Rossi S.I., coadiutor, infirmarius collegii claudiopolitani; de quo cf. supra, mon. 446 § 2 et passim.

⁵ Cf. Matth. 26 41.

⁶ De novitiis Romam mittendis scribebat prima vice die 27 februarii 1600; vide supra, mon. 446 § 5.

⁷ Qua de re cf. supra, mon. 465.

¹ De familia Christophori Fejérváry (Kleczni) cf. NAGY IV 140-41.

² Litterae commendationis archiepiscopi Kuthassy (12 apr. 1600) reperiuntur in cod. *Epp. Ext. 16*, f. 16.

nec caeteras adhuc circumstantias haberet, quae ab iisdem exigi solent³, priusquam admittantur, necesse fuit, tempus illi aliquod dari tum ad deliberandum, tum ad studia sua, quoad satis sit, prosequenda.

Quod ut commode et sine ullo interpolatione praestare possit, dedimus operam, ut Olomutii locum habeat inter alumnos, qui liberalitate Pontificis illic sustentantur; sperantes, hoc consilium nostrum non ei modo salutare futurum, sed gratum etiam, quod cupimus, Ill.mae D. V.ae. Cuius mandatis, quantum in nobis erit, promptis semper animis obsequemur. Deum interim, post humilem salutationem, orantes, ut eandem nobis et Ecclesiae diutissime servet cum omni gratia et prosperitate. Romae 17 iunii 1600⁴.

468

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

P. FERDINANDO ALBER PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

Roma 17 iunii 1600 — Viennam

TEXTUS: *Austr. I II 943-44 (prius 137-38); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Christophoro Fejérváry, qui in Collegium Germanicum nondum admitti possit, concedatur locus in seminario pontificio Olomutii. — Episcopus Vaciensis petit, ut duo sui alumni in aliquo seminario pontificio provinciae Austriae locum obtineant.*

Venerat in Urbem Ioannes [!] Feyervarius¹, nobilis hungarus, harum lator cum litteris commendatiis DD. Archiepiscopi Strigoniensis [Kuthassy] et Episcopi Agriensis [Szuhay], ut in Collegium Hungaricum admitteretur, si fieri possit. Libenter annuissemus eius petitioni, si per Collegii leges licuisset, nec defuisse ei eruditio, quae in Urbis alumnis exigitur; et si paratus fuisset ad omnia, quae iisdem proponi solent, [944] priusquam admittantur. De quibus, quia examinatus antea non fuerat, et deliberandi tempus non habuit, nihil certi affirmare potuit.

Ergo, ut spatium habeat et opportunitatem tum ad studia prosequenda, quoad aptus sit ad hoc Collegium, tum ad reliqua de genere vitae praemeditanda, quae alumni promittere debent, in eius gratiam, eorumque a quibus fuerat commendatus, spem ei fecimus, fore ut interim recipiatur inter alumnos collegii olomucensis; deinde, ut suo tempore Romae etiam admittatur.

Qua de re monitum his voluimus R. V.am, ut olomucenses nostros certiores faciat, curretque, ut primo quoque tempore locum habeat . . .

Rev.mus Vaciensis Episcopus² locum optat pro duobus suis alumnis in aliquo existius provinciae seminariis. Hoc eius desiderium referri ad nos iussit Ill.mus Cardinalis S. Georgii³, ut de eodem R. V.am certiore faceremus. Curandum itaque erit, ut vel Pragae,

³ De conditionibus in candidatis requisitis cf. *Leges Collegii Germanici* (1579) I, in *Mon. Paed.* IV 71-73; et *Bulla Const. Coll. Germ.* (1584) § 3, in PACTLER, *Ratio stud.* . . . I 384.

⁴ Cumque Christophorus Fejérváry non solum ab Archiepiscopo Strigoniensi, sed etiam ab Episcopo Agriensi [Szuhay] commendatus fuerit (cuius litteras, diei 3 apr., v. in cod. *Epp. Ext.* 16, f. 11), P. Generalis etiam ipso eodem die, in eundemque sensum respondebat; textum litterarum reperies in cod. *Austr. I II 943*.

¹ De quo cf. supra, mon. 467 adn. 1.

² Georgius Zalatnaky (ob. 1605), ab anno 1598 episcopus vaciensis; cf. GAUCHAT IV 356.

³ Cintius Aldobrandini, cardinalis secretarius; de quo cf. supra, mon. 50 adn. 3.

vel Olomutii, vel Graetii, prout commodius erit, et alumnis ipsis opportunius collocentur. Quod ut R.ev.mo statim innotescat, bonum erit, ut R. V.a primo quoque tempore ad illum scribat, et locum designet, ad quem mittendi erunt⁴ . . .

469

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 1 iulii 1600 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 946-47 (prius 140-41); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *De novitiis Romam mittendis. – Alumni, Romam in Collegium Germanicum mittendi, prius bene praeparandi et examinandi. – Nonnulla de sociis diversis. – Ioannes Tordanus non admittatur iterum in S.I.*

Ex quo ultimas dedi ad R. V.am, ternas eius accepi. Quarum unae, 12 aprilis datae¹, summam quandam superiorum eius litterarum complectebantur. Ideo nihil est, quod rescribam, nisi quod grata fuerit haec R. V.e diligentia. Reliqueae binae eiusdem pene argumenti erant; quibus proinde uno responso satisfaciam.

Ac primum de tribus novitiis, quos in Urbem mittere cupit, gratus erit eorum adventus; Sed cupio, ut diligenter examinatos mittat, hoc est, idoneos ad institutum, ne frustra susceptum hoc iter videatur.

De alumnis autem Collegii Hungarici, quia hungarorum in eo Collegio numerus hoc tempore plenus est, aliud polliceri non possum, quam locum eis paratum fore, cum primum vacuus erit. Interim autem curet R. V.a, ut de iis, quos designat, mature ad nos mittat informationem, iuxta examen eorum capitum, de quibus interrogari solent alumni, priusquam in Collegium recipientur². Accepta autem infor-[947]matione, si apti judicabuntur, indicabitur R. V.e tempus, quo in Urbem mitti queant.

Dispicuit, quod de Galeatio scriptum est³, eum isthinc remitti oportere. Et nos quidem pro eo Franciscum⁴, quem R. V.a nominat, libenter concederemus, nisi obstare quip-

¹ Petitionem Episcopi Vaciensis quod spectat, P. Provincialis die 16 iulii Patri Generali scribebat: «Rev.mi Vaciensis Episcopi duobus alumnis, de quibus in proximis 17 iunii datis P. V.a agebat, locum in seminario olomucensi designavi. Ad quod ante biennium, petente idipsum eodem Rev.mo, recepti fuissent, nisi retracta pontificia pensio, et sequens postea contagio pestifera impedivissent. In aliis autem seminariis: Viennae, Pragae, Graeci ungari in alumnos, quia prodesse illis partibus, sacerdotes creati, non possent, non recipiuntur. Ad olomucense vero seminarium peregrinarum linguarum et nationum adolescentes ex prima sua institutione admittuntur. Nisi Ill.mus cardinalis a Dietrichstain rationem hanc immutabit. Quod, ne fiat, optandum est. Scripsi de admissione horum duorum Rev.mo Vaciensi et Patri Ximenio [rectori]» *Germ. 179, f. 202.* — P. Generalis, die 21 octobris 1600 debuit hac de petitione ad novum Patrem Provincialem scribere: «Rev.mus electus Vaciensis Episcopus litteris suis a Pontifice postulavit impetravitque, ut sibi propter episcopatus sui tenues proventus, duos alumnos [971], qui futuri sint sacerdotes, habere liceat in seminariis pontificis Graecii, Viennae vel Olomutii. Iussique haec hodie sumus ad R. V.am scribere, ut eos admittendos curet, cum ab Episcopo proponentur. Quod ita speramus ab ea curatum iri (si nondum factum est) hoc etiam propensiis, quod notas ei Hungariae necessitates scimus, eiusque ad illam iuvandam zelum ac studium perspectum habemus» *Austr. I II 970-71.*

² Quas videre est supra, mon. 453.

³ Vide *Leges Collegii Germanici* (1579) I (Quae in recipiendis alumnis sint servanda); *Mon. Paed. IV* 70-73.

³ De G. Rossi S.I., coadiutore cf. supra, mon. 446 § 2 et passim.

⁴ Franciscus Vagiolio S.I.; vide *ibidem*.

piam videremur, quo minus ad vos proficiscatur. Caeterum, alium quaeri in his provinciis iussimus. De quo mox, ut statutum fuerit, ad R. V. am perscribetur, ut Galeatum in Italiam eius loco remittat.

Spero etiam venturum ad vos Ioannem Nagium⁵, tametsi ab austriacis expetebatur. Et de R. V. ae successore iam pene etiam constitutum a nobis est. Sed is, quem animo designavimus, ante autumnum in Urbem venire non potest. Quare sustentari hac spe interim debet R. V. a, et forti animo, ut facit, pergere, nostrosque in aspris istis rebus consolari. Dedimus etiam negotium, ut provinciam rhenanam pro germano sacerdote scribatur, et de aliis etiam iunioribus, qui in scholis vestris doceant. Non intermittemus pristinam sollicitudinem, ut hinc inde aliquot colligamus. Ita spero, si tranquilla erunt tempora, non defuturos, qui in viena ista laborent.

De iis autem, qui in Austria sunt, potest ipsa cum P. Provinciali agere, ut aliquos mittat ex iis maxime, qui propter linguae patriaeque notitiam usui in primis futuri existimantur. Nos enim, ut alias monuimus⁶, praescribere illi non debemus, cum suas etiam habeat pars illa necessitates, sciamusque P. Provincialem sua sponte facturum, quod poterit.

Nec plura his habebam, nisi quod de D. Tordano⁷ recte iudicet R. V. a, non videri amplius cogitandum de illo in Societatem recipiendo, satiusque esse, ut in eo statu, in quo nunc est, Deo et Ecclesiae inservire studeat. Omnia precibus etc. Gratia etc. Romae 1 iulii 1600.

470

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

Roma primo iulii 1600 — Selliam

TEXTUS: Austr. I II 947-48 (prius 141-42); conceptus et regestum.

EDITIO: VERESS, Epp. Carrillo II 328-29.

SUMMARIUM: *De intentione paelatorum Hungariae subducendi praeposituram thuroensem Societati Iesu. — Mittentur reliquiae quedam B. P. Ignatii. — De G. Zirossi S.I. novitio. — Episcopus Csandiensis petit missionarium.*

Ternas his diebus habebam litteras R. V. ae, 7 15 23 maii scriptas¹. Ad quas, etsi gratum fuit de singulis nosse, quae scribebat, pauca tamen sunt, quae respondeam. Nam quod renuntiatum fuerat de paelatis hungarum, qui in Urbem venerunt, fore ut contra praeposituram vestram aliquid tentarent, inanem eum metum fuisse arbitramur. Hactenus certe nihil auditum est, ut amitteremus. Tamen, si quid deprehendatur, omni studio et diligentia providere.

Reliquias B. P. N. et chirographum eius aliquod mittemus, Deo iuvante prima quaque opportunitate.

⁵ Ioannes Nagy S.I.; cf. supra, mon. 446 § 4.

⁶ Vide supra, mon. 410.

⁷ Ioannes Torday, olim S.I.; cf. supra, mon. 463 § 5.

¹ Quae videri possunt supra, mon. 459 460 462.

De Georgio [Zirossi] novitio, qui periclitari de vocatione dicitur, gaudeo, curam eam esse R. V.ae, quam exigat ratio officii. Caeterum, non habeo, quod hinc statuam. Cum enim sit adhuc novitus, P. Provincialis erit de illo retinendo aut dimittendo statuere.

Cum ergo aliud nihil sit, quod ad R. V.ae litteras rescribam, unicum addam de quo scripturus sum etiam P. Provinciali: Rev.mum [948] Canadiensem² suum nobis desiderium exposuisse missionis alicuius nostrorum obtainendae. Quod ipsum certe nobis expetendum esset, si liceret per paucitatem operariorum. Quare videbit R. V.a, et quod praestari a se posse sentiet, ulti illi offeret, ut rem nobis cordi fuisse intelligat.

471

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 13 iulii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 196r-97v (*prius 297-98 343-44*); autographum.

EDITIO: VERESS. *Epp. Carrillo II* 329-34.

SUMMARIUM: 1. *De coloniis pagi nostri Hosszufalu.* — 2. *De paroeciis et parochis.* — 3. *De facultatibus spiritualibus a S. Pontifice petitis et in cura animarum necessariis.* — 4. *De summa annonae caritate.* — 5. *De aedificiorum constructione.* — 6. *De statu spirituali nostrorum in residentia Thurotii.* — 7. *De libris et supellectilibus sacris acquisitis.* — 8. *Diversas Patris Generalis ordinationes et instructiones communes accepit.* — 9. *Status rerum publicarum.* — 10. *De I. Torday, olim S.I.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. 23 maii postremas ad V.am Paternitatem dedi¹. 24 maii interdixi hosszufaluiensibus, nostris colonis, ne amplius sacramentorum, concionum ac sepulturae causa frequentent templum haereticum bechiense². Cuius parochiae tamen iure est templum hosszufaluiense subiectum, tamquam filiale. Vetui etiam, ne amplius concionatori haeretico darent proventum, sed totum converterent in restaurationem templi collapsi ipsorum. Quo autem nemo vexet idcirco nos, curavi per ordinarium Episcopum avelli templum nostrum ab illa parochia haeretica. Atque ab eo tempore Patrem Alexandrum Dobokay curavi, ut eo excurrat diebus festis et dominicis. Cuius labor est fructuosus, Deo laus. Et, licet minister haereticus multa minabatur, conquievit iam tandem.

2. Thurocio misi ad breve tempus patrem Leonardum Classovitium in Novak, unde Domini Maytini³ expulerant haereticum concionatorem, mortuo eorum patre haeretico; Patrem Ludovicum Lucari ad Dominum Danielem Pongaraz⁴. Labor est cum animarum fructu.

Parochus optimus, quem per annum Selliae habuimus, valedixit nobis ob gravem oculorum morbum. In cuius locum magno labore fuit alius inventus, qui bene se gerit. Paro-

² Faustus Verancsics, episcopus csanadiensis; de quo cf. supra, mon. 337 adn. 9.

¹ Quas videsis supra, mon. 462.

² Qua de re cf. ea, quae iam epistola, diei 7 maii, referebat; supra, mon. 459 § 7.

³ De familia Majthényi cf. NAGY VII 258 et 264.

⁴ De missione nedezensis apud D. Pongrácz cf. supra, mon. 326 I/6.

chum novae parochiae Sancti Georgii, alumnnum licet nostrum⁵, quod nimium insolesceret, tricasque inciperet excitare contra nos, nec pateretur, ut tertia pars proventus applicaretur aedificio parochiae neglectae ab haereticis, coactus fui dimittere, licet hactenus non invenerim, quem substituam. Unde interea per unum e nostris, qui sunt Thurotii, ordinavi, ut parochia administretur. Quae non distat quarta parte milliaria a nostra domo. Inqua proinde semper pater manet; et, cum est opus, eo excurrat. Ordinavi praeterea, ut interea totus proventus convertatur in restauracionem parochiae.

3. Nostri patres Thurotii advertunt, haud parum imminutum fructum spiritualem colonorum, postquam institui parochos externos. Quos nihilominus, censeo, conservandos et a nostris excitandos semper et iuvandos, cum non sit nostrum agere parochum. Putant praeterea illi, adhuc magis fructum imminutum iri, si officia divina et conciones ex nostro templo transferantur ad parochiale. Id quod nihilominus parochus petit. Cui, tamquam pastori immediato, forte non essent oves denegandae. Verum est, praepositos habuisse ac habere in Hungaria iurisdictionem supra suos parochos. Id, quod pro nobis, ad tollendum scrupulum, dudum petiveram a Sua Sanctitate per V.am etiam Paternitatem⁶, nondum accepto responso; uti etiam privilegium, ut Superiores possint urgere instrar executiones criminales, sine periculo irregularitatis. Quia, nisi hoc faciant Superiores libere, iudices negligunt multa cum damno populi et iactura civilis disciplinae. Denique petivi privilegium ordinandi extra tempora, sine titulo certo nostros aliorumque alumnos, cum hoc sit pernecesarium ad iuvandam Ecclesiam. Ut etiam privilegium absolvendi ab haeresi, casibusque reservatis. Quod Superior possit parochis nostris communicare, cum saepe accidat converti, qui nolit, nisi parocco confiteri, nos tamquam dominos etiam temporales reverentes. Haec de parochiis.

4. Summa caritas annonae mirum in modum imminuit nostras scholas, ita ut vix tertia pars studiosorum remanere potuerit. Revertentur tamen post messem, quae optima est, iamque habetur, laus Deo, prae manibus. Tempore huius caritatis plurimi pauperes conservati et alti pane nostro, quotidie ultra ducentos. Et adhuc aluntur, licet videretur triticum vix pro nobis sufficere. Deus tamen hactenus nobis sufficienter providit.

5. Pergitur in aedificando praedio domestico ac sex cubiculis ligneis, quae sint cum aliis usui nostris, dum collegium aedificatur. Pro quo aliud non potuit fieri, quam curare semper scindi lapides, ut scinduntur. In lateribus parandis defectu magistrorum magna fuit difficultas. Iam tamen sumus nacti bonos latomos italos. Ac, ne nimis graventur coloni nostri, curavi tria plustra propriis collegii bobus, quibus toto anno lapides convehantur. Lateres vectura longa non indigent, cum lateritium sit exstructum nunc ad finem oppidi.

6. Nostri in residentia, uti et in collegio, Deo laus, bene valent, unico excepto, Antonio Catani⁷, qui laborat podagra. In spiritu vero plus profecissent, si Superior [Zanitius] maiorem curam profectus spiritualis habuisset. Reperi enim nunc, residentiam visitando, nunquam habitam exhortationem, neque Superiorum consuevisse agere cum nostris de spirituali ipsorum profectu ac de necessitatibus corporis, sed totum maxime fuisse in temporalibus. Quem de hac re generatim ac particulatim serio commonefeci, Superiorumque Societatis ostendi, potius debere pati, ut fiat bonorum temporalium iactura, quam spiritualium, si utraque non possent salva conservari. Admonitionem bono animo accepit, promittens emendationem. Quae si subsequatur, opus non erit, ut per V.am P. commonefiat. In colle-

⁵ De quo cf. supra, mon. 452 § 2.

⁶ De facultatibus spiritualibus a S. Pontifice petitis cf. supra, mon. 443.

⁷ A. Catani S.I. (1554c-1613), mediolanensis, coadiutor; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 643.

gio vero bene se gerunt in suo quisque officio, excepto unico fratre, Georgio Zyrossy, novicio⁸, qui nunquam emisit vota, et exiguum sensum habet religionis. Non est devotus, non observans regularum, qui Brunae fere fuisset dimissus. Hic vero, licet postquam petivit per triduum dimissionem, conservaverim. Dimittam tamen, nisi intra mensem serio se emendaverit, ut visum fuit Patri Provinciali. Alter Georgius Salkoviz collectatur adhuc cum tentatione vocationis coadiutorum, cupiens studia, ut dudum scripsi V.ae P.⁹. Hactenus tamen superavit temptationem, et nulli est scandalo.

Aliquot praeterea sunt adhuc, qui sicut antea scripsi, aegre ferunt disciplinam, qua semper urgeo regularum observantiam. Ideoque, cum eas transgredientur, poenitentias, iuxta monita V.ae P., iniungo. De caetero cum illis et aliis omni ago humanitate ac suavitate, curoque, ut nihil illis desit.

7. Iam allati fuerunt Augusta et Venetiis libri ad instruendam sufficienter bibliothecam, qua collegium destituebatur; et ornamenta pro templo honestiora, undecim casulae, ac paramenta altaria, vela calicum, bursae, corporalia, pulvili etc. Pro quibus quidem omnibus, Deo laus, nullum aes alienum contraxit collegium, licet sint expensae duorum millium florenorum. Aegre enim ferebant a tanto tempore bibliothecam et sacristiam, non instructam necessariis. Serenissimi etiam Graecenses¹⁰ miserunt unam pulchram casulam et Rev.mus Nitriensis [Forgách] 2.

8. Ex quo Selliae versor, quinque V.ae P. ordinationes mihi sunt transmissae, quas mox communicavi cum consultoribus. Quorum unicum nunc habeo, cum loco aliorum nondum Pater Provincialis constituerit alios. Prima, De libris edendis a nostris, prius in Urbem mittendis. – 2. De formandis idoneis concionatoribus. – 3. De observandis in literis, quae secundum formulam ad V.am P. scribuntur. – 4. De usus exercitiorum spiritualium. – 5. De scribendis literis quater in anno a consultoribus V.ae P.¹¹; quas in librum etiam retuli. Quartae obstant angustiae collegii novelli hactenus. In quinta non censeo, ex residentia teneri hac constitutione quater scribere ad V.am P., sed consultores solum collegii. Quo si aliter censem V. P., me moneat. Curabo iuxta mentem servari V.ae P. Cuius sanctis sacrificiis et precibus me, collegium ac residentiam plurimum commendo. Selliae 13 iulii 1600.

9. Non desunt pericula, cum feratur a multis constanter adventus Imperatoris turcarum cum magno exercitu. Licet alii non credant, sed forte futuram pacem, quam vix nunc spero. Ex Transylvania postremas dederunt ad me 15 iunii, post occupatam Moldaviam a Michaele. Qui postea revenit in Transylvaniam. Ubi idem est nostrorum status, aucto non-nihil damno abolitione telonii monostoriensis. Sunt rumores, obsideri Iulam a Michaele vaivoda. Sed mihi non constat certo. Ad arcem Papa, non adeo dissitam a nobis, vallones et galli vocarunt turcas et in eam admiserunt. Deus illis parcat. Vicecapitaneus generalis eo ante hebdomadam duxit exercitum, cum Generalis, Dominus Pálffy, summo damno Hungariae, obierit, facta postrema confessione uni patri, quem misi illuc. Amisit hic Societas magnum protectorem¹². Requiescat in pace.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

⁸ Vide responsum Patris Generalis de casu Zirossi; supra, mon. 470.

⁹ Vide supra, mon. 445 § 3.

¹⁰ Archiduces Maria mater et Ferdinandus, mox imperator.

¹¹ De his Patris Generalis litteris communibus cf. *Synopsis historiae S.I.* 122.

¹² De morte Nicolay Pálffy comitis cf. supra, mon. 459.

10. Dominus R. Ioannes Torday¹³, qui hactenus agit parochum in Transylvania cum bono fructu, ad me dedit literas lamentabiles, obsecrans, ut apud V.am P. agam, quo iterum ad noviciatum admittatur, ne pereat. Consilioque patris Maiorii ad me volebat venire, ac hic versari interea ac V.a P. responderet. Cui tamen rescripsi, ne veniret, sed ut se conferret ad Patrem Marcum Scisciensem [Pitačić] Darocium, ubi agat parochum, quousque V.ae P. visum fuerit. Apud quam pondus sit habiturum bonum testimonium Domini Francisci Darocii¹⁴. Qui me nunc ursit, ut sua missio prorogetur adhuc ad tres menses, cum non fuerit inventus parochus, ne pereat fructus factus, gaudeantque haeretici.

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 20 iulii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 205r-06v (prius 304 319 345); autographum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 334-35.

SUMMARIUM: 1. *De sanatione Michaelis Hochholzer S.I.* — 2. *Triticum colonis tempore caritatis annonae oblatum.* — 3. *Litterae participationis meritorum S.I. datae Episcopo Agriensi.* — 4. G. Zirossi S.I. novitus dimissus. — 5. *Magister rhetoricae constituentis Selliae.* — 6. *Sigismundus Báthory Moldaviam occupavit.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi etc.

1. 13 iulii postremas dedi ad V.am Paternitatem¹. Cuius nudiustertius binas accepi, datas 6 et 21 maii². Testimonium authenticum fratris Michaelis sacristani³ per intercessionem B. P. Ignatii, mittam, Deo dante, intra 2 vel 3 hebdomadas, ad illud conficiendum vocato episcopo viciniori. Exspectabo reliquias B. P. N. a V.a P. promissas⁴.

2. Triticum fuit oblatum colonis thurociensibus vili pretio. Quod, nolentes emere, cum nos ad solvenda debita indigebamus pecunia, ab aliis emerunt quadruplicato.

3. Literas participationis meritorum Rev.mo Agriensi [Szuhay] cras mittam Posonium per unum e nostris patribus⁵.

4. 16 iulii, consilio meorum patrum, coactus fui dimittere e Societate Georgium Zyrrossy novicium⁶, nullo emissso unquam voto, qui vere nocebat malo exemplo domesticis et exterritis. Unde Patri Provinciali, ut ita fieret, visum fuit.

5. P. Provincialis nunc ad me scribit, nisi isthinc a V.a P. rhetorem magistrum accipiam, se vix posse dare mihi. Sciat tamen V.a P., sicut scribo Suae Reverentiae, nisi cum magno dedecore Societatis, apud omnes regnicolas non posse iam differri magistrum rhe-

¹³ De I. Torday cf. supra, mon. 463 § 5.

¹⁴ De Fr. Daróczy cf. supra, mon. 342 et passim

¹ Quas videre est supra, mon. 471.

² Quae reperiuntur supra, mon. 457 et 461.

³ M. Hochholzer S.I., coadiutor, intercessione B. P. Ignatii sanatus; cf. supra, mon. 457.

⁴ Cf. supra, mon. 470.

⁵ Qua de participatione cf. supra, mon. 452 § 8.

⁶ De G. Zirossi S.I. novitio cf. supra, mon. 452 adn. 10.

torices, postquam per tot annos tam bonam p^{rae}posituram possedit Societas, et mutando locum collegii imminutus fuit numerus magistrorum. Thurocii enim erat etiam rhetor. Quare monendus videretur serio Pater Provincialis, si V.a P. isthinc non providerit, ut provideat⁷.

6. Literis, ad me datis 30 iunii ex Transylvania, constat, principem Sigismundum [Báthory], auxilio polonorum, occupasse totam Moldaviam. Erunt tricae in Transylvania. His me plurimum commendo sanctis sacrificiis et precibus Vestrae Paternitatis. Selliae 20 iulii anno 1600.

Vestrae Paternitatis servus in Christo

Alfonsus Carrillius.

473

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
Roma 29 iulii 1600 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 951-52 (prius 145-46); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Perdurante incerto rerum publicarum statu, non convenit tractare de sedibus fixis acceptandis. — Referat diligenter de omnibus, secretiora «ciphris» exprimendo.*

Redditae his diebus fuerunt, quas R. V.a 24 maii et 13 iunii scripsit¹. Ad quas quidem pauca habeo, quae describam. Gaudeo, illam in his rerum angustiis et in tanta paucitate operariorum, eo animo esse, ut novas etiam missiones amplectatur. Et nobis quidem, quod de varadinensi et sakmarinensi hactenus caeptum videmus, non potest non probari; speramusque, utramque utilem multorum saluti futuram.

Hoc unum in his, aliisque similibus providendum erit, ne in illis nostri tanquam in fixis et perpetuis sedibus futuris pedem ponant; hoc est, ne uspiam ullo modo se constringant. Etsi enim non dubitamus, quin idoneo nostrorum habitationi [951] loca multa futura sint, et Varadino, ubi nostri olim erant, nulla sit quaestio. Minime tamen expedit, ut hoc rerum statu de perpetuis sedibus agatur. Ut facile posset, si agere velimus de fundatione, et aliis rebus necessariis certi quicquam constitui. Quare satius erit, ut nostri huiusmodi locis, tanquam in aliis, ad tempus missionibus versentur, quoad postea, rebus pacatis, quod facto opus sit, expendamus.

⁷ De professore rhetorices P. Generalis epistola, diei 26 aug., respondebat: «Pauca sunt, quae reddam literis R. V.ac, 20 iulii scriptis. Quod enim unicum in illis erat, de quo respondendum videbatur, et R. V.ad P. Provincialem describi cupiebat, hoc est de rhetorices professore, quem pro sellensi collegio a nobis postulabat, id ipsum providere deinceps ad R. V.am proprie pertinebit, ut ex binis ultimis nostris intelligi licuit. Videndum ergo erit, ut ex aliqua provinciae parte in proximum annum, aut bonam certe illius partem deligatur, quem is, qui designatus a nobis fuerat, quemque his mensibus Romae expectabamus, nondum venit, nec verisimile est, tempori adfuturum, ut hinc ad vos mitti queat ad proximam renovationem; praecipue cum, etsi nunc adesset, quiescere illum aliquamdiu, et Urbis, annique sancti beneficio aliquamdiu frui aequum sit, priusquam [961] alio mittatur. Spero, non defuturum in provincia idoneum, qui tantisper munus hoc subeat. Nobis porro curae erit, Deo favente, spem, quam R. V.ac fecimus, adimplere» *Austr. I II 960-61.*

¹ Quae inveniuntur supra, mon. 463 et 466.

Egimus non ita pridem de transylvanicis rebus nostris cum Sanctissimo. Animadvertisque, inter caetera, ei non improbari, ut novos operarios, etiam inter hos perturbatores, submittamus. Quo impensius nunc in illis hinc inde conquirendis laboramus, et prima quaque occasione aliquos destinemus. Abiit interim nuper cum P. Vivario², procuratore P. Nagius³, quem R. V.a a P. Provinciali petere potest. Quanquam vereor, ne illum, brevi saltem aliquo spatio, in Austria retinendum censeat.

Indicavit praeterea idem Sanctissimus, sibi gratum fore, si opera Societatis certior fiat de aliis rebus, quae nunc publice geruntur in Transylvania. Itaque hoc diligenter adnitionum erit R. V.ae, ut de omnibus, quoad adsequi ipsa poterit, fidelissime et citissime ad nos scribat, ut ad S. Sanctitatem referamus. Et ne qua forte cuiquam detur occasio, si litterae intercipiantur, quae secreta erunt, ciphris comprehendat. Quarum exemplum his literis includi iussimus⁴. Cavere autem debet, ne cui innotescat, haec Pontificis iusu scribi. Satis est, hoc ipsa norit, quo accuratius exequatur. Et, sine dubio, ad Dei obsequium cessum est, quod ad communem omnium Parentem, pia de omnibus sollicitudine laborantem, refetur⁵. Omnium precibus etc. Gratia Domini nostri etc. Romae 29 iulii 1600.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 30 iulii 1600 — Romam

TEXTUS. *Germ. 179, f. 215r-16v (prior 91 97 148); autographum.*

SUMMARIUM: 1. *De Bartholomeo Petz, commissario imperiali, et de Ioanne Torday.* — 2. *Galeatus Rossi S.I. remittendus in Italiam.* — 3. *Ioannes Nagy et Petrus Pázmány necessarii in Transylvania.* — 4. *D. Naprághy, episcopus discessit e Transylvania.* — 5. *Mittatur quidam artis medicae peritus.* — 6. *P. Kabos in Szatmár, ut videat, utrum locus sit aptus pro residentia S.I.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi etc.

1. Scripsi R. P. V.ae 30 iunii¹. Ab eo tempore res nostrae eodem loco fuere, quo antea. Spes boni aliquanto maior, nihil tamen certi. 8 huius venit Ill.mus Doctor Petz, commissarius². Cui res nostras studiose commendavi, et cupide suscepit. Fuit cum Vayvoda et rediit. Retulit mihi, Vayvodam omnino convenire cum S. C. M.te, et pollicitum, se nobis omnia restituturum, ut ex Ser.mae dona dotalia³. Nihil tamen hactenus factum est. 26 huius venit

² Ioannes Vivarius S.I., germanus (de quo cf. supra, mon. 43 adn. 4 et passim), hoc tempore Romae commemorabatur, missus nomine provinciae Austriae, nonae congregationi procuratorum (diebus 6-9 iunii 1600 habita) adesset; cf. COEMANS, *Breves notitiae . . . 9*.

³ Ioannes Nagy S.I., haud semel iam a P. Maggiore petitus pro Transylvania; vide supra, mon. 466 § 6.

⁴ Quae tamen desiderantur.

⁵ P. Generalis eodem die scripsit etiam ad P. Carrillo, exhortans, ut similiter res transylvanicas alicuius momenti diligenter et solliciter prescriberet; vide litteras ap. VERESS, *Epp. Carrillo II* 337-38.

¹ Quae tamen datae sunt 13 iunii; quas vide supra, mon. 466.

² De B. Petz cf. supra, mon. 466 § 2.

³ Mariae Christiernae, uxoris Sigismundi Báthory.

Rev.mus Bernardinus Quirinus, episcopus Moldaviae et Valachiae, qui Roma venit, et novit nostros in Creta insula⁴. Nondum alloquutus est Vayvodam. Ego illum salutavi.

D. Ioannes Tordanus⁵ discessit cum aliis duobus sacerdotibus ecclesiae albensis. Iste haerebit Tirnaviae, ut sit canonicus strigoniensis, si poterit. Isti vero venient Romam, et salutabunt P. V.am. Sunt viri boni, et ad nos revertentur.

2. Nudius tertius vesperi, post exhortationem, venit ad me Galeatius⁶ cum P. Thoma Mestrio, confessario, et dixit, se non posse amplius hic manere. Proposuit quaedam vana, qua longum esset recensere; inter caetera, se mori fame, et esse duos aut tres, qui de hac re conquerantur. Quid tamen, re quaesita, non est inventum. Certum est, ipsum heri et nudius tertius, qui fuerunt dies Veneris et sabati, non comedisse ullum ferculum, sed solum panem et vinum. Comedit autem panem cum dimidio plus minus singulis vicibus. Et panes nostri sunt plane sicut panes professae domus romanae. Proposui rem consultoribus. Omnes, nemine dissentiente, iudicarunt, mittendum. Est nobis magnum incommode, quia nemo est, qui nos sublevet in re medica. Sed fuit tamen necessarium, quia scandalizat omnes. Et ego coram Domino saepius cogitavi, quid fecisset illi. Nihil unquam potui invenire. Verum est, frigus nostrum non posse ferri ab ipso. Sed praeter hoc, habet etiam, nescio quid, contra multos, et praecipue contra me. Nihil facit cum aliis. Forsan etiam consultores sribent. Rogo P. V.am, misereatur nostri, et mittat nobis hominem, qui sit tractabilis et humanus, et qui se possit accommodare in cibo et potu. Galeatius nescio quis sit. Hoc certum est, non esse sociabilem, et quod semel apprehendit, non posse deleri. Orat saepius, et nescio, quid prospicit. Errores aliorum, et qui saepius non sunt errores, tam diligenter attendere, et suos non posse, neque velle videre, ita est incapax rationis. Dominus illi parcat.

Mitto illum Viennam ad P. Provincialem. Mirabitur P. V.a, quod nullum potuerim adhibere remedium. Fateror meam imperfectionem, sed sciat, et per me et per alias patres fecisse, quod potui, etsi non cum illa prudentia et charitate forsitan, qua debui. Ego certe pro mea infirmitate respondebo Deo et P. V.ae, quando visum fuerit.

3. Caeterum, audio, nostros in Austria moliri retinere P. Ioannem Nagy, qui est Romae, et Patrem Pazman. Rogo, nos iuvet, quia pluribus indigemus, et non est cogitandum de discessu. Ut video, res tendere ad bonum exitum. Heri hinc missa sunt a S. M.te 125 milia talerorum ad Vayvodam, qui dicitur futurus gubernator, nomine Imperatoris. Utcunque sit, spero, Deum non derelicturum Ecclesiam suam.

4. Rev.mus noster electus [Naprághy] 3 huius discessit noctu. Quod est incommodum factum pro catholicis. Sed Deus iuvabit.

5. Pro medico nostri significant mihi, P. Franciscum Caporale fore bonum, et ego cuperem. Sin minus, Franciscum Vagiolum⁷. Sit quaeso italus et humanus, quia plurimum proderit [21v] non solum nobis, sed etiam plurimis aliis, qui non fidunt haereticis. Galeatium mitto in Sakmar cum nostris. Inde mittetur cum alioquo mercatore Viennam. Mense septembri expectabo successorem, cum subsidio personarum. Et qui venturus est pro medico vel pharmacopola, ferat, quaeso, siringam, quia hic nullo modo invenimus. Tiriacam habemus. Si ferat reubarbarum et mescinacum cum bezoar, erit utile⁸, quia hic est usus val-

⁴ Cf. GAUCHAT IV 168 et 412.

⁵ De I. Torday cf. supra, mon. 471 § 10.

⁶ Galeatius Rossi S.I. coadiutor; de quo cf. supra, mon. 446 § 2 et passim.

⁷ Quem iam petuit antea; cf. supra, mon. 372 § 2.

⁸ Similia iam petuit prius; cf. supra, mon. 446 § 8.

de necessariis harum rerum, et omnes amici petunt. Non agam pluribus. Me R. P. V.ae
precibus et sanctis sacrificiis commendo. Dominus ipsam diu conservet sua gratia et amo-
re. Claudiopoli 30 iulii 1600.

Reverenda Paternitatis servus in Christo

Petrus Maiorius.

6. Mitto P. Stephanum Kabos in Sakmar, ut videat locum, an sit aptus pro residentia,
quia M. D. Capitaneus [Székely] vult emere domum in oppido pro nobis, et pro templo, et
nollem emi nisi sit commoda, et prius habeamus responsum S. M.tis et P. V.ae, ne frustra
fiat. Quamvis nostri omnes maxime cupiant, nos et Varadini et Sakmarini sedem habere⁹.

475

P. THOMAS MESTRIUS S.I.¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 31 iulii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 168*, f. 308r-09v (prius 23-24 133-34); autographum.

SUMMARIUM: 1. *De statu rerum publicarum*. — 2. *De casu Galeatii Rossi S.I. coadiutore*. — 3. *De-
fectus nonnullorum sociorum*. — 4. *Socii in Transylvania necessarii*.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Non admirabere, ni fallor, si Juditham imitatus, tibi parenti nostro optimo, auribusque cum reverendorum patrum, tum charissimorum fratrum, qui per vada caeca na-
vigantes, lectos figitis ac celeusma remos, ut cum Martiali loquar², malus quamvis ipse
celestes, occinuero: Cantate Domino, et invocate nomen eius, quia posuit castra sua in
medio populi sui, ut eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum³. Populatis
enim agris, vexatis populis, sociis afflictis, rebus omnibus in victoris arbitrium redactis,
quid sperandum nobis fuit, nisi ut aut in praedam veniremus, aut in eorum, qui nullam
iampridem nostra causa, solius religionis duntaxat, iugulis nostris imminent, cupidita-
tem expleremus. Sed dextera Domini fecit virtutem⁴. Vivimus enim in luce miserationum
eius, quae aspirantibus ab Hesperia vestra precationum vestrarum, ventis nobis illux-
runt, maximasque vobis habemus agimusque gratias.

⁹ Responsum Patris Generalis (7 oct.): «Ex litteris R. V.ae, quas ultimo iulii ad nos scripsit, animadver-
ti, quam necesse sit, ut alterum Galeatii nostri, qui a vobis discessit, loco substituamus. Et sane quaesitus est
a nobis hactenus diligenter, neendum inventus. Nam de P. Caporali, re diligenter considerata, nullo modo ad
rem nostram aptus visus est. Et in aliis, de quibus consilium inieramus, nonnulla etiam impedimenta se obici-
cunt. Non desinemus tamen, quoad idoneum nacti simus, eumque ad vos primo quoque tempore destine-
mus. De P. Nagio, nihil est quod dicam, quum is in Austria iam est, et cum res futura vobis sit cum P. Carril-
lio, novo provinciali, dubitate non debetis, quin pro vetere illius in res transylvanicas affectu ac studio liben-
ter omnia facturus sit, quod auxilio vobis fore cognorit» *Austr. I II* 967.

¹ Th. Mestrius (Maistre) S.I., gallus; ab anno 1598 in Transylvania, cf. *Cat. Prov. Austr. I* 731.

² MARTIALIS 3 67 4.

³ Cf. Judith 16 2-4.

⁴ Ps. 11 16.

2. Existimarem fore, ut exeunte duntaxat anno hinc a me literae Romam ad Vestram Paternitatem mitterentur. Sed vicit necessitas, vicit occasio, imperiumque vicit. Imperium, quia Superioris iussa oportuit fieri. Occasio in discessu charissimi fratris nostri Galeatii, cuius opera cum non minus egeremus, quam rebus iis omnibus, quae solent in vita esse primae; tamen, quod salvum se atque incolumem futurum non existimaret ob frigorū acerbitatem, salvus ut esse posset, solum vertere sibi tutum esse duxit⁵. Qua ex re duo consequetur, ut et caelum mutet, et Superiorē, de quo multa graviter et acerbe bis terve questus est coram. Semel, quum negando se mandata facturum (ut caenaret autem mandabatur), cum una cum fratribus e parva mensa, quod ituro ad illam portio non esset apposita, se foras dedisset. Alias atque iterum, quod excidisset verbum Superiori in exhortatione, quod ipse nesciret concoquere. Tertio, quod fratribus in recreatione positis rure, ipsi hora solita domi defuisset panis. Mira aegritudo animi solitudine recessuque oblectantis sese, sententiam vero quam herculea complectentis manu, clavam a Tyrinthio potius. Turpiter Superior contemptus, dum caenam illi iuberet, audacter obiurgatus graviterque, quod panis ad prandium expectatus fuisse.

Nos vero, qui tentamur plerique morbis, auxilio destituti nunc sumus omni. [308v] Deum unum intueri cogimur, et secundum Deum V. am P., quam supplices sui orant atque obtestantur, ne se destitutos opera atque misericordia sua hoc in getico orbe, inter hostes, inter expertes artium medicarum, relinquantur, inter communes rerum humanarum casus positos. Aesculapio enim uno sibi opus esse intelligunt; pharmacopola nimirum, qui et corpore bene constituto sit, et comitate in homines aliqua, in fratres vero charitate eximia, in Deum autem pietate huiusmodi, qua inductus, pati agereque fortia, quae Societatis est tessa, sit paratus.

Si patria ista ipsa loqui posset, suorumque V. ae R. liberum ulcera, in quibus contauerunt, aperire, medicos animorum illos, qui in Italia sunt, cui non tam ipsi sunt commodi, quam in patria necessarii, qui in Germania quae alexicaeos⁶ sibi iam multos peperit, qui in aliis locis, quos et melior aura afflavit, evocaret, et a praeside secundum Deum salutis suae V. ae P. curandi peritos homines, P. Naggy, patremque Pasmanium caeterosque reverendos patres hungaros, transylvanos imprimis impetraret.

3. Hic enim arena fortitudinis, hic campus virtutis, hic orchestra gloriae divinae, si uspiam alibi, hic in patria maxime ipsis a Deo proponitur. Vexillum fidei maiores nostri apud exteris per sudores multos ausi sunt statuere. Nos posteri ipsorum in patriam apud cives nostros, apud domesticos, apud agnatos inferre defugiemus? Inclinatae aciei non firmis ordinibus succurri oportet. Quae acies tua, mi admodum R. P., providentia iussu decretoque tuo restitui potest, et si nos amas, restitues. Idque, ut facias huc ad nos valere iussis hungaris, qui cum in Italia tum in Germania plurimi sunt. Saltem his duobus patribus Naggy et Pasmanio patriae istius nomine Te deprecamur omnes.

4. Tempus est, ut ad officii mei rationes veniam, Societatis parentis nostrae optimae causa susceptas, quibus in obeundis brevior ero, quod vel ignota sint mihi pleraque in variis negotiorum partes distracto, vel quaedam pauciora, quae maioris momenti videantur existere. Primum est, loquendi ea aliquos ista esse licentia, qui stolidos, ineptos, stupidos, fungos fratres appellant. Nec non subinde usurpent inflatius illud, quod apud modestos exolevit Tu. – 2. Plenum periculi videtur esse illud in obedientia, quod res plurimae fiant iniussu non solum Superioris, sed et eodem ignaro, intus et foris in dando et accipiendo

⁵ De remittendo Galeatio Rossi S.I. coadiutore in Italianam cf. supra, mon. 474 § 2.

⁶ Cf. FORCELLINI, *Lexicon* . . . I 175.

mutuo, Superiore non consulto, mutando, tollendo, innovando, convertendo, in seminariis atque agris, nemine sentiente Superiorum. Affine isti aliud est, divertere ad hos vel illos euntibus ad recreationem rus, aut rure redeuntibus. Tum praetexere causam unam, ut foris agas aliam solum aut praecipue. Tum e scholis suopte nutu exploratum ire, quid ex suggestu hic vel ille pronuntiet haereticus. [309r] – 3. Paupertatem labefactare videtur non vulgaris aestimationis imagines apud privatos habere, quae aut melius publico additerentur, aut prudentius non admitterentur ab accipientibus. Avidi enim sumus plus aequo rerum eximiarum.

Utinam vero transylvanicae provinciae ulcera tam facile, quam nostra ipsorum exhaurire possem. Fortasse qui nunc plerique desperatione valetudinis, spem salutis abiicere, ad melioris exitus expectationem erecti, se non prorsus valescerent, certe non parum ex acerbissimi doloris magnitudine relevati, aliquid de luctu suo et maerore detraherent. Sed quae spes? Vereor, ne scalae illius crudiana infelicem gradum attigerimus. Proximus huic gradus est bene desperare salutem. Ut ut sit, scio res humanas in perpetuis esse motibus. His enim nullus Euripus ferventius, aura insertior nulla. Ideoque nos nec desperare debere, nec confidere nimium intelligo. Me ne huic confidere mostro – ait Palinucus. Ut autem sperremus omnes, adducor, quoniam inter aestus illos decumanos, quae supersunt et perire debuerant, statum suum retinere. Retinent vero tua, mi admodum Rev. Pater, classiariorumque tuorum diligentia, studio, industria. An est, ut credam aliter, quam mihi persuasum est, vos auribus dormitantis heri principisque nostri Christi Domini, nec opplorare, nec implorare desiisse atque inclamare: Quousque obdormis Domine?⁷ Quis ergo nos protexit, si non ille potens, qui, ut crapulatus a vino excitatus a vobis est. Tua sunt dona, mi Pater, vestra patres fratresque munera, quod spiramus speramusque. Fore nimirum ut, quos perditis in casibus conservasti, in meliori fortuna positos precibus votisque communibus ad Deum fusis charos magis ac magis atque commendatos habeatis. Age dum igitur cum dilecta manu tua, mi Pater, quos e syrtibus et scopulis eripuisti, non prius quam in portum duxeris, in quo istam tibi nostram gratulemur salutem missos facito. Nos vicissim, qui tui sumus, unis animis, unaque voce a Deo divisque omnibus precabimur tua tuorumque causa. Memores sint omnis sacrificii vestri, et omne consilium tuum confirment. Ego etiam illud addam: Salutis vitae quam plurimam tibi tuisque precor. Impleat Dominus omnes petitiones tuas⁸. Pridie Cal. Sextil. 1590 [!] Claudiopoli in Transylvania.

Vestrae Paternitatis indignissimus in Christo servus

Thomas Mestrius⁹.

⁷ Ps. 43 23.

⁸ Ps. 19 7.

⁹ En responsum Patris Generalis, diei 7 octobris 1600, Patri Mestrio datum: «Quas R. V. a ultimo iulii ad nos dedit, vidi lubenter, eiusque in omnibus zelum, communisque boni studium valde probavi. Nobis quidem, quod ad operarios attinet, qui isthic desiderantur, cura erit. Deo iuvante, ut ex angustiis nostris suppeditentur. Quod vero ad defectus istos disciplinae attinet, de quibus significabat, ommittere non debet. quin P. V. Provinciali opportune suggerat, si nondum id fecit. Non enim dubito, quin remedium adhibitus sit, curaturusque, ut regulae, si non tam exacte omnes, atque in pleris collegiis solet, studiose tamen observentur, quoad loci conditio nostrorumque paucitas permittit . . . » Austr. I II 967.

P. FRANCISCUS KÖRÖSY S.I.
 P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 Claudiopoli 31 iulii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 217r-18v (prius 26 34 135); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Disciplina pro ratione loci satis bene habet.* — 2. *Fructus spirituales maiores es-*
sent, si plures haberent operarios. — 3. *Alium infirmarium habere sperant pro Galeatio Rossi, qui ad P.*
Provinciale missus est.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Non desunt, admodum in Christo R.P., in praesenti huius miserae et afflictae provintiae perturbatione, quae litteris digne committi possint, sed quoniam id nec necessitas postulat, neque utilitas urget, ad ea, quae nostra sunt, quaeque V.am R. P. scire attinet, et ut mei officii exigit ratio, aliis posthabitis, veniam.

Quod itaque ad domesticam disciplinam, sociorumque in virtutibus profectum attinet, superioribus nostris curae est eruntque, prout ratio temporis patietur. Cui aliquando serviendum esse, etiam ipsi viri, multis, iisque praeclaris virtutibus ornati, suis exemplis nos docuerunt. Quare, si non omni ex parte expectationi V.ae R. P. responderet, id non negligentiae Superiorum (quae nulla est) attribuat, verum necessitati et tempori adscribat.

2. Numerus scholariorum externorum, etiam in hoc bellico tumultu, auctus, in dies que augetur. Conversio proximorum, divina gratia, maior quam antea; et certe, admodum in Christo R. P., multo frequentior esset, si V.a R.P. operarios in messem copiosam mitteret. Etsi enim multi hungari hic esse videamur, pauci sane erimus, si V.a R. P. bene perpendat (quod et fecisse nihil omnino addubito), in quibus occupemur. P. namque Kabos iuvenes in seminario moderatur, ubi sat bene id temporis suam operam locare potest. P. Zalay non magistrum tantum, sed et concionatorem in pago nostro agit P. Sulioq quid agat, V.a R. P. optime notum est. Ego vero inter omnes novissimus, quid, nescio, Deus scit¹. Haec cum ita sint, nullus, admodum R. P., superest, qui vel cum proximis conversari possit (quae res non necessaria modo, sed et valde utilis in his partibus est), vel certe, quod caput est, ad nobiles excurrere valeat. Quod quanti sit ponderis et valoris, melius me V.a R. P. novit.

3. Caeterum, Frater noster Galeaci a R. P. Viceprovinciali, iustas ob caussas, in Austriam ad R. P. Provinciale dimissus², qui, etsi maxime necessarius hic esset, cum mira mediocorum sit inopia, saluti tamen fratris maluimus servire, quam sanitati nostrae indulgere. Cum certi simus, amorem paternam V.ae P. non tantum ad animae sese extenderem salutem, verum etiam ad ipsam corporis sanitatem. Unde alium brevi a V.a R. P. speramus.

¹ Iuxta catalogum personarum collegii claudiopolitani, pro anno 1600 exaratum, officio procuratoris fungebatur; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 609.

² De Galeatio Rossi S.I. cf. supra, mon. 474 § 2 et passim.

Quod ad alia attinet, V.a R. P. fuse ex aliorum patrum litteris, quibus plus otii Deus fecit, cognoscet. Ultimum igitur est, ut Deus opt. max. V.am R. P. diutissime et toti Societati, et nobis miseris variisque modis afflictis conservet, ut, sanctissimis sacrificiis V.ae R. P. adiuti, hic bonum certamen valeamus certare, cursumque feliciter consumare³. Datum Claudiopoli 31 iulii, anno Domini 1600.

Vestrae Reverendae Paternitatis servus et filius indignus

Franciscus Keoreosi⁴.

477

P. FRANCISCUS SULYOK S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Claudiopoli 31 iulii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 219r-20v (prius 27 33 136); autographum.*

SUMMARIUM: *De nonnullis collegii sociis relatio brevis.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

De rebus nostris non multa habeo in praesenti, quae ad R. P. V.am perscribam. Ea vero, quae scribenda occurrunt, breviter perstringam. Missus est hoc ipso die ex hoc collegio P. Franciscus Sartorius ad P. Marcum [Pitačić], qui nunc Szakmarini commoratur in missione, ut illi auxilium ferat. Additus illi est socius Galeacius Rossius, ut inde Viennam proficiatur ad P. Provincialem¹. Nam huius caeli inclemantium, huius regionis victimum et consuetudinem diutius ferre non potuit. Oramus et obsecramus obnixe R. P. V.am, ut providere huic collegio de eiusmodi fratre infirmario, ac medicae artis aliquatenus non ignaro, dignetur. Hic enim et medicorum externorum ope prorsus destituimur.

Dismissus est, Pater, unus Nicolaus Coronensis², qui pro coadiutore futuro ad novitorum experimenta admissus in hoc collegio fuerat; nec aliam ob causam, quam ob frequentes capitis dolores, et corporis imbecillitatem satis notabilem.

Gregorius Adamosi, qui nondum vota emisit, cum tamen iamdiu id praestitisse debuisse³, coadiutoris obit munere adhuc, sed capax religiosae vitae parum videtur, non propter vitium aliquod, sed mentis tarditatem.

³ Cf. 2 Tim. 4 7.

⁴ Responsum Patris Generalis datum est die 7 octobris 1600: «Libens ex R. V.ae cognovi, quae de rebus nostris scribebat de domestica disciplina, et de fructu animarum, nostrorumque in illarum salute procuranda studio ac diligentia. In quo sat scio, quam naviter ipsa pro parte sua laboret, ut cohortatione mea nihil opus habeat, quo sanctum hoc opus, iuxta instituti nostri rationem, magis magisque amplectatur. Video in tanta messe desiderari operarios. Sed Dominus de his etiam providebit, et nos, etsi magnas ubique angustias videmus, non praetermittemus tum alios conquerire, tum idoneum quempiam, qui Galeatio nostro succedat . . . » *Austr. I II* 966.

¹ De casu Galeatii Rossi S.I. cf. supra, mon. 474 § 2.

² Qui officio credentiarii fungebatur in collegio; cf. *Cat. Prov. Austr. II* 11.

³ Admissus est enim ad Societatem anno 1597; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 616.

Deus opt. max. R. P. V.am quam diutissime conservet, meque et totum collegium nostrum precibus et sanctis sacrificiis R. P. V.ae intercedentibus protegere velit. Claudiopoli pridie Kal. augusti, anno Domini 1600.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus indignus

Franciscus Sulyok⁴.

478

P. ALFONSUS CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Sellia 7 augusti 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 221r-22v (prius 305 318 346); autographum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo* II 338-39.

SUMMARIUM: 1. *Mittit instrumentum de sanatione*. B. *Patris Ignatii intercessione obtenta*. — 2. *In cendium magnum excitatum in oppido*. — 3. *De obsidione arcis Papa*. — 4. *Ex Transylvania non perveniant litterae*. — 5. *Cessavit caritas annonae*.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

1. 20 iulii ad V.am Paternitatem postremas dedi¹. Cum istis autem nunc mitto authenticum instrumentum literarum miraculi, ut arbitror, a Deo editum, intercessione Beati Patris nostri Ignatii². Ad quod parandum in bona forma Rev.mum Nitriensem [Forgách] advocavi cum notario apostolico. Atque tempore eodem rogavi, ut hic administraret confirmationem prorsus iam obsoletam, neque unquam administratam a tempore haersum. Unde etiam catholici, quidnam esset, ignorabant. Suscepérunt eam 400 circiter, licet in instrumento dicantur 300. Sit Deus benedictus. Expectabo reliquias alias et chyrographum eiusdem Beati Patris Nostri, quae dudum obtulit V.a Paternitas³.

2. 2 augusti adeo magnum incendium excitatum fuit circa mediam noctem, ut videtur conflagrandum totum oppidum et collegium. Quae tamen Deus sua bonitate custodivit. Ignis vi repressa, postquam quatuor domus fuissent penitus combustae. Inter quas fuit illa nostra, ad quam vendendam V.a P. dabat facultatem. Quae, cum tarde ad me fuerit allata, nobis domus periit. Sit Deus benedictus.

3. Turca properat versus Budam. Quo fit, ut tempora sint iam periculosa, in quibus magis indiget hoc collegium et oppidum subsidium precum V.ae Paternitatis atque alio-

⁴ Responsum Patri Generali est diei 7 octobris 1600: «Gratae semper nobis accidunt litterae R. V.ae. libenter enim de Transylvaniae nostrae statu audimus. Atque hoc etiam tempore libertius, quo nos exterarum rerum vicissitudine incertos magis ac sollicitos reddit. Deum ergo laudamus, quod vos hacenus conservat, speramusque, propitium eundem semper fore, vel animarum istarum caussa, quarum saluti et consolationi vos impeditis. Pergat itaque R. V.a pro parte sua fortis atque alacri animo, Deum intuens, et in eum iactans cogitatum, qui erit merces magna nimis. De Galeatii successore iam serio deliberamus, nec ante conquiescemos, quam idoneum aliquem nacti simus . . . » *Austr. I* II 966.

¹ Quas videsis supra, mon. 472.

² De sanatione Michaelis Hochholzer S.I. coadiutoris cf. supra, mon. 472 § 1.

³ Vide supra, mon. 470.

rum, ut custodiamur. Noster exercitus obsidet adhuc Papam, quam galli propugnant cum turcis, quibus illam inique tradiderunt. Verendum, ne perveniat Turca prius, quam res perficiatur, nostrique cogantur solvere obsidionem.

4. Ex Transylvania a quatuor hebdomadis nihil literarum accepi. Neque confirmatur id, quod P. Maiorius ad me scripserat postremo, captam videlicet Moldaviam a Principe Sigismundo [Báthory].

5. Caritas annonae, Deo laus, iam in Hungaria cessavit. Unde iterum redeunt studiosi. His me ac totum collegium iterum atque iterum sanctis sacrificiis et orationibus V.ae Paternitatis plurimum commendo. Selliae 7 augusti 1600.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Alfonsus Carrillius⁴.

479

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.

Roma 12 augusti 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 956 (prius 150); conceptus et regestum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 340.

SUMMARIUM: *De privilegiis a S. Pontifice obtainendis. — De litteris a consultoribus scribendis. — De Ioanne Torday.*

Quod hactenus delatum fuerat, ut de privilegiis¹, quea R. V.a per Dominum Cardinalem Vicecomitem a Sua Sanctitate postulanda censuerat, cum ipso Cardinali ageremus, et quid facto opus esset, communis consilio statueremus. Id nunc demum alteris R. V.ae litteris admoniti propediem², Deo duce, agrediemur. Hactenus enim, quo minus haec nobis tractare licet, tum alia, tum procuratorum quoque et Societatis negotia moram fuerunt. Spero itaque, nos brevi de his rebus responsuros.

Nunc vero, quod de residentiae thurociensis consultoribus quaerit, an hi quater ad nos, sicut rectorum consultores, scribere debeant³, nihil est opus. Satis est, immediatos Superiores de singulis rebus, prout res istae postulant, quid de illis sentiant, crebro et diligenter informent [!].

De Domino Torday aliud videmus esse iudicium Patris Maiorii, qui eius inconstiam notat, et alias defectus, qui eum minus idoneum ad Societatem fore ostendant⁴. Caeterum, R. V.ae posthac erit, quemadmodum se gerat, explorare, et de illius petitione statuere, prout in Domino expedire iudicarit; etc. Romae 12 augusti 1600.

⁴ En responsum Patris Generalis, diei 9 septemboris: «Accepi cum litteris R. V.ae, 7 augusti scriptis, authenticum testimonium miraculi, quo noster quidam frater B. Patris Nostri [Ignatii] intercessione sanatus fuerat. Vidimus id perlibenter, atque inter caetera reponi iussimus, quae variis ex locis crebra hoc tempore, Dei beneficio, adferuntur. Caeterum, quod de reliquis eiusdem B. Patris repetit, iure facit, et doluimus sane, tamdiu dilatum fuisse desiderium R. V.ae; praecipue cum differre adhuc aliquantis per cogamur, quod nunc, ubi versamur, ad manum non sint. Sed moram hanc, Deo iuvante, brevi praecidemus, et uberius compensabimus» *Austr. I II 963*.

¹ De privilegiis obtainendis cf. supra, mon. 443 et passim.

² Vide supra, mon. 471 § 3.

³ Cf. supra, mon. 471 § 3.

⁴ De I. Torday cf. *ibidem* § 10.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 26 augusti 1600 — Romam

TEXTUS: Germ. 179, f. 231r-32v (prius 92 96 149); autographum.

SUMMARIUM: 1. *Febri decumbit.* — 2. *Mittatur socius medicus vel infirmarius pro Galeatio Rossi, qui discessit.* — 3. *P. Kabos visitavit Szatmár et Varadinum.* — 4. *Empta media pars pagi Mákó.* — 5. *De adventu Bernardini Quirino, episcopi.* — 6. *De quodam Nicolai Bogáthy debito.* — 7. *P. Pázmány necessarius in Transylvania.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Scripsi R. P. V.ae 30 iulii¹. Iam vix possum scribere. Nam quinque diebus ita fui deiectus febri, duobus diebus cum dissenteria, tum fluxu communi, ut vix possim stare. Standum est tamen, Dei gratia, in tantis tumultibus. Rogo, propter amorem Christi, mittat R. P. V.a aliquem, qui mihi substitui possit. Nam alioqui Deo quidem curae erit domus ipsius, sed permettit multa, quae melius esset, non accidere. Ego non puto, hac vice, Dei gratia, me moriturum, quia iam effugi vim maximam.

2. Quaeso etiam unum medicum vel infirmarium, qui se accommodet; saltem, qui amet nationem, quam Galeatus ferre non poterat. Is discessit Sakmarino cum Legato Vayvodae, amico nostro, quamvis haeretico. Puto, iam esse Viennae. Non iubeat, quaeso, tam cito ire in Italiam, quia est malum caput, pro pace communi. In ipso discessu erat fere mutatus, magna mea consolatione, quia simili carere non possumus. Sed res aliter cecidit. Nam sum alloquutus coram confessario. Monui, me iam scripsisse de discessu propter frigus, et melius esse expectare, ut cum responso P. V.ae discederet, quam velut tentatus per vim extorta facultate. Eligeret quod vellet. Noluit tamen unquam eligere. Et subintuli, mi frater, nolo, unquam dicas, me per vim te detinuisse. Et dimisi cum aliis. Sakmarini patres Kabos et Marcus [Pitačić] multa dixerunt. Flevit et nihil aliud. Dedi illi usque Viennam 10 florenos hungaricos, qui sunt decem aurei monetae. Volebat 70 florenos. Non expendet quidquam. Sed animadvertant patres, illum cogitare de alio genere vitae. Et malo, fiat alibi, quam hic cum scandalo. Et haec de illo.

3. P. Stephanus Kabos meo nomine visitavit Sakmar et Varadinum. Unum patrem misi pro Darotz. P. vero Marcus [Pitačić] erit Sakmarini, quae sedes valde probatur ab omnibus. Varadini maiorem habuit difficultatem, quia R. D. Nicolaus Micatius, electus episcopus varadiensis, et praefectus camerae cassoviensis, per suos commissarios omnino voluit retinere vel potius accipere bona nostra. Verum P. Kabos, meo nomine, se opposuit, et totus comitatus congregatus adiudicavit nostris. Voluit ex iis bonis alere P. Valentimum [Ladó]. Ego illi scribam², me mirari, quod S. D. R.ma, cum deberet nos promovere, nos impedit, etsi forsitan bona voluntate. Neque me passurum, ut nostri in residentia nostra vivant alieno ductu. Ac proinde rogare, ut permittat nostra nostris. Et, si quid desit, non sit sollicita, me omnia subministraturum, sine cuiusque molestia. Caeterum, si perget in causa

¹ Quae litterae habentur supra, mon. 474.

² Litterae ad Episcopum Varadinensem datae sunt die 17 sept.: quas videsis inferius, mon. 481.

hac esse molestus, me significaturum S. C. M.ti. Et, si nihil respondeatur, revocaturum nos. Scio ipsum omnino cessaturum. Si potero, mittam litteras illius ad P. Valentinius [Ladó]. Iam quia Varadini timetur obsidio a turcis, et germani lutherani summopere nos iuvant, et rogant, mittam unum alium patrem, qui sit socius P. Valentini, et iuvet germanos, etiam si sit nobis magnum incommodum propter paucitatem personarum. Nostri omnes, Dei gratia, bene habentur praeter me.

4. Albae timebant propter tumultum kosacorum et valacorum, sed iam videntur res componi. Res nostrae sunt eodem loco, quo ante. [231v] Et ego 18 huius emi a Domino Francisco Banffy, haeretico medium partem nostri pagi Mako, quia vendebat, et semper habuimus tricas cum illo propter fidem. Iam totus pagus erit noster et erimus in pace, nisi satan interrupat. Res erit secreta usque ad festum Sancti Michaelis. Sunt autem coloni 40. Empsi [!] 1200 florensis hungaricis. Non erat tempus emendi, sed occasio, et ne nos poneat, iudicavimus emendos.

Interim Vayvoda videtur propensiorem ad Imperatorem nostrum. Misit tamen legatos etiam alio. Ser. mus Sigismundus [Báthory] dicitur venire, multi nobiles profugerunt. Moldavia est, ut erat, in manu polonorum.

5. Venit hoc mense Rev. mus Bernardinus Quirinus, cretensis, venetus, episcopus Moldaviae³, qui dicit, se quandam P. Franciscum in Creta hospitio aliquot mensibus excepsisse. Is, praeter nostram voluntatem, iussus est habere hospitium in collegio, sed postea ivit in Valachiam. Inter caetera dicitur pollicitus, se curaturum cum S. Sanctitate, ut calendarium vetus revocaretur. Quod si fiat, erit magnum scandalum. Et non existimo, S. Sanctitatem concessuram. Nam omnia perturbarentur hic, neque conveniremus in festis mobilibus. Habetur quidem in suis litteris, ut ubi antiquum calendarium adhuc est in vigore, illud retinere possit. Sed nescio, quam sit bonum, quia proprium est schismaticorum. Apud haereticos parum curatur, quia nulla faciunt festa. Si P. V.a velit significari, ita provideant, ut non sciant unde.

6. Rogo etiam, curet per aliquem dici Rev. mo Amalteo vel III. mo Malaspinae⁴, cum meis humilibus commendationibus, me loquutum fuisse Domino Nicolao Bogati⁵ de suo debito; et respondit, se ad festum S. ti Martini habiturum pecuniam, et daturum opera, ut solvat debitum illud.

7. Significatur mihi, cupere P. Provinciale servare sibi P. Pazmanum. Vix credo, cum sciat, esse nostrum. Rogo P. V.am, nos iuvet. Non possum plura. R. P. V.a oret pro nobis. Dominus ipsam conservet. Claudiopoli 26 augusti 1600.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

³ De B. Quirino cf. supra, mon. 474 § 1.

⁴ Uterque nuntius apostolicus haud pridem in Transylvania.

⁵ De N. Bogáthy cf. supra, mon. 16 ad. 12.

P. ALFONSUS CARRILLO PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.¹

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Bruna 11 septemboris 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 281r-82v (*prius* 191 200 261); autographum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo* II 342-43.

SUMMARIUM: 1. *Visitabit socios in Hungaria et Transylvania*. — 2. *De P. Striveri destinato pro superiore in Transylvania*. — 3. *Selliae factus est v. rector P. Dobokay*.

1. Nunquam profecto exspectassem litteras datas a V.a Paternitate 29 augusti, in quibus me indignissimum, plusquam declarare valeam, instituit Austriae praepositum provincialem¹ . . .

Hic nunc aggredior visitationem. Qua finita, pergam ad visitandum Graecium, Vienae facta mora duorum dierum. Inde Labacum, mox in Hungariam, unde possem Thurocio octo aut septem diebus excurrere in Transylvaniam. Quam merito V.a Paternitas mandat visitare. Hac tamen de re V.ae P. iudicium exspectabo.

2. Audio, Patrem Decium² ex Sardinia destinatum pro Transylvania. Sed idcirco non putarem hoc rerum statu amovendum Patrem Maiorium, licet iam apparebunt res magis his duobus mensibus. Turca enim dicitur convertisse vires contra Transylvaniam. Michael vaivoda est totus schismaticus. Nostri patiuntur et, ut amici externi ad me scribunt, claudiopolitani moliuntur nos expellere. Sed Deus forte non concedet. Moti sunt, quod putent, nostros fuisse in causa, ut Michael vaivoda ederet decretum contra arianos.

Electus Episcopus Albensis [Naprághy] aufugit. Cuius arcem statim fisco tradidit Vai-voda, et decimas vendidit 15 mill. haereticis claudiopolitanis. Haec de Transylvania, quia V.a P. mandavit, ut scribam propter Suam Sanctitatem³ . . .

3. Selliae cupivissem efficacitatis maioris patrem, sed adhuc non invenio. Unde v. rectorem, ut V.a P. monuit, institui Patrem Alexandrum Dobokai, bonum vere reli-giosum⁴ . . .

¹ P. Generalis epistola, diei 29 iulii 1600, declaravit Patrem Carrillo praepositum provinciae Austriae; epistolam vide ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 336-37.

² Decius Striveri S.I. (1561-1637), italus; de quo cf. SOMMERVOGEL VII 1641.

³ Vide epistolam Patris Generalis, die 29 iulii 1600 ad P. Carrillo datam, ap. VERESS, *Epp. Carrillo* II 337-38.

⁴ De rebus, in hoc monumento exscriptis, P. Generalis die 7 oct. respondebat: «De P. Decio [Striveri], quem in Transylvaniam mittere instituimus, nihil haec tenus praestare licuit, quod ex Sardiniae visitatione nondum redierit. Meminimus porro, sive hunc, sive alium pro eo mittimus. P. Maiorium ad tempus una relinquere, quo suavior sit Superioris mutatio; et qui succedit, melius de singulis instruatur. Caeterum, quod de visitanda illa parte provinciae significabamus, omnino, nisi bellici hi motus obstent, mature exequendum videtur. Nec velim a R. V.a expectari, quoad ipse proficiisci eo possit. Nam, etsi per officium posset, minus fortasse expediret, ne qua detur occasio novae alicuius negotiationis, si eo ipsa proficiatur. Melius ergo fuerit, ut alium designet, quem idoneum iudicarit» *Austr. I* II 968.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

D. NICOLAO MIKÁCZY EP. VARADINENSIS¹

Claudiopoli 17 septembbris 1600 — Cassoviam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 238r-v (prius 96 106); exemplum, a P. Maggiорi Romam missum (cf. infra, mon. 483).*

SUMMARIUM: *Iuvet potius, quam impedit nos Varadini laborantes.*

Scripsissem antea Rev. Dom. Vestrae de nostris rebus varadinensibus², sed diurna febri et aegritudine detentus, quod volebam facere, non potui. Et quia nos ex Instituto nostro sumus, et esse volumus famuli episcoporum in iis, quae pertinent ad salutem et auxilium animarum, licet in aliis, quia sumus religiosi, non possimus subesse, sicut alii sacerdotes liberi, duo haec volui significare Rev.mae D. V.ae.

Primum, me vidisse literas R. D. V., scriptas P. Valentino [Ladó], quibus dolet, P. Valentini uti opera Domini Francisci Castello³, et per illum vendidisse quaedam vina, quae supererant, quibus Rev.ma D. V.a intendebat nostros patres alere. Alterum, quod cum misissem superiori mense quandam patrem ex nostris visitatum Patrem Valentini, venerunt commissarii Rev.mae D. V.ae, et volebant accipere possessionem bonorum nostrorum et illa unire Camerae. Et res fuit acta in pleno comitatu, et possessio adjudicata nostris.

Ego certo credo, intentionem Rev.mae D. V. bonam esse, sed sciat, non esse secundum modum nostrum. Varadinum est residentia Societatis antiqua, et semper confirmata cum omnibus suis bonis, immunitatibus et exemptionibus; neque tenemur alere alias sacerdotes, nisi nostros. Et quando misi P. Valentini, ego illi dedi pecuniam, et commisi Domino Castello, ut adesset illi in omnibus necessitatibus, et me in rationibus illi satisfacturum pro omnibus. Neque unquam volui, ut penderet a provisore sive mortuo sive vivo. Neque etiam nunc, rogo Rev.mam D. V., dare illi quidquam ex bonis Camerac sive regiae sive episcopalibus. Quia, si bona non fuerint sufficientia, ego hinc satisfaciem, Deo faciente.

Hac hebdomada cum Domino Vexillifero mittam Patrem unum germanum simul et ungarum, qui sit auxilio germanorum. Quocirca obnixe et humiliter rogo Rev.am D. V., ut nostros patres permittat vivere suo modo, et illis administrare libere nostra bona iuxta directionem nostram (sicut haec tota provincia Transylvaniae dirigitur a R. P. Provinciali Austriae, quicunque fuerit, iuxta voluntatem R. P. N. Generalis) sub protectione tamen paterna Rev.mae D. V., quam cupio nos defendere et tueri contra omnes indebitos calumniatores et adversarios.

Sin autem omnino est eius sententiae, ut velit habere ista bona et dare portionem nostris, rogo, ut mihi significet, quia curabo significari Suae Caes. Maiestati, et nostros revocabo, quia eo modo vivere non possumus, neque debemus. In spiritualibus tamen omni-

¹ De N. Mikáczy, episcopo cf. supra, mon. 240 adn. 10.

² De causa scribendi cf. supra, mon. 480 § 3.

³ De Fr. Castelli cf. VERESS. *Epp. Carrillo II* 61 75.

bus, spectantibus ad bonum animarum, semper erimus parati et obsequentes, ut sequamur ductum honesta cupientem Rev.mae D. V. Et parcat, si sum molestus, quia Patri scripsi, cui me totumque collegium humiliter offero, orando Dominum Deum, ut ipsam conservet, detque ipsi suum amorem et gratiam. Claudiopoli 17 die septembbris, anno 1600.

Reverendissimae Dominationis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

483

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 18 septembbris 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 239r-40v (*prius 94 95 161-62*); originale (alia manu exaratum).

SUMMARIUM: 1. *De tribus iuvenibus, quos Romam in domum probationis mittit.* — 2. *Vayvoda deseritur a nobilitate.* — 3. *Petit novos socios.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Scripsi Rev.dae P. V. 26 augusti, 13 huius¹. Postea accepi litteras S. P.tis datas 4 iunii². Et, quia febri et aegritudine detentus a 2.a die septembbris, per me non possum scribere, id faciam per P. Thomam Mestrium. Valde doleo, nos non habere hominem, qui sciat medica. Rem commendo charitati P. V.rae. Discessit Galeatus³, et gaudeo, discessisse propter novos tumultus et caput incurabile.

1. Mitto tres nostros studiosos bonos et quietos adolescentes. Primus est Ioannes Bistricensis⁴, studiosus philosophiae, bonus, rectus et timens Deum, et sanus intus et foris; qui percurrit omnes nostras scholas, probatus omnibus consultoribus. Secundus est Matthias Santich, croata⁵, ab uno anno studiosus rhetorices; bonus iuvenis et sanus, quamvis tardiori ingenio, ita, ut sit paratus ad omnia officia. Sed, quia nos omnes existimamus, illum futurum aptissimum nostro officio ministri vel procuratoris, et ad confessiones audiendas, cuperemus illum post noviciatum sine philosophia uno vel altero anno dare operam casibus conscientiae, et huc redire sacerdos. Tertius est Andreas Sartorius, tekensis, transylvanus saxo⁶, sicut et primus, boni ingenii et sanus; qui iam per annum studuit rhetoricae et post noviciatum ad omnia studia aptus erit. Illos commendo R.dae P. V., et magistro novitiorum ut commendentur saltem hoc initio.

¹ Quas litteras videsis supra, mon. 480.

² Quas invenies supra, mon. 469.

³ G. Rossi S.I., coadiutor, collegii infirmarius; cf. supra, mon. 474 § 2 et passim.

⁴ I. Bistricensis S.I. (1573c-1635); cf. *Cat. Prov. Austr.* II 551.

⁵ Matthias Santić S.I., croata, natus ad annum 1573, dimissus a Societate anno 1606; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 734.

⁶ A. Sartorius S.I. (1581c-1606), transylvanus saxo, annis 1603-05 Romae perfecit cursum philosophiae; anno 1606 missus est in Germaniam; eodem anno Ingolstadii vitam terminavit; cf. *Rom. 79* 149 187v 200v, *Germ. 20* 212v.

2. Caeterum, de nostris rebus nescio, quid scribam, cum res non sint adhuc plane decisa. Primo huius mensis nobilitas, quea erat in castris, secessit a Vayvoda. Ill.mus Dominus Basti, cassoviensis prorex⁷, 13 huius ingressus est urbem, et 14 ivit in castra, adiungens se nobilitati et regno contra Vayvodam. Iamque castra mota sunt, et tres arcus captae, et res bene succedunt pro S. Caes. M.te et christianis. Omnes milites stipendiarii reliquerunt Vayvodam. Iam agitur de revocandis [239v] siculis ad officium, qui faciunt praecipuam partem exercitus Vayvoda.

Nostrи patres Albae Iuliae fuerunt et sunt in magno periculo. Sed Dei gratia incipio respirare, quia P. Gregorius [Vásárhelyi], cui maxime timebam, missus est a Vayvoda legatus cum alio praedicante calvinista ad castra nostra, ut sibi reconciliaret nobilitatem, sed frustra. Et nobilitas noluit illum remittere, ut neque alios ante vel postea missos. Praeterea cosaci, qui sunt quodammodo neutri, iurarunt, se nostros defensuros Albae, et totam suam pecuniam et supellectilem pretiosam contulerunt in collegium, et custodiuntur omnia a 50 cosacis.

Ibi etiam est Rev.mus D. Bernardinus Quirinus, Moldaviae episcopus, qui nostrorum sermonibus mutavit sententiam de calendario antiquo⁸; ac proinde, non erit opus isthic agere de hac re.

Benedicti pagus noster albensis totus combustus est a valachis. Occisi sunt ibi quotquot inventi sunt cuiusque aetatis et sexus, et omnia direpta.

3. Caeterum, hac hebdomada speramus meliora et viciniora saluti. Quare rogo P. V.am, recordetur nostri in summittendis auxiliis cum P. Ioanne Naggio. Quaeso, veniat etiam P. Petrus Pasman Graecio, et medicus aliquis vel pharmacopola. Qui non obliviscatur ferre siringam (cum reubarbarum) et aliqua alia medicamenta Venetiis accepta⁹. Et, si P. V.a daret aliquid messuacam et lapidis besuoar, quia hic sunt valde necessaria, esset opus paternae charitatis. Habemus tiriacam. Saccarum non habemus. Piper ad 15 vel 20 libras potest emere Venetiis, sicut cannas aliquas cassiae manna, uvas passas et amygdala, quia hic ista non inveniuntur; et alia, quae ipse iudicaverit.

Successorem meum expectabo libenter, si Deus voluerit mihi dare vitam, quae fuit in maximo periculo. Iam tribus diebus sum liber a febri, Dei gratia, sed nec possum stare nec haerere propter debilitatem. Caeteri omnes bene habent, praeter P. Thomam [Mestrium], qui laborat asthmate aliquantulum, et Gasparem Kriscoski, qui laborat febri quartana. Usi sumus opera externi pharmacopolea, sed noster est necessarius.

Heri misi P. Franciscum Sullyoc in Adad [Arad?] cum socio, et P. Stephanum Salay cum alio socio [240r] Sacmarinum ditionis Suae Caes. M.tis. Brevique mittam alias partim ad fructificandum, partim ad recreationem. Ego, ubi convaluero, cum tribus aliis aut quatuor ibo in Monostor. Tota nobilitas, Dei gratia, est nobis bene affecta. Spero, nos tandem conquieturos, nisi, quia Vayvoda vocavit auxilium turcarum et tartarorum, Dominus velit nos adhuc affliger. Sed, Dei providentia, neque illi venire possunt, cum sint ultra Danubium.

Hac hebdomada mittamus unum patrem saxonem Waradinum. Mitto P.ti V.ae exemplum literarum Rev.mi Mickatii, electi varadinensis, ad Patrem Valentimum [Ladó]¹⁰; et earum etiam exemplum, quas ego illi scribo¹¹. Vere, qui deberent nos defendere, affligunt

⁷ De G. Basta cf. supra, mon. 432 adn. 1 et passim.

⁸ De Calendario antiquo cf. supra, mon. 480 § 5.

⁹ De medicamentis desideratis cf. supra, mon. 474 § 5.

¹⁰ Exemplum litterarum episcopi Mikáczy ad P. Ladó (25 iunii 1600) reperitur in cod. *Epp. Ext. 16*, f. 18r-v.

¹¹ Exemplum responsi Patris V. Provincialis vides supra, mon. 482.

potius et turbant. Sed ab illis, Dei gratia, ego nihil penitus timeo. Et quamvis simus in tumultibus, emi tamen medianam partem Macko¹² a nobilibus calvinistis, cum quibus semper habuimus difficultates de religione, et nunquam ante voluerant vendere; ea tamen conditione, ut et ipsi sint nobis de eiuratione, et illis liberum sit redimere usque ad triennium. Post quod tempus, omnes illi coloni libere et in perpetuum pertinebunt ad collegium.

Non agam pluribus. Me R. P. V.ae precibus et sanctis sacrificiis cum omnibus nostris obnixe commendo. Dominus Paternitatem Vestram diu servet incolumem in sua gratia et amore. Summopere expecto et expectabo patrem aliquem germanum ex rhenana provincia, cum aliquot iuvenibus (inter quos vellem aliquem bonum humanistam. Sunt isthic, puto, multi galli, qui essent optimi pro nobis). Omnia permitto charitati et prudentiae R. V.ae, cui me imprimis commendo. Claudiopoli 18 septembbris 1600.

Post scripta. — Accipimus, partem exercitus pugnasse cum Vayvoda et prospere, cum Dei gratia. Et iamiam, dicunt mihi, esse profligatum. Quod non est incredibile, quia nostri sunt ad 25 millia selectorum militum, qui pugnant pro patria, libertate, liberis et uxoribus. Et omnes sunt sub vexillo Suae Maiestatis. Non scribam plura. Spero, intra triduum rem conficiendam, et bene ad gloriam Dei. Quocirca mittat huc homines, quos cuperem hic esse ad festum Omnium Sanctorum, vel S. Martini. Patrem Pasman, Patrem Naggium, medium patrem, concionatorem germanum, cum tribus aut quatuor iuvenibus, quorum unus sit humanista; et anno sequenti incipient cursum, si non audiverint. Claudiopoli eodem die, est ad vesperam¹³.

Admodum Reverenda Paternitatis servus in Christo

Petrus Maiorius.

¹² Eadem de re vide supra, mon. 480 § 4.

¹³ Responsum Patris Generalis est diei 11 novembris eiusdem anni: «Postremas ad R. V.ae scripsi 21 octobris. Quo ex tempore unicas eius accepi, easque 18 septembbris, hoc est aliquot diebus ante scriptas, quam datae illae fuerunt. Ad quas tamen rescripsi. Quo fit, ut vix habeam, quod de iisdem rebus nunc addi possit. De successore enim R. V.ae, et de aliis operariorum subsidiis, quae promisimus, longior plane et difficilior opinione nostra est deliberatio, partim ob hominum penuriam, partim quod in iis, de quibus spes erat, nonnulla subinde impedimenta se obiiciunt, quae animum alio reflectere cogunt. Sciat autem R. V.a, nos in eodem consilio semper esse, nec prius destituros, quam Transylvaniae nostrae omni ex parte, Deo iuvante, prospectum sit. Veniet interim ad vos, quem ex rhenana evocavimus, P. Ioannes Fullerus, et concionibus germanicis, aliisque non paucis rebus (multis enim, bonisque talentis praeditus est) usui vobis erit. Venient et ex austriaca hungari, aliique, quos ex P. Alphonsi litteris destinatos vobis iam fuisse perspeximus. Quare bono animo esse debet, nostramque istam, quam nolentes patimur, moram et tarditatem istorum interim adventu sustentare. Adolescentes, qui ad novitiatum mittuntur, in dies expectamus. Libenter interim vidimus, quae de singulis a R. V.a scribebantur . . . » Austr. I II 974.

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Claudiopoli 21 septembris 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 243r-44v (*prius* 122 125 163); originale (alia manu exaratum).

SUMMARIUM: *Status rerum publicarum in Transylvania.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Scripsi Rev.dae P. V. 18 huius¹ per nostros novitios. Eodem die praelium initum est, et profligatus Wayvoda. Ipse autem fugit, et quaeritur adhuc. Vix effugiet. Ill.mus Dominus Basti apud omnes magnam habuit laudem. Iam est Albae Iuliae. Ubi nostri omnes, Dei gratia, sunt incolumes. Nobiles catholici captivi liberati sunt. Denique speramus fore, ut tranquillitas et quies accipiat firmamentum. Ac proinde nos libere facturos, quae pertinent ad nostrum Institutum.

2. Quaesо, P. V.a cumprimum mittat nobis homines, ne nostros iuvenes cogamur tollere ex cursu philosophiae. Expectabo etiam medicum, et patrem concionatorem germanum, cum Patre Pazman et P. Ioanne Nagy, et aliis tribus aut quatuor iuvenibus. Ego sum adhuc in lecto, et nescio, quid sit futurum. Fiat voluntas Domini. Non agam pluribus. Me R. P. V.ae precibus et sanctis sacrificiis commendo. Dominus ipsam conservet incolumem in sua gratia et amore. Claudiopoli 21 septembris 1600.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius

Scriptis iam litteris, accepi litteras a Patre Valentino [Ladó], qui bene valet. Et dabo Capitaneo redeunti patrem germanum. Reverenda P. V.a oret pro nobis.

P. ALFONSUS CARRILLO PRAEP. PROV. ASTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Labaco 17 octobris 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 259r-62v (*prius* 233-38 297-300); autographum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo* 1 349-58.

SUMMARIUM: 1. *Visitatio Selliae facta.* — 2. *Visitabit etiam socios in Transylvania.* — 3. *De G. Rossi S.I. coadiutore.* — 4. *Patrem Pázmány misit Selliam. Patrem autem Nagy constituit professorem mathematicae Graetii.*

. . . 9 septembris, accepta informatione a meo praedecessore, ivi Brunam, ubi 10 septembris coepi collegium et domum probationis visitare. Cui rei finem imposui 26 eiusdem . . . [260v] . . .

¹ Quas litteras videsis supra, mon. 483.

1. 2 octobris Vienna veni Selliam, ut res collegii (unde, inscius novi [261r] oneris, rebus incompositis abiveram) componerem; eo etiam ad illud tempus advocato P. Superiori thurotiensi [Zanić]. Qui adfuit. Cum utriusque igitur loci superiore res composui. Renuntiavi Patrem Alexandrum Dobokai v. rectorem. Sed, ne si ita diu maneat, ipse minus se adiiciat animum ad gubernationem, putans se brevi mutandum; ac, ne minor sit ipsi auctoritas apud subditos, quam exigat disciplina, cum alias aptior nunc non occurrat, posset fortassis mittere pro illo rectoris patentes, quas ei traderem, dum irem ad visitandam Selliam intra duos aut tres menses, Graecio, ac forte etiam Vienna prius visitatis. Vix inveni rhetorem pro Sellia¹, qui suppleat hoc anno, quoisque pro futuro veniat promissus a V. P.te.

2. Visitatis autem Sellia et Thurotio, ut prius indicavi, ibo ad visitandam Transylvaniam, cum sit hoc necessarium; et inde non sit, nisi paulo ultra medium viam, quae Vienna est. Ac nunc quidem commodius a me praestabitur, siquidem a 18 septembribus per Dominum Georgium Bastam, cui adiuncta fuit transylvana nobilitas; ita tamen, ut essent 14 m. solum. Transylvania est plene restituta Suae M.ti Caes., profligato tyranno Michaele vajvoda, licet is habuisset fere 40 m. Ex cuius parte cecidit media fere pars, ex nostris vero circiter nonaginta; inter quos nullus ullius momenti, fugiente Vallacho cum paucissimis Fogarasinum versus, ut mihi ordine retulit optimus nobilis, filius spiritualis meus, missus a regnicolis ad renuntiandum hoc Suae M.ti. Qui me quaequivit, et casu offendit Viennae. Tunc autem necessario relinquam aliquem v. provinciale ex rectoribus vel ex antiquis, ad quem, dum fuero in Transylvania, recurratur.

3. Galeatum farmacoplam, qui noluit manere in Transylvania, praetendens, non posse ferre frigus, Viennae offendi, desiderantem isthuc redire². Id, quod ego non putavi, me posse concedere, non monita V. P.te. Unde misi Brunam, ut ibi instruat plures fratres novitios. Interea ad V. P.tem scribebit, quid sit faciendum. Deus illi parcat. Erat pernecessarius in Transylvania . . .

4. Patrem Petrum Pazmanum Graecio misi Selliam, ut iuvet Patrem V. Rectorem [Dobokay] in officiis prioribus, concionando, conversando et vacando conversioni haereticorum etc. Retinui autem Graecii Patrem Ioannem Nagy, ut hoc anno doceat ibi mathematicam, cum nullus alias sit; instruatque plures nostros, qui possint suo tempore idem praestare. Deberet creari magister philosophiae ratione academie³ . . .

¹ De professore rhetorices Selliae constituendo cf. supra, mon. 472 § 5.

² De casu G. Rossi S.I. coadiutore cf. supra, mon. 480 § 2 et passim.

³ De rebus, in hoc monumento tractatis, P. Generalis die 11 novembribus 1600 rescribat: «Mitto cum his litteris patentes pro P. Dobokaj, rectore selliensi. Quas ipsa ei reddet cum primum in Domino expedire cognorit. Permittimus etiam, ut P. Nagius magister artium creetur, quando quidem id academie leges, in qua docet, exigere dicuntur . . . [979] . . . Quod Galeatum Brunae retinuit, non displicet, quin etiam placebit, si aequo animo et quieto ibi manet. Sin minus, mitti poterit Venetas. Curabimus enim, ubi eo pervenerit, ut in aliquo Italiae loco certam sedem habeat» *Austr. I II* 978-79.

P. CLAUDIUS ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
 P. PETRO MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
 Roma 21 octobris 1600 — Claudiopolim

TEXTUS: *Austr. I II 970 (prius 164); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Sollicitus ob salutem V. Praepositi. — Nova rerum publicarum conversio in Transylvania meliora sperare permittit. — Missio in Szatmár. — De negotio cum Mikáczy episcopo. — Emptio alterius partis pagi Mákó. — De negotio Domini Bogáthy. — De sociis desideratis.*

Tenet nos non parva sollicitudo de incolumitate R. V.ae. Nam cum ex literis sub finem augusti datis¹ male illam habuisse cognovissemus, eiusque morbi finem expectaremus, accesserunt alterae, aliena manu scriptae, 21 septembbris², quae metum hunc curamque nostram auxerunt. Speramus tamen in divina bonitate futurum, ut vires R. V.ae restituat, eamque ad reliquum hoc temporis spatium, quoad onus in alterum deponat, ac postea etiam incolumem diu conservet. De successore quidem, urget haec ipsa occasio, ut maturerimus, et longiore, ut spero, mora non utemur.

Oramus interim Dominum, ut novam istam rerum conversionem, quae meliora catholicis ostendere videbunt, ita stabiliet et conservet, ut pleno gaudio laetari, cumque laudare possimus.

Vidi, quae de sakmarinensi missione scribebat, libenterque audiam, cum sedes ab nostris adeo probetur, et ad fructificandam idonea iudicetur, si qua ratione fieri possit, ut Societas pedem in ea figat.

Vidi etiam et probavi, quae scripturam se aiebat Rev.mo electo Vardinensi [Mikázy]³, nec dubito quin, ut R. V.ae sperabat, finem facturus sit istius molestiae, cum aequitatem causae responsionisque vestrae percepit.

Emptionem quoque alterius partis pagi Makensis, tametsi, quod ipsamet vidit, haec tempora consilium hoc non ferebant, improbare tamen non possumus, propter adiunctam utilitatem quietis, quam nostri in ea deinceps possessione habituri sunt. Faxit Dominus, ut publicis etiam rebus pacatis libere pago illo frui, et colonorum saluti prospicere possint.

Monebitur D. Amaltheus de responso D. Bogati. De iis autem, qui ex Austria desiderantur, iam nuper rescripsi, cum designatus sit provincialis, P. Alphonsus [Carrillo], cum Transylvaniae, quoad in Domino poterit, haud quaquam defuturum. Laboramus adhuc in querendo rei medicea perito, dabimusque operam, si res conatui respondeat, ut cum R. V.ae successore veniat aliquis aut ex nostris vel externis. Omnia precibus etc. Gratia etc. Romae 21 octobris 1600.

¹ Datae sunt litterae die 26 augusti; quas videre est supra, mon. 480.

² Quae litterae sunt supra, mon. 484.

³ Exemplum litterarum Patris V. Praepositi ad Episcopum Varadinensem scriptarum (17 sept. 1600) videlicet supra, mon. 482.

P. ALFONSUS CARRILLO PRAEP. PROV. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Labaco 23 octobris 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 272r-74v (prius 241-43 302-03); autographum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 346-50.

SUMMARIUM: 1. *Lis cum haereticis de parochia B. Mariae.* — 2. *P. Georgius Káldi mittatur Selliam.* — 3. *Missiones variae in provincia Austriae institutae.*

. . . 1. Selliae ordinavi Patri Ioanni Szanitio, ut lis intendatur haereticis thurociensibus pro parochia admodum nobili Beatae Mariae, inquam inductus fuit haereticus concionator antequam nos possideremus praeposituram. Qui iam iam abscedet. Volunt autem haeretici nobiles, praetexentes ius patronatus, alium haereticum inducere. Cum tamen non ipsi, sed nos simus patroni, in quorum fundo est illa parochia; quo autem simus in iure certiores, petivi a Caesare, dignetur tanquam supremus patronus nos declarare patronos. Hac enim ratione lis melius procedet. Similes lites atque plures aliae ratione possessionum variis in collegiis nequeunt non intendi saepe prius, quam V.a Paternitas concedat. Quare videat, num conveniat mihi hanc facere potestatem ordinariam. Quod si amica compositione aliqua possint transigi, non negligam . . .

2. Quando, visitatis Graecio et Sellia, Thurocio, ac forte etiam Vienna, pergam ad visitandam Transylvaniam, cuperem aliquos bonos hungaros mecum eo adducere. Id, quod ut facilius valeam praestare, si V.a Paternitati placaret, et iam sua absolvit, posset isthinc cito mitti Pater Kaldi¹, qui Selliae posset suppleri locum alterius Patris transylvani², quem mecum acciperem una cum duobus, qui iam iam absolvant novitiatum.

3. Quod ad missiones, cuperem exequi quaecunque V.a Paternitas pie proposuit³. Sed, Graecii cum pluribus instituta consultatione, visum est, hanc provinciam haud posse plura praestare, quam nunc praestat. Quae in missione sakmariensi habet Patrem Marcum Scientensem [Pitačić] professum et Patrem Franciscum Sartorium; in missione Varadinensi Patrem Valentinum Lado spiritualem coadiutorem et Patrem Thomam Dormannum; in missione mesericiensi in Moravia Patrem Martinum Ignatium et Patrem Chrysophorum Schattauerum. Ex residentia thurociensi P. Leonardus Classovitus professus ac P. Ludovicus Lucari spiritualis coadiutor fere semper excurrunt ad varias missiones⁴, et inde omnibus dominicis et festis ad varios pagos circum circa toto anno ipsi, et P. Franciscus Vellerus⁵. Sellia etiam eisdem diebus ad tres pagos tres nostris (duo sacerdotes et unus frater) excurrunt. Ex residentia milstadiensi P. Mathaeus Sartorius coadiutor spiritualis semper excurrit ad pagos. In residentia Sancti Bernardi P. Petrus Bernardi etc. Sicut in missione, at-

¹ Georgius Káldi S.I., qui hoc tempore Romae studiis theologicis operam navabat; de quo cf. supra, mon. 271 § 2 et passim.

² Georgius Forró S.I., transylvanus; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 608 et 668.

³ Die 12 maii 1599 datae sunt a P. Generali litterae encycliche: *De modo instituendarum missionum*; cf. *Synopsis historiae S.I. 122* et *Cat. Prov. Austr. I* 8*-9*.

⁴ Cf. litteras Patris Classovitii (2 martii 1600) de fructu spirituali missionum; supra, mon. 447 § 2.

⁵ Fr. Beller S.I. (1557c-1618), belga, qui annis 1600-05 in residentia thurociensi commorabatur; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 609 628.

que hae tres praecipuae residentiae provinciae: thurociensis, Sancti Bernardi et milstadiensis iure possunt censeri veluti missiones. Praeter nominatos autem nullus est professus in hac provincia, cuius opera non sit pernecessaria collegis, unico excepto Pater Venzislao Sturmio⁶, qui nunc est Olomucii, vicinior morti, quam vitae. Unde optimus Pater nihil iam potest facere. Abunde laboravit suo tempore.

Quare ex dictis apparet, quae V.a Paternitas pie proponit, supponere ultra sufficientiam copiam etiam operiorum. In hac vero provincia adhuc consistimus procul a sufficientia, ut potius possit forte videri ad plura se extendere supra vires. Et si plures haberentur, essent utilissimi ad conversandum cum haereticis hic, Graecii, Viennae, Selliae ac in caeteris locis, in quibus plures haeretici converterentur, si essent operarii sufficietes, qui cum illis tractarent. Unde, mi Reverende Pater, in hac provincia propter haereses magis necessariam video esse conversationem cum divibus, quam missiones extra collegia. Nihilominus curabo, ut extendat sese provincia ad missiones, quantum poterit⁷. Qua de re in omni collegio tempore visitationis instituam consultationem. Haec scripsi, ut V.a Paternitas videat, num modus probetur. Ego enim per omnia exequar, quae postmodum de istis constituerit V.a Paternitas⁸ . . .

488

P. ALFONSUS CARRILLO PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Labaco 30 octobris 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 278r-79v (prius 244-45 304-05); autographum.*

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 350-54.

SUMMARIUM: 1. *De visitatione sociorum in Transylvania.* — 2. *P. Ioannes Vivarius Aquensis possit esse v. praepositus ibidem.*

. . . 1. 28 octobris accepi a V.a Paternitate datas 7 octobris¹. Scribo autem nunc istas ob loci maiorem vicinitatem; ac imprimis de visitatione Transylvaniae. Ad ea, quae scripsi hinc 25 octobris², hoc addam, me nunquam suscepturum cogitationem, ut per me fieret, si vel minimum subasset periculum novae negotiationis. Sed vere nullum nunc prorsus est timendum. Quo posito, cum sint hoc pacto (si per me fiat, excurrente Thurocio, tanquam ex

⁶ V. Sturm S.I. (1535c-1601), bohemus; cf. *Cat. Prov. Austr. I* 791.

⁷ Vide conspectum domiciliorum (collegia, residentiae, missiones) provinciae Austriae annis 1600 1660 1773; *Cat. Prov. Austr. I* 10^a.

^a De rebus in hoc monumento tractatis P. Generalis die 11 novemboris describebat: «De lite Selliae pro B. Virginis parochia adversus haereticos suscepta, Deum oramus, ut parem cum altera varallensi successum habeat. Quod vero consuli nos, priusquam intentaretur, non potuisse scribit; et facultatem petit, ut idem licet in posterum, etsi nostros in universum parcos in primis esse cupimus in litigando, freti tamen R. V. ae prudentia, permittimus, ut hac facultate utatur, praesertim in piis caussis, et quae adversus haereticos venduae sunt . . . [976] . . . Nec plura erant, quae ad R. V. ae litteras responderem. Nam P. Kadi theologiae studia in Collegio Romano prosequitur; nec ab illis abducendus videtur. De missionibus autem, quae in provincia fiunt, libens vidi, quae extremis litteris addebat . . . » *Austr. I* II 975-76.

¹ Quas vide supra, mon. 481 adn. 4.

² Litterae, diei 25 oct., desiderantur. De visitatione autem sociorum in Transylvania scripsit P. Provincialis die 17 oct.; vide supra, mon. 485 § 2.

loco vicino) multo minores expensae, ac periculum itineris, mihi iam plane noti, nullum mihi sit; neque desit modus, per viceprovincialem relictum Viennae, prospicere sufficienter provinciae, in eam partem propendebam, ut per me fiat potius, quam ut alium mittam meo nomine. Novit enim V.a Paternitas, provincialem, quicunque tandem sit, maiori solatio futurus nostris transylvanicis, quibus facilius multo prospiciet, quam aliis ipsius loco. Si aliud tamen, his auditis, videbitur nihilominus V.ae Paternitati, exequar lubentissime per alium. Iam mutato Transylvaniae statu, sunt omnia meliori in loco, et meo adventu eo, cum Domino Basta, mihi intimo, possem transigere restitutionem ablatorum bonorum, et quicquid esset necessarium. Consiliarii quoque transylvani habebunt mei rationem aliquam.

2. De mutatione aliorum Superiorum scripsi prius. Addo nunc, posse fortassis Patrem Ioannem Aquensem³ institui loco Patris Maioris. Quem forte alioquin cogemur eo mittere, si nimirum Ser.mus Maximilianus eo perrexerit, ut urgent transylvani. Serenissimus enim ille certo petet, ut alias fecit, unum patrem doctum et prudentem. Contentabitur autem, si sciverit, esse ibi Patrem Aquensem, quem novit et amat⁴ . . .

489

**P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALEXANDRO DOBOKAY RECT. COLL. SELLIENSIS S.I.**
Roma 24 novembris 1600 — Selliam

TEXTUS: *Austr. I II 981 (prius 175); conceptus et regestum.*

SUMMARIUM: *Ut munus rectoris ab obedientia impositum, alacri animo suscipiat.*

Non exiguum nobis laetitiam attulerunt litterae V. R.ae 28 octobris datae¹, quod intelleximus, qua modestia suscepit impositum a P. Provinciali gubernandi munus; simusque de consultoribus nos suis (ab P. Pazman) monuerit adeo diligenter. Illud autem dolimus, graviter adeo Martinum aegrotare², tamquam destitutum esse collegium ab iis, qui opem opportunam ferant aegrotis. Neque vero facile erit aliquem idoneum invenire, cum etiam pro Transylvania quaeratur. Sed tamen opera dabitur, ut V.ae R. desiderio satisfiat. Nunc illud addimus de R. V.a, notam esse P. Provinciali atque aliis. Itaque alacriter magnoque animo, quod ille imposuit, ferre constituat, cum praesertim iam siquid auctoritatis desiderabatur, nomen ipsum rectoris attulerit. Faciet omnino rem gratam Deo ac nobis, si

³ I. Vivarius Aquensis S.I.; de quo cf. supra, mon. 43 adn. 4 et passim.

⁴ De rebus in hoc monumento tractatis P. Generalis die 25 novembris rescribebat Patri Provinciali: « . . . De visitatione Transylvaniae placaret consilium R. V.ac, si sine detimento bonae administrationis provinciae fieri posset. Verumtamen rem consideratione matura dignam putamus. Nam viceprovincialem relinquere, ut necesse erit, ita suas difficultates, et quidem magni momenti adnexas habebit. Videat igitur etiam atque etiam, ne quid provincia detrimenti accipiat, habita etiam super hac re consultatione. Nam si periculum subasset, nullo modo protectionem V.ae R. probaremus. Ceterum, P. Ioannem Aquensem loco Patris Maioris substitui placeret, modo impedimentum ne esset . . . » *Austr. I II 980.*

¹ Quae tamen litterae desiderantur.

² Martinus Glos (Kloss) S.I. (1562c-1600), silesius, coadiutor temporalis collegii; cf. *Cat. Prov. Austr. I 609 et 676.*

hoc serio agat et ex animo, sibique persuaserit, nihil fore difficile, divina aspirante gratia, et praesente ope, quam semper implorare debemus. Proinde nihil remittere convenit de conatu, de domestica disciplina, de diligentia nostra. Denique usus ipse negotia in dies facilius feliciusque expediet; nec nisi experiendo fit, ut meliorum imitationem assequamur.

Haec scribenda esse duximus propter modestiam R. V.ae. Ceterum, minime dubitamus, quin spei respondent eventus, et a V.a R. communibus utilitatibus satisfiat. Romae 24 novembbris 1600.

490

P. PETRUS MAGGIORI V. PRAEP. S.I. IN TRANSYLVANIA
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Alba Iulia 26 novembbris 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, f. 284r-85v (prius 123-24 164): autographum.*

SUMMARIUM: 1. *Quae Albae Iuliae egerit.* — 2. *Status rerum publicarum.* — 3. *Exspectat socios haud semel iam petitos.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

1. Scripsi R. P. V.ae 13 huius¹. Postea aliquot diebus male habui. Et tamen propter res nostras debui 20 venire Albam. Unde cras vel perendie redibo Claudiopolim.

Omnia nostra bona, Dei gratia, sunt confirmata a regno; etiam pensiones et decimae. Et pro seminario accepimus aliquid. Hic nostri bene habent, Dei bonitate. Relinquo P. Suliyok concionatorem et superiorem domesticum, P. Gregorium ad tempus pro rebus externis, Patres Baltassarem Jerochium et P. Stephanum Zalay pro scholis, funeribus, aegrotis et summo templo. P. Petrum Vragovitum, novum sacerdotem, ministrum domus cum uno coadiutore sacrista et sartore². Quod attinet ad alia, expectamus subsidium personarum, medicinae peritum et P. Provincialem. Qui nisi veniat intra mensem ianuarium, vix erit consultum venire. P. V.a oret pro nobis.

2. Heri discesserunt legati ad S. Caes. M. Qui tamen parum aut nihil efficient, quia pertinent, ut Episcopus [Napraghy] non remittatur, ut nullus germanus sit miles in provincia, fiat omnino pax cum turcis, arcis teneantur ab hungaris, et si non mittat fratrem suum [Maximilianum], sit libera electio principis. Haec sunt praecipua. Atque ita parum proficiunt. Sed vereor, ne hyemps extrahatur agendo. Turca omnino vult, ut Ser.mus Sigismundus [Báthory] sit princeps. Is statuit, ut frater Hieremiae moldavi sit vayvoda in Valachia. Et ex ipsius literis probatus est etiam turcis. Et iam est semipacificus. Michael vayvoda est in montibus cum 3000 hominum vel circiter. Provincia haec non habet milites neque annona ad exercitum alendum. Negocia regni non per Ill.mum D. Georgium Bastam, sed per senatores expediuntur, qui signant omnes cum sigillis privatis. Ill.mus D. Basta habitat in palatio, sed nullam habet auctoritatem. Vocatur tamen locum tenens S. Caes. M.tis, et nullam habet custodiam. Si quaerat, quid iudicem: Ego existimo, fore ut Ser.mus Sigismundus

¹ Quae litterae desiderantur.

² Vide catalogum personarum collegii albensis, diei primi ianuarii 1601, in *Cat. Prov. Austr.* II 12.

vocetur et admittatur, et rursus provincia diripiatur. Si S. Caes. M. illum induceret, essent res quietae. Sed non potest fieri, tum propter faedus istum cum Turca et polonis, tum quia non se submittet S. M.ti. Diligentia tamen Caesaris et ministrorum et industria posset aliquid remedium afferre. Hic est status provinciae. Et neque nobilitas, neque comitia iurant S. Caes. M.ti, sed regno ipsi. Magni tamen faciunt Ill.mum D. Bastam et germanos. Non agam pluribus.

3. Expecto homines, praecipue successorem et medicum, et concionatorem germanum. Me precibus et sanctis sacrificiis R. P.tis V. obnixe commendo. Dominus ipsam diu conservet in sua gratia et amore. Haeretici dimiserunt cogitationem de templo cathedraли, in quo nostri faciunt sacra, quia nullus est alias sacerdos. Albae Iuliae 26 novembris 1600.

Reverenda Paternitatis Vestrae servus in Christo

Petrus Maiorius.

491

P. ALFONSUS CARRILLO PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.

Graetio 27 novembris 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179*, f. 286r-87v (*prius 152 59 231*); autographum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo II* 357-58.

SUMMARIUM: 1. *Novissima de rebus publicis transylvanicis.* — 2. *De proposito visitandi socios in Transylvania.*

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

1. 20 praeSENTIS mensis postremas ad V. Paternitatem dedi¹. Has vero, tametsi alia non occurrant, quae non possint differri, scribo nunc rerum transylvanicarum causa. Quae, ut constat ex litteris, quas isti Serenissimi ante quatriendum acceperunt, citissime possent mutari. Vaivodam etenim Michaelem, iam Caesaris reconciliatum, in Vallachia poloni, ductoribus Principe Sigismundo atque Cancellario, aggressi castris exutum et superatum fugarunt. Is vero se in Karansebes, Transyluaniae civitatem recepit. Praemiserat autem ante hanc pugnam in Transylvaniam filium, uxorem ac suum thesaurum.

Vesta nunc Paternitas ex his facile conicit, in ipsam quoque Transylvaniam penetrare tentaturos. Eventus vero in manu Dei positus est. Haec, existimavi, sine mora scribenda esse V.ae Paternitati, quo melius possit constituere de personis eo mittendis vel retinendis adhuc istic, donec eventus ipse rerum demonstret, quid sit ad maiorem Dei gloriam constituendum. Quamvis fortassis, ne tempus plus nimio extrahatur, expediret in Transylvaniam destinatos ad me dirigere, qui, si videro, rem hoc postulare, eos tamdiu in aliis detinebo collegiis, quamdiu fuerit consultum in Transylvaniam ire.

¹ Quae tamen litterae desiderantur.

2. In visitatione vero Transylvaniae per me facienda, ut scripsi², hanc servarem rationem, ut diligenter animadverso statu rerum, dum visto Graecium, Viennam, Selliam et Thurocium, hinc pergam illuc, si constiterit, nullum esse periculum tam negotiorum, quae iam nullo pacto timeo, quam personarum. Quia in re non ero temerarius, neque imprudens, magna cautela progrediar. Si non video manifestum nostrorum fructum, et nullum periculum, plane supersedebo, vel querendo, quem mittam, vel si tam malus fieret rerum status, quod Deus avertat, nullum etiam mittendo. Utinam possim bonos patres et fratres consolari ac eorum res bene disponere pro Dei gloria. His me plurimum commendo sanctis sacrificiis et precibus V.ae Paternitatis. Graecii 27 novembris 1600.

Vestrae Reverenda Paternitatis servus in Christo

Alfonso Carrillius.

492

P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
P. ALFONSO CARRILLO PRAEP. PROV. AUSTR. S.I.
Roma 16 decembris 1600 — Graetium

TEXTUS: *Austr. I* II 981-82 et 996 (*prius* 175-76 et 190); conceptus et regestum.

EDITIO: VERESS, *Epp. Carrillo* II 359.

SUMMARIUM: *I. Laskay receptus in Collegium Germanicum. — P. Decius Striveri non potest mitti in Transylvanianum. — Quidam pater hungarus detur Ferdinando Gonzaga, sup. cap. imp. in Hungaria superiore.*

Habeo tres litteras R. V.ae, 23 august, 13 et 20 novembris¹. Prima solam commendationem continebat D. Ioannis Lazkay², qui tandem in Collegium receptus est. P. Decius³ alio iam destinatus a nobis, quod viciniora quaedam negotia ingruerint, in quibus illum occupari necesse erit. Sellensis rhetor veniet quidem, sed post aliquam cessationem, cum hactenus occupatus interquiescere cupiat aliquantulum. Pharmacopola adhuc quaeritur. Architectus non est. Interim eo, qui Brunae est⁴, uti licebit . . . [982] . . . Quarta epistola hodie reditta est, 10 novembris data⁵, de Ioanne Laskay, qui et ipse admissus est in Collegium Germanicum; sed magna cum difficultate, quod locus non esset. In posterum neminem oportet mitti, de quo scriptum ante non sit. Alioquin remitti isthuc necesse erit. Ne magno cum incommodo Collegii retineantur, qui diversis huc ex partibus destinantur . . . P. Ioannem Aquensem loco Patris Maioris substitui non displiceret, ut alias rescripsi V. R.ae⁶, sed impedimentum illud, quod ipsum solicitum habet et pusillanimem facit, expendendum vobis relinquo. Haec sere occurrunt hoc tempore.

² Qua de re cf. supra, mon. 491 § 1.

¹ Quae omnes desiderantur.

² I. Laskay, hungarus lascoviensis, dioec. quinqueecclesiensis; die 18 octobris 1601 ex Collegio Germanico ingressus est Romae domum probationis S.I.; unde tamen mense novembri eiusdem anni egressus est. Cf. VERESS, *Matricula* . . . 11-12; *Rom.* 172, f. 52.

³ De Decio Striveri S.I. cf. supra, mon. 481 § 2.

⁴ Josephus Brizio S.I. (1533c-1604), italus, architectus, coadiutor temporalis S.I.; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 605 636.

⁵ Neque haec litterae sunt conservatae.

⁶ Vide supra, mon. 488 adn. 4.

Quibus addo, Ill.mum cardinalem Paravicinum⁷ optare, ut D. Ferdinando Gonzagae, in Hungariam superiorem cum imperio proficiscenti, Viennae accipere liceat unum e nostris, qui linguam hungaricam calleat, ut eo ad confessiones et negotia opportuna utatur⁸. Studebit itaque V.a R. illi satisfacere, cavebitque, quae cavenda in negotio sunt; nimurum, ut si in castris futurus sit, servet, quae assolent in missione castrensi; si in Domini aula degat, ut ne ultra tempus per nostros canones permissum sit; id est, ultra duos menses⁹. Atque, ubi nostri erunt, domi nostrae commoretur. . . .

493

EX LITTERIS ANNUIS PROVINCIAE AUSTRIAEC S.I.

Anni 1600¹

TEXTUS: 1. *Boh.* 93, f. 3r-7v (*Collegium Sellense*). — 2. *Pol.* 50, f. 185r-88v (*Residentia Thurociensis*); f. 189r-93v (*Annales Transylvaniae anni 1600*). — 3. Vienna, Arch. Prov. Austr. S.I., cod. *Annuae Litterae* II (1600-1607). — 4. In Monte Pannoniae (*Pannonhalma Hungariae*), Bibl. Archiabb. OSB, cod. 118 G 13.

EDITIONES: 1. *Annuae Litterae 1600* (Antverpiae 1618) 485-506. — 2. VERESS, *Epp. Carrillo* I 361-65; VERESS, *Annuae litterae S.I.* 74-83.

SUMMARIUM: I — Hungaria — 1. *Collegium sellense*. — 2. *Residentia thurociensis*. — 3. *Missio nedeziensis*. — 4. *Missio pruscensis*.

II — Transylvania — 1. *Collegium claudiopolitanum*. — 2. *Collegium albense*. — 3. *Missio darocziensis et szatmariensis*. — 4. *Residentia varadiensis*.

I — HUNGARIA

1. Collegium sellense.

Annus hic maxima ex parte in collegio quatuordecim aluit; sacerdotes quinque, professores quinque, reliquos coadiutores². Ad finem accessit unus, cuius opera, quamquam nostris esset non parum necessaria, non tamen potuit esse diuturna. Quippe, paucorum dierum interiecta mora, sive aeris novitate offensus; seu vero, ut pallor oris indicabat, intiore prius vitio laesus, febri abripitur³. Quae eum non prius deseruit, quam mutata aegritudine alia lento eum morbo ita exhaustus, ut morienti vix pellem ad ossium tegumentum reliquerit. Toto vero aegritudinis tempore cum singularem in ferendis doloribus tolerantiam semper pree se tulisset, tum vero illud crebro usurpabat, si quando alienus a seipso, quidquam sanae fidei, aut suo in religione suscepta proposito adversum diceret, ut ne pro suo

⁷ Octavianus Paravicinus (ob. 1611), italus, episcopus alexandrinus, cardinalis ab anno 1591; cf. GULIK-EUBEL III 60.

⁸ Ferdinando Gonzaga datus est P. Pázmány, ut officio confessoris et concionatoris fungeretur: de eius commoratione Cassoviae apud Gonzaga cf. N. ÖRY S.I., *Péter Pázmány in Kaschau* (in: *Ungarn-Jahrbuch* VII (1976) 73-102).

⁹ Cf. *Cat. Prov. Austr.* I 10*.

¹ Quae in litteris annuis anni 1599 de rebus hungaricis et transylvanicis aguntur, vide supra, mon. 426.

² Vide catalogum personarum collegii sellensis pro anno 1600 conscriptum, in *Cat. Prov. Austr.* I 608-09.

³ Martinus Gloss (Kloss) S.I. (cf. supra, mon. 489); qui die 4 nov. 1600 Selliae vita functus est; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 679.

haberetur. Facto deinde dictum firmavit. Morti enim proximus, petita a Deo et ab omnibus, qui aderamus, offensarum venia, votorum formulam iterato nuncupare voluit. Quod, quia defectus viribus praestare voce non potuit, animo, quod ori defuit, adimplevit. Munitus ergo rite sacramentis omnibus placidissime ad Dominum, cui servierat, emigravit. Celebratum funus apparatu nostro, quem tamen benevolentia civium non mediocriter exornabat. Quippe cum seniores oppidi ardentibus facibus, tum vero ali i comitatu defunctum ad sacras aedes magno numero prosecuti, ad finem omnino humationis perseverarunt.

Post translatum ergo huc superiore anno Thurotio collegium, dedimus hunc primum Deo, dedimus Austriae rectorem primum provincialem. Vicem eius, dum alias iubeatur, vice-rector administrat. Aucta est hoc anno nostro sumptu supellex casulis 4, antipendiis 6, pulvinaribus et bursis pro corporali totidem. Omnia ex ueste damascena in Italia elaborata. Quia vero pro eo, qui nunc est, sociorum numero, angustior nostra fuit habitat, adiecta sunt terna cubicula. Quorum medium pro bibliotheca, quea hoc anno cum ex Italia, tum ex Germania omnis generis et facultatis authoribus nova nostris impendiis instructa est, praeparatum. Quia etiam ut commodius ea, quibus ad quotidianum mensae usum culina indiget, suppeditarentur, praedium, quod hactenus longiuscule satis a domo in altero pago aberat, in proximam collegio villam praeterito anno inchoatam, praesente vero pro ea, quam habemus rerum ad domesticos usus necessariarum copia sufficienter instructam, commigravit.

Hic facinus quoddam percensebo. Praedium hoc novum aliquot liberi haidones (an praedones dicam) invaserant, ut per vim quadrigas auferrent. Accursum est subito, audaxque facinus impeditum. Itaque, ut paucorum temeritas liberiorem aliorum audaciam cautiorem redderet, praecipuus facinoris author comprehendti, atque ad vincula, ut iudicio sceleris servaretur, ad iudicem duci iussus est. Cognita deinde a senatu oppidi et ab haidonum primoribus illius causa, [4] quia grave crimen domini violasse villam iudicatum est, capitali sententia est damnatus. Postquam tamen tanquam capite minuendus ad forum perductus esset, paena cum R.P. Rector liberavit, paenarum minis ad aliorum terrorem contentus.

Multi hoc in loco Societatem desiderant. Sed recepti hoc anno tantum quattuor⁴. Horum duo quotidianis domus operis, duo vero studiorum laboribus se consecrarunt. Hic vocationem unius, vel potius in eadem vocatione firmum et perpetuo sibi constantem animum non pigebit referre. Tantoque id agam libertus, quod superiore anno fuerat, nescio quo casu, intermissum. Nobilis hic ergo adolescens⁵, longeque animi virtute nobilior, Thurotii in Societatem admissus, clam parente hoc iter Brunam versus adornabat. Res latere diu amorem patris non poterat. Quippe absentiam illius aegre ferens, cum sollicitus, ubi esset, investigat, ex minore natu filio, fratrem ad nos abivisse docetur. Nulla mora insecurus, Selliae illum inter nostros deprehendit ipso die, quo Brunam versus abutiriebat. Hic iuvenis, ut aspectum patris devitaret, in horto domestico se recondit. Aegre demum est persuasus, ut parentem salutaret. Quanquam vero ut sociis ascriberetur, iuramento posito affirmaret parens, se non fore adversarium, dummodo matrem afflictam prius reviseret. Id tamen dictum speciosius, quam praestitum, eventus patefeci. Antequam ergo hinc abiaret, allocutus Superior iuvenem: Ni mirum - inquit - Franciscus abeundum tibi est, ut maerentem tui absentia matrem vultu et praesentia tua consoleris. Ego vero subdit iuvenis - profecto non ibo. Constanti verbo conatus quoque, ne abiaret, adhibuit. Sensim enim et nostris et parentis elapsus oculis, summam sacrae aedis turrim, ut ibi se a vi parentis, si qua esset, conservaret, ascendit. Ita enim a socio et itineris et eiusdem propositi eductus fuerat, neminem sine gravi scelere a loco sacro per vim posse auferri.

⁴ De his iuvenibus, in S.I. ingressis, cf. supra, mon. 437 adn. 6.

⁵ Franciscus Szeghy S.I. (1582-1635), hungarus; de quo cf. Cat. Prov. Austr. II 764.

Temporis iam non parum fluxerat, cum parens morae impatiens, et quod erat suspensus, clam alicubi latere filium, anhelus ex hospitio domum nostram revertitur, filium quae siturus. Templum itaque, quo fugisse festinato indicatum illi fuerat, una nobiscum ingressus, omnes templi angulos et recessus diligentissime per vestigat. Sed cum iuvenis non compareret, in turri templi visum esse, nunciatur. Itaque, quia homo vastus corpore per angustos et flexuoso gradus ascendere turrim ipse non poterat, nobis et famulo suo internunciis suadetur iuvenis, ut descendat. Sed non persuadetur. Tum, multis legationibus frustra susceptis, parens, constantia animi offensus: Ascendam - inquit - et si, ut descendat, non obtinuero, praecipitem e fenestra praeeeps ego comitabor. Sed ratione tamen, quominus id faceret, est permotus. Illud tamen omnino statuit, non efferre pedem templo, dum filius fame compulsus descendere, unde nolit, cogatur. Ille contra, per demissum - inquit - funiculum tantum spero mihi panis attraham, quantum ut me alam, erit satis. Quo se verteret parens, nesciebat. Ergo victus, templo egreditur, et per literas horatur filium, ut sibi bene monenti obsequatur. Acceptas per legit filius, sed neglexit. Itaque rursus in templum parens convenit, et, cum iuvenem in eo loco conspexisset, ut eum affari posset, ipsem et sublati ad eum manibus, incredibili affectu obsecrat, ne se orbum et se et matrem facere velit, sed tantisper secum redeat, dum matrem, illius fuga luctu et spudore [5] abiectam, erigit et soletur. Plures illi, respondet iuvenis, praeter me super sunt filii. Horum aspectus absentiam levet meam. Tum parens: At tu primogenitus filius descende propter Deum, te rogo. Cumque ille non moveretur, et qualisnam - inquit - tu religiosus futurus es, qui parentibus, contra quam Deus sanxerat honorem et obsequium, negas, ut matrem iamiam morituram salvare nolis.

Adolescens ad haec cum se exemplo Christi redemptoris, qui de cruce ob matris solatium refigi noluit, defendisset, parens furore plenus: Non es tu Christus - exclamat. Bene pater - inquit - ille. Eum vero sequi volo. Interclusit hic ira spiritum homini. Quare, re desperata, templo egressus, triduo tamen oppido haesit. Quo toto, quia filius extra turrim comparere noluit, coactus tandem domum abivit. Et iuvenis, victoria laetus, Brunam contendit. Sed nec ibi quietem habuit. Quippe parens, qui solus vincere illum non potuit, magnates viros in eum concitat. A quibus res eo perducta est, ut R.P. Provincialis coactus fuerat iuvenem parenti restituere. Cui tamen hoc dedit solatii, liberum semper redditum ad nostros illum habere. Adhibitae sunt omnes a parentibus machinae, quae tenacem propositi iuvenis animum dissolvere poterant. Sed frustra. Nam, post anni mensiumque aliquot decursum, Selliam adolescens eodem, quo prius fervore et spiritu rediit, indeque Brunam, ubi etiamnum Deo se et nobis probat, commigravit.

Laboratum hoc anno magna fame. Quod mirum est in regno frumenti feracissimo, et vicinarum circa gentium quasi penore quadam frumentario. Et, quamquam exiguum esset in domo nostra frumentum, nihil tamen nobis unquam defuit, Deo servis suis liberalissime prospiciente. Quin etiam ex illa ipsa nostra penuria plurimorum egestas sublevata est. Substantati per aliquot menses pauperes centum et eo amplius. Qui quotidie fores collegii luctu complebant, et gravissimis de fame, quam extremam patiebantur, querimoniis.

Scholae nostrae, quamquam ob eandem famem post Pascha dilapsae pene fuerant, ad renovationem tamen studiorum magna ex parte restitutae sunt. Classis etiam Rhetorices, reliquis quinque adiecta, quae ab initio statim sexdecim discipulos accepit. Studiosorum numerus bis centum attingit. Egregia certe iuventus, et ingeniorum bonitate rara.

Solemnem paschalium festorum celebritatem celebriorem multo fecit confitentium numerus, expiata tum capita, et caelesti cibo pasta 300; toto vero anno prope 800; et, si studiosos addideris, 1000. Eorum etiam, qui perperam factas revocarunt, et totius, vel longis-

simae actae vitae generales instituerunt, numerari octoginta possunt. Quod certe inter obsoletos in fide catholica homines, et a tot annis pertinacissime haeresi affixos, non parvi aestimari debet.

Quaedam persona, gravi morbo affixa lectulo, ubi primum peccata confessione expiasset, emendari morbum sensit, totumque virtuti sacramenti adscripsit. Filium inde valitudine pariter decumbentem cohortata est, ut suae aegritudini eodem remedio mederetur. Id, quod non difficuler persuasit. Alius etiam, gravissima infirmitate divinitus haud dubie oppressus, non aliud invenit salutis remedium, quam ut voto se obstringeret [6] peccata sua quamprimum expiandi, et coelesti cibo se muniendi. Et quia hactenus utramque speciem participare solitus fuerat, contrarium persuasus, confessus est, communicavit, sanatus est.

Revocati sunt hoc anno ab haeresi plus minus triginta septem. Ex his aliqui grandes haeretici, et a lacte in perfidia enutriti. Quidam a Rev.mo Episcopo Nitriensi ad nos instructionis et confessionis gratia missus, publice in templo haeresim abiuravit, praesente tota studiosorum corona. Nec procul abest a fide concionator vicini pagi, qui conversatione et congressibus nostrorum emollitus, in tantum est, ut puerulum, qui tunc recenter fuerat illi natus, a quodam ex nostris baptizari voluerit, se etiam gremio Ecclesiae brevi restitutum iri pollicitus. Atque adeo iam in concionibus nihil contra sanam doctrinam, multa etiam pro nobis suis auditoribus instillat.

Hic aliquid, quod magna asseveracione est confirmatum, percensebo. Faemina catholica, sed non omnino servida, dum acrius orat Deum pro veritate fidei apertius cognoscenda, nocte videre sibi visa est e templo nostro prodire sacerdotem, canitie matrum, et amictu albo, per omnia sacris operaturo similem, pueri sexdecim iuxta in albis collucebant. His itaque comitibus, suaviter modulantibus, domum, ubi ea recumbebat, ingressus, Mysta accumbit mensae, caeteris astantibus. Intera, quod mirere, adest ac tutum praedicantis haeretici specie, quispiam habitu hispidus, ira ferox et sclopo minax, quem in sacerdotem quasi traiecturus intendat. Sed irrito conatu malus sclopetaarius pulsus et victus abiit in malam crucem. Tum sacerdos, in fide firmata faemina, templum nostrum velut victor revertit. Posteaque denuo, unde prius cum exercitu visus egredi, adiit domum eiusdem catholicae, morbo tunc oppressae. Cuius ad fenestram consistens, uni e comitibus: Ingredere - inquit - discipule meus, ac qui valeant quiescentes dispice. Iuravit illa se verba audivisse, et iuvenem fulgidum sibi vigilanti ad caput astitissem. Quo postmodum egresso, sacerdos, phalange pone eunte, fusis ad Deum precibus, templum repetiit. Illa vero e morbo, quo detinebatur, liberata, pristinam recuperavit valetudinem, creditit se divorum precibus obtinuisse.

Sed necdum finis. Rursus incidit in morbum, priore graviorem. Suris pedum coxendibus pene adhaerentibus impos facta gressus fuit. Trium mensium curriculo sic cum affligitur, iterum atque iterum intempsa nocte ventitabant ad eam pauperes feminae, male consutis pelliceis. Quae cum importunius stipem urgentes, sese ingerunt in argumentum veritatis, prensabat manu. Dolebat pauper, pauperibus veteri more opitulari non posse: vix enim assis ei pauperi erat. Et tamen, ne animo deessent, spe consolans: Dabo - aiebat - Deo iuvante, cum, redditia sanitatem, inopiae, qua ipsa labore, manuum labore subvenero. Et vero veteri restituendam valetudini novo viso affusa laetitia praedictum est noctu a quodam ore humeroque, divo alicui simili. Probavit visum eventus. Nam eius noctis mane insequente et pedes extendere et iisdem insistere commode caepit.

Magna ex parte hoc anno parochi munia nostros obire oportuit. Itaque sacro fonte tincti fere parvuli septuaginta. [7] Et, quia locus hic primus est, quem haereseos tabes poluerat, ex quo deinde ad reliqua Hungariae loca lues eandem dimanavit, ut sensim ad ne-

glectos ritus, et contempta nefarie sacra omnia denuo colenda revocarentur, impetratum est haud aegre a Rev.mo Nitriensi [Forgách], ut sacramentum sacri chrismatis administraret. Id, quod promptissime praestitit, magnaque hominum frequentia, primum hunc post consecrationem suam episcopalem actum, confirmatis circiter 400, peregit. Quo tempore etiam, quia non ita pridem mortali omnino casu, et qui humana ope sanari non poterat, invocatione B. P. Ignatii quidam ex nostris fratribus revixerat⁶, et ita R. P. Generali nostro visum fuerat, ut ea res, publica auctoritate firmata, ad se mitteretur. Omnibus, qui in domo eramus, legitime examinatis, authenticum hic instrumentum confecit. Fecit et illud, ut paragm nostrum ultra flumen Vagum, cuius fructibus haereticus concionator parochi titulo fruebatur, sua auctoritate ab illius iure eximeret, dum catholicus olim praeficiatur, qui reditus illos digne percipere possit.

Experti sunt et hoc anno cives et coloni nostri, quod credere ante noluerant, quanta rebus sacris vis ad mala depellenda inesset. Homo haereticus, cum infantulum haberet aegera ita valetudine, ut salus illius desperaretur, ad nostros confugit accersitum aliquem, qui infantem inviseret, et, si qua ope posset, adiuvaret. Sacerdos noster, ubi primum evangelio S. Marci lecto, manus aegroto imposuit, convalescere ille statim coepit. Nec ita multo post omnino convaluit. Augusto vero mense in curia cuiusdam inquilini intempesta nocte, haud ita procul a collegio, ingens exortum fuit incendium. Et iam utrinque tertia domus ignem conceperat. Et periculum erat, ne tectum quoque nostrum corriperet. Cum quidam e nostris particulam agni cerei cum reliquiis indusii B. P. Ignatii flammis iniecit, atque ita, ne ulterius diffunderetur, cohibuit.

Benevolentia demum et liberalitas erga nos amicorum non mediocriter est probata. Rev.mus Nitriensis [Forgách] regium Bibliorum opus⁷, sine apparatu tamen, quem incuria quorundam hominum periisse vehementer doluit, liberalissime donavit. Calcem, quantum nobis toto hoc anno pro variis aedificiis opus fuit, obtulit. Duas casulas, filo alteram aureo, argenteo alteram textas, templo praesentavit. Praemia in promotione suo sumptu curavit, et actiunculae, quae tunc habebatur, interfuit. Atque, ut omnibus modis suum erga nos animum ostenderet, postridie primam lectionem novae classis rhetorices sua praesentia cum quatuor canonicis sui episcopatus et quadam nobili viro cohonestavit.

Generosus vero dominus Matthias Ostromich⁸ centum talleros collegii fabricis donavit. Magnificus dominus Palfi (quem virum utinam nobis et huic regno praepotens Deus servasset diutius)⁹ cum hac iter faceret, a nostris frugali prandio exceptus, et inter cibum a studiosis carmine est salutatus. Quae res tantum priorem erga nos benevolentiam auxit, ut pro ornamento et nostrarum scholarum et regni collegium duodecim alumnorum erigere voluerit. Et iam informationem totius rei acceperat¹⁰. Sed praeventus immatura morte, immatura - inquam - non gloriae, cui abunde satis vixerat, non aetati, quae quinquagesimum annum attigerat, sed patriae, nobis et bonis omnibus, id, quod constanter [8] incepérat, finire non potuit. Antequam porro triclinio exiret, amplexus quotquot aderamus omnes humanissime more nostro, magnam vim lacrymarum profudit. Culinam deinde ingressus, coco: Benedicat - inquit - tibi Deus. Biennium et amplius est, quo tanto gustu, quanto hodie, cibum nunquam caepi.

⁶ De sanatione M. Hochholzer S.I., coadiutoris cf. supra, mon. 472 § 1 et 478 § 1.

⁷ Biblia polyglotta, typis expressa a Christophoro Platino Anversae annis 1569-72 in octo voluminibus: dicta regia, quia sumptibus Philippi II, regis Hispaniae in lucem producta sunt; cf. Encycl. Catt. II 1569.

⁸ De familia Ostromics vide NAGY VIII 301-03.

⁹ De obitu Nicolai Pálffy cf. supra, mon. 459 § 3.

¹⁰ De hoc pio Nicolai Pálffy proposito cf. supra, mon. 437 § 5.

Dolemus certe interitum tanti viri non nos solum, sed etiam illi, qui gloriam illius, dum viveret et vigeret, atterere conati. Sunt sub illius tutela non nostra solum, sed colonorum etiam nostrorum bona et possessiones intactae semper et illaesae manserunt. Nunc vero, ubi fato suo concessit, usque adeo haidonum omnia rapinis et vexationibus expositae sunt, ut vix nobis parcatur. Et certe, incredibile est, quantum ultimis anni mensibus pagis nostris molestiarum facessiverint, ut libere fateri oporteat gravissimas, quas ab exteris nationibus passi sunt clades, cum his illorum non esse conferendas, usque adeo omnis haidonum disciplina et erga nos observantia concidit, ut eodem sepulchro, quod tegit Palphium, inclusa et obruta etiam illa esse videatur.

2. Residentia thurociensis

In residentia thurociensi octo fuimus hoc anno 1600. Sacerdotes 4, totidem coadiutores. In missionibus duo sacerdotes bonam partem anni consumpserunt. Alter a Nativitate Domini usque ad Pascha; alter multo diutius, interrumpto tamen tempore non raro, quod eum superiores revocarent. Omnes, uno aut altero excepto, morbis variis tentati, valitudinem pristinam receperunt; si duos eximas, quorum alter certis temporibus podagram, alter febres patitur. Observationem disciplinae domesticae in tanta paucitate nostrorum, et multiplice occupatione, tum faciliorem, tum etiam iucundiorum fecit vigilantia superiorum. Praeterquam enim quod domi semper, vel superior, vel aliquo pro superiore fuerit. Ipse P. Rector [Carrillo], quem nunc provinciale habemus, ter nostram interiorem exterioremque domum lustravit, quamvis quatuordecim magnis milliaribus distet Thurocium Sellia, ubi collegium est, et unde Patrem ad nos venire oportuit.

Studia nostra circa salutem animarum non quidem imminuta sunt hoc anno; attamen labores cum parocho partiti. Neque enim tantae multitudini, quantam haec possessio continet, par esse potest unus. Ne vero fraus aliqua in Paschate ab aliquo temerario committeretur in sacramentorum participatione, tantum ii ad confessiones a nostris patribus admittebantur, qui signum a parocho detulissent. Decem omnino ab haeresi ad catholicam fidem reducti. Duae mulieres terroribus agitatae, ad tranquillitatem beneficio sacramentorum confessionis et Eucharistiae, usu aquae benedictae et Agnus Dei reductae sunt. Duabus Agnus Dei in parte periclitantibus admotus, auxilio post Deum fuit. Non pauci ad deponendas totius vitae maculas integra confessione adducti. Etsi vero Paschae tempore omnes, qui domi fuerunt, divinorum mysteriorum participes fuerunt, non desunt tamen, qui diebus festis vel dominicis vel apud parochum, vel apud patres nostros de peccatis confiteantur, et sanctissimum Eucharistiae sacramentum percipiunt.

In pago germanico, quem Vrizokopolim, vel Minichsbisen¹¹ vocant, praeter eas, quae ad fidem instruendam, et bonos mores in animos rudium hominum inserendos spectabant, explicatae sunt etiam per sacerdotem nostrum caeremoniae religionis catholicae, praecipue vero quae sacrificio missae adhiberi solent, eo fructu, ut nonnulli iam sint frequentiores in frequentando divino cultu. [185v]

Ut vero socios haberemus in excolenda vinea Domini, tres alumni, quondam collegii thurociensis, sacris initiati, antequam in parochias sese conferrent, exercitiis spiritualibus ad tantum munus obeundum sese compararunt. Eos, posteaquam in templo nostro, magna hominum frequentia, prima Deo sacrificia Deo obtulissent, in parochias schlechensem, silnicensem et S. Georgii dimisimus; slechensi priore parocho Varaliam translato, sil-

¹¹ Vricko-Minich Wiesen-Turócremete; cf. MAH II 950-51.

nicensi vero ad dominum Ioannem Maduchanium transeunte. Is, qui S. Georgii parochiae donatus fuerat, Deo ita disponente, cessit eadem, et in oratorium domini Madochanii concessit, ubi non minore fructu Domini vineam exercet. Quo factum est, ut initia illius parochiae, non minoris utilitate per nostrum sacerdotem, quoad res sacras attinet, excolentur.

Porro hanc ipsam parochiam S. Georgii, per vim eruptam Societati et occupatam, novem annis iam tenuerant haeretici. Quam legitimo iuris processu in comitiis regni, cura superiorum, auctoritate Regiae Maiestatis et iudicium regni iuridica sententia, hoc anno receperimus ipsa feria quinta Paschatis. Pulso lutherano ministro, catholicum sacerdotem dedimus. P. Rector aqua benedicta templum et caemeterium reconciliavit, respondentibus ad psalmos sacros caeteris patribus. Eodem die duo sacra ibidem dicta, concio catholica habita, fugatis, frementibus et confusis haereticis, exulantibus catholicis, laetitia gestientibus praecipue nostris, quos dolor amissi illius templi novem annis excruciarat, et Deo gratias pro tanto beneficio maximas agentibus.

Praeter omnem opinionem adversariorum accidit ea victoria Societati, qui sibi retinendae parochiae per artem et fallacias iuris certa omnia et expedita pollicebantur. Verum cum sententia iudicij per virum regium, praesente consulari persona in caemeterio S. Georgii, praesentibus tum nostris subditis, tum nobilibus viris iis, qui ditionis praepositurae fines attingunt Thurocii, promulgaretur; et omnis appellatio, inhibitio et caetera, quibus his proferri solet, removerentur; obstupuit procurator adversariorum, nec voluit credere, ita scriptum esse decretum. Videlicet, ipse legit, confusus est.

Nos compulsatis campanis, *Te Deum laudamus* canentes, cum victoria et triumpho ingressi sumus. Gratiae quoque sunt actae et in templo per R. P. Rectorem, Alphonsum Carrillum, primum Suae Maiestati, Rodolpho secundo, deinde praesidibus et iudicibus regni pro tam iusta sententia; tum etiam executoribus regni, homini regio, egregio Domino Stephano Fremez, et R. Domino Somogy, canonico nitriensi.

Et quia conatus in recuperando S. Georgio Dei beneficio feliciter cessit, ad vicinam parochiam S. Mariae in Soczovez obtinendam factum est initium. Interdixit Pater Superior nobilibus vicinis, non catholicis, eius ecclesiae ius patronatus sibi usurpatibus, cum tantum parochiani sint, quemquam, se invito, parochum ibi constituere. Quam ad rem mandatum obtinuerat a Locumtenente regio, et personam capitularem adduxerat ex capitulo nitriensi, per quam interdictum illud fieret. Illi, neglecto interdicto, novum quendam a lutheranis doctoribus Brigiae factum aut creatum ministrum intruserunt.

Huius incepti dedit occasionem dissensio praedicantium huius comitatus thurociensis de praecipuis articulis fidei. Cum enim Nicolaus Marci, minister S. Mariae, olim, sub Locumtenente, Stephano Rhadecio, a Georgio Lendevo, eiusdem locumtenentis tunc officiali, postmodum vero nostro, in eam parochiam fuisset inductus, primus omnium, non ab episcopo consecratus, sed Brigae institutus praedicator, et hactenus egregie lutheranismum defendisset, caepit hoc anno a comministris suis non obscure dissentire de omnipraesentia corporis Christi; quam caeteri cum ubiquitariis [186r] defendant, de necessitate bonorum operum ad salutem, quam illi reiiciunt, de lymbo, quem illi non agnoscent.

Facto (ut aiunt) Mossoviae¹² consistorio, communis consensu homini sacrorum administrationem, et conciones Verbi interdicunt, nisi ad ipsorum opiniones accedat. Ille morbus sua sententiae inhaeret. Adeo, ut etiam papista, lutheranus ipse, non obscure appelletur, et privatus omnino vivere inter catholicos decernit, legitime summa diligentia catho-

¹² Fortasse Cassoviae.

licos doctores, ut spes sit, eum brevi suos errores depositurum. Nos vero, ad quos patrocinium illius parochiae praecipue spectat, hac occasione catholicum sacerdotem, modis quibus possumus, in ea parochia collocare laboramus. Non carebit ea res difficultate. Speramus tamen, si Regiae Maiestatis accesserit auctoritas, ut inde quoque lupos, gregem Christi dilacerantes, amoveamus. Et optant nonnulli nobiles, ut in potestatem Societatis ea parochia veniat, cum videant longe aliam formam paucis mensibus in S. Georgio, quam fuerat sub lutheranis, qui res divinas penitus, et ornatum templi negligebant. Sed a templis ad populum redeamus.

Famis tempore, quae a Quadragesima usque ad fere septembrem, quo messis fuit, vehementer afflixit, quamvis frumento nimis tempestive veridito, non plus, quam necessarium erat domui nostrae et praediorum familiae, frumenti superesset, benigne tamen factum est, multis esurientibus pane, leguminibus et pulmentis ex vario genere olerum effectis. In magna gratia fuerunt etiam furfures, qui pauperibus victum in illa necessitate preebent. Cum alii plerique plurimis diebus panem in ore non habuissent. Nonnulli ditiones, quae porcis antea proiciebant, iam in panem redigerent; alii ex montibus herbas, radices atque varias fungorum species, posteaquam, aestas invaluit, miseri homines famis profligranda legebant. Vultus ipsi macie, fameque tabescentes misericordiam movebant. Quae ratio victus diversos morbos, qui adhuc non paucos lectulis affligunt, tota ditione vulgavit, nonnullos extinxit. In vicinis comitatibus etiam pestis exarsit, a qua Deus adhuc thurocenses defendere dignatus est.

His malis accessit peditum et equitum quatuor millium germanorum in Transylvaniam ad bellum euntium nocendi libido, quae pagis et oppidulis mirum, quanta damna intulit, ut ad famem ea tempestas maximum incrementum attulerit. A nostra quidem domo metu prohibiti, quem de industria Pater Superior excitavit, tanquam ad resistendum parati essemus, si vis inferretur, abstinuerunt. Frumentum tamen, quod etiam tum in agris immaturum erat, non levibus afficere damnis, qua falce metentes in tabulum equorum, qua pedibus conculcantes, dum rusticorum suppellectilem, quam ibi absconditam existimabant, curiose indagarent. Et quoniam in aliis locis eadem licentia bacchati fuerant, non pauci ex illici, a repellentibus vim aliorum dominorum rusticis in montibus aut vulnerati aut etiam caesi fuerunt.

Ex quibus unum, Hectorem Fuks, triectum globo inter inguina, cum ad agendum iter vires deficerent, sacramento militari absolutum, sub oppido varaliensi in via deseruerunt. Eum Pater Superior [Zanić] miseratus curavit uno atque altero die a iudice vicini pagi hospitio excipi, ex domo nostra victu refici; et, quia crux totus erat infectus, linea interula munda tegi. Refugiebant homini misero rustici vestes detrahere, ut vulnus ablui posset. Manus admovit noster socius, eumque, ut fieri poterat, fovit. Vulnera hortulanus noster fasciis, domo nostra allatis, alligavit. Qua charitate victus, et periculo mortis imminentis admonitus, abiecta lutherana haeresi, in qua natus et educatus fuerat, conscientiam totius vitae apud sacerdotem nostrum [186v] depositus, et sacramentum Eucharistiae catholico more percepit. Deinde in vicinas thermas sumptu nostro vectus, ibidem elemosinis adiutus, vulnera curato, ad suos, gratiis actis pro officio sibi impenso, in Prusiam, unde lutheranus venerat, catholicus redit.

Alius ex eodem exercitu, italus natione, cum multis annis inimicos quaesivisset ad sumendam de iis vindictam, eamque ob causam sacramentis abstinuisset, in montibus triectus globo circa guttur a rusticis, agnovit visitationem Dei, peccata apud sacerdotem nostrum depositus, et meliori proposito munitus, ad bellum cum sociis progressus est.

Auctum est huius residentiae praedium hoc anno agris emptis centum octoginta talles, et domo veteri, cuius aedificium, stabula, atque horreum posteaquam renovatum fuerit, non poenitendos fructus afferet. Domus residentiae duobus curtoriis, gradibus et turricula lignea in usum horologii extorta, reddita est ornatio.

Solemnibus processionibus, de quibus aliis annis perscriptum est, accessit hoc anno in festo S. Georgii ad templum eiusdem martyris nuper recuperatum. Quae fuerat annis novem, quibus lutherani templum occupabant, intermissa. Processioni S. Crucis inventae interfuit generosus dominus Daniel Pancratius¹³ cum uxore sua, eiusque sorore, faeminis catholicis, antiqua Mailathiorum familia prognatis. Quae raro hic exemplo duo millia passuum pedibus religionis gratia in processione incesserunt.

3. Missio Nedeziana

Nedezium toto anno saepe unus patrum excurrit, rogatu generosi domini Danielis Pancratii. Qui in propria aula oratorium erexit in suum et populi subiecti usum, quoad templum, a fratre haeretico per vim occupatum, catholicae Ecclesiae restituere possit. Tribus magnis a nostra residentia distat milliaribus, quae frequenter pater pedes, salutis animarum studio inflammatus, eundo illuc et domum redeundo confecit. Quo in itinere a nobilibus quibusdam, ebris potu ac haeresi, invasus, licet ardentissime cuperet aliquid molestiae perpeti Christi causa; post plurima convicia, probra, maledicta, verberum et vinculorum minas, Dei beneficio salvus et intactus abiit. Nec defuit fructus. Quadrincenti ex haeresi ad catholicam fidem reversi, sacramentali confessione sunt expiati. In his nonnulli a quinque milliaribus occulite venerunt, licet gravibus poenis cautum esset a civitate, cuius cives erant, ne id facerent.

Duae personae, quarum altera suspendium elegerat, altera enecare se veneno decreverat, et iam araneum eo fine devoraverat, sed innoxium, ad meliora consilia revocatae. Veneficum et superstitiones, quibus aut damna inferebant, aut aliorum morbis mederi se putabant, seducti homines, auditis concionibus patris nostri, nonnulli omiserunt. Odia gravia et capitalia inter magnae existimationis viros et coniuges composita et reconciliata saepe gratia. Multis usuris finis impositus, multarum restitutio facta.

Quidam domini a nimia severitate in subditos et iniusta pecuniarum exactione abducti. Uni visione quadam via ad salutem patefacta. Non ita pridem ex faece haereticorum emerserat, sed tyro adhuc et rudis in catholica fide, ob haereticorum sodalium vexationes, deficiebat sensim ab orthodoxa religione, in gravem morbum incidit. Et ecce, nocte quadam a diabolis cernit se adduci in cruciatu aeternos. Quibus iam pedes sentiebat torqueri. Adest B. Virgo et mater cum uno sacerdote e Societate Iesu. Ex daemonum manibus miserum eripit, sacerdoti tradit, ut confiteatur peccata, monet, ad constantiam hortatur. Ille si bi redditus, nactus sacerdotem nostrum, peccata fatetur, cibum caelestem sumit, in catholica religione perseverat.

His cum [187r] quadrincenti alii eadem salutis remedia cupientes, ut melius instructi cum maiori fructu perciperent, dilati sunt iustas ob causas. Eorum quidam, nobilitate insignis et pollens opibus, non catholicus, patrem nostrum aliquoties ad populum verba facientem audierat. Semel tactus fidei veritate, per litteras eundem ad se accersit, et praesentem lacrymans obtestatur, ut confessionem exaudiatur, iureiurandoque affirmat, se nolle amplius in haeresi manere. Alius nobilis vir, quasi divinans mortem brevi consecuturam, cum

¹³ De D. Pongrácz cf. supra, mon. 426 adn. 10.

patre mensem unum creberime versabatur, bonamque partem diei et noctis agendo de catholica fide transigebat. Cuius veritate victus, ad eam complectendam inclinabat. Verum, quod animo conceperat, propter hominum, quibuscum vivebat, consuetudinem, ad exitum deducere differebat. Quid sit? Deum hominibus postponebat, medio die potus penes Vagum obequitans, in flumen mergitur et submergitur. Sic Deus ultus est neglectum suae visitationis.

4. Missio Prusensis

In hac missione, fracta navi, tabulas arripimus, necessarium naufragis auxilium. Ante tres annos prusensis ecclesia, pulso haeretico ministro, restituta fuerat catholicae religioni. Quoad vixit Emericus Jakusit¹⁴, eius loci dominus, in hoc statu floruit. Eius occasu in fratrem, Andraeam Jakusit devolutum dominium, turbavit rem ecclesiasticam. Is enim alienus a fide catholica, parochum catholicum ad eius usque e vita exitum, utcunque toleravit. Quo sub initium novi anni 1600 ex hac luce migrante, reducendi lutheranum praedicanter, quod dudum animo conceperat, consilium ad exitum perduxit. Ioannes Madachanius¹⁵ tamen omnem movit lapidem, ut catholicum sacerdotem defuncto subrogaret. Quam ob causam impetravit a superioribus nostris patrem, qui festis Nativitatis Domini exeuntis anni nonagesimi noni supra 1500 aegri ad mortem parochi vices suppleret. Factum id magno populi ad sacramenta resque divinas caeteras concursu. Res bene cessit, quoad parochus in vita fuit. Mortuus est. Quaeritur lutheranus. Aegre reperitur. Nonnulli, dum vocarentur, responderunt, nimis animosum et audacem esse oportere, qui illam parochiam inter papistas susciperet gubernandam. Inventus tandem est aliquis Brigensis scholae manuum impositione factus minister. Is integro mense diebus dominicis suum verbum facturus addicebatur. Prius tamen intrante sacerdote nostro templum summo mane, quamvis medii milliaris iter ex Madachanii domo, ubi residebat, Pruscum esset confidendum (quod quotidie siebat missae celebrandae gratia) eludebatur lutherani conatus, indigne ferente domino Jakusith. Procedebat industria usque ad dominicam Passionis. Cuius sabbatho claves ab aedituo et scholae magistro, catholicis, quibus templum aperiebatur, iussu Andreeae Jakusith officialis eius lutheranus abstulit. Atque patrem templi adjtu exclusit. Triumphabant lutherani, gemebant et indignabant catholici.

Madachanius in primis, vir catholicus, sese non deserit. Et quia vim facere non licebat in alieno fundo, quamvis eius parochiae se quoque patronum asserebat, in festo Annuntiatione Virginis templum lutherano a suis fautoribus traditum ingreditur, ministro illi tanquam haeretico, laico, sacrilego contradixit, se eum pro pastore non agnoscere protestatur. Subditos suos, qui [187v] ad eam parochiam spectarent, publice monet, omnes sub paena amissionis bonorum omnium, nec ullus Verbi et sacramentorum causa illum adeat; neve ullus ea, quae parocho debeantur, eidem ministro solvat; se nihilominus sibi, suisque servare ius eius parochiae et sepulturae. Quare suos vita functos ibidem sepeliant, nullo tamen ministro aut eius scholarchae requisito ministerio. Tum sacram supellectilem, quam ipse donaverat, ausert, protestatus, ea se templo, cui donata sit, iam et Deo consecrata, se non auferre; sed ne haereticus et prophanus minister abutatur, tam diu domi suae retenturum. donec reducto in ecclesiam parocho legitimo, restituat omnem, et maioribus donis templum illud cumulet.

¹⁴ De familia Jakusich cf. NAGY V 288-90.

¹⁵ De I. Madocsányi cf. supra, mon. 378 adn. 9.

Ablata supellectile, cum toto populo suo, quem frequentem illi actui praesentem adesse iusserat, domum suam reddit, canens: *In exitu Israel de Aegypto, domus Jacob de populo barbaro*¹⁶. Domi suae oratorium, honestissimo loco, erigit, consensu Episcopi, cui totam rem antea patefecerat. Ibique ipse et populus catholicus divina mysteria catholice frequentant.

A festo Annuntiatae Virginis locus ille non tantum a Madachanis, sed etiam a vicinis catholicis nobilibus et ignobilibus, animorum non vulgari ad pietatem motu aditur, Deo compensante iacturam parochiae pruscensis. In qua parochia, quamdiu pater noster sacris operatus est, magno numero singulis dominicis Quadragesimae potissimum homines ad paenitentiam et Eucharistiam confluabant. Non pauci totius vitae maculas confessione absteserunt. Nonnulli etiam, quamvis imminentem mutationem illam scirent, a lutheranis ad castra Ecclesiae configurerunt.

Fuit ipsiusmet Prusci civis, qui cum uxore et liberis magna cum pietate sacramenta percepit. Alius, qui nunquam antea persuaderi poterat, in subitum morbum cadens, catholicus effectus, confessus communicavit catholice, mortuus et sepultus est. Plerique, translatione sacrorum facta ex dominio Jakusithiano, neglecta sua parochia, festis paschalibus Horovcium in oratorium Madachany sacrorum et sacramentorum causa venerunt, detestantes idolum lutheranum. Ut vero taceam multos visitatos infirmos, et rebus divinis in ea calamitate adiutos, baptisatos infantes, copulata matrimonia, quae, mortuo parocho, sacerdos noster omnia exequebatur. In magna penuria paucorum scholasticorum, ipsem et aliquoties domos rusticorum obibat, et Prusci et in pagis, atque emendicato pane scholasticos reficiebat. Saepius a dominis eisdem victimum exorabat. Aedituo catholico, magna fame cum uxore et liberis oppresso, quod a proprio eiusdem domino Jakusith obtinere non poterat multis precibus, a generoso domino Matthia Ostrovith¹⁷ catholico frumentum facile impetravit, quod pauper ille novo refunderet post messem. Quae magna erat gratia, cum mensura frumenti iam quatuor talleris venderetur. Alibi ad octo, etiam ad sexdecim premium exrevisse paulo post.

Quia vero sacerdoti nostro ultra paschalia festa per obedientiam Horovicii versari non licuit, dedit operam Madochanius, ut sacerdos catholicus ex alumnis collegii quandam thurociensis (ut supra dixi) eidem oratorio praesideret. Cui domum honestum, mensam ex suo penu, et 50 talleros assignavit. Vicini quoque catholici nobiles pro viribus adiuvant, ut eidem sacerdoti nihil desit. Nec satis habuit dominus Madachanius domi suae oratorium erexisse. Ex alia parochia, duobus inde milliaribus hungaricis distante (quam Pedikale vocant), cuius patrocinium, defuncto lutherano possessore, in ipsum haereditario iure devolutum est; ministrum lutheranum expulit; et sacerdotem, [188r] qui paulo ante Silnizae praefuerat, catholicum ibidem constituit, frementibus vicinis nobilibus et magnificis viris lutheranis.

Cuius Ioannis Madachani fides, ut esset toti civitati threnchiniensi testator, cum legati munus nobilitas imponere vellet, ut negotia comitatus in publicis comitiis regni agearet, negavit, ulla ratione se munus illud obiturum, eo quod quaedam a comitatu proposta contra fidem catholicam et suam conscientiam essent. Haec de missionibus. Vocabamur etiam ad alia loca a diversis dominis. Sed penuria operiorum, piae voluntati satisfieri non potuit.

¹⁶ Ps. 113 1.

¹⁷ De M. Ostrosics vide supra, adn. 8.

II — ANNALES TRANSILVANIAE ANNI 1600

Siquando Transilvaniae status non perturbatus modo, verum etiam afflictus et variis oppressus calamitatibus fuit, hoc certe 1600 anno maxime. Cuius ingentia mala ad exeuntrem usque septembrem duraverunt. Communis cladis et nos participes fuimus. Utpote, qui collegiorum nostrorum redditus magna ex parte amiseramus. Qui tamen, tyranno [Michael vaivoda] profligato, omnium ordinum consensu confirmati sunt, et nostrorum in regnum cum fides, tum mortis adita pericula honorificis verbis laudata. Quia de tyranno profligato et nostris gravibus periculis defunctis locuti sumus, non abs re futurum erit, sequentia breviter adnotasse.

Anno virginie partus 1599, menses octobri 28, Michael, Transalpinae vaivoda insperatus ingenti copiarum apparatu in Transylvaniam sese infudit. Cuius exercitum, etsi bis victus, Marte secundo fudit fugavitque Serenissimus Princeps, Andreas Cardinalis Bathorius. Cum ducentis et pluribus nobilibus dum in Moldaviam fugere conaretur, ut exercitum repararet, intra angustias Alpium a siculis rusticis inclusus, 31 eiusdem mensis caesus est. Caput Albam allatum et in nostro templo asservatum eousque, dum reliquum corpus, iussu Vaivodae, advehetur. Quod 24 novembbris capitl aptatum, subcollantibus regni senatibus, in maius templum delatum, et terrae mandatum est. Prosecutus etiam funus Vaivoda, facem gestans accensam, et iustis (quae Reverendissimus electus Episcopus, Demetrius Napragy, octo ex nostris sacerdotibus praesentibus peregit) interfuit. Pompa fuit pro illo tempore magnifica, quae hungaris maxime lachrymas excivit.

Secundum hanc et victoriam et funus, varii provinciam casus excepero. Primum enim Vaivoda sese iureiurando obstrinxit, iure se cum omnibus acturum, bona nemini ademptum, nisi merito et a iudicibus damnato. Deinde legationem ad Sacram Caesaream Maiestatem misit, ab illius nutu et arbitrio velle se pendere, dictitans, nec se, nisi pro locum teneente agnoscere. Quae res spe magna cunctos erexerat, futurum, ut omnia tranquille pacificeque transigerentur.

Sed ab ineunte maio repente mutari omnia, ruereque in peius. Nobiles aliquot viri contra fas [189v] et ius non contrucidari modo, sed etiam bona diripi, metu et trepidatione animi omnium emori. Ruentis statui reipublicae aliud remedium inveniebatur nullum, quam ut a nobilibus, quos in castra prope Tordam coegerat Michael, ad III.mum dominum Georgium Basta mitteretur, Sacrae Caesareae Maiestatis Cassoviae generalem, auxilium contra Tyrannum petitum. Qui Suae Maiestatis voluntatem secutus, venit et 14 septembbris Claudiopolim ingressus, dum, ut ad hospitium diverteret, rogaretur, prius templum adire, sacrumque audire et R. P. Rectorem illo tempore aegrum invisere voluit. Salutatus carminibus a nostris studiosis, comedum ad hospitium, et illo adhuc vespere ad castra sese recepit.

Die 16 cum germanis hungarische movit castra versus Albam contra Vaivodam, et 18 septembbris in medio fere itinere, vere commissum praelium. Quo virtute stratagemeque maxime III.mi Domini Bastae, Vaivodae exercitus fusus fugatusque est. Cum caesariorum exercitus vix ad viginti millia hominum pervenerit, hostium quadraginta quinque millia superaverit. Desiderati eo praelio ex valachis, cosachis, rascianis, siculis ad quindecim millia; ex caesarianis vix trecenti. Fugientem Vaivodam victor exercitus insectus est, et e tota Transylvania exiguit. Qui in Valachia a polonis semel, iterumque a turcis profligatus, ad clementiam Sacrae Caesareae Maiestatis confugit. Ab eo tempore provincia respiravit et est tranquille ad hodiernum usque diem, qui est 28 decembris.

Desudarunt nostri diversis in locis 32¹⁸: Claudiopoli in universum 24, quinque Albae, duo Varadini, duo Zakmarii et Darotii, qui iam degunt Claudiopoli. Ex his fuerunt sacerdotes octodecim, fratres scholastici septem, coadiutores totidem.

I. Collegium claudiopolitanum

Licet multi variis tentati sint morbis, et inter caeteros R. P. Rector [Maggiori] medium ferme annum, nec adhuc usque diem hunc vires recuperavit, tamen functiones nostrae constantem, non sine multorum admiratione, cursum tenuere. Diebus festis ternae conciones habitae: duae hungarice (domi altera, altera in Monostor), tertia germanice. His accessit in templo nostro post prandium doctrina christiana, et in funeribus praecipuorum catholicorum aliae etiam conciones; etiam haereticis admirantibus et laudantibus. Processio huius anni in festo Cor-[190v]poris Christi superavit, et frequentia et pompa, superiorum annorum supplications.

Magistri fuerunt octo, qui casus conscientiae, capita fidei hac tempestate in controversia posita, philosophiam, rhetoricae, humanitatem tradiderunt, et grammaticam, auditoribus hoc statu rerum frequentibus, etiam nobilibus. Ab honestissimorum civium filiis scholae nostrae visitari coepit, quorum parentes nullis adduci possunt vexationibus, ut illos avocent, quia videlicet liquido deprehendunt, operam apud nos minime ludi, ut in ariarum scholis.

Respxit Deus nostrorum pios conatus, et qui gementes semina terrae mandarunt, cum exultatione viderunt laborum fructus suorum¹⁹. Ad Anastasim Domini plures (quod miraculo non caret), quam unquam antea, poenitentiae sacramento iratum numen placarunt. Quorum fervor et in divinis alacritas, haud dubie vires non mediocres addidit precibus quadraginta horarum, quae pro communi provinciae salute fusae sunt.

Tres bonaे indolis iuvenes Romam ad novitiatum missi²⁰. In urbe varia haeresum portenta execrati, sacraque facta exomologesi in album Ecclesiae catholicae relati nonagintaquatuor. Inter quos tres magni nominis et nobilitatis faeminae, illo tempore, dum ob metum desperatorum militum intra moenia claudiopolitana sese continerent, et subinde nostrum adirent templum. Duo item nobiles et genere et virtute bellica iuvenes. Quorum exemplum matrem etiam proiectae aetatis ad fidem attraxit. In cuiusdam senatoris arce, cui nomen Stephanus Bodoni²¹, duabus vicibus 28 potiore ex parte milites strenui, et uxor ipsiusmet senatoris, cum suis pedissequis et familia tota, qui omnes et alii plures confessi etiam sunt et coelesti pane refecti.

Haereticus minister exactus est ex Mako, cuius pagi media pars dumtaxat est nostra, licet multi reclamaverint. Matrimonium in crimine contractum, iamque prole tergemina faecundum, novo consensu in legitimum abiit. Sacro baptismatis fonte abluti octodecim adulti; aliqui annorum 27, duodecim aliqui. Sacrilegas confessiones repetiverunt aliquot. Iuvenis studiosus virtutis sua speciem non vulgare dedit, dum saepius invitatus atque illectus blandimentis mulieribus, illa partim fuga, partim gravibus verbis magnifice vicit. Mulier, quae gravissimo capit is dolore torquebatur, ab omni molestia liberata statim, atque sacerdos imposta ca-[190v]piti illius manu, pronunciavit illa sacra verba: Super aegros

¹⁸ Vide catalogum personarum S.I., in Transylvania degentium, conscriptum primo ianuarii 1601; in *Cat. Prov. Austr. II* 12.

¹⁹ Ps. 125 5.

²⁰ De iuvenibus Romam missis cf. supra, mon. 446 § 5 et mon. 469.

²¹ De St. Bodoni cf. supra, mon. 34 et passim.

manus imponent et bene habebunt. Mulier, quae graviter dubitabat, an in sanctissimo Eucharistiae sacramento, eo prorsus modo, quo a nostris acceperat, totus Christus, una cum divinitate et humanitate contineretur, bis vidit supra hostiam, dum populo spectanda in altum attolleretur, columbam nitidam. Alia ex gravi aegritudine, appenso Agno Dei convalluit. Alia, cum pridie salutiferi Nativitatis Christi diei ad pauculas prunas operitur, tempus matutinarum precum, quae noctu decantatae fuere et in globulis precariis salutationem, ab angelo Deiparae factam, identidem repesteret, comparuit ante illius ora iuvenis, honesta et liberali forma, quindecim rosaria manu tenens, gemmis et lapidibus pretiosis affabre exornata, splendoreque mirabili totam illustrans aedem. Quae rosaria cum numerasset mulier, iuvenis subito ex oculis evanuit. Illa mox votum nuncupat, se in honorem Reginae Caeli quindecim coronas recitaturam. Iussa est a confessario, dum promissum exsolveret, orare, cui rem totam hoc, quo narrata est, ordine candide retulit.

Frequentant hominis calviniani duo filii scholas nostras; alter annorum septem circiter, quinque alter. Quorum maior, ubi a magistro esum carnium interdictum intellexisset ab Ecclesia, nullis minis, etiam colapho accepto, adduci potuit, ut iis sabbatinis diebus vesceretur. Mater illorum, cum gravi morbo perclitaretur, suasu paedagogi, votum nuncupavit, se nunquam carnes feria sexta et sabbato manducaturam; et convaluit.

Hisce diebus argumentis duobus ostendit Deus, quam arriana pestis illi displiceret. Nam in ludo arrianorum adolescens quidam, Petrus nomine, collegae, ut ipsi vocant, scholae illius frater, in extrema cum morte luctatione, convocatis omnibus, qui forte tunc aderant suis commilitonibus, fratrem graviter incusavit: Ecce, inquit, frater, me precibus importunis eo reluctantem perduxisti, ut catholica fide abiurata, Araii tui stipendia sequerer. Videsne iam ob hoc meum scelus, omnem domum malis repletam daemonibus, qui non aliud, quam animae meae praestolantur egressum, ut illam in perpetuos inferorum cruciatus deferant. Cui, cum ter miserandus frater acclamaret, angelos illos esse bonos, quos ille videret, quare animum, ne desponderet. Omni spe salutis abiecta, clamore ingenti edito, infelicem animam reddidit.

Superintendens etiam arrianus, in die Nativitatis Christi, cum multa in recens editum infantem blasphema, multa in Societatem nostram seditiosa evomuisset, ut et nos exemplo varadinensium et gialuenium, qui et ipsi catholicos sacerdotes solum [191r] vertere coegerunt, et quidem impune, Claudiopoli exturbaremur; secundum concionem in aegritudinem incidit et, postquam triduum vel quatriduum sine voce, lecto affixus, graviter tortus esset, ex summis corporis doloribus ad graviores animi cruciatus translatus est, lugentibus haereticis, et neendum irati numinis vindictam agnoscentibus; orthodoxis vero miserantibus quidem infortunatum illius interitum, sed tamen ob gloriam Christi demonstratam, et nostram propugnatam innocentiam, maiorem in modum laetantibus.

Pater noster excurrerat, comite parocho pagi nostri, ad quendam vicum nobilibus refertum. Ubi, finita concione et familiari colloquio, conclamatum ab omnibus, ut ad antiquam religionem post tot adversos tum vitae, tum fortunarum casus redeatur. Et, quod Deus bene vertat, audeatur R. P. collegii claudiopolitani Rector, a quo impetretur, ut sacerdos ille, saltem tertia quaque hebdomada, ad ipsos excurrat, erigatur e vestigio templum, si non magnificum, propter caementi et materiae inopiam, certe ex ligno, ne ad vicina loca ad haereticos ire cogantur; se enim ex una hac plus didicisse, quam triginta et amplius annos ex calvinianorum ministrorum frequentibus concionibus. Unicus repertus est inter alios opibus et fortuna potentior, qui intercessit, probe sibi papisticam religionem esse perspectam, nec e re loci illius futuram sacrorum innovationem. Quare se auctore catholicum sacerdotem non advocatione iri. Iussus est ad breve tempus e triclinio excedere, ut illo absente,

quid opus esset facto, diligentius inter se discuterent. Consentientibus animis et voluntatis, conclusum, ut prius consilium ratum fixumque maneret. Cui, si unus ille calculum adiicere nollet, sub paena decem tallerorum a putoe communi arceretur. Si domus forte illius vel ignem conciperet, vel a latronibus invaderetur, nemo sub eadem multa suppetias illi ferret.

Haec ubi concluserunt, advocant illum refractarium; quid in commune decreverint, aperiunt; ideoque mature, ni sententiam mutet, exsecuturos. Excusare ille se territus, ratione in consilium non adhibita, se paulo ante locutum dicere, idem se, quod alii sentire velle. Templum ergo iam aedificatur. [191v]

2. Collegium albense

Totus hic annus, si exteriora aspiciamus, gravis et molestus nostris extitit, utpote in medio et ante truculentorum ora hostium. Quae res effecit, ut scholae aliquamdiu intermissione fuerint.

Episcopalis cathedra hoc anno nobis data, ut ordinarie ex illa ad populum verba faciamus. Quod et praestitum non sine fructu, etsi non absque summa difficultate, eo quod homines barbari, linguae hungaricae ignari, catervatim ad monumenta priscorum ducum intuenda convolarunt, et inconditis clamoribus concionatorem interturbarunt. Centum circiter, ut ex fide dignis accepimus, ad Ecclesiae caulas redierunt. Quorum quidem circiter sexdecim nostris confessi, reliqui canonicis. Plures sexdecim, qui nunquam coram sacerdote exomologesim fecerant, et interea mensam adire dominicam non perhorruerant, ad sinceram scelerum expiationem adducti. Ad sacra et conciones diebus festis, quae iam omnino in neglectum venerant, eo praesertim die, quo inferebantur efferebanturque merces (qui quot hebdromadis unus erat) populus assuefactus; ut quandoque non minus frequentes comparuerint, quam alias, diebus dominicis. Quibus, ut animum adderet Rev.mus Dominus, Demetrius Napragy, cancellarius Transylvaniae, electus episcopus, semper fere, nisi a Vaivoda [Michael valachus] destineretur, una cum aula sua interfuit, aliquot non raro ex proceribus haereticis secum adductis.

In Paschate tanta fuit eorum multitudo, qui se de criminibus patratis accusarent, quo digni essent epulis angelicis, ut ad dies aliquot duo sacerdotes vix suffecerint. Quod hoc turbulentissimo rerum statu, armis undique strepentibus, et domi nefariis militibus omnia diripientibus, mirum videri vel maxime debet. Quo tempore personae aliquot a nefariis superstitionibus abductae, et inter duos coniuges, qui capitali odio dissidebant, pax conciliata. Ab iniusto coniugio deterritae duea.

Res in hoc genere accedit mira, quae calvinistae superintendentis insignem inscitiam luculenter ostendit. In servitutem erat raptus a turcis miles non nemo. Cuius uxor testes, ut hac in re haberi possunt, luculentos ad superintendentem calvinistam adducit, et inter caeteros, captivi fratrem. Qui omnes affirmabant, illum secundum praelium fatis cessisse. Frater autem acceperat a turca captivo, qui dixerat, se suis illum manibus terrae mandasse. Quare, se etiam atque etiam rogare, ut ad secundas nuptias transeundi facultas concedatur. Impetravit non difficulter. Et iuveni cuidam, qui post alias hebdomadas, celebratis nuptiis, calvinianis dogmatibus valefaciens, catholicus factus est, nubit. Tribus exactis mensibus, ecce tibi, reddit mulieris prior maritus. Secundus ergo, iam catholicus, rem ad nos et nostro suasu ad Rev.mum Episcopum catholicum refert, quid opus facto sit. A quo, ut antea [192r] a nobis, responsum fert, priori uxorem reddendam; se, quia bona fide et sine crimine contraxerat, ut et mulierem omni culpa carere. Sed quia prior maritus mulierem recipere

nolebat, et vero etiam mulier secundo adhaerere volebat, ad superintendentem haereticum itur, quid ille hoc in negotio sentiat, interrogatur. Qui suis ministris sociis advocatis, et multis aliis, quos prudentia et rerum experientia peritos harum rerum apud vulgus efficerat, hanc fert sententiam: Priorem maritum uxori mortuum fuisse, postquam legitimos testes habuit, et sua authoritate secundo marito nupsit. Quare illam manere cum secundo debere, priorem vero pro arbitratu aliam ducere posse. Catholicus iam a iurisdictione calviniani superintendentes exemptus, stare noluit sententiae, sed nostram amplexus est, et uxorem, licet iam fretam, deseruit.

Audita est in confessione quaedam mulier, honesto nata loco, quae ante triennium onera conscientiae, postquam ante pedes sacerdotis deposuisset, et sanctissimum Eucharistiae sacramentum in ore haberet, tanto terrore correpta fuit, ut extemplo sacram hostiam ex ore eximeret, et intra vestem in indusium internum coniceret. Domi in eodem loco, in quem abdiderat, summa diligentia quaesivit, sed invenire (disparuerat enim) nequivit. Tres mulieres, ut primum animi vulnera Ecclesiae medico curanda aperuerunt, e gravibus morbis incolumes evaserunt. Una iam biduo facultatem loquendi amisera. Sed viso sacerdote et recreari coepit, et ita commode loqui, ut occulta delicta pandere potuerit, ac post triduum lectum reliquerit. Quaedam, ne suspendit gulam sibi frangeret (cui mantile quoque circumvolverat, et ad haec etiam alienata mente e clavo pendebat) prohibita. Causam in se saeviendi filia nupta dederat, quam absente marito, vir miles schismaticus abduxerat, sed non sine praesenti numinis divini vindicta. Nam paucis post diebus, dum exercitus lustratur, socii plumbea glande casu traiectus, interiit.

Quidam aegrotus, in haeresi educatus, dum in extremis esset, et in eodem morbo tres ante quattuor dies conversus, moreque catholico ad illud periculosum iter instructus, de animae salute desperavit; ita, ut nulli, ne uxori quidem aliud loqueretur, quam de se actum esse, ac in tabulatum dumtaxat oculos figeret, et toto corpore ruberet, arderetque. Uxor, quae modis omnibus illius conversionem tentaverat, et iam extremum animae periculum acerbius ferebat, accurrit ad nostrum sacerdotem, quem etiam atque etiam rogat et obsecrat, ne maritum, animam agentem, et de misericordia Dei dissidentem, deserat. Ad [192] quem cum advolasset, et dicto modo invenisset, multis precibus monet et urget, ut verbum aliquod edat, spem concipiat optimam. Deum enim indulgentissimum esse, dummodo novi post confessionem admissi sceleris poeniteat, et ex integro confiteatur. Ad extremum vix multis clamoribus impetrat, ut se et dolere dicat, et confiteri paratissimum esse. Post triduum circiter, ubi melius habere caepit, iuratus asseruit, ignem se vidisse infernalem, et ideo praeteritae vitae criminibus examinatum. Convaluit paulo post et in fide suscepta etiamnum perseverat.

Vexabat virum haereticum muliebri modo forma, modo iuvenis, modo muscae, modo alia quapiam diabolus, quem nunc in manibus, aliquando in percitore, nonnunquam in capite et aliis membris sentiebat. A quo, ut ab uxore profugeret, sollicitabatur. Quare, ut ab hac vexatione liberaretur, accessit calvinianos ministros, eosque rogavit, ut sibi suppeditas ferrent. Responderunt illi, se hac in re nihil posse. Quare si liber esse vellet. Albam ad iesuitas pro auxilio petendo proficiseretur. Fecit, et postquam instructus totius anteactae vitae scelera recensuit sacerdoti, et insuper Eucharistiae sacramento, post Agnoque Dei munitus est, omnia daemonis terriculamenta diffugerunt.

In festo Corporis Christi supplicatio solemnis habita, tubis tympanisque concrepantibus.

3. Missio Darotiensis et Zackmariensis

In Darotz undecim mensibus tres sacerdotes et unus frater diversis temporibus commorati sunt. Qui, repudiatis contra fidem erroribus, expiatisque totius vitae peccatis et epulis pasti divinis, gremio Ecclesiae catholicae recepti sunt, sexaginta septem fuerunt. Ex quorum numero duea magnae nobilitatis personae extiterunt. Quarum conversione, sicut orthodoxi multum gaudent, ita calvinianae haeresis ministri acerbe torquentur, videlicet magnis suis defensoribus ac patronis amissis.

In festo Corporis Christi supplicatio solemnis instituta, quae hoc in loco a memoria hominum exoleverat, magna catholicorum laetitia et admiratione haereticorum.

Femina catholica, cuiusdam ludimoderatoris uxor, cum ab amicis et sanguine iunctis diu multumque vexata fuisset, eo nomine, quod fidem deserere noluisset, maritum haereticum etiam atque etiam obsecravit, ut sincere diceret, quidnam de religione romana sentiret: se, Scripturae Sacrae ignaram, eam, quam ipse laudaret fidem, in pretio ac professione habituram. Accepta prius fide silentii maritus, bona fide respondit, inter omnes, quae hac tempestate vigerent religiones, catholicam optimam verissimamque esse. Proinde, se auctore, usque ad ultimum spiritum eam retineret. Interrogatus ab eadem, cur quam inter caeteras ab omni remotiore errore iudicaret, non amplectetur, respondit, famam et proventus [193v] impedimento esse, quae statim atque catholicus fieret, amitteret. Quibus in fine confirmata mulier etiamnum perseverat.

Zackmarii fides sacrosancta, iam olim deleta est. Tamen tribus mensibus, quibus e nostris sacerdotibus unus ibi moratus est, dedit operam diligentissimam, ut incolas ab errore revocaret. Nec nihil profecisset, nisi calviniani ferores summa vi pro suggestu magistratus, ac populum ab audienda doctrina catholica deterruissent. Nam exemplo duos cives ob haeresim abiectam senatu excluserunt, alias poenis absterruerunt. Reperti nihilominus aliqui, qui praeteritae vitae crimina paenitentiae sacramento deleverunt. Idem sacerdos accersitus a quibusdam nobilibus in castellum, Zeckellyhit [Székelyhid] nomine, cum ibi concionator haereticus publice ex loco superiori idolatriam catholicis inureret, sine mora eodem in loco respondit, falseque obiecta diluit. Quare confirmati catholici, haeretici vero de sua secta, ut dubitarent, adducti.

4. Residentia Varadinensis

Varadini nostri, qui duo fuerunt, magnis in initio difficultatibus exagitati. Nam, inuidia et potentia quorumdam procerum, nec exercitia Societati consueta in arce libera fuere, nec aeris campani pulsus; adeo, ut catholicis denuntiatum sit, futurum, ut ex ponte in fossam deturbarentur, si in arcem rei divinae audiendae causa ingressi fuissent. Exhausta tamen difficultas etiam capitanei haeretici non modo comes se exhibent, sed etiam alter illorum affirmavit, sua se concionatorem interemturum manu, si contra patres aliquid dixerit feceritve.

Tempia duo catholicis attributa: hungarum alterum, alterum germanum. Aliquot pauci suauis nostrorum vel ex munitione expulsae, vel ad legitimum matrimonium compulsae. Ad Pascha, sicut in agro hac tempestate admodum sterili, accusarunt se in sacra confessione de peccatis hungari circiter quinquaginta. Ex quibus tres haeretici, alii vel nunquam omnino exomologesin fecerant, vel a decem sedecim annis divinis epulis abstinuerant.

Ad Natalem Domini diem hungari viginti, unus haereticus, caeteri prioribus similes, germani vigintiquinque. Dissidentes [193v] praeterea aliqui sunt reconciliati. Sacro fonte abluti infantes sedecim. Matrimonii sacramentum catholicis administratum.

APPENDIX I

P. STEPHANUS SZÁNTÓ S.I. HISTORIA SOCIETATIS IESU IN TRANSYLVANIA (1579-1599)^{1*}

Historia collegiorum Societatis Iesu in Transylvania quo tempore, qua occasione, per quem, patres Societatis Iesu primum in illam provinciam introducti fuerint; quae domicilia in illa habuerint; quo tempore, et quam ob causam in exilium sint electi, et vicissim cum honore revocati; quam miserabilis denique et luctuosus fuerit exitus omnium procerum et senatorum, qui causa exilii corum extiterunt.

Scripta per Stephanum Aratorem, presbyterum et theologum eiusdem Societatis Iesu — 1599, mense februario et martio.

Postquam anno Domini 1526 Ludovicus, ultimus rex Hungariae, qui sororem Ferdinandi archiducis Austriae in uxorem duxerat, in bello contra Solimannum, turcarum imperatorem suscepto (cuius decuplo maiores erant copiae) in campo Mohats fortiter pugnando in ipso flore aetatis occubuisset, orta est contestim magna dissensio inter proceres regni Hungariae de novo rege eligendo¹.

Nam maior pars elegit Ioannem Sepusiensem, sive Zapoli, principem et vayvodam Transylvaniae, eam potissimum ob causam, quod rusticorum bellum crudelissimum ipse extinxisset in Hungaria anno Domini 1514. In quo flos nobilitatis Hungariae deletus fuit per rusticos, qui inversis falcibus, velut senum falcabant nobiles dominos suos et eos, qui partibus eorum adhaerabant. Haec igitur furiosa multitudo rusticorum, postquam [1v] regem Hungariae Ludovicum fugasset et exercitum nobilium fudisset, caeperat expugnare arces et civitates, quae parebant regi vel nobilibus. Cumque obsiderent Temesvarium in campo plano ad fluvium Tibiscum situm, supervenit ex Transylvania cum ingenti exercitu Ioannes Zapoli, qui rusticorum exercitum ad internetionem delevit. Ob hoc praeclarum facinus fuit electus in regem, mortuo Ludovico ultimo, et coronatus est Albae Regali, quae erat sedes regum Hungariae et locus coronacionis.

Ab aliis autem, multo paucioribus, electus fuit Ferdinandus, archidux Austriae, propter assidas preces reginae Annae, quae fuerat soror Ferdinandi. Hinc orta est gravis contentio inter duos istos reges, et magna christiani sanguinis profusio, magno malo Hungariae. Cumque neuter alteri cedere vellet, nec spes esset ulla pacis et concordiae, uterque Solimanni, imperatoris turcarum imploravit auxilium. Sed ille maluit adhaerere Ioanni, quem

^{1*} Textus *Historiae* reperitur in ARSI. Codicillus (signatum: Austr. 228) constat 99 foliis (160 x 210 mm. magnitudinis). Omnia manu auctoris sunt exarata. Scriptum est (ipsius testimonio) Viennae, mensibus februarii et martii anni 1599, et «ut voluntati Patris nostri Generalis Aquavivae satisfaceremus» (cf. ff. 1r 94r et 99v). Media fere pars opusculi edita est in MAH I-III passim. Quae nunc non repetuntur, sed lector remittitur eo, ubi textum omissum inveniet. — De origine *Historiae* auctor nonnulla tradit etiam in epistola, die 25 maii 1600 ad P. Generalem data; vide supra, mon. 464 § 1.

¹ De statu politico et religioso regni Hungariae, antequam S.I. in eam ingressa est. vide MAH I *Introductio generalis* c. I 1. *Divisio regni in tres partes.*

contra Ferdinandum egregie defendit, quamdiu vixit, recuperatis castris et civitatibus, quas Ferdinandus occupaverat, et traditis in manus Ioannis.

Contigit autem circa annum Domini 1540, ut Ioannes in expugnatione cuiusdam arcis, quae Ferdinando adhaeserat, globo traiiceretur. Ex quo cum sciret se brevi moriturum, uxori et filio suo, Ioanni infanti tutorem constitutum confessarium suum, fratrem Georgium, ordinis sancti Pauli primi eremitarum. Id ubi intellexisset Ferdinandus, congregato exercitu voluit occupare Budam. Sed praevenit illum Solimannus, qui castrametatus est circa Budam. Ad quem egressa est uxor Ioannis, secum ducens infantem in cunis aureis. Quem Solimannus deosculatus ubi fuisse, reddidit matri, et iussit migrare in Transylvaniam cum filio suo Ioanne. Quod ipsa non posset tueri regnum contra Ferdi-[2]nandum; se autem fortiter defensurum et conservaturum omnes arcis et civitates; et ubi filius adoleverit, fideliter redditurum ei.

Tunc circa annum Domini 1541 occupavit Solimannus Budam, Albam Regalem, Strigonium, multas praeterea arcis et civitates, et quicquid supra Budam est usque ad Serviam et Bulgariam. Atque hac ratione florentissimum regnum, quod quingentis annis fortiter turcis et tartarum restiterat, in tres partes est dissectum. Maiorem et pinguorem partem turca occupaverunt. Transylvania cessit Ioanni, filio reguli. Ferdinandus obtinuit fimbrias extremitates adiacentes Poloniae, Moraviae et Austriae. Itaque quamdiu vixit Ioannes, filius Ioannis reguli, nobiles, qui erant partium illius in Ungaria, in Transylvaniam se contulerunt, et inde bella gesserant cum Ferdinandino; cui etiam eripuerunt Varadinum cum magna portione campestri Ungariae. Et faedus cum turcis servaverunt.

Videntes haeretici Ungariam et Transylvaniam undique perturbatam et conquassatam, rati, optimam se invenisse occasionem seminandi suas haereses, tunc maxime, cum cernerent nobiles vehementi ira esse inflammatos contra episcopos et praelatos, qui ad partes Ferdinandi defecerant, catervatum lupi isti rapaces ex Germania irruerunt in Ungariam et Transylvaniam circa annum Domini 1550². Et primo in Transylvaniam introducta est per saxones lutherana haeresis, postea calviniana, et tandem arriana. Et alii quidem ex nobilibus adhaeserunt sectae lutheranae, alii calvinianae, alii arrianam secuti impietatem. Qua fuit infectus etiam Ioannes regulus post mortem matris, et Gaspar Bekes atque Christophorus Hagmasi, qui erant potentiores post principem.

Postquam haeretici praecipios senatores in suas haereses pertraxissent, facile illis peruerterunt, ut omnes canonicos, sacerdotes et religiosos catholicos, bonis omnibus spoliatos expellerent ex tota Transylvania et Varadino. Quod eo [2v] facilius perfecerunt, quia iam Episcopus Varadiensis et Transilvaniensis sponte, desertus ovibus, aufugerant ad Ferdinandum. Itaque Varadini non solum expulerunt canonicos, clericos et religiosos, sed etiam tempia ad 12 funditus everterunt, ne ullam spem redeundi episcopus vel canonici haberent. In Transylvania non est sevitum contra tempora.

Anno Domini 1571 — Prima vocatio patrum S.I. in Transylvaniam — Mortuo tandem in sua haeresi Ioanne regulo et principe Transylvanie, filio Ioannis Zapolii catholici, proceres et nobiles Transylvanie in principem elegerunt Stephanum Batori de Somlio, qui fere solus ex proceribus remanserat catholicus³, et pro fide catholica multas persecutions passus fuerat ab haereticis. Huic opposuerat se Gaspar Bekes, qui caeteris potentior erat, et gubernabat Transylvaniam vivente Principe. Sed hunc cito Stephanus compescuit, expugnata arce eius fortissima, ad quam cum thesauro regni ille confugerat. Qui videns se non

² Vide scriptum Patris Szántó: Tractatus de origine et propagatione haeresum in Hungaria (1600); infra, Appendix II.

³ Vide MAH I 21*-24*: Stephanus Báthory eiusque merita in restauratione catholica.

posse tueri arcem, clam noctu per sylvas aufugit ad Maximilianum imperatorem cum preciosis gemmis, quas ex thesauro secum asportaverat. Ex quibus rosarium B. Mariae ex puris gemmis confectum, valoris 70 millium aureorum, Imperatrici donavit. Petuit ab Imperatore exercitum contra Stephanum, promittens, se Transylvaniam illi subiugaturum. Sed deceptus est. Nam una cum exercitu caesus fugatusque est. Qui desperans, se posse manus Stephani regis effugere, supplex ad misericordiam eius confugit, et prosternens se ad pedes eius, veniam petuit. Qui, ut natura erat benignus, libenter hostem suum et inimicum Dei, hominem arrianum, in gratiam recepit, et, cum esset factus rex Poloniae, ducem illum super unam partem sui exercitus creavit. Filios eius ad nostras scholas misit in Polonia, et in catholica religione educari curavit. Non multo post Bekes in sua perfidia arriana mortuus est, [3r] et in monte quodam cum tympanis et militibus sepultus. Cuius uxorem viduam Stephanus tradidit in matrimonium Stephano Veseleni, suo cubiculario catholico, et sic totam familiam Bekes, hostis sui Christo lucrifecit.

Cum ergo, pacatis omnibus tumultibus in Transylvania, et composita pace cum Maximiliano, quiete provinciam Transylvaniae administraret, caepit confestim fama illius nominis per orbem volitare, et in primis ad me crebre res praecolare ab eo gestae per ungarios deferebantur. Mei ergo existimavi officii esse, virum divinitus ad Ecclesiae defensionem excitatum, exhortari ad fidei catholicae propugnationem et ad deferendam Romano Pontifici obedientiam. Quo toti mundo sincere eius fides manifesta fieret. Scripsi ergo ei epistolam in haec verba⁴:

«Illustrissimo principi Transylvaniae, Stephano Batori, Stephanus Arator, salutem et pacem in Domino.

Etsi mihi facie nondum sis notus . . . Datae Viennae Austriae, e collegio Societatis Iesu. 3 nonas iulii 1571». [Textum epistolae vide in MAH I 391-93]

Ad has literas rescripsit mihi bonus Princeps, propria manu, eodem anno in hunc modum:

«Venerabili Patri D. Stephano Aratori, in collegio Societatis Iesu professori etc., nobis honorando. — Venerabilis Domine, nobis honorande, salutem.

Ex literis tuis non mediocrem percepimus et delectationem et consolationem . . . Datae in Kolosvar, 14 decembris 1571. Stephanus Batori de Somlyo propria». [Textum v. in MAH I 394-95]. [5v]

Varia impedimenta missionis transylvanicae — Ad has catholici Principis literas et benignam eius invitationem⁵ respondi ego, annuente provinciali Austriae, Rev.do Patre Laurentio Magio⁶, hoc anno me venire in Transylvaniam non posse, quod in legendo cursu philosophico essem occupatus. Finito illo, daturum me operam, ut quam primum fieri commode posset, desiderio et voluntati Suae Celsitudinis satisfacrem.

Postquam autem primum cursum philosophiae absolvissem anno 1572, ortum est bellum in Transylvania inter principem Stephanum et Gasparum Bekes, quem ille e Transylvania eicerat. Qui ad Maximilianum imperatorem fugiens, ab illo petierat exercitum, quo incautum opprimeret Stephanum et spoliaret principatu. Sed ille dicto citius ei occurrit, et nullo negocio fugavit Bekes, et exercitum eius delevit, ditatusque est spoliis hostium.

Nos autem existimabamus, non posse tam facile bellicos illos tumultus in Transylvania sedari, nec tutum esse inter arma ingredi in medium haereticorum. Itaque, iussu su-

⁴ Vide MAH I 25*-26*: Prima eius cum S.I. necessitudo.

⁵ Vide MAH I 26*-29*: Historia fundationis missionis transylvanicae.

⁶ De L. Maggio S.I., italo, praep. prov. Austr. (1566-1578) cf. MAH I 15* et passim.

riorum, secundum incaepi Viennae cursum philosophicum docere, existimans, Principem iam oblitum esse pristini propositi.

Urget iterum princeps Stephanus missionem transylvanicam — Sed ille anno Domini 1573 iterum misit legatos Viennam ad Maximilianum imperatorem, ut pacem (quam Bekes turbaverat) renovaret et confirmaret. Et simul ad nos dedit literas, rogans, ut iuxta promissionem sibi factam, iam tandem cum sociis intrarem in Transylvaniam, quandoquidem cuncta essent nunc pacata, Legatisque suis, Emerico Sulio et Thomae Literato, paeceperat, ut nobis de curribus et viaticis sufficientibus providerent. Verum, hic rursus coactus sum, me, iussu Provincialis, excusare, quod secundum inchoassem cursum philosophicum, quem omittere nefas esset; sed illo finito, me cum sociis venturum. Omitto hic consulto (causa vitanda prolixitatis) describere exempla literarum inter me [6r] et Principem ultro citroque datarum. Postquam autem secundo cursui philosophico finem imposuisse anno Domini 1574, mense augusto, nihil aliud restare videbatur, quam ut me cum sociis itineri accingerem Transylvaniam versus, iuxta promissionem per me et P. Provincialem Principi factam.

Aliud impedimentum missionis transylvanicae — Sed ecce, dum moras nectimus, repente supervenerunt literae a R.do Patre nostro Generali, Eberhardo Mercuriano, in quibus mandabat Provinciali, ut unum sacerdotem et theologum ungarum Romam mitteret pro sequenti anno iubilaeo 1575, qui ungarorum exciperet confessiones in paenitentiaria S. Petri. Qui cum non haberet alium idoneum, quem mitteret, coacti sumus profactionem transylvanicam differre ad finem anni iubilei, et nos iterum apud Principem excusare, ne aegre ferret, quod tam insperato occurrente impedimento, iuxta datam promissionem, non possemus ad se venire; venturos autem, Deo volente, finito iubilaeo anno. Cogitandum hic relinquo candido lectori, quantus mihi dolor fuerit, quod fidem pio Principi datam, toties fallere compellereret.

Magna modestia Stephani principis — Interea, dum ego Romae in paenitentiaria versarer, divino nutu eodem anno 1575 meus optimus Princeps in regem Poloniae est electus. Qui confessim principatum Transylvaniae, consensu procerum, fratri suo, Christophoro Batori, resignavit, et cum selectissimis aliquot equitum et peditum millibus in Poloniam est profectus. Sed quia simul etiam ab una parte polonorum erat Maximilianus caesar in regem electus, misit ad illum Stephanus nuncios, per quos testatus est, se libenter illi cessum regno, si vellet intrare. Verum, cum ille longas texeret moras, nec respondere Stephano dignaretur, urgentibus polonis, ingressus est Polonię et Cracoviae in regem coronatus.

Iam vero nihil aliud, quam certissimum [6v] bellum inter Stephanum regem et Imperatorem expectabatur. Sed magna Dei providentia factum est, ut Maximilianus sequenti anno 1576 e vivis excederet; sicque divinitus confirmatus Stephanus in regno, arma contra rebelles gedanenses et moscos convertit.

Verum, in tanta constitutus dignitate et inter armorum strepitus minime curam Transylvaniae deponebat, nec propositi sui de introducendis patribus Societatis in Transylvaniam obliscebat. Nam dedit per Nuncium literas ad Pontificem anno Domini 1576, in quibus (quia suspectum illum quidam de haeresi Pontifici reddiderant) rogat in primis, ne Sua Sanctitas falsis rumoribus de se excitatis fidem adhibeat. Deinde pollicetur, se catholicam religionem, quam a teneris annis imbibera, ad ultimum vitae spiritum servaturum ac defensurum verbis et armis. Tandem rogat Pontificem, ut sicut aliorum regnorum curam habet, sic velit et Poloniae tutelam suscipere, et se quoque inter alios reges christianos pro filio obedientissimo agnoscere. In fine epistolae promittit, se brevi oratorem suum cum solemnī legatione ad Suam Sanctitatem missurum, et luce meridiana manifestius toti mundo declaraturum, quanti semper fecerit et faciat Sedem Apostolicam et Christi in terris Vicarium.

1576 — Iterum urget Rex missionem transylvanicam — Per eundem Nuncium nos quoque nostri promissi admonebat. Et fratri suo, Christophoro Batori, principi Transylvaniae mandatum dederat, ut patribus nostris Albae Iuliae et in Kolosmonostor locum ad habendum assignaret. Quod autem verbis et per Nuncium promiserat Summo Pontifici Serenissimus Rex, hoc anno sequenti, 1577 facto implevit, mittens ad Suam Sanctitatem oratorem suum, Paulum Zaichovski cum solenni pompa et apparatu, ut nomine suo Pontifici Sum-[7r]mo obedientiam deferret. Qui secunda maii Urbem ingressus est, et magna romanorum gratulatione exceptus fuit. Per hunc eundem oratorem ad nos quoque literas dedit, quarum exemplar est huiusmodi:

«Stephanus, Dei gratia, rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Moraviae, Samogitiaque etc. Princeps Transylvaniae etc.

Venerabilis devote, nobis dilecte. Accepimus binas litteras . . . Datae ex castris ad Gedanum, die 24 mensis iunii, anno Domini 1577». [Textum v. in MAH I 615-16]

Appellat hoc loco Serenissimus Rex scriptum, apologiam meam satis prolixam contra obrectatores caesareanos, qui sparserant rumorem Romae, regem Stephanum non esse sincerum catholicum. In qua falsa persuasione et cardinalis Hosius aliquamdiu fuerat et plures alii cardinales. Sed lecta apologia et visis literis et legatis eius ad Pontificem missis, omnem sinistram de illo opinionem deposue-[7v]runt. Huius apologiae et litterarum exempla consulto hic omitto, ne historia in immensum excrescat. Praeter binas illas literas et apologiam, misi hoc anno ad Regem epistolam satis prolixam, in qua, rogatu cardinalis Hosii, monui eum, ut officia et dignitates in Polonia catholicis tantum nobilibus conferret: quod hac ratione haeretici, videntes se a Rege contemni, facilius ad catholicam fidem converterentur.

Arator annis quatuor laboravit in fundando seminario ungarico: 1576 1577 1578 1579 — Deinde rogavi, ne aegre ferret, quod hac vice et hoc anno non possem ad se venire, propterea quod incaepissem seminarium ungaricum pro natione nostra ungarica in Urbe fundare⁷ ex bonis et possessionibus propriis nationis ungaricae, quae inutiliter consumebantur in Caelio monte a dissolutis quibusdam diversarum nationum monachis, et in turpes usus convertebantur. Cum quibus per quatuor fere annos pugnandum et laborandum mihi fuit, ut e sancto loco eos eiicerem et bona ungarorum e manibus eorum extorquerem.

Haec omnia permisit me P. Oliverius agere. Sed postquam omnia perfecisset, monachos ex S. Stephano eiecsssem, bullam confirmationis a Pontifice impetrasssem, adolescentes quatuor vestiri honesto habitu clericali curassem, palacium proprium prope Collegium [Romanum] conduxissem, tunc fraudulenter Oliverius⁸, cum suo Michaelae Lauretano⁹ insurrexit, et praedam mihi fere totam e manibus extorsit, et seminarium ungaricum cum germanico collegio magno ungarorum luctu et damno coniunxit. Ex quo [8r] quantum detrimenti acceperit et quotidie adhuc accipiat natio ungarica, novit solus Deus et ego.

Nam, cum annis singulis deberent ali Romae ex redditibus ungarorum duodecim ad minus ungari, nunquam sunt ultra sex aut quinque. Reliquam partem reddituum convertunt in usum exterarum nationum, e quorum manibus ego cum summis molestiis et laboribus aegre extorsi. Oneratur sane hic conscientia illorum, qui illi collegio praesunt et non excusantur a restitutionis obligatione, convertendo ungarorum bona in eos, qui ungari non

⁷ De Seminario Hungarico Romae, industria Patris Szántó erecto v. MAH I 29°-30°: *Eppitome historiae Collegii Hungarici in Urbe.*

⁸ O. Manaraeus S.I. (1523-1614), belga, assistens Germaniae; cf. MAH II 108 adn. 2 et passim.

⁹ Michael Lauretano S.I. (1538c-1587), italus, Collegii Romani rector; cf. MAH II 418 adn. 2 et passim.

sunt. Murmurat de hoc tota Ungaria, clamabunt denique in die iudicii animae, quae per haereses pereunt, quae salvari fortasse potuissent, si iustus semper numerus in seminario ungarico conservatus fuisset.

Maximas in Transylvania ab arrianis, calvinistis et lutheranis persecutioes passus sum, sed multo acerbiores fuerunt illae, quas Romae propter seminarium ungaricum pertuli. Parcat illis Deus. Illi, qui potissima causa nostri luctus fuerunt, iam astiterunt tribunali Christi et facti sui rationem reddiderunt. Astabo et ego, quando Domino placuerit, intrepidus. Neque enim ulla in re in hoc negocio conscientia mea arguit; nec olim, nec nunc. Certus sum enim, me in toto illo meo erumnoso labore nullam meam laudem, nullum meum commodum quaesivisse, sed pure gloriam Dei et salutem meae gentis¹⁰. Verum, sit satis quaerelarum, ad historiam redeamus.

1579 — *P. Ioannes Lelesius et P. Georgius Papensis ingrediuntur Transylvaniam* — Cum viderem, me intra biennium vix posse absolvere negocium seminarii [8v] ungarici, ut aliqua ex parte satisficeret voluntati Regis et Principis Transylvanae, Christophori Batori (nam et ille non cessabat urgere missionem transylvanicam), rogavi Patrem Eberhardum Mercurianum, ut ex Ingolstadio Ioannem Lelesium, ungarum Viennam mitti curaret, et ex Polonia Patrem Georgium Törös, papensem (uterque enim erat corruptus et valetudinarius ab insueto potu cerevisiae), ut illi e Vienna intrarent in Transylvaniam, priusquam ego me ex Urbe possem expedire. Sed isti quoque toto isto anno 1577 et sequenti 1578 per Unghariam vagati sunt per pagos et oppida, ut ungaricam linguam (quam pene inter exterias nationes obliiti erant) excolet, et confidentius coram Principe et haereticis loqui possent. Qui, postquam viderunt, se satis exercitatos esse in lingua materna, ingressi sunt in Transylvaniam circa principium anni 1579. Quos ingenti exceptit gaudio Albae Iuliae Illustrissimus Princeps, Christophorus Batori. Et Lelesio quidem confessim filium suum unicum, Sigismundum Batori, tradidit bonis literis et moribus imbuendum, et voluit suae aulae esse contionatorem; Georgium vero Papensem ad populum in civitate sermones habere.

Interea Rex quoque Stephanus, videns, me diutius morari, et pertaesus, tot annis meam adventum expectare, egit cum Provinciali Poloniae [Campana], ut Patrem Iacobus Vengrovicium, cum aliquot sociis polonis in Transylvaniam, Claudiopolim mitteret ad occupandam abbatiam Kolosmonostoriensem, quam pro futuro collegio nobis tradiderat¹¹. [9r] Porro Serenissimus Rex Stephanus, non contentus bis iam suam sinceram fidem per nuncios et literas coram Pontifice declarasse, hoc anno 1578 tertium misit legatum, Paulum Uchanski, per quem deferret obedientiam filialem Sueae Sanctitati, et per eundem ad nos quoque dedit literas, quarum exemplum est huiusmodi:

«Venerabili Patri Stephano Aratori, pannonio, paenitentiario apostolico etc., devoto nobis sincere dilecto . . . Ex literis tuis . . . Varsoviae, quarta die februarii, anno Domini 1578, regni nostri anno secundo». [Textum v. in MAH I 634-35]

1580 — *Arator per octo continuos annos excusat se apud Stephanum regem a profectio-ne transylvanica propter iustissima impedimenta et subinde occurrentes difficultates*. —

Ad has literas ego, usitato meo more, rescipi iterum epistolam excusatoriam, me hoc anno adhuc venire non posse, donec negocium seminarii ungarici absolverem. Quem fere ad umbilicum iam perduxeram, ne omnis praecedentium annorum labor fieret inutilis. Anno igitur sequenti 1579 misit Rex quartum Nuncium ad Pontificem, Dominum Petrum

¹⁰ Vide scriptum patris Szántó, anno 1589, ad proceres Hungariae in Eperjes congregatos, de alumnis hungariorum in Collegio Germanico; MAH III 453-54.

¹¹ Vide MAH I 27*-28*: *Missio transylvanica ex Polonia efficitur*.

Voskum, episcopum polocensem, per quem primum fidem suam suumque obsequium erga Romanam Sedem testatus est. Deinde nos hortatus est, ut nulla deinceps interposita excusatione aut mora ad se cum aliquot patribus in Poloniā venirem, et inde in Transylvaniā, Claudiopolim proficiseret, ubi avide catholici nostrum adventum praestolabantur. Percommode autem accidit, ut eodem anno mense decembri, finem seminario ungarico imponerem, licet non qualem ego desideraveram, sed qualem Oliverius voluit, qui collegium ungaricum cum germanico in unum commisicuit, cum ingenti damno ungarorum et magno emolumento germanorum.

1580 — Arator ingreditur Claudiopolim, arrianam civitatem — Septima igitur decembris anni 1579, acceptis ducentis aureis pro viatico a Polocensi Episcopo, cum P. Wolfgango Srekkio¹², ut esset saxonum contionator Claudiopoli, et tribus aut quatuor polonis, qui mittebantur nostro viatico in Poloniā, ex Urbe discessi. Erat plane tempus peregrinationi incommodum. In Italia propter Padi inundationem aegre ex aquis et denso luto emergere potuimus. In Polonia autem fere gelu et frigore concreti sumus. Ex Cracovia debebamus proficisci ad Regem, sicut ipse desi-[10v]deraverat. Sed, quia procul aberat, et intentia erant frigora, et Claudiopoli magno desiderio nostrum adventum expectabant tam patres, qui linguae ungaricae erant ignari, quam pauci catholici, qui erant in illis locis.

Itaque, impleto dolio uno libris, nobis pro scholis et contionibus necessariis, et acceptis mutuo centum taleris pro viatico, ad rationem Regis, recta ex Cracovia cum P. Wolfgango contendimus Claudiopolim. Et, quamvis totu itinere maxima frigora perpessi fuerimus, ultimo tamen die, quo appropinquabamus civitati, tam vehemens fuit frigus, tantaque procera nivosa, ut nec sedere in curru possemus, nisi congelari voluissemus, nec pedes incedere in nivibus, quae vias omnes contexerant. Et procera nivosa, opprens assidue vultum et oculos nivibus, adeo fortis, ut nec nos, nec equi progredi possemus. Videbantur omnes sagae, maleficae et tartarae legiones contra nos conspirasse, ut impedirent ingressum nostrum in Transylvaniā. Ex illo frigore contraxeram dolorem oculorum, ex quo toto tempore, quo Claudiopoli fui, perfecte convalescere non potui.

Invictis tamen omnibus diabolis, patronis arrianorum, transeuntes Claudiopolim, pervenimus ad nostram abbatiam, quae Kolosmonostor dicitur, anno Domini 1580 20 Ianuarii. Catholici, qui erant [10v] in civitate et in suburbis, videntes nos, elevatis in caelum manibus, Deo gratias agebant. Arriani autem frenedebant dentibus.

Sequenti die venerunt ad nos catholici, qui primum gratulati sunt de faelici adventu, et gratias Deo egerunt, quod nos, ante multos annos promissos, expectatos et desideratos, salvos huc ad se perduxisset. Deinde, quia iam secundum imminebat dominica Quadragesimae, munera non contempnenda (signa amoris et benevolentiae ipsorum erga nos) laeti et alacres obtulerunt, grandes aliquot vivos pisces, albos panes et non paucos cantharos boni vini. Inter hos fuerunt tres aetate provectae sanctae mulieres, quae coram nobis flexis genibus cum lachrymis, praे nimio gaudio, Deo gratias egerunt, quod post multos annos catholicos sacerdotes videre in Transylvania et habere ipsis concessum esset. Hae devoutae faeminae regem Stephanum, cum esset princeps Transylvaniae, et post illum Principem Christophorum non semel adierunt, et, provolutae pedibus illorum, cum lachrimis obtestatae sunt, ut ipsis et caeteris catholicis templum concederent, et sacerdotes catholicos introducerent. Et tempa quidem illis catholici principes duo concesserant, unum in Kolosmonostor, aliud Claudiopoli, sive in Colosvar, in medio arrianorum. De presbyteris autem ca-

¹² Wolfgangus Schreck S.I. (1550c-1590), germanus; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 780.

tholicis id responderunt illustrissimi principes, se nondum tales idoneos contionatores invenire potuisse, qui et nasutulis haereticis et ipsarum desiderio satisfacere possent; sed curaturos diligenter, ut propediem iesuitae introducantur. Hac spe devotee faeminae cum caeteris catholicis per novem continuos [11] annos lactatae fuerunt. Quare non mirum est, quod tanto desiderio tantaque animi gratulatione nos exceperint. Quas, postquam paucis consolatus fuisse, dimisi plenas gaudio.

Et secunda quidem dominica Quadragesimae quievi a laboribus, ut exhaustas frigore vires recuperarem. Tertia autem dominica quadragesimae, in qua legitur evangelium: Erat Iesus eiicens daemonium, incaepi contionari omnibus festis diebus super evangelia et post prandium super doctrina christiana; simul etiam exercendo omnia ministeria et officia parochialia, et lectiones praeterea aliquot studiosis praelegend. Nec defuit desideratus fructus labori nostro. Nam intra unum mensem ante Pascha centum ex haereticis ad catholicam fidem conversi fuerunt. Multi praeterea nutantes in fide confirmati sunt.

Ubi et quae domicilia habuerint patres Societatis Iesu in Transylvania — Duo in principio domicilia habuerunt patres nostri in Transylvania. Unum in Kolosmonostor in nostris bonis, aliud Albae Iuliae, ubi sedes est principis. Hic duo e patribus nostris habitaverunt, P. Ioannes Lelesi et P. Georgius Papensis [Törös], ambo ungari et ambo contionatores. His commissa fuit principis Sigismundi institutio. Sed quia Lelesi valetudinarius semper erat et tandem in paralysi inciderat, in locum illius missus fuerat ex Italia P. Ludovicus Odiscalus, vir eximiae pietatis et eruditiois. Sed intra breve tempus in similem morbum incidit, quo Lelesius laborabat. Qui cum curari in Transylvania non posset, reversus est in Italiam, ex consilio Blandratae¹³. Simili fere morbo consumptus est intra quinque aut sex annos et P. Georgius Papensis. Lelesius autem duodecim circiter annis illo morbo luctatus est, donec curaret se Lauretum vehi, voti solvendi [11v] gratia. Ubi brevi, Reginae caeli et Patronae Ungariae precibus, ab omni molestia corporis liberatus ad meliorem migravit vitam. Tres isti boni patres non fuerunt sine suspitione veneni propter assiduam conversationem cum Blandrata medico, qui arrianismum in Transylvaniam introduxerat. Cum illo saepe prandebant et caenabant in mensa principis. Et fieri potest, quod ille idem et principi Christophori vitam abbreviaverit.

Collegium Albae Iuliae nondum erat factum, sed sperabatur 12 aut 15 personarum. Patres habitabant in domo quadam aulae principis coniuncta. Census stabiles non habebant, sed res necessariae illis ex aula suppeditabantur. Sequenti anno Princeps assignavit eis desolatum quoddam caenobium cum templo, quod erat olim dominicanorum. Quod ut bono titulo possidere possent, a Pontifice donationem impetrarunt. Et hic populo unus ilorum contionari caepit, alias Principi in sua aula.

Secundum domicilium, in quo primum patres nostri in Transylvania consederunt, fuit Kolosmonostor in nostra abblesia, in loco perameno iuxta amnem Samosium, ubi simul licet conspicere quatuor hortos nostros, promontorium vinearium, fluvium, molas, prata, agros et sylvas nostras. Hic primum contionari caepimus, doctrinam christianam docuimus et tres scholas ordinavimus. Sed non ultra hunc annum in hoc loco resedimus. Nam sequenti anno, ut mox dicemus, in civitatem migravimus.

1580 — Eligitur in generalem Claudius Aquaviva. Stephanus rex saeliciter pugnat. — Hoc anno 1580 mortuus est quartus generalis Societatis Iesu, Eberhardus Mercurianus, et in locum eius suffectus est Claudius Aquaviva. Cuius electio et sanctitas predicta fuit a

¹³ Georgius Blandrata (1515-1588), italus, medicus Principis Transylvaniae, haeresiarcha; cf. MAH I-II 404 adn. 9 et passim.

sancta quadam faemina. Hoc eodem anno rex Stephanus quinque castra Mosco erupuit. Sic Deus iuvat principes, qui causam Dei promovent. [12r]

Pagus noster Bats convertitur admirabili Dei virtute — Eodem anno in nostro pago Bats, non procul a Monostor, mense martio incidit in mentis alienationem vel exstasim adolescentis quidam, filius Ioannis Gotso, qui caepit clamare, tempus esse conversionis ad Deum per iesuitas, angelos Dei; sibi quoque mandatum esse, ut fidem illorum amplectetur, et ab illis literas disceret. Non multo post et pater eius in eandem incidit mentis alienationem et similia caepit clamare. Hoc exemplo ita totus pagus est commotus, ut intra paucos dies fieret catholicus. Nam antea, quod prope civitatem Claudiopolim esset, haeresi arriana erat infectus.

Miraculo alias pagus convertitur. Porcus occisus in Quadragesima, surgit; sal in sanguinem, caro in ranas mutatur. — Item, in pago Karaztelek, non procul a Somlio, in Quadragesima, postquam rustici grandem porcum occidissent, ut carnibus eius tempore ieiunii vescerentur, et stramine texissent, ut setas eius comburerent, ter surrexit porcus et aufugit. Aegre tandem lanceis confosus, quievit. Sal quoque, quo condire volebant, in sanguinem est mutatus. Item, caro, postquam fuisse bene cocta et ad mensam fuisse ad comedendum allata, repente in vivas ranas est mutata. Hanc ob causam totus ille pagus est conversus, et in fide catholica perseveravit.

Infelix exitus Francisci Davidis trinitarii — In hunc annum 1580 incidit infaelix exitus Francisci Davidis, saxonis¹⁴, qui primo lutheranus fuit, postea calvinista, tandem a Georgio Blandrata imbibiter arrianam haeresim; et in illa ita profecera, ut impietate longe magistrum superaret. Non erat in Transylvania inter omnes haereticos eruditior illo. Superaverat in publicis disputationibus Varadini, Tordae, Enedini, Albae Iuliae habitis, ministros omnes lutheranos et calvinistas. Petebat apertam Scripturam, ubi diceretur Deus trinus et unus. At [12v] illi obrudebant ei concilia et patres. Sed ridebat eos Franciscus dicens: Vos concilia et patres reiicitis, cum a papistis contra vos allegantur. Et quomodo audetis aliquid contra me ex illis probare: Scripturas vero omnes, quibus divinitas Christi videbatur confirmari, interpretabatur de aeterna praedestinatione Christi, et praescientia in mente divina, non autem quod secundum naturam divinam Christus fuisse ab aeterno vel eiusdem naturae cum patre. Vetus et novum testamentum videbatur tenere ad unguem memoriter. Scripturas per similes alias Scripturae authoritates miro artificio eludebat. In suam perfidiam et sectam pertraxerat Ioannem regulum et praecipuos senatores regni, Gasparum Bekes, Christophorum Hagmasi, Ioannem Gerendi, Gasparum Cornis et alios. Habitabat Claudiopoli, quam totam arrianismo infecerat. Ibi praelium habebat et disputationes atque contiones suas contra Trinitatem assidue imprimebat latine et ungarice, et spargebat exemplaria per Transylvaniam. Curabatque per edictum Principis, ne catholici libri inferrentur in regnum. Ungaricam linguam perfecte didicerat, et utraque contionabatur expedite, saxonibus et germanis saxonice, et ungaris ungarice.

Multum nos hic pestilens nebulo in propagando Evangelio et disputationibus et contionibus lacessendo retardare potuisset. Sed divina factum est providentia, ut priusquam nos intraremus civitatem, e vivis excederet. Negabat Christum ante Mariam fuisse. Caput primum Evangelii S. Ioannis, unde convinci poterat, nunc negabat esse Scripturam sacram, nunc admittebat, sed interpretabatur de aeterna Christi existentia in mente divina [13r] secundum praescientiam vel praedestinationem. Illam quoque autoritatem, qua nul-

¹⁴ Vide I. Leleszi S.I., *Historia iudicii contra Franciscum David celebrati* (1579); MAH 863-69.

la est evidentior in Scriptura Sacra de Trinitate: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti [Matth. 28 19], negabat olim fuisse in textu, sed a S. Hieronymo ex margine intrusam. Atqui hac ratione omnes authoritates Scripturae liceret cavillari et everttere.

Franciscus Davidis negat Christum invocandum; et ob id damnatur ad mortem — Denique impius homo ad tantam pervenit blasphemiam, ut negaret Christum esse invocandum. Et hoc recte ex sua doctrina consequebatur. Nam ipse cum lutheranis et calvinistis negabat sanctos esse invocandos, sed solum Deum. Et Christum negabat esse Deum. Ergo consequens erat secundum suam doctrinam, nec Christum esse invocandum. Alias cum papistis etiam alii sancti essent invocandi. Propter hanc propositionem fuit accusatus coram principe Christophoro ab aliis haereticis, quod novam haeresim introduxisset in regnum contra articulos regni. Princeps congregavit senatum, vocatus est in senatum, et Franciscus Davidis interrogatus, num illa doctrina esset sua, fassus est. Tum Princeps iussit senatores dicere suas sententias, num esset nova doctrina et contra articulos regni. Blandrata contra discipulum suum primus sententiam dixit, dignum esse morte Franciscum, qui novam et inauditam doctrinam invexisset in regnum. Caeteri senatores omnes eius comprobarunt sententiam.

Confestim Princeps praetorianis suis imperavit, ut ligatum Franciscum in arcem Deva ducerent custodiendum, donec deliberaretur, qua morte esset afficiendus. Ubi intra paucos dies factus est insanus et freneticus, discerpens seipsum. Monitus est, ut Christum invocaret. Respondit se nolle invocare illum, qui nec se ipsum iuvare potuerit. Mox vidit exercitum nigrorum daemonum sibi astare dicens: cum his oportet me discedere et confestim expirans ad tartara cum illis descendit.

Contra hunc ministri arriani synodum congregarunt Tordae 1580 mense iunio, et damnarunt illum cum omnibus aliis, qui negarunt Christum esse invocandum, et e suo caetu excluderunt. Et decreverunt, Christum esse invocandum, infantes non esse baptizandos, sed adultos, qui pro se respondere possent, et Caenam Domini retinendam, ablatis superstitionibus papisticis de transubstantiatione, praesentia reali et opere operato. [13v]

Annus Domini 1581

Rex Stephanus et Princeps Christophorus Claudiopoli collegium et scholas erigunt — Primo anno, quo intravimus in Transylvanianam, habitavimus in Monostor, et quidem satis commode et quiete. Et ibi tres scholas erexeramus. Sed quia in civitate vicina arriana maior fructus sperabatur, tam ex scholis, quam ex contionibus, obtinuimus a Principe, ut caenobium et templum desolatum franciscanorum reficeret, et scholas novas a fundamentis erigeret. Qui libenter annuit petitioni nostrae, et intra paucos dies in caenobio quinque cubicula et quinque hypocausta fuerunt accommodata ad usum nostrum. Cumque ego et Cancellarius, iussu Principis, locum aptum pro scholis prope caenobium et templum quaereremus, nec facile invenire potuissemus, nisi distractis aliquot aedibus civium, tandem venimus in antiquam et ruinosam domum monialium, quae erat ex opposito nostri templi, una tantum platea stricta interiecta, habens satis amplam aream et hortum adjunctum. Haec domus cum suo horto visa est nobis sufficiens pro scholis erigendis. Moniales omnes mortuae erant praeter unam vetulam caecam. Quam cum visitassemus et indicassemus, animum Principis esse, ut in eo loco scholae extruerentur, illa primum rogavit, quinam essemus. Cumque illi dictum esset, Cancellarium Principis et contionatorem catholicum ades-

se, tum illa, ne (inquit) domini mei aegre ferant, si somnium meum retulero. Videbar in scelio nostro cum sororibus praesens esse, et horas canonicas more consueto recensere. Quibus finitis, sic me una ex sororibus compellare visa est: Mater, noveris, quod in hoc loco scholae catholicae extruentur. Quibus dictis, dis-[14r]paruit. Nunc ergo intelligo voluntatem Dei; et non solum non doleo, sed vehementer etiam laetor, quod habitationes nostrae in scholas commutantur catholicas; et Deo gratias ago, quod loca nostra in manus virorum religiosorum pervenerint.

Quo audito, plurimum gavisi sumus ego et Cancellarius, videntes locum commodissimum pro scholis divinitus demonstratum fuisse. Vetulla illa non multo post pie defuncta est susceptis Ecclesiae sacramentis, et in nostro templo honeste sepulta. Porro, ad utriusque aedificii fabricam, collegii scilicet et scholarum, Illustrissimus Princeps mille florenos ungaricos dare constituit annis singulis, donec omnia rite absolverentur.

Disputationes in novo collegio Claudiopoli instituuntur. Vocantur haeretici, sed non audient venire. — Itaque ex Kolosmonostor ingressi sumus Claudiopolim in novum collegium hoc anno 1581 octava die maii (relicto in Monostor uno patre novicio ungaro, qui curam loci illius haberet et temporalium bonorum). Et sequenti die in templo nostro coram principe Christophoro et proceribus regni habitae fuerunt disputationes theologicae¹⁵. Ad quas invitati fuerunt omnes ministri arriani, calvinistae et lutherani. Qui in principio quidem promiserunt, se venturos et acriter disputatuos, ut capilli omnes nobis prae admiratione et metu ergendi forent. Sed, quando ventum est ad certamen, nullus illorum ausus fuit comparere. Itaque, praemissa oratione de laudibus bonarum artium, et carminibus, inchoavimus disputationem inter nos. Pater Wolfgangus [Schreck] defendit assertiones de Verbo Dei, ego et Pater Ioannes [Puschi] impugnavimus aliquot horis. Et tandem cum carminibus conclusae sunt disputationes cum magna satisfactione Principis et senatorum. Qui vehementer mirabantur, quod ex ipsorum ministris nullus ausus fuisset comparare. [14v]

Redditus collegii claudiopolitani per ampli — Decima septima maii inchoavimus lectio-nes in novo collegio claudiopolitano. Pro cuius fundatione Serenissimus Rex Stephanus tres assignavit pagos: Kolosmonostor, Bats, Jegenie. Sed, cum relatum ei esset, hos non sufficere pro universitatis et pleni collegii fundatione, quale ipse cupiebat habere, iterum tres alias bonos pagos adiecit: Tiburz, Caianto et Bogartelek. Ex quibus omnibus sex millia florenorum colligi possunt. Qui abunde sufficient pro centum patribus et fratribus alendis, si villa bene administrentur. Magna enim est hic abundantia panis, vini, pecorum. Hic accedit et telonium satis, quod habemus in una villa, sylvae aliquot caeduae ad plura millaria ungarica se extendentes. Item, piscina ingens a principe Christophoro cum mola collegio donata, quae sufficientes suppeditare potest pisces etiam pro decem collegiis, si tot essent.

Pietas ingens Christophori principis — Hoc eodem anno 1581, mense maio, circa festum Pentecostes celebrata fuerunt comitia generalia regni Claudiopoli, quibus et princeps Christophorus interfuit, tum ut de filii sui in regno successione post obitum suum tractaret, tum etiam ut nos nostraque aedificia visitaret. Et filius quidem ipsius intra paucos dies, Sigismundus Batori, in principem electus est communis nobilium consensu. Quo faelici successu vehementer laetus est. Post prandium venit ad nos, visitavit collegium, templum et scholas. Ubi exhibitus est coram illo et caeteris nobilibus dialogus de aulico et studioso. Quo vehementer recreatus est bonus et pius Princeps. Et protestatus est, se deinceps, sepositis aliis curis, [15r] propagandae religionis catholicae operam daturum quam diligentissi-

¹⁵ Theses theologicae, hac occasione disputatae, prius typis Cracoviae expressae sunt: de quibus cf. MAH II 120-21.

me. Qui, cum sanum se hinc Albam Iuliam recepisset, intra paucos dies in morbum incidit. Suspicio fuit, Blandratam potionem aliquam, veneno infectam, ei propinasse.

Moritur faeliciter optimus Princeps 1581 27 maii — Cum ergo sentiret morbum in dies vires sumere, triduo ante obitum diligentissime ad mortem caepit se praeparare. Confessus est primum suo antiquo confessario franciscano; deinde iterum generaliter Patri Lelesio. Communicavit, et pactum cum Lelesio iniit, ne quippiam deinceps de caducis et mundanis rebus loquerentur. Interdixit praeterea, ne quisquam de rebus mundanis interpellaturus ad se intromitteretur. Lelesium autem nunquam a latere suo, nec die, nec nocte abesse voluit. Cum quadam vice filia et filius ad eum ingressi essent visitandi et consolandi eum gratia, nullum verbum ab illo extorquere potuerunt, sed iussit eos egredi. Et Lelesio preecepit, ut psalmos Davidis sibi in aurem insusurraret. Et maxime in illo versiculo delectabatur: In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Quem etiam cum audire non posset, iussit sibi in aurem inclamari.

Mors beata illius incidit in 27 diem maii. Sed sepultura eius dilata est usque ad arbitrium regis Stephani. Post obitum Principis timebatur tumultus a tribus regni proceribus, qui principatum ambiebant. Sed refrenavit eos metus Stephani regis, fratri Principis defuncti, qui scripsit senatoribus, ut sui fratri filium, Sigismundum Batori, pro legitimo principe agnoscerent. Et nostros patres commendavit eisdem et iudici claudiopolitano, monens eos, ne quicquam nobis molestiae fieri paterentur ab aliquo. [15v] Piscinam grandem, quam vivens frater collegio claudiopolitano promiserat, repurgari iussit et nobis tradi una cum mola. Item mille florenos ad fabricam preecepit solvi ad quinquennium.

Turcarum Imperator mittit vexillum Sigismundo principi — Eodem anno, cum intellexisset turcarum Imperator, Sigismundum Batori patri successisse in principatu, misit ad illum nuncium cum vexillo. Quo signo illum in principatu confirmabat. Sicque omnis suspicio tumultus penitus sublatus est in regno. Admirabili providentia Deus usus est cum pio defuncto Principe. Nam uno mense ante obitum Principis defuncta fuit uxor eius, obstinata haeretica, asylum omnium haereticorum, quae si unum aut duos menses post mariti mortem supervixisset, totum regnum turbasset, et filium a nostra disciplina abstraxisset, et haereticis instituendum tradidisset, et patres nostros e regno exturbasset. Dei etiam nutu factum est, ut ante obitum Principis filius eius in successorem eligeretur. Nisi enim id factum fuisset, certa bella inter proceres, qui ambiebant principatum, expectanda erant. Et quicunque ex haereticis esset electus, nobis exulandum fuisset. Sed non est prudentia, non est consilium contra Dominum.

Populus transylvanicus est satis propensus ad religionem catholicam. Nam intra biennium plures quam quadringenti diversarum selectarum haeretici sunt conversi ad nostram catholicam religionem. Duo etiam adolescentes zekuli, Patrus Cikiensis, et Valentinus Lado, nostro ordini se adiunixerunt. Quos cum modum contionandi docuissemus et ad sacros ordines curassemus promoveri, egregie nos in contionando iuverunt Claudiopoli, Albae Iuliae et Varadini, atque in villis nostris diversis. P. Petrus intra paucos annos mortuus est et sepultus Albae Iuliae in villa nostra, quae dicitur Lapis S. Michaelis. P. Valentinus Lado adhuc vivit et contionatur Albae Iuliae magno cum fructu.

Rex Stephanus commendat Societatem Iesu dominis transylvanis — Hoc anno 1581 scripsit Serenissimus Rex Poloniae, Stephanus Batori, proceribus Transylvaniae literas, in quibus commendavit illis patres Societatis Iesu et collegium claudiopolitanum. Earum literarum exemplum est huiusmodi: «Stephanus, Dei gratia, rex Poloniae, Russiae, Prussiae, magnus dux Lituaniae, princeps Transylvaniae etc. Magnificis, egregiis, nobilibus, caeterisque statibus ac ordinibus regni nostri transylvanicci, et fidelibus nobis dilectis. Salutem et

gratiam nostram regiam. — Quod institutum, quodve consilium, adhuc nobis in Transylvania agentibus, instituendi collegii Societatis Iesu fuerit . . . Datum ex castris nostris ad Polocium, 18 die mensis augusti 1581, regni vero nostri anno 6». [Textum vide in MAH I 954-55]

Decretum regnicolarum in causa religionis 1581 Claudiopoli — Hoc eodem anno 1581 fuerunt comicia generalia Colosvari, sive Claudiopi, in quibus tale condiderunt decretum in causa religionis:

«De causa religionis ita sumus locuti. Quandoquidem iam Sua Celsitudo Colosmonostrum et Claudiopolim introduxit romanae fidei doctores propter adolescentum institutionem, et Albae Iuliae quoque illis caenobium tradidit, doctoribus scilicet collegii Societatis Iesu, secundum confessionem et conscientiam Suae Celsitudinis; his ergo praedictis locis sit Sua Celsitudo contenta, et in alia nova loca, vel civitates, vel pagos istius regni huiusmodi doctores vi aut minis deinceps non introducat, neque plantet. Sed in omni loco et in omnibus templis antiqui doctores in pacifico statu suo permaneant. Ita tamen, ut si aliqua civitas vel pagus inveniretur, qui pro huiusmodi romanae fidei doctoribus Suae Celsitudini supplicaret, tunc Sua Celsitudo eligat unum principalem virum ex sua aula, et duos alias ex comitatu, in quo est pagus vel civitas, quae supplicat, qui cum literis Suae Celsitudinis testentur, quota pars civitatis aut pagi desideret habere romanae religionis doctores et qua pars maior fuerit numero, illius [17v] religionis doctorem toti civitati aut pago tribuat; convocatis prius consiliariis et consilio cum illis habito de hac re. Sed propter decem vel viginti vel plurimum hominum petitio- nem, qui toto corpore societatis pauciores sunt, non perturbet Sua Celsitudo pagos vel civitates».

Magna fuit ubertas fructuum hoc anno in Transylvania, ita ut rumperentur rami arborum ob multitudinem fructuum. Rosa bis floruit.

Annus Domini 1582

Hoc anno celebrata sunt comicia Albae Iuliae. Primus locus datus est religioni. Surrexit Benedictus Vanus, minister arrianus, debacchatus est contra imagines et suadebat idololatras e regno eiiciendos esse papistas. Respondit ei quidam nobilis catholicus, illos potius eiiciendos esse, qui Christum negant esse Deum, sicut es tu et dominus Gerendi, qui heri in domo mea negavit Christi divinitatem. Respondit Gerendi: Unde hoc probas. Catholicus dixit: Testis est mea familia. Sed si non admittis illius testimonium, fatearis nunc coram regno, Christum esse Deum. Tum ille: Fateor — inquit. Cui catholicus ait: Dic: Esse ab aeterno. Hic iam impius ille manifestavit suum venenum, dicens: Ad id confitendum non me sane adiges. Sicque altercando inter duos istos res religionis transacta est, et nihil amplius de religione tractatum est. Sed census soliti subditis impositi sunt.

Hoc anno Arator compellitur a Viceprovinciali calendarium novum Gregorium (!) promulgare Claudiopoli. Confestim arriani ministri caeperunt contra illud calendarium inveniri, et inde probare Pontificem esse antichristum, quia mutat tempora. Arator, licet pluribus contionibus rationem mutationis reddidisset, efficere tum non potuit, quin multi scandalizarentur et deficerent a fide. Idem factum est Albae Iuliae. [18r]

Annus Domini 1583

Sepelitur honorifice Princeps Christophorus — Hoc anno, tertia aprilis, dominica Palmarum, sepultus est Albae Iuliae in nostro templo, Deo dilectus Princeps Transylvaniae, Christophorus Batori. In hunc enim usque diem dilata fuit eius sepultura, iussu Serenissimi Regis Stephani, qui curavit illi fieri sepulchrum ex alabastro triginta millibus florenorum. Misit ex Polonia episcopum unum et abbatem Fabricium ad exequias illis rite peragendas. Recitata sunt a nostris discipulis varia carminum genera. Arator contionem habuit ungariacam et Lelesius peroravit latine de vita et laudibus Principis. Verum cum ex Colosvar Albam Iuliam ad sepulturam Principis proficisceremur et duceremus nobiscum aliquot pueros pro carminibus recitandis, unus ex illis in medio fere itinere ex curru decidens sub rotam contritus est et paulo post expiravit et ibidem iuxta viam in templo vallachorum sepultus. Sic funus ante funus celebravimus. Malum hoc omen nobis portendebat, quod post mortem Principis scholae nostrae Claudiopoli expirarent, sicut et factum est post sex annos, cum electi in exilium fuimus.

Vigesima septima februarii venit in Transylvaniam P. Antonius Possevinus, tamquam legatus Pontificis¹⁶. Honeste ubique exceptus et tractatus est. Mense iunio, iulio, augusto vehementissimi calores fuerunt. Vix bis aut ter pluit. Frumenti tamen et vini maxima ubertas fuit, ita ut vasa sufficientia non invenirentur pro vino recondendo.

Vigesima octava octobris venit P. Campanus provincialis Poloniae cum 14 sociis in Transylvaniam¹⁷, feces tantum novitorum et tentatos exportans ex Polonia in Transylvaniam, tamquam in exilium. Qui frequenter apostatabant et scandalizabant populum. Et maxime sacerdos quidam saxo, nomine Frispis, qui ad arrianos a nobis defecit et uxorem duxit, diu nobis molestiam exhibuit. Propter huiusmodi [18v] apostatas in medio arrianorum non is secutus est fructus ex scholis et contionibus nostris, qui merito sperari debuisset.

Hoc anno ex pago Peterd venit Claudiopolim vir quidam nobilis, cuius pater filius fuit cubicularii Mathiae regis. Qui 12 filios habuit. Quos, prope mortem existens, monuit, ut in fide catholica constantes essent; quod multae haereses excitarentur, sed iterum catholica religio refloresceret. Hic, postquam testamentum condidisset, tradidit filiis, una cum effigie Crucifixi, ut diligenter custodirent. Huius ultimus filius, cum dubitaret, utrum Nativitas Domini secundum novum vel vetus calendarium celebranda esset, tali visione admonitus est: Media nocte Natalis Domini secundum novum calendarium excitatur ab angelo dicente sibi: Surge et lauda Deum, quia hodie natus est Christus, qui est vera salus mundi. Ex ea visione intellexit, novum calendarium esse sequendum. [19r]

Annus Domini 1584

Mulieres catholicae aqua benedicta et ramis atque caereis benedictis daemones eiiciunt — Hoc anno, 23 ianuarii in nostro oppido Monostor catholicae mulieres ex una faemina aqua, ramis, candelis benedictis et precibus duos eiicierunt daemones. Miserant quidem piae faeminae pro contionatore catholico, ut veniret, sed nefarii spiritus, non expectato eius adventu, eruperunt, dicebantque ad mulieres: Ecce iam venit, ecce iam in itinere orat.

¹⁶ Vide MAH II 13*-17*: *Antonius Possevino S.I. et Hungaria.*

¹⁷ Vide *Catalogus personarum S.I. in Transylvania degentium* (1 ian. 1584); in *Cat. Prov. Austr.* I 426-30.

iam iam aderit, *exeundum nobis est*. Cumque venisset contionator, invenit mulierem sannam et circumstantes devotas faeminas, quae aqua benedicta, ramis et caereis benedictis daemonem fugaverant. Et consolatus est mulierem et confessione sacra expiavit, ne impuri spiritus amplius accessum ad illam haberent.

Residentia varadiensis quando caeperit et quamdiu duraverit — Decima nona februarii huius anni Stephanus Arator ex Claudiopoli mittitur Varadinum pro consolatione catholicon, qui multum diuque institerant apud Principem et Provincialem, ut aliquem possint ex nostris patribus habere contionatorem. Hanc residentiam quatuor annis tenuit Arator, gravissima bella gerens cum calvinistis, sicut gesserat Claudiopoli cum arrianis. Nam et calvinistae et arriani buccinatores mittebant suos studiosos ad contionem Aratoris, ut observarent, si quid contra eos loqueretur et contra illorum haereses. Et Arator studiosos suos mittebat ad illorum contiones, qui observarent, si quid contra catholicam fidem et Ecclesiam deblaterarent; et acriter mendacia eorum confutabat. Multo tempore solus omnia parochialia munia exercuit, contionatus est omnibus festis diebus [19v] ante et post prandium. Deinde adiunctus fuit illi quidam sacerdos dalmata, qui in parochialibus ministeriis eum iuvaret. Quo mortuo, successit P. Valentinus Lado, quem Arator mittebat ad villas vicinas fructificatum, nec sine ingenti fructu. Nam intra tres annos ultra quinquaginta pagos partim convertit, partim in catholica religione conservavit.

Exceptis militibus et ministris haereticis, populus varadiensis catholicus est — Varadini quoque intra istud tempus ultra tria millia hominum Ecclesiae catholicae fuerunt reconciliati. Tandem P. Lado in Transylvaniam fuit revocatus et in locum eius missus P. Georgius Papensis infirmus et chirargicus, qui potius oneri, quam adiumento fuit Aratori.

Arator reparavit ecclesiam S. Aegidii Varadini, auxilio regis Stephani — Habitaverunt isti patres extra civitatem, iuxta templum S. Aegidii, quod solum fuit relictum intactum ab haereticis calvinistis; cum caetera omnia evertissent, tum quod esset extra civitatem, tum etiam quod esset desolatum et ruinosum. Pro huius templi reparacione petuit Arator a Rege Stephano auxilium. Qui Capitaneo mandavit, ut daret sufficietes lateres et caementum, quibus ruinae parietum restauratae sunt, parietes dealbati, et pavimentum stratum lateribus. Scholam quoque erexit Arator iuxta domum suam, et curam eius commisit cuidam suo discipulo. Vehementer hoc male habebat calvinistas et frendebant dentibus, videntes multo plures confluere ad catholicam ecclesiam, quam ad ipsorum synagogam. Ex cogitabant varias fraudes et modos, quibus illum inde exturbarent. Lacecessabant eum nunc scriptis literis latinis et graecis, ut probarent, an aliquid scribendo valeret, nunc palam in contionibus suis contra eum et iesuvitas debacchantes. Quibus impigre Arator scriptis et contionibus respondebat. A quo multum sibi metuebant non solum ministri calvinistae, sed etiam Capitanus et milites haeretici, scientes, [20r] in magna gratia esse illum apud regem Stephanum. Sed mortuo illo, tunc effuderunt omnem suum fuorem contra eum, ut inferius paulo post dicemus.

Congressus Aratoris cum calvinistis. — Hoc anno, mense martio Döbröconi ... tamquam equi indomiti rupto freno extra septa disurrentes. [Vide textum in MAH II 742-47].

Arator quoque ad populum sermonem quandoque convertebat, et ungarice fraudes haereticorum detegebat, quod mendaciis simplicem populum deciperent, imponendo catholicis, quod sanctos et eorum imagines cultu latriae adorarent. Et licet vehementissime contra illos inveheretur, et palam de mendacio eos argueret et convinceret, nullus tamen contra illum iniuriosum aliquod verbum dicere audebat, sed omnes venerebantur. Quia sciebant, illum sub tutela regis Stephani esse, et illi eum esse charissimum, a quo Capitanus et ministri multum sibi metuebant.

Postquam igitur per quatuor horas utrumque satis fortiter clamatum esset, Capitaneus arcis, Ioannes Gyci in medium prodiit, et legit literas Principis, in quibus mandabatur, ut disputationibus finis imponeretur, et neutra pars deinceps alteram provocaret aut lacesseret. Credibile est, has literas a Principe ministros per Capitanum extorsisse, ne diutius ludibrio fierent, et ignorantia eorum quotidie magis ac magis detegeretur. Nam Arator habebat argumenta parata ad quadraginta dies. Et statutum illi erat, non cessare a disputatione, donec omnes calvinistae deficerent vel recederent, ne possent gloriari, se provocasse Aratorem, et non ausum fuisse comparere, vel ipsum certamen non continuasse. Itaque, postquam Principis literae utriusque parti silentium indixisset, pacifice ab invicem separati sunt.

Non omnino haec dis-[25r]putatio fuit inutilis. Nam multi catholici in fide confirmati sunt, et ex haereticis alii conversi sunt, alii nutare in sua secta caeperunt. Tres ex ipsis quoque ministris Ecclesiae catholicae se adiunxerunt, et haereses suas abiuraron in Ungaria in civitate Geongös apud franciscanos, ut ab ipsis fratribus Aratori renunciatum fuit. Tanta est impudentia haereticorum, ut, quamvis omnibus compertum esset, ipsos fuisse confusos, ausi tamen sunt rumorem spargere, se palmam obtinuisse. Nec mirum. Hoc enim proprium est haereticorum, ut quandoquidem illis veritas non servit, dicta et facta sua splendissimis mendaciis fulciant. Atque haec pauca de illa prolixa disputatione breviter attigisse sufficiat. Venio ad reliquas res gestas Varadini huius anni 1584.

Carnes feria sexta comedens repentina morte extinguitur 1584 20 iunii. — Pluit sanguine circa Varadinum, eius excidium portendens. — Clamabant Varadini calvinistae, nulla ieiunia esse servanda, nullum ciborum habendum delectum, omnibus diebus licite posse vesci carnibus. Contrarium Arator contra impostores illos praedicabat. Cuius sententiam miraculo Deus confirmavit. Nam quadam die feria sexta, postquam haereticus carnes cum larido coctos comedisset, repente concidit et extinctus est. Eodem anno circa festum Visitacionis Mariae et Sancto Martino, prope Varadinum sanguinem pluit. Portendebat forte futuram cladem illius populi et profusionem sanguinis, quae facta est 1598 per turcas et tartaros, qui plusquam uno mense obsederunt Varadinum, licet arcem non caeperint, civitatem tamen et vicinos pagos et oppida praedati sunt et combusserunt, multos occiderunt et plures in captivitatem abduxerunt. Eodem mense iunio eiusdem anni 1584, in oppido Tachnad fulmen combussit domum pastoris vel potius impostoris, Ioannis Jó¹⁸, ministri [25v] lutheiani. Hic unus erat ex quatuor respondentibus, contra quos Arator disputaverat, et calvinistis se adiunxerat. Hunc eo argumentis redegerat Arator, ut fatetur Christum etiam in caelis crucifigi, et etiam secundum divinitatem orare. Qui dum convivia cum calvinistis Varadini celebrat, domus interea eius caelesti igne comburitur cum omni supellestili.

In festo S. Margaritae et Corporis Christi panes in furnis in lapidem convertuntur in poemam violati festi. — Turca conspuit lutheranam fidem. — Eodem anno in oppido Byhar, quod distat medio millario ungarico a Varadino, mulier quedam in festo S. Margaritae ungarae, panes pinsans, omnes in fornace in lapides mutati sunt. Hoc miraculo Deus ostendit, non solum diem dominicum (ut haeretici clamabant) esse servandum, sed etiam festa sanctorum. Idem factum est in proximo pago Püspöki in festo Corporis Christi. In Mezogian, oppido turcis tributario, cum minister calvinista armatus in campo deambularet, in turcas incidit, qui ei arcum, sagittas et gladium abstulerunt dicentes, arma sacerdotum esse baculum et librum precum. Cumque rustici, quibus minister ille inserviebat, arma sui pastoris a Giulano Beko repeterent, interrogavit ille, cuius fidei essent. Rustici dixerunt, esse luthera-

¹⁸ De I. Jó cf. MAH II 744.

nae. Confestim conspuit eos Turca dicens, canes estis et caninum habetis pastorem. Omnes gentes habent iejunia, soli canes lutherani nolunt iejunare. Deinde ait rusticis, persuadeatis pastori vestro, ut fiat antiquae fidei, et tunc arma ei restituentur.

Rusticus non vult orare pro ministro, negante invocationem sanctorum. — Rustici nolunt dare offertoria ministris, propterea quod negant opera bona esse necessaria ad salutem. — Item, in Cheke oppido, quod distat tribus milliaribus ungaricis a Varadino, minister qui-dam lutheranus rogabat quemdam rusticum, ut pro se oraret. Qui respondit, profecto non faciam, quia vos docetis intercessionem sanctorum nihil prodesse; multo minus ergo mea tibi prodesset oratio. Confusus minister tacuit. Item, in eodem oppido conquerebantur ministri, quod oppidanii non accederent ad offertorium, et secundum antiquam consuetudinem non offerrent nummos et candelas ad altare. Cui unus ex civibus ait: Propterea non offerimus, quia vos dicitis, opera nihil prodesse. Estote ergo sola fide, quam praedicatis, sine operibus contenti. Haec ex patre Valentino Lado habuimus, nostro socio, quem assidue ex Varadino ad vicina oppida et pagos fructificatum emittebamus, et cum multis manipulis semel ad nos in mense revertebatur causa confessionis mutuae.

Haeretici frustra conantur daemones expellere. — Item, in oppido Telegd, duobus ungaricis milliaribus Varadino, lemures domum ministri cuiusdam infestabant, noctu strepitum excitando, et ollas confringendo. Imploravit ille aliorum ministrorum opem. Qui venerunt et circa domum caeperunt Veni Creator ungarice cantare. Sed postquam cantando fatigati fuissent, respondit daemon, mihi nec prodesse nec obesse potestis, qua via venistis, potestis redire.

Minister quidam in pago turcis subiecto proprium filium baptizavit. Interrogavit Cadia, id est, iudex turcarum, an hoc posset fieri secundum legem christianam. Negarunt illi. Turca sententiam catholicorum approbans, absurdum dixit esse, ut idem simul esset pater et compater, et ministrum rogo adjudicavit. Quem praeocio magno lutherani coacti sunt redimere. Alia vice contigit disputatio catholicis cum trinitariis et lutheranis coram cadiis. Trinitarius quaerebat a catholicis, quo deos faterentur esse. Illi dixerunt, unum esse. Trinitarius protestans, ait: Auditis hoc magnifici domini. Et idem secundo et tertio petiit, et idem catholici responderunt. Tum quaequivit haereticus, an pater esset Deus. Illi dixerunt, verum Deum esse. Iterum rogavit, an filius esset Deus. Assenserunt catholici. Tertio roga-vit, num Spiritus Sanctus esset Deus. Affirmabant catholici. Hic Turca tulit sententiam pro arriano, quia illius fidem [26v] videbat consentire cum sua perfidia mahometana. Secunda disputatio fuit de iejunio. Catholicci dicebant, iejunandum esse; haeretici negabant. Hic Turca tulit sententiam pro catholicis, canes appellans haereticos, quod nulla iejunia obser-varent. Tertia disputatio fuit de coniugio sacerdotum. Catholicci negabant, fas esse sacer-dotibus uxores ducere. Haeretici contra dicebant, omnibus praeceptum esse matrimonium. Hic quoque Cadia tulit sententiam pro catholicis. Nam, inquit, etiam apud nos multi caeli-bem vitam ducunt propter Deum.

Annus Domini 1585

Fatetur minister calvinista, ad salutem catholicam fidem esse meliorem, quam suam. — Mense februario huius anni mortuus est Varadini minister calvinistarum, dictus Gallus, qui calvinismum primus Varadinum invexerat. Hic separavit a quodam sartoe suam uxorem, et eandem postea duxit. Qui, postquam multam corrasisset pecuniam, excaecatus

est et ex usuris vixit. Hunc quidam dubitantius cum accessisset, et per Deum vivum adiurasset, ut sibi diceret, quae fides esset verior, cogitare ille primum caepit; tandem dixit fortissimo iuramento: O homo, me adiurasti. Cogor verum fateri: Ad carnem vendam nostra et lutheranorum fides est melior et suavior; sed ad salutem papistica fides est verior et melior.

In pago Besenie, prope Varadatum, infirmus quidam vir catholicus factus in extasi, vidit in inferno multos ex his, quos familiariter noverat, non sanae fidei esse, aliis stratos lectos et eo expectari. Qui ad se reversus, hortabatur omnes, ut festa et ieunia more catholico obser-[27v]arent. Item, circa principium martii Varadini, mulier lutherana, alienata a sensu, vidit in inferno iudices varadienses calvinistas, lectos stratos capitaneo Sibrik¹⁹ et Ioanni Zilay. Ambo isti erant impuri et iniqui, et paulo post defuncti.

Blasphemans calvinista gravi paena mulctatur. — Eodem mense mortuus est impius calvinista, Nicolaus Rach, qui coram quibusdam catholicis, blasphemans corpus Christi, dixerat, se non alio loco habere hostiam, quae in missa elevatur, quam cerebrum canis. Confestim scelestus in morbum incidit et intra quinque dies extinctus est. In feretro caderer eius, carnes, quas die sabbathi comederat evomuit, et corpus illius instar carbonis apparuit denigratum. Hoc factum conati sunt calvinistae multum occultare, ne a catholicis resciretur. Rescitum est tamen et pro certo ita contigisse constat, sicut narravimus.

Potatorum infaelix exitus. — *Insaniunt ministri.* — Item, Varadini duo celebres potatores subitanea morte extincti sunt in ebrietate suffocati a vino. Duo ex ministris calvinistis stulti facti sunt. Unus in pago Kereztesi, alias in Körmösd. Item, uxor Petri Carolini (quem calvinistae Sancto Petro coaequabant) a daemone post mortem mariti obsessa est, qui in specie mariti illa abusa est, quae tandem extincta est morbo pediculari.

Rex donat Nagiker Aratori. — Hoc eodem anno 1585, mense aprilii, rex Stephanus donavit Stephano Aratori, ad petitionem eius, pulcherrimum pagum Nagker, uno milliari distantem a Varadino, prope thermas Sancti Ladislai, freudentibus et invidentibus haereticis ministris et militibus. Donavit praeterea omnes [27v] libros antiquos in arce detentos et conservatos, antiphonaria et gradualia maxima novem; multos item theologicos libros et canonicos; candelabra aerea magna 30, tapetia 15 pro ornatu templi. Haec omnia exportavit ex arce Arator, et eruit e manibus haereticorum, etiam invitis ipsis.

Rex Stephanus donat plures pagos Aratori. — Hoc eodem anno donavit rex Stephanus Stephano Aratori pro sua residentia varadiensi pagos sequentes: Giapiu, Orosi, Janosd, Andahaza et Züchköd, qui olim erant Nicolai Telegdi. Sed mortuo illo isto anno 1585, per defectum seminis, devoluti erant ad regem Stephanum, principem Transylvaniae. Non autem dedit nobis integras villas, sed portiones et partes tantum illas, quas habuit in illis Nicolaus Telegdi. Animus Regis erat plenum et perfectum collegium fundare Varadini. Ad quod voto se obstrinxerat. Et miserat provincialem Poloniae, Patrem Campanum Varadum, ut locum eligeret. Qui et designaverat cum Aratore satis convenientem in media civitate. Tamquam igitur praeludia futurae fundationis concederat praedictorum pagorum portiones Aratori, donec integros et meliores pagos dare posset.

Turcae orant pro pluvia. — Hoc anno magna fuit siccitas cis Danubium, inter duos amnes Chrisios et Marusium. Mense maio videntes turcae Gulenses herbas et fruges perire propter siccitatem, egressi sunt cum uxoribus et liberis in campum, et proni adoraverunt Deum, et ut catholici idem facerent hortati sunt, et biduo copiosa pluvia descendit in cir-

¹⁹ De G. Sibrik cf. MAH II 864 et passim.

cuitu illius loci ad unum milliare ungaricum. Varadienses quoque catholici [28r] frequentes supplicationes habuerunt pro pluvia, nec sine fructu. Habebat residentia varadiensis pagum unum, Tottelek dictum, cuius terminos, transgressi erant vicini domini nobiles. Arator rogavit Regem, ut mandaret Capitanco, quo secundum iura regni lustrarentur limites illius pagi. Quod etiam factum est 16 maii huius anni. Eodem die Arator convivium laatum exhibuit iudicibus et lustratoribus.

Circa finem maii orta est gravissima fames in Ungaria. Multa millia hominum cum uxoribus, liberis et pecoribus transfugerunt in Transylvaniam. Tanta erat in campis Ungariae siccitas, ut fontes, putei alti et piscinae exsiccarentur. In locis, in quibus antea stagnantes erant aquae, defossa humo, nulla gutta aquae crumpebat. Mense augusto, in festo S. Laurentii, post longam siccitatem, die noctuque pluit. Hinc factum est, ut avena, hordeum, milium, triticum et fruges, quae siccitate aruerant, secundo crescerent. Quo exhilarati illi, qui ex Ungaria in Transylvaniam confugerant, iterum in patriam redierunt.

In die Sancti Stephani regis, a Stephano rege ad Stephanum Aratorem literae venerunt consolatoria, in quibus promittebat, se defensurum ipsum contra omnes adversarios, in villis, quas donaverat, et multo plures daturum. Insurrexerat enim contra illum uxor Nicolai Telegdi, volens eripere ei Nagiker pagum. Verum Rex minaces ad Capitanum dedit litteras, ut sub paena amissionis officii, Aratorem contra omnes adversarios defendaret. Sicque confestim conticuerunt omnes, nec vivente Rege quisquam se Aratori opponere ausus fuit, quia et Deus ipse visus est [28v] pro Aratore pugnare. Nam impia haeretica illa mulier, quae volebat pagum ei eripere, excessit e vivis secunda die septembbris. Nupserat vetula vetulo Somborio²⁰. Omnia, quae erant ad nuptias necessaria, extorserat ex sudoribus colonorum. Sed dies, qui praefixus erat nuptiis, factus est funeris et exequiarum. Quo tempore anima infelix illius migravit e corpore, tanta fuit vis ventorum, ut tecta disiicerentur dormorum, et arbores evellerentur. Quo signo ostenderunt daemones, quantum gaudii in eius interitu habuissent.

Minister calvinistarum fabulis probat, necessariam esse auricularem confessionem, quam prius negavit. — Eodem mense augusto praesentis anni 1585, Petrus Bereczazi²¹, sive homo collectivum, praecipuus minister calvinistarum Varadini, in publica contione probavit suis auditoribus, necessariam esse auricularem confessionem, tali exemplo, vel potius fabula. Vir quidam in campo aperto incidit in latrones. A quibus cum occideretur, vidi grues transvolantes, et suspiciens in caelum, dixit: Vos grues testes sitis, quod isti sine causa me interficiunt. Contigit autem post aliquot menses, praedones illos intrare civitatem. Ubi, postquam in platea iuxta quandam domum concedissent, viderunt grues transvolantes, et dixerunt ad invicem: Isti sunt grues illi, quos adiuravit is, quem occidimus. Audivit hoc quidam, per fenestram deorsum respiciens, et indicavit iudici. Comprehensos et convictos ex propria confessione debita pena multicavit. Ecce, inquit, quomodo Deus revelat peccata etiam per aves caeli, si non confitearis. Haec Bereczazius, qui tam in disputatione contra Aratorem prorsus negavit auricularem confessionem, et soli Deo asseruit esse confitendum.

Pestis Varadini sevit. — Mense octobri huius anni caepit pestis Varadini gravissime sevire. Uno die sepeliebantur 103, altero 90, tertio 60, et deinceps. Sed magna ex parte haereticos depascebatur lues, minus catholicos. Clamatabant calvinistarum impostores ex suggesto, pestem [29r] non esse morbum contagiosum, esse flagellum Dei, et neminem posse evi-

²⁰ De Ladislao Sombori cf. MAH II 395 et passim.

²¹ De Petro Beregszászi cf. MAH II 536 et passim; ZOVÁNYI, *Egyháztörténeti Lexikon* 70.

tare, nulla esse efficacia remedia contra illam. Et ob id moriebantur ut porci. Quorum stulticiam publice Arator redarguebat et hortabatur populum, ut primum omnium labes animorum confessione abstergerent, deinde ut medicinis a Deo ordinatis uterentur, ne videarentur Deum tentare. Valachi in hac quaestione potius probabant catholicorum, quam calvinistarum sententiam. Quidam ex illis volens pestem fugere, implevit sarcinam pane et amphoram aqua, profectus est in sylvam, concendit excelsam arborem, putans eo pestem concendere non posse, ignorans miser, se iam dudum infectum fuisse, et secum pestem deferre. Itaque intra paucos dies in arbore peste extinctus est, et a corvis devoratus. Multi alii in sylvas egressi mortui sunt et a feris devorati. In fine novembbris vir quidam catholicus in pago Uylak, cum copiam sacerdotis in infirmitate habere non posset, amico suo peccata confessus est, adiurans eum, ut conferret se Varadinum et catholico sacerdoti peccata sibi narrata suo nomine confiteretur, et offerret quatuor florenos pro sacrificio missae. Quod ille, post obitum eius fideliter praestitit, confitendo tam sua, quam amici peccata.

Adolescens quidam in pago Sasa, videns matrem, sororem et duos cognatos peste extintos, terrore correptus caepit amare flere et ardentius Deum orare. Et audivit divinum vocem dicentem sibi: Deus misericors est, noli timere, et tui miserebitur. Valde Varadinum et sacerdoti catholico peccata tua confitearis. Tres ferias sextas ieunes, et unum ex iuvencis tuis mactes et pauperibus epulum praebebas, a comedione carnis feria sexta et sabbatho abstineas. Haec omnia bonus iuvenis servavit et servatus est.

His temporibus P. Valentinus Lado, socius Aratoris, magna charitate in oppidis et vilis circa Varadinum peste infectos visitat, docet doctrinam christianam, contionatur, haereticos Ecclesiae reconciliat, confessione [29v] et sacra communione ad pie moriendum aegros disponit, et mortuos sepelit. Idem fecit Varadini Arator, ubi praeter multos externos catholicos peste infectos, tres e sua familia sepelivit: unum sacerdotem et duos fratres. Multi praeterea energumeni per sacram confessionem per eum curati sunt, et ex haereticis non pauci Ecclesiae reconciliati. Inter alios energumenos fuit adducta ad illum ex pago turcis subiecta puella quaedam, quae varia terramenta et vexationes a daemonе perpessa fuerat. Primo eam mater duxerat ad sacerdotem turcarum, quem hoggiam illi appellant, qui dixit mulieri, cogita quicquid volueris. Illa caepit cogitare. Hoggia dixit: Hoc cogitasti, num ego tuam filiam possem curare. Et ita affirmavit esse mulier. Hac ratione volebat inpurus homo autoritatem conciliare, quasi secreta nosset cordis, et daemonem posse daemonе expellere. Itaque dedit tres longas chartas illi incantationibus plenas, ut unam illarum puella devoraret, secunda abluens se extergeret, et tertiam suspensam in collo gestaret. Sed cum nulla profuisset, duxit filiam Varadinum, et ibi per sacram confessionem curata est.

Annus Domini 1586

Pietas catholicorum varadiensium erga ecclesias. — Prima die ianuarii huius anni Varadini extinta est nobilis, pius et catholicus adolescens, Ladislaus Chefi²², qui villam, domum et omnia bona sua reliquerat testamento residentiae varadiensi. Quem honestissime Arator in templo sepelivit cum solitis Ecclesiae precibus, sacrificiis et contione funebri. Septima ianuarii, Blasius Capitan, catholicus, civis varadiensis, postquam uxorem et liberos sepelivisset et ipse pie defunctus est, legavit residentiae varadiensi vineam unam opti-[30r]mam in Nadasd, unum dolium vini et 25 florenos. Sepultus est et iste in templo ab Aratore cum funebri contione.

²² Cf. VERESS, *Epistolae . . .* II 146-49.

Octava die maii, dominica quinta post Pascha, venit Varadini ad contionem Aratoris capitaneus arcis, Georgius Sibrik cum praecipuis nobilibus et duobus ministris calvinistis, Petro Berekzazi et Ambrosio Derecskei²³. Primo, evangelium diei summatim Arator explicituit. Secundo, quia Berekzazi praecedentibus diebus egerat contra cultum imaginum, et socius eius per descensum Christi ad inferos interpraetatus erat horrorem et contemptum, quem Christus in cruce sustinuit, confutavit utriusque haereses, ipsis praesentibus, et capita serpentina identidem moventibus. Probavit apertissimis Scripturae testimonii, nusquam in Scripturis Sacris Christi et sanctorum imagines prohiberi, sed idola gentium. Et Christum vere et realiter ad inferos descendisse, ut videre est Eccles. 24, Psal. 15 87, Zach. 9, 1 Pet. 3, Act. 2. Duravit contio duabus horis vel amplius in caemeterio templi amplissimo, quod refertissimum fuit hominibus catholicis et haereticis, ex quibus multi ad sa niorem mentem redierunt.

Templum arrianorum fulmine percutitur. — Hoc eodem anno, in festo S. Trinitatis, Claudiopoli in Transylvania templum arrianorum tempore contionis fulmine percussum est, turris combusta est, et aliquot occisi. Arriani territi e templo fugerunt, et etiam inviti clamare caeperunt: Iesu, fili Dei, miserere nobis. Ibidem mense iunio et iulio pestis horrende sevit, postquam Varadini cessasset. Ex patribus et fratribus claudiopolitanis 20 extincti sunt. Inter quos fuit vir pius et sanctus, Ferdinandus Capetius, rector collegii. [30v] Istorum mors portendebat futuram collegii dissolutionem, quae contigit post biennium. Decima die iulii circa horam decimam Varadini fulmine tacta est senatoria domus. Prostravit aliquot ex civibus. Et vis fulminis pertransiit usque ad tertiam domum, et vasa ingentia vini loco deiecit, et vinum effudit.

Post festum Assumptionis Arator incidit in gravissimam infirmitatem, quae non fuit absque veneno ab haereticis propinato. Duravit morbus mensibus duobus et amplius. Quo ita consumptus erat, ut vix pelle et ossibus haereret. Interim luctus magnus erat catholicis et gaudium haereticis, quod contionari non posset. Mense novembri peste extinti sunt celebres calvinistae: Georgius Sibrik, capitaneus varadiensis, Gabriel Batori²⁴ cum coniuge et Apafi²⁵, qui non solum hostes veritatis fuerunt, sed etiam perditae et deploratae vitae.

Annus Domini 1587

Decima quinta ianuarii huius anni vendidit Arator portionem illam, quam ei Rex in pago Andahaza dederat, Georgio Kyral²⁶, vicecapitaneo varadiensi, pro florenis 200 et 25, et ut sufficienes lateres et cementum pro instauratione caemiterii praeberet. Habebat enim misera illa villa sex dominos diversos, exposita perpetuo praedationi turcarum et militum haereticorum, qui omnia pecora abigebant et devorabant. Coloni quoque, propter continuas vexationes, in diversa loca aufugerunt. Venditionem approbavit rex Stephanus, qui promiserat, se meliores pagos daturum; et Praepositus Generalis Societatis Iesu.

Moritur rex Stephanus. — Hoc anno defunctus est Deo dilectus, Stephanus Batori, rex Poloniae. Cuius obitus magnum luctum attulit catholicis in Transylvania, et ingens gau-

²³ De Ambrosio Derecskei cf. MAH II 744 et ZOVÁNYI, *Egyháztörténeti Lexikon* 146.

²⁴ De Gabriele Báthory cf. Étienne Batory (Cracoviae 1935) 13 (tab. généol.).

²⁵ De familia Apaffy cf. NAGY I 48-52.

²⁶ De G. Király vide MAH II 930.

dium haereticis. Vir erat pius et zelosus catholicus, fortunatissimus in bello, maximo amore Societatem nostram prosequebatur, in omnibus civitatibus, quas Mosco ademit, Societatis patribus domicilia assignavit. Claudiopoli academiam erexit, Albae Iuliae scholas triviales, Varadini ex voto plenum decreverat fundare collegium pro salute totius Ungariae. Ad illum unicum respiciebant oculi ungarorum, ut debellato Mosco, patriam a diurnae turcarum oppressione liberaret. Et fecisset sine dubio, nisi invidorum haereticorum et malevolorum dolo fuisse immatura morte, vir robustissimus, sublatus. Certum enim est, illum veneno fuisse extinctum. Duos habuit medicos, quibus multum confidebat, Buccellam²⁷ et Simonium²⁸, qui post obitum illius mutuis scriptis impressis, alter in alterum mortis eius causam reiecit. Simonius coram me et P. Lelesio Viennae ingenue fassus est, et iure iurando affirmavit dicens: per Deum sanctum, veneno est interfectus; et venenum fuisse praeparatum Venetiis per quemdam monoculum medicum, qui post mortem Regis venerat in Transylvaniam, sed inde confestim pulsus est, et nescitur, quo evanuerit.

Insultant catholicis haeretici, mortuo Rege. — Postquam mors Serenissimi Regis fuisse passim promulgata, confestim haeretici arriani, calvinistae et lutherani cornua erexerunt et insultabant catholicos. Consilia inter se agitare caeperunt, quomodo iesuitas coiunctis viribus ex Transylvania et Varadino eiicerent. Et visus est illis optimus modus, ut procerum regni et nobilium animos inducerent ad celebranda comicia generalia, in quibus prima quaestio esset de iesuvitis expellendis, et una voce ab omnibus haereticis, cuiuscumque sectae essent, contra eos clamaretur, dignos esse exilio, quod idolatriam, dudum e regno expulsam per sanctorum statutas et imagines iterum reduxissent.

Octava martii huius anni 1587 moritur Varadini Petrus Berekzazi, sive homo collectivus²⁹, quem diu multumque Arator exagitaverat. Nullus inter calvinistas fuit eloquentior illo. Qui paucis ante diebus novam sponsam duxerat, splendidas nuptias celebraverat et multa preciosa munera a militibus accepérat. Fertur, ante mortem dixisse: O quam recte sentiebas et consulebas nobis, Arator bone; non oportuisset nos tibi contradicere. [31v] Successit illi in officio praedicandi coadiutor eius, Ambrosius Derechkei, sive quae, qualis, quanta³⁰; doctrina inferius, sed furore longe superior, quemadmodum facta eius sequentia statim declarabunt. Nam feria sexta maioris hebdomadae, 4 aprilis, quo die solent catholici in memoriam passionis Christi effigiem eius osculari et adorare, publice impius homo coram auditoribus suis protestatus est, se nolle amplius illis contionari, nisi catholicis in die Paschae effigiem Christi eriperent et communinuerent. Iudicem anathemati devovit, si diligenter non custodiret portas civitatis, ne egredi cum cruce catholici possint. Milites tanquam inermes et effeminatos obiurgavit, quod non inveniretur inter eos unus vir cordatus, qui eriperet catholicis Christi effigiem et Aratorem, pastorem illorum e medio tolleret. Praesertim, cum iam nec metus Regis obstet, qui mortuus est. Nec Principis, qui puer est, et sub haeretici Gubernatoris potestate constitutus. Nec erat difficile persuadere militibus ebriosis et odio in catholicos inflammatis caudem et rapinam, ad quam sponte erant satis propensi. Itaque eodem die Passionis Domini consecrato consilium cum civibus inierunt, quando, ubi et qua ratione catholicis crucifixi imaginem possint eripere et confringere iuxta consilium et desiderium sui pastoris.

²⁷ De N. Buccella, italo, medico regis Poloniae vide MAH II 577.

²⁸ De Simone Simoni, italo, medico regis Poloniae vide MAH II 465 et passim.

²⁹ Vide MAH II 745.

³⁰ Vide *ibidem*.

Erat autem antiqua consuetudo in Ungaria, sicut et modo et, ut post medium noctem sacratissimae dominicae resurrectionis fideles ad templum convenient, et, absolutis precibus matutinis et laudibus, sublato sepulchro, et resuscitato Domino, fieret aliqua brevis exhortatio a sacerdote ad populum de praesenti solemnitate. Tum viri aliquot armati suscepient Christi effigiem, casula sive planeta tectam; et egredentur soli viri, faeminis domi remanentibus, ante auroram ad campos, montes et agros, cantando tota [32r] nocte illa hymnos de resurrectione Domini, cum ingenti laetitia, ita ut montes et sylvae et campi laudibus resonarent. Erat periculum videre et audire exercitus hominum egredientes ex diversis villis, oppidis et civitatibus, et sibi mutuo occurentes et Christi resurrectionem cum iubilo annunciantes; et, orto sole, iterum ad suas ecclesias cum gudio et devotione redeuntes, ut contioni et sacrificio missae interessent et crucifixi effigiem, ornatum floribus, ramis virentibus et coronis contextis ex recentibus frugibus ad suum locum reportantes.

Haereticorum et paganorum mos est, perturbare catholicos in summis festis eorum —
Hanc ergo sacratissimam noctem arbitrii sunt calvinistae, esse aptissimam ad propositum facinus perpetrandum. Solet enim diabolus per sua organa, per turcas et haereticos in summis festis et solemnitatibus catholicos perturbare et a divino cultu et servitio retrahere. Hoc autem pestilens suum consilium ita haeretici occularunt, ut nullus catholicorum posset persentiscere. Postquam igitur sacratissima illa nox dominicae resurrectionis advenisset, egressi sunt e Varadino ducenti equites armati et trecenti pedites, et collocarunt se in insidiis iuxta vias, per quas noverant transituros catholicos. Erant autem ea nocte vix ducenti viri catholici, praeter consuetum morem, congregati, et illi fere omnes inermes. Tum quod qui ex vicinis pagis ingredi voluerant noctu in civitatem, non permitti sunt ab haereticis intrare. Tum etiam quod calvinistae non solum portas civitatis, sed etiam plateas omnes obsederant, ne ullus catholicus ea nocte posset ad templum accedere. Multi praeterea armati in montibus vicinis expectabant [32v] egressum aliorum suorum sociorum. Nam si omnes catholici simul fuissent, nullo modo calvinistis cessissent, et indubitate caedes hominum secuta fuisset.

Pauci ergo viri catholici, qui congregati erant, egressi sunt more solito circa auroram, nihil de insidiis calvinistarum scientes. Qui vix ad iactum bombardae progressi fuerant, subito armati equites illis occurentes, compulerunt eos ire ad insidiarum locum, ubi primus Albertus Kyral, impius et crudelis miles, hastam contra Christi effigiem vibravit, deinde evaginato gladio caput et brachia illi amputavit, casulam sive planetam, qua opera erat, ei detraxit et illa suam sellam cooperuit. Tandem caeteri quoque milites ex latebris prodeuentes, irruerunt in catholicos, quos primo vestibus spoliarunt, quosdam etiam indus; et graviter caesos reliquerunt et ovantes in aurora in civitatem reversi sunt, quasi de turcis aut tartaris egregiam laudem et spolia ampla reportassent. Tales sunt praeclarri fructus evangelii Calvini, quod semper seditionem spirat et sanguinem sitit, sicut turcarum Alcoranus.

Catholicci, accepta hac clade et iniuria, lugubres et lugentes reversi sunt ad suum pastorem, exponentes ei suum erumnosum casum. Quos benigne ille consolatus est. Quibusdam etiam, qui nudi erant, industria distribuit; et hortabatur, ut pacienter ferrent hanc iniuriam propter fidem catholicam et Christum ipsis illatam, se quamprimum totam tragaediam perscripturum ad Principem et Gubernatorem. Qui, si iusticiam noluerint de praedonibus illis calvinistis administrare, Deum certe hanc filii sui et catholicorum iniuriam et tantam impietatem, iniustitiam et crudelitatem nullo modo relicturum inultam. [33r]

Confestim igitur Arator celerem nuncium expedivit ad Principem et Gubernatorem Albam Iuliam, cum literis, in quibus exposuit, quomodo nocte sacratissima dominicae resurrectionis calvinistae ex insidiis tanquam praedones pacificos catholicos in publica via

gradientes, invasissent, Christi crucifixi imaginem confregissent, catholicos spoliassent, et diris cruciatibus et verberibus, tamquam latrones, mactassent, rogans obnixe, ut iusticiam administrarent de iniuria Christo et catholicis facta. Et Princeps quidem cupiebat, ut secundum leges regni iniqui illi praedones punirentur, sed impius gubernator, Ioannes Gyci non permisit. Aegre ab illo catholici obtinuerunt, ut vestes, quibus erant spoliati, restituerentur.

Mortuo perfido Gubernatore, Arator cum in exilio in Ungaria et Viennae esset, scriptit ad Principem Sigismundum saepius, ut constans in fide catholica permaneret, et Christi atque catholicorum varadiensium iniuriam ulcisceretur. Sed nunquam potuit ei persuadere, ut iusticiam de praedonibus illis administraret. Nam si haec causa fuisse in iudicium adducta, secundum leges Ungariae omnes calvinistae, qui authores tragediae fuerunt, et maxime ministri illorum, qui eos impulerunt ad tam grande facinus, capita et bona omnia amisissent, et decretum condi potuisset, ut nullus deinceps haereticus minister Varadinum ingredi praesumeret. Sicque facili et iustissimo modo civitas ab omni haeresi purgari et conservari in perpetuum potuisset.

Christus egregie ulciscitur suam et catholicorum iniuriam. — Sed cum videret Christus Dominus, rex regum et dominus dominantium, iniuriam suam et fidelium suorum contemni ab hominibus, ipsemet voluit vindicare et ulcisci, iustissimaque iusticia administrare, affixerat iam antea intra quatuor annos haereticos varadienses peste et fame, qui ex his non solum non sunt facti meliores, [33v] sed longe etiam deteriores. Supererat tertium sevissimum flagellum, gladius turcarum et tartarorum. Per hos igitur voluit iusticiam administrare, quos praecedenti anno 1598 mense octobri misit contra illos, qui vicinos pagos et oppida depraedati sunt et combusserunt. Varadinum amplius quam per mensem obsederunt. Et, licet arcem capere non potuerint, quod Maximilianus archidux Austriae egregium praesidium in illud misisset ex Cassovia, civitatem tamen totam primo depraedati sunt, calvinistas cum liberis et uxoribus partim occiderunt, partim in perpetuam captivitatem abduxerunt, et civitatem totam flammis exusserunt. Sic Deus ultus est et suam et catholicorum iniuriam. Ex catholicis pauci aut nulli fuerunt in civitate tempore obsidionis. Nam alii mortui erant, alii vero divino instinctu alio migraverant ad catholica oppida et villas, ne simili calamitate cum haereticis involverentur, nisi forte quorum flagitiosa vita similem exposceret vindictam. Et quod mirabilis est, Varadinum, quod multis annis sub potestate Principis Transylvaniae fuit, praecedenti anno, quasi in paenam peccati, recessit ab eius imperio, et subiecit se regi Ungariae Rodolpho, ad cuius rationem custoditur arx, civitas vero, quia erat episcopalis, eam restituit Rex varadiensi episcopo, Rev.mo Domino Micacio³¹, qui cum sit zelosus catholicus, non pacietur deinceps ibi latrare impios haereticos.

Erat aedificatum Varadinum (ut Bonfinius narrat in annalibus ungaricis) iussu B. M. Virginis a sancto Ladislao rege in loco amaenissimo. Ex parte septentrionali habet montes vinearum ad plura millaria ungarica extensos; ex parte orientali ferreos montes, sylvas et non procul a Varadino preciosissimas thermas calidas Sancti Ladislai et S. Martini. Ad radices vinearum labitur pulcherrimus fluvius Chrisius, plenus piscibus. [34r] Ad meridiem et occasum extenduntur latissimi et planissimi campi et agri usque Budam per 12 maxima millaria ungarica. Ibi extruxerat amplissimum et magnificum templum S. Ladislaus in honorem S. Mariae. In quo et ipse post obitum fuit sepultus honorifice in sarcophago alabastro. Ad cuius corpus magnus fuit olim concursus peregrinorum. Nunquam oratio cessa-

³¹ De Nicolao Mikáczy, episcopo Varadinensi cf. supra, mon. 240 adn. 10 et passim.

bat in saccello illius, nec die nec nocte. Erat dives templum auro, argento, sacris et preciosis vestibus et multitudine reliquiarum. Canonicis varadiensibus vix fuerunt alii ditiore in Ungaria. Sed haeretici calvinistae eiectis canonicis, omnibus ornamentis et divitiis templum spoliarunt, sanctuarium demoliti sunt, corpus templi in armamentarium converterunt, sepulchrum S. Ladislai confregerunt, et ossa eius hinc inde disperserunt. Brachium tantum unum superest Albae Iuliae, argento inclusum a Christophoro Batori. Quin et se-pulchra episcoporum avari calvinistae effoderunt, quaerentes, num quid auri vel argenti ibi lateret. Denique tanta fuit Varadini rerum omnium copia vini, frumenti, piscium, pecorum, fructuum, ut quasi gratis et pro nihilo homines vivere possent, ut proinde non sine causa Patrona Ungariae tali loco sibi templum et civitatem fieri voluerit. Et forte nimia copia rerum dedit sacerdotibus, praelatis et religiosis occasionem dissolutionis vitae; ob quam ex tam sancto et amaeno loco debuerint per haereticos expelli.

Conspiratio fit calvinistarum contra templum catholicorum et Aratorem. — Sed, ut iterum eo, unde aliquantulum defleximus, redeamus. Postquam calvinistae varadienses crucifixi effigiem 14 aprilis, in die sancto Paschae confregissent et mutilassent, catholicosque spoliatos baculis egregie pulsassent, sequenti die milites detestabiles consilium cum civibus inierunt, ut templum catholicorum invaderent, evererent et depraedarentur; deinde Aratorem occiderent, et omnem supellecilem domus eius diriperent. [34v]

Itaque, videbat Arator multos ex studiosis calvinistarum tempore meridiano circa templum et circa domum suam oberrantes, expectantes aliquam praedam. Et catholici praemonuerant Aratorem, ut vita sua custodes adhiberet, vel alio migraret, propterea quod certo certius calvinistae in necem illius conspirassent. Sed ille intrepidus, gaudens praestolabatur impiorum hominum adventum, paratus pro catholica religione non semel, sed millies, si fieri posset, occumbere. Verum divina virtute factum est, ut eorum conatus ita refrenarentur, ut nihil auderent attentare, Deo reservante suum Aratorem ad maiores lbores, maioraque certamina.

Crudelis calvinista sevit in molitores innoxios. — Eodem anno 1587, 16 maii, Albertus Kyral, qui imaginem Christi confregerat, insiliens in molitores iuxta aedem suam pacifice transeuntes, septem ex illis graviter vulneravit, ex quibus tres mortui sunt, reliqui aegre convaluerunt. Sequenti die celebratum est contra illum iudicium nobilium. A quibus pronunciatus est latro proscriptus, et data est facultas omnibus capiendi et occidendi illum. Sed nulla facta est executio propter impietatem ministrorum, quibus rem gratam praestiterat frangendo effigiem Christi, et affligendo catholicos, et propter impietatem gubernatoris, Ioannis Gyci, qui favebat illi, propterea quod robustus et temerarius esset miles, et propter capitaneum varadiensem, Georgium Kyral, qui erat frater illius. Imo, Gubernator constitut chiliarcham super exercitum, quem misit polonis in auxilium contra Maximilianum archiducem [35r] Austriae; et, cum inde vitor cum ingenti praeda reversus fuisset, designavit eum ducem totius exercitus transylvanicus. Qui tandem una cum fratre periisse fertur in obsidione varadiensi, anno proxime praeterito 1598, mese octobri vel novembri.

Arator vocatur Albam Iuliam. — Septima die iunii Gubernator et princeps Sigismundus, metuentes Aratori, ne a furiosis calvinistis occideretur, eum Albam Iuliam accersendum curarunt, ut ibi esset Principi a sacris contionibus. Ubi mansit usque ad annum 1588 inclusive. In cuius fine et sequentis anni principio compulsus est cum reliquis patribus exulare, ut inferius in historia sequentis anni copiose exponemus. Successorem reliquit Varadini P. Marcum Sisiensem [Pitačić], suum olim discipulum, simplicem et bonum virum, sed ad concertandum cum haereticis minus idoneum.

Mures sylvestres rubicundi triticum et uvas devorant in Transylvania. — Hoc eodem anno in Transylvania frumentum nondum bene maturum ab avibus et muribus devoratum est. In vineis quoque magna damna intulerunt. Pleni erant agri muribus, qui grana uavarum et tritici decerpentes in occultas suas subterraneas cavernas convehebant. Haec murium devastatio portendere videbatur, quod Transylvania sequenti anno privaretur vero pane et solatio verbi Dei per mures rubicundos, id est, per arrianos et calvinistas, ira inflammatos contra Christi servos.

Ministri ebrii concendent suggestum et obdormiunt. — Mense septembri huius anni mortuus est Albae Iuliae Petrus Laskay³², blasphemus calvinistarum minister, quem Arator contionibus et scriptis confutaverat latine et ungarice. Fertur, ante mortem dixisse, se nihil magis dolere, quam quod ad scripta Aratoris de purgatorio respondere non potuisset. Quidam alias minister lutheranus, vulgo dictus Urban pap, in oppido Engied, [35v] ebrios suggestum concendit. Legit quaedam ex libro, quem secum detulerat, et obdormivit. Auditores videntes suum pastorem alte stertentem, unus post alium exivit, paucis quibusdam exitum rei expectantibus. Tandem expergesfactus, percusso pulpito exclamavit dicens: Istenre mondum: makkos kyral; id est, per deum aio, esse regem glandinum. Putabat temulentus homo, se esse in taberna et chartas lusorias in manibus versare; in quibus inter alias imagines scribitur etiam rex quidam cum glandibus. Simile per omnia contigit alteri ministro in Nemet Fenes, pago non procul a nostro oppido Monostor. Accusabant olim haeretici catholicorum sacerdotum et monachorum ignorantiam. Sed nunc ipsi non solum ignorantes, sed porcos ebrios protrudunt in suggestum.

Haeretici sine causa cupiunt patres Societatis Iesu exilio damnari. — *Haeretici nolunt admittere disputationes.* Nihil possunt obiicere contra vitam et doctrinam iesuvitarum, sed solis clamoribus volunt vincere et opprimere veritatem. — *Haeretici adversantur legi Dei, rationi et statutis Transylvaniae.* — In Transylvania anno 1558 sola catholica et lutherana fides permittitur. — Princeps nihil patitur innovari in religione anno 1588. — «Tertia novembbris praesentis anni 1587 celebrata sunt comicia generalia Claudiopoli, civitate ariana . . . Ubi post epulas variis poematibus et dialogis exceptus est.» [Textum vide in MAH III 98-100 adn. 4*] [37v]

Annus Domini 1588

Ludit haereticus cum Caena Domini, sed non impune. — Hoc anno in Transylvania, mense martio, in oppido Zazvaras, sive Saxopoli, minister calvinio-arrianus in Quadragesima panem in iusculum carnis intrivit, et inde cocleari communicabat homines, dicens, Hoc est corpus Christi. Post triduum scelestus impostor, cum rivulum praeter labentem ebrios transiret, ex ponte decidit in aquam et suffocatus est, et impietatis suaue debitas luit paenas. Hoc eodem anno et mense venerunt polonorum legati ad principem Transylvaniae, Sigismundus Batori, invitantes eum ad sepulturam Serenissimi Regis Stephani, et simul petentes auxilium contra Maximilianum archiducem, qui tentabat armis subiicere sibi Poloniam. Princeps misit Balthasarem Bathori et primarios aliquot viros. Misit praeterea selectos equites quingentos et pedites 1000. Praeterea Gubernator misit quadraginta millia aureorum, ut eligerent Principem Transylvaniae in regem. Sed ingrati poloni nullum ex fa-

³² De Petro Laskay cf. MAH II 120; ZOVÁNYI, *Egyháztörténeti Lexikon* 363-64.

milia Stephani regis elegerunt, sed pars Svecum, pars Maximilianum. Qui cum ingressus esset in Polonię cum exercitu, primo fugatus est a polonis et transylvanis, tandem in finibus Sylesiae et Poloniae aperto marte congressi, victus est Maximilianus et captus, et exercitus eius deletus. Dicuntur, praecedenti mense circa hunc locum sylvestres anseres et anates in aere crudele praelium commisisse, mutuis vulneribus se confecisse, et in tanta copia in terram decidisse, ut multis diebus incolis ad vescendum sufficerent. Onusti preda ex illo praelio transylvani redierunt.

Levis velitatio P. Emanuelis [Vega] cum arrianorum antistite. — In his comitiis soli trinitarii clamaverunt contra iesuvitas, tacentibus calvinistis et lutheranis. — Hoc anno, nona die maii, comicia celebrata sunt in Engied . . . Generalia autem comitia ita sunt promissa, si aliquid impedimentum non occurrerit, famis, pestis, belli etc. [Textum vide in MAH III 138-39 adn. 17].

Moritur dux arrianorum, Blandrata. — Hoc eodem anno, 14 maii, sabbatho, circa medium noctem, caepit gemere impius Georgius Blandrata³³ Albae Iuliae, et paulo post exclamare: Vae, vae, vae. Et his dictis, animam efflavit. Fertur, nepos eius accelerasse mortem illius, sacco arenae tamdiu tundendo pectus eius, donec expirasset, quo citius thesauro eius potiretur. Nam testamento nihil voluit ei legare, nisi fieret arrianus. Quod moleste ferebat ille, post mortem eius, sublati aliquot millibus aureorum, fugere voluit in Italię. Sed comprehensus est a transylvanis, et spoliatus pecunia, dimissus est.

Per hunc infaelicem Blandratam haeresis arriana in Transylvanię primum introducta fuit. Qua, ante alios, infectus fuit Franciscus Davidis. Postea per hunc praecipui processores regni, Gasparus Bekes, Christophorus Hagmasi, Ioannes Gerendi, Georgius Vas, et per hos deinde magna pars Transylvanie fuit infecta. Fuit autem Blandrata natione pedemontanus, [39v] professione medicus, occulte haereticus, qui timens manus inquisitorum, profugit in Transylvanię, et factus est Principis medicus. Ubi palam caepit virus suum evomere, et pro pharmaco arrianam labem dominis infirmis propinare. Habuit magnam familiaritatem cum Buccella³⁴, medico pataviensi, de haeresi inquisito et suspecto. Quorum impietas, ut magis cognoscatur, libet hoc loco subiicere exemplum epistolae ad me ab Illustrissimo Cardinali Hosio, cum essem in Urbe, transmissae; quas ipse a Duce Venetorum accepérat.

Blandrata et Buccella de haeresi convicti fugiunt in Transylvanię. — Nicolaus Buccella, medicus patavinus, commendatus fuit principi Transylvanie, Stephano Batori. Qui eum per literas et nuncium ad se accersiri iussit. Sed paulo post medicus ille una cum suo fratre Baptista, haereseos Patavii accusatus est. Id aegre ferens Batori, scripsit pro liberatione eius ad Ducem Venetorum literas, in quibus cupit primum, se in eorum numero haberi, qui ab haereticis maxime abhorrent. Deinde, rogit Ducem, ne in sui contumeliam vir catholicus eo solo nomine, quod in Transylvanię profici sci disposuisset, iniuste ab inquisitoribus opprimeretur. Tandem, hortatur, ut aut tollatur actio contra eum instituta, aut triennium differatur, quod ante illud tempus non posset medicum illum ex Alba Iulia dimittere. Postremo, commendat tabellarium suum, Mataleam, pedemontanum.

Has literas Dux Venetorum communicavit cum inquisitoribus. Qui statim perfectis, ad illas responderunt. Summa autem responsionis haec est: Primum, laudant Vayvodam, quod non solum fateatur se catholicum esse, verum etiam vere sibi gratuletur hoc nomine, quodque religionem catholicam, perfidia praedecessoris sui pene extinctam, restituere [39v]

³³ De G. Blandrata vide supra, adn. 13.

³⁴ De Nicolao Buccella vide supra, adn. 27.

conetur. Deinde, protestantur in inquisitione Buccellae, se in nullo famam Principis Transylvaniae laedere cogitasse; quem magnificis semper laudibus efferendum iudicaverint. De Buccella autem palam testantur, eum palam Venetiis multas haereses abiurasse, fratresque germanos suorum errorum complices habuisse. Quorum alterum cum uxore et familia Gennavam migrasse, ibique diu habitat.

Perfidia Buccellae. — Non multo post, Buccellam de novo crimine accusatum, quod parum catholice viveret, familiariterque cum haereticis conversaretur; praesertim cum Georgio Blandrata, medico pedemontano, quem Buccella ipse in suis examinibus perditissimum hominem, perniciosum haereticum et seductorem nominaverat. A quo tamen saepe literas se accepisse, pluresque dedisse, et quod peius est, munera quoque transmisisse fateatur. Examinatus autem super hac re ab inquisitoribus, primo negavit, se nosse Blandratam. Sed postea, cognoscens, praedicta omnia sancto officio cognita esse, confessus est veritatem. Quamobrem actum est cum eo mitius, quam merebatur. Interdictum enim est ei tantummodo, ne Patavio absque licentia in scriptis obtenta, discederet. Deinde, vocatus in iudicium, noluit comparere. Postea tamen, metuens sibi, comparuit. Hic rursus benigne cum eo actum est; contenti enim iudices nuda sponsione eius, dimiserunt.

Qui paulo post, contra fidem datam et iuramento confirmatam, clam profugit in Transylvaniam. Falsum ergo est, quod Buccella conqueritur, se eo tantum nomine accusatum haereseos, quod ad Principem Transylvaniae se recepisset. In fine epistolae pollicentur, se libros Buccellae expurgatos et instrumenta chirurgica et totam suppellecilem, in gratiam Ducis Venetorum et Principis Transylvaniae Buccellae reddituros. Hunc igitur perfidum Buccellam Princeps Transylvaniae, Stephanus Batori, postquam electus fuisse in regem Poloniae, secum duxit. Huic Simonius necem Regis adscribit, et ille vicissim Simonio. Ex quo manifestum est, quam sit perniciosum haereticorum consilio vel opera uti etiam in medicinis corporalibus. [40r]

Infaelix mors calvinistarum. — Hoc eodem anno, 23 octobris, Albae Iuliae diro cruciati moritur una cum uxore impius Goroli, miles calvinista, hostis iesuvitarum. Primo Herculeo morbo vexati, linguis suas blasphemias commanducaverunt, mugientes ut boves die ac nocte. Tum vim magnam colore efficientes, impias animas efflaverunt. Multas minas hic impius intentaverat Aratori. Feria sexta nuptias celebraverant carnes vorantes, et Feria sexta rapti sunt ad Tartara. Serva, suspecta de furto, quod pecunias illorum abscondisset, compulsa est iurare. Quae imprecata est sibi, ut eodem morbo extingueretur, si aliquid de bonis illorum sibi usurpasset. Confestim cecidit, caepit spumare, Herculeo morbo cruciari et, commanducando linguam suam, expiravit. Haec fuit paena periurii.

Seditiosus et furiosus spiritus haereticorum iniqua postulat. — Hoc eodem anno 1588, 30 octobris celebrata sunt comitia partialia in oppido Engied. Ministri arrianorum et calvinistarum non cessabant nobilium animos ad electionem iesuvitarum incitare exemplo Petri Petrovit³⁵, qui canonicos et monachos elecerat e regno. In senatu inferiori nobilium tota hebdomada clamatum est contra patres Societatis Iesu, ut qui contrarium sentirent, egredierentur. Tunc surrexit Martinus Literatus³⁶, optimus catholicus, dicens, se nobilem esse et publicam personam; et proinde a nemine posse expelli. Dictum est illi, ut sederet. Capita et intentatores seditionum fuerunt cancellarius Wolfgangus Covacioci, Ioannes Galfi, Paulus Julianus et Ioannes Gyci gubernator. Qui multa et preciosa munera ab haereticis accepterunt, ut in expulsionem patrum consentirent. [40v]

³⁵ Petrus Petrovics (1480c-1557); cf. ZOVÁNYI, *Egyháztörténeti Lexikon* 474.
³⁶ De Martino Litterato cf. MAH II 247.

Duo ex patribus, P. Iacobus Vengrovich³⁷ et P. Leonardus Rubenus³⁸ in superiori senatu coram Principe et eius consiliariis perorarunt, et protestati sunt se nolle cedere clamoribus adversariorum, quod iniusta esset eorum querela, et quod nihil possent obiicere, nec contra mores et vitam, nec contra doctrinam patrum; et se paratos esse omnibus calumniis istorum respondere, si locus et tempus daretur. Princeps respondit patribus per Alexandrum Kendi, iubens eos bono esse animo. Clam monuit Galfi, ut ab incaepito cessaret. Batorios eius esse animi, quod suam religionem non essent mutaturi propter quorundam clamores vel modicos census, nosse pro benefactis mercedem reddere et de ingratis debitas suo tempore paenas exigere.

Interim, in senatu inferiori non cessabant ministri incitare nobiles, ut vociferarentur, tollantur, tollantur iesuvitae e regno. Princeps respondit, se nondum esse sui iuris, ob id nihil posse concedere vel statuere. Illi contra clamabant, proditorem regni fore, qui tributum Principi solveret, donec iesuvitas eiiceret. Tandem generalia comitia promissa sunt illis (ad sedandum clamorem eorum) ad dominicam primam post festum S. Luciae in Meggies, civitate saxonica, ubi discuteretur haec causa iesuvitarum, et sic conqueverunt, solitaque sunt comitia.

Ministri diligentissime se ad illud tempus praeparabant dolis, fraudibus et mendatiis, ungentes senatorum manus muneribus et privatum unumquemque, qui vota in senatu habebant, adeuntes et impellentes donis et precibus ad consentieendum in expulsionem patrum. Interea patres divinis meditationibus vacabant et assiduis precibus Dei opem implorabant. Privatim Gubernator dixit Aratori, regnicolas propterea non posse ferre Societatem, quod curam Principis non ungaris, sed exteris nationibus commisissent, germanis, polonis, italis, qui peregrinis moribus eum imbuissent et nimis elatum reddidissent, et consilium dedissent ei, ut una nocte vesperas siculorum celebret cum haereticis. Arator respondit, facile amoveri potuisse exteras nationes a latere Principis et ungaris tribui, si indicassetis nobis illud displicuisse. Gubernator dixit, iam sero esse, mutare duas aut tres personas, postquam regnum inflammatum est et conspiravit in electionem omnium. Cuius furor sedari non potest, nisi exilio omnium vestrum. [41r]

In his partialibus comitiis, priusquam dissoluerentur, protestati sunt patres Societatis Iesu coram Principe, Gubernatore et iudicibus regni, se nullo modo velle suo iuri cedere propter falsas quorundam ministrorum calumnias. Et protestationem hanc verbis factam etiam in scriptis dederunt senatoribus legendam in haec verba:

Exemplum primae protestationis patrum Societatis Iesu in comitiis partialibus in Engied 1588, 30 octobris:

«Etsi mansione hac nostra in Transylvania . . . neve ipsi videamur Celsitudinem Tuam ad vim et tyrrnidem instituisse. — Patres Societatis Iesu.» [Textum vide in MAH III 232-37]

Ad hanc protestationem Princeps nihil aliud respondit, quam ut bono essent patres animo, sibi eorum causam curae esse. Nomine autem regni dictum est, ut extremam sententiam vel mansionis vel exilii expectaremus in proximis generalibus comitiis in Meggies. [43v]

Hoc eodem anno 1588, 28 novembris obtulerunt patres Gubernatori supplicem libellum, in quo illum sui officii et iuramenti admonebant. Cuius exemplum est huiusmodi:

³⁷ De Iacobo Wujek (Vangrovicius) S.I., viceprovinciali S.I. in Transylvania cf. *Cat. Prov. Austr.* I 822 et MAH III passim.

³⁸ Leonardus Rubenus S.I., germanus, rector collegii claudiopolitani; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 769.

«Quae in comitiis partialibus Engiedini a quibusdam regnolis per summam iniustiam contra nostram Societatem . . . et nos ubique terrarum coram regibus et principibus suarum virtutum precones efficiet.» [Textum vide in MAH III 252-53]

HISTORIA EXPULSIONIS PATRUM SOCIETATIS IESU EX TRANSYLVANIA

Anno Domini 1588, 18 decembris ad comicia generalia in Meggies profectus est Princeps cum Gubernatore et consiliarii suis . . . Nam omnes, qui autores exilii patrum fuerunt, intra decem annos mala morte perierunt. Quod quomodo factum sit, iam deinceps narrare incipiamus. [Textum vide in MAH III 315-373]

DE INFELICI MORTE EORUM QUI PATRES SOCIETATIS IESU IN EXILII EXPULERUNT³⁹

Sex annis expectavit Deus, pro sua bonitate, proceres Transylvaniae, qui autores exilii patrum Societatis fuerant, ut resipiscerent et paenitentiam agerent, si vellent. Sed illi non solum meliores non sunt facti, sed etiam in dies deteriores. Nam qui ausi fuerant contra Deum, contra religionem catholicam et contra servos Dei coniurare, ausi sunt et contra suum Principem, cui iuraverant fidelitatem, consurgere, ut iustum Dei vindictam super se et super socios suos accelerarent, et utriusque proditionis et perfidiae dignas paenas luerent. Nec mirum, si homini datam fidem violareunt, qui Deo nunquam fuerunt fideles. Bis igitur diversis annis senatores praecipi et consiliarii Principis conspirarunt in necem sui domini, ut eum e medio tollerent, et ex ipsis aliquem haereticum eligerent in principem Transylvaniae. [86r]

Prima coniuratio facta fuit anno Domini 1592⁴⁰ per Wolfgangum Kovacioci, cancellarium regni, Paulum Julianum, Ioannem Gerendi et Ioannem Galfi. Qui suum consilium etiam cum Imperatore turcarum communicaverant, promittentes ei maius tributum, si consentiret in illorum electionem. Sed Imperator turcarum noluit se rebellibus istis adiungere, quin clam remisit literas illorum ad Principem Transylvaniae, monens, ut sibi ab illis caveret. Qui confessim iussit illos comprehendti, et vincitos in carcerem coniuci. Erat Covacioci a Stephano Batori, rege Poloniae et principe Transylvaniae e pulvere elevatus; primo adhibitus nepotis suo Stephano Batori in pedagogum, et missus cum illo ad studia in Italiam, ut confirmarentur in fide catholica. Ubi in doctorem medicinae promotus est muneribus potius, quam eruditione. Deinde Rex illum revocavit in Transylvaniam, et cancellarium regni creavit, existimans, illum tanto sibi et suaefamiliae fore fideliorem, quanto pluribus beneficiis eum cumulasset, si bique devinxisset. Sed ingratus ille, postquam Rex in Poloniam abiisset, immemor tot beneficiorum, et fidem catholicam, quam Patavii in promotione professus fuerat, ut placeret haereticis, abiuravit, et contra Principem hoc anno cum aliis sociis suis coniuravit. Haec est gratia, quam haeretici pro beneficiis referunt Deo et hominibus.

³⁹ De infelici morte persecutorum S.I. in Transylvania vide litteras Patris Szántó, die 28 octobris 1594 ad P. Generalem datas; supra, mon. 80.

⁴⁰ In manuscripto perperam iterum iterumque 1590.

Paulum Julianum aluerat in studiis in Italia Gasparus Bekes, protector trinitariorum. Et habebat non contemnendam periclam philosophiae. Huic gubernator Gychi suam sororem desponderat, ut arctiori sibi illum vinculo coniungeret, et ab intimis semper consiliis habuit. Ioannem Galfi e stercore ad summam dignitatem, ut esset praefectus curiae principis, princeps Christophorus evexerat. Erat enim antea oeconomus et emptor rerum pro culina necessariarum. Gerendi secutus fuit haeresim trinitariorum, vel sabbathanorum. Galfi magis visus est declinare ad haeresim lutheranorum. Covacioci omnibus haereticis favit propter munera, nec ullam respuit haeresim. Iulanus plane athaeus fuit, qui dicere solebat, stultum esse alligare hominem suam conscientiam alicui religioni. [86v]

Hi fuerunt primi, qui a ministris haereticorum multa munera et multa millia aureorum acceperunt, ut in electionem patrum consentirent. Hi induxerunt Gubernatorem, ut et ipse consentiret, et comitia generalia curaret celebrari, in quibus ageretur de expulsione iesuvitarum. Sed perfidiae et impietatis suae dignas hoc anno 1592⁴⁰ dederunt paenas. Nam Paulus Julianus membratim a praetorianis militibus Principis conscius est, Galfi capite privatus, Gerendi in spontaneum exilium in Ungariam aufugit, et bonis omnibus privatus est. Cancellarius hac quidem vice evasit mortem, prosternendo se ad pedes Principis, et veniam petendo. Sed anno 1594 cum aliis coniuratoribus secundo comprehensus est et occisus, ut inferius dicemus.

Uxor Cancellarii, turbatrix verbi Dei, graviter punitur. — Et quia uxor istius Cancellarii oraverat maritum flexis genibus, dum iret ad comitia in Meggies, ut iesuvitas e regno expelleret, propterea nec ista mansit impunita. Nam eodem anno, quo patres migrarunt e Transylvania, incidit speciosa, sed haeretica mulier in adulterium, et repudiata a marito, spoliata bonis omnibus, tanquam in exilium electa, multisque erumnis excrucianti, misere extincta est in suo scelere.

Causam autem livoris infaelix mulier contra patres inde conceperat: habebat duos parvulos filios, quos mittebat festis diebus ad contionem Aratoris. Ad quam Princeps a suis consiliariis deducebatur cum solemni pompa. Ex quibus manebant, qui volebant, receabant, quibus non placebat catholica contio. Pueri ergo illi, instructi a matre haeretica, nunc ad Principem ibant, et garriebant tempore contionis cum illo, nunc ad alias dominos, impedientes eos ab auditione verbi Dei. Haec cum multis festis diebus patienter sustinuisse Arator, tandem videns, templo et verbo Dei fieri iniuriam, zelo Dei motus, mandavit famulis Cancellarii, qui soliti erant introducere ad contionem pueros, ut eos educerent, et tempore contionis non amplius introducerent. Quod et fecerunt. [87r] Hinc infaelix mulier, quasi sibi facta esset iniuria, odio exarsit in Aratorem primum, deinde in alias patres, cupiens eos e regno exterminari. Sed non impune illi cessit. Nam ipsa cum ingenti dedecore infamiae exterminata est e mundo, privata marito, liberis et omnibus bonis, quin et liberos suos, si tamen adhuc vivunt, perpetua notavit infamiae nota.

De secunda coniuratione procerum Transylvaniae contra suum Principem

Unde secunda coniuratio contra Principem habuerit originem. — Poterant caeteri consiliarii Principis Transylvaniae exemplum sibi sumere ex infaelici casu praecedentium coniuratorum, Juliani et Galfi, ut non essent Deo et principi suo rebelles. Sed ita eos ambitio, haeresis et inveterata malicia excaecaverat, ut sponte in suum ruerent interitum, Deo ex illis iustas paenas exigente ob catholicae religionis e regno expulsione, et omnium haeresum et errorum conservatione atque defensione.

⁴⁰ In manuscripto perperam iterum iterumque 1590.

Igitur, hoc anno 1594 secundo contra Principem Transylvaniae sui consiliarii coniurant, ut eum e medio tollerent et occiderent. Quod quomodo et quamobrem factum sit, luculenter perscrispsit ad Aratorem P. Valentinus Lado, qui praesens spectator fuit totius tragœdiae. Postquam Amurates tertius, turcarum imperator, rupisset faedus cum christianorum imperatore Rodolpho anno praecedenti 1593, et ferventer bella in Ungaria et Dalmatia, Princeps Transylvaniae, miseratus communem cladem Ungariae, voluit et ipse foederi turcico renunciare et contra communem hostem christianorum Imperatori se coniungere. Sed hunc pium eius conatum multa ardua negocia regni, potissimum vero quorundam procerum occulta coniuratio, vehementer retardavit.

Nam cum [87v] praeterita aestate ducere contra turcas exercitum decrevisset communi regni consensu, a tam salutari consilio, partim nefariis consiliis, partim minis quorundam procerum, saepenumero est retardatus. Quamvis enim frequenter cogerentur comitia, auctoritate Principis; et multa salutaria decreta conderentur de bello turcis inferendo, et simularent omnes consiliarii, se consentire, finitis tamen comitiis, nihil eorum praestabant, quae palam coram regno polliciti erant, sed occulte insidias Principi suo machinabantur, et de novo principe eligendo clam consilia agitabant. Quod cum subollefasset Princeps, ut magis animos suorum consiliariorum exploratos haberet, et aliquid tandem certi de bello concluderetur, Albae Iuliae comitia indixit, et mandavit, ut nobiles omnes et civitatum consules et iudices comparerent, et dicerent aperte, quid animi habent de bello turcis inferendo.

Quod cum omnes convenissent ad diem constitutum, et negotia regni ventilata fuissent, advertit Princeps, procerum quorundam nequitia rem totam turbari et corda inferiorum nobilium ad defectionem sollicitari. Convocatis itaque proceribus regni, senatum ipsem ingreditur, sciscitur, quid causae sit, quod toties iam publicis comitiis communi ipsorum consensu bellum contra turcas decretum, nullum posset habere progressum; hortatur, ut nulla facta dilatione aut tergiversatione, sincere et aperte quisque suam sententiam dicat, ne et sibi molestias et regnicolis inutiles expensas multitudine comitiorum deinceps crearent. Mandavit deinde, ut nomina eorum, qui turcarum amicitiam suaderent, sibi praäsentarentur. Id nisi fecissent, scirent se una cum illis gravi paena multando. Hac comminatione coniuratores nonnihil territi [88r] cessarunt sollicitare populum, et rursus, sicut antea factum fuerat, communi omnium consensu 11 iunii bellum contra turcas decretum est.

Tartari populantur Ungariam — Finitis comitiis, Princeps ad templum cum senatoribus processit, acturus Deo gratias pro faelici regnocolarum consensu et concordia, *Te Deum laudamus* more catholico cantoribus concinuentibus. Haec dum aguntur, nunciatum est Principi, tartarorum millia fines Podoliae attigisse, et brevi per fines Ungariae et Transylvaniae ingressuros, accersitos a basa Synano in auxilium, qui Jaurinum tunc obsidebat. Confestim igitur Princeps expedivit Balthasarem Batoreum, capitaneum generalem regni, cum ingenti exercitu, ut tartaros ab ingressu Ungariae et Transylvaniae arceret.

Balthasar, postquam ad fines Ungariae pervenisset, vidit, tartaros iam esse Ungariam ingressos et longe lateque populari pagos et oppida. Quos a villis et oppidis, Transylvaniae subiectis, facile avertit, ne damna inferrent. Sed per possessiones Regis Ungariae libere eos vagari et praedari permisit. Ex quibus viginti millia in diversis locis per ungarios (custodes finitimarum castrorum) mactati sunt. Sed ex ipsis quoque non pauci sunt egregii milites desiderati; et in primis Franciscus Balassi⁴¹, nominatissimus miles, qui in medium se immer-

⁴¹ Cf. supra, mon. 80 adn. 24.

gens tartarorum, tanta truncabat capita eorum facilitate, ac si summitates forent brassicarum. Verum, multitudine hostium circumseptus, ita sagittis toto corpore fuit repletus, ut videretur esse herinacius, penetrantibus venenatis sagittis loricam et fortissimum ferreum thoracem, quem globi bombardarum penetrare nequiverunt. Sic igitur generosus ille miles occubuit.

Porro, Balthasar cito perfunctus legatione sua, reversus est in Transylvaniam, et cum suis coniuratoribus nova [88v] comitia caepit Tordae celebrare. Ubi omnia, quae in comitiis albensibus decreta erant, conati sunt convellere. Monebant regnicolas, ut diligenter considerarent, quam sit periculosum a potentissimorum turcarum societate recedere, et quam praeterea sit infirmum germanorum auxilium et insida amicitia. Hac oratione ita sunt multorum nobilium animi permoti, ut consentirent Claudiopolim comitia transferri, et ibi de novo principe eligendo deliberare, quandoquidem Princeps nullo modo posset a sua sententia deduci.

Itaque decreverunt, Principem comprehendere et doctorem eius, Alfonsum Carillum (quod eius consilio et impulsu videretur Princeps omnia facere) et caeteros amicos Principis, qui amicitiam turcarum detrectarent; et vinctos eos ad Synanum, vel ad Imperatorem turcarum mittere. Horum consilia postquam Princeps per amicos cognovisset, mature sibi fuga salutem quaequivit, et ad castrum suum fortissimum Kövar, extra Transylvaniam, in finibus Ungariae situm, se recepit. Cui praecerat dominus Christophorus Kerezuri, vir pius et catholicus. Non multo post et Carillo in eundem locum confugit. Qui missus est cum literis ad Imperatorem a Principe, ut de suo statu illum certiorem redderet. Sed in itinere incidit in manus factiosorum, qui illum triduo in arce Bethlehem detinuerunt, postea tamen, videntes, Principem manus eorum evasisse, libere Carillum, quo vellet, abire permiserunt. Qui iter suum ad Imperatorem prosecutus est.

Princeps autem, cum vidisset, se in tuto positum, armata etiam militum manu curavit se fortius muniendum. Mandavit Capitaneo Varadiensi, ut ad se cum exercitu suo veniret in Kövar. Idem mandavit Capitaneo Huztensi. Octo praeterea millia peditum, qui erant in Zeculia, ad se accersiri iussit. Deinde, missis nunciis ad capita factionum, rogavit, ut ad se venirent. Sed illi, postquam [89v] intellexissent, praesidiis militum Principem esse vallatum, singentes varias infirmitates, venire recusarunt. Balthasar autem ita se venturum promisit, si salvum haberet conductum. Habuit, venit. Quem Princeps severe primum obiurgavit, quod tales turbas oriri pateretur in regno. Postea tamen, blande eum demulcens, a se dimisit, admonens illum sui officii, ut postquam esset generalis capitaneus regni, diligentiores eius deinceps curam haberet.

Qui reversus ad suos, coniuratores comitia, ipsorum autoritate coacta, prosequi caerunt, urgentes novi principis electionem. Quod ut regnolis facilius persuaderent, sparserunt rumorem, Principem renunciasse suo principatu, liberam omnibus concessisse facultatem eligendi, quem vellent, in principem; non hic agi minis aut terroribus, ut in comitiis albensibus, sed liberum esse cuique, quod sentiret, dicere. Haec cum regnolae audiissent, una voce omnes clamaverunt, nolle se ad alterius principis electionem procedere, vivente suo proprio et naturali Principe. Respondebant senatores, illum e regno excessisse, et deposuisse principatum; missis clamoribus, secure ad alterius electionem procederent. Contra, communis turba nobilium clamabat, se nullo modo electuros quemquam, nisi prius viderent suum Principem, et ex ore eius intelligenter eius voluntatem. Videntes factiosi, se nihil posse proficere, nec sua impia consilia vivente Principe progressum et optatum finem habere posse, coacti miserunt legatos ad Principem, nomine regni, rogantes, ne gravaretur venire Claudiopolim, ut comitiis simulque regnolarum dissensionibus finem im-

poneret. Hoc autem ideo faciebant seditionis consiliarii, ut, si Principem elicere ex arce posse sent et Claudiopolim adducere, facilius ibi veneno vel aperta vi perimerent; atque hac [89v] ratione alium, quem vellent, principem eligerent sine tumultu.

Princeps autem nihil metuens eorum insidias, stipatus magna militum manu, octavae augusti Claudiopolim ingressus est, comitia inchoata non interturbavit, sed benigne peragi cuncta per dies 20 permisit. Finitis comitiis, articulos communi consensu regni constitutos approbavit. Qui nihil aliud continebant, quam quasdam tantum de communi tributo solvendo sanctiones. Vigesima octava augusti, simulans Princeps, se causa audiendae contionis, ad templum ire velle, omnes senatores et consiliarios ad se accersiri iussit, ut consueto more per eos ad ecclesiam dederetur.

Qui, cum ad palatium pervenissent, portas omnes civitatis repente obserari preecepit, et palatium suum militibus, ut omnes senatores et consiliarios suos comprehendenderent et compedes, quos iam apud se paratos habebant, in pedes eorum iniicerent. Milites protinus iussa Principis strenue executi sunt. Qui irruentes in senatum, singulos comprehendenterunt, dicentes: Domini omnes estis captivi Principis. Nemo se moveat. Cumque Balthasar defendere se conaretur, et vociferaretur, vim ipsis inferri contra leges, miles strictum glarium collo eius admovit, minitans, praecisurum se eius caput, ni taceret.

Tunc conticuere omnes, vehementique pavore concussi, in tam inopinata rei mutatione et ex imminentis mortis pavore pene examines effecti sunt. Deinde vincti deducti sunt in inferiorem domus partem. Ubi singuli iussi sunt dare sua chirographa ad praefectos suorum castrorum, oppidorum et pagorum; in quibus praeciperent famulis suis, ut arcus et oppida traderent hominibus a Principe missis. Quod et fecerunt, licet inviti. Atque hac ratione bona illorum rebellium mobilia et immobilia ad fiscum sunt reducta [90r] Principis. Solis tapetiis, aulaeis et vestibus preciosiss, quae e domibus eorum sunt exportatae ad aulam Principis, triginta plautra feruntur fuisse onerata. Ingens praeterea thesaurus repertus est in domibus eorum, magna copia gemmarum, vasorum aureorum et argenteorum. Nec mirum sane; multo enim tempore seniores, praesertim consiliarii, per fas et nefas, ex officiis sibi delegatis thesauros suos congregaverant.

Nomina autem captivorum fuerunt haec: Balthasar Batori, Alexander Kendi, Franciscus Kendi, Gabriel Kendi, Wolfgangus Kovacioci, cancellarius, Ioannes Ifiju, pater Balthasar et Andreae Batori, Ioannes Forro, Ioannes Gerendi, Albertus Lonay, athaeus, Gregorius Literatus et Balthazar Zylvasi. Ex quibus, ipso die decollationis S. Ioannis Baptiste, Alexander Kendi, Gabriel Kendi, Ioannes Ifyu, Ioannes Forro et Gregorius Literatus in foro publico claudiopolitano capite plexi sunt. Erant isti quinque haeretici diversarum sectarum, qui praecipui authores fuerant, ut patres Societatis Iesu privarentur gymnasio claudiopolitano et pagis ad illud pertinentibus. Ob id iusto Dei iudicio in eadem civitate et ipsis non solum bonis omnibus, sed etiam vita ipsa cum summa ignominia privantur et mittuntur in exilium sempiternum.

Frusta protestatur Kendi, qui noluit audire protestationem innocentum patrum Societatis Iesu — Cum Alexander Kendi cum aliis quatuor sociis in publicum forum decollandus productus fuisset, fertur exclamasse et protestatum coram populo fuisse, iniuriam ipsis fieri, quod, non auditca causa, sententia mortis damnarentur, cum nec vilem aurigam leges sine causa interfici paciantur. Sic et nos in publicis comitiis non semel, sed ter protestati fuimus, iniuriam nobis fieri, coram senatoribus et toto regno, sed non fuimus audit ab isto in primis seniore et primario consiliario, a cancellario et ab aliis sociis istorum. Merito ergo nunc [90v] nec ipsorum causa discutitur. Praesertim cum in notorio crimine et flagranti facinore fuerint comprehensi, et toti regno eorum coniuratio esset manifesta. Patrum autem Socie-

tatis Iesu innocentia omnibus esset nota, ita ut nec ipsi adversarii possent quicquam aliud eis obiicere praeter unicam romanam religionem, quod eam in regnum cum imaginibus sanctorum reduxissent, quam ipsi magno labore et multis comitiis exterminassent; nec solum invexissent, sed etiam longe lateque per Transylvaniam propagassent, et filios ipsorum ea religione imbuissent.

Deinde, cum idem Alexander Kendi respexisset post tergum suum stantem, stricto gladio, cingarum carnificem, indignabundus homo superbus dixit, ad nostram ignominiam Sua Serenitas iubet nos ab isto impuro homine decollari. Si omnino moriendum nobis erat, saltem misisset aliquem ex suis praetorianis, per quem capite plecteremur, et non ab isto vilis cingaro. Quasi vero multum referret, a quo fur vel latro suspendatur, a cingaro vel tartaro, dum modo iusticia administretur et malefici puniantur. Carnificum enim officium nimis infame est apud ungarios, propterea nullus illud natione ungarus subire dignatur, sed captivos turcas, tartaros, vel cingaros, sive aegyptios cogunt munus illud subire. In bello autem omnes nobiles et milites sunt carnifices, mactantes turcas et tartaros, nec hoc sibi decori, sed honori ducunt.

Primus ergo Alexander Kendi a sene cingaro decollatus est, qui vix duobus ictibus potuit caput eius auferre. Post hunc consanguineus eius Gabriel Kendi, deinde Ioannes Ifyu et Ioannes Forro, qui tacuerunt. Restabat [91r] Gregorius Litteratus. Hic iudex regni ordinarius fuerat, et in causis forensibus tractandis secundum iura Ungariae parem non habebat. Qui cum vidisset, socios suos examines coram se iacere, alta trahens suspiria, clara voce dixit: Iusto Dei iudicio haec patimur. Vere enim proditores fuimus. Et, nisi hac hora nos Sua Celsitudo comprehendere iussisset, si vel una hora tardasset, hodie eum e medio tollere certo apud nos constitutum definitumque fuerat. Et, ut maior fides verbis meis adhibeatur, ite et querite in mea domo, et in tali loco venenum invenietis, quod ei propinandum praeparaveramus. Quod si venenum non successisset, aperta vi constitueramus eum mactare. Plura apud meam uxorem secreta nostra invenietis. Deinde, petita a Principe et circumstantibus venia, et hic decollatus est.

Eodem die Ladizlaus Zalanchi [Szalánczy] in propriis aedibus iugulatus est. Qui fortiter se defendit et aliquot peremis bombardis ex propriis militibus Principis. Sed illi quoque crudelius in eum sevierunt, in frusta illum concidentes. Georgius Vas, arrianus morte Arrii periit. Cum enim intellexisset, socios coniurationis partim peremptos, partim vinctos detineri, vehementi terrore correptus, caepit urgeri necessitate naturae. Qui cum in loco secreto consedisset, crescente timore, animam simul cum intestinis impius homo emisit in secessum et inde ad tartara.

Reliquorum mors dilata est, ne si simul occiderentur, tumultus oriretur in populo. Balthasar Batori cum Cancellario ducti sunt incarcandi in Uyvar, castrum fortissimum; Franciscus [91v] Kendi et Ioannes Bornemiza in arcem Gialu. Erat iste Bornemiza strenuus et nominatus miles, sed impius lutheranus. Hic flexis genibus rogaverat Principem et Gubernatorem, ut nos e regno pellerent, et erat veluti os et lingua omnium ministrorum. Non multo post et isti in carceribus sunt necati, bonis omnibus spoliati et in exilium aeternum missi. Quatuor alii fuerunt missi in carcères albenses: Ioannes Gerendi, Albertus Lonay, Balthasar Sylvasi et Georgius Zalanci, et ibi clam suffocati. Andreas Batori et Stephanus Batori fugerunt mature in Polonię ad Cancellarium, et ibi salvati sunt. Isti propterea fortasse servati sunt, quod non fuerunt aperti hostes patrum Societatis Iesu, licet etiam in nullo eos iuverint, cum plurimum potuissent eos iuvare, sed consenserunt in exilium ipsorum propter munera et promissos honores temporales, pro quibus magnam reportaverunt ignominiam.

Omnis igitur hostes et persecutores Societatis Iesu, qui causa exilii patrum fuerunt, vi-ginti proceres et senatores Transylvaniae, intra breve tempus turpi et infami morte perie-runt, spoliati omnibus bonis, missi sunt in exilium perpetuum, ad tenebras exteriores. Nam hoc anno 1594 sexdecim occisi sunt. Gubernator [Ghiczy] autem faedo morbo consumptus est, antequam patres Societatis Iesu e Transylvania exirent. Paulus Julianus et Ioannes Gal-fi in prima coniuratione, anno Domini 1592⁴² perierunt. Stephanus Josica, qui Principem induxerat, ut impio decreto contra patres a Cancellario facto, subscriberet, anno Domino 1598 capite et omnibus bonis privatus est. [92r] Erat hic superbus et vilis, valachus natione, qui cardinali Batoreo, cum in Polonia studiis operam daret, aliquamdiu inservierat, et ali-iquid etiam in studiis humanioribus profecerat. Hunc Sigismundus Batori, occiso Covacio-cio, ad cancellariatus promoverat officium. Sed cum Princeps ex Transylvania esset eges-sus, ille interim contra illum machinatus est proditionem, volens ex principatu eum deiice-re. Insuper, confugerat ad illum ex Moldavia Aron vayvoda, et deposuerat apud illum 40 millia aureorum. Quem ille, ut pecunia potiretur, veneno sustulit. Princeps cum rediisset, certior factus de nequitia et perversis machinationibus eius, vincutum misit ad castrum Imperatoris Zachmar, et ibi fuit decollatus, et iustas paenas exolvit pro utraque proditione, Principis scilicet, et patrum Societatis Iesu.

Habemus in his iniustis iudicibus regni, persecutoribus catholicae religionis, et prodi-toribus sui principis, rarum et terrible exemplum, cui vix simile legitur in omnibus historiis iustissimae et severissimae castigationis Dei. Nam, quia ipsi, contra omnem iusticiam et contra omnes leges, patres Societatis Iesu bonis et possessionibus suis spoliarunt, et in exilium eiecerunt, et relictis omnibus haeresibus, solam catholicam religionem conati sunt extirpare e regno, intra breve tempus et ipsi bonis omnibus spoliati turpi et infami morte perierunt, et in sempiternum exilium electi sunt ex Transylvania, ex caelo et ex toto mundo. Patres autem iterum cum honore revocati sunt et bona sua recuperarunt. Ut non immerito quidam vir bonus et catholicus e Claudiopoli ad Aratorem scripserit: Reverte pater in Transylvaniam, quia mortui sunt, qui quaerebant animam tuam. [92v]

Et, quod mirabilius est, magni illi senatores et consiliarii, qui suis consiliis suaque pru-dentia et astutia videbantur totum mundum posse regere; ab uno adulescentulo, parvulo Princepe catholico, tanto artificio in unum rete iusticiae congregati et comprehensi sunt, ut non solum transylvani, sed etiam totus mundus merito obstupescere debeat, et nullus sit tam inops mentis, qui non videat, Deum pro Princepe pugnasse, et suis servis suaeque reli-gioni illatam iniuriam egregie vindicasse. Et cum illi magni proceres totum regnum habue-rint in manu sua, et nobiles inferiores flectere soliti fuerint in eam partem, in quam volue-runt, omnes tamen ita divino terrore fuerunt correpti, ut nec filii pro parentibus, nec affines et consanguinei pro cognatis et sanguine sibi iunctis, nec amici pro amicis, nec denique ser-vi pro suis dominis se Principi pro defensione illorum opponere ausi fuerint. Sunt hinc sibi exemplum ambitiosi et proditores, ne contra dominos suos insurgant, quia vindex est Dominus. Et qui potestati resistunt, Dei ordinationi resistunt, et ipsi damnationem sibi ac-quirunt. Multo magis, qui Deo repugnant.

Porro, [nomina] dominorum praecipuorum, qui manserunt in amicitia Principis, et non consenserunt coniurationi aliorum, sunt ista⁴³: dominus Christophorus Kerezturi, pius et sincerus catholicus, qui Principem in suum castrum recepit et custodivit; Albertus et Stephanus Todi [Toldy], ambo catholici, Pancratius Sennei, frigidus catholicus, Stephanus

⁴² Vide supra, adn. 40.

⁴³ Vide supra, mon. 80 adn. 37-43.

Bochkay, lutheranus, Gasparus Cornis, arrianus, qui tamen uxorem et filium habet catholicum; Benedictus Mindzenti, bonus catholicus, Stephanus Chiaki lutheranus, Ladislaus Giulafi, lutheranus, saxones omnes, [93r] septem civitatum muratarum, lutherani; zeculi omnes, catholici maiori ex parte.

Magno hoc anno ex caede senatorum fuerunt haeretici transylvanienses et regnicolae terrore concussi. Ita, ut quicquid Princeps habere voluisse, facile obtinuisse. Quare haud gravate illi consenserunt hoc eodem anno, ut adimeret calvinistis cathedralē templū Albae Iuliae, aedificatū olim a Ioanne Huniadi, patre Mathiae regis. Quod vi occupatum, eiectis canoniciis, annis circiter 40 haeretici tenuerant. Petebant calvinistae a Principe, ut liberaret illis auferre e templo vestes sacras, vasa aurea et argentea. Respondit illis Princeps: Non vos, nec patres vestri illa donarunt ecclesiae, sed catholici. Nihil ergo inde efferetis.

Pro hac in Deum pietate et iusta haereticorum privatione praeclaris victoris Deus hoc anno Principem remuneravit. Nam quadam vice 40 naves turcarum onustas bellicis instrumentis cum quatuor millibus turcarum intercaepit apud Moldaviam, ubi Danubius septem ostiis in Pontum Euxinum influit. Magnum cum his navibus turcae damnum intulissent Ungariae, si non fuissent intercaepiae. Pergebant enim ad Sinam basam, qui tunc Jaurinum obsidebat, et magnam spem et fiduciam in his navibus posuerat. Quae si ad eum pervenissent, Viennam usque per Danubium ascendere potuissent. Item, alia vice octo millia turcarum mactavit, quos miserat Sinanus ad finitimae arcis Ungariae custodiendas. Lipparam praeterea arcem una cum sua civitate turcis ademis, et multa alia damna turcis intulit. Tömösvarium obsedit et combussit, sed capere non potuit propter inundationes aquarum et Tibisci fluvii, quo cingitur, profunditatem. [93v]

Sequenti anno 1595 ausus est Princeps Transylvaniae plura et maiora petere a regnolis, ut postquam sibi et catholicis restituisserent Albae Iuliae cathedralē ecclesiam, darent etiam catholicos sacerdotes, qui in ea divina officia peragerent; et, ut abrogato iniquo decreto contra patres Societatis Iesu ex malicia coniuratorum promulgato, concederent illis facultatem redeundi Albam Iuliam et Claudiopolim; et pacifice patenter possidere bona ipsis a suo parente et patruo, Stephano rege, consensu regni donata. Regnicolae, videntes faelices successus sui Principis contra turcas, omnia, quae pecierat, libenter conesserunt. Et in comitiis generalibus 1595, prima maii decretum iniquum communi consensu abrogarunt, et facultatem patribus Societatis Iesu conesserunt redeundi et sua bona possidendi quiete sicut ante.

Primi autem, qui ex patribus redierunt, fuerunt P. Valentinus Lado, zeculus, qui vix duobus aut tribus mensibus a Transylvania exulavit; P. Alfonsus Carilla et P. Ioannes de Maioribus cum aliquot sociis. Ab his deinceps petatur continuatio huius transylvanicae historiae, quo tempore intraverunt in regnum, quomodo excepti fuerint, quem fructum produxerint scholis et contionibus. Num sint aliqui ex haereticis conversi, quas persecutio ab haereticis pertulerunt, et quid in futurum sperare possint. P. Lado narrare potest, quae intra Transylvaniam contigerunt, qui semper domi resedit; P. Alfonsus, quae extra Transylvania acciderunt. Maximis enim legationibus, nomine Principis, perfunctus est ad regem Hispaniae, ad Pontificem, ad Imperatorem aliquoties, et ad Principem Graecensem, sollicitans matrimonium inter sororem eius et Transylvanum. Qui utique nunquam impluisset se in illis causis matrimonialibus. Nam quod male [94r] cesserit illud matrimonium, non soli Alfonso adscribitur, sed omnibus iesuvitis; et Deus novit, quid futurum sit de illo matrimonio. Dissolvendum erit necessario, nisi fuerit ablata incantatio, sive maleficium, quo impediuntur actus matrimoniales exercere et consumare. Periculoso valde est, nostros patres huiusmodi matrimoniis principum se ingerere. Hoc exemplo discant caeteri patres, ab his rebus abstinere, quae ad ipsorum vocationem minime spectant.

Nos totam hanc transylvanicam historiam, (ut voluntati Patris nostri Generalis Aquavivae satisfaceremus) intra duos fere menses, ab anno Domini 1526, usque ad annum 1595, saeliciter, divina ope, perduximus. Quam, maiori ex parte, conscripsimus, sicut vidi-mus et manibus nostris contrectavimus⁴⁴, atque ex certa maiorum relatione accepimus, nec video, quid in ea lector desiderare possit, praeter literas fundationis collegii claudiopolitani et albensis, et residentiae varadiensis, quae nobis non fuerunt ad manum. Qui tamen volet eas suis locis et annis inserere, inveniet earum exemplaria apud Alfonsum Carilliam, vel Patrem Ioannem de Maioribus. Multa praeterea diligens et prudens lector inveniet de fructibus per patres Societatis Iesu in Transylvania factis, in litteris P. Stephani Aratoris ex Transylvania scriptis ad Reverendum patrem Generalem, Claudium Aquavivam annis se-quentibus 1580-1589; et in tribus libris eiusdem Aratoris de duplice persecutione transylva-nica, missis Romam ad eundem Patrem Generalem per Patrem Baderum provincialem Au-striae, anno Domini 1589, mense maio⁴⁵. Quaerantur praeterea litterae Aratoris ad regem Stephanum scriptae et Regis ad ipsum in Transylvania. In quibus multa continentur, quae spectant ad possessionem et pagorum donationes et confirmationes. Eas Arator reliquerat Varadini successori suo, P. Marco Zizensi [Pitačić], dalmatae. Quid ille cum illis egerit, quaeratur ab illo. Et ex his tandem perfecta et consumata erit historia transylvanica. Incae-pit Arator scribere historiam hanc 1599, 2 februarii, et perfecit 26 martii. [94v]

Summarium rerum gestarum in Ungaria postremis praeteritis annis.

Ne quinque sequenti folia remanerent vacua, rem non ingratam facturum putavi no-stro Reverendo Patri Generali et candidis lectoribus, si summam rerum gestarum in Unga-ria his nostris postremis annis hic subiungerem. Nam et in his praeliis inveniuntur quae-dam, quae pertinent ad patrum Societatis haud vulgarem commendationem.

Anno Domini 1593 rupit turcarum Imperator faedus cum imperatore christianorum, Rodolpho. Moxque misit exercitum Turca in Ungariam et Dalmatiam ad subiuganda op-pida, castra et civitates. Basa Boznesis cum 25 millibus obsedit Zizegum, castrum canoni-corum zagrabiensium. Sed egregie illud dominus Mikacius⁴⁶, canonicus zagrabiensis de-fendit. Ob id donatus est a Caesare episcopatu tinniensi. Ex quo ascendit postea ad vara-densem. Verum, postquam rediisset Zagrabiam Mikacius, et alii duo canonici fuissent missi ad defendendum castrum, eodem anno captum fuit Zizegum cum duobus canonicis. Sed anno sequenti iterum fuit recuperatum per Maximilianum, archiducem Austriae.

Hoc eodem anno irruperunt turcae etiam in Ungariam cum tartaris, vastantes, diri-pientes et comburentes villas et pagos, et abigentes pecora et homines, quos invenire in campis potuerunt. Ex quibus per milites ungaros et germanos ante castrum Filekum caesi sunt sex millia. Et Filekum munitissimum castrum in rupe, ereptum est turcis cum aliis no-vem parvis castellis: Deven, Almasko, Zechen, Dregel, Polanka, Zamoskō, Ainak, Hollo-kō et Palota. Eodem isto anno, mense octobri, caesus est Basa Boznensis in Dalmatia cum 25 millibus turcarum a Thoma Erdödi⁴⁷, duce ungarorum et dalmatarum, et Eckenberg.

⁴⁴ Cf. 1 Ioan. 1 l.

⁴⁵ De hoc Patris Szántó scripto cf. supra, mon. 464 § 1

⁴⁶ Nicolaus Mikáczy; cf. supra, mon. 240 adn. 10 et passim.

⁴⁷ De Thoma Erdödy cf. MAH III 673.

duce styrorum et germanorum. Uterque dux catholicus est. Maior pars turcarum [95r] periret in Culpa amne, quem turcae, (ut fugerent tela et globos militum christianorum) ingressi et mersi sunt, more Pharahonis, cum suis praestantissimis equis et armis fulgentibus. Mersus est et ipse Basa et nepos Imperatoris in aureis armis. Circa idem tempus in Ungaria apud Albam Regalem caesus est Basa Budensis cum 20 millibus equitum et janicerorum a Magnifico Domino Nicolao Palfi, duce ungarorum, et comite Hardög, austriaco, duce germanorum. Capta fuit etiam civitas albensis per pedites ungaros, qui haydones dicuntur. Sed proditor Hardög noluit illis concedere curules bombardas, qua arcem expugnarent, contiguam civitati. Atque hac ratione spoliata civitate, coacti sunt eam deserere haydones. Praecipui milites turcarum, equites et pedites, qui fuerunt in Dalmatia et Hungaria, hoc anno perierunt.

Item, sequenti anno 1594, ante castrum Hatvan, quatuor millia turcarum trucidata sunt, et recuperatae duae arces satis munitae: Zabadka et Novograd. His cladibus irritatus Imperator turcarum, decrevit mittere basam Sinanum cum trecentis millibus armatorum in Ungariam. Cuius exercitus cum vix speraretur perventurus in Pannoniam ad septembrem, interea curavit et Rodolphus imperator magnum conscribi exercitum. Quem duces et consiliarii bellici in tres divisorunt partes: viginti millia miserunt in Dalmatiam cum archiduce Maximiliano. Ubi satis saeliciter pugnatum et. Nam Zizegum recuperatum est, et Petrina, quam ex opposito Zizeg aedificaverunt turcae, eversa est. Alia pars exercitus missa est circa Tibiscum fluvium versus fines Poloniae, ut tartari, irrumpere volentes in Ungariam, arcerentur. [95v] Huius partis exercitus ductor fuit capitaneus cassoviensis, Teifelbak, germanus, haereticus pessimus. Sub quo fuerunt ad 40 millia milites ungari et germani. Cum quibus obsedit ille duobus fere mensibus castrum Hatvan. Quod facile capere potuisset, si non corruptus a turcis pecunia fuisset. Sed accepta ingenti summa auri et argenti ab illis, stramineos globos iaculabatur in castrum; nec permittebat fieri ullos assaltus contra illud. Quod animadverentes ungarci, domum omnes redierunt. Et sic totus ille exercitus dissipatus est.

Tertiam partem christiani exercitus ducebat archidux Austriae Mathias. Sub quo putantur fuisse 50 millia militum diversarum nationum. Cum quibus omnino infausto obsidet Strigonium. Videbatur illuc congregata colluvies omnium nationum. Sed supra omnes alios, erant sceleratissimi saxones, haeretici et athaei, qui non ad pugnam venisse putabantur, sed ad nundinas, ad nuptias, ad convivia et choreas, ad scortandum et ludendum atque ad blasphemandum Deum et sanctos. Castra saxonum plena erant lutheranis et calvinistis ministris et scortis faedissimis. Et per Danubium greges puellarum sponte descendebant ad castra germanorum, tamquam ad nundinas. A quibus tamen castra ungarorum erant libera, qui nunquam solent faeminas secum ad castra ducere.

Nulla praeterea erat in castris iusticiae observatio, sed libere saxones praedabantur christianorum pecora et pagos. Ex nimia tandem crapula et ebrietate et luxuria caepit pestis grassari in castris saxonum et dissenteria. Moriebantur tanquam porci immundissimi. Iacebant cadavera sociorum iuxta illorum tentoria. Nec erat tanta in illis humanitas, ut humo operi-[96r]rent, ne a canibus devorarentur. Turcae ex arce mirabantur eorum vitam plusquam beluinam. Nec sibi quicquam a tali fece hominum metuebant, sed ex arce descendentes audacter in castra illorum irrumpebant, et mactabant ut porcos imbelles. Quadam vice 70 turcae aliquot millia saxonum in fugam converterunt, multos peremerunt, et maiora tormenta, ne uti illis possent, inclavarunt. Alia vice tres turcae sugarunt septuaginta saxones, abduxerunt illorum equos et concubinas, quas suspenderunt pedibus sursum ad murum arcis in contemptum illorum.

Videntes saxones imbelles, se non posse esse tutos in castris suis a turcis, impetrarunt a Principe, ut cingerentur undique ungaris, et custodirentur. Una vice missi sunt septem milia ad assaltum; qui omnes caesi sunt a turcis, spectante nostro exercitu et nemine succurrente. Et tamen nulla ratione poterant impetrare ungari a germanis, ut concederent ipsis assaltum unum, vel patirentur eos praeire, ne scilicet gloria militaris ungaris tribueretur et non germanis.

Sed neque proditores deerant in castris christianorum⁴⁸. Nam Ungnad et Hardög, qui erant praecipui consiliarii bellici, libere permittebant turcis ex arce saucios suos milites deferre Budam per Danubium et sanos alias et fortes adducere. Exteriorem civitatem sponte dediderant rasciani, sed nec illam potuerunt conservare. Ad 30 millia germanorum ibi peste, profluvio ventris et gladio turcarum periisse dicuntur, quin et equis illorum, quos pulcherrimo tritico saginaverant, ventres crepuerunt. [96v]

Tandem, 26 iulii, cum esset nunciatum, Bassam Sinensem cum centum millibus tartarorum et ducentis millibus turcarum Ungariam ingressum esse, confestim Mathias archidux cum hac colluvia hominum recessit se in quandam Danubii insulam prope Jaurinum, ut illud tueretur contra Sinanum, qui in dies magis ac magis Jaurino appropinquabat. Circa finem iulii caepit Tatam, Vesprimum et S. Martinum deditio. Et inter S. Martinum et Jaurinum locavit castra sua per duo miliaria ungarica, quae sunt 20 italica.

Jaurini defensio (quod situm est inter duo flumina: Rabum et Danubium) commissa est comiti Hardög. Contra quem quamvis ab omnibus militibus clamaretur, quod esset proditor, nihilominus illi concredita est civitatis cura. Adjuncti sunt illi 5 aut 6 millia germanorum et ungarorum, et duo millia italorum. Vix decem dies transierant ab obsidione et Ördög per portam civitatis, quam sui famuli custodiebant, intromisit turcas. Quod videntes itali, tanquam generosi leones ex propugnaculis desilientes, cito occurrerunt illis, multos perimerunt et caeteros in fugam converterunt. Inter quos maxime laudatur dominus Flaminius, qui in ipsa porta 17 turcas manu sua mactasse fertur. Sed dum caedi turcarum avidius intendit, pedem extra pontem incaute posuit, et in Rabum amnem decidit et suffocatus est. Atque hac ratione beneficio italorum hac vice civitas servata est.

Cogitab Sinanus ex insula nostrum exercitum excludere. Misit quadam nocte sex millia tartarorum per scaphas, qui terrorem incuterent germanis. Sed casu factum est, ut incidenter in italos, qui ripam custodiebant in propugnaculo ex lignis erecto. A quibus fortiter repulsi sunt [97r] tartari. Qui fugientes ad aliam partem fluminis, inciderunt in ungaros. A quibus omnes mactati vel submersi sunt. Ererunt turcae propugnaculum ex opposito civitatis, unde maenia verberarent. Milites pedestres itali et ungari irruerunt in turcas, caeperunt propugnaculum, trucidarunt turcas, qui intus erant, unam ex maioribus bombardis avexerunt, reliquas inclavarunt. Perit ibi insignis miles ungarus, Ioannes Bornemiza, bombardae ictu tactus ex civitate, cum in turcas, nostros insequentes, iacularentur. Altera vice quoque ungari et itali aggressi sunt idem propugnaculum, erectum iterum a turcis, ea conditione, ut postquam eliciissent turcas e suis cavernis, equitatus germanicus subito subveniret protegendo pedites. Sed turpiter fuerunt decepti. Nam postquam iterum turcas ex propugnaculis excussissent, et multos peremisset, interim magna pars exercitus turcarum accurrit et paucos pedites nostros facile in fugam convertit. Germani equites a longe speculabantur fugientes, sed nullum auxilium tulerunt. Immo, mola, quae ad ripam flumi-

⁴⁸ De vicissitudinibus infasti belli christianorum contra turcas cf. litteras (28 oct. 1594) patris Szántó ad P. Generalem; supra, mon. 80 II.

nis erat alligata, per famulos proditoris fuit soluta. Quae descendens rupit pontem et ingressum in civitatem nostris militibus interclusit. Sic ad tria millia ungarorum et italorum ibi caesi a turcis et submersi sunt.

Construxerant nostri in ripa insulae, in qua castrametati erant, turrim ligneam, in qua posuerant tormenta aliquot maiora, quibus arcerent hostes, si intrare insulam vellent. Huius propugnaculi cura commissa fuerit italis. Qui quamdiu curam habuerunt, insula tutta a turcis et tartaris fuit. Vigesima octava septembbris persuasit [97v] comes Hardög Principi, ut, amotis italis, curam illius germanis committeret. Quod cum turcae intellexissent, noctu per scaphas parvas transierunt Danubium et summo mane in aurora irruerunt in propugnaculum. Ex quo subito germani fugerunt. Turcae bombardas maiores contra casta Mathiae converterunt. Tantusque subito invasit germanos timor, ut, relictis omnibus, fugere incepérunt. Videntes hoc dominus Virgineus Ursinus et Ioannes Medices, magnis clamoribus revocabant fugientes. Sed illi tanto fortius fugiebant. Ipsi tamen reversi sunt cum paucis suis italis, et ex propugnaculo bis exturbarunt turcas. Sed, superveniente multitudine hostium, cedere coacti fuerunt. Virgineus captus a tribus turcis, tenebatur iam iam ligandus. Sed ille, eripiens se e manibus eorum, unum sclopeto traiecit, secundum pugione transfodit, tertium gladio peremisit. Eet sic evasit, accepto ingenti globo in ventre. Qui tamen extractus fuit, et convaluit, quia non laeserat intestina.

In ipsa fuga cum quilibet de se fuisse solitus, Mathias archidux fuit relictus solus. Quod videntes duo capitanei ungari, Maytheni et Pancratius, accurrerunt cum suis famulis, et eduxerunt illum. Et Pancratius videns multa dolia pulveris tormentarii ibi esse relicta, quibus magna damna potuissent turcae christianis inferre, vidit et funiculos ardentes projectos a germanis fugientibus. Applicuit unum ex funiculis in tanta distantia, ut ignis non pertingeret ad pulveres, donec Princeps esset extra insulam. Post aliquot horas respiciens, vidit ingentem flammatum ex insula ascendere, et maximos fieri strepitus. Quo spectaculo ita sunt turcae et tartari territi, ut confessim fugerunt, existimantes, ubique pulveres subfossos latere. Quicquid auri et argenti invenerunt turcae et tartari, raperunt. Commeatum totum et tormenta reliquerunt. Quae sequenti die invecta sunt Jaurinum. Nec turcae, nec christiani ausi sunt amplius redire [98r] in illam insulam. Nostris propter metum turcarum et tartarorum; hi autem propter metum insidiarum, timentes, ne suffossi pulveres laterent. Liberi tum pedites ungari, dicti haydones, sequenti die secure ingressi sunt insulam, et sustulerunt spolia, quae turcae et tartari auferre non potuerunt; et satis bene ditati sunt.

Tandem, cum multum diuque Sinanus oppugnasset Jaurinum, in festo S. Michaelis archangeli caepit deditio, ea conditione, ut milites et cives, qui erant in civitate, descenderent liberi et secum de rebus suis auferrent, quantum possent. A Jaurino erat tribus ungaricis milliaribus civitas Papa, ubi trecenti erant milites, qui cum audivissent, Jaurinum captum, noctu aufugerunt et vacuam civitatem reliquerunt turcis. Qui ingressi, fame tabefacta corpora refecerunt alimentis, quae ibi relicta erant, et fortius munierunt civitatem. Captio Jaurino, Sinanus obsedit Comaromium, munitam civitatem, in medio Danubii sitam. Sed, quia fame exercitus eius confectus erat, et supervenerant frigora, coactus est relinquere obsidionem.

Hoc anno 1594 Sigismundus Batori, princeps Transylvaniae coniunxit se cum imperatore Rodolpho, et factus est princeps imperii. Cui aureum vellus Carillia impetravit a Rege Hispaniae. Duxit in uxorem filiam Caroli, principis Styriae, Mariam Kisternam [Christierna]. Sed nescitur, qua diabolica incantatione fascinati sunt. Non possunt matrimonium consumare.

Anno Domini 1595 Constantinopoli moritur Amurates tertius, postquam regnasset annis 20. Cui successit filius eius, Mahometes tertius. Hic misit Basam Sinensem contra valachos, moldavos, transalpinos et transylvanos, qui ab imperio turcico defecerant. Sed turpiter ab illis victus fugatusque est. Superbus Sinanus praecedenti anno magnum exercitum fugaverat in Ungaria, et quinque castra caeperat. Hoc anno ab uno pueru bis turpiter vicitus est, ut sciant homines: Quia Dei est Victoria. Et cui voluerit, dabit illam. [98v]

Hoc eodem anno, 10 maii, venit Viennam dominus Mansfeldius⁴⁹, ut esset generalis dux exercitus christiani. 13 maii confessus est et communicavit in nostro templo. Et exceptus est dialogo et versibus in sacello nostro ungarico. Eodem anno, 15 iunii, post multos militum clamores, et ad petitionem totius imperii, comes Hardög, qui Jaurinum turcis tradidit, publice Viennae, iuxta collegium nostrum, in foro amplissimo decollatus est. Cui prius manus dextra amputata fuit, postea caput. Toto itinere, quo ducebatur ad supplicium, non cessabat se malvatico ingurgitare. Et tamen minister haereticus promittebat illi paradisum sine purgatorio. Post hunc decollatus est et Perlinus, insignis bombardarius italicus, propterea quod typum jauriniensis munitionis misisset Sinano, licet fortius, quam fuerat, depinxisset. Pie et catholice mortuus est.

1595, 27 iulii venerunt Viennam 11 capucini, gemmae monachorum hoc tempore, ut essent confessarii militum italicorum, quos Pontifex miserat in auxilium Imperatori. Qui erant circiter 15 millia. Capucinis additi fuerunt 18 ex patribus Societatis Iesu. qui militibus sacramenta administrarent. Praeterea missi fuerunt a Sua Sanctitate 10 aut 12 viri hospitalarii, qui infirmorum militum curam haberent. Magna horum omnium charitas eluxit in curandis infirmis militibus. Quatuor ex nostris infirmati sunt usque ad mortem. Unus mortuus est, et tres convaluerunt. Unus ex capucinis quoque mortuus est.

Cum mense iulio obsideretur a Mansfeldio Strigonium, venerunt tertia augusti duodecim millia turcarum, ut liberarent civitatem ab obsidione. Sed caesi sunt a Mansfeldio. Qui post victoriam caepit aegrotare, et 13 augusti pie mortuus est Comaromii. Reliquit templo nostro crucem argenteam deauratam, vestes sacras, sua arma cum thorace ferreo.

Circa inicium septemboris captum est Strigonium a militibus Pontificis deditione. [99] Post triduum captum est Visegrad a Don Ioanne, praefecto bombardarum, qui miro artificio noctu traxit bombardas ad summitatem montis, unde in arcem globos demittebant. Turcae non sustinentes vim tormentorum, dediderunt se, ut, salva vita, recederent.

Hoc anno factus est tumultus rusticorum contra milites et praelatos, dominos suos. Sed luctuosum habuit exitum. Multi ex rusticis capti et trucidati sunt.

1596 archidux Maximilianus obsedit Hatvan, et expugnavit mense septembri. Sed aucto Imperatoris turcarum adventu, recepit se Vacuum. Paulo post obsedit turcarum Imperator Agriam, et intra paucos dies caepit. Habuit in exercitu trecenta millia militum et 70 millia camelorum. Conflixit cum eo archidux Maximilianus. Cui etiam se adiunxerat cum suo exercitu Princeps Transylvaniae. Victoria in principio erat apud nostros. Sed, dum turcas fugientes insequuntur et, abiectis armis, praedae opulentissimae milites incumbunt, a trecentis turcis et tartaris caeduntur inordinati et inermes milites, et in fugam convertuntur. Divino terrore uterque exercitus correptus fuit; turcae in unam, christiani in oppositam partem, nemine prosequente, fugientes.

1597, mense augusto caepit pestis Viennae grassari. Et mortui sunt toto anno 6143. Ex quibus peste infecti fuerunt 1700. Eodem anno, mense iulio, dominus Berstan circa auro-

⁴⁹ Carolus Mansfeld (1543-1595) comes; cf. *Réval Nagy Lexikona* XIII 367.

ram cum paucis peditibus, applicando petardam portae Tatae, disiecit tres ordine portas, et caepit castrum, mactatis turcis⁵⁰. Mense augusto archidux Maximilianus cum 25 milibus militum obsedit Papam et caepit. Obsedit Jaurinum. Ubi dominus Berstan, cum vellet simili arte capere civitatem cum sua petarda, ut caeperat Tatam, globo traiectus est. Et Maximilianus, auditio turcarum adventu, solvit obsidionem, et turcae Tatam receperunt.

1598, 29 maii dominus Palfi et Schvacenburg [Schwarzenberg] in aurora beneficio patere caeperunt Jaurinum, mactatis ibi bis mille turcis. Mense octobri obsedit archidux Matthias Budam. Caepit suburbium. Sed ob continuas pluvias coactus est solvere obsidionem. Eodem tempore obsederunt turcae Varadinum. Combussarunt, sed castrum capere non potuerunt.

Mense novembri maxima fuit pestis pecorum [99v] in Ungaria. Pleni erant campi cadaveribus boum. Fuerant enim magnae inundationes, quae luto et arena infecerunt herbas et herbae pecora. Eam ob rem magna fuit caritas carnium Viennae.

Mense decembri sponsa Regis Hispaniae ex Gracio ducta est Ferrariam una cum Matre, ut ibi per Pontificem copularetur Regi per interpositam personam. Pransa est ipsa Regina et Mater eius cum Pontifice. Hinc Mediolanum profectae, et inde in Hispaniam. Incredibile dictu est, quanti faciant hispani suam reginam. Nam quotiescumque illa bibit in prandio vel in caena, barbarico plane ritu et non christiano, in genua se prosternunt, et tanquam deam aliquam e caelo delapsam adorant. Et in meridie faces illi accendent, ac si esset caeca et pocul videre non posset. Ducunt eam sub umbella tanquam sacramentum altaris. Talis honor nullis pontificibus, imperatoribus, regibus et principibus mortalibus impensus legitur, sed immortali Christo Deo.

Hoc eodem anno a mense septembri ad finem anni grassata est pestis in Styria, Moravia et Bohemia. Atque paucis haec attigisse sufficiat de rebus in Ungaria et Transylvania gestis. — Laus Deo trino et uni sempiterno. — Viennae, 1599, 30 martii.

⁵⁰ Cf. ISTVANFI, *Historia* . . . lib. XXX p. 437.

A P P E N D I X II

P. STEPHANUS SZÁNTÓ (ARATOR) S.I. DE ORIGINE ET PROPAGATIONE HAERESUM IN HUNGARIA (1600)

Brevis et succincta descriptio quo tempore et qua occasione
haereses in Ungariam et Transylvaniam fuerint inventae, quem
progressum habuerint, et quis modus sit, eas extirpandi^{1*}

Anno Domini 1600

Septingenti sunt anni, ex quo ungari fidem catholicam suscepérunt. Et nulla per ipsos in Pannonia fuit haeresis excitata, sed quaecunque nunc in Dalmatia, Transylvania et Un-garia grassantur, per externas nationes fuerunt inductae.

Tempore Matthiae regis, circa annum Domini 1480 venerant, ex Bohemia husitarum ministri ad regem Matthiam, petentes licentiam praedicandi suam fidem in Pannonia. Rex interrogavit, quænam esset eorum secta ac religio. Qui responderunt, illam esse, quam Deus revelavit sanctissimo viro, Ioanni Huz et Hieronymo Pragensi. Tunc Rex subiunxit: Nova est haec secta, quam vos novi seductores cupitis in meo regno disseminare; contraria antiquæ et per totum orbem recepta romanae fidei, et damnata est a catholica Ecclesia. Quare non est aequum nec utile, ut ego tam pernitosam sectam patiar in meum regnum introduci. Maxima enim dissensio oriretur in meo populo. Multæ per vos innocentes animæ seducerentur et perirent. Quamobrem satius est, ut vos soli pereatis, quam ut plures vobiscum in tartara pertrahatis, et inde maiora vobis inferni tormenta accumuletis. His dictis, iussit eos foras educi ad campum budensem, et ingentem fieri fossam, et ibi sepeliri eos vivos, una cum suis libris et haeresibus. Et ab eo tempore nunquam fuerunt ausi in Ungariam huzitae ingredi.

Tempore huius Regis ad summum culmen pervenerat imperium ungarorum. Nam 12 regna usque ad Thraciam et Enerum, cum regno Boznae, et tota fere Illyria coronæ Ungariae subiecta fuere. Multas construxit ecclesiæ in Ungaria et Transylvania, et eximiis munib[us] ditavit. Turcis ita terrori fuit, ut solo illius nomine auditio in fugam converterentur. Similis per omnia in bellica virtute et pietate in Deum religiosissimo parenti suo, Ioanni Huniadi. Sed post mortem illius caepit indies magis ac magis declinare ungarorum imperium, tam propter internas dissensiones procerum, quam propter externa bella. Nunquam tamen fuit in peiori statu, atque nunc est, nec in rebus spiritualibus, nec in temporalibus. Quod unde et quomodo sit factum, et qua occasione daemon haereses in florentissimum regnum introduxit, dilucide lector ex sequenti narratione intelligere poterit.

Anno Domini 1526, postquam rex ultimus Ungariae, Ludovicus iuvenis, non exspectato auxilio Principis Transylvaniae, cum 20 millibus armatorum, in campo Mohats cum

^{1*} Textus huius tractatus invenitur in Budapest (Hungaria), Bibliotheca Universitatis, *Collectio Hevesiana* v. IX f. 1-8; apographum verisimiliter saeculi XVII, satis mendosum. Partem, quæ Transylvaniam spectat, ediderunt F. MÜLLER in *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* XIX (1884) 579-96; et VERESS, *Annae Litterae* 199-201. — De historia huius scripti cf. epistolam Patris Szántó (28 maii 1600) ad P. Generalem (supra, mon. 464 § 1); et introductionem epistolæ eiusdem Patris (13 iunii 1600); inferius, Appendix III. Hoc tamen opuscolum, licet Romam missum, non invenitur Romæ, quia – teste epistulae – datum est cuidam doctori parisiensi.

Zolymanno, turcarum imperatore (cuius octuplo maiores erant copiae) infeliciter conflixisset¹, et victus fugiens in torrente quodam una cum equo submersus fuisse, multique ex ducibus, proceribus et episcopis simul cum rege fortiter pugnando occubuerint, confestim facta est maxima perturbatio in regno. Nam Ferdinandus, archidux Austriae postulabat sibi dari coronam regni, ratione matrimonii, quod contraxerat cum relictâ² . . . duce Lazaro Suvenda, germano et haeretico, multa oppida et arcis ademit Principi, filio regis Ioannis; scilicet, Agriam, Levam, Zitvam, Zolnak, Tokay, Zakmar, Murany. Et cum his occupavit ad 40 milliari terrae ultra citraque Tibiscum. Iratus Solymannus, sequenti anno cecipit munitissimam civitatem Temesvar, cum aliquot castellis, Lippa, Canad, Sollmos, et occidit Ferdinandi ducem Erasmum Teufel cum Sfortio Palavicino, Augustino Sbardello [Sbardellato], vaciensi praesule. Dux Ferdinandi, Suenda [Schwendi] in castris et oppidis, ubique posuit ministros haereticos et milites. Turcae vero pagis atque locis, quae occuparunt, permiserunt colonos suos in fide antiqua permanere, et habere catholicos sacerdotes, qui illis praedicarent verbum Dei, sacrificium missae celebrarent, et sacramenta ritu catholicō administrarent. Et in hodiernum diem ungari illi, qui tributarii sunt turcis, fere omnes catholici sunt, et defenduntur per turcas ab haereticis. Quos canes appellant et abominantur, quod nulla habeant ieunia, cum omnes aliae sectae et nationes certis temporibus sua habeant ieunia.

Auxit praeterea haeresim lutheranam nobilium ungarorum perversitas, qui postquam lutheranorum vel calvinianam haeresim ex lectione librorum haereticorum imbibissent, coegerunt suos subditos in villis, oppidis atque castellis eandem sequi religionem, quam ipsi probassent. Et, ut filii eorum in eadem perfidia confirmarentur, miserunt ad studia Vitembergam, vel ad alia haeretica gynmasia.

Augmentum sumpserunt haereses in Ungaria ex defectu scholarum catholicarum. Nam, cum episcopi et canonici non haberent scholas, nisi valde exiles, quae non ascenderent ultra humaniora, et illas paucas; Jaurini scilicet, Posonii, Tyrnaviae et Agriae; haeretici contra in omnibus urbibus, in quas fuerant admissi, splendidas confestim erexerunt scholas, et cœperunt cum aplausu [2] poesim, rhetoricam, dialecticam, graecas et latinas litteras docere in Transylvania et Ungaria, et arguere ignorantiam catholicorum sacerdotum et monachorum. Et quo facilius iuventutem ungaricam ad se alicerent, pauperibus, qui se alere non possent, procurarunt stipendia, vel ut ipsimet cives praebenter illis quotidie epulas, ita ut coqueret illis una die tria aut quatuor fercula, alter altero die, et sic deinceps, donec omnes aedes percurrent. Et hunc modum servaverunt calvinistæ Varadini. Qui modus est optimus, et nihil gravet cives. Ubi enim sunt aedes 365, semel tantum ordo alendi studiosos totto anno ad unumquemque veniret. Quoniam vix ullus est tam miser paterfamilias, qui non possit praestare. Pauperes igitur studiosi, videntes se gratis litteras graecas atque latinas apud haereticos addiscere, et praeterea laute quotidie convivari, ultro et libenter ad illos confluxerunt. Quorum haeresim imbibentes in ministros scholarum sunt promoti, et dispersi per oppida, civitates et villas ad seducendum populum catholicum per evangelium Lutheri vel Calvini. Quorum progressum vehementer promovit paucitas, ignorantia et mala vita sacerdotum, praelatorum et monachorum catholicorum, quos digito suis auditoribus monstrabant ministri, ut intuerentur, qualis vita illorum esset, et ex illa iudicium illorum de fide facerent. Quasi vera fides penderet ex mala vita huius vel illius nebulonis.

¹ De statu politico et religioso regni Hungariae saeculo XVI cf. supra, Appendix I, f. 1r-3v.

² Hic in manuscripto desiderantur tria folia.

4. Promovit haeresum propagationem defectus archiepiscopi et episcoporum et praelatorum. Quorum bona pars cecidit in praecedentibus periculis. Quicunque enim bona temporalia possident in Ungaria, sive sint praelati, sive abbates et religiosi, tenetur certum numerum militum dare. Quando autem Rex in propria persona procedit ad bellum, tenentur omnes nobiles et praelati in propria persona comitari illum. Nuper sub Agria transfixus sagittis a tartaris obiit archiabbas S. Martini, Dominus Baraniay³, vir pius et eruditus, qui non ita pridem redierat ex Urbe, ubi philosophiae et theologiae dederat operam. Vivente rege et imperatore Ferdinandi archiepiscopus erat Nicolaus Olaus. Cui successit Antonius Verantius, dalmata, qui vix uno vel altero anno supervixit. Post quem per 25 annos nemini voluit conferre Maximilianus rex et imperator archiepiscopatum, sed redditibus eius camerae, sive fisco applicuit pro solutione militum. Idem factum est de agriensi episcopatu pluribus annis. Quem iam Turca possidet in paenam peccati. Multas praeterea praeposituras et abbatias et caenobiorum bona vel vendidit nobilibus haereticis, vel camerae fisci applicari iussit. Praeterea archiepiscopatus colocensis est sub turcis cum suis proventibus; similiter quinqueecclesiensis, canadiensis, timensis, bosniensis, syrmensis, agriensis et aliqua ex parte etiam valdensis, iauriensis et vesprimiensis. Varadiensis episcopatus totus est extinctus per calvinistas, et redditus eius applicatur arci varadiensi, quam ex aula episcopali fabricarunt. Transylvaniensem quoque episcopatum deleverunt ariani et lutherani, et bona illius fisco Principis adscriperunt. Vix duo integri remanserunt episcopatus: nitriensis et zagrabiensis. Ex locis autem sub turcis existentibus poterant quidem coloni dominis terrestribus aliquid censeri, sed perexiguos in cognitionem tantum veteris dominii. Ante biennium caepit Rudolphus rex et imperator liberaliter distribuere titulos archiepiscopales et episcopales, sed sine vitulis et redditibus. Ex Camera dantur illis aliqua stipendia. Archiepiscopatus strigoniensis ea conditione collatus est Ioanni Kutasi, ut Strigonii stipendia solvat septingentis militibus, et in nova sua arce trecentis. Imo, istos etiam titulares episcopatus, qui volunt consequi, non vulgaria munera camerariis et consiliariis Imperatoris offerre [debent]; et qui plura obtulerit, ille obtinet. Atque hinc fit, ut omnia beneficia ecclesiastica sint venalia, et vix aut nunquam sine simonia consequi possint.

5. Promovit felicem successum haeresum oscillantia et negligentia praelatorum, qui neglecta cura animarum, impliciti fuerunt negotiis iuris et iudicii saecularibus. Nunquam fere per se ipsos paroecias suas visitarunt. Miserunt archidiaconos visitatum, qui invenerunt in paroeciis sacerdotes paucos catholicos, et illos concubinarios; plures autem haereticos ministros, a quibus acceptis poculis et cochlearibus argenteis, et aliis munusculis, reliquerunt eos in pace lupos cum ovibus Christi.

6. Causa fuit articulus novus regni, a Maximiliano, ut dicunt, rege et imperatore in publicis comitiis concessus, ut libere quisvis quam vellet religionem sequeretur, reclamantibus episcopis et praelatis, sine quorum consensu nunquam potuisset talis articulus conditi, cum sit contrarius omnibus decretis regni, quibus stabilita est firmissime religio catholica per sanctissimos reges Ungariae. Hic tamen articulus non reperitur in decretis Maximiliani.

7. Causa est, quod reges posteriores, bellis exterioribus implicati, parum curae habuerunt de religione restituenda in regno, nec episcopis, qui restituere voluerunt, auxilium contra haereticos nobiles praebuerunt. Nam Nicolaus Teleghi, quinqueecclesiensis, satis zelosus concionator, caeperat persequi haereticos ministros, et eiicere ex paroecis, sed no-

³ De Petro Baranyay cf. supra, mon. 330.

biles consurrexerunt contra illum. Qui, non habens a Rege protectionem et auxilium, coactus est ab incaepito opere desistere. [3]

8. Causa est communis cum aliis provinciis, in quas haereses inventae sunt, corrupti mores clericorum, praelatorum, nobilium et laicorum; crudelitas dominorum in subditos, commissaries et ebrietates, et alia vitia, quae inundaverant. Oportebat ergo haereses esse, ut, qui probati essent, manifesti fierent, et veri catholici distinguerentur a fictis, qui verbis confiteantur se catholicos, factis autem negant, sicut triticum a pulis.

His, tanquam fundamentis, iactis, facile est respondere ad quaestiones, Eruditi Viri Nobiles, propositas de haeresum in Hungaria progressu.

Ad primam dico, quod non sunt aliae manifestae haereses in Hungaria praeter lutheranam et calvinianam. Lutherana viget potissimum in superiori Hungaria, in montanis civitatibus, oppidis et villis, in quibus germani et slavi commixti habitant, et pauci quidam nobilis ungar: Bartvae, Cibinii, Laytschoviae, Cassoviae, Eperiesini, et in castris et arcibus, in quibus sunt capitanei germani lutherani. Calviniana perfidia potissimum dominatur in possessione comitis Stephani Bathori⁴, qui est protector calvinistarum. Habent in tribus locis solemnia gymnasia: in Sarospatak, oppido magni domini Doboni⁵, Debrecen, campestri civitate, et Varadini. Ex his locis spargunt ministros in villas, arces, castella, pagos et urbes ad 50 millaria ungarica usque ad fines Transylvaniae. In montanis ergo civitatibus lutherani, et in campestribus oppidis et villis calvinistae, usque Nitriam totam catholicam religionem extinxerunt. Vix decem aut duodecim reperiuntur viri nobiles, qui cum sua familia retinuerunt fidem catholicam.

Ingressi sunt lutherani in regnum occasione bellorum civilium et externorum, ut saepius dictum est, circa annum Domini 1529 et 1530; calvinisti, ex lutheranis geniti, circa annum 1562, cum maximo odio flagrarent nobiles contra praelatos, quod ad Ferdinandum defecissent, et ob id facile persuaserunt nobilibus et baronibus, ut praelatorum invaderent bona, et eiicerent eos ex Varadino atque Transylvania.

In inferiori quoque parte Ungariae, quae paret Rudolpho regi, mixti sunt catholici cum haereticis, sed maior est pars haereticorum. In fine Ungariae et Austriae sedem locarunt tres barones, tanquam tres dracones, qui cogunt subditos, eandem, quam ipsi amplectuntur, sectantur et illi sectam. Comes Cerinus [Zrinyi] multas arces et oppida atque pagos occupat in Hungaria et Dalmatia, et ipse dalmata existens, qui eiecit catholicos sacerdotes et monachos ex suis bonis, et substituit haereticos, vitam ducit epicuream, et fertur esse atheus. Iuxta illum, versum Sopronium et Jaurinum, resident Bothiani [Batthyány] calvinista et Nadasdi lutheranus. Et quilibet eiusdem sectae praedicatorum in suis bonis, cuius sunt ipsi. Sopronii mixti sunt lutherani cum calvinistis et catholicis; ibi exulata adhuc capitulum iaurinense cum suo episcopo. Haereticus concionator inde expulsus fuerat ante paucos annos. Sed, num iterum fuerit reductus, certum non habeo. Jaurini quoque antequam caperetur a Sinnan basa, aequa haereticci atque catholici concionabantur. Sed postquam anno Domini 1598 29 martii per Palfi et Svarzenburg [Schwarzenberg] recuperatum est noctu vel in aura beneficio petardae, vallones catholici custodes ibi constituti sunt, qui non admittunt haereticos ministros. Posonii pariter mixti sunt cives cum haereticis, sed nulla fit concio haeretica, sed tantum catholica. Sic etiam Tyrnaviae soli catholici concionantur, et non ita pridem archiepiscopus Kutasi eiecit inde haereticos. Strigonium anno 1595 fuit recuperatum per milites potissimum Pontificis. Et ibi quoque collocavit Kutasi

⁴ De Stephano Báthory iun. cf. supra, mon. 80 adn. 52 et passim.

⁵ Franciscus Dobó; cf. NAGY III 328-29; Révay Nagy Lexikona XVI 581.

catholicos germanum et ungarum pro militibus. In aliis oppidis, arcibus et villis, cuius fidei sunt nobiles terrae, eiusdem communiter sunt famuli et subditi. Paucissimi inter eos inventiuntur catholici; praesertim inter milites in castellis et arcibus.

Ad secundam interrogationem respondeo, quod haeretici nullas turbas religionis causa excitarunt in Ungaria; satis autem magnas in Transylvania, ut suo loco dicemus. Ratio est, quia in Ungaria severissimae sunt leges et severissime puniuntur turbatores, homicidi et invasores aliorum bonorum. Deinde, quia tempora bellorum et dissidiorum (ut superius dictum est) haeretici liberi in regnum ingressi sunt, Rege et episcopis conniventibus. Imo, invitati sunt amplissimis propositis stipendiis a germanicis civitatibus et capitaneis haereticis. Qui irreparabilia damna intulerunt, tam in rebus temporalibus, quam spiritualibus, haeresibus infiicio totam Ungariam, et secum vehendo plastralia vitiorum. Quae enim sunt peccata tam abominabilia, quae haereses non secum trahant. Milites facti sunt iniusti, crudeles, rapaces, oppressores rusticorum, impurissimae vitae, saxones praesertim et valloves, qui mixti sunt in praesidiis cum aliis militibus ungaricis. Pro ieuniis regnant inter eos perpetua convivia, comediones et ebrietates; pro benedictionibus maledictiones, blasphemiae, irae, rixae, odia, contentiones et aemulationes; pro continentia et castitate luxuria, adulteria, fornicationes, et omnia genera carnalium vitiorum; pro pietate denique impietas, contemptus Dei et sanctorum. [4]

Et necessario talis vita sequitur ex fundamento fidei ipsorum, quod sola fides iustificet, et opera bona nihil prosunt. Qualiacunque igitur flagitia quispiam committat, modo credat, sibi esse dimissa per Christum, non illi imputabuntur. Olim capitali supplicio puniebant adulteria in Ungaria secundum leges Ungariae, et adhuc puniuntur inter ungarios ab haereticis et catholicis. In hac re nemini parcitur, scorta et meretrices in fluminibus submergebantur. Sed modo quis puniet prophanos milites externos, qui omni libidinum genere se maculant et polluant, non contenti grege scortorum, quae ex Germania deducunt, ex villis et oppidis rapiunt honestas pueras et faeminas, invitis maritis et turpiter iis abutuntur.

Cum praeteritis annis saxonicus miles descenderet in Ungariam, iuxta Olomucium raperunt plurimas faeminas et pueras. Inter alias abduxerant ingenuam quandam virginem. Pater cucurrit post eos et redemit filiam 100 taleris, quos pro dote illius magno labore pluribus annis congregaverat. Perfidi milites, accepta pecunia, patrem bombarda traiecerunt et filiam abduxerunt. Qui in paenam peccati eodem anno partim peste, quae ex impluvie et eorum immunda vita exorta fuit, aut a turcis sunt mactati. Ungaris quoque ministri calvinistarum, contra leges Dei et Ungariae, viam aperuerunt latam ad adulteria et vitia carnalia, praesertim in possessione comitis Stephani Batori. Separant enim coniuges legitimas ab invicem ob levia iurgia et exiguum preium; et dant licentiam mulieri nubendi alteri et viro ducendam aliam. Quod si nec ista placuerit, dant licentiam reiiciendi istam, et recipiendi aliam.

Ad tertiam quaestionem dico, magnam esse spem conversionis haereticorum in Ungaria, et facilimum, si modo velit Rex et episcopi. Nam praevidens S. Stephanus, primus rex noster, fore aliquando haereses, ita exakte in iure ungarico in rebus spiritualibus et temporalibus iudiciis subiecit principes, comites, barones et totam nobilitatem, totumque statum saecularem archiepiscopis, episcopis, praelatis, abbatibus et spiritualibus personis, ut in omnibus causis saecularibus et spiritualibus nobiles penderent a praelatis; nec quicquam sine illorum consensu possint statute in privatis et publicis iudiciis. In comitiis publicis primi illi post regem dent vota. Nec possit quispiam nobilium item alteri intendere, et in ius vocare, nisi mediante aliquo viro capitulari et canonico. In superiori senatu primi semper

essent cum rege archiepiscopi et episcopi, postea principes, duces et regis consiliarii. In inferiori senatu primi essent praepositi et abbates, deinde barones et nobiles. Quorum sententia nulla est, si praelati sunt consentientes. Qui possunt excommunicare rebellis et co-guntur parere. Qui, quamdiu sunt in excommunicatione, nemini possunt litem intendere, et quivis potest eos in ius vocare.

Nuper haereticus nobilis ungarus crucifixi imaginem comminuit in quadam ecclesia. Excommunicatus fuit per canonicos, nec prius absolutus, quam argenteam pro lignea repuneret. Eodem remedio possent ministros haereticos nobilibus auferre et expellere regno, si vellent et auderent.

Pro conversione igitur haereticorum duo essent necessaria ex parte regis. Unum est, ut mandaret decretum regno Ungariae ab omnibus observari. In illo enim Rex Sanctus complexus est omnia, quae fidei fideli catholico credenda sunt. Alterum est, ut in civitatibus et arcibus constitueret praefectos et capitaneos catholicos; et duces militum similiter catholicos in locum illorum substitueret. Si hoc fuerit, cito resflorescat fides catholica in Ungaria, licet modo centuplo sit maior pars haereticorum, quam catholicorum.

Ex parte vero episcoporum et praelatorum duo alia sunt necessaria. Primum, ut visitarent suas dioeceses; amoverent ministros haereticos et concubinarios sacerdotes e paroeciiis, et catholicos bonae vita substituerent. Quod si dicarent, se non invenire tales idoneos praesbyteros, alant seminaria clericorum iuxta praeceptum concilii tridentini, et habebunt. Secundum est, ut in publicis comitiis inter se essent concordes, et unanimo consensu opponerent se contra dominos nobiles pro religione catholica, et monerent eos, ne se in officia episcopi immiscerent; neve sibi pastores secundum desideria sua eligerent et constituerent; sed hanc curam relinquenter ordinariis et legitimis episcopis. Quod si parere noluerint, invocent contra eos Pontificis et Regis auxilium, et utantur solito remedio excommunicationis contra eos. Et procul dubio, sine ullo tumultu, cogentur obedire et alegare ministros. Sciunt enim, se non posse contra iura regni tales impostores in suis bonis tenere. Et timent vehementer excommunicationem et bonorum amissionem. Nec unquam se exponent periculo vitae pro sua fide aut privationi bonorum.

Ad quartum respondeo: Praeter lutheranos et calvinistas, non sunt in Ungaria alterius sectae haeretici manifesti. Lutheri autem et Calvini haereses quot et quales sint, notum est omnibus ex libris ipsorum, et ex elenco alphabetico Prateoli⁶. Habent suos pseudoepiscopos, quos superintendentes vocant, et suos praedicatores, quos ministros appellant. Revera enim non sunt sacerdotes, cum non sint legitime missi, nec ullos sacros ordines habeant, utpote qui a laicis mittuntur et ordinantur. [5] Tempa et altaria construere non est haereticorum, sed constructa destruere vel in stabula et horrea convertere. Lutherani in montanis civitatibus occuparunt tempa catholicorum cum suis redditibus. Conservarunt in illis altaria, imagines et alia ornamenta altarium. Calvinistae ex ecclesiis, quas invaserunt, exturbant imagines et combusserunt. Altaria everterunt more turcarum, et profanam suam mensam in medio templi posuerunt. Sepelunt more suo suos mortuos cum cantilenis a se vulgari lingua compositis. Et communiter funebres habent conciones in sepulturis illorum, qui aliquid testamento ipsis reliquerunt.

Ad quintum respondeo: Ad quosvis honores saeculares et officia publica sine discrimine tam lutherani quam calvinistae admittuntur. Imo, illi tenent omnia praincipua officia.

⁶ Gabriel Prateolus (Dupreau — 1511-1588), gallus, theologus; qui scripsit opus: *De vitis, sectis et dogmatibus omnium haereticorum . . .* (Coloniae 1569); cf. *Dict. de theol. cath.* v. XII (1939) 2786-88.

Illi sunt praecipui consiliarii bellici, praefecti arcium et civitatum, praesides camerae fiscalis, fodinarum et teloniorum; et ipsius archiducis Mattheiae et Maximiliani praecipui consiliarii sunt haeretici.

Anno Domini 1594 Teisenback, capitaneus cassoviensis, haereticus, accepit turcis Filék, Novograd cum quatuor aliis castellis. Et, pulsis ex illis locis catholicis sacerdotibus, quos turcae sustentabant pro subditis catholicis, et haereticos ministros in illorum locum substituit. Item, anno 1597 archidux Maximilianus caepit oppidum Papam, et tradidit capitaneo haeretico regendum et custodiendum. Idem fecit Varadini, postquam illud resignasset princeps Sigismundus Imperatori 1598. Canisae aliquamdiu erat capitaneus catholicus, optimus vir et miles peritus et animosus. Sed amoto illo, per haereticos consiliarios, intruserunt haereticum impium et timidum, nomine Paradaiz, qui Clissam in Dalmatia prodidit turcis. Et quam primum ingressus est Canisam, turcae depraedati sunt quatuor pagos circa Canisam catholicos. Denique in omnibus arcibus et civitatibus, quae parent Rudolpho, praesides sunt haeretici, excepta Cassovia, ubi est Basta, catholicus, et Jaurino, ubi est Swartzenburg, et in his locis ante biennium semper erant haeretici capitanei.

Ad sextum respondeo — Ministri haeretici tam lutherani quam calvinistae publice concionantur non secus atque catholici, et palam insultant catholicis, carpunt vitia eorum, et debachantur in vitam praelatorum et religiosorum, sciente et permittente Rege.

Ad septimum respondeo — Praeter praecipua festa Nativitatis Domini, Paschae et Pentecostes et dominicum diem, parum reliqua curant; et illa iuxta vetus calendarium servant. Ipsi sibi fingunt festa, et duos tresve dies in hebdomada accipiunt et eligunt, in quibus concionantur. Carnes omnibus ieuniis vorant, et comedendas persuadent auditoribus. Imo, et catholici eo dementiae venerunt, ut si habeant hospites catholicos et haereticos tempore ieunii simul, apponant pisces et carnes, ut quisque comedat, quod sibi libuerit. Itaque omnes leges Ecclesiae ab haereticis sunt conculcate, et neque a catholicis ex parte servantur.

Ad octavum respondeo — Quot sint catholici ex primariis regni, facilius possumus numerare, quam haeretici. Dominus Magnificus Nicolaus Palsi, dux exercitus ungarici cis Danubium erat catholicus et vir optimus. Sed hoc anno 1600 24 aprilis pie in Domino obdormivit. Reliquit quatuor filios magnae expectationis. Catholicus similiter est Magnificus Dominus Ioannes Draskovich et Dominus Istvanfi, palatinus regni nominetenus; et Dominus Christophorus Peteö, Dominus Daroci, Dominus Zekel. Pauci aliqui inter inferiores nobiles inveniuntur catholici. Caeteri sunt lutherani et calvinistae. Ex potentioribus et ditionibus Stephanus Batori est calvinista, Illeshazi lutheranus, Nadasdi lutheranus, Botthiani calvinista, Turzo lutheranus et Zereni athaeus.

Ad nonum patet responsum ex supradictis.

Ad decimum — Centuplo et amplius excedunt numero haeretici catholicos. Non tamen sunt potentiores, quia nihil possunt statuere nec in spiritualibus rebus, nec in saecularibus iudiciis sine praesentia et consensu praelatorum.

Ad undecimum — Collegium Societatis unicum est in Ungaria, in comitatu turoensi, in oppido nostro Varallia, sub arce Sznio, quae est etiam nostra. Fundavit collegium illud Illustrissimus et Reverendissimus Cardinalis Drascoviz, episcopus jaurinensis, et attribuit collegio praeposituram turoensem, quae habet sub se 13 villas schlavoricas intra montes et sylvas in comitatu turoensi, et quatuor in plano campo ungaricas in comitatu nitriensi et posoniensi. Collegium olim erat Varalliae cum scholis in medio schlavorum cum exiguo fructu; et residentia Selliae, in alio oppido nostro iuxta Vagum fluvium. Sed quia filii nobilium ungarorum non veniebant inter schlavos et rusticos, translatum est collegium Selliam,

ubi puri ungari habitant, et maior fit concursus studiosorum, et residentia Varalliam. Hanc quoque miseram praeposituram invident nobis non solum haeretici, sed etiam aliqui ex praelatis, cupientes, si possibile esset, omnia ecclesiastica beneficia soli devorare. Passi sunt varias persecutions patres ab haereticis, sed contra iura regni nihil potuerunt obtinere. Verum et hi paulatim incipiunt iam mitescere. Fructus ex hoc collegio non vulgaris promanavit tam in nostros colonos, quam in aliorum quorundam [6] nobilium. Nam nostri fere omnes facti sunt catholici. Et villaे aliquot nobilium reductae sunt ad Ecclesiam catholicam. Sic etiam non pauperum modo, sed et nobilium filii, abiurata haeresi, amplexi sunt fidem catholicam. Et maior in dies ex scholis et concionibus fructus speratur, si a turcis et tartaris non fuerit Ungaria molestata, aut intestinis bellis divexata.

Ad duodecimum — Nobilium exempla insignia, qui defecerunt a fide catholica ad haereticos, possumus nonnulla proferre. Nam Nicolaus Dersfi [Dersffy]⁷, postquam factus esset Regis consiliarius, ex controversiis Bellarmini factus est haereticus, videns totidem ferre habere argumenta pro sua parte haereticos, quot catholicos. Ex iisdem controversiis ministri lutherani et calvinistae mutuant argumenta contra catholicos. Ita ut, ambiguum sit, num catholicis, an haereticis plus utilitatis controversiae illae attulerint⁸. Item iunior Dersfi per uxorem haereticam haereticus factus est. Sic et iunior Litzius haereticam dicens uxorem, per illam seductus est. Ex haereticis autem adultis rara vidimus exempla, qui conversi fuissent. Pueri nobiles plurimi conversi sunt, et convertuntur in scholis nostris in Ungaria, sed multo plures in gymnasio nostro viennensi, quo se conferre soleant ad studia ditiores et potentiores nobiles. Qui tanquam stellae lucent inter alios studiosos, et ornant scholas nostras. Libri latini pauci et rari eduntur in Ungaria propter perpetua bella. Ungarica autem vulgari lingua multi eduntur ab haereticis, pleni blasphemii contra Ecclesiam catholicam. Ex catholicis Nicolaus Telegdi, episcopus quinqueecclesiensis, et Episcopus Vezprimiensis [Monoszlóy] edidit duos aut tres libellos de invocatione sanctorum, et de gratia et de libero arbitrio; quos nostrae subiecit censurae. Arriani in Transylvania verterunt Sacra Biblia in linguam ungaricam. Et idem calvinistae fecerunt in Ungaria. Catholicæ nulla versio exstat. Et quod peius est, catholici parochi et canonici versionibus utuntur haereticorum. Mihi haec cura demandata est, ut vulgatam editionem latinam, a concilio tridentino approbatam, reddam ungarice⁹. Quod pro virili conabor facere, et simul corruptelas haereticorum colligere et redarguere. Nulla est insignium urbium vel locorum conversio, sed potius perversio. Sed aliquot villarum ac pagorum per nostros patres. Leges et edicta principum et regum contra haereticos nulla sunt, praeter unicum articulum regni editum a Ferdinando rege et imperatore, sub quo haereses in Hungariam intraverunt, ut lutherani comburentur. Sed executio huius mandati nulla facta est, nec ipso vivente, nec post eius mortem. Immo, filius eius Maximilianus consensit in regno libertatem religionis.

DE DALMATIA ET CROATIA ET REGNO BOZNAE

Istae provinciae a tempore S. Ladislai regis fuerunt sub corona regni Ungariae, et simul cum ungaris militarunt contra turcas. Eundem semper dalmati regem habuerunt; et si-

⁷ De N. Dersffy cf. supra, mon. 5.

⁸ De hoc Patris Szántó iudicio severo cf. MAH III 652.

⁹ De proposito vertendi in linguam hungaricam Biblia Sacra cf. supra, mon. 464 § 2.

militer in linguis plurimum differunt, in moribus tamen per omnia sunt similes. Nec est natione ulla, cum qua magis ungari magis convenient, atque cum dalmatis. Ob id ad dignitates et honores, quam temporales, tam spirituales aequae dalmatae atque ungari admissi sunt et admittuntur.

In Dalmatia atque Croatia non ita labefactata fuit religio catholica, sicut in Ungaria; tum quod dalmatae communiter sint constantiores et obstinatores in sua fide, quam ungari; tum etiam, quia habuerunt semper banos sive gubernatores catholicos. Multo tempore gubernavit eas provincias Georgius Draskovicz, episcopus zagrabiensis, et Ferdinandi imperatoris confessarius; postea cardinalis. Qui egregie tutatus est suam patriam ab haereticis. Postea fuit banus Thomas Erdödi, optimus catholicus et bonus miles, qui 1593 bozenensem bassam cum 20 millibus turcarum submersit in Culpam amnem. Et modo quoque catholicus est banus, Ioannes Draskovicz. Ex nobilibus militibus non pauci et ibi sunt seducti, praesertim vero illi, qui Ungaria cum haereticis ungaris contra turcas militarunt; vel qui versati sunt in aula Zereni [Zrinyi], Nadasdi, Bathiani vel aliorum dominorum ungarorum. Ex dalmatis enim nobilibus pauci manent domi, sed conferunt se in Ungariam et viri et pueri, et servient dominis ungaris, ut linguam eorum addiscant et fiant illis gratiores. Communis vero populus totus est catholicus sive habitat in Ungaria sive in Dalmatia. Nam multa millia eorum fugientes turcas, venerunt in Ungariam, et considerunt in finibus Ungariae et Austriae. Homines sunt robusti et optimi agricolae, ieuniorum et praecceptorum Ecclesiae observantissimi. Felices se putant domini, si possunt habere ex illis colonos. Laboriose enim et fideliter terram excolunt. Regnum Boznae totum est sub potestate turcarum. Nihi lominus et ibi communis populus mansit constanter in fide catholica.

DE TRANSYLVANIA

Transylvania, olim Dacia dicta, ducatus et provincia fuit Ungariae subiecta, et ad fidem nostram catholicam conversa ante annos 600 per S. Stephanum regem. Sed cum contenderent inter se de regni corona Ferdinandus, archidux Austriae et Princeps Transylvaniae, fecerunt ex provincia regnum. Excedit amplitudine totam Boemiam et Moraviam. Cingitur undique montibus et sylvis. Unde nomen venit, ut Transylvania ab ungaris dicetur. Nam ultra illas sylvas usque Budam summa planicies est. Fortissima semper est habitans pars Ungariae, de qua solebat dicere invictissimus Matthias rex: Domini ungari, custodite diligenter Transylvaniam, quia si illam amiseritis, amissa erit tota Ungaria. Sed si illam conservaveritis, amissam Ungariam inde recuperare poteritis. Tentarunt turcae aliquoties occupare, sed quoties ingressi sunt, toties ad internicionem deleti sunt. Tentavit et Ferdinandus sibi usurpare. Ingressus est exercitus eius, sed ibi sepultus est. Tentavit etiam filius eius Maximilianus, missus exercitu cum Caspero Bekes ariano, sed totus exercitus eius deletus est per Stephanum Bathori, principem Transylvaniae anno 1575. Qui non multo post in regem Poloniae est electus. Transylvania igitur ab hoste externo vix aut difficillime capi poterit, si domini transylvani inter se, intra regnum fuerint concordes. Nam et praecedenti anno, quod valachorum Vaivoda ingressus fuerit, discordia fuit transylvanorum. Quia equitum dux fuit Caspar Kornis trinitarius, qui, deserto cardinali Andrea Bathori, cum toto equitatu defecit ad Valachum¹⁰.

¹⁰ Cf. supra, mon. 493 II.

Abundabat Transylvania rebus omnibus ad usum hominum pertinentibus: frumento, vino, pascuis, sylvis, pecoribus, fodinis omnis generis metallorum, auri, argenti, ferri, plumbi, aeris, argenti vivi. Et vix est aliquis mons, sub quo non lateat aliquod metallum. Et ob id non frustra maiores nostri appellarunt eam «Kinces Erdel», id est, Thesaurarium Transylvaniam. Habet inter se plurimos colles viniferos, montes salis aliquot, ex quibus instar lapidum modico labore ingentes portiones optimi salis eruuntur. Equos gignit generosus, sylvae feris abundant omnis generis. Flumina tria aurifera sive aureas arenas vehentia inde in Ungariam egrediuntur: Chrisius albus et Chrisius niger et Samosius. Habet praeterea alia 5 aut 6 flumina, quorum alia in Valachiam, alia vero in Ungariam erumpunt.

Triplices populi incolunt Transylvaniam: ungari, qui sunt domini provinciae; saxones et valachi. Saxones anno Domini 800 fuerunt electi ex Saxonia per Carolum primum, quod susceptam catholicam religionem abiecerint. Qui quaerentes sibi novas sedes, venerunt in Pannoniam, rogantes ungaros, ut locum habitandi ipsis concederent in sua terra. Qui assignarunt illis quandam sterilem et montosam partem Transylvaniae. Quam illi magnis laboribus egregie excoluerunt, et construxerunt in ea septem pulchras muratas civitates. A quibus vocant germani Transylvaniam Siebenbürgen. Ab illis nervus belli suppeditatur transylvanicus. Valachi olim fuerunt coloniae romanorum, et loquuntur corrupta italica lingua. Sunt rudes et sylvestres homines. Sunt pastores ovium, incolunt montes et sylvas et nobilium ungarorum sunt coloni.

In praecipuis locis et arcibus habitant ungari transylvani, quorum alii sunt ariani si-
ve trinitarii, alii sabatharii, qui pro dominico die observant more iudeorum sabbatum;
alii lutherani, alii calvinistae, alii catholici. Saxones sunt omnes lutherani, et hi primum
invexerunt lutheranam sectam in Transylvaniam. Valachi sunt graecae fidei, schismatici
et pendent a Patriarcha Constantinopolitano. Qui nunquam potuerunt a sua schismatica
fide dimoveri nec per haereticos nec per catholicos. Omnes autem praedictae haereses in-
vectae fuerunt in Transylvaniam eodem tempore, quo in Ungariam, et eadem occasione,
post mortem Ioannis regis, qui contendit de regni corona circa annum Domini 1540 et
1541, postquam et Frater Georgius cardinalis, cui regnum et filium testamento commis-
rat Ioannes, clam a legatis Ferdinandi fuisse occisus.

Unicum tota Transylvania habuit episcopum, qui fugit in Ungariam, ubi dedit ei Fer-
dinandus episcopatum nitriensem. Post mortem autem Fratris Georgii electus fuit tutor
pueri et gubernator Transylvaniae Petrus Petrovich dalmata, qui iam ab haereticis fuerat
corruptus et a catholica religione aversus. Qui videns episcopum Transylvaniae deseruisse
oves, et transfugisse ad Ferdinandum, iratus eiecit omnes canonicos, monachos et sacerdo-
tes catholicos, et villas et possessiones illorum partim fisco principis applicuit et bonam
partem sibi usurpavit. Idem fecit Varadini, fugiente et inde varadiense praesule. Quod vi-
dentes haeretici, lupi rapaces, populum transylvanicum esse destitutum veris pastoribus,
confestim adfuerunt et ecclesias atque paroecias catholicorum occupaverunt et adhuc te-
nent. Et quia sciebant proceres transylvani, nulla iura temporalia posse administrari secun-
dum decreta Ungariae sine canoniciis, elegerunt ex nobilibus quatuor, quos appellarunt ca-
pitulares, qui eodem officio in iudiciis fungerentur. Et sic factum est, ut intra paucum tem-
pus religio catholica e Transylvania extirparetur.

Ex magnatibus hi pauci manserunt constantes: Stephanus et Christophorus Batori
cum sua familia, Stephanus et Albertus Toldi cum sua familia, Christophorus Kereszturn,
Michael Teleghi, Dionysius Makai, Martinus Literatus et zekuli fere omnes, qui incolunt
montes Transylvaniae, qui dividunt Transylvaniam a Moldavia et Valachia. Aliqui perpe-
ram vocant illos siculos, quasi ex [8] siculis essent oriundi, cum nihil habeant commune

cum illis, sed sint veri et naturales ungari, sicut et alii. Dicti autem fuerunt zekuli a sedibus, quas nos vocamus zek, et inde zekel, quasi sedentarius, et inde postea formarunt Zekulum. Ratio horum est, quia cum prima vice ungari egressi essent ex Scythia Asiatica, primum occuparunt Transylvaniam. Et fecerunt sibi septem sedes, in quibus insiderent. Inde maior pars egressa est in Pannoniam et eam occupavit. Reliqua pars mansit in Transylvania custodiens sedes. Et isti dicti sunt zekel, sive zekuli. Et sunt omnes nobiles et generosi atque fortissimi milites.

Primum igitur introducta fuit in Transylvaniam lutherana haeresis per saxones, Casparum Heltai, typographum et Franciscum Davidis, qui fuit saxo, sed ita exacte didicerat ungaricam linguam, ut utraque lingua concionaretur. Cui non multo post dispuicuit lutheranismus et defecit ad calvinismum, tandem ad arianismum. Qui si diutius supervixisset, habebat animum inducendi iudaismum et circumcisionem, et reiiciendi totum testamentum novum. Sic impii semper proficiunt in peius, sicut filii Dei in melius.

Calvinismum invexit quidam minister calvinista, Gallus nomine, non natione, et alii ungari eiusdem sectae ministri, Petrus Melius, Petrus Carolinus, Georgius Geönci, Petrus Bereksazi, Ioannes Huniadinus, Ambrosius Derecskei, et alii horum discipuli, qui sedes suos habuerunt extra Transylvaniam, in Ungaria, Varadini, Debröcini et Sarospatacini.

Calvinistae coniuncti cum lutheranis saepe certamen habuerunt cum trinitariis, et ab illis fuerunt superati. Erat enim Franciscus Davidis versatissimus in Scripturis Sacris, ita ut videretur tota Biblia memoriter novisse. Et Scripturam unam per aliam interpretabatur. Nulla concilia, nullosque patres recipiebat, sed puram Scripturam. Et ridebat calvinistas et lutheranos, cum aliquando ex his contra se probassent; quod, cum nec isti a papistis talia testimonia reciperent, non eos puderet contra se adducere; alioquin deberent omnia dogmata papistica recipere, quia omnia illa facile ex conciliis et patribus probari possent.

Arrianam, sive trinitariam doctrinam induxit in regnum Georgius Blandrata, pedemontanus italicus, qui fugiens inquisitionem pataviensem, venit in Transylvaniam et factus est medicus Ioannis reguli iunioris. Negavit cum Ario Christi divinitatem, cum Macedonio Spiritus Sancti divinitatem, et personarum distinctionem cum Sabellio. Primum hic traxit in suam sententiam regulum Ioannem, atque primarios eius consiliarios: Casparum Bekes, Casparum Kornis, Christophorum Hagimasi, Ioannem Gerendi, a quo sabathiorum secta capit, quod de sabatho colendo expressum sit Dei paeceptum, de die dominico nihil. Sectatores eius dicti sunt Gerendistae. Hae tamen posteriores sectae, calviniana et trinitaria, multo post lutheranam sunt inventae. Multis enim annis sola catholica religio et secta lutherana servata est in regno, ut colligi potest ex sequentibus articulis eorum, regnicularum consensu editis et promulgatis, quos mecum communicaverunt boni amici¹¹.

¹¹ Articulos regni, de religione constitutos, vide inferius, Appendix III.

APPENDIX III

P. STEPHANUS SZÁNTÓ (ARATOR) S.I.
P. CLAUDIO ACQUAVIVA PRAEP. GEN. S.I.
Vienna 13 iunii 1600 — Romam

TEXTUS: *Germ. 179, 149r-152v; autographum.*

SUMMARIUM: *Ad restaurandam religionem catholicam in Hungaria quatuor modos proponit.*

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Dedi literas ad Vestram Reverentiam 27 maii praesentis anni 1600 de origine et propagatione haeresum in Ungaria¹; et respondi ad quaestiones Patris Sirmondi, nomine Vestræ Reverentiae propositas, prout tunc mihi occurrebat. Et tradidi historiam Rectori ad V.am R. transmittendam². Sed postea occurrit mihi dubitatio et suspicio, quod fortasse sub nomine doctoris parisiensis Summus Pontifex, qui est universalis pater omnium nationum, petit informationem et modum iuvandi provincias septentrionales, extirpandi ex illis haereses, et reducendi exulantem catholicam religionem. Quod si ita est, tunc visum est mihi, aliter esse respondendum. Et inveni quatuor modos faciles, et quibus meliores sub caelo inveniri non possunt.

Primus modus est, ut Sua Sanctitas exhortetur Imperatorem, quod faciat idem in Ungaria, quod faeliciter facere caepit in superiori Austria; ubi e Lincio eiecit ministros haereticos³ et abstulit ab eis tempa et redditus illorum, et partim restituit catholicis sacerdotibus, partim applicuit novo collegio Societatis Iesu, quod ibi erigere et fundare constituit⁴. Ex quo poterunt post paucos annos idonei sacerdotes ad paroecias regendas et praedicandum verbum Dei egredi.

Eodem modo faciat etiam in Ungaria. Eiiciat e Cassovia ministros haereticos, auferat ab illis, tamquam ab iniustis possessoribus, ecclesias ab antiquis catholicis aedificatas et dotatas⁵, et fundet ex illis pro sua et subditorum salute plenum collegium. Distant enim Cassovia plus quam trecentis milliaribus a Vienna; et amplissima est illa superior pars Ungariae, in qua prorsus est extincta religio catholica. Propterea magno indiget collegio, ubi omnes artes cum philosophia legantur, et unde continuo emitti possint alumni ad oppida, castella, arces et villas.

Ferdinandus imperator ante annos triginta obtulerat ibi collegium Patri Vittoriae⁶, provinciali Austriae, cum amplissima fundatione⁷. Sed acceptare noluit propter metum turcarum, cum minus ibi tunc periculi fuerit a turcis, quam Viennae. Qui si tunc admisisset collegium, fuisse maius et ditius, quam viennense, in finibus Ungariae, Poloniae, Transylvaniae, Sylesiae et Russiae, et nullum progressum in Ungaria et Transylvania haereses ha-

¹ Quas videsis supra, mon. 464.

² Quam historiam videre est supra, Appendix II.

³ Qua de re cf. TOMEK, *Kirchengeschichte Österreichs* I 553-54.

⁴ De ortu collegi S.I. Linzii cf. DUHR, *Geschichte* II/1 327 ss.

⁵ Quod et evenit (saltem ad tempus) non multo post, ineunte anno 1604; cf. HERMANN, *A kath. Egyház története Magyarországon* 231.

⁶ De Ioanne A. de Vitoria S.I. cf. MAH I 14* et passim.

⁷ De collegio S.I. Cassoviae constituendo cf. MAH I 148 153 194-95.

bere potuissent. Quia tunc primum pullulare caeperant, et per scholas et contiones nostras facile fuissent suppressae. Ni fallor, etiam Rodolphus imperator obtulit Cassoviae collegium Patri Villerio, cum esset provincialis, sed noluit acceptare⁸.

Est alia civitas simul cum arce, distans a Cassovia itinere duorum dierum, ubi capitaneus catholicus est, Magnificus Dominus Zekel⁹, qui ultiro obtulit suam operam, se impetraturum ab Imperatore collegium cum templo et redditibus in Zakmar, si patres nostri eo velint venire et docere populum. Locus est munitus et aptissimus ad fructificandum. Multa enim millia animarum eo confluenter ex vicinis oppidis et villis ad contiones et scholas nostras.

Sunt praeterea in illa superiori Ungaria multae praepositurae et abbatiae, impignoratae haereticis dominis, quae paucis millibus redimi possent et converti in collegia ad usum alumnorum. Ante paucos annos factus fuit episcopus jazoviensis Georgius Bornemizza ab Imperatore, propterea quod semel functus esset legatione ad Imperatorem turcarum. Homo pestilentissimus, impurae vitae et in corde haereticus, qui diripuit thesaurum omnem ecclesiarum, monstrantias, calices et reliquaria comminuit. Inter quae erat unum instar medii hominis ex puro auro. Et ex illis aureos nummos curavit cudi. Vendidit praeterea multa bona Ecclesiae, et inter alia abbatiam, quae dicitur Lapis Refugii¹⁰, tradidit laitsoviensibus civibus haereticis pro duobus millibus talerorum. Ex quibus illi scholas haereticas construxerunt, et alunt inde suos ministros et studiosos. Hic nihil aliud esset facendum, quam redimere abbatiam, et fundare ex illa unum collegiorum 25 personarum in eadem civitate pro salute civium et vicinorum locorum. Scholae iam sunt factae ex bonis ecclesiae, et templa magnifica ab antiquis catholicis extracta et dotata. Tantum ministri et lupi essent eiiciendi, ut ex Lincio, et bona ecclesiastica restituenda catholicis.

Idem posset fieri in aliis civitatibus muratis: Novizolio, Vetuzolio, Kermechbania, Selmechbania, Bartvae, Eperiesini et Cybinii. In his singulis possent fieri singula parva collegia, in quibus maiori ex parte habitarent germani et sclavi, pauci ungari. Atque hac ratione optime esset provisum toti superiori Ungariae. Praesertim, si etiam ex arcibus amoverentur haeretici capitanei, et catholici in loca eorum substituerentur.

Collegium selliense videtur in medio consistere itinere unius diei a Strigonio et duorum a Buda. Sed est exiguum et campestre oppidum, expositum praedationibus et incursionibus turcarum et tartarorum, quamdui Budae turcae fuerint. Quod si Buda recuperaretur, posset collegium selliense eo transferri, tamquam in metropolim totius regni.

Pro alia autem extrema parte Ungariae, quae dicitur inferior Ungaria et terminatur ad Croatiū, Dalmatiā, Illyriā, Styriā et Austriam, necessarium esset aliud collegium plenum et perfectum, quod nusquam commodiori loco posset extrui, quam Varasdini, amaena et salubri ac bene munita civitate, ubi mixti sunt ungari cum dalmatis et italis mercatoribus. Eo studiosi possent confluere ex tota Illyria, Croatia, Dalmatia, Bozna et inferiori Ungaria. Hoc ipsum iam olim desiderarunt fieri primates Dalmatiae, sed nullus eorum ausus est Imperatori proponere, quod esset negocium spirituale, ad praelatos et non ad laicos pertinens. Pro fundatione autem huius collegii peropportuna et conveniens esset praepositura Sancti Gothardi, haud procul a Varasdino, quae impignorata est ab Imperatore 15 aut 20 millibus florenorum cuidam domino haeretico, si redimeretur. Quod si nullus inveniri posset, qui tantum pecuniae deponere gratis vellet, saltem mutuo conquirenda

⁸ Cf. MAH II 444 et passim; III 48 et passim.

⁹ De Michaeli Székely v. supra, mon. 432 adn. 2.

¹⁰ Cf. Révai Nagy Lexikona XIII 597-98; et RUPP, Helyrajzi történet II 136 140.

esset, et intra 5 annos posset collegium solvere ex eadem praepositura, quae reddit annis singulis quinque millia talerorum.

Porro, pro reductione Transylvaniae ad gremium Ecclesiae catholicae, sufficienter illa collegia ad tempus, quae Serenissimus et Pientissimus Rex Poloniae, Stephanus Batori erexit et fundavit Claudiopoli, Albae Iuliae et Varadini. Nisi quod Varadinum iam occupatum est ad rationem Imperatoris, postquam ei princeps Sigismundus [Báthory] Transylvaniam resignavit. Et simul occupatae sunt septem villae nostrae, quae erant pro collegio varadiensi datae. Propterea rogandus esset Imperator, [149v] ut restituat nobis illos pagos, vel faceret novam donationem; et constitueret Varadini capitaneum catholicum. Qui eiiceret ministros calvinistarum, et catholicos sacerdotes adduceret et defenderet. Sed de Transylvania vix aliquid certi constitui potest, donec stabilem habeat dominum. Est enim mutabilior omni polypo et europo.

Secundus modus restituendi catholicam religionem in Ungaria, non minus facilis et accommodatus, est huiusmodi, ut Caesarea et Regia Maiestas in publicis comitiis moneat episcopos, praelatos, barones, senatores et totum statum regni, quo statuta regni Ungariae et articulos pro religionis catholicae conservatione communi ipsorum consensu constitutos et a regibus confirmatos diligenter obseruantur. Et haec petitio a nemine illorum iusta ratione poterit reprehendi vel reiici. Absurdum est enim, regni decreta in aliquibus observare et in aliis reiicare, in rebus temporalibus et litibus sedandas acceptare et in rebus spiritualibus et ad salutem pertinentibus negligere. Quod si hoc ab illis obtentum fuerit, confectum erit totum negocium. Confestim enim omnes haereses sponte in Ungaria corruunt. Tot namque severissimis et iustissimis decretis et legibus confirmata est religio catholica per reges Ungariae, communi regni consensu, ut impossibile fuerit alias haereses in regnum invehiri, nisi aperto vel occulto consensu regum posteriorum et praelatorum. Fieri etiam non potest, ut diu haereses in Ungaria consistant, si leges et articuli regni observantur. Quod ut manifestius omnibus evadat, subiungam hic articulos praecipios regni de religionis catholicae confirmatione, inicium sumendo a decretis Sancti Stephani regis.

ARTICULI REGNI HUNGARIAE DE RELIGIONE CATHOLICA A SANCTO STEPHANO REGE EDITI ANTE ANNOS 600¹¹

Sanctissimus igitur rex et apostolus Ungariae, libro 1 suorum decretorum in hunc modum filium suum. Sanctum Emericum alloquitur: «Quoniam ad regalis ordinis dignitatem non oportet, nisi fideles et catholica fide imbutos accedere, idcirco sanctae fidei in nostris mandatis primum damus locum.

Imprimis praeceps, consulo, suadeo tibi, fili charissime, si regalem cupis honestare coronam, ut fidem catholicam et apostolicam tali diligentia et custodia conserves, ut omnibus a Deo tibi subditis exemplum praebeas, cunctique ecclesiastici viri merito te verum christiana professionis nominent virum, sine qua certo scias, christianus non diceris vel Ecclesiae filius. Qui enim false credunt, vel fidem in bonis non implent et qrnant operibus

¹¹ Articuli excerpti sunt ex opere: *Decreta, constitutiones et articuli regum incliti regni Hungariae . . . (Corpus Iuris Hungarici) (Tyrnaviae 1584); de quo cf. Régi Magyarországi Nyomtatványok I* (Budapest 1971) 498-99; praeterea G. DÓRY-G. BÓNIS-V. BÁCSKAI. *Decreta Regni Hungariae 1301-1457* (Budapest 1976) 9-10.

(quia fides sine opere moritur)¹², nec hic honeste regnant, nec in aeterno regno vel corona participant. Si vero scutum retines fidei, habes etiam galeam salutis. His quidem armamentis contra invisibles et visibiles legitime dimicare poteris inimicos. Nam, ait apostolus, non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.

Fides ergo, de qua loquor, haec est, ut Patrem, Deum omnipotentem, factorem totius creaturae, et unigenitum eius Filium, Dominum nostrum Iesum Christum, de Maria Virgine angelo nunciante natum, pro totius mundi salute in crucis patibulo passum; et Spiritum Sanctum, qui per prophetas et apostolos et evangelistas locutus est, unam deitatem perfectam, indissolubilem, incontaminatam esse, firmiter credas et sine omni ambiguitate teneas. Haec est fides catholica, quam (sicut Athanasius dicit) nisi quis fideliter, firmiterque credit, salvis esse non poterit. Si aliquando intra tuam inveniatur potentiam (quod absit), qui hanc collationem Trinitatis dividere vel minuere sive augere conabuntur, hos ipsos scias haeresiarchae servos et non sanctae Ecclesiae filios¹³. Tales vero nec nutrias, nec defendas, ne tu etiam videaris amicus et fautor. Huiusmodi enim viri sanctae fidei filios omnino reddunt morbidos, et istam novellam sanctae Ecclesiae plebem miserabiliter destruunt ac etiam dissipabunt. Hoc ne fiat, principaliter cura.

De Ecclesia et conservando ecclesiastico statu — Caput 2

Idem Rex sanctus: In regali quidem palatio post fidem Ecclesia secundum tenet locum, a capite scilicet nostro, Christo prius seminata, deinde per eius membra ubique apostolos, sanctosque patres transplantata et firmiter aedificata, atque per totum orbem diffusa. Et, quamvis semper novam pariat plebem, in certis tamen locis quasi antiqua habetur. Haec autem, filii charissime, in nostra monarchia adhuc quasi iuvenis et novella praedicatur. Atque idcirco cautoribus evidentioribus eget custodibus, ne bonum, quod divina clementia per suam immensam misericordiam nobis concessum immeritis, per tuam desidiam et pigritiam atque negligentiam destruatur et annihiletur. Nam qui minuit aut faedat sanctae Ecclesiae dignitatem, ille Christi corpus mutilare nititur. Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctae Ecclesiae: Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Se ipsum quidem nominabat petram, verum non ligneam vel lapideam, super se aedificatam Ecclesiam dixit, sed populum acquisitionis, gentem electam, gregem fidei doctum, baptizmate lotum, chrismate unctionis, sanctam super se aedificatam Ecclesiam dixit et [150r] appellavit. Si quis infelix huius sanctae Ecclesiae membra vel parvulos scandalizat, iuxta Evangelii praeceptum, dignus est, ut mola suspenderatur asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris; id est, deiciatur de potestatis dignitate, et maneat extra Ecclesiam iustorum in illa mundiali miseria, sicut ethnicus et publicanus. Ac per hoc, fili mi, ferventi studio debes invigilare in sanctam Ecclesiam de die in diem, ut potius capiat augmentum, quam detrimentum paciatur. Inde etiam reges augusti dicebantur, quia augebant Ecclesiam, hoc et tu facias, ut cum corona laudabilior, tum vita beatior et prolixior habeatur.

¹² In margine Patris Szántó: Solam fidem lutheranam S. Stephanus rex condemnavit ante annos 500 (2 Tim. 2).

¹³ In margine: Transylvanic trinitarii utentes legibus Ungariae, hanc legem Sancti Regis praevaricati sunt.

De impendendo honore episcopis — Caput 3

Regium solium ornat ordo pontificum, ac per hoc in regali dignitate tertium possident locum pontifices. Charissime fili, seniores illos ita custodias, sicut oculorum pupillas. Si illorum benevolentiam habebis, neminem adversariorum timebis. Illis quidem te observantibus eris securus in omnibus; illorum precatio commendabit te omnipotenti Deo. Illos enim Deus humani generis constituit custodes, fecitque speculatores animarum ac totius ecclesiasticae dignitatis ac divini sacramenti dispensatores et datores. Sine enim illis non consti-tuuntur reges nec principatus. Per illorum interventum delicta delentur hominum. Si illos perfecte amas, te ipsum sine dubio sanas, tuumque regnum honorifice gubernas. In manibus enim eorum posita est potestas ligandi nos in peccatis et a peccatis solvendi. Testamen-tum enim sempiternum statuit illis Deus, eosque segregavit ab hominibus et sui nominis atque sanctitatis fecit particeps, et ab hominibus interdixit reprehendendos esse. Per David deificum regem: Nolite tangere christos meos – ait. Ille autem tangit christos Dei, qui contra eius divinum atque canonum instituta sacri ordinis viros falsis criminibus faedat, atque in publicum trahit. Quod te omnino, fili mi, agere prohibeo, si vis beatus vivere et tuum re-gnum honestare. Quia in his rebus in primis offenditur Deus. Si accidente casu, culpa re-prahensione digna super aliquem horum, de quibus est sermo, ceciderit (quod absit), corripe eum ter, quater inter te ipsum solum, iuxta praceptum evangelii. Si tunc secrete renue-rit audire monita, adhibenda sibi sunt publica, secundum illud, si te non audierit, dic Ecclesiae. Nam si hunc ordinem servabis, gloriosam tuam penitus exaltabis coronam.

Idem sanctus Rex lib. 2 Decretorum — Caput 1

Bonorum Ecclesiae invasor excommunicetur — Quisquis fastu superbae elatus domum Dei dicit contemptibilem et possessiones Deo consecratas atque ad honorem Dei sub regia immunitatis defensione constitutas inhoneste tractarit, vel infringere praesumpserit, quasi invasor et violator domus Dei, excommunicetur. Decet enim, ut indignationem ipsius regis sentiat, cuius benevolentiae contemptor et constitutionis praevicator extitit. Nihilominus tamen rex suae concessionis immunitatem ab hominibus dictio sua subiectis illaesam conservari praecipiat. Assensum vero non praebeat improvide affirmantibus, non debere esse res dominicas, id est, Domino dominantium traditas. Itaque sub defensione regis sit et sicut suae propriae haereditati, magisque advertat.

De potestate episcoporum super res ecclesiasticas — Caput 2

Ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere, gubernare atque dispensare secundum canonum autoritatem, volumus, ut laici eorum ministerio obediant ad regendas viduas et orphans defendendum, et ut obedientes sint eis ad eorum christianitatē servandam, consentientesque sint comites et iudices praesulibus suis ad iusticias faciendas iuxta praceptum legis divinae, et nullatenus per aliquorum mendacia vel falsum testimonium, neque periurium, aut per praemium iudicia iusta in aliquo depraventur.

Quod laici sacerdotes accusare non possint — Caput 3

Quales debent esse testes — Testes autem et accusatores sine aliqua sint infamia, uxores et filios habentes, et omnino Christum praedicantes. Testimonium laici adversus clericum nemo recipiat. Nemo etiam quemlibet clericum in publico, nisi in Ecclesia examinare prae-sumat.

De assiduo labore sacerdotum — Caput 4

Scitote fratres cuncti, quod supra omnes laborant sacerdotes. Unusquisque enim vestrum suum fert laborem proprium. Illi vero et suum et singulorum. Ideo sicut illi pro omnibus vobis, ita et vos omnes pro eis summopere laborare debetis in tantum, ut si necessitas fuerit, animas vestras pro illis ponatis.

De observatione dominicae diei — Lib. 2 Decretorum — Caput 7

Si quis presbyter vel comes, sive aliqua alia persona fidelis die dominico quempiam invenerit laborantem, abigatur. Si vero cum bobus, tollatur sibi bos, et civibus ad manducandum detur. Si autem cum equis, tollatur equus; quem dominus bove redimat, si velit; et idem bos manducetur, ut dictum est. Si qui aliis instrumentis, tollantur instrumenta et vestimenta. Quae si velit, ex cute redimat.

Ut diebus dominicis currant omnes ad Ecclesiam — Caput 8

A sacerdotibus vero et comitibus commendetur omnibus villicis, ita ut ipsorum iussu omnes currant die dominica ad ecclesiam maiores et minores, viri et mulieres; exceptis illis, qui ignes custodiunt. Si quis vero obstinatus remanebit, vapulet et depiletur. [150v]

Diebus Quatuor temporum carnes non esse comedendas — Caput 9

Si quis Quatuor temporum ieunia, cunctis cognita, carnem manducans violaverit, per specium unius hebdomadae inclusus ieunet.

Feria sexta carnes non edendas — Caput 10

Si quis sexta feria, ab omni christianitate observata, carnem manducaverit, unam hebdomadam inclusus ieunet.

De his, qui sine confessione sacramentali moriuntur — Caput 11

Si quis tam obstinatus est (quod absit ab omni christiano), ut nolit confiteri sua facinora secundum suasum presbyteri, hic sine omni divino officio et eleemosynis iaceat quemadmodum infidelis. Si autem parentes et proximi neglexerint vocare presbyteros, et ita subiaceat absque confessione morti, ditetur orationibus et consoletur eleemosynis, sed parentes luant negligentiam ieuniis secundum arbitrium presbyterorum. Qui vero subitanea periclitantur morte, cum omni ecclesiastico sepeliantur honore. Nam occulta et divina iudicia nobis sunt incognita.

Peccans in fidem, ab episcopo iudicetur, et rebellis existens brachio regali tradatur — Caput 12

Si quis observatione christianitatis neglecta et negligentiae stoliditate elatus quid in eam commiserit, iuxta qualitatem offensionis ab episcopo per disciplinas canonum iudicetur. Si vero rebellitate instigatus renuerit sibi impositam paenam sufferre, iterum eodem iudicio restringatur, etiam usque septies. Tandem, si per omnia resistens et abnuens invenietur, regali iudicio, scilicet defensori christianitatis tradatur.

De periuris — Caput 15

Si quis valentium fide commaculatus, corde pollutus, iuramento confractus, periurio addixtus invenietur, perdita manu periurium luat, aut 50 iuvencis manum redimat. Si vero vulgaris periurus extiterit, manu amputata punietur, aut 12 iuvencis redimetur, et ieiunet, ut canones mandant.

De his, qui murmurant tempore missae — Caput 18

Si qui ad ecclesiam venientes ad audiendum divinum officium, ibidem hora solemnitatis missarum inter se murmurant et caeteros inquietant, exponentes fabulas ociosas, et non intendentis ad divinas lectiones cum ecclesiastico nutrimento; si maiores sint, increpati cum dedecore expellant de ecclesia; si vero minores et vulgares, in atrio ecclesiae pro tanta temeritate coram omnibus ligentur et corripiantur flagellis.

De aedificatione et dotatione ecclesiae a villanis — Caput 34

Decem villaec ecclesiam aedificant, quam duabus mansionibus, totidemque mancipiis dent, equo et iumento, sex bobus et duabus vaccis, 34 minutis bestiis. Vestimenta vero et corporalia et cooperatoria rex provideat; presbyterum et libros episcopi.

De negligentibus venire ad ecclesiam diebus festis — Ex decreto Sancti Ladislai regis — Caput 11

Si quis in dominicis diebus aut in maioribus festivitatibus ad ecclesiam non venerit parochialem, verberibus corripiatur. Si vero villaec remotae fuerint et ad ecclesiam parochialem villani venire non potuerint, unus tamen ex eis nomine omnium cum baculo ad ecclesiam veniat, et tres panes et candelam ad altare afferat.

Et capite 12 — Si quis his diebus venatus fuerit, canibus et equo careat, sed equum bove redimat. Si vero presbyter aut clericus venatus, ab ordine descendat usque ad satisfactionem.

Ex decreto Ludovici secundi, articulo 54, anno Domini 1523

Paena capititis decernitur in lutheranos — Omnes lutheranos et eorum fautores ac factioi ipsi adhaerentes, tamquam publicos haereticos, hostesque sacratissimae Virginis Mariae, paena capititis et ablitione omnium bonorum suorum Maiestas Regia, veluti catholicus princeps, punire dignetur.

Idem articulus confirmatur in constitutionibus factis in campo Rakos, in postrema parte articuli quarti illis verbis: Lutherani omnes a regno extirpentur, et ubicumque reperti fuerint, non solum per ecclesiasticas, verum etiam per saeculares personas libere capiantur et comburantur.

Hi soli duo articuli, nomine totius regni editi et a regibus confirmati, sufficerent ad exterminandos omnes haereticos ex Ungaria et Dalmatia, si servarentur, et mandaret rex fieri executionem.

Praeterea anno Domini 1548, sub Ferdinando rege et imperatore, factus est huiusmodi articulus: In primis, quod ad negocium religionis attinet, omnes ordines et status regni una voce sentiunt, cultum divinum et religionem ad pristinam normam esse redigendam, et haereses undique esse tollendas, iuxta admonitionem Suae Regiae Maiestatis. Id autem ita recte fieri posse existimant, si omnibus ecclesiis praelati, sive sint episcopi, sive praepositi,

sive abbates, viri ecclesiastici et doctrina praediti quam primum praeficiantur. Qui et ipsi doceant verbo et exemplo gregem sibi commissam, [151r] et vicarium, ministrosque sibi subiectos eorum officium exercere faciant; mittantque sine mora in omnes partes archidiaconos, vicearchidiaconos et alios, quorum interest ad docendam plebem. Quibus, si forte, ipsi sufficietes non sunt, praedicatores boni adiungantur, ut ubique vetus religio pristinusque Dei cultus restituatur. Parochos etiam in omnibus oppidis et villis tales constituant, qui veram doctrinam sapient et eandem doceant, sacramentaque administrant iuxta ritum sancta Ecclesiae catholicae.

Iudem Ecclesiae paelati pro facultatibus ipsorum scholas erigant, in quibus bonae litterae et vera religio doceatur, ut sic in dies prava dogmata magis tollantur et vetus religio repullulet. Praedicatores quoque boni per regnum dispergantur. Sacerdotes autem non creentur, nisi probatae vitae et doctrinae viri, et his sacerdicia ecclesiastica, beneficiaque conferantur. Ipsi autem paelati penes ecclesias ipsorum iugiter resideant. Et unusquisque, sive paelatus, sive alius vir ecclesiasticus, unum tantum beneficium possideat, non plura. Si quis paelatus, publicis muneribus occupatus, penes ecclesiam residere non posset, vicarium, virum sufficientem et ecclesiasticum loco suo continuo teneat penes ecclesiam.

Ut autem facilius et citius boni et docti viri per regnum dispergantur, dignetur Maiestas Sua Regia his, qui in gymnasii bonis literis operam dant, gratiose providere, ita ut studia ipsorum continuare et perficere possint. Praeterea, ut paelati omnes modo praemitto officio ipsorum possint omni ex parte satisfacere, videntur bona omnia ecclesiastica, quocumque nomine vocentur, proventusque et decimae, item abbatiae, aliaque omnia beneficia, quae per laicos possidentur, quaeque a Maiestate Suae Regia ad beneplacitum, vel ad tempus iam praeteritum inscripta sunt, vel per laicos de facto et sine titulo occupantur, de manibus quorumcunque statim eliberanda esse, et his restituenda, ad quos spectant. Si qua autem huiusmodi beneficia vacarent, ea Maiestas Regia personis idoneis conferat¹⁴.

In eiusdem Ferdinandi decreto anni 1548 art. 10 sic statutum est: Praeterea, cum hactenus multis in locis ex licentia multorum dominorum et nobilium, homines idiotae et plerumque maechanici ac alii praedicatorum officio fungi veriti non sint, videtur ordinibus et statibus regni, ut praedicatores, vicarii, archidiaconi, vicearchidiaconi et alii, qui modo supradicto ad reformationem religionis per paelatos emittantur, diligenter tales prohibere et ad pristinam veramque religionem redigere cuerent. Qui si resipiscere nollent, tum de bonis illis eiificantur et ex merito puniantur. Domini autem terrestres non solum id non impediunt, sed ipsos praedicatores et alios ministros Verbi Dei per paelatos emissos iuuent in omnibus ad exercendum officium ipsorum. Si quis ex eis alter facere intelligeretur, ad primam requisitionem Suae Maiestatis, vel in eius absentia domini Locumtenentis, personaliter, vel per procuratorem comparere teneatur, et in re convictus, ex merito puniatur¹⁵.

Ibidem art. 11: Anabaptistas et sacramentarios, iuxta admonitionem Regiae Maiestatis, qui adhuc in regno supersunt, procul expellendos esse de omnium bonis, ordines et status regni statuerunt, nec amplius illos, aut quempiam illorum intra regni fines esse recipiendos.

Item art. 12: Praeterea, bona et proventus monasteriorum et claustrorum et capitulorum desertorum (excepta Belavar et eius pertinetiis, quos Maiestas Regia, durante beneplacito suo, Francisco Tahi, ad sustentationem eius ad tempus concessit) ad alendos

¹⁴ In margine: Vide decretum Ferdinandi anni 1549 art. 5 7 8.

¹⁵ In margine: Idem confirmatur in decreto anni 1551 art. 9 11; et in decreto anni 1559 art. 40 41, et in decreto anni 1563.

doctos parochos et Verbi Dei sinceros praedicatoros, qui populum in veteri et orthodoxa, vera catholicaque fide et religione conservare, et si qui ab ea desciverint in hoc regno, ad eam reducere studeant; nec non ad instaurationem et erectionem scholarum particularium earundemque magistrorum, qui docti et probi sint, interteritionem; et denique ad bonae spei ac indolis iuvenum et adolescentium, ut bonis literis operam dare possint, promotionem et auxilium applicentur et convertantur; quo tali ratione boni et docti viri alantur et nutriantur. Ad haec autem praemissa rite atque ordine exequenda, proventusque praedictos in praemissum usum fideliter convertendos, quilibet praelatus sub sua dioecesi curam gerere teneatur ac [151v] ubi opus fuerit, Maiestati Regiae de administratione huiusmodi rationem reddat.

Item in decreto anni 1550 art. 19 sic statutum est: Dignetur etiam Maiestas Sua Regia, quemadmodum superiori anno conclusum est, bona et proventus ecclesiarum et capitulo rum conventumque desertorum ad erectionm scholarum doctorumque virorum sustentationem sine diuturniore mora ubique converti facere, et tergiversantes autoritate sua regia compellere, quo sic viris doctis in regnum conductis, scholisque erectis, divinus cultus et religio pristina passim celerius repullulet, quemadmodum Maiestas Sua benigne se facturum obtulit.

Non poterant ab ulla synodo salubriores canones edi pro restitutione collapsae religionis catholicae et extirpatione haeresum, quam sunt praedicti articuli, communi consensu regni constituti et a regibus confirmati. Ex quibus etiam appetat, praelatos, episcopos et ultimos reges in causa suis propagationis haeresum, qui non curarunt praedictos regni articulos observari et in proxim redigere. Deinde ex iisdem articulis colligitur, non solum posse, sed etiam teneri regem et episcopos bona alienata ecclesiarum recuperare, et ex illis collegia, scholas et seminaria adolescentum instituere.

Tertius modus evelendi haereses ex Ungaria est huiusmodi: Ut Sua Sanctitas moneat archiepiscopos, episcopos et abbates atque praelatos, ut diligenter suo quisque muneri attendat; visitent suas dioeceses et paroecias; amoveant concubinarios et haereticos ministros, et substituant catholicos doctos et bonae vitae; servent imprimis sacros canones, deinde regni articulos de religione constitutos. In quibus tam praelati, quam laici sedulo et saepius sui officii admonentur, ut videre est in art. 7 decreti anni 1554, ubi dicitur: Quantum ad religionem attinet, statutum est, ut tam domini praelati et aliae personae ecclesiasticae, quam alii status saeculares, iuxta priorum conventuum constitutiones superinde confessata, sese gerant et officio utrique eorum satisfaciant¹⁶.

Item art. 25 anni 1556 idem confirmatur illis verbis: Caeterum, in negocio religionis statutum est, ut iuxta constitutiones proximorum conventuum, tam domini spirituales, quam laici, studeant officio utrique eorum facere satis, neque altera pars in alterius officium se ingerat, quemadmodum pietas in Deum, optimum maximum, sane requirit.

Quartus modus est, ut Sua Sanctitas mandet archiepiscopo, ut celebret synodum, quae a multis annis non est celebrata. Tractetur in ea de restitutione catholicae religionis. Ad sint viri docti, qui cum haereticis possint disputare. Citentur ministri haereticorum et domini, qui eos fovent. Qui, si venire noluerint, excommunicentur, priventur ecclesiis et proventibus earum, et e regno expellantur, sicut statutum est in pluribus articulis regni¹⁷. Praesertim vero in articulo 41 anni 1559, ubi dicitur: Statutum est praeterea, ut, iuxta con-

¹⁶ In margine: Posonii anno 1548 art. 5, et anno 1550 art. 12, anno 1552 art. 1.

¹⁷ In margine: Vide decreta anni 1552 art. 25, et anni 1556 art. 35, et anni 1557 art. 9 10 11, et anni 1548 art. 5.

stitutiones superioris conventus anni 1557, et etiam aliorum, domini praelati archidiacenos suos ad visitationes suas peragendas emitant, synodos celebrent, aliaque ad eorum officia spectantia in rebus ecclesiasticis obire non omittant. Ac tempore synodi vel convocationis generalis, sive particularis, teneantur omnes plebani et presbyteri qualescumque, tam ex bonis dominorum et nobilium, quam ex civitatibus liberis, ad convocationem praelatorum suorum, quorum dioecesi subsunt, pro accipienda salutari doctrina sine omni renitentia convenire. Quod si vero aliqui forent, qui plebanos ipsorum ad vocationem episcopi et praelati sui manifesta contumacia ducti retinere, neque illos praemoniti et requisiti ad synodus ipsam dimittere vellent, contra tales, sive domini et nobiles sint, sive vero civitates, Sacra Maiestas Caesarea pro tutandis, conservandis et manutenendis libertatibus et iuriis ecclesiasticis munus et officium principis christiani, quod Suae Maiestati, ut regi Ungariae incumbit (quemadmodum se gratiose obtulit) peragere et exequi dignetur.

Adde his praecedentem articulum 40 eiusdem anni 1559, sic sonantem: Ecclesiastica quoque iudicia in quibusunque causis ad forum et sedem spiritualem pertinentia, iuxta continentias decretorum Mathiae et Ladislai regum, et aliorum quoque, per vicarios dominorum praelatorum continue in terminis suis consuetis adiudicentur.

Huc pertinet et art. 31 et 32 anni 1563, his verbis editus: Quod vero Sacra Regia et Caesarea Maiestas fideles suos, status et ordines regni non minus benigne, quam summa cum diligentia monet atque hortatur, ut exortis nostra aetate diversis iniquis pariter et absurdis haeresibus atque sectis, in religione veroque Dei cultu unionem, christianam charitatem et doctrinam per apostolos et sanctae Ecclesiae patres traditam, et totius orbis consensu approbatam, sequantur. Status et ordines regni Sacrae Suae Maiestati pro hac illius clementia et pietate, qua non minorem de aeterna, quam temporali ista fidelium suorum salute habet sollicitudinem, immortales agunt gratias. Et quia alias simili modo [152r] per Sacram Maiestatem Suam fuerunt admoniti, pro clementi eiusdem admonitione his in rebus decernere non omiserunt. Statutum est igitur, ut omnia et singula, quae in superiorum articulorum comitiis, singulariter tamen anni 1548 et 1552 et 1554 super negocio religionis publice et unanimi consensu fuerunt decreta, in posterum quoque firmiter et inviolabiliter observentur. Nullusque contra ea sub paena ibidem statuta quicquam attentare audeat. Et quia capitanei germani, ut plurimum, et praefecti, militesque Suae Maiestatis contionatores non legitime missas, haereticos, ob pravam et impiam eorum doctrinam aliunde pulsos, ad se recipi et in arcibus bonisque regiis plerumque fovere consueverunt; idque non sine ingenti animarum christianarum faciunt iactura atque dispendio, dignetur Sacra Maiestas Suae Caesarea, pro officio suo imperiali pariter et regio, quo veram et sanctam religionem tueri et defendere tenetur, in tales animadvertere paena illa, qua capitaneis et praefectis locorum finitimorum (qui quaestum virtualibus exercent) superius est constituta, id est officiorum privatione.

Hi sunt quatuor modi restituendi catholicam religionem in Ungaria. Ex quibus duo posteriores minus utiles minusque efficaces esse videntur, quam priores duo. Primum, quia et praecedentibus annis crebro moniti fuerunt praelati et episcopi a regibus et regnolis in publicis comitiis, ut suo muneri attenderent, sed nihil profecerunt. – 2. Quia in synodis et comitiis praeteritis multa fuerunt salubriter constituta ad conservationem catholicae religionis, sed nullus curavit fieri executionem. – 3. Quia archiepiscopi, episcopi et caeteri praelati ita sunt involuti et implicati negotiis temporalibus et saecularibus, ut quasi impossibile sit, eos attendere rebus spiritualibus et salutis ovium suarum.

Nam plerique, contra canones sacros et articulos regni, onerant se pluribus curatis beneficiis, cum vix pro unius administratione possent esse idonei et sufficientes. Negligunt

paroecias, non visitant, nec per se nec per vicarios contionantur, sed colligunt tantum decimas et proventus, et tractant saecularia negotia et iudicia.

Ioannes Kutasi, podagricus, est archiepiscopus strigoniensis et archiabbas et simul locumtenens regis, sive vicerex. Tractat causas civiles, ad tribunal regis pertinentes. Martinus Pete, electus archiepiscopus colocensis, est episcopus jaurinensis et cancellarius regni; malae famae et inutilis; contractus chirargicus et podagricus; attendit conviviis et congregandis pecuniis ex praeposituris, episcopatu et literis, quas nomine regis solet expedire. Et nihil curae est illi de salute ovium, ac si non ad se pertinerent. Agriensis episcopus [Szuhay] est praefectus fisci, sive camerae posoniensis; et quaestoris potius, quam episcopi fungitur officio; et dat operam, ut vectigalia regis ex teloniis et tricesimis fideliter in aerarium regis invehantur. Jazoniensis episcopus, Mikacius¹⁸, praefectus est alteri camerae sive aerario cassoviensi, ubi quaestoris et non episcopi tractat officium. Caeteri episcopi cum canonicis resident in capitulis Posonii, Tirnaviae et Zagrabiae, et indulgent genio et quotidianis conviviis.

Ab his ergo nullam expectet Sua Sanctitas reformationem religionis, sed sequatur duos priores modos, si velit Ungariam iuvare. Et persuadeat Imperatori, ut ipsem tam admoveat, sicut caepit facere Lincii, praecipiat serio observari regni decreta et articulos, maxime illos, qui tractant de haeresum extirpatione et catholicae religionis observatione. Nullus enim in toto decreto ungarico invenitur articulus, qui faveat haereticis, vel in quo libertas religionis admittatur. Quia nullus fuit ex regibus Ungariae haereticus, ideo facile est per solius decreti observationem totum populum et omnes status regni ad catholicam religionem reducere. Nec cuiquam fit iniuria, si compellatur statuta regni observare, quae communis consensu populi facta sunt.

Mittat Sua Regia Maiestas aliquem potentem et zelosum catholicum commissarium cum nuncio Suae Sanctitatis, qui visitent arces, civitates et oppida. Amoveant capitaneos haereticos, et catholicos substituant in loca eorum. Eiificant undique ministros haereticorum, iusta articulos regni. Auferant ab illis ecclesias catholicorum, quas ut lupi invaserunt, et redditus earum, et convertant in collegia et seminaria catholica.

Fieri enim non potest, ut catholica religio possit restituiri in hoc regno, nisi per doctos, pios et catholicos sacerdotes. Tales autem paucissimi inveniuntur in Ungaria. Nec possunt haberi aliunde, nisi ex scholis bene ordinatis, ubi adolescentes simul cum doctrina catholicam religionem et pietatem a teneris annis imbibant. Nam etiamsi expellerentur ministri haereticorum ex urbibus et castris, si non essent scholae catholicae et seminaria, unde possint catholici sacerdotes in loca illorum expulsorum succedere. parva inde utilitas sequetur. Quia cum populus non possit diu sine pastore esse, iterum, tacentibus et dormientibus veris pastoribus, introducerentur ut prius praedicatores haereticci. Atque hac ratione omnia vicissim reciderent in pristinum statum.

Quod ne contingat, [152v] collegia cum scholis et seminariis in pluribus locis, iuxta decretum concilii tridentini et articulos regni Ungariae, quam primum sunt erigenda, et haereticorum scholae in catholicas sunt commutandae. Hinc siet, ut ex iuventute ungarica, transylvanica, dalmatica, sclavonica et germanica bene in catholica religione et pietate fundata et in bonis literis instructa, plurimi annis singulis idonei evadant ad praedicandum Verbum Dei, et paroecias administrandas. Atque hac ratione brevi tota catholica religio in

¹⁸ De Nicolao Mikáczy cf. supra, mon. 240 adn. 10 et passim.

regno reflorescet, haeresesque omnes funditus extirpabuntur, praestante et cooperante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

Opto Vestram Paternitatem faeliciter valere ad multos annos.

Vestrae Reverentiae servus in Christo

Stephanus Arator.

APPENDIX IV

ELENCHUS SOCIORUM, QUI EX REGNIS OLIM CORONA HUNGARICA UNITIS ORIUNDI,
ANNIS 1593-1600 IN SOCIETATEM IESU INGRESSI SUNT¹

1. TRESCHER, Ioannes, S.I., P. (1573-1645), hungarus posoniensis; ingr. 10 I 1593; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 800-01.
2. VAJDA (WAJDA), Ioannes Valentinus, S.I., transylvanus; natus 1571c Claudiopoli, ingr. 27 III 1593 Braunsbergae (cf. *Austr.* 24, f. 196r; *Austr.* 25, f. 87v). – Die 15 IX 1595 Romae admissus est in Collegium Germanicum; cf. VERESS, *Matricula* . . . p. 8.
3. BÁNYAI, Samuel, S.I., P. (1566-1604), hungarus; ingr. VIII 1594 Brunae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 625.
4. BADELIC (NAGY), Stephanus, S.I. (nat. 1576), croata; ingr. 1594, dim. 1609; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 624.
5. BARTOLIĆ, Georgius, S.I., C. (1566-1614), croata; ingr. 1595; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 625.
6. RATTHKAY, Stephanus, S.I., P. (1576-1631), croata; ingr. 19 VIII 1595 Graetii; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 761.
7. FEYÉR, Ioannes, S.I., P. (1573c-1610), transylvanus siculus; ingr. 24 XII 1595 Viennae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 666.
8. VÁRADI, Stephanus, S.I., P. (1575-1617), hungarus varadiensis; ingr. 24 XII 1595; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 805-06.
9. FERENCZFFI, Paulus, S.I., P. (1578-1629), hungarus posoniensis; ingr. 20 III 1596; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 665-66.
10. MÓRY, Stephanus, S.I., P. (1576-1632), hungarus; ingr. 5 VI 1596 Viennae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 736.
11. MISLENOVIĆ, Ioannes, S.I., P. (1577c-1613), croata; ingr. 25 I 1597 Graetii; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 732.
12. PAULISIĆ, Andreas, S.I., S. (1575c-1606), slavus; ingr. 12 III 1597 Thurotii; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 747.
13. BESKO, Michael, S.I., P. (1576-1645), slavus; ingr. 11 V 1597 Thurotii; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 630.
14. ALASZKAI, Paulus, S.I., S. (1580c-1601); ingr. 26 VIII 1597; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 617.
15. ÁDÁMOSI, Gregorius, S.I., C. (nat. 1571c), transylvanus; ingr. 1597, dim. 1624; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 616.
16. SALKOVIĆ, Georgius, S.I., C. (1575-1648), croata; ingr. 23 I 1598 Brunae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 772.
17. HAJNAL, Matthias, S.I., P. (1578-1644), hungarus tyrnaviensis; ingr. 4 II 1598 Olomutii; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 683.
18. KÁLDI, Georgius, S.I., P. (1573-1634), hungarus tyrnaviensis; ingr. 7 V 1598 Romae; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 633.
19. KÖNTES, Ioannes, S.I., N. hungarus; ingr. 13 IV 1598 Brunae, cf. *Cat. Prov. Austr.* I 709.

¹ Ampliores cursus vitae sociorum, qui in hoc elenco recensentur, invenies in opere *Catalogi Proviniae Austriae S.I. I-II* (Romae 1978 1982). Cf. praeterea introductionem in MAH I 1011, II 1021 et III 880.

20. FRATTAY, Franciscus, S.I., C. (nat. 1577c), transylvanus; ingr. 3 VI 1598 Brunae, dim. 1601; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 669.
21. VÁSÁRHELYI, Daniel, S.I., P. (1581-1641), transylvanus; ingr. 4 VIII 1598 Brunae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 806-07.
22. NYIRI, Michael, S.I., S. (1577c-1604), hungarus; ingr. 26 XI 1598; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 741.
23. SPISSIACK, Ioannes, S.I., C. (1579c-1629), slavus thuroiensis; ingr. 14 I 1599; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 787.
24. SZENTGYÖRGYI, Ioannes S.I., P. (1577-1627), transylvanus; ingr. 16 VI 1599 Brunae; cf. *Cat. Prov. Austr.* I 794.
25. SZÉKELY (SICULUS), Nicolaus, S.I., N. (nat. 1580), transylvanus; ingr. 1599 Claudiopolis; cf. *Austr.* 25, f. 180v.
26. SZEGHY, Franciscus, S.I., P. (1582-1635), hungarus; ingr. 21 III 1600; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 764.
27. HERSA, Matthias, S.I., C. (nat. 1582c), slavus; ingr. 21 III 1600 Brunae, dim. 1609; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 618-19.
28. JÉKEL, Zacharias, S.I., P. (nat. 1577), transylvanus; ingr. 25 VIII 1600; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 630.
29. KEREKES, Andreas, S.I., C. (1582c-1617), hungarus; ingr. 11 X 1600 Brunae; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 638.
30. MAURACH, Matthaeus, S.I., P. (1579-1648), hungarus posoniensis; ingr. 14 V 1600 Brunae; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 669.
31. BOSSÁNYI, Nicolaus, S.I., N., hungarus; ingr. 11 X 1600 Brunae; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 552.
32. VÉGH, Ioannes, S.I., P. (1580-1611), transylvanus; ingr. 24 XI 1600 Romae; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 778.
33. SANTIĆ, Matthias, S.I., S. (nat. 1573c), illyricus; ingr. 24 XI 1600 Romae, dim. 1606; cf. *Cat. Prov. Austr.* II 734.
34. SARTORIUS (SZABÓ), Andreas, S.I., S. (1581c-1606), transylvanus; ingr. 24 XI 1600 Romae, obiit 28 XII 1606 Dilingae; cf. *Rom.* 172, f. 45v; *Hist. Soc.* 43, f. 184.

INDEX PERSONARUM, RERUM, LOCORUM

A

- AARON, TIRANUL.** princeps Moldaviae 3.
ACQUAVIVA, Claudio, S.I., it., praep. gen. S.I. 1 et passim; dissuadet, ut Sig. Báthory iter rom. aggrediatur 15; Patri Maggio, vis. respondet, de praepos. thuroc. resignatione nec cogitandum esse 78; gratias agit Princ. Transylv. pro fundatione coll. alb. 282; litt. encycl. (1599) de missionibus in regnis haeresibus infectis, instituendis 503.
ÁDAMOSI, Gregorius, S.I., nov. parum aptus ad vitam religiosam 490.
ALARD, Michael, S.I., transylv. saxe, mittendus in Transylv. 13; cupit bona familiaria pauperibus studiosis distribuere et studia Romae absolvere 166 167-69 179-80 193-201 204; Romanum proficiscitur 226.
ALASZKAY, Paulus, S.I., hungarus, mag. schol. Selliae, sed ob penuriam sacerdotum etiam concionari debet 449.
Alba Iulia (Gyulafehérvár, Karlsburg) in Transylv., sedes princ. Transylv., de statu rerum residentiae 194-95 270; P. Pollart declaratur sup. 201; Princ. adimit cathedrale calvinistis 89 188 523 562; Naprághy ep. instituit quatuor canonicos 285; Princ. vult omnino coll. plenum fundare 182; mittatur Roma delineatio futuri coll., quae ante expulsionem illuc missa fuerat 134 171; Memoriale Principi dato de fundatione coll. 235-36; litt. fund. (28 dec. 1596) 237-39; P. Gen. gratias agit Principi pro fundatione 282; fundatio accipitur ex parte S.I. 261 270 278-79; socii necessarii 240; iam duea scholae 240 254; discipuli vocantur ab Ep. cantarier vesperas, sed non conceditur 285 298 316; S.I. init possessionem pagorum donatorum 263; de rebus temporalibus 284 399 400; dissolvitur coll. ad tempus 360 373 381 415; fructus spirituales collectae 188 250 523-24; litt. ann. residentiae 29-30 (1593), 118-19 (1594), 188 (1595), 250 (1596); – collegii 312 (1597), 373 (1598), 416 (1599) 523-25 (1600).
ALBENSIS, Casparus, S.I. v. DÓSA.
ALBER, Ferdinandus, S.I., germanus, praep. prov. Austr. S.I., asper et durus iudicatur a P. Vivario inspectore 397.
ALDOBRANDINI, Cinthius, it., card. secr. 139 435.
ÁLVARES, Emmanuel, S.I., lusitanus, eius Grammatica latina in scholis coll. claudiop. 216.
AMALTEO, Athilius, it., legatus pont. in Transylv. 6 475.
ANHALT BERNBURG, Chrisostomus, dux. mil., hospes nostri coll. thuroc. 242.
ARATOR v. SZÁNTÓ.
ARTOPAEUS, Ioannes, conc. luth., disputat cum patre missionario de S. Cruce 306.
AUCEPS (VOGLER), Ioannes, S.I. 441 442
Austria – S.I.; P. Prov. promulgat congr. gen. 7; participatio sociorum transylv. in congr. prov. 402; rationes, quas congr. Romam misit 278-79; ob periculum turcarum domicilia nonnulla solvenda, et socii in tutiora loca mittendi 18-19 21 73 80 104 109 225; recensentur missiones, quae fiunt in prov. 503; dubium de coadiutoribus infirmariis, qui etiam ad externos aegrotos vocantur 279; P. Carrillo prov. cogitat constituere seminarium linguae slavicae 427; praepositi v. Viller, Alber, Carrillo; domicilia v. Thurotium, Sellia, Claudiopoli, Alba Iulia.

B

- BAKAY, Daniel**, hungarus, admissus in Collegium Germanicum 158-59.
BALASSI, Franciscus, hungarus, miles eximius, contra turcas pugnans occubbit 85 557.
BALASSI, Valentinus, hungarus, illustris poeta et miles; relatio Patris Dobokay S.I. de piissima morte — , qui in obsidione Strigoni gravisime vulneratus est 114.

- BÁNFFY, Franciscus, nob. transylv., haereticus 494.
- BÁNYAY, Samuel, S.I., hungarus, mag. inf. class. Claudiopoli 254 268; convaluit 271.
- BARANYAI, Petrus, hung., convict. Olomutii; petit admitti in Coll. Germ. 317; factus OSB et abbas de Pannonhalma, obiit sub Agria in bello contra turcas 571.
- BARISON, Hieronymus, S.I., italus, rect. coll. patav. 139.
- BARTOLIĆ, Georgius, S.I., nov., laudatur a P. V. Praep. 290.
- BASTA, Georgius, italus, dux mil. imp. Cassoviae; mittitur in Transylv. 422 498 520.
- BÁTHORAEI possunt iterum appetere coronam Poloniae 14.
- BÁTHORY, Andreas, de Somlyó, cardinalis; non est amicus S.I. 8; in Polonia visitatur a P. Prov. 8; desiderat octo iuvenes transylv. alere in sem. pont. Brausbergae 8; post coniurationem procerum contra Princ. Transylv. fugit in Pol. 88; dicitur Romam esse profectum 79; sed alium illuc misit 105; Romam vocandum esse dicitur, quia conspirat contra Princ. Transylv. 106; accusat Patrem Carrillo, quod praecipuus sit auctor tragediae ob coniurationem 105 107; factus princeps Transylv., bellum gerit contra Michaelem vayvodam; sed vincitur, et fugiens in sylvis a rusticis occiditur 415 453-54 520.
- BÁTHORY, Balthassar, de Somlyó, frater Andreæ; obtinet Patrem Merckler, qui curam agat spir. subditorum 49; dux gen. exerc. consociat coniuratoribus contra Princ. 85; quapropter ad mortem condemnatur 88.
- BÁTHORY, Christophorus, de Somlyó, princeps Transylv.; pie moritur 537.
- BÁTHORY, Gabriel, de Somlyó, una cum uxore peste moritur Varadini 546.
- BÁTHORY, Sigismundus, de Somlyó, princ. Transylv.; spes haud parva, ut a polonis rex eligatur 14; tentamina ad hoc obtainendum 551.
- despont Mariam Christiernam ex domo austriaca 118; matrimonium Graetii celebratum 124 126 128 130.
 - rumpit foedus cum turcis: proponit dubium S. Pont., quid, si contra christianos bellum gerere cogatur a turci 6 19; consilium Pont. de foedere scindendo se secuturum promittit 33 52; consensu regni rumpit foedus cum Turca 53.
 - fugit in Kővár ob coniurationem procerum 85; Genga eius legatus Romae 105; eius vita propter card. Báthory in discrimen versatur 106; P. Gen. exhortatur Patrem Carrillo, ut reconciliationem cum card. Báthory promoveat 299; ad hunc finem mittitur etiam P. Kabos in Poloniam 352.
 - eius victoriae contra turcas reportatae 79 128 130 158 162 163 165-66 171 188 190 213; occupat Bucuresti et obsidet Giurgiu 164 169; reversus solemniter gratias agit in ecclesia 174; praeparat liberationem Temesvár 178.
 - mittit Patrem Carrillo ad S. Pont. et Regem Hisp. ob auxilium pec. ad bellum contra turcas gerendum 207 212; proficiscitur Pragam, ut cum Imp. agat de bello contra Turcam 183 240; Olomutii visitat coll. S.I. 250-51; Pragae aegrotat 196 197 226-27; sanitati restituitur 200 229; Pragae solemniter accipit aureum vellus 273; reddit in Transylv. 270; mittit Patrem Carrillo ad S. Pont. 276.
 - proficiscitur in Silesiam, ut ducatum attribuendum videat 323; eius fuga ex Opolio 345; intendit tamen remanere in Imp. observantia 362; advertitur a Turca, ut fidelem se exhibeat 256; Turca vult, ut fiat princeps 506.
 - P. Carrillo de abdicatione principatus in favorem card. Báthory 386; iterum commorari fertur in Transylvania 452; cum tartaris, cosacis et hungarum occupat Moldaviam et Valachiam 458 463 483 494.
 - et S.I.: pollicetur omnia, quae poterit pro S.I. 212; speratur, aequiorem iudicem futurum in causa S.I. 404; litterae – quibus revocat S.I. in Transylv. 145-46; litt. fund. coll. albensis 237-39; Lippae, a turcis recenter liberatae, coll. S.I. fundare vult 176 182-83; regressus ex Moravia, cogitur approbare suppressionem coll. albensis 355; ad sustentationem Patris

- leszi mittit Viennam 400 aureos 13; a P. Generali accipit nucem indicam, medicinam contra veleno 180; v. Transylvania, Carrillo, Maria Christierna etc.
- BÁTHORY**, Stephanus, de Somlyó, princ. Transylv., rex Poloniae; eius merita in restauratione catholica in Transylv. 527; promotor missionis S.I. in Transylv. 529-30; veleno haereticorum extinguitur 546-47.
- BÁTHORY**, Stephanus, de Somlyó, iun.; post coniurationem contra Principem Transylv., fugit ad Stephanum Báthory de Ecsed, haereticum 89; oppugnat arcem Hatvan 90; aegre fert, quod nostri non permittunt, ut uxoris capellanus polonus concionetur in nostro templo 400 430-31.
- BÁTHORY**, Stephanus, de Ecsed, patronus calvinistarum 89 333 572.
- BEJCZY**, Thomas, S.I., hung.; de eius obitu 26.
- BÉKES**, Gasparus, promotor haeresiae arianorum in Transylvania 527.
- BELLARMINO**, Robertus, S.I., italus; citatur a Révay in causa litis cum collegio thuroc. 110; ex cuius *Controversiis* – sec. P. Szántó – ministri haeretici mutuant argumenta contra catholicos 576.
- BEREGSZÁSZI**, Petrus, minister calvinianus Varadini; audit contionem Patris Szántó de cultu imaginum 546; de eius morte a. 1587 547.
- Bezoar**, lapis indicus, medicamentum contra venena; petitur a P. Generali, ut mittatur Principi Transylv. 220 224 264 301.
- Bibliografia**; Fr. Forgách, ep. donat collegio selliensi 513.
- BISTRICENSESIS (BESZTERCZEY)**, Ioannes, S.I., nov., transylv.; mittitur ad domum prob. Romam 497.
- BLANDRATA (BIANDRATA)**, Georgius, ital., medicus Princ. Transylv., haeresiarcha; suspectus quod patribus Odescalchi, Leleszi et Töröks venenum propinaverit 533; de morte – 552 579.
- BOCSKAY**, Stephanus, dux exerc., haereticus; fidelem se exhibet Princ. Transylv. occasione coniurationis procerum 89 202 347 454.
- BODÓNI**, Ioannes, transylv.; commendatur, ut Romae admittatur inter convectores 46 47 50 135 146.
- BODÓNI**, Stephanus, Princ. Transylv. a secretis; iuvat Princ. in restauratione religione cath. 23-24; amicus S.I. 298; labores apost. cum eius subditis 521.
- BOGÁTHI**, Nicolaus, nob. hung.; Romae studet et iuvatur a nostris 13 54 147 196 473 494 502.
- BORBÉLY**, Georgius, transylv., eximus miles 195.
- BORNEMISSZA**, Ioannes, transylv., miles insignis, dux exerc. transylv., qui sub Strigonio militabant 94-95; ob coniurationem contra Princ. ad mortem damnatur 88 560.
- BRASSICANUS**, Hieronymus, S.I., germanus; concionator Matthiae archiducis in castris 48 49 51 93.
- Braunsberga (Brunowo)** in Polonia; card. Báthory intendit octo iuvenes transylvanos alere in sem. pont. – 8.
- BRIZIO**, Iosephus, S.I., italus coadi., architectus; auctor delineationis collegii selliensis 405 445 508.
- BRUTUS**, Bartholomaeus, italus, cancellarius Principis Moldaviae 3.
- BUCELLA**, Nicolaus, italus, haereticus, medicus princ. et regis, Stephani Báthory; accusatur quod regem veneno extinxerit 547 552-53.
- BUDENSIS (BUDA)**, Ambrosius, hung.; de viatico – agendum cum Rectore Coll. Germ. 394.
- BUSAEUS**, Theodorus, S.I., flander; consultor rect. coll. thuroc. 20 22 36 40 60.

C

CAPECE, Ferdinandus, S.I., italus, rect. coll. claudiopol. 169 290 455.

CARRILLO, Alfonsus, S.I., hispanus, in Transylv., theologus Princ. 1 et passim; mittitur a Princ.

Romam 19 21 32; quem debet comitari in castris 52; mittitur ad Imperatorem Ratisbonam 70 72; unde Pragam se confert 76; post coniurationem procerum contra Princ., iterum proficiscitur Pragam 183 184; tractat cum Pontifice et Rege Hispaniae de bello contra Turcam gerendo 200 210 226 229; iterum Pragae 240 265; Romae negotia magni momenti tractat 274 276 282; P. Gen. desiderat, ut reconciliationem Princ. Transylv. cum card. Báthory promoveat 299; de novo negotio cum Imp. agendo 300 324 325; de proximo itinere romano 352; caveat, ne iterum ad res saec. agendas assumatur 421; Maximilianus archidux, destinatus gubernator Transylv., vult illum habere apud se 338; propositum Princ. Styriae, ut – in Hisp. corroget pecunias pro bello contra turcas 420-21 424.

- cum non fuerit in Transylv. tempore coniurationis, non potest accusari, quod suo consilio tragaedia consummata fuerit 72 105 107; molimina procerum transylv. contra – 119 128 131 325; futilitas eorum, quibus accusatur 325 391; videtur – sec. P. Wujek – in curia Princ. «prorsus spretus et abiectus» 183; parum gratus in aula Imp. 277; finem faciat legationum (1594) 46; ipse quoque expedire putat, ut restituta S.I., revocetur e Transylv. 133; sperat se liberari ab aulicis negotiis 156; per novem menses liberationem urget 169; tandem revoctur, petit iterum iterumque 158 161 162 163 164 171 173 232; potest Transylv. relinquere, obtenta Princ. licentia 173 197 202 205; hac obtenta, quo sibi eundum erit 190 200 223-24; desiderat reverti in Hisp. 174; P. Gen. ordinat, ne liberationem nimis urgeat 190 191 196 338; eius commoratio in Transylv. adhuc utilis iudicatur 385; etiam S. Pont. vult, ut Principi auxilio sit 387.
- proponitur ut futurus rector in Transylv. 7; deinde ut fiat rect. coll. thuroc. 200 210 221 224; exspectatur Thurotii 288 299 315 323 340; fortasse Romam vocandus, ut filius evitet novas missiones saec. 329 330 336 341 348 388; possit fieri rect. coll. graecensis 345 349; rector renuntiatur coll. selliensis 392 393 396 398 400 417 429-39.

Cassovia (Košice, Kassa) in Slovakia; P. Szántó a. 1600 proponit, ut Imp. eiiciat ministros haereticos e – , prout in urbe Linz fecit 580; idem ibidem coll. S.I. fundandum censem 580-81.

CASSOVIUS (TODT), Stephanus, S.I., hung., rect. coll. thuroc. 2 et passim; graviter vulneratus 2 5; in comitiis regni 9; non recte se gerit in officio rect. 19-20 22; puncta de modo eius agendi collecta 30-32 35-40; litigat cum comite Révay 35; accusatur ambitionis archiepiscopatus strigon. 35 40 44 46 50; mirum iudicatur, quare toleretur a P. Gen. in officio 31; qui ordinat, ut removeatur 31; qui tamen resistit 32; vocatur a P. Prov. Viennam 40 42 44 48; tandem depositus, petit iter romanum 49-50; nescitur, ubinam sit 53 55; molimina – contra P. Carrillo 128; tandem dimittitur 132; petit iterum admitti 131.

CASTELLO, Franciscus, italus; Varadini iuvat nostros in rebus temp. administrandis 496.

CATANI, Antonius, S.I., italus, coadi. temp., podagra laborat 480.

CLASSEVITIUS, Leonardus, S.I., slavus; petitur a Sig. Báthory pro Transylv. 13 14; missionarius excurrens Thurotii 287 429 452 503; in Sztropko, apud D. Pethő, curam agit subditorum 24 65; etiam apud D. Madocsányi 444; Patris Vivarii, inspect. informatio de – 397; conqueritur, quod P. Rect. tempore famis, non iuvit subditos 445-46.

Claudiopolis (Cluj, Kolozsvár, Klausenburg) in Transylvania; a. 1581 Stephanus et Christophorus Báthory in – fundant collegium S.I. 535; P. Carrillo nuntiat, se rediisse in possessionem coll., post expulsionem S.I. e Transylv. 136; coll. visitatur a P. V. Praep. 192; controversia cum iudice civitatis circa colonos nostros 272 278 283 289-90 298; claudiopolitani meditantur nostros expellere 495.

- iam una schola aperta post decr. revocationis S.I. 137; brevi iam sunt tres 187; a. 1595 quatuor classes, 200 discipuli; maior pars haeretica, sed facile convertuntur 181; adiuncta clasis rhet., et inchoata lectio phil. 310; scholae quotidie magis florent 249; P. Gen. ordinat, scholam abecedariorum nullo modo esse deserendam 403; pauci discipuli, nisi nutrientur 290; discipuli ob periculum belli solum 250; 30 ex discipulis conversi 202 310; numerus discip. augetur 473; disputationes solennes occasione inaugurationis 536; de cursu phil. inchoando 212 283 289; permittitur, ut in illis artibus, quae docentur, gradus academicci conferri possint 380 404; nondum erecta congr. mariana ob metum tumultus haereticorum 260 264; aluntur 20 pauperes studiosi eleemosynis 187; utrum discipuli haeretici possint dissimulare conversionem ob gravem metum genitorum 268-69; discipuli haeretici non inserviant sacris 216.
 - Princeps dat 700 taleros pro – 181; idem confirmat erectionem seminarii 182; de pensione obtinendo a S. Pont. pro sem. 203 211 215 216 221; de pecunia a coll. lublin. solvenda 265; a. 1597 32 alumni 260; propositum transferendi sem. Albam 290.
 - templum commodum, sed renovandum, una cum aedificio nostrorum 181; sepultura cuiusdam matronae in eccl. nostra 263; Chr. Kereszthúry fundat scholam cantorum 297 316 318; Visconti nunt. ap. distribuit sacr. confirm. 249; septem ministri haeretici convertuntur 202; haereticus minister expulsus ex pago Mákó 521; fructus spir. collecti 187 211 246-47 262 311-12 372 415 521-23.
 - Quae circa bona monostoriensia disposita sint 156; Princ. dat medium pagum Mákó 182; altera eius pars emitur a nostris 494 499 502; hortus quoque 163; Princ. iussit piscinam «Barátok tava» refici 182; teloneum monostor. restitutum 474; de redditibus coll. – 536; milites Stephani Bocskay populant pagos 454; vicini terrena occupare tentant 291; restauraciones aedificiorum factae 158 270; coloni, qui illicite bona nostra deseruerant, ex ordine Princ. redire coguntur 309; non permittitur ut mulieres in collegio patrum laborent 193; vir saxo, annorum 40, famulus coll., ingredi S.I. desiderat; sed expeditius iudicatur, si ut «donatus» perseveret 262 268 275; litterae ann. – 187 (1595); 246-49 (1596); 309-12 (1597); 372-73 (1598); 415-16 (1599); 521-23 (1600).
- CLEMENS** papa VIII nonnullas facultates spirituales concedit patribus S.I. in Transylv. 14.
- COLENS.** Iacobus, S.I., bohemus 7.
- Comarom** (*Komárom*); post Jaurinum, proditione germanorum occupatum, Turca praeparat obsidionem – 101.
- COMULAEUS.** Alexander, illyricus, legatus pont. in Transylv. 21.
- CONCREOR** [?], Andreas, scotus, egregius dux militum; in obsidione Temesvár graviter vulneratus, piissime moritur 248-49.
- CONFALONIERI.** Bernardinus, S.I., rect. coll. patav.; de sustentatione Patris Leleszi certior redditur 45; factus prov. Poloniae, visitat card. Báthory 108; mittit nonnullos socios in Transylv. 232.
- Congregations Mariana;** P. VPræp. nondum putat expediens erectionem in Transylv. – , ad vitandas turbas haereticorum 260 264.
- CORONIensis.** Nicolaus, S.I., nov. coadi.; dimittitur ob frequentes capitis dolores 490.
- CRITANDER.** Laurentius, S.I., germ.; obiit Thurotii 184.
- CRISTECCUS.** Theophilus, S.I., polonus; sup. coll. thuroc. 252 258-59 267 277; de liberatione ab officio 288 348 349 355; sup. res. thuroc. 345 351 357 396 401; transfertur Pragam 426 436 447 459 462; eius scriptum de lingua croatica 395.
- Croatia;** de origine et propagatione haeresum in – 576-77.
- Croatica lingua** – P. Cristeccus declarat: lingua croatica maxime apta, quae a maiori parte slavorum intelligi possit 395.
- CsÁKY.** Stephanus, occasione coniurationis fidelis remanet Principi Transylv. 89.

CSÉFFY, Ladislaus omnia bona reliquit res. varad. 545.

CURTIUS (KURZ), Iacobus, Imp. a consiliis 5.

D

Darócz: – missionis S.I. – origo 327; relatio fusa Patris Pitačić de missione – 331-36 340; D. Daróczy propter missionem persequitur a calvinistis 336 343; missio est exigui fructus 419; quare patres revocantur 463; litt. ann. de missione – 371-72 412-13 525.

DARÓCZY, Franciscus, hung. nob.; petit et obtinet, ut missio quaedam fiat ad suos subditos in si-de iuvandos 219 326-28 351 441.

DAVID, Franciscus, transylv. saxo, haeresiarcha; a sua secta ad mortem damnatur 534-35 579.

DERECSKEI, Ambrosius, minister calv. Varadini 459 546.

DERSFFY, Nicolaus, hung. nob. 4; defecit a fide cath. 576

DIÁKI, Ladislaus, hung., alumnus Coll. Germ. 406.

IONANTIUS, Petrus, S.I., consultor rect. coll. thuroc. 60 123; mittitur in Érsekujvár, confessio-nis gratia, ad Nicolaum Pálffy 418.

DOBÓ, Franciscus, hung. nob.; columna rel. calvin. 333 572.

DOBOKAY, Alexander, S.I., hung. transylv.; mittitur ad studia persolvenda 12; saepissime petitur, ut mittatur in Transylv. 44 46 53 131 133 134 149 181 221 236 240 295 341 403 470; potius ad concionandum quam ad regendum aptus iudicatur 357; in castris cum laude concionatur 49 51 93 113-14; ubi assistit morienti Valentino Balassi, valentissimo militi et poetae eximio, vul-nerato in obsidione Strigonii 114; N. Pálffy vult ei procurare archiepiscopatum strigoniensem 181; petitur a Fr. Forgách episcopo 209; vocatus a Kuthassy, archiepiscopo, concionatur in Déáki 418; excurrexit in nostrum pagum concionatum 479; concionatur Posonii tempore comiti-orum regni 266 371 410; proponitur pro rectore coll. claudiopol. 229; fit superior resid. Sel-liae 252 258 299; rect. coll. sell. 345 348 351 354 358 374 387 393 495 501 505; praef. spir. ibi-dem 433-34; et concionator 449; vertit in hungaricum regulas etc. S.I. 463.

DOBOKAY, Michael, transylv. nob.; amicus S.I. 298.

DONIUS, Ioannes Nicolaus, S.I., flander; mittitur Thurotium, ut P. Cassovium rectorem ab offi-cio deponat 32.

DORMANN, Thomas, S.I., transylv. saxo; mittitur in Transylv. 232; de ordinatione sacerd. 337; docet Claudiopoli 441; in missione varad. 503.

DÓSA (ALBENSIS, FEJÉRVÁRI), Casparus, S.I., transylv.; admonet P. Cassovium ob modum eius agendi non religiosum 37; mittitur in Transylv. 154; proficiscitur in Poloniam, ut res ex Transylv. a nostris post expulsionem exportatas inde referat 155.

DRASKOVICS, Ioannes, banus Croatiae, optimus catholicus 418 577.

E

ERASMUS, Ioannes, flander, pastor arianus claudiopol.; eius necessitudo cum P. Fuchs concio-natore germ. 467.

ERDÖDY, Thomas, banus Croatiae, opt. cath. 577.

ERNHOFFER, Sigismundus, S.I., germ. 157 194

F

FARKAS, Catharina de, uxor Kovacsóczy cancellarii, miserabili morte extincta 84.

FEJÉRKÖVY, Stephanus, O.S.B., episc. nitr., locumtenens regis Hungariae 4; laudat Patrem Do-bokay, concionatorem in castris 114; petit operarios a S.I. 231.

- FEJÉRVÁRY.** Christophorus, hung.; commendatur, ut in Coll. Germ. assumatur 475-76.
Fenes (Szászfenes) in Transylv.; missio S.I. in – 30 120.
- FORGACH.** Franciscus, episc. vesprim., deinde nitr. 4 et passim; rarae virtutis et benevolentiae erga S.I. 304; absolvitur a voto ingrediendi in S.I. 10; iterum iterumque petit admissi 213 217 218-19 342-43 350 351 364; nonnullae rationes, ob quas deponat cogitationem ingrediendi S.I. 178-79; petit et obtinet participationem meritorum spir. S.I. 406 452; exerc. spir. in coll. thuroc. magno cum fervore peragit 186 345; petit sacerdotem theologum ex Coll. Germ. 348 355 364; Selliae distribuit sacr. confirm. 400 personis 491; intendit fundare bursas pro alumnis sem. Selliae 428; donat duas casulas nostraec. coll. sell. 481; similiter etiam opus Bibliorum regium 513; suscipit protectionem praepositurae thuroc. 10-12.
- FORRÓ.** Georgius, S.I., hung. transylv.; absolvit studia 376 et passim; mittendus in Transylv. 403 470 503; concionatur Posonii tempore comitiorum regni 418 423 428 436 449.
- FORSLER.** Emericus, S.I., germ.; graviter decumbit Graetii 140.
- FRANCKEN.** Christianus, olim de S.I.; petit, ut iterum recipiatur 18 43.
- FRISCHBIER (SAXO).** Petrus, S.I.; defecit ad arianos in Transylv. 539.
- FUCHS.** Balthasar, S.I., germ.; concionatur in Transylv. 419 441.
- FUENTE.** Franciscus de la, S.I., hisp., coadi. coll. thuroc. 37.
- FUX.** Hector, miles germ., graviter sauciatus, in res. thuroc. magna cum caritate curatur a P. Sup. 516.

G

- GÁLFFY.** Ioannes, nob. transylv.; ob participationem in coniuratione contra Princ. capite truncatur 6 83 556.
- GALLIO.** Ptolomeus, italus, card. 139.
- GÉCZY.** Ioannes, gubern. Transylv.; brevi post expulsionem S.I. morbo Herodis extinguitur 83.
- GENGA.** Fabius, italus; legatus Princ. Transylv., ut Romae de rebus transylv. referat 76 105 107 150 191; spargit notitiam, iesuitas fuisse in causa, quod proceres interficerentur proper coniurationem 108.
- GERÉB.** Michael, nob. hung., studet Olomutii in coll. S.I. 281.
- GERENDI.** Ioannes, nob. transylv.; negat Christi divinitatem 538; ad mortem damnatur ob coniurationem contra Princ. 88.
- GEROCHI.** Balthassar, S.I., silesius; ex Polonia mittitur in Transylv. 232 236.
- GEROTUS.** Ioannes, S.I., hibernus; prof. controvers. in coll. vienn. 255.
- GESUALDO.** Alfonso, ital., card., protector Hungariae 139.
- GESZTHY.** Franciscus, nob. transylv.; fidelem se exhibet Princ. occasione coniurationis 89.
- GILIUS.** Franciscus, S.I.; missus in Transylv. 167 206 231 349.
- GLOSS (KLOSS).** Martinus, S.I., Selliae graviter aegrotat 505 509-10.
- GOLINUS.** Bernardus, S.I., prutenus, regis Pol. a conf.; adversas de Princ. Transylv. noticias spargit 133.
- GOMBAY.** Balthassar, S.I., hung.; obiit Selliae 323 370.
- GONZAGA.** Ferdinandus, cap. imp. in Hung. sup.; petit concionatorem et confessarium de S.I., et accipit Patrem Pázmány 509.
- GONZAGA.** Fridericus, it., hospes nostrorum Selliae 305.
- GYULAFFY.** Ladislaus, nob. transylv.; fidelem se exhibet occasione coniurationis contra Princ. 89.
- GYULAY.** Paulus, nob. transylv.; ob coniurationem ad mortem damnatur 83 88 556

H

- HAGYMÁSSY, Christophorus, nob. transylv.; protector et promotor haeresum 527.
HALLER, Richardus, S.I., germ., rect. coll. graec. 322.
HARDEGG, Ferdinandus, germ., haereticus, dux exerc. imp.; graviter accusatur a P. Szántó ob tradimentum 91 96; propter arcis jaurin. turpissimam traditionem publice decollatur 100 567; a P. Szántó cognominatur Ördög 90.
HERSA, Matthias, S.I., ingreditur S.I. 428.
HIMMELREICH, Tiburtius, regis Hungariae a secretis, 5 et passim; eius auxilio recuperantur privilegia praep. thuroc. a capitulo posoniensi 241; consilium dat nostris, ut coll. Thurotio Seliam transferant 354; dignus reputatur, cui detur communio meritorum spir. S.I. 354 358.
HOCHHOLZER, Michael, S.I. intercessione B.P. Ignatii a gravi morbo liberatur 459 482 491.
HOFFAEUS, Paulus, S.I., vis. prov. Germ. 153 179.
HOSSZUTÓTHY, Stephanus nonnulla de bello contra turcas in Valachia enarrat 162.
Hungaria – Res publicae: status pol. et rel. – antequam S.I. in eam ingressa est 526-27; post cladem ap. Mohács (1526), rege Ludovico in bello demortuo, regnum dividitur in tres partes 526; a. 1540 Buda occupatur dolo a Turca 527; rusticorum surrectio a Ioanne Szapolyai, vayvoda crudeliter opprimitur 526; relatio de comitiis regni 9 436; de summa annonae caritate 480 511.
 - et res ecclesiasticae: Ad atheismum omnia tendere videntur 56; praelati non resident, non visitant, tractant negotia saecularia 590; per 25 annos sedes archiep. strig. nemini confertur ab Imp. 91 571; in comitiis regni urgetur, ut constituantur archiep. strig. 9; Nic. Pálffy agit, ut P. Dobokay fiat archiep. strig. 181; pauci ex primariis familias remanent catholici 575.
 - haereses - haeretici: articuli a S. Stephano et aliis regibus de religione editi 582-89; quomodo tractaverit Matthias rex hussitas, qui voluerunt praedicare in – 569; omnes haereses per exterarum nationum personas introductae sunt in – 569; rerum publicarum maxima perturbatio, quae post cladem Mohács (1526) sequebatur, magnopere favit propagationem haeresum 570; regnum in tres partes divisum invadunt haeretici ex Germania et praecipuos viros in suam sectam pertrahunt 527; octo cause, quae diffusionem haeresum promoverunt, a P. Szántó enumerantur 570-72; articulus Ferdinandi imp., ut lutherani comburantur, nunquam executioni mandatum 576; Maximilianus imp. concedit, ut quivis quam vellet, religionem sequatur 571; qua occasione ingressa, et ubi potissimum vigeat lutherana et calv. haeresis in – 572-73; P. Szántó quatuor modos proponit ad religionem catholicam restaurandam 580-91; institutio collegiorum et seminaria iuuentutis est medium maxime efficax ad hunc finem 590; quae essent necessaria ad conversionem haereticorum 574.
 - et quaestio turcica: vicissitudines belli contra turcas annis 1593-98 563-68; Turca querit omnem occasionem ulterius progrediendi 10; magna animorum turbatio propter continuam progressionem turcarum 18-19; Berzencze et Érsekujvár a turcis recuperantur 42; gravis clades a turcis inficta christianis 73; relatio de ea Patris Maggio, vis. 74-75; Jaurinum strenue defenditur ab italis et hungaris 96; sed dolo traditur a germanis lutheranis 95-101; relationes diversorum de periculo post amissum Jaurinum 80-81; nostri statuunt, si Turca ea regione potiretur, pacisci cum eo oportet 81; P. Szántó accusat milites germanos de summa ignavia 91-92; pugnae apud Szisztek, Albam Regalem, Agriam, Strigonium (1593-94) 90; infelix Strigonii obsidio 91-95; cuius una causa assignata a P. Szántó: invidia germanorum contra hungaros 91; Pannonhalma occupatur 95-96; arx Tata deditioceceditur turcis 95; etiam Papa 101; obsidio arcis Papae 491-92; post Jaurinum Turca praeparat obsidionem Comarom 101; Hardegg cap. germ. turpe tradit arcem Jaurinum 99; infelix

- pugna apud Mezőkeresztes 230 242; gaudium ob receptum Jaurinum 324. — Principis Transylv. victoria contra turcas 79; captum Fellak, Csanád et Becskerek 296; victoria reportata ap. Lippam 89 156 263; obsidetur Temesvár 297; expeditio mil. Princ. Transylv. in Moldavia 124; improvisa polonorum invasio in Moldaviam 158; et eorum molimina contra Princ. Transylv., qui in Valachia pugnat cum turcis 161; relationes variae de bello Princ. contra turcas 128 130 131 156 161 162 164-65 165-66 169 171-72 174-75 254-55; Bassa temesvar. captus et capite plexus 195 202 205; Varadinum ab obsidione liberatum 361-62; Princ. mittit Patrem Carrillo ad S. Pont. et Regem Hisp. ut auxilium impetrat 207; Rex promittit classe navalı et pecunia iuvare Principem 217; P. Gen. indicit orationes fieri in universa S.I. ob grave periculum turicum in — 224-25; P. Leleszi proponit, ut milites Pont. potius in Transylv., et non in Hung. mittantur 106; S. Pont. excitet Regem Poloniae, ut opem ferat Princ. Transylv. contra turcas 107.
- et S.I. — de domiciliis et fructibus spir. a S.I. in — collectis 575-76; multi desiderant ingredi S.I. 428 510; propositum instituendi dom. prob. Thurotii 347 348 354 356 358 374 376 381 384; de collegio extra Hung. construendo nec cogitandum esse iudicatur 57; utrum coll. thur. Selliam transferatur 57 164 355-57; coll. proximo anno Selliae aperietur 354; de seminario a S. Pont. in — constituendo 462-63.
 - et missiones populares in — : origo missionum in regnis septentr., haeresibus infectis 231; missionarii potius bini mittantur 405; P. Pitačić de utilitate huiusmodi missionum 334; redditus praep. thuroc. bene collocatos iudicantur, si illis missionarii sustentantur 394; missio pruscensis apud D. Madocsányi 518-19; excursio Patris Classovitii in Stropko apud Steph. Pethő 27 43 52; missio nedeziana ap. D. Pongrácz 517-18; missio daroc. est exigui fructus 418-19 433 437; quare relinquenda 449; propositum fieri residentias in Sárospatak, Beregszász et Sátoraljaújhely ad debellandum calvinismum 335; canonici poson. petunt fieri res. 12; ep. Monoszlay ibidem vult fundare coll. 465; Fejérkőy ep. petit miss. in sua dioec. 231; P. Carrillo: in regnis haeresibus infectis magis necessarium est conversatio cum divitibus, quam missiones extra collegia institutae 504; facultates spir. a S. Pont. pro — obtinendae et obtentae 435 448 480 492; libri religiosi in hung. linguam vertendi 405.
 - et externi — haeretici maximo odio feruntur in rel. cath., maximeque in nomen iesuiticum 185; in comitiis regni agitantur contra S.I. 6 9 10 12 26 208-09; ubi nostri accusantur, quod subditos iniustis exactionibus vexent 185; comes Révay octo comitatibus persuadet, ut in comitiis petant expulsionem S.I. 110; praelati obiciunt, quod donatione praep. thuroc. finis non sit obtentus 267; noviti peregrinantes male tractantur a quodam haeretico 27.
 - et litterae annuae de rebus S.I. in — : 26-29 (1593); 110-18 (1594); 184-86 (1595); 241-46 (1596); 301-07 (1597); 368-72 (1598); 409-14 (1599); 509-19 (1600). Vide Sellia et Thurotium.

HUNYADI, Demeter, minister arianus disputat cum P. Vega 552.

I — J

- ILLÉSHÁZY, Stephanus, comes hung., mira de — declaratio Patris Cassovii 31.
 ILLYRICAE linguae seminarii institutio in prov. Austr. S.I. 427.
 ISTVÁNFFY, Nicolaus, v. cam. Hung., historiographus; amicus S.I. 209; advertit nostros de periculo perdendae praep. thuroc. ob molimina praelatorum ap. Pont. 464.
 JAKUSICH, Emericus, nob. catholicus 369 518.
Jaurinum (*Győr*) — arx iudicatur ab omnibus inexpugnabilis 96; a. 1594 turpe traditur turcis a cap. Hardegg, germ. haeretico 80 95-101 565-66; arx consideratur a turcis clavis et porta non solum Viennae, sed totius Austriae et Moraviae 99; a. 1598 recuperatur a christianis 568.

- JÉKEL, Zacharias, S.I., transylv. hung., ingreditur S.I. 428.
 JÓSIKA, Stephanus, rumenus, cancell. Princ. Transylv. 157 182 235; in castris cum Princ. 296;
 Olomutii incognitus visitat coll. S.I. 250; eiecit ministros haeret. ex tribus suis pagis 307; a.
 1598 capite privatur ob infidelitatem 561.

K

- KABOS, Alexander, nob. transylv.; amicus S.I. 298.
 KABOS, Stephanus, S.I., transylv.; missus in Transylv. 154; docet humaniora 155; nondum aptus, ut concionetur 236; minister Claudiopoli 268 295; in Polonia ob reconciliationem Princ. cum card. Báthory 352 382 386; visitat Szatmár et Várad, ut videatur, utrum sint apti pro missione ibi constituenda 486 493.
 KAKAS, Stephanus, transylv., assessor sedis iud.; amicus S.I. 298.
 KÁLDI, Georgius, S.I., hung.; Romae in domo prob. et in Coll. Rom. 231 324 329 331; remittatur in prov. 503 504.
 KÁLDI, Martinus, S.I.: exspectatur in Transylv. 295; Selliae graviter decumbit 355; in Transylv. 355 391; concionatur Albae 409.
 KÁROLYI, Petrus, minister calvin.; eius uxor obsessa a daemone post mortem mariti 543.
 KÁTHAY, Franciscus, de Lugos, nob. hung.; de collatione aurei velleris Princ. Transylv. Pragae refert 273; petit, ut Romae philosophiae studere possit 291-93; et ut commendetur Maximiliano archiduci 338-40.
 KENDY, Alexander, Franciscus et Gabriel, nob. transylv.; ad mortem damnantur ob coniurationem contra Princ. 87 88.
 KEREKES, Andreas, S.I., slavus; ingreditur S.I. 428.
 KERESZTÚRY, Christophorus, hung., praef. arcis Kövár, egregius S.I. protector 23 32; salvat vitam Princ. occasione coniurationis 89; fidelis Princ. post huius redditum ex Moravia 347; fundat scholam cantorum sex puerorum in nostro templo Claudiopoli 297; piissime moritur 391 415.
 KIRÁLY, Albertus, miles haereticus; Varadini confregit Christi crucifixi imaginem 548 550.
 KOBENZL, Ioannes Raphael, S.I., austriacus; mittitur Romam 7.
 KOPPÁNY, Matthias, S.I. desideratur in Transylv. 13; petit, ut sac. ordinatus, mittatur in Transylv. 125; dimittitur a S.I. 204.
 KORNIS, Casparus, transylv., arianus 347; dux exerc. transylv., deserto card. Báthory, princ., ad Michaelem, vayvodam Valachiae deficit 577.
 KÖRÖSSY, Franciscus, S.I. Graetii studet theol. 79 104; min. coll. claudiopol. 295; Albae praest infimae classi 297; designatus mag. nov. 348 355; laborat febri 442.
 KÖRÖSSY, Helena, uxor Chr. Kereszty; Thurotii frequentat templum nostrum, cui offert coronam pretiosam ad ornandam imaginem B. Mariae V. 305.
 KOSTKA, Sophia, uxor Stephani Báthory de Somlyó iun.; cuius vir offensus, quod nostri non permittant Albae eius sacerdoti polono, ut in nostro templo concionetur 400 430-31.
 KOVACSÓCZY, Wolfgangus, canc. Princ. Transylv.; studet Patavii 88; paedagogus Stephani Báthory iun. 88; dicitur, 40 millia flor. accepisse a ministris haereticis pro exilio S.I. 88; astucia se purgat a crimine coniurationis 84; ad mortem damnatur occasione secundae coniuratio-
 nis 88 555; eius uxor infami morte obiit 556.
 KRALLIUS, Theodorus, S.I. 397 401.
 KRAKOWINSKI, Ioannes, S.I., polonus 169.
 KRZYSZKOWSKI, Casparus, S.I., polonus; promoveatur ad gradus S.I. 183 203 215; aegrotat Claudiopoli 442 498.
 KURTIC, Nicolaus, croata, sac., olim S.I.; petit iterum admitti in S.I. 16 151; quod P. Gen. conce-
 dit 176.

KUTHASSY, Ioannes, ep. iaurin., cancellarius Hung. 139 209; de casu Patris Cassovii 42; designatur ab Imp., ut item praep. thuroc. cum colonis ob decimas decidat 288 313; intercedit ap. P. Gen. pro alumnis hung. Coll. Germ., qui male tractari dicuntur 320-21 361; petit et obtinet Patrem Ximenez pro synodo futuro 344; commendat Chr. Fejérváry, ut in Coll. Germ. assumatur 475-76; qua conditione accepit archiepiscopatum strigon. 571; podagricus, locumtenens regis Hung., tractat causas civiles 590.

L

LADÓ, Valentinus, S.I. transylv. siculus; dignissimus, ut tandem ad gradus S.I. promoveatur 13 14 18 183 194 198 203 215; litteras laudat. accipit a S. Pont. 121; mittendus in Siculum 261; non censemur sufficiens, ut concionetur Principi Albae 236; comitatur Princ. in castris 162 250 268; in bonis D. Bodóni curat subditorum animas et convertit huius uxorem 431; in missione Varadini 431 441 455 459 500 503 545; non est evocandus e Transylv. 418 433 447; perscrit socii viennensisibus tragediam coniurationis contra Princ. 84.

LASKAY, Ioannes, hung., admittitus in Coll. Germ. 508.

LASKAY, Petrus, minister calvin., moritur Albae 551.

LATERNA, Martinus, S.I., polonus 3.

LAURETANO, Michael, S.I., rect. Coll. Germ., praecipuus actor, ut Sem. Hung. Romae cum Germ. uniatur 530.

LEINBERER, Ioannes, S.I., germ., Ingolstadio venit in Transylv. 167 206 283 297 352; obiit Claudiopoli 399 415.

LELESZI, Ioannes, S.I., hungarus; primus iesuita, qui ingreditur Transylv. (1579) 531 533; accipit pro sua sustentatione a Princ. 400 aureos 13; de his pecuniis Viennae depositis 45 126 131 135 144; expedire iudicat, ut S. Pont. milites contra turcas non in Hung., sed in Transylv. mittat 106 107.

LIBUSIUS, Iacobus, S.I., polonus; obiit Thurotii 241.

Linz, urbs in Austr.; decreto Imp. eiiciuntur ministri haeretici ex – 471 188.

Lippa; ab exercitu Princ. Transylv. recuperatur 156 188; intentio Princ. fundare coll. S.I. 176 182-83 184 197.

LITTERATUS, Gregorius, transylv. nob., iudex regni; antequam morte puniatur ob coniuracionem, recognoscit, iusto Dei iudicio hoc fieri, quia vere contra Princ. coniurarunt 168 298.

LÓNYAY, Albert, nob. transylv., ob coniuracionem ad mortem damnatur 88.

LÓSY, Emericus, alumnus Coll. Germ. 406.

LUCARI, Ludovicus, S.I., dalmata; 397; relatio – de dictis et factis Patris Cassovii 38-39; in pagis praepos. thurc. curam agit spir. subditorum 267 452 503; missionarius excurrens ap. D. Pongrácz 427 444 452; desiderat visitare familiares suos in Dalmatia 353 422.

LUPIUS, Laurentius, S.I., gallus; de oppido et collegio selliensi mira quedam refert 363.

M

MACHMAYR, Michael, S.I., germ., coadi. infirm.; Thurotii vocatur etiam ad aegrotos externos 279-80.

MADOCSÁNYI, Ioannes, nob. hung., 305-06 369 412; missio Patris Classovitii ap. D. – 44 518-19.

MADRUTIUS, Ludovicus, card. 44.

MAGGIO, Laurentius, S.I., italus, praep. prov. Austr.; variis modis impedit, ut missio S.I. in Transylv. fieri possit 528; vis. prov. Austr. 17 41; relatio de coll. thuroc. visitato 51 53 55-69 122; propositum ut visitet etiam Transylv. 131 140 147 149; post decr. revocationis nostrorum in Transylv., in restauranda S.I. ibi non esse festinandum putat 141.

- MAGGIORI**, Petrus, S.I., italus, in Gallia; destinatur, ut in Transylv. proficiscatur 153 160; pervenit in Transylv. 184; fit rector coll. claudiopol., deinde v. praep. 233-34 253; ob linguarum regni ignorantiam se sentit inutilis 193 204 230; conqueritur, quod substitutum non habeat 283; petit successorem instanter 290 409 420 450 455 456 457 498; gravi febri decumbit 493 497 500 502 521.
- MAJTÉNYI** familia; mittitur P. Classovitus ad D. – ut curam agat subditorum 479.
- MALASPINA**, Germanicus, italus, nunt. ap. in Polonia 3 et passim; nunt. in Transylv. 391 409 425 473 475.
- MALAVOLTA**, Prosperus, S.I., italus, praep. prov. Venetae 15.
- MANSONI**, Ludovicus, S.I., rect. Coll. Germ. Romae 139 159.
- MANAREUS**, Oliverius, S.I., belga, assist. Germ.; princeps auctor, ut Sem. Hung. Romae cum Germ. uniatur 530.
- MARIA B. V.**, Patrona Hungariae dicta 244; iuxta discipulos nostros: non esse verum hungarum, qui solemnioribus Mariae festis neque se expiet, neque communicet 242.
- MARIA** archiducissa, mater Mariae Christiernae, sponsae Princ. Transylv.; de commoratione – Cracoviae rediens ex Transylv. 157; Graetio transmittit nostrorum litteras Romam et Transylv. 453; donat casulam pulchram ecclesiae sellensi 481.
- MARIA CHRISTIERNA** archiducissa; despondetur Sig. Báthory, princ. Transylv. 118; sponsalia Graetii celebrata 188; proficiscitur in Transylv. 154 164; in absentia Princ., est gubernator Transylv. 240; commoratur in Fogaras 269; in Kövár ap. Chr. Keresztray 296; curat expellere ministrum haereticum ex quodam pago 307; ex voluntate Imp. suscepit gubernationem Transylv. 323; meditatur discessum 268 270 272; paratam se declarat reconciliari cum Principe 285; exspectatur resolutio Imp. de abducenda – 236; Sig. Thurn pervenit Claudiopolim, ut – Graetium reducat 297; de pietate – 195 347; relinquit Transylv. 346 415; in itinere visitat coll. thuroc. 184.
- MARIETTI**, Ioannes A., S.I., italus; professor rhet. et dialect. Claudiopoli 212; sanitati restitutus 219; fit praef. rerum spir. 458.
- MASELLI**, Ludovicus, S.I., vis. et praep. prov. Poloniae 2 125 152; visitat card. Báthory in Polonia 8.
- MATTHIAE**, Ioannes, S.I., slavus; petitur pro Transylv. 382.
- MATTHIAS** archidux 142 et passim; in comitiis regni Hung. 9; in castris 42; dux exerc. ap. Strigoniū 90; petit P. Brassicanum concionatorem in castris 48; solus relictus in castris ap. Jaurinum a suis, a duobus capitaneis hung. salvatur 98; accusatur turpis vitae 93; mutata vita, vult reparare damna 103.
- MATHISSY**, Stephanus, episc. vac. 36.
- MAURACH**, Matthaeus, S.I., ingreditur S.I. 428.
- MAXIMILIANUS** archidux; dux exerc. contra turcas 90; de illo dicitur: ivit, vidit, vixit 93; proceres transylv. urgent, ut fiat gubernator 505; in hoc casu vult apud se habere Patrem Carrillo 322 338; declinat hoc munus 438.
- MAZZA**, Casparus, venetus; missus ad Princ. Transylv. 155.
- MEDICI**, Ferdinandus I, dux Florentiae; mittit duo millia italos in Hungariam contra turcas 96.
- MEDICI**, Ioannes et Antonius; milites in Hungaria contra turcas optime se gerunt 74 97.
- MEDIOMONTANUS**, Ioannes, S.I., e missione moldavica in Transylv. revertitur 34; in Fenes commoratur 13; ob gravem lapsum dimittitur 44 46 49 52.
- MERCKLER**, Marcus, S.I.; e Moldavia vocatur in Poloniam 3; exspectatur in Transylv. 14; conceditur Balth. Báthory, ut subditorum curam agat in Fenes 49; ubi pie moritur 120.
- MÉREY**, Stephanus, hung. nob., vult admitti in Coll. Germ. 138-39 142 143.
- MESTRIUS**, Thomas, gallus; prof. rhet., praef. spir. et mag. nov. 295 316-17; aegrotat aliquantulum 498.

- Mezőkeresztes; relatio de infelici pugna apud – 244-45.*
MICHAEL, vayvoda profligatus ab exercitu Bastae 501; v. Transylvania.
MIKÁCZY, Nicolaus, episc. varad., praef. cam. imp. Cassoviae 209 et passim; petit fieri missio-
 nem S.I. Varadini 431 455; vult habere bona temporalia nostra varad. 467 473 493 496 502.
MILANESI, Maximus, S.I.; recordatur a P. Maggiori 264.
MINDSZENTHY, Benedictus, arendator dec. transylv., bonus cath. 89 298.
MINUCCI, Minutius, S. Pont. a secretis 139 143.
M i s s i o n e s particulares in regnis haeresibus infectis, instituendae 503.
Moldavia; magnae rerum publicarum perturbationes in – 2-3; missio S.I. dissoluta 3; mit-
 tuntur duo iuvenes alumni sem. viln. in – 3 4; Princeps – cogitur, ut contra Turcam mili-
 tet 107; vayvoda Aaron a Princ. Transylv. capitul 136; periculum belli inter Poloniam
 et Transylv. propter – 158 172 174-75 194 196; Steph. Báthory iun. praest exerc. pol. et
 turc. 162.
MOLLENSIS Montanus, Ioannes, S.I., belga, 326.
MONOSZLAY, Andreas, episc. vesprim.; commendatur Patri Gen. 453; vult fundare coll. S.I. Po-
 sonii 465; de casu Patris Cassovii 40 42.
MORALES, Petrus, S.I., coadi. 229.
MORUS, Florentius, S.I., hibernus, Thurotii 40.
MÓRY, Stephanus, S.I., genitores se opponunt, ut ingrediatur S.I. 307.
MYSIUS, Georgius, S.I., transylv.; mittitur in Transylv. 232

N

- NÁDASDY**, Franciscus, comes; victoriam contra turcas reportat 42.
NAGY, Ioannes, S.I.; instanter petitur pro Transylv. 458 473 475 485 487 498 500; designatur, ut
 Graetii doceat mathematicam 345 351 388; studiis Romae peractis, remittitur in prov. 478
 484; Graetii docet math. 501; creatur mag. art. 501.
NAGYFALUY, Gregorius, hung., alumnus Coll. Germ. Romae 406.
NAPRÁGHY, Demetrius, episc. sirm., novus Transylv. ep. 209 235 415 420 460 523; visitabit Sicu-
 liam 261; expellit haereticos ministros ex quinque oppidis 307; non concionatur 284; non
 est amicus S.I. 325; promittit operam in favorem nostrorum apud Michaelem vayvodam
 431; sed nihil praestat 454; aegre fert quod octo cantores sui non permittuntur habitare in-
 ter nostros convictores 296; suasit, post reversionem Princ. ex Moravia, ut nostri pelleren-
 tur 438; peragit funus Albae card. Báthory 454 520; clam reliquit Transylv. 485 495; nobiles
 Transylv. contrarii, ut revertatur 506.
NAVAROLI, Ioannes Paulus, S.I., rect. Sem. Rom. 50.
NEUKIRCHER, Paulus, S.I., rect. coll. vienn. 213 323.
NORTHUSIUS, Casparus, S.I., de statu rerum in castris christianorum post amissum Jaurinum
 refert 81.

O

- ORSINI**, Virginius; graviter sauciatus in pugna contra turcas in Hung. 74 97.
Osztrocsics, Matthias; donat 100 tal. fabricae coll. sell. 513.

P

- PÁLFFY**, Nicolaus, comes hung. 4 et passim; quotidie sacrificio missae interest in castris 114;
 tempore, quo turci Jaurinum obsident (1594), ex vulnere in praelio accepto decumbit 97;

- designatur ab Imp. gubernator Transylv. 428 438 446-47 452 458; intendit fundare seminarium clericorum Selliae 428 470; maximo patriae luctu obiit 462 470 481 513-14 575.
- Pannonhalma* – abbatia OSB, describitur a P. Szántó (1594) 95; quomodo a turcis capta 95-96.
- Pápa* ditione occupatur a turcis 101.
- PARAVICINUS.** Octavianus, card. 509.
- P a u l i s t a e, monachi S. Pauli I eremita; de monachis – in Coll. Germ. admittendis 154.
- PAWLOWSKI,** Stanislaus, episc. olomuc.; excipit Sig. Báthory, princ. 250; de periculo turco post Jaurinum captum 80-81.
- PÁZMÁNY,** Petrus, S.I. mittitur Romam studiorum causa 7; ibidem peragit 3 prob. 203; nondum potest remitti in prov. 222; destinatus, ut in Transylv. labore 152; instantissime petitur, ut tandem mittatur 184 199 236 240 264 265 341 384 403 458 500; P. Szántó suggerit, ut quam primum Transylvaniae concedatur 470; quod et P. V. Praep. Transylv. urget 473 475 485 487 494 498; iudicatur aptus et necessarius, qui in Transylv. cum proceribus agat 295; proponitur, ut Viennae curam spir. hungarorum agat 470; docet cursum phil. Graetii 257-58 293-94 345; missus Selliam, ut iuvat Patrem Dobokay in concionando et convertendis haereticis vacet 501; commendat Patrem G. Káldi Patri Generali 330-31.
- PETHE,** Martinus de Hetes, episc. varad., iaurin., coloc., cancellarius regni; inutilis, podagricus, malae famae dicitur 590.
- PETHÖ,** Christophorus 92.
- PETHÖ de Gerse,** Stephanus, nob. hung.; petit sacerdotem de S.I., qui curat salutem spir. subditorum 24 27 43 52 53; fit missio quaedam S.I. ap. – 52 116-17 369.
- PETRÓCZY,** Stephanus, nob. hung. 306.
- PETROVICS,** Petrus, dalmata, gubernator Transylv.; propagator haeresum in Transylv. 578.
- PETZ,** Bartholomaeus, germ., Imp. a consiliis; in Szatmár tractat compositionem cum Michaeli vayvoda 467 474; P. V. Praep. commendat illi res S.I. 484.
- PICHLER,** Leonardus, germ., procurator rerum temp. Thurotii et Selliae 288 428.
- PISTORIUS,** Nicolaus, S.I., bohemus 322.
- PITAČIĆ, (Sisciensis),** Marcus, S.I., croata; consultor Thurotii 20; non iudicatur sufficiens, ut fiat ibidem rector coll. 41; substituit autem rectorem, quando abest a collegio 287; missionarius ap. D. Daróczy 327 331-36412-13 419; missus in Szatmár 441 455 459 467 474 493 503.
- POLLART,** Marcellus, S.I., belga; in Transylv. confess. Mariae Christiernae, sponsae Princ. 140 154 194; ad gradus S.I. promovendus 183; monitur, ne tractet, quae nostris non conveniunt 297; proponitur, ut fiat superior Albae 318; refert de inopinato regressu S. Báthory ex Moravia 346-47; relinquit Transylv. una cum Maria Christierna 268.
- POLLARDT,** Gerardus, S.I., belga; mittitur in Transylv. 467.
- Polonia;* multi favent Sigismundi Báthory in eligendo rege 14.
- PONGRÁCZ,** Daniel, nob. hung.; P. Lucari missionarium agit apud – 427 479 517-18; ob pagum Varina litigare cogiturn cum fratre haeretico 413.
- Posonium (Bratislava, Pressburg, Pozsony);* canonici petunt, ut fiat quaedam missio S.I. – 12; Monoszlay episc. vespr. vult coll. S.I. fundare – 465.
- POSSEVINO,** Antonius, S.I. visitat Transylvaniam a. 1583 539; petitur, ut intercedat apud Ducem Mantuanum ob auxilium pecun. contra turcas 211.
- Pruscum* – missio S.I. in – 305-07 369.
- PUSKARIUS,** Ladislaus, S.I. obiit Selliae 297 368.

Q

- QUIRINUS,** Bernardinus, episc. Moldaviae et Valachiae; Claudiopoli agit cum Michaeli vayvoda 485; promotor. ut vetus calendarium revocetur 498.

R

- RÁKÓCZY, Sigismundus, nob. hung., columna rel. calvin. 333.
 RASVAN, princ. Moldaviae; confirmatur a Princ. Transylv. 176.
 RASCH, Simon, S.I., prutenus, coadi.; mittitur in Transylv. 154; aegrotat 163.
 Ratio studiorum – pervenit Selliam 417; in Transylv. 419; de difficultate applicandi in infima classe, resp. Romae: exequatur, quae observari posse iudicant 457.
 RÉVAY, Franciscus, comes hung.; litigat cum P. Cassovio 35; occupat parochiam S. Georgii praep. thuroc. 38; de lite compонendo ob telonium 65 77 110-11; in regni comitiis octo comitatibus persuadet, ut S.I. pellatur 110; accusat nostros de occisione sui subdit a nostris subditis 242.
 RÉVAY, Ladislaus, comes et comitia regni 9.
 REYNEL, Ioannes, S.I. in comitiis regni concionator Matthiae archiducis 9; rect. coll. graec. de casu Patris Cassovii 31 41; de periculo turco post Jaurinum amissum 81; comitatur Mariam archiducissam, matrem Mariae Christierna, in Transylv. 140 147.
 RIVULINUS, Ioannes, S.I.; in missione daroc. aegrotat 419 463.
Roma – Collegium Germanicum; S.I. accusatur, quod redditus ad alendos hungaros destinatos, ad alium finem applicet 321; Kuthassy archiep. intercedit, ne alumni hung. male tractentur 320-21 361; de monachis OS Pauli admittendis 154; P. Gen. de conditionibus mittendi alumnos ex Hung. in – 406; alumni hungari missi in – : v. Bakay, Baranyai, Budensis, Diáki, Fejérváry, Laskay, Lósy, Mérey, Nagyfaluy, Szentmártony, Tapolcsányi.
 — Seminarium Hungaricum – P. Szántó quatuor annis laborat Romae (1576-1579) in fundando – 530; P. Manaraeus, ass. Germ. et P. Lauretano, rect. efficiunt, ut cum Germ. uniatur 530.
 Rossi, Galeatus, S.I., italus, coadi., infirm. Claudiopoli, remittendus in Italiam 440 458 475 477 485 487 489 490 497; missus Brunam, ubi artem medicam docet nonnullos novitos 501.
 ROGERIUS, Nicolaus, S.I., gallus; docet in Transylv., sed infirmae valetudinis 295 315 317; revocandus 380 384; prof. rhet. Graetii 425.
 RUDOLPHUS II imp.; dat litt. protect. pro coll. thuroc. 4-5.
 RUMPHFF, Wolfgangus, Imp. a consiliis 5.

S

- SALKOVIĆ, Georgius, S.I., coadjutor, Selliae officio ianitoris fungitur 428; sed ad studia aspirat 439 456-57 462 481.
 SANTIĆ, Matthias, S.I., nov., mittitur Romam in dom. prob. 441 497.
 SARMASSÁGH, Sigismundus, cubic. Princ., amicus S.I. 298.
 SARTORIUS, Franciscus, S.I.; Praga se confert in Transylv. 167; nondum aptus ut concionetur 236; mittitur in Szatmár 503.
 SARTORIUS, Andreas, S.I., nov.; mittitur Romam in dom. prob. 441 497.
 SCHAFFNER, Martinus, S.I., moravus, coad. infirm.; libenter vocatur etiam ad aegrotos externos curandos 279.
 SCHERER, Georgius, S.I., tyrolensis 12 et passim; rect. coll. vienn. et v. prov. 17 18; – de casu Patris Cassovii 37 39 45; contionatur Linzii 471.
 SCHRECK, Wolfgangus, S.I., germ.; Roma mittitur in Transylv. 532.
Sellia (*Sal'a nad Váhom, VágSELLye*), oppidum in Slovakia; est praep. thuroc. 11; habitatoribus frequens, idiomate meri hungari quaqua versus 370; P. Lupius gallus de – 363; summa caritas annonae 446; reperta quaedam cum inscriptione Belae regis insignita 304.
 — residentia – ordinatio P. Visitatoris pro – (1594) 66-67; collegium – magnus fructus speratur 356; incursio tartarorum «omnia circum flamma ferroque vastantium» 411; coll. thu-

- roc. Selliam transfertur 351 358; petunt infirmarium 408 429 448; libri et supellectiles sacrae acquisitae 481; varia dona Fr. Forgách ep. 513; de armis in coll. servandis ob periculum incursionum turcarum 408; de proposito imperialium erigendi domum annonae regiae 421-22 424 426 428 448; de sartorum sodalitio ad cultum lit. templi fovendum 462.
- P. Carrillo prov. visitat coll. 501; P. Dobokay superior et concionator 252 258; deinde v. rect. 345 351; P. Carrillo rect. renuntiatur 393 400; P. Vivarii, inspectoris relatio de — desideratur 398; P. Dobokay iterum fit v. rect. 495 501.
- et scholae — iam sub magistro externo 180 discipuli sunt 356; tres classes apertae a nostris 370 382 387; scholae ampliatae et amplianda 408; additur classis rhetoricae 401 482-83 511; discipuli 250; pervenit nova Ratio studiorum Roma 417; difficultas observandi recte Rat. stud. in infima classe 449; non acceptantur convictores 344 351; N. Pálffy et Fr. Forgách promittunt instituere bursas pro seminarii alumnis 428; memoriale datum de hoc a P. Carrillo 429-30; pensio pont. pro seminario 426 439; alumnis separata habitatio paranda 425; et praeparata 439; de adolescentibus, qui sacerdotium aspirant 410 433; tres alumni ordinati, iam curam agunt spir. subditorum praep. 417; diligenter querendus parochus externus 67; fructus spir. in cura animarum collecti 245-46 371 410 511-13; Fr. Forgách ep. cc. 400 sacr. confirm. 491 513; introductae 40 hor. preces 304; Helena Körössy, uxor Christophori Keresztry pretiosa corona ornat imaginem B. Mariae V. 305; dona templo data a Maria matre, et Maria Christierna archiduciss 410.
- et res temporales — de aedificiis construendis vel adaptandis 401 405 480; de lapicidina inventa 429 448; D. M. Osztrocsics donat 100 tal. fabricis 513; de Fr. Brizio, coad. architecto concedendo 405 407; mittitur Romam delineatio ab illo facta 417 426 439; quaedam observatione de idea 445; propositum, ut Imp. ponat primum lapidem collegii 418; nova aedificia 410 510; de debitis 423 428; summa remittendaarendatori, ob sterilitatem anni 66.
- litterae annuae prov. Austr. de resid. et coll. sell. — 113 (1494); 245-46 (1596); 370-71 (1598); 409-11 (1599); 509-14 (1600).
- SENNYEI**, Pancratius, Princ. Transylv. a consilis, amicus S.I. 297; fidelem se exhibet Principi occasione coniurationis 89; commonefacit Patrem Carrillo, ut a S. Pont. auxilium pecun. pro bello contra turcas impetrat 208.
- SIBRIK**, Georgius, cap. varad.; peste extinguitur 546.
- SICULI** (Székelyek) — P. Szántó explicat, unde veniat eorum nomen 579; eximii milites; P. Carrillo de eorum nobilitate et libertate 165-66; tumultuantes sedanturn 195.
- Sielnica**, pagus in Slovakia; missio quedam S.I. in — 115.
- SIGISMUNDUS SAXO**, famulus coll. claudiopol., annorum 40, ingredi vult S.I.; sed arbitratur consultius, ut maneat ut est tamquam «donatus» 262 268 275.
- SIMONI**, Simon, italus, haereticus, medicus Stephani Báthory, Viennae patribus Leleszi et Szántó confitetur, Stephanum regem veneno extinctum esse 547.
- SOCIETAS IESU** — promulgatur congregatio generalis 7; gratuitas ministeriorum firmiter assertur 29; de facultate veniendi Romam cuicunque 275.
- SOLIKOWSKI**, Ioannes Demetrius, archiep. leopol. 3.
- SOLIMANUS** imp. turcarum, in castris severe observari curat disciplinam et iusticiam 94.
- SPECIANO**, Caesar, nunt. ap. Imp. 47.
- STIVERI**, Decius, S.I.; possit fieri v. prov. in Transylv. 495 508.
- Strigoniun** (Esztergom); infelix obsidio a. 1594 91-95 564-65; a. 1595 capitul a militibus christiani 567; petuntur duo patres S.I., ut curam animarum susciant 170 177; templum cathedral, a turcis illaesum conservatum, a militibus haereticis comburitur 90.
- STURM**, Venceslaus, S.I., bohemus 504.
- SULYOK**, Franciscus, S.I., transylv.; studet Romae 50 51 52; petitur pro Transylv. 46 105 131; in Transylv. 132 133 134 154; docet humaniora 155; concionatur 181 207 236; monitur, ne verse-

- tur in aula Principis 216; eius discordia cum V. Praep. 270-71 272 278; gratus transylvanicus 470; calumniatur ab haereticis 348; mittitur in Arad 498; concionator et superior Albae 506.
- SZALÁNCZAY**, Georgius et Ladislaus, nob. transylv.; ob coniurationem contra Princ. ad mortem damnantur 88.
- SZALAY**, Stephanus, S.I.; Roma, studiis peractis, revertitur in Transylv. 393 399; mittitur in Szatmár 498; Albae mag. scholae 506.
- SZÁNTÓ** (Arator), Stephanus, S.I.; annis 4 laborat Romae in seminario hung. fundando 530; eius necessitudo cum St. Báthory princ. Transylv. et rege Poloniae 528 530; a. 1580 Roma mittitur in Transylv. 532; Varadini veneno ab haereticis propinato in gravissimam infirmitatem incidit 546; quare inde vocatur Albam, ne a furiosis haereticis occidatur 550; post expulsionem S.I., non vult amplius videre Transylv. 89; amplissime resert de coniuratione procerum contra Princ. Transylv. 81-90; fuse enarrat vicissitudines infausti belli christianorum contra turcas 90-103; eius memoriale de alumnis hungariorum in Coll. Germ. male tractatis 321; ad religionem in Hung. restaurandam quatuor modos proponit 580-91; opera literaria, quae confidere in animo habet 383 388; petit, ut possit Thurotii residere, ut scriptio det operam 469; de opere: *Confutatio Alcorani* 365; de Historia anni iubilaei 1575 366 383 390; eius Historia S.I. in Transylv. (1579-1599) 526-68; De origine et propagatione haeresum in Hung., Transylv. et Dalmatia (1600) 468 469-79; de versione Bibliorum hungarica 367 576.
- Szatmár* (*Satu Mare*) in Transylvania; missio quaedam S.I. constituitur, petente D. Michaeli Székely, cap. arcis 441 455 463 474 475 502-03 525; P. Szántó proponit, ut fiat ibi collegium S.I. 581.
- SZEGHY**, Franciscus, S.I.; multas et arduas vexationes ferre debet. priusquam S.I. ingredi posse 510-11.
- SZÉKELY** (Siculus), Michael, cap. Szatmár, amicus S.I. 419 422 432; commendat nostros Michaeli vayvoda 440; petit fieri missionem S.I. in Szatmár 441 467 474 486.
- SZENTMÁRTONI**. Martinus alumnus Coll. Germ. Romae 406.
- SZENTPÁLY**, conversio Dominae Claudiopoli 458.
- SZILVÁSSY**, Baltassar, nob. transylv.; ad mortem damnatur ob coniurationem contra Princ. 88.
- SZUHAY**, Stephanus, episc. vac., praef. fisci 159 185 209 428 590; petit operarios de S.I. pro Strigoni recuperato 170 177; graviter aegrotat 276; particeps fit meritorum spir. S.I. 424 448 452 465 482.

T

- TANNENBERGER**, Henricus, S.I., germ. Olomutii 250.
- TAPOLCSÁNYI**, Stephanus, commendatur, ut recipiatur in Coll. Germ. 276.
- TELEGDI**, Nicolaus, episc. conatur ministros haereticos pellere, sed nobiles insurgunt 571-72.
- TERRANOCZKY**, legatus polonus in Transylv. commendat nostros Michaeli vayvoda 440.
- TERRIANUS** Liptai, Daniel, S.I. petit, ut studia Romae possit peragere 70-71.
- TEUFFENBACH**, Christophorus, pecunia corrumpitur a turcis, ut ab obsidione arcis Hatvan desistat 90.
- THOMÁNY**, Matthias, S.I.; post expulsionem S.I., moritur in Kisvárda 83.
- THURN** (*Turrianus*), Sigismundus, commissarius Imp. in Transylv. 297 346.
- Thurotium* - Collegium S.I., litterae protect. Imperatoris pro - 4-5; Fr. Forgách ep. assumit protectionem praep. - 10-12; P. Maggio: si de bonis acquirendis ageretur, nec oblata recipienda essent a S.I. 56; difficultates administrandi praeposituram 55; P. Gen. declarat: non est necesse, ut de retinenda - iterum deliberetur 78 163-64 198; tentamina praelatorum

- Hung., ut praep. auctoritate Pont. recuperent 464 478; privilegia antiqua praep. a capitulo posoniensi obtenta 62 225 241; de restitutione conventus Thurotii 355 358 374 376 383 390-91 392 394 423 448; arx Znio conservanda, habitationes renovandae 62.
- et cura animarum; etiam varia parochialia nostri munia exercere debent 301; ordinationes P. Visitatoris de templo 60; de parochia 62-64 68-69; fructus spir. collectae in cura animarum 28 112 242-43 302-04 369 411 444-45 514; cura animarum negligitur 266-67 397; curandum, ut boni sacerdotes saec. inveniantur pro parochiis 62 69; tres alumni sem. sacris initiati praeficiuntur parochiis 421 514; nostri a cura parochiarum liberati 423; cum haereticis nostri non publice, sed privatis colloquiis et mansuete disputent 69; ratio convertendi nostros colonos 405 424 449 451 457; subditis nostris severe praescribitur, ut a peregrinis religionibus sibi caveant 56; compellendi, ut templum nostrum frequentent 61 479; parochia et templum S. Georgii occupatur a comite Révay 38; lis cum haereticis de parochia B. Mariae V. 503 504; templum et parochia S. Georgii recuperata 451 459 515; etiam pagus Hosszufalu 462; missio nedezensis 413-14; pruscensis et mitticensis 412.
- res temporales praepositurae, ordinationes Patris Visitatoris de – 61; de permutatione aliquorum pagorum 358 374 377-80 383; pro bello 1.500 tal. annui solvendi 185; ob bona terrestria continuae contestationes forenses 287; qua conditione permitti potest subditis edocillatio vini 61-62; ordinationes de telonio 67-68; de lite cum D. Révay circa telonium componenda 65-77; lis cum D. Révay propter occisionem sui subditi 242; accusantur nostri, quod subditos iniustis exactionibus vexent 127 140 176 185 200 288 313-14; P. Gen. urget, ut quaestio cum colonis cc. decimas maxima cum aedificatione transigatur 318-19 320 323 324; ingentia damna a militibus illata subditis nostris 516; haydones duos nostros colonos occidunt 418.
- et collegium S.I. — Relatio P. Visitatoris de – 51 55-69 71-72; P. Provincialis de – 73 266-67 480; P. Vivarius, inspector de – 395-98; fructus fundationi – minime respondent 56 189; potius caenobii, in solitudine constituti, quam collegii S.I. rationem prae se ferre videtur 356; – dissolvitur ob periculum turicum 77 104 111 121 122; locus ineptus declaratur pro coll. S.I. 57 78; – transferatur Selliam 322 329 331 341 344 347 351; de constituenda domo probationis Thurotii 341; historia collegii scribatur 59. — Residentia: disciplina laxa 396; visitatur a Maria Christierna, sponsa Princ. Transylv. 184; P. Zanić declaratur v. rector 43 45 57 73; P. Carrillo rect. 200 210 266 277 299 340; P. Cristecccus sup. 252 345 351; P. Zanić sup. res. 451; de casu tristi Patris Cassovii rect.: ob vitam scandalosam officio privatur 19-20 22 30-32 35-40 41 42 44.
- et scholae – ordinationes Patris Visitatoris de – 60; male succedunt 267; molimina haereticorum contra scholas 28; quatuor classes 184; addenda classis rhet. 56; instituenda quaedam lectio cas. conc. et controvers. 61; accessit classis rhet. 242; perpauci discipuli 56 111 287 356 368; eleemosyna applicanda in pauperes studiosos 425 439; dialogus exhibetur comiti Révay et aliis nobilibus 111; discipuli haeretici sensim convertuntur 242; ordinationes de seminario 64-65; non dat fructum speratum 56; P. Gen. urget, ut magna cura habeatur seminarii 78; alumni nec plures 12, nec 8 pauciores sint 64; serventur Instructions et Regulae convictus viennensis 64; alumni Selliae studiis incumbant, sed expensis praep. thuroc. alendi 344.
- litterae annuae de collegio et residentia – 110-13 (1594); 184-87 (1595); 241-45 (1596) 514-19 (1600).

TOLDY, Stephanus et Albertus, transylv. nob., fideles se exhibent Princ. Transylv. occasione coniurationis 89; amici S.I. 298.

TONSOR, David, S.I., transylv.; docet in infima classe 419.

TORDAY, Ioannes, S.I. fovet dissidiam in sem. pont. Braunsbergae inter alumnos transylv. 8; dimissus, revertitur in Transylv. 14; fit parochus in Gyalu 294; cupit iterum admitti in S.I. 315 386 442 460; male se gerit 467 478 482 487; fit canonicus strigon. 485 492.

- TÓRÖS, Georgius, S.I.**; cum P. Leleszi a. 1579 ingreditur Transylv. 531.
- TORRALBA, Thomas de** —, S.I.; consultor rect. Thurotii 20 36 37 40 60; obiit ibidem 184.
- Transylvania* — Status rerum publicarum: P. Szántó de terra et populis 577-78; idem de origine et propagatione haeresum in — 577-79; idem promulgat in — novum calendarium 538; pax inter Bathoreos restaurata 1 6; quid, si Princ. bellum contra christianos gerere cogatur a Turca 6; 1581 moritur Christophorus Báthory princ. 537; Stephanus Báthory eligitur princ. 527; P. Gen. dissuadet Princ. ut iter romanum aggrediatur 15; Princ. mittit Romam P. Carrillo 19; Princ. probat consilium Pont. instituendi foedus cum Imp. contra Turcam 119; idem constantissimus exequendi consilium Pont. 33 52; consensu regni scidit foedus cum Turca 53 118 119; coniunxit se (1594) Imp. 124 566; statutum: si Princ. sine haerede decebat, Transylv. ad coronam hung. redibit 138; P. Carrillo de rebus cum Imp. actis ad P. Gen. referat 76.
- et quaestio turcica: v. Hungaria; Turca tentat Principem iterum ad se pertrahere 137; periculum turicum iudicatur in Transylv. exiguum 236 270.
 - et matrimonium Principis — Sig. Báthory despondit ex domo austr. Mariam Christiernam 118; legati Graetium se conferunt matrimonii contrahendi gratia 127; profectio sponsae in Transylv. 142 145 154.
 - et Moldavia atque Valachia: Aaron vayvoda Moldaviae ab exercitu Princ. Transylv. captus Albam deducitur 136; Moldavia et Valachia Principi Transylv. subiiciuntur 137 145 146; molimina Cancellarii Poloniae in Moldavia contra Princ. Transylv. 172 208; periculum belli inter Polonię et Princ. Transylv. propter Moldaviam 174-75; conatus Imp. ut concordiam inter Polonię et Transylv. restauret 178; negotium cum polonis de Moldavia componitur 196.
 - et coniuratio procerum contra Principem: Ioannes Bornemissa, dux transylv. militum apud Strigonium, videns tantam ignaviam et crudelitatem in hungaros militum germanorum haereticorum, convincit proceres Transylv., ut potius contra germanos militent cum turcis uniti 94-95; de prima (1592) et secunda (1594) coniuratione 1 70 83-86 119 556-61; Princeps fugit in castrum Kövár ad Chr. Keresztry 85 119 120; revertitur et ad se venire iubet proceres 86; qui severissime puniuntur ob crimen coniurationis 72 75 79; Gregorius Litteratus, antequam morte puniatur, confitetur publice: iusto iudicio condemnantur, quia vere coniuraverint contra legitimum Principem 560; nomina coniuratorum 559; proceres, qui fideles remanent 561-62; Principis vita in periculo ob molimina card. Báthory 106; D. Genga, legatus Princ., spargit notitiam, jesuitas fuisse in causa, quod Princ. interfici iussit proceres 108; cum tempore coniurationis P. Carrillo absens fuerit, non potest accusari, suo consilio tragediam consummatam fuisse 72; conspiratores publice in comitiis regni damnantur 138; P. Genga mittitur a Princ. Romam, ut de rebus transylv. Pontifici referat 76 105
 - et ulteriores vicissitudines rerum publicarum: A. Visconti, legatus Pont. in Transylv. 105 124; Princeps proficiscitur Pragam, ut cum Imp. de bello tunc. agat 183 184; mittitur P. Carrillo ad Pont. et Regem Hisp. ob auxilium pecun. pro bello contra turcas gerendo 208 212 276; P. Carrillo iterum ad Imp. ire cogitur 274 300; P. Kabos in Polonia, ut reconciliationem Principis cum card. Báthory promoteat 352; Sig. Báthory abdicat princ. in favorem card. Báthory 386 415; Maria Christierna, ex voluntate Imp., accipit gubernationem 323; exspectatur resolutio Imp. de Maria Christierna ex Transylv. abducenda: «initium et caput malorum omnium» 236-37; pervenit in Transylv. Sig. Thurn, missus ab Imp., ut Mariam Christiernam Graetium reducat 297; Sig. Báthory inopinata revertitur e Moravia in Transylv. 345 346-47; qui permanet in observantia Imp. 362; card. Báthory, princ., desertus ab exercitu, vincitur a Michaelo vayvoda 453-54 577; fugiens, in sylvis interficitur a rusticis 415; cum Michaelo vayv. «inductam isthic esse hac mutatione magnam barba-

- riem» 422; cui «nemo audet contradicere» 420; qui plurimum vexat transylvanos 438; qui deseritur a nobilitate 498; G. Basta mittitur ut prorex in Transylv. 422 498 500; Transylv. plene restituta Imperatori 501; Basta expellit Michaelem tyrannum ex Transylv. 520; quod meliora sperare permittit 502; Basta nullam habet auctoritatem; res per senatores expendiuntur 506; Maximilianus archidux desideratur ut gubernator 322; qui non videtur velle hoc munus 438; proceres Transylv. tamen urgent 505; si non acceptat, proceres petunt, ut princeps libere eligatur 506; Nic. Páffy designatur gubernator Transylv. 428 446-47; P. Maggiori, v. praep. recolit breviter vicissitudines rerum pub. a 21 oct. 1599 ad 21 apr. 1600 453-55; indicta comitia 431; nisi Imp. cito provideat, peior status timetur 420 431 442 450 452; adveniunt in Transylv. commissarii Imp. 409 419 431 467; Sig. Báthory cum turcis, polonis, tartaris et moldavis dicitur velle adoriri Transylv. 464 494; Turca omnino vult, ut Sig. Báthory fiat princeps 506; S. Báthory occupat Moldaviam 483; etiam Valachiam cum tartaris et cosacis 466; difficile iudicatur, quod S. Báthory concordet cum Imp. 507.
- et res ecclesiasticae: P. Carrillo de restauratione cath. in Transylv. 79; Princeps fundat episcopatum 235; a. 1599 in comitiis gen. agitur de tollendo episcopatu 453; de fuga Naprághy episc. e Transylv. 495; Princ. Albae tollit ecclesiam cathedr. a calvinistis 89; nuntii pont. in Transylv. 21 137 145 391; v. Malaspina, Visconti; perpaucae familiae nobiles permanent constantes in fide cath. 578; in comitiis publicis agetur de libertate catholicis concedenda 132; processus contra Fr. Davidis, haeresiarcham 534-35; expedire iudicatur, ut Princ. det aliquam pensionem ministris haereticis conversis 272; card. Báthory vult octo iuvenes transylv. alere in sem. pont. Braunsbergae 8; facultates spir. a S. Pont. petendae pro Transylv. 6 13 14 325 393; de festis religiosis celebrandis in – 215; ss. Sacramentum portatur occulte ad infirmos 193; sepultura catholicorum in cimeteriis, ubi etiam haeretici sepulti 260; de funeribus catholicorum sine sacerdote 192; publicatum est in – iubilaeum extraordinarium (1596) 291.
- et Societas Iesu: P. Gen. declarat, Transylvaniam peculiari modo iuvandam esse 229-30; P. Szántó – Historia S.I. in – (1579-1599) 526-68; prima S.I. vocatio in – 528; varia missionis impedimenta 528; Stephanus Báthory a. 1575 in regem Poloniae electus, iterum urget missionem 529-30; PP. Leleszi et Törös a. 1579 ingrediuntur – 531; missio eodem anno efficitur ex Polonia 531; a. 1581 fundatur collegium claudiopol. 535; Stephanus rex commendat S.I. proceribus 537; decretum regnocolarum a. 1581: Princ. admissa S.I. Claudiopoli et Albae, in alium locum eam non introducat, nisi maior incolarum pars id supplicaverit 538; P. Szántó de S.I. expulsione ex – (1588) 82-83 555; idem de sorte infelici eorum, qui in expellenda S.I. maximam habuerunt partem 83-89; spes publicae revocationis S.I. in – 6 13 24; a. 1595 publico regni decreto revocatur 133 134 138 562; P. Gen. gratias agit Princ. pro restitutione 134 148; qua de re litterae patentes a Princ. petendae 151; litterae Princ. 145-46; Princ. omnia, quae poterit, pollicetur 212; quae Princ. de S.I. constituerit 184 197; S.I.redit in possessionem collegii claudiopol. 136; PP. Maggio, vis. et Maggiori, v. praep. opinantur, non esse properandum in restauratione S.I. in – 141 144-45 167 172-73 191; de domo probationis in – constituenda 199 264 275; tres novitii in – admissi, mittuntur Romam in dom. prob. 441-42 475 477 497; Princ. desiderat fundare coll. Lippae, a Turca recuperatae 176; de novis collegiis in – erigendis quid sentiat P. Gen. 220 483; praecipuum coll. albense esse oportet 290; urgetur, ne nostri immisceant se rebus publicis 389; prudenter et modeste se gerant 360; omnis offensionis occasio cum auctoritate civili vitanda 298 318 319; timor de S.I. in – ob ministrorum haereticorum insolentiam 337; litterae Patris Szántó rigorose examinandae, ne animos adversariorum contra S.I. exasperent 213; res publicae et nostrorum mansio in – incerta 419 438; Princeps, reversus ex Moravia, cogit approbare, ut nostri Alba pellantur 355; sed P. Gen. meliora sperat 360 362 375; nostri commendantur a commissariis Imp. et Legato polono Michaeli vayvodae 440 484; V. Praep. rogat

- Michaem vayvodam, ut defendat S.I. et confirmet fundationes 454; idem V. Praep. coram toto senatu loquitur de S.I. in – 454.
- et status personarum ac rerum S.I.: P. Wujek v. praepositus nominatur 160-61; in quo consistat eius dependentia a provinciali Austriae 190 198 199 220 223-24 260-61; ne tam ci-to redeat P. Wujek in Poloniam 193 232; P. Maggiore declaratur v. praepositus 233-34 253; qui urget successorem 502; proponentur ad hoc munus PP. Stiverio et Vivarius 495 505; de participatione sociorum Transylv. in congr. prov. Austr. 252 388; commercium epistolare nostrorum cum P. Gen. 453; status personarum S.I. in – 29-30 180-81 261-62 533; P. Viller, prov. Austr., renuntiatur superior missionis Transylv. 1 13; qui desiderat visitare – 6 7 13 199; etiam P. Carrillo, novus prov. Austr. 501 503 504 508; novi socii desiderantur 75 133 134 146 148 150 154 226 232 275 452 457 475; P. Gen. ordinat, ut socii hungari, praesertim ex familiis nobilioribus oriundi, in – mittantur 341 403 442; difficultas inveniendi concio-natorem germanum pro – 293; instantissime petitur coadiutor temp., peritus artis meden-di, quia desunt medici 261 442; v. Rossi.
 - et ministeria apostolica – pervenit in – nova Ratio studiorum 419; de gradibus academicis in – conferendis 389 419 420; filii haereticorum non servant sacrificio missae 259; S. Pont. ro-gandus, ut pecuniam pro seminario in – iterum solvat 133 136 145 146 152 156 176; fa-cultates spir. concessae a S. Pont. pro – 14; fructus spir. collecti exigui, sed non despiciendi 262; de catholicorum funeribus deducendis 228 232 234 259; de permitienda sepultura in nostra ecclesia externis 233 275; vesperae cantatae in – 261; regula socii a sacerdotibus no-stris observanda 232 234 359-60.
 - et res temporales: omnes res exportatae a nostris in Poloniam post expulsionem, restitu-en-dae 133 145 148 152 156; bona temporalia a Michaelo vayvoda ablata 408 419 431 438 454; omnia bona temp. confirmata a regno 506; de damnis a militibus illatis 454 455 473; de pe-cunii varadiensibus 262 275; debita lubliniensium solvenda seminario claudiopol. 221 227-28 235.
 - litterae annuae prov. Austr. de -: 29-30 (1593); 118 (1594); 187-89 (1595); 246-50 (1596); 307-13 (1597); 372-74 (1598); 415-16 (1599); 520-25 (1600).

TREVINNIUS, Melchior, S.I., rect. coll. prag. 322.
TYRIUS, Iacobus, S.I., assist. Germ. 48.

U

Udvarhely (Székelyudvarhely, Odorheiu) in Transylv.; missio S.I. in – 30 120; sacerdos S.I. revo-catur 189.
UNGNAD, D., germ., haereticus; dux exercitus imper. contra turcas, accusatur a P. Szántó 91; ob turpem arcis iaurinensis traditionem turcis, in carcerem detruditur 100; commissarius in Transylv. 432; commendat nostros Michaeli vayvodae 440.

V

VANUS, Benedictus, minister arianus in comitiis – declamat, catholicos idololatras eiiciendos es-se 538.
Varadinum (Oradea-Mare, Nagyvárad) in Transylv., haeretici expellunt sacerdotes et religiosos catholicos, et 12 templo funditus evertunt 527; nullus locus, ubi catholici misteria celeb-rare possint 308; residentia S.I. quando caeperit et quamdiu duraverit 540; rex Stephanus donat residentiae plures pagos 543; Princeps assignat templum quoddam catholicis 308 525; ec-clesia S. Aegidii reparata 540; catholici petunt sacerdotem cath. ab Imp., Matthia, Basta

- 455; mittitur P. Ladó et P. Dormann 455 467 473 503; fructus spir. collecti 525; haeretici milites irruunt in catholicos, Christi crucifixi imaginem portantes, et graviter eos sauciunt 547-48; Mikáczy episc. varad. curat bona nostra temp. restitui 467 493; fames gravissima et pestis in - 544-45; Ladislaus Cseffy relinquit omnia sua bona temp. residentiae 545; dc obsidione - 416 474 494 549.
- VASS, Georgius, nob. transylv.; ob coniurationem contra Princ. ad mortem damnatur 88.
- VÁSÁRHELYI, Gregorius, S.I., transylv.; revocandus e Transylv. 2 13; superior et concionator Claudiopoli 187; ibidem procurator rerum temporalium 268; iuvat rectorem, qui linguae loci ignarus 206; concionatur Albae 284; aegrotat 467; imprudentius agit cum episc. Naprághy 296; commendat Patri Gen. duos peregrinos transylv. 402; remittitur Albam 474 506; in gravi periculo, quia Michael vayvoda desiderat, ut reconciliet nobiles 498.
- VEGA, Emmanuel, S.I., lusitanus; disputat cum D. Hunyadi, arianorum antistite 552.
- VÉGH, Ioannes, S.I., novitus Romae 441.
- VERANCSICS, Faustus, episc. chanad. 328 479; petit sacerdotem de S.I. 323 329 416 479.
- VERNET, Claudius, S.I., gallus; Claudiopoli 253; aegrotat 261 271; revocandus 264; studet Pata-vii 278.
- VILLER, Bartholomaeus, S.I., belga, praep. prov. Austr. 1 et passim; declaratur superior missio-nis S.I. in Transylv. 1 13; fortasse visitabit eam 6 7 13; de comitiis regni Hungariae 6 9; Ro-mae in congr. gen. 18; a P. Reynel, rect. coll. graec. accusatur levitatis in casu Patris Casso-vii, rect. coll. thuroc. 41; iter eius in Hungariam ob Patrem Cassovium 41; Thurotii offend-sum se exhibet 122; propositum ut fiat rect. coll. thuroc. 322 324.
- Vilna (Vilnyus)* in Lituania; seminarium pontificium 3.
- VISCONTI, Alfonsus, episc. cerv., nunt. ap. in Transylv. 121 124 137 226; in castris cum Prin-cipe 165; aegrotat Albae 284 453; declarat, non videre se alium modum stabiliendi reli-gionem cath. in Transylv., quam erigendo collegia S.I. in variis, celebrioribus civitati-bus 272.
- VIVARIUS AQUENSIS, Ioannes, S.I. 132 339; profecturus in Hung. cum P. Prov. 40; proponitur confessarius Maximiliani archiducis 322; designatur v. praepositus in Transylv. 505 508; eius relatio de thuroensi inspectione 395-98.
- VRAGOVITIUS, Petrus, S.I., croata; minister collegii albensis 506.

W

- WERNER, Ioannes, S.I., rector collegii olomuc.; de periculo turco post amissum Jaurinum 81; designatur rect. coll. thuroc. 218.
- WINTER, Christophorus, S.I. 7.
- WUJEK, Iacobus, S.I.; v. praepositus in Transylv. 152 160-61; in restauranda S.I. in Transylv. non esse properandum censem 167; desiderat pergere in versione Bibliorum 161 182 201; de censoribus versionis 216 221; de reditu in Poloniam 204 221 224 227 229 232 240; permitti-tur, ut revertatur 252-53 259.

Z

- ZALATNAKY, Georgius, episc. vac.; petit locum duobus suis alumnis in sem. pont. 476.
- ZAMOYSKI, Ioannes, cancellarius Poloniae 157; eius molimina in Moldavia contra Principem Transylv. 7 172.

ZANIĆ. Ioannes, S.I.; procurator coll. thuroc. 36 37 40; v. rect. eiusdem coll. 41 57 73 129; ob periculum turcarum dissolvit coll. 77 104; petit liberationem ab officio 209 266 277 286; non iudicatur aptus, ut fiat rect. coll. sell. 357; minister et procurator Selliae 426; petit iter romanum 383; et quietem aliquam spiritualem 434; in comitiis regni Posonii 418 428 436; superior residentiae Thurotii 501; eius partes in lite cum colonis praepos. thuroc. ob decimas 313.

ZEHENDER. Ioannes, S.I.; Lintii concionatur 471.

ZIROSSI. Georgius, S.I., slavus, nov.; graviter tentatur in vocatione 452 462 464 466; dimittitur 479 481 482.

Zliechov, pagus in Slovakia; missio S.I. in – 115.

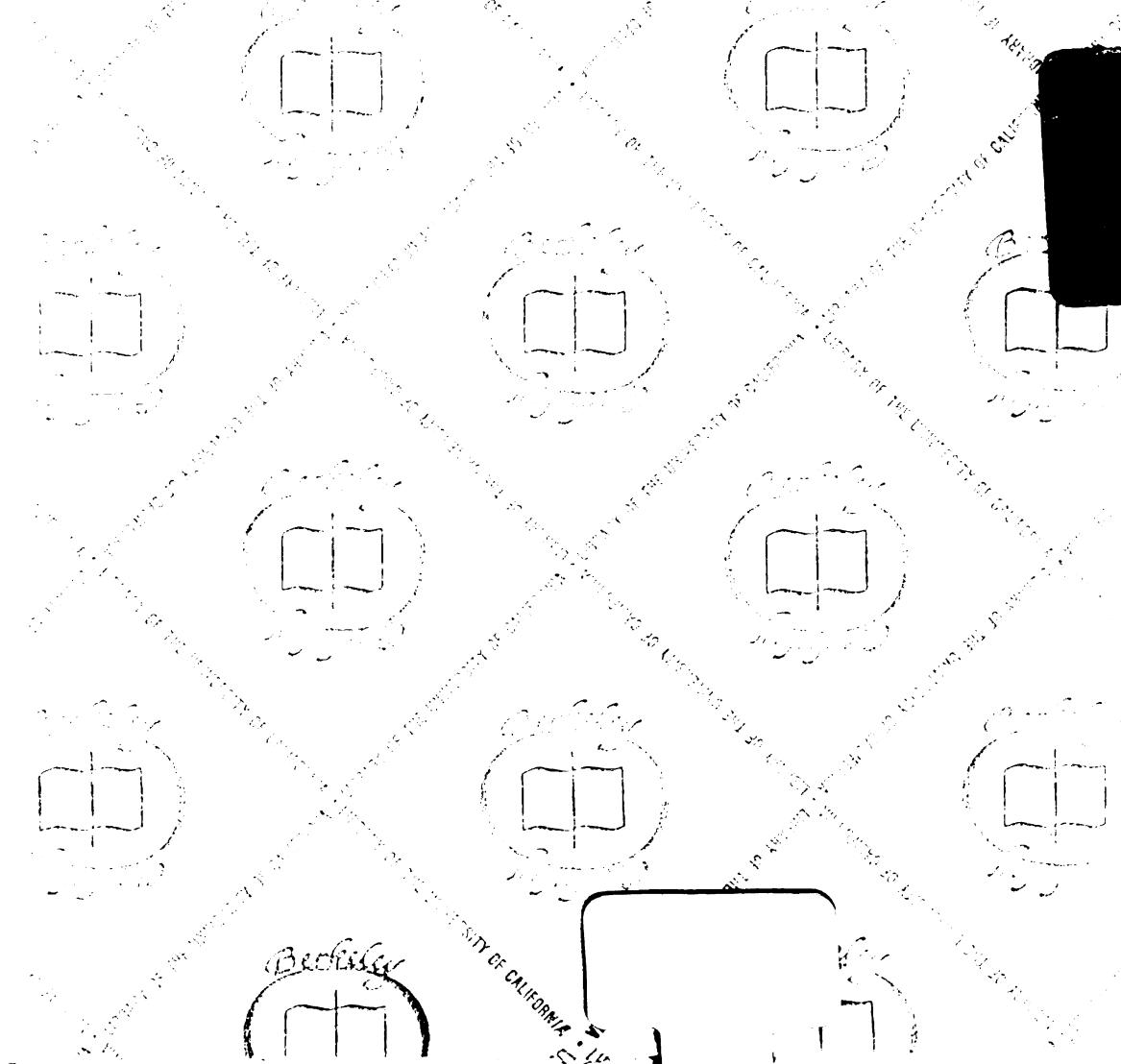
ZRINYI. Georgius, hung. comes; victoriam contra turcas reportat 42; fervidus protector haereticorum; P. Szántó: «fertur esse athaeus» 572.

281

U.C. BERKELEY LIBRARIES

CO06366078

17
—
123 787

